

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI

İSLAM TÜRKAY'IN ESERLERİNİN ANLAMLI VE GÖREVLİ DİL
ÖGELERİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ
(DOKTORA TEZİ)

Dicle TEBEROĞLU

BURSA 2022

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ESKİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI

**İSLAM TÜRKAY'IN ESERLERİNİN ANLAMLI VE GÖREVLİ DİL
ÖGELERİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ
(DOKTORA TEZİ)**

Dicle TEBEROĞLU

Danışman:

Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ

BURSA – 2022

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Eski Türk Dili Bilim Dalı'nda 711841010 numaralı Dicle TEBEROĞLU'nun hazırladığı "İslam Türkay'ın Eserlerinin Anlamlı ve Görevli Dil Öğeleri Bakımından İncelenmesi" konulu Doktora ile ilgili tez savunma sınavı, ...günü saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının (başarılı/başarısız) olduğuna (oy birliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye
(Tez Danışmanı, Sınav Komisyon
Başkanı)
Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Hatice ŞAHİN
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Semra ALYILMAZ
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. İsmail ÇOBAN
Artvin Çoruh Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. Bahadır GÜNEŞ
Karadeniz Teknik Üniversitesi

Tarih
25.05.2022

Yemin Metni

Doktora alışması olarak sunduğum “İslam Türkay’ın Eserlerinin Anlamlı ve Görevli Dil geleri Bakımından İncelenmesi” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğİne, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

25.05.2022

Adı Soyadı: Dicle TEBEROğLU

Öğrenci No: 711841010

Ana Bilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Programı: Doktora

Statüsü: Yüksek Lisans ☐ Doktora ☒

: Sanatta Yeterlik ☐

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tez Başlığı / Konusu: İslam Türkay'ın Eserlerinin Anlamlı ve Görevli Dil Öğeleri Bakımından İncelenmesi
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam sayfalık kısmına ilişkin, ... tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

09.05.2022

Adı Soyadı:	Dicile TEBEROĞLU		
Öğrenci No:	711841010		
Anabilim Dalı:	Türk Dili ve Edebiyatı		
Programı:	Doktora		
Statüsü:	Y.Lisans	Doktora	Sanatta Yeterlik

Danışman

Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ

Tarih

ÖZET

Yazar adı soyadı	Dicle TEBEROĞLU
Üniversite	Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana bilim dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Bilim dalı	Eski Türk Dili
Tezin niteliği	Doktora
Mezuniyet tarihi	25/05/2022
Tez danışmanı	Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ

İSLAM TÜRKAY'IN ESERLERİNİN ANLAMLI VE GÖREVLİ DİL ÖGELERİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Çalışmanın amacı, Azerbaycan Türkleri'nin ve Çağdaş Azerbaycan Edebiyatı'nın önemli temsilcilerinden ve şairlerinden biri olan İslam Türkay'ın şiirlerinin anlamlı ve görevli dil ögeleri bakımından incelenerek bu şiirlerde yer alan kavram işaretlerinin dizinini ve sözlüğünü hazırlamaktır.

Çalışma esas itibarıyla şairin yayımlanmış dört kitabında (*Bir Gün Geler, Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek, Arxada Hesret Var, Éşgim Menim Dar Ağacım*) yer alan şiirlerle birlikte farklı tarihlerde çeşitli gazetelerde yayımlanan ve daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamış olan şiirlere dayanmakta ve üç bölümden meydana gelmektedir.

Birinci bölümde, İslam Türkay'ın hayatı, ailesi, çevresi, edebî kişiliği ve yayımlanmış dört şiir kitabı hakkında bilgi verilmiş; gazetelerde İslam Türkay ve şiirleri hakkında yazılanlar bir araya getirilerek dikkatlere sunulmuştur.

İkinci bölümde, anlamlı ve görevli dil ögeleri hakkında bilgi verilerek İslam Türkay'ın şiirlerinden tespit edilen örnekler ilgili yerlerde gösterilmiştir.

Üçüncü bölüm ise İslam Türkay'ın yayımlanmış dört şiir kitabında yer alan şiirlerinin, Azerbaycan'daki çeşitli gazetelerde yayımlanmış şiirlerinin ve daha önce hiçbir kitapta veya gazetede yayımlanmamış şiirlerinin yazı çevirimlerinden ve bu şiirlerin dizininden ve sözlüğünden oluşmaktadır. Bu bölümde kavram işaretlerinin anlamlandırmaları yapılırken metin içindeki anlamları esas alınmıştır.

Çalışmada anlamlı ve görevli dil ögelerinin tasnifi yapılırken Cengiz ALYILMAZ'ın *Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi* (Erzurum, 1994) ve Semra ALYILMAZ'ın *Borçalılı Bilim Adamı, Eğitimci, Şair Valeh Hacılar Hayatı - Sanatı - Şiirleri* (Ankara, 2003) adlı eserlerindeki sistem esas alınmış; konuyla ilgili pek çok kaynak da göz önünde bulundurularak sistem güncellenip çalışmaya uygulanmıştır.

Anahtar kelimeler: Azerbaycan Türkçesi, İslam Türkay, anlamlı dil ögeleri, görevli dil ögeleri.

ABSTRACT

Name & surname	Dicle TEBEROĞLU
University	Bursa Uludağ University
Institute	Institute of Social Sciences
Field	Turkish Language and Literature
Subfield	Old Turkish Language
Degree awarded	PhD.
Date of degree awarded	25/05/2022
Supervisor	Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ

AN INVESTIGATION OF ISLAM TÜRKAY'S WORKS IN TERMS OF MEANINGFUL AND FUNCTIONAL LANGUAGE ELEMENTS

The aim of the study is to prepare the index and dictionary of the concept signs in the poems by examining the poems of Islam Türkay, one of the important representatives and poets of Azerbaijani Turks and Contemporary Azerbaijan Literature, in terms of meaningful and functional language elements.

The study is mainly based on the poems published in various newspapers on different dates and not published anywhere before, together with the poems in the poet's four published books (Bir Gün Geler, Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek, Arxada Hesret Var, Éşgim Menim Dar Ağacım). The study consists of three parts.

In the first part, information is given about the life, family, environment, literary personality and 4 published poetry books of Islam Türkay. The articles written in the newspapers about Islam Türkay and his poems were brought together and presented to the attention.

In the second part, information is given about meaningful and functional language elements. Examples of Islam Türkay's poems are shown in the relevant sections.

The third part consists of transcriptions of Islam Türkay's poems in four published poetry books, his poems published in various newspapers in Azerbaijan, and his poems that have not been published in any book or newspaper before. It consists of an index and a dictionary of poems. In this section, the meanings of the concept signs in the text are taken into account while making the meanings.

In the study, the method in Cengiz ALYILMAZ's *Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi*, (Erzurum, 1994) and Semra ALYILMAZ's *Borçalılı Bilim Adamı, Eğitimci, Şair Valeh Hacılar Hayatı - Sanatı – Şiirleri* (Ankara, 2003) was used while classifying the meaningful and functional language elements. The method has been updated and applied to the study; taking into account many, reference works on the subject.

Keywords: Azerbaijani Turkish, Islam Türkay, meaningful language elements, functional language elements.

ÖN SÖZ

Azerbaycan Edebiyatı, Türk dünyası edebiyatları içinde ayrı bir yere ve öneme sahiptir. Erken dönemlerden başlamak üzere pek çok yazar, şair, aydın Azerbaycan Türkçesi ile farklı konularda eserler yazmış; bu sayede hem Türk Edebiyatı'nda ve dünya edebiyatında kendilerine yer bulmuş hem de Azerbaycan Türkçesinin gelişimine de katkı sağlamışlardır.

Azerbaycan Türkçesiyle eser yazan, köklü bir Azerbaycan Edebiyatı'nın gelişimine katkı sağlayan çağdaş şairlerden biri de özellikle millî konularda yazdığı şiirlerle dikkat çeken İslam Türkay'dır. Bu çalışmada İslam Türkay'ın hayatı, eserleriyle ilgili yapılmış çalışmalar dikkatlere sunulmuş; şiirlerinin yazı çevirimi yapılmış; şiirlerindeki anlamlı ve görevli dil öğeleri tespit edilerek yazmış olduğu şiirlerin söz varlığı ortaya konulmuş; söz varlığının dizinine ve sözlüğüne yer verilmiştir.

Çalışmada, İslam Türkay'ın şiirlerinde anlamlı dil öğelerinin neler olduğu, sondan eklemeli bir dil olan Türkçede görevli dil öğelerinin anlamlı dil öğeleriyle birlikte dile nasıl hizmet ettiği kapsamlı bir şekilde incelenerek örnekleriyle dikkatlere sunulmuştur. Adlar, zamirler, sıfatlar, zarflar, edatlar, bağlaçlar ve en son da fiiller incelenmiştir; her bir başlık kendi içerisinde alt başlıklara ayrılmıştır.

Çalışmada Cengiz ALYILMAZ'ın *Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi*, (Erzurum, 1994) ve Semra ALYILMAZ'ın *Borçalılı Bilim Adamı, Eğitimci, Şair Valeh Hacılar Hayatı - Sanatı - Şiirleri*, (Ankara, 2003) adlı eserlerindeki sistem esas alınmış; konuyla ilgili pek çok kaynak eser de göz önünde bulundurularak sistem güncellenip çalışmaya uygulanmıştır.

Doktora öğrenimine başladığım günden beri beni destekleyen danışman hocam Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ'a teşekkürlerin en büyüğünü borçluyum. Öğrenim hayatımın başından bugüne kadar üzerimde emeği olan tüm öğretmenlerime, hocalarıma özellikle de (Tez İzleme Komitesi'nde de bulunup) çalışmama katkı sağlayan Prof. Dr. Hatice ŞAHİN'e, Prof. Dr. Semra ALYILMAZ'a, Doç. Dr. İsmail ÇOBAN'a, Doç. Dr. Bahadır GÜNEŞ'e; çalışmam süresince desteklerini esirgemeyen hocam Doç. Dr. Onur ER'e; Uluslararası TEKE Dergisi ve BUGU Dil ve Eğitim Dergisi'nin değerli mensuplarına; Bursa Uludağ Üniversitesi araştırma görevlilerinden

Dr. Kadriye HOCAOĞLU ALAGÖZ'e ve Burcu KAYA ÇAKI'ya; arkadaşlarım Öğr. Gör. Nazmi ŞEN'e, Fidan DOĞRU'ya, İsmail EMİRŞAH'a; kıymetli eserleri üzerine çalışma yapmama olanak sağlayan İslam TÜRKAY'a ve kaynak temininde yardımcı olan oğlu Ayhan Bey'e; beni yetiştiren ve bu günlere gelmemde büyük özveri gösteren, emek veren anneme, babama, kardeşlerime; kızım Asya'ya; bugünümü görmek isteyip göremeyen dünyasını değiştirmiş rahmetli babaanneme ve dedeme teşekkür ederim.

Dicle TEBEROĞLU

Bursa / 2022

ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
ÖN SÖZ.....	ix
TABLolar.....	xvii
RESİMLER LİSTESİ.....	xviii
KISALTMALAR	xx
DİL BİLGİSİYLE İLGİLİ İŞARETLER	xxi
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
1. İSLAM TÜRKAY: HAYATI VE ÇEŞİTLİ YÖNLERİ.....	1
1.1. İslam Türkay'ın Hayatı (Ehmed İslam Hefdikoğlu)	1
1.1.1. Doğum Yeri ve Doğum Tarihi	1
1.1.2. Adı ve Soyadı	3
1.1.3. Soy Şeması	5
1.1.4. Babası ve Baba Tarafı	6
1.1.5. Annesi ve Anne Tarafı	6
1.1.6. Çocukları	7
1.2. İslam Türkay'ın Çeşitli Yönleri	8
1.2.1. Eğitim ve Öğretim Durumu.....	8
1.2.2. Eserleri.....	18
1.2.2.1. Bir Gün Geler	18
1.2.2.2. Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek.....	20
1.2.2.3. Arxada Hesret Var.....	23
1.2.2.4. Éşgim Menim Dar Ağacım.....	25
1.2.2.5. İslam Türkay'ın Gazetelerde Yayımlanmış ve Bugüne Kadar Yayımlanmamış Şiirleri	27
1.3. İslam Türkay ve Eserleri Hakkında Yapılan Çalışmalar.....	30
İKİNCİ BÖLÜM	67
2. İSLAM TÜRKAY'IN ESERLERİNİN ANLAMLI VE GÖREVLİ DİL ÖGELERİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ	67
2.1. Adlar (İng. substantive, noun; Alm. Substantiv, Gegenstandswort, Nomen; Fr. Substantif, nom; Azb. İsim)	69
2.1.1. Yapılarına Göre Adlar	69
2.1.1.1. Basit adlar (İng. Simple Noun; Alm. Einfaches; Fr. Nom Simple; Azb. İsmın Adlıg Halı).....	69
2.1.1.2. Türemiş adlar (İng. Derived Noun, Derivative; Alm. Abgeleitetes Nomen; Fr. Nom Dérivé; Azb. Düzeltme İsimler).....	72
2.1.1.2.1. İsimden İsim Yapım Ekleriyle Yapılmış Adlar.....	73

2.1.1.2.2. Fiilden İsim Yapım Ekleriyle Yapılmış Adlar	90
2.1.1.3. Birleşik Adlar (İng. Compoud Noun; Alm. Zusammengesetztes Nomen; Fr. Nom Composé; Azb. Mürekkeb İsim).....	105
2.1.1.3.1. Ad Tamlaması Yapısındaki Adlar	106
2.1.1.3.2. Sıfat Tamlaması Yapısındaki Adlar	110
2.1.2. Anlamlarına Göre Adlar	111
2.1.2.1. Özel Adlar (İng. Proper noun; Alm. Eigennamen; Fr. Nom propre; Azb. Hüsusi isim)	111
2.1.2.2. Cins Adlar (İng. Common Noun; Alm. Gattungsname; Fr. Nom Commun; Azb. Ümumi İsim).....	113
2.1.2.3. Somut Adlar	115
2.1.2.4. Soyut Adlar.....	116
2.1.3. Kaynaklarına Göre Adlar	117
2.1.3.1. Türkçe Adlar.....	117
2.1.3.2. Alıntı Adlar (Yabancı Dillerden Geçen Adlar)	118
2.1.4. Ad İşletimi	122
2.1.4.1. Teklik Kategorisi.....	122
2.1.4.2. Çokluk Kategorisi.....	123
2.1.4.3. Aitlik Kategorisi (Azb. Mensubiyyet Kategoriyası)	128
2.1.4.4. İyelik Kategorisi (İng. Possessive Suffix; Alm. Possessivsuffix; Fr. Suffixe Possessif; Azb. Yiyelik Şekilçileri)	129
2.1.4.5. Hâl / Durum Kategorisi (İng. Case; Alm. Kasus; Fr. Cas; Azb. Hâl)	140
2.1.4.5.1. Belirten / İlgi Hâli (İng. Genitive Suffix, Mixed Suffix, Pronominal Suffix; Alm. Genetivendung; Vermischtes, Pronominales Suffix; Fr. Suffixe Genitif, Suffixe Mixte, Suffixe Pronominal; Azb. Yiyelik Hâl)	142
2.1.4.5.2. Belirtilen / Nitelenen / Tamlanan Hâli	147
2.1.4.5.3. Seslenme Hâli (İng. Vocative; Alm. Vokativ; Fr. Vocatif).....	149
2.1.4.5.4. Özne Hâli.....	154
2.1.4.5.5. Nesne Hâli (İng. Accusative, Absolute Accusative; Alm. Akkusativ, Wenfall, Absoluter Akkusativ; Fr. Accusatif, Accusatif Absolutif; Azb. Tesirlik Hâl)	156
2.1.4.5.6. Bulunma Hâli (İng. Locative; Alm. Locativ; Fr. Locatif; Azb. Yérlik Hâl).....	158
2.1.4.5.6.1. Zamanda Bulunma Hâli.....	158
2.1.4.5.6.2. Mekânda (Yerde) Bulunma Hâli	160
2.1.4.5.7. Ayrılma / Çıkışlık Hâli (İng. Ablative; Alm. Ablativ; Fr. Ablatif; Azb. Çıxışlıq Hâl).....	162

2.1.4.5.8. Yaklaşma Hâli (İng. Dative; Alm. Dativ; Fr. Datif)	164
2.1.4.5.9. Yönelme Hâli (İng. Directive; Alm. Directiv; Fr. Directif; Azb. Yönlük Hâl)	165
2.1.4.5.10 Birliktelik-Beraberlik Hâli (İng. Comitative; Alm. Komitativus; Fr. Comitatif)	166
2.1.4.5.11. Hedef Hâli	167
2.1.4.5.12. Sebep Hâli (İng. Causative; Alm. Verursachend; Fr. Causale, Causal)	168
2.1.4.5.13. Vasıta / Araç Hâli (İng. Instrumental; Alm. Instrumentalis; Fr. Instrumental; Azb. Birgelik-Alet Hâli)	171
2.1.4.5.14. Görelilik Hâli	172
2.1.4.5.15. Nasıllık / Niteleme Hâli	173
2.1.4.5.16. Nicelik Hâli	176
2.1.4.5.17. Sınırlandırma Hâli	176
2.1.4.5.18. Benzetme / Benzerlik Hâli	179
2.2. Zamirler (İng. Pronoun; Alm. Pronomen; Fr. Pronom; Azb. Evezlik)	181
2.2.1. Kişi Zamirleri	182
2.2.2. İşaret / Gösterme Zamirleri	187
2.2.3. Soru Zamirleri	190
2.2.4. Dönüşlülük Zamirleri	194
2.2.5. Belgisiz / Belirsiz Zamirler	197
2.3. Sıfatlar (İng. Adjective; Alm. Adjektiv, Eigenschaftswort; Fr. Conduit Vocal, Canal Vocal; Azb. Sifet)	204
2.3.1. Niteleme Sıfatları (İng. Qualificative Adjective; Alm. Qualifikatives Beiwort, Attributives Adjektiv; Fr. Adjectif Qualificatif; Azb. Esli Sifet)	204
2.3.2. Belirtme Sıfatları (İng. Determinative Adjective; Alm. Bestimmungswort, Bestimmungsbeiwort; Fr. Adjectif Determinatif; Azb. Nisbî Sifet)	209
2.3.2.1. İşaret Sıfatları	209
2.3.2.2. Sayı Sıfatları	211
2.3.2.3. Belirsiz Sıfatlar	213
2.3.2.4. Soru Sıfatları	217
2.4. Zarflar (İng. Adverb; Alm. Adverbium, Umstandswort; Fr. Adverbe; Azb. zerf)	219
2.4.1. Yer Yön Zarfları	219
2.4.2. Zaman Zarfları	222
2.4.3. Hâl Zarfları	229
2.4.4. Miktar Zarfları	233
2.4.5. Soru Zarfları	235

2.5. Edatlar	237
2.5.1. Cümle Başı Edatları.....	237
2.5.2. Çekim Edatları.....	243
2.6. Bağlaçlar (<i>İng.</i> Conjunction; <i>Fr.</i> Conjonction; <i>Alm.</i> Verbindung; <i>Azb.</i> Bağlayıcılar)	255
2.7. Fiiller (<i>İng.</i> Verb.; <i>Alm.</i> Verb, Verbum, Zeitwort; <i>Fr.</i> Verbe; <i>Azb.</i> Fe'l)	258
2.7.1. Basit Fiiller	259
2.7.2. Türemiş Fiiller	261
2.7.2.1. İsimden Fiil Yapım Ekleriyle Yapılmış Fiiller.....	261
2.7.2.2. Fiilden Fiil Yapım Ekleriyle Yapılmış Fiiller	271
2.7.3. Birleşik Fiiller.....	283
2.7.3.1. İsim + Yardımcı Fiilden Kurulmuş Birleşik Fiiller.....	283
2.7.3.2. Fiil - Zarf Fiil - Fiil Şeklinde Kurulmuş Birleşik Fiiller (Betimlemeli / Tasvirî Fiiller).....	286
2.7.3.2.1. Tezlik Fiili	286
2.7.3.2.2. Süreklilik Fiili.....	286
2.7.3.2.3. Yeterlilik Fiili	287
2.7.3.2.4. Yaklaşma Fiili	289
2.7.3.3. Fiil Deyimleri	289
2.7.3.3.1. Zarf + Fiilden Kurulu Fiil Deyimleri	290
2.7.3.3.2. Belirtisiz Nesne + Fiilden Oluşan Fiil Deyimleri.....	292
2.7.3.3.2.1. Olumlu veya Olumsuz Geçişli Bir Fiille Belirtisiz Nesneden Kurulu Fiil Deyimleri	292
2.7.3.3.2.2. Bünyesinde Nesne Bulunduran Bir Fiille Bünyesindeki Nesnenin Belirtisiz Kullanımından Oluşan Fiil Deyimleri	293
2.7.4. Fiil İşletimi	294
2.7.4.1. Fiilimsiler / Eylemsiler	294
2.7.4.1.1. İsim-fiiller / Mastarlar (<i>İng.</i> Infinitive; <i>Alm.</i> Infinitiv; <i>Fr.</i> Infinitif; <i>Azb.</i> Fe'li isim).....	294
2.7.4.1.2. Sıfat-fiiller / Ortaçlar (<i>İng.</i> Participle; <i>Alm.</i> Participium; <i>Fr.</i> Participe; <i>Azb.</i> Fe'li sifet)	299
2.7.4.1.2.1. Geçmiş Zaman Sıfat-fiil Ekleri	300
2.7.4.1.2.2. Geniş Zaman Sıfat-fiil Ekleri	303
2.7.4.1.2.3. Gelecek Zaman Sıfat-fiil Ekleri	307
2.7.4.1.3. Zarf-fiiller (<i>İng.</i> Gerund; <i>Alm.</i> Konverbum, Konverb, Gerundiv Gerundium; <i>Fr.</i> Gérondif, Converbe; <i>Azb.</i> Fe'li Bağlama)	308
2.7.5. Zaman Kategorisi	317

2.7.5.1. Basit Fiil Çekimi	317
2.7.5.1.1. Şimdiki Zaman	317
2.7.5.1.2. Geniş Zaman.....	321
2.7.5.1.3. Gelecek Zaman.....	321
2.7.5.1.4. Geçmiş Zaman.....	325
2.7.5.1.4.1. Görülen Geçmiş Zaman.....	326
2.7.5.1.4.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman.....	328
2.7.5.2. Birleşik Fiil Çekimi	331
2.7.5.2.1. Hikâye	331
2.7.5.2.2. Rivâyet.....	339
2.7.5.2.3. Şart.....	340
2.7.6. Kip Kategorisi	340
2.7.6.1. Emir Kipi.....	341
2.7.6.2. Şart Kipi	345
2.7.6.3. Gerekliklik Kipi.....	347
2.7.6.4. İstek Kipi	350
2.7.7. Şahıs Kategorisi ve Ekleri	351
2.7.7.1. Şahıs Zamiri Kökenli Şahıs Ekleri	351
2.7.7.2. İyelik Eki Kökenli Şahıs Ekleri.....	352
2.7.7.3. Diğer Şahıs Ekleri	361
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	364
İSLAM TÜRKAY'IN ŞİİRLERİ.....	364
ÉŞGİM MENİM DAR AĞACIM (1991)	364
BİRİNCİ BÖLÜM: BU YOL BİZİ HARA ÇEKİR GÖRESEN	364
İKİNCİ BÖLÜM: HER ŞÉYİ TEZEDEN BAŞLAYAM GEREK	383
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: GELİREM QARŞIMA ÇIXANIM YOXDU	394
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: SENDEN UZAQLARDA SARI YARPAĞAM	405
BEŞİNCİ BÖLÜM: POÉMALAR.....	427
ARXADA HESRET VAR (1986).....	486
BİRİNCİ BÖLÜM: SABAH NE DOĞACAQ HAMİLE DÜNYA.....	486
POÉMALAR	514
BİR GÜN GELER.....	533
HER ŞÉYİ TEZEDEN BAŞLAYAM GEREK (1985).....	551
İSLAM TÜRKAY'IN GAZETELERDE YAYIMLANMIŞ VE DAHA ÖNCE YAYIMLANMAMIŞ ŞİİRLERİ	576
İSLAM TÜRKAY'IN ŞİİRLERİNİN LİSTESİ	624

SONUÇ VE ÖNERİLER	632
KAYNAKLAR.....	636
DİZİN/SÖZLÜK	646

TABLÖLER

Tablo 1: İslam Türkay'ın Soy Şeması	5
Tablo 2: İslam Türkay'ın Eserlerinde Anlamalı ve Görevli Dil Öğelerinin İncelenme Şeması	68
Tablo 3: Azerbaycan Türkçesinde Kullanılan İyelik Ekleri	129
Tablo 4: Azerbaycan Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde Kişi Zamirleri	182
Tablo 5: Azerbaycan Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde İşaret Zamirleri.....	188
Tablo 6: Azerbaycan Türkçesinde Kullanılan İsim-fiil Ekleri	294
Tablo 7: Azerbaycan Türkçesinde Sıfat-fiil Ekleri	300
Tablo 8: Azerbaycan Türkçesinde Kullanılan Zarf-fiiller.....	308
Tablo 9: Azerbaycan Türkçesinde Emir Kipi.....	342
Tablo 10: Azerbaycan Türkçesindeki Şahıs Zamiri Kökenli Şahıs Ekleri.....	352
Tablo 11: Azerbaycan Türkçesindeki İyelik Eki Kökenli Şahıs Ekleri	352
Tablo 12: Azerbaycan Türkçesinde Emir Kipinde Kullanılan Şahıs Ekleri.....	361
Tablo 13: İslam Türkay'ın Şiirlerinde Yer Alan İsimlerin ve Fiillerin Yüzdesi	633
Tablo 14: İslam Türkay'ın Şiirlerinde Yer Alan iiye, fiye, ifye ve ffye'nin Yüzdesi	633

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: Kazak'taki yerleşim yerlerini gösteren harita.....	2
Resim 2: Kazak bölgesinin haritası.....	2
Resim 3: İslam Türkay'a ait bir fotoğraf (Türkay, 17 yaşında).....	8
Resim 4: İslam Türkay'ın Menmi Günahkaram Senmi Günahkâr şiirinin Toşkent Hakikati adlı gazetede Özbek Türkçesi ile yayımlanmış görüntüsü (1992)	9
Resim 5: İslam Türkay'ın Arxalı Köpekler Basın Qurdı adlı şiirinin Muxalifet Gazetesi'nde yayımlandığı sayfanın görüntüsü	13
Resim 6: Hüseyin Cavid'in bir fotoğrafı	16
Resim 7: Mikayıl Müşfik'e ait bir fotoğraf	17
Resim 8: İslam Türkay'ın <i>Bir Gün Geler</i> adlı şiir kitabının kapak fotoğrafı	19
Resim 9: İslam Türkay'ın <i>Bir Gün Geler</i> adlı şiir kitabının iç kapak fotoğrafı	20
Resim 10: İslam Türkay'ın <i>Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek</i> adlı şiir kitabının kapak fotoğrafı	21
Resim 11: İslam Türkay'ın <i>Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek</i> adlı kitabının iç kapak fotoğrafı	22
Resim 12: İslam Türkay'ın ve <i>HTBG</i> adlı kitabındaki ilk şiirinin görüntüsü	22
Resim 13: İslam Türkay'ın <i>Arxada Hesret Var</i> adlı şiir kitabının dış kapak fotoğrafı	23
Resim 14: İslam Türkay'ın <i>AHV</i> adlı şiir kitabının iç kapak fotoğrafı.....	24
Resim 15: <i>AHV</i> adlı şiir kitabından bir görüntü	24
Resim 16: İslam Türkay'ın <i>Éşgim Menim Dar Ağacım</i> adlı kitabının dış kapak görüntüsü	26
Resim 17: İslam Türkay'ın <i>ÉMDA</i> adlı kitabının iç kapak görüntüsü	26
Resim 18: İslam Türkay'ın şiirlerinin yayımlandığı bir gazete.....	27
Resim 19: İslam Türkay'ın şiirlerinin yayımlandığı başka bir gazete.....	28
Resim 20: İslam Türkay'ın şiirlerinin yayımlandığı bir gazete.....	29
Resim 21: İbrahim Kebirli tarafından yazılan yazının görüntüsü	32
Resim 22: Prof. Dr. Veli Nebiyev'in yazısının görüntüsü.....	34
Resim 23: İslam Türkay'ın Nezrin Cavid ile yaptığı röportaj	39

Resim 24: İslam Türkay'ın <i>ÉMDA</i> kitabı için Memmed Aslan'ın yazmış olduğu ön sözün görüntüsü.....	43
Resim 25: İslam Türkay'ın <i>ÉMDA</i> kitabı için Memmed Aslan'ın yazmış olduğu ön sözün görüntüsü (devamı)	44
Resim 26: İslam Türkay'ın <i>ÉMDA</i> kitabı için Memmed Aslan'ın yazmış olduğu ön sözün görüntüsü (devamı)	45
Resim 27: İslam Türkay'ın <i>ÉMDA</i> kitabı için Memmed Aslan'ın yazmış olduğu ön sözün görüntüsü (devamı)	46
Resim 28: Resul Rıza'nın Azerbaycan Gencleri gazetesinde İslam Türkay'la ilgili yazdığı yazı.....	50
Resim 29: Muxtar İmanov'un İslam Türkay hakkında yazdığı gazete yazısının görüntüsü	53
Resim 30: Refail Éminov'un İslam Türkay'ın <i>Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek</i> kitabına yazısı.....	56
Resim 31: Azerbaycan Yazarlar Birliği'nin ve Rafiq Yusifoğlu'nun İslam Türkay hakkında yazdığı gazete yazısının görüntüsü	60
Resim 32: Adil Cemil'in İslam Türkay'ın <i>Éşgim Menim Dar Ağacım</i> adlı kitabı hakkında yazdığı yazının görüntüsü	63
Resim 33: Edalet Salman'ın İslam Türkay'ın <i>Arxada Hesret Var</i> adlı kitabı için yazdığı gazete yazısının görüntüsü.....	65
Resim 34: Eli Çerkezoğlu'nun İslam Türkay hakkında yazdığı gazete yazısı	66

KISALTMALAR

AHV	:	Arxada Hesret Var
Alm.	:	Almanca
Ar.	:	Arapça
BGG	:	Bir Gün Geler
D	:	doğu
ÉMDA:		Éşgim Menim Dar Ağacım
GYŞ	:	gazetede yayımlanmış şiirleri
HTBG	:	Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek
K	:	kuzey
km	:	kilometre
m	:	metre
vb.	:	ve benzeri
vd.	:	ve diğerleri
YŞ	:	yayımlanmamış şiirleri
İng.	:	İngilizce
İtl.	:	İtalyanca
Far.	:	Farsça
Fra.	:	Fransızca
ffye	:	fiilden fiil yapım ekleri
fiye	:	fiilden isim yapım ekleri
Haz.	:	hazırlayan
ifye	:	isimden fiil yapım ekleri
iiye	:	isimden isim yapım ekleri
Çev.	:	çeviren
KT	:	Költigin
mec.	:	mecaz
Ur.	:	Urartuca
Yun.	:	Yunanca

DİL BİLGİSİYLE İLGİLİ İŞARETLER

- ° : a, e, ı, i, u, ü
- Ø : işaretsiz biçim birim
- ± : isim soylu öge
- : fiil soylu öge
- / : ve, veya
- < : $x < y$: y, x'ten eskidir
- ~ : $x \sim y$: x'de y'de geçerlidir

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İSLAM TÜRKAY: HAYATI VE ÇEŞİTLİ YÖNLERİ

1.1. İslam Türkay'ın Hayatı (Ehmed İslam Hefdikoğlu)¹

1.1.1. Doğum Yeri ve Doğum Tarihi

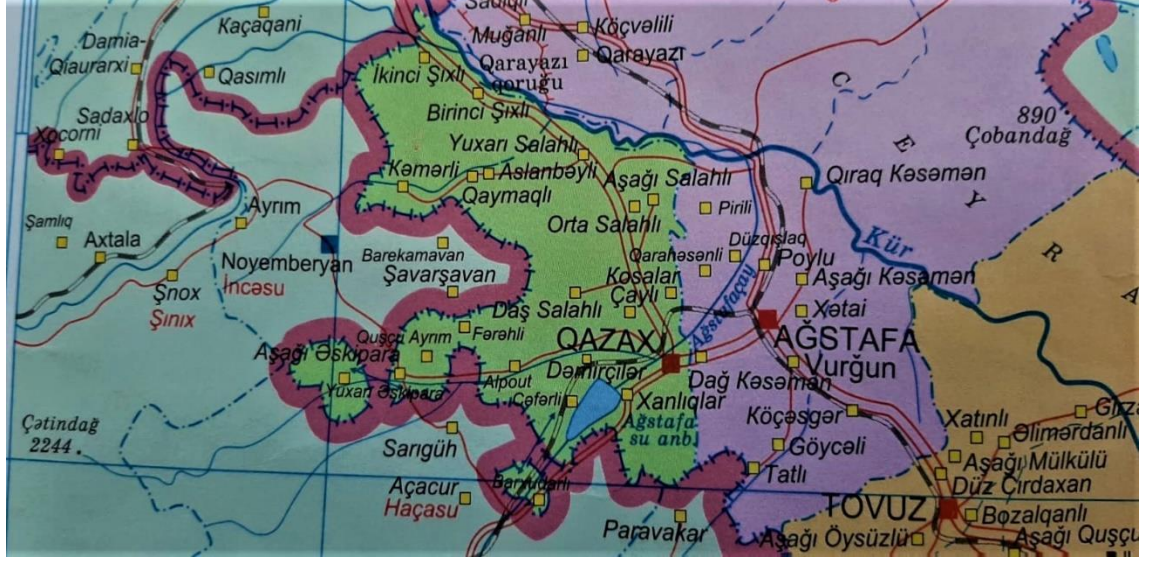
İslam Türkay, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin tarihî ve kültürel açıdan pek çok mirasını üzerinde barındıran Kazak bölgesinin Demirciler Köyü'nde² 7 Kasım 1950 tarihinde dünyaya gelmiştir. İslam Türkay'ın hayatında ve sanatında önemli rol oynayan Kazak hakkında kısaca bilgi vermek yararlı olacaktır:

Azerbaycan'ın kuzeybatısında, deniz seviyesinden 357 m yükseklikte, başkent Bakü'ye 387 km³ uzaklıkta (41° 5'49.59° K - 45° 21'095° D) bulunan Kazak, Gürcistan ve Ermenistan ile komşudur. Kazak'ın Gürcistan ile 9 km, Ermenistan ile de 168 km sınırı bulunmaktadır.

¹ Şairin öz geçmişi ile ilgili bilgiler Teymur Ehmedov'un hazırlamış olduğu *Azerbaycan Yazıcıları Ensiklopedik Me'lumat Kitabı* adlı eserden, İsmail Çoban'ın *İslam Türkay'ın "Türk Oğlu Türkem Men" Başlıklı Şiirinin Orhun Yazıtları ile Metinlerarasılık Bağlamında İncelenmesi* başlıklı makalesinden ve şairin kendisi tarafından verilen bilgilerden yararlanılarak hazırlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Teymur Ehmedov, *Azerbaycan Yazıcıları Ensiklopedik Me'lumat Kitabı*, Bakı, 1995; İsmail Çoban, "İslam Türkay'ın "Türk Oğlu Türkem Men" Başlıklı Şiirinin Orhun Yazıtları ile Metinlerarasılık Bağlamında İncelenmesi", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, C. 6, S. 4, 2017, ss. 2232-2255.

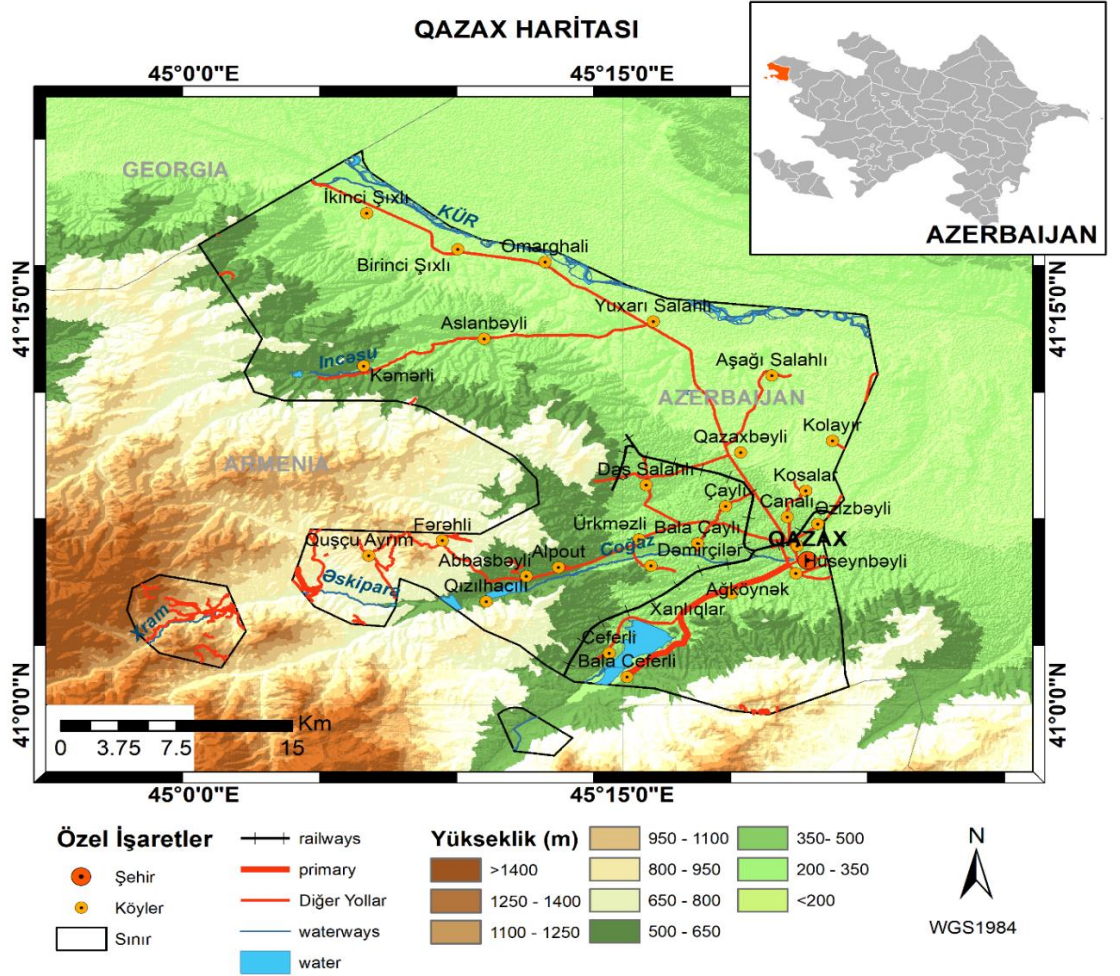
² İslam Türkay, Prof. Dr. Cengiz Alyılmaz ile 26 Kasım 2021 tarihinde yaptığı söyleşide aslen Karslı olduklarını bugün yaşadıkları Kazak bölgesinin Demirciler köyüne Kars'tan geldiklerini ancak uzak atalarının Kafkasya bölgesine Daryal Boğazı'ndan geçip gelen Kıpçak Türkleri olduğunu belirtmektedir. O, sert mizacının, mücadeleci tavrının sebebini de mensubu bulunmaktan büyük gurur duyduğu soy köküne (Kıpçaklara) bağlamaktadır.

³ Bu güncel bilgiye uydu görüntüleri esas alınarak ulaşılmıştır. Kazak'ın Bakü'ye uzaklığı kaynaklarda farklı (464 km, 384 km... olarak) verilmektedir. Kazak'la ilgili güncel verilere ulaşmamı sağlayan Prof. Dr. Cengiz Alyılmaz'a ve Prof. Dr. Osman Mert'e teşekkür ederim.

Resim 1: Kazak'taki yerleşim yerlerini gösteren harita

(Harita: Azərbaycan Respublikası Dövlət Torpaq və Xəritəçəkmə Komitəsi, Bakü, 2011)

Resim 2: Kazak bölgesinin haritası

(Harita: Lütfiye KUŞAK - Murat YAKAR)

Kazak bölgesi şehir merkezinin yanında şu yerleşim yerlerinden (kasaba ve köylerden) oluşmaktadır. Xanlıqlar, Ağköynek, Qarapapaq, Daş Salahlı, Çaylı, Kommuna, Ürkmezli, Aşağı Salahlı, Orta Salahlı, Yuxarı Salahlı, Demirçiler, Alpout, Hüséynbeyli, Canallı, Kosalar, Qazaxbeyli, Aslanbeyli, Qaymaqlı, Kemerli, Birinci Şıxlı, İkinci Şıxlı, Aşağı Eskipara, Yuxan Eskipara, Xéyrimli, Bağanıs Ayrım, Qızılhacılı, Barxudarlı, Sofulu, Quşçu Ayrım, Mezemli, Ferehli, Ceferli, Bala Ceferli, Abbasbeyli, Omarağalı (<http://qazax.net/az/general.htm>).

Demirçiler köyü Kazak'ın güneybatısında, deniz seviyesinden 489 m yükseklikte, Kazak'a 7610 m (7.6 km) uzaklıkta (41° 5'16.68° K - 45° 15'48.63° D) bulunmaktadır.

Azerbaycan'ın 18. yüzyılda yaşamış ünlü şairleri Molla Penah Vâkıf, Molla Velî Vidâdi; 20. yüzyılda yaşamış Samed Vurgun, Hüseyn Arif, İsa Muğanna, İsmail Şıxlı, Mirvarid Dilbazi Kazak'ta dünyaya gelmişlerdir.

1.1.2. Adı ve Soyadı

İslam Türkay, tarafımızdan kendisine sorulan “*İslam Türkay kimdir?*” sorusuna: “*Türk, Kıpçak, Türkçü, Türklük ve Turan sevdalı bir şair*” diye cevap vermektedir. Bir insanın kendisini nasıl tanımladığı o insanın tüm hayatına, eylemlerine ve söylemlerine yansır. Bu yansıma İslam Türkay'ın sadece şiirlerinde değil şiir yazarken kullanmayı tercih ettiği mahlasında da açıkça görülmektedir. Asıl adı Ehmed İslam Hefdikoğlu olan şair, şiirlerini yazarken bu düşüncenin etkisiyle İslam Türkay adını (mahlasını) kullanır. İslam Türkay, “Türkay” soyadını kullanmasına Sovyetler Birliği zamanında resmî olarak izin verilmemiş olsa da “Türkay”ı ad olarak kardeşi Ekrem'in 1983 doğumlu oğluna koyduğunu; kendi oğullarına da yine Türkçü anlayışla Turgut (40), Ayxan (38) ve Günxan (29) adlarını verdiğini belirtmektedir.

Türkay, yayımlanan ilk iki şiir kitabında (*Bir Gün Geler* - 1981 ve *Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek* - 1985) İslam Ehmedli (İslam Ehmedov) adını, son iki şiir kitabında (*Arxada Hesret Var* - 1986 ve *Éşqim Menim Dar Ağacım* - 1991) ise İslam Türkay adını kullanır.

Türkay, *Arxada Hesret Var* (1986) adlı üçüncü kitabını İslam Türkay adıyla yayımlamak istese de dönemin yöneticileri “*Türkay kimdir? Biz Türk değiliz. Bu nasıl*

mahlas?” diyerek buna müsaade etmezler. Türkay ise “*Türkay benim ulu babamdır, dedemdir.*” der. Bundan sonra Türkay’dan dedesi hakkında bir şiir yazmasını ve bu şiiri kitabın başında yayımlama şartıyla bu şiir kitabını İslam Türkay adıyla yayımlayacaklarını söylerler. Türkay da “Babama” başlıklı şu şiiri yazar:

*“Menim Türkay babam, Aya tay babam,
Ruhuyla hem bu tay, hem o tay babam.
Tek cana bir alay döşleyen babam,
On adam yérine işleyen babam.
İndi azad yurdum, azad élim var,
Firavan heyatım, azad dilim var.
Gorun nurnan dolsun rahatca uyu,
Sahibi olmuşuq torpağın, suyun...
Orda muştuluqla <<ölübdü qem>> dé!
Men senin néçenci neticenem, dé!
Senin qanın axır damarlarımdan,
Ruhun xeber vérir ilk baharımdan.
Cismin torpaqdadı, adın adımda
Yaşayan nefesin, gören gözünem.
Külün külümdedi, odun odumda,
Déye bilmediyin neğmen, sözünem”* (Türkay, 1986: 8).

Bu şiirden sonra Türkay’ın *Arxada Hesret Var* adlı şiir kitabı 1986 yılında ilk kez İslam Türkay adıyla yayımlanır. Yayımlanan son kitabı *Éşqim Menim Dar Ağacım* da yine aynı adla yayımlanmıştır.

Türkay, *Éşqim Menim Dar Ağacım* adlı kitabında yer alan “Derdim Dünya Yaşıdaymış” adlı şiirinde İslam Türkay adını şöyle açıklar:

*“İslam-dinim, Türkay-adım,
Hicran dostum, qem ustadım.
Çox çalışıb çabaladım.
Heyat da öz işindeymiş...”* (Türkay, 1991: 43).

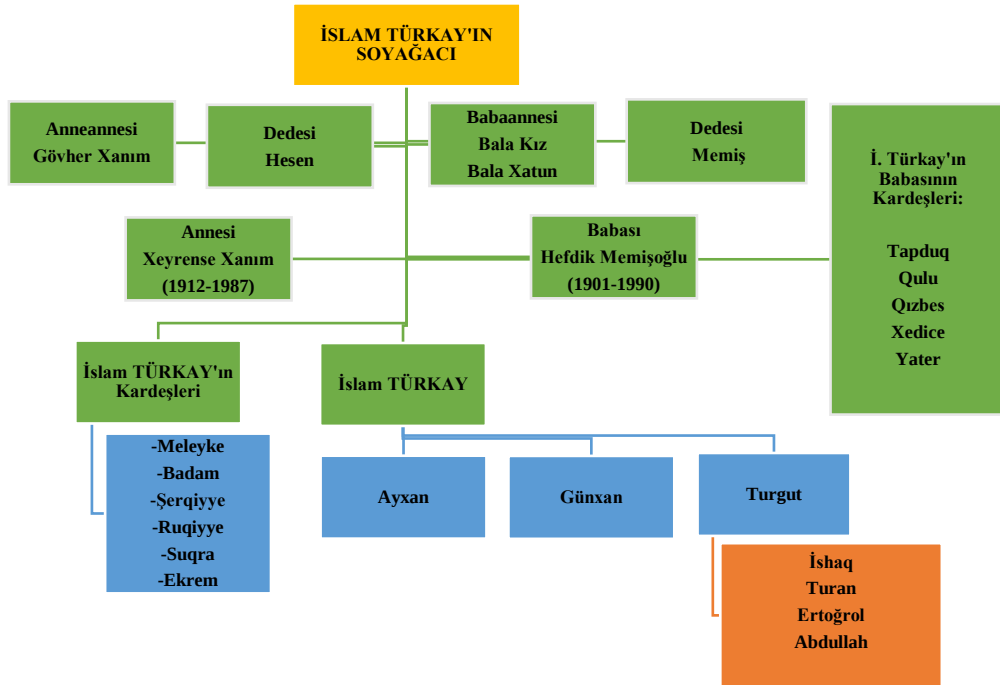
Arxada Hesret Var adlı şiir kitabında yer alan “Türkayam” adlı şiirinde ise şöyle der:

*“Türkayam, bu adı qebul éyledim,
Özüümü özüme men qul éyledim.
Götürüb qelbimi üzü güneşe,
İşığa, sabaha men yol éyledim!..”* (Türkay, 1986: 7).

Sovyetler Birliği Dönemi’nde böyle bir ad almak şairin pek çok defa sıkıntı yaşamasına sebep olsa da Türkay bu addan vazgeçmemiş, şiirlerini bugüne kadar bu adla yazmaya devam etmiştir.

1.1.3. Soy Şeması

Tablo 1: İslam Türkay’ın Soy Şeması

1.1.4. Babası ve Baba Tarafı

Türkay'ın babası Hefdik Memişoğlu, 1901'de Çarlık Rusya Dönemi'nde dünyaya gelir. Dedesi Memiş, Türkay'ın babasının adını “Efgan” koyar. Daha sonra babasına “Hefdik” adıyla hitap ettikleri için 1930 yılında kayıtlara “Hefdik” adıyla geçer. Türkay'ın babası Hefdik, 1990 yılında vefat eder. Hefdik Memişoğlu'nun, babası (İslam Türkay'ın dedesi) Memiş'ten öğrendiği bilgilere göre ataları Türkiye'nin Kars ili, Demirciler köyünden Azerbaycan topraklarına göçerler. İslam Türkay'a göre “bugün Türkiye'de (Kars'ta, Ardahan'da), Gürcistan'da (Borçalı'da) ve Azerbaycan'da (Kazak vd.) yaşayan ve “Demirci” adını taşıyan yerleşim yerlerindeki, aynı boyun mensupları olup birbirleriyle akrabadırlar”. “Demirci” boyuna mensup olanlar da tarihte hakikaten demircilik işiyle uğraşmış; birçok boy, soy, devlet, devlet başkanına (başta Cengiz Han olmak üzere) silah yapmışlardır.

Türkay babasından, büyük dedesi Memiş'in, şöyle bir türkü okuduğu bilgisine ulaşır:

“Qarsa sarı
Yol gédır Qarsa sarı
Ölende mezarımı
Qazdırın Qarsa sarı”.

Türkay'ın ninesinin (babaannesinin) adı ise Bala Qız (Bala Xatun)'dır. Bala Xatun 6 çocuk dünyaya getirir: Hefdik, Tapdıq, Qulu, Qızbes⁴, Xedice, Yéter. Türkay'dan edinilen bilgilere göre Bala Xatun ünlü bir halı dokumacıdır.

1.1.5. Annesi ve Anne Tarafı

Türkay'ın annesi Xeyrense Xanım 1912'de dünyaya gelir. Xeyrense Xanım'ın annesinin (İslam Türkay'ın anneannesi) adı Gövhər, babasının adı ise Hesən'dir. Ailenin tek çocuğu olan Xeyrense Xanım, 1987'de vefat eder.

5'i kız, 2'si erkek olmak üzere toplam 7 kardeş olan Türkay'ın kardeşlerinin isimleri Meléyke, Badam, Şerqiyye, Ruqiyye, Suqra ve Ekrem'dir. Türkay, 5 kız

⁴ Kadın, doğu dünyasında her zaman yanına yaklaşılamayan, el vurulamayan bir “ateş”, bir “kor” olarak düşünülmüştür. Azerbaycan kadını da 1920'li yıllara kadar bu düşünceden, bakıştan nasibini almış; yalnız sosyal hayatta değil; evde, aile ortamında bile kul, köle muamelesi görmüştür. Nitekim kız çocuğunun olması hep uğursuzluk sayılmış; dolayısıyla kızı, kadını hor gören atasözleri ve deyimleri dile yerleşmiştir. Bu sebeple de yeni doğan kız çocuklarına “Qızbes”, “Besdi”, “Qızıéter”, “Qıztamam”, “Qızqayıt”, “Yéter”, “Tamam”, “Osnadıq”, “Oğlangerek”... vb. adlar koymak adet hâlini almıştır (Ceferzâde, 2006: 187).

kardeşten sonra ailenin 6. çocuğu olarak dünyaya gelir ve Türkay için 7 yıl kurban kesilir. Adını ise uykuda verirler.

1.1.6. Çocukları

Türkay 3 çocuk babasıdır. Adları ise; Turgut, Ayxan, Günxan'dır. Türkay'ın oğlu Turgut, otomobil yedek parça işiyle, Ayxan ticaretle uğraşmakta, Günxan da özel sektörde çalışmaktadır. İslam Türkay oğlu Ayxan ile Bakü'de yaşamaktadır.

Türkay'ın 4 de torunu vardır; İshaq, Turan, Ertoğrul, Abdullah. Türkay, torunlarından en çok Turan'ı sevdiğini ifade eder ve bu duygularını da şiirlerinde farklı şekillerde dile getirir.

Yayımlanmamış şiirleri arasında yer alan “Nevem Turana Mektub” ve “Ağlama” şiirleri torunu Turan için yazdığı şiirlerdir:

Ağlama (Nevem Turana)

Canım, gözüm, yağış yağır gözünden,
Zülüm-zülüm bu qılıqla ağlama.
Atan-anan, nenen, baban yanında,
Üreyimi, of, dağlama, ağlama...

Sen gülende güneş doğur üzünde,
Güller açır çehlimde, izinde,
Min neğme var anlaşılmaz sözünde,
Çaylar kimi coşub çağla, ağlama...

Böyü, boy at, sév élini, obanı,
Qoy men alım her ağrını-qadanı.
Bir gün ölsem kim ağlayar babanı?
Göz yaşından bir az saxla, ağlama...

Bacılarım, gözlerde yaş qalmayıb...
Çox vuruldum, ellerde daş qalmayıb...
Atam-anam olaydı kâş, qalmayıb...
Sen yaşama bu feraqla, ağlama...

Bir gün senden olacam çox uzaqda,
Ruhum sende, cismim ise Qazaxda...
Baxma vaxta, günde, qarda, sazaqda
Herden gelib meni yoxla, ağlama (Türkay, YŞ).

Nevem Turana Mektub

Éle bilirem ki yad bir yérdesen
Éle bilirem ki qeribsen orda
Atan da anan da bir duman, bir çen
Seni qanadında getirib yurda

Menim ruhumsan, canımsan Turan
Men gezen, görünen kölgem daha
Menim menden sonra sanımsan Turan
Men meğlub, basılmış ölkeyem daha

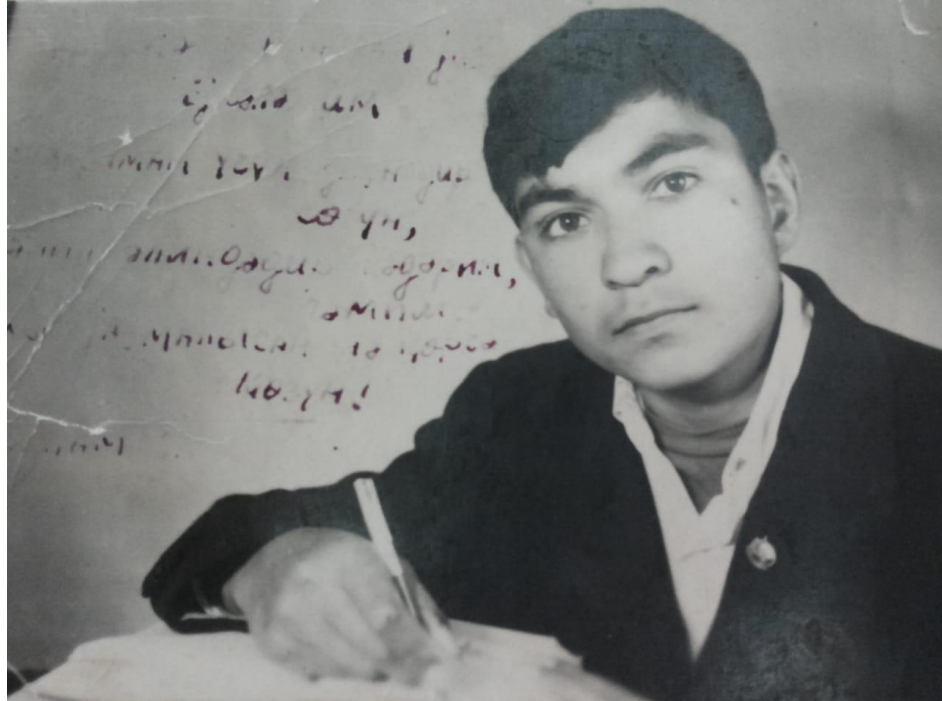
Doğub töreyersen, qalxarsan bir gün
Basılmış yurdları alarsan canım,
Gelib qebrim üste, o gün toy, düyün,
Babanı yadına salarsan canım (Türkay, YŞ).

1.2. İslam Türkay'ın Çeşitli Yönleri

1.2.1. Eğitim ve Öğretim Durumu

İlk ve ortaokulu köyünde tamamlayan Türkay, 1966'da Sumgayıt İnşaat İdaresinde ve 1971'de kimya fabrikasında çalışır.

1972-1977 yılları arasında Azerbaycan Devlet Üniversitesi, Gazetecilik Fakültesinde yükseköğrenim gördükten sonra 1977'de buradan mezun olur. Okuma yazma bilmeyen bir ailenin çocuğu olan Türkay, üniversiteye kabul edildiğinde köyde kendisi hakkında söylenen sözleri şu cümlelerle aktarır: “*Oxumadığı kitab qalmamışdı. Adını béle yazabilmeyenin oğlu baxın hanki yére qebul oldu*”.

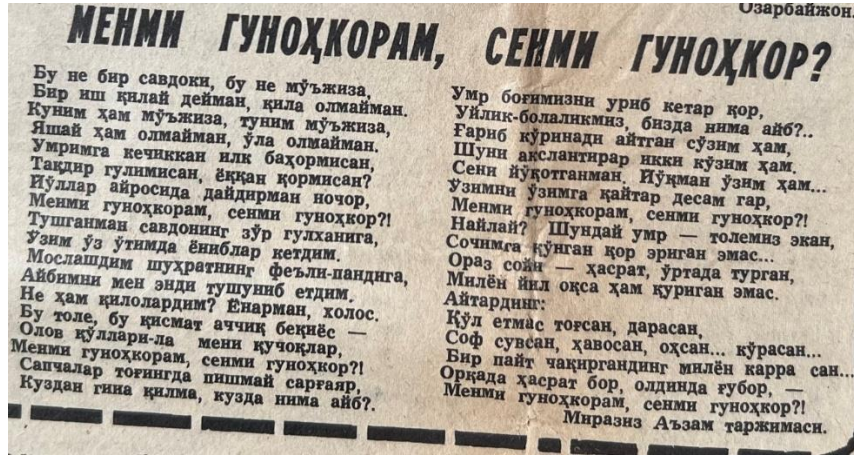
Resim 3: İslam Türkay'a ait bir fotoğraf (Türkay, 17 yaşında)

1978-1998 yılları arasında Yazıcı neşriyatında; 2000 yılında ise Mövge gazetesinde; 2001-2006 yılları arasında ise Genclik neşriyatında redaktör olarak görev

alır. Edebî hayatına 1964'te başlayan Türkay'ın ilk şiiri "Géce Lövhesi" 1968 yılında Sosialist Sumgayıtı gazetesinde yayımlanır. Türkay, 1979'da Gazeteciler Birliğine, 1989'da Azərbaycan Yazarlar Birliğıne üye olur.

İslam Türkay, profesyonel anlamda tercüme işiyle uğraşmaktadır. Onun Rusçadan, Türkiye Türkçesinden ve bazı Batı dillerinden Azərbaycan Türkçesine tercümeleri bulunmaktadır (Çoban, 2017: 2236; Ehmedov, 1995: 238).

Aşk, sevdâ ve köy konulu şiirlerin yanında Türk tarihini ve Türk dünyasını konu alan şiirler de yazan şairin eserleri Rus ve Ukrayna dillerine tercüme edilir; Özbek Türkçesine ve Kırgız Türkçesine aktarılır (Çoban, 2017: 2237; Ehmedov, 1995: 238).

Resim 4: İslam Türkay'ın Menmi Günahkaram Senmi Günahkâr şiirinin Toşkent Hakikati adlı gazetede Özbek Türkçesi ile yayımlanmış görüntüsü (1992)

İslam Türkay, şiirlerinin ana temasını Türklük, Türkçülük, Turan ülküsü, Türk dünyası, sevgi, sosyal ve kültürel meseleler ve ortak değerler olarak belirtmektedir. Ona göre bir şair, yazar, aydın eğer kendi boyunun, soyunun, milletinin meselelerine duyarsız kalıyorsa ve onlarla ilgilenmiyorsa onun gerçek anlamda insanlığından da sanatından da söz edilemez.

Türkay, gençlik yıllarında Sovyetler Birliği rejimi aleyhine şiirler yazması sebebiyle oldukça dikkat çeker. Öğrencilik yıllarında (1974 yılının Mart ayında) Bakü'de yapılan ilk mitingin teşkilatçılarındandır. Yine aynı yıllarda yazdığı "Gel Ay Bahar", "Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen", "Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle" şiirleri o dönemde dikkatleri Türkay'ın üzerine çeker. Türkay, bu şiirler sebebiyle ciddi anlamda baskı görür.

Yine aynı zamanlarda, 1974'te Azərbaycan'ın önemli şairlerinden Resul Rıza Azərbaycan Gencleri gazetesinde İslam Ehmedli hakkında makale yazar ve "Gel Ay Bahar" şiirini okuyuculara takdim eder:

"Qayaların buz salxımı gilélendi,
Derelere, düznlere gül elendi.
Qış göylerde şimşeklerle güllelendi.
Bahar geldi,
Gel, ay bahar!

Güneş yédi lal suların qaymağını,
Alışdırdı düzler lale çırağını,
İl çevirdi yéne yaşıl varağını,
Bahar geldi,
Gel, ay bahar!" (Ehmedli, 1981: 14).

Hiçbir partiye üye olmayan Türkyay'ı ısrarlarla Komünist Parti üyesi yapmak isteseler de başarılı olamazlar. O dönemde parti üyesi olanları önemli görevlere getirmelerine rağmen Türkyay bu teklifleri reddeder. O, herkese meydan okuyan havasını hem günlük hayatında hem de şiirlerinde gözler önüne sermiştir. *Qara Öküz* şiirinde bunu şöyle ifade eder:

Éhéy babaları méydan sulayan,
Fil kimi hayqırıb qurdektek ulayan.
İndi mağmınlaşıb quyrıq bulayan,
Qalmışam işine mat, qara öküz...

Bir vaxt tülküleri qovub téylerdin,
Şiri buynuzunda kabab éylerdin.
Nedir boynundakı çekilmez derdin?
Dart bu derd yükünü, dart, qara öküz!

Çoxdan elin çıxıb, aza şükür dé,
Cismine çalınan paza şükür dé;
Yarana sepilən duza şükür dé,
Sene bu da azdı, yat, qara öküz...

Boz öküz, ağ öküz oyanıb durdu,
Boynunda ne vardı qoparıb qırdı.
Yéten yalmanlayır seni: "fağırdı"
Qalx, bir aralığı qat, qara öküz!..

Yéyib fısqrardın o göy çemende,
Başın girmemişdi ipe, kemende,
İndi saman üçün boranda, çende,
Yort bu tozanaqda, yort, qara öküz!..

Yanında bu yara, bu yamaq nedir?
Bu qeder zülüme tablamaq nedir?

Sızlaya-sızlaya “k f-damaq” nedir?
Al, bu da T rkaydan “ arrt” qara  k z (Türkay, GY ).

1999’da “Arxalı Köpekler Basın Qurdları” adlı şiiri    ayrı gazetede yayımlanmıştır. Bundan sonra oldukça sıkıntılı bir süreç geçiren şair, bu şiirini bir daha yayımlatmaz.

 slam Türkay’ın M xalifet Gazetesi’nde yayımlanan “Arxalı Köpekler Basın Qurdları” adlı şiiri ve Türkay’ın bu şiir üzerine yazdıkları M xalifet Gazetesi’nden doğrudan alıntılanmıştır:

“Arxalı Köpekler, Basın Qurdları”⁵

Men bu   ’ri öten il Milli Meclisin qalmaqallı iclaslarının birinden sonra yazdım. Sonra bunu şair dostlarım Fikret Qoca, Abbas Abdulla, Fikret Sadıq ve ba qalarına oxudum. Dostlarımın bezileri: “Arxalı köpekler“ d yende, kimleri nezerde tutursan? d ye soruşdular. Men d dim: “Dünenki Sov t vezife k rs lerinden düşüb, bugün y ne de vezife s kanı arxasına sinerek, xalqın malını y yib harınlayanlar, milletin qanı-canı h sabına eyri yollarla mal-dövlet toplayıb imaretler yapıranlar, qaçqınların payına b le g z dikenler, millet d yende yalnız qohum-eqrabasını, veten d yende yalnız  v-  iyini d   nenler, doğma ana diline-dövlet diline, Azərbaycan T rkcesine heqaretle baxanlar benim hedefimdedir”.

“Mirze Xezer vay- ivenle her gün dünyaya car çekir ki, Azərbaycanlıların 95 faizi tam sefalet içinde yaşayır. Bu elbette a  yalandır”. Ekrem Eylisli (Xalq yazıçısı)

Arxalı köpekler, basın qurdları,
Yığın başınıza bu manqurdları,
Vurun ziyaları, s z  sertleri
Basın comerdleri, tutun merdleri,
Al-elvan g ydirin yanar derdleri!
Arxalı köpekler, basın qurdları,
Hele zaman sizin, dövran sizindi
Yallayıb qısqırın bu manqurdları.
Bu qurban sizindi, bu qan sizindi!

Hele at b linde ixtiyarsınız,
Hele at oynadın b leden b le.
A anız “bas...” d yir, bextiyarsınız,
Bir de düşmeyecek bu f rset ele.
Yırtın, parçalayın nefes çekeni.
 l    n ağlayıb qan-ya  t keni
Yığın başınıza bu manqurdları,
Arxalı köpekler, basın qurdları.

Gösterin heddini  or satanlara,
Gösterin ceddini  or satanlara,
G y ile  lle en l t-üryanlara,

⁵ şiirin tamamına üçüncü bölümde  slam Türkay’ın  iirleri kısmında yer verilmiştir.

Bu gözü qanlara, sözü qanlara,
O “kişi” démişken: “yığıb, süpürüb,
İpleyib bağlayın komisyonlara”
Ali meclis hara, şor satan hara?
Yığın başınıza bu manqurdları,
Arxalı köpekler, basın qurdları.

Soyun qaçqınların malını soyun,
Adına pay yazıb ölünü soyun.
Qaçqına, köçküne bir çadır yéter!
Daş, sément, pul-para hardadır? Yéter!
Ona ümid vérin, yağlı söz déyin,
Ümid dözümedi yéne “döz” déyin,
Béle sexavetçün évsiz-éşiksiz,
Bucağı ocaqsız, eli béşiksiz,
Size öz ömründen kesib vérecek.
Déyin: “Darıxmayın, kéçid dövrüdür”
“A kişi sen dayan, kéç it” dövrüdür.
Yığın başınıza bu manqurdları,
Arxalı köpekler, basın qurdları.
(...)

Hele méydan sizin, dövrən sizindi,
Hele xaqan sizin, imkan sizindi.
Ala sağsağanı nazir éyleyin,
Peleng généralı gizir éyleyin.
Susdurun Velini, Elini tutun!
Bu doğru söyleyen delini tutun!
Uduzun qumarda ana yurdları
Yığın başınıza bu manqurdları,
Arxalı köpekler, basın qurdları.

Bu qurdlar qayıdıb ulayar bir gün,
Özü öz qanını yalayar bir gün! (Müxalifet qezéti, 18 Séntyabr, 1999 cu il).

АРХАЛЫ КӨПӘКЛӘР, БАСЫН ГУРДЛАРЫ

- Мән бу шерк этан эл Милли Минчиси... Сонра буну шаир дасларымин бириндон сонра Газым. Сонра буну шаир дасларым Ф.Гүлка, А.Абдулла, Ф.Садых во башгаларына достларым бәзиллери: "Архалы көпкөлөр" де-оҳудум. Достларым нәзәрде тутурсаң - дејә сорушдулар. Мән јондо, кимилер нәзәрде талифа ки-сүслөриндон дүшүб, бу десим: "Дүнәки сопат алаифа ки-сүслөрди синарәк, халгын ма-лыны јејиб һарынлајалар, милләтн ганы-чанн һесабына әјри јолларла мал-дөвлөт топларәб имарәтләр јапдыралар, гагчыларын пайна белә көй диқанләр, милләт де-јәндә јалһыз гоһум-оғрабасыны, вәтан дејәндә јалһыз ев-ешијини дүшүнәләр, доғма ана дилино - дөвләт дилино, Азәрбајҹан турчасино һәғарәтлә баханлар мәним һәд-фимдәдир.

İSLAM TÜRKAY

"Мирзә Хәзәр вә-шивәндә һәр күн дүңгәя чар чәкир ки, "азәрбајчанлы-дарын 95 фәизи там сәфаләт ичиндә јашајыр".

Бү элбэттэ аг јаландыр”.

Әкрәм Әјлисли
(халг јазычысы)

Архалы көпөклөр, басын гурдлары,
Жыгын башыңызга бу мангуртлары,
Вурун эйялары, сөзү сөртлөри,
Басын чомөрдлөри, тутун мөрдлөри,
Ал-алван кеңдириң жанар дөрдлөри!

Архалы көпөклөр, басын гурдлары,
 Һөлө заман сизин, дөвран сизинди.
 Жаллајыб гысгырын бу мангуртлары,
 Бу гурбан сизинди, бу ган сизинди!

• һәлә ат белиндә ихтиjarсыныз,
һәлә ат оjнадын беләдән-белә.
Ағаныз "бас..." дейр, бәхтиjarсыныз,
Бир дә дүшмәjчәк бу фүрсәт әлә.
Jыртын, парчалаjын нәфәс чәкәни,
Ел үчүн аглаjыб ган-jаш төкәни
Jыfын башыныза бу мангүртлары,
Архалы көпәкләр, басын гурдлары!

Көстөрүн һөддини шор сатанлара,
Көстөрүн һөддини шор сатанлара,
Көј илә әлләшән лүт-үрјанлара,
Бу көзү ганлара, сөзү ганлара.
О "киши" демишкән: "јыгыб-сүпүрүб,
Ипләиб бағлајын комисјонлара".
Али мәчлис һара, шор сатан һара?
Јыфјан башыныза бу мангуртлары -
Арханы копәкләр, басын гурдлары!

Союн гачгындларын, малыны союн,
Адына пай языб, өлүнү союн.
Гачгына, көчкүнө бир чадыр жетөр!
Даш, семент, пул-пара хардадыр? Жетөр!
Она үмид верин, жаглы сөз дејин,

Пүшпүшө өкдириб бугда көтүрүн,
Өлкөдө нө варса, басыб өтүрүн.
Нар жана баш өбүрөңөй өлөшдирин,
Бу ели-обаны пазлөшдирин.
Дири-дири көмүн жанар дөрдлөри;
Вүрүн зифалары, сөзө сөртлөри.
Сонра ағы дөбө шөпөн гопарын,
Аглайыб чокучу багыны жарын!
Дамлаптын бу дөли нөгигөтлөри,
Архалы көпөлөк, басын гурдлары.

"Милләт ач һа дежил" - дежиб бағырыр
Жалманыр, шыраваныр өки балалар
Сизин гарынызда тарих олмачун
Үзүр сиза тәриф чәки балалар.

Агилтерек, аңгид эз кышамына,
Вахт-заман гаранлыг бир каһа кими.
Бу чәләл чоҳуну чөкир камына,
Ачыбдыр ағзыны өждаһа кими.

Евләри бәзәйир кағыз чичәкләр,
Солур мөзарларда тәр күлләр инди.
Дубайдан баш еуруб, Лондондан чыхыр,
Ағ гызыл топләмыр севилләр инди.

Калиб намамчынын нәтижеләри,
Мәшәди Ибадин көтүкчәләри,
Миниб ат белинәр разы ибадлар,
Һәм гочу, һәм аға, газы ибадлар.
Тәпәл кәлләсиндән бујнуз чыхарыр,
Бәсләнә гурбанлар мұбариз олуб.
Аран тулалар донуза һүрмүр,
Гурда јерикләјиб, јалан дүз олуб.
Корлар шәһәридир, һәр јан гаранлыг
Бу заман гаранлыг, дөвран гаранлыг.

Сән дө сорушурсан: һалын нечәдир?
Бу бәдбәхт шайдин һалы көрүнмүр.

Дөвөләр башыны сохуб памбыға,
Корлар шәһәридир, далы көрүнмүрі...

Һалә сувар олун, мейдан сизинди,
Бу чөлал сизинди, бу ган сизинди.
Ишлыг дүшән јөрә папаг тыхарын,
Догрунун башындан басын, *жыгырларын*.
Јыгын башыныза бу мангуртлары,
Архалы көпөкләр, басын гүрдлары!

"Ағалар ағасы", бу ада бир бах!
Ај бу ады верән, фәрјада бир бах!
"Ағалар ағасы" - бу нәди, баба?
Ағалар ағасы кәдәди, баба!
Ағалар ағасы кәзә көрүнмәз,
Баш-ајаг ағалыг һәрзәди, баба!

"Пендир сатанлар"ын, "шор сатанлар"ы
"Ағалар ағасы", бир халына бах.
Торпаг сатанларын, хор сатанлары
Көйлөре үчүлдн чөлалына бах!
Чөрөккүн ғылыңча чапанлара бах!
Дилонун талейи тапанлара бах!
Оглуна, нөвөси, нөтөсинею,
Гызына, көйүнө, көтүкөсинею
Өманот, жылыгач, жапанлара бах!
Жыгын, сомалдын бу сөрөттөри
Архалы копкөлөр, басын гүрдлары

Исалар, мусаллар "ја рәсул" олма
Онлар "баш ага"ја дөнүб гул ол
"Рәсулам" - дегәни дүшман елде
Атын зинданлара гурбан елде
Жыгын "көдө-күдө пәғәмбәрлә
Ага малы един ана јурдлары!
Архалы көпөкләр, басын гүрд

Һалә мейдан сизин, дөвран с
 Һалә хаган сизин, имкан сик
 Ала сағсағаны назир ейләй
 Пөләнк кенералы кизир ей
 Сусдурун Велини, Әлини т
 Бу доғру сөйләпән Дөлини т
 Удузын гумарда ана йурдл
 Ығын башыныза бу ман
 Архалы көпөклөр, басын

Бу гурдлар гајыдыб ула
Өзү өз ганыны јалајар

НИЈА ОЈАНМЫРЫТ,
НИЈА. БИЛМИРӘМ...

Достум Аллаhverди Насанова

Доланма бојнумда дурур пылынчток,
Ашкара сөзүмү дејо биумиром.

Бу юул доросиндон о шаһа галыб
Чагыб талчыблар не даһа галыб?
Бу миллотин иши Аллага галыб
Бу миллото башта ифо билиром.

Миллатдан дом вурур жаданын бири.
Давлатдан данышыр позгунун ари.
Дост-таныш дейр ки, ар, сус, кыра,
Душманга ар бир билмирим.

Дост-таныш д...
Мен сусуб өзүмү оро билмиром...

Resim 5: İslam Türkay'ın Arxalı Köpekler Basın Qurdları şiirinin Muxalifet Gazetesi'nde yayımlandığı sayfanın görüntüsü

İslam Türkay, şiirlerindeki lirizmin kaynağını Türk tarihine ve destanlarına bağlamaktadır. O, Türk boy ve topluluklarına ait destanların neredeyse tamamını okuduğunu belirterek (“Türk Oğlu Türk’em Men” başlıklı şiiri başta olmak üzere) şiirlerinde Türk mitolojisine, Türk destanlarına, Türk yaşayış ve inanışına, Türk tarihine işaret eden ifadelerin söz varlığının, mazmunların ve metaforların da bunu açıkça gösterdiğini / kanıtladığını vurgulamaktadır:

Türk Oğlu Türkem Men⁶

Salam, éy manqurt⁷ qardaşlar,
Qoyunlaşmış
Qurd qardaşlar,
Atın cılğı papaqları,
Qulaq asın bir an barı:

Göyden gelib eslim-soyum:
Menem,
Türk oğlu Türkem men!
Güneş-mayam, bulud-suyum,
Menem,
Türk oğlu Türkem men!

Atam-Tanrı, anam-boz qurd,
Min adım var, yérım min yurd...
Tatar, Türkmen, Qırğız, Başqırd:
Menem,
Türk oğlu Türkem men!

Süreyinden uzaq olan,
Öz içinde yasaq olan,
Teklenib yalquzaq olan:
Menem,
Türk oğlu Türkem men!

Görmüşem her bir ağrını,
Sévmişem merdi-doğrunu.
“Menem” déyenin bağrını
Yaran Türk oğlu Türkem men!

⁶ İslam Türkay’ın “Türk Oğlu Türkem Men” başlıklı şiiri şairin *Éşgim Menim Dar Ağacım* adlı eserinde yayımlanmıştır (1991-Bakü). Türkiye’de ise ilk kez Cengiz Alyılmaz’ın Doğu Türkistan başlıklı makalesinde Türk dünyasının parçalanmış hâlini anlatmak için kullanılmıştır. Şiirlerle ilgili herhangi bir açıklama ya da inceleme yapılmadan sadece şiirin kendisine yer verilmiştir: bk. Cengiz Alyılmaz, “Doğu Türkistan”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 7, 1997, ss. 157-172.

⁷ İslam Türkay, şiirlerinde geçen “mankurt” imgesinin kaynağını da *Manas Destanı* olarak ifade etmektedir. Mankurt imgesinin Türk dünyasında Cengiz Aytmatov’un *Gün Olur Asra Bedel / Gün Uzar Yüz Yıl Olur* romanı sayesinde bilinir hâle geldiğini hatırlatmak gerekir.

Torpaq bize veten-ana,
Düşübdür min bir dastana.
Gündoğandan-günbatana
Saran Türk oğlu Türkem men!

Qürbet bildim bu alemini,
Sévdim onu ustad kimi.
Zamanı minib at kimi
Yoran Türk oğlu Türkem men!

Bir vaxt arzuma çatmışdım,
Cengin daşını atmışdım.
Fil qulağında yatmışdım
Duran Türk oğlu Türkem men!

Yadlaşıbdı bu kend-o kend
Altay, Tebriz, Kerkük, Derbend
Param-parça, böyle bend-bend
Viran Türk oğlu Türkem men!

Salam, éy manqurt qardaşlar!
Qoyunlaşan
Qurd qardaşlar!
Atın cılgı papaqları
Tanıyın bu dostu-yarı.

Bölünse de bir élimiz,
Yaşayır tanrı dilimiz!
Açaq, açaq gözümüzü,
Tanıyaq öz-özümüzü;
Déyek: “Türk oğlu Türkem men” (Türkay, 1991: 41-42).

İslam Türkay, gerçek üstat olarak Hüseyin Cavid’i (Hüseyin Abdulla oğlu Rasizade, 1882-1941) kabul etmekte ve şiirlerinde onun tesirinin olduğunu belirtmektedir. Türkay, Hüseyin Cavid’e olan sevgisinin göstergesi olarak torunlarına Hüseyin Cavid’in çocuklarının adlarını koyduğunu da kaydetmektedir. Hüseyin Cavid’in oğlunun adı Ertoğrul, kızının adı ise Turan’dır. İslam Türkay’ın erkek torununun adı Ertoğrul, kız torununun adı ise Turan’dır.

Resim 6: Huseyin Cavid'in bir fotoğrafi
(https://tr.wikipedia.org/wiki/H%C3%BCseyin_Cavid#/media/Dosya:Huseyn_Javid.jpg)

İslam Türkay, kendisine daha ziyade Türklük ve Türk dünyasının bağımsızlığı, birliği, bütünlüğü uğrunda mücadele eden insanları (şairleri, yazarları, devlet adamlarını) örnek aldığını, onlara ciddi anlamda yakınlık duyduğunu ifade etmektedir. Mikayıl Müşfik, Huseyin Cavid, Ahmed Cavad, Mirze Feteli Ahundov, Mirze Celil Memmedguluzade eserleriyle ve örnek kişilikleriyle onun üstat olarak gördüğü ve saygı duyduğu isimlerin başında gelmektedir. Belirtilen isimlerin arasında (Huseyin Cavid dışında) en güçlü şair olarak Mikayıl Müşfik'i görür ve kendisini hem yaşayışı ve hem de eserleriyle ciddi anlamda etkilediğini kaydeder.

Resim 7: Mikayıl Müşfik'e ait bir fotoğraf

(https://tr.wikisource.org/wiki/Ki%C5%9Fi:Mikay%C4%B1l_M%C3%BC%C5%9Ffik)

O, ayrıca Mehmed Hâdî, Abdulla Şaik, Musa Yagub, Mehmed Aslan, Hüseyin Arif, Bahtiyar Vahabzade, Mehmed İsmail, Fikret (Göyüşoğlu) Goca, Ramiz Rövşen... gibi eserleriyle topluma mal olmuş şairleri, yazarları da beğendiğini ve takdir ettiğini çeşitli vesilelerle dile getirmektedir. Türkay, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kurucusu Mehmet Emin Resulzade'ye ve yakın dostu, arkadaşı Ebülfez Elçibey'e de gerçek anlamda değer vermekte; onların hem Azerbaycan tarihinde hem de Türk tarihinde son derece önemli işler yaptıklarını ve başardıklarını belirtmektedir.

İslam Türkay, Türkiye / Anadolu sahasındaki şairleri ve yazarları da gençlik yıllarından beri yakından takip ettiğini, bunların arasında Necip Fazıl Kısakürek, Nazım Hikmet (Ran), Orhan Veli Kanık ve Arif Nihat Asya'nın eserlerinin, şiirlerinin kendisini çok etkilediğini ifade etmektedir.

İslam Türkay, kendisiyle ilgili araştırma ve inceleme yapanların, yapacak olanların mutlaka poemalarını okumaları gerektiğini, poemalarında yaşayış ve inanişına, duygu ve düşüncelerine ait her şeyi çekinmeden ve korkmadan yazdığını dile getirmektedir.

Türkay, Türkiye Türklerinin, Kafkasların, İran Türklerinin ve Türkistan (Orta Asya) Türklüğünün uyanışında, özgürleşmesinde, gelişmesinde, Gaspıralı İsmail'in "Dilde, fikirde ve işte birlik." parolası altında birleşmelerinde çok önemli rol oynadığını ve gelecekte de oynayacağını; bu bağlamda TEKE Akademi mensuplarının Cengiz Alyılmaz'ın öncülüğünde büyük işler başardıklarını, bundan da büyük gurur duyduğunu kaydetmektedir.

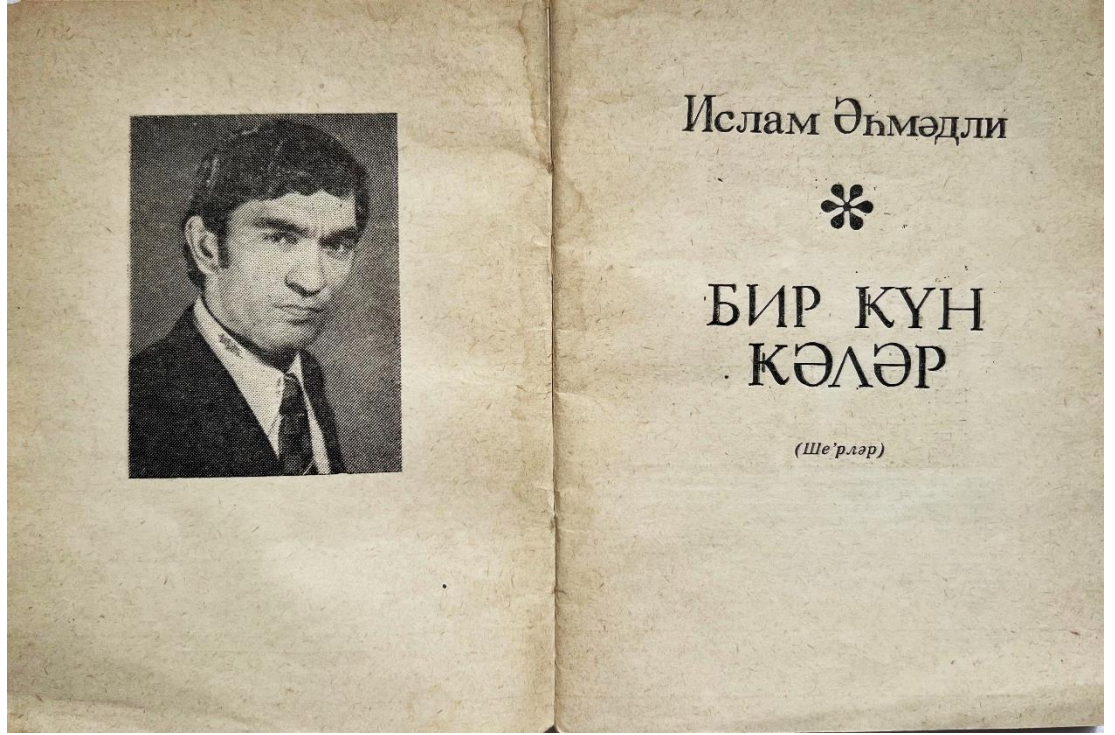
1.2.2. Eserleri

1.2.2.1. Bir Gün Geler

İslam Türkay'ın ilk kitabı olan *Bir Gün Geler*, 1981 yılında Yazıcı neşriyatında İslam Ehmedli adıyla Bakü'de basılmıştır. Kiril harfleriyle yazılmış olan kitap 46 sayfadır ve 2 bölümden meydana gelmektedir. 1. bölüm "Söküler Dan Yeri", 2. bölüm "Yadına Düşsem" adlarını taşımaktadır. Eserde toplam 38 şiir bulunmaktadır. Şair, bu kitapta yayımladığı birkaç şiiri daha sonra diğer kitaplarında da yayımlamıştır.

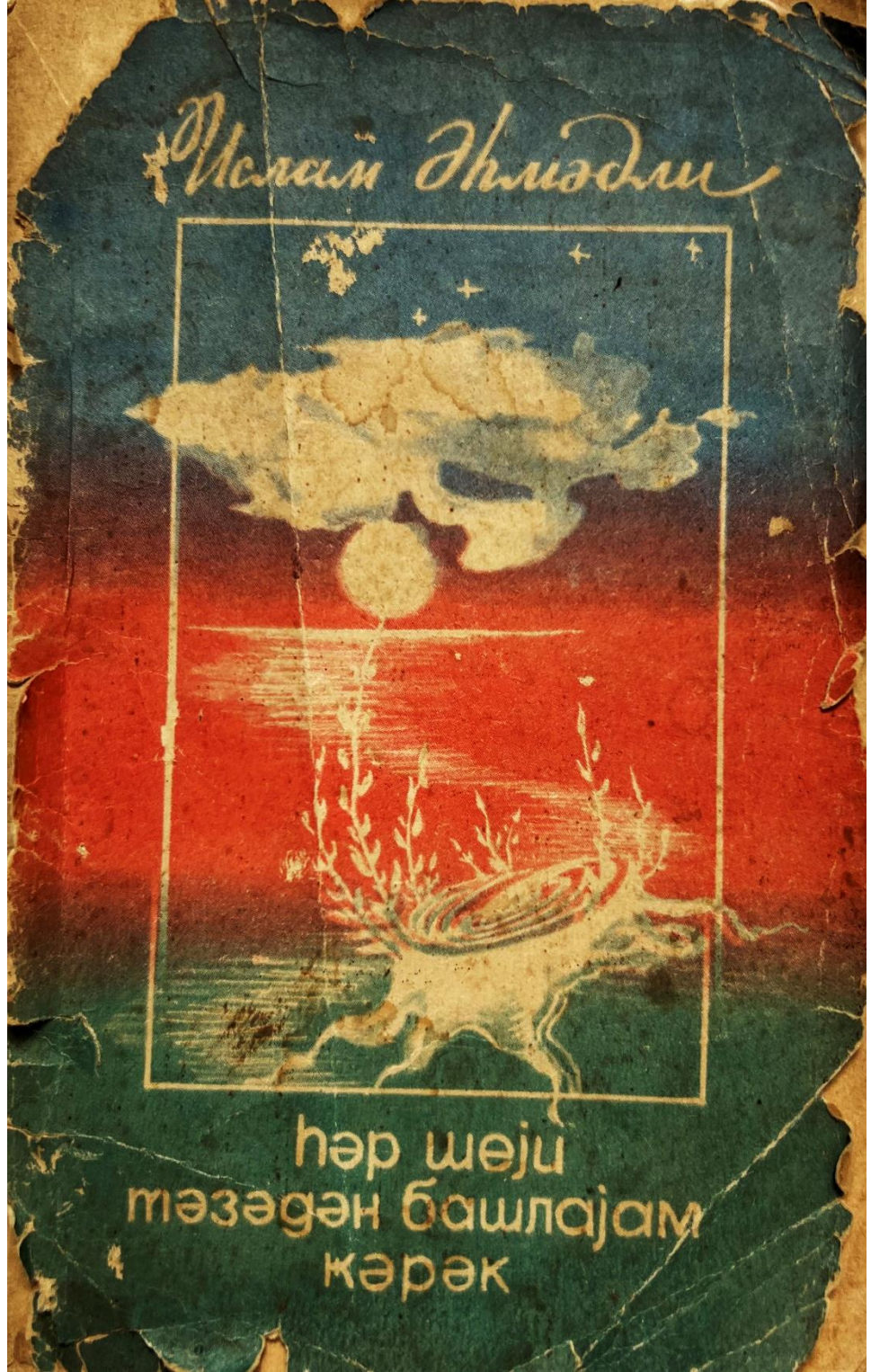
Resim 8: İslam Türkay'ın *Bir Gün Geler* adlı şiir kitabının kapak fotoğrafı

Resim 9: İslam Türkay'ın *Bir Gün Geler* adlı şiir kitabının iç kapak fotoğrafı

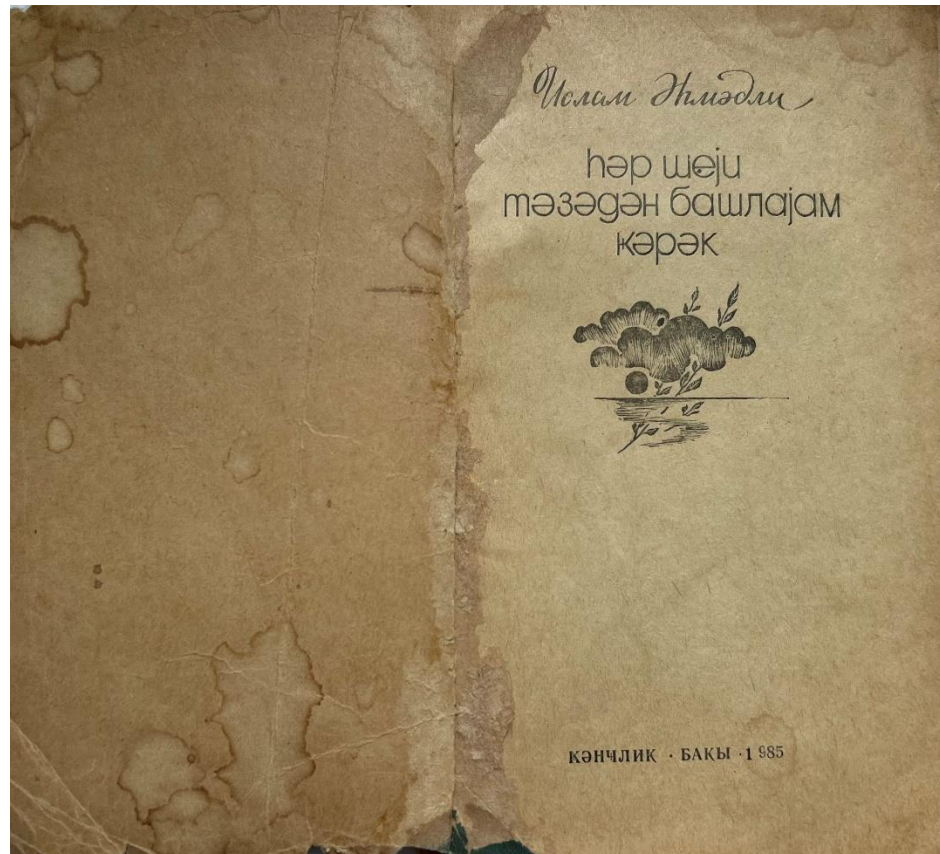
1.2.2.2. *Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek*

İslam Türkay'ın *Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek* adlı şiir kitabı 1985 yılında, Bakü'de, Genclik neşriyatında basılmıştır. Toplam 64 sayfa olan bu eser 3 bölümden meydana gelmiştir. Kiril harfleriyle yayımlanmış olan bu eserin 1. bölümü “Bu Gün Sabah”, 2. bölümü “Sévdim Gözlerini Düşdüm Günaha”, 3. bölümü ise “Ömrün Serhedleri” adlarını taşır. Eserde toplam 49 tane şiir bulunmaktadır. Bunlardan ikisi silsile şeklindedir yani bir ana başlık altında farklı başlıklarda konu bakımından birbirinden bağımsız şiirler toplamıştır. Bu silsilelerden ilki “Dostumun Ağrıları Silsilesinden” adını taşır ve 4 farklı şiirden meydana gelmektedir. İkinci silsile ise “Sazın Işığında Silsilesinden” adını taşır ve yine içinde toplam 4 şiir mevcuttur.

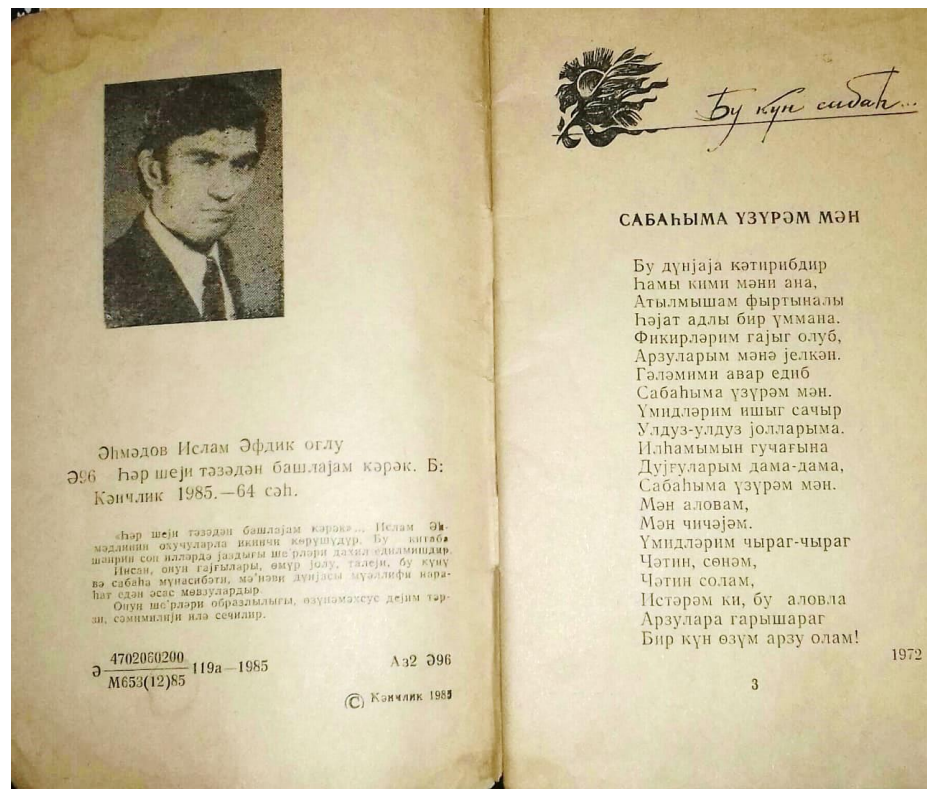

Resim 10: İslam Türkay'ın *Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek* adlı şiir kitabının kapak fotoğrafı⁸

⁸ Kitabın kapağında ilk kez üç renkli Azerbaycan bayrağı yer alır. Ay-yıldızın yerine kesilmiş fakat gövdesinden yeniden dallar süren bir ağaç tasvir edilir. Bu resim, her şeye yeniden başlamayı anlatan bir resimdir.

Resim 11: İslam Türkay'ın *Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek* adlı kitabının iç kapak fotoğrafı

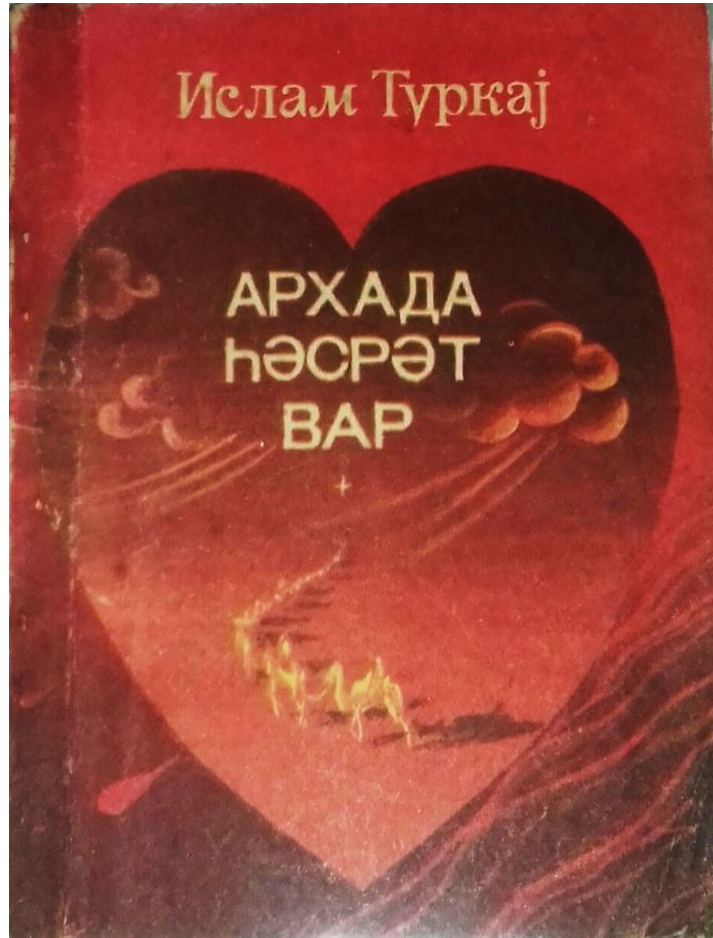
Resim 12: İslam Türkay'ın və HTBG adlı kitabındaki ilk şiirinin görüntüsü

1.2.2.3. *Arxada Hesret Var*

İslam Türkay'ın *Arxada Hesret Var* adlı şiir kitabı İslam Türkay adıyla 1986 yılında, Bakü'de Yazıçı neşriyatında basılmıştır. Eser toplam 116 sayfadır. Diğer şiir kitaplarında olduğu gibi bu kitabı da Kiril harflidir. Eser 6 bölümden meydana gelmiştir ve toplam 38 şiir bulunmaktadır. Bunlardan ikisi poema (Kölgeler, Ömrün Serhedleri) şeklindedir. Daha önce *Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek* adlı eserde yayımlanan Ömrün Serhedleri adlı poema, *Arxada Hesret Var*'da bu sefer yeni eklemelerle yer alır.

Arxada Hesret Var adlı bu şiir kitabında yer alan şiirlerin okurlarına iletmek istedikleri, kitapta şu şekilde anlatılmak istenir:

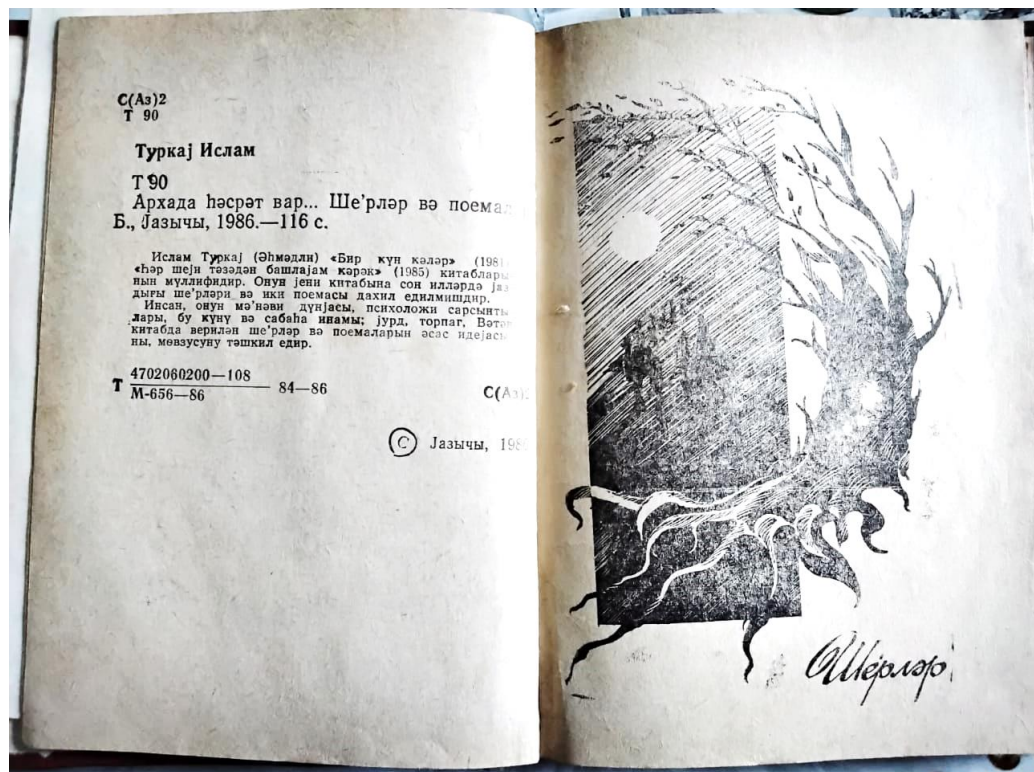
“İnsan, onun me'nevî dünyası pisixoloji sarsıntıları, bu günü ve sabaha inamı; yurd, torpax, veten kitabda verilen şe'rler ve poemaların esas idéyasını, mövzüsünü teşkil edir”.

Resim 13: İslam Türkay'ın *Arxada Hesret Var* adlı şiir kitabının dış kapak fotoğrafı.

Resim 14: İslam Türkay'ın AHV adlı şiir kitabının iç kapak fotoğrafı

Resim 15: AHV adlı şiir kitabından bir görüntü

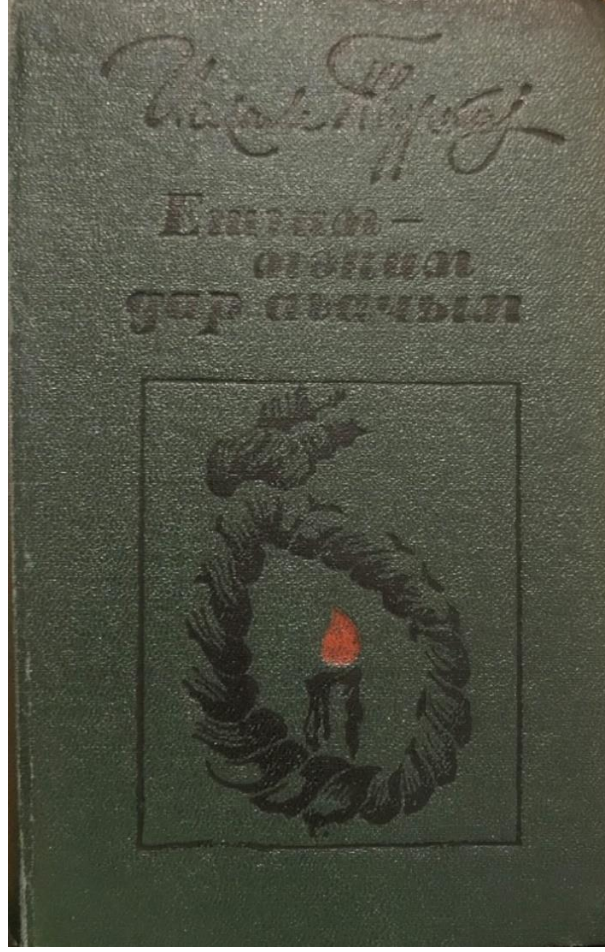
1.2.2.4. *Éşgim Menim Dar Ağacım*

İslam Türkay'ın *Éşgim Menim Dar Ağacım* adlı şiir kitabı 1991 yılında Bakü'de Yazıçı neşriyatında İslam Türkay adıyla yayımlanmıştır. Kitabın redaktörlüğünü ise Memmed Aslan yapmıştır.

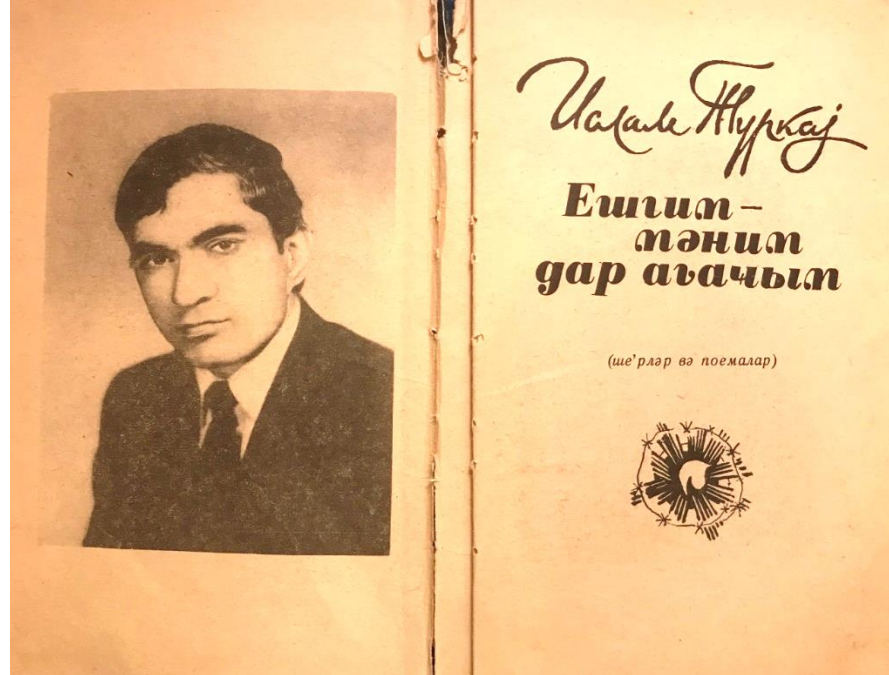
Kitap şiirlerden ve poemalardan oluşmaktadır. Kiril harfleriyle yazılan eser toplam beş bölümden oluşmaktadır: 1. bölüm “Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen”, 2. bölüm “Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek”, 3. bölüm “Gelerem Karşıma Çıxanım Yoxdu”, 4. bölüm “Senden Uzaklarda Sarı Yarpağam”, 5. bölüm “Poemalar” adını taşımaktadır. Kitabın tamamında toplamda 78 şiir bulunmaktadır. 78 şiirden 2 tanesi silsile şeklindedir. Yani bir ana başlık altında konu itibariyle birbirinden bağımsız başka şiirler yer almaktadır. Son bölümde ise poemalar yer almaktadır. “Ayxa'nın Sualları”, “Yalan”, “Kölgeler” şairin bu bölümde yer verdiği poemalardır. Türkay, *Éşgim Menim Dar Ağacım* adlı kitabından önce yayımlanan kitaplarında yayımladığı birçok şiire bu kitabında tekrar yer vermiştir.

Éşgim Menim Dar Ağacım adlı şiir kitabında yer alan şiirlerle, şairin anlatmak istedikleri kitapta şu sözlerle dikkatlere sunulur:

“Ovqatından gétдикce naraxatlıq yağan dünyamızın acı göynekli qayğıları, esrimizin sonunda qabarıb qalxan, özüne öz köküne qayıtma çırpıntıları bu kitabda toplanan eserlerin esas gayesini teşkil edir. Günümüzün tezdalı heqiqetleri, millî taléyimizin göylerini hedeleyen dolu yüklü gara buludlar, çemenzarımızı yolub yolmalayan amansız tufanlar müellifin qeleminde ustalıqla poéziye sıǵalına getirilir” (ÉMDA, 1991: 157).

Resim 16: İslam Türkay'ın *Eşim Menim Dar Ağacım* adlı kitabının dış kapak görüntüsü

Resim 17: İslam Türkay'ın *ÉMDA* adlı kitabının iç kapak görüntüsü

1.2.2.5. İslam Türkyay'ın Gazetelerde Yayımlanmış ve Bugüne Kadar Yayımlanmamış Şiirleri

İslam Türkyay'ın yayımlanmamış 51 şiiri vardır. Şairin *Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen* adlı şiir kitabı yarım kalmıştır.

Bu şiirlerin bir kısmı gazetelerde yayımlanmış; bir kısmı ise İslam Türkyay'ın kendisiyle ve oğlu Ayxan'la yapılan görüşmeler neticesinde elde edilmiş ve bunlara ilk kez bu çalışmada yer verilmiştir.

İslam TÜRKYAY

Şimşək kimi göyden enib
Torpaqdan keçib gəlmişəm.
Böyümüşəm bir sirt kimi
Dünyanı seçib gəlmişəm.

Torpaqdan keçib gələndə
Mən torpağa bulaşmışam.
İşığım can evimdədi
Dənizlər, dağlar aşmışam...

Mayam eşqdi, suyum ışıq,
Ruhum torpağa çəkilib.
Torpaqda hər şey qarışıq
Evim torpaqdan tikilib.

Axırıq vaxt axarında
Ruhum gözlerimdən baxır
Torpaqdan keçib gedərəm
Bir gün mən də özəl-axır...

... Ayaq izlərim qalacaq,
Şirin sözlərim qalacaq
Kim doyubdu bu torpaqdan-
İşıq dönəcək geri
Burda gözlerim qalacaq...

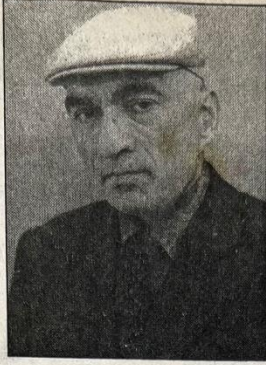
Uca adam

Əzizim Hidayət ORUCOVA

Mən onu tanıyıram
Sözü dilindən uca.
O ele ucadır ki,
İçi çölündən uca.

O bu eldən fısqırıb
Buludlara millənər.
Bulaq kimi oxuyub
Dalğa-dalğa sellənər;
Asta-asta tərpenib
Ləngər-ləngər dillənər
Bəmi zilindən uca.

Kimsəsiz kimsələrə
Çıraq kimi görünər.
Duyğusuz manqurtlara
İraq kimi görünər
Min adamın içində
Bayraq kimi görünər,
El yanında ağ üzü
Bəyaz telindən uca.

Doğulub əl tutmağa
Yaranıb kömək üçün
Yaradıb-qurmaq üçün,
İş üçün, əmək üçün,
Ucalıb el sözünü
Göylərə demək üçün
O ele bir ocaqdı
Közü külündən uca.

Söz var, uca adamlar
Allaha yaxın olur,
Zaman-zaman Tanrıya
Yol olur, axın olur.
Ürək haqla olanda
Bu dünya haqqın olur
Haqqıyla eldə haqqı.
Olmaz elində uca.

Mən sülh istəyirəm

Məni qınamayın ellər-obalar,
Ağbirçək nənələr, düşkün babalar,
Qoy mənim boynuma bütün baballar-
Biçərə Vətənim bölüm-bölümdü,
Mən sülh istəmirəm, bu sülh ölümdü!

Kimə yon çevirim, kimə əl açım,
Hələ didərgindi qardaşım-bacım.
Ölüb-dirilməkdi daha əlacım
Cəngimiz dünyaya təzə gəlindi,
Mən sülh istəmirəm, bu sülh ölümdü.

Zəhərdi tökülüb aşımın altında
Uyuyan ilandı daşımın altında.
Tük yastıq kimidir başımın altında
Qəfəsdə oxuyan öz bülbülümdü,
Mən sülh istəmirəm, bu sülh ölümdü!

Qırmızı kədərdir, o, şadlıq deyil,
Bir qarın çörəkdi, azadlıq deyil.
Xaraba könlümdü abadlıq deyil
Bu sülh sönən ocaq, qalan külümdü
Közümüz kül altında, bu sülh ölümdü!
Manqurd papağıdı bu sülh başımda,
Gül açan ağacdı qarlı qışımda.
Mənim torpağımda, mənim daşımnda
Qırılan meşəmdə, solan gülümdü!
Mən sülh istəmirəm, bu sülh ölümdü!

Açın tarixləri kimik, nəçiyik,
Bu Qərbin gözündə hələ kiçiyik.
Sanki yurdumuzda kirayəçiyik.
Qalxın, bu fəğirliq, ellər, zülmdü!
Mən sülh istəmirəm, bu sülh ölümdü!

●●●

Dədə, Şən gördüyün deyil
Dəyişən piran dünyadı,
Yenə təzədən bölürlər
Hər yanda viran dünyadı.

Həqiqət göyə çəkilib
Düz düzdə qalıb əkilib.
Haqqın gözleri tökülüb,
Qanımı soran dünyadı.

Fələk saymır, o şah sayıb,
Düz sözü sayırlar ayıb.
Düşmənlər qana susayıb
Belimi qıran dünyadı.

Hökmüm yoxdu dinəmmirəm
Köhlənimə minəmmirəm
Mən alçalıb enəmmirəm
Qolumu buran dünyadı.

Su donub, hava qaynayır,
Hər yanda dava qaynayır.
Şeytan çalır, cin oynayır,
Mələyi yoran dünyadı.

İsrafil surun çalacaq
Hesab o günə qalacaq.
Axırı necə olacaq
Bağrımı yaran dünyadı.

Qələbəm, günahım mənim,
Ümüdüm pənahım mənim,
Türkyay, qibləgahım mənim
Yenə də Turan dünyadı.

Resim 18: İslam Türkyay'ın şiirlerinin yayımlandığı bir gazete

İslam TÜRKAY

ПАЛЫЗ

Гарыбны бүрүб жылың-чым
Көңүбү көлөргөн соңооң, жоду.
Багарым саралып-сөлүб бөлсөң,
Елө бир мөңгөлүк аякың жоду.

Түтүлүб көлөргөн гашың-табым,
Дилгери гашыңда гашыңды дагылар.
Мөңгөнөн чолора элөн жартыны
Насрет мөңгүбүз, кайраң аялар.

Булдугар-көргөр, тагыраң алпар,
Мөңгөдөн өкүнөң шайраңдан. Аллалы!
Тайгар дилбачың тагыраң көлөр
Гарыбны палызгаңа көлөрдү, Аллалы!

Ток аяң аякыма насрет гарыма,
Төкүмүн дилбачы көз аякырамы,
Көз аяңы ичкенди аяраң бөлкө?

Наса мөңгөсүңдү, чынар сүзмөңдү,
Палызгаңа саралаң гашыңды көлөр.
Солорлор дилбачың мөңгөдөн чын
Байраңын гашыңды, дилбачың көлөр...

Аяраң дилбачың сөлөсөң тагы
Гашыңды дилбачың дилбачың көлөр.
Көз аяңы башыңдан этен аяраңы,
Дилбачың үтү көңүлүңдөң көлөр...

Чайраң дилбачың, сүлөр дилбачың,
Аяраңың нөмөсүн чынар булгаңдар.
Елө бит аяң сүлөбү, аяраң сүлөбү,
Елө бит чынар мөңгү аяраңдар.

БУ ЖӨЛ БЫЗЫҢ БАРА ЧӨКПӨР...

Биз гашыңды мөңгөсүңдү, бу гашыңды
Жолуңа башың аяраң, мөңгөсүңдү?
Бу гашыңды көрөң нөмөсүң гашыңды,
Бу жөл башың гашыңды көрөңсүңдү?

Бу гашыңды көрөң аяраңды, дилбачың,
Бул гашыңды көрөң аяраңды, дилбачың.
Көр бир гашыңды көр аяраңды, дилбачың,
Бул гашыңды көрөң аяраңды, дилбачың.

Жүмүз жөң, аяраң гашыңды, дилбачың,
Нөмөсүңдү көрөң аяраңды, дилбачың.
Дилбачың гашыңды көрөң аяраңды, дилбачың,
Нөмөсүңдү көрөң аяраңды, дилбачың.

Жүмүз жөң, аяраң гашыңды, дилбачың,
Нөмөсүңдү көрөң аяраңды, дилбачың.
Дилбачың гашыңды көрөң аяраңды, дилбачың,
Нөмөсүңдү көрөң аяраңды, дилбачың.

АЗАДЫҢ

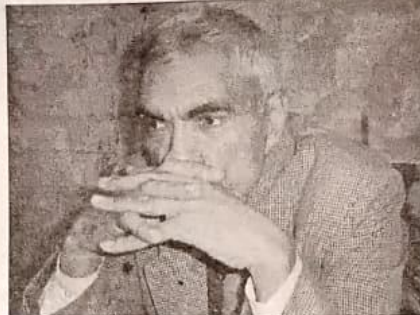
Көңүмдү, шайраңды уяраң,
Гашыңды, гашыңды уяраң.
Дилбачың, гашыңды уяраң,
Башыңды, башыңды уяраң.
Уяраң бүтүн дилбачың,
Дилбачың бүтүн дилбачың.
Бул дилбачың, бу дилбачың,
Жүмүз жөң, аяраң гашыңды.
Бул гашыңды, бу гашыңды,
Уяраң бүтүн дилбачың,
Дилбачың бүтүн дилбачың.
Бул дилбачың, бу дилбачың,
Жүмүз жөң, аяраң гашыңды.
Бул гашыңды, бу гашыңды,
Уяраң бүтүн дилбачың,
Дилбачың бүтүн дилбачың.

МЕЛДАН
ТҮЛКҮ МЕЛДАНЫДЫР

Калди бич аяраңы, нөмөсүңдү дилбачың
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың!
(Гарыб дилбачыңдан)

Заман бид көлөң, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың.
Ал гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың.

Палызгаңа гашыңды, дилбачың,
Гашыңды гашыңды, дилбачың.
Төкүмүн дилбачың, гашыңды,
Гашыңды гашыңды, дилбачың.

Мелдан түлкү мөңгөсүңдү.

Догру гашыңды баш аяраң,
Жөңсүң калың баш аяраң,
Уяраң гашыңды баш аяраң,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың.

Боз аяраңды чынар гашыңды,
Нөмөсүңдү чынар гашыңды,
Ал гашыңды, чынар гашыңды,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың.

Мөңгөнөн дилбачың, нөмөсүңдү,
Бу гашыңды нөмөсүңдү,
Фашыңды дилбачың, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың.

Күлүмдү мөңгөсүңдү, нөмөсүңдү,
Нөмөсүңдү чынар гашыңды,
Башыңды — нөмөсүңдү, башыңды,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың.

ГАРА ӨКҮЗ

Өлөң, байраңды мөңгөсүңдү,
Өлөң мөңгөсүңдү, гашыңды,
Ичкен мөңгөсүңдү гашыңды,
Гашыңды мөңгөсүңдү, гашыңды.

Бир гашыңды, түлкүсүңдү гашыңды,
Өлөң мөңгөсүңдү, гашыңды,
Нөмөсүңдү чынар гашыңды,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү.

Чөңдөн өлөң чынар гашыңды,
Чөңдөн чынар гашыңды,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Сөңө бу дилбачың, гашыңды.

Боз аяраңды, өлөң чынар гашыңды,
Бөңүңдү нөмөсүңдү гашыңды,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Гашыңды мөңгөсүңдү, гашыңды.

Өлөң чынар гашыңды, нөмөсүңдү,
Сыңыңды гашыңды, нөмөсүңдү,
Ичкен мөңгөсүңдү, гашыңды,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү.

Жөңсүңдү бу гашыңды, бу гашыңды,
Сыңыңды гашыңды, нөмөсүңдү,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Ал бу дилбачың, гашыңды.

БАСАБАС

Залимхан Жагуба

Бу дилбачың көрдүм, дилбачың,
Көрдүм дилбачың, гашыңды,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың,
Нөмөсүңдү чынар гашыңды.

Сөң башыңды, нөмөсүңдү,
Чынар гашыңды, нөмөсүңдү,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың.

Аман Аллаһ, бир гашыңды баш аяраң,
Уяраң гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың,
Нөмөсүңдү чынар гашыңды.

Башыңды, нөмөсүңдү,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың,
Нөмөсүңдү чынар гашыңды.

Түркө, о гашыңды гашыңды, дилбачың,
Уяраңды гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың,
Нөмөсүңдү чынар гашыңды.

О гашыңды, дилбачың, гашыңды,
Нөмөсүңдү чынар гашыңды,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың.

ЖАЗЫЛАР

Дилбачың бир гашыңды,
Нөмөсүңдү чынар гашыңды,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың.

Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Чынар гашыңды, нөмөсүңдү,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың.

ВУРУЛУМУШАМ

Захрожа

Мен дилбачың көрдүм, гашыңды,
Көрдүм гашыңды, нөмөсүңдү,
Чынар гашыңды, нөмөсүңдү,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү.

Башыңды, нөмөсүңдү,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың,
Нөмөсүңдү чынар гашыңды.

Башыңды, нөмөсүңдү,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың,
Нөмөсүңдү чынар гашыңды.

Бул гашыңды, бу гашыңды,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың,
Нөмөсүңдү чынар гашыңды.

БУ ДАШЛАРА
МАРАЛ КӨЛМӨЗ

Палыз жөң, сүлөң башыңды,
Башыңды, нөмөсүңдү,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың.

Жөңсүңдү, сүлөң башыңды,
Башыңды, нөмөсүңдү,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың.

Күсөн гашыңды, гашыңды,
Ичкен мөңгөсүңдү, гашыңды,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың.

НЕЧӨ КЕЧИР
ӨМҮРҮН-КҮНҮН...

Нөмөсүңдү өмүрүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың,
Көрдүм гашыңды, нөмөсүңдү,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү.

Гашыңды, нөмөсүңдү,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың,
Нөмөсүңдү чынар гашыңды.

Ичкен мөңгөсүңдү, гашыңды,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың,
Нөмөсүңдү чынар гашыңды.

Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың,
Нөмөсүңдү чынар гашыңды,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү.

ОША МӨНГӨМӨ, ОША

Елө көңөң бир гашыңды,
Белө көңөң бир гашыңды,
Сүлөң гашыңды, нөмөсүңдү,
Уяраң гашыңды, нөмөсүңдү.

Бул гашыңды, бу гашыңды,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың,
Нөмөсүңдү чынар гашыңды.

Бул гашыңды, бу гашыңды,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың,
Нөмөсүңдү чынар гашыңды.

Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың,
Нөмөсүңдү чынар гашыңды,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың.

Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Чынар гашыңды, нөмөсүңдү,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың.

Аяраң гашыңды, нөмөсүңдү,
Чынар гашыңды, нөмөсүңдү,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың.

Нөмөсүңдү чынар гашыңды,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың,
Нөмөсүңдү чынар гашыңды.

Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың,
Нөмөсүңдү чынар гашыңды,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү.

Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың,
Нөмөсүңдү чынар гашыңды,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү.

Көрдүм гашыңды, нөмөсүңдү,
Бул гашыңды, бу гашыңды,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың.

Чүң көңөңдү чүң көңөңдү, башыңды,
Варыңды, фашыңды башыңды,
Солорлор гашыңды, нөмөсүңдү,
Ашамыңды гашыңды, нөмөсүңдү.

Өлөңдөн өлөңдөн дилбачың,
Төкүмүн дилбачың, гашыңды,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың.

Сөң гашыңды, нөмөсүңдү,
Чынар гашыңды, нөмөсүңдү,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың.

Сөң гашыңды, нөмөсүңдү,
Чынар гашыңды, нөмөсүңдү,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың.

Зорро-зорро, гашыңды,
Күлөң, сөң гашыңды,
Ичкен мөңгөсүңдү, гашыңды,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү.

Зорро-зорро, гашыңды,
Күлөң, сөң гашыңды,
Ичкен мөңгөсүңдү, гашыңды,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү.

Өмүрүңдү гашыңды, нөмөсүңдү,
Көрдүм гашыңды, нөмөсүңдү,
Сыңыңды гашыңды, нөмөсүңдү,
Бул гашыңды, бу гашыңды.

Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың,
Нөмөсүңдү чынар гашыңды,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың.

Бул гашыңды, бу гашыңды,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың,
Нөмөсүңдү чынар гашыңды.

Бул гашыңды, бу гашыңды,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың,
Нөмөсүңдү чынар гашыңды.

Түркө, чөң гашыңды,
Рүтүмү дилбачың, гашыңды,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың.

Көңөңдү, гашыңды,
Нөмөсүңдү чынар гашыңды,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың.

Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың,
Нөмөсүңдү чынар гашыңды,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың.

Гашыңды, нөмөсүңдү,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың,
Нөмөсүңдү чынар гашыңды.

Гашыңды, нөмөсүңдү,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың,
Нөмөсүңдү чынар гашыңды.

Гашыңды, нөмөсүңдү,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың,
Нөмөсүңдү чынар гашыңды.

Гашыңды, нөмөсүңдү,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың,
Нөмөсүңдү чынар гашыңды.

Гашыңды, нөмөсүңдү,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың,
Нөмөсүңдү чынар гашыңды.

Гашыңды, нөмөсүңдү,
Дилбачың гашыңды, нөмөсүңдү,
Мөңгөнөн гашыңды, дилбачың,
Нөмөсүңдү чынар гашыңды.

1090

1.3. İslam Türkay ve Eserleri Hakkında Yapılan Çalışmalar

• İbrahim Kebirli:

Moskova Edebiyat Enstitüsü öğretim görevlilerinden İbrahim Kebirli, Türkay'ın *Arxada Hesret Var* adlı şiir kitabı için bir tanıtma yazısı yazmıştır:

“Arxada Hesret Var

Her bir şairin, her bir yazıcının öz mövzuları, öz derd-seri, öz ağrıları var. Ve yazıcı hemişə öz daxilindəki ağrı-acıları, problemleri qeleme alır. Bu vaxt esl senet méydana çıxır və öz oxucusunu tapır. Edebiyyatımızın cavan nesline mensub olan İslam Türkay da bəle şairlərimizdendir. Təsadüfi deyil ki, xalq şairi Resul Rza vaxtilə İslam Türkayın istedadına inanmış və ona “uğurlu yol” yazmışdır. İslam Türkay xalq edebiyatı çeşməsinin gözündən su içib boya başa çatmışdır. “Arxada Hesret Var” kitabı onun oxucularla üçüncü görüşüdür. Élimiz-obamız, yurdumuz-yuvamız, ana dilimiz, ömrün serhedlərinə sığışmayan insan, onun ağrı-acıları, elçətməz idéalları müəllifin əsas mövzularıdır. İslam Türkay bu mövzulara vətəndaş mövqeyindən yanaşır, həyatı, élimizin-obamızın, müasirlərimizin dünəninə və bu gününə daha aydın nəzərlə baxır. Dünyada hər şeydən qiymətli, hər şeydən uca azadlıq. “Azadlıq” ifadəsinin daha geniş mənada tutumunu, ehtəsini, ümumiyyətlə onun varlığının nisbi, yoxsa maddi olmasını şair “Azadlıq” şeirində bəle ifadə edir:

Göyde süzen qartalı
Kimse éndirəcəkdir,
Bu yanan lal çirəği
Kimse söndürəcəkdir.
Bu lal-kar qayaları
İstədi-istəmedi
Şimşək dindirəcəkdir.
Axan bu deli çaylar
Dənizdə lal olacaq,
Hər də bir əsib-coşub
Yəne bihə olacaq.

Şeirin bu parçası təbiətə, həyvanlara, quşlara, ağaclara, daşlara aiddir. Bəs insan?

Qabağına qoyduğun
Çöreyin azadlıqdır.
Doyunca yé, qardaşım!
Ellərinde çırpınan
Üreyin azadlıqdır.
Doyunca yé, qardaşım!

Təbiət hadisələrini setirəlti mənələrlə, cəmiyyətdəki hadisələrlə sesləşdirmək, bədii paraləllərlə oxucunu ayıltmaq, ətrafdakı prosəslərdən ağıh étmək... İslam Türkayın yaradıcılığına xas olan xüsusiyyətdir. “Nəğil” şeirinə diqqət édek:

Xoş təbəssüm, hədə-qorxu, ümid-güman
Bu havada yaş alışı, quru yanmır.
Gah gün çıxır, gah qar yağır, gah da duman.
Bu havadan fəlek özü baş açmır.

Ve yaxud:

Yuxularda gördüklerim-seher doğru,
Seher doğru gördüklerim-axşam oğru.
Axşam oğru gördüklerim-géce nağıl.
Sen uşaqsan, qar, yağış, gün-ne ferqi var.
Éh, nağıla çox inanma, çıx gét, oğul!

Elbette, oxucu bu şéiri oxuduqca “bu havadan felek özü baş açammır” déyen müellifi başa düşür. Bu deyişken havanın konkrét zaman ve mekan daxilinde, onun etrafında, ömründe-gününde de ”öz işini” gördüyünü bir daha duyur, onu düşündürür. Bu “deyişken hava”, “Bu Dağ Dağımdır Menim” şéirine gelib çıxır. Milyon yaşlı bu dağın adını deyir. Şair bu adı deyilən dağın sakini, vetendaşı, otu-ağacı, daşı, qurdu-quşu kimi haray çeker. Lakin bedbinleşmir.

Milyon yaşlı bu dağın
adını deyirdiler.
Üreyinin ateşi,
odu deyilmedi.
Çiçeyine, gülüne
min bir péyvend vurdular,
Ne etri, ne de ki
dadı deyilmedi.
Bu dağa qurban olum
Bu dağ dağımdı benim!

Bu ruh İslam Türkayın kitaba daxil edilmiş “Xezer Haqqında Ballada”, “Arxada Hesret Var”, “Ata Gelib Çatıb Oğul Yaşına”, “Veten”, “Méşenin Nağılı”, “Sene Néylemişem” vs. şéirlerine de hâkim kesilmişdir. Son vaxtlar “Cenub” mövzusu edebiyatımızda xüsusi yeri olan mövzudur. Lakin, bezen bu mövzu bezi şairlerin qeleminde şöhet menbeyine çevrilir, yeri geldi-gelmedi boğazdan yuxarı “Araz” déye hay-küy qaldırırlar. Elbette İslam Türkay burada susa bilmir:

O tayı bu taya çağırın qağa,
Bu tayda benimle yola gétmirsən.

Ve yaxud:

Bu tayda bés dostun yoxdu, bunu yaz,
O tayı bu taya qatma, ay lele!

déyerek “vetenden uzaq vetenperverleri” mezemmet edir. Kitabda “Yazılmamış Mektublar” başlığı altında sévgi şéirleri verilmişdir. İslam Türkayın sévgi şéirleri de obrazlı misraları, semimi déyilişi ile diqqeti celb edir. Sévene, sévilene oxucu inanır, bu şéirlerdeki yangını, ürek çırpıntılarını özünükü hésab edir:

Menden uzaqdasan, burda qar yağır,
Gören néyneyirsən menden uzaqda!
Qulağın seslense, adımı çağır,
Burda üşüyürem isti otaqda.

Ve yaxud:

Néyleyim: bu ömür talé payıdır,
Saçıma yağan qar eriyen déyil.
Hesret aramızda Araz çayıdır
Milyon il axsa da, quruyan déyil.

”Menmi günahkaram, senmi günahkar” misralarını oxuduqda séven gencin mehebbetinin semimiliyine inanırsan.

• **Prof. Dr. Veli Nebiyev:**

Prof. Dr. Veli Nebiyev, Türkyay'ın *Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek* adlı kitabı hakkında Edebiyyat Gazetesi'nde bir yazı yayımlamışdır (1985):

İslam Ehmedli xalq edebiyyatı çeşmesinin gözünden su içib poéziyanın çetin sınaqlar yolunda uğurlu qedemler atan genc şairlerimizdendir. Onun poétik isté'dadı mehz bu zemin üzerinde qol-qanad açmış, könül sazı bu avazlar üstünde köklenmişdir. Bu yaxınlarda çapdan çıxan “Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek” kitabı da İslamın şə'rleri haqqında bu esas qenaeti bir daha tesdiqleyir.

“Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek” İ. Ehmedlinin ikinci kitabıdır. İlk kitabından (Bir Gün Geler) gelen semimi duyğuların, intim-lirik hisslerin lakonik formada ifadesi, lirik qehremanın dünyaya ve insana münasibetindeki exlaqi bütövlüyü, saflığı, temizliyi, kövrekliyi, bir az da dünyadan ve insandan incikliyi genc şairin ikinci kitabında da qalır. Lakin yéni kitabında artıq şairin “Bir Gün Geler” kimi lirik-romantik inamı “Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek” qenaeti ile neticelenir ve “Ömrün Serhedleri”ni realist-felsefi mezmunda anlamla qovuşaraq daha derin, daha tutumlu yaradıcılıq krédosuna çevrilir. Vaxtile:

Ürek yox, dünyadır köksümüzdeki,-
Her baxış bir ümid, bir ulduz işıq.
Hardasa uyuyan adalar teki
Hele çoxlarımız tapılmamışiq,-

déyen genc şair artıq indi heyata, özüne, insan münasibetlerine daha ayıq nezerle baxır. Şairin “Hele göremirem özüm-özümü” é'tirafı da mehz bu özünəbaxışın ve özünüderkin neticesi kimi meydana çıxır:

Yéter yağan qardan qışdan giléyim,
Yollarıma yağan daşdan giléyim,
Her şeyi tezeden başlayam gerek!

Bu misralar gösterir ki, şairin “Gün gelir hardasa arzulanarıq” inamı artıq öz münbit zeminini tapmış ve göyermekdedir. Çünkü genc şairin poétik dünyasında erzin müasir görüm seddi bütöv qavrayış serhedini kéçmişdir:

Bildim él serhedi var,
Bildim oxu serhedi,
Doğma dil serhedi var.
Bildim torpaq serhedi,
Bildim yol serhedi var.
Yolun son serhedi var,
Yolun sol serhedi var...
Bu serhedler önünde
Arzum qol-budaq atdı.
Menim yaşıl ümidim
Menim yaşıl inamım
Axır meni yaratdı.

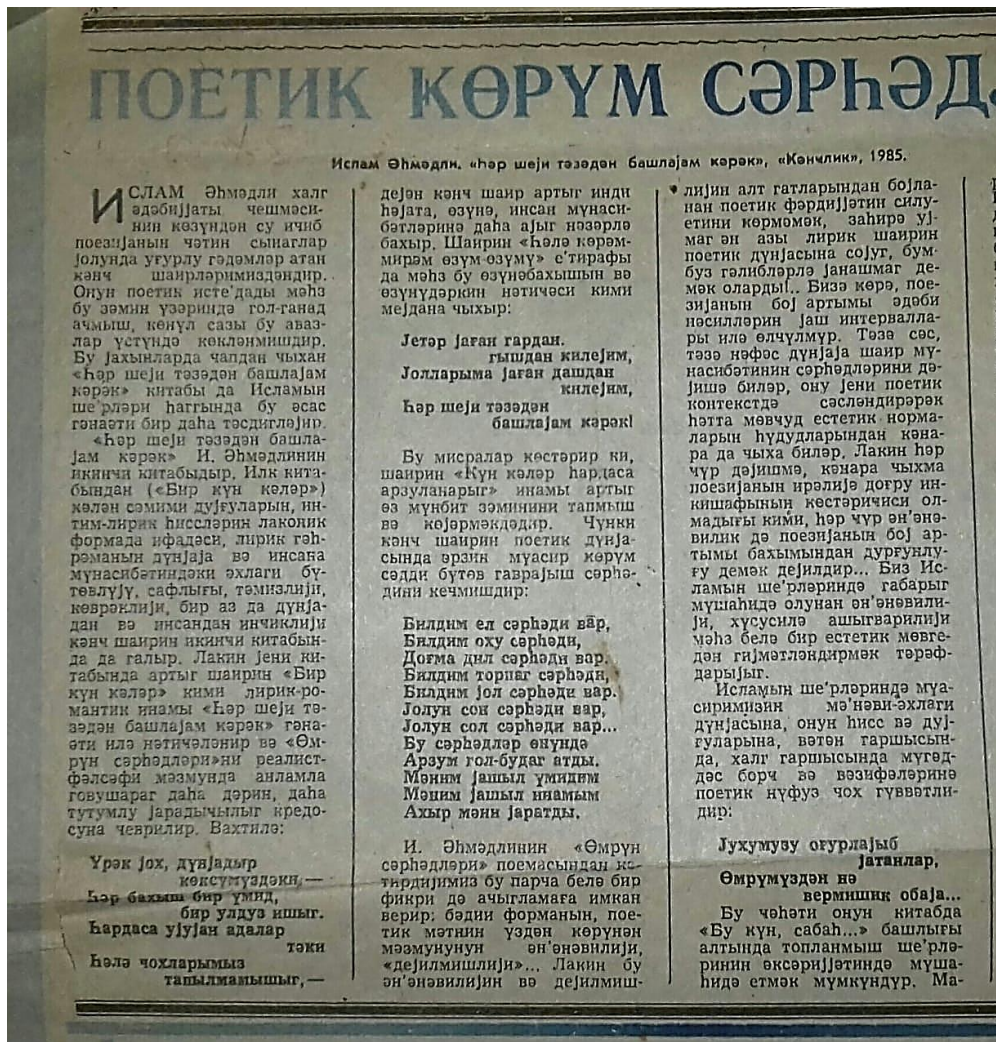
İ. Ehmedlinin “Ömrün Serhedleri” poémasından getirdiyimiz bu parça béle bir fikri de açıqlamağa imkan verir: bedii formanın, poétik metnin üzden görünen mezmununun en'eneviliyi, “déyilmişliyi”... Lakin bu en'eneviliyin ve déyilmişliyin alt qatlarından boylanana poétik ferdiyyetin silüetini görmemek, zahire uymaq en azı lirik şairin poétik dünyasına soyuq, bumbuz qeliblerle

yanasmaq demek olardi! Bize göre, poeziyanın boy artımı edebi nesillerin yaş intervalları ile ölçülmür. Teze ses, teze nefes dünyaya şair münasibetinin serhedlerini deyişe biler, onu yeni poetik kontéktde seslendirerek hetta mövçud éstétik normaların hüdudlarından kenara da çıxa biler. Lakin her cür deyişme, kenara çıxma poeziyanın ireliye doğru inkişafının göstericisi olmadığı kimi, her cür en'enevili de poeziyanın boy artımı baxımından durğunluğu demek déyildir... Biz İslamın şe'rlerinde qabarıq müşahide olunan en'eneviliyi, xüsusile aşiqvariliyi mehz béle bir éstétik mövqeden qiymetlendirmek terefdarıyq.

İslamın şe'rlerinde müasirimizin me'nevi-exlaqi dünyasına, onun hiss ve duyğularına, vətən qarşısında, xalq qarşısında müqəddes borc ve vəzifelerine poetik nüfuz çox qüvvetlidir:

Yuxumuzu oğurlayıb yatanlar,
Ömrümüzden ne vərmişik obaya...

Bu ceheti onun kitabda "Bu Gün Sabah" başlığı altında toplanmış şe'rlerinin ekseriyyetinde müşahide etmək mümkündür.

Resim 22: Prof. Dr. Veli Nebiyev'in yazısının görüntüsü

• **Nezrin Cavid:**

Nezrin Cavid'in İslam Türkay ile 2014 yılında 525'inci Gazete'de yayımlanan röportajından:

“İndi Heyat Başdan-Başa Qeribe Bir Oyuna Benzeyir”

Şair İslam Türkayla müsahibə

- *Yalnız bir néçe cehddən sonra müsahibəyə razılıq verdiniz. Niyə?*

- Men nezer diqqette olmaqdan çekinen, qorunan adamam, ona göre.

- *70-ci illərin axırları 80-ci illərdə İslam Əhmədli kimi çap olunmağa başlamısınız. Bəs niyə Türkay texellüsü götürdünüz?*

- Bizim kend Qazax rayonunun Demirçilər kendidir. Böyük Çingizxanın tayfasındandır. Silah düzəldənlər olublar babalarımız-demirçilər də ordan yaranıb. O vaxtlarda yəgənə bizim kenddə demirçixana var idi. Türkiyənin Qars vilayətində məskunlaşıb sonralar Azərbaycanın müxtəlif bölgələrinə səpələnmişik. Harda Demirçi, Demirçilər kendləri varsa, o toplum bir kökdəndir. Türkay texellüsü burdan yarandı. Bu taxəllüsdə çap olunmağıma imkân verilmirdi. İlk dəfə 1985-ci ildə Abbas Abdulla “Edebiyyat” qəzetində baş redaktörün müavini işlədiyi vaxtlarda mənə bu texellüsdə həmin qəzetdə çap etdi.

1985-ci ildə ilk dəfə “Arxada Həsret Var” adlı kitabım bu imzayla nəşr olundu. Onda da “sənzura” buna icazə verilmirdi. Türkayın kim olduğu soruşulurdu. O vaxt “Yazıçı” nəşriyyatının baş redaktoru işləyən S. Rüstəmxanlı sənzuradan keçməyim üçün mənə “Babam” adlı bir şe’r yazdırdı:

“Mənim Türkay babam,

Aya tay babam,

Ruhuyla həm o tay, həm bu tay babam

On adam yerinə işləyən babam,

Tək cana bir alay döşləyən babam...”

Bəle bir şe’r idi və bu şe’r kitabımın birinci sahifəsində çap olundu. Bununla da sənzuradan keçdim.

- *Sizi yazmağa vadar edən səbəb nədir?*

- Həmişə yazmaq olmur. Adam var gündə 3-4 şe’r yazır. Yeri gəlmişkən, bu mənə incidən tərəfdir. Biri var şe’r düzəldənlər, biri var şe’r yazanlar. Şe’ir qayıranlar gündə 3-4 şe’r qayıdır, bir qafiyəni tutub qurtarana qədər döşəyir:

“Gülüm bitir sənə sarı, sənə sarı,

Quşlar uçur dənə sarı, dənə sarı,

Dağ dikəlir çənə sarı, çənə sarı.”

Ve yaxud:

“Sənsiz yaman darıxıram,

Gülüm, ay gülüm, ay gülüm

Ələ sənə qucağında

Ölüm, ay gülüm, ay gülüm.”

Bəle yazarlarda bir épité, bənzətmə, bədii söz yoxdur.

Qafiyəsi yerində, həcası yerində şaqqa şaq yazırlar. İçində bir misra şe’r yoxdur və yaxud bir məqaləni nəzmə çəkirlər. Bu da olur şe’r-məqalə. Hər dəfə şe’r yazanda şairin ömründən bir kerpic azalır. Şair ömrünü yazılarına çevirir. Ona görə yaradıcı adamların yaratdıqlarına baxıb onun portrətini çəkirlər.

Meni yazdıran derd, intizar ve sévgidir...

-Sévgi sizin üçün nedir?

-Mene éle gelir ki, Allah Ademi yaradandan sonra onun köksüne “Ruh” qoyub. Ruh sévgi idi. Sévgi insanın ruhudur, canıdır. Sévğinin bitmesi, tükenmesi ruhun bedenden çxması kimi bir şeydir. Ne qeder ki insanın içinde sévgi var, yaşayır, démeli o hele diridir.

Hamıya beraber şekilde paylanmayıb sévgi. Kimiye çox, kimiye az düşüb-boy kimi, güc kimi, tefekkür kimi, ağıl kimi vs....

Allahdan sonra sévgi insan oğlunun önünde rüküde durduğu ikinci bir hadisidir. Allahdan sonra insan öz sévgisine baş eyir, secde edir, onu ölenecen unuda bilmir.

Heyatda men iki heqiqet tanıyram: ata, ana. İkincisi sévgi... qalanlar illuziyadır. Oğul kimi illuziyayam, ata kimi heqiqetem.

İkinci heqiqet sévgidir.

“Qoy meni öldürsünler

Bir alagöz qız üste.”

Ölür. Uf da démir, péşman da olmur. Çünkü böyük sévğinin daşıyıcısıdır, qurbanıdır.

“Éşqdir méhrabı uca göylerin,

Éşqsiz, éy dünya, nedir deyerin?”

Nizami eşqsiz dünyanı menasız sayırdı. Éşqi mehebbeti dinle müqayise étmek olar. Her ikisinde rükü var. Biri Allah qarşısında, digeri sévgilisi... Vüsala çatmağı aşiqler imana gelmek kimi de değerlendirirler. Amma dinden sul-istifade halları olur. Hakimiyyete gelmek, mal-dövlet qazanmaq, istediğine çatmaq kimi... Sévgiden de sul-istifade édenler olur.

-Sizce, heqiqeten qadınlar meğlubédilmezdir?

-Qadın anadır, bacıdır, ömür-gün yoldaşıdır... Qurani-Kerimin “Beqere” suresinde buyrulub ki, “Qadınlar sizin tarlanızdır”. Doğurdan da qadını torpaqla müqayise étmek olar. O da bitiren, yétirendir.

“Bir çeyirdek vérdim,

Dörd bostan vérdi,

Menim sadıq yarım

Qara torpaqdır.” (Aşıq Veysel)

Amma başsız, sahibsiz çepersiz, hasarsız torpaqlar-baxımsız torpaqlar var heyatda. Ata hasarı, qardaş hasarı, er hasarı var bu tarlaların. Bu hasarlar olmayanda ve ya bu hasarlardan imtina édilende orda, o tarlalarda qurd-quş yuva salır. Orda gül-çiçek bitmir, qanqallar göyerir evezinde, uzunqulaqlar anqırışır o tarlalarda. Bax béle...

Qadın ki abir-heyasını itirdi, kişileşdi, erkekleşdi, o gül-çiçek etrini, xüsusiyyetini de itirir. Ve sonda qanqala çevrilir. Qanqallar ise uzunqulaqların yémidir.

-Hal-hazırda çatışmayan en birincisi, mene göre, semimiyyetdir. Démek olar ki, heç kim semimi déyil! Ata-ata kimi, ana-ana kimi, övrad-övlad kimi, hakimiyyet-hakimiyyet kimi semimi déyil. Sévgili béle diplomatiya ile danışır. Hamı oynayır, indi heyat başdan-başa qeribe bir oyuna benzeyir. En pis, beyenmediyimiz, iyrendiyimiz hallar, hadiseler adileşib. Arvadın eri, erin arvadı deyişmesi adi, hem de normaya çevrilib... Qocası da béledir... cavanı da...

-Xeyallarınızda siz kim olmusuz?

-Men uşaqlıqdan simfonik musiqinin vurğunu idim. Telebe vaxtlarda bir simfonik konserti buraxmazdım. Bütün baletlere baxmışam. Özümün de musiqi parçaları var. Özüm üçün qalır... Edebiyyat meni o dünyadan ayırırdı...

Her şeyde olduğu kimi bu sahede de edaletsizlik baş alıb gedir. Sabir Mirzayev kimi neheng xanende öz qiymetini almadı.

Sexavet Memmedov, Mehebbet Kâzımov öz qiymetini almadı.

Aygün Kâzımov, Semed Semedov xalq artisti amma Mehebbet Kâzımov kimi benzersiz, bülbül kimi ceh-ceh vuran bir senetkar ölümüne bir néçe ay qalmış emekdar artist adı aldı.

- *En çox sévdiyiniz şairler?*

- Menim üçün Memmed İsmayıl, Musa Yaqub ve Ramiz Rövşen... Bu şairler milli servetdir. Ne yazsalar, ne déseler nese tapacaqsan. Xalq onları sévir. Xalq şairleri bunlardır.

“Éle bil dinc durmaz göylerin eli,
Güneşi nar kimi sıxar denize”

Ve yahud:

“Ağaclar qorxulu bir yuxu görür,
Yarpaqlar sübhedek sayıqlayarlar”

Memmed İsmayıl bax budur. Bu menzereni, ancaq şair göre bilər.

- *Niye éfirlerde görünmürsünüz? Éle bil yoxsuz, amma oxuyanda başqa menzere çıxır qarşımıza.*

- He... Telebelik illerinde telebe yoldaşım Élçin Mehreliyev déyirdi ki, İslam, öz şə'rlərinin yiyəsi déyilsen. O vaxt onun dédiğinin fərqinə varmırdım. İndi görürəm ki, düz déyirmiş. Menim belke de çalışmayan terefimdi. Téləviziyada, radioda meni bir néçe dəfə çekib göstəriblər, minnetlə xahişlə... Görüşlərə gətmirdim. Günah özümdeyir.

- *Təbiətlə bağlı bir sıra şə'rlərinizlə tanış. Ümumiyyətlə təbiətə münasibətiniz nəcedir?*

- İnsan təbiətin bir parçasıdır. Ne zaman ki insan ondan özünü ayırdı, təbiətlə öz arasında sedd çekdi fəlakət başlayır.

Budaqlar göylərə hayqıran eller,
Məşələr virane şəherdi, Allah!
Qayalar dibində titrəşən güllər
Qarıyan qızları-qəherdi, Allah!

- *Yaradıcılıqla bağlı gelecek planlarınız haqqında bilmək istədim...*

- “Qaranlıqlar” adlı poéma üzərində işləyirəm. Menim belke de ən böyük və ən yaxşı yazım olacaq. Hem de oxucu bu eserdə virtual ələmə səyahətə çıxacaq. Çox açıqlama vermək istəmirəm...

- *Sonda gözəl bir şə'r parçasıyla söhbətimizi bitirsek, çox gözəl olardı...*

Bu gəce yuxuma gəlmişdin, gözəl
Sen melhem olmuşdun derdi-serime
Başımı qoymuşdum köksünə éle
Etrini çekirdim ciyerlerime...

Bu gəce yuxuma gəlmişdin, gözəl
Heç béle déyildim ilk baharımda...
Ellərim, qollarım benövşə idi,

Qızılgül açmışdı ağ saçlarımda...

Bu géce yuxuma gelmişdin, gözəl
Çökmüşdün ruhuma ağ duman kimi...
Néce bexteverdim, néce gözeldin...
Şirin xeyal kimi, xoş güman kimi...

Bu géce yuxuma gelmişdin, gözəl
Bu xeyal dumanda itmek ne gözəl...
Batıb ağuşunda bexteverliyin
Gétmək... uzaqlara hétmək ne gözəl... (Türkay)

(Nezrin Cavid, 2 Avgust 2014-cü il, şənbə / 525-ci qəzet)

"İndi həyat başdan-başa qəribə bir oyuna bənzəyir"

Şair İslam Türkcayla müsahibə

–Yalnız bir neçə cəhddən sonra müsahibəyə razılıq verdiniz. Niyə?

–Mən nəzarətqatda olmamışam, qorunmuş adamam, ona görə.

–70-ci illərin axırları 80-ci illərdə İslam Əhmədli kimi çap olunmağa başlamısınız. Bəs niyə Türkcay taxallusunu götürdünüz?

–Bizim kənd Qazax rayonunun Dəmirçilər kəndidir. Böyük Çingizxanın tayfasındandır. Silah düzəndilər elublar babalarımız-dəmirçilər də ordan yarıb. O vaxtlarda yeganə bizim kənddə dəmirçixana vardı. Türkcayın Qazax vilayətində məskunlaşmış sonralar Azərbaycanın müxtəlif bölgələrinə səpələnmiş. Hər dəmirçilərin dəmirçilikləri varsa, o toplusu bir kənddir. Türkcay taxallusu burdan yaranmış. Bu taxallusa çap olunmağa imkan verilmirdi. İlk dəfə 1985-ci ildə Abbas Abdulla "Ədəbiyyat" qəzetində baş redaktorun müavini işlədiyi vaxtlarda mənə bu taxallusa həmin qəzetdə çap etdi.

1988-ci ildə ilk dəfə "Arxada Həsət var" adlı kitabım bu imzayla nəşr olundu. Onda da "QAVLIT"-sənzura buna icazə vermirdi. Türkcayın kim olduğunu soruşurdular. O vaxt "Yazıçı" nəşriyyatının baş redaktoru işləyən S.Rüstəmxanlı sənzurdan keçməyimi üçün mənə "Babam" adlı bir şeir yazdırdı.

"Mənim Türkcay babam,
aya tay babam,
Ruhuyla həm o tay, həm
bu tay babam
On adam yerinə işləyən babam
Tək cana bir alay döşləyən babam..."

Bela bir şeir idi və bu şeir kitabımın birinci səhifəsində çap olundu. Bununla da sənzurdan keçdim.

–Siz yazmağa vadar edən səbəb nədir?

–Həmişə yazmaq olmur. Adam var gündə 3-4 şeir yazır. Yenə gəlməmiş, bu mənə incədən tələstir. Biri var şeir düzəldən, biri də var şeir yazanlar. Şeir qayranlar gündə 3-4 şeir qayırır, bir qayranı tutub qurtana qədər döyür.

"Gülüm bitir sənə sarı, sənə sarı,
Dağlar uçur sənə sarı, sənə sarı,
Dağ dikilir çənə sarı, çənə sarı"

Və yaxud

"Sənsiz yaman darıxıram,
Gülüm, ay gülüm, ay gülüm
Ela sənə qəçəndə
Olum, ay gülüm, ay gülüm"

Bela yazarlarda bir epitet, bənzəltmə, bədii söz yoxdur.

Qafiyəsi yerində, hecası yerində şaqqa-şaq yazırlar. İçində bir misra şeir yoxdur və yaxud bir məqaləni nəzmə qalırlar. Bu da olur şeir-maqalə. Hər dəfə şeir yazanda şairin ömründən bir kəpik azalır. Şair ömrünü yazılarına çevirir. Ona görə yaradıcı adamların yaratdıqlarına baxıb onun portretini çəkirlər.

Mən yazırdan dard, inilzar və sevgidir.

–Sevgi sizin üçün nədir?

–Mənə elə gəlir ki, Allah Adami yaradandan sonra onun köksünə "Ruh" qoyub. Ruh sevgi idi. Sevgi insanın ruhudur, candır. Sevginin bilməsi fükənməsin ruhun bədənə bəndəsin kimi bir şeydir. Nə qədər ki insanın içində sevgi var, yaşayır, dənəli o hələ dirdir.

Həmişə bərabər şəkildə paylanmayıb sevgi. Kimi çox kimi az düşüb-boy kimi güc kimi, təfəkkür kimi, ağıl kimi və s.

Allahdan sonra sevgi insan oğlunun önündə rükud durduğu ikinci bir hədisdir. Allahdan sonra insan öz sevgisinə baş ayır, səcdə edir, onu öləncən unuda bilər.

Həyatda mən iki haqiqət tanıyıram. Ata, Ana. İkinci sevgi... Qalanlar illüziyadır. Oğul kimi illüziyayam, ata kimi haqiqətam.

İkinci haqiqət sevgidir.

"Qoy mən öldürsünlər
Bir alagöz qız üstə"

Olur. Uf da demir peşman da olmur. Çünki böyük sevginin dağılıcıdır, qırıcıdır.

"Əşqdir mehrabı uca göylərin,
Əşqsiz, ey dünya, nədir dəyərən?"

Nizami əşqsiz dünyanı mənasız sayırdı. Əşqi məhəbbətlə dinlə müqayisə etmək olar. Hər ikisində rükə var.

Biri Allah qarşısında, digəri sevgilisi. Vüsala çatmağı əşqlər imana gəlmək kimi də dəyərləndirir. Amma dindən sul-istifadə halları olur. Həkimliyyətdə gəlmək, məl-dövlət qazınmaq, istədiyinə çatmaq kimi... Sevgidən də sul-istifadə edənlər olur.

–Sizcə, haqiqətdən qadınlar məğlubedilməzdir?

–Qadın anadır, bacidir, ömür-gün yoldaşdır. Qurani-Kərimin "Bəqərə" surəsində buyrulub ki, "Qadınlar sizin tərifiyədir". Döğürdən də qadını torpaqla müqayisə etmək olar. O da bitirən, yetirəndir.

"Bir çayırda verdin,
dörd bostan verdi,
Mənim sədiq yarım
qara torpaqdır..."

(Aşiq Veysal)

Amma bəzərsiz, səhərsiz çaparsız. Həmişə torpaqlar-baxırsız torpaqlar var həyatda. Ata həsən, qar-dağ həsən, ar-həsən var bu tarlatın. Bu həsərlər olmayanda və ya bu həsərlərdən imtina ediləndə orda, o tarlatlarda qurdu-quş yuva salır. Orda gül çiçək bitirir, qanqallar döyür, əvəzləndir, uzunulaqlar anqırıq o tarlatlarda. Bax belə.

Qadın ki abir-həyasını itirir, kişiləşir, erkəkləşir, o gül-çiçək etirir, xüsusiyyəti də itirir. Və sonda qanqalla çevrilir. Qanqallar isə uzunulaqların yanındır.

–Hal-hazırda cəmiyyətimizdə çıxarmayan cahət nədir?

–Cəmiyyətimizdə çıxarmayan ən birincisi, mənə görə, səmimiyyətdir. Demək olar ki, heç kim səmimi deyil. Ata-ata kimi, ana-ana kimi, övlad-övlad kimi, hakimiyyət-hakimiyyət kimi səmimi deyil. Sevgili bələ diplomatiya ilə danışır. Həmişə oynayırsınız, həyat başdan-baş qəribə bir oyuna bənzəyir. On pis, bəyənəmədiyimiz, iyrəndiyimiz hallar, hadisələr adlaşıb Arvadın ətli, arın arvadı dəyişməsi adı, həm də normaya çevrilib... Qocası da belədir... cavanı da...

–Xeyallərinizdə Siz kim olmusunuz?

–Mən uşaqlıqdan simfonik musiqinin vurğunu idim. Tələbə olan vaxtlarda bir simfonik konserti buraxmışdım. Bütün bələtlərə baxmışam... Özümün də musiqi parçalarını var. Özüm üçün qalır. Ədəbiyyat mənə o dünyadan ayırdı.

Hər şeydə olduğu kimi bu sahədə də ədalətsizlik baş alıb gedir. Səbir Mirzəyev kimi nəhəng xananda öz qiymətini almıdı.

Səxavət Məmmədov, Məhəbbət Kazimov öz qiymətini almıdı.

Aygün Kazimova, Səməd Səmədov xalq artisti, amma Məhəbbət Kazimov kimi bənzərsiz, bül-bül kimi çah-çah vuran bir sənətkar ölümünə bir neçə ay qalmış aməkdar artist adı aldı.

–Xəyallarınızda Siz kim olursunuz?

–Mənəm üçün Məmməd İsmayıl, Musa Yaqub və Rəhim Rəyhan... Bu şairlər milli sərvətdir. Nə yazsalar, nə desələr nəsi tapacaqsan. Xalq onları sevir. Xalq şairləri bunlardır.

"Ela bil dinc durmaz göylərin əli,
Günəşi nar kimi sıxar dənizə"

və yaxud

"Ağacın qorxulu bir yuxu görür,
Yarpaqlar sübhədən sayıqlayırlar"

Məmməd İsmayıl bax budur. Bu manzaranı, ancaq şair görə bilər.

–Niyə efrillərdə görünmürsünüz? Ela bil yox-suz, amma oxuyanda başqa manzara çıxır qarşı-mıza.

–Ha... Tələbəlik illərində tələbə yoldaşım Elçin Məhərrizov deyirdi ki, İslam, öz şeirlərinin yiyəsi deyilsən. O vaxt onun dediyinin fərqinə varmırdım. İndi görürəm ki, düz deyirmiş. Mənim bəlkə də çatışmayan tərəfimdə. Televiziya, radioda mənə bir neçə dəfə çəkib göstəriblər, minnətdə xahişlə... Görüşlərə gəlmirdim. Günah özumdədir.

–Təbiətlə bağlı bir sıra şeirlərinizlə tanış. Ümumiyyətlə təbiətə münasibətiniz necədir?

–İnsan təbiətin bir parçasıdır. Nə zaman ki insan ondan özünü ayırır, təbiətlə öz arasına sədd çəkilir, fəlakət başlayır.

Budaqlar göylərə həyəqirən ollar,
Məşərlər virana şəhərdi, Allah!
Qayalar dibində titrəşən güllər
Qarıyan qızları-qahqardı, ALLAH!

–Yaradıcılıqla bağlı gələcək planlarınız haqqında bilmək istərdim...

–"Qaranlıqlar" adlı poema üzərində işləyirəm. Mənim bəlkə də ən böyük və ən yaxşı yazım olacaq... həm də oxucu bu əsərdə virtual aləmə səyahətə çıxacaq. Çox açıqlama vermək istəmirəm.

–Sonda gözəl bir şeir parçasıyla söhbətimizi bitirək, çox gözəl olardı...

Bu gecə yuxuma gəlmişdin, gözəl
Sən məhəmməd olmuşdun dərdi-sərimə
Başımı qoymuşdum köksünə elə
Ətrini çəkirdim ciyərliyəmə...

Bu gecə yuxuma gəlmişdin, gözəl
Heç belə deyildim ilk baharımda...
Əllərim, qollarım bənövşə idi,
Qızılgül açmışdı ağ saçlarımda...

Bu gecə yuxuma gəlmişdin, gözəl
Çökmüşdün ruhuma ağ duman kimi...
Necə bəxtəvardim, necə gözəldin...
Şirin xəyal kimi, xoş güman kimi...

Bu gecə yuxuma gəlmişdin, gözəl
Bu xəyal dumanında itmək nə gözəl...
Batıb ağışında bəxtəverliyin
Gəlmək... uzaqlara getmək nə gözəl...

Nezrin Cavid

Resim 23: İslam Türkcay'ın Nezrin Cavid ilə yaptığı repörtaaj

• Memmed Aslan:

Türkay'ın *Êşqim Menim Dar Ağacım* adlı şiir kitabının redaktörlüğünü yapan Memmed Aslan'ın kitap için yazdığı ön söz dikkatlere sunulmuştur:

“Boz Sehrada Yol Gözleyen Ağaclar Kimi

Coratda Borçalı Oruc Elizadenin bağından ilahi bir inilti zirvelerden atlanan dağ çayı kimi başını daşdan-daşa vurub çırpınırdı. Yér de, göy de olan-qalan nefesini içine çekmişdi. Dünyanın yarısı bu iniltiden qaysaq bağlamışdı, ikinci bir ses-seda, ayrı bir cıncırçekme Edalet sazının dünya nizamını pozar, ürekler çetin tab getirirdi... Cürete bax ki, bu müqeddes “Yanıq Keremi” iniltisinin léysanı altından ikinci bir üreyin döyüntüleri çırpındı, dalğalandı, erşe bülend olmağa üz qoydu. İşe bax ki, bu çırpıntı Keremin iniltisini şekillendirmeye, bu ilahi kederi, gözle görünen, elle tutulan görüntülere çevirmeye başladı.

Yéne dilim-dilim yandın, eridin,
Qalxıb alov-alov erşe yéridin.
Sineme dağ çekdin, oda bürüdün,
Meni de éledin Kerem, Edalet.

İslam Türkayın lirik dünyasına bu pencereden üz tutmağım éle-béle gelişigözel bir başlangıç déyil. Şéirin müxtelif qeliblerinde könül duygularını dile getiren bu şair her misrasını dünyamıza iman kimi hopan bir havadan, havacatdan sıyıdırıb çıxarır-ona göre de onun lirikası özlüyünde döyünen, çırpınan, musuqisini nefesinde getiren lirikadır. Bizim eyaletlerden yol başlayıb, daş-torpağımızdan dikelib edebiyata gelmek isteyenlerde şéirin bu ruhi halı özünü çox qabarıq göstermekdedir. Demirçiler Qazağın o qeder de meşhur, gurrah kendlerinden déyil. Öyünmeye de elinde éle bir turalğacı yoxdu. Élece onunla qürrelenib ki, bu kendin esasını Çingiz Xanın neslinden olan bir eren kişi qoyub. Kend uzun iller boyu saza-söze sarılıb toy-mağarda méydan sulayan oğullar yétirib-bunlar éle ha çalışıblar ki, tanışlıq çevresini böyütsünler. Bu, beşeri bir canatmadı. Amma tekce can atmaqla metleb hasil olmur. Gerek üreyindeki buna çatsın. Bu yönde kend béle qabil bir oğlunu doğmağa heveslenib... heveslenib... Axır ki dileyi çin olub.

İslamın doğma kendden ayrıldığı xéyli zamandı. Amma élece cism ayrılıb, can ayrılmayıb. Esas olan candı! Bu can gözle görünen, tesevvürde canlanan can déyil, ruhdu insanı insan éleyen, xalqı millet mertebesine qaldıran, ruh! İslamın şéirlerinde ruhunun ilkinlik yuvası o kend-kesek, o él-oba çox isti bir mehebbetle dile getirilir.

Ümid tutub elimizden, çekib gédirdi.
Güneş éniş gözümüzden baxası idi.
Aylar, iller ömrümüzü söküb gédirdi
Sabah... sabah qanadımız çıxası idi...
Boz sehrada yol gözleyen ağac kimiydik,
Öten bulud gözlerini sıxası idi.
Héyif, vedler innen béle meni ovutmaz,
O günlerim bir de dönmez, bir de qayıtmaz.

Ata yurdun yériynen, göyüynen, suyuynan, torpağıynan... acısıynan, şiriniynen hopub övlad toxumalarında yaşamasıdı bu! Arzuladığı qanad çıxdı, tüklendi, berkidi-o qanad üstünde arzularının arxasınca şair Xezer sahilinde özüne yéni bir yuva qurdu. Bes indi ne isteyir?!

Üz qoyduğum torpaq élim, Vetenim!
Çörek çıxan yére Veten démerem.
Anam öyrettdiyi dilim-Vetenim
Meni sixan yére Veten démerem!

Şair üçün daha nedir Veten duyğusu?-"Bir parça Vetendir Füzuli qebri",
"Vetende vetensiz yaşayanları-saralan görmüşəm, solan görmüşəm", "Millet var
utanmaz-utanmaz hele--qan tökdüyü yeri "Veten" çağırır"; "Qoca Savalanın esen
küleyi, yanan ocağının hisi Vetendi"... "Vetendir oxuyan sedefli sazım"...
"Vetendir "atacan" déyen bu uşaq..." Veten üstünde kökləndiyindən dünyada ne
görürse, onu Vetenin cüzi bir parçası şeklinde gören şair "Çeyirdekden"
"behreye" géden yolu çox hessaslıqla menalandıra bilir. İslamın şéirindən-şéirine
kəcđikce bir şair ömrünün az qala bütün dönümünü—döngesini göre bilirsən. Bu
menada, onun ilkinliye tapınan şéirlerini ardıcıl düzsən, bir nöqtəsi de qéyb
olmayan canlı heyat hékayesini "berpa" éde bilirsən:

Uçurumda biten velesdim,
Derin qatlara telesdim.
Qılınctek qınımı kesdim
Sévgim mene qenim oldu.

Dünyada en ülvi duyğu béle sene qenim kesilirse, ömre-güne yazıq! Bu da
bextin getirmesidi: edebi talélerde éle insafsız, éle amansız meqamlar, tufanlar
görmüşəm ki!

Mene qalan: ağrım-acım,
Sévgim mene qenim oldu...
Éşqim-menim dar ağacım,
Sévgim mene qenim oldu.

Şairin heyat müşahideleri ve burada ağıl gözünün sécdiklerini poétik
menalandırma bacarığı çox qüvvetlidir. Davarı, qoyun-kéçini çoxlarımız
tanırıyırq ve ondan en çox terennüme yazılarda méydan vérmışik. Görünür, İslam
bu yönde bizden seriştelidir:

Yastı quyruqları başından ağır
Qırxılar, sağılar, satılar... dinmez.
Sebirli, temkinli, abırlı, fağır...
Özge sürülere qatılar... dinmez
Baba, bu qoyunlar mene tanışdı.

Duyub yaşamaqdan çetin ne var ki?! Dünya ile altıda alacağı, yéddide véreceyi
olmayanların ne véçine?!-Öz derinin içinde, éle dünyanı da birce béle-öz tutumun
qeder hiss éle, he, onda işin sarıyar. Bélelerini öz şexsi müşahideleri esasında
İslam néce de öldürücü damğalayır:

Sen törpü deymemiş dişli hevesen,
Büllur ruhumuza düşen güvesen...
Özün öz gözünde filsen, devesen:
Ayıl, xırdalığın darıdan kéçib.

Obyekte bu hessas nüfuz étme İslamın ekser şéirinde derhal nezere çarpır. Şair
qırmaclayanda son hedde qeder döyür, çırpır; oxşayanda, sığal çekende nefesi
bahar nesimine dönür. Esrin sonuna yaxın nefsi daralan dünyamızın ovqatı
hamıya darheveslilik getirir-özü de bunu néce inandırıcı şekilde oxucusuna
teqdim éleyir:

O géce yuxuda Babeki gördüm,

Dédi: dözemmirem, qebrim daralıb.
Ayıldım ses geldi; -Ay arvad, kiri,
Allaha and olsun, sebrim daralıb...

Bu can sıxıcı günlerimizi, bu seheri açılana oxşamayan gece ovqatımızı şair veziyyetin öz tünd boyaları ile tesvire çalışır. Gece şairlerin dostudur. Yaranmış en yüksek edebi eserlerin çoxunun anası gecedir. Vay o güne ki, şairin gecedən zehlesi gède!-Démeli, irtica başlayıb, zülm erşe bülend olub. Bu gece tekce axşamdan sonra çöken qaranlığın adı déyil. Günortadan, lap seherin özünden başlayan menevi geceler olur.

Çayların suları qandı,
Bu arx bu suyu götürmez...

Şair hiddetiyle qezebini qaldırır ki: çerxin nizamı çevrilib. Az qala qütblerin yeri deyşik düşüb. Hezreti Mehemed “Qiyamet ne zaman qopacaq?” déye soruşanlara déyir ki: onu men de bilmirem, amma qiyametin yaxınlaşdığını göstere elametleri sadalayaram: iqtisadi tenezzül başlayacaq... cinayetler açıq-aşkâr işlenecek... Şer xéyire qelebe çalacaq... Varlılara ancaq varlı olduqları üçün hörmət gösterilecek... Allah göstermesin, xeyal küsdüren, elimizi işden-gücden soyudan bu Allahsız işdekler olmaya éle péyğemberin gösterdiyi qiyamet elametleridir. İslamın derdi néce de o ulu sözünü yada salıb:

Qoyunlar çapıb talayır,
Qurdlar ot otlayır daha.
Uzunqulaq qoca şirin
Dizini qatlayır daha:
Bu arx bu suyu götürmez!

Péyğember insafında, şair vicdanında, elbette, “bu arx bu suyu götürmez”... Götürürse, bes néce olsun?! Onunçünmü ömür-gün béle ucuzlaşdı göresen?... İstédadlı şairimizin bir misrasından yapışıb çox asanlıqla son misrasına qeder bélece duyğular tufanında yol gétmek olar. Oxucunun serbest düşüncelerine mané olmayım déye, bu yerde qelemin yere qoymağı üstün tutdum”.

БОЗ СӘҺРАДА ЈОЛ КӨЗЛӘЈӘН
АҒАЧЛАР КИМИ...

Чоратда борчалы Оруч Әлизадәнин бағындан илаһи бир инилти зирвәләрдән атланан дағ чајы кими башыны дашдан-даша вуруб чырпынырды. Јер дә, көј дә олан-галан нәфәсини шинә чәкмишди. Дүнјанын јарысы бу инилтидән гәјсаг бағламышды, икинчи бир сәс-сәда, ајры бир чыңгырчәкмә Әдаләт сазынын дүнја низамыны позар, үрәкләр чәтин таб кәтирәрди...

Чүр'әтә бах ки, бу мүгәддәс «Јаныг Кәрәми» инилтисинин лејсаны алтындан икинчи бир үрәјин дөјүнтүләри чырпынды, далғаланды, әршә бүләнд олмаға үз гојду. Ишә бах ки, бу чырпынты Кәрәмин инилтисини шәкилләндирмәјә, бу илаһи кәдәри, көзлә көрүнән, әллә тутулан көрүнтүләрә чевирмәјә башлады.

Јенә дилим-дилим јандын, әридин,
Ғалхыб алов-алов әршә јеридин.
Синәмә дағ чәкдин, ода бүрүдүн.
Мәни дә еләдин Кәрәм, Әдаләт.

Ислам Түркајын лирик дүнјасына бу пәнчәрәдән үз тутмағым елә-белә кәлишикөзәл бир башланғыч дејил. Ше'рин мүхтәлиф гәлибләриндә көнүл дујғуларыны дилә кәтирән бу шаир һәр мисрасыны дүнјамызга иман кими һопан бир һавадан, һавачатдан сыјырыб чыхарыр — она көрә дә онун лирикасы өzlүјүндә дөјүнән, чырпынан, мусигисини нәфәсиндә кәтирән лирикадыр. Бизим әјаләтләрдән јол башлајыб, даш-торпағымыздан дикәлиб әдәбијјата кәлмәк истәјәнләрдә ше'рин бу руһи һалы өзүнү чох габарыг көстәрмәкдәдир.

Дәмирчиләр Газағын о гәдәр дә мәшһур, курраһ кәндләриндән дејил. Өјүнмәјә дә әлиндә елә бир туталғамы јохду. Еләчә онунла гүррәләниб ки, бу кәндиң әсасыны Чинкиз ханын нәслиндән олан бир әрән киши гојуб. Кәнд узун илләр боју сазә-сөзә сарылыб тој-мағарда мејдан сулајан оғулар јетириб — бунлар елә һа чалышыблар ки, танышлыг чеврәсини бөјүтсүнләр. Бу, бәшәри бир чанатмады. Амма тәкчә чан атмағла мәтләб һасил олмур. Кәрәк үрәјиндәки буна чатсын. Бу јөндә кәнд белә габил бир оғлуну доғмаға һәвәсләниб... һәвәсләниб... Ахыр ки, диләји чин олуб.

Resim 24: İslam Türkay'ın *EMDA* kitabı için Memmed Aslan'ın yazmış olduğu ön sözün görüntüsü

Исламын догма кэнддэн ажрылдыгы хейли заманды.
Амма елэчэ чисм ажрылыб, чан ажрылмайыб. Эсас олан
чанды! Бу чан көзлэ көрүнэн, тэсэввүрдэ чанланан чан
дежил, руһду инсаны инсан елэжэн, халгы миллэт мәртэ-
бәсинэ галдыран, руһ! Исламын ше'рләриндә руһунун
илкинлик јувасы о кәнд-кәсәк, о ел-оба чох исти бир мә-
һәббәтлә дилә кәтирилир.

Үмид тутуб әлимиздән, чәкиб кедирди.
Күнәш ениб көзүмүздән бахасы иди.
Ајлар, илләр өмрүмүзү сөкүб кедирди
Сабаһ... сабаһ ганадымыз чыхасы иди...
Боз сәһрада јол көзләјән ағач кимијдик,
Өтән булуд көзләрини сыхасы иди.
Һејиф, вә'дләр иннән белә мәни овутмаз,
О күнләрим бир дә дөнмәз, бир дә гајытмаз.

Ата јурдун јеријнән, көјүјнән, сујүјнән, торпагыј-
нан... ачысыјнан, ширинијнән һопуб өвлад тохумаларың-
да јашамасыды бу! Арзуладыгы ганад чыхды, түкләнди,
бәркиди — о ганад үстүндә арзуларының архасынча
шаир Хәзәр саһилиндә өзүнә јени бир јува гурду. Бәс
инди нә истәјир?!

Үз гојдуғум торпаг елим, Вәтәним!
Чөрәк чыхан јерә Вәтән демәрәм.
Анам өјрәтдији дилим — Вәтәним
Мәни сыхан јерә Вәтән демәрәм!

Шаир үчүн даһа нәдир Вәтән дујғусу? — «Бир парча
Вәтәндир Фүзули гәбри», «Вәтәндә вәтәнсиз јашајанла-
ры — саралан көрмүшәм, солан көрмүшәм», «Милләт
вар утанмаз-утанмаз һәлә — ган төкдүјү јери «Вәтән»
чағырыр»; «Гоча Саваланын әсән күләји, јанан омағының
һиси Вәтәнди»... «Вәтәндир охујан сәдәфли сазым»...
«Вәтәндир «атачан» дејән бу ушаг...» Вәтән үстүндә көк-
ләндијиндән дүнјада нә көрүрсә, ону Вәтәнин чүз'и
бир парчасы шәклиндә көрән шаир «Чәјирдәкдән» «бәһ-
рәјә» кедән јолу чох һәссаслыгла мә'наландыра билир.

Исламын ше'риндән-ше'ринә кечдикчә бир шаир өм-
рүнүн аз гала бүтүн дөнүмүнү — дөнкәсини көрә билир-
сән. Бу мә'нада, онун илкинлијә тапынан ше'рләрини ар-
дычыл дүзсән, бир нөгтәси дә гејб олмајан чанлы һәјат
һекајәсини «бәрпа» едә билирсән:

Resim 25: İslam Türkey'in *ÉMDA* kitabı için Memmed Aslan'ın yazmış olduğu ön sözün görüntüsü (devamı)

Учурумда битән вәләсдим,
Дәрин гатлара тәләсдим.
Гылынчтәк гынымы кәсдим
Севким мәнә гәним олду.

Дүнјада ән үлви дүјгү белә сәнә гәним кәсилрсә, өм-
рә-күнә јазыг! Бу да бәхтин кәтирмәсиди: әдәби талеләр-
дә елә инсафсыз, елә амансыз мәгамлар, туфанлар көр-
мүшәм ки!

Мәнә галан: ағрым-ачым,
Севким мәнә гәним олду...
Ешгим — мәним дар ағачым,
Севким мәнә гәним олду.

Шаирин һәјат мүшаһидәләри вә бурада ағыл көзүнүн
сечдикләрини поетик мә'наландырма бачарығы чох гүв-
вәтлидир. Давары: гојун-кечини чохларымыз таныјы-
рыг вә ондан ән чох тәрәннүмә јазылирда мејдан верми-
шик. Көрүнүр, Ислам бу јөндә биздән сәриштәлидир:

Јасты гујруглары башындан ағыр
Гырхылар, сағылар, сатылар... динмәз.
Сәбирли, тәмкинли, абырлы, фағыр...
Өзкә сүрүләрә гатылар... динмәз
Баба, бу гојунлар мәнә танышды.

Дујуб јашамагдан чәтин нә вар ки?! Дүнја илә алтыда
алачағы, једдидә верәчәји олмајанларын нә вечинә?! —
Өз дәринин ичиндә, елә дүнјаны да бирчә белә — өз ту-
тумун гәдәр һисс елә, һә, онда ишин сарыјар. Беләләри-
ни өз шәхси мүшаһидәләри әсасында Ислам нечә дә өл-
дүрүчү дамғалајыр:

Сән төрпү дәјмәмиш дишли һәвәсән,
Буллур руһумуза дүшән күвәсән...
Өзүн өз көзүндә филсән, дәвәсән:
Ајыл, хырдалығын дарыдан кечиб.

Објектә бу һәссас нүфузетмә Исламын әксәр ше'рин-
дә дәрһал нәзәрә чарпыр. Шаир гырмачлајанда сон һәддә
гәдәр дөјүр, чырпыр; охшајанда, сығал чәкәндә нәфәси
баһар нәсиминә дөнүр.

Әсрин сонунә јахын нәфси даралан дүнјамызын овға-
ты һамыја дарһәвсәлилик кәтирир — өзү дә буну нечә
инандырычы шәкилдә охучусуна тәгдим еләјир:

Resim 26: İslam Türkey'in *ÉMDA* kitabı için Memmed Aslan'ın yazmış olduğu ön sözün görüntüsü (devamı)

О кечэ јухуда Бабәки көрдүм,
Деди: дөзәммирәм, гәбрим даралыб.
Ајылдым сәс кәлди: — Ај арвад, кири,
Аллаһа анд олсун, сәбрим даралыб...

Бу чансыхычы күнләримизи, бу сәһәри ачылана ох-
шамајан кечә овгатымызы шаир вәзијјәтин өз түнд боја-
лары илә тәсвирә чалышыр.

Кечә шаирләрин достудур. Јаранмыш ән јүксәк әдә-
би әсәрләрин чохунун анасы кечәдир. Вај о күнә ки,
шаирин кечәдән зәһләси кедә! — Демәли, иртича баш-
лајыб, зүлм әршә бүләнд олуб. Бу кечә тәкчә ахшамдан
сонра чөксәјән гаранлығын ады дејил. Күнортадан, лап
сәһәрин өзүндән башлајан мә'нәви кечәләр олур.

Чајларын сулары ганды,
Бу арх бу сују көтүрмәз...

Шаир һиддәтијлә гәзәбини галдырыр ки: чәрхин ни-
замы чеврилиб. Аз гала гүтбләрин јери дәјишик дүшүб.
Һәзрәти Мәһәммәд «Гијамәт нә заман гопачаг?» дејә со-
рушанлара дејир ки: ону мән дә билмирәм, амма гијамә-
тин јахынлашдығыны көстәрән әламәтләри садалајарам:
игтисади тәнәззүл башлајачаг... чинајәтләр ачыг-ашкар
ишләнәчәк... Шәр хејирә гәләбә чалачаг... Варлылара ан-
чаг варлы олдуғлары үчүн һөрмәт көстәриләчәк...

Аллаһ көстәрмәсин, хәјал күсдүрән, әлимизи ишдән-
күчдән сојудан бу Аллаһсыз ишдәкләр олмаја елә пеј-
ғәмбәрин көстәрдији гијамәт әламәтләридир. Исламын
дәрди нечә дә о улу сөзүнү јада салыб:

Гојунлар чапыб талајыр,
Гурдлар от отлајыр даһа.
Узунгулаг гоча ширин
Дизини гатлајыр даһа:
Бу арх бу сују көтүрмәз!

Пејғәмбәр инсафында, шаир вижданында, әлбәттә,
«бу арх бу сују көтүрмәз»... Көтүрүрсә, бәс нечә ол-
сун?! Оунчүнмү өмүр-күн белә учузлашды көрәсән?...

Исте'дадлы шаиримизин бир мисрасындан јапышыб
чох асанлыгла сон мисрасына гәдәр беләчә дүјгулар ту-
фанында јол кетмәк олар. Охучунун сәрбәст дүшүнчә-
ләринә мане олмајым дејә, бу јердә гәләми јерә гојмағы
үстүн тутдум.

МӘММӘД АСЛАН

Resim 27: İslam Türkay'ın *ÉMDA* kitabı için Memmed Aslan'ın yazmış olduğu ön sözün görüntüsü (devamı)

• Resul Rıza

Azərbaycan ədəbiyyatının önəmli isimlərindən biri olan Resul Rıza, “Azərbaycan Gəncləri” gazetesində genel olaraq ədəbiyattan bahsettikten sonra üç şair haqqında yazır və onları okuyuculara sunar. O şairlərdən biri də İslam Türkcay’dır. İlgili gazete yazısı şöyledir:

Yolun Başlanğıcında

Bezi oxucular, şairlər və ədəbiyyat araşdırıcıları arasında tüz-tüz müxtəlif yazı şakeri, duyum, heyat hadisələrinə yanaşmaq, daim özümlükleri haqqında mübahisələr, münaqişələr olur. Mence, bəle höcətlərin hellində en doğru yol ədəbi faktların konkret misalıdır. Bizdə novatorluq, enene, xəlqilik, formalizm anamları etrafında gədən qızğın söz döyüşləri tüz-tüz faktlara esaslanmadığı üçün qəlbe, bəyne bir şey vərmeden ancaq söz güləşdirməsi olaraq qalır.

Ədəbi hadisəni qiymətləndirərkən ya insana xas olan tek zövqi cəhəti bütün-bütünə unudur, həsaba almır. Eserin obyektiv özü-özlüyündə var olan cəhətlərini, ancaq bunları təsdiq şərti kimi götürürlər. Bəzən də tek zövqi duyumu hellədicilə sayırlar. Doğru yol budur ki, ilk növbədə əsərin ədəbi hadisəsinin obyektiv idəya-bedii uğurlarını, ya nöqsanlarını təsdiq edərkən fərdi duyum amilini de unutmayasan. Müxtəlif rengli, müxtəlif biçimli, müxtəlif etirli gülləri, çiçəkləri səvməyən adam xəyale getirmək çətindir. Lakin ayrı-ayrı şəxsin konkret bu ya başqa güldən, çiçəkədən daha artıq zövq aldığı, bu reng, bu qoxunu daha artıq səvdiyini kim inkar edə? Nərgiz çiçeyini daha artıq səvmək inci çiçeyini inkar etmək dəyildir. Qızıl güldən daha artıq zövq alan bir adamı başqa gülləri inkar etməkdə töhmətləndirmək olarmı? Xəlc “Könülsəven göyçək olar” dedikdə gözəlliyin obyektiv varlığını inkar etmir. Canlı insanın beyənim özümlüyünü təsdiq edir. Biri Füzuli poeziyasını artıq səverse Xətəini inkar etmir. Vidadini daha artıq beyənmək Vəqifin qoşmalarına, müxəmməsine arxa çevirmək dəyil. Esrimizin ilk illərində yazıb-yaratmış, Sabirin evezsiz yaradıcılığını yüksek qiymətləndirmək S. E. Şirvani yaradıcılığını qiymətdən salmaq dəyil. Müasir şair və yazıçılarımızdan birini daha artıq beyənməyi başqalarına hörmətsizlik kimi qələmə vərək ən azı nadanlıqdır. Bütün bu mülahizələr məlum həqiqətdir. Bunları təkrar etməyə ehtiyac varmı? Var. Şəir həvesli gənclərimiz çoxdur, mən dəyərdim ki çoxdan çoxdur. Olsun. Bu hadisə yəni dəyil, xəlqlərin ədəbi tarixini vərəqləsəniz bəle halların, demək olar ki, hər yərdə olmuş olduğunu, bu gün də var olduğunu görərsiniz. Bu yazmaq-yaratmaq həvesli adamların bir qismi zamanın süzgecindən keçə bilmir. Bir qismi yəni həvesə düşür, heyatda öz bacarıq və imkanlarına daha uyğun yön tapır, bedii yaradıcılıq həvesindən vaxtında ayrılır (ayrılmaqlar da olur).

Eger şəir-senet həvesli gənclərin bu yolçuluğunu yüksek zirvələri fəth etmək istəyən alpinistlərə bənzətsək, bu adamların dağ eteyində qalanları, yoxuşlarda tüz yorulub qalanları olduğu kimi bacarıq və inadı ilə bütün çətinliyə qalib gələnəri də olur. Mütəlc olmalıdır. Yarı yolda qalanlar da, yoxuş başlanğıcında həvesdən düşüb qalanlar ümumi hərəkətdə müəyyən xəyirli iş görmüş olurlar. Həvesi imkanla sınamaq gerek olduğuna örnək vərmiş olurlar.

Bedii yaradıcılıq yoluna həveslə gələn gənclərimiz ilk öncə bu həvesin nə qədər ciddi, qaçılmaz olduğunu inadla yoxlamalıdırlar.

Bu həves daxili ehtiyacdənmi doğru, yoxsa bu və ya başqa meişət tələbindən, keçəri səvgi qızdırmasından, ya yaradıcılıq işinin yüngül bir iş olmasındanmi?

Eger oxucuya démeli sözü (généş menada) varsa seni nigaran qoyan duyumlar, müşahideler, fikirler, çağırışlar-ictimai mena daşıyarsa yeni yalnız senin üçün déyil, başqaları üçün de maraqlı doğurur, başqalarını da sévindire-qemlendere bilir, düşündüre bilir, insanları bu günün, sabahın ümidli yoluna çağırırsa, onda her çetinliyə döz! Bir bés uğursuzluqdan, büdremeden qorxma! Arxayınlıqdan, tekebbürden özünü, ancaq özünü beyenmekdən, hesedden uzaq ol.

Öz uğurlu işinə ürekden sévindiyin kimi uğursuzluğun acısını göyneye-göyneye çekmeyi bacar. Başqalarının da teşkil édilmemiş uğurlarına sévine bil! Bunlar elli il boyunca yaradıcılıq yolundan ayrılmayan, nadan tenqidlerine dözen haqlı tenqidlerin göyneyindən qezeblenmeyen, ders götüren haqlı bildiyinden yayınmayan daim ireliyə can atan, böyük-kıçık uğursuzluqdan çekinmeyen bir qelem esgerinin genclerimize lazım bildiyi sözlərdir. Men fikrimin, müddealarımın her kes üçün bir ölçü vahidi olduğunu iddia édecek qeder sadelövü déyilem - désem bunu meqsedli bir üzr isteme saymayın. Bu doğrudan da béledir. Men inanıram, inandırmaq isteyirem ki, menemlik elacsız bir xesteliyin, menevi xerçeng xesteliyinin ilk elametidir. Meşhur fransız yazıçısının dédiyi kimi “teqliddən başqa bütün janrlar yaxşıdır”. Bu hikmetli fikri başqa sözle, bu gün poéziyamız haqqında dések, déyilmiş, köhnəlmiş olmayan, teqlid qoxulu olmayan, ictimai deyeri patırtı-gurultu ve melum müddeaların ezberinden yoğrulmuş olmayan, xalqa, vetene, bu günümüze ve sabahımıza gerekli olan, heqiqi ilhamla seslenen bütün eserler qiymetlidir. Heyatın esas yönü ireliyə, yéniliyə, saflığa, yéni-yéni yaradıcılıq tapıntılarına doğrudur. İster quruculuq, istéhsalat, élm, téxnika olsun, isterse de bedii söz yaradıcılığı, musiqi, ressamlıq, téatr, kino ve s. olsun.

İstédadı şübhe doğurmayan, müxtelif sepkide yazıb yaradan genclerimizin de hamısı hamının éyni derecede xoşuna gelmez. Poétik duyumun varlığı ile déyil ferdî söz séçmek zövqü, naxışlarına, rənglərin bir-birindən séçilməsi ilə özüneməxsus yolu olan genclərdən biri daha artıq, biri daha az xoşa gele bilər. İslam Ehmedov, H. Muradlı, Ehmed Memmedov. Bu adlar helə geniş oxuculara tanış déyil. Şéirlerindən bir néçə örnek vérdiyim bu gənc şéir heveslilərini oxuculara təqdim étməklə mən bu tanışlıq dairesini bir qeder genişləndirmək isteyirem. Bu genclərin həm təqdire, həm məsləhətə dəyər şéirləri var.

İslam həm sərbəst həm də həca vəznli şéirlər yazır. Her iki halda onun uğurları var. Bu gənc şéir heveslisi haqlı olaraq məzmunun tələblərini əsas götürür. Onun yazılarında bəzəkli, gurultulu, təm tərəfli cümlələrlə diqqəti cəlb étmək méyli yoxdur. Bu, yaxşıdır.

Ehmed Memmedovun yazıları onun sərbəst şéir yoluna daha artıq méyl étdiyini göstərir. Ehmed universitetin méxanika-riyaziyyat fakultəsində təhsil aldığı illərdən şéirə heves göstərmiş, uzun müddət yazdıqlarını bir adama göstərməmişdir. Bu il o, Moskvada Mərkəzi İqtisadiyyat Riyaziyyat İnstitutunun aspiranturasını bitirəcəkdir. Onun yazılarında təmatik müxtəliflik daim konkretlik, orijinallıq bu gəncin gələcəyinə ümid vérir.

H. Muradlının kim, nəci olduğunu bilmirəm. Onun şéirləri maraqlı duyum məhsuludur. Muradlının bilik və maraqlı dairesinin genişliyi görünür.

Yaxşısı budur ki, bu üç şéir heveslisinin yazılarından bir nəçəsini oxuculara təqdim édek. Bu yazılar nə “bax, bəle yazmaq gərəkdir” hökmünə əsas vérir, nə də étinəsizliyə.

Resul Rıza (Azərbaycan gəncləri qəzeti - 12.02.1977)

Orda Bir Söyüd Gördüm

Orda bir söyüd gördüm,
Téleri onunki tek
Bir qulac kemend idi...
Birce hime bend idi.
Yamanca kövrek idi,
Héyif, héyif tek idi...

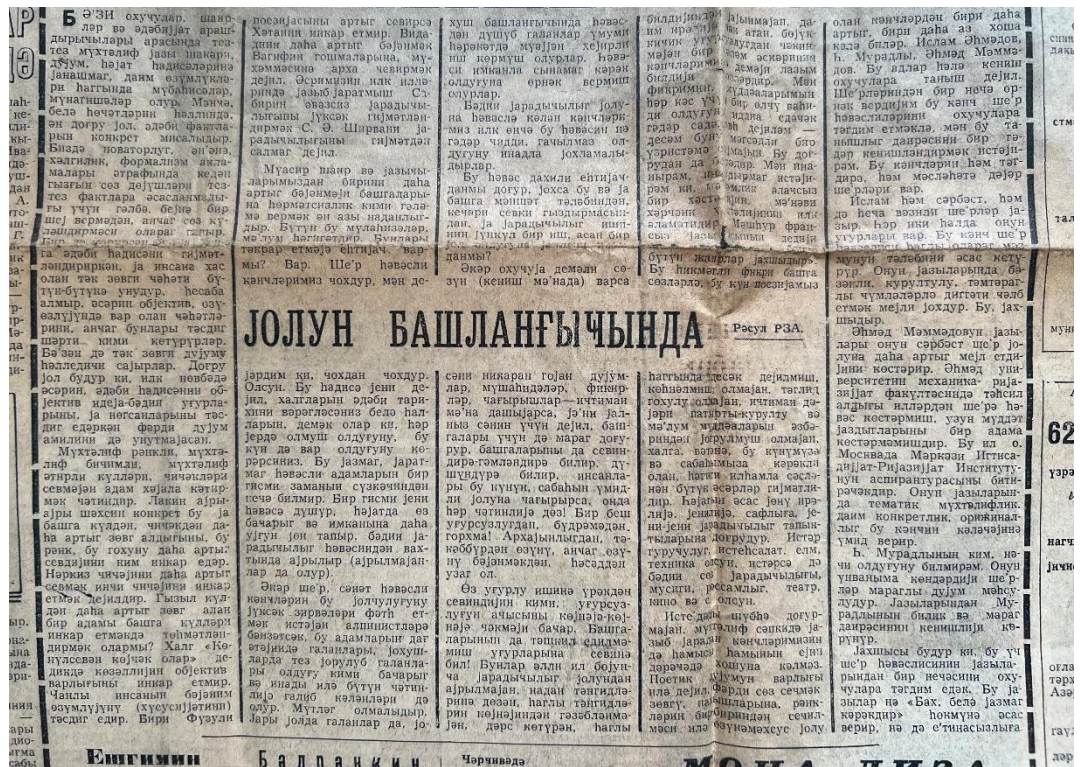
Orda bir söyüd gördüm,
Télini yélleyirdi.
Éle héy oxuyurdu,
Bilmedim ne déyirdi...

Orda bir söyüd gördüm,
Tutulmuşdu dilleri...
Saralmışdı téleri...
Orda bir söyüd gördüm,
Téleri onunkitek...
Yamanca kövrek idi,
Héyif, héyif, tek idi!..
Yollara boylanırdı,
Alıştırdı, yanırıdı...
Belke, O idi, yalqız?..
Ax, ay payız, ay payız...

Gel, Ay Bahar...

Qayaların buz salxımı gilelendi
Derelere,düzenlere gül elendi...
Qış göylerde şimşeklerle güllelendi,
Bahar geldi....
Gel, ay bahar!!!

Güneş yédi lal suların qaymağını,
Alıştırdı çöller lale çırağını...
İl çévirdi yéne yaşıl varağını,
Bahar geldi...
Gel, ay bahar!!!

Resim 28: Resul Rıza'nın Azərbaycan Gencleri gazetesinde İslam Türkey'la ilgili yazdığı yazı

• Muxtar İmanov:

Muxtar İmanov, İslam Türkey'in şiirlerini, sanatını değerlendirdiği bir gazete yazısı yazmıştır:

Ürekden Gelen Sesle

İslam Türkey'in telebelik çağlarından gördüyüm insanlığı "Yazıcı" neşriyyatının "Arxada Hesret Var" adıyla buraxdığı kitabdaki yazılarda da aydın duyulmaqdadır (Men "insanlıq" sözünü burada bilerekden işlədirm və bununla şairlik, həmçinin alimlik arxasında adamlıq endazesindən çıxanlara qarşı olduğuma da işarə edərem). Kitabı oxuyuram və səvinirem ki, İ. Türkey on-on beş il bundan qabaq ürekden gələn bir seslə şə'r dəyən, ürekden gələn bir edib-erkânla saz çalan ağır təbiətli İslama xəyanət élemir. İ. Türkey mümkün qədər qondarma sesini və kederden: "men her şeyi bilirem gəlın size de öyredim" iddiasından uzaqlaşmağa çalışır.

Sözün doğrusu o zaman yaranır ki, duyduğunu, yaşadığını, esl mahiyyətinə olduğunu yazasan. Ürekden kağıza qederki uzun və çətin bir yolda öz duyduqlarından, inandıqlarından üz döndərməyende, yalan adlı "yosma bir dilbere" uymayanda min defə yazılan mövzuları bəle özünəhas bir şəkildə şə're getirə bilirsən. Öz duyduqlarına güvənməyin neticesidir ki, İ. Türkey vətən mövzusunı gözəl təbiətli, xoşbəxt heyatlı (hansısa şə'rden "ecəb ağ gündədir mənim vətənim" misrası düşür yadıma) odlar diyarına é'lanı-éşq söyləmək kimi qəbul élemir. Bunun əvəzinə məşələri qırılan, torpağı keç kimi daşınıb yandırılan qəm oylağı bir dağdan söhbət açır ("Bu dağ dağımdır mənim") serveti talanan, suyu, havası zəhərlənən Xezere ağı déyir ("Xezer haqqında düşüncələr").

İ. Türkeyin poétik aleminde doğru sözün bedii söz biçimində oxucuya çatdırılmasıdır. Ye'ni dédiyin doğru söz bedii déyilsə, sadəcə olaraq ritm və

qafiye gücünə fikri fikre calamaq üzərində qurulubsa, onda sen metleb arxasında gizlenib şe'rın ilkin teleblərindən birini pozursan, şairlik evezinə publisistlik éleyirsən. Şe'rde çılpaq publisistika yolunu tutmaq yeqin İslam üçün çetin olmazdı, en azı ona görə ki, o, jurnalistika fakültesini bitirib, jurnalistdir. "Arxada Hesret Var" kitabında bedii helli uğurlu tapılmayan "Veten", "Kin Dağarcığı", "Koroğlu Dübeyti" kimi yazılar da var. Lakin həmin yazılar kitabdakı "Bu Gün Sabah", "Ata Yurdum Qayıtmışam", "Arxada Hesret Var", "Nağıl", "Menmi Günahkaram, Senmi Günahkar", "Seni Düşünürəm", "Menden Uzaqdasan" və s. şe'rlerin, "Kölgələr" poemasının bedii təsir gücünü azaltmır. Bu eserlərdəki bediilik təkcə onda deyil ki, müəllif ayrı-ayrı misralarda orijinal mecazlar işlədir. Buna qalsa, uğursuz saydığım yazıların özündə də maraqlı misralar tapmaq olar: bulanlıq səl kimi axır vaxt, zaman, ilan tek dilimi çıxarmalıyam ("Veten"). Kitabdakı uğurlu nümunələrin bediiliyi daha çox metnin bir bütöv, tam kimi qurulmasına qida verən düşünce terzində, özünəməxsus mənalandırma formasındadır. Bu baxımdan, mənə, İ. Türkay yaradıcılığının ən maraqlı və gələcəkdə davam və inkişaf etdirilməsi vacib olan cəhətlərindən biri odur ki, müəllif metleb haqqında danışmaqdan daha çox, həmin metlebin doğurduğu ovqatı, psixoloji meqamları eks etdirməyə üstünlük verir ("Veten") şe'rinin bütövlükdə istənilən səviyyədə olmasının bir səbəbi də, görünür, mehz veten nedir? sualına cavab vermək kimi bəsit bir məylə bağlı olub). "Bu Gün Sabah" şe'rində sıxıntı hissi ön plana çəkilir: qoca qursağının, vaxt-ve'desinin daraldığından gileylənir, Babək qəbrin darlığına dözmür, uşaq yataq yerinin, eynindəki köynəyin, başındakı papağın darlığından narazıdır, qonşunun səbri tükenib və bütün bunlardan ağıh olan lirik qəhrəmana ələ gəlir ki, köksü daralıb, üreyi sıxılır. Bu sıxıntı hissi şe'rde ömrün sərhədlərinə ətiraz kimi səslənir, insanın hər cür hədudları aşma bilmək istəyi lirik-psixoloji biçimdə təqdim edilir. Azadlıq təşnesi, zaman və məkân darısqallığına təbsizlik, ömür-gün çərçivələrindən çıxmaq imkansızlığı, dövrün və mühitin təzadları qarşısında düşünüb-daşınmaq kitabda bu və ya digər şəkildə şe'rdən-şe're, poemadan-poemaya keçən motivlər kimi diqqəti cəlb edir, uşaqlıq çağları lirik qəhrəmanı bir də ona görə çəkir ki, o çağlarda:

İxtiyar bol, ümidlər bol, vaxt da bol idi,
Arxada yol, qarşıda yol, hər yan yol idi.
(Ata yurdum, qayıtmışam)

Qəbir növbəsində də basabas olan şəhərlə müqayisədə dağlar qucağını müəllif bir də ona görə idəallaşdırır ki, orada cəyran üçün bağlı yol yoxdur, cəyran ömrü saatların əlində deyil. Başqa sözlə, məkân-zaman hədudlarından xəbərsiz olan cəyran ömrü hərdə bir xoşbəxtlikdir ("Behmen Vətenoğluna").

Hər addımda vaxtın qıtlığı, yolların gəçilməzliyi ilə üzleşən lirik qəhrəman "gədimmi, qalımmı?" sualları qarşısında dayanır, özünü dərk anları keçirir:

Bu vaxtın elindən
qaça bilmedim,
Göylər göyə çəkdi,
yerlər torpağa.
Çıxdı qanadlarım,
uçma bilmedim,
Arana, yaylağa, Qarsa, Qazağa,
Haçandı səsləyir mən
arzu, qismət
Arxada hesret var,
qarşıda hesret.
("Arxada Hesret Var").

Müellif “Ömrün Serhedləri” poémasında, adından da göründüyü kimi, serhed, hüdud mövzusuna hüsusi və geniş şəkildə müraciət edir, mövzunun ayrı-ayrı şə’rlərlə açılmayan nöqtələrinə işıq salmaya se’y göstərir.

Ömür-gün təzadlarından könlüdə oyanan, başda dolanan ab-havanı poétik canlandırmaq üçün müellif dəyişkən hava obrazından yerli-yerində istifadə edir. Seher dolu yağması, günorta gün çıxması, axşam bulud olması, gah isti, gah da soyuğun başlaması lirik qehremanı çılgınlaşdırmır, eksinə, ona daxili bir təmkin və ağırlıq gətirir, təzadları təbii bir hal kimi yaşamaq duyğusu verir (“Nağıl”). Hava ilə (daha dəqiq desək, şaxtalı, qarlı hava ilə) təbii insani ovqatın psixoloji paralıllığı “Seni Düşünürəm” və “Məndən Uzaqdasan” şə’rləri üçün də səciyyəvidir.

“Kölgələr” poéması İ. Türkay poéziyasının tamam başqa bir bedii keyfiyyətindən xəbər verir: rəallığı irréal lövhələr vasitəsilə canlandırmaq. Muxtəlif şə’rlərdə tərk-tərk rastlaşdığımız kölgə obrazı poémada başlıca yer tutur. Kölgə dil açıb danışır, yaxın bir dost, qardaş sifətində qılığa girir, adamları yolundan sapındırır. İncə bir meqamə diqqət yetirmək lazımdır ki, poémada kölgənin bu cür canlandırılması heç də “Məşənin Nağılı” şə’rində gördüyümüz alləqorik təsvir üsulu deyil, belə daha çox mifologizm yüklü təsvir üsuludur. Müellif “kölgəyə dönmək”, “özgeşinin kölgəsinə sığınmaq”, “gözü kölgəli olmaq” kimi xalq ifadələrində gizlənən arxaik təsevvür qatına söykənərək kölgəni insana has əlamətlərlə qələmə alır. Və bununla insan daxilində baş qaldıran, qoltuqlara qısılib mənəb sahibi olmaq əhtirasının iblisvari portrətini yaradır. Eşərdə irréal yox, réal boyalarla verilən və kölgə obrazını müsbət planda, “kölgə salmaq”, “kölgəli olmaq” me’nalarında təqdim ədən lövhələr də az deyil. Lakin mən bedii şərtiliyə əsaslanan lövhələrin geniş ifadə imkanları açdığını və açə biləcəyini xüsusi nəzərə çatdırmağı lazım bildim.

Lazım bildim deyim ki, şə’r adıyla yazılan və həqiqəti eks ətdirən söz bediilik hüdudlarını nə qədər genişləndirirsə, şə’rə bir o qədər yaxınlaşır.

Muxtar İmanov

ҮРӘКДӘН КӘЛӘН СӘСЛӘ

Ислам Түркаян төлбәлик чәғларыннан көрдүҗүм инсанлыгы «җазычы» нәшриятитынын «Архада һәсрәт вәр» адыла буреҗдыгы китабдагы җазыларда да аҗдын дуҗулмададыр (мөн «инсанлыгы» сөзүнү буреда билерәкдән ишләдирәм вә бунунла шәирлик, һәмчинин алмиллик архасында адамлыгы әндәзәсиндән чыханларә гаршы олдуғума да ишәрә едирәм). Китабы охуҗурам вә сәвкитирәм ки, И. Түркаян он-он беш ил бундан габер үрәкдән көлән бир сәслә ше’р деҗән, үрәкдән көлән бир әдәб-әрканла сәз чәлән ағыр төбәтәли Ислам хәҗәтәли әләмир. И. Түркаян мүнәкүһ гәдәр гондерма сәвкитирәм кәдәрәдән, мөн һәр ше’р билерәм, кәлиң сизә дә өйрәдәм» идиәсиндән узағлашмаға чалышыр.

Сөзүн доғрусу о заман җәраныр ки, дуғуғуну, җәшәдығыны, өсл мәһиҗәтине вәрдығыны җәзәсән. Үрәкдән кағыза гәдәр ки узун вә чәтин бир җолда өз дуғуғларыннан, инандығыларыннан үз дөндөрмәҗәнә, җәлән ады «җосма бир дилбәрә» үлмәҗәнә мөн дөҗә җәзылан мөзәзиләр бәлә өзүнәхәс бир ше’рә кәтирә билерсән. Өз дуғуғларына күзәнмәҗәнә нәтиҗәсидир ки, И. Түркаян вәтән мөзәзәсүнү көзәл төбәтәли, хошбәхт һәҗәтәли (һансыса ше’рдән «кәчәб аҗ күндәдир мөһним вәтәнини» мисрасы дүшүр җәдыма) Одлар диҗәрына е’лани-өш сөйләмәк кими гәбул әләмир. Буну өзәзинә мөшәләри гирылан, торпағы кәч кими дашыныб җәндирылан гәм оҗлағы бир дағдан сәһбәт ачыр («Бу дағ җәҗымдыр мөһним»); сөрвәти тәләһән, суҗу, һавасы зәһәрләнән Хәзәрә ағы деҗир («Хәзәр һағында дүшүнчәләр»).

И. Түркаян поэтик әләминдә доғру сөзүн бәдин сөз бичиминдә охучуға чәтдырылмасыдыр. Җә’иң дөдәҗин доғру сөз бәдин деҗилсә, сәдәчә оларә ритм вә гафигә күчүнә фикри фикрә чәлмәҗә үзәриндә гурулубса, онда сәм мөтләб архасында кизләниб ше’рин илкин төлбәләриндән бирини позур-сән, шәирлик өзәзинә публи-

систлик әләҗирсән. Ше’рдә чылап публисистика җолуну тутмаҗәҗин Ислам үчүн чәтин олмазды, өн азы она көрә ки, о, журналистика фәкүлтәсини битириб, журналистдир. «Архада һәсрәт вәр» китабында бәдин һәлли уғурлу тапылмаҗән «Вәтән», «Кин дөгәрчығы», «Короғлу дүбәҗи» кими җәзылар да вәр. Лакин һәмән җәзылар китабдагы «Бу күн-сәбаһ», «Ата җурдум, җәҗытмышам», «Архада һәсрәт вәр», «Нағыл», «Мәһним күһәккәрам, сәһним күһәккәрам», «Сәһн дүшүнүрәм», «Мәндән узағдасан» вә с. җә’ләрини, «Кәлкәләр» прозастика бәдин төсир күчүнә азылтыр. Бу әсәрләрдәки бәдилик төхә онда деҗил ки, мөүәллик әҗрәҗәри мисраләрдә ориҗинал мөчәзләр ишләдир. Буна гәлсә, уғурсуз сәҗдәҗим җәзыларын өзүндә дә марәҗли мисраләр тапымаҗә олар: Буланлыг сәл кими ахыр вәхт, заман, Илан төк дилим чыхармәҗәҗән («Вәтән»). Китабдагы уғурлу нүмүнәләрин бәдилийи даһа чох мәтнин бир бүтә, там кими гурулмасына гәдә верән дүшүнчә төрәзиндә, өзүнәмәхсус мөһләндирма формасындадыр. Бу бәхымдән, мөнчә, И. Түркаян җәредычылығынын өн марәҗли вә көлөчәкдә давам вә инкишаф етдирилмәси вәчиб олан чәһәтләриндән бири одур ки, мөүәллик мөтләб һағында даһнышмағдан даһа чох, һәмән мөтләбин доғуғуғу оҗагы, психолоҗи мағамлары өкс етдирмәҗә үстүңлүк верир («Вәтән» ше’ринин бүтәүлүкдә истәнилән сәвиҗәдә олмамасынын бир сәбәби дә, көрүнүр, мөһз вәтән нәдирі—суалына чәвәб вермәк кими бәсит бир мөҗләсә бағлы олуб). «Бу күн-сәбаһ» ше’риндә сыхынты һисси өн планә чәкиләр: гәчә гурусағынын, вәхт-вә’дәсинин дәрәлдығындән киләҗәләнир, бәбәк гәбрин дәрлығына дөзмүр, ушағ җәтәҗә җәринин, өҗиндәки көҗәҗәҗин, башындагы папағын дәрлығындән һәрәзәдир, гоншунун сәбри түкәниб вә бүтүн бунлардан акаһ олан лирик гәһрәманә өлө көлир ки, көксү дәрәлиб, үрәҗи сыхылыр. Бу сыхынты һисси ше’рдә өмрүн

сөрһәдләринә е’тираз кими сәсләнир, инсанын һәр чүр һүдудлары аша билмәк истәҗи лирик-психолоҗи бичимдә төғдим едилир. Азәдлыг төшнәси, заман вә мөһән дәрәсгаллығына төбәсизлыг, өмүр-күн чәрчивәләриндән чымағ имкансызлыгы, дөврүн вә мүнәтин төзәдләры җәрышында дүшүнүб-дәшынмағ китабда бу вә җә дикер шәкилдә ше’рдән-ше’рә, поемадән-поемаҗә кәчән мөтивләр кими диггәти чәлб едир, Ушағлыг чәғлары лирик гәһрәмәни бир дә она көрә чәкир ки, о чәғларда:

Ихтјәр бөл, үмидләр бөл,
вәхт да бөл иди,
Архада җол җәрышыр җол,
Һәр җәҗи җәҗи.

(«Ата җурдум, җәҗытмышам»).

Гәбир нәбәсиндә дә бәсәбәс олан шәһәрлә мүҗәҗисәдә дағлар гүчәҗыны мөүәллик бир дә она көрә идеаллашдырыр ки, орада чәҗән үчүн бағлы җол жохдур, чәҗән өмүр сәәтләрин өлнндә деҗил. Башга сәзлә, мөһән-заман һүдудларыннан хәбәрсиз олан чәҗән өмүр һәр дасә бир хошбәхтликдир («Бәһмән Вәтәноғлуна»).

Һәр адымда вәхтын гытлығы, җолларын кәчилмәзлийи илә үзләшән лирик гәһрәман «кәдимми, гәлыммы?» суаллары җәрышында даҗаныр, өзүнү-дәрк еңлары кәчирир:

Бу вәхтын өлнндән
гәчә билмәдим,
Көҗләр көҗә чәкди,
җәрләр торпаға.
Чыхды гәһәдларым,
үчә билмәдим,
Арана, җәҗләгә, җәҗсә, җәҗаға,
Һәчәндә сәсләҗир мин
арзу, гисмәт—
Архада һәсрәт вәр,
җәрышыда һәсрәт.
(«Архада һәсрәт вәр»).

Мөүәллик «Өмрүн сөрһәдләри» поэмасында, адындан да көрүндүҗү кими, сөрһәд, һүдуд мөзәзәсуна хүсуси вә кәниш шәкилдә мұраҗикәт едир, мөзә-

зунун әҗрә-әҗрә шә’рләрсә ачылмаҗән нәғәләринә ишығ сәлмәгә сә’ җәстәҗир.

Өмүр-күн төзәдләриндән көнүлдә оҗәнән, башда долаһәнә әб-һаваны поэтик чәһләндирмағ үчүн мөүәллик дөҗишкәҗән һавә образындән җәрли-җәриндә истифәдә едир. Сәһәр долу җәҗмәси, күһәртә күн чыхмәси, ахшам булуд олмәси, кәһ исти, кәһ да соҗуғун башламәси лирик гәһрәмәни чығынлашдыр-мыр, өксинә, она дахили бир төмкин вә ағырлыг кәтирир, төзәдләры төбин бир һәл кими җәшәмәҗә дуғуғу сәҗир («Нағыл»). һавә илә даһа дөггә дәсәк, шәхәтәли, гәрлы һавә илә төбин инсани оҗагытын психолоҗи парәлеллийи «Сәһн дүшүнүрәм» вә «Мәндән узағдасан» ше’рләрә үчүн дә сәҗиҗәҗидир,

«Кәлкәләр» поэмасы И. Түркаян поэзиҗасынын тамам башга бир бәдин көҗиҗиҗәтиндән хәбәр вәрир: реаллығы ирреал пәһләрә вәсәтәсизлә чәһләндирмағ. Мүхтәлиф шәһәрлә төхәтәк растлашдығымыз көлкә образы поемадә бәшчыла җәртуттур. Көлкә дил ачыб даһнышыр, җәхын бир дост, гәрдәш сифәтиндә гылығы кирир, адамлары җолундан сапындырыр. Ичә бир мағамә диггәт етирмәк ләзымдыр ки, поемадә көлкәнин бу чүр чәһләндирылмәси һәч дә «Мөһәшин һағылы» ше’риндә көрдәҗүҗүмүз әллегорик төсәҗир үсүлү деҗил, бәлкә даһа чох мифолоҗизм үҗүлү төсәҗир үсүлүдир. Мөүәллик «кәлкәҗә дөһмәкә», «өксәсинин көлкәсинә сығылмағ», «кәзү көлкәли олмағ» кими хәл ифәдәләриндә кизләнән әрхәк төсәвәүр гәтына сәҗкә-нәрәк көлкәни инсанә хәс әләмәтләрлә гәләмә алыр. Вә бунунла инсан дахилиндә бәш гәлдәҗән, гәлтуғларә гысылыб мөһсәб сәһиб олмағ әһтирәсинин иблисәҗи портретини җәредир. Әсәрдә ирреал жох, реал боҗаларла вәриән вә көлкә образыны мұсбәт планда, «кәлкә сәлмәҗи, «кәлкәли олмағ» мөһләриндә төғдим едән ләһләр дә аз деҗил, Лакин мөн бәдин шәртлийи өсәлән ләһләрин кәниш ифәдә имканлары ачыдыны вә ача биләчәҗини хүсуси нәзәрә чәтдырмағы ләзым билдим.

Ләзым билдим деҗим ки, ше’р адыла җәзылан вә һәҗгәтә өкс етдирән сәз бәдилийи һүдудларыны нә гәдәр кәнишләндирирсә, ше’рә бир о гәдәр җәзынлашыр.

Мұхтәр ИМАНОВ

Resim 29: Muxtar İmanov'un İslam Türkay hakkında yazdığı gazete yazısının görüntüsü

• **Refail Éminov:**

Refail Éminov, İslam Türkey'in *Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek* adlı şiir kitabı için gazetede bir değerlendirme yazısı yazmıştır:

Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek

Qarşımda 60 sehifelik bir könül harayı, qelb çırpıntısı var: İslam Ehmedli “Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek”. Kitab “Genclik” neşriyyatı terefinden çap édilib. Evvelce şe’rlerin adlarına baxıram! “Sabahıma Üzürem Men”, “Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen?”, “Quruyan Ağaclar”, “Tenha Buruqların Géce Neğmesi”, “Éhéy, Kimdir Orda Ocaq Qalayan”, “Géce Küçenizde Donub Xeyalım”... Her bir déyimin öz mezmun çaları, ritm heyecanı şairin hansı ürek döyüntüleri ve qelb çırpıntıları üzerinde köklenmesinden xeber vérir. Bu cehet maraqlıdır ki, şe’rlerin zamanla, varlıqla vehdeti çoxcehetli ve möhkemdir. Şair poétik düşüncenin başlıca istikametini - müasirlik idéyasını daim izleyir, onu dinamik şekilde inkişaf étdirir:

Bu heyatdı,
Her addımı yarışdı,
Arzularım taléyimle
barışdı,
Yaşamağa başım
éle qarıştı
Ömrü, günü yaman verdim
yéle, of...

Xalqımızın frazeoloji idiomatik xezinesinde “başım yaman qarışb” ifadesine téz-téz rast gelinir. Lakin “yaşamağa başım éle qarışdı” déyimi de çox güçlü ve dolğundur.

Tebiet, onun füsunkar gözelliyi, insanı héyrete getiren menzereleri, çeşmeleri, gölleri haqqında poétik parçalar az yazılmayıb. Söyüd haqqında İslamın yazdığı dördlük sözçülükden, reng israfından uzaqdır:

Eyibdir başımı
torpağa sarı
Gören ne düşünür,
ne anır söyüd
Ömründe bir defe
olmayıb barı
Belke bunun üçün
utanır söyüd.

Néce de dolğun ve mezmunlu söylenilen déyim terzidir!

İslam Ehmedli poéziyası boş gurultudan uzaq poéziyadır. O, esrin sert, acı hadiselerine, dünyamızı hedeleyen menfur siyasete qarşı çıxır, humanizm mövqéyinden çıxış édir. “Karusél” şe’ri bu cehetden seciyyevidir.

Bu günkü dünyamızın narahatlıq havasında şairin zamanın mentiqine qovuşmaq bacarığı oxucunu héyran édir, “nüve” époxasının gözqamaşdırıcı parıltıları arxasında beşerin taléyi namine vetendaş köyneyini başa düşür ve anlayırsan. Kiçik bir poétik parçada tezdalı dünyamızın müxtelif cehetleri, insanların müxtelif xaraktérde olması, ömür günlerimizin aqlı-qaralı rengleri

bitkin fikirlerle esaslandırılır. Bedii təsvir vasitələrindən istifadə şe'rın gözəlliyini daha da artırır.

Cəmiyyətimizə yad me'nevi nöqsanların tənqidində milli kökə qayıtma, esrlərin söz yaddaşına müraciət, babalarımızın düşüncə və exlaq tərzinin poetik müqayisəsi müasir oxucunun tēz-tēz rast gəldiyi mövzulardandır. İslam Əhmədli yaradıcılığında da nəsillərin exlaqi-me'nevi təcrübəsi poetik ümumiləşdirmələr yolu ilə sərastdır.

Kitaba daxil olan “Sazın İşığında” silsilə şe'rler bu fikirlərin əyani təsdiqidir. “Koroğlunun Qocalığında Dédiklərindən”, “Kereminin Dédiklərindən”, “Sendən Gözüm Su İçmeyir”, “Geraylı”, “Biçinçilər Haqqında Ballada” şe'rlerinde şifahi xalq ədəbiyyatının ruhu, nəfəsi açıq-aydın hiss olunur.

“Anamdan Mektublar” silsilə şe'rler dörd bayatıdan ibarətdir. Bilirik ki, yaddaş ədəbiyyatımızın konkret, lakin fəlsəfi fikir çeşməsi bayatıdır. Şair anasından aldığı mektubları bayatda ümumiləşdirir, oxucu qəlbini bayatı nurla qərş edir:

Dağda çən-üşüyürəm,
Saçda den-üşüyürəm
Gəce üstün açılıb,
Yoxsa mən üşüyürəm?

Bozat nalın itirdi,
İpek yalın itirdi.
Bir qız gözəltildim,
O da şalın itirdi...

Kitaba daxil olan sevgi şe'rleri “Səvdim Gözlerini, Düşdüm Günahə” başlığı altında toplanmışdır. Bu şe'rler ritorikadan uzaq, standart dəyimlər orbitindən ıraq poetik nümunələrdir. Ələ bil ki, şair öz intim hiss və duyğularını deyil, mənim, sənin könül çırpıntılarını, həyə canını qələmə almışdır. Ona görə də şe'rler öz lakonikliyi, mətafora və obrazlılığı ilə insani hiss və duyğuların rəngarəngliyi ilə oxucu qəlbini səsləyir. Məhəbbət lirikasında lirik-intim hissler şair “mən”i çərçivəsini tipikləşdirir. Onu xalqın me'nevi varlığından süzülüb gələn adət və ənənələrə üz tutmağa çağırır.

Kitaba şairin “Ömürün Sərhədləri” adlı lirik poeması da daxil edilmişdir.

Poəziya mahir sənətkar tərəfindən toxunan səhirli xalçadır. Onun ilmələri, ərş və arğacı bedii dildir. Bedii dilin rəng çaları nə qədər tünd işlənsə, naxışlar bir o qədər könül oxşayar. İslam Əhmədli oxuculara təqdim etdiyi sənət əsərində bedii dilin bütün imkanlarından – ərş, arğacından bacarıqla istifadə etmiş, oxucu qəlbində də özünə yər tapmışdır. “Hər şeyi təzədən başlayan” şairdən daha yəni poetik etirli kitablar gözəleyirik.

Refail Əminov

„Һәр шеји тәзәдән башлаҗам кәрәк“

Гаршыма 60 сәһифәлик бир көнүл һараҗы, гәлб чырпынтысы вар: Ислам Әһмәдди — «Һәр шеји тәзәдән башлаҗам кәрәк». Китаб «Кәнчлик» нәшриҗаты тәрәфиндән чап едилб. Әввәлчә ше'рләрин адларына бахырам! «Сабаһыма үзүрәм мән», «Бу јол бизи һара чәкир көрәсән?», «Гуруҗан аҗаҗлар», «Тәнһа буруғларын кечә нәғмәси», «Еһеј, кимдир орда очаг галаҗан», «Кечә күчәниздә донуб хәҗалым»... Һәр бир дејимин өз мәзмун чалары, ритм һәҗәчаны шаирин һансы үрәк дәјүнтүләр вә гәлб чырпынтылары үзәриндә көкләнмәсиндән хәбәр верир. Бу чәһәт марағлыдыр ки, ше'рләрин заманла, варлыгла вәһдәти чоҗчәһәтли вә мөһкәмдир. Шаир поетик дүшүнчәнин башлыча истиғамәтини — мүасирлик идејасыны даим изләјир, ону динамик шәкилдә инкишаф етдирир

Бу һәҗатды,
Һәр аддымы җарышды,
Арзуларым тәләјимлә барышды,
Јашамаға башым елә җарышды
Өмрү, күнү җаман вердим јелә, оф...

Халгымызын фразеолоҗи идиоматик хәзинәсиндә «башым җаман җарышды» ифадәсинә тез-тез раст кәлинир. Лакин «јашамаға башым елә җарышды» дејими дә чоҗ күчлү вә долғундыр.

Тәбиәт, онун фүсүнкар көзәллиҗи, инсаны һејрәтә кәтирән мәнзәрәләри, чешмәләри, көлләри һаггында поетик парчалар аз јазылмајыб. Сөјүд һаггында Исламын јаздығы дәрәлүк сөзчүлүкдән, рәнк исрафында узатдыр:

Әјибдир башыны торпаға сары
Көрән нә дүшүнүр,
нә аныр сөјүд.
Өмрүндә бир дәфә
олмајыб бары

Бәлкә бунун үчүн

утаныр сөјүд.
Нечә дә долғун вә мәзмунлу сөјләнилән дејим тәрзидир! Ислам Әһмәдди поезијасы бош курултудан узаг поезијадыр. О, әсрин сәрт, ачы һадисәләринә, дүнјамызы һәдәләјән мәнфур сијасәтә җаршы чыхыр, һуманизм мөвҗејиндән чыхыш едир. «Карусел» ше'ри бу чәһәтдән сәһијәвидир

Бу күнкү дүнјамызын нараһатлығ һавасында шаирин заманын мәнтиҗинә говушмағ баҗарығы охучуну һејран едир, «нүвә» эпохасынын көзҗамашдырычы парылтылары архасында бәшәрин тәләји, һәмине вә тәндаш көјнәјини баша дүшүр вә аңлајырсан. Кичик бир поетик парчада тәзәдлы дүнјамызын мүхтәлиф чәһәтләри, инсанларын мүхтәлиф характердә олмасы, өмүр күнләримизин ағлы-җаралы рәнкләри биткин фикирләргә әсәсләндирәлир. Бәдии тәсвир вәситәләриндән и с т и ф а д ә ше'рин көзәллијини даһа да артырыр.

Чәмјјәтимизә јад мә'нәви нәгсанларын тәңгидиндә милли көкә җајытма, әсрләрин сөз јадашына мүраҗиәт, бабаларымызын дүшүнчә вә әхлаг тәрзинин поетик мүҗәссәсә мүасир охучунун тез-тез раст кәллиди мөвзулардандыр. Ислам Әһмәдди јарадычылығында да нәсилләрин әхлағи-мә'нәви тәҗрүбәси поетик үмумиләшдирмәләр јолу илә сәррастдыр.

К и т а б а дахил олан «Сазын ишығында» силсилә ше'рләр бу фикирләрин әјәни тәсдигидир. «Қороғлунун гочалығында дедикләриндән», «Кәрәми»нин дедикләриндән», «Сәндән көзүм су ичмәјир», «Кәрајлы», «Бичинчиләр һаггында баллада» ше'рләриндә шифаһи халғ әдәбијатынын руһу, нәфәси ачығ-ајдын һисс олуна.

«Анамдан мәктублар» силсилә ше'рләр дәрәд бајатыдан ибарәтдир. Билирик ки, јад-

даш әдәбијатымызын конкрет, лакин фәлсәфи фикир чешмәси бајатыдыр. Шаир аңасындан алдығы мәктублары бајатыда үмумиләшдирир, охучу гәлбини бајаты нуруна җәрг едир:

Дағда чән-үшүјүрәм,
Сачда дән-үшүјүрәм
Кечә үстүн ачылыб,
Јохса мән үшүјүрәм?

Бозат һалын итирди,
Инәк јалын итирди.
Бир ғыз көзәлтыладым,
О да шалын итирди...

Китаба дахил олан севки ше'рләри «Севдим көзләрини, дүшүм күнаһа» башлығы алда топланмышдыр. Бу ше'рләр риторикадан узаг, стандарт дејимләр орбитиндән ирағ поетик нүмунәләрдир. Елә бил ки, шаир өз интим һисс вә дүјүләрәни дејил, мәним, сәнин көнүл чырпынтыларыны, һәҗәчаныны гәлмә алмышдыр. Она көрә дә ше'рләр өз лако-никлији, метафора вә образлылығы илә, инсани һисс вә дүјүләрәни рәнкарәнклији илә охучу гәлбини сәсләјир. Мәһәббәт лирикасында лирик-интим һиссләр шаир «мән»и чәрчивәсини типикләшдирир, ону халгын мә'нәви варлығындан сүзүлүб кәлән адәт вә ән'әнәләрә үз тутмаға чағырыр.

Китаба шаирин «Өмрүн сәр-һәдләри» адлы лирик поемасы да дахил едилмишдир.

Поезија маһир сәнәткар тәрәфиндән тохунан сәһирли халчадыр. Онун илмәләри, әриш вә аргачы бәдии дилдир. Бәдии дилин рәнк чалары нә гәдәр түнд ишләнсә, һахышлар бир о гәдәр көнүл охшајар. Ислам Әһмәдди охучуларә тәғдим етдији сәнәт әсәриндә бәдии дилин бүтүн имканларыннан—әриш, аргачындан баҗарыгла истифадә етмиш, охучу гәлбиндә дә өзүнә јер тапмышдыр. «Һәр шеји тәзәдән башлаҗан» шаирдән даһа јәни поетик әтирли китаблар көзләјирик.

Рәфаил ЕМИНОВ.

Resim 30: Refail Eminov'un İslam Türkay'ın Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek kitabına yazısı

• Azərbaycan Yazarlar Birliyi ve Rafiq Yusifoğlu:

Azərbaycan Yazarlar Birliyi və Rafiq Yusifoğlu, İslam Türkay'ın 50. yaşı dolayısıyla eserləriylə ilgili anlamlı və önəmli dəyərləndirmələr yaparak onu kutlamışlardır:

Azərbaycan Yazıçılar Birliyi

İslam Türkay-50

Hörmətli qələm dostumuz!

Sizi 50 illik yubileyiniz münasibətilə ürəkden təbrik edirik.

Siz Bakı Dövlət Universitetinin Jurnalistika fakültəsində təhsil almısınız. Bedii yaradıcılığa 70-ci illərdən başlamısınız. “Gəce Lövhesi” adlı ilk şeiriniz 1979-cu ildə “Sosialist Sumqayıtı” qəzetində dərc olunmuşdur. Bundan sonra dövrü mətbuatda müntəzəm çıxış edirsiniz. Şeirleriniz “Azərbaycan”, “Ulduz” jurnallarında vaxtaşırı dərc olunur. Müəllifi olduğunuz “Bir Gün Gələr”, “Arxada Həsret Var”, “Əşqim Menim Dar Ağacım” kitablarınız ifadə, dəyim tərzləri ilə çağdaş poeziyanın ən gözəl nümunələrindəndir. Şeirleriniz bedii təsvir vasitələrinin zənginliyi ilə seçilir. Vətən əşqi, doğma yurda, torpağa məhəbbət tərennüm olunur.

Siz bedii tərcümə ilə də müntəzəm məşğul olursunuz. Türkcədən tərcümə etdiyiniz “Solomon Hitləri cibinə qoyur” (Dünya gülmeclərindən bir düzüm) və Ruscadan tərcümə etdiyiniz “Şeytana papuç tikenlər” (dünya xalqlarının nağılları) kitabları “Yazıçı” nəşriyyatında çap olunmuşdur.

Siz uzun illər “Yazıçı” nəşriyyatında işləmişsiniz. Nəşriyyatda poeziya üzrə redaktor vəzifəsində çalışmışınız.

Hörmətli İslam müəllim!

Sizi yarım əsrlik yubileyiniz münasibətilə səmimi qəlbdən təbrik edir, sizə uzun ömür, cəsağılığı, yaradıcılıq uğurları arzulayırıq.

Ömrün Poetik Yaşantıları

(Edebiyyat qəzeti, 10 noyabr 2000-ci il)

İslam Türkayın yaradıcılığı haqqında məqalə yazmaq təklifini o dəqiqə qəbul etdim. Ona görə ki, onun işıq üzü gören ilk kitabı haqqında ilk məqaləni də mən yazmışdım. O vaxt heç ağıma da gəlməzdi ki, İslamın yubileyi haqqında da mən məqalə yazacağam.

Xeyal məni uzaqlara apardı. Yadıma İslamın Sumqayıt Edebi Birliyində oxuduğu ilk şeirləri düşdü. Məne ələ gəldi ki, indi də onun utancaq səsinə eşidirəm...

İslam Türkay öz poeziyasında kəndən gətirdiyi müqəddəs, bəkirə duyğuları əzizləyir-əzizləyir qoruyub saxlayan, doğulduğu torpağa məhəbbəti zərə qədər də azalmayan şairlərimizdəndir. Elli illik ömür yolunun poetik yaşantıları onun poeziyasına bir hərarət, səmimiyyət gətirmişdir.

İslam Türkay milli özünüdərk, milli oyanış illərinin şairidir. Onun poeziyasında 70-80-90-cı illərin ab-havası var. O dövrdə yaşayan, xalqın azadlığını, müstəqilliyini arzulayan, bu arzuları bədixaların duyur düşməyəcəyi bir ustalıqla

poéziyasına hopduran İ. Türkay bu yolun bizi hara aparacağını bir şair fehmi ile derk édirdi:

Dağlara direnir yolumun ağzı
Bilirem, dizimi daş aparacaq
Gerek ağlamayam, sızıldamayam
Ağlasam, gözümü yaş aparacaq.
Min ildir yatıram fil qulağında,
Bu yollar hele çox baş aparacaq.

İslamın “Türkay” adını özüne texellüs götürmesi de, onun yaradıcılıq amalı haqqında az söz démirdi. Yaşıdları olan bütün qelem sahibleri kimi ikiye bölünmüş xalqın tarihi birliyi meselesi İ. Türkay da hemişe düşündürür, narahat édirdi. Onun Araza hesr étidiyi şé’rlerde vetenperver bir şairin sesi eşidilirdi.

İslam Türkay poéziyasının mayası élden gelir. Onun folklor biçimli bayatıları, geraylıları, qoşmaları könül oxşayır. Obrazlı déyim, tefekkür aydınlığı, heyat hadiselerine özünemexsus don géyindirmék bacarığı İslamın en’enevi formada yazdığı şé’rlere bir teravet getirir, onların te’sir gücünü qat-qat artırır.

Alışır torpağım, daşım,
Yağan yağışlar – göz yaşım.
Burax bu suyu, qardaşım,
Bu arx bu suyu götürmez...

İslamın şé’rlərini oxuduqda zahiri debdebeden, hay-küycü vetenperverlikden uzaq qaçan şairin ürek çırpıntılarını eşidirik. Şair tebiet hadiselerine, dağlara, derelere öz gözüyle baxır, özünden evvel déyilenleri tekrarlamağı xoşlamır. “İnsan qelbi kimi uca zirve var, - Ordan baxmaq olar qerinelere” – déyen İ. Türkay xalqın üreyine yol tapmağı en böyük seadet hésab edir.

Yığcamlıq, semimilik, obrazlılıq İslamın şé’r yaradıcılığının meziyyetleri kimi yadda qalır. Onun “Ata ve Anama” adlı şé’rindeki “Payız qanad germiş bağçalarsınız, -İller saçınızda dincelir, ana!”, “Sabah ömrünüzün baharı kimi - Qızlar neveleri götürer-geler” – kimi uğurlu misralar dédiyimize gözəl nümune ola biler.

Veten tebietini vurğunluqla terennüm éden, şé’rlərində gözəl lövheler yaradan İslam öz oxucusu ile sade dille danışır, xalq ifadelerinden yérli-yérinde istifade edir.

“Ömrümüzden ne vərmişik obaya” sualı vetene, insanlara fayda vərme arzusuyla yaşayan, öz hareketlerine tenqidi yanaşmağa çalışan şair narahatlığının tebiî ifadesi kimi yadda qalır. İslamın şé’rlərində onun heyata baxışı, insanlara münasibeti, geleceye inamı öz poétik eksini tapmışdır.

İslam Türkay lirik şairdir. Onun poémaları da öz derin lirizmi ile diqqeti celb edir. Poémalarının ekseriyyetinin lirik qehremanı da éle şairin özüdür. Her hansı bir heyati problém haqqında söhbət açan şair be’zen öz düşüncelerini şé’r qelibile sığışdırır bilmir. Éle buna göre de onun poémaları bir-birini tamamlayan silsile şé’rləri xatırladır. “Ayxanın Sualları” poémasında şair uşağın suallarından bir bedii vasite kimi istifade ederek heyat, cemiyyet haqqında öz poétik mülahizelerini söyleyir.

“Yalan” poémasında yétmiş illik “Qızıl İmpériya” dövründe réal heyatla uyğun gelmeyen Sosialist idéologiyasının insanların me’neviyyatına vurduğu derin yaralardan söhbət açılır. “Kölgeler” poéması da eslinde düşünceler poémasıdır.

Obrazlı déyimler eser boyu oxucunu özünə çəkir, onu heyecanlandırır, düşündürür.

İ. Türkey edebiyata heyatdan gelen, folkloru, étnoqrafiyanı gözəl bilen bir şairdir. Onun sévqi şe'rlərində daxili bir yanğı, heraret, heyat éşqi var.

Bu vaxtın elindən qaça bilmedim,
Göylər göyə çekdi, yérler torpağa.
Çıxdı qanadlarım, uça bilmedim,
Arana, yaylağa, Karsa, Kazağa;
Haçandı sesleyir min arzu, qismet –
Arxada hesret var, qarşıda hesret...
Hesret şe'r deyirmanını işleden sehrli bir çaydır.

Ne qeder ki, bu çayın suyu tükenmeyib, şair ömrünə zaval yoxdur. Hesret çayları héç vaxt qurumayan qelem dostuma ömür yolunda yaradıcılıq yolunda uğur dileyirem.

Rafiq Yusifoğlu

İSLAM ТҮРКАЈ — 50

Һөрмәтлi гөләм достумуз!

Сиз 50 иллик юбилеиниз мүнәсибәтилә үрәкдән тәбрик едирик.

Сиз БДУ-нун журналистика факультесиндә тәһсил алмысыңыз. Бәди и арадычылыға 70-чи

илләрден башламысыңыз. "Кечә лөвһәси" адлы илк ше'риниз 1979-чу илдә "Социалист

Сумгайыт" гәзетиндә дәрч олунмушдур. Бундан сонра дөври мәтбуатда мунтәзәм чыхыш едирсиниз. Ше'рлериниз "Азәрбајчан", "Улдуз" журналларында вахташыры дәрч олунур. Мүәллифи олдуғунуз "Бир күн кәләр", "Архада һәсрәт вар", "Ешгим мәним дар ағачым" китабларыңыз ифадә, дејим тәрәпләри илә чағдаш поезијанын ән көзәл нүмунәләриндәндир. Ше'рлериниз бәди и тәсвир васитәләринин зәнкинлији илә сечилир. Вәтән ешги, доғма јурда, торпаға мәһәббәт тәрәннүм олунур.

Сиз бәди и тәрчүмә илә дә мунтәзәм

мәшгул олурсунуз. Түркчәдән тәрчүмә етдијиниз "Соломон һитләри чибинә јојур" (Дунја күлмәчәләриндән бир дүзүм) вә русчадан тәрчүмә етдијиниз "Шејтана папуш тикәнләр" (дунја халғларынын нағыллары) китаблары "Јазычы" нәшријатында чап олунмушдур. Һәмчинин ән јашы әсәрләриниз башға халғларын дилләринә тәрчүмә олунмушдур.

Сиз узун илләр "Јазычы" нәшријатында ишләмисиниз. Нәшријатда поезија үзрә редактор вәзифәсиндә чалышмысыңыз.

Һөрмәтлi Ислам мүәллим!

Сиз јарымәсрлик юбилеиниз мүнәсибәтилә сәмм-гәлбдән тәбрик едир, сиз узун өмүр, чансағлыгы, јарадычылығ уғурлары арзулайырығ.

АЗӘРБАЈЧАН ЈАЗЫЧЫЛАР БИРЛИЈИ

Ислам Түркајын јарадычылығи һағғында мәгалә јазмағ тәклифини о дөгигә гәбул етдим. Она көрә ки, онун ишы үзү көрән илк китабы һағғында илк мәгаләни дә мән јазмышдым. О вахт һеч ағлыма да кәлмәзди ки, Исламын јубилеји һағғында да мән мәгалә јазачағам.

Хәјәл мәни уағларла апарды. Јадыма Исламын Сумгайыт Әдәби Бирлијиндә охуадуғу илк ше'рләри дүшдү. Мәнә елә кәлд ки, инди дә онун утанчағ сәсини ешидирәм...

Ислам Түркај өз поезијасында кәнддән кәтирдији мүғәддәс, бакирә дүғулары әзизләјә-әзизләјә гөрүјүб сахлајан, доғулдуғу торпаға мәһәббәти зәррә гәдәр дә азалмајан шаирләримиздәндир. Әлли иллик өмүр јолунун поэтик јашантылары онун поезијасына бир һәрәт, сәмимијәт кәтирмишдир.

Ислам Түркај милли өзүнүдәрк, милли ојаныш илләринин шаиридир. Онун поезијасында 70-80-90-чы илләрин аб-һавасы вар. О дөврдә јашајан, халғын азадлығны, мүстәғиллијини арзулајан, бу арзулары бәдхәлһарын дүјүг дүшмәјәңәји бир усталыгла поезија-сына һопдуран И.Түркај бу јолун бизи һара апарачағны бир шаир фәһми илә дәрк едирди:

*Дағларла дирәнир јолумун ағзы,
Билирәм, дзими даш апарачағ.
Кәрәк ағламајам, сызылдамајам,
Ағласам, көзүм јаш апарачағ.
Мин илдир јатырам фил гулағында,
Бу јоллар һәлә чох баш апарачағ.*

Исламын "Түркај" адыны өзүнә тәхәллүс кәтүрмәси дә, онун јарадычылығ амалы һағғында аз сөз демирди. Јашыдлары олан бүтүн гәләм саһибләри кими икијә бөлүнмүш халғын тарихи бирлији мәсәләси И.Түркајы да һәмишә дүшүндүрүр, нәрәһәт едирди. Онун Араза һәср етдији ше'рләрдә вәтәнпәрвәр бир шаирин сәси ешидилирди.

Ислам Түркај поезијасынын мајасы елдән кәлир. Онун фолклор бичимли бајатылары,

кәрајлылары, гошмалары көнүл охшајыр. Образлы дејим, тәфәккүр ајдынлығи, һәјәт һадисәләринә өзүнәмәхсус дон кәјиндирмәк бачарығи Исламын ән'әнәви формада јаздығы ше'рләрә бир тәрәвәт кәтирир, онларын тә'сир күчүнү гат-гат артырыр.

ӨМРҮН ПОЭТИК ЈАШАНТЫЛАРЫ

*Алышыр торпағым, дашым,
Јаған јағышлар — көз јашым.
Бурах бу сују, гардашым,
Бу арх бу сују кәтүрмәз...*

Исламын ше'рләрини охуадуғда заһири дөбдәбәдән, һај-күјүч вәтәнпәрвәрликдән узағ гачан шаирин үрәк чырпынтыларыны ешидирик. Шаир тәбиәт һадисәләринә, дағларла, дәрәләрә өз көзүлә бахыр, өзүндән әввәл дејиләнләри тәкәррламағы хошламаыр. "Инсан гәлби кими уа зирвә вар, — Ордан бахмағ олар гәринәләрә" — дејән И.Түркај халғын үрәјинә јол тапмағы ән бәјүк сәадәт һесаб едир.

Јығчамлығ, сәмимилик, образлылығ Исламын ше'р јарадычылығнын мәзијәтләри кими јадда галыр. Онун "Ата вә анама" адлы ше'риндәки "Пајыз ганад кәрмиш бағчаларсыныз, — Илләр сачынызда динчәлир, ана!", "Сабаһ өмрүнүзүн баһары кими Гызлар нәвәләри кәтүрәр-кәләр" — кими уғурлу мисралар дедијимизә көзәл нүмунә ола биләр.

Вәтән тәбиәтини вурғунлуғла тәрәннүм едән, ше'рләриндә көзәл лөвһәләр јарадан Ислам өз охучусу илә сәдә диллә данышыр, халғ ифадәләриндән јерли-јериндә истифадә едир.

"Өмрүмүздән нә вермишик обаја" суалы вәтәнә, инсанлаға фәјда вермәк арзусула јашајан, өз һәрәкәтләринә тәнғиди јанашмаға чалышан шаир нәрәһатлығнын тәби ифа-

дәси кими јадда галыр. Исламын ше'рләриндә онун һәјәтә бахышы, инсанлаға мүнәсибәти, кәләңә инамы өз поэтик әксини тапмышдыр.

Ислам Түркај лирик шаирдир. Онун поемалары да өз дәрин лиризми илә диггәти чәлб едир. Поемаларынын әсәријәтинин лирик гәһрәманна да елә шаирин

өзүдүр. Һәр јансы бир һәјәти проблем һағғында сәһбәт ачан шаир бә'зән өз дүшүнчәләрини ше'р гәлибинә сығдыра билмир. Елә буна көрә дә онун поемалары, бир-бирини тамамлајан силсилә ше'рләри хатырла-

дыр. "Ајханын суаллары" поемсында шаир ушағын суалларындан бир бәдиәваситә кими истифадә едәрәк һәјәт, чәмијәт һағғында өз поэтик муһабизәләрини сөјләјир.

"Јалан" поемасында јетмиш иллик "Гызыл империја" дөврүндә реал һәјәтлә уғун кәлмә-јән социалист идеолокијасынын инсанларын мә'нәвијәтина вурдуғу дәрин јаралардан сәһбәт ачылыр. "Кәлкәләр" поемасы да әс-линдә дүшүнчәләр поемасыдыр. Образлы де-јимләр әсәр боју охучуну өзүнә чәкир, ону һә-јәчәнландырыр, дүшүндүрүр.

И.Түркај әдәбијатта һәјәтдән кәлән, фолклору, этнографијаны көзәл билән бир шаирдир. Онун севки ше'рләриндә дахили бир јанғы, һәрәт, һәјәт ешги вар.

*Бу вахтын әлиндән гача билмәдим,
Кәләр кәјә чәкди, јерләр торпаға.
Чыхды ганадларым, уа билмәдим,
Арана, јәјлаға, Гарса, Газар;
Һачанды сәсләјир мин арз, гисмәт —
Архада һәсрәт вар, гаршыда һәсрәт...*

Һәсрәт ше'р дәјирманын ишләдән сәһрли бир чадыр.

Нә гәдәр ки, бу чајын сују тәнәмәјиб, шаир өмүрнә завал јохдур. Һәсрәт чајлары һеч вахт гурумајан гәләм достума өмүр јолунда, јарадычылығ јолунда уғур дидиләрәм.

Рафиқ ЮСИФОВЛУ

Resim 31: Azərbaycan Yazarlar Birliğı'nin ve Rafiq Yusifoglu'nun İslam Türkaç hakkında yazdığı gazete yazısının görüntüsü

- **Adil Cemil:**

Adil Cemil'in, İslam Türkey'in *Éşqim Menim Dar Ağacım* adlı eseri hakkında bir dəğərləndirmə yazısı yazmışdır:

Éşqim Menim Dar Ağacım

“Onun ilkindiye tapınan şə’rlerini ardıcıl düzsən, bir neğməsi de qéyb olmayan canlı heyat hékayəsini “berpa” éde bilərsən”.

İslam Türkeyin “Éşqim Menim Dar Ağacım” kitabına (“Yazıcı”, 1991) şair Memmed Aslanın yazdığı müqəddimədən seçdiyimiz bu cümlede bir həqiqət var - canlı heyat həqiqəti. Mən İslamın yaradıcılığına və şəhsiyyətinə yaxından beled olduğum üçün o həqiqətin bedii qiəfəsini yaxşı görə bilərəm...

İ. Türkey 70-ci illərdə ədəbiyyata gəlib. İlk şə’rlərinə xalq şairi Rəsul Rıza “Uğurlu yol” yazanda gənc şairin ilham çeşməsi bir az da gurlaşmağa, fikir, düşüncə dünyası bir az da genişlənməyə başladı. Söz sənətinin ağır sınaqlarından gəçə-gəçə indiki “boy artımına” qəder yol gələn İslamın artıq bəşinci kitabı işıq üzü görüb. Yaşlıları arasında obrazlı, sakit axarlı, təbii şə’rləri ilə seçilən şair bu kitabında da müxtəlif “ayrıcların” dumanında əzmədən öz en’ənevi yolunu gətmiş, ruhundan, varlığından qopan duyğularının dilmacına çevrilmişdir:

Alıb ömrümüzü aparır
illər,
Bél bağlamaq olmur bahara,
yaza,
Qovur bir-birini aylar,
fesillər,
Çiçəklər boy atır üzü
payıza;
Gözümde açılır, solur
tebiət –
Arxada həsrət var,
qarşıda həsrət.

İslamın poeziyasında qoşma duruluğu, geraylı zümzüməsi, bayatı bestəsi var. Şübhəsiz ki, bu ovqat onun yazılarına xalq ruhundan süzülür. Bu ruhda köklənən şair forma-məzmun vəhdəti yaradarkən sadə sözlərdən, isti ifadələrdən istifadə etməyi üstün tutur və həmin ifadə çalarları gözü, könlü oxşayır:

Bir an kimi gəçən aydan,
Gündən gözüm su içməyir.
Düənə torpağa sepdim
Dəndən gözüm su içməyir.

İ. Türkeyin şə’rlərində daxili bir sızıltı, gizilti hiss olunur. Bu onun yaradıcılığı üçün pəssimist atribut deyil. Prédmete, obyekte poetik baxış fərdi olsa da, bu münasibət şəxsi duyğular çevrəsindən çıxaraq ümumiləşir, bəşəriləşir. Ye’ni fərdi münasibət içtimai münasibətə, şəxsi yangı vətəndaşlıq yangısına çevrilir.

“Éşqim Menim Dar Ağacım” kitabında toplanan şə’rlərin əsas qayəsini mehz bu vətəndaşlıq yangısı, insana insani münasibət duyğusu ilkinliyə, saflığa çağırış motivləri təşkil edir.

Buna nə ad vérek

gétme uzağa,
Üzbeüz bir qonşun öle,
gétmirsən.
O tayı bu taya
çağıran çağa,
Bu tayda menimle yola
getmirsən.

Évini “veten”, aile üzvlerini “xalq” bilen cılız düşünceli, mehdud fikirli adamların iç üzünü açmaq üçün şair müvafiq épitét ve métaforlardan ustalıqla istifade edir. Béle “patriotların” aqibeti haqqında oxucuya vérilen poétik informasiya öz orijinallığı ile seçilir.

Kitabda toplanan şe’rlər bir néçe bölmeye ayrılır: “Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresən”, “Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek”, “Gelirem Qarşıma Çıxanım Yoxdur”, “Senden Uzaqlarda Sarı Yarpağam” ve “Poémalar”. Mövzu é’tibarı ile biri-birindən ayrılan bu bölmələr eslinde şertidir. Ye’ni lirik-émosional çaları, bedii ifade terzi, forma-mezmun vehdetindeki senetkarlıqca oxşar olan bu yazılar tebiî ki, ayni ilham menbeyinden qaynaqlanır. Buna göre de oxucu ayrı-ayrı bölmelerdeki şe’rlere ayrı-ayrı ovqatların mehsulu kimi baxa bilmir.

İslamın şe’rlərində en böyük te’sir qüvvesi ürekden gelib üreye nüfuz éden hisslerle bağlıdır. Şair dünyaya hisslerinin gözü ile baxır, oxucu ile fikir, düşünce déyil, duyğu dilinde danışır. Ona göre de neden yazırsa yazsın, İslamın şe’rlərindən kövreklik yağır. Kitabda toplanan şe’rləri “sarı simi” men déyerdim ki, ana ile bağlı silsiledir.

Ana itkisi müellifin şexsi kederine çevrilse de o, bu itkin tebietle müqayise édiб oxşar cizgiler tapır ve gözümüz önünde ümumileşmiş ana obrazı canlanır:

Qeriblik bürüyüb çığırı,
izi,
Göçübdü göllerin sonası,
yoxdu.
Bağların saralıb-solub
benizi-
Éle bil menimtek anası
yoxdu.

İ. Türkayın yéni kitabında toplanan mehebbet şe’rləri de oxucunu qaynar cavanlıq çağlarına-ömrün “qızıl dövrüne” qaytarır. Bu şe’rlərdeki lirik “men” saf me’neviyyatı, yüksek ehlaqi kéyfiyyetleri ile insan taléyinin fövqünde dayanır. Bütün duyğulardan ülvi bildiyimiz mehebbet elçatmaz, ünyetmez zirveden boylanır ve bu zirveni feth étmek yolunda şairin şirin ezablardan başqa beledçisi yoxdur:

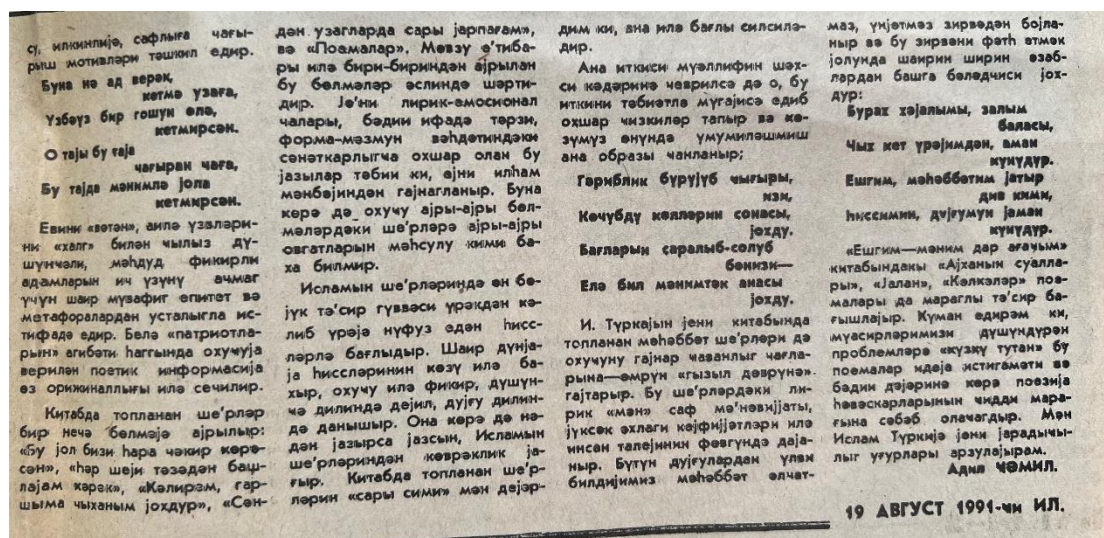
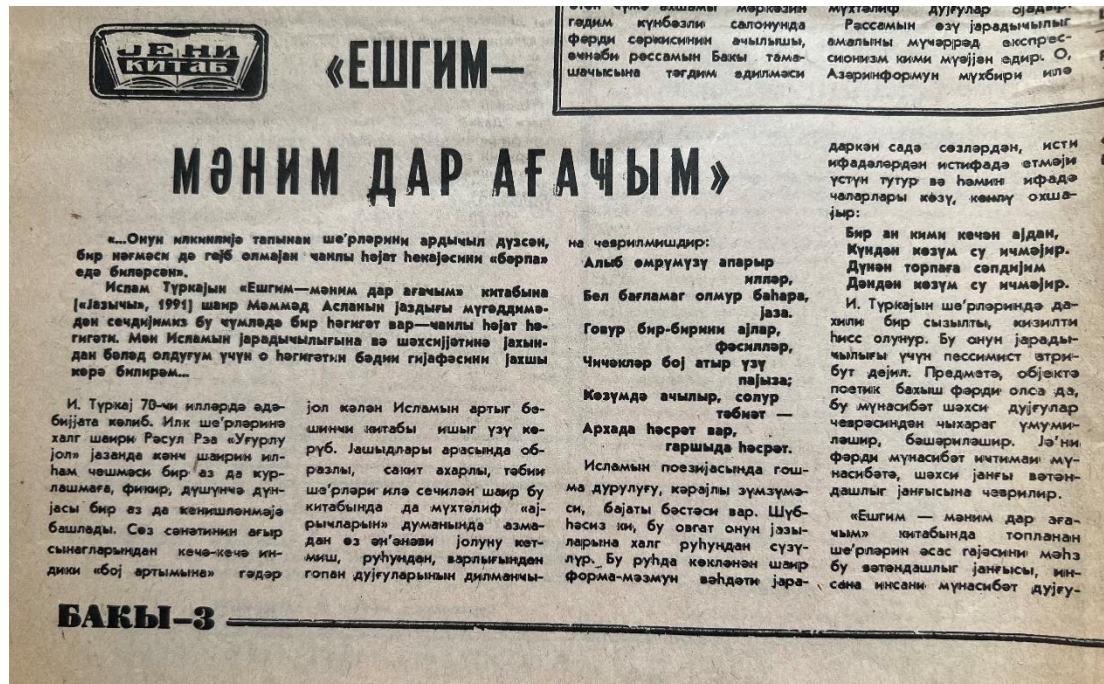
Burax heyalımı, zalım
balası,
Çıx gét üreyimden, aman
günüdür.
Éşqim, mehebbetim yatır
div kimi,
Hissimin, duyğumun yaman
günüdür.

“Éşqim benim dar ağacım” kitabındaki “Ayxanın Sualları”, “Yalan”, “Kölgeler” poémaları da maraqlı te’sir bağışlayır. Güman édirem ki,

müasirlerimizi düşündüren problemlərə “güzgü tutan” bu poemalar idéya istikameti ve bedii deyerine göre poéziya heveskarlarının ciddi marağına sebep olacaqdır. Men İslam Türkaya yéni yaradıcılıq uğurları arzulayıram.

Adil Cemil

(19 Avqust 1991-ci il.)

Resim 32: Adil Cemil'in İslam Türkay'ın *Ésgim Menim Dar Ağacım* adlı kitabı hakkında yazdığı yazının görüntüsü

• **Edalet Salman:**

Edalet Salman, İslam Türkay'ın *Arxada Hesret Var* adlı eseri için bir dəyərləndirmə yazısı yazmışdır:

Arxada Qalan Hesret

Bulaq sakit-sakit çağlayır. Onun suyundan içən yolcu serinleyir, yolların yorğunluğunu unudur. Esl isté'dad sahibləri de béledir. Oxuçu onun şe'rlerini oxuyanda me'nen saflaşır, zövq alır, illerin yorğunluğunu unudur. <<Arxada Hesret Var...>> kitabındakı şe'rler de mene bu te'siri bağışladı. Bu kitab İslam Türkay'ın oxucularla üçüncü görüşüdür. İslam edebî gencliyin isté'dadlı nümayəndələrindəndir. Onun imzası bize <<Bir Gün Geler>> ve <<Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek>> kitablarından tanışdır.

Ana vetenimiz, ana torpağımız, ana dilimiz, ömür serhedlerine sığışmayan insan-dünya ilə üzbeüz dayanan müasirimiz gənc müəllifin yaradıcılığında aparıcı mövzulardır. O, bu mövzulara vetəndaşlıq mövqeyindən yanaşır, onu narahat édən məsələlərə öz münasibətini bildirməkdən çəkinmir. <<Şəherdə Ayaqlar Deymir Toprağa>> şe'rinde olduğu kimi:

Ağaclar böyümür kənddəki kimi,

Etri oğurlanır çiçeyin, gülün.

Bu şəhər qoynuna yığıb əlemi,

Deyişir dilini obanın élin

<<Bu Gün Sabah>>, <<Veten>>, <<Xezer Haqqında Düşüncələr>>, <<Arazdan Çox Yazan Bir Şaire>> şe'rlerinde de müəllifin feal heyat mövqeyini görürük.

<<Sessiz Güllələr>> silsilesindəki şe'rlerde cəmiyyətimizə yad ünsürlərin tənqidi və ifşası əsas yér tutur. <<Aşiq Edaletin Nəğmələri>> silsilesindən olan şe'rler de özlüyündə gözəldir. Lakin bu şe'rlerin bedii siqleti, émosional te'siri zəifdir. Bu, yəqin ki, poétik axtarışda olan bir şair üçün keçici haldır.

<<Kölgələr>> ve <<Ömrün Serhedləri>> poémaları göstərir ki, gənc şair yaradıcılığının püxtələşmə dövrünü keçirir. O, heyat hadisələrinə aşkarlıq mövqeyindən yanaşır, onları fəlsəfi baxımdan xarakterizə etməyə çalışır. Bu da onun poétik imkanlarının üzə çıxmasına təkan verir.

Qəydlerimi bu inamla bitirmək istəyirəm ki, İslam Türkay öz mövzu dairəsinin genişliyi qayğısına qalacaq, bizi yəni poétik tapıntılarla daha çox sévindirəcəkdir.

Edalet Salman

«АРХАДА ГАЛАН ҺӘСРӘТ»

Булаг сакит-сакит чаглайыр. Онын сујундан ичән јолчу сәринләнир, јолларын јорғунлуғуну унудур. Әсл исте'дад саһибләри дә беләдир. Охучу онун ше'рләрини охујанда мә'нән сафлашыр, зөвг алыр, илләрин јорғунлуғуну унудур. «Архада һәсрәт вар...» китабынданы ше'рләр дә мәнә бу тә'сири бағышлады. Бу китаб Ислам Туркајын охучуларла үчүнчү көрүшүдүр. Ислам әдәби кәнчлијин исте'дадлы нүмајәндәләриндәндир. Онын имзасы бизә «Бир күн кәләр» вә «Һәр шејә тәзәдән башлајам кәрәк» китабларындан танышдыр.

Ана вәтәнимиз, ана торпағымыз, ана дилимиз, өмүр сәрһәдләринә сығышмајан инсан—дүнја илә үзбәүз дајанан мүасиримиз кәнч мүәллифин јарадычылығында апарычы мөвзулардыр. О, бу мөвзуларә вәтәндашлыг мөвгејиндән јанашыр, ону нараһат едән мәсәләләрә өз мүнәсибәтини билдирмәкдән чәкинмир. «Шәһәрдә ајаглар дәјмир торпаға» ше'риндә олдуғу кими:

Ағачлар бөјүмүр кәнддәки кими,
Әтри оғурланыр чичәјин, күлүн.
Бу шәһәр гојнуна јығыб аләми,
Дәјишир дилини обанын, елин.

«Бу күн-сабаһ», «Вәтән», «Хәзәр һаггында дүшүнчәләр», «Араздан чоһ јазан бир шаирә» ше'рләриндә дә мүәллифин фәал һәјат мөвгејини көрүрүн.

«Сәссиз күлләләр» силсиләсиндәки ше'рләрдә чәмијјәтимизә јад үнсүрләрин тәнгиди вә ифшасы әсас јер тутур. «Ашыг Әдаләтин нәғмәләри» силсиләсиндән олан ше'рләр дә өзлүјүндә мөзәлдир. Лакин бу ше'рләрин бәдии сигләти, емоционал тә'сири зиифдир. Бу, јәгин ки, поетик ахтарышда олан бир шаир үчүн кечичи һалдыр.

«Көлкәләр» вә «Өмрүн сәрһәдләри» поемалары көстәрир ки, кәнч шаир јарадычылығынын пүхтәләшмә дөврүнү кечирәр. О, һәјат һадисәләринә ашнарлыг мөвгејиндән јанашыр, онлары фәлсәфи бахымдан характеризә етмәјә чалышыр. Бу да онун поетик имканларынын үзә чыхмасына тәкан верир.

Гејдләримиз бу инамла битирмәк истәјирәм ки, Ислам Туркај өз мөвзу даирәсинин кенишлији гајғысына галачаг, бизи јени поетик тапынтыларла даһа чоһ севиндирәчәндир.

Әдаләт САЛМАН.

Resim 33: Edalet Salman'ın İslam Türkay'ın *Arxada Hesret Var* adlı kitabı için yazdığı gazete yazısının görüntüsü

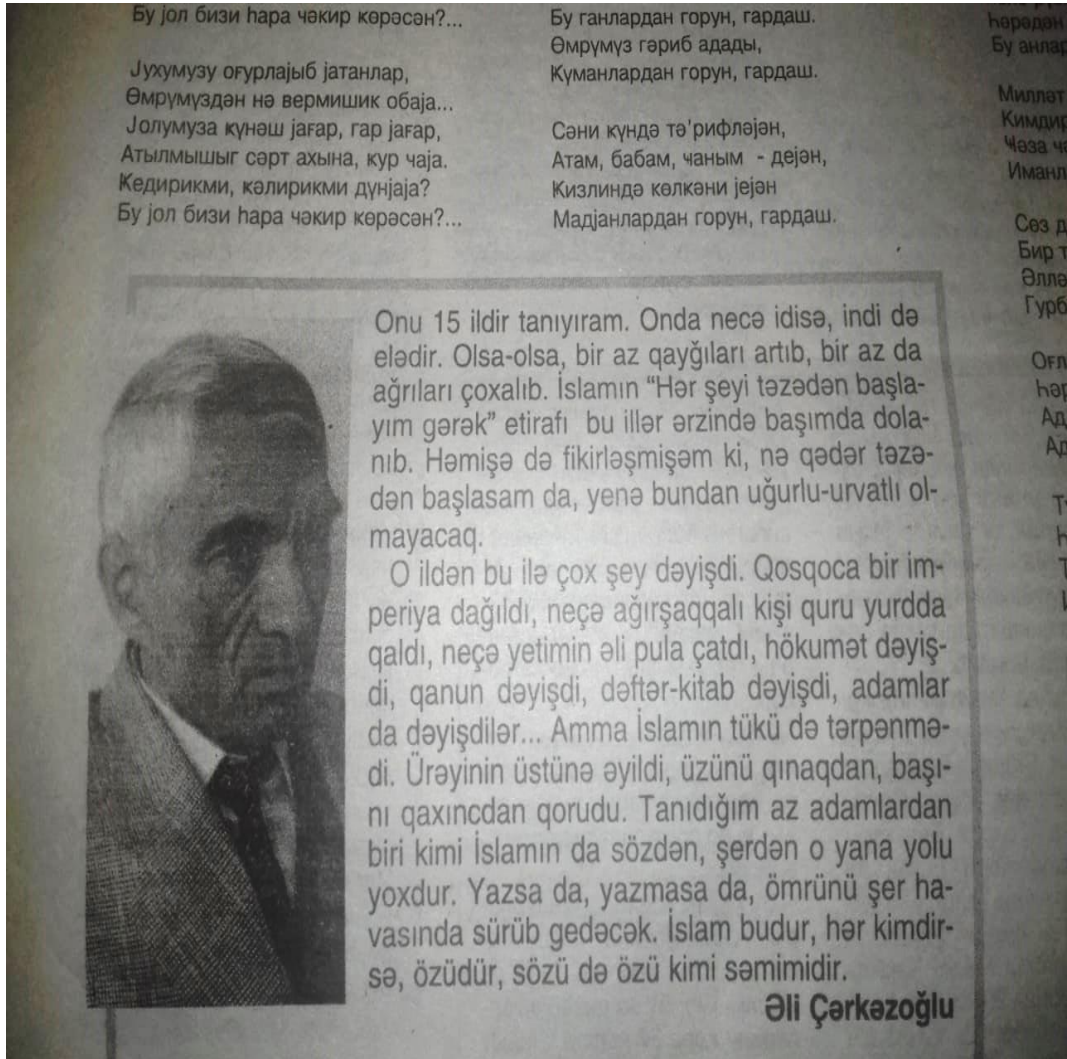
• Eli Çerkezoğlu:

Eli Çerkezoğlu'nun İslam Türkey hakkında yazdığı gazete yazısı aşağıda dikkatlere sunulmuştur:

Onu 15 ildir tanıyırım. Onda nece idise, indi de éledir. Olsa-olsa, bir az qayğıları artıb, bir az da ağrıları çoxalıb. İslamın “Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek” étirafı bu iller erzinde başımda dolanıb. Hemişe de fikirleşmişem ki, ne qeder tezeden başlasam da, yene bundan uğurlu-urvatlı olmayacaq.

O ildən bu ilə çox şey dəyişdi. Qosqoca bir impériya dağıldı, néçe ağırşaqqalı kişi quru yurdda qaldı, néçe yétimin eli pula çatdı, hökumet dəyişdi, qanun dəyişdi, defter-kitab dəyişdi, adamlar da dəyişdilər... Amma İslamın tükü də terpenmedi. Üreyinin üstünə eyildi, üzünü qınaqdan, başını qaxıncdan qorudu. Tanıdığım az adamlardan biri kimi İslamın da sözdən, şerdən o yana yolu yoxdur. Yazsa da yazmasa da ömrünü şer havasında sürüb gedəcək. İslam budur, her kimdirse, özüdür, sözü de özü kimi semimidir.

Eli Çerkezoğlu

Resim 34: Eli Çerkezoğlu'nun İslam Türkey hakkında yazdığı gazete yazısı

İKİNCİ BÖLÜM

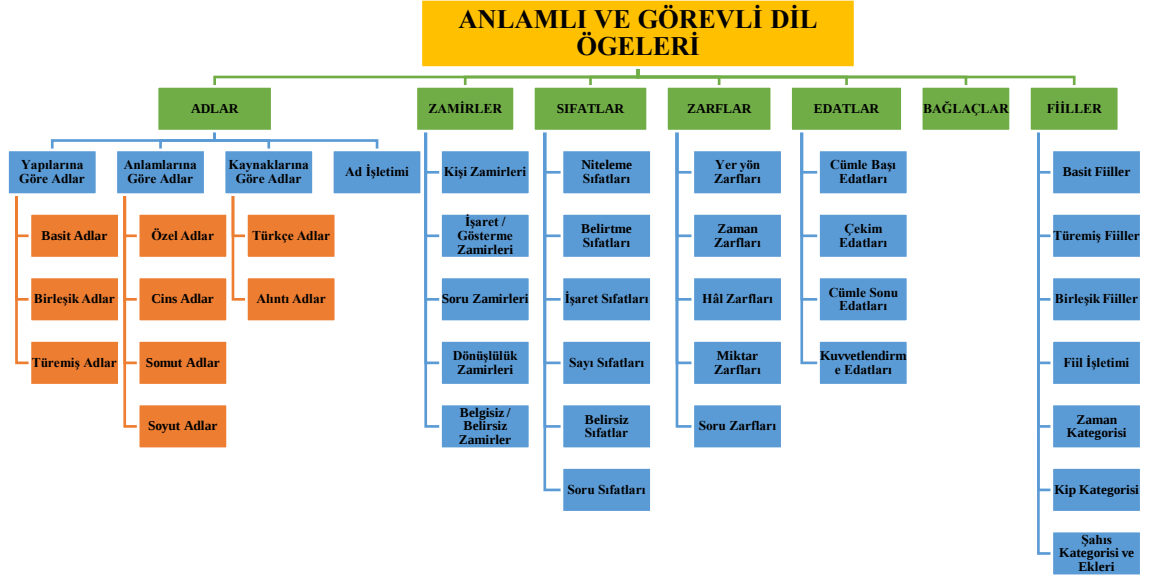
2. İSLAM TÜRKAY'IN ESERLERİNİN ANLAMLI VE GÖREVLİ DİL ÖGELERİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Dil, en geniş anlamıyla, en az iki varlık arasında karşılıklı anlaşmayı sağlayan bir işaretler sistemi olarak tarif edilir (Gemalmaz, 1989: 6). Bir diğer yandan ise dil, insanoğlunun kendi soyundan olanlarla ve başkalarıyla ihtiyaç duyduğu her alanda iletişim kurabilmek için bilmek ve kullanmak zorunda olduğu bir araç olarak ifade edilir (Alyılmaz, 2018: 2453). Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere, dünyadaki bütün doğal dillerde olduğu gibi Türkçe de kendi dil ögeleri vasıtasıyla sahip olduğu iletişimsel işleviyle ön plana çıkmaktadır.

Bir varlık (nesne, oluş, kılış) hakkında zihinde yer alan genel düşünceye kavram (mefhum / concept) denir. Dil, kavramlar arasındaki ilişkileri ifade etmek ve yeni kavram ilişkilerinin kurulmasını sağlamak ihtiyacından doğmuştur. Kavramlar arasındaki ilişki, konuşma dillerinde, bunların dildeki sesli işaretleri olan dil ögeleri (monèmes) vasıtasıyla kurulur (Gemalmaz, 1989: 4-5; Alyılmaz, 2020: 2.). Dil ögeleri; anlam ögeleri (bağımsız ögeler = monèmes autonomes) ve görev ögeleri (bağımlı ögeler = monèmes fonctionnels) olmak üzere iki grupta toplanır (Gemalmaz, 2010: 191; Alyılmaz, 2020: 2).

Türkçe'de anlamlı dil ögeleri, ad türünden kavram işaretleri (adlar / isimler, zamirler / adıllar, sıfatlar / önadlar, zarflar / belirteçler) ve eylem türünden kavram işaretleri (basit, türemiş, birleşik eylemler) olmak üzere ikiye ayrılır. Görevli dil ögeleri ise; ekler (ek+ekler, ek+edatlar), ilgeçler / edatlar ve bağlaçlardır (Gemalmaz, 1992: 153-165; Alyılmaz, 1994: 50; Mert, 2002: 14-17; Mert, 2003: 25-32; Mert, 2008: 1-2; Alyılmaz, 2017: 3).

Tablo 2: İslam Türkay’ın Eserlerinde Anlamlı ve Görevli Dil Öğelerinin İncelenme Şeması

2.1. Adlar (İng. substantive, noun; Alm. Substantiv, Gegenstandswort, Nomen; Fr. Substantif, nom; Azb. İsim)

Adlar, evrendeki canlı-cansız bütün varlıkları, insan tasavvurundaki somut-soyut bütün kavramları, tek tek ya da tür olarak karşılayan sözlerdir (Korkmaz, 2014: 229). Adlar, bir dilin söz varlığı içerisinde nicelik bakımından oldukça önemli bir yere sahiplerdir.

Bağımsız, öncül ve sözlüksel dil birimi özelliği gösteren adlar, dilde tek başına kullanıma çıkma hakkına sahiptir. Ancak adların sistemde sürekli tek başına hareket etmeleri söz konusu değildir. Bu nedenle daha geniş kavramları ifade etmek için diğer dil birimleriyle ilişki kurma zorunluluğu ortaya çıkar (Üstünova, 2018: 56).

Adlar, sıfat, zarf veya zamir olma özelliklerine söz dizimi içerisinde kavuşurlar. Yani adlar sözlükten çıkarılmadıkları sürece ad kullanımındadırlar. Kendi başlarına var olabilen yani anlamlı dil öğelerinden biri olan adların cümledeki kullanımları ise özne ve nesne olarak kullanılmalarıyla gerçekleşir. Yani bir sözcük, söz diziminde özne veya nesne olarak kullanılmamışsa, ad olarak kullanılmamış; sıfat, zarf, zamir, eylem adı veya edat olarak kullanılmış demektir (Karaağaç, 2018: 31).

Türkay'ın şiirlerinde yer alan adlar; yapılarına göre basit, türemiş ve birleşik adlar olmak üzere incelenmiştir.

2.1.1. Yapılarına Göre Adlar

2.1.1.1. Basit adlar (İng. Simple Noun; Alm. Einfaches; Fr. Nom Simple; Azb. İsmın Adlıg Halı)

Basit adlar, üzerine herhangi bir yapım eki almayan, daha basit kök ve ek öğelerine ayrılamayan adlardır. Bu tür adlar, kök niteliğinde olduklarından, sayıca sınırlıdırlar.

Kökler, ister isim kökü ister fiil kökü olsun yeni kelime yapımında üstlenmiş oldukları rol bakımından oldukça önemlidirler. Çünkü, Türkçe için kök olmadan yeni kelime türetmek mümkün değildir. Türkay'ın eserlerinde yer alan basit adlar şu örneklerle dikkatlere sunulmuştur:

ay: *ay*

Yolumuza baxan **aymı** mayakmı?! (ÉMDA / Yol)

an: *kısa bir zaman dilimi*

su: *su*⁹

Bir **an** kimi keçen aydan,

Günden gözü **su** içmeyir. (ÉMDA / Senden Gözüm Su İçmeyir)

ayı: *ayı*

Tülküler qalıb bir yana

Dünyanı **ayı** tovlayır (ÉMDA / Bu Arx Bu Suyu Götürmez)

ata: *ata*

Ata yurdum, qayıtmışam qonağın kimi, (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

sağ: *solun zıt tərəfi, sağ*

Sağ eli, déyirem, <<qardaş>> başına (AHV / Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına)

buz: *buz*

Buz suyundan içdiler, (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

bal: *bal*

Şirin bir xeyal kimi,

Yuxuları **bal** kimi

Gécələr... (BGG / Gécələr)

ana: *anne*

Payız qanad germiş bağçalarsınız,

İller saçınızda dincelir, **ana**. (BGG / Ata ve Anama)

den: *taneli bitkilerin ürünü, tohumu*

çen: *duman, sis, pus*

Tarlasında sünbül oldum, **den** oldum,

Yaylasında duman oldum, **çen** oldum, (HTBG / Memmed Araza Mektub)

⁹**gözü su içme-:** *inanma-, itimat etme-, şüphe et-* (Altaylı, 1994: 558).

qoç: *koç*

Baş vurdular zemilere,

Demir atlı **qoç** igidler (HTBG / Biçinçiler Haqqında Ballada)

un: *un*

Bir çuval **un** gelib kécđi elekden,

Eledi, eledi, görün néyledi. (HTBG / Elek)

kül: *kül*

gün: *gün*

il: *yl, sene*

Ürek alışdı **kül** oldu,

Ondan mene bir xeber dé.

Bir **gün** san ki bir **il** oldu,

Ondan mene bir xeber dé. (YŞ/ Bir Xeber Dé)

acı: *acı*

duz: *tuz*

Düşersen yarama **acı duz** kimi,

Yanıb-yaxılaram, men susuz kimi... (YŞ / Unudacağam)

él: *ülke*

oba: *birkaç haneden oluşan küçük köy*

baba: *dede*

Böyü, boy at, sév **élini**, **obanı**,

Qoy men alım her ağrını-qadanı.

Bir gün ölsem kim ağlayar **babanı**?

Göz yaşından bir az saxla, ağlama... (YŞ / Ağlama)

2.1.1.2. *Türemiş adlar (İng. Derived Noun, Derivative; Alm. Abgeleitetes Nomen; Fr. Nom Dérivé; Azb. Düzeltme İsimler)*

Dil, sürekli gelişen ve değişen dinamik bir yapıda olması dolayısıyla, toplumsal gereksinimlere göre ya yeni kelimeler üretir ya da başka dillerden bazı kelimeleri kendine katarak söz varlığını artırır. Sondan eklemeli bir dil yapısında olan Türkçede “eklerin bir bölümü kök ya da taban dediğimiz biçimlerden değişik anlamda sözcükler yapar, bir bölümü de yapısal ilişkileri düzenler” (Demircan, 1977: 95).

Dillerin sözcük hazinesini zenginleştiren, düşüncüyü geliştiren, eski kök ve eski eklerden, yeni yeni sözcük yaratma gücüdür (Hatiboğlu, 1981: 5). Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Azerbaycan Türkçesinde de sözcük türetme yollarından biri isim ya da fiil kök, köken veya gövdelerine çeşitli türetme ekleri getirilerek yeni kavram işaretleri meydana getirme yöntemidir.

“Dilde yaranan adlar ilk dövrlerde tekhécalı sözlerden ibaret olsa da zaman kécdikce sözlerin kuruluşunda da müeyyen deyişiklikler baş vermiş, onların bezilerinin sonuna şekilciler artırmaqla yéni menalı sözler düzeldilmiş, bezileri ise qoşalaşaraq, yeni iki, yaxud üç söz birleşerek tamamilə yéni mena bildiren bir söze cévrilmişdir” (Zeynal, 2011: 100).

Türkçede ad kök ve gövdelerine getirilen ekler ile fiil kök ve gövdelerine getirilen ekler birbirinden farklıdır. Ayrıca bu ekler türettikleri kelimelerin ad ya da fiil oluşlarına göre birbirlerinden ayrılırlar. Bu sebeple de kelime türetirken kullanılan dört farklı ek türü vardır. Bunlar;

- İsimden isim türeten ekler
- Fiilden isim türeten ekler
- İsimden fiil türeten ekler
- Fiilden fiil türeten eklerdir (Zeynal, 2011: 107; Korkmaz, 2014: 118).

İslam Türkay’ın şiirlerinde de bu yolla sözcük türetildiği görülmektedir.

2.1.1.2.1. İsimden İsim Yapım Ekleriyle Yapılmış Adlar

İsimden isim yapım ekleriyle yapılmış adlar, isim kök, köken veya gövdelerine isimden isim türetme eklerinin getirilmesiyle elde edilen adlardır (Eliyev, 2011: 24-25; Hacıyeva ve Ebdülhesenli, 2011: 57; Balayeva vd., 2012: 50). İslam Türkay'ın şiirlerinde yer alan isimden isim yapım ekleriyle yapılmış adlardan bazıları şöyledir:

- /+Ac/

qul+ac: *kulaç*

Bir **qulac** kenmed idi; (ÉMDA / Orda Bir Söyüd Gördüm)

yam+ac: *yamaç (dağ)*

Üstünden yol çekdiler,

Yamacını ekdiler; (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

- /+AK/

qoç+aq: *yiğit, cesur*

Dağlar gözümden büyükdü

Gözlerime néce sığır,

Qoçaqdımı? (ÉMDA / Ayxanın Sualları)

döş+ek: *döşek*

Kölge yuxusuna éle bal qatıb,

Ona quru yér de yorğan-**döşek**di. (ÉMDA / Kölgede Çekilen Şekil)

et+ek: *dağların alt kısmı*

Suyun da öz yéri, öz yatağı var,

Süzülür dağların **etek**lerinden. (ÉMDA / Belke)

köm+ek: *yardım*

Év derdi, yémek derdi,

Kimseden **kömek** derdi, (AHV / III. Lövhe)

saz+aq: *şiddetli kuru soğuk*

Harda idin kécikmisen dé, niye?

Quşlar köçür, ağarıbsan **sazaq**dan. (AHV / Payızda Açılan Çiçek)

yan+**aq**: *yanak*

Néçe reng deyişir **yanaq**da, üzde (AHV / İkinci Monoloq)

oc+**aq**: *ocak*

Éhéy, kimdir orda **ocaq** qalayan! (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

ür+**ek**: *yürek, kalp*

Ürek yox, dünyadır köksümüzdeki, (BGG / Bir Gün Geler)

ip+**ek**: *ipek*

Bozat nalın itirdi.

İpek yalın itirdi. (HTBG / Anamdan Mektublar Silsilesinden)

gök+çe+**k**: *güzel, alımlı*

Gezdim başdan-başa Dağkesemen'i,

Gözeller, **göyçek**ler gözümünden öpdü. (HTBG / Öpdü)

tozan+**aq**: *rüzgar sonrası kalkan toz*

Tozanaqda yortur yabı,

Daş daşıyır, yoxdur tabı, (GYŞ / Méydan Tülkü Méydanıdı)

yalquz+**aq**: *yalnızlık*

Ne seni düşünüm, ne meni düşün,

Yalquzaq teklikden üşürge-üşün... (YŞ / Gizlice)

yığ(ı)n+**aq**: *topluluk, küme; toplanmış, yığılmış insanlar.*

Bu néce **yığnaq**dı, néce mahaldı,

Uşaqqlar el çaldı... (YŞ / Alqışlar)

• /+**An**/

oğ(u)l+**an**: *oğlan*

Deli küleklerle dolanan **oğlan** (ÉMDA / Lövhe)

Oğlanla rastlaşanda

Dédi <<- Eye, bura bax, (AHV / I. Lövhe)

er+**en**: *eren, yiğit, yürekli*

Dedi: canım qardaşlar,

Éy igidler, **eren**ler (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

bel+**en**: *dağ yamacı*

Çox yollar dolaşmışam,

Çox **belen**ler aşmışam. (AHV / Kölgədə Çekilen Şəkil)

• /+**cAK**/

oyun+**caq**: *oyuncaq*

Men-sene **oyuncaq**, sen-uşaq kimi

Meni birdefelik itireceksen. (ÉMDA / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

• /+**çiq**/

pal+**çiq**: *çamur, balçık*

Palçiqla malalayır

Divardakı çatları, (ÉMDA / Qırmızı Seher)

yarım+**çiq**: *sona erdirilmemiş, yarım*

Yarımçiqsan her şeyde. (AHV / Sapand Daşı)

• /+**çA**/

bağ+**ça**: *bahçe*

Ömür **bağçamızı** qar alıb gédır, (ÉMDA / Menmi Günahkaram Senmi Günahkar)

Ayıra bilmeyirdim

Bir vaxt qaranı ağdan,

Bostanı **bağça**-bağdan. (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

rahat+**ça**: *rahatça, rahat bir şəkilde*

Bir parça çörek tapıb,

Rahatça nefes almaq

Hamıya xoş gelecek. (ÉMDA / Qırmızı Seher)

box+ça: *bohça*

Bir **boxça** xatireyem,

Daha yériyen sesem. (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

par(e)+ça: *parça*

Qerq olan benim gemimdi,

Bir **parçası** ele gelmez... (GYŞ / Ömrüme Acıyan Gözel)

• /+çAK/

bir+çek: *alına dökülen saç*

Meni qınamasın, éller, obalar,

Ağ**birçek** neneler, düşgün babalar. (ÉMDA / Bu Sulh Ölümdü)

göy+çek: *güzel, alımlı*

Gezdim başdan-başa Dağkesemeni,

Gözeller, **göyçek**ler gözümünden öpdü. (HTBG / Öpdü)

• /+CII/

yapın+cı: *keçeden yapılan, kolsuz, uzun elbise; kepenek*

Dağlar ağ **yapıncı** géyir eynine, (ÉMDA / Payız)

Çox vaxt év-éşiyi **yapıncı** olub...

Eli tutan gündən qurub-yaradıb, (AHV / Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına)

ov+çu: *avcı*

Ovçu bereye yatdı, (ÉMDA / Yazıqlar)

baş+çı: *rehber, önder*

Başçımız qartal idi (ÉMDA / II. Kölgə)

yalan+çı: *yalancı*

Aldandım **yalançı** parıltılara. (ÉMDA / Deyme Könlüme)

Qıpqırmızı **yalançı**

<<Doğrular>> var dünyada. (AHV / Kölgədə Çekilen Şəkil)

tercüme+**çi**: *çevirmen*

tenqid+**çi**: *eleştiren kimse*

Bir az **tercümeçi**—bir azca nasir,

Bir az **tenqidçi**di—hamısından kesir... (AHV / Yarımçıq)

kêşik+**çi**: *genelde silahlı nöbetçi*

Qırğıyla Şonqar lele

Kêşikçiydi düzlere. (AHV / II. Kölge)

qoruuq+**çu**: *ekin, tarla orman, bostan vs. nöbetçisi*

Düşünürdüm qurtardı.

Müellim tenesi de,

Atamın hedesi de,

Qoruuqçunun sesi de

Kendin efsanesi de... (AHV / Birinci Monoloq)

yol+**çu**: *yolcu*

Yollar kenarında ala kölgeler

Uzanıb, yorulan **yolçular** kimi... (BGG / Bahar Lövheleri)

hamam+**çı**: *hamam sahibi olan veya hamamda hizmet eden*

Gelib **hamamçının** neticeleri,

Meşedi İbadın kötükceleri... (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

• /+dAş/ (<da+eş)

yad+**daş**: *hafıza*

İtdi **yaddaşımızdan** (ÉMDA / II. Kölge)

Yaddaş varaqlanır (AHV / Yaddaş Varaqlanır)

Fesiller gizlenib **yaddaşımızda**. (BGG / Bir Gün Geler)

qar(ın)+**daş**: *kardeş*

Unudulan **qardaş** olur,

Qardaş olan unudulur... (ÉMDA / Nağıla Çox İnanma)

Qardaş, sabah gel bize,

Qonaq ol bendenize! (AHV / II. Lövhe)

yol+**daş**: *yoldaş, aynı yolda giden*

İtirdim, itirdim yarı, **yoldaşı** (ÉMDA / Kereminin Dédiklerinden)

Vurma arxasından dostun, **yoldaşın**.

Kişisen, qarşıdan at, atanda da. (AHV / Béle Maskalanma)

a+**daş** < ad+**daş**: *adaş, aynı ada sahip olanlar*

-Alo, salam, ay **adaş**,

Kéfler-ehvallar, qardaş!.. (AHV / II. Lövhe)

sir+**daş**: *sırlarını birbirleriyle paylaşp saklayabilen kimseler*

Dostdan, aşınadan, **sirdaş**dan uzaq (YŞ / Orda Xeyalımın Uzaqlığında)

• /+**dUz**/

ul+**duz**: *yıldız*

Gülür gözün **ulduz**ları, (ÉMDA / Bu Arx Bu Suyu Götürmez)

Göresen iynenin **ulduzu** qeder

Könlünde, gözünde senin varammı?.. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

Gözüm baxa-baxa axır **ulduz**lar, (HTBG / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

gün+**düz**: *gündüz*

İtdi qara kölgesi,

Gécesi **gündüz** oldu... (AHV / Méşenin Nağılı)

• /+el/

göz+el: *güzel*

Ne **gözel** yayılıb sürü çemende, (ÉMDA / Mene Tanışdı)

O çinar kölgesinde

Kéçib **gözel** günlerim (AHV / Kölgede Çekilen Şekil)

Menim gözlerimde güzgülən, gülüm,

En **gözel** gösterer gözlerim seni. (BGG / Kesme Téllerini)

Bax bu **gözel** günlerin

Elini sıxdıq—dédi. (HTBG / Hüseyin Cavide)

öz+el: *özel*

Bu éli-obanı **özelleşdirin**,

Diri-diri gömün yanar derdleri (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdaları)

• /+KA/

baş+qa: *başka*

Éh, senden **başqa** kim var, kim olacaq?! (ÉMDA / Bu Gün Bayramındır)

öz+gé: *başka, yabancı*

Özgé sürülere qatılar, dinmez, (ÉMDA / Mene Tanışdı)

Baş seninkidi,

Huş **özgenin**.

Ağız seninkidi,

Diş **özgenin**. (AHV / Sapand Daşı)

bir+ge: *birlikte, beraber*

Ya **birge** gelen dünyaya,

Ya bir yerde ölek, zalım (ÉMDA / Sen Derdlisen Men Derdliyem)

bel+**ge**: *delil*

Axır öz üreyini

Apardı **belge** kimi... (AHV / Tanış Ünvan)

sıs+**qa**: *ince, zayıf*

Gah durulub axır **sısqa** bulaq kimi. (AHV / Nağıl)

• /+**gü**/

güz+**gü**: *ayna*

Sonra baxıb **güzgüye**

Güldü gülmeli kimi (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Menim gözlerimde **güzgülen**, gülüm, (BGG / KesmeTéllerini)

• /+**KAn**/

yél+**ken**: *yelken*

Arzum **yélken** açan yere

Gelemmerem, gelemmerem (ÉMDA / Ölemmerem)

• /+(**I**)K/, /+(**U**)K/

kuy(u)r+**uq**: *kuyruk*

Hele **quyruqları** qısılmamışdı. (ÉMDA / Lövhe)

kirp-i(ü)+**k**: *kirpik*

Dara téllerini **kirpik**lerimle,

Boyasız-filansız görüm çöhreni. (BGG / Kesme Téllerini)

köt+**ük**: *kütük; kök, soy, boy*

Qızına, göyüne, **kötük**cesine

Emanet, yığılar yapanlara bax! (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

• /+**Il**/

par+**il**+tı: *kıvılcımlanarak ışıklar saçan göz kamaştırıcı ışık*

Aldandım yalançı **parıl**tlara. (ÉMDA / Deyme Könlüme)

yaş+ıl: *yeşil*

Yaşıl yarpaqların uçuşu başlar. (ÉMDA / Quruyan Ağaclar)

mış+ıl mış+ıl: *mışıl mışıl, sakın ve rahat (uyku)*

Yatıb **mışıl-mışıl** bir uşaq kimi.

Yazda gül açacaq otlar, ağaclar: (ÉMDA / Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek)

• /+°z/

Bu ek, eski bir çokluk ekinin kalıntısıdır. Zamanla, çokluk fonksiyonunu kaybederek isimden isim yapım eki işlevi kazanmıştır.

Arkaik bir çokluk eki olan; birinci ve ikinci çokluk şahıs zamirlerinde, organ ve boy adlarında karşılaşılan /+°z/, esas itibarıyla üzerine getirildiği sözcüklere çokluk, genellik ve ikizlik anlamları katmaktadır: Ediz, Oguz (< ok+uz), Kırgız (< kırk+ız), yabız (kötü, kötülük), ağız, diz, göz, kögüz (> göğüs), omuz, beniz, boynuz, biz, siz, ikiz, üçüz, dördüz, beşüz... (Alyılmaz, 2020: 199).

ben+iz: *beniz, yüz*

Bağların saralıb-solub **benizi**. (ÉMDA / Hesret Yağışı)

di+z: *diz*

Yüyürmeye **dizimmi** var. (ÉMDA / Anamı Düşünirken)

Etirli çiçekler **dizimden** öpdü. (HTBG / Öpdü)

buy(u)n+uz: *boynuz*

Gülür gözün ulduzları,

Düşür qoçun **buynuzları**, (ÉMDA / Bu Arx Bu Suyu Götürmez)

ağ+ız: *ağız*

Ağız seninkidi,

Diş özgenin. (AHV / Sapand Daşı)

bi+z: *biz*

Daş yollar üstünde yaşadıqca **biz**,

Ayaqlar daşlaşır, ürek daşlaşır. (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

si+z: *siz*

Size kúsénirem, qartallar, ne qem, (BGG / Zirve)

aya+z: *ayaz, kuru soğuk*

Başdaşını öpen **ayazam** daha. (ÉMDA / Daha)

Orda benim üçün ılıqdır **ayaz**, (AHV / Orda Üfüqlerin Rengi Bembeyaz)

den+iz: *deniz*

İşığım can évimdedir,

Denizler, dağlar aşmışam... (GYŞ / Şimşek Kimi Göyden Énib)

• /+IAK/

yay+laq: *yayla*

Qışda évde-éşikde,

Yayda **yaylaq**da idik... (ÉMDA / II. Kölge)

çiye+lek: *çilek*

Çiyelek, böyürtikan

Boyasın dodağını, (ÉMDA / Azadlıq)

oy+laq: *mesken, yer; düzlük geniş alan*

Bu köçhaköç yox idi,

Élde-**oylaq**da idik. (AHV / II. Kölge)

köy+nek¹⁰: *gömlek, elbise*

Şeherde ayağım deymir torpağa,

Torpaqdan bir **köynek** aralanmışam. (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

¹⁰ /+IAK/ ekinin Azərbaycan Türkçesinde çok az örnekte de olsa bazı fonetik değişmelerle kullanıldığı görülmektedir. “Köynek” örneğinde de /+nek+/ eki ile bu fonetik değişiklik karşımıza çıkmaktadır. köng+lek köng: deri

yapa+**laq**¹¹: *baykuş türü yırtıcı bir kuş*

Adım kor **yapalaq**dı,

Özüm de ki bey quşam. (AHV / II. Kölge)

kepe+**nek**: *kelebek*

Baxıram ömrümün gündoğanına,

Qovardım men sizi **kepenek** kimi. (HTBG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

buz+**laq**: *çokça buz saklanan yer*

Sévginle göm meni **buzlaq**larına. (YŞ / Meni Sél Aparır Gülüm)

• /+II/

sebir+**li**: *sabırlı*

temkin+**li**: *temkinli*

Sebirli, temkinli, abırlı, fağır, (ÉMDA / Mene Tanışdı)

bağ+**lı**: *bağlanmış, kapanmış*

Burda yolu **bağlı** qalıb filin de, (ÉMDA / Behmen Vetenogluna)

giz+**li**: *gizli*

Sévgi serhedleri **gizli** kéçildi, (ÉMDA / Sévdim Gözlerini Düşdüm Günaha)

ay+**lı**: *aylı*

ulduz+**lu**: *yıldızlı*

O **aylı-ulduzlu** qızıl bayrağı, (ÉMDA / Kéçerem Qırmızı İşıqda Bir Gün)

göz+**lü**: *gözlü*

Yaşıl **gözlü** bir ümid var gözümde, (ÉMDA / Araz Burda Üreklerden Axar Héy)

¹¹ yap+aku+**laq**

derd+**li**: *dertli*

sedef+**li**: *sedefli*

Qılınıc tek **derdli** Arazım,

Vetenin qelbine sancılıb, qalıb.

Vetendir oxuyan **sedefli** sazım

Edalet eşqile yanıb-qaralıb. (AHV / Veten)

alov+**lu**: *alevli*

Alovlı illerde ölüb-itmeyib...

Éndirib göylerden ayı, ulduzu. (AHV / Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına)

ütü+**lü**: *ütülenmiş*

Kağız güller kimi her şey **ütülü** (AHV / Şherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

fırtına+**lı**: *fırtınalı*

Heyat **fırtınalı** ümman kimidir, (BGG / Bir Gün Geler)

giz+**li**: *gizli*

Düşünürem, qelbinde

Gizli sévgisimi var? (BGG / Géceler)

od+**lu**: *yanan; coşkun*

Odlı könüllerin sehralarında

Qaynar baxışlardan içdi <<Karvan>>ın. (BGG / Karvan)

etir+**li**: *güzel kokusu olan, koku saçan*

Bilmedim ayağım néce sürüşdü,

Etirli çiçekler dizimden öpdü. (HTBG / Öpdü)

qar+**lı**: *karlı*

Belke men **qarlı** qış, o ilk baharmış?.. (HTBG / O Qıza Déyin Ki)

boynuz+**lu**: *boynuzu olan*

Buynuzlu qoçun héyfi

Buynuzsuz qoçda qalmaz (HTBG / Ömrün Serhedleri – I)

yaş+**lı**: *yaşı olan*

Belke indi seksen **yaşlı** qarısan. (YŞ / Hardasan)

arxa+**lı**: *araftarı, arkası, hısım-akrabası olan*

Yığın başınıza bu manqurdları,

Arxalı köpekler, basın qurdları. (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

çiçek+**li**: *çiçekli*

Kimi yazı gözleyir

Gül-**çiçekli** baharı... (YŞ / Kimi Qarı Gözleyir)

• /+**IIK**/, /+**IUK**/

adam+**lıq**: *insanlık; temiz ahlaklılık*

Seninki **adamlıq** sarıdan kéçib. (ÉMDA / Kéçib)

şad+**lıq**: *mutluluk*

azad+**lıq**: *özgürlük*

abad+**lıq**: *mamur edilmiş (yer)*

Kırmızı kederdi, o, **şadlıq** déyil,

Bir parça çörekdi, **azadlıq** déyil.

Xaraba könlümdü, **abadlıq** déyil, (ÉMDA / Bu Sulh Ölümdü)

genc+**lik**: *gençlik*

Gencilik hesretilé déyinerdi o. (ÉMDA / Hörükler)

boş+**luq**: *boşluk (hissi)*

Üreyinde bir **boşluq** var. (ÉMDA / Nağıl)

yaman+**lıq**: *kötülük*

aman+**lıq**: *emin-amanlık; sükûnet, bir yerde nizamın hüküm sürmesi hâli*

Bundan sonra çetin ki

Bir de **yamanlıq** olar.

Qurd quzuyla otlayar,

Emin-**amanlıq** olar!..>> (AHV / Méşenin Nağılı)

şıltaq+**lıq**: *yaramazlık*

Şıltaqlıq eyleyende

İnadımı yénibler. (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

qerib+**lik**: *gariplik, kimsesizlik; yalnızlık*

Qeriblik duyulur doğma sözümde, (AHV / Menmi Günahkaram Senmi Günahkar)

qohum+**luq**: *akrabalık bağı*

dost+**luq**: *dostluk*

Qohumluq bir yana, **dostluq** bir yana (AHV / Mektub)

uşaq+**lıq**: *çocukluk*

Ömrün o tayında qalib **uşaqlıq**, (BGG / Menim Üreyimi Üzüme Verin)

elifba+**lıq**: *arama kaydı, fihrist*

Küsdünüz,

Çıxmışdım **elifbalıq**dan. (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

qerib+**lik**: *gariplik, kimsesizlik; yalnızlık*

sensiz+**lik**: *sensizlik*

Qeriblik, sensizlik alar üstümü, (BGG / Anamı Düşünərken)

ömür+**lük**: *ömürlük, bir ömür boyu*

Könülsüz mehebbet **ömürlük** déyil. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

ara+**lıq**: *iki yerin arası*

Araz **aralıq**da dönüb günaha. (HTBG / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

eskik+lik: *yetmezlik, azlık*

Eskiklik getirib eşqim adına,

Déyib ki, salmasın meni yadına. (HTBG / O Qıza Déyin)

xoş+luq: *tat, lezzet veren; güzel etki yapan*

boş+luq: *boş yer; kayıtsızlık*

Meclis gördüm, **xoşluq** gördüm,

Şerab gördüm, şişlik gördüm,

Haray, yaman **boşluq** gördüm

Dostlarımın sırasında. (HTBG / Geraylı)

yalqız+lq: *yalnızlık*

Yalqızlıqdan dünya mene dar olub, (YŞ / Hardasan)

duman+lq: *karışıklık*

Fikirlerde bir **dumanlıq**

Coşmuş séller tek bulanıq (YŞ / Arxanca Baxırdım - I)

péşman+lq: *pişmanlık*

Oxşayırsan büllur bala

Sen sonrakı **péşmanlıq**san... (YŞ / Men Qaranlıqda Bir Ayam)

gözel+lik: *güzellik*

Daha imana gelirem,

Gözellik imandı, güzel!.. (GYŞ / Gözel)

• /+man/

yal+man: *yele*

Yéten **yalman**layır seni: “fağırdı” (GYŞ / Qara Öküz)

• /+Ov/

bux+ov: *otlamak için bırakılan atların ayağına takılan demir; mec. engel*

Buxovlar, xaltalar var. (ÉMDA / Kölgede Çekilen Şekil)

til+**ov**: *balık yakalamak için kullanılan olta*

Ellerim sene atılan

tilov kimi... (YŞ / Bombalanmış Xaraba Şehir Kimisen)

kös+**öv**: *bir kısmı yanıp kararmış veya sönmekte olan odun parçası*

Bir ocaqda tüstülenen **kösövem**... (YŞ / Hardasan)

• /+s**Ak**/

qur+**saq**: *kursak*

Qursağım daralıb, me'dem daralıb. (ÉMDA / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

• /+s**Il**/, /+s**Ul**/

yox+**sul**: *yoksul, fakir*

İndi **yoxsul** yoxdumu?.. (ÉMDA / Lövhe)

• /+s**Iz**/, /+s**Uz**/

xeber+**siz**: *habersiz*

Özünden **xebersiz**, menden **xebersiz** (ÉMDA / O Günden)

qayğ1+**sız**: *kaygısız*

Bir **qayğısız** ömür quruyar géder, (ÉMDA / Quruyan Ağaclar)

son+**suz**: *sonsuz*

Sonsuz kainatta her şey qarışıq. (ÉMDA / Kölgeler)

vefa+**sız**: *vefasız*

<<**Vefasız**>> déyirik qoca dünyaya; (AHV / Arxada Hesret Var)

kölge+**siz**: *gölgesiz*

Adam var **kölgesiz** gelib dünyaya

Kölge var yiyesiz dolanır hele... (AHV / Kölgeler)

buynuz+**suz**: *boynuzsuz*

Buynuzlu qoçun héyfi

Buynuzsuz qoçda qalmaz, (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

aman+**sız**: *acımasız*

Mene can-can déyen dostum, hemdemim,

Sen déme **amansız** bir yağı imiş. (BGG / Doğma Yurda Mektub)

yuxu+**suz**: *uykusuz*

Éle bil **yuxusuz** gécelerimin

Senin téllerine qarası düşüb. (BGG / Kesme Téllerini)

könül+**süz**: *gönülsüz*

Sen benim ümidim, arzum, dileyim,

Könülsüz balı da yéye bilmerem. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

qayğ1+**sız**: *kaygısız*

Bir **qayğısız** ömür quruyar géder,

Yüz bahar gelse de güldüre bilmez. (HTBG / Quruyan Ağaclar)

iş+**sız**: *işsiz*

Ayrılıb elimin **işsiz** işinden,

Ayrılıb gözümün axan yaşından

Her şeyi tezedden başlayam gerek. (HTBG / Her Şeyi Tezedden Başlayam Gerek)

su+**suz**: *susuz*

Susuz, cadar-cadar torpaq kimi ydin. (HTBG / Bir Müdire Mektub)

Men **susuzam** sen çay kimi uzaqda (YŞ / Anlaşılmaz Bir Sévda Var Başımda)

sen+**sız**: *sensiz*

Sensizliyim saçlarımda qar olub,

Üreyimde yuva salıb keder-qem... (YŞ / Hardasan)

ana+**sız**: *annesiz*

yiye+**siz**: *sahipsiz*

Bir **anasız** sévda meler içimde

Bu **yiyesiz** eşqim ağlar, hardasan (YŞ / Anlaşılmaz Bir Sévda Var Başımda)

• /+sov/

deli+**sov**: *hırçın*

Axır düşdüm bu **delisov** séle, of... (ÉMDA / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

• /+tI/, /+tU/

gürül+**tü**: *gürültü*.

Qulaqlarında

Motorların **gürültüsü**. (ÉMDA / Géce Növbəsindən Sonra)

parıl+**tı**: *parıltı*

Aldandım yalançı **parıltı**lara. (AHV / Sene Neylemişəm)

sız(1)l+**tı**: *hoşnutsuzluk, yakınma*

Oxusalar bir kederli, **sızıltılı** hékayetdi, (AHV / Hezer Haqqında Düşüncələr)

2.1.1.2.2. Fiilden İsim Yapım Ekleriyle Yapılmış Adlar

• /-A/

géc+**e**: *gece*

Gözlerim **géce**ye öyreşir daha, (ÉMDA / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

yar+**a**: *yara*

Nedir köksündeki **yara**?! (ÉMDA / Qırmızı Feryad)

Gédirdin **yaralı**... qelbi qaralı...

Özünden aralı... menden aralı... (YŞ / Arxanca Baxırdım - II)

öt-**e**: *öte, ileri*

Men olam qelbinin dostu, hemdemi,

Öteri¹² olmaya bu arzu, istek. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

il-**e**: *ile*

Bu gün **ile** sabahın

Arasında qapıdır

Géceler... (BGG / Géceler)

gör-**e**: *göre*

Belke buna **göre** qaranquşlar da

Şeher éyvanında yuva qurmayır. (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

çév(i)r-**e**: *çevre, etraf*

Ölmüşlerim kéf-damaqda

Çevremde bir dirim yoxdu. (YŞ / Éle Tenhayam İlahi)

• /-(A)GAn/

küs-**eyen**: *çabuk küsen.*

Küseyen olubsan sen uşaq kimi, (ÉMDA / Dünyanı Qınama)

gül-**eyen**: *çok gülen, gülmeyi seven*

Gülсен <<çok **güleyendi**>>.

Sussan <<qaraqabaqdı>>. (AHV / III. Lövhe)

burul-**ğan**: *girdap*

Tufandan, **burulğandan**

Qartal çıxa bilermi? (AHV / Azadlıq - I)

¹² **öteri**: *yüzeysel, geçici.*

yap-(u)r-**ğan**: *yorgan*

Uyuyub yatasan qara gözlerde,

Baxışı üstünde **yorğanın** ola... (YŞ / Gözleyenin Ola)

• /-(A)K/

qon-**aq**: *konuk, misafir*

Özüm öz évimde **qonaq** kimiym, (ÉMDA / Gélirem Qarşıma Çıxanım Yoxdu)

Barı, bilmesinler, bir-birimize

Gelek yuxularda **qonaq** gizlice... (YŞ / Gizlice)

sür-**ek**: *hayvan sürüsü*

Süreyinden uzaq olan, (ÉMDA / Türk Oğlu Türkem Men)

bıç-**aq**: *bıçak*

Arxadan vurulan bir **bıçaq** kimi (ÉMDA / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

iste-**k**: *istek, arzu*

Dolandı qelbimde min arzu, **istek**, (ÉMDA / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

dire-**k**: *direk*

Tikanlı **direk**leri (ÉMDA / Lövhe)

qal-**aq** qal-**aq**: *küme küme, yığın yığın*

Qarşımda **qalaq-qalaq**

Kitablar açıldıqca; (BGG / Ömrün Serhedleri - I)

kövre-**k**: *çabuk ufalanan; zayıf, yufka yürekli*

Yamanca **kövrek** idi,

Héyif, héyif, tek idi... (BGG / Orda Bir Söyüd Gördüm)

qaç-**aq**: *kaçan kimse*

İşıqları gören kimi

Kölgeler qaçıb gizlenir,

Qaçaqdımı?.. (AHV / Ayxanın Sualları - II)

yat-**aq**: *yatak*

Çekdi eteyimden oğlum – atacan,

Burda yatammıram, **yataq** daralıb. (AHV / Bu Gün Sabah)

dile-**k**: *arzu, istek*

Yaşayır **dilek**lerde

Alov kimi, köz kimi, (AHV / Azadlıq III)

bula-**q**: *pınar*

İten **bulaq**lar tapılar,

Sınıq könüller yapılar. (AHV / Koroğlu Dübéyti)

sor-**aq**: *haber, bilgi; sorularak öğrenilen (şey)*

Géce yarı,

Yéne yoxdu ses-**soraq**, (HTBG / Tenha Buruqların Géce Neğmesi)

cala-**q**: *bir bitkinin başka bir bitkiyle aşılınması sonucu büyüyen kısım*

Çapılmışam, talanmışam,

Yad budağa calanmışam.

Calaq é'tibarsız olar,

Gözel, men kime lazımam? (HTBG / Vetenden Uzaqda)

axsa-**q**: *aksak, topal*

Köç dönür, **axsaq** qabaqda,

Méydan tülkü méydanıdı... (GYŞ / Méydan Tülkü Méydanıdı)

batır-(a)**q**: *bayrak*

Min adamın içinde

Bayraq kimi görünür, (GYŞ / Uca Adam)

• /-(A)l/

qarta-**l**: *kartal*

Bir zaman **qartal** kimi

Men de qanad çalardım. (ÉMDA / II. Kölgə)

saqqa-**l**: *sakal*

Saqqallı bir uşağam

Unut, üreyim, unut! (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

• /-Ar+/

ax-**ar**: *sürekli akıp giden*

Axırıq vaxt **axar**ında,

Ruhum gözlerimden baxır. (GYŞ / Şimşək Kimi Göyden Énib)

• /-c+/

sévin-**c**: *sevinç*

Könlümün **sévinci**di. (ÉMDA / Bu Da Bir Béhanedi)

qılın-**c**: *kılıç*

Ay eyri **qılnc** kimi (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

qaxın-**c**: *başə kakılan şey*

Başına **qaxınc**lar tökülen zaman, (ÉMDA / Xatırla Meni)

inan-**c**: *inanç*

Kéçer aylar, iller, döner dövrənarlar,

Deyişse **inan**clar—dinler, imanlar (YŞ / Unuda Bilmedim)

• **/-ce/**

düşün-**ce**: *düşünce*

Géce **düşünceleri** (ÉMDA / Géce Düşünceleri)

• **/-GA/**

dal-**ğa**: *dalğa*

Dünyam **dalğalandı**, qarışdı yéne. (ÉMDA / Heyat Mehebbetdi)

süpür-**ge**: *süpürge*

Özüne şeref bilir,

Süpürgesi elinde

Yıxılıb ölmesini. (ÉMDA / Lövhe)

debil-**ge**: *miğfer*

Günbezler erlerin **debilqesidir**,

Qoyublar üstüne, dikeldi belke. (ÉMDA / Daş Méşe)

• **/-I/, /-U/**

öl-**ü**: *ölü*

Bax men **ölü**, siz qalı, (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

sor-**u**: *soru*

Çox **soruşmaq** da olmur, (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

sür-**ü**: *sürü*

Ne gözəl yayılıb **sürü** çemende, (ÉMDA / Mene Tanışdı)

ört-**ü**: *örtü*

Dostluğu <<vér-vérim>>, bazar **örtülü**... (AHV / Şherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

çek-i: *bir şeyin terazideki ağırlığı*

Çekisi belke de otuz kilodu.

Yarımçıqlığını anlayır, odu (AHV / Yarımçıq)

ölç-ü: *ölçü*

Ölçülü-biçili oluruq temiz

Xeyal qanadlanır, dilek daşlaşır. (AHV / Şherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

dol-u: *dolu, boş olmayan*

Cibleri,

Qoynu-qolutuğu

Géceyle **dolu**. (HTBG / Géce Növbəsindən Sonra)

yaz-ı: *yazı, kader*

Béle oldu bu **yazının** ezeli,

Héy varlığım ateşlere qalandı, (YŞ / Hardasan)

• /-(y)IcI/, /-(y)UcU/

oxu-(y)cu: *okuyucu*

Oxucum, yatan uşaq

Éle men özüm idim. (ÉMDA / Kölgede Çekilen Şekil)

• /-°G+/

böl-ük: *parça, kısım*

Her obada bir **bölük** – (ÉMDA / Ayxanın Sualları - VI)

aç-ıq: *açık, kapalı olmayan; örtüsüz*

Her yanda üzüne yollar **açıq**dı. (ÉMDA / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

Gözüm **açıq** olsa béle,

Baxışlarım esir düşüb (HTBG / Karusél)

Göy yurdda sineler **açıq**,

Heyalar mıxdan asılı...

Bozqırda éh neler **açıq**,

Abırlar künce qısılı... (YŞ / Ay Girdi Buluda Yéne)

hör-ük: *örük, örgü*

Azdı baxışlarım, qara **hörükler** (BGG / Azdı Baxışlarım Qara Hörükler)

soyu-**q:** *soğuk*

İsti-**soyuq**, şirin-acı

Hamsı birdi: qardaş-bacı. (ÉMDA / Derdim Dünya Yaşındaymış)

ışı-q: *ışık*

Her baxış bir ümid, bir ulduz **ışığ**. (BGG / Bir Gün Geler)

İşıq¹³ düşen yére papaq tıxayın,

Doğrunun başından basın, xıxayın. (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

ayrıl-**ıq:** *ayrılık*

Ayrılıq onları yandırıb-yaxıb. (BGG / Daş Méşe)

köp(ür)-**ük:** *köpük*

Yazda **köpüklendi** héy çiçek-çiçek, (BGG / Dağ Çayı)

çürü-**k:** *çürük*

Bir **çürük** qoz déyildin,

Yağlı badam éledik. (AHV / Tanış Ünvan)

ay-**ıq:** *uyanık, anlayışlı*

Bir azca **ayıq**dı, bir azca kéydi,

Dünyada sévdiyi mezedi-méydi. (AHV / Yarımçıq)

¹³ <*yaşu- (> *yışu-) > ışı-k

bedü-**k** > böyü-**k**: *büyük*

Böyük dédi—qanundur,

Öceşib behs éyleme! (HTBG / Ömrün Serhedleri - I)

bük-**ük**: *bükülmüş, eğilmiş*

Dinme, boynub**ükük** benövşe kimi,

Birce “yox” sözünle durdun qesdime. (YŞ / Dumanda Röya Tek Biten Benövşem)

• /-°ş+/

tanı-**ş**: *tanıdık, bildik*

Anlayıb gördüm ki, dost da, **tanış** da

Birce yaxşı günün ortağı imiş. (ÉMDA / Anamı Düşünərken)

yağ-**ış**: *yağmur*

Sual yağır **yağış** kimi, (ÉMDA / Ayxanın Sualları)

döy-**üş**: *kavga, münaqəşə*

Döyüş asandı génden. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

yürü-**ş**: *iləriyə doğru hərəkət; akın, hücum*

Üstüme qatar-qatar

Yürüş étdi suallar, (AHV / Ömrün Serhedleri - I)

bax-**ış**: *bakış*

Açılan sap kimi ayaq izini

Dolardım könlüme **baxış**larımla. (BGG / Azdı Baxışlarım Qara Hörükler)

alqa-~ alqı-**ş**: *alkış*

Hesretden titreyen yarpaq kimiydın,

Yağırdı taléyin qış **alqış**ları. (HTBG / Bir Müdire Mektub)

yéri-ş: yürüyüş

Men, Allahı séven bende,

Yérişin şeytandı, gözel. (GYŞ / Gözel)

gül-üş: gülüş

Gülürsen, güller açılır,

Gülüşün dermandı, gözel!.. (GYŞ / Gözel)

ud-uş: *kazanç, kazanma*

Bu sévdanın yox **uduşu**,

Éşqime nagümanlıqsan... (YŞ / Men Qaranlıqda Bir Ayam)

• /-KAn/

sürüş-ken: *kaygan zemin*

Hava nemişkendi, cığır **sürüşken**,

Palıdlar odlara qalanıb gédır... (ÉMDA / Hesret Yağışı)

• /-GI/, /-KI/

duy-ğu: *duygu*

Hissimin, **duyğumun** yaman günüdür. (ÉMDA / Mene İnanma)

sév-ği: *sevgi*

Sévgi serhedleri gizli kéçildi, (ÉMDA / Sévdim Gözlerini Düşdüm Günaha)

udı-g/**ku** < uy(u)-**qu**: *uyku*

Gördüklerim **uyğu** imiş,

Bildim ağlaya-ağlaya. (ÉMDA / Güldüm Ağlaya Ağlaya)

sor-ğu: *sorgu*

Öldür **sorğu**-sualsız! (ÉMDA / Qanlı Géce)

•/-GUn/

düş-**gün**: *ihtiyar, hasta*

Ağbürçek neneler, **düşgün** babalar. (ÉMDA / Bu Sulh Ölümdü)

coş-**qun**: *çoşkun*

Coşqun dalğalardan bəzib gəderem. (ÉMDA / Mene İnanma)

sol-**ğun**: *solmuş, canlı olmayan*

Seher alayuxulu,

Bir **solğun** beniziydi. (ÉMDA / Qırmızı Seher)

vur-**ğun**: *aşık olmuş, tutkun; kişi adı*

Vurğunun üreyinde

Xerçenge döndü, şair! (HTBG / Hüsəyn Cavide)

qaç-**qın**: *herhangi bir sebeple yurdunu yuvasını terk etmiş kimse*

Soyun **qaçqın**ların malını soyun,

Adına pay yazıb ölünü soyun. (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

poz-**ğun**: *ahlaksız, kötü*

Milletdən dem vurur gedanın biri,

Dövlətdən danışır **pozğunun** eri (GYŞ / Niye Oyanmırıq Niye Bilmirem)

• /-(I)m/, /-(U)m/

döz-**üm**: *tahammül etme, katlanma*

Zara gelib döze bilmir **dözüm** de. (ÉMDA / Araz Burda Üreklerden Axar Həy)

as-**ım** as-**ım**: *küme küme; salkım salkım*

Göylər **asım-asım** bulud getirdi, (BGG / Alqışlar)

öl-**üm**: *ölüm*

Ölüm vaxtı ayağıma geldi o, (HTBG / Memmed Araza Mektub)

ud-**um**: *yudum*

Birce **udum** su içib,

Ara vér nefesine; (AHV / Azadlıq - IV)

uç(u)r-**um**: *uçurum*

Uçrumda biten velesdim,

Derin qatlara telesdim. (AHV / Sévgim Mene Qenim Oldu)

yét-**im**: *babasını kaybeden kimse*

Yanıb, men bu éşqin külü olacam,

Bir **yétim** feryadın zili olacam... (YŞ / Unudacağam)

• /-**mA**/

doğ-**ma**: *bir kimsenin hayata göz açtığı yer; en yakın, en sevilen*

Qeriblik duyulur **doğma** sözümde. (ÉMDA / Menmi Günahkaram Senmi Günahkar)

dola-**ma**: *dolambaçlı*

Dolama dağ yolu aşırımların

Asılıb çiyindən héybesi teki. (ÉMDA / Payız)

döşe-**me**: *bir yerin zemini*

Gördü **döşeme** tavan

Éle bil bir az şişib. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

yag(u)-**ma**: *soygun*

Ögéy ne, doğma nedir,

Vexşiş ne, **yağma** nedir? (HTBG / Ömrün Serhedleri - I)

kü-**me**: *ev, barka*

Talé mene **küme** yaptı

Odla suyun arasında. (HTBG / Geraylı)

selle-**me**: *şiddətli yağmur, sağanak*

Ömrüne **sélleme** yağışlar yağır,

Pöhreleyib minbir budaq olmusan, (HTBG / Bir Müdire Mektub)

zırıra-**ma**: *serseri, ahmak; lafını, hareketlerini kontrol etmeyen*

Bu xalqın başına qara daş olan

Zırrama gedeler o qederdi ki... (YŞ / Qorxular Hedeler O Qederdi Ki)

• /-**mAcA**/

doğ-**maca**: *aynı anne ve babanın evladı olan*

Qardaş qırğını saldıq

Doğmaca évimize. (ÉMDA / Qırmızı Seher)

tap-**maca**: *bilmece*

Bir **tapmaca** déyim tapın. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

• /-**mAC**/, /-**BAC**/

gizlen-**paç**¹⁴: *saklambaç*

Menimle **gizlenpaç** oynayan qızın

Bu payız yanında dilim lal olub. (ÉMDA / Payız)

• /-**mAlI**/

yé-**meli**: *yenen, yemek için olan*

Belke **yémeli** şeydi,

Dadı nécedir onun? (ÉMDA / Nağıl)

gül-**meli**: *gülme hissi doğuran*

Sonra baxıb güzgüye

Güldü **gülmeli** kimi: (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

¹⁴Azərbaycan Türkçesinde /-**mAC**/, /-**BAC**/ eki, fiillerden çeşitli yemek ve oyun isimleri yapar. Yanıltnaç, bulamaç saklambaç vs.

ağla-malı: *ağlamaklı, ağlanacak durum*

uğun-malı: *çok ağlayıp kendinden geç-; aklı başından git-*

Ağlamalı günlerimde gülümsedim,

Uğunmalı anlarımda gülemmedim, (BGG / Bir Ananın Ağısı)

• /-mAn/

ya-man: *kötü, fena*

Ömrü-günü **yaman** vérdim yéle, of... (ÉMDA / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

deyir-man << **tek-ir-men:** *değirmen*

İş bağ-bostan oldu, haray!

Deyirmanlarda yatmışıq. (ÉMDA / Koroğlunun Qocalığında Dédiklerinden)

du-man: *duman*

Göyler itirmişdi çeni-**dumanı**.

Başladı, başladı bahar léysanı (BGG / Alqışlar)

az-man: *büyük, heybetli*

Éşqim, ağzın açmış **azman** bir dere

Çox azsan, çox azsan, çox azsan, gözəl... (YŞ / Belke)

• /-mUr/

kö-mür: *kömür; kara*

Kömür bextim, kömür gözüm baxar héy... (ÉMDA / Araz Burda Üreklerden Axar Héy)

(tamar < *tam-**mır**): *damar*

Serildi qollarıma;

Axdı **damar**larıma, (ÉMDA / I. Kölgə)

• /- [°]n/

biç-**in**: *biçme işi*

ek-**in**: *ekme işi*

Héy **ekinde biçinde**... (ÉMDA / Günorta)

tala-**n**: *vurgun, harab olma*

Ömrüm-günüm oldu **talan**, (ÉMDA / Derdim Dünya Yaşındaymış)

gel-**in**: *gelin, evlenecek kız*

Baxardı arxanca anam da herden,

Gelecek **gelin**le öyünerdi o. (ÉMDA / Hörükler)

oy-**un**: *oyun, hile ile kandırma*

Başına iller boyu

Min bir **oyun** açdılar, (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

büt-**ün**: *bütün, tüm*

Onda **bütün** öybaşı

Qedrini bilecek! (AHV / I. Lövhe)

Bütün rengleri bile-bile,

Gözleri güle-güle

Yédek gemisi olasan (HTBG / Korlar Évinde Bir Gün)

düy-**ün** (tüğ-ün): *düğün, eğlence*

Dağda-bağda oynamaq

Mene toy-**düyün** imiş. (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

yığ-**ın**: *yığılmış şeylerin meydana getirdiği bütün*

Ağrı **yığın-yığın**, dağ **yığın-yığın** (AHV / Men Seni Tezeden Séve Bilmerem)

yaxı-**n** (<<yagu-**n**): *yakın*

Sağ yanında uyuyurdu

Yaxın dostu-elağacı. (BGG / Qeribe Yuxular)

ax-in: *akın, akma; sel*

Yol olur, **axın** olur.

Ürek haqla olanda (GYŞ / Uca Adam)

• /-sU/

tüstü (<tüssü < tütsü < *tütsük): *tütsü, duman*

Başından **tüstü** qalxır,

Sözü alovlanırdı. (ÉMDA / Qanlı Géce)

2.1.1.3. Birleşik Adlar (İng. Compound Noun; Alm. Zusammengesetztes Nomen; Fr. Nom Composé; Azb. Mürekkeb İsim)

Birleşik sözler, kavram ya da varlığı karşılamak amacıyla, anlam değerlerini yitiren iki veya daha çok sözün birleştirilmesi ile oluşturulan yeni sözlerdir (Atabay vd., 1983: 35; Karaağaç, 2018: 520). Türkçede yeni sözcük türetmek için oldukça sık başvuru bu yöntemle meydana gelen birleşik sözlerin bir kısmı birleşik fiil, bir kısmı ise birleşik isim yaparlar.

Türkçede kavram işaretleme söz konusu olduğunda ilk akla gelen metot “kök ya da gövde üzerine yapım eki getirme” olsa da söz konusu metodun belirli bir noktadan sonra kullanılabirliği zayıftır. Dili kullananlar, insan beyninin çalışma ve algılama biçimine de uygun olarak yeni kavramları işaretlerken (mevcut kavram işaretlerine farklı anlamlar da yükleyerek) birden fazla sözcükten oluşan (çoğunlukla iki veya daha fazla parçalı / sözcüklü) kalıcı kavram işaretleme metotlarını geliştirmişlerdir. Çünkü anlamlı elemanlar arasında yer alan boşluk (space), hem sözcüğün telaffuzunu ve insan beyninin algılamasını kolaylaştırmakta; hem de sözcüğün anlaşılabilirliğini artırmaktadır (Mert, 2008: 4; Alyılmaz, 2018: 13).

Türkay’ın eserlerinde yer alan birleşik adlar, “ad tamlaması yapısındaki adlar” ve “sıfat tamlaması yapısındaki adlar¹⁵” şeklinde iki başlık altında incelenmiştir.

¹⁵ Ad tamlaması yapısındaki adların ve sıfat tamlaması yapısındaki adların birleşik ad yapması ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Semra Alyılmaz, “Türkçede Birden Fazla Anlam Ögesiyle (Sentaktik Yolla) Kavramların İşaretlenmesi”, *ÇÜTAD*, 2018, C. 3, S. 1, ss. 11-25.

2.1.1.3.1. Ad Tamlaması Yapısındaki Adlar

Belirtisiz isim tamlamaları Türkiye Türkçesinde olduğu gibi, Azerbaycan Türkçesinde de isim yapma yollarının başında gelir. Belirtisiz isim tamlamaları, belirtili isim tamlamalarının aksine bir nesnenin, türün adı gibi kullanılırlar (Alyılmaz, 1994: 19). Belirtisiz isim tamlamaları, genellik ifade eder ve belirten ile belirtilen arasında sürekli bir ilişki söz konusudur. Belirtisiz isim tamlamalarında, belirten durumundaki isim ile belirtilen durumundaki isim arasında genel ve kalıcı bir anlam ilişkisi mevcuttur ve birleşik isim grubu oluştururlar. (Alyılmaz, 2003: 157; Özkan ve Sevinçli, 2019: 29).

Belirtisiz isim tamlamaları “**sıfatlarıyla birlikte tamlayan isim + Ø + sıfatlarıyla birlikte tamlanan isim + tamlanan (belirtilen / iyelik) eki**” kuruluşundadır (Alyılmaz, 1994: 19).

Türkay’ın şiirlerinde yer alan belirtisiz ad tamlaması yapısındaki adlar örnekleriyle birlikte dikkatlere sunulmuştur:

yarasa+Ø yuva+sı: *yarasa yuvası*

Yarasa yuvası olub papaqlar,

Néce baxacaqlar sabah güneşe. (ÉMDA / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

dostluq+Ø perde+si: *dostluk perdesi*

Dostluq perdesi altda

Çox tufanlar qopardı. (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

çörek+Ø çanta+sı: *çörek çantası*

Üzülmüş çepişden yoxdu xeberi –

Çörek çantasını géyib başına. (ÉMDA / Kölgede Çekilen Şekil)

dağ+Ø çay+ı: *dağ çayı*

Göl oldu... Dözmedi dağ hesretine,

Dağın ayağında öldü **dağ çayı**. (BGG / Dağ Çayı)

payız+Ø çiçey+i: *sonbahar çiçeği*

Hardasa qar düşdü dağa, dereye,

Üşüdü aranda **payız çiçeyi**. (BGG / Payız)

payız+Ø külekler+i: *sonbahar rüzgârları*

Bir güler baxışdan daş çiçekleyer,

Payız külekleri soldura bilmez. (BGG / Quruyan Ağaclar)

dan+Ø yér+i: *tan yeri*

Géce kéçir **dan yéri** de nese sökülür, (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

novruz+Ø gül+ü: *nevruz gülü*

Zirvesinde qar altda

Novruz gülü oyandı... (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

şimal+Ø külekler+i: *kuzey rüzgârları*

Şimal küleklerinden

Başına qar elendi (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

şehir+Ø eyvan+ı: *şehir eyvanı*

Belke buna göre qaranquşlar da

Şehir éyvanında yuva qurmayır. (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

qış+Ø gün+ü: *kış günü*

Sen **qış günü**

Sındırdın könlümün penceresini, (AHV / Sapand Daşı)

qu+Ø tük+ü: *kuş tüyü*

Daş kimi yatırdım torpağın üste

İndi **qu tükünde** yata bileydin... (HTBG / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

vatan+Ø eşq+i: *vatan aşkı*

Veten eşqi nale çeker

Üreyimin yarasında. (HTBG / Geraylı)

dağ+Ø lale+si: *dağ lalesi*

Özün **dağ lalesi**, sözün benövşe (YŞ / Kéçer)

gül+Ø deste+si: *gül destesi*

Etrinde çox qoxu duydum

Derilmiş **gül destesidi**... (YŞ / Biri Mene Usta Dédi)

Ekleme: Belirtili isim tamlamalarında ise belirten durumundaki isim, belirtilen durumundaki belirli bir ismi gösterir. Bu iki isim arasındaki ilişki ise belirtisiz isim tamlamalarının aksine özel ve geçicidir (Alyılmaz, 1994: 113; Alyılmaz, 2003: 157).

İslam Türkey’in şiirlerinde yer alan belirtili isim tamlamaları genel olarak “(sıfatlarıyla birlikte isim) belirten isim + ilgi eki + (sıfatlarıyla birlikte isim) belirtilen isim + iyelik eki” kuruluşundan oluşmuştur:

vaxt+ın saçlar+ı: *vaktin saçları*

Daha **vaxtın saçlarına** düşür den,

Nese déyir **tekerlerin harayı**, (ÉMDA / Yol)

biz+im xoş günler+imiz: *bizim hoş günlerimiz*

Bizim xoş **günlerimiz** (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

göller+in sona+sı: *göllerin sonası*

Qeriblik bürüyüb cığırı-izi,

Köçübdü **göllerin sonası**, yoxdu. (ÉMDA / Hesret Yağışı)

dağlar+ın etek+lari: *dağların etekleri*

Suyun da öz yéri, öz yatağı var,

Süzülür **dağların eteklerinden**. (BGG / Od Göyler Oğludur Déyib Babalar)

quşlar+ın ses+i sorağ+ı: *kuşların sesi sedası*

Saatım éle bil yérinde sayır,

Hanı bes **quşların sesi, sorağı?** (BGG / Daş Méşe)

lal sular+ın qaymağ+ı: *lal, dili tutulmuş suların kaymağı*

Güneş yédi **lal suların qaymağını**,

Alışdırdı düzler lale ırağını, (BGG / Gel Ay Bahar)

onlar+**ın** ruh+**u**: *onların ruhu*

Olmaq isteyirler hereden bir az,

Onların ruhu da alabezektir. (AHV / Veten)

sahiller+**ın** ağ(1)z+**ı**: *sahillerin ağzı*

Sahillerin ağzı indi zeher olub, (AHV / Xezer Haqqında Düşünceler)

üfüqler+**ın** reng+**i**: *ufukların rengi*

Orda **üfüqlerin rengi** bembeyaz (AHV / Orda Üfüqlerin Rengi Bembeyaz)

üfüqler+**ın** sine+**si**: *ufukların sinesi*

Üfüqlerin sinesimi

yaralandı? Al boyandı... (HTBG / Biçinçiler Haqqında Ballada)

böyükler+**ın** yan+**ı**: *böyüklerin yanı*

Böyüklerin yanında

Axı bir heddi bil. (HTBG / Ömrün Serhedleri – I)

yaşıl yarpaqlar+**ın** uçuş+**u**: *yeşil yaprakların uçuşu*

Quşlar budağından hele keçmemiş,

Yaşıl **yarpaqların uçuşu** başlar. (HTBG / Quruyan Ağaclar)

qaçqınlar+**ın** mal+**ı**: *kaçkınların malı*

Soyun **qaçqınların malını** soyun, (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

şimşekler+**ın** hirs+**i**: *şimşeklerin hırsı*

Kimse yérden yoxsa sene daş atdı,

Şimşeklerin hirsin ora boşaltdı... (YŞ / Ağla Göyüm Ağla)

İslam Türkay'ın şiirlerinde yer alan belirtili isim tamlamalarında üslûpta akıcılık yaratmak için zaman zaman tamlayanın (belirten ögenin) ilgi ekiyle beraber işaretsiz kullanıldığı (Ø+Ø) görülmektedir:

(Ø+Ø) arzularım: *benim arzularım*

Bu heyatdı: her addımı yarışdı,

Arzularım taléyimle barışdı. (ÉMDA / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

(Ø+Ø) qedrin: *senin kadrin*

Bir zamanlar men **qedrini** bilemmeddim, (BGG / Bir Ananın Ağısı)

(Ø+Ø) bağım: *benim bağım*

(Ø+Ø) baharım: *benim baharım*

Bağım baharım sola

Seni bağışlamaram. (AHV / Seni Bağışlamaram)

2.1.1.3.2. Sifat Tamlaması Yapısındaki Adlar

Bu tür tamlamalar, varlıkların durumlarını, biçimlerini, renklerini kısacası nasıl olduklarını bildiren niteleme sıfatlarının bir isimle birlikte kullanımından oluşmaktadır. “Niteleme sıfatı + isim” kuruluşundan oluşan bu tür tamlamalar netice itibariyle genel anlamlı bir kelimeyi, kelime grubunu (ismi) ifade ederler (Alyılmaz, 1994: 20).

Türkey’in şiirlerinde tespit edilen belirtili sıfat tamlamalarının “**niteleme sıfatı** + (sıfatlarıyla birlikte) **isim**” şeklinde kurulduğu görülmektedir.

uzun ayrılıq: *uzun ayrılık*

Bağrımın başını göynetdin yéne,

Uzun ayrılıqdan yar küsen déyil. (ÉMDA / Menden Uzaqdasan)

ve’desiz solan lale: *vadesiz solan lale*

qırmızı feryad: *kırmızı feryad*

Dözemmirsən sen hicrana,

Ay **ve’desiz solan lale**,

Bir **qırmızı feryad** olub

Saçlarını yolan lale. (ÉMDA / Qırmızı Feryad)

yaşıl gözlü bir ümid: *yeşil gözlü bir ümit*

Yaşıl gözlü bir ümid var gözümde,

Kömür bextim, kömür gözüm baxar héy... (ÉMDA / Araz Burda Üreklerden Axar Héy)

fırtınalı ümman: *fırtınalı okyanus*

üzən efsanevi adalar: *yüzen efsanevi adalar*

Heyat **fırtınalı ümman** kimidir,

Üzen efsanevi adalarıq biz. (BGG / Bir Gün Geler)

gizli sevgi: *gizli sevgi*

Düşünürem, qelbinde

Gizli sévgisimi var? (BGG / Géceler)

2.1.2. Anlamlarına Göre Adlar

2.1.2.1. Özel Adlar¹⁶ (*İng. Proper noun; Alm. Eigennamen; Fr. Nom propre; Azb. Hüsusi isim*)

Özel ad, ses ve heceden cümleye kadar herhangi bir dil biriminin anlam boşalmasına¹⁷ uğratılarak kullanılmasıdır. İnsan bilgilerinin, yani varlık, hareket ve olayların adları, belirli bir yer ve zamanda çeşitli ilgilerle ve dili kullananların ancak küçük bir bölümünün tercihi ile tek tek varlıklara ad olarak verilir (Atabay, 1983: 30; Karaağaç, 2019: 721).

Özel adlar, bir dilin söz varlığı içerisinde önemli bir yere sahiptir. Gerek kişi ve yer adları olsun gerekse boy, kavim, millet, devlet adları olsun mensubu bulundukları dilin yalnızca yapısı ve söz dizimi hakkında değil aynı zamanda o

¹⁶ Özel adlarla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Levent KURGUN, “Özel Ad-Cins Ad Hakkında”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 2, 2010, ss. 102-110; Levent KURGUN, “Özel Adlar ve Sözlük Birimleri Üzerine”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, C. 11, S. 2, 2011, ss. 293-307; Oğuz ERGENE, “Türk Kişi Adlarında Örneklenen Söz Dizimsel Yapılar”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, C. 5, S. 2, 2016, ss. 626-650; Günay KARAĞAÇ, “Özel Ad Bilgisi”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 593, 2001, ss. 520-525.

¹⁷ Sözlerin özel ad olarak kullanılabilmesi, ancak onların anlam boşalmasına uğratılmasıyla mümkün olmaktadır. Anlam boşalması, genel sözlük veya söz dizimi birimlerinden birini alıp, toplumun tanıdığı bu söz veya yapıyı, toplumun tanımadığı tek bir varlığa verme eylemidir. Toplumun bütün üyelerince bilinen söz-varlık ilişkisini ortadan kaldırarak, böyle bir ilişki hiç yokmuş gibi davranmak, genel adları anlamsızlaştırmakta ve onların özel bir varlığa verilebilmesini sağlamaktadır; çünkü sosyal, genel ve nedensiz olan söz veya yapının, bireysel, özel ve nedenli olarak kullanımı, anlam boşalmasına yol açar. Dolayısıyla özel adlarda söz, anlamıyla değil, sözü edilen küçük topluluğun başlangıçta kurduğu ilişkinin zamanla unutulması yüzünden sadece sesiyle bir görev üstlenir (Karaağaç, 2019: 722).

milletin tarihi, kültürü, yaşayış ve inancı, coğrafyası vb. hakkında da önemli bilgiler taşımaktadırlar.

Türkay, şiirlerinde özel ad¹⁸ olarak daha çok kişi adları, ülke ve şehir adları, dağ ve nehir adlarına yer vermiştir. Türkay'ın şiirlerinde tespit ettiğimiz özel adların bir kısmı örnekleriyle dikkatlere sunulmuştur:

Çıxdı qanadlarım uça bilmedim

Arana, yaylağa, **Karsa**, **Kazağa**; (ÉMDA / Arxada Hesret Var Qarşıda Hesret)

Kim bölüb yurdumuzu,

Yatıbmı qoç **Koroğlu**? (ÉMDA / Lövhe)

Ağrı Dağ ağrım-acımdı,

Savalan beyaz tacımdı. (AHV / Koroğlu Dübeyti)

Türkayam, bu adı qebul éyledim, (AHV / Türkayam)

Yox-yox, incimesin **Himalay**, **Qoşqar**,

Meni qınamasın ne dağ, ne dere. (BGG / Zirve)

Éhéy!.. é...héy!..

Dé hardasan?!

Oğul, oğul. **Cavid**! **Cavid**! (BGG / Bir Ananın Ağısı)

Gezdim başdan-başa **Dağkesemeni**, (HTBG / Öpdü)

Yanırdı üreyim **Qarqara** gétđim,

Könlümde bir qorxu, bir qara, gétđim. (YŞ / Qarqar Ağıları)

Bextimin, éşqimin qebri qazılıb,

Bu da **Tanrıdan** mı sınaq, gizlice?.. (YŞ / Gizlice)

El açıb göylere, bir çare gezir...

Vurğunun yazdığı o **Humay** kimi, (YŞ / Orda Xeyalımın Uzaqlığında)

¹⁸ Türkiye Türkçesinin önemli yazım ve noktalama kurallarından biri olan özel adlardan sonra gelen çekim eklerinin kesme işaretiyle ayrılması kuralı Azerbaycan Türkçesinde yoktur; bu ekler özel adlarla birleştirilerek yazılır.

2.1.2.2. Cins Adlar (*İng. Common Noun; Alm. Gattungsname; Fr. Nom Commun; Azb. Ümumi İsim*)

Cins adlar, aynı türden olan canlı cansız bütün varlık ve kavramlara verilen ortak adlardır. Bu adlar, özel adlarda olduğu gibi belirli tek bir varlık veya nesneyi göstermezler. Aynı türden olan varlık ve kavramlardan birine, bir bölümüne veya hepsine ad olan sözlerdir (Hatiboğlu, 1969: 22; Korkmaz, 2014: 242; Banguoğlu, 2019: 321).

Türkay'ın eserlerinde yer alan cins adların bir kısmını dikkatlere sunmak yararlı olacaktır:

sürü: *sürü*

Né güzel yayılıb **sürü** çemende, (ÉMDA / Mene Tanışdı)

ovçu: *avcı*

céyran: *ceylan*

Ovçu bereye yatdı,

Céyrana gülle atdı. (ÉMDA / Yazıqlar)

ulduz: *yıldız*

Ulduzlar da avazıyıb dönüb kümüşe. (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

torpaq: *toprak*

ağac: *ağaç*

daş: *taş*

Torpaq ol, **ağac** ol, demir ol, **daş** ol,

Kimese gerek ol, kölgəsiz olma!.. (AHV / Mektub)

yarpaq: *yaprak*

Başlayıbdı **yarpaq**ların yağışı

Sen ne vaxtın **qönçesisen**, **gülüsen**? (AHV / Payızda Açılan Çiçek)

yol: *yol*

Xalqımın qelbine **yol** tapa bilsem

Sanaram en uca zirvedeyem men. (BGG / Zirve)

qoyun: *koyun*

Baba, bu **qoyun**lar mene tanışdı. (BGG / Mene Tanışdı)

könül: *gönül*

Güneş qürub éder, ayaq açar şer,

Görünmez torpağın **könül** hemdemi. (BGG / Géce Düşünceleri)

od: *ateş*

Düşmüşem qeribe ateşe-**oda**,

Gözlerin gözümü bende salıbdır. (HTBG / Géce Küçenizde Donub Xeyalım)

sévinc: *sevinç*

Kimimize fikir, keder,

Kimimize **sévinc** hemdem. (HTBG / Karusél)

géce: *gece*

gündüz: *gündüz*

yuxu: *uyku*

Géceleri gündüz oldu

Oğurlandı **yuxuları** (HTBG / Biçinçiler Haqqında Ballada)

ürek: *yürek*

kül: *kül*

Ürek alışdı **kül** oldu,

Ondan mene bir xeber dé. (YŞ / Ondan Mene Bir Xeber Dé)

saç: *saç*

qar: *kar*

yuva: *yuva*

Sensizliyim **saç**larımda **qar** olub,

Üreyimde **yuva** salıb keder-qem... (YŞ / Hardasan)

ay: *ay*

bulud: *bulut*

göy: *gök*

Ay girdi **buluda** yéne,

Göy yurda baxmağa gétđi. (YŞ / Ay Girdi Buluda Yéne)

2.1.2.3. Somut Adlar

Duyu organlarımız ile tespit edebildiğimiz ve doğada madde olarak yer alan nesnelerin adları somut adlar olarak nitelendirilir (Atabay, 1983: 27; Sağol Yüksekaya, 2006: 121). Türkay'ın şiirlerinde yer alan somut adlardan bazıları şöyledir:

yataq: *yatak*

papaq: *tüylü deriden yapılan başlık*

Körpem **yatağ**ına sığışmır daha,

Başı **papağ**ına sığışmır daha... (ÉMDA / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

balta: *balta*

Dayan, ayaq saxla, eli **baltalı**,

Doğra budağımı, kölgeme deyme! (AHV / Palıdlı Méşenin Dédiklerinden)

qelem: *kalem*

Uçdu qanad-qanad köksüme sarı,

Qelemim lületek tuşlandı göye. (BGG / Karvan)

qedeh: *kadeh*

Elimde bir **qedeh** qem,

Gözümün-könlümün seni kem... (HTBG / Anaya Mektub)

mıx: *çivi*

Göy yurdda sineler açıq,

Heyalar **mıx**dan asılı... (YŞ / Ay Girdi Buluda Yéne)

2.1.2.4. Soyut Adlar

Elle tutulup gözle görülemeyen, nesne olarak tecellisine imkân bulunmayan, ancak akıl ve sezgi ile anlaşılabilen kavramların karşılığına soyut ad denir (Bilgegil, 1984: 171; Bozkurt, 1995: 106). İslam Türkay'ın şiirlerinde yer alan soyut adlardan bazıları şunlardır:

intizar: *hasretle bekleme, gözleme*

Bu **intizar** gören ne vaxt qurtarar,
Bilmeyirik yol, yaxınmı, uzaxmı? (ÉMDA / Yol)

hede-qorqu: *tehdit, korkutma*

ümid-güman: *ümit, şüphe*

Xoş tebessüm, **hede-qorxu**, **ümid-güman**...
Bu havada yaş alışır, quru yanmır. (AHV / Nağıl)

ümid: *ümit*

arzu: *istek*

dilek: *dilek*

Sen benim **ümidim**, **arzum**, **dileyim**,
Könülsüz balı da yéye bilmerem. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

ruh: *ruh*

Fikirler aleminde
Ruhu alışdı, yandı. (HTBG / İki Lövhe – I)

sévinc: *sevinç, mutluluk*

derd-qubar: *dert, keder*

Kimi **sévinc** gözleyir
Bitsin **derdi-qubarı**... (YŞ / Kimi Qarı Gözleyir)

2.1.3. *Kaynaklarına Göre Adlar*

2.1.3.1. *Türkçe Adlar*

Türkçenin başka dillerden alıntılanmadığı, Türkçenin en eski dönemlerinden beri varlığını sürdüren adlardır.

Ne gözel yayılıb sürü çemende,

Başını qaldırıb baxmır héç neye. (ÉMDA / Mene Tanışdı)

O **dağ**larda giléylenme, amandı,

Sesin gelib bize çatdı, qardaşım. (ÉMDA / Behmen Vetenogluna)

Qayıdıb öz évine,

O sévine-sévine; (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Şherde **ayaqlar** deymir torpağa

Örtübler üstünü **demirle**, **daşla**. (AHV / Şherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

Göylerini tüstülerle bezediler,

Xezeri gördünüzümü ola? (AHV / Xezer Haqqında Düşünceler)

Ne gözel yayılıb **sürü** çemende,

Başını qaldırıb baxmır héç neye. (BGG / Mene Tanışdı)

Payız qanad germiş bağçalarsınız,

İller saçınızda dincelir, **ana** (BGG / Ata ve Anama)

Nola dönüb uşaq olam birce **gün**,

O çağlarım bir de döne, gele, of... (HTBG / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce

Gün)

Çınartek **boy** atıb ucalsam da men

Senden gén düşmerem, a **köküm** benim. (HTBG / Çınarın Söhbeti)

Bu heyat **döyüşdür** başdan **ayağa**,

Könlümde zedeler o qederdi ki. (YŞ / Qorxular Hedeler O Qederdi Ki)

Boyun eyib bir taléye, bir paya,

Belke sen de bir **özgenin** yarışan. (YŞ / Hardasan)

2.1.3.2. Alıntı Adlar (Yabancı Dillerden Geçen Adlar)

Her dilin kendine has bir söz varlığı vardır. Fakat söz varlığı yalnızca o dilin sözcüklerini değil, atasözlerini, vecizelerini, deyimlerini, dualarını, beddualarını ve kalıp sözlerini de kapsar. Yani söz varlığı sadece bir dilde birtakım seslerin bir araya gelmesiyle kurulmuş simgeler, göstergeler olarak değil, aynı zamanda o dili konuşan toplumun kavramlar dünyası, maddî ve manevî kültürünün yansıtıcısı, dünya görüşünün bir kesitidir (Aksan, 1996: 7; Güneş, 2015: 996-997).

Sözcükler kendi içlerinde oldukça farklı boyutlara sahiptirler. Bu boyutlardan birisi de alıntı* sözcüklerdir (Çoban, 2020: 1).

Geçmişten günümüze kadar farklı milletlerle, farklı kültür çevreleriyle sosyal, siyasi, askerî, dinî ve ekonomik ilişkiler kurulması sonucunda doğal olarak o milletlerle karşılıklı sözcük alışverişi olmuştur:

İnsanlar, sosyal, kültürel, ekonomik, teknolojik¹⁹, siyasî vd. alanlardaki kavramları adlandırırken önce kendi dillerinin sunduğu imkânlardan yararlanırlar. Bu dilin imkânları dahilinde kavramlara ad olacak yeni kavram işaretlerini (kelimeleri / kelime gruplarını) yapar veya türetirler. Kavramların işaretlenmesinde (adlandırılmasında) duyulan bu ihtiyaç kimi zaman da kültürel ilişkide bulunan diğer milletlerin dillerinden alınan kavram işaretleriyle karşılanır. Hatta bazen de ana dilde bir kavramı karşılayan kavram işareti bulunduğu hâlde yine bu kavrama ad olmak üzere yabancı kökenli bir kavram işareti de (kelime / kelime grubu da) lengüistik alışveriş sonucu ana dilinin kullanım alanına girer. Lengüistik alışveriş sonucu dile girmiş olan bu kavram işaretinin önce ana dildekilerle birlikte kullanıldıkları, zamanla da ana dildekilerden daha fazla işleklik kazanıp onların yerlerine geçtikleri görülür. Bu durum her dil için söz konusudur. Lengüistik alışverişin tabîi sonucu olarak,

*Türkiye Türkçesindeki alıntı sözcüklerle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. İsmail ÇOBAN, *Türkiye Türkçesindeki Alıntı Sözcükler*, 1.b., Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık, 2020; Zeynep KORKMAZ, *Türkiye Türkçesinde Yazı Diline Girmiş Günlük Yaşamla İlgili Alıntı Sözcükler ve Ekler*, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar III*, Ankara: TDK Yayınları, 2007, ss. 487-496.

¹⁹ Ekonomik ve dolayısıyla teknolojik bakımdan güçlü olan devletler, gelişmemiş veya gelişmekte olan devletleri teknoloji ürünlerinin çoğu kez satışı, bazan hibesi, bazan da takası yoluyla kendilerin bağımlı kılmaktadırlar. Bu durum dar anlamda teknoloji ürünlerinin satışı, hibesi veya takası gibi görünebilir. Ancak geniş anlamda tabir yerindeyse gerçek anlamda bir kültürün, bir medeniyetin, bir ideolojinin de son derece akıllı, son derece şuurlu bir şekilde satışı, hibesi, takası, empoze edilmesi anlamını taşır. Yani teknoloji ürünleri gittikleri yerlere ait oldukları milletlerin dillerinde, kültür ve medeniyetlerinden, yaşayış ve inanışlarından, ideolojilerinden de birçok şey taşır (Alyılmaz, 2010: 34).

yabancı dillerden dilimize birçok kavram işareti girmiş ve dilimize ait birçok kavram işareti de diğer dillere geçmiştir (Alyılmaz, 1998: 5).

Diller kültürel alışveriş neticesinde birbirlerinden kolayca isim türü sözcükleri alıntılatabilirler. Kültürel etkileşimin ileri düzeye vardığı durumlarda ise sıfat, zarf, nadiren fiil gibi başka kelime türlerinin ve ek, edat gibi gramer unsurlarının ödünçlendiğine de şahit olunur (Gemalmaz, 2010: 262; Daşdemir, 2014: 30):

Dünyada ancaq öz xalis sözlərindən ibarət olan saf dil yoxdur. Bütün diller bir-birine söz vermiş və başqasından söz almışdır. Bu proses indi də mövcud dillərdə davam edir. Bu və ya digər dilin başqa dildən aldığı sözə alınma söz deyilir. Başqa dillərdən yalnız sözlər deyil, ifadə və şəkilçilər də alınır. Alınma sözlər bütün dillərdə eyni kəmiyyət təşkil etmir, bunların bəzilərindən çox, bəzilərindən isə az olur. Alınma sözlərin çoxluğu ne dilin müstəqilliyini inkar edir, ne də onun təsir qüvvəsini azaldır (Qurbanov, 2019: 225).²⁰

Türkey'in şiirlerinde çoğunlukla Arapça, Farsça ve Rusça alıntı kavram işaretleri tespit edilmiştir. Bu kavram işaretleri İslam Türkey'in şiirlerinde, alıntı yapılan dilin / dillerin imlâlarıyla değil; Azerbaycan Türkçesinin imlâsıyla karşımıza çıkar. Bu kavram işaretleri metin içinden örneklerle dikkatlere sunulmuştur:

intizar (Ar.): *hasretle bekleme, gözleme*

vaxt (Ar.): *zaman, vakit*

Bu **intizar** gören ne **vaxt** qurtarar (ÉMDA / Yol)

dost (Far.): *birisi ile dostluk bağı olan adam, yakın arkadaş*

Dost olmuşuq yala-yada, (ÉMDA / Koroğlunun Qocalığında Dédiklerinden)

bedbext (Far.): *talihsiz, bahtsız, kaderi talihi kötü olan*

Bedbext şair, sen kimsen? (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

fikir (Ar.): *düşünme, düşünce, tefekkür*

xeyal (Ar.): *insanın zihninde canlandığı, tasavvurunda yarattığı şey*

Fikirlerim, xeyallarım çekilib göye... (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

²⁰ Azerbaycan Türkçesindeki alıntı sözlerle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Afad QURBANOV, *Müsair Azərbaycan Edebi Dili*, C. 1., Bakı: Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, ss. 225-242, 2019.

ne're (Ar.): *nara, hücum, hamle, kavga sırasında çıkarılan yüksek ses*
divâne (Far.): *deli, alık*

Ne'resine divaneler qaçıb geldi, (AHV / Xezer Haqqında Düşünceler)

é'tibar (Ar.): *bir kimsenin sadakatine, samimiyetine, doğruluğuna olan inanç, güven*

qelb (Ar.): *yürek*

É'tibarım qalmayıb

Qelbimdeki dözüme,

Yuxu gétmir gözüme... (AHV / Yuxu Gétmir Gözüme)

kolxoz (Rus.): *komünist sistemde zirai üretim kooperatifi*

komsomol (Rus.): *komünist Gençler Birliği Teşkilatı, genç komünistler*

ömr (Ar.): *ömür, yaşama süresi*

Kolxozu <<kalxoz>> oxu

<<**Komsomolu**>> <<kamsamol>>

Düşün bir **ömrü**-günü

Hara aparır bu yol!..>> (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

zirve (Ar.): *dağın en yüksek noktası, doruk*

ebediyyet (Ar.): *ebedilik, sonsuzluk*

zefer (Ar.): *galibiyet, üstünlük, yenme*

nida (Ar.): *seslenme, bağırma, çağırma*

emel (Ar.): *gaye, maksat, şiddetli arzu, istek*

arzu (Far.): *bir şeyin olmasını yürekten isteme; istek, dilek, emel*

Zirve – ebediyyet, zefer, son nida

Zirve-emelimde, arzularımda... (BGG / Zirve)

tebiet (Ar.): *yerde tabii durumun, insan faaliyeti dışında oluşan ve değişen her şeyi (iklim, bitki alemi vs.)*

seher (Ar.): *günün başlangıç saatleri, sabahın gün doğmadan önceki zamanı*

Tebiet éle bil qara géyiner,

Gözleyer güneşi **sehere** kimi. (BGG / Géce Düşünceleri)

ixtiyar (Ar.): *yaşlı*

biqerar (Far.+Ar.): *kararsız*

Bir **ixtiyar** oturmuşdu yol üstündə.

Bir **biqerar** oturmuşdu yaman günde. (BGG / Qeribə Yuxular)

xelveti (Ar.): *gizlice, gizli olaraq; kimsəsiz, ıssız yer*

be'zen (Ar.): *ara sıra, arada bir*

şé'r (Ar.): *şiir*

misra (Ar.): *beyitin satırlarından hər biri*

Xelveti durardıq **be'zen** üz-üze,

Téllərin **şé'**rimdə **misralan**ardı. (HTBG / Hörükler)

sabah (Ar.): *günün başlangıcı, günün ilk saatləri; seher*

léysan (Ar.): *iri taneli nisan yağmuru*

Bir ağ günlü **sabah** ola,

Léysan düşə ize, yola.

Küsüb géden nola, nola

Gele ay söyüd, ay söyüd. (HTBG / Tenha Söyüd Haqqında Neğmə)

rengbereng (Far.): *çəşitli rənglərdə olan*

mehebbet (Ar.): *aşk, sevgi*

Rengbereng mehebbet yoluydu dünya, (HTBG / Qoru Üreyini)

mezar (Ar.): *ölünün gömülü olduğu yer, kabir*

Orda, xəyalımın uzaqlığında...

Bir boş **mezar** baxır yollara sarı... (YŞ / Orda Xəyalımın Uzaqlığında)

namerd (Far.): *korkak, alçak, mərt olmayan*

dövran (Ar.): *zaman; talih*

Dövran namerd, insan **namerd**,

Könül, **namerd** ol, **namerd** ol. (YŞ / Dövran Namerd İnsan Namerd)

2.1.4. Ad İşletimi

Anlamalı dil öğelerinden biri olan adlar, her ne kadar bağımsız olma özelliğine sahip olsalar da dil adını verdiğimiz dizgede her zaman tek başlarına hareket edemezler. Ad işletimi, ad kök, köken veya gövdelerine çeşitli ekler getirilmek suretiyle yapılmaktadır²¹. İslam Türkay'ın eserlerinde ad işletimi; teklik kategorisi, çokluk kategorisi, aitlik kategorisi, iyelik kategorisi ve hâl / durum kategorisi olmak üzere beş başlıkta incelenmiştir.

2.1.4.1. Teklik Kategorisi

Azerbaycan Türkçesi'nde isimlerin teklik şekilleri Türkiye Türkçesindeki gibi işaretli (Ø)'dir. İslam Türkay'ın şiirlerinde de isimlerin teklik şekillerini gösteren özel bir ek yoktur. Türkçe veya alıntı isim kök ve gövdelerinin çekimsiz olan şekilleri genelde teklik ifade etmektedirler:

ovçu+Ø: *avcı*

Ovçu bereye yatdı,

Céyrana gülle atdı. (ÉMDA / Yazıqlar)

seher+Ø: *seher*

günorta+Ø: *öğle*

axşam+Ø: *akşam*

Seher – dolu, **günorta** – gün, **axşam** – bulud,

Di gel baş aç bu deyişen havalardan. (AHV / Nağıl)

Arpaçay+Ø: *Arpaçay (nehir)*

könül+Ø: *gönül*

Arpaçay, Araz quruyar,

Könül, sebr éyle, sebr éyle... (AHV / Koroğlu Dübéyti)

kepenek+Ø: *kelebek*

Baxıram ömrümün gündoğanına,

²¹ Türkçede isim çekim ekleri ve işlevleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ahmet BURAN, "Türkçede İsim Çekimi Ekleri", *Makaleler*, Ed. Ercan ALKAYA, Süleyman Kaan YALÇIN ve Murat ŞENGÜL, Ankara: Turkish Studies Yayınları, 2008, ss. 139-152.

Qovardım men sizi **kepenek** kimi. (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

söyüd+Ø: *söğüt*

Eyibdir başını torpağa sarı

Gören ne düşünür, ne anır **söyüd**. (HTBG / Eyibdir Başını Torpağa Sarı)

üzük+Ø: *yüzük*

Bir zaman anamın vərđiyi **üzük**

İndi barmağında ilana dönüb. (HTBG / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

bayram+Ø: *bayram*

Bayram oldu, éller güldü, sévindi,

Menim ise qaş-qabağım açılmır... (YŞ / Bayram Oldu Éller Güldü Sévindi)

benövşe+Ø: *menekşe*

Xeyaldan yıxılıb, boylanıb baxsam

Dumanda röya tek iten **benövşe**... (YŞ / Dumanda Röya Tek İten Benövşem)

2.1.4.2. Çokluk Kategorisi

Adların çokluk kategorisini üç grupta incelemek mümkündür; morfolojik yolla (ekler vasıtasıyla) çokluk yapımı, semantik yolla (bünyesinde çokluk anlamı barındıran sözcüklerle) çokluk yapımı, sentaktik yolla (söz dizimsel yolla) çokluk yapımı²² (Alyılmaz, 2011: 107-109; Alyılmaz, 2020: 190-191).

Morfolojik yolla çokluk yapımında en yaygın kullanılan ek (biçim birim) /+lAr/ ekidir. /+lAr/ eki dışında /+An+/, /+Ar+/, /+(ş)Ar+/, /+GIl+/, /+GUn+/, /+°K+/, /+lA+/, /+°s+/, /+°ş+/, /+°T+/, /+°z+/ ekleri de Türkçenin tarihsel süreci içinde üzerlerine getirildikleri sözcüklere çokluk, fazlalık, ikizlik, topluluk, genelleme, abartma, saygı vb. anlamlar katmışlardır. Ancak Türkçede morfolojik yolla çokluk yapımında kullanılan bu eklerin büyük bölümü tarihsel süreç içinde çokluk vb. işlevlerini kaybedip üzerlerine getirildikleri sözcüklerin kök, köken ve gövdeleriyle birleşmişlerdir (Alyılmaz, 2020: 190-191).

²²İsimlerde çokluk kategorisiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Cengiz ALYILMAZ, *Orhun Yazutlarının Söz Dizimi*, (Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994, ss. 38-41; Semra ALYILMAZ, *Risâle-i Müze-düzlük (İnceleme - Metin - Dizin)*, 1.b., Ankara: Elik Yayınları, 2011. ss. 108-109.

Azerbaycan Türkçesinde morfolojik yolla çokluk yapımında şu görevli dil öğelerinden yararlanılmıştır:

• **/+lAr/**

ağac+**lar**: *ağaçlar*

Bir palıd yıxılsa, hayqırar méşe,

Ağaclar quruyar sessiz, semirsiz. (ÉMDA / Quruyan Ağaclar)

Neheng-neheng **ağaclar**

O tufanda yıxıldı (HTBG / Hüséyn Cavide)

durna+**lar**: *turnalar*

Ömür-gün dönermi **durnalar** kimi?.. (ÉMDA / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

serhed+**ler**: *serhatler, sınırlar*

yağış+**lar**: *yağmurlar*

Bu **serhedler** isteyimi héç éyler

Üreyimde **yağışlarım** yağar héy... (ÉMDA / Araz Burda Üreklerden Axar Héy)

bağ+**lar**: *bahçeler, bağlar*

Dolandı qelbimde min arzu, istek,

Hardasan, ay bahar?!

Bağlar saralıb... (AHV / Bu Gün Sabah)

arzu+**lar**: *arzular, istekler*

Arzular güllener, budağı eymez,

Ot kökü üstünde biter, déyibler. (AHV / Veten)

gün+**ler**: *günler*

O **günlerim** bir de dönmez, bir de qayıtmaz. (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

yağış+**lar**: *yağmurlar*

ulduz+**lar**: *yıldızlar*

yuxu+**lar**: *uykular*

sual+**lar**: *sorular*

Qırmızı **yağışlar** yağacaq sabah,

Qırmızı **ulduzlar** doğacaq sabah,

Qırmızı **yuxular** göreceyik biz,

Qırmızı **suallar** véreceyik biz. (BGG / Sabah)

dağ+**lar**: *dağlar*

düzen+**ler**: *ovalar*

Dağlara baxıram, qarlı **dağlara**,

Düzenler **dağların** eteyidirmi? (BGG / Belke)

Bu **dağlarda** çen-qara,

Dağlar arasındasan... (YŞ / Bu Qaranlıq Dünyanın)

gül+**ler**: *güller*

Tebiet bezendi, **güller** tezeter, (BGG / Bahar Lövheleri)

saç+**lar**: *saçlar*

Bir qırmızı feryad olub

Saçlarını yolan lale. (HTBG / Lale)

el+**ler**: *eller*

Ellerimi tapammıram,

Bir elim şə'r yazır,

Bir elim torpaq qazır, (HTBG / Ellerim)

peleng+**ler**: *kaplanlar*

qurd+**lar**: *kurtlar*

tülkü+**ler**: *tilkiler*

Pelengler quyruq bulayır,

Qurdlar xelveti ulayır,

Tülküler méydan sulayır,

Méydan tülkü méydanıdı... (GYŞ / Méydan Tülkü Méydanıdı)

bulud+**lar**: *bulutlar*

Buludlar oynasır héy sola-sağa,

Parlayan, gurlayan düşüb qabağa (GYŞ / Niye Oyanmırıq Niye Bilmirem)

• /+°**n**/

oğ(u)l+**an**: *oğul*

Deli küleklerle dolanan **oğlan**

Bu méhrin, qılığın esiri idi. (ÉMDA / Lövhe)

er+**en**: *yiğit, cesur*

Dédi: canım qardaşlar,

Éy igidler, **erenler** – (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

• /+°**K**+/

qul+**aq**: *kulak*

Qulaq as bu méşede

Sükutun neğmesine... (ÉMDA / Azadlıq)

yan+**aq**: *yanak*

Néçe reng deyişir **yanacaqda**, üzde

Serhedler içinde keçir ömür-gün. (AHV / İkinci Monoloq)

• /+°**z**/

bi+**z**: *biz*

Biz ki, and içmişdim ilk eşqimize, (ÉMDA / Hörükler)

gö+**z**: *göz*

Meni anlamadın, bu derd böyükdü,

Taléyin eşqimin **gözünü** tökdü. (ÉMDA / Seni İtirdim)

qırğ+**ız**: *Kırgız*

Tatar, Türkmen, **Qırğız**, Başqırd:

Menem, Türk oğlu Türkem men! (ÉMDA / Türk Oğlu Türkem Men)

di+z: *diz*

Dizini qatlayır daha

bu arx bu suyu götürmez... (ÉMDA / Bu Arx Bu Suyu Götürmez)

si+z: *siz*

Siz yaxşı olun, biz de

Dolanaq kölgənizdə. (HTBG / İki Lövhe – I)

ağ1+z: *ağ1z*

Dağlara direnir yolumun **ağzı**,

Bilirem, dizimi daş aparacaq. (HTBG / Her Şəyi Tezeden Başlayam Gerek)

• /+°s+/, /+°ş+/
di+ş: *diş*

Bizim ailemizin

Ağrıyan **dişi** oldun...>> (ÉMDA / Tanış Ünvan)

gün+eş: *güneş*

Güneş yədi lal suların qaymağını,

Alışdırdı düzler lale çırağını, (BGG / Gel Ay Bahar)

qa+ş: *kaş*

Yanağı lale kimi,

Qaşları hale kimi, (HTBG / Sual)

gén+iş: *geniş*

Düzenlerin

Gənişliyi daralıb,

Yoxsa

Yoxuş-ənişliyi qar alıb?! (HTBG / Tenha Buruqların Gəce Neğmesi)

2.1.4.3. Aitlik Kategorisi (Azb. Mensubiyet Katéqoriyası)

Aitlik eki /+KI/, /+kü/ ad kök, köken veya gövdelerine doğrudan doğruya geldiği gibi, adların ilgi ve bulunma durum eki almış biçimlerinden sonra da gelir. Ek, içinde bulunma ve aitlik bildiren bir işleve sahiptir (Korkmaz, 2014: 280).

dünen+**ki**: *dünki*

Sen **dünenki** alqışları bu gün unut. (ÉMDA / Nağıla Çox İnanma)

Hüre-hüre it olub

Dünenki qotur küçük. (AHV / II. Lövhe)

bugün+**kü**: *bugünkü*

-**Bugünkü** qezetlerde

Yéne yaman yazırlar. (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

bizim+**ki**: *bizimki*

Qonşunun bés otağı,

Qarajı, <<Volqa>>sı var.

Bizimki niye yoxdu? (ÉMDA / Ayxanın Sualları – IV)

hemin+**ki**: *şimdiki*

Dünya **heminkidir** gözü-könlü tox... (AHV / Arxada Hesret Var)

senin+**ki**: *seninki*

Baş **seninkidi**,

Huş özgenin. (AHV / Sapand Daşı)

köksümde+**ki**: *göğsümdeki*

Nedir **köksümdeki** béle tengiyir?! (BGG / Menim Üreyimi, Özümə Vərin)

sirkde+**ki**: *sirkdeki*

Gün kéçdi, ay kéçdi, iller ötüşdü,

Sirkdeki vehşiler ehlileşdiler. (BGG / Mene Tanışdı)

sabah+**ki**: *sabahki*

Gözaltı olunub **sabahki** er de! (HTBG / Dehşet)

Ekleme: Azərbaycan Türkçesinde iyelik kategorisi aitlik kategorisi içinde değerlendirilmiştir²³:

Mirzezade, Azərbaycan Türkçesinde “Mensubiyyet Katéqoriyası” başlığı altında iyelik eklerini vererek bu eklerin Türkçenin tarihî bütün devirlerinde değişmeden günümüze kadar bu hâliyle ulaştığını ve mensubiyyet / aitlik ifade ettiğini belirtir (Mirzezade, 1990: 38).

2.1.4.4. İyelik Kategorisi (İng. Possessive Suffix; Alm. Possessivsuffix; Fr. Suffixe Possessif; Azb. Yiyelik Şekilçileri)

İyelik ekleri adın karşıladığı nesnenin kime veya neye ait olduğunu bildiren, sahiplik gösteren ve adlar ile adlar arasında bağlantı kuran eklerdir. Dolayısıyla getirildikleri adların dışında fakat o adlara ait olan, o adların malı sayılan nesneleri şahıs olarak gösteren eklerdir (Korkmaz, 2014: 276; Güneş, 2015: 103).

Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Azərbaycan Türkçesinde de teklik ve çokluk biçimleriyle altı türü vardır (Hesenov vd., 1989: 43-44; Kâzımov, 2010: 87; Hacıyeva ve Ebdülhesenli: 2011: 64-66; Yalçın, 2018: 216):

Tablo 3: Azərbaycan Türkçesinde Kullanılan İyelik Ekleri

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs:	/+(I)m/, /+(U)m/	/+(I)mIz/, /+(U)mUz//
2. Şahıs:	/+(I)n/, /+(U)n//	/+(I)nIz/, /+(U)nUz/
3. Şahıs:	/+(s)I/, /+(s)U//	/+lArI/

Teklik

- /+°m/ (I. Teklik Şahıs İyelik Eki)

Ø+Ø ürey+**im**

Üreyim qan oldu, haray! (ÉMDA / Koroğlunun Qocalığında Dédiklerinden)

Ø+Ø göz yaş+**ım**

Göz yaşım axdı içime, (ÉMDA / Güldüm Ağlaya Ağlaya)

²³ bk. Buludxan Xelilov, *Türkologiyaya Giriş*, 2.b., Bakü: 2013, Bakı Çap Evi Neşriyatı.

Ø+Ø ruh+um

Bu xezan altında uyuyur **ruhum**, (ÉMDA / Her Şəyi Tezeden Başlayam Gerek)

menim torpağ+ım

menim daş+ım

Menim torpağımda, benim daşımda (ÉMDA / Bu Sulh Ölümdü)

menim yiye+m

Sahibsiz bir kölgeyem,

Bes **menim yiyem** hanı? (AHV / Yazılmamış Bayatılardan)

ø+ø bəşik+ım

İsti ana qucağı

O vaxt **bəşiyim** olub, (AHV / Ömrün Serhedləri – I)

menim gözü yaşlı heqiqet+ım

Bu günde duymayıb, axtarmamışam,

Menim gözü yaşlı heqiqetimi. (AHV / Birinci Monoloq)

ø+ø kök(ü)s+üm

ø+ø qelem+ım

ø+ø ilham+ım

Uçdu qanad-qanad **köksüme** sarı,

Qelemim lületek tuşlandı göye.

İlhamım qıy vurub kesdi yolları,

Hay-haray qopardı <<xerac vér>>- déye. (BGG / Karvan)

ø+ø yuxu+m

Dünen géce **yuxumda** ah,

Dünyamızı yaman gördüm. (BGG / Qeribe Yuxular)

ø+ø kön(ü)l+üm

ø+ø göz+üm

menim ürek+ım

Könlümden, gözümden yaralanmışam,

Menim üreyimi özümə vérin! (BGG / Menim Üreyimi Özümə Vêrin)

kök+**üm** benim

yük+**üm** benim

Senden ayrılmazam a **köküm benim**.

Öten buludlardan bac alsam da men

Yéne çiyindedir bu **yüküm benim**,

Senden ayrılmaram a **köküm benim**. (HTBG / Çınarın Söhbeti)

ø+ø öm(ü)r+**üm** gün+**üm**

menim ne yaman düşmen+**im**

Sévdim gözlerini, düşdüm günaha,

Ömrüme-günüme sen qenim oldun.

Men senin en yaxın dostunam daha,

Sen **menim** ne yaman **düşmenim** oldun!.. (HTBG / Sévdim Gözlerini Düşdüm Günaha)

Menim yaşıl ümid+**im**

Menim yaşıl inam+**im**

Menim yaşıl ümidim,

Menim yaşıl inamım,

Axır meni yaratdı... (HTBG / Ömrün Serhedleri – I)

ø+ø qelb+**im**

Senden uzaqlarda bil ki hemişe

Qelbim qan ağlayar, bu demnen kéçer... (YŞ / Kéçer)

menim talé+(y)**im**

Bu **menim taléyim** qeza-qedermiş,

Néyneq, için-için yanaq gizlice, (YŞ / Gizlice)

ø+ø pul+**um**

Sabah bir manat çörek **pulum** yox

Neye ümid édek, neye, bilmirem?.. (GYŞ / Niye Oyanmırıq Niye Bilmirem)

- /+°n/ (II. Teklik Şahıs İyelik Eki)

senin ünvan +**ın**

senin ad+**ın**

Senin ünvanına, senin adına (ÉMDA / Xatırla Meni)

senin od+**un**

Donnam, el açmaram **senin oduna!**.. (ÉMDA / Dünyanı Qınama)

senin şe'r+**ın**

Ø+Ø söz+**ün**

Orda **senin şe'rin, sözün** yaralı,

Burda benim rengim-rufum saralı. (ÉMDA / Behmen Vetenöğluna)

senin qan+**ın**

Ø+Ø ruh+**un**

Senin qanın axır damarlarımdan,

Ruhun xeber vérir ilk baharımdan. (AHV / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

Ø+Ø yan+**ın** yöre+**n**

İlbeil böyüyüb qol-budaq atdın,

Yanına-yörene kölgən düşmedi. (AHV / Mektub)

Ø+Ø bu gün+**ün** sabah+**ın** dünən+**ın**

Yıx benim évimi, qardaş qara daş.

Men senin üçün ağladım,

Bu günün, sabahın, dünən üçün ağladım (AHV / Sapand Daşı)

senin buxar+**ın**

Senin buxarında alışan ocaq

Menim üreyimin çırağı imiş. (BGG / Doğma Yurda Mektub)

Ø+Ø gözler+**ın**

Azıb **gözlerinin** qaranlığında

Özüm özümü de tapa bilmirem. (BGG / O Günden)

senin yol+**un**

Niye giléylisen özün özünden,

Senin ki **yolunu** duman almayıb. (BGG / Dünyanı Qınama)

senin yasin+**in**

Dehşet! Yaşamağa qarışıb başın,

Diriyken **yasinin** oxunub **senin**. (HTBG / Dehşet)

senin en yaxın dost+**un**

Men **senin** en yaxın **dostunam** daha,

Sen benim ne yaman düşmenim oldun!.. (HTBG / Sévdim Gözlerini Düşdüm
Günaha)

Ø+Ø derd+**in**

Derdinden ölmeyim incidir seni,

Derdinden ölmerem, gét, arxayın gét... (HTBG / Gét)

Ø+Ø yəriş+**in**

Men, Allahı séven bende,

Yərişin şeytandı, gözəl. (GYŞ / Gözel)

senin defter+**in**

Senin defterinde hökmüm yazılıb,

Kendirim kesilib, ümid nazilib; (YŞ / Gizlice)

senin yol+**un**

Yumdum gözlerimi **senin yoluna**

Bir de o yollara baxmayacağam. (YŞ / Elvida)

• /+ (s)**I**/ (III. Teklik Şahıs İyelik Eki)

onun reng+**i**

Onun rengi nécedir, (ÉMDA / Lövhe)

onun heya+**sı**

onun ar+**ı**

Ay üzünde **heyası** var, **arı** var, (ÉMDA / Of of)

onun süpürge+si

Süpürgesi elinde (ÉMDA / Lövhe)

onun kölgə+si

Güneşin kölgəsi—bu ana torpaq,

Onun kölgəsində yaşayırıq biz! (AHV / Kölgeler)

onun etr+i

Geldim **onun etrine**,

Deyemmedim xetrine. (AHV / Yazılmamış Bayatılardan)

onun év+i

Arvad açar sirrini.

Onun évini yıxar. (AHV / I. Lövhe)

Ø+Ø qara kölgə+si

Ø+Ø géce+si

İtdi qara **kölgəsi**,

Gécesi gündüz oldu... (AHV / Meşenin Nağılı)

Ø+Ø gizli sévgi+si

Düşünürem, qelbinde

Gizli **sévgisimi** var? (BGG / Gécələr)

Ø+Ø gözler+i

Ø+Ø hal+ı

Gözleri qaraldı, dəyişdi **halı**,

Yapalaq daş kimi düşdü dereye, (BGG / Zirveye Çekdiler Kor Yapalağı)

onun qesd+i

O, dünyanın qesdinde,

Dünya **onun qesdinde**... (HTBG / İki Lövhe)

Ø+Ø qulaq+ı

Ümidim oyaqdır, **qulağı** sesde,

Uçan xeyallara çata bileydin. (HTBG / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Ø+Ø ay üz+ü

Ø+Ø heya+sı

Ø+Ø ar+ı

Ø+Ø sine+si

Ø+Ø nar+ı

Ay **üzünde heyası** var, **arı** var,

Sinesinde köynek dolu **narı** var. (HTBG / Éle Baxdı O Ay Üzlü Üzüme)

onun dağ+ı

Üreklerde çarpaz **onun dağıdır**. (GYŞ / Basabas)

onun qelb+i

Ya **onun qelbine** bir sévgi gönder

Ya benim qelbimden al bu sévgini... (YŞ / Şükür Varlığına Şükür İlahi)

Ø+Ø mavi pencere+si

Ø+Ø sine+si

Mavi penceresi üzüme bağlı...

Menim sinem kimi **sinesi** dağlı... (YŞ / Orda Xeyalımın Uzaqlığında)

Çokluk

• /+°mIz/ (I. Çokluk Şahıs İyelik Eki)

bizim év+i+miz

Doğmaca **évimize**. (ÉMDA / Qırmızı Seher)

bizim ara+mız

Aramızdan axan çaya. (ÉMDA / Ağlama Könül Ağlama)

bizim yol+u+muz

Yolumuza baxan aymı mayakmı?! (ÉMDA / Yol)

Sına dözümünü, sına özünü,

Kim bilir **yolumuz** çiçekmi, qarmı?.. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

bizim aile+miz

Bizim ailemizin

Ağrıyan dişi oldun...>> (AHV / Tanış Ünvan)

Ø+Ø öm(ü)r+ü+müz

Ø+Ø qanad+ı+mız

Aylar, iller **ömrümüzü** söküb gédirdi,

Sabah... sabah **qanadımız** çıxası idi... (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

Ø+Ø ürek+i+miz

Ø+Ø xeber+i+miz

Her şey, her şey kem idi...

Üreyimiz tox idi.

Açılan sabahlardan

Xeberimiz yox idi. (AHV / Birinci Monoloq)

Ø+Ø yuxu+muz

Ø+Ø ne+(y)i+miz

Yuxumuz yox, uzağıq her şübheden,

Neyimiz var bir ürekden savayı? (BGG / Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen)

Ø+Ø yaddaş+ı+mız

Fikirler yaşayır sakinler kimi,

Fesiller gizlenib **yaddaşımızda**. (BGG / Bir Gün Geler)

Ø+Ø ürek+i+miz

Qorxuruq ki

Üreyimiz dayanar. (HTBG / Tenha Buruqların Géce Neğmesi)

Ø+Ø derd+i+miz

Derdimiz bir—ne sen, ne men,
Sıxır seni bu çöl-çemen. (HTBG / Lale)

Bizim qara üz+ü+müz

Bizim qara **üzümüze** bir baxın.
Ay yaxşılar,
darıxırıq, (HTBG / Tenha Buruqların Géce Neğmesi)

Ø+Ø ruh+u+muz

Ø+Ø qelb+i+miz

Ruhumuz qelbimiz ağlar dayanıb...
Qehr olsun bu zaman, qehr olsun bu bext (YŞ / Ne Évin Éşiyin Ne İsti Yuvan)

Ø+Ø göz+ü+müz

Gözümüz süzüler, gözünü süzme
Ehsen yaradana, bu bağça-bağa... (YŞ / Bir Şaire)

Ø+Ø öm(ü)r+ü+müz

Ömrümüz qerib adadı,
Gümanlardan qorun, qardaş (GYŞ / Qorun Qardaş)

• /+°nIz/ (II. Çokluk Şahıs İyelik Eki)

sizin qapı+nız

Döydüm **qapınızı** baxışlarımla. (ÉMDA / O Günden)

sizin başçı+nız

<<**Başcınız** néynir orda (ÉMDA / II. Kölgə)

sizin üz+ünüz

Baxıb **üzünüze** gülümseyərdim (ÉMDA / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

sizin ne yaş+ınız

<<- **Sizin** ne **yaşınız** var...

Qabaqdadı ömür-gün (AHV / III. Lövhe)

Ø+Ø el+iniz

<<Ala qarğa **eliniz**den bala böyütmez>>.

O günlerim bir de dönmez, bir de qayıtmaz. (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

O vaxt **eliniz**de <<elifba>> idim.

Menimçün ezizdi qolumdan tutan. (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

Ø+Ø saç+ınız

Payız qanad gərmiş bağçalarsınız,

İller **saçınız**da dincelir, ana. (BGG / Ata ve Anama)

Ø+Ø göz+ünüz

Ø+Ø dil+iniz

Gözünüz yolumda qaraldı, söndü,

Dilinizin varı, yoxu men oldum. (BGG / Ata ve Anama)

Ø+Ø kəf+iniz

Ø+Ø üz+ünüz

Kəfinizi çağ éyleyen,

Üzünüzü ağ éyleyen,

Bizim qara üzümüzə bir baxın. (HTBG / Tenha Buruqların Géce Neğmesi)

Ø+Ø kön(ü)+ünüz

Ø+Ø öm(ü)r+ünüz

Atın, **könlünüz**de eger varamsa,

Néynim **ömrünüze** yağan qaramsa?.. (HTBG / Elvida)

Ø+Ø doqqaz+ınız

Göylerden énmeyen terlan xeyalım,

Bu géce dönübdür **doqqazınız**da. (HTBG / Géce Küçenizde Donub Xeyalım)

sizin qar(ı)n+ınız

Sizin qarnınızda tarix olmaqçün

Üzür size teref çeki balalar. (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

Ø+Ø baş+ınız

Arxalı köpekler, basın qurdları,

Yığın **başınıza** bu manqurdları, (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

• /+lArI/ (III. Çokluk Şahıs İyelik Eki)

Onların şalvar+ları

Şalvarları yamaqlı, (ÉMDA / Günorta)

onların el+leri

Onların ellerinde (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Ø+Ø payız külek+leri

Payız külekleri soldura bilmez. (ÉMDA / Quruyan Ağaclar)

Ø+Ø arzu+ları

Ø+Ø istek+leri

Arzuları göyerir,

İstekleri oyanır. (AHV / Birinci Monoloq)

Ø+Ø yuxu+ları

Şirin bir xeyal kimi,

Yuxuları bal kimi

Géceler... (BGG / Géceler)

Ø+Ø yastı quyruq+ları

Yastı **quyruqları** başından ağır,

Qırxılar, sağılar, satılar, dinmez. (BGG / Mene Tanışdı)

Ø+Ø ana+ları

Anaları pay getirdi,

Qız-gelinler çay getirdi, (HTBG / Biçinçiler Haqqında Ballada)

Ø+Ø géce+leri

Bol zemiler dümdüz oldu

Géceleri gündüz oldu (HTBG / Biçinçiler Haqqında Ballada)

Ø+Ø baba+ları

Éhéy **babaları** méydan sulayan,

Fil kimi hayqırıb qurdektek ulayan. (GYŞ / Qara Öküz)

2.1.4.5. *Hâl / Durum Kategorisi*²⁴ (*İng. Case; Alm. Kasus; Fr. Cas; Azb. Hâl*)

Varlıkların birbirleriyle olan hareket ve oluş ilişkileri dilde bu ilişkileri kurabilecek vazife unsurlarının oluşmasına yol açmıştır. Bu unsurlar dilin yapısına göre ekler (bitişen vazife unsurları) şeklinde olabileceği gibi kelimeler (ayrık vazife unsurları) şeklinde veya bunların bir birleşimi şeklinde de olabilir (Alyılmaz, 1994: 50).

Türkçe her işlev için ayrı bir ek / edat geliştirmek yerine -birçok dilde olduğu gibi- aynı eke / edata farklı işlevler yüklenmiştir. Oysa bazı diller ismin cümlede üstlendiği her işlevi (özne, nesne, yer, zaman biçim, gaye, sonuç, beraberlik vs.) isim çekimiyle belirleme yoluna gitmiştir. Bu tür dillerde 36 tane hâl sayılmıştır. (...) İşlevsel yaklaşımda hâl, ismin aldığı eklerle göre değil; cümlede üstlenmiş olduğu görevlere göre belirlenir. Nitekim böyle bir yaklaşımda Türkçede de ismin otuz civarında hâli tespit edilir (Daşdemir, 2014: 71-73).

Hem Türkiye Türkçesinde hem de Azerbaycan Türkçesinde cümle öğeleri arasında geçici anlam ilişkisi kurmak (isimlerin hâle göre çekimlerini oluşturmak) için isimlerin üzerlerine ek, edat, ek+ek, ek+edat görev öğeleri getirilir (Alyılmaz, 2003: 141).

Azerbaycan Türkçesiyle ilgili Azerbaycan’da yapılmış çalışmalar incelendiğinde bu çalışmalara göre Azerbaycan Türkçesinde 6 hâl eki mevcuttur. Bunlar; adlıq hâl, yiyelik hâl, yönlük hâl, tesirlik hâl, yerlik hâl ve çıxışlıq hâl (Kâzımov, 2010: 61-85; Eliyev, 2011: 29-31; Hacıyeva ve Ebdülhesenli, 2011: 66-68; Seyidov, 2014: 111).

Gemalmaz, Türkçede hâl kategorisini anlam esaslı işlevsel bakış açısıyla ele almıştır (Alyılmaz, 2010: 110). İslam Türkay’ın şiirlerinde, isimlerin hâle göre çekimleri ve bu çekimlerin oluşturulmasında kullanılan görev elemanları bu bakış açısıyla şu şekilde ele alınmıştır:

²⁴ Türkçede hâl / durum kategorisi ile ilgili ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. İsmet Gülsel SEV, *Tarihî Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri*, 1.b., Ankara: Akçağ Yayınları, 2007.

- 1. Belirten / İlgi Hâli
- 2. Belirtilen / Nitelenen / Tamlanan Hâli
- 3. Seslenme Hâli²⁵
- 4. Özne Hâli
- 5. Nesne Hâli
- 6. Bulunma Hâli
- 6.1. Zamanda Bulunma Hâli
- 6.2. Yerde Bulunma Hâli
- 7. Ayrılma / Çıkışlık Hâli
- 8. Yaklaşma Hâli
- 9. Yönelme Hâli
- 10. Birliktelik / Beraberlik Hâli
- 11. Hedef Hâli
- 12. Sebep Hâli
- 13. Vasıta Hâli
- 14. Görelik Hâli
- 15. Nasıllık Hâli
- 16. Nicelik Hâli
- 17. Sınırlandırma Hâli
- 18. Benzetme Hâli

²⁵ İslam Türkay'ın şiirlerinin hâl kategorisi incelenirken Prof. Dr. Cengiz Alyılmaz'ın *Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi* adlı eserindeki ilgili bölüm esas alınmıştır bk. Cengiz ALYILMAZ, *Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi*, (Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994, ss. 50-51.

2.1.4.5.1. *Belirten / İlgi Hâli (İng. Genitive Suffix, Mixed Suffix, Pronominal Suffix; Alm. Genetivendung; Vermischtes, Pronominales Suffix; Fr. Suffixe Genitif, Suffixe Mixte, Suffixe Pronominal; Azb. Yiyelik Hâl)*

İlgi hâli, ismin bir başka isimle ilgisinin bulunduğunu, kendisinden sonra gelen bir isme bağlı olduğunu gösteren hâldir. İlgi eki, ismi genellikle bir başka isme, zaman zaman fiile; zamirleri de bazı edatlara bağlamaktadır (Güneş, 2013: 201).

Türkçe, ilişkilendirme öbeklerinde iki ilişkilendirici ve cümlelerde de iki özne göstergesi kullanılmaktadır. Bütün diller gibi Türkçenin de ilişkilendirme öbekleri, ilgi hâli çekimiyle yapılır. Ayrıca ilişkiyi vurgulamak ve ilişkinin gücünü arttırmak için iyelik eklerinden de yararlanılır (Karaağaç, 2018: 494).

İslam Türkay'ın şiirlerinde ilgi hâli²⁶ /+Ø/, /+**Om**/, /+(n)**In**/, /+(y)**In**/ ve /+**dAn**/ görev elemanlarıyla ifade edilmiştir:

- /+Ø/

payız+Ø külekleri

Payız külekleri soldura bilmez. (ÉMDA / Quruyan Ağaçlar)

yarasa+Ø yuvası

Yarasa yuvası olub papaqlar, (ÉMDA / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Ø+Ø atası

Yüz adam içinde adam sayılır.

Onu **atası** tek top oyatmayıb (AHV / Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına)

Ø+Ø sinesi

Ø+Ø ruhu

Sinesi yaralı, **ruhu** yaralı...

Sessizce mehv étdin meni bélece... (AHV / Sessizce)

daş yollar+Ø üstü

Daş yollar üstünde yaşadığca biz,

²⁶ İlgi hâli ile ilgili farklı görüşlere sahip araştırmacılar da vardır bk. Leylâ Karahan, “Yükleme (accusative) ve İlgi (genitive) Hâli Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler”, *III. Uluslararası Türk Dil Kurultayı* 1996, Ankara: TDK Yayınları, 1999, ss. 610.

Ayaqlar daşlaşır, ürek daşlaşır. (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

ayaq+Ø sesi

Ayaq sesi onun üçün

Ümid idi, güman idi... (BGG / Qeribe Yuxular)

téléfon+Ø zengleri

Téléfon zengleri en xoş avazdı,

Destek – ellerinde kepenek kimi... (BGG / Dünyanı Qınama)

Ø+Ø tarlası

Ø+Ø yaylası

Ø+Ø arxası

Tarlasında sünbül oldum, den oldum,

Yaylasında duman oldum, çen oldum,

Dar gününde **arxasında** men oldum (HTBG / Memmed Araza Mektub)

bir insan+Ø qayğısı

Bir insan qayğısı yéqdi hayına

Güldü torpağın da, güldü daşın da. (HTBG / Bir Müdire Mektub)

• /+Øm/

men+im boynum

Qoy **menim boynuma** bütün baballar (ÉMDA / Bu Sulh Ölümdü)

men+im dar ağacım

Eşqim **menim dar ağacım**, (ÉMDA / Sévgim Mene Genim Oldu)

men+im öz évim öz qapım açarım

Daha **menim öz évim, öz qapım, açarım** var. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

men+im yiyem

Bes **menim yiyem** hanı? (ÉMDA / Yazılmamış Bayatılardan)

men+im Türkay babam

Menim Türkay babam, aya tay babam,

Ruhuyla hem bu tay, hem o tay babam. (AHV / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

men+im qırğı kimi delibaş atam

Hanı **menim qırğı kimi delibaş atam?**-

Gözlerinde at oynadır ömrün dumanı. (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

men+im pöhreleyen belkem

Menim pöhreleyen belkeme deyme!

Doğra budağımı, kölgeme deyme! (AHV / Palıdlı Meşenin Dediklerinden)

men+im üreyim

Könlümden, gözümden yaralanmışam,

Menim üreyimi özüme vérin! (BGG / Menim Üreyimi Özüme Vérin)

men+im ellerim

Ne zaman yorulsa **menim ellerim**,

Oxşasa inan ki, dinceler orda. (BGG / Kesme Téllerini)

men+im sabahım arzum dileyim

Sen **menim sabahım, arzum, dileyim**,

Könülsüz balı da yéye bilmerem. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

men+im kiçik dünyam

Menim kiçik dünyamın

Serhedi çoxaldıqca,

Serhedi kiçildikce,

İlk defe arzu duydum

Üreyimin başında. (HTBG / Ömrün Serhedleri – I)

men+im ne yaman düşmenim

Men senin en yaxın dostunam daha,

Sen **menim ne yaman düşmenim** oldun!.. (HTBG / Sévdim Gözlerini Düşdüm Günaha)

men+**im** eşqim

Çoxları <<daş>> déyib **menim eşqime**,

Mene can-can déyen diller, elvida! (HTBG / Elvida)

men+**im** qelbim

Ya onun qelbine bir sévgi gönder

Ya **menim qelbimden** al bu sévgini... (YŞ / Şükür Varlığına Şükür İlahi)

men+**im** sesim

Sen varsansa hay vér **menim sesime**,

Ölmüsense, men arxanca ağlayım... (YŞ / Hardasan)

men+**im** üreyim

Menim üreyimi béle dağlama,

O yansa men seni itire billem... (YŞ / Hele Gözleyirsən)

• /+(n)**In**/

dünya+**nın** işleri

Dünyanın işleri qeribe imiş, (ÉMDA / Quruyan Ağaclar)

qönçe+**nin** dodağı

Heyadan **qönçenin dodağı** çatlar. (ÉMDA / Géce Düşünceleri)

kölge+**nin** kölgesi

Yaşayıram o gündən

Kölgenin kölgesinde. (ÉMDA / II. Kölge)

tanrı+**nın** göy atı

Tanrının göy atı üstde (ÉMDA / Nağıl)

hamı+**nın** haqqı

Hamının haqqı éyni,

İxtiyarı éynidir. (AHV / Méşenin Nağılı)

veten+**in** balaları

<<Veten>> kelmesinin dalına sinib,

Vurursan **vetenin balalarını**. (AHV / Béle Maskalanma)

hicran+**ın** yolu

Qar yağa

Hicranın yolu bağlana

Bir de aralığa gelib düşməye!.. (AHV / Menden Uzaqdasan)

tanrı+**nın** kölgesi

Men yola çıxanda atam déyerdi:

<<**Tanrının kölgesi** üstünde olsun>>. (AHV / Kölgeler)

bura+**nın** sükutu

Buranın sükutu qulaq batırır,

Ay aman, béle de sükut olarmı? (BGG / Daş Méşe)

biri+**nın** quyuğu

biri+**nın** başı

Birinin quyuğu, birinin başı...

Baba, bu qoyunlar mene tanışdı. (BGG / Mene Tanışdı)

düşmen+**in** gözü

Saxla xatiretek külümü benim,

Düşmenin gözüne üfürmək üçün. (BGG / Yadına Düşsem)

zaman+**ın** eli

Özüm özümə tuşlanmışam.

Zamanın elindedir tetiyim.

Fikirlerim derbeder

Helelik, bu qeder... (HTBG / Anaya Mektub)

dünya+**nın** damağı

Dünyanın damağında

Bir siqarédi onlar. (HTBG / Korlar Évinde Bir Gün)

dünya+nın işleri

Dünyanın işleri qeribe imiş,

Baharın ovcunda saralar çinar. (HTBG / Quruyan Ağaclar)

bu yazı+nın ezeli

Béle oldu **bu yazının ezeli**,

Héy varlığım ateşlere qalandı, (YŞ / Hardasan)

hamamçı+nın neticeleri

Gelib **hamamçının neticeleri**,

Meşedi İbadın kötükceleri... (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

• /+(y)In/

talé+yin yazısı

Taléyin yazısı gétmez, dağlanıb. (ÉMDA / Kéçib)

talé+yin oyunları

Taléyin qeribe **oyunları** var, (ÉMDA / Arxada Hesret Var Qarşıda Hesret)

talé+yin caynağı

Éh... **taléyin caynağında** yorğun, üzgün,

Qederine, bu halına qurban olum... (AHV / Ay Ömrümün Seadeti)

• /+dAn/

béş+den üçü

Her **béşden üçü**yle qanlıbıçaqsan – (ÉMDA / Kéçib)

2.1.4.5.2. *Belirtilen / Nitelenen / Tamlanan Hâli*

Bireşimli (synthétique) bir dilde iyesi belli olan bir varlığın belirtili olduğunu gösteren belirtilen / tamlanan hâli ekidir (Alyılmaz, 1994: 53). İslam Türkay'ın şiirlerinde kullanılan tamlanan hâli ekleri /+(s)I/, /+ø/ şeklindedir:

• /+(s)I/

yarasa+Ø yuva+sı

Yarasa yuvası olub papaqlar,

Néce baxacaqlar sabah güneşe. (ÉMDA / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

ayrılıq+Ø neğme+si

Ayrılıq neğmesi çalır bulaqlar.

Éle bil vaxt susub, zaman yorulub, (ÉMDA / Hesret Yağışı)

göz+ Ø yaş+ı

Dizin-dizin imekleyem, yıxılam.

Anam yéne **göz yaşımı** sile, of... (ÉMDA / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce

Gün)

dam+ Ø dolu+su

Bir qarış boyun var

Dam dolusu toyun var, (AHV / Kin Dağarcığı)

ayaq+ Ø ses+i

Ayaq sesi onun üçün

Ümid idi, güman idi... (BGG / Qeribe Yuxular)

insan+ Ø qayğı+sı

Bir **insan qayğısı** yéqdi hayına

Güldü torpağın da, güldü daşın da. (HTBG / Bir Müdire Mektub)

yédek+ Ø gemi+si

Yédek gemisi olasan

Ömrün baharında! (HTBG / Korlar Évinde Bir Gün)

ağalar+ Ø ağa+sı

Ağalar ağası göze görünmez,

Baş-ayaq ağalıq herzedi, baba! (YŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

- /+Ø/

biz+im heqiqet+Ø

- Heqiqet qalib geldi.

Hanı **bizim heqiqet?** (ÉMDA / Qırmızı Seher)

biz+im oba+Ø

Bir gün **bizim obaya**

Séhirli kölgə düşdü. (AHV / II. Kölgə)

biz+im ağ günler+Ø

Çiçek ellerini anam

Sen déme

Bizim ağ günlere bağışlayıbmış. (HTBG / Éhéy, Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

biz+im düz+Ø

siz+in kehriz+Ø

Her yaz lale kimi çıx **bizim düze**,

Axım sular kimi **sizin kehrize**, (YŞ / Gizlice)

2.1.4.5.3. Seslenme Hâli* (*İng. Vocative; Alm. Vokativ; Fr. Vocatif*)

Seslenmeler, gerçekte cümlede alıcıyı uyaran, mesajın / bilginin iletilebilmesi için onu iletişim ortamına çeken cümle ögeleridir. (Alyılmaz, 2011: 136; Alyılmaz, 2015: 56)

Verici ile alıcı / hatip ile muhatap arasında iletişimin sağlanabilmesi için bir duruma (situation) ihtiyaç vardır. Seslenmeler (hitaplar / seslenme grupları / hitap grupları), söz konusu iletişimin gerçekleşmesinde uyaran / uyarıcı / dikkat çekici görevini üstlenirler. Yani verici alıcıya mesajı sözlü veya yazılı olarak iletirken önce ona seslenir / hitap eder ve onu bu seslenmeler vasıtasıyla iletişim ortamına çekerek mesajını iletir / bilgiyi aktarır. Seslenmeler, vericinin ve alıcının durumlarına, birbirleriyle olan münasebetlerine ve

*Ayrıntılı bilgi için bk. Cengiz ALYILMAZ, “Ünlemlerin Seslenmeleri Kuvvetlendirici İşlevleri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 10, 1998, ss. 35-43; Semra ALYILMAZ, “Türkçenin Söz Diziminde Seslenmeler ve Seslenme Öbekleri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 54, 2015, ss. 31- 50.

mesajın niteliğine uygun olarak seslenme ünlemleriyle birlikte kullanılırlar. Seslenmeleri kuvvetlendirmek, pekiştirmek ve vurgulamak amacıyla kimi zaman işaretli, kimi zaman da işaretsiz (nonmarque (Ø)) olarak kullanılan ünlemler, gerçekte görevli dil öğeleri olmalarına rağmen seslenmelerle, seslenme gruplarıyla âdeta belirten belirtilen / tamlayan, tamlanan ilişkisi kurarlar (Alyılmaz, 1998: 35; Alyılmaz, 2003: 142).

Türkay'ın şiirlerinde seslenme hâli **/+Ø/**, **/Ay+....+Ø/**, **/A+....+Ø/**, **éhéy + Ø** (**isim / isim grubu**), **héy + Ø** (**isim / isim grubu**) görev elemanlarıyla ifade edilmiştir:

• **/+Ø/**

ata+Ø

oğlum+Ø

- Azadlıq nedir **ata**?

- Ele yol gédir, **oğlum**.

- Azadlıq kimdir, **ata**?

- Bir ağılı kemdir, **oğlum**. (ÉMDA / Ayxanın Sualları)

Allah+Ø

<<Néce de xoşbextdi bu küçük, **Allah!!!**>> (ÉMDA / Lövhe)

ana+Ø

Köçüb durnalartek, köçüb oğul, qız,

Yoxsa ömrünüze qış gelir, **ana**?! (BGG / Ata ve Anama)

Allah+Ø

Uzaqdan Qarqara vuruldum, **Allah**,

Sévindim, şadlandım, duruldum, Allah... (YŞ / Qarqar Ağıları)

ilahi+Ø

İlahi, bu eşqlə oldum derbeder,

Öldür, onu sévmek günahsa eger. (YŞ / Şükür Varlığına Şükür İlahi)

meni séven+Ø

men sévdiyim+Ø

Bu dünyada biz üz-üze gelmedik,

Meni séven, men sévdiyim, hardasan?!.. (YŞ / Hardasan)

göyüm+Ø

Doluxsunub, yumub, yumub tökürsen,

Ağla, **göyüm...** ağla, göyüm... ağla héy... (YŞ / Ağla Göyüm Ağla)

• **/Ay+....+Ø/**

ay+arvad+Ø

Ayıldım, ses geldi – **ay arvad**, kiri, (ÉMDA / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

ay+bağban+Ø

Ay bağban, hardasan, varsansa ayıl: (ÉMDA / Ay Bağban Hardasan)

éy+manqurt qardaş+lar

Salam, **éy manqurt qardaşlar**, (ÉMDA / Türk Oğlu Türkem Men)

éy+igid+ler / eren+ler

Éy igidler, erenler – (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

ay+qoca dede+m

Éşit, ne déyirem, **ay qoca dedem**, (ÉMDA / Anamı Düşüerken)

ay+ağ çiçekler+im

Ay ağ çiçeklerim, ağ çiçeklerim. (ÉMDA / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

ay+bahar+Ø

Dolandı qelbimde min arzu, istek,

Hardasan, **ay bahar**?!

Bağlar saralıb... (AHV / Bu Gün Sabah)

ay+xezer+Ø

Coş, **ay xezer**, daş **ay xezer**!

Sahilləri yar, parçala, aş, **ay xezer**! (AHV / Xezer Haqqında Düşüncələr)

ay+ömrümün seadet+i

Ay ömrümün seadeti, gezme uzaq,

Hesretinə, melalına qurban olum. (AHV / Ay Ömrümün Seadeti)

ay+bala+Ø

Anam yün şalını salar çiyinə:

- Hardasan, **ay bala**, daha soyuqdur... (BGG / Payız)

ay+ömr+üm gün+üm

Kesme téllerini, ay ömrüm-günüm, (BGG / Kesme Téllerini)

ay+lele+Ø

Ağlamışam, göz yaşımı silmeyib.

Bu sévgide yarımadım, **ay lele**. (HTBG / Memmed Araza Mektub)

ay+yaxşı+lar

Ay yaxşılar,

darıxırıq, (HTBG / Tenha Buruqların Géce Neğmesi)

ay+bulud+Ø

Nola çata o dilbere

Sözüm, **ay bulud**, **ay bulud**! (HTBG / Nola Çata O Dilbere)

• **/a+.....+Ø/**

a+yüz ildən kalan+Ø

Cavanken düşübdür saçlarıma den,

Mene, **a yüz ildən qalan**, - dédiler. (BGG / Dédiler)

a+dost+lar

Bir deli hesretle, aman, **a dostlar**,

Könlümden, gözümden yaralanmışam, (BGG / Menim Üreyimi, Özüme
Vérin)

a+kök+üm (benim)

Çınartek boy atıb ucalsam da men

Senden gén düşmerem, a köküm benim. (HTBG / Çınarın Söhbeti)

a+bedbext oğlu+ Ø

Özünü öldürme, **a bedbext oğlu**,

Bu qoca dünyanın talanı héç ne... (YŞ / Héç Ne)

a+kişi+Ø

“**A kişi** sen dayan, kéç it” dövrüdür. (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

• **éhéy + Ø**(isim / isim grubu)

éhéy + Ø

Bu nedir, qoymayın yanır bir çınar!

Éhéy, kimdir **orda ocaq qalayan**! (ÉMDA / Éhéy Kimdir Orda Ocaq
Qalayan)

Éhéy!.. é...héy!..

Dé hardasan?!

Oğul, oğul. Cavid! Cavid! (BGG / Bir Ananın Ağısı)

• **héy + Ø** (isim / isim grubu)

Bu serhedler isteyimi héç éyler

Üreyimde yağışlarım yağar **héy**... (ÉMDA / Araz Burda Üreklerden Axar
Héy)

2.1.4.5.4. Özne Hâli

Özne hâli, cümlede özne görevindeki isim / isim grubu ile yüklem / yüklem fiil arasındaki geçici ilişkiyi sağlar (Alyılmaz, 2003: 143; Alyılmaz, 2011: 115). İslam Türkay'ın şiirlerinde özne hâlini ifade edebilmek için işaretli morfem (/+Ø/) kullanıldığı tespit edilmiştir:

biz+Ø: *biz*

Daha tanımışıq **biz** özümüzü, (ÉMDA / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

men+Ø: *ben*

Men sulh istemirem, bu sulh ölümdü! (ÉMDA / Bu Sulh Ölümdü)

sürü+Ø: *sürü*

Ne güzel yayılıb **sürü** çemende,

Başını qaldırıb baxmır héç neye. (ÉMDA / Mene Tanışdı)

babam+Ø: *dedem*

Babam giléylendi – yéye bilmirem,

Qursağım daralıb, me'dem daralıb. (AHV / Bu Gün Sabah)

ağaclar+Ø: *ağaçlar*

Ağaclar başını eymir torpağa,

Bağışla ay baba, meni bağışla! (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

filler+Ø: *filler*

şirler+Ø: *aslanlar*

pelengler+Ø: *kaplanlar*

Filler, şirler, pelengler

Héç halını pozmadı. (AHV / Méşenin Nağılı)

ovçu+Ø: *avcı*

Ovçu bereye yatdı,

Céyrana gülle atdı, (BGG / Dağdan Bir Qaya Düştü)

sükut+Ø: sessizlik

dağ+Ø: dağ

dere+Ø: dere

élatlar+Ø: topluluk, halk, bir köyde yaşayan herkes

Sükut kėsik çeker çemene, çöle,

Uyuyar **dağ-dere**, yatar **élatlar**. (BGG / Géce Düşünceleri)

bir ixtiyar+Ø: yaşlı, ihtiyar

Bir ixtiyar oturmuşdu

Yol üstünde.

Bir biqerar oturmuşdu

Yaman günde. (BGG / Qeribe Yuxular)

o tufan+ Ø: tufan, kasırga

ulduzlar+ Ø: yıldızlar

O tufan yaman esdi,

Ulduzlar söndü, şair. (HTBG / Hüséyn Cavide)

ve'desiz solan lale+Ø: zamansız solan lale

Dözemmirsən sen hicrana,

Ay **ve'desiz solan lale**. (HTBG / Lale)

gözeller+Ø: güzeller

göyçekler+Ø: güzeller

Gezdim başdan-başa Dağkesemen'i,

Gözeller, göyçekler gözümde öpdü. (HTBG / Öpdü)

men+Ø: ben

Unudulsa derdler—ahlar-amanlar.

Men seni unuda bilmeyeceyem... (YŞ / Unuda Bilmedim)

men+Ø: ben

sen+Ø: sen

Men qaranlıqda bir ayam

Sen ayda bir qaranlıqsan... (YŞ / Men Qaranlıqda Bir Ayam)

men+Ø: *ben*

yazdığım şéirler+Ø: *yazdığım şiirler*

Men sene yaraşmam, gözelsen, gülüm,

Yazdığım şéirler yaraşa, belke... (YŞ / Dumanda Röye Tek İten Benövşem)

2.1.4.5.5. *Nesne Hâli* (İng. *Accusative, Absolute Accusative*; Alm. *Akkusativ, Wenfall, Absoluter Akkusativ*; Fr. *Accusatif, Accusatif Absolutif*; Azb. *Tesirlik Hâl*)

Nesne hâli, yüklemi geçişli olan bir cümlede, öznenin yaptığı işten etkileneni bildirir (Alyılmaz, 2011: 120). Nesne hâli, İslam Türkay'ın şiirlerinde /+(n)I/ ve /+DAn/ görev ögeleri kullanılarak ifade edilmiştir:

• /+(n)I/

men+i

Ruhumdan, özümden qopardı **meni**... (ÉMDA / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

sen+i

Bir cındır xanım var: bilir ner **seni**,

Çoxu yola vérir birteher **seni**.

Qapıdan girmirsən – görerler **seni**,

Çapıb talayırsan barıdan kəcib. (ÉMDA / Kəcib)

dünya+nı

Dünyanı gah qemgin, gah şen görmüşəm. (ÉMDA / Anamı Düşünərken)

évin+i

Daşlaşsa inan ki, **évin**i yıxar. (AHV / Sene Néylemişəm)

başı+nı

Başını kollayır, kola sığışmır. (AHV / Sessiz Gülleler Silsilesinden – Yarımçıq)

isteyi+ni

Namerd gör ki, çapar, talar,

İsteyini göyden alar. (AHV / Koroğlunun Son Günü)

qaya+nı

Qayanı qopartdı, daşı qopartdı, (BGG / Dağ Çayı)

téli+ni

Orda bir söyüd gördüm,

Télini yélleyirdi. (BGG / Orda Bir Söyüd Gördüm)

neğme+ni

Oxu bu **neğmeni** vaxtın var iken. (BGG / Yadına Düşsem)

günahları+nı

Yuyub temizleyir **günahlarımı**. (HTBG / Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek)

elleri+ni

Çiçek **ellerini** anam

Sen déme

Bizim ağ günlere bağışlayıbmış. (HTBG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

vüsalın+ı

Vüsalını uzaqlara saxlayım...

Meni séven, men sévdiyim, hardasan?!.. (YŞ / Hardasan)

• /+DAn/

suyu+(n)dan

Buz **suyundan** içdiler, (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

2.1.4.5.6. *Bulunma Hâli* (İng. *Locative*; Alm. *Locativ*; Fr. *Locatif*; Azb. *Yêrlik Hâl*)

Bulunma hâli, ad ve ad soylu sözcüklerin işaretli (/+.../) veya işaretsiz (/+Ø/) görevli dil öğeleri ekler, edatlar, ek+ekler, ek+edatlar ve (/+Ø/) ile birlikte kullanılarak cümlede işin yapıldığı zamanı veya gerçekleştiği mekânı (yeri) bildirdikleri kategorinin adıdır (Alyılmaz, 2010: 112).

Bulunma hâli, bir işin ya da hareketin yapıldığı yeri ve zamanı bildirir (Zeynalov, 1993: 93). İslam Türkay'ın şiirlerinde bulunma kategorisi “Zamanda Bulunma Hâli” ve “Yerde Bulunma Hâli” başlıkları altında incelenmiştir:

2.1.4.5.6.1. *Zamanda Bulunma Hâli*

Zamanda bulunma hâli, İslam Türkay'ın şiirlerinde /+Ø/, /+TA/, /+A kimi/, /+nAn bele/, /+In/ görev elemanlarıyla ifade edilmiştir:

- /+Ø/

seher+Ø

axşam+Ø

Dönerdik başına héy **seher-axşam**. (ÉMDA / Gelirem Qarşıma Çıxanım Yoxdu)

seher+Ø

günorta+Ø <günorta (sında)

axşam+Ø

Seher – dolu, **günorta** – gün, **axşam** – bulud, (ÉMDA / Nağıla Çox İnanma)

géce+Ø

Géce adalara dönüb otaqlar,

Yuxular, duyğular en zerif şüşe. (HTBG / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

- /+TA/

qış+da

yay+da

Qışda évde-éşikde,

Yayda yaylaqda idik... (ÉMDA / İkinci Kölge)

Qışda çiçekleyir be'zen ağaclar (ÉMDA / Arxada Hesret Var Qarşıda Hesret)

Yazda gül açacaq otlar, ağaclar: (ÉMDA / Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek)

Yazda köpüklendi héy çiçek-çiçek,

Emib bulaqları çağladı-daşdı. (BGG / Dağ Çayı)

Qışda qara bürünüb

İçin-için yandı o. (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

Ömrün payızı+(n)**da**

Belke **ömrün payızında** tebiet

Gül-çiçekle qarşılayır boranı. (AHV / Payızda Açılan Çiçek)

sabah+**da**

Hemişe sabaha can atmışam men,

Sabahda görmüşəm seadetimi. (AHV / Birinci Monoloq)

ağlamalı günlerim+**de**

Ağlamalı günlerimde gülümsedim, (BGG / Bir Ananın Ağısı)

dar günün+**de**

Dar gününde arxasında men oldum (BGG / Memmed Araza Mektub)

bahar+**da**

Könlüme qar yağdı **baharda** béle,

Béle iş görünüb dé, harda béle?.. (YŞ / Qarqar Ağıları)

gün+**de**

Seni **günde** terifleyen,

Atam, babam, canım-déyen. (GYŞ / Qorun Qardaş)

• /+**A kimi**/

seher+**e kimi**

Gözleyer güneşi **sehere kimi**. (ÉMDA / Géce Düşünceleri)

ere geden+**e kimi**

Ere gédene kimi

Umub-küsen çox olur. (AHV / III. Lövhe)

• /+**nAn bele**/

in+**nen**

İnnen béle démerem nisgilim qubarım var>> (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

in+**nen**

Héyif, ve'dler **innen** béle meni ovutmaz, (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

in+**nen**

Birce gün özün ol sen **innen** béle. (AHV / Béle Maskalanma)

• /+**In**/

yaz+**ın**

Yazın kéçib, üzün qışa,

Sığınmısan qara daşa.

2.1.4.5.6.2. *Mekânda (Yerde) Bulunma Hâli*

İslam Türkay'ın şiirlerinde, yerde bulunma hâli /+**TA**/ görev elemanı ile ifade edilmiştir:

• /+**TA**/

bu qatar+**da**

Bu **qatarda** göz açmışıq dünyaya (ÉMDA / Yol)

o dağlar+**da**

O **dağlarda** tanrı sene yaxındı, (ÉMDA / Behmen Vetenogluna)

Ağrı dağ+**da**

Ağrı **dağda** ıldırımlar çaxar héy... (ÉMDA / Araz Burda Üreklerden Axar Héy)

fil kulağın+da

Fil qulağında yatmışdım – (ÉMDA / Türk Oğlu Türkem Men)

boz sehra+da

Boz sehrada yol gözleyen ağac kimiydik, (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

sonsuz kainat+ta

Sonsuz kainatta her şey qarışıq. (AHV / Kölgeler)

dağın ayağın+da

Dağın ayağında öldü dağ çayı. (BGG / Dağ Çayı)

yollar kenarın+da

Yollar kenarında ala kölgeler

Uzanıb, yorulan yolçular kimi... (BGG / Bahar Lövheleri)

sağ yanın+da

Bir biqerar oturmuşdu yaman günde.

Sağ yanında uyuyurdu (BGG / Qeribe Yuxular)

bu qatar+da

Bu qatarda göz açmışıq dünyaya (HTBG / Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen)

bu yamac+da

Bu yamacda bir sürüşem yıxılam, (HTBG / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce
Gün)

bu dünya+da

Daha **bu dünyada** kimim var, ana... (HTBG / Kereminin Dédiklerinden)

bir ocaq+da

Bir ocaqda tüstülenen kösövem...

Meni séven, men sévdiyim, hardasan?!.. (YŞ / Hardasan)

başın+**da**

Eynine géce géymişdin

Başında moruq yarpaqlar... (YŞ / Arxanca Baxırdım - I)

yér+**de**

göy+**de**

Sen **yérde** gülümsen, **göyde** ayımsan,

Tanrı gönderdiyi talé payımsan. (YŞ / Kéçer)

2.1.4.5.7. *Ayrılma / Çıkışlık Hâli* (İng. Ablative; Alm. Ablativ; Fr. Ablatif; Azb. *Çıxışlıq Hâl*)

Bir yerden, bir şeyden, bir kimseden vb. ayrılmayı, uzaklaşmayı bildiren bu hâli (Alyılmaz, 1994: 64) ifade etmek için İslam Türkay'ın şiirlerinde /+**TAn**/ eki kullanılmıştır:

• /+**TAn**/

boru+**dan**

ulduzlar+**dan**

<<- Dostlar, bu bésillikde

Borudan süd axacaq.

Körpelerimiz Aydan,

Ulduzlardan baxacaq>>. (ÉMDA / Günorta)

iş+**den**

Gah işe téz gédirsən,

Gah **işden** géc gelirsən. (ÉMDA / Tanış Ünvan)

hebsxana+**dan**

Hebsxanadan çıxıb

Yataqxanada qalmaq. (ÉMDA / Qırmızı Seher)

yuxum+**dan**

Anam meni <<daş>> **yuxumdan** bir de ayıltmaz, (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

qerb+**den**

şerq+**den**

Qerbden şerqe daşınıb

Şerqden qerbe danışıb. (AHV / Azadlıq – III)

göyler+**den**

Göylerden ayrılmayır,

Beyenmir bu torpağı. (AHV / Məşenin Nağılı)

çıyni+(n)**den**

Asılıb **çıyninden** héybesi teki. (BGG / Payız)

üreyim+**den**

Dağıt **üreyimden** qemi, qubarı. (BGG / Yadına Düşsem)

dağ+**dan**

Dağdan bir qaya düşdü,

Héllenib çaya düşdü, (BGG / Dağdan Bir Qaya Düşdü)

elim+**den**

Onu kim **elimden** alıb, bilmirem. (HTBG / Her Şəyi Tezeden Başlayam Gerek)

sözleri+(n)**den**

Sözlerinden dönmediler.

Çiçeklendi emelleri, arzuları.- (HTBG / Biçinçiler Haqqında Ballada)

yol+**dan**

Size géden **yoldan** sapmaq olmayır. (HTBG / Qoru Üreyini)

ruhun+**dan**

Ruhumun **ruhundan** üzülmesi yox,

Men seni unuda bilmeyeceyem... (YŞ / Unuda Bilmedim)

xanedan+**dan**

Qayanı varaq yapan

Xanedandan gelmişəm... (YŞ / Gelmişəm)

gözün+den

Gözünden sélleler benövşe yaşlar...

Orda, xısın-xısın bir léysan başlar... (YŞ / Orda Xeyalımın Uzaqlığında)

2.1.4.5.8. *Yaklaşma Hâli* (İng. *Dative*; Alm. *Dativ*; Fr. *Datif*)

Yaklaşma hâli için İslam Türkay'ın şiirlerinde /+A/ görev elemanı kullanılmıştır:

• /+A/

qebristan+a

Meni **qebristana** aparır yollar... (ÉMDA / Gelirem Qarşıma Çıxanım Yoxdu)

yatağı+n+a

Körpem **yatağına** sığışmır daha, (ÉMDA / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

ay+a

göy+e

Kişiden çox qadın var.

Aya uçan—qadınlar,

Göye uçan—qadınlar, (AHV / I. Lövhe)

daşlar+a

Daşlara baxıram boyumdan uca (BGG / Zirve)

könlüm+e

Süzülüb gözümden **könlüme** düşdün. (BGG / O Günden)

torpağ+a

Dünen **torpağa** sepdiyim

Denden gözüm su içmeyir. (HTBG / Senden Gözüm Su İçmeyir)

yadım+a

Sonradan **yadıma** gelen,

<<Gerek>>ler öldürdü meni... (HTBG / Menim Düşmenlerim)

Qarqar+a

Yanırdı üreyim **Qarqara** gétdim,

Könlümde bir qorxu, bir qara, gétdim. (YŞ / Qarqar Ağıları)

2.1.4.5.9. *Yönelme Hâli* (İng. Directive; Alm. Directiv; Fr.Directif; Azb. *Yönlük Hâl*)

Yönelme hâli, cümlede eylemin, hareketin yöneldiği yeri ifade eder (Alyılmaz, 2003: 146). İslam Türkay'ın şiirlerinde yönelme hâli için **/+A sarı/**, **/+A doğru/** ekleri kullanılmıştır:

• **/+A sarı/**

yér+e sarı

Yağışların yolu **yére sarı**dı. (ÉMDA / Belke)

köksüm+e sarı

Uçdu qanad-qanad **köksüme sarı**,

Qelemim lületek tuşlandı göye. (BGG / Karvan)

torpağ+a sarı

Eyibdir başını **torpağa sarı** (HTBG / Anamdan Mektublar Silsilesinden)

çiskin yollar+a sarı

Héy hesretle baxıram

Çiskin yollara sarı... (YŞ / Kimi Qarı Gözleyir)

yollar+a sarı

Bir boş mezar baxır **yollara sarı...** (YŞ / Orda Xeyalımın Uzaqlığında)

• **/+A doğru/**

ölüm+e doğru

Uçuruq **ölüme doğru**,

Qaçırıq **ölüme doğru**. (ÉMDA / Uçurum Ölüme Doğru)

2.1.4.5.10 Birliktelik-Beraberlik Hâli (İng. Comitative; Alm. Komitativus; Fr. Comitatif)

Cümledeki yargının gerçekleşmesinde özneye ya da nesneye eşlik eden veya onlarla yargıya konu olan ögeyi gösterir. Beraberlik tümleci veya hâl zarfı yapar (Daşdemir, 2014: 74).

İslam Türkay'ın şiirlerinde birliktelik-beraberlik hâli **/+IA/**, **/+ile/**, **/+nAn/** görev elemanlarıyla yapılmıştır:

• **/+ile/**, **/+IA/**

Qara talé **ile** qohumdu belke?! (ÉMDA / Kölgeler)

Qem**le**, sévinc, toy **ile** yas déyişmede... (ÉMDA / Nağıla Çox İnanma)

Neynim, vüsalın**la** benim olmadın,

Deli hesretin**le** sen benim oldun. (ÉMDA / Sévdim Gözlerini Düşdüm Günaha)

Ölke var yaşayır ağay**la** köle

<<Azadlıq>>, <<edalet>>- déyib bağırır. (AHV / Veten)

Oturub üz-üze atay**la** oğul,

Birisi heqiqet, birisi nağıl. (AHV / Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına)

Qurd quzu**yla** otlayar,

Emin-amanlıq olar!..>> (AHV / Méşenin Nağılı)

Zirveye çekdiler kor yapalağı

Qartall**la** yanaşı dayansın déye. (BGG / Zirveye Çekdiler Kor Yapalağı)

Zirvede bilmedi dar ne, çetin ne,

Derdini dağ **ile** böldü dağ çayı. (BGG / Dağ Çayı)

Menim**le** gizlenpaç oynayan qızın

Bu payız yanında dilim lal olub. (BGG / Payız)

Ağaclar quruyar döner héykele,

Géciken bahar**la** qalar küsülü. (HTBG / Quruyan Ağaclar)

Bu heyatdı, her addımı yarışdı,

Arzularım taléyim**le** barışdı. (HTBG / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

Hayanda aş olsa, orda baş olan,
Quruyla qupquru, yaşla yaş olan. (YŞ / Qorxular Hedeler O Qederdi Ki)

Qalxanla yükselen, énenle énen
Üreyi sadeler o qederdi ki... (YŞ / Qorxular Hedeler O Qederdi Ki)

Orda, xeyalımın uzaqlığında...
Derdiyle baş-başa bir qız ağlayır... (YŞ / Orda Xeyalımın Uzaqlığında)

• /+nAn/

Pozular ehvalım, qaralar qanım,
Her günüm, saatım bu qemnen kéçer... (YŞ / Kéçer)

Menden çox cavansan, démém tayımsan
Sensiz, ömrüm-günüm sitemnen kéçer... (YŞ / Kéçer)

Senden uzaqlarda bil ki hemişe
Qelbim qan ağlayar, bu demnen kéçer... (YŞ / Kéçer)

2.1.4.5.11. *Hedef Hâli*

Bu hâl kategorisi, işin, hareketin hedefini / amacını gösterir (Daşdemir, 2014: 77). Hedef hâli, İslam Türkay'ın şiirlerinde /+(n)A/, /+(y)A/, **üçün** görev elemanlarıyla karşılanmıştır:

• /+(n)A/

vetenoğlu+na

Behmen **vetenoğluna** (ÉMDA / Behmen Vetenoğluna)

sağlığın+a

Sağlığına bade qaldırıram, (ÉMDA / Bu Gün Bayramındır)

• /+(y)A/

yaşamağ+a

Yaşamağa başım éle qarışdı, (ÉMDA / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

dünya+ya

Dünyaya güneşte baxmalıyam men (ÉMDA / Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek)

• **üçün**

Güldüyümüz anlar **üçün**

Ağlayırmı, gülürsenmi?! (ÉMDA / Néce Kéçir Ömrün Günün)

Menim **üçün** mavi göysen: (ÉMDA / Mavi Mavi)

Düşmenin gözüne üfürmek **üçün**. (ÉMDA / Xatırla Meni)

Bülbül **üçün**, neğme **üçün** bax göye,

Bu hesretle sévin, qemlen uzaqdan. (AHV / Payızda Açılan Çiçek)

Özünü yaxından tanımaq **üçün**

Birce gün özün ol sen innen béle. (AHV / Béle Maskalanma)

Durmaq **üçün** o çırpındı,

Çağırdı héy,

Baxdım, baxdım, yazıq dédim. (BGG / Qeribe Yuxular)

Doğulub el tutmağa

Yaranıb kömək **üçün**

Yaradıb-qurmaq **üçün**,

İş **üçün**, emek **üçün**,

Ucalıb él sözünü

Göylere démek **üçün**

O éle bir ocaqdı

Közü külünden uca. (YŞ / Uca Adam)

2.1.4.5.12. *Sebep Hâli* (İng. *Causative*; Alm. *Verursachend*; Fr. *Causale, Causal*)

Sebep hâli, oluş veya kılışın gerçekleşmesine sebep olan durum ya da varlığı gösteren hâldir (Daşdemir, 2014: 86). İslam Türkay'ın şiirlerinde sebep hâlini ifade etmek için /+IA/, /+dAn/, /+dan ötrü/, /+nAn/, **üçün** görev elemanlarından yararlanılmıştır:

• **/+lA/**

Senin ellerin+**le**

Senin ellerinle sönen, qaralan (ÉMDA / Seni İtirdim)

eşq+**ile**

Edalet **éşqile** yanıb-qaralıb. (AHV / Vetən)

baxış+(y)**la**

Soyuq **baxışıyla** donan déyilem. (HTBG / O Qıza Déyin Ki)

• **/+dAn/**

bu hava+**dan**

Bu **havadan** felek özü baş açammır. (ÉMDA / Nağıla Çox İnanma)

bir güler baxış+**dan**

Bir güler baxışdan daş çiçekleyer, (ÉMDA / Quruyan Ağaclar)

yağan qar+**dan** qış+**dan**

yollarıma yağan daş+**dan**

Yéter **yağan qardan, qışdan** giléyim,

Yollarıma yağan daşdan giléyim, (ÉMDA / Her Şeyi Tezeden Başlayam
Gerek)

baxışlar+**dan**

Soyuq **baxışlardan** donar, yanarlıq. (BGG / Bir Gün Geler)

boylanmaq+**dan**

Yollar meni çapıb, soyub

Boylanmaqdan gözüm doyub... (BGG / Üzüm Gülmür Dəme Mene)

heya+**dan**

Heyadan qönçenin dodağı çatlar. (BGG / Géce Düşüncələri)

héyret+**den**

Qarşında **héyretə** daşa dönmüşəm. (AHV / Sene Néylemişəm)

hesretin+**den**

Hesretinden bağrım başı dilim-dilim (AHV / Ay Ömrümün Seadeti)

bu söz+**den**

Bu **sözden** qelbimde yanardı çıraq, (AHV / Kölgeler)

hesret+**den**

Hesretden titreyen yarpaq kimiydın,

Yağırdı taléyin qış alqışları. (HTBG / Bir Müdire Mektub)

yalqızlık+**dan**

Yalqızlıqdan dünya mene dar olub, (YŞ / Hardasan)

ayrılıq+**dan**

Namerd **ayrılıqdan** yoruldu, canım. (YŞ / O Qalın Qaşlara Qonur Gözlere)

• /+dAn ötrü/

sen+**den** ötrü

Men ki **senden** ötrü oddan keçmişem. (ÉMDA / Deyme Könlüme)

Hanı, **senden** ötrü qaynar gözüm yox, (ÉMDA / Men Seni Tezeden Séve Bilmerem)

• /+nAn/

dözüm+**nen**

Çox öyündüm qelbimdəki **dözümnen**, (ÉMDA / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

• **üçün**

Ömründe bir defe olmayıb barı,

Belke bunun **üçün** utanır söyüd. (HTBG / Eyibdir Başını Torpağa Sarı)

2.1.4.5.13. *Vasıta / Araç Hâli (İng. Instrumental; Alm. Instrumentalis; Fr. Instrumental; Azb. Birgelik-Alet Hâli)*

Eylemin hangi vasıtayla, ne sayesinde, ne kullanılarak gerçekleştiğini / gerçekleştirildiğini gösteren (Daşdemir, 2014: 92) vasıta hâli, İslam Türkay'ın şiirlerinde /+(y)IA/, /+IIA/ görev elemanlarıyla karşılanmıştır.

• /+(y)IA/

çay+**la**: *çayla, ırmakla*

Bir **çayla** ikiye bölünüb veten (ÉMDA / Arazdan Çox Yazan Bir Şaire)

şalı+(y)**la**: *şalıyla, eşarbiyla*

Şalıyla gözünü sıxanım hanı?! (ÉMDA / Gelirem Qarşıma Çıxanım Yoxdu)

eşq+**ile**: *aşkla*

Edalet **éşqile** yanıb-qaralıb. (AHV / Vetən)

tüstüler+**le**: *tütsülerle, dumanlarla*

Göylerini **tüstülerle** bezediler, (AHV / Xezer Haqqında Düşüncələr)

pul+**la**: *parayla*

Pulla ad almaq varmış,

Sözden od almaq varmış... (AHV / Birinci Monoloq)

şimşekler+**le**: *şimşeklerle*

Qış göylerde **şimşeklerle** güllələndi. (BGG / Gel Ay Bahar)

ulduzlar+**la**: *yıldızlarla*

Ulduzlarla bezenib

Seheri qarşılayar. (BGG / Gécələr)

baxış+**(y)la**: *bakışıyla*

Baxışıyla çekdi dara, néyleyim. (HTBG / Éle Baxdı O Ay Üzlü Üzüme)

- /+IIA/

bél **ile**: *belle, kürekle*

Su açıb bağa varıram,

Bél ile yéri yarıram. (YŞ / Éle Tenhayam İlahi)

2.1.4.5.14. Görelilik Hâli

Yargının “neye göre”, “neye uygun olarak”, “ne uyarınca” olduğunu; “ne bakımdan”, “hangi açıdan” değerlendirmeye tabi tutulduğunu; dayanağını gösteren hâldir. Görelilik hâli görelilik tümleci veya hâl zarfı yapar (Daşdemir, 2014: 77).

Görelilik hâli İslam Türkay’ın şiirlerinde /+A göre/ görev elemanı kullanılarak yapılmıştır:

- /+A göre/

men+**e göre**: *bana göre*

Éh, neler çekmedin **mene göre** sen. (ÉMDA / Menmi Günahkaram Senmi Günahkar)

söz+**e göre**: *(bu) sözünden dolayı*

Seni bu **söze göre**

Bilirsen ne döyerdim?! (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

dünen+**e göre**: *düne göre, dünden dolayı*

Dünene göre sağ ol

Gel bu günden danışaq! (ÉMDA / Kırmızı Seher)

bun+**a göre**: *buna göre, bu yüzden*

Belke **buna göre** qaranquşlar da

Şeher éyvanında yuva qurmayır. (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

Belke **buna göre** yér pervane tek (BGG / Belke)

2.1.4.5.15. Nasıllık / Niteleme Hâli

İsmin bu hâli bir işin, hareketin nasıl, ne şekilde, hangi yolla yapıldığını bildirir (Alyılmaz, 1994: 77).

Nasıllık hâli İslam Türkay'ın şiirlerinde /+cA/, /+IIA/, /+nAn/, **kimi** görev elemanlarıyla ifade edilmiştir.

• /+cA/

tek+ce

Tekce seninki déyil. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

yaman+ca

Men gécikdim, o **yamanca** telesdi, (ÉMDA / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

Orda bir söyüd gördüm,

Télleri onunkitek...

Yamanca kövrek idi:

Héyif, héyif, tek idi! (BGG / Orda Bir Söyüd Gördüm)

quru+ca

Bir **quruca** nefesdir

Menim dövletim varım... (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

rahat+ca

Gorun nurnan dolsun **rahatca** uyu, (AHV / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

bir az+ca

Bir azca alçaltdılar,

Bir azca éndirdiler, (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

bala+ca

Balaca stolundan

Feqet, kéçe bilmedi. (AHV / II. Lövhe)

Hele **balaca** iken

Bu serhedler önünde

Omaşıyıb qalmazdım. (HTBG / Ömrün Serhedleri - I)

adi+**ce**

O éve **adice** bir yaraşıqsan. (BGG / Dünyanı Qınama)

sakit+**ce**

Sakitce gellersen yuxularıma. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

béle+**ce**

Bélece yaşayırdı

Papağının altında, (HTBG / İki Lövhe – II)

yanın+**ca**

Yanınca kölgetek sürüneceyem, (YŞ / Senin Kefenin De Donun Da Menem)

arxan+**ca**

Hesretden eriyib suya dönsem de

Arxanca sürünüb axmayacağam... (YŞ / Elvida)

sözün+**ce**

Belke bir **sözünce** yoxam heyatda,

Belke bir misrama deymezsən, gözəl... (YŞ / Belke)

• /+**İA**/

sıra+**ile**

Sıra ile ekibler? (ÉMDA / Lövhe)

sükut+**la**

Çox sualın üstünden

Bir **sükutla** kəc diler... (HTBG / Ömrün Serhedleri – I)

• /+**nAn**/

nur+**nan**

Gorun **nurnan** dolsun rahatca uyu, (AHV / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

qem+nen

Pozular ehvalım, qaralar qanım,

Her günüm, saatım bu **qemnen** keçer... (YŞ / Kéçer)

sitem+nen

Menden çox cavansan, démém tayımsan

Sensiz, ömrüm-günüm **sitemnen** keçer... (YŞ / Kéçer)

dem+nen

Senden uzaqlarda bil ki hemişe

Qelbim qan ağlayar, bu **demnen** keçer... (YŞ / Kéçer)

• **kimi**

Elimi **daş kimi** vermişem sene,

Dilimi **daş kimi** vermişem sene, (ÉMDA / Deyme Könlüme)

Yaşıl héykel kimi susub bu ağac. (ÉMDA / Ay Bağban Hardasan)

Bir gile yaş kimi düşdün gözümün, (ÉMDA / Dünyanı Qınama)

Kağız kimi lüleenmiş lepeleri şikayetdi, (AHV / Xezer Haqqında Düşüncələr)

Kağız güller kimi her şey ütülü (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

Sessiz, zeher kimi keçdin qanıma...

Sessiz, yuxu kimi gözümü tuttun, (AHV / Sessizce)

Baxdım gözlerine,

Coşub **çay kimi**

Yanımdan acıqlı, hirsli ötüşdün. (BGG / Bu Günden)

Simurq quşu kimi uçub gələrəm. (BGG / Yadına Düşsem)

Bu yerlər **dağılmış bir şehir kimi** (BGG / Daş Méşe)

Yaşıl alov kimi boy vermişem men. (HTBG / Çınarın Söhbəti)

Bélece te'riflendi

Quzu kimi olanlar. (HTBG / Sual)

Meni **qebre kimi** izleyeceksen. (HTBG / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

2.1.4.5.16. Nicelik Hâli

Bir işin hareketin sayısını, miktarını, kemiyetini bildirir (Alyılmaz, 1994: 78). Nicelik hâli İslam Türkay'ın şiirlerinde /+DA/, /+cA/ görev elemanlarıyla ifade edilmiştir:

- /+DA/

bir boy+da

bir boyda olmalıdı. (Qanlı Géce)

bêş addım+da

Bêş addımda sesim-ünüm yétmeyir, (ÉMDA / Araz Burda Üreklerden Axar Héy)

dam boy+da

<<Niye develer, filler

Şişib **dam boyda** olur? (AHV / Méşenin Nağılı)

- /+cA/

né+ce

Néce xoş günler vardı,

Qışdan sonra bahardı, (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

2.1.4.5.17. Sınırlandırma Hâli

Bir işin, hareketin, konunun başlangıç veya bitiş sınırını ifade eden (Alyılmaz, 2011: 1124) sınırlandırma hâli İslam Türkay'ın şiirlerinde /dAn+....+(y)A/, /+(y)A+cAn/, /+A dek/ görev elemanlarıyla ifade edilmiştir:

- /dAn+....+(y)A/

gündoğan+**dan** günbatan+a

Gündoğandan – günbatana

Saran Türk oğlu Türkem men! (ÉMDA / Türk Oğlu Türkem Men)

qerb+**den** şerq+**e**

şerq+**den** qerb+**e**

Qerbdən şərqe daşınıb

Şerqden qerbe danışıb. (AHV / Azadlıq – III)

baş+**dan** baş+**a**

Dünya **başdan-başa** toydu-mağardı, (BGG / Menim Üreyimi Özümə Vərin)

• /+(y)A+cAn/

ağzı(n)+**acan**

Böyük sütunlu salon

Doludur **ağzınacan**. (ÉMDA / Günorta)

axşam+**acan**

Seherden **axşamacan**

İşle, işle... (ÉMDA / Günorta)

dünen+**ecen**

-Éle lap **dünenecen**

Böyük hümanizmdən (ÉMDA / Qırmızı Seher)

xirdde(y)+**ecen**

Xirddeyecən kinle dolusan, (AHV / Kin Dağarcığı)

sübh+**ecen**

Deli külek

Minir bizi **sübhecen**, (HTBG / Tenha Buruqların Géce Neğmesi)

• /+A dek/

indi+(y)**e dek**

Sen gözəl çiçəksən naşı elində,

Hele indiy**edek** etrini bilmir. (ÉMDA / Dünyanı Qınama)

İndiy**edek** yazmadığım

Vereqlər öldürdü meni... (HTBG / Menim Düşmənlərim)

sübh+**e dek**

Sübh**edek** lampan yanır,

Bir an sesin kesilmir. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

bu gün+**e dek**

Bilmirem bu ne sirdi,

İyirminci esirdi;

Bu gün**edek** qanmırsan

Kişiler qadınlara

Daim esir-yésirdi. (AHV / I. Lövhe)

év+**e dek**

Yéne qerib-qerib baxıb kéçersen,

Xeyalım év**edek** izleyer seni...

Éh, sen öz kéfinde, hardan bilersen

Doqqazda sübh**edek** gözleyer seni... (HTBG / Bu Gün Çıxmamışam Qarşına Senin)

axşama+**dek**

Adamlar axş**amadek**

Elleşirmiş qul kimi. (ÉMDA / Lövhe)

güne+**dek**

Bu gün**edek** qanmırsan (AHV / I. Lövhe)

menzile+**dek**

Aparaq onları bir **menziledek**. (HTBG / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

2.1.4.5.18. Benzetme / Benzerlik Hâli

Fiilin “tarz”, ismin “sıfat” bakımından benzetildiği unsuru gösterir (Daşdemir, 2014: 73). İslam Türkay’ın şiirlerinde benzerlik hâli **kimi**, /+tek/ görevli dil öğeleri kullanılarak yapılmıştır:

• **kimi**

Bir gile yaş **kimi** düşdün gözümde,

Gériye dönmeye güman qalmayıb... (ÉMDA / Dünyanı Qınama)

Köksümde sağalmaz bir yarasan sen,

Meni qebre **kimi** izleyeceksen. (ÉMDA / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

Arxın kenarında bir yaşıl çinar,

Yaşıl alov **kimi** qalxıb göylere. (ÉMDA / Kölgədə Çekilen Şekil)

Bulanlık sél **kimi** axır vaxt, zaman,

İlan tek dilimi çıxarmalıyam. (AHV / Veten)

Kağız güller **kimi** her şey ütülü

Dostluğu <<vér-vérim>>, bazar örtülü... (AHV / Şəherdə Ayaqlar Deymir Torpağa)

Yapalaq daş **kimi** düşdü dereye,

Çoxları günahkar saydı qartalı. (BGG / Zirveye Çekdiler Kor Yapalağı)

Oda tut qelbimi, hesret oduna,

Simurq quşu **kimi** uçub gelerem. (BGG / Yadına Düşsem)

Tek baladı, bir candı,

Quzu **kimi** oğlandı. (HTBG / Sual)

Boylanırsan sen ay **kimi** uzaqdan,

Men susuzam sen çay kimi uzaqda (YŞ / Anlaşılmaz Bir Sévda Var Başımda)

Uzaqdan uzağa qoy sévim seni,

Başımın üstünde ay **kimi** dolan... (YŞ / Dumanda Röya Tek İten Benövşem)

• /+tek/

eşq+**tek**

Derdi **eşqtek**²⁷ bu dünyada

Qelbimizde yaşatmışıq. (ÉMDA / Koroğlunun Qocalığında Dédiklerinden)

araz+**tek**

Araztek yumaqçün günahlarımı

Hele çox axmalı, durulmalıyam. (ÉMDA / Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek)

ilan+**tek**

İlan tek dilimi çıxarmalıyam. (AHV / Veten)

layla+**tek**

Layla tek hopmuşdun iliye, qana (AHV / Mektub)

tufan+**tek**

Bu méşenin üstünde

Tufan tek esek gerek! (AHV / Méşenin Nağılı)

xatire+**tek**

Saxla **xatiretek** külümü benim, (BGG / Yadına Düşsem)

qılnc+**tek**

Suallar **qılncetek** kesdi üstümü. (BGG / Dédiler)

lüle+**tek**

Qelemim **lületek** tuşlandı göye. (BGG / Karvan)

Araz+**tek**

Araztek yumaqçün günahlarımı (HTBG / Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek)

²⁷ Şiirlerde /+tek/, kimi zaman bitişik, kimi zaman ayrı yazıldığından transliterasyon yapılırken bu durum dikkate alınmış ve örneklerde de aynen yansıtılmıştır.

2.2. Zamirler (İng. Pronoun; Alm. Pronomen; Fr. Pronom; Azb. Evezlik)

Zamirler, adların kişi, varlık, soru, işaret ve belirsizlik gibi ölçeklerle öbeklendirilmiş, adları bu öbekler içinde topluca bildiren sözlerdir. Bütün varlığı ve bütün bilgilerimizi üç beş öbekte toplayan zamirler, bu öbeklerin genel adları olarak, en çok kullanılan dil birimleridir (Karaağaç, 2018: 882).

Dilin lüğət terkiibindeki sözlerden bir grupu ya isim, sifet, say ve zerfin yerinde işlenir – onların morfoloji sinonimi olur, ya da hemin nitq hisselerine işare édir. Béle söz gruplarına evezlik déyilir (Hesenov vd., 1989: 61).

Şimdiye kadar zaminin pek çok tanımı yapılmıştır. Bütün bu tanımlardan çıkarılabilecek ortak özellikler ise zaminin çekim eklerini alarak isimlere yaklaşmakla beraber esasen isim olmayışı, nesneleri temsil veya işaret suretiyle karşılması, ismin yerini geçici olarak tutan kelimeler olması, dilin işaret ihtiyacından türemeleri (Kocasavaş, 2004: 29) gibi özelliklerdir.

Zamirler her ne kadar adların yerini tutsalar da zamirler ile adlar arasında önemli ayrılıklar²⁸ mevcuttur. Adlar tek başlarına bir varlığa veya bir nesneye ad olabilirler ve zihnimizde bir kavram olarak canlanırlar. Fakat zamir tek başına bir nesneyi bildirmekte yetersiz kalır ve açık bir anlam taşımaz. Zaminin somut bir anlam elde edebilmesi, ancak yerini tuttuğu adla olan bağlantısının bilinmesine bağlıdır (Korkmaz, 2014: 387).

Zamirler yapıları ve işlevleri bakımından şimdiye kadar türlü sınıflandırmalara tabi tutulmuşlardır. Türkay'ın eserlerindeki anlamlı dil öğelerinden zamirler; kişi, işaret / gösterme, soru, belgisiz ve dönüşlü zamirler olmak üzere alt başlıklara ayrılarak incelenmiştir:

²⁸Biçim birimi, bir dili oluşturan en küçüğünden en büyüğüne kadar tüm birimlere denir. Tek başına kullanıma çıkabilenler bağımsız; tek başına kullanıma çıkabilmek için başka biçim birimlerine ihtiyaç duyanlar da bağımlı biçim birimleridir. Sözcükler öncül, ekler ardıdır. Biçim birimlerini sözlüksel ve görevsel diye ikiye ayırmak mümkündür. Sözlüksek biçim birimlerinin sözlük anlamı olur. Sözlük anlamı olan en küçük dil birimi sözcüktür. Ancak her sözcüğün sözlük anlamı olduğu, yani sözlüksel olduğu söylenemez. Örneğin; edatlar, zamirler, kimi zarflar ve sıfatlar sözlük anlamı olmayan, zihinde çağrışım yaptırmayan ancak dilde görevleri olan öncül biçim birimleridir (Üstünoğlu, 2014: 39)

2.2.1. Kişi Zamirleri

Kişi zamirleri, konuşan, konuşulan, hitap edilen, gaip gibi varlıkları şahıs hâlinde, temsili olarak karşılayan kelimelerdir (Kocasavaş, 2004: 31). Azerbaycan Türkçesinde kullanılan kişi zamirleri ile Türkiye Türkçesindeki kişi zamirleri, birinci tekil şahıs dışında tamamen aynıdır:

Tablo 4: Azerbaycan Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde Kişi Zamirleri

		Azerbaycan Türkçesinde	Türkiye Türkçesinde
Konuşan, söyleyen (mütekellim)		<i>men</i>	<i>ben</i>
Dinleyen, söylenilen (muhatap)		<i>sen</i>	<i>sen</i>
Adı geçen, söylenilen (gaip)		<i>o</i>	<i>o</i>
Konuşanlar, söyleyenler		<i>biz</i>	<i>biz</i>
Dinleyenler, söylenilenler		<i>siz</i>	<i>siz</i>
Adı geçenler, sözü edilenler		<i>onlar / olar</i>	<i>onlar</i>

(Kâzımov, 2010: 138-139; Seyidov, 2014: 150-155).

Şexs evezlikleri insan mefhumu bildiren isimleri evez étdiyi üçün kim, sualına cavab verir. Quruluşca sadedir, onların düzeltme ve mürekkebi olmur (Hesenov vd., 1989: 62).

Türkay'ın şiirlerinden tespit edilen kişi / şahıs zamirlerine örnekler şunlardır:

1. /men/ (konuşan, söyleyen, mütekellim)

Men de adamların arasındayam, (ÉMDA / Mene Tanışdı)

Men sınan déyildim, sındırdı **meni**. (ÉMDA / Kereminin Dédiklerinden)

Men dönüb gédirem (ÉMDA / Gelirem Qarşıma Çıxanım Yoxdu)

Men onu tanıyırdım,

Kasıb bir oğlan idi. (AHV / Tanış Ünvan)

<<-**Men** yada uyuşmaram

Gülüm var, bülbülüm var, (AHV / Birinci Monolog)

Men dayana bilmedim. (AHV / III. Lövhe)

Men béle déyildim, béle déyildim,

Menim üreyimi özüme vérin. (BGG / Menim Üreyimi Özüme Vêrin)

Bir zamanlar **men** qedrini bilemməddim,

Oğul... oğul... (BGG / Bir Ananın Ağısı)

Men uddum-uduzdum bu sert yarışda, (BGG / Doğma Yurda Mektub)

Ne vaxtsa göyerib çıxmalıyam **men**.

Bir vaxt od oğrusu olubdu adım (HTBG / Her Şəyi Tezeden Başlayam Gerek)

Éle dillənəndə veten déyirsən,

Men ki bu vetenin bir parçasıyam. (HTBG / Bir Müride Mektub)

Sizdən uzaqdayam, uzaqdayam **men**, (HTBG / Élvida)

Men ağlasam, yér yanar daş alışar, (YŞ / Ağla Göyüm Ağla)

Men susuzam sen çay kimi uzaqda (YŞ / Anlaşılmaz Bir Sévda Var Başımda)

Yanıb, **men** bu eşqin külü olacam, (YŞ / Unudacağam)

2. /sen/ (dinleyen, söylenilen, muhatap)

Sen melek donunda qara yalansan, (ÉMDA / Deyme Könlüme)

Sen elli yaşında hele uşaqsan, (ÉMDA / Kéçib)

Sen vardın çoxuna <<ana>> déyerdim

Sen yoxsan

Dilime <<ay ana>> gəlmir... (ÉMDA / Gəlirem Qarşıma Çıxanım Yoxdu)

Sen tekce déyilsən, senin kimilər

Sessiz güllələri vetenim üçün... (AHV Béle Maskalanma)

Sen uzaqsan, **sen** ucasan yétmir elim (AHV / Ay Ömrümün Seadeti)

Sen kasıb bir adamsan.

O varlı balasıdı. (AHV / Tanış Ünvan)

Sen indi hardasan, gören hardasan,

İndi düşüremmi senin yadına?!. (BGG / Dünyanı Qınama)

Yandır, qoy bilim ki, yoxdu gülşenim,

Sonradan ağlama **sen** için-için. (BGG / Yadına Düşsem)

Bilirem qırx çaya baxmaq olmayır,

Sen birce dalğada yaşat eşqimi. (BGG / Kesme Téllerini)

Néçe yad-yalanın dilini tapdın,

Sen benim dilimi bilmedin, qardaş! (HTBG / Bir Müdire Mektub)

Sen mene hesretsen, men **sene** hesret,

Aradan Araztek axar hörükler. (HTBG / Hörükler)

Qelbimde uyuyan mehebbetini

Özün öz elinle mehv éyledin **sen**. (HTBG / Daha Qovuşmayan Polad

Yollarıq)

Sözüne, fikrine bürüneceyem,

Sen meni unuda bilmeyeceksen... (YŞ / Senin Kefenin De Donun Da Menem)

Belke **sen** de bir özgenin yarısan, (YŞ / Hardasan)

Sen yérde gülümsen, göyde ayımsan, (YŞ / Kéçer)

3. /o/ (adı geçen, söylenilen, gaip)

Belke **o** idi yalqız? (ÉMDA / Orda Bir Söyüd Gördüm)

O mavi göy, sen torpaqsan, (ÉMDA / Ağlama Könül Ağlama)

O, qem deryasında qerq olmuş iken

Éle bil bir anlıq bextever oldu. (ÉMDA / Lövhe)

O bizim hamımıza

Baxır üstden aşağı!.. (AHV / Méşenin Nağılı)

O sağa sığışmır, sola sığışmır. (AHV / Yarımçıq)

Men qara torpağam, **o** mavi sema,

Ellerim uzalı qalıb göylere. (AHV / Ne Déyim)

Ağlayırmı, gülürmüdü, bilemmedim.

Durmaq üçün **o** çırpındı, (BGG / Qeribe Yuxular)

Belke **o** idi yalqız? (BGG / Orda Bir Söyüd Gördüm)

Ömrüm boyu can qoymuşam yolunda,

Birce defe **o** üzümə gülmeyib. (HTBG / Memmed Araza Mektub)

Bir qız gözaltıladım

O da şalın itirdi. (HTBG / Anamdan Mektublar Silsilesinden)

Asimandan ayı asıb,

Belke **o** da şe'r yazır? (HTBG / Anamdan Mektublar Silsilesinden)

O da benim gözlerime yaş atdı, (YŞ / Ağla Göyüm Ağla)

O da gülümseye, güller açıla, (YŞ / Gözleyenin Ola)

O éle ucadır ki,

İçi çölünden uca. (GYŞ / Uca Adam)

4. /biz/ (konuşanlar, söyleyenler)

Biz haçandı minmişik bu qatara (ÉMDA / Yol)

-**Biz** béle démemişdik

Biz yalan yémemişdik! (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Yaxşı, **biz** bu padşahın

Évini yağmaladıq. (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Biz kimik? –**Biz** insanıq (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

Biz insanıq vessalam,

Sévirik insanları, (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

-Siz yaxşı olun, **biz** de

Dolanaq kölgenizde. (AHV / II. Lövhe)

Düzlerde baharıq, dağda qarıq **biz**. (BGG / Bir Gün Geler)

Belke atamızdır o böyük güneş

Bu iki aşiqin övladıyıq **biz**? (BGG / Belke)

Qırmızı yuxular göreceyik **biz** (BGG / Sabah)

Bir kökden su içib böyüsek de **biz**,

Orda adım palıd, burda çınardı... (HTBG / Çınarın Söhbeti)

Déyirsən ki, kimik **biz**?

Bu torpağın oğluyuq. (HTBG / Ömrün Serhedleri – I)

Qardaş, sabah gel **bize**,

Qonaq ol bendenize! (HTBG / İki Lövhe – I)

Bu dünyada **biz** üz-üze gelmedik,

Meni séven, men sévdiyim, hardasan?!.. (YŞ / Hardasan)

Üç övladım, iki de **biz**,

Bu yolda bəşim qurbandı (YŞ / Turana Bir Can Borcum Var)

5. /siz/ (dinleyenler, söylenilenler)

Qovardım men **sizi** kepenek kimi. (ÉMDA / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

Sizi bilmirem,

Mense arzuların tutdum elinden. (ÉMDA / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

Men **siz**den giléyliyəm. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

-**Siz** yaxşı olun, biz de

Dolanaq kölgənizdə. (AHV / II. Lövhe)

<<- **Sizin** ne yaşınız var...

Qabaqdadı ömür-gün (AHV / III. Lövhe)

Dağlar, ayrı düşdüm **siz**den néçe il (BGG / Zirve)

Size küsenirem, qartallar, ne qem, (BGG / Zirve)

Kéçdi aylar, iller...

Sizi bilmirem,

Mense arzuların tutdum elinden. (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

Gözleyirik

Burda **sizi** sübheçen, (HTBG / Tenha Buruqların Géce Neğmesi)

—**Siz** o üzden, biz bu üzden

Dörd bir yana, bəş bir yana! (HTBG / Biçinçiler Haqqında Ballada)

Ömrümü **size** bağışlayaram (HTBG / Ellerim)

6. /onlar/ (adı geçenler, sözü edilenler)

Onlar gétđi, otaqda – (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Onların öz dili öz baxışı var (ÉMDA / Kölgeler)

Onlara gén dünyanı

Déyir, dar éleyirmiş. (ÉMDA / Lövhe)

Onlar anlamadılar

Bu qarışıq sirleri... (AHV / Méşenin Nağılı)

Qaraldı yanan ocaq,

Onlar yéne barışdı... (AHV / I. Lövhe)

Onlara baxanda fikrim qarışır, (AHV / Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına)

Onların öz dili öz baxışı var

Amalı, meqsedi rengberengdi. (AHV / Kölgeler)

Ayrılıq **onları** yandırıb-yaxıb. (BGG / Daş Méşe)

Bes niye **onlardan** uzaq olmusan... (HTBG / Bir Müdire Mektub)

Dünyanın damağında

Bir siqarétdi **onlar**. (HTBG / Korlar Évinde Bir Gün)

Gözel qızlar ile doluydu dünya,

Hanı, bes **onları** tapmaq olmayır... (HTBG / Qoru Üreyini)

Onlar “baş ağa”ya dönüb qul olmaz. (YŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

2.2.2. İşaret / Gösterme Zamirleri

İşaret / gösterme zamirleri; sözü edilen nesneleri mekânda, zamanda ve tasavvurdaki yerlerinde adlarını anmadan göstermeye yarayan zamirlerdir (Banguoğlu, 2019: 360). İşaret zamirleri, işaret sıfatlarından, ek almaları ve yanlarında belirtilen bulunmasıyla ayırt edilebilir (Bilgegil, 1984: 210).

Azərbaycan Türkçesinde kullanılan işaret zamirleri şunlardır: bu, bunlar, o, onlar, hemin “bu”, béle “böyle”, éle “öyle”, haman/hemen “o” (Kâzımov, 2010: 151-154; Yalçın, 2018: 262).

Tablo 5: Azərbaycan Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde İşaret Zamirleri

<i>Azərbaycan Türkçesinde</i>	<i>Türkiye Türkçesinde</i>
<i>o</i>	<i>o</i>
<i>onlar</i>	<i>onlar</i>
<i>bu</i>	<i>bu</i>
<i>bunlar</i>	<i>bunlar</i>
<i>hemin</i>	<i>bu</i>
<i>hemen / haman</i>	<i>o</i>
<i>éle</i>	<i>öyle</i>
<i>béle</i>	<i>böyle</i>

(Hesenov vd., 1989: 63-64; Kâzımov, 2010: 151; Yalçın, 2018: 262).

• **bu**

Gelirik, gédirik – **bu** da bir adet, (ÉMDA / Arxada Hesret Var Qarşıda Hesret)

Bu da béle bir dövrü, zamandı: (ÉMDA / Behmen Vetenoğluna)

Bu yalan bir séhrdi,

Bu açarsız bir sirrdi.

Bu en varlı-dövletli,

Bu en miskin yésirdi. (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

Denizlerden ayrı düşüb

Bu da ona qeher olub...

Xezeri gördünüzümü ola? (AHV / Xezer Haqqında Düşünceler)

Kim sıyrıla, kim qınında paslanı.

Bilmek olmaz, **bu** heyatdı, qardaşım. (AHV / Behmen Vetenoğluna)

Er déyilsen, kölgesen,

Bu harda görünübdü?.. (AHV / Tanış Ünvan)

İslanırdı, qoca yaman darda idi...

Onu bura getiren bes harda idi?

Gelen-géden <<yaman vurub, **bu** da azdır>>

déyirdiler. (BGG / Qeribe Yuxular)

Bu ömür yoludur, bəşgünlük déyil. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

Bu nedir, qoymayın yanır bir çinar! (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

Bu menden olmadı, özündən oldu (HTBG / Seni İtirdim)

Bu da béle bir savabdı,

Qem itirdi, sévinc tapdı... (HTBG / Geraylı)

Bu heyatdı, qardaş.

Néçe cür biş-düşü var, (HTBG / Ellerim)

Bu nedir, qoymayın yanır bir çinar! (HTBG / Éhéy, Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

Bu éle beladır, bir çaresi yox, (YŞ / Unudacağam)

Bextimin, éşqimin qebri qazılıb,

Bu da Tanrıdan mı - sınaq, gizlice?.. (YŞ / Gizlice)

Bu da bir talédi-bextdi, nedise,

O gözəl sındırdı könül tarımını... (YŞ / Alqışlar)

• **o**

O niye ağ;

Bu, qaradı, (ÉMDA / Ayxanın Sualları - I)

- Axı **o** ne axtarır?

- Onu itiren kesi. (Ayxanın Sualları – II)

• **onlar**

Od yanır,

Alovu yüksəlir göye,

Belke

Bu, **onların** é'tibarıdır? (ÉMDA / Belke)

• **bunlar**

Eyilib Mehemmede:

- Eye, **bunlar** ne déyir? (ÉMDA / Günorta)

Yoxsa **bunlar** yalandı?

Dehşet! İlahi, dehşet! (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Anam da deyişib nese éle bil,

Qoy qızlar düşünsün **bunları** barı. (HTBG / Hörükler)

2.2.3. Soru Zamirleri

Yerini tuttukları adı soru yoluyla temsil eden zamirlerdir (Koç, 1992: 236; Seyidov, 2014: 159; Banguoğlu, 2019: 36). Azərbaycan Türkçesindeki soru zamirlerinden bazıları şunlardır: kim, kimi, kimler, ne, neye, neler, néçe “ne kadar”, nece “nasıl”, ne cür “ne tür”, néçenci “kaçıncı”, ne qeder “ne kadar”, hara “nere”, hansı “hangi”, haçan “ne zaman” (Hesenov vd., 1989: 65; Eliyev, 2011: 41; Balayeva vd., 2012: 90; Yalçın, 2018: 263).

• kim

Kim qazandı, o şöhreti o şanı? (ÉMDA / Behmen Vetenogluna)

Kim bölüb yurdumuzu,

Yatıbmı qoç Koroğlu? (ÉMDA / Lövhe)

Ölüm nedir, ay ata,

Onu **kim** duyub anlar? (ÉMDA / Lövhe)

Yalançının évi yanar,

Dé, **kim** ona inanar? (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

Kim kimin oğludu?

Déye bilmirem... (AHV / Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına)

Bir neğme dolanır yanar dodaqda:

<<**Kim** salıb itirir, kim tapar meni...>> (AHV / Seni Düşünürem)

Ulu babam **kim** olub? (AHV / Ömrün Serhedleri - I)

Sabah **kim** olaram, déye bilmerem. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

Kim bilir yolumuz çiçekmi, qarmı?.. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

Bes, **kim** idi, arzumun

Kölgesini daşladı?.. (HTBG / Ömrün Serhedleri - I)

Yaxşı bax dövrene, gör orda **kim** var, (HTBG / Bir Müdire Mektub)

Éh, senden başqa **kim** var, **kim** olacaq? (HTBG / Anaya Mektub)

Ölsem meni **kim** ağlayar Qazaxda... (YŞ / Ağla Göyüm Ağla)

• **kimler**

Gör neler... gör **kimler** ehlileşdiler, (ÉMDA / Mene Tanışdı)

Kimler gelib apardı?.. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Gör **kimlere** qismet oldu istisi,

Saçlarıma gelib çökdü tüstüsü, (HTBG / Memmed Araza Mektub)

• **ne**

Sabah **ne** doğacaq hamile dünya? (ÉMDA/ Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

Bu gün bes dünyadan **ne** isteyirsən?! (ÉMDA/ Dünyanı Qınama)

Göyde **ne** var,

Yérde **ne** var?

Orda **ne** var,

Burda **ne** var? (ÉMDA / Ayxanın Sualları)

Gören **ne** paltardı géyib tebiet?.. (AHV / Menden Uzaqdasan)

Kim **ne** déyir qoy désin, (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

Senden sonra **ne** göyerecek... (AHV / Sapand Daşı)

Ömrümüzden **ne** vérmişik obaya? (BGG / Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen)

-İçmeye **ne** olacaq

Zoğal arağın varmı?.. (HTBG / İki Lövhe – I)

"Gören **ne** déyerler..." mengenesinde,

Tene tüstüsünde, qınaq hisinde

Bu derd kötüyünde möcüzə qalıb... (YŞ / Orda Xeyalımın Uzaqlığında)

Men **ne** gördüm bu alemde,

Ömrüm-günüm kéçdi qemde. (YŞ / Dövrən Namerd İnsan Namerd)

Men **ne** déyim namerd baxta

Sévdiklerim çox uzaqda... (YŞ / Éle Tenhayam İlahi)

• **neye**

Dé, **neye** qulaq asım, dé,

Bu arx bu suyu götürmez! (ÉMDA / Bu Arx Bu Suyu Götürmez)

• **neler**

Her mezar tarixdir, **neler** söyleyir, (ÉMDA / Daş Méşe)

Bextin qarasına **neler** déyirsən... (ÉMDA / Dünyanı Qınama)

Éh, **neler** çekmedin mene göre sen. (ÉMDA / Menmi Günahkaram Senmi
Günahkar)

Her şey parça-parça bölünüb **neler**:

Lehcələr bölünüb, diller bölünüb. (AHV / İkinci Monoloq)

Qaramca **neler** söyleyir?

Ondan mene bir xeber dé. (YŞ / Ondan Mene Bir Xeber Dé)

• **hara**

Hara gətsin, **hara** var? (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Bu yol bizi **hara** çekir göresən?.. (ÉMDA / Yol)

Hara gətidi, nécoldu

Héç kim héç ne bilmedi... (ÉMDA / Günorta)

Düşün bir ömrü-günü

Hara aparır bu yol!..>> (AHV / Ömrün Serhedləri – I)

Évin yox, éşiyin yox,

Derdin çox, azarın çox...

Seni **hara** aparım, (AHV / I. Lövhe)

Bu yol bizi **hara** çekir göresən?.. (HTBG / Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresən)

Bu bext meni **hara** çekir,

Qabağımdan qara çekir. (GYŞ / Vurulmuşam)

• **hansı**

-Qonşu?

Yox ola bilmez!..

Hansı?

-Hamısı: aşağı, sol, sağ. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Ah! **Hansı** eşqinse buludlarından

Qönçe dodaqlara şəh düşüb indi... (BGG / Azdı Baxışlarım Qara Hörükler)

Men **hansına** inanım? (AHV / Ömrün Serhedleri - I)

• **néce**

Gédimmi, qalımmı? – suallar ağır,

Dolaşıq yolları men **néce** seçim? (ÉMDA / Arxada Hesret Var Qarşıda Hesret)

Néce kéçir ömrün-günün,

Men çekenı bilirsənmi? (ÉMDA / Néce Kéçir Ömrün Günün

Dağlar gözümden böyükdü

Gözlerime **néce** sığır,

Qoçaqdımı? (Ayxanın Sualları – II)

Gédimmi, qalımmı? – suallar ağır,

Dolaşıq yolları men **néce** seçim. (AHV / Arxada Hesret Var)

Yarasa yuvası olub papaqlar,

Néce baxacaqlar sabah güneşe. (HTBG / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Bu hesrete söyle **néce**

Dözüm, ay bulud, ay bulud? (HTBG / Nola Çata O Dilbere)

Néce bexteverdim, **néce** gözeldin...

Şirin xeyal kimi, xoş güman kimi. (YŞ / Bu Géce Yuxuma Gelmişdin)

• **néce**

Düz yollarım tepe, dere,

Yıxılmışam **néce** kere. (ÉMDA / Ölemmerem)

2.2.4. Dönüştürülük Zamirleri

Dönüştürülük zamirleri, şahıs zamirlerinden daha güçlü bir anlam taşıyan, onları anlamca katmerli kılan pekiştirilmiş bir tür şahıs zamirleridir. Bunlara dönüştürülük zamiri denmesinin sebebi, zamirin, yapılan işin yapana dönüşünü gösteren bir işlev yüklenmiş olmasındandır (Korkmaz, 2014: 398). Eski Uygurcada ayrı ayrı ya da birlikte kullanılan *kentü* ve *öz* zamirlerinden *kentü* Batı Türkçesinde, *öz* de Doğu Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinde genelleşmiş durumdadır (Eraslan, 2012: 256; Buran ve Alkaya, 2017: 110).

Azerbaycan Türkçesinde dönüştürülük zamiri “öz”dür. Türkay’ın eserlerinde yer alan dönüştürülük zamirlerinin şahıslara göre kullanımı şu örneklerle dikkatlere sunulmuştur:

- **öz**

Düşmen kesilerem **özüm** özüme! (ÉMDA / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Sen döne bilmirsen

Gelerem **özüm**... (ÉMDA / Gelirem Qarşıma Çıxanım Yoxdu)

Qoy özüm yükümü **özüm** aparım. (ÉMDA / Palıdlı Méşenin Dédiklerinden)

Türkayam, bu adı qebul éyledim,

Özümü özüme men qul éyledim. (AHV / Türkayam)

Ruhumdan, **özüm**den qopardı meni... (AHV / Bu Gün Sabah)

Oxucum, yatan uşaq

Éle men **özüm** idim. (AHV / Kölgede Çekilen Şekil)

Menim üreyimi **özüm**e vérin! (BGG / Menim Üreyimi Özümə Verin)

Özüm özümü de tapa bilmirem. (BGG / O Günden)

Özümü kitabtek varaqılayıram, (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

İsterem ki bu alovla

Arzulara qarışaraq

Bir gün **özüm** arzu olam! (HTBG / Sabahıma Üzürem Men)

Böyüdükce aralandım **özüm**den (HTBG / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

Özüm özümə tuşlanmışam. (HTBG / Anaya Mektub)

Men susub **özümü** eye bilmirem. (YŞ / Niye Oyanmırıq Niye Bilmirem)

Kövrelib **özüm**den çıxmıyacağam... (YŞ / Elvida)

He, **özün** öz évinde

Teze kirayecisen! (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Niye giléylisen **özün** özünden, (ÉMDA / Dünyanı Qınama)

Bu menden olmadı, **özünden** oldu (ÉMDA / Seni İtirdim)

İllerle min sifet olmağın-asan,

Bir gün **özün** olmaq çetindi béle?.. (AHV / Béle Maskalanma)

İtirdin **özünü**, sapdın yolundan, (AHV / Mektub)

Néçe yol zeng vurdum, **özünü** dandın, (AHV / Mektub)

Özünden xebersiz, menden xebersiz (BGG / O Günden)

Özün öz gözünde qara işıqsan! (BGG / Dünyanı Qınama)

Sına dözüümünü, sina **özünü**, (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

Öz-özünü yandırdın

Öz-özüne od oldun... (HTBG / Hüséyn Cavide)

Özünden böyüye héy üz ağartdın, (HTBG / Bir Müdire Mektub)

Özün öz elinle mehv éyledin sen. (HTBG / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

Özün dağ lalesi, sözün benövşe,

Üzün bilmesem de könlün bir şüşə... (YŞ / Kéçer)

Gédirdin yaralı... qelbi qaralı...

Özünden aralı... menden aralı... (YŞ / Arxanca Baxırdım-2)

Hara gétdiyini **özü** de bilmir, (ÉMDA/ Lövhe)

Daha **özü** inanır. (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

Xalq **özü** tikdiyini

İndi sökmek isteyir. (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

Uzunqulaq éşşeyi

Vezir séçdi **özü**ne. (AHV / Méşenin Nağılı)

Bu havadan felek **özü** baş açammır. (AHV / Nağıl)

Çöreyi yéyilib, **özü**se yatıb, (AHV / Kölgede Çekilen Şekil)

Belke sévmek **özü** ayıbmış-armış, (HTBG / O Qıza Déyin Ki)

Onun üçün dünyada

Tekce **özü** var idi. (HTBG / İki Lövhe - II)

Zaman **özü** ömrü boyu

Küremizi minib çapır... (HTBG / Karusel)

Bu qurdlar qayıdıb ulayar bir gün,

Özü öz qanını yalayar bir gün!.. (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

Meni demi xeste, gétدی...

Özü gözel xeste idi... (YŞ / 38)

Daha tanımışıq biz **özümüzü**, (ÉMDA / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

Dédik, azad olarıq

Barı **öz-özümüzden**... (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Onu yaşatmaq üçün

Özümüzü danmışıq. (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

Hele **özümüzden** xeberimiz yox, (AHV / Arxada Hesret Var)

Daha tanımışıq biz **özümüzü**, (HTBG / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

Tüklendikce **özleri**

Bir-birini yolacaq. (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Bu palıdlar, velesler-

Günden doyub **özleri**. (AHV / Méşenin Nağılı)

2.2.5. Belgisiz / Belirsiz Zamirler

Ardında belirsiz bir kimse veya nesne kavramı olan zamirlere belirsiz / belgisiz zamirler (pronom indefini) denir (Banguoğlu, 2019: 368).

Qeyri müeyyenlik bildiren evezlikler kim, ne, bir, kes, her tipli bir sıra sözlerin müxtelif köməkçi söz, edat ve şəkildərlə birləşməsi neticesində emele gelir (Kâzımov, 2010: 148).

Azərbaycan Türkçesindeki belgisiz zamir şunlardır: biri, kimi, kimse, nese “ne ise”, hamı “hepsi”, bezi “bazı”, bezisi “bazısı”, çoxu “çoğu”, çoxları “birçoğu”, here “herkes”, herkes, her şey, həc biri “hiçbiri”, həc bir “hiçbir”, həc kim “hiç kimse”, həc kes “hiç kimse”, həc ne “hiçbir şey”, her birisi, her hansı “herhangi”, nécesi “çoğu kimse”, filankes “filan kişi” (Kâzımov, 2010: 147-150; Balayeva vd., 2012: 91; Yalçın, 2018: 263).

Türkey’in şiirlerinden tespit edilen belgisiz zamirler örneklerle dikkatlere sunulmuştur:

• biri

Biri vardı,

Biri yoxdu... (ÉMDA / Nağıl)

Biri déyir: <<Bu géce

Yaman amansız olduq.

Uçurduq her bir şeyi,

Dinsiz-imansız olduq!..>> (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Kéçin, kéçin éyleşin,

Biriniz çarpayıda,

Biriniz bu stulda. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Biri ordénlidi, gülür, danışır,

Biri fikirlidi, niye, bilmirem. (AHV / Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına)

Biri aspirant idi,

İkisise telebe. (AHV / III. Lövhe)

Oturub üz-üze atayla oğul,

Birisi heqiqet, birisi nağıl. (AHV / Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına)

Herenin öz yéri, öz deyeri var,

Birinin quyuğu, **birinin** başı...

Baba, bu qoyunlar mene tanışdı. (BGG / Mene Tanışdı)

Biri mene "usta" dédi

O, ustalar ustasıdı. (YŞ / Biri Mene Usta Dédi)

Hele var qelbinde **birisi**, hele

Hele üreyinde benim yérım yox... (YŞ / Hele Gözleyirsən)

Qazıldın könlüme pozulması yox,

Başqa **birisinin** yazılması yox... (YŞ / Unuda Bilmedim)

• **kimi**

Kimi qorxdı...

Kimi pusdu... (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Kimimize fikir, keder,

Kimimize sévinc hemdem. (HTBG / Karusél)

Kimi qarı gözleyir

Lopa-lopa ağ qarı...

Kimi yazı gözleyir

Gül-çiçekli baharı...

Kimi yağış gözleyir

O büllur damlaları...

Kimi sévinc gözleyir

Bitsin derdi-qubarı... (YŞ / Kimi Qarı Gözleyir)

Bu namerd sürgünden çoxu bézardı,

Kiminin yéri gén, kiminin dardı... (YŞ / Héc Ne)

• **kimse**

Kimse götürerdı téz qucağına, (ÉMDA / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

Kimse qartal da olsa,

Uça bilmeyecekdir (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Kimse gücle dilini

Dışleyib berk-berk sıxır. (ÉMDA / Günorta)

Göyde süzen qartalı

Kimse éndirecekdi. (AHV / Azadlıq)

Kimse ona el-üzünü

Silib sene atacaqdır... (AHV / Hezer Haqqında Düşünceler)

Év derdi, yémek derdi,

Kimseden kömek derdi, (AHV / II. Lövhə)

Kimse üreyine yazıb adımı,-

Daha çinarlardan qaralanmışam. (BGG / Menim Üreyimi Özümə Vərin)

Anam qışqırdı: – yıxarsınız ha?

Kimse götürərdi téz qucağına,- (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

Bilesen vurnuxur **kimse** seninçün,

Bilesen kim ise intizardadır... (YŞ / Gözleyenin Ola)

Meni bu axında tutammaz **kimse** (YŞ / Meni Sél Aparır Gülüm)

Sen basmasan **kimse** seni basacaq,

Çünkü gördün basabasdı, sen de bas. (YŞ / Basabas)

• **bir kimse**

Bir kimse hayana gelmir. (ÉMDA / Gelirem Qarşıma Çıxanım Yoxdu)

• **nese**

Nese déyir tekerlerin harayı,- (ÉMDA / Yol)

Nese çatmır söhbetimde, sözümde, (ÉMDA / Araz Burda Üreklerden Axar Héy)

Nese démek istedim

Sözümü tapammadım. (AHV / I. Kölge)

Nese, gümuldenir anası teki. (AHV / Kölgədə Çekilen Şekil)

Nese bir giléy var dodaqlarında. (BGG / Payız)

Anam da deyışib **nese** éle bil, (HTBG / Hörükler)

• **hamı**

Hamı milisden qorxur,

Bes **hamı** oğrudurmu? (ÉMDA / Lövhe)

Hamı bayram édecek,

Sévinecek, gülecek... (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Hamı susdu. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Hamının haqqı éyni,

İxtiyarı éynidir.

Hamı çılpaq doğulub

Pulu-varı éynidir. (AHV / Méşenin Nağılı)

Hamı sene <<çayan>> déyir, (AHV / Méşenin Nağılı)

Gün doğdu, **hamının** yoluna düşdü, (BGG / Mene Tanışdı)

Bu dünyaya getiribdir

Hamı kimi meni ana (HTBG / Sabahıma Üzürem Men)

Hamıdan şübhelener,

Xoflu-xoflu baxardı. (HTBG / İki Lövhe – II)

Hamı acdır "alım" déyir,

Bir kafada "vérim" yoxdu. (YŞ / Éle Tenhayam İlahi)

Çaşıb qalıb **hamı**, Xudam!

Yanaqlar, Quba alması, (YŞ / Gözel)

• **çoxu**

Çoxu yola vérir birteher seni. (ÉMDA / Kéçib)

Sen vardın **çoxuna** <<ana>> déyerdim

Sen yoxsan

Dilime <<ay ana>> gelmir... (ÉMDA / Gelirem Qarşıma Çıxanım Yoxdu)

Çoxuna kölgə salan

Özü kölgəyə düşdü... (ÉMDA / Tanış Ünvan)

Onsuz da dünyada **çoxundan** azıq (AHV / Béle Maskalanma)

Menim tek **çoxunu** qoydun avara. (AHV / Sene Néylemişem)

Dostların **çoxundan** vefalıdır o, (AHV / Kölgeler)

Çoxunun könlünee yaman deyirsən, (HTBG / Bir Müdire Mektub)

Bu namerd sürgünden **çoxu** bézardı, (YŞ / Héc Ne)

Ağlayıb **çoxunun** bağrını yarın!

Damlayın bu deli heqiqetleri, (YŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

• **çoxları**

Çoxlarının yadında

Qalıb bir röya kimi... (ÉMDA / Qanlı Géce)

Çoxlarının göz yaşını

Sildim ağlaya-ağlaya. (ÉMDA / Güldüm Ağlaya Ağlaya)

Birce süzgün baxışın

Çoxlarına ox olur. (AHV / III. Lövhe)

Çoxları günahkar saydı qartalı. (BGG / Zirveye Çekdiler Kor Yapalağı)

Çoxları kökümü eşib, qazıbdı

Yöremde çinarlar bitirmişəm men. (HTBG / Çinarın Söhbəti)

Yadlar ile éyləndi o, güldü o,

Çoxlarının qədrini bildi o. (HTBG / Memmed Araza Mektub)

Çoxları <<daş>> déyib mənim éşqime,

Məne can-can déyən dillər, elvida! (HTBG / Elvida)

Çoxları sənin yolunda

Qanına qéltandı, gözəl (YŞ / Gözəl)

• **here**

Sən yoxsan çəkilib **here** bir yana, (ÉMDA / Gəlirem Qarşıma Çıxanım Yoxdu)

Here bir yana gétədi. (ÉMDA / II. Kölgə)

Heresi bir rəngdə, bir biçimdedi. (ÉMDA / Kölgələr)

Olmaq istəyirlər **hereden** bir az, (AHV / Vətən)

Hereye bir qara yaxırsan, ne qem, (AHV / Arazdan Çox Yazan Bir Şaire)

Herenin öz yéri, öz deyeri var, (BGG / Mene Tanışdı)

Hereden bir avaz gelir

Bu anlardan qorun, qardaş. (YŞ / Qorun Qardaş)

• **her kes**

Her kesin héç neyi yox! (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Her kesin öz otağı,
Qapısı, penceresi, (ÉMDA / Qırmızı Seher)

• **her şey**

Bir görüm işıqda yéddice reng var,
Sonsuz kainatta **her şey** qarışıq. (ÉMDA / Kölgeler)

Ne déyim bu zalım vaxta-zamana?!

Her şey бүрүнүbdür çene, dumana. (ÉMDA / Atama Mektub)

Döndüm kor canavara,
Gördüyüm **her şey** qara... (ÉMDA / I. Kölge)

Unut yéri, insanı...

Dé ki, <<**Her şey** benimdi (AHV / Azadlık – IV)

Kağız güller kimi **her şey** ütülü (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

Ağ yél, qara yél kimi

Her şeyden hirslenirdi. (HTBG / İki Lövhe – II)

Ağ yél, qara yél kimi

Her şeyi tezedden başlayam gerek. (HTBG / Her Şeyi Tezedden Başlayam Gerek)

Her şeyi küleye sovur,

Könül, namerd ol, namerd ol... (YŞ / Dövrən Namerd İnsan Namerd)

Tutuquşu, Alabaxta

Çıxıb taxta, **her şey** saxta. (GYŞ / Méydan Tülkü Méydanıdı)

Torpaqda **her şey** qarışıq,
Évim torpaqdan tikilib. (GYŞ / Şimşek Kimi Göyden Énib)

• **néçesi**

Dağdan bir qaya düşdü,
Héllenib çaya düşdü,
Néçesi haya düşdü, (ÉMDA / Yazıqlar)

Günde **néçesine** gözüm düşərdi, (HTBG / Qoru Üreyini)

• **héç kim**

Hara géttdi, nécoldu
Héç kim héç ne bilmedi... (ÉMDA / Günorta)

Yatmaz üreyime bir daha **héç kim**,
Bunu bile-bile unudacağam... (YŞ / Unudacağam)

Danıb dédiyini, pisdeme meni
Benzetme, benzetme **héç kime** meni, (YŞ / Sen Meni Allaha Emanet Étme)
Men béle énmedim hele **héç kime** (YŞ / Hele Gözleyirsən)

• **héç ne**

Bu günü, sabahı, **héç neye** dönür. (ÉMDA / Kölgeler)
Her kesin **héç neyi** yox! (ÉMDA / Günortaya Yaxın)
Başını qaldırıb baxmır **héç neye**. (BGG / Mene Tanışdı)
Ürekden savayı yoxdur **héç neyim**, (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

Gözü alacalandı,
Héç ne séçe bilmedi. (AHV / II. Lövhe)

Bu günü, sabahı, **héç neye** dönür. (AHV / Kölgeler)

• **héç kes**

Héç kese yovuşmadı,
Sanki dünya boş idi. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Héc kesi éndirmezdi,
Yaman vüqarlıydı o. (ÉMDA / Tanış Ünvan)

• **héc biri**

Günde néçesine gözüm düşərdi,
İndi **héc birine** yana bilmirem. (HTBG / Qoru Üreyini)

• **her birisi**

Süfre açıb kövşen üste
Her birisi min hevesde... (HTBG / Biçinçiler Haqqında Ballada)

2.3. Sıfatlar (*İng. Adjective; Alm. Adjektiv, Eigenschaftswort; Fr. Conduit Vocal, Canal Vocal; Azb. Sifet*)

Sıfatlar ad soylu sözcüklerdendir. Söz dizimi içinde cümle ögesi olamayan sıfatlar, daima adın önüne gelen ve çekim eki almayan sözcük türüdür. Sıfatlar önüne geldikleri adları niteler veya belirtir (Bozkurt, 1995: 268; Eker, 2009: 354).

Azerbaycan Türkçesinde de sıfatları niteleme sıfatları ve belirtme sıfatları (işaret sıfatı, sayı sıfatı, soru sıfatı, belirsizlik sıfatı) olarak sınıflandırmak mümkündür. İslam Türkey'in şiirlerinde yer alan sıfatlar örnekleriyle birlikte dikkatlere sunulmuştur:

2.3.1. Niteleme Sıfatları (*İng. Qualificative Adjective; Alm. Qualifikatives Beiwort, Attributives Adjektiv; Fr. Adjectif Qualificatif; Azb. Esli Sifet*)

Niteleme sıfatları, soyut ya da somut adların niteliklerini gösteren ve söz diziminde tamlayan durumunda bulunan sözcüklerdir (Topaloğlu, 1989: 110; Eker, 2009: 355).

İnsan basdırıblar **qara** torpağa, (ÉMDA / Daş Méşe)

Sen **gözel** çiçeksen naşı elinde, (ÉMDA / Dünyanı Qınama)

Deli sularından salamat çıxıb (ÉMDA / Mene İnanma)

Sen **qırmızı** donda, - alov dilimi, (ÉMDA / Kéçerem Qırmızı İşıqda Bir Gün)

Hele **çox** işleri duymayıırıq biz, (ÉMDA / Quruyan Ağacları)

Sessiz gülle kimi kéçdin sinemden, (AHV / Sessizce)

Men **qara** torpağam, o **mavi** sema, (AHV / Ne Déyim)

Oğul görmeyibdi **qanlı** illeri,
Şöhretli illeri, **şanlı** illeri... (AHV / Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına)

İçmek isteyirsən şé'rinde onu,
Yalançı mehebbet ahdı-amandı. (AHV / Arazdan Çox Yazan Bir Şaire)

Seni işıq bilib uçdum yéline
Aldandım **yalançı** parıltılara. (AHV / Sene Neylemişem)

Éle bil **modabaz** gözeller kimi
Salxım söyüdlerin saçı gödeldi... (BGG / Payız)

Temennalı çörek ne ağı imiş. (BGG / Doğma Yurda Mektub)

Bir parça gecedir **qara** téllerin (BGG / Kesme Téllerini)

Baxıb üzünüze gülümseyerdim,
Ay **ağ** çiçeklerim, **ağ** çiçeklerim. (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

Men senin en **yaxın** dostunam daha,
Sen benim ne **yaman** düşmenim oldun!.. (HTBG / Sévdim Gözlerini Düşdüm Günaha)

Éle yandırdı ki, hesreti meni
Soyuq baxışıyla donan déyilem. (HTBG / O Qıza Déyin Ki)

O **xoş** günler indi hanı (HTBG / Koroğlunun Qocalığında Dédiklerinden)

İlan gözleri kimi
Sarı gözleri vardı (HTBG / İki Lövhe – II)

Déyilibler
Heyata **acı** söz kimi,- (HTBG / Korlar Évinde Bir Gün)

Bilmedim ayağım néce sürüşdü,
Etirli çiçekler dizimden öpdü. (HTBG / Öpdü)

Deli hesretinle düşdüm çöllere,
Namerd ayrılıqdan yoruldum, canım... (YŞ / O Qalın Qaşlara Qonur Gözlere)

Bu xalqın başına **qara** daş olan

Zırrama gedeler o qederdi ki... (YŞ / Qorxular Hedeler O Qederdi Ki)

Mavi penceresi üzümə bağlı... (YŞ / Orda Xeyalının Uzaqlığında)

Ekleme: Müxtəlif elamet, kəyfiyyət dəyişmələrini ifadə etmək üçün sifetlərin düşdüyü şekillərə sifetlərin dərəcələri deyilir. Sifetləri başqa nitq hissələrindən fərqləndirən ən mühüm elamet onun dərəcə elametləri sayılır. Eşyaya xas olan elamet və kəyfiyyətin dəyişməsi, yeni onun adı normativ vəziyyətdən aşağı və ya yuxarı səviyyəsinin dilə ifadəsi onun dərəcələrini yaradır. Sifetlər vasitəsilə ifadə olunan elamet və kəyfiyyət iki istiqamətdə dəyişə bilər – ya artır, ya da azalır. Obyektiv aləmin özündən irəli gələn bu xüsusiyyət eyni zamanda danışanın subyektiv münasibəti ilə də bağlı olur (Kəzimov, 2010: 117-118).

Azərbaycan Türkçəsində, tıpkı Türkiyə Türkçəsində olduğu kimi sıfatlarda dərəcələndirmə həm ekler yoluyla həm bəzi zarflarla və ya üstünlük bildirən bəzi ifadələrlə və təkrarlarla yapılır.

▪ Azərbaycan Türkçəsində pekişirmə (üstünlük dərəcəsi) beş şəkildə yapılmaktadır.

-1. Sıfatın önünə “en”, “lap”, “daha”, “çox”, “düm”, “zil”, “tünd” sözcükleri getirilərək yapılır (Kəzimov, 2010: 122; Eliyev, 2011: 35; Balayeva vd., 2012: 72).

Çox örtülü mətləblər

Belli olacaq sizə... (ÉMDA / Axşamdan Kəçəndə)

Çox bığarə şairlər,

Çox zavallı Əhmədler (ÉMDA / Axşamdan Kəçəndə)

Téléfon zəngləri **en** xoş avazdı, (ÉMDA / Dünyanı Qınama)

Mən sənin **en** yaxın dostunam daha, (ÉMDA / Sévdim Gözlerini Düşdüm Günahə)

Bu **en** varlı-dövlətli,

Bu **en** miskin yəsirdi. (ÉMDA / Axşamdan Kəçəndə)

Sənəmə **en** uca zirvədəyəm mən. (BGG / Zirvə)

Téléfon zəngləri **en** xoş avazdı, (BGG / Dünyanı Qınama)

Men senin **en** yaxın dostunam daha, (HTBG / Sévdim Gözlerini Düşdüm Günaha)

-2. Sıfatın ilk hecesine m, p, r, s ünsüzleri getirilerek yapılır (Kâzımov, 2010: 121-122; Seyidov, 2014: 131-132; Yalçın, 2018: 249).

Qıpqırmızı yalancı (ÉMDA / Kölgədə Çekilen Şekil)

Yéne **qıpqırmızı** qan... (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Paramparça... böyle bend-bend (ÉMDA / Türk Oğlu Türkem Men)

Yamyaşıl nur elenir. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Qaldırdın dalğa-dalğa

Qıpqırmızı sesini. (AHV / Sapand Daşı)

-3. Cümle içerisinde “olduqça”, “o qeder”, “son derece”, “ne”, “artıq”, “kimi”, “tek”, “de” gibi üstünlük bildirmedi kullarılan bazı bağlaç ve ifadelerle de yapılır (Kâzımov, 2010: 123; Yalçın, 2018: 249).

Hereye bir qara yaxırsan, **ne** qem, (ÉMDA / Arazdan Çox Yazan Bir Şaire)

Buna **ne** ad vérek, (ÉMDA / Arazdan Çox Yazan Bir Şaire)

Temennalı çörek **ne** ağı imiş. (ÉMDA / Anamı Düşünerken)

Bu géce **ne** yaman uzandı béle, (HTBG / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Sen benim **ne** yaman düşmenim oldun!.. (HTBG / Sévdim Gözlerini, Düşdüm Günaha)

Bir an **kimi** kéçen aydan,

Günden gözüm su içmeyir (ÉMDA / Senden Gözüm Su İçmeyir)

Menim **kimi** namusa

Bir karlı yiye gerek! (ÉMDA / Tanış Ünvan)

Bu acı yalanları

Bal **kimi** yazan gerek! (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

-4. İsimlere /+cA/ ekinin getirilmesiyle yapılır (Eliyev, 2011: 35; Balayeva vd., 2012: 72; Yalçın, 2018: 249):

O éve ad**ice** bir yaraşıqsan. (ÉMDA/ Dünyanı Qınama)

Bir**ce** yaxşı günün ortağı imiş. (ÉMDA/ Anamı Düşünərken)

Yaman**ca** kövrek idi, (ÉMDA/ Orda Bir Söyüd Gördüm)

Bal**aca** stolundan

Feqet kéçe bilmedi. (HTBG / İki Lövhe – I)

Bu menden olmadı, özündən oldu

Arxan**ca** sepilən izimi tapdım. (HTBG / Seni İtirdim)

-5. Sıfatların tekrarlanmasıyla yapılır (Hacıyeva və Ebdülhesenli, 2011: 76):

Çox yazıb korladılar

Qalaq-qalaq qağızlı. (AHV / Méşenin Nağılı)

Lüle-lüle lepelerin-

<<erizelerin>> yatacaqdır... (AHV / Xezeri Haqqında Düşüncələr)

Neheng-neheng ağaclar

Qışqırıb deydi yére. (AHV / Méşenin Nağılı)

Göylər **asım-asım** bulud getirdi,

Ağaclar éle bil köhne çetirdi. (BGG / Alqışlar)

Susuz, **cadar-cadar** torpaq kimi ydin. (HTBG / Bir Müdire Mektub)

Kimi qarı gözleyir

Lopa-lopa ağ qarı... (YŞ / Kimi Qarı Gözleyir)

• Azərbaycan Türkçesinde küçültmə derecesi isə iki şəkildə yapılır:

-1. Sıfatların üzerine /+ImtIl/, /+UmtUl/, /+Imtraq/, /+Umtraq/, /+ımsoy/, /+ümsoy/, /+soy/, /+şın/, /+raq/, /+rek/, ekleri getirilərkə yapılır (Hacıyeva və Ebdülhesenli, 2011: 75; Eliyev, 2011: 35; Balayeva vd., 2012: 71; Seyidov, 2014: 131):

Axır düşdüm bu delis**ov** séle, of... (ÉMDA / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

-2. Sıfatlardan önce “az”, “bir az”, “bir qeder”, “ala”, “açıq”, ve sıfatlardan sonra “teher” sözcükleri getirilerek yapılır (Hacıyeva ve Ebdülhesenli, 2011: 75; Eliyev, 2011: 35; Balayeva, 2012: 71; Seyidov, 2014: 131):

Bir az utancaq olub

Gelin kimi, qız kimi... (AHV / Azadlıq)

Bir az tercümeçi—bir azca nasir,

Bir az tenqidçidi—hamısından kesir... (AHV / Yarımçıq)

2.3.2. Belirtme Sıfatları (İng. Determinative Adjective; Alm. Bestimmungswort, Bestimmungsbeiwort; Fr. Adjectif Determinatif; Azb. Nisbî Sifet)

Nesneleri işaret, sayı, soru yoluyla veya belirsiz hâlde niteleyen sıfatlardır (Vardar, 1988: 41). Bu sıfatlar nesneyi, nesnenin bünyesinde mevcut bulunan bir özelliği ile değil, nesnenin çeşitli durumunu belirtmek suretiyle niteler (Eraslan, 2012: 174).

2.3.2.1. İşaret Sıfatları

Nesneleri işaret etmek için kullanılan sıfatlardır. Azərbaycan Türkçesindeki başlıca işaret sıfatları şunlardır: bu, hemin “bu”, o, haman/hemen “o”, béle “böyle”, éle “öyle”. Bu işaret sıfatlarından “hemin”, “bu”, ve “béle” yakındaki nesneleri işaret etmek için kullanılırken “haman/hemen”, “o”, “éle” uzaktaki nesneleri işaret etmek için kullanılır.

• **bu**

Derdimiz bir: ne sen, ne men,

Sıxır seni **bu** çöl-çemen. (ÉMDA / Qırmızı Feryad)

Yaza çıxmaq üçün **bu** torpaq kimi

Her şeyi tezedən başlayam gerek. (ÉMDA / Her Şeyi Tezedən Başlayam Gerek)

Qurbet bildim **bu** alemi, (ÉMDA / Türk Oğlu Türkem Men)

Vefasız qadındı **bu** vaxt, **bu** zaman (AHV / Mektub)

Her seher saat kimi

Qurdu **bu** şəher meni. (AHV / Yordu Bu Şeher Meni)

Bu soyuq havada, damın altında,

Seni düşünürəm yəne men yazıq. (AHV / Seni Düşünürəm)

Biz haçandı minmişik **bu** qatara, (BGG / Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen)

Baba, **bu** qoyunlar mene tanışdı. (BGG / Mene Tanışdı)

Men uddum-uduzdum **bu** sert yarışda, (BGG / Doğma Yurda Mektub)

Bu sévgide yarımadım, ay lele. (HTBG / Memmed Araza Mektub)

Yaza çıxmaq üçün bu torpaq kimi (HTBG / Her Şəyi Tezeden Başlayam Gerek)

Bu quzular böyüyüb

Axırda ne olacaq?.. (HTBG / Sual)

Turana bir can borcum var

Turana başım qurbandı.

Üç övladım, iki de biz,

Bu yolda bəşim qurbandı (YŞ / Turana Bir Can Borcum Var)

Men **bu** köyden deyilim

Başqa yandan gelmişəm. (YŞ / Gelmişəm)

• **hemin**

Evezinde **hemin** gün

Yardım bu serhedleri, (AHV / III. Lövhe)

• **béle**

Ürek **béle** yérde sakit olarmı?.. (ÉMDA / Daş Méşe)

İsteyime **béle** qara yél esdi,

Urcah oldum bir zeherli dile, of... (ÉMDA / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce

Gün)

Bu da **béle** bir dövrü, zamandı: (ÉMDA / Behmen Vetenogluna)

İnsanın ömrü-günü

Bu ümmanda bir ada

Béle-béle işler var

Béle, oğul, dünyada... (AHV / İkinci Monoloq)

Béle iş görünüb dé, harda béle?... (YŞ / Qarqar Ağıları)

Bu da **béle** bir alemdi,

Her addımda derddi-qemdi... (YŞ / Éle Tenhayam İlahi)

• **éle**

- **Éle** yol gédır, oğlum. (ÉMDA / Ayxanın Sualları)

Belke **éle** varlığın

Bu da bir naxışdı?... (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

Belke **éle** adı var (ÉMDA / Nağıl)

2.3.2.2. *Sayı Sıfatları*

İsimlerdeki kavramı, sayı bakımından sınırlayan kelimeler, sayı sıfatı adını alır (Demir, 2006: 295). Sayı sıfatları kendi içinde dört grupta incelenmiştir. Bunlar; asıl sayı sıfatı, sıra sayı sıfatı, yaklaşık sayı sıfatı ve kesir sayı sıfatıdır.

-1. **Asıl Sayı Sıfatları**

Asıl sayı sıfatları varlıkların sayılarını bildiren sıfatlardır. Asıl sayı sıfatları için İslam Türkay'ın eserlerinde tespit edilen örnekler şunlardır:

Min adım var, yérım **min** yurd... (ÉMDA / Türk Oğlu Türkem Men)

İlde **üç** bala doğur! (ÉMDA / Günorta)

Dövrendeki **dörd** divar,

<<Menim>> dédiyin ne var – (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Bés on sözümü dedim... (AHV / Kölgede Çekilen Şekil)

İki dünya bir ola,

Seni bağışlamaram. (AHV / Seni Bağışlamaram)

Üç bala, **üç** qala tek

Kesdi onun önünü. (AHV / I. Lövhe)

İki göz, **iki** qulaq,

İki el, **iki** ayaq,

Bir ürek, **bir** baş, **min** iş...

Ürekde derdler—éyni,

Milyon Serhedler—éyni... (AHV / Birinci Monoloq)

Her kéçene acı-acı.

Bés-on qepik atılmışdı (BGG / Geribe Yuxular)

Min aya, **min** güne paralanmışam. (BGG / Menim Üreyimi Özümə Vérin)

Bu **iki** aşıqın övladıyıq biz? (BGG / Belke)

Min ildir yatıram fil qulağında, (HTBG / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

—Siz o üzden, biz bu üzden

On bés yaşım var idi, (HTBG / Ömrün Serhedleri - I)

Bir çuval un gelib kéçdi elekden,

Eledi, eledi, görün néyledi. (HTBG / Elek)

İşleyen var **dörd** bir yana,

Bu canlardan qorun, qardaş. (GYŞ / Qorun Qardaş.

Belke menden **min** il evvel yaşayıb,

İndi qar tek elenirsən başıma... (YŞ / Hardasan)

Gizlet yazdığımı, poz yazdığımı,

Min yére, **min** semte yoz yazdığımı. (YŞ / Gizlice)

-2. Sıra Sayı Sıfatları

Sıra sayı sıfatları varlıkların sırasını bildiren sıfatlardır. Sıra sayı sıfatları için İslam Türkay'ın eserlerinde tespit edilen örnekler şunlardır:

İkinci Kölge (ÉMDA / II. Kölge)

iyirmi+**nci**

bir+**inci**

Hansı siyahıdasa

Birinci gétدی adım. (AHV / Birinci Monoloq)

Bilmirem bu ne sirdi,

İyirminci esirdi; (AHV / I. Lövhe)

néçe+nci

Men senin néçenci neticenem, dé! (AHV / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

yéddi+nci

Sen indi göylerde-yéddinci qatda... (YŞ / Belke)

- 3. Yaklaşık Sayı Sıfatları

Yaklaşık sayı sıfatları isimleri yaklaşık olarak belirten sıfatlardır.

Bir masanın başında

Oturub **béş-on** nefer (ÉMDA / Qırmızı Seher)

O kimdir yanında **béş-on** quzu var, (ÉMDA / Kölgede Çekilen Şekil)

Kölgeler baresinde

Béş-on sözümü dédim... (AHV / Kölgede Çekilen Şekil)

Papağına **béş-on** qepik

Atanların,

Af-uf déyib qaşlarını çatanların

İnsafımı daşa döndü?! (BGG / Qeribe Yuxular)

-4. Kesir Sayı Sıfatları

Kesir sayı sıfatları isimlerin bütünün kaçta kaç olduğunu belirten sıfatlardır.

Her **béşden üçü**yle qanlıbıçaqsan – (ÉMDA / Kéçib)

2.3.2.3. Belirsiz Sıfatlar

Varlıkların var oluş sıfatlarından biri de belirsiz oluşlarıdır. Varlıkları nicelikçe ve bazen de nitelikçe belirsiz oluşlarıyla nitelemek için, çeşitli konularda belirsizlik ifade eden sıfatlar kullanılır (Karaağaç, 2018: 187). Belirsizlik sıfatları (indefinite adjective), çekim eklerini almamakla belirsizlik zamirlerinden ayrılır (Eker, 2009: 355). Azerbaycan Türkçesinde belirsizlik sıfatları genellikle çox “çok”, az “az”, xeyli “hayli”, bir çox “birçok”, bir az “biraz”, néce “nasıl, ne kadar”, néçe “ne kadar, kaç”, bir néçe “biraz, birkaç”, bir qeder “biraz, bir miktar”, bezi “bazı”, her “her”, her bir “her biri”, bütün “bütün”, onlarla/onlarca “onlarca”, minlerle/minlerce “yüzlerce” vb.

gibi ifadelerle yapılır. Bu ifadelerin belirsizliğini artırmak için ise daha, en, çox, xéyli, gibi ifadeler kullanılır.

Belirsizlik sıfatlarının İslam Türkay'ın eserlerinde basit yapıda tespit edilen örnekleri şöyledir:

- **çox**

Olmayan <<haqq>> yolunda

Çox odlara yandılar. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Bu yollar hele **çox** daş aparacaq. (ÉMDA / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

Démeye **çox** sözüüm var. (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

Çox vaxt böyümek olmur

Kölgeler ölkesinde,

Kölgenin kölgesinde... (AHV / Tanış Ünvan)

Özü dédiyi kimi

Çox şey itirmemişdi. (AHV / III. Lövhə)

Çox yollar dolaşmışam,

Çox belenler aşmışam. (AHV / Kölgədə Çekilen Şekil)

Hele **çox** işləri duymayıraq biz. (BGG / Quruyan Ağaclar)

Dindirmesen danışmaz,

Çox zehle töken déyil. (HTBG / Sual)

Çox sualın üstünden

Bir sükutla kéçdiler... (HTBG / Ömrün Serhedleri - I)

Etrinde **çox** qoxu duydu

Derilmiş gül destesidi... (YŞ / Biri Mene Usta Dédi)

O bağdan **çox** el qovulub,

Gül yolunub, nar ovulub... (GYŞ / Vurulmuşam)

- **xéyli**

Xéyli vaxt olardı ki,

Méşe padşahsız idi. (AHV / Méşenin Nağlı)

• **bir az**

Bir az tercümeçi—**bir azca** nasir,

Bir az tenqidçidi—hamısından kesir... (AHV / Yarımçıq)

Bir az çörek qoyulmuşdu

Qabağına. (BGG / Qeribe Yuxular)

• **néçe**

Néçe cür biş-düşü var... (ÉMDA / Ellerim)

Néçe ulduz doğurdu,

Néçe ulduz axırdı. (ÉMDA / Qanlı Géce)

İnsan **néçe** göy adladı, (ÉMDA / Nağıl)

Néçe yol zeng vurdum, özünü dandın, (AHV / Mektub)

Menden **néçe** yaş kiçik. (AHV / II. Lövhə)

Néçe reng deyışir yanaqda, üzde (AHV / İkinci Monoloq)

Dağlar, ayrı düşdüm sizden **néçe** il (BGG / Zirve)

Néçe yad-yalanın dilini tapdın, (HTBG / Bir Müdire Mektub)

Bir sözün **néçe** cüre,

Yazılmağı var imiş.

Bir sesin **néçe** yére

Yozulmağı var imiş... (HTBG / Ömrün Serhedleri - I)

Néçe yol, **néçe** yol canımı aldın

Nağıl-vüsal kimi çox uzaqlarda... (YŞ / Çox Uzaqlarda)

• **her**

Menim **her** addımda canım alansan, (ÉMDA / Deyme Könlüme)

Her şeyi tezedən başlayam gerek. (ÉMDA / Her Şeyi Tezedən Başlayam Gerek)

Gözüm gördükleri **her** an qesdimde, (ÉMDA / Keremi'nin Dédiklerinden)

Éle atılıriq **her** axan çaya. (AHV / Arxada Hesret Var)

Her işini ara, ele,

Quyruğunu v rme ele. (AHV / Koroğlunun Son Günü)

Her seher saat kimi

Qurdu bu   her meni. (AHV / Yordu Bu   her Meni)

Her baxış bir ümid, bir ulduz ışıq. (BGG / Bir Gün Geler)

Torpağa **her** zaman ana demi ik, (BGG / Belke)

Yukumuz yox, uzağıq **her**   bheden, (BGG / Bu Yol Bizi Hara   kir Göresen)

Yurdumun **her** bucağı

Bir barmaq ucalıbdı

Azərbaycan torpağı. (HTBG / H s yn Cavide)

Her gile bir neğme d yerdi    im. (HTBG / Qoru   reyini)

Hele o ya ın d yil,

Oxuma **her** kitabı. (HTBG /   mr n Serhedleri – I)

Her zaman, **her** y rde, yanında menem,

Sen meni unuda bilmeyeceksen... (Y   / Senin Kefenin De Donun Da Menem)

Her günüm, saatım bu qemnen k  er... (Y   / K  er)

• **her bir**

Görmüşem **her bir** ağırını, (  MDA / Türk Oğılu Türkem Men)

Uçurduq **her bir**   yi, (  MDA / Qırmızı Seher)

• **bütün**

Qoy benim boynuma **bütün** baballar (  MDA / Bu Sulh   l md )

Kölgesi özünden b y k olanlar,

Bütün kainatı tutmaq isteyir. (  MDA / Kölgeler)

Sesimiz-harayımız

Tutub **bütün** dünyanı: (  MDA / Günorta)

Vetenden b zikib, doyanlar ne çox,

<<Veten>>   ağırırlar **bütün** alemi... (AHV / Veten)

Bütün héyvanlar, quşlar,

Ağaclar başsız idi. (AHV / Méşenin Nağılı)

Bütün yollarımı gora çekibler,

Ümidler gümana qısılı qalıb... (AHV / Seni Düşünürem)

Çox da öyünmeyin, **bütün** alemi

Fikirler axıdar göz yaşımızda. (BGG / Bir Gün Geler)

Gözlerinde **bütün** dünya

Duman idi. (BGG / Qeribe Yuxular)

Bütün rengleri bile-bile,

Gözleri güle-güle

Yédek gemisi olasan

Ömrün baharında! (HTBG / Korlar Évinde Bir Gün)

2.3.2.4. Soru Sıfatları

Nesneleri soru yoluyla belirten sıfatlardır. Azərbaycan Türkçesinde genellikle ne “ne”, néçe “kaç”, néce “nasıl”, hansı “hangi” ifadeleriyle soru sıfatı yapılmaktadır:

- **ne**

Buna **ne** ad vérek, (ÉMDA / Arazdan Çox Yazan Bir Şaire)

Bu géce **ne** yaman uzandı béle?.. (ÉMDA / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Bu **ne** gün, néce halet... (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Sen **ne** vaxtın qönçesisen, gülüsen? (AHV / Payızda Açılan Çiçek)

Gör **ne** güne qalmışam,- (AHV / I. Kölgə)

<<- Sizin **ne** yaşınız var...

Qabaqdadı ömür-gün (AHV / III. Lövhe)

Ne vaxtsa, hardansa séllener, axar. (BGG / Bir Gün Geler)

Ne zaman yorulsa benim ellerim, (BGG / Kesme Téllerini)

Ne gözəl yayılıb sürü çemende, (BGG / Mene Tanışdı)

Sen benim **ne** yaman düşmenim oldun!.. (HTBG / Sévdim Gözlerini Düşdüm Günaha)

Dünyanın başına **ne** iş açmısan, (HTBG / Qoru Üreyini)

Vaxt-zaman **ne** yaman keçir?

Könül, namerd ol, namerd ol... (YŞ / Dövrən Namerd İnsan Namerd)

• **néce**

Bu **néce** sévdadı, **néce** mö'cüze?!? (ÉMDA / Menmi Günahkaram Senmi Günahkar)

Bu ne gün, **néce** halet... (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Néce xoş günler vardı,

Qışdan sonra bahardı, (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Bir sözün **néce** cüre

Yazılmağı var imiş, (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

Néce melek éylemisen

Yérde bu adamı, Xudam? (GYŞ / Gözel)

• **néce**

Néce yol zeng vurdum, özünü dandın, (AHV / Mektub)

Néce reng deyişir yanaqda, üzde (AHV / İkinci Monoloq)

Dağlar, ayrı düşdüm sizden **néce** il (BGG / Zirve)

Bir sesin **néce** yére

Yozulmağı var imiş... (HTBG / Ömrün Serhedleri – I)

Mene müdürlük edir

Menden **néce** yaş kiçik. (HTBG / İki Lövhe – I)

• **hansı**

Hansı dilde danışır,

Kimdir ata-anası? (ÉMDA / Lövhe)

- Qonşu?

Yox ola bilmez!..

hansı?

- Hamısı: aşağı, sol, sağ. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Hansı ümidler ile

Qırdıq bir-birimizi (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Ah! **Hansı** eşqinse buludlarından

Qönçe dodaqlara şəh düşüb indi... (BGG / Azdı Baxışlarım Qara Hörükler)

2.4. Zarflar (*İng. Adverb; Alm. Adverbium, Umstandswort; Fr. Adverbe; Azb. zərflər*)

Fiillerin, sıfatların, sıfat-fiillerin ve görev bakımından zarf niteliğindeki kelimelerin anlamlarını zaman, ölçü, niteleme, yer, yön, vasıta, miktar, şart gibi çeşitli bakımlardan etkileyerek daha belirgin duruma getiren veya sınırlayan kelime türüdür (Korkmaz, 2019: 258). Sıfatlar ve zarflar arasındaki en önemli farklardan biri zarfların varlıkları değil varlıkların hareketlerini nitelemesidir.

Zarflar, ad soyundan gelen genel anlamlı sözcüklerin anlamlarını daraltır, sınırlar ve yükleme doğrudan ilişkilidir (Eker, 2009: 356). Hereketin icrasını müxtelif cehetden izah eden sözlərə zərflər deyilir. Zərflər daha çox fəle aid olur, bezen də başqa nitq hissələrinə də aid olur və nəce, ne cür, ne vaxt, ne zaman, hara, harada, haradan, ne qədər suallarına cavab verir (Hacıyeva və Ebdülhəsənli, 2011: 94).

İslam Türkay'ın eserlerinde yer alan zarflar; yer yön, zaman, hâl, miktar, soru zarfları olmak üzere incelenmiştir:

2.4.1. Yer Yön Zarfları

Bir oluş veya kılışın mekân içinde yerini ve yönünü belirten zarflardır (Eliyev, 2011: 53; Seyidov, 2014: 214; Karaağaç, 2018: 867; Banguoğlu, 2019: 373). İslam Türkay'ın eserlerinde tespit edilen yer yön zarfları örnekleriyle dikkatlere sunulmuştur:

Yuxarıda xaliqler...

Aşağıda balıqlar... (ÉMDA / Ölüm)

Bura qoruqdu – déme, (ÉMDA / Azadlıq)

- **Bura** yataqxanadı. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Bir **bura** bax, men ölüm (AHV / I. Lövhe)

Oğlanla rastlaşanda

Dédi <<- Eye, **bura** bax, (AHV / I. Lövhe)

Onu **bura** getiren bes harda idi? (BGG / Qeribe Yuxular)

Yaxın gelme mavi-mavi. (ÉMDA / Mavi Mavi)

Araz **aralıqda** dönüb günaha. (ÉMDA / Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek)

Yéne de **aralıqda**

Köhne qazan qaynadı. (AHV / I. Lövhe)

O **sağa** sığışmır, **sola** sığışmır. (AHV / Yarımçıq)

Baxammırıq **sola**, **sağa**, (HTBG / Tenha Buruqların Géce Neğmesi)

Her teref ağarıb

Yaxşı da, pic de. (ÉMDA / Menden Uzaqdasan)

Başının **üstünden** quşlar perikdi, (ÉMDA / Ay Bağban Hardasan)

Ala kölgəsini **üstüne** salıb. (ÉMDA / Kölgədə Çekilen Şekil)

Men yola çıxanda atam déyerdi:

<<Tanrının kölgesi **üstünde** olsun>>. (ÉMDA / Kölgeler)

Cenub küleklerinden

Üstüne qor elendi (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

Başımın **üstünde** hönkürer, ağlar... (BGG / Anamı Düşünərken)

Hicrana beleyib atdın **üstüme**. (BGG / O Gündən)

Çox sualın **üstünden**

Bir sükutla kəcədilər... (HTBG / Ömrün Serhedləri – I)

Başının üstünden quşlar pérıkdi,

Ayağı **altında** nardı, erikdi, (ÉMDA / Ay Bağban Hardasan)

Yatıb qar **altında** yallar, yamaclar,

Yatıb mışıl-mışıl bir uşaq kimi. (ÉMDA / Her Şéyi Tezedən Başlayam Gerek)

Zirvesinde qar **altda**

Novruzgülü oyandı... (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

Bir çırağın **altında**,

Bir stolun başında;

Üç qız söhbet édirdi,- (AHV / III. Lövhə)

Üreyimi köksüm altda qovurdum. (HTBG / Memmed Araza Mektub)

Bu xezan **altında** uyuyur ruhum, (HTBG / Her Şéyi Tezedən Başlayam Gerek)

Héc yana çıxammadı

Kesdi bendi-bereni. (HTBG / Hüséyn Cavide)

O yurddan-yuvadan düşmüşəm **uzaq**, (ÉMDA / Anamı Düşünərken)

Bu hesretle sévin, qemlen **uzaqdan**. (AHV / Payızda Açılan Çiçek)

<<Karvan>> **uzaqlardan** hay vérdi mene. (BGG / Karvan)

Arxada hesret var, qarşıda hesret (ÉMDA / Arxada Hesret Var Qarşıda Hesret)

Üzüme sözünü déyemmeyenler,

Arxada kölgemi qılınclayıbdır. (ÉMDA / Kölgeler)

Vurma **arxasından** dostun, yoldaşın. (AHV / Béle Maskalanma)

Dar gününde **arxasında** men oldum (HTBG / Memmed Araza Mektub)

Bayırda fırlanır qar boğanağı, (AHV / Seni Düşünürəm)

Sen **üstədən aşağı** göyden baxırsan (YŞ / Çox Uzaqlarda)

Beyenmedim mene héyran gözeli,

Men sévdiyim **menden uzaq** dolandı... (YŞ / Hardasan)

2.4.2. Zaman Zarfları

Zaman zarfları bir oluş ve kılışın zaman içindeki yerini bildiren, daha açık bir anlatımla fiillerin, sıfat-fiillerin ve zarf-fiillerin anlamlarını zaman açısından belirleyen, sınırlandıran veya kesinleştiren sözlerdir (Kâzımov, 2010: 322; Eliyev, 2011: 53; Hacıyeva ve Ebdülhesenli, 2011: 98; Balayeva vd., 2012: 153; Seyidov, 2014: 214; Korkmaz, 2014: 460).

İslam Türkey'in eserlerinde yer alan zaman zarfları şu şekildedir:

• **indi**

Hünerin var: bu axında ax **indi**. (ÉMDA / Behmen Vetenogluna)

Oğulsan sen **indi** düşün alemi, (ÉMDA / Daş Méşe)

Qara ile ağı gel **indi** ayır. (ÉMDA / Menden Uzaqdasan)

Sahillerin ağzı **indi** zeher olub, (AHV / Xezer Haqqında Düşünceler)

Suçumu anlayıb qanıram **indi**. (AHV / Menmi Günahkaram Senmi Günahkar)

İndi qaranlıqdan çıxa bilmirik. (AHV / Na'melum Kölgenin Sesi)

Açılmayır **indi** eynim,

Neynim... neynim... (BGG / Bir Ananın Ağısı)

Qönçe dodaqlara şəh düşüb **indi**... (BGG / Azdı Baxışlarım Qara Hörükler)

Ömrün o tayından aşıb gelmişəm,

Çıxın qabağıma görüşək **indi**. (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

Belke tabutun da hazırdır **indi**. (HTBG / Dehşet)

Belke menden min il evvel yaşayıb,

İndi qar tek elenirsən başıma... (YŞ / Hardasan)

• **dünen**

Dünya görünmürdü **dünen** gözüne, (ÉMDA / Dünyanı Qınama)

Dünen torpağa sepdim

Denden gözüm su içmeyir. (HTBG / Senden Gözüm Su İçmeyir)

- **seher axşam**

Dönerdik başına héy **seher-axşam**. (ÉMDA / Gelirem Qarşıma Çıxanım Yoxdu)

Bir dehlize çıxacaq

Hamı her **seher axşam**,

Birge bayram, éhtişam (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Bir kölgə gülümseyir

Seher-axşam üzümə, (AHV / Yuxu Gétmir Gözüme)

- **seher**

Güneş **seher** çıxanda

Üfüqlerde – qızıl qan! (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Seher küçenizden süpürüb atma. (HTBG / Géce Küçenizde Donub Xeyalım)

- **seherleri / axşamları**

Seherleri güneş kimi köksümdən çıxıb

Axşamları üreyimde yaxaydı o qız... (ÉMDA / O Qız)

- **her seher / her axşam**

Her seher saat kimi

Qurdu bu şəher meni. (AHV / Yordu Bu Şeher Meni)

Onlara hdiyyesi

Her axşam tepik idi. (HTBG / İki Lövhe – II)

- **axşam sabah**

Axşam sabah söz oldu

Onların arasında (AHV / I. Lövhe)

Axşam sabah söz oldu

Onların arasında (AHV / I. Lövhe)

- **sabah**

Néce baxacaqlar **sabah** güneşe. (ÉMDA / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Sabah ayılacaq bir heyat kimi... (ÉMDA / Kölgədə Çekilen Şekil)

Sabah yaş gelecek yaşımın üste! (AHV / Birinci Monoloq)

Qırmızı bir xəber gelecek **sabah**,

Dünya qırmızıya boyanacaqdır. (BGG / Sabah)

Ağ üzü yanında

Qoca dünyanın

Sabah qara üzü qizaracaqdı. (BGG / Sabah)

Qırmızı yağışlar yağacaq **sabah**,

Qırmızı ulduzlar doğacaq **sabah**, (BGG / Sabah)

Qardaş, **sabah** gel bize,

Qonaq ol bendenize! (HTBG / İki Lövhe - I)

- **sabahdan**

Sabahdan süd gölündə.

Dincelib yatacağıq (ÉMDA / Qanlı Géce)

- **géc**

Gah işe téz gédirsən,

Gah işdən **géc** gelirsən,- (ÉMDA / Tanış Ünvan)

Yadıma feryad geldi,

Géc geldi, imdad geldi... (AHV / Yazılmamış Bayatılardan)

- **hemişe**

Hemişe yanımda mənə heyandı. (ÉMDA / Kölgələr)

Hemişe göyləri tutardıq عزیز. (ÉMDA / Kölgələr)

Gizlində **hemişe** zemim biçildi, (ÉMDA / Sévdim Gözlerini Düşdüm Günaha)

- **bu gün**

Sen dünənki alqışları **bu gün** unut. (ÉMDA / Nağıla Çox İnanma)

Bu gün bes dünyadan ne isteyirsən?! (ÉMDA / Dünyanı Qınama)

Gör dünən kim idim, gör **bu gün** kimem,- (AHV / Birinci Monoloq)

Bu gün çıxmamışam qarşına senin, (HTBG / Bu Gün Çıxmamışam Qarşına Senin)

Bu gün bayramındır...

Sağlığına bade qaldırıram (HTBG / Anaya Mektub)

- **daim**

Kişiler qadınlara

Daim esir-yəsirdi. (AHV / I. Lövhe)

- **bir vaxt**

Bir vaxt arzuma çatmışdım, (ÉMDA / Türk Oğlu Türkem Men)

Qedrini bilmedik **bir vaxt** payızın, (ÉMDA / Payız)

Kim <<Azadlıq>> - dédisə,

Dünya ona dar oldu.

Bir vaxt <<Jandarm>> idi

Dönüb <<Xilaskar>> oldu. (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

Bir vaxt arzuma çatmışdım, (ÉMDA / Türk Oğlu Türkem Men)

Ayrı bilmeyirdim

Bir vaxt qaranı ağdan, (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

Dağlar da eşiderdi

Bir vaxt her buyruğumu, (AHV / I. Kölgə)

Bir vaxt déyeceksen: “Gören nécoldu?”

Sen meni unuda bilmeyeceksen... (YŞ / Senin Kefenin De Donun Da Menem)

- **sonra**

Sonra çıxdı otaqdan (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Sonra qaçıb gülümsünə, güle, of... (ÉMDA / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce
Gün)

Sonra baxıb güzgüyə

Güldü gülmeli kimi: (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Sonra küleklerine

Vérdi bu şəher meni. (AHV / Yordu Bu Şəher Meni)

Sonra baxarıq, görek

Onda néce olacaq. (AHV / I. Lövhe)

Sonra baxıb gülümsünə, güle, of... (HTBG / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce
Gün)

- **sonradan**

Sonradan ağlama sen için-için. (ÉMDA / Xatırla Meni)

Bir ağac qurusa sessiz-semirsiz,

Sonradan kövrelər, üşüyər méşe. (BGG / Quruyan Ağaclar)

Yandır, qoy bilim ki, yoxdu gülşenim,

Sonradan ağlama sen için-için. (BGG / Yadına Düşsem)

Sonradan ha sızla, ha ağla béle

Kövrelib özümədən çıxmıyacağam... (YŞ / Elvida)

- **axırda**

Bu quzular böyüyüb

Axırda ne olacaq?.. (HTBG / Sual)

- **hele**

Hele özümüzədən xəberimiz yox, (ÉMDA / Arxada Həsret Var Qarşıda Həsret)

Hele görəmmirəm özüm-özümü, (ÉMDA / Her Şəyi Tezədən Başlayam Gerek)

Hele ümidim var özümə gelem, (AHV / Sene Nəyləmişəm)

Qem éleme bizde de var bu adet

Hele yoxdu soruşanı-soranı... (AHV / Payızda Açılan Çiçek)

O vaxt **hele** qarğanı

Tülkü aldatmamışdı. (AHV / II. Kölgə)

Sen gözel çiçəksən naşı elində,

Hele indiyədək etrini bilmir. (BGG / Dünyanı Qınama)

Hardasa uyuyan adalar teki

Hele çoxlarımız tapılmamışıq. (BGG / Bir Gün Gələr)

Hele çox işləri duymayıq biz, (HTBG / Quruyan Ağaclar)

• **bayaqdan**

Alqışların sélinde

İclas gédır **bayaqdan**. (ÉMDA / Günorta)

Alqışların sélinde

İclas gédır **bayaqdan**. (ÉMDA / Günorta)

• **hemişe**

Gizlinde **hemişe** zemim biçildi, (ÉMDA / Sévdim Gözlerini Düşdüm Günaha)

Hemişe yanımda mene heyandı. (ÉMDA / Kölgeler)

Hemişe göyleri tutardıq eziz. (ÉMDA / Kölgeler)

Hemişe gözleri dolan görmüşəm, (AHV / Veten)

Hemişe yanımda mene heyandı. (AHV / Kölgeler)

• **géce**

Géce adalara dönüb otaqlar, (ÉMDA / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Yandım oda, gündüz, géce, (ÉMDA / Nola Çata O Dilbere)

Bu **géce** benimle kölgem danışdı, (ÉMDA / Kölgeler)

O **géce** yuxuda Babeki gördüm, (AHV / Bu Gün Sabah)

Ah bu **géce** tük balışda çetin ki, yatam, (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

Dünen **géce** yuxumda ah,
Dünyamızı yaman gördüm. (BGG / Qeribe Yuxular)

Géce élin gözlerinden
qaralandı - él oyandı... (HTBG / Biçinçiler Haqqında Ballada)

Göylerden énmeyen terlan xeyalım,
Bu **géce** dönübdür doqqazınızda.

Alışb hesretim, artıb melalım,

Mensiz oxuyubdur bu **géce** saz da... (HTBG / Géce Küçenizde Donub Xeyalım)

• **gündüz gece**

Yandım oda, **gündüz, géce**, (ÉMDA / Nola Çata O Dİlbere)

Fikrimde, duyğumda **gündüz-géce**—sen, (BGG / Seni Düşünürem)

• **öten vaxt**

Orda **öten vaxt** azaddı, qardaşım. (ÉMDA / Behmen Vetenoğluna)

• **héç vaxt**

Héç vaxt béle yanmamışdım, (ÉMDA / Heç Vaxt Béle Yanmamıştım)

• **bir vaxt**

Sen yandırdın!

Dağlar da eşiderdi

Bir vaxt her buyruğumu, (AHV / I. Kölge)

Ayıra bilmeyirdim

Bir vaxt qaranı ağdan,

Bostanı bağça-bağdan. (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

Qedrini bilmezdik bir vaxt payızın, (BGG / Payız)

Bir vaxt od oğrusu olubdu adım, (HTBG / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

Bir vaxt déyeceksen: “Gören nécoldu?” (YŞ / Senin Kefenin De Donun Da Menem)

- **çoxdan**

Patriarxat zamanı

Çoxdan ötüb keçibdi. (AHV / I. Lövhe)

2.4.3. *Hâl Zarfları*

Bir oluş veya kılışın oluşma biçimini belirtmeye yarayan zarflara hâl zarfları denir (Banguoğlu, 2019: 374).

- **téz**

Gah işe **téz** gédirsən,

Gah işdən géc gelirsən, (ÉMDA / Tanış Ünvan)

Kimse götürərdi **téz** qucağına, (ÉMDA / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

İller ne **téz** keçir, ne **téz** ötüşür, (BGG / Ata ve Anama)

Téz ol, qardaş, vérme aman (BGG / Biçinçiler Haqqında Ballada)

- **téz-téz**

Téz-téz çalırsan, (AHV / Kin Dağarcığı)

Téz-téz pozar-aşardım;

Bax bélece yaşardım. (Ömrün Serhedleri – I)

Téz-téz üzr isteyib méydan sulayan

Bu “zade” dedeler o qederdi ki... (YŞ / Qorxular Hedeler O Qederdi Ki)

- **tezedən**

Her şeyi **tezedən** başlayam gerek. (HTBG / Her Şeyi Tezedən Başlayam Gerek)

- **yavaş-yavaş**

Öyrendim **yavaş-yavaş**

Yozulmağı, yozmağı. (AHV / Ömrün Serhedleri - I)

Yavaş-yavaş anladım

Yaxşı nedir, pis nedir?

Yavaş-yavaş anladım

Tamah ne, nefis nedir? (AHV / Ömrün Serhedleri - I)

- **sakit**

Ürek béle yérde **sakit** olarmı?.. (ÉMDA / Daş Méşe)

Birce il yaşadılar

Sözsüz, **sakit**, méhriban. (ÉMDA / Tanış Ünvan)

Ürek béle yérde **sakit** olarmı? (BGG / Daş Méşe)

- **sakitce**

Sakitce gellersen yuxularıma. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

Gédersen **sakitce**, olmaz xeberi, (HTBG / Bu Gün Çıxmamışam Qarşına
Senin)

- **berk-berk**

Kimse gücle dilini

Dişleyib **berk-berk** sıxır. (ÉMDA / Günorta)

- **asta**

Biri déyir: **asta** gez. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Néce ye'ni **asta** gez?!.. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Yatıbsa **asta** kéç, onu oyatma... (HTBG / Géce Küçenizde Donub Xeyalım)

- **asta-asta**

Hele yériyirem bax, **asta-asta!** (AHV / Birinci Monoloq)

Asta-asta terpenib

Lenger-lenger dillener (GYŞ / Uca Adam)

- **lenger-lenger**

Asta-asta terpenib

Lenger-lenger dillener (GYŞ / Uca Adam)

- **sévine-sévine**

Qaydıb öz évine,

O **sévine-sévine**;

Öz doğma qapısını

Açdı öz açarıyla,

Böyük ixtiyar ilə... (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Qayıtdı öz évine,

Gah ağlaya-ağlaya,

Gah **sévine-sévine**... (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Qayıdırdı évine

O, **sévine-sévine**... (HTBG / Gece Növbəsindən Sonra)

• **ağlaya-ağlaya**

Qayıtdı öz évine,

Gah **ağlaya-ağlaya**,

Gah **sévine-sévine**... (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

• **birden**

Ne gördü, ne oldu, dayandı **birden**, (ÉMDA / Lövhe)

Birden buludları qaynadı, axdı, (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Qırmızı yataqxana

Birden dönür tendire. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Birden döze bilmeyib

Hönkür-hönkür ağladı, (AHV / II. Lövhe)

Birden göyler buludlaşdı (BGG / Qeribe Yuxular)

• **şırım-şırım**

Şırım-şırım yandı, yandı, (BGG / Qeribe Yuxular)

• **oğrun-oğrun**

Gelme **oğrun-oğrun** yuxularıma, (ÉMDA / Hayanda Sen Varsan)

Oğrun-oğrun süzer héy, (ÉMDA / Bu Da Bir Behanedi)

Be'zen **oğrun-oğrun** elimle déyil,

Döydüm qapınızı baxışlarımla. (BGG / O Günden)

Canım-gözüm, **oğrun-oğrun**

Buludlardan bax, **yaxşı** bax... (YŞ / Ay Girdi Buluda Yéne)

- **gözel**

Lap gözel oldu! (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Né **gözel** yayılıb sürü çemende, (ÉMDA / Mene Tanışdı)

En gözel gösterer gözlerim seni. (BGG / Kesme Téllerini)

- **yaxşı**

Hésab kara gelende,

Yaxşı öyren hésabı... (AHV / Ömrün Serhedleri - I)

Atalar **yaxşı** déyib:

<<Pul olsun, yér tapılar>>. (AHV / I. Lövhe

-Siz **yaxşı** olun, biz de

Dolanaq kölgenizde. (AHV / II. Lövhe

Yaxşı bax dövrene, gör orda kim var, (HTBG / Bir Müdire Mektub)

Canım-gözüm, oğrun-oğrun

Buludlardan bax, **yaxşı** bax... (YŞ / Ay Girdi Buluda Yéne)

- **hesedle**

Hesedle baxardın özün-özüne, (ÉMDA / Dünyanı Qınama)

Zavallı itlere **hesedle** baxdı:

<<Néce de xoşbextdi bu küçük, Allah!!!>> (ÉMDA / Lövhe)

- **şirin-şirin**

Yédi-içdi toxdadı,

Şirin-şirin danışdı. (ÉMDA / II. Kölge)

- **dümdüz**

Bu méşe **dümdüz** oldu. (AHV / Yuxu Gétmir Gözüme)

Bol zemiler **dümdüz** oldu

Géceleri gündüz oldu (HTBG / Biçinçiler Haqqında Ballada)

- **öle-öle / güle-güle / bile-bile**

Seni **öle-öle** unudacağam,

Seni **güle-güle** unudacağam.

Bunu **bile-bile** unudacağam,

Sen meni unuda bilmeyeceksen... (YŞ / Senin Kefenin De Donun Da Menem)

- **birden**

Birden döze bilmeyib

Hönkür-hönkür ağladı, (AHV / II. Lövhe)

- **ürekden**

Ağzından çıkanları

Alqışladıq **ürekden**, (ÉMDA / II. Kölgə)

2.4.4. *Miktar Zarfları*

Miktar zarfları, bir sıfatın bir zarfın veya fiildeki oluş ve kılışın miktarını, ölçüsünü ve derecesini belirleyen zarflardır (Hacıyeva ve Ebdülhesenli, 2011: 98; Seyidov, 2014: 214; Korkmaz, 2014: 478).

- **çox**

Éh, nağıla **çox** inanma, (ÉMDA / Nağıla Çox İnanma)

Hele **çox** axmalı, durulmalıyam. (ÉMDA / Her Şəyi Tezeden Başlayam

Çox çalışıb-çabaladım,

Heyat da öz işindeymiş. (ÉMDA / Derdim Dünya Yaşıdaymış)

Sahillerin ağzı indi zeher olub,

Çox hönkürüb, **çox** çalxanıb heder olub,

Denizlerden ayrı düşüb bu da ona qeher olub... (AHV / Xezer Haqqında Düşüncələr)

Quşcuğaz **çox** dolandı,

Döndü zaman, qerine. (AHV / Méşenin Nağılı)

Çox sızlama, **çox** ağlama,

Dünya namerd dünyasıdı. (AHV / Koroğlunun Son Günü)

Çox da öyünmeyin, bütün alemini

Fikirler axıdar göz yaşımızda. (BGG / Bir Gün Geler)

Çox öyündüm qelbimdeki dözümnən, (HTBG / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce
Gün)

Yad odda-ocaqda **çox** qalanmışam, (HTBG / Çinarın Söhbəti)

O tufan **çox** dolandı,

Seni de tapdı, şair. (HTBG / Hüsəyn Cavide)

Seni unutmağım **çox** çetindi, **çox**... (YŞ / Uudacağam)

• **bir az**

Gördü döşəmə tavan

Élə bil **bir az** şişib. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Bir az kasıbçılıqdı, (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Şiv palıdlar biçildi,

Boyu **bir az** kiçildi. (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

Ara **bir az** sengidi, (AHV / I. Lövhe)

Bu géce uzansa, uzansa **bir az**,

Qelbimdeki seher oyanacaqdır. (HTBG / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Göz yaşından **bir az** saxla, ağlama... (YŞ / Ağlama)

• **xéyli**

Sahilde **xéyli** gezdim (ÉMDA / Axşamdan Kéçənde)

• **doyunca**

Hesreti-möhneti **doyunca** dadıb,-

Alovlu illerde ölüb-itmeyib... (AHV / Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına)

Qabağına qoyduğun

Çöreyin azadlıqdır;

Doyunca ye, qardaşım!.. (AHV / Azadlıq – II)

• **sayı + defe**

Bağbanlarımız ilde

Üç defe mehsul alır. (ÉMDA / Günorta)

O **bir defe** ağlamamış,

gülmemişdi. (ÉMDA / Nağıl)

Şirince çöreyindən,

Birdefelik keçdi o. (AHV / I. Lövhe)

Ömrüm boyu can qoymuşam yolunda,

Birce defe o üzümə gülmeyib. (HTBG / Memmed Araza Mektub)

Men—sene oyuncaq, sen—uşaq kimi

Meni **birdefelik** itireceksen. (HTBG / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

2.4.5. Soru Zarfları

Soru zarfları (interrogative adverb); eylemlerle, digər zarf ve sıfatlarla ilgili soruları belirtir (Eker, 2009: 357).

• **niye**

Bizimki **niye** yoxdu?.. (ÉMDA / Lövhe)

Niye ölür insanlar? (ÉMDA / Lövhe)

Niye içe bilmirik? (ÉMDA / Lövhe)

Niye qurdun önünde

Qoyun sesini kesir?! (AHV / Méşenin Nağılı)

Niye elde-ayaqda

Sürünür bu serçeler?.. (AHV / Méşenin Nağılı)

Niye küleklerden tövşüyər meşe? (BGG / Quruyan Ağaclər)

Niye giléylisen özün özündən, (BBG / Dünyanı Qınama)

Yazırlar qızların dönüklüyünü,

Niye yazmayırlar é'tibarından?! (HTBG / Qoru Üreyini)

Bes **niye** onlardan uzaq olmusan... (HTBG / Bir Müdire Mektub)

Niye oyanmırıq, niye, bilmirem?... (GYŞ / Niye Oyanmırıq Niye Bilmirem)

Fikrimden, duyğumdan gétmirsən, **niye**?

Heyatda men varam-sen varsan déye... (YŞ / Sen Meni Allaha Emanet Étme)

• **haçandı**

Biz **haçandı** minmişik bu qatara (ÉMDA / Yol)

Haçandı sesleyir min arzu qismet – (ÉMDA / Arxada Hesret Var Qarşıda Hesret)

• **néce**

Dolaşıq yolları men **néce** séçim?! (ÉMDA / Arxada Hesret Var Qarşıda Hesret)

Yésin, bes, **néce** yesin?.. (ÉMDA / Tanış Ünvan)

Néce baxacaqlar sabah güneşe. (ÉMDA / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Men **néce** déyim ki,

Sirdi-soraqdı

Vetende vetene gétmek olmayır. (AHV / Veten)

İl **néce** dolandı ay néce kéçdi,

Başımda dolanan fikirmi, çenmi? (AHV / Birinci Monoloq)

Şirin-şeker dilim var.

Dilimden **néce** kéçim? (AHV / Birinci Monoloq)

Bu hesrete söyle **néce**

Dözüm, ay bulud, ay bulud? (HTBG / Nola Çata O Dilbere)

• **ne vaxt**

Bu intizar kören **ne vaxt** qurtarar, (ÉMDA / Yol)

• **ne qeder**

Paçamız, bes, aralı

Ne qeder qalacaqdı?! (ÉMDA / Günorta)

Sehere **ne qeder** qalıb, bilmirem. (ÉMDA / Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek)

Bir adamın üzüne

Ne qeder baxmaq olar?..

Su olub éyni semte

Ne qeder axmaq olar?.. (AHV / III. Lövhe)

Sehere **ne qeder** qalıb, bilmirem. (HTBG / Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek)

Ne qeder yaxındı arzu-kam, Allah!.. (YŞ / Orda Xeyalının Uzaqlığında)

2.5. Edatlar

Edatlar, yalnız başlarına anlamları olmayan, ad ve ad soylu kelime ve kelime gruplarından sonra gelerek anlam bakımından bunlarla sıkı sıkıya bağlı bulunan, gramer bakımından onlara hâkim olan ve eklendikleri kelimeler ile cümlelerin öteki kelimeleri arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran görevli sözlerdir (Hesenov vd., 1989: 96; Korkmaz, 2014: 895). Diğer kelime türleri gibi edatlar da sahip oldukları temel niteliklere göre çeşitli şekillerde tasnif edilmişlerdir²⁹. İslam Türkay'ın şiirlerinde yer alan edatlar incelenirken aşağıda yer alan tasnif dikkate alınacaktır:

- 1. Cümle Başı Edatları
- 2. Çekim Edatları
- 3. Cümle Sonu Edatları
- 4. Kuvvetlendirme Edatları

2.5.1. Cümle Başı Edatları

Cümle başı edatları, cümleyi metne bağlar ve cümleler arasındaki ilişkileri belirginleştirir (Alyılmaz, 1994: 251; Sağol Yüksekaya, 2006: 129). Başında bulundukları cümleyi, bazıları kendisinden sonraki cümleye; bazıları da önceki cümleye bağlarlar (Ergin, 2002: 354; Güneş, 2013: 230). İslam Türkay'ın şiirlerinde tespit edilen cümle başı edatları örnekleriyle birlikte dikkatlere sunulmuştur:

²⁹ Azərbaycan Türkçesindeki edat tasnifləri için bk. Qasım HESENOV vd., *Azərbaycan Dili*, Bakı: Azərbaycan Universiteti Neşriyyatı, 1989, ss. 96-98; N. MİRZEZADE, *Azərbaycan Dilinin Tarixi Grammatikası*, 2.b. Bakı: 1990, ss. 210-224.

• **axı**

Axı düz-dünyanı basıb bu ağac. (ÉMDA / Ay Bağban Hardasan)

Axı yol gelmişik oddan küledək. (ÉMDA / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

- **Axı**, biz ki, qan töküb

Çıxmışığı azadlığa. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Böyüklerin yanında

Axı bir heddi bil. (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

Men néyleye bilerem

Axı qoca sinimde?! (AHV / Ömrün Serhedleri – II)

• **barı**

Barı birce anlığa (ÉMDA / Azadlıq)

Barı maralıma, tekeme deyme! (ÉMDA / Palıdlı Méşenin Dédiklerinden)

Dédik, azad olarıq

Barı öz-özümüzden... (ÉMDA / Qırmızı Seher) bağlama edatı

Barı bundan sonra

adam ol eşşi! (AHV / Kin Dağarcığı)

Barı xatırlayıb olub kéçeni

Üreyin menimçün darıxacaq mı? (HTBG / Bugün Çıxmamışam Qarşıma Senin)

Barı, bilmesinler, bir-birimize

Gelek yuxularda qonaq gizlice... (YŞ / Gizlice)

• **qoy**

Qoy benim boynuma bütün baballar – (ÉMDA / Bu Sulh Ölümdü)

Qoy qızlar düşünsün bunları barı. (ÉMDA / Hörükler)

Qoy ekib-bécersinler. (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Déyirsen: xestesən, geldim, qurtarım,

Qoy özüm yükümü özüm aparım. (AHV / Palıdlı Méşenin Dédiklerinden)

Bir gözəl mahnı da var:

<<**Qoy** həmişə günəş olsun,

Qoy həmişə anam olsun,

Qoy həmişə mən olum>>. (AHV / I. Lövhe)

<<Köpöğlu>> **qoy** év alsın

Sonra baxarıq, görək (AHV / I. Lövhe)

Kesme téllerini, ay ömrüm-günüm,

Qoy sözüm deymesin senin xetrine. (BGG / Kesme Téllerini)

Yandır, **qoy** bilim ki, yoxdu gülşenim,

Sonradan ağlama sen için-için. (BGG / Yadına Düşsem)

Utancaqsan ayüzlümtek,

Qoy saçına hörüm çiçək. (HTBG / Tenha Söyüd Haqqında Neğme)

Uzaqdan uzağa **qoy** sévim seni,

Uzaqdan uzağa elim çatmasın... (YŞ / Dumanda Röya Tek İten Benövşem)

Böyü, boy at, sév élini, obanı,

Qoy mən alım her ağrını-qadanı. (YŞ / Ağlama)

• **amandı**

O dağlarda giléylenme, **amandı**, (ÉMDA / Behmen Vetenoğluna)

Neyi isteyirsən vérim, **amandı**: (ÉMDA / Men Seni Tezeden Sévebilmerem)

Seni and vérirem göye, **amandı**,

Menim pöhreleyen belkeme deyme!

Doğra budağımı, kölgeme deyme! (AHV / Palıdlı Méşenin Dédiklerinden)

Hele uşaqsan, uşaq,

Amandı étme, bala! (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

Döz, qızım, döz, **amandı**,

Axmağın başı qandı. (AHV / I. Lövhe)

Gédirsən, canım alırsan.

Amandı, amandı gözəl. (GYŞ / Gözel)

- **démeli**

- **Démeli** benim évim

Döşemesiz, tavansız,

Divarsızmış (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

- **beli**

<<- **Beli**, xalqın arzusu

Axır yétدی yérine: (ÉMDA / Günorta)

İlk defe ümid duydum

Beli mekteb yaşında. (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

Pul, vaxt, beli ne ki var

Her şey, her şey kem idi... (AHV / Ömrün Serhedleri – II)

- **bes**

Bes benim yiyem hanı? (ÉMDA / Yazılmamış Bayatılardan)

Bes hamı oğrudurmu? (ÉMDA / Lövhe)

Hanı **bes** quşların sesi, sorağı? (ÉMDA / Daş Méşe)

Déyirsən ki <<ömür yarı, **bes** hanı?..>> (AHV / Behmen Vetenogluna)

Sahibsiz bir kölgeyem,

Bes benim yiyem hanı? (HHV / Yazılmamış Bayatılardan)

Onu bura getiren **bes** harda idi? (BGG / Qeribe Yuxular)

Dünya görünmürdü dünən gözüne,

Bu gün **bes** dünyadan ne isteyirsən?! (BGG / Dünyanı Qınama)

Hardasa yollara <<sehrələr>> baxır,

Bes niye onlardan uzaq olmusan... (HTBG / Bir Müdire Mektub)

Gözel qızlar ile doluydu dünya,

Hanı, **bes** onları tapmaq olmayır... (HTBG / Qoru Üreyini)

- **besdirin**

Éh, **besdirin**, siz Allah, (ÉMDA / Günorta)

• **eger**

Eger bilse gerekdir,

Su alışb yanar da... (ÉMDA / Ayxanın Sualları – IV)

Atın, könlünüzde **eger** varamsa,

Néynim ömrünüze yağın qaramsa? (HTBG / Elvida)

İlahi, bu eşqlə oldum derbeder,

Öldür, onu sévmək günahsa **eger**. (YŞ / Şükür Varlığına Şükür İlahi)

• **yoxsa**

Daşlar alay-alay, qocadan qoca...

Yoxsa bir ordumu, daşa dönübdü? (ÉMDA / Daş Méşe)

Yoxsa meni beyenmedin,

Di qal gözleye-gözleye. (ÉMDA / Bu Daşlara Maral Gelmez)

Yoxsa düşmenimizin

Vekilisen? Danış bir. (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Dumanlanıb üfüqlerin baxışı

Yoxsa könlün eşqe düşüb, delisen? (AHV / Payızda Açılan Çiçek)

Bahar néce geldi yay néce keçdi,

Yoxsa men dünyadan xebersizemmi? (AHV / Birinci Monoloq)

Köçüb durnalartek, köçüb oğul, qız,

Yoxsa ömrünüze qış gelir, ana?! (BGG / Ata ve Anama)

Başın yaşamağa yaman qarışb,

Yoxsa dözerdinmi béle bir derde. (HTBG / Dehşet)

Dağda çen—üşüyürem,

Saçda den—üşüyürem

Géce üstün açılib,

Yoxsa men üşüyürem? (HTBG / Anamdan Mektublar Silsilesinden)

İçinde bir çınqı varsa onu dan,

Yoxsa hücum çeker qınaq gizlice... (YŞ / Gizlice)

• **belke**

Belke de yol bu qatardan, qısadı?

Bu yol bizi hara çekir göresen? (ÉMDA / Yol)

Belke de ölüm budur?

Éh, ömür-gün ötüşür... (ÉMDA / Ölüm)

Belke éle adı var

Özü yoxdu dünyada?

Xoşbəxtlik nedir ata?! (ÉMDA / Ayxanın Sualları – III)

Belke buna göre qaranquşlar da

Şeher éyvanında yuva qurmayır. (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

Yurd yerini hesret alıb, derd alıb,

Belke éle bu hesretten çıxmısan! (AHV / Payızda Açılan Çiçek)

Belke ömrün payızında tebiet

Gül-çiçəkle qarşılایr boranı? (AHV / Payızda Açılan Çiçek)

Belke sözümüzü déye bilmirik,

Gün gələr hardasa arzulanarıq. (BGG / Bir Gün Gələr)

Belke buna göre yer pervane tek

Güneşin başına dönür, dolanır. (BGG / Belke)

Belke de ebedi yaşamaq üçün

Éşqim hesretine imtahan vérir? (BGG / İmtihan)

Belke de bu yeri yarıb keçmisen

O üzde qardaşım, bacım yaşayır. (HTBG / Çınarın Söhbəti)

Ömründe bir defə olmayıb barı,

Belke bunun üçün utanır söyüd. (HTBG / Eyibdir Başımı Torpağa Sarı)

Belke qəbirin de qazılıb artıq.

Belke tabutun da hazırda indi.

Belke başdaşı da yazılıb artıq

Géden o cənaze éle senindi?! (HTBG / Dehşet)

Belke éle el édirsen dünyaya

Belke indi seksen yaşlı qarısan.

Boyun eyib bir taléye, bir paya,

Belke sen de bir özgenin yarısan,

Meni séven, men sévdiyim, hardasan?!.. (YŞ / Hardasan)

Belke bir sözünce yoxam heyatda,

Belke bir misrama deymezsən, gözel... (YŞ / Belke)

Belke de gülürsən mənim eşqime,

Gédenin héyfini menden alırsan... (YŞ / Hele Gözleyirsən)

• **feqet**

Hamı yéyir bal kimi,

Feqet tamı bilinmir... (ÉMDA / Günorta)

Balaca stolundan

Feqet, kéçe bilmedi. (AHV / II. Lövhe)

Feqet düşünmedi, bilmedi bunu,

Derede susacaq, çağlayacaqdı? (BGG / Dağ Çayı)

Feqet torpaq öz barından

Ne utandı, ne usandı... (BGG / Qeribə Yuxular)

Çekilir varlığım divana hər gün,

Feqet ne öldürür, ne aman vérir. (BGG / İmtihan)

Düşünürəm... **feqet**, belke

Karuséldir küremiz de? (HTBG / Karusél)

2.5.2. Çekim Edatları

İsimlerden sonra gelerek, bağlı olduğu isimle cümlenin diğer unsurları arasında zaman, mekân, cihet, tarz, benzerlik, başkalık vb. gibi bakımlardan çeşitli ilgiler kuran kelimelere çekim edatı denir (Hacıeminoğlu, 1984: 1). Bu edatlar, bir isimden sonra gelmeleri ve bağlandıkları isimle birlikte bir anlam kazanmalarından dolayı hâl eklerine benzetilirler. İslam Türkay'ın şiirlerinde yer alan çekim edatları şu şekildedir:

-1. Yalın Hâlle Bağlanan Edatlar

• qeder

O **qeder** kölgədə yaşamışığı ki,

Qorxudan güneşe baxa bilmirik. (ÉMDA / Name'lum Kölgenin Sesi)

Hardan almısan

Bu **qeder** kini, açığı? (AHV / Kin Dağarcığı)

Fikirlerim derbeder

Helelik, bu **qeder**... (HTBG / Anaya Mektub)

Menden o **qeder** uzaqsan

Sene néyleyim, néyleyim... (YŞ / Ömre Güne Vaxtsiz Gelen)

Dünyada bu **qeder** ah-nale vardı

Niye gédib çatmır göye, bilmirem. (GYŞ / Niye Oyanmırıq Niye Bilmirem)

Yanında bu yara, bu yamaq nedir?

Bu **qeder** zülümə tablamaq nedir? (GYŞ / Qara Öküz)

• kimi

Bir an **kimi** kéçen aydan,

Günden gözüm su içmeyir. (ÉMDA / Senden Gözüm Su İçmeyir)

Daş **kimi** yatırdım torpağın üste

İndi qu tükünde yata bilmirem. (ÉMDA / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Bir gile yaş **kimi** düşdün gözümnden,

Gériye dönmeye güman qalmayıb... (ÉMDA / Dünyanı Qınama)

Bulanlık sél **kimi** axır vaxt, zaman,

İlan tek dilimi çıxarmalıyam. (AHV / Veten)

Kağız güller **kimi** her şey ütülü

Dostluğu <<vér-vérim>>, bazar örtülü... (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

Kim ne déyir qoy désin,

Derya **kimi** bulanma. (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

İnsan qelbi **kimi** uca zirve var,
Ordan baxmaq olar qerinelere! (BGG / Zirve)

Oda tut qelbimi, hesret oduna,
Simurq quşu **kimi** uçub gelerem. (BGG / Yadına Düşsem)

Yapalaq daş **kimi** düşdü dereye,
Çoxları günahkar saydı qartalı. (BGG / Zirveye Çekdiler Kor Yapalağı)

Qorxuruq ki,
kölge **kimi** yox olsaq,
Bu yollarda
Qalarsınız piyada. (HTBG / Tenha Buruqların Géce Neğmesi)

Tek baladı, bir candı,
Quzu **kimi** oğlandı. (HTBG / Sual)

Yanınca külgetek sürüneceyem,
Gözünə ruh **kimi** görüneceyem, (YŞ / Senin Kefenin De Doun Da Menem)

Boylanırsan sen ay **kimi** uzaqdan,
Men susuzam, sen çay kimi uzaqda... (YŞ / Anlaşılmaz Bir Sévda Var
Başımda)

• **tek**

Araz**tek** yumaqçün günahlarımı
Hele çox axmalı, durulmalıyam. (ÉMDA / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

Qılın**tek** qınımı kesdim
Sévgim mene qenim oldu. (ÉMDA / Sévgim Mene Qenim Oldu)

Çox öyündüm qelbimdəki dözümnen,
Ağ bayraq**tek** yaş eləndi gözümən. (ÉMDA / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce
Gün)

Bu méşenin üstündə
Tufan **tek** esek gerek! (AHV / Méşenin Nağılı)

İlant**tek** ağıllıydı,
Şirin sözleri vardı. (AHV / III. Lövhe)

Göz yaşı **tek** duru idi

Duzlu idi, (AHV / Xezer Haqqında Düşünceler)

Uçdu qanad-qanad köksüme sarı,

Qelemim lüle**tek** tuşlandı göye. (BGG / Karvan)

Oxu, beyenmesen yandır oduna,

Saxla xatire**tek** külümü barı. (BGG / Yadına Düşsem)

Özümü kitab**tek** varaqalayıram,

Könülsüz mehebbet ömürlük déyil. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

Çınart**tek** boy atıb ucalsam da men

Senden gén düşmerem, a köküm benim. (HTBG / Çınarın Söhbeti)

Günt**tek** dolanım, yaxım.

Buludtek gözüm sıxım. (HTBG / Anamdan Mektublar Silsilesinden)

Sen mene hesretsen, men sene hesret,

Aradan Araz**tek** axar hörükler. (HTBG / Hörükler)

Şırvana-şırvana quyuq bulayan,

Éşşek**tek** anqırıb, qurdtek ulayan, (YŞ / Qorxular Hedeler O Qederdi Ki)

Belke menden min il evvel yaşayıb,

İndi qar **tek** elenirsən başıma...

Yaz gelende kol dibinde utancaq

Benövşe **tek** sen çıxırsan qarşıma?.. (YŞ / Hardasan)

Billur sözlerini çox yayımlama

Her terif kurşun **tek** sinemden kéçer... (YŞ / Kéçer)

• üçün

Bu dövletli, pullular,

Yadlar **üçün** çullular,

Öz-özünü öyenler,

Öz-özünü döyenler,

Köle déyil, bes nedir? (ÉMDA / Ayxanın Sualları)

Bülbül **üçün**, neğme üçün bax göye,

Bu hesretle sévin, qemlen uzaqdan. (AHV / Payızda Açılan Çiçek)

İndi saman **üçün** boranda, çende,

Yort bu tozanaqda, yort, qara öküz!.. (GYŞ / Qara Öküz)

Yırtın, parçalayın nefes çekenı.

Él **üçün** ağlayıb qan-yaş tökenı (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

-2. İlgi Hâliyle Bağlanan Edatlar

Ağlar qalıb senin **kimi**

Gözüm, ay bulud, ay bulud! (ÉMDA / Nola Çata O Dilbere)

Men senin **üçün** ağladım,

Bu günün,

sabahın,

dünenin üçün ağladım. (AHV / Sapand Daşı)

Ayaq sesi onun **üçün**

Ümid idi, güman idi... (BGG / Qeribe Yuxular)

Ömründe bir defe olmayıb barı,

Belke bunun **üçün** utanır söyüd. (HTBG / Eyibdir Başını Torpağa Sarı)

Ağlar qalıb senin **kimi**

Gözüm, ay bulud, ay bulud! (ÉMDA / Nola Çata O Dilbere)

Menim **kimi** namusa

Bir karlı yiye gerek! (AHV / Tanış Ünvan)

Géce kéçir... tebiet de

Menim **kimi** xeyaldadır. (HTBG / Géce Kéçir)

Menim **kimi** sen de ağrı çekirsən,

Ağla, göyüm... ağla, göyüm... ağla héy... (YŞ / Ağla Göyüm Ağla)

Ah... tek bulud benim **kimi** hönkürür,

Ağla, göyüm... ağla, göyüm... ağla héy... (YŞ / Ağla Göyüm Ağla)

-3. Diğer Hâl Ekleriyle (yaklaşma, yönelme, çıkma, hedef ve görelilik hâli)

Bağlanan Edatlar

- /+A dek/

Başdan-ayağ**adek** kederem daha. (ÉMDA / Kereminin Dédiklerinden)

Sen güzel çiçeksen naşı elinde,

Hele indiy**edek** etrini bilmir. (ÉMDA / Dünyanı Qınama)

Süb**hedek** lampan yanır, (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

İyirminci esirdi;

Bu gün**edek** qanmırsan (AHV / I. Lövhe)

Sen güzel çiçeksen naşı elinde,

Hele indiy**edek** etrini bilmir. (BGG / Dünyanı Qınama)

Başdan-ayağ**adek** kederem daha, (HTBG / Kereminin Dédiklerinden)

Yéne qerib-qerib baxıb kéçersen,

Xeyalım é**vedek** izleyer seni...

Éh, sen öz kéfinde, hardan bilersen-

Doqqazda süb**hedek** gözleyer seni... (HTBG / Bu Gün Çıxmamışam Qarşına Senin)

- /+A sarı/

Yağışların yolu yére **sarı**dı. (ÉMDA / Belke)

Uçdu qanad-qanad köksüme **sarı**, (BGG / Karvan)

Eyibdir başını torpağa **sarı** (HTBG / Anamdan Mektublar Silsilesinden)

- /+(n)A göre/

Éh, neler çekmedin mene **göre** sen. (ÉMDA / Menmi Günahkaram Senmi Günahkar)

- Dünene **göre** sağ ol (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Belke buna **göre** qaranquşlar da

Şeher éyvanında yuva qurmayır. (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

Belke buna **göre** yér pervane tek

Güneşin başına dönür, dolanır. (BGG / Belke)

• **/+A qarşı/**

Mala-dövlete **qarşı**

Hamını oyatmışıq. (ÉMDA / Qırmızı Seher)

• **/+AcAn/**

Böyük sütunlu salon

Doludur ağzın**acan**. (ÉMDA / Günorta)

Seherden axşam**acan**

İşle, işle...

Bes hanı?! (ÉMDA / Günorta)

- Éle lap dünen**ecen**

Böyük hümanizmden

Déyen sen déyildinmi? (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Xirddey**ecen** kinle dolusan, (AHV / Kin Dağarcığı)

• **/+A qeder/**

Ömrü bu sévginin bura **qeder**miş,

Oduna yanmağım démem hedermiş. (YŞ / Gizlice)

Ömrüm bitene **qeder**

Xeyalın gözlerimden

Sönüb itene **qeder**,

Sen yanımda olaydın... (YŞ / Yuxu)

• **/+dAn başqa/**

Éh, sende **başqa** kim var, kim olacaq?! (ÉMDA / Bu Gün Bayramındır)

- **/+dAn sonra/**

O oynayan havaları

Bundan sonra çala bilmez. (ÉMDA / Nağıl)

Çox ağrı-acıdan sonra

İnsan doğdu azadlığı. (ÉMDA / Nağıl)

Bir ildən sonra, qardaş,

Qopdu, ne qopdu tufan: (ÉMDA / Tanış Ünvan)

Barı bundan sonra adam ol eşşi!.. (AHV / Kin Dağarcığı)

Boş durma, yağ görek;

Senden sonra ne göyerecek (AHV / Sapand Daşı)

Bir ildən sonra, qardaş,

Qopdu, ne qopdu tufan: (AHV / Tanış Ünvan)

Géce növbəsindən sonra (HTBG / Géce Növbəsindən Sonra)

- **/+dAn qabaq/**

İnsan balasından qabaq

Doğdu azadlığını... (ÉMDA / Nağıl)

- **/+dAn ötrü/**

Men ki senden ötrü oddan keçmişem. (ÉMDA / Deyme Könlüme)

Hanı, senden ötrü qaynar gözüüm yox, (ÉMDA / Men Seni Tezeden Séve Bilmerem)

- **/+dAn beri/**

(Quşlar, kezib axtarır

Hele o vaxtdan beri). (ÉMDA / II. Kölge)

- **/+dAn savayı/**

Neyimiz var bir ürekden savayı. (ÉMDA / Yol)

Ürekden savayı yoxdur héç neyim, (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

• /+dAn evvel/

Niye sévincden evvel

Bize mehrem qem olub? (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

2.5.3. Cümle Sonu Ekleri ve Edatları

İslam Türkay'ın şiirlerinde yer alan cümle sonu edatları şunlardır: /+mI/, /+dI(r)/, /+dU(r)/, axı.

• /+mI/, /+mU/

Yolumuza baxan aymı mayakmı?! (ÉMDA / Yol)

Quruyubmu ellerimiz, (ÉMDA / Koroğlunun Qocalığında Dédiklerinden)

İndi düşüremmi senin yadına?! (ÉMDA / Dünyanı Qınama)

Zeherinden lezzetmi alırsan?.. (AHV / Kin Dağarcığı)

Menmi günahkaram, senmi günahkar?! (AHV / Menmi Günahkaram Senmi Günahkar)

Sorma: <<Gözlerinde yénemi çen var?>> (AHV / Men Seni Tezeden Séve Bilmerem)

Yoxsa bir ordumu daşa dönübdü? (BGG / Daş Méşe)

Soyuqmu deyibdir, yoxsa ki, ne var,

Güneşin benizi béle solubdur?.. (BGG / Payız)

Sına dözümünü, sına özünü,

Kim bilir yolumuz çiçekmi, qarmı?.. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

Baxa bilecemmi gören sabaha?

Yaşamaq birteher, ölmek birteher. (HTBG / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Düşünürem, meni anan varmı gören? (HTBG / Anaya Mektub)

Uşağıqmı yoxsa biz de?! (HTBG / Karusel)

• /+dI(r)/, /+dU(r)/

Sird**dir** bu dünyanın torpağı, daşı. (ÉMDA / Mene Tanışdı)

Gécikmiş qayğ**ıdır** méhrin, qılığın, (ÉMDA / Men Seni Tezeden Séve Bilmerem)

Dostların çoxundan vefalı**dır** o, (ÉMDA / Kölgeler)

Kölge renginded**i** torpağın üzü, (ÉMDA / Kölgeler)

Tanrı**dı** penahı, Araz néylesin... (ÉMDA / Arazdan Çox Yazan Bir Şaire)

Bir parça veten**dir** Füzuli qebri,

Dözmeyib, yanından öten ağlayır; (AHV / Veten)

Bilirsənmi

Hamı sene <<çayan>> - déyir,

Yox**dur** abrın-hayan – déyir. (AHV / Kin Dağarcığı)

Fikrimde, duyğumda gündüz-géce—sen,

Seni düşünmek de ağır**dır**, ağır... (AHV / Seni Düşünürəm)

İnsan emeliyle cahan kimid**ir**, (BGG / Bir Gün Geler)

Güneşin oduna yaxın olsa da

Orda ebedid**ir** ömrü qarın da... (BGG / Zirve)

Déme yalvarıram, ya ağlayıram,

Bu ömür yolud**ur**, bəşgünlük déyil. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

Mene gözdağ**ıdır** qoca savalan,

Éle héy göstərir yağın qarını; (HTBG / Her Şəyi Tezeden Başlayam Gerek)

Bülbülün nalesi laylaya dönüb,

Şirind**ir** yuxusu uşaq-muşağın. (HTBG / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Böyük dédi—qanund**ur**,

Öceşib behs éyleme! (HTBG / Ömrün Serhedleri – I)

• **axı**³⁰

Senin suallarına

Cavab vermişem, **axı**. (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

2.5.4. Kuvvetlendirme / Pekiştirme Edatları

Kuvvetlendirme / pekiştirme edatları; dahi, da, de, ki, bile gibi kelimelerin, kelime gruplarının, cümlelerin sonuna gelerek onları önceki veya sonraki kelimelere, kelime gruplarına ve cümlelere bağlayan; bu bağlama görevleri yanında sonuna geldiği dil birliklerine dikkat çekme, güçlendirme, belirtme işlevi de katan edatlardır (Korkmaz, 2019: 199-200).

• **da**

Hara gétdiyini özü **de** bilmir, (ÉMDA / Lövhe)

Suyun **da** öz yéri, öz yatağı var,

Süzülür dağların eteklerinden. (ÉMDA / Belke)

Her teref ağarib

Yaxşı **da** pis **de**. (ÉMDA / Menden Uzaqdasan)

Géce kéçir dan yéri **de** nese sökülmür,

Ulduzlar **da** avazıyib dönüb kümüşe. (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

Dağlar **da** eşiderdi

Bir vaxt her buyruğumu, (AHV / I. Kölge)

İnsan **da** ayaqüste

Dirigözlü ölermiş. (AHV / Birinci Monoloq)

Sen benim ümidim, arzum, dileyim,

Könülsüz balı **da** yéye bilmerem. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

Azıb gözlerinin qaranlığında

Özüm özümü **de** tapa bilmirem. (BGG / O Günden)

Baxardı arxanca anam **da** herden,

³⁰ “Axı” edatının hem cümle başı edatı hem de cümle sonu edatı olarak kullanıldığıyla ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bk. Zeki KAYMAZ, Axı Edatı Üzerine Bir Tespit ve Bir Değerlendirme, *Hamza Zülfikar Armağanı*, 1.b., Ankara: TDK Yayınları, 2021, ss. 403-410.

Gelecek gelinle öyünərdi o. (HTBG / Hörükler)

Çınartek boy atıb ucalsam **da** men

Senden ayrılmazam a köküm benim. (HTBG / Çınarın Söhbəti)

Göy yurda elenir qar **da**, Qarqar **da**,

Bu Qarqar da bəle, bu qar da bəle... (YŞ / Qarqar Ağıları)

Senin kefenin **de** donun **da** menem,

Senin xeyalında, canında menem (YŞ / Senin Kefenin De Donun Da Menem)

Öz ağlın, şüurun vardı, dövlətdi,

Övlad **da** neve **de** quru şöhrətdi, (YŞ / Həc Ne)

• **ki**

Sene neyle mişəm, deyme könlüme

Men **ki** senden ötrü oddan keçmişəm. (ÉMDA / Deyme Könlüme)

Bu xalq **ki** var – qoyundur.

Elinde göy ot tutub

Hara gətse, gelecek. (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Odur **ki** buyruğunu

Éşidir şeker kimi... (AHV / I. Lövhe)

Niye giləylisen özün özündən,

Senin **ki** yolunu duman almayıb. (BGG / Dünyanı Qınama)

Buynuzlu qoçun héyfi

Buynuzsuz qoçda qalmaz

Qalmaz **ki** qalmaz, bala!>> (HTBG / Ömrün Serhedləri – I)

• **/+A/**

Belke éle men özüm,

Yazdığım şə'rim, sözüm

Yalandı!

Yalan!

Yalan!

Alına!

Yana-yana

Qalına! (ÉMDA / Qırmızı Seher)

2.6. Bağlaçlar³¹ (*İng. Conjunction; Fr. Conjonction; Alm. Verbindung; Azb. Bağlayıcılar*)

Eş görevli ya da birbiriyle ilgili sözcüklerin, sözcük öbeklerini özellikle tümceleri bağlamaya yarayan; bunlar arasında anlam ve kimi zaman biçim bakımından bağlantı sağlamaya yarayan unsurlara bağlaç (conjunction) adı verilir (Hesenov vd., 1989: 93; Eker, 2009: 359). Azerbaycan Türkçesi'nde "bağlayıcı" dil bilgisi terimiyle karşılanan bağlaçlar cümle, sözcük ya da sözcük öbekleri arasındaki ilişkileri sıra, denklik, karşılaştırma, açıklama, sebep-sonuç, tahmin vb. bakımlardan belirtir (Gürsoy Naskali, 1997: 20; Eker, 2009: 359; Korkmaz, 2019: 84).

• ile

Qara **ile** ağı gel indi ayır. (ÉMDA / Menden Uzaqdasan)

Toğlu götüren**le** men

Derelerde yanırıdıq. (ÉMDA / II. Kölgə)

Susmadı heyat**la** ömrün savaşı, (ÉMDA / Kereminin Dédiklerinden)

Qemle, sévinc, toy **ile** yas déyişmede... (AHV / Nağıl)

Déyirler aşiqdir yér **ile** güneş,

Güneş mehebbetden alışıb yanır. (BGG / Belke)

Talé mene küme yaptı

Od**la** suyun arasında. (HTBG / Geraylı)

• ve

Ata **ve** anama (BGG / Ata ve Anama)

• ya: ya, veya

Héc bilmirem eşqim qaragünlümü,-

³¹ Edatlarla ve bağlaçlarla ilgili yapılan bazı çalışmalarda bağlaçlar ve edatlar birbirlerinden ayrılmadan ele alınmışlardır. Muhsine Börekçi, bağlaçları bağlama edatları başlığı altında incelemiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Muhsine BÖREKÇİ, *Türkiye Türkçesinde Yapı ve İşlev Bakımından Sözcükler*, Erzurum: Eser Yayınları, 2009.

Ya qedemim bed haraylı, ünlümü? (ÉMDA / Of of)

Ölüm senden güclüdü,

Ya sen ondan güclüsen? (ÉMDA / Lövhe)

Déme yalvarıram, **ya** ağlayıram, (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

• **ya da:** ya da, veya

Ya redd olub gédecek,

Ya da qulun olacaq... (AHV / I. Lövhe)

• **ya ... ya:** ya ... ya

Ya birge gelek dünyaya,

Ya bir yérde ölek, zalım. (ÉMDA / Ağlama Könül Ağlama)

Ya eşqim kiçikmiş, **ya** qelbi darmış,

Gizleden déyilem, danan déyilem. (HTBG / O Qıza Déyin Ki)

Onun ne vécine, gét as özünü,

Ya sen **ya** başqası <<dolanma>> olsun. (HTBG / Dehşet)

• **gah ... gah:** kâh ... kâh

Gah kükreyib mecrasını aşır bu çay,

Gah durulub axır sısqa bulaq kimi (ÉMDA / Nağıla Çox İnanma)

Gah işe téz gédirsən,

Gah işden géc gelirsən, - (ÉMDA / Tanış Ünvan)

Gah hediye vérib,

Gah mükafat vérib;

Gah ölüb, **gah** dirilib... (AHV / Azadlıq – III)

Gah açılır, **gah** tutulur.

Barış, vuruş...

Vuruş, barış ayla, ille, (AHV / Nağıl)

Ömrümde **gah** duman, **gah** çen görmüşəm.

Dünyanı **gah** qemgin, **gah** şen görmüşəm (BGG / Doğma Yurda Maktub)

Bulanlıq bir sél kimi

Gah coşub, **gah** séperdi. (HTBG / İki Lövhe – II)

• **gah ... gah da:** kâh ... kâh da

Aralıq deniz kimi

Gah qalxıb, **gah da** énir. (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Gah gün çıxır, **gah** qar yağır, **gah da** duman (ÉMDA / Nağıla Çox İnanma)

Qerbden şerqe daşınıb

Şerqden qerbe danışıb.

Gah eminamanlığa

Gah da herbe daşınıb

Qanunlara bükülüb (AHV / Azadlıq – III)

• **gah... gah da ki:** kâh... kâh da

Gah uşaq olursan, **gah da ki** yazıq,

Éle boylanırsan izime benim. (AHV / Béle Maskalanma)

• **hem ... hem:** hem ... hem

Özüm özüme şaham,

Hem bende, **hem** Allaham

Géceler ölkesinde. (ÉMDA / İkinci Kölge)

Menim Türkay babam, Aya tay babam,

Ruhuyla **hem** bu tay, **hem** o tay babam. (AHV / Sabah Ne Doğacaq Hamile

Dünya)

• **hem... hem de:** hem... hem de

İndi **hem** xesteyem, **hem de** hekimem,

Sahibsiz dolaşan külge kimiyem. (AHV / Birinci Monoloq)

• **da ... dA:** da ... da; de ... de

Her teref ağarıb

Yaxşı **da**, pis **de**. (ÉMDA / Menden Uzaqdasan)

Yaddan çıxar orda qem **de**, qeher **de**, (ÉMDA / Behmen Vetenogluna)

Héyret **de** dözümlü **de** qurtarır darda,

Ürekler daşlaşır, çox da durmayır. (AHV / Şəherdə Ayaqlar Deymir Torpağa)

• **ne ... ne:** ne ... ne

Derdimiz bir: **ne** sen, **ne** men, (ÉMDA / Qırmızı Feryad)

Mehebbetin **ne** yaxşısı, **ne** pisi...

Yox-yox, incimesin Himalay, Qoşqar,

Meni qınamasın ne dağ, ne dere. (BGG / Zirve)

Feqet torpaq öz barından

Ne utandı, **ne** usandı... (BGG / Qeribə Yuxular)

Çekilir varlığım divana hər gün,

Feqet ne öldürür, ne aman verir. (BGG / İmtihan)

Bu səvgidə yarımadım, ay lele. (HTBG / Memmed Araza Mektub)

Onun ne vécine, déyir sözünü:

Ne eli üstə el, **ne** <<emma>> olsun. (HTBG / Dehşet)

• **ne ... ne de:** ne ... ne de

Ne quldar olacaqdır,

Ne de bil qul dünyada.

Ne varlı olacaqdı,

Ne de yoxsul dünyada. (ÉMDA / Qanlı Gécə)

• **ne... ne de ki:** ne... ne de

Ne etri, **ne de ki**

Dadı dəyişilmedi. (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

2.7. Fiiller (*İng. Verb.; Alm. Verb, Verbum, Zeitwort; Fr. Verbe; Azb. Fe'l*)

Azərbaycan Türkçəsi'nde fəl hem grammatik, hem de semantik cəhətdən ən zəngin nitq hissəsidir (Seyidov, 2014: 164).

Fəl erəb sözü olub, iş, hərəkət, emel deməkdir və şəxsin, eşyanın işini, hərəkətini, hal-veziyyətini bildiren söz qrupudur. Zəngin kateqoriyalar sistemine

maliktir ve bu cehetden h    bir nitq hissesini onunla m  qayis     tm  k olmaz (Kâzımov, 2010:159; Seyidov, 2014: 164).

Fiiller, karşıladıkları hareketler ile zaman ve mekân kapsamı içinde, somut ve soyut nesne ve kavramlarla ilgili her türlü oluş, kılı  , kılını   ve durumları bildirirler (Korkmaz, 2014: 487).

Adlar, gramer açısından kendi başlarına birer bağımsız nitelik taşıyan canlı, cansız, somut, soyut varlık ve nesneler ile kavramları karşılayan sözler oldukları halde, fiiller bağımsız değil, bağımlı söz türleridir. Çünkü bunlar tek başlarına kullanılamazlar. Karşıladıkları i   ve hareketler, ancak adlarla olan ilişkileri ile ortaya çıkar (Korkmaz, 2014: 487).

  slam Türkay'ın eserlerinde yer alan fiiller; basit fiiller, türemiş fiiller ve birleşik fiiller alt başlıklarında incelenmi  ti  r:

2.7.1. Basit Fiiller

Basit fiiller, kendi i  lerinde daha basit anlamlı ögelere ayrılamayan k  k fiillerdir. Yapım eki almadıkları için de anlamları ve yapıları bozulmaz.   slam Türkay'ın eserlerinde yer alan basit eylemler örnekleriyle dikkatlere sunulmuştur:

d  -: *de-, söyle-*

  ek-: *g  t  r-*

Nese **d  yir** tekerlerin harayı,-

Bu yol bizi hara **  ekir** göresen?.. (  MDA / Yol)

sıx-: *s  k-*

S  xir varlığımı, **s  xir** duy  gular,

Sirdir bu dünyanın torpağı, da  ı. (  MDA / Mene Tanışdı)

g  t-: *git-*

qal-: *kal-*

se  -: *g  rebil-, farkına var-*

G  dimmi, **qalım**mi? – suallar a  ır,

Dolaşıq yolları men nıce **s   im**. (AHV / Arxada Hesret Var)

don-: *don-*

yan-: *yan-*

Üreyimden kéçenler

Donurdu dodağımda,

Atamın ters şillesi

Yanırdı yanağımda... (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

uyu-: *uyu-*

köç-: *göç-*

qal-: *kal-*

duy-: *duy-*

yan-: *yan-*

Dağ **uyuy**ur, lele **köç**üb yurd **qal**ıb...

Kim **duy**acaq, qönçe-qönçe alış, **yan**. (AHV / Payızda Açılan Çiçek)

gel-: *gel-*

Gelerem üreyin meni istese,

Gelerem çaldığım sazın sesinde. (BGG / Gelerem)

kes-: *kes-*

dey-: *dey-*

Kesme téllerini, ay ömrüm-günüm,

Qoy sözüm **dey**mesin senin xetrine. (BGG / Kesme Téllerini)

oxu-: *oku-*

bil-: *bil-*

Orda bir söyüd gördüm,

Télini yélleyirdi.

Éle héy **oxu**yurdu,

Bilmirem ne déyirdi... (BGG / Orda Bir Söyüd Gördüm)

gül-: *gül-*

sil-: *sil-*

öl-: *öl-*

Onsuz déme **ağlay**aram, **güler**em,
Nefesiyle göz yaşımı **siler**em;
Ölsem gédib qucağında ölerem,
Bu sévgide yarımadım, ay lele. (HTBG / Memmed Araza Mektub)

yat-: *yat-*

Yatıb qar altında yallar, yamaclar,
Yatıb mışıl-mışıl bir uşaq kimi. (HTBG / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

2.7.2. *Türemiş Fiiller*

Türemiş fiiller, adlara ya da fiil kök veya gövdelerine çeşitli türetme ekleri getirilerek meydana getirilen fiillerdir (Kâzımov, 2010: 168; Korkmaz, 2014: 489). İslam Türkay'ın eserlerinde tespit edilen türemiş eylemler “isimden fiil yapım ekiyle yapılmış fiiller” ve “filden fiil yapım ekiyle yapılmış fiiller” alt başlıklarında incelenerek örneklendirilmiştir:

2.7.2.1. *İsimden Fiil Yapım Ekleriyle Yapılmış Fiiller*

Addan eylem yapma ekleri (deriving verb from noun), ad kök ya da gövdelerinden, köken anlamıyla bağlantılı yeni eylem gövdeleri yapan eklerdir (Eker, 2009: 322).

• **/+A-/**

yaş+a-: *yaşa-*, *hayatını sürdür-*

Kölgede **yaşay**ıb kölgeye dönür (ÉMDA / Kölgeler)

oy(u)n+a-: *oyna-*

Sévgime gel deyme, odla **oy**nama; (ÉMDA / Seni İtirdim)

dil+e-: *dile-*; *isteğini dile getir-*

Arzu üçün, **dilek** üçün... (ÉMDA / Lövhe)

boş+a-: *boş bırak-*

Çox yarmalar üyündü,

Bu çuvala **boş**aldı. (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

us+**a-**: bık-; vazgeç-

Feqet torpaq öz barından

Ne utandı, ne **usandı**... (BGG / Qeribe Yuxular)

çö(ü)r+**e-**: (ağaç, oy vb. için) bit-, türe-.

Bir süfrede **çörek** kesdik,

Dillenende **dédi**, dostuq, (HTBG / Meni Her Gün İnandırdı)

ul+**a-**: ekle-, birləştir-

Ulaqları alıqlayam, taylayam,

Üst-başımdan yovşan etri gele, of... (HTBG / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

ben(i)z+**e-**: *benze-*

Danıb **dédiyini**, pisdeme meni

Benzetme, **benzetme** héç kime meni, (YŞ / Sen Meni Allaha Emanet Étme)

• /+(A)l-/

dinc+**el-**: *dinlen-*

Geldim gölgesinde **dincelem**, (ÉMDA / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

sağ+**al-**: *iyileş-*

Köksümde **sağalmaz** bir yarasan sen, (ÉMDA / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

dik+**el-**: *doğrul-*

Dikeldi qebirden ölmüş gümanım. (ÉMDA / Heyat Mehebbetdi)

göd+**el-**: *kısal-*

Salxım söyüdlerin saçı **gödeldi**... (BGG / Payız)

dar+**al-**: *daral-*

Babam giléylendi – yéye bilmirem,

Qursağım **daralıb**, me'dem daralıb (AHV / Bu Gün Sabah)

sar(1)+**al-**: *sarar-*

Vetende vetensiz yaşayanları,

Saralan görmüşəm, solan görmüşəm. (AHV / Vetən)

qar(a)-**l-**: *karar-*

Qaraldı yanan ocaq,

Onlar yéne barışdı... (AHV / I. Lövhe)

az+**al-**: *azal-*

Qırıb **azalt**mısan yalquzağımı

Barı maralıma, tekeme deyme! (AHV / Palıdlı Méşenin Dédiklerinden)

çox+**al-**: *çoğal-*

Menim kiçik dünyamın

Serhedi **çoxaldı**qca, (HTBG / Ömrün Serhedleri - I)

boş+**al-**: *boşal-*

Kimse yérden yoxsa sene daş atdı,

Şimşeklerin hirsin ora **boşalt**dı... (YŞ / Ağla Göyüm Ağla)

uca+**l-**: *yüksel-*

Feryadı göylere **ucalır**, Allah!.. (YŞ / Orda Xeyalımın Uzaqlığında)

• /+**Ar-**

göy+**er-**: *yeşermeye başla-*

Ne vaxtsa **göyerib** çıxmalıyam men. (ÉMDA / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

ağ+**ar-**: *ağar-*

Ağarır dağların saqqalı, bığı, (ÉMDA / Hesret Yağışı)

yalav+**ar-**: *yalvar-*

Menim mehebbetim göylere hesret,

Alışar **yalvarar** alov diliyle. (AHV / Ne Déyim)

suv+ar-: *sula-*

Gözde se derd **suvarı**ram

Daha gizli sirrim yoxdu. (YŞ / Éle Tenhayam İlahi)

• /+aş-/

dar+aş-: *bir şeyin üzerine hücum et-, toplan-*

Zerre-zerre, leçek-leçek

Gülüm, sene **daraş**masam;

yan+aş-: *yakınına gel-, yanaş-*

Zirveye çekdiler kor yapalağı

Qartalla **yanaş**ı dayansın déye. (BGG / Zirveye Çekdiler Kor Yapalağı)

• /+I-/

teng+i-: *daral-, sıkış-*

Ömür-gün eriyir yağan qar kimi,

Yollarda nefesim **tengiyir** daha. (ÉMDA / Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek)

leng+i-: *gecik-*

Yérişi **lengiyib**, gözü korşalıb,

Seksende ömrüne çen düşür indi... (AHV / Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına)

yavaş+i-: *yavaşla-*

Coşqun çaydım, **yavaşiyib** sénmişem. (YŞ / Bayrma Oldu Éller Güldü Sévindi)

• /+⁰x-/

dar+ix-: *sıkıl-*

Bilsem **darıxı**rsan, qaçıb gelerem. (ÉMDA / Xatırla Meni)

kar+ix-: *şaşır-*

O darıxdı, **karıx**dı, (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

géc+**ik-**: *gecik-*

Géciken qayğısan – ahsan, nalesen... (ÉMDA / Senden Uzaqlarda Sarı Yarpağam)

• /+x**Ir-**/, /+Q**Ur-**/

hay+**qır-**: *haykır-*

Lal oldu dere, **hayqıran** sular, (BGG / Dağ Çayı)

qış+**qır-**: *bağır-*

Anam **qışqır**ardı: – yıxarsınız ha? (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

gıc+**qır-**: *ekşi-*

Alışır boş sac ocaqda,

Künde **qıcqırır** tabaqda. (GYŞ / Méydan Tülkü Méydanıdı)

fış+**qır-**: *fışkır-*

O bu élda fışqırır

Buludlara millener. (GYŞ / Uca Adam)

an+**qır-**: *anır-*

Éşşekte **anqırır**, qurdekte ulayan, (YŞ / Qorxular Hedeler O Qederdi Ki)

• /+l**A-**/

salam+**la-**: *selamla-*

Yol boyu **salamlaşır**, (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

xatır+**la-**: *hatırla-*

Xatırla meni. (ÉMDA / Xatırla Meni)

göz+**le-**: *gözle-*

Gözleme yolumu, gözleme, anam, (ÉMDA / Daha)

boy+**la-**: *başını çıxarır boynunu uzat-*

Ordan şə'rlərim **boylanar**, baxar. (BGG / Bir Gün Gələr)

ov+**la-**: *avla-*

Qartal xeyalımı **ovladı** benim. (BGG / Zirve)

baş+**la-**: *başla-*

Bilmirem evveli hardan **başlayır**,
Buradır dünyanın qurtaracağı. (BGG / Daş Méşe)

iş+**le-**: *çalış-*

döş+**le-**: *göğsü ile it-, göğüs vur-*

Tek cana bir alay **döşleyen** babam,
On adam yérine **işleyen** babam. (AHV / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

ses+**le-**: *sesle-, çağır-*

Haçandı **sesleyir** min arzu qismet
Arxada hesret var, qarşıda hesret. (AHV / Arxada Hesret Var)

Ürek haykırıb **sesledi**,
Ondan mene bir xeber dé. (YŞ / Bir Xeber Dé)

şum+**la-**: *toprağı pullukla sür-*

düz+**le-**: *düz hâle getir-*

Lepeleri **şumladılar**, **düzlediler**, (AHV / Xezer Haqqında Düşünceler)

giz+**le-**: *gizle-*

Gizleden déyilem, danan déyilem. (HTBG / O Qıza Déyin Ki)

eziz+**le-**: *çok sev-, değer ver-*

Éle **ezizleyibler**

Mene nağıl déyibler. (HTBG / Ömrün Serhedleri – I)

xatır+**la-**: *hatırla-*

Barı **xatırlayıb** olub kéçeni
Üreyin benimçün darıxacaqmı? (HTBG / Bu Gün Çıxmamışam Qarşına
Senin)

tüstü+**le-**: *tütsüle-*

Bir ocaqda **tüstülenen** kösövem...

Meni séven, men sévdiyim, hardasan?!.. (YŞ / Hardasan)

su+**la-**: *sula-*

Téz-téz üzr isteyib méydan **sulayan**

Bu “zade” dedeler o qederdi ki... (YŞ / Qorxular Hedeler O Qederdi Ki)

• /+**lA-n-**/

yél+**len-**: *sallan-*

Yéllendi bayraq kimi. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

düyün+**len-**: *düğümle-*

Düyünlenir ağrı-ağrı. (ÉMDA / Nağıl)

hél+**len-**: *yuvarlan-*

Héllenib çaya düşdü, (ÉMDA / Yazıqlar)

qara+**lan-**: *karalan-*

sıra+**lan-**: *sıralan-*

Burda her addımın qulağı sesde,

Daşlar yazılıbdı, **qaralanı**bdı.

Daşlar éle susub qebirler üste

Sanki qaravulda **sıralanı**bdı. (BGG / Daş Méşe)

boy+**lan-**: *boynunu uzatıp bak-*

Yollar meni çapıb, soyub

Boylanmaqdan gözüm doyub... (BGG / Üzüm Gülmür Dème Mene)

tuş+**lan-**: *yönelti-*

Uçdu qanad-qanad köksüme sarı,

Qelemim lületek **tuşlandı** göye. (BGG (Karvan)

ara+**lan-**: *uzaklaş-*

Şcherde ayağım deymir torpağa,

Torpaqdan bir köyne**k aralan**mışam.

Hesretem çiçeye, dereye, dağa

Saralıb bostanım, **uralan**mışam. (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

giléy+**len-**: *şikayetlen-*

Babam **giléylendi** – yéye bilmirem,

Qursağım daralıb, me'dem daralıb. (AHV / Bu Gün Sabah)

gül+**len-**: *güllən-*

Arzular **güllener**, budağı eymez,

Ot kökü üstünde biter, déyibler. (AHV / Veten)

şarxa+**lan-**: *dilim dilim ol-, parçalan-*

Min yol budanmışam, **şarxalan**mışam,

Min péyvend olunub budaqlarıma. (HTBG / Çınarın Söhbəti)

sap+**lan-**: *saplan-*

Saplandın köksüme bir bıçaq kimi, (HTBG / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

dik+**len-**: *yokuş yukarı ol-*

Diklenen yollarda yorulmalıyam. (HTBG / Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek)

hava+**lan-**: *havalan-*

Uzaqda bir bulud **havalandı**, ah...

Göy dere sümürdü, Qarqara yağır... (YŞ / Qarqar Ağıları)

şad+**lan-**: *sevin-*

Uzaqdan Qarqara vuruldum, Allah,

Sévindim, **şadlandım**, duruldum, Allah... (YŞ / Qarqar Ağıları)

qönçe+**len-**: *gonca hâline gel-*

Bir şérim **qönçelenib** ne vaxtdan

Könlüm onu sene saxlar... hardasan... (YŞ / Hardasan)

• /+lA-ş-/

qoyun+**laş**-: *koyun gibi ol-*

Salam, éy manqurt qardaşlar,

Qoyunlaşmış

Qurd qardaşlar, (ÉMDA / Türk Oğlu Türkem Men)

yad+**laş**-: *yabancılaş-*

Yadlaşıbdı bu kend-o kend (ÉMDA / Türk Oğlu Türkem Men)

vida+**laş**-: *vedalaş-*

Çoxdan **vidalaş**mışam.

Çox yollar dolaşmışam. (ÉMDA / Kölgede Çekilen Şekil)

ehli+**leş**-: *ehlileş-*

Gün kéçdi, ay kéçdi, iller ötüşdü,

Sirkdeki vehşiler **ehlileş**diler. (BGG / Mene Tanışdı)

beyaz+**laş**-: *beyazlaş-*

Qara teller **beyazlaş**ar dağda gar kimi, (BGG / Géçer Zaman)

bulud+**laş**-: *bulutlu ol-*

Birden göyler **buludlaş**dı

Şırım-şırım yandı, yandı, (BGG / Qeribe Yuxular)

demir+**leş**-: *demirleş-*

daş+**laş**-: *taşlaş-*

Gezdikce üstünde demirin, daşın

Ürek **demirleş**ir, ürek **daşlaş**ır. (AHV / Şherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

rast+**laş**-: *rastlaş-*

Oğlanla **rastlaş**anda

Dédi <<- Eye, bura bax, (AHV / I. Lövhe)

çinar+**laş**-: *çınarlaş-*

Dédiler çiçekler **çınarlaş**ıblar, (HTBG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

fikir+leş-: *bir konu hakkında düşün-*

Gör ne **fikirleşir** heyat yoldaşın,

Taléyin daşlara toxunub senin. (HTBG / Dehşet)

aydın+laş-: *aydınlan-*

Hava **aydınlaşır**, gün doğur yéne... (YŞ / Orda Xeyalımın Uzaqlığında)

mağmın+laş-: *maymun gibi ol-*

İndi **mağmınlaşır** quyruq bulayan,

Qalmışam işine mat, qara öküz... (GYŞ / Qara Öküz)

tülkü+leş-: *tilki gibi ol-*

Melek dönüb **tülküleşir**,

Méydan tülkü méydanıdı... (GYŞ / Méydan Tülkü Méydanıdı)

• /+(I)ldA-/

sızı+lda-: *sızıl-da-*

Gerek ağlamayam, **sızıldamayam**, (ÉMDA / Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek)

fır+ıl-da-: *yerinde hızla dön-*

Zina – azad, yalan – azad

Fırıl-daqla dilen – azad, (GYŞ / Méydan Tülkü Méydanıdı)

• /+nA-/

göy+ne-: *yan-*

Bağrımın başını **göynetdin** yéne, (ÉMDA / Menden Uzaqdasan)

• /+(I)r-/, /+(U)r-/

hönk+ür-: *hıçkırarak ağla-*

Başımın üstünde **hönkü**rer, ağlar... (ÉMDA / Anamı Düşünirken)

bağ+ır-: *bağır-*

<<Azadam –şadam!>> déyib

271

Çiçeye, güle belen. (ÉMDA / Azadlıq)

• /-Ar-/

çix-**ar**-: *çıkar-*

Pénceyini **çıxartdı**,

Asmağa yér tapmadı... (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Tepel kellesinden buynuz **çıxarır**,

Beslenen qurbanlar mübariz olub, (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

qop-**ar**-: *kopar-*

Ruhumdan, özümnden **qopardı** meni... (ÉMDA / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

Sonra ağı déyib şiven **qoparın**,

Ağlayıb çoxunun bağrını yarın! (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

• /-dAr-/

én-**der**-: *indir-*

Énderib başıma güneş sélini (ÉMDA / Kéçerem Qırmızı Işıqda Bir Gün)

Sen éndirdin! (ÉMDA / Dostumun Ağrıları Silsilesinden)

gön-**der**-: *gönder-*

dön-**der**-: *döndür-; çevir-*

Mecnuna, Léyliye şöhet **gönderdin**,

Eslinin başına alov enderdin...

Keremin ömründe küle **dönderdin**,

Lalenin bağrında xal bu sévgini... (YŞ / Şükür Varlığına Şükür İlahi)

• /-dİr-/ , /-dUr-/

yan-**dır**-: *yandır-, yak-*

Bu qem bizi **yandırar** héy, yaxar héy. (ÉMDA / Araz Burda Üreklerden Axar Héy)

sın-**dır**-: *kır*-

Men sınan déyildim, **sındırdı** meni. (ÉMDA / Kereminin Dédiklerinden)

bas-**dır**-: *bastır*-; *göm*-

İnsan **basdırı**blar kara torpağa, (BGG / Daş Méşe)

sol-**dur**-: *soldur*-

Bir güler baxışdan daş çiçekleyer,

Payız külekleri **soldura** bilmez. (BGG / Quruyan Ağaclar)

gül-**dür**-: *güldür*-

Bir qayğısız ömür quruyar géder,

Yüz bahar gelse de, **güldüre** bilmez. (BGG / Quruyan Ağaclar)

din-**dir**-: *çal*-; *seslendir*-

Bu lal-kar qayaları

İstedi, istemedi

Şimşek **dindirecek**di. (AHV / Azadlıq – I)

sévin-**dir**-: *sevindir*-

Dostları **sévindirib**

Düşmeni dağlamışam, (AHV / Ömrün Serhedler – I)

don-**dur**-: *dondur*-

Héç vaxt béle donmamışdım,

Sen **dondurdun**! (HTBG / Héç Vaxt Béle Yanmamışdım)

béz-**dir**-: *bezdir*-

Yaxını, dostu, yadı

Her an **bézdirer**di o. (HTBG / İki Lövhe – II)

sus-**dur**-: *sustur*-

Peleng généralı gizir éyleyin.

Susdurun Velini, Elini tutun! (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

géy-**dir-**: *giydir-*

Al-elvan **géydirin** yanar derdleri! (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

• /-I-/ , /-U-/

kür-**ü-**: *kürekle alıp at-; kov-*

Varlıları dünyadan

Kürüyüb atacağıq. (ÉMDA/ Qanlı Géce)

sür-**ü-**: *zorla bir yöne doğru götür-*

Dünya işlerinden bax, halıdır o,

Arxamca **süründü**, oduma yandı. (ÉMDA / Kölgeler)

bür-**ü-**: *kapla-*

Sözüne, fikrine **bürüneceyem**,

Sen meni unuda bilmeyeceksen... (YŞ / Senin Kefenin De Donun Da Menem)

qaz-**ı-**: *kazı-*

Qazıldın könlüme pozulması yox,

Başqa birisinin yazılması yox... (YŞ / Unuda Bilmedim)

• /-(I)x-/ , /-(U)x-/ , /-(I)k-/ , /-(U)k-/

béz-**ik-**: *bık-*

Vetenden **bézikib**, doyanlar ne çox,

<<Veten>> çağırırlar bütün alemi... (AHV / Veten)

sıp-**ıx-**: *birden kaybol-*

Millet-millet déyib milleti minen,

Bed günde **sıpıxıb**, şad günde dinen, (YŞ / Qorxular Hedeler O Qederdi Ki)

dol-**ux-**: *ağlayacak hâle gel-*

Doluxsunub, yumub, yumub tökürsen,

Ağla, göyüm... ağla, göyüm... ağla héy... (YŞ / Ağla Göyüm Ağla)

• /-^ol-/

ay-**ıl-**: *ayıl-, uyanık hâle gel-*

Ayılıb saçımı den-den görmüşem. (ÉMDA / Anamı Düşünirken)

yé-(y)il-: *yenil-*

Çöreyi **yéyilib**, özüse yatıb, (ÉMDA / Kölgede Çekilen Şekil)

qırx-ıl-: *kırkıl-*

sağ-ıl-: *sağıl-*

sat-ıl-: *satıl-*

Qırxılar, sağılar, satılar... dinmez. (ÉMDA / Mene Tanışdı)

tap-ıl-: *bulun-*

Hardasa uyuyan adalar teki

Hele çoxlarımız **tapılmamış**ıq. (BGG / Bir Gün Geler)

yaz-ıl-: *yazıl-*

Burda her addımın qulağı sesde,

Daşlar **yazılı**bdı, qaralanıbdı. (BGG / Daş Méşe)

qoy-ıl-: *koyul-*

Papağına,

Bir az çörek **qoyul**muşdu (BGG / Qeribe Yuxular)

sıx-ıl-: *sıkıl-*

Baxdım etrafıma, **sıxıldı** ürek

Mene éle geldi köksüm daralıb (AHV / Bu Gün Sabah)

çek-ıl-: *geçip git-*

Uşaq idik, açılardı üz tutsaq neye...

Fikirlerim, xeyallarım **çekilib** göye... (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

tut-ıl-: *tutul-*

Gah açılır, gah **tutulur**.

Barış, vuruş... (AHV / Nağıl)

qaz-ıl-: *kazıl-*

Belke qebirin de **qazılıb** artıq.

Belke tabutun da hazırdır indi. (HTBG / Dehşet)

çap-ıl-: *parçalan-*

Çapılmışam, talanmışam,

Yad budağa calanmışam. (HTBG / Vetenden Uzaqda)

tök-ül-: *dökül-*

Arxamca yélledi çinar elini

Tökülen şéhile izimden öpdü. (HTBG / Öpdü)

aç-ıl-: *açıl-*

Menim ise qaş-qabağım **açıl**mır... (YŞ/ Bayram Oldu Éller Güldü Sévindi)

anlaş-ıl-: *anlaşıl-*

Anlaşılmaz bir sévda var başımda

Açammıram éle qönçe qalacaq... (YŞ / Anlaşılma Bir Sévda Var Başımda)

süz-ül-: *süzül-*

Gözümüz **süzüler**, gözünü süzme

Ehsen yaradana, bu bağça-bağa... (YŞ / Bir Şaire)

• /-mA-/

al-**ma**-: *alma-*

Senin ki yolunu duman **almay**ıb. (ÉMDA / Dünyanı Qınama)

çat-**ma**-: *ulaşama-*

El **çatmadı** o gülzara of, of, of! (ÉMDA / Of of)

gül-**me**-: *gülme-*

Mene **gülme** mavi-mavi. (ÉMDA / Mavi Mavi)

tapıl-**ma**-: *bulunma-*

Hardasa uyuyan adalar teki

Hele çoxlarımız **tapılmamış**ıq. (BGG / Bir Gün Geler)

qoy-**ma-**: *koyma-*

Éle ki, istedim men de bir çiçek

Qoymayın, éyledi talan, dédiler. (BGG / Dédiler)

dey-**me-**: *deyme-, dokunma-*

Qoy sözüm **deymesin** senin xetrine. (BGG / Kesme Téllerini)

quru-**ma-**: *kuruma-*

Üstüne qor elendi

Bulağı **qurumadı**.

Bu dağa qurban olum; (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

tap-**ma-**: *bulama-*

Başım yérinde idi,

Tapmadım papağımı. (AHV / I. Kölge)

gir-**me-**: *girme-*

Burnun **girmeyen** yére

Başını soxma, bala. (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

bat-**ma-**: *batma-*

Gemirib gövdemi uzunqulaqlar,

Dişi **batmayanlar** neler söyleyib... (HTBG / Çınarın Söhbeti)

yarı-**ma-**: *arzusuna ulaşama-*

Ölüm vaxtı ayağıma geldi o,

Bu sévgide **yarımadım**, ay lele. (HTBG / Memmed Araza Mektub)

én-**me-**: *inme-*

Göylerden **énmeyen** terlan xeyalım, (HTBG / Géce Küçenizde Donub Xeyalım)

yaz-**ma-**: *yazma-*

Yazma, oxu gözel, özünü üzme, (YŞ / Bir Şaire)

yaraş-**ma-**: *yakışma-*

Men sene **yaraşmam**, gözelsen, gülüm, (YŞ / Dumanda Röya Tek İten Benövşem)

• /-^o**msA-**/

gül-**ümse-**: *gülümse-*

Gülümser qönçeler, gören fikri ne? (ÉMDA / Géce Düşünceleri)

gül-**ümsü-**: *gülümse-*

Sonra qaçıb **gülümsüne**, güle, of... (ÉMDA / Of of)

• /-^o**n-**/

gör-**ün-**: *görün-*

Güneş hayandadır, hanı, **görünmür**. (ÉMDA / Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek)

sév-**in-**: *sevin-*

Sévinecek, gülecek... (ÉMDA / Kırmızı Seher)

öy-**ün-**: *övün-*

Çox **öyündüm** qelbimdeki dözümnen, (ÉMDA / Nola Dönün Uşaq Olam Birce Gün)

Çox da **öyünmeyin**, bütün alemi

Fikirler axıdar göz yaşımızda. (BGG / Bir Gün Geler)

gör-**ün-**: *görün-*

Görünmez torpağın könül hemdemi. (BGG / Géce Düşünceleri)

döy-**ün-**: *dövün-*

Gelerem üreyin meni istese,

Gelerem qelbinin **döyüntüsünde**. (BGG /Gelerem)

bürü-**n-**: *bürün-*

Qışda qara **bürünüb**

İçin-için yandı o. (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

böl-ün-: *bölün-*

Bir çayla ikiye **bölünüb** veten,

Tanrıdı penahı, Araz néylesin! (AHV / Arazdan Çox Yazan Bir Şaire)

sév-in-: *sevin-*

Sévinme ezelden açılan baxtla,

Evvelin gelince, gelsin axırın! (AHV / Mektub)

ol-un-: *olun-*

Min yol budanmışam, şarxalanmışam,

Min péyvend **olunub** budaqlarıma. (HTBG / Çınarın Söhbeti)

oxu-n-: *okun-*

toxu-n-: *dokun-*

Gör ne fikirleşir heyat yoldaşın,

Taléyin daşlara **toxunub** senin.

Dehşet! Yaşamağa qarışıb başın,

Diriyken yasinin **oxunub** senin. (HTBG / Dehşet)

yol-un-: *yolun-*

O bağdan çox el qovulub,

Gül **yolunub**, nar ovulub... (GYŞ / Vurulmuşam)

qoru-n-: *korun-*

Madyanlardan **qorun**, qardaş. (GYŞ / Qorun Qardaş)

çal-in-: *çakıl-, yerleştiril-*

Cismine **çalınan** paza şükür dé; (GYŞ / Qara Öküz)

• /-Ir-/, /-Ur-/

kéç-ir-: *geçir-, tak-*

Öten buludları şişe **kéçir**dir

Bağın nefesini kesib bu ağac. (ÉMDA / Ay Bağban Hardasan)

it-**ir**-: *kaybet-*

İstiler boğurdu dağı, aranı,

Göyler **itir**mişdi çeni, dumanı. (BGG / Alqışlar)

Ağlımı **itir**ib deli olacam

Seni güle-güle unudacağam... (YŞ / Unudacağam)

Tek seni **itirmek** bes déyil hele, (ÉMDA / O Günden)

aş-**ir**-: *yüksek bir yerin üzerinden geç-*

Dolama dağ yolu **aşırı**mların

Asılıb çiyindən héybesi teki. (BGG / Payız)

qız-**ar**-: *kızır-*

Ağ üzü yanında

Qoca dünyanın

Sabah kara üzü **qizar**acaqdı. (BGG / Sabah)

bat-**ir**-: *mahvet-*

yat-**ir**-: *yatır-*

Aman, sükut ne sükut...

Qulaq **batır**an sükut...

Şirin laylaya dönüb,

Ruhu **yatır**an sükut... (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

yét-**ir**-: *büyüt-, terbiye et-*

Yéne cöke **yétirdi**. (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

bit-**ir**-: *filizlen-, yeşer-*

Çoxları kökümü eşib, qazıbdı

Yöremde çinarlar **bitir**mişem men. (HTBG / Çınarın Söhbeti)

bat-**ir**-: *daldır-*

Meni günaha **batır**ma,

Her gülüşün qandı, gözəl. (GYŞ / Gözel)

uç-**ur-**: *uçur-*

Ustuf terpen, **uçurumdu** qabaq, a. (GYŞ / Basabas)

• /-⁰ş-/

uy-**uş-**: *uyuş-*

Qardaşım yadla **uyuşub**, (ÉMDA / Köroğlunun Qocalığında Dediklerinden)

döy-**üş-**: *dövüş-*

at-**ış-**: *atış-*

Döyüşür, **atışır**dı. (ÉMDA / Qanlı Géce)

gör-**üş-**: *görüş-*

Salam vérib **görüşdü**. (ÉMDA / II. Kölge)

öt-**üş-**: *gelip geç-*

İller ne téz kéçir, ne téz **ötüşür**, (BGG / Ata ve Anama)

bar-**ış-**: *barış-*

Çıxın yollarıma **barışaq** indi (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

vur-**uş-**: *vuruş-*

Géceler **vuruşub** kağızlar üstə. (AHV / Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına)

Vuruşdular,

çalışdılar,

Sözlerinden dönmediler. (HTBG / Biçinçiler Haqqında Ballada)

sor-**uş-**: *sor-*

Her şeyi **soruşmazlar**,

Her işe qarışmazlar. (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

sığ-**ış-**: *sığ-*

Bir qarış boyu var, edasına bax.

Gédir, yéridiyi yola **sığışmır**. (AHV / Yarımçıq)

Sığışmayıb indi vaxta-zamana

Öz bextine yuxularda gülürsen... (YŞ / Hardasan)

gül-üş-: *gülüş-*

Orda qayalara neğmeler dédim

Keklikler **gülüş**üb sözüməndən öpdü. (HTBG / Öpdü)

qar-ış-: *kariş-, bir ol-*

Axıb sene **qariş**masam,

Vallah, inan, öleceyem. (GYŞ / Ellerim Elinden Doymaz)

• */-t-/*

göyne-t-: *yak-*

Bağrımın başını **göynet**din yéne (ÉMDA / Menden Uzaqdasan)

azal-t-: *azalt-*

Qırıb **azalt**mısan yalquzağımı (ÉMDA / Palıdlı Méşenin Dédiklerinden)

çıxar-t-: *çıkart-*

Çıxartdı lap ağını. (ÉMDA / Yazılmamış Bayatılardan)

qopar-t-: *kopart-*

Qayanı **qopart**dı, daşı qopartdı,

Saldı öz başına, saldı, dinmedi. (BGG / Dağ Çayı)

yaşa-t-: *yaşat-*

Bilirem qırx çaya baxmaq olmayır,

Sen birce dalğada **yaşat** eşqimi. (BGG / Kesme Téllerini)

yara-t-: *yarat-*

Şükür varlığına, şükür İlahi,

Néce **yarat**mısan bal bu sévgini... (YŞ / Şükür Varlığına Şükür İlahi)

ax-(**ı**)t-: *akıt-*

Axıt gözümdən çayı,

Hemdem olsun mənə qəm. (GYŞ / Oyna Menimle Oyna)

gizle-**t-**: *gizle-*

Gizlet yazdığımı, poz yazdığımı,

Min yére, min semte yoz yazdığımı. (YŞ / Gizlice)

• /-y-/

do-**y-** (do-**y-** <to-**y-**): *doy-*

Döyülmekden gözüm **doyub**. (ÉMDA / Ölemmerem)

qo-**y-**: *koy-*

Başıma **qoyduğum** papaq daralıb. (ÉMDA / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

gé-**y-**: *giy-*

Ömür boyu al **géyinen**,

Bağrı qara olan lale. (ÉMDA / Qırmızı Feryad)

• /-(**I**)z-/ , /-(**U**)z-/

qorx-**uz-**: *korkut-*

İçinde qorxunu **qorxuzub**

Ölümü öldürdü şhidler... (ÉMDA / Ayxanın Sualları - V)

2.7.3. *Birleşik Fiiller*

Birleşik fiiller, bir ad veya ad soylu Türkçe veya yabancı kökenli bir kelime ile et-, edil-, ol-, olun-, eyle-, kıl-, kılın-, yap- yardımcı fiillerinin birleşmesinden ya da belirli kurallar içinde bir araya gelmiş iki ayrı fiilin anlamca kaynaşmasından oluşmuş birleşik yapıdaki fiil türleridir (Korkmaz, 2014: 489).

İslam Türkay'ın eserlerinde yer alan birleşik fiiller, “isim + yardımcı fiilden kurulmuş birleşik fiiller”, “fiil - zarf-fiil - fiil şeklinde kurulmuş birleşik fiiller (betimlemeli / tasviri fiiller)” ve “fiil deyimleri” alt başlıklarında incelenmiştir.

2.7.3.1. *İsim + Yardımcı Fiilden Kurulmuş Birleşik Fiiller*

Türkçede (kök, köken ve gövde hâlindeki Türkçe ve alıntı) ad ve ad soylu sözcükler ve sözcük öbekleri kendilerinden sonra et-, eyle-, ol- ve kıl- yardımcı eylemleriyle birlikte kullanılarak yeni anlamlara gelen kavram işaretlerini (söz konusu adla ilgili eylemleri) oluştururlar. Bu yardımcı eylemler dışında bazı aslî eylemlerin

de (al-, ver-, bul-, gel-, gör-, tut-, vur-, yap-...) Türkçenin tarihsel süreci içinde aynı işlevle kullanıldıkları bilinmektedir (Alyılmaz, 2018: 18). Türkay'ın eserlerinde de bu türden birleşik fiiller tespit edilerek örnekleriyle dikkatlere sunulmuştur:

dost ol-: *dost ol-*

Dost olmuşuq yala-yada, (ÉMDA / Köroğlunun Qocalığında Dédiklerinden)

uşaq ol-: *çocuk ol-*

Nola dönüb **uşaq olam** birce gün (ÉMDA / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

qurban ol-: *kurban ol-*

Bu dağa **qurban olum**

Boş qalmadı yurdları. (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

xeyal ol-: *hayal ol-*

Qedrini bilmezdik bir vaxt payızın,

O aylar, o iller bir **xeyal olub**. (BGG / Payız)

arxayın ol-: *endişeden kurtul-, emin ol-*

Meni her gün inandırdı,

Arxayın ol déye-déye. (HTBG / Anamdan Mektublar Silsilesinden)

adam éle-: *adam et-*

yağlı badam éle-: *yağlı badem et-; mec. kıymetli, değerli hâle getir-*

<<Cındırından cin hürküdü.

Seni **adam éledik**.

Bir çürük qoz déyildin,

Yağlı badam éledik. (ÉMDA / Tanış Ünvan)

qebul éyle-: *kabul et-*

Türkayam, bu adı **qebul éyledim**, (AHV / Türkayam)

talán éyle-: *talán et-, mahvet-*

Éle ki, istedim men de bir çiçek

Qoymayın, **éyledi talán**, dédiler. (BGG / Dédiler)

behs éyle-: *tartış-*

Böyük dédi—qanundur,

Öceşib **behs éyleme!** (HTBG / Ömrün Serhedleri - I)

feğan éyle-: *ağla-, inle-*

qurban éyle-: *kurban et-*

üsyar éyle-: *isyan et-*

Bir ildir ağlayıb **feğan éyledin,**

Duymadı... ömrünü **qurban éyledin...**

Az qala göylere **üsyar éyledin,**

Üreyim, unudaq gel bu sévgini... (YŞ / Şükür Varlığına Şükür İlahi)

insaf ét-: *insaf et-, merhamet et-*

inayet éyle-: *yardım et-*

Könlümün-gözümün seni kem, gözəl,

İnsaf ét, sen mene **inayet éyle...** (YŞ / Sen Meni Allaha Emanet Étme)

dad ét-: *feryat et-; yardım iste-*

Dad étmeye sözümmü var, (ÉMDA / Anamı Düşünərken)

Dad étmeye sözümmü var,

Yüyürməye dizimmi var. (HTBG / Vetenden Uzaqda)

mehv ét-: *berbat et-, kötü hâle getir-*

Sinesi yaralı, ruhu yaralı...

Sessizce **mehv étdin** meni bélece... (BGG / Sessizce)

namaz qıl-: *namaz qıl-*

Qıl namazın aram-aram,

Déye bilmem imanlıqsan... (YŞ / Men Qaranlıqda Bir Ayam)

2.7.3.2. Fiil - Zarf Fiil - Fiil Şeklinde Kurulmuş Birleşik Fiiller (Betimlemeli / Tasvirî Fiiller)

Bu kategorideki birleşik eylemler, aslî durumdaki bir eylemle yardımcı durumdaki ikinci bir eylemin bağ fiil (ulaç) eki vasıtasıyla birleşmesinden oluşurlar. Bu yapıdaki kavram işaretlerinin ikinci kısımlarında yer alan eylemlerin birlikte kullanıldıkları eylemlerden tezlik, süreklilik, yeterlilik, yaklaşma ve durum bildiren yeni eylemler yaptıkları görülür (Alyılmaz, 2017: 10; Alyılmaz, 2018: 18-19).

Türkçede tezlik, süreklilik, yeterlilik ve yaklaşma bildiren fiiller için genelde “tasvirî fiiller / tasvir fiilleri / betimlemeli fiiller” terimleri kullanılmaktadır. Tasvirî fiiller aslında üzerine zarf-fiil eki almış bir fiille, bu esas fiildeki oluş ve kılışı tasvir niteliği taşıyan bir yardımcı fiilin özel bir anlam meydana getirecek şekilde birleşip kaynaşmasından oluşmuş birleşik fiillerdir. Bunlar a bil-, ama- yeterlilik; -a dur- süreklilik; I- ver- tezlik; -A yaz- yaklaşma gösteren / bildiren fiillerdir (Korkmaz, 2019: 224; Alyılmaz, 2017: 10).

2.7.3.2.1. Tezlik Fiili

İslam Türkay’ın şiirlerinden tezlik fiili tespit edilememiştir.

2.7.3.2.2. Süreklilik Fiili

sıgın-ıb qal-: *sıgınıp kal-*

Sıgınıb qalmışam baxta-gümana,

Yaşaya bilmirem, öle bilmirem. (ÉMDA / Atama Mektub)

üz-üb géd-: *yüzüp git-*

Sahibsiz qayıqtek **üzüb géderem**. (ÉMDA / Mene İnanma)

qısılıb qal-: *kısılıp kal-*

Ulu kéçmişine **qısılıb qalır**,

Bu günü, sabahı, héç neye dönür. (ÉMDA / Kölgeler)

omaşı-(y)ıp qal-: *zor duruma düş-*

Bu serhedler önünde

Omaşıyıp qalmazdım. (HTBG / Ömrün Serhedleri)

çaş-ıb qal-: *şaşıp kal-*

Görenler ağlın itirir

Çaşıb qalıb hamı, Xudam! (GYŞ / Gözel)

2.7.3.2.3. *Yeterlilik Fiili*

qaç-a-bil-: *kaçabil-*

Bu vaxtın elinden **qaça bil**medim, (ÉMDA / Arxada Hesret Var Qarşıda Hesret)

uç-a-bil-: *uçabil-*

Çıxdı qanadlarım **uça bil**medim (ÉMDA / Arxada Hesret Var Qarşıda Hesret)

üz-e-bil-: *yüzebil-*

Söyle, **üze bil**irmi

Mayakların kölgesi?.. (ÉMDA / Lövhe)

bax-a-bil-: *bakabil-*

Baxa bileremmi gören sabaha? (ÉMDA / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

yat-a-bil-: *yatabil-*

Qonşular **yata bil**mir. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

yé-(y)e-bil-: *yiyebil-*

Babam giléylendi – **yéye bil**mirem, (AHV / Bu Gün Sabah)

dé-(y)e-bil-: *diyebil-*

Kim kimin oğludu?

Déye bilmirem... (AHV / Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına)

yax-a-bil-: *yakabil-*

çix-a-bil-: *çıkabil-*

Çırağ eli yandırır

Gören **yaxa bil**irmi?..

Tufandan, burulğandan

Qartal **çixa bil**irmi?.. (AHV / Azadlıq – I)

tap-a-bil-: *bulabil-*

Xalqımın qelbine yol **tap**a **bil**sem

Sanaram en uca zirvedeyem men. (BGG / Zirve)

yoz-a-bil-: *rüyayı yorumlayabil-*

Gördüyüm yuxunu **yo**za **bil**mirem.

Başım yaşamağa yaman qarışıb, (BGG / Menim Üreyimi Özüme Vêrin)

soldur-a-bil-: *soldurabil-*

Bir güler baxışdan daş çiçekleyer,

Payız külekleri **soldura** **bil**mez. (BGG / Quruyan Ağaclar)

çat-a-bil-: *ulaşabil-*

yat-a-bil-: *yatabil-*

Ümidim oyaqdır, qulağı sesde,

Uçan xeyallara **çata** **bil**eydim.

Daş kimi yatırdım torpağın üste

İndi qu tükünde **yata** **bil**eydim... (HTBG / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

güldür-e-bil-: *güldürebil-*

Bir qayğısız ömür quruyar géder,

Yüz bahar gelse de **güldüre** **bil**mez (HTBG / Quruyan Ağaclar)

döz-e-bil-: *dayanabil-*

Qışqırırıq,

Daha **döze** **bil**mirik, (HTBG / Tenha Buruqların Géce Neğmesi)

unud-a-bil-: *unutabil-*

Sözüne, fikrine bürüneceyem,

Sen meni **unuda** **bil**meyeceksen... (YŞ / Senin Kefenin De Donun Da Menem)

dé-(y)e-bil-: *diyebil-*

Çox şeyi ağardıb **déye** **bil**mirem

Qorxular, hedeler o qederdi ki... (YŞ / Qorxular Hedeler O Qederdi Ki)

tut-a-bil-: *tutabil-*

Elimden, qolumdan **tuta bilmirsen**,

Şérimden-sözümnden tut saxla meni... (YŞ / Meni Sél Aparır Gülüm)

2.7.3.2.4. *Yaklaşma Fiili*

İslam Türkey'in şiirlerinden yaklaşma fiiline örnek tespit edilemedi.

2.7.3.3. *Fiil Deyimleri*

Bir dilde kavramlar işaretlenirken / adlandırılırken bazen söz konusu kavramı ifade etmek için tek bir kavram işareti yeterli gelmez. Bu durumda birden fazla anlam ögesi, görevli dil öğelerinin de (ek ve edatların da) yardımıyla dilin kuralları dahilinde birlikte kullanılarak ilgili kavram işaretlenir (Alyılmaz, 2003: 148).

Türkçede birden fazla kavram işaretinden oluşan genel anlamlı dil öğeleri; belirtisiz isim tamlamaları, niteleme sıfat tamlamaları, tekrar grupları, birleşik kelimeler ve fiil deyimlerdir. Türkçenin farklı lehçelerinde ve Türkçe dışındaki diğer dillerde farklı farklı adlandırmalar yapılan deyimler şu şekilde tanımlanırlar:

Bireysel ve nedenli olan bir söz dizimi biriminin genelleşip yaygınlaşarak nedenliliğini yitirmesiyle ortaya çıkan ve tek bir sözlük birimi gibi algılanan söz öbeğine deyim denir (Karaağaç, 2018: 271).

Genel anlamı belli, söz öbekleri zedelenmemiş ve genel kullanışı var olan kalıplaşmış söz öbekleri (Adilov, 2021: 35).

Türkçe'nin hem yapısı hem de sosyo-kültürel boyutu hakkında önemli bilgiler veren fiil deyimleri, tıpkı dualar (alkışlar), beddualar (kargışlar), yeminler (andlar), övgüler ve sövgüler gibi kalıplaşmış dil öğeleridir (Alyılmaz, 2003: 148-149).

Dil bilimci Doğan Aksan ise deyimlerle ilgili olarak şunlara değinmiştir:

Deyimler bir dili konuşan toplumun dünya görüşünü, yaşam biçimini, çevre koşullarını, gelenek, görenek ve inançlarını, önem verdiği varlık ve kavramları, kısacası, maddî ve manevî kültürünü yansıtan, o toplumun düşünme biçimini, hatta nükte ve buluşlarını ortaya koyan, dilbilim açısından olduğu kadar yazın ve halk bilim açısından da önemli sözlerdir. Ayrıca bu (dil) öğeleri her dilin iç yapısını, anlam özelliklerini yansıtır. Bu nitelikleriyle deyimler, her dilin kendine özgü, başkalarından ayrılan bir yönünü oluşturur; bir dilin gerçekleri dile getirmedeki anlayış ve anlatış biçimini gösterir (Aksan, 2009: 91).

Deyimlerimiz bir bütün olarak ele alınacak olursa, Türklerin maddî ve manevî kültürünü geniş ölçüde yansıttıkları, bunun dışında, her dilde kolay kolay

rastlanmayan çok değişik imgelerden, ilginç benzetmelerden ve anlatım güçlerinden çeşitli söz sanatlarından yararlandıkları görülür. Başka dillerdeki, özellikle batı dillerindeki benzerleriyle karşılaştırıldıklarında Türkçenin deyimleri anlatım gücü ve inceliği açısından bambaşka bir nitelik ortaya koyar. Bunlar arasında, deyim aktarmalarının, somutlaştırma türünün ve ad aktarmalarının ağırlık taşıdığı göze çarpar. İnce nükteler, ilginç abartmalar ön plana çıkar. Pek çoğunda, şiir dilinde yararlanılan ölçü, ritim, uyak ve çeşitli yinelenmelerle bellekte kalmayı kolaylaştıran ve hoşla giden bir anlatım sağlandığına tanık olunur (Aksan, 2002: 205).

Deyimler için Türk lehçelerinde farklı şekillerde adlandırmalar yapılmıştır: *Uyg.* idiom, turaqliq söz ibarisi; *Özb.* ibore, frazeologik birlik; *Gag.* bölünmüz laf birleşmesi, frazeologizma; *Tkm.* frazeologizm, durnuklı söz düzümleri; *Tat.* obrazlı tãğbir, frazeologizm; *Kzk.* turaktı söz, beyneli söz tirkesi, ayaştı söz oramı, frazeologizm; *Krg.* körköm süylöm, fraza, idioma (Gürsoy Naskali, 1997: 32) şeklindedir.

Birbirinden farklı coğrafyalarda ve farklı siyasî çevrelerde yaşamış olan Türk toplulukları benzer veya aynı anlama gelen deyimler meydana getirmişlerdir. Türkiye Türkçesi gibi Azerbaycan Türkçesi de deyimler yönünden oldukça zengindir ve Türkiye Türkçesi'nde kullanılan pek çok deyim Azerbaycan Türkçesi'nde de görülmektedir. Türkay'ın eserlerinde de bu türden deyimlere oldukça sık rastlanmaktadır.

Türkay'ın şiirlerinde geçen fiil deyimleri zarf + fiilden kurulu fiil deyimleri ve belirtisiz nesne + fiilden oluşan fiil deyimleri olmak üzere iki başlıkta incelendi:

2.7.3.3.1. Zarf + Fiilden Kurulu Fiil Deyimleri

Bu tür fiil deyimleri olumlu ve olumsuz, geçişli veya geçişsiz fiil kök, köken ve gövdelerinin, nasıllık-nicelik, azlık-çokluk, zaman vs. zarflarıyla birlikte kurdukları genel anlamlı tamlamalardır (Alyılmaz, 1994: 21).

Zarf + fiilden oluşan fiil deyimlerinin ilk örnekleriyle Türk dilinin en eski yazılı kaynaklarından Orhun Yazıtları'nda³² sıkça karşılaşılmaktadır (Alyılmaz, 2003: 149).

³²Orhun Yazıtları'nda geçen deyimlerle ilgili olarak ayrıca bk. Doğan AKSAN, *En Eski Türkçe'nin İzlerinde Orhun ve Yenisey Yazıtları Üzerinde Sözcükbilim, Anlambilim ve Biçimbilim İncelemelerinin Aydınlatıldığı Gerçekler*, 3.b., İstanbul: Multilingual, 2003, ss. 94-96; Talat TEKİN, "Köktürk Yazıtlarındaki Deyimler Üzerine I-II", *Türk Dili*, 1957, S. 6, ss. 372-374 ve 423-426.

Türkçenin diğer tarihî dönemlerinden başlamak üzere günümüze gelindiğinde hem Türkiye Türkçesinde ve ağızlarında hem de Türk lehçe ve şivelerinde zarf + fiilden kurulu deyimler oldukça fazladır:

otça borça kel-: *ateş gibi bora gibi gel-, saldır-*

“türgiş kagan süsi **otça borça kelti** süngüşdümüz: *Türgiş Kağan'ın ordusu ateş gibi bora gibi geldi; savaştık*” (KT D / 37; Alyılmaz, 2003: 149).

balıkka basık-: *çamura gark et-, yerle bir et-*

“... eki erig sançdı **balıkka basık**dı: (*Köl Tigin*) *iki eri mızrakladı; çamura gark etti*” (KT D / 27; Alyılmaz, 2003: 150)

ölü yitü kazgan-: *ölesiye yitesiye kazan-*

“inim kül tigin birle iki şad birle **ölü yitü kazgan**tım: *Kardeşim Köl Tigin ile, iki şad ile ölesiye yitesiye kazandım*” (KT D / 27; Alyılmaz, 2003: 149-150).

Konu hakkında daha fazla bilgi ve örneklere, atasözleri ve deyimlerle³³ ilgili çalışmalarda yer verilmiştir.

³³ Konuyla ilgili ayrıca olarak bk. Ömer Asım AKSOY, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü (I. Atasözleri Sözlüğü)*, Ankara: İnkılâp Yayınları, 2018; Ömer Asım AKSOY, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü (II. Deyimler Sözlüğü)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1984; Ömer Asım AKSOY vd., *Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler I-II*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1996; Ertuğrul Kemal EYÜBOĞLU, *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler II: Deyimler (Tâbirler)*, İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları, 1975; Hamit Fethi GÖZLER, *Türkçe Deyimler Türkçe ve Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1991; Abdullah Battal TAYMAS, *Kazan Türkçesinde Atasözleri ve Deyimler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1988; Müstecib ÜLKÜSAL, *Dobruca'daki Kırım Türklerinde Atasözleri ve Deyimler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1970; YANAR Ahmet, *Hayvan Motifli Atasözleri ve Deyimlerimiz*, Erdemli, 1997; İbrahim YOLDAŞEV vd., *Uzbek ve Türk Mekalleri ve İbareleri (Özbek-Türk Ata Sözleri ve Deyimleri Sözlüğü)*, Taşkent: Engin Yayınları, 1998; Sapar KÜRENOV ve Muhittin GÜMÜŞ, *Türkmen Atasözleri ve Bilmeceeleri*, Ankara: Engin Yayınları, 1995; Zeyneş İSMAİL ve Muhittin GÜMÜŞ, *Kazak Atasözleri*, Ankara: Engin Yayınları, 1995; Mehmet Türker ACAROĞLU, *Dünya Atasözleri*, İstanbul: Kaya Yayınları, 1992; Ufuk TAVKUL, *Karaçay-Malkar Atasözleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001; Hamdi HASAN, *Makedonya ve Kosova Türklerince Kullanılan Atasözleri ve Deyimler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1997; Mehman MUSAOĞLU ve Muhittin GÜMÜŞ, *Azerbaycan Atasözleri*, Ankara: Engin Yayınları, 1995; Kurtuluş ÖZTOPÇU, *Uygur Atasözleri ve Deyimleri*, İstanbul: Doğu Türkistan Vakfı Yayınları, 1992; Cengiz ALYILMAZ, *Uygur Atasözleri ve Deyimlerinden Seçmeler*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1995; Hatice ŞAHİN, *Türkçede Organ İsimleriyle Kurulmuş Deyimler*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları, 2004.

2.7.3.3.2. Belirtisiz Nesne + Fiilden Oluşan Fiil Deyimleri

Nesne + fiilden oluşan fiil deyimleri olumlu veya olumsuz, geçişli fiil kök, köken ve gövdelerinin, nesnelerle birlikte kullanılarak genel anlamlı bir kavramı karşıladıkları / ifade ettikleri görülür. Nesne + fiilden oluşan fiil deyimlerinden nesneler, fiillerle sürekli anlam ilişkisi kurarlar (Alyılmaz, 1994: 19; Alyılmaz, 2003: 151-152).

Bu tür fiil deyimlerini kuruluşları bakımından “olumlu veya olumsuz geçişli bir fiille belirtisiz nesneden kurulu fiil deyimleri” ve “bünyesinde nesne bulunduran bir fiille bünyesindeki nesnenin belirtisiz kullanımından oluşan fiil deyimleri” olmak üzere iki grupta incelemek mümkündür:

2.7.3.3.2.1. Olumlu veya Olumsuz Geçişli Bir Fiille Belirtisiz Nesneden Kurulu Fiil Deyimleri

Bu türden fiil deyimlerine Türkçenin bilinen en eski yazılı kaynaklarından itibaren rastlamak mümkündür (Alyılmaz, 2017: 13). Standart Türkiye Türkçesinde olduğu gibi diğer Türk lehçelerinde ve özellikle de Azerbaycan Türkçesinde bu tür fiil deyimleri ifadeyi daha etkili kılmak ve az sözle çok şey anlatmak amacıyla sıkça başvurulmuş bir yöntemdir.

Türkey’in şiirlerinde tespit edilen olumlu veya olumsuz geçişli fiille belirtisiz nesneden kurulu fiil deyimlerine örnekler dikkatlere sunulmuştur:

bél bağla-: *güven-, inan-, emin ol-*

Bél bağlamaq olmur bahara, yaza. (ÉMDA / Arxada Hesret Var Qarşıda Hesret)

gözü su içme-: *inanma-, şüphe et-*

Bir an kimi kéçen aydan,

Günden **gözüm su içmeyir**.

Dünen torpağa sepdiiyim

Denden **gözüm su içmeyir**. (ÉMDA / Senden Gözüm Su İçmeyir)

qulaq batır-: *sağırlaş-, gürültü sebebiyle rahatsız et-*

Buranın sükutı **qulaq batırır**, (ÉMDA / Daş Méşe)

at oynadanı atından sal-: *at oynatanı atından düşür-; güçlüyü güçsüzleştir-*

Fikirler, xeyallar apardı meni,

Ruhumdan, özümnden kopardı meni...

Çox **at oynadanı atından salıb**,

Ezelden kéçse de çox ele dünya.

Daha eynindeki köynek daralıb, (AHV / Bu Gün Sabah)

üstünü al-: *üstüne çök-*

Qeriblik, sensizlik **alar üstümü**,

Üreyim kövreler, qaynayar, çağlar... (BGG / Anamı Düşünürken)

geh geh çek-: *kahkaha at-*

Acize **qeh-qeh** çekib

Be'zen acıyan sükut... (HTBG / Ömrün Serhedleri - I)

oyun aç-: *felakete maruz bırak-, iş aç-*

Başına iller boyu

Min bir **oyun açdılar** (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

2.7.3.3.2.2. *Bünyesinde Nesne Bulunduran Bir Fiille Bünyesindeki Nesnenin Belirtisiz Kullanımından Oluşan Fiil Deyimleri*

Bu tür fiillerde belirtisiz olarak kullanılan nesnenin, bünyesinde aynı nesneyi barındıran fiille birlikte kullanılarak, genel anlamlı bir kavramı karşıladıkları; aralarında sürekli bir anlam ilişkisi bulunan yeni bir kavram işaretini oluşturdukları görülür (Alyılmaz, 2017: 27).

ot otla-: *otla-*

Qoyunlar çapıb talayır,

Qurdlar **ot otlayır** daha. (ÉMDA / Bu Arx Bu Suyu Götürmez)

2.7.4. Fiil İşletimi

İslam Türkay'ın şiirlerinde fiil işletimi fiilimsiler, zaman kategorisi, kip kategorisi ve şahıs kategorisi başlıkları altında incelenmiştir:

2.7.4.1. Fiilimsiler / Eylemsiler

Fiiller üzerine gelerek kalıcı kavram işareti yapmayan içe dönük görevli dil öğelerinin üzerine geldikleri fiil ya da fiil gruplarıyla ilişkileri geçici olan (Şimşek, 2020: 143) fiilimsilerin İslam Türkay'ın eserlerinde kullanımı oldukça işlektir.

İslam Türkay'ın eserlerinde yer alan fiilimsiler isim-fiiller, sıfat-fiiller ve zarf-fiiller olmak üzere üç başlıkta incelenmiştir:

2.7.4.1.1. İsim-fiiller / Mastarlar (İng. *Infinitive*; Alm. *Infinitiv*; Fr. *Infinitif*; Azb. *Fe'li isim*)

Olumlu veya olumsuz fiil kök veya gövdelerinden yapılan isim-fiiller (eylemlilik, eylem ismi, fiilin isimsi şekli, ad-fiil, mastar), fiillerin şahsa ve zamana bağlı olmadan iş, oluş, hareket, yargı vs. bildiren çekimli yapılarıdır (Alyılmaz, 2004: 84; Alyılmaz, 2011: 128; Seyidov, 2014: 201; Yılmaz, 2019: 53).

İsim-fiiller, bildirişim ihtiyacı olduğunda eylemi geçici olarak nesne imgesinde temsil etme aracı işlevi gören fiil şeklidir (Yılmaz, 2019: 53).

Tablo 6: Azerbaycan Türkçesinde Kullanılan İsim-fiil Ekleri

/-mA/
/-(y)Iş/, /-(y)Uş/
/-mAQ/

(Eliyev, 2011: 49; Balayeva vd., 2012: 143-144; Yalçın, 2018: 339-342).

• /-mA+/

doğ-**ma**: *doğma*

Ayrılib **doğma** yérden (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Qeriblik duyulur **doğma** sözümde,

Eksini görürler iki gözümde. (AHV / Menmi Günahkaram Senmi Günahkar)

Doğma yurda mektub (BGG / Doğma Yurda Mektub)

döşe-**me**: *zemin, yer*

Gördü **döşeme** tavan (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Qablarını yuyacaq.

Döşemeni silecek, (AHV / I. Lövhe)

dola-**ma**: *dolama*

Dolama dağ yolu aşırımların

Asılıb çiyindən héybesi teki. (ÉMDA / Payız)

tik-**me**: *dikme*

çek-**me**: *çekme*

Sene daş gerekdi barı **tikmeye**,

Sene daş gerekdi serhed **çekmeye**. (AHV / Sene Néylemişem)

ağla-**ma**: *ağlama*

uğun-**ma**: *kendinden geçme*

Ağlamalı günlerimde gülümsedim,

Uğunmalı anlarımda gülemmedim, (BGG / Bir Ananın Ağısı)

sélle-**me**: *şiddetli yağmur suyu, sağanak*

Ömrüne **sélleme** yağışlar yağır,

Pöhreleyib minbir budaq olmusan, (HTBG / Bir Müdire Mektub)

çek-**me**: *bot, çizme*

Papağının altında,

Çekmesinin üstünde.

O, dünyanın qesdinde,

Dünya onun qesdinde... (HTBG / İki Lövhe – II)

yağ-**ma**: *soygun*

Vexşiş ne, **yağma**³⁴ nedir? (HTBG / Ömrün Serhedleri – I)

³⁴ <OT. **yagu-** “yaklaşmak” (DLT) + **-ma** [> yag-ma] (Gülensoy, 2018: 847).

dolan-**ma**: *geçinme, ihtiyaç*

Dolanma boynumda durur qılinc tek, (GYŞ / Niye Oyanmırıq Niye Bilmirem)

• /-(y)Iş/, /-(y)Uş/

bax-**ış**: *bakış*

Qaynar **baxış**ların güneş sélimi?! – (ÉMDA / Kéçerem Oırmızı İşıqda Bir Gün)

uç-**uş**: *uçuş*

Yaşıl yarpağların **uçuşu** başlar. (ÉMDA / Quruyan Ağaclar)

yağ-**ış**: *yağmur*

Üreyimde **yağış**larım yağar héy... (ÉMDA / Araz Burda Üreklerden Axar Héy)

Sen uşaqsan, qar, **yağış**, gün...

Ne ferqi var, (AHV / Nağıl)

Tebiet bezendi, güller tezeter,

Ağ **yağış** elendi ilk nübar kimi. (BGG / Bahar Lövheleri)

döy-**üş**: *dövüş*

Döyüşüm dünyaya teze gelimdi, (ÉMDA / Bu Sulh Ölümdü)

Qeribe **döyüş**ler varmış dünyada,

Hesretin könlümü esir alıbdır. (HTBG / Géce Küçenizde Donub Xeyalım)

Bu heyat **döyüşdür** başdan ayağa,

Könlümde zedeler o qederdi ki. (YŞ / Qorxular Hedeler O Qederdi Ki)

géd-**ış**: *gidiş*

<<Kéçeceyik hamını

Bu **gédişle**>>.

Bes hanı?! (ÉMDA / Günorta)

yéri-**ş**: *yürüyüş*

dur-**uş**: *durma şekli, durak*

Yériş serhedlerini,

Duruş serhedlerini,

Sesin serhedlerini,
Behsin serhedlerini,
Sözün serhedlerini,
Gözün serhedlerini,
Téz-téz pozar-aşardım;
Bax bélece yaşardım. (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

vur-**uş**: *kavga, dövüş*

Dünyaya gelibdi elinde yaba,
Kéçib <<41-45>> **vuruş**larından. (AHV / Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına)

tanı-**ş**: *tanış, tanıdık*

Herenin öz yéri, öz deyeri var,
Birin qıyruğu, birinin başı...
Baba, bu qoyunlar mene **tanışdı**. (BGG / Mene Tanışdı)

-Dost-**tanışın** yanında

Hemişe üzü ağ ol... (HTBG / İki Lövhe – I)

ud-**uş**: *kazanma*

Bu sévdanın yox **uduşu**,
Éşqime nagümanlıqsan... (YŞ / Men Qaranlıqda Bir Ayam)

gül-**üş**: *gülme*

Sen de gözleyirsen men de bélece,
Onun **gülüş**leri çıxmır yadından... (YŞ / Hele Gözleyirsen)

• /-**maq**/

cilovla-**maq**: *başına dizgin geçirmek, durdurmaq*

ovla-**maq**: *avlamak*

tovla-**maq**: *hareket ettirmek, tatlı dille kandırmak*

Kütle bir deli atdır,

Cilovlamaq gerekdir.

Şıllaq atsa, **ovlamaq**,

Yox, **tovlamaq** gerekdir! (ÉMDA / Qırmızı Seher)

ağla-**maq**: *ağlamak*

gül-**mek**: *gülmək*

doğul-**maq**: *dünyaya gəlmək*

öl-**mek**: *ölmək*

Ağlamaq, gülmək isteyir.

Doğulmaq, ölmək isteyir. (ÉMDA / Nağıl)

danış-**maq**: *konuşmaq, söylemek, anlatmak*

Vetenden **danışmaq** olubdur yaman,

Vetensiz olanlar, bundan halıyam. (AHV / Veten)

al-**maq**: *almak*

İnsan da ayaqüste

Dirigözlü ölermiş.

Pulla ad **almaq** varmış,

Sözden od **almaq** varmış... (AHV / Birinci Monoloq)

düşün-**mek**: *düşünmek*

Fikrimde, duyğumda gündüz-gece—sen,

Seni **düşünmek** de ağırdır, ağır... (AHV / Seni Düşünürem)

bax-**maq**: *bakmak*

İnsan qelbi kimi uca zirve var,

Ordan **baxmaq** olar qerinelere! (BGG / Zirve)

boylan-**maq**: *başını çıkarıp bakınmak*

Yollar meni çapıb, soyub

Boylanmaqdan gözüm doyub... (BGG / Üzün Gülmür Dəme Mene)

itir-**mek**: *yiritmek, kaybetmek*

Tek seni **itirmək** bes déyil hele,

Azıb gözlerinin qaranlığında

Özüm özümü de tapa bilmirem. (BGG / O Günden)

yaşa-**maq**: *yaşamak*

öl-**mek**: *ölmek*

Baxa bilecemmi gören sabaha?

Yaşamaq birteher, **ölmek** birteher. (HTBG / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Yaşamağa başım éle qarışdı, (ÉMDA / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

söz um-**maq**: *beklentisi olmak*

göz yum-**maq**: *önem vermemek, vazgeçmek*

Çox déyibler bu iş haqda günahdı,-

Yarı varsa, söz **ummaq** da günahdı!

Gözelliye göz **yummaq** da günahdı,

Qelbim, ruhum géydi qara, néyleyim. (HTBG / Ele Baxdı O Ay Üzlü Üzüme)

dayan-**maq**: *destek olmak, yaslanmak, karşı karşıya gelmek*

oyan-**maq**: *uyanmak*

<<Béle otur, béle dur

Béle **dayanmaq** olmaz!

Téz duran xéyir tapar,

Béle **oyanmaq** olmaz! (HTBG / Ömrün Serhedleri – I)

sus-**maq**: *susmak*

Hardadı, gören néyleyir,

Susmaqla zülüm éyleyir... (YŞ / Bir Xeber Dé)

it-**mek**: *yitmek, kaybolmak, yok olmak*

gét-**mek**: *gitmek*

Bu géce yuxuma gelmişdin, güzel,

Bu xeyal dumanda **itmek**, ne güzel...

Batıb ağuşunda bexteverliyin

Gétmek, uzaqlara **gétmek**, ne güzel... (YŞ / Bu Géce Yuxuma Gelmişdin)

2.7.4.1.2. *Sıfat-fiiller / Ortaçlar (İng. Participle; Alm. Participium; Fr. Participe; Azb. Fe'li sifet)*

Olumlu veya olumsuz fiil kök veya gövdelerinden yapılan sıfat-fiiller (partisipler), bir varlığın hareket ve oluş şeklini zamana bağlı olarak ifade eden fiil

şekilleridir. Partisipler, fiil kök veya gövdelerine partisip ekleri getirilmek suretiyle yapılırlar (Alyılmaz, 1994: 85; Alyılmaz, 2011: 129; Öztürk, 1997: 221-228).

Tablo 7: Azərbaycan Türkçesinde Sıfat-fiil Ekleri

Geçmiş zaman sıfat-fiil ekleri	Geniş zaman sıfat-fiil ekleri	Gelecek zaman sıfat-fiil ekleri
/-dIK/-dUK/ + iyelik eki	/-(y)An/	/-(y)AcAQ/
/-mIş/, /-mUş/	/-mAz/	/-mAII/
	/-(A)r	/-(y)AsI//

(Serebrennikov ve Hacıyeva, 2002: 282-292; Yalçın, 2018: 342-349).

2.7.4.1.2.1. Geçmiş Zaman Sıfat-fiil Ekleri

• /-dIK/, /-dUK/

doğul-**duğ**+um év

Doğulduğum évde qonaq kimiym, (ÉMDA / Gelirem Qarşıma Çıxanım Yoxdu)

vur-**duğ**+u mıx

Baxdı ki, **vurduğu** mıx (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

başıma qoy-**duğ**+um papaq

Basıma qoyduğum papaq daralıb. (ÉMDA / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

çal-**dığ**-ı-na

Atası çaldığına

Gelin yaman oynadı. (AHV / I. Lövhe)

üz qoy-**duğ**-um torpaq

Üz qoyduğum torpaq élim, vetenim. (AHV / Veten)

vurul-**duğ**-um gözəl

Vurulduğum gözele

Bir gün toy éylediler, (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

gör-**düy**-üm her şey

Gördüyüm her şey qara... (AHV / I. Kölgə)

taleyin yaz-**dığ**-ı bir mektub

Senin ünvanına, senin adına

Taléyin yazdığı bir mektubam men. (BGG / Yadına Düşsem)

çal-**dığ**-ım saz-ın sesi

Gelerem üreyin meni istese,

Gelerem **çaldığım sazın** sesinde. (BGG / Gelerem)

gör-**düy**-üm yuxu

Gördüyüm yuxunu yoza bilmirem.

Başım yaşamağa yaman qarışıb, (BGG / Menim Üreyimi Özümə Vérin)

doğul-**duğ**-um bu yurd

Doğulduğum bu yurdun

Adı nedir, haradır? (HTBG / Ömrün Serhedleri – I)

dünen torpağa sep-**diy**-im den

Dünen torpağa sepdiiim

Denden gözüm su içmeyir. (HTBG / Senden Gözüm Su İçmeyir)

Bir zaman anamın vér-**diy**-i üzük

Bir zaman anamın vérdiyi üzük

İndi barmağında ilana dönüb. (HTBG / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

sév-**dik**-lerim

Men ne déyim namerd baxta

Sévdiklerim çox uzaqda... (YŞ / Éle Tenhayam İlahi)

yaz-**dıq**-larım

Yaşayacaq **yazdıqlarım**,

Sözlerim néye dönecek... (GYŞ / Senin Kefenin De Donun Da Menem)

• /-mİş/, /-mUş/

boşal-**mış** papiros qutusu

Boşalmış papiros qutusu. (ÉMDA / Gece Növbəsindən Sonra)

gecik-**miş** bahar

basıl-**mış** torpaq

Basılmış torpağam, qurtarmış işem,

Seninçün **gecikmiş baharam** indi. (ÉMDA / Men Seni Tezeden Séve Bilmerem)

géceye vurul-**muş** yarasa

Géceye vurulmuş yarasalar tek (ÉMDA / Name'lum Kölgenin Sesi)

qoyunlaş-**mış** qurd qardaşlar

Salam, éy manqurt qardaşlar,

Qoyunlaşmış

Qurd qardaşlar, (ÉMDA / Türk Oğlu Türkem Men)

sehrada su tapan görme-**miş**

Dördelli yapışdın öz stolundan,

Sehrada su tapan <<görmemiş>> kimi. (AHV / Mektub)

lülelen-**miş** lepeler

Kağız kimi **lülelenmiş lepeleri** şikayetdi, (AHV / Xezer Haqqında Düşünceler)

gécik-**miş** qayğı

Gécikmiş qayğıdır méhrin, qılığın,

Qara saçlarımın ağı olmusan. (AHV / Men Seni Tezeden Séve Bilmerem)

dağıl-**mış** bir şehir

Bu yerler **dağılmış bir şehir** kimi

Mehelle -mehelle, ocaq-ocaqdır. (BGG / Daş Méşe)

payız qanad ger-**miş** bağçalar

Payız qanad germiş bağçalarsınız,

İller saçınızda dincelir, ana. (BGG / Ata ve Anama)

yétiş-**miş** armud

Üzü **yétişmiş armud**,

Boynu teker topuydu. (HTBG / İki Lövhe – II)

aç-**muş**

Éşqim, ağzın **açmış** azman bir dere

Çox azsan, çox azsan, çox azsan, gözəl... (YŞ / Belke)

basıl-**muş**

Menim menden sonra sanımsan Turan

Men meğlub, basılmış ölkeyem daha (YŞ / Nevem Turana Mektub)

coş-**muş**

Fikirlerde bir dumanlıq

Coşmuş séller tek bulanıq (YŞ / Arxanca Baxırdım - I)

2.7.4.1.2.2. *Geniş Zaman Sıfat-fiil Ekleri*

•/-(A)r/

qayna-**r** göz

Hanı, senden ötrü **qaynar gözüm** yox, (ÉMDA / Men Seni Tezeden Séve Bilmerem)

bir gül-**er** baxış

Bir güler baxışdan daş çiçekleyer, (ÉMDA / Quruyan Ağaclar)

qayna-**r** baxışlar

Şirin dil acıyam, xoş üz möhtacı,

Qaynar baxışlarla besleme meni. (ÉMDA / Mene İnanma)

gül-**er** üz

Helim xasiyyetin, **güler** üzünle,

Qelbime yamanca yatmışdın, lele. (AHV / Mektub)

qayna-r baxışlar

Odlu könüllerin sehralarında

Qaynar baxışlardan içdi <<Karvan>>m. (BGG / Karvan)

yan-ar

Diri-diri gömün **yanar** derdleri; (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

• /-mAz/

elçat-maz dağ dere

Elçatmaz dağsan, deresən. (ÉMDA / Menmi Günahkaram Senmi Günahkar)

sağal-maz bir yarasan

Köksümde **sağalmaz bir yarasan** sen, (ÉMDA / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

ol-maz günah

Olmaz günaha batmışıq. (ÉMDA / Koroğlunun Qocalığında Dediklerinden)

gözişle-mez dumanlar

Qıpqırmızı sabahlar

Gözişlemez dumanlar... (AHV / Birinci Monoloq)

kəcil-mez sedd

Qarşıda bir sedd oldu.

Kəcilmez serhedd oldu. (AHV / I. Lövhe)

sol-maz bahar

Menim vətənimde **solmaz bahardı,**

Hesretin, möhnətin ocağı sönüb... (BGG / Menim Üreyimi Özümə Vərin)

sağal-maz bir yara

Köksümde **sağalmaz bir yarasan** sen,

Meni qəbre kimi izleyəcəksən. (HTBG / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

silin-**mez** bir éyib

Menim de **silinmez bir éyibim** var,

<<Zemane adamı>> ola bilmedim. (HTBG / Bir Müdire Mektub)

anlaşıl-**maz** bir sévda

Anlaşılmaz bir sévda var başımda

Açammıram éle qönçe qalacaq... (YŞ / Anlaşılmaz Bir Sévda Var Başımda)

ol-**maz** günah

Sen orda tenhasan, men burda تنها

Batırıq bélece **olmaz** günaha... (YŞ / Ne Évin Éşiyin Ne İsti Yuvan)

bit-**mez** yol

Ruhuma ebedi bir qefes kimi...

Sen, **bitmez** yol kimi, çox uzaqlarda... (YŞ / Çox Uzaqlarda)

• /-(y)**An**/

bax-**an**

Yolumuza **baxan** aymı mayakmı?! (ÉMDA / Éşgim Menim Dar Ağacım)

oxu-**(y)an**

Qefesde **oxuyan** söz bülbulümdü. (ÉMDA / Bu Sulh Ölümdü)

eri-**(y)en**

Saçıma yağan qar **eriyen** déyil... (ÉMDA / Menmi Günahkaram Senmi Günahkar)

yaşa-**(y)an**

gör-**en**

Cismin torpaqdadı, adın – adımda

Yaşayan nefesin, **gören** gözünem. (AHV / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

çix-**an**

sıx-**an**

Üz qoyduğum torpaq élim, vetenim.

Çörek **çıxan** yére veten démerem.

Anam öyrettdiyi dilim – vetenim,

Meni **sıxan** yére veten démerem. (AHV / Veten)

ax-an

Dünya heminkidir gözü-könlü tox...

Éle atılıraq her **axan** çaya. (AHV / Arxada Hesret Var)

üzül-en

Néyleyim, arzular bir yaya döndü,

Kamandan **üzülen** oxu men oldum. (BGG / Ata ve Anama)

gel-en

géd-en

Gelen-géden <<yaman vurub, bu da azdır>>-

déyirdiler. (BGG / Qeribe Yuxular)

hayqır-an

Lal oldu derede, **hayqıran** sular, (BGG / Dağ Çayı)

sın-an

Taléyin sehrası yandırdı meni,

Men **sınan** déyildim, sındırdı meni. (HTBG / Kereminin Dédiklerinden)

sol-an

yol-an

Dözemmirsən sen hicrana,

Ay ve'desiz **solan** lale.

Bir qırmızı feryad olub

Saçlarını **yolan** lale. (HTBG / Lale)

titre-(y)en

Hesretten **titreyen** yarpaq kimiydin,

Yağırdı taléyin qış alqışları. (HTBG / Bir Müdire Mektub)

inled-en

Könlünü **inleden** sözüm, şérım yox... (YŞ / Hele Gözleyirsən)

sévindir-**en**

Men sene teşneyem bir nefes kimi

Meni **sévindiren** neğme, ses kimi... (YŞ / Çox Uzaqlarda)

oxu-(y)**an**

Sen **oxuyan** gécequşu

Apardın ağılı-huşu... (YŞ / Men Qaranlıqda Bir Ayam)

2.7.4.1.2.3. *Gelecek Zaman Sıfat-fiil Ekleri*

• /-(y)**AcAQ**/

gel-**ecek**

Gelecek gelinle öyünerdi o. (ÉMDA / Hörükler)

Gelecek xoş günlerin

Elleri qanlı idi. (ÉMDA / Qanlı Géce)

ayıl-**acaq**

Sabah **ayılacaq** bir heyat kimi... (ÉMDA / Kölgədə Çekilen Şekil)

géd-**ecek**

Burdan çıxsam bir **gégecek** yérım var daha. (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

Éle tenhayam, ilahi

Bir **gégecek** yérım yoxdu... (YŞ / Éle Tenhayam İlahi)

gelme-(y)**ecek**

Men ise gözleyirem

Gelmeyecek o yarı... (YŞ / Kimi Qarı Gözleyir)

• /-(y)**AsI**/

doğ-**ası**

Qovrulurdu o géce –

Nése **doğası** idi... (ÉMDA / Qanlı Géce)

görül-**esi** milyon iş

Hele **görülesi** milyon işim var,

Néynim, bu serhedler éyledi esir... (AHV / Birinci Monoloq)

• /-**mAll**/

yé-**meli** şey

Belke **yémeli** şeydi, (ÉMDA / Nağıl)

gül-**meli**

Baxıb özü özüne

Güldü, **gülmeli** kimi: (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

2.7.4.1.3. Zarf-fiiller (*İng. Gerund; Alm. Konverbum, Konverb, Gerundiv Gerundium; Fr. Gérondif, Converbe; Azb. Fe'li Bağlama*)

Olumlu veya olumsuz fiil kök veya gövdelerinden yapılan zarf-fiiller (gerundiumlar), bir hareket veya oluşu diğer bir hareket veya oluşla belirtmek için kullanılan yapılardır (Alyılmaz, 2004: 96; Alyılmaz, 2011: 130; Gemalmaz, 1978: 339).

Tablo 8: Azerbaycan Türkçesinde Kullanılan Zarf-fiiller

/-(y)A/
/-All/
/-(y)AndA/
/-AndAn/
/-Ar...mAz/
/-(y)ArAQ/
/-cAQ/
/-dIQcA/, /-dUQcA/
/-dIQdA/, /-dUQdA/
/-(y)Ib/, /-(y)Ub/
/-IncA/, /-UncA/
/(-Ar)ken/(-Ir)ken/(-Ur)ken/
/-mAdAn/

(Serebrennikov ve Hacıyeva, 2002: 292-298; Yalçın, 2018: 349-360).

- /-(y)**A**/

bax-**a** bax-**a**

Gözüm **baxa-baxa** axır ulduzlar, (ÉMDA / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

qat-**a** bil-

çat-**a** bil-

İnsan bilse köledir,

Alemi **qata biler**.

Şahların, xaqanların

Sonuna **çata biler**. (ÉMDA / Lövhe)

gül-**e** gül-**e** ağla-

Güle-güle ağlayar... (ÉMDA / Lövhe)

yé-(y)**e** bil-

Babam giléylendi – **yéye bilmirem**, (ÉMDA / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

qaç-**a** bil-

uç-**a** bil-

Bu vaxtın elinden qaça bilmedim,

Göyler göye çekdi, yerler torpağa.

Çıxdı qanadlarım, uça bilmedim

Arana, yaylağa, Qarsa, Qazağa; (AHV / Arxada Hesret Var)

qorx-**a** qorx-**a**

Çaylar da **qorxa-qorxa**

Denizlere telesir... (AHV / Azadlıq - I)

hür-**e** hür-**e**

Hüre-hüre it olub

Dünenki qotur küçük. (AHV / II. Lövhe)

tap-**a** bil-

Xalqımın qelbine yol **tapa bilsem**

Sanaram en uca zirvedeyem men. (BGG / Zirve)

yé-(y)e bil-

Sen benim sabahım, arzum, dileyim,

Könülsüz balı da **yéye bil**merem. (BGG / Öteri Mehebbet İstemire Men)

Sévin-**e** sévin-**e**

Qayıdırdı évine

O, **sévine-sévine**... (HTBG / Gece Növbəsindən Sonra)

déyin-**e** déyin-**e**

Déyine-déyine feqet bir seher-

Elek kor olubdur—söyledi, nenem. (HTBG / Elek)

dé-(y)e dé-(y)e

Meni her gün inandırdı,

Arxayın ol **déye-déye**. (HTBG / Anamdan Mektublar Silsilesinden)

öl-**e** öl-**e**

gül-**e** gül-**e**

bil-**e** bil-**e**

Seni **öle-öle** unudacağam,

Seni **güle-güle** unudacağam.

Bunu **bile-bile** unudacağam,

Sen meni unuda bilmeyeceksen... (YŞ / Unudacağam)

şırvan-**a** şırvan-**a**

Şırvana-şırvana quyruq bulayan,

Éşşekteq anqırıb, qurdeq ulayan, (YŞ / Qorxular Hedeler O Qederdi Ki)

yan-**a** yan-**a**

Üreyimden yox xeberin

Yana-yana qoyub kéçdin... (YŞ / Ruhum Qarşında Körpüydü)

• /-(y)An+dA/

gel-**ende**

Yazma d mirem ki,

Yaz, **gelende** teb ( MDA / Arazdan  ox Yazan Bir  aire)

iste-(y)**ende**

 steyende gelecek,

 steyende g decek. ( MDA / Qırmızı Seher)

 ıx-**anda**

Men yola ** ıxanda** atam d yerdi:

<<Tanrının kölgesi üstünde olsun>>. ( MDA / Kölgeler)

v r-**ende**

Herden  z- z ne dolur-boşalır,-

Salam **v rende** de minnetle alır. (AHV / Yarımçıq)

g r-**ende**

s k l-**ende**

Hesretdir  şı a yaranışından,

Görende gizlenir utanmış kimi.

Böyüyüb boy atır **sökülende** dan

  ıq arzusuyla h y yanmış kimi. (AHV / Kölgeler)

 ıx-**anda**

Alov kimi, k z kimi,

 reklerden ** ıxanda**

Dodaqları yandırır.

Dileklerden ** ıxanda**

Bayraqları yandırır,

 raqları yandırır... (AHV / Azadlıq - III)

 t-**ende**

 tende sazımda <<Keremi>>, <<Misri>>

Mene köhne hava çalan dédiler. (BGG / Dédiler)

bax-**anda**

Anama **baxanda** batardım qeme,

Eller düyün-düyün—ellikden çıxıb, (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

yéri-(y)**ende**

Yériyende şax yéri,

Qabağına bax yéri. (HTBG / Ömrün Serhedleri – I)

gör-**ende**

Qara hörükleri **görende** be'zen

Genclik hesretile déyinerdi o. (HTBG / Hörükler)

vur-**anda**

Hörüyüne el **vuranda** ağlaya

Sonra baxıb gülümsüne, güle, of... (HTBG / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce

Gün)

gel-**ende**

Yaz **gelende** kol dibinde utancaq

Benövşe tek sen çıxırsan qarşıma?.. (YŞ / Hardasan)

gül-**ende**

Sen **gülende** güneş doğur üzünde,

Güller açır çehliminde, izinde, (YŞ / Ağlama)

dé-(y)**ende**

Söz **déyende** gözün döyen,

Bir tikeye boyun eyen, (GYŞ / Qorun Qardaş)

• /-(y)**ArAQ/**

dé-(y)**erek**

Déyerek cavan şair

Unutmuşdu özünü. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

çix-araq

Azadlığa **çixaraq**

Quşlar dağılıb itdi (ÉMDA / II. Kölge)

qezeblen-**erek**

Qartal **qezeblenerek** (ÉMDA / II. Kölge)

çix-araq

Selteneti devirdik.

Azadlığa **çixaraq** (AHV / II. Kölge)

qarış-**araq**

Arzulara **qarışaraq**

Bir gün özüm arzu olam! (HTBG / Sabahıma Üzürem Men)

• /-cAQ/

utan-**caq**

Yaz gelende kol dibinde **utancaq**

Benövşe tek sen çıxırsan qarşıma?.. (YŞ / Hardasan)

• /-dIQcA/, /-dUQcA/

anla-**dıqca**

Anladıqca men işini, (ÉMDA / Güldüm Ağlaya Ağlaya)

kéç-**dikce**

biç-**dikce**

Oba-oba **kéçdikce**

Adı dilde gezerdi.

Oraqalayıb **biçdikce**

Çekicleyib ezerdi. (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

soy-**duqca**

Soyduqca öydü meni. (ÉMDA / Yazılmamış Bayatılardan)

böyü-**dükce**

Böyüdükce aralandım özümnden (ÉMDA / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

an-**dıqca**

Andıqca o günleri

Köksüm oda qalanır. (AHV / Kölgede Çekilen Şekil)

açıl-**dıqca**

çoxal-**dıqca**

kiçil-**dikce**

Qarşımda qalaq-qalaq

Kitablar **açıldıqca**;

Menim kiçik dünyamın

Serheddi **çoxaldıqca**,

Serheddi **kiçildikce**;

İlk defe arzu duydu

Üreyimin başında. (AHV / Ömrün Serhedleri – I)

gez-**dikce**

Gezdikce üstünde demirin, daşın

Ürek demirleşir, ürek daşlaşır. (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

böyü-**dükce**

Böyüdükce aralandım özümnden

Axır düşdüm bu delisov séle, of... (HTBG / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce
Gün)

öyren-**dikce**

Sévindim öyrendikce

Oxumağı, yazmağı (HTBG / Ömrün Serhedleri – I)

oxu-**duqca**

Oğrun **oxuduqca** yazdıqlarımı

Dodaqlar el çaldı... (YŞ / Alqışlar)

- /-(y)Ib/, /-(y)Ub/

Alış-**ib**

O günden **alışib** yandım éle bil, (ÉMDA / O Günden)

bele-(y)**ib**

Hicrana **beleyib** atdın üstüme. (ÉMDA / O Günden)

tut-**ub**

Salon od **tutub** yanır, (ÉMDA / Günorta)

öl-**üb**

Ölüb dirilmekdi daha elacım. (ÉMDA / Bu Sulh Ölümdü)

daraş-**ib**

Veteni mal-dövlet sayanlar ne çox,

Daraşib sökürler qarışqa kimi. (AHV / Veten)

bil-**ib**

Seni işıq **bilib** uçdum yéline

Aldandım yalançı parıltılara. (AHV / Sene Néylemişem)

uç-**ub**

qaç-**ib**

Ateşine <<pervaneler>> **uçub** geldi,

Ne'resine divaneler **qaçib** geldi, (AHV / Xezer Haqqında Düşünceler)

uyud-**ub**

<<Karvan>> uzaqlardan hay vérdi mene.

Qelbimi **uyudub** kéçdisé, ne qem

<<Xerac>> yox, bir neğme pay vérdi mene... (BGG / Karvan)

süzül-**üb**

Géce penceremden düşen ay kimi

Süzülüb gözümden könlüme düşdün. (BGG / O Günden)

anla-(y)**ı**b

Anlayıb gördüm ki, dost da, tanış da

Ancaq yaxşı günün ortağı imiş. (BGG / Doğma Yurda Mektub)

at-**ı**b

Çınartek boy **atı**b ucalsam da men

Senden gén düşmerem, a köküm benim. (HTBG / Çınarın Söhbəti)

qovuş-**u**b

Qovuşub, ayrılan çəhlilik, izik,

Öten aylar-iller yalana dönüb. (HTBG / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

don-**u**b

Géce küçənizdə **donub** xeyalım,

Seher küçənizdən süpürüb atma. (HTBG / Géce Küçənizdə Donub Xeyalım)

iste-(y)**ı**b

Téz-téz üzr **isteyib** méydan sulayan

Bu “zade” dedələr o qederdi ki... (YŞ / Qorxular Hedələr O Qederdi Ki)

say-**ı**b

Duydun, qoymaram düşesen,

Sağ ol! Meni **sayı**b keçdin... (YŞ / Ruhum Qarşında Körpüdü)

uyu-(y)**u**b

Uyuyub yatasan qara gözlerde,

Baxış ı üstündə yorğanın ola... (YŞ / Gözleyenin Ola)

• /-**IncA**/, /-**UncA**/

gel-(**i**)**n**ce

Sévinme ezelden açılan baxtla,

Evvelin **geline**, gelsin axırın! (AHV / Mektub)

doy-(**u**)**n**ca

Hesreti-möhneti **doyunca** dadıb,-

Alovlu illerde ölüb-itmeyib... (AHV / Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına)

doy-(u)**nca**

Qabağına qoyduğun

Çöreyin azadlıqdır;

Doyunca yé, qardaşım!.. (AHV / Azadlıq - II)

• /-**ken**/

dé-**mişken**

O “kişi” **demişken**: “yığıb, süpürüb,

İpleyib bağlayın komisyonlara” (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

ol-**muş i-ken**

O qem deryasında qerq ol**muş iken** (ÉMDA / Lövhe)

2.7.5. Zaman Kategorisi

İslam Türkay’ın eserlerinde zaman kategorisi; basit fiil çekimi ve birleşik fiil çekimi alt başlıklarında incelenmiştir:

2.7.5.1. Basit Fiil Çekimi

- Şimdiki zaman
- Geniş zaman
- Gelecek zaman
- Geçmiş zaman

-Görülen geçmiş zaman

-Öğrenilen geçmiş zaman

2.7.5.1.1. Şimdiki Zaman

Azerbaycan Türkçesinde iki tip şimdiki zaman kullanılmaktadır:

•I. Tip Şimdiki Zaman (Azb. İndiki Zaman)

Azerbaycan Türkçesinde “İndiki Zaman” olarak adlandırılan bu zaman, /-(y)Ir/, /-(y)Ur/ ekiyle kurulur (Yalçın, 2018: 279).

Ekin kökeni ile ilgili şimdiye kadar pek çok farklı görüş ortaya atılmıştır³⁵. Vahit Türk, Azerbaycan sahasının Eski Türkçedeki şekli hemen hemen olduğu gibi devam ettirerek bu konuda özel bir yeri olduğunu belirttikten sonra şunları ifade eder: “Bu saha şimdiki zaman için ayrı bir ek ortaya çıkarmamış, geniş zaman ekleri, geniş zaman ve şimdiki zamana taksim edilmiştir. Dar ünlülü (-ır / -ir / -ur / -ür) şekiller şimdiki zamana, geniş ünlülü (-ar / -er) şekiller ise Türkiye Türkçesindeki geniş zaman karşılığı olarak gelecek zamana tahsis edilmiştir (Türk, 1999: 311).

Türk Lehçeleri Grameri I-Fiil adlı eserde ise Azerbaycan Türkçesinde görülen bu ekin tıpkı Türkmen ve Gagavuz Türkçelerinde görülen geniş ünlülü biçimler gibi “/ -A + yorı- + geniş zaman eki/” formülünün fonetik bir basamağı olduğu belirtilmiştir (Yalçın, 2018: 279; KTLG, 2019: 243).

Fiilin olumsuzu /-mA/ olumsuzluk ekiyle; soru şekli ise /-mI/, /-mU/ soru ekiyle yapılır. Ekin olumsuzu yapılırken, olumsuzluk eki /-mA/’nın ünlüsü düşerek zaman ekiyle kaynaşır:

Nése **déyir** tekerlerin harayı, (ÉMDA / Yol)

Qışda **çiçekleyir** be’zen ağaclar (ÉMDA / Arxada Hesret Var Qarşıda Hesret)

Qeriblik **uyuyur** dağ havasında, (ÉMDA / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Burda **üşüyürem** isti otaqda... (ÉMDA / Menden Uzaqdasan)

Néce kéçir ömrün-günün,

Men çeken **bilirsənmi**?! (ÉMDA / Néce Kéçir Ömrün Günün)

Bilmeyirik yol, yaxınnı, uzaxmı?

Bu yol bizi hara çekir göresen? (ÉMDA / Yol)

Haqq-edalet ebedi

Zefer çalıb – **déyirsiz**.

Éle bextiyarlığa

Lap az qalıb – **déyirsiz**. (ÉMDA / Günorta)

<<Bedbext şair>> - déyirdin,-

³⁵ “yorı- “ eyleminin veya görevli dil ögesinin etimolojisiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Cengiz ALYILMAZ, “yorı- (...> yürü-) Eylemi Nereden Geliyor?” *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, C. 1, S. 1, 2020, ss. 1-19.

Ona héykel **qoyurlar**

O cellad rehberinse

Héykelini uçurub,

Mezarını **oyurlar**. (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

Haçandı **sesleyir** min arzu qismet

Arxada hesret var, qarşıda hesret. (AHV / Arxada Hesret Var)

Yaşayır üreklerde.

Yaşayır dileklerde

Alov kimi, köz kimi, (AHV / Azadlıq – III)

Éle **atılırıq** her axan çaya.

Hele özümüzden xberimiz yox, (AHV / Arxada Hesret Var)

Nedir tebietde ömür—bir şüşə,

Hele çox işleri **duymayırıq** biz. (BGG / Quruyan Ağaclar)

Nedir köksümdeki béle **tengiyir**?!

Uçmaq **isteyirem** üzü küleye,

Menim üreyimi özüme vérin! (BGG / Menim Üreyimi Özüme Vérin)

Quzular ayrılmış yamacdan bir an,

Éle héy **otlayır**, héy **meleyirler**. (BGG / Bahar Lövheleri)

Éşit, ne **déyirem** ay qoca dedem,

Temennalı çörek ne ağı imiş. (BGG / Doğma Yurda Mektub)

Uçur yapalaqlar başının üste. (HTBG / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Bir quş **qonmur** budağına,

LElEk **dEymir** yanağına, (HTBG / Tenha Söyüd Haqqında Neğme)

Daha vaxtın saçlarına **düşür** den, (HTBG / Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen)

Çağırırıq

Gelmirsiniz haya da.

Qorxuruq ki,

kölge kimi yox olsaq,

Bu yollarda

Qalarsınız piyada. (HTBG / Tenha Buruqların Géce Neğmesi)

Men ise **gözleyirem**

Gelmeyecek o yarı... (YŞ / Kimi Qarı Gözleyir)

Meni sél aparır, gülüm, éle bil

Kükreyen sular da batıb **gédirem...**

Cismim sél ağzında, canım sendedir,

Bu ac dalğalarda itib **gédirem...** (YŞ / Meni Sél Aparır Gülüm)

Seni **düşünürem...**

Hardasan?... (YŞ / Seni Düşünürem)

Felek **saymır**, o şah sayıb...

Düz sözü **sayırlar** ayıb. (GYŞ / Dede Sen Gördüyün Déyl)

• II. Tip Şimdiki Zaman (Azb. Davamlı İndiki Zaman)

Bu zaman Azerbaycan Türkçesinde “Davamlı İndiki Zaman” olarak geçer ve /-mAQdA/ ekiyle çekimlenir. Ek, Oğuz grubu Türk lehçelerinde ve Azerbaycan Türkçesinde “-A + yorı- + geniş zaman eki” ile oluşturulan şimdiki zaman dışında “fiil + mastar eki + bulunma hâli eki” ile oluşturulmuş ikinci bir şimdiki zaman şeklidir.

14. yüzyıldan itibaren Osmanlı ve Azerbaycan sahasında, daha çok edebî eserlerde kullanıldığını gördüğümüz /-mAKTA/ ekli şimdiki zaman 15. yüzyılda Çağatay sahasına da geçmiş ve yine daha çok edebî eserlerde kullanılmıştır (KTLG, 2019: 328).

Fiilin olumsuzu /-mA/ olumsuzluk ekiyle; soru şekli ise /-mI/, /-mU/³⁶ soru ekiyle yapılmaktadır.

İslam Türkay’ın *Éşgim Menim Dar Ağacım* adlı eserinde II. tip şimdiki zaman ekine örnekler aşağıda dikkatlere sunulmuştur:

• /-mAdA/

Qara zurna haldan hala düş**mededi**,

Oyna görüm!

³⁶ Türkiye, Azerbaycan ve Gagavuz Türkçelerinde soru eki şahıs eklerinden önce gelir (KTLG, 2019: 329).

Havalar héy deyiş**mede**...

Un, su... su, un...

Yoğrulmada, biş**mededi**...

Qemle, sévinc, toy ile yas déyiş**mede**... (ÉMDA / Nağıla Çox İnanma)

2.7.5.1.2. *Geniş Zaman*

Azerbaycan Türkçesinde geniş zaman olarak adlandırılan müstakil bir zaman eki yoktur. Türkiye Türkçesindeki geniş zaman, Azerbaycan Türkçesinde “Qéyri Qeti Gelecek Zaman” olarak adlandırılır. Bu sebeple çalışmada geniş zaman için ilgili bölüme bakılmalıdır.

2.7.5.1.3. *Gelecek Zaman*

• **Tip Gelecek Zaman (Azb. Qeti Gelecek Zaman)**

I. tip gelecek zaman, Azerbaycan Türkçesinde “Qeti Gelecek Zaman” olarak adlandırılır ve /-(y)AcAQ/ ekiyle kurulur.

Bu ek, en geç 14. yüzyılda Oğuz sahasında doğmuş; 14-15. yüzyıllardan itibaren Azerbaycan ve Anadolu edebî eserlerinde kullanılmaya başlanmış; oradan da diğer Oğuz grubu lehçelerine, İdil-Ural ve Kuzey Kafkas Kıpçak lehçelerine, Özbek ve Karakalpak Türkçelerine geçmiştir (KTLG, 2019: 141).

Zamir kökenli şahıs ekleriyle işleme giren bu ek, I. şahıslarla kullanımında ince ünlülerden sonra ek geldiğinde ekin sonundaki g; y’ye; kalın ünlülerden sonra ise q; ğ’ye dönüşür.

I. tip gelecek zamanın olumsuzu /-mA/ olumsuzluk ekiyle; soru şekli ise /-mI/, /-mU/ soru ekiyle yapılır.

Kime **oxşayacaq**, kime **çekecek**,

Sabah ne doğacaq hamile dünya? (ÉMDA / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

Dağlara direnir yolumun ağzı,

Bilirem, dizimi daş **aparacaq**.

Gerek ağlamayam, sızıldamayam,

Ağlasam, gözümü yaş **aparacaq**. (ÉMDA / Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek)

Ömür **süreceyem** öz işğımnda, (ÉMDA / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Varlıları dünyadan

Kürüyüb **atacağıq**.

Sabahdan süd gölünde.

Dincelib **yatacağıq**. (ÉMDA / Qanlı Géce)

Yarasa yuvası olub papaqlar,

Néce **baxacaqlar** sabah güneşe. (ÉMDA / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Yoxsa işin fenadır,

Başını **ekecekler**.

Yoxsa seni reng kimi

Divara **çecekler**. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Sabah yaş **gelecek** yaşımın üste! (AHV / Birinci Monoloq)

Kime **oxşayacaq**, kime **çecek**,

Sabah ne **doğacaq** hamile dünya? (AHV / Bu Gün Sabah)

- <<Od alıb alışmasan

Tüstün seni **yéyəcək**.

Vücudunu paltar tek

Öz eynine **géyəcək**.

Yaşayacaqsan béle,-

İçin tüstüyle dolu, (AHV / Birinci Monoloq)

Hamı onu qınayıb

Déycekler <<delidi...>> (AHV / I. Lövhe)

Son günü **olacaq** ahın, amanın,

Arzunun, ümidin yolları ağdı, (BGG / Sabah)

Qırmızı yağışlar **yağacaq** sabah,

Éh, neler **olacaq**...

Öz-özümüze,

Haçansa imtahan **vérecek** biz... (BGG / Sabah)

Alnıma yazılan o yar **gelecek**... (HTBG / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

Meni qebre kimi **izleyeceksen**. (HTBG / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

Arxadan vurulan bir bıçaq kimi

Ruhuma qaranlıq **getireceksen**.

Men—sene oyuncaq, sen—uşaq kimi

Meni birdefelik **itireceksen**. (HTBG / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

Yaşayacaq yazdıqlarım,

Sözlerim néye **dönecek**... (GYŞ / Şimşek Kimi Göyden Énib)

“Yaz **gelecek**, qar **eriyecek**...

Ağlayan üreyin **kiriyecek**...

Alemi etrin **bürüyecek**...

Gözlediyin **gelecek**.” (YŞ / Ömrün Payızıdır Qar Yağır)

İsrafil surun **çalacaq**,

Hésab o güne **qalacaq**...

Axırı néce **olacaq**?

Bağırımı yaran dünyadı... (YŞ / Hökmüm Yoxdu Dinemmirem)

• II. Tip Gelecek Zaman (Azb. Qeyri Qeti Gelecek Zaman)

Türkiye Türkçesinde “geniş zaman”, Azərbaycan Türkçesinde “Qeyri Qeti Gelecek Zaman” (Kâzımov, 2010: 237) olarak adlandırılan II. tip gelecek zaman, fiil tabanına /-(y)Ar/ eki getirilmesiyle kurulur.

Gelecek zamanın birinci növünden fərqli olaraq, iş veya hereketin konkret ve mütləq bir zamanda, icra edildiyini bildirmir, eksine indi ile gelecek zaman arasında olan bir dövrü ehatə edir. Burada zaman anlayışı qismən genişdir (Mirzəzadə, 1990: 155).

Türkçenin bütün tarihî dönem ve lehçelerinde görülen bu ekin ‘ünlü zarf-fiil eki + er ‘kişi, insan’ formülündən çıktığı izahı genel kabul gören görüşdür: başla-y-u er ‘başlayan kişi’ > başlayur (Yalçın, 2018: 284; KTLG, 2019: 387).

II. tip gelecek zaman, gelecekte ortaya çıkacak veya çıkması muhtemel kılış ve oluşları anlatmak için kullanılır. Yapılmakta veya olmakta olan, her zaman yapılan veya olan kılış ve oluşlarla genel hükümleri anlatmak için bu zamandan yararlanılır (KTLG, 2019: 372).

II. tip gelecek zaman ekinin soru şekli /-mI/, /-mU/ soru ekiyle yapılmaktadır. Olumsuzu ise olumsuzu /-mA/³⁷ olumsuzluk ekiyle yapılır.

Qelbimi götürüb **géderem** daha,

Menim bu düyada kimim var, ana... (ÉMDA / Kereminin Dédiklerinden)

Biz seni **unutmarıq**. (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Bilsem men qışdayam, sen bahardasan,

Donnam, **el açmaram** senin oduna! (ÉMDA / Dünyanı Qınama)

Biri déyir: << - Yox cenab,

Qırmasaq **qırılarıq**!

Kéçmişin iliyini

Vurmasaq, **vurularıq**!>> (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Anam qışqırdı – **yıxarsınız** ha? (ÉMDA / Éhéy, Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

Qapıdan girmirsən, **görerler** seni,

Çapıb talayırsan barıdan kéçib. (ÉMDA / Kéçib)

<<- Bir parça çöreyim var

Alışsam **söndürerler**. (AHV / Birinci Monoloq)

Üz qoyduğum torpaq élim, vetenim.

Çörek çıxan yére veten **démerem**.

Anam öyrettdiyi dilim – vetenim,

Meni sıxan yére veten **démerem**. (AHV / Vetən)

<<**Dişlerem** çiy loxmanı

Yérine dişim **düşer**>> (AHV / Birinci Monoloq)

Senin soyuqluğun qardı, ayazdı,

İterem, azaram çende, dumanda. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

³⁷Kipin olumsuz çekimi sırasında olumsuzluk eki /-mA/'nın ünlüsü düşer ve zaman eki ile kaynaşır. Bu kaynaşma ile oluşan /-mAr/ biçimi Oğuz grubu Türk lehçelerinin karakteristik özellikleri arasındadır. (...) Türkiye Türkçesindeki I. şahısların olumsuz çekimi dışında gruptaki tüm lehçelerde /-mAr/ yapısı korunmakta ve bazen de r > z değişimi doğrultusunda /-mAz/ şekline değişmektedir (Zeynalov, 1993: 378; Yalçın, 2018: 285).

Gelerem üreyin meni istese,

Gelerem çaldığım sazın sesinde.

Gelerem üreyin meni istese,

Gelerem qelbinin döyüntüsünde. (BGG / Gelerem)

Biz hele arzuyuq, hele ümidik,

Soyuq baxışlardan **donar, yanar**.

Belke sözüümü dəyə bilmirik,

Gün gələr hardasa **arzulanar**. (BGG / Bir Gün Geler)

Çınartek boy atıb ucalsam da men

Senden gén **düşmerem**, a köküm benim. (HTBG / Çınarın Söhbəti)

Bir gözəl günde,

Ömrümü size **bağışlayaram**

Bir acı siqarétin evezində. (HTBG / Ellerim)

Xeyalın könlümü yandırıb-yaxıb,

İterem mehebbət yağışlarında.

Deli sularından salamat çıxıb

Bataram oğlumun göz yaşlarında... (HTBG / Burax Xeyalımı Zalım Balası)

Néce amansızsan, birce gülümse,

Gülse bu axından üzüb **çıxaram**. (YŞ / Meni Sél Aparır Gülüm)

Men ağlasam, yér **yanar** daş **alışar**,

Od **ağlaram** gözümde yaş **alışar**... (YŞ / Ağla Göyüm Ağla)

Öl dése, vallah **ölerem**,

Ondan mənə bir xəbər dé. (YŞ / Bir Xəbər Dé)

Néce var élece düz yazdığımı

Görerler, gizləyək, sunaq gizlice... (YŞ / Gizlice)

2.7.5.1.4. *Geçmiş Zaman*

Azərbaycan Türkçesinde geçmiş zaman; görülen geçmiş zaman ve öğrenilen geçmiş zaman olmak üzere iki çeşittir:

2.7.5.1.4.1. Görülen Geçmiş Zaman

• I. Tip Geçmiş Zaman / Görülen Geçmiş Zaman (Azb. Şühudi Keçmiş)

Azerbaycan Türkçesinde “Şühudi Keçmiş”; Türkiye Türkçesinde ise “Görülen Geçmiş Zaman” olarak adlandırılan bu yapı /-dU/³⁸ ekleriyle kurulur.

Ek, kalınlık-incelik uyumuna uyar; düz ünlülü fiillerden sonra ekin düz ünlülü şekli, yuvarlak ünlülü fiillerden sonra ise ekin yuvarlak ünlülü şekli kullanılır. Ek, tonluluk-tonsuzluk uyumuna uymaz (KTLG, 2019: 3).

I. tip geçmiş zamanın olumsuzu olumsuzluk eki olan /-mA/ kullanılarak yapılmaktadır. Soru şekli ise /-mI/, /-mU/ soru eki³⁹ kullanılarak yapılır. İslam Türkay’ın eserlerinde de görülen geçmiş zaman (I. tip) kullanımına oldukça sık başvurulmuştur:

Ovçu bereye **yatdı**,

Ceyrana gülle **atdı**.

Dağı-daşı **oyatdı**,

Bere **uğundu gétđi**;

Yazıq bere... (ÉMDA / Yazıqlar)

Men **üddüm-üdüzdüm** bu sert yarışda,

Üşüdüm baharda, **isindim** qışda.

Anlayıb **gördüm** ki, dost da, tanış da

Birce yaxşı günün ortağı imiş. (ÉMDA / Anamı Düşünərken)

Biri déyir: <<Bu géce

Yaman amansız **olduq**.

Uçurduq her bir şeyi,

Dinsiz-imansız **olduq!...>>** (ÉMDA / Qırmızı Seher)

³⁸Ekin kökeni pek çok araştırmacı tarafından fiilden isim yapma eki olan /-ut/ ile açıklanmıştır. Fiil çekimindeki şahıs eklerinin iyelik ekleriyle aynı olması bu görüşü kuvvetlendirmektedir. Köktürkçe’de l, n, r seslerinden sonra ekin t ile (körti, altı, kılntım); diğer seslerden sonra d ile (keçdimiz, aşdımız) gelmesi de aynı görüşü destekler. Çünkü l, n, r’den sonra t sesi Türkçede doğrudan doğruya gelebilmekte (art, alt, ant); iyelik eklerinin eklenmesi halinde t, iki ünlü arasında kalmadığı için tonsuzluğunu koruyabilmektedir (KTLG, 2006: 29; Serebrennikov ve Gadjeva, 2018: 154-155; Yalçın, 2018: 272).

³⁹ Azerbaycan Türkçesi’nde soru eki /-mI/, /-mU/ her zaman sözcüklerin sonuna bitişik yazılır.

Hayana **gétđiniz** düzü bilmirem, (ÉMDA / Éhéy, Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

Gün **kéçdi**, ay **kéçdi**, iller **ötüşdü**,
Sirkdeki vehşiler **ehlileşdiler**. (ÉMDA / Mene Tanışdı)

Babam **giléylendi** – yéye bilmirem, (AHV / Bu Gün Sabah)

Héc vécine almayıb

Lal kimi **dayandı** o.

Qışda qara bürünüb

İçin-için **yandı** o. (AHV / Bu Dağ Dağımdı Menim)

Açıldı giléylerin,

Qéybetlerin ağızı. (AHV / Méşenin Nağılı)

Yazda **köpüklendi** héy çiçek-çiçek,

Emib bulaqları **çağladı-daşdı**. (BGG / Dağ Çayı)

İlhamım qıy vurub **kesdi** yolları, (BGG / Karvan)

Çoxları **günahkar saydı** qartalı. (BGG / Zirveye Çekdiler Kor Yapalağı)

Quzular **beyenildi**-

Artdı, **çoxaldı** onlar. (HTBG / Sual)

Susmadı heyatla ömrün savaşı,

Üzümde **qurudu** gözümün yaşı. (HTBG / Kereminin Dédiklerinden)

Héc yana çıxammadı

Kesdi bendi-bereni. (HTBG / Hüséyn Cavide)

Uzaqdan Qarqara **vuruldum**, Allah,

Sévindim, şadlandım, duruldum, Allah... (YŞ / Qarqar Ağıları)

Alovum saçımda **çévrildi** küle.

Ağzına su alıb **susdu** yaxınlar,

Uzaqlar **el çaldı**... (YŞ / Alqışlar)

Ürek alışdı **kül oldu**,

Ondan mene bir xeber dé. (YŞ / Bir Xeber Dé)

2.7.5.1.4.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman

• II. Tip Geçmiş Zaman / Öğrenilen Geçmiş Zaman (Azb. Neqli Keçmiş)

Azerbaycan Türkçesinde “Neqli Keçmiş”; Türkiye Türkçesindeki ise “Öğrenilen Geçmiş Zaman” olarak adlandırılan bu yapı /-mİş/, /-mUş/ ekiyle kurulur.

Köktürk, Uygur ve Karahanlı Türkçelerinde yaygın olarak kullanılan II. tip geçmiş zaman, Batı Türkçesinde aynı yaygınlıkla kullanılmaya devam etmiştir. (...) Ekin ünlüsü başlangıçtan beri düzlük-yuvarlaklık uyumunun dışındadır ve sadece düzdür. Ancak Osmanlı ve klasik Azerbaycan yazı dillerinde 17. yüzyıl içinde düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmiştir; nitekim bugün de Türkiye ve Azerbaycan Türkçeleriyle Gagavuzcada ek uyuma bağlıdır. (KTLG, 2019: 107-109).

Fiilin olumsuzu /-mA/ olumsuzluk eki ile; soru şekli ise /-mİ/, /-mU/ soru eki kullanılarak yapılır.

Daha **tanımışiq** biz özümüzü, (ÉMDA / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

<<Avropanın jandarmı>>

Demişik ordumuza.

<<Xalqlar hebsxanası>>

Demişik yurdumuza. (ÉMDA / Qırmızı Seher)

Dost **olmuşuq** yala-yada, (ÉMDA / Koroğlunun Qocalığında Dédiklerinden)

Qelbi **yoxmuş**, o ağlamaz:

Ağlama, könlüm, ağlama! (ÉMDA / Ağlama Könül Ağlama)

Sene **néylemişem**, deyme könlüme (AHV / Sene Néylemişem)

Eksini görürler iki gözümde.

Seni **itirmişem**, yoxam özüm de... (AHV / Menmi Günahkaram Senmi Günahkar)

Hesretem çiçeye, dereye, dağa

Saralıb bostanım, **uralanmışam**. (AHV / Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa)

Quzular **ayrılmış** yamacdan bir an, (BGG / Bahar Lövheleri)

Könlümden, gözümde **yaralanmışam**,

Menim üreyimi özüme vérin! (BGG / Menim Üreyimi Özüme Verin)

Atılmışıq sert axına, gür çaya. (BGG / Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen)

Atılmışam fırtınalı

Heyat adlı bir ümmana. (HTBG / Sabahıma Üzürem Men)

Quşlar budağından hele **kéçmemiş**, (HTBG / Quruyan Ağaclar)

İş bağ-bostan oldu, haray!

Deyirmanlarda **yatmışıq**. (HTBG / Koroğlunun Qocalığında Dédiklerinden)

Namerd elle alçalmışam, **énmişem**,

Coşqun çaydım, yavaşayıb **sénmişem**. (YŞ / Bayram Oldu Éller Güldü Sévindi)

Daha **sıyrılmışam** qınımdan, daha,

Daha umudum var gelen sabaha...

Batmışam éşq adlı gözəl günaha

Sen meni duymazsan, duymazsan, gözəl (YŞ / Belke)

Şimşek kimi göyden érib,

Torpaqdan kéçib **gelmişem**.

Böyümüşem bir sirr kimi

Dünyanı séçib **gelmişem**. (GYŞ / Şimşek Kimi Göyden Érib)

• III. Tip Geçmiş Zaman / Öğrenilen Geçmiş Zaman (Azb. Neqli Keçmiş)

Azerbaycan Türkçesinde III. tip geçmiş zaman tıpkı II. tip geçmiş zaman gibi nakledilen geçmiş anlatmakta kullanılır. Azerbaycan Türkçesinde bu zamanın işletiminde /-Ib/, /-Ub/ ekleri kullanılır.

III. tip geçmiş zaman eki Köktürk, Uygur ve Karahanlı dönemlerinde yoktur; Harezmi, Kıpçak ve Eski Oğuz dönemlerinde ortaya çıkmıştır. Bu ek /-(I)p + turur + şahıs eki/ birleşik fiilinden doğmuştur (KTLG, 2019: 89).

Azerbaycan Türkçesinde sadece tonlu şekilde /-Ib/, /-Ub/ olarak kullanılan bu ek, I. teklik ve çokluk şahıslarda kullanılmaz. III. tip geçmiş zamanın olumsuzluğu /-mA/ olumsuzluk ekiyle; soru şekli ise /-mI/, /-mU/ soru ekiyle yapılmaktadır:

Kéçib ömrüm-günüm, ve'dem **daralıb**. (ÉMDA / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

Kim **çekibdir** seni dara, -

Nedir köksündeki yara?! (ÉMDA / Qırmızı Feryad)

İller **dönüb**, qan **deyişib**,

Qohum qohumla **eyişib**.

Qardaşım yadla **uyuşub**,

Olmaz günaha batmışıq. (ÉMDA / Koroğlunun Qocalığında Dédiklerinden)

Ulduzlar da **avazıyib dönüb** kümüşe. (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

Sévinib sévince, **dözüb** ezaba,

Yadında ne **qalıb** ilk baharından?.. (AHV / Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına)

Sahillerin ağzı indi **zeher olub**,

Çox **hönkürüb**, çox **çalxanıb heder olub**,

Denizlerden **ayrı düşüb** bu da ona **qeher olub**...

Xezeri gördünüzmü ola? (AHV / Xezer Haqqında Düşünceler)

Fikirler yaşayır sakinler kimi,

Fesiller **gizlenib** yaddaşımızda. (BGG / Bir Gün Geler)

İnsan **basdırıblar** kara torpağa,

Kaya vüqarları **göyErib çıxıb**. (BGG / Daş Méşe)

Dolanıb hefteler, **dolanıb** iller,

Hardansan éle bil aralanmışam.

Deyişib büsbütün meni fesiller,

Min aya, min güne paralanmışam. (BGG / Menim Üreyimi Özümə Vérin)

Yad odda-ocaqda çox qalanmışam,

Yad nEğmE **yatmayıb** dodaqlarıma. (HTBG / Çınarın Söhbeti)

Deyişib ünvanım **deyişib** adım, (HTBG / Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek)

Saralıbdı güllerimiz,

Köçüb gédib éllerimiz,

Uzaq düşüb ellerimiz,

Qınımızda pas atmışıq! (HTBG / Koroğlunun Qocalığında Dédiklerinden)

Heqiqet göye **çekilib**,

Düz, düzde **qalıb ekilib**...

Haqqın gözleri **tökülüb**,

Qanımı soran dünyadı... (GYŞ / Dede Sen Gördüyün Déyl)

Könlüme qar yağdı baharda béle,

Béle iş **görünüb** dé, harda béle?.. (YŞ / Qarqar Ağıları)

At **ölüb**, şir, peleng axta

Méydan tülkü méydanıdı... (GYŞ / Méydan Tülkü Méydanıdı)

2.7.5.2. *Birleşik Fiil Çekimi*

Fiiller bünyelerinde taşıdıkları zaman sayısına göre basit zamanlı fiiller veya birleşik zamanlı fiiller olmak üzere ikiye ayrılırlar. Basit zamanlı fiillerin yapısında zaman anlamı taşıyan tek ek mevcutken birleşik zamanlı fiillerde birden fazla ek bulunur. Sonuç olarak; birleşik zamanlı fiiller, içinde birden fazla zaman eki bulunan fiiller olarak tanımlanabilir. Birleşik zamanlı fiiller i- (<er-) yardımcı fiili ile yapılmaktadır.

Azerbaycan Türkçesinde birleşik fiil çekimi Türkiye Türkçesinde olduğu gibi “hikâye”, “rivayet”, “şart” birleşik çekimi olarak üç başlık altında incelenebilir:

2.7.5.2.1. *Hikâye*

Hikâye kipi, haberleşme faaliyetinin geçtiği zaman kesimine göre geçmişte bir merkez alındığını gösterir (Gemalmaz, 1982: 145; Alyılmaz, 2003: 170).

Fiillerin hikâye şekli i- (<er-) yardımcı fiiline geçmiş zaman eki /-di /, /-du/ getirilerek yapılır.

• **Geniş Zamanın Hikâyesi**

de(y)-**er-di-m**

Sen vardın

Çoxuna <<ana>> **déyerdim**

Sen yoxsan

Dilime <<ay ana>> gelmir. (ÉMDA / Gelirem Qarşıma Çıxanım Yoxdu)

dön-**er-di-k**

Bu évin-éşiyin güneşi, ana

Dönerdik başına héy seher-axşam (ÉMDA / Gelirem Qarşıma Çıxanım
Yoxdu)

öyün-**er-di**

Baxardı arxanca anam da herden,

Gelecek gelinle **öyünerdi** o. (ÉMDA / Hörükler)

açıl-**ar-dı**

Uşaq idik, **açılardı** üz tutsaq neye... (AHV / Ata Yurdum Qaytmışam)

ol-**ar-dı**

Xéyli vaxt **olardı** ki,

Méşe padşahsız idi. (AHV / Méşenin Nağlı)

yan-**ar-dı**

tut-**ar-dı-q**

Bu sözden qelbimde **yanardı** çıraq,

Hemişe göyleri **tutardıq** eziz. (AHV / Kölgeler)

qovar-**dı-m**

Baxıram ömrümün gündoğanına,

Qovardım men sizi kepenek kimi. (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

bat-**ar-dı-m**

Anama baxanda **batardım** qeme,

Eller düyün-düyün—ellikden çıxıb, (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq
Qalayan)

dol-**ar-dı-m**

Açılan sap kimi ayaq izini

Dolardım könlüme baxışlarımla. (BGG / Azdı Baxışlarım Qara Hörükler)

dur-**ar-dı-q**

misralan-**ar-dı-q**

Xelveti **durardıq** be'zen üz-üze,

Téllerin şe'rimde **misralanardı**. (HTBG / Hörükler)

bezdir-**er-di**

gezdir-**er-di**

Yaxını, dostu, yadı

Her an **bézdirerdi** o.

Qarnını qucağına

Alıb **gezdirerdi** o. (HTBG / İki Lövhe – II)

düş-**er-di**

Günde néçesine gözüm **düşerdi**,

İndi héç birine yana bilmirem. (HTBG / Qoru Üreyini)

téyle-**r-di-n**

éyle-**r-di-n**

Bir vaxt tülküleri qovub **téylerdin**,

Şiri buynuzunda kabab **éylerdin**.

Nedir boynundakı çekilmez derdin?

Dart bu derd yükünü, dart, qara öküz! (GYŞ / Qara Öküz)

dağıl-**ar-dı**

Dünya **dağılardı** sen meni sévsen,

Déye bilerem mi gel meni sév sen? (YŞ / Elvida)

yan-**ır-dı**

Yanırdı üreyim Qarqara gétdim,

Könlümde bir qorxu, bir qara, gétdim. (YŞ / Qarqar Ağıları)

• Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi

çat-**mış-dı-m**

at-**mış-dı-m**

yat-mış-dı-m

Bir vaxt arzuma **çatmışdım**,

Cengin daşını **atmışdım**.

Fil qulağında **yatmışdım** –

Duran Türk oğlu Türkem men! (ÉMDA / Türk Oğlu Türkem Men)

sév-miş-di-m

küs-müş-dü-m

Sévmişdim – **küsmüşdüm** özüm özümnden, (ÉMDA / Heyat Mehebbetdi)

tutul-muş-du

Orda bir söyüd gördüm,

Tutulmuşdu dilləri, (ÉMDA / Orda Bir Söyüd Gördüm)

hop-muş-du-n

Layla tek **hopmuşdun** iliye, qana

Yaxına, uzağa bire on idin. (AHV / Sessiz Gülleler Silsilesinden-Mektub)

béz-miş-di-k

Bézmişdik bu şirlerin,

Pelenglerin elinden. (AHV / Méşenin Nağılı)

kéç-miş-di

Hamısından **kéçmişdi**,

Bundan kéçe bilmedi. (AHV / I. Lövhe)

qaral-mış-dı

Göyler yaman **qaralmışdı**,

Yağırdı héy, (BGG / Qeribe Yuxular)

çıx-mış-dı-m

İl ötdü bir defe ne ise dédim,

Yéne o ellerden tutmaq istedim,

Küsdünüz,

Çıxmışdım elifbalıqdan. (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

itir-miş-di

İstiler boğurdu dağı, aranı,

Göyler **itirmişdi** çeni, dumanı. (BGG / Alqışlar)

yanma-mış-dı

Héc vaxt béle **yanmamışdım**,

Sen yandırdın! (HTBG / Héc Vaxt Béle Yanmamışdım)

iç-miş-di-k

Biz ki, and **içmişdik** ilk eşqimize,

Qelbimiz bir vurar, bir de yanardı. (HTBG / Hörükler)

siyir-miş-di

Müellimim, atam, emim

Siyirmişdi qılını, (HTBG / Ömrün Serhadleri - I)

soxul-muş-du

Yére **soxulmuşdu** boylar,

Mıxda qalmışdı papaqlar... (YŞ / Arxanca Baxırdım - I)

aç-mış-dı

Ellerim, qollarım benövşe idi,

Qızılgül **açmışdı** ağ saçlarımda... (YŞ / Bu Géce Yuxuma Gelmişdin)

gel-miş-di-n

Bu géce yuxuma **gelmişdin**, gözəl,

Héc béle déyildim ilk baharımda. (YŞ / Bu Géce Yuxuma Gelmişdin)

• **Gelecek Zamanın Hikâyesi**

ol-acaq-dı

Ne varlı **olacaqdı**,

Ne de yoxsul dünyada. (ÉMDA / Qanlı Géce)

itir-ecey-di-k

götür-ecey-di-k

Qonşuyduq, yadlığı **itireceydik**,
Arzular, dilekler ürekde söndü.
Aradan çeperi **götüreceydik**;
Hörükler kesildi, çepere döndü. (ÉMDA / Hörükler)
éndir-ecek-di.

söndür-ecek-di

dindir-ecek-di

Göyde süzen qartalı
Kimse **éndirecekdi.**
Bu yanan lal çırağı
Kimse **söndürecekdi.**
Bu lal-kar qayaları
İstedi, istemedi
Şimşek dindirecekdi. (AHV / Azadlıq – I)

çatla-yacaq-dı

Feqet düşünmedi, bilmedi bunu,
Derede susacaq, **çağlayacaqdı?** (BGG / Dağ Çayı)

qızar-acaq-dı

Qoca dünyanın
Sabah qara üzü **qizaracaqdı.** (BGG / Sabah)

bax-ası i-di

çix-ası i-di

sıx-ası i-di

Ümid tutub elimizden çekib gédirdi,
Güneş enib gözümüzden **baxası** idi...
Aylar, iller ömrümüzü söküb gédirdi,
Sabah... sabah qanadımız **çixası** idi...
Boz sehrada yol gözleyen ağac kimiydik,
Öten bulud gözlerini **sıxası** idi. (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

• **Şimdiki zamanın hikâyesi**

yat-**ır-dı-m**

Daş kimi **yatırdım** torpağın üste

İndi qu tükünde yata bilmirem. (ÉMDA / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

dé(y)-**ır-di-n**

Déyirdin: ölerem sensiz,

Men ölürem, ölürsenmi? (ÉMDA / Néce Kéçir Ömrün Günün)

yan-**ır-dı-q**

Toğlugötürenle men

Derelerde **yanırdıq.** (AHV / II. Kölge)

tanı(y)-**ır-dı**

anla(y)-**ır-dı**

Tanıyırdı qızını

Elinin içi kimi.

Anlayırdı suçunu

Zamanın suçu kimi. (AHV / I. Lövhe)

düşün-**ür-dü-m**

Düşünürdüm qurtardı.

Müellim tenesi de,

Atamın hedesi de,

Qoruqçunun sesi de

Kendin efsanesi de... (AHV / Birinci Monoloq)

görün(m)-**ür-dü**

Dünya **görünmürdü** dünen gözüne,

Bu gün bes dünyadan ne isteyirsən?! (BGG / Dünyanı Qınama)

yağ-**ır-dı**

Göyler yaman qaralmışdı,

Yağırdı héy, (BGG / Qeribe Yuxular)

dé(y)-**ır-di-ler**

Gelen-géden <<yaman vurub, bu da azdır>>

déyirdiler. (BGG / Qeribe Yuxular)

qayıd-ır-dı

Qayıdırdı évine

O, sévine-sévine... (HTBG / Géce Növbəsindən Sonra)

don-ur-du

Üreyimden kéçenler

Donurdu dodağında, (HTBG / Ömrün Serhedleri – I)

géd-ır-dı

Gédirdin başı dumanlı...

Gédirdin ahlı-amanlı... (YŞ / Arxanca Baxırdım – I)

yan-ır-dı

Yanırdı üreyim Qarqara gétdim,

Könlümde bir qorxu, bir qara, gétdim. (YŞ / Qarqar Ağıları)

• **Şartın Hikâyesi**

ol-sa-(y)-dı

Olsaydı insanın ömrü serhedsiz

Yeqin qanadları çıxa bilerdi. (AHV / İkinci Monoloq)

• **İstek Kipinin Hikâyesi**

bax-a-(y)-dı

Cütbayraq tek <<cüt xencer>> in bağırma taxıb

Varlığını feth éyleyib **baxaydı** o qız. (ÉMDA / O Qız)

ol-a-(y)-dı

Dostların kölgesi – qayğısı, sözü,

Olaydı güneşle bu torpaq kimi... (ÉMDA / Kölgeler)

Atam-anam **olaydı** kaş, qalmayıb...

Sen yaşama bu fəraqla, ağlama... (YŞ / Ağlama)

quru-(y)-a-(y)-dı

Oğul... oğul...

Ah, kaş dilim **quruyaydı**, (BGG / Bir Ananın Ağısı)

çata bil-**e-(y)-di-m**

yata bil-**e-(y)-di-m**

Ümidim oyaqdır, qulağı sesde,

Uçan xeyallara **çata bileydim**.

Daş kimi yatırdım torpağın üste

İndi qu tükünde **yata bileydim...** (HTBG / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

ol-**a-(y)-dı-m**

Talé payın **olaydım...**

Yolun-izin sarıdan (YŞ / Yuxu)

bax-**a-(y)-dı**

yax-**a-(y)-dı**

Cüt xencerin cüt bayraqtek bağrıma taxıb

Varlığını feth éleyib **baxaydı** o qız

Seherleri güneş kimi köksümden çıxıb

Axşamları üreyimde **yaxaydı** o qız... (ÉMDA / O Qız)

2.7.5.2.2. Rivâyet

Fiillerin rivâyet şekli i- (<er-) yardımcı fiiline geçmiş zaman eki /-mİş/, /-mUş/ getirilerek yapılır:

• Geniş Zamanın Rivâyeti

ala bil-**er-miş**

gele bil-**er-miş**

yaltaqlana bil-**er-miş**

öl-**er-miş**

Adını gücle yazan

<<<Dörd>>, <<Beş>> **ala bilermiş!**

Telebenin dalınca

<<Çayka>> **gele bilermiş!..**

Müellim telebeye

Yaltaqlana bilermiş.

İnsan da ayaqüste

Dirigözlü **ölermiş.** (AHV / Birinci Monoloq)

• **Şimdiki Zamanın Rivâyeti**

işle-(y)**ir-miş**

Kasıblar **işleyirmiş**

Birce parça çörek üçün. (Ayxanın Sualları – IV)

elleş-**ir-miş**

elen-**ir-miş**

éle-(y)**ir-miş**

Adamlar axşamadek

Elleşirmiş qul kimi.

Torpağa alın teri

Elenirmiş pul kimi...

Varlılar yoxsulları

İstismar **éleyirmiş.**

Onlara gén dünyanı

Déyir, dar **éleyirmiş.** (Ayxanın Sualları – IV)

2.7.5.2.3. *Şart*

• **Şartın Şartı**

Ay bağban, hardasan, **varsansa** ayıl:

Axı düz-dünyanı basıb bu ağac. (ÉMDA / Ay Bağban Hardasan)

Sen **varsansa, burdasansa,** utanma

Belke éle bu qızlardan birisen (YŞ / Hardasan)

Sen **varsansa** hay vér benim sesime,

Ölmüsense, men arxanca ağlayım... (YŞ / Hardasan)

2.7.6. *Kip Kategorisi*

İslam Türkay'ın eserlerindeki kip ekleri emir, şart, istek ve gereklilik olarak dört başlıkta incelenmiştir:

2.7.6.1. Emir Kipi

Emir kipi, yapılması istenen işi kesinliğe bağlayarak emir biçiminde ifade eden bir gramer kalıbıdır. Bu kalıpta kip ekleri ile şahıs ekleri iç içe girmiştir. Fiil kök veya gövdesine getirilen kip eki aynı zamanda şahıs da karşıladığından, kipe ayrıca şahıs ekleri getirilmez⁴⁰. Dolayısıyla, her şahıs için ayrı bir emir eki vardır (Korkmaz, 2014: 592; Yalçın, 2018: 287).

Emir kipi ekleriyle ilgili birbirinden farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bunlardan biri ise emir kipinin biçim, semantik ve yapı bakımından çeşitli şekillerin karışmasından ibaret oluşudur (Serebrennikov ve Gadjeva, 2018: 183).

Emir kipinin çekiminde Eski Türkçe Dönemi'nden beri her şahsın çekimi için farklı ek kullanılır. Azerbaycan Türkçesi'nde de aynı kullanım devam etmektedir (Seyidov, 2014: 192).

Türkiye Türkçesinde ve Azerbaycan Türkçesinde özellikle 2. teklik şahıs emir eki işaretli /-Ø/ olarak gösterilmektedir. Fakat Azerbaycan Türkçesi ağızlarında 2. teklik şahıs için /-gInAn/ ekinin kullanıldığı da görülmektedir. Bu ekin ise köken olarak özellikle Eski Türkçe Dönemi'nde kullanılmaya başlanan ve Eski Anadolu Türkçesi Dönemi'nde kullanımı daha da artan /-GIl/⁴¹ ekinden geldiği düşünülmektedir.

Alyılmaz'a göre emirin dolaysız (direct) ve dolaylı (indirect) olmak üzere iki şekli vardır. Dolaysız emir, 2. teklik ve çokluk şahıslar için; dolaylı emir ise 3. teklik ve çokluk şahıslar için söz konusudur (Alyılmaz, 1994: 245-246).

Emir kipinin olumsuz şekli fiille kip arasına olumsuzluk eki /-mA/ getirilerek yapılır. I. şahıslarla, II. çokluk şahıs çekiminde kiple /-mA-/ olumsuzluk eki arasına

⁴⁰ Türkçede emir eklerinin tarihi olarak gelişimi ve Türkçenin farklı dönemlerindeki kullanımıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Ergin, 2002, ss. 304-308.

⁴¹ Türkçede emir kipi ve /-GIl/ ekiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Ahmet Caferoğlu, "Türkçemizdeki -ğıl ve -gil Emir Eki", TDAYB, (1971), s. 1-10; Osman Fikri SERTKAYA, "Bolsungıl Tep Tediler", I. Uluslararası Türk Dili Kongresi, (26 Eylül- 3 Ekim 1988, Ankara), Ankara: TDK Yayınları, 1996, s. 135- 142; Osman Fikri Sertkaya, "-an / -en Ekli Yeni Şekiller ve Örnekleri Üzerine", TDAYB, (1989), s. 352; Mahmut Sarıkaya, "Teklik İkinci Kişi Emir Çekimlerinin Anadolu ve Azerbaycan Ağızlarındaki Değişik Örnekleri Üzerine", Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi, 25, (2009), s. 147-153; Mustafa Argunşah, "Irak Türkmen Türkçesindeki 2. Teklik Kişi Emir Eki -GınAn Üzerine", Dil ve Edebiyat Yazıları, İstanbul: Kesit Yayınları, 2012, s. 300.

bir /y/ ünsüzü girer (Yalçın, 2018: 287). Emir kipinin soru şekli ise /-mI/, /-mU/ ekleriyle yapılır.

İslam Türkay'ın şiirlerinde yer alan emir kipi, fiil kök, köken ve gövdelerinin üzerlerine işaretli morfem (Ø) getirilerek yapılmıştır.

Tablo 9: Azerbaycan Türkçesinde Emir Kipi

	Teklik	çokluk
1. şahıs	/-Im/, /-Um/	/-AQ/
2. şahıs	/-Ø/	/-In/, /-Un/
3. şahıs	/-sIn/, /-sUn/	/-sInlAr/, /-sUnlAr/

(Zeynalov, 1993: 344-347; Seyidov, 2014: 192).

gör-Ø+üm⁴²

Qara zurna haldan hala düşmededi,
Oyna **görüm!** (ÉMDA / Nağıla Çox İnanma)

böl-Ø+ek

gel-Ø+ek

Sen derdlisen, men derdliyəm:

Derdimizi **bölek**, zalım.

Bu sévgini öldürməyəm:

Gel bir yola **gelek**, zalım. (ÉMDA / Ağlama Könül Ağlama)

al-Ø+Ø

Al meni de de – qonağım, (ÉMDA / Payız)

⁴² Türkçede birinci teklik ve çokluk şahsın emir çekiminin istek ve emir işlevinde olup olmadığı konusu tartışmalıdır. Araştırmacıların bazıları, birinci teklik ve çokluk şahıs emir çekimindeki eklerin de emir eki olduğunu belirtirken bazıları kişinin kendisine emir veremeyeceğini ileri sürerek bu görüşe karşı çıkmışlardır. Ercilasun, bu konuda ortaya konulmuş farklı görüşleri sıraladıktan sonra, dil bilgisi kavramlarını adlandırmada sadece şekil veya işlevden hareket etmenin doğru sonuç vermeyeceğini, hem şeklin hem de işlevin dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir. Ercilasun, insanın kendisine emredebileceğini gösteren örnekler vererek emir kipinin birinci teklik ve birinci çokluk şahıslara getirilen eklerin de istek değil, birer emir eki olduğunu belirtmiştir. Ahmet Bican ERCİLASUN, “Türkçede Emir ve İstek Kipi Üzerine”, Türk Dili, 1 (505), 1994, ss. 3-9.

götür-Ø+sün

Ağacların budağı

Götürsün papağını... (ÉMDA / Azadlıq)

öldürme-Ø+yek

gel-Ø+ek

Bu sévgini **öldürmeyek**:

Gel bir yola **gelek**, zalım. (ÉMDA / Ağlama Könül Ağlama)

al-Ø+ın

qal-Ø+ın

Alın!

Yana-yana

Qalın! (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

uyu-Ø+Ø

Gorun nurnan dolsun rahatca **uyu**, (AHV / Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya)

yé-Ø+Ø

Qabağına qoyduğun

Çöreyin azadlıqdır;

Doyunca **yé**, qardaşım!.. (AHV / Azadlıq – II)

maskalanma-Ø+Ø

sovurma-Ø+Ø

Béle **maskalanma**, adam oğlusan,

Ömrünü-gününü **sovurma** yéle. (AHV / Béle Maskalanma)

de-Ø+Ø

sus-Ø+Ø

parçalan-Ø+Ø

dağıl-Ø+Ø

Éhéy!.. e...héy!..

Dé hardasan?!

Oğul, oğul. Cavid! Cavid!

Ah, üreyim, **sus, parçalan, dağıl, dağıl...** (BGG / Bir Ananın Ağısı)

tut-Ø+Ø

Oda **tut** qelbimi, hesret oduna, (BGG / Yadına Düşsem)

kesme-Ø+Ø

Kesme téllerini, **kesme**, ezizim, (BGG / Kesme Téllerini)

gel-Ø+Ø

qonaq ol-Ø+Ø

Qardaş, sabah **gel** bize,

Qonaq ol bendenize! (HTBG / İki Lövhe - I)

söyle-Ø+Ø

Söyle niye perişansan

BélE ay söyüd, ay söyüd? (HTBG / Tenha Söyüd Haqqında Neğme)

qoru-Ø+Ø

Qoru üreyini vefalım benim,

Ay bahar çiçeyim, vüsalım benim. (HTBG / Qoru Üreyini)

bax-Ø+Ø

gör-Ø+Ø

Sen ay kimi, sudan duru, doğru, düzgün,

Bax, gör néce axıb gédir bu ay bu gün (YŞ / Ay Ömrümün Seadeti)

bas-Ø+ın

yığ-Ø+ın

vur-Ø+un

Arxalı köpekler, **basın** qurdları,

Yığın başınıza bu manqurdları,

Vurun ziyaları, sözü sertleri

Basın comerdleri, tutun merdleri, (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

2.7.6.2. Şart Kipi

Şart kipi, bir oluş ve kılışın yapılma veya olma şartını bildirmek için kullanılır. Bu kipin zaman, karşılaştırma, sebep, istek, rica, tahmin, ihtimal işlevleri de vardır⁴³ (KTLG, 2019: 680). Eski Türkçede -sAr⁴⁴ ekiyle kurulan bu kip Azerbaycan Türkçesinde /r/ ünsüzü düşmüş şekilde /-sA/ biçiminde kullanılır. Azerbaycan Türkçesinde şart kipinin çekimi iyelik kökenli şahıs ekleriyle yapılır (Yalçın, 2018: 289).

Şart kipinin olumsuz biçimi fiille kip arasına olumsuzluk eki /-mA/ getirilerek; soru şekli ise /-mI/, /-mU/ soru eki kullanılarak yapılır.

ağla-**sa**+m

Ağlasam, gözümü yaş aparacaq. (ÉMDA / Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek)

Sen yoxsan

Bir kimse hayana gelmir. (ÉMDA / Gelirem Qarşıma Çıxanım Yoxdu)

qırma-**sa**+q

Biri déyir: <<- Yox cenab,

⁴³ Şart ekinin kip eki mi yoksa zarf-fiil eki mi olduğu konusu araştırmacılar tarafından tartışma konusu olmuştur. Konuyla ilgili olarak Gülsevin, şart ekinin kiplerden çok, zarf - fiil ekleriyle işlev bakımından birlik içinde olduğunu, bu sebeple de şart ekinin gramer çalışmalarında zarf - fiillerle beraber belirtilmesi gerektiğini savunmuştur. Gülsevin, bu duruma kanıt olarak da şart eki alan fiilin, dilek bildiren birkaç özel kullanım dışında yüklem görevi üstlenmemesini göstermiştir. Gürer Gülsevin, “Türkçede -sA Şart Gerundiumu Üzerine”, Türk Dili, 2 (467), 1990, ss. 276-279. Karahan da diğer kip eklerine benzemeyen /-sA/ ekinin bir kip eki olmadığını, zarf fiil ekleriyle aynı işleve sahip olduğunu, şahıs eki almış olmasının, zarf - fiil eklerinden ayrılmasına yol açmayacağını, dolayısıyla /-sA/ şart ekinin zarf - fiil ekleri arasında yer alması gerektiğini dikkatlere sunmuştur. Leylâ Karahan, “-sa / -se Eki Hakkında”, Türk Dili, 2 (516), 1994, ss. 471-474. Özdemir de benzer bir yaklaşımla “/-sA/” şart ekinin zarf - fiillerle eş görevli olduğuna dikkat çekerek, zarf - fiil yapısındaki diğer eklerin de tıpkı “/-sA/” gibi çekimlenebiliyor olduğunu belirtmiştir. Bu yapının cümlede fiilimsi gibi kullanımından hareketle şart - fiil isimlendirmesini önererek bu eke dil bilgisi çalışmalarında fiilimsiler başlığı altında yeni bir alan açılabileceğini ifade etmiştir. Hakan ÖZDEMİR, Türkçenin Fazladan Kipi: Şart, Hamza Zülfikar Armağanı, 1.b., Ankara: TDK Yayınları, 2021, ss. 487-493. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Gürer GÜLSEVİN, “-sA Şart Zarf-Fiil Eki ve Türk Dilinde Zarf-Fiil Eklerinin Kişi Ekleri Alabilmesi Üzerine, XII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı, 2017, ss. 431-440, Bükreş, Romanya; Mustafa ÖNER, “matı Gerundiumu Hakkında”, 3. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, Ankara: TDK, 1996, ss. 833-840; Zeynep KORKMAZ, “-sa/-se Dilek-Şart Kipi Eklerinde Bir Yapı Birliği Var Mıdır?”, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, C. 1, Ankara: TDK Yayınları, 1995, ss. 160-167; Kemal ERASLAN, “-sar/-ser İsim-Fiil Ekinin Yapısı ve Fonksiyonları”, Hasan Eren Armağanı, Ankara: TDK Yayınları, 2000, ss. 92-127.

⁴⁴ /-sAr/ ekinin kökeni ve tarihi gelişimi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. A. M. ŞÇERBAK, “Türk Dillerinin Karşılaştırmalı Şekil Bilgisi Üzerine Denemeler, (çev. Yakup KARASOY, Naile HACIZADE, Mevlüt GÜLMEZ), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2019, ss. 68-77.

Qırmasaq qırılarıq! (ÉMDA / Qırmızı Seher)

çıx-**sa**+m

Burdan **çıxsam** bir gédecek yérım var daha. (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

alış-**sa**+m

<<- Bir parça çöreyim var

Alışsam söndürerler. (AHV / Ömrün Serhedleri – Birinci Monoloq)

sus-**sa**+n

döz-**se**+n

Sussan, dözsen sinen üste

Buruq déyil, turp ekerler!.. (AHV / Xezer Haqqında Düşünceler)

oxu-**sa**+lar

Oxusalar bir kederli,

Sızıltılı hékayetdi, (AHV / Xezer Haqqında Düşünceler)

düş-**se**+m

bil-**se**+m

Éh, işdi, qezadı, **düşsem** yadına

Bilsem darıxırsan, qaçıb Gelerem. (BGG / Yadına Düşsem)

olma-**sa**+q

Biz **olmasaq**

GözlEriniz qaralar. (HTBG / Tenha Buruqların Géce Neğmesi)

apar-**sa**+n

Her işe el **aparsan**

Ayaq dönüb baş olar. (HTBG / Ömrün Serhedleri – I)

uzan-**sa**+ø

Bu géce **uzansa, uzansa** bir az, (HTBG / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

Ay bağban, hardasan, varsansa ayıl: (ÉMDA / Ay Bağban Hardasan)

daraş-ma-**sa**+m

qarış-ma-**sa**+m

Zerre-zerre, leçek-leçek

Gülüm, sene **daraşmasam**;

İsteyim bir deli çaydır

Axıb sene **qarışmasam**,

Vallah, inan, öleceyem. (GYŞ / Ellerim Elinden Doymaz)

bil-**se**+m

Bilsem ki onunla üzün gülecek,

Men onu qaytarıb getire billem... (YŞ / Hele Gözleyirsen)

ağla-**sa**+m

ağla-**sa**+n

Men **ağlasam**, yér yanar daş alışar,

Od ağlaram gözümde yaş alışar...

Sen **ağlasan** yér de, göy de barışar

Ağla, göyüm... ağla, göyüm... ağla héy... (YŞ / Ağla Göyüm Ağla)

2.7.6.3. Gereklilik Kipi

Gereklilik kipi, tasarlanan hareketin gerekliliğini belirtir, gerekli olan, gereklilik şekline bürünen bir tasarlama ifade eder (Güneş, 2013: 278).

• Tip Gereklilik Kipi (Azb. Fe'lin Vacib Şekli)

Azerbaycan Türkçesinde I. tip gereklilik kipi /-mAlI/ eki ile yapılır. Gereklilik eki eski Türkçeden sonra ortaya çıkmış olup bugün Türkiye Türkçesinde de /-mAlI/ şeklinde kullanılmaktadır (Ergin, 2002: 312-313; Güneş, 2013: 278).

Şahıs ifadesi, zamir kökenli şahıs ekleriyle veya şahıs zamirleriyle sağlanır. Bu kip, Türkiye, Gagavuz, Azerbaycan, Türkmen, Kırım ve Çuvaş Türkçelerinde kullanılmaktadır (KTLG, 2019: 469).

I. tip gereklilik kipinin olumsuz biçimi iki şekilde yapılmaktadır. Birincisi fiille kip arasına olumsuzluk eki /-mA/ getirilerek yapılır. İkincisi ise kip ekinden sonra

getirilen ve ayrı yazılan deyil “değil” ifadesiyle yapılmaktadır. Soru şekli de diğer kiplerde olduğu gibi /-mI/, /-mU/ soru eki kullanılarak yapılır (Eliyev, 2011: 48).

Hele çox **axmalı, durulmalıyam**.

Hele göremmirem özüm-özümü,

Diklenen yollarda **yorulmalıyam**,

Her şeyi tezedən başlayam gerek! (ÉMDA / Her Şeyi Tezedən Başlayam Gerek)

Dövrən bizim **olmalı**,

İş bizim **olmalıdır**.

Şişlik bizim **olmalı**,

Şiş bizim **olmalıdır**>>. (ÉMDA / Qanlı Géce)

İlan tek dilimi çıxarmalıyam. (AHV / Vetən)

Şahlıq quşu uçurub

Şah **səçmeli** idilər.

Çox **ölçmeli** idilər,

Bir **biçmeli** idilər. (AHV / Méşenin Nağılı)

Ne vaxtsa göyerib **çıxmalıyam** men.

Bir vaxt od oğrusu olubdu adım,

Dünyaya güneşte **baxmalıyam** men

Her şeyi tezedən başlayam gerek. (HTBG / Her Şeyi Tezedən Başlayam Gerek)

• II. Tip Gereklilik Kipi (Azb. Fe’lin Lazım Şekli)

Azərbaycan Türkçesinde II. tip gereklilik kipi fiil tabanına /-(y)As(I)/ eki getirilerek yapılır (Balayeva vd. 2012: 134). Bu kip Azərbaycan, Tatar, Başkurt ve Çuvaş Türkçelerinde kullanılmaktadır (KTLG, 2019: 535).

Bu kipin olumsuz şekli, olumsuzluk bildiren kelimelerle; soru şekli ise /-mI/, /-mU/ ekiyle yapılır. Soru eki, Azərbaycan Türkçesinde şahıs eklerinden önce; diğer lehçelerde sonra gelir (KTLG, 2019: 538).

Qovrulurdu o géce

Nése **doğası** idi... (ÉMDA / Qanlı Géce)

Ümid tutub elimizden çekib gédirdi,

Güneş éniş gözümüzden **baxası** idi...

Aylar, iller ömrümüzü söküb gédirdi,

Sabah... sabah qanadımız **çıxası** idi...

Boz sehrada yol gözleyen ağac kimiydik,

Öten bulud gözlerini **sıxası** idi.

Héyif, ve'dler innen béle meni ovutmaz,

O günlerim bir de dönmez, bir de qayıtmaz. (AHV / Ata Yurdum Qayıtmışam)

• III. Tip Gereklilik Kipi (Azb. Fe'lin Arzu Şekli)

Azerbaycan Türkçesinde III. tip gereklilik kipi fiilden önce getirilen “gerek” kelimesi ve fiil tabanına getirilen -A istek ekiyle yapılır (KTLG, 2019: 544).

Bu kip Azerbaycan Türkçesinde zamir kökenli şahıs ekleriyle çekimlenir. Olumsuzu ise fiille kip (-A) arasına olumsuzluk /-mA/ getirilerek yapılır. Olumsuzluk eki ile kip arasına da -y- ünsüzü girer. Bu kipin soru şekli mevcut değildir (KTLG, 2019: 544).

Gerek ağlamayam, sızıldamayam,

Her şeyi tezedən **başlayam gerek.** (ÉMDA / Her Şeyi Tezedən Başlayam Gerek)

Gerek xoşbəxtliyimi

Düşüb axtaram orda. (ÉMDA / Tanış Ünvan)

Dolanam başına pervane kimi,

Menimçün bir ömür **yanasan gerek.** (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

Bu méşenin üstünde

Tufan tek **esek gerek!**

Qürrebaz nehenglerin

Köksünü **kesek gerek!** (AHV / Méşenin Nağılı)

Armudun yaxşısını

Aylar **yéye gerek?!** (AHV / Tanış Ünvan)

2.7.6.4. İstek Kipi

Fiile istek, niyet kavramları veren tasarlama kipi; yapılan işin istendiğini veya o işe niyet edildiğini gösteren kiptir (Korkmaz, 2019: 163). Bu kip, gelecekte gerçekleşmesi istenen, arzu edilen kılış ve oluşları anlatmak için kullanılır (KTLG, 2019: 583).

Eski Türkçede gelecek zaman eki olarak kullanılan /-GAy/ ekinden gelen bu istek kipi (I. tip istek kipi), Karluk, Kıpçak ve Güney Sibiry lehçelerinde /-GAy/ ile yapılmaya devam etmektedir. Bu ek, Oğuz grubu Türk lehçelerinde /-A/; Çuvaş Türkçesinde /-I/ şeklindedir; Türkmen ve Saha yazı dillerinde ise görülmemektedir (Güneş, 2013: 281-282; KTLG, 2019: 587; Şçerbak, 2019: 63-64).

Azerbaycan Türkçesinde istek kipinin biçim birimi /+(y)A/’dır. İstek kipinde olumsuzluk fiille kip arasına olumsuzluk eki /-mA/ getirilerek yapılır. Olumsuzluk eki fiil tabanı ile kip eki arasında bulunur. Soru şekli ise /-mI/, /-mU/ soru eki ile yapılır.

Hele ümidim var özüme **gelem**, (ÉMDA / Deyme Könlüme)

Bu yol bizi hara çekir **göresen?**.. (ÉMDA / Yol)

Haqq odur – **inanasan**. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

Baxmayaq hefteye, aya, (ÉMDA / Ağlama Könül Ağlama)

Bu sévgini **öldürmeyek**:

Gel bir yola **gelek**, zalım. (ÉMDA / Ağlama Könül Ağlama)

Gerek xoşbəxtliyimi

Düşüb **axtaram** orda.

Divlerin, reqiblerin

Bağrını **yaram** orda. (AHV / Tanış Ünvan)

Ne vaxtdır lal olan dağ şelalesi

Oxuyur, **déyesen** dili açılib. (BGG / Bahar Lövheleri)

Donnam, el açmaram senin oduna! (BGG / Dünyanı Qınama)

Dolanam başına pervane kimi,

Menimçün bir ömür yanasan gerek. (BGG / Öteri Mehebbet İstemirem Men)

Arzulara qarışaraq

Bir gün özüm arzu **olam!** (HTBG / Sabahıma Üzürem Men)

Nola dönüb uşaq **olam** birce gün,

O çağlarım bir de **döne, gele**, of... (HTBG / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün)

Siz yaxşı olun, biz de

Dolanaq kölgenizde. (HTBG / İki Lövhe - I)

Néce var élece düz yazdığımı

Görerler, **gizleyek**, sunaq gizlice... (YŞ / Gizlice)

Sarı-sarı şefeqlerdi, gül déyil,

Bir daş **olam** o yamacda **qoyalar**... (YŞ / Güneş Yağıb Tepelere Éle Bil)

Az qala göylere üsyan éyledin,

Üreyim, **unudaq** gel bu sévgini... (YŞ / Şükür Varlığına Şükür İlahi)

2.7.7. Şahıs Kategorisi ve Ekleri

Şahıs ekleri, çekimli fiillerde hareketi yapan veya olan şahısı ifade eden eklerdir (Ergin, 2002: 282).

Azerbaycan Türkçesinde üç tip şahıs eki vardır: şahıs zamiri kökenli şahıs ekleri, iyelik kökenli şahıs ekleri ve emir çekiminde kullanılan şahıs ekleri.

2.7.7.1. Şahıs Zamiri Kökenli Şahıs Ekleri

Şahıs zamiri kökenli şahıs ekleri, şahıs zamirlerinin zamanla ekleşmesinden oluşmuş bulunan şahıs ekleridir (Korkmaz, 2014: 518).

Şahıs zamiri kökenli şahıs ekleri Azerbaycan Türkçesinde II. ve III. tip geçmiş zaman (Öğrenilen geçmiş zaman), I. ve II. tip şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman, I., II. ve III. tip gereklilik kipi ve istek kipinin (İstek kipinde I. teklik ve çokluk ekleri dışındaki tüm şahıslarda) çekiminde kullanılır (Gülensoy vd., 2009: 52; Yalçın, 2018: 271).

Tablo 10: Azerbaycan Türkçesindeki Şahıs Zamiri Kökenli Şahıs Ekleri

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs:	/+Am/	/+Iq/, /+Uq/
2. Şahıs:	/+sAn/	/+sIz/, /+sUz/, /+sInIz/, /+sUnUz/
3. Şahıs:	/+Ø/	/+lAr/

(Gülensoy vd., 2009: 52; Buran ve Alkaya, 2017: 85).

2.7.7.2. İyelik Eki Kökenli Şahıs Ekleri

İyelik, ismin kendisine tâbi olan unsurlarla, kendisinin ilgili bulunduğu kelimelerle münasebetini ifade eden gramer kategorisidir. İyelik kategorisi çekimlidir. Mülkiyet ifadesi için isimlere iyelik gösteren çekim ekleri getirilir (Alyılmaz, 2003: 140).

Tablo 11: Azerbaycan Türkçesindeki İyelik Eki Kökenli Şahıs Ekleri

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs:	/+°m/	/+°k/, /+°q/
2. Şahıs:	/+°n/	/+°nIz/, /+nUz/, /+°z/
3. Şahıs:	/+Ø/	/+lAr/

(Kâzımov, 2010: 270-275; Buran ve Alkaya, 2017: 86).

-1. I. Teklik Şahıs İyelik Eki /+m/

bil-di-**m**

sév-di-**m**

Qürbet **bildim** bu alemi,

Sévdim onu ustad kimi. (ÉMDA / Türk Oğlu Türkem Men)

doymuş+(a)**m**

çay+(a)**m**

Doymuşam, doymuşam bu menzereden;

İndi sedlerini aşan bir **çayam**. (ÉMDA / Mene Tanışdı)

uç-du-**m**

aldan-dı-**m**

Seni işıq bilib **uçdum** yéline

Aldandım yalançı parıltılara. (ÉMDA / Deyme Könlüme)

gel-di-**m**

deyemme-di-**m**

Geldim onun etrine,

Deyemmedim xetrine. (AHV / Yazılmamış Bayatılardan)

qebul éyle-di-**m**

qul éyle-di-**m**

Türkayam, bu adı qebul éyledim,

Özümü özümə men qul éyledim. (AHV / Türkayam)

qaça bilme-di-**m**

Bu vaxtın elinden qaça **bilmedim**,

Göyler göye çekdi, yérler torpağa. (AHV / Arxada Hesret Var)

ayrı düş-dü-**m**

Dağlar, ayrı **düşdüm** sizden néçe il

Arzum ayrılığa kesildi qenim. (BGG / Zirve)

bax-ır-(a)**m**

Daşlara **baxıram** boyumdan uca

Neheng şamlardımı? (BGG / Daş Méşe)

anlaya bilme-di-**m**

gömül-dü-**m**

Anlaya **bilmedim** düzü bu sirri,

Gömüldüm torpağa men diri-diri. (BGG / Dédiler)

urcah ol-du-**m**

İsteyime béle qara yél esdi,

Urcah **oldum** bir zehrimardile, of... (HTBG / Nola Dönüb Uşaq Olam Birce

Gün)

yat-ır-dı-**m**

yata bil-e-(y)di-**m**

Daş kimi **yatırdım** torpağın üste

İndi qu tükünde yata **bileydim**... (HTBG / Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle)

ayrı düş-dü-**m**

Ayrı düşdüm budağımdan,

Öz yurdumdan, yatağımdan. (HTBG / Vetenden Uzaqda)

én-me-di-**m**

Men béle **énmedim** hele héç kime

Sen gahdan dolursan, gah boşalırsan. (YŞ / Hele Gözleyirsen)

sök-dü-**m**

payla-dı-**m**

Kerpik-kerpic **sökdüm** ömrümü éle,

Payladım könlümü her ehli-dile. (YŞ / Alqışlar)

-2. II. Teklik Şahıs İyelik Eki /+n/

göynet-di-**n**

Bağrımın başını **göynetdin** yéne, (ÉMDA / Menden Uzaqdasan)

düş-dü-**n**

Sessiz, xerçeng kimi **düşdün** canıma, (ÉMDA / Sessizce)

sovur-du-**n**

Béle maskalanma, adam oğlusan,

Ömrünü-gününü **sovurdun** yéle. (AHV / Béle Maskalanma)

kéç-di-**n**

Sessiz gülle kimi **kéçdin** sinemden,

Sessizce, sessizce oda yandım men... (AHV / Sessizce)

dé-di-**n**

Bulud tek içimden alışdım, söndüm,

<<Yox>>- **dédin**, qelbine yağa bilmedim. (BGG / Azdı Baxışlarım Qara

Hörükler)

qesdime dur-du-**n**

Açdım üreyimi, qelbimin simi

Titredi. <<Yox>> déye **durdun** qesdime. (BGG / O Günden)

dustaq ol-du-**n**

yad ol-du-**n**

Évinde **dustaq oldun.**

Doğmalara **yad oldun**, (HTBG / Hüséyn Cavide)

tap-dı-**n**

Ümidi, isteyi düşdü payına,

Tapdın seadeti stol başında. (HTBG / Bir Müdire Mektub)

géd-ir-di-**n**

Gédirdin başı dumanlı...

Gédirdin ahlı-amanlı... (YŞ / Arxanca Baxırdım - I)

yan-a-(y)dı-**n**

Üreyimde, gözümde

Yanaydın çırağ kimi (YŞ / Yuxu)

-3. III. Teklik Şahıs İyelik Eki /+Ø/

çek-di-**Ø**

Çekdi eteyimden oğlum – atacan, (ÉMDA / Sabah Ne Dağacaq Hamile Dünya)

tutul-**muş-du-Ø**

saral-**mış-dı-Ø**

Orda bir söyüd gördüm,

Tutulmuşdu dilleri,

Saralmışdı télleri... (ÉMDA / Orda Bir Söyüd Gördüm)

uç-du-**Ø**

Hayana gétدينüz düzü bilmirem,

Nağıllı, dünyamız **uçdu** o günden. (ÉMDA / Éhéy, Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

dolan-**dı-Ø**

dön-**dü-Ø**

qon-**du-Ø**

Quşcuğaz çox **dolandı**,

Döndü zaman, qerine.

Axır ki, boz ayının

Qondu çiyinlerine... (AHV / Məşenin Nağılı)

yapış-**dı-Ø**

Sévdi toy-büsat kimi,

Yapışdı heyat kimi. (AHV / Yordu Bu Şəher Meni)

döşen-**di-Ø**

seril-**di-Ø**

ax-**dı-Ø**

Kölge qayğı gəyini

Döşəndi yollarıma.

Serildi qollarıma;

Axdı damarlarıma,

Namusuma, arıma... (AHV / I. Kölgə)

uğun-**du**

gét-**di**

Dere **uğundu** gét-di,-

Yazıq dere... (BGG / Dağdan Bir Qaya Düşdü)

çat-**dı-Ø**

bat-**dı-Ø**

Desteyi yere qoyub

Qaşlarını **çatdı** o.

Dişlerini qıcayıb

Qem-qüsseye **batdı** o. (HTBG / İki Lövhe – I)

susma-**dı-Ø**

quru-**du-Ø**

Susmadı heyatla ömrün savaşı,

Üzümde **qurudu** gözümün yaşı. (HTBG / Kereminin Dédiklerinden)

eylen-**di-Ø**

gül-**dü-Ø**

bil-**di-Ø**

Yadlar ile **eylendi** o, **güldü** o,

Çoxlarının qedrini **bildi** o. (HTBG / Memmed Araza Mektub)

ol-**du-Ø**

Ürek alışdı kül **oldu**,

Ondan mene bir xeber dé. (YŞ / Bir Xeber Dé)

sal-**dı-Ø**

Ebedi bu eşqe sürgünem, gözel,

Qelbimde yurd **saldı** daha qem gözel, (YŞ / Sen Meni Allaha Emanet Étme)

aç-**mış-dı-Ø**

Ellerim, qollarım benövşe idi,

Qızılgül **açmışdı** ağ saçlarımda... (YŞ / Bu Géce Yuxuma Gelmişdin)

-4. I. Çokluk Şahıs İyelik Eki /+k/

yağmala-**dı-q**

güllele-**di-k**

damğala-**dı-q**

Yaxşı, biz bu padşahın

Évini **yağmaladıq**.

Özünü **gülleledik**,

Adını **damğaladıq**. (ÉMDA / Qırmızı Seher)

qır-**dı-q**

Qırdıq bir-birimizi

Göyden daş ele, Allah! (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

düşmen ol-du-**q**

üz çevir-di-**k**

Qartala **düşmen olduq**,

Obadan **üz çevirdik**. (AHV / II. Kölgə)

ol-du-**q**

çevir-di-**k**

Qartala düşmen **olduq**,

Obadan **üz çevirdik**. (AHV / II. Kölgə)

bilmez-di-**k**

Qedrini **bilmezdik** bir vaxt payızın, (BGG / Payız)

adalar-(**ı**)**q**

Heyat fırtınalı ümman kimidir,

Üzen efsanevi adalar**ıq** biz.

Qonşu-(y)du-**k**

İtir-ecey-di-**k**

Qonşuyduq, yadlığı **itireceydik**, (HTBG / Hörükler)

çıx-dı-**q**

sıx-dı-**q**

Kol-koslar da yaşayıb

Tufandan **çıxdıq** dedi,

Bax bu gözəl günlerin

Elini **sıxdıq** dedi. (HTBG / Hüsəyn Cavide)

ax-ır-(**ı**)**q**

Axırıq vaxt axarında,

Ruhum gözlerimden baxır. (GYŞ / Şimşək Kimi Göyden Énib)

gel-me-di-**k**

bil-me-di-**k**

Bu dünyada biz üz-üze **gelmedik**,

Meni séven, men sévdiyim, hardasan?!..

Bir-birmizi tanımadıq, **bilmedik**,

Meni séven, men sévdiyim, hardasan?!.. (YŞ / Hardasan)

-5. II. Çokluk Şahıs İyelik Eki /+°nIz/

küs-dü-**nüz**

Küsdünüz...

Çıxmışdım elifbalıqdan. (ÉMDA / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

gét-di-**niz**

Hayana **gétdiniz** düzü bilmirem,

Nağıllı, dünyamız uçdu o gündən. (ÉMDA / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

gör-dü-**nüz**-mü

Denizlerden ayrı düşüb

Bu da ona qeher olub...

Xezeri **gördünüz**mü ola? (AHV / Xezer Haqqında Düşünceler)

-6. III. Çokluk Şahıs İyelik Eki /+lAr/

daşır-dı-**lar**

aşır-dı-**lar**

<<Dünya bizim olacaq>>

Dédikce – **daşırdılar**.

Axır ki, bir binanı

Dévirib aşırdılar... (ÉMDA / Qanlı Géce)

yaşa-dı-**lar**

Birce il yaşadılar

Sözsüz, sakit, méhriban. (ÉMDA / Tanış Ünvan)

dé-di-**ler**

inan-dı-**lar**

yan-dı-**lar**

<<Haqq>> **dédiler** Allah'a.

O haqqa **inandılar**.

Olmayan <<haqq>> yolunda

Çox odlara **yandılar**. (ÉMDA / Günortaya Yaxın)

toxu-du-**lar**

Tülküler aylara

Toxudular çelengler. (AHV / Méşenin Nağılı)

çök-dü-**ler**

Bu her şe'r qadirler

Önünde diz **çökdüler**. (AHV / Ömrün Serhedleri - I)

çek-di-**ler**

Zirveye **çekdiler** kor yapalağı

Qartalla yanaşı dayansın déye. (BGG / Zirveye Çekdiler Kor Yapalağı)

dé-di-**ler**

Dédiler çiçekler çinarlaşıblar,

Geldim kölgesinde dincelem,

Dayan! (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

vur-du-lar

Baş **vurdular** zemilere,

Demir atlı qoç igidler(HTBG / Biçinçiler Haqqında Ballada)

dé-di-**ler**

Mene su vérmedi orda periler,

Dédiler: dağlarda qar ara, gétdim... (YŞ / Qarqar Ağıları)

2.7.7.3. Diğer Şahıs Ekleri

• Emir Kipinde Kullanılan Şahıs Ekleri

Azerbaycan Türkçesinde emir kipinde kullanılan ekler şahıslara göre değişir.

Tablo 12: Azerbaycan Türkçesinde Emir Kipinde Kullanılan Şahıs Ekleri

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs:	/-°m/	/-ek/, /-AQ/
2. Şahıs:	/-Ø/	/-°n/
3. Şahıs:	/-(s)In/, /-sUn/	/-sInlAr, /-sUnlAr/

(Kâzımov, 2010: 270-275; Buran, 2017: 86).

al-ım

<<Derdin **alım**, gécikirsən dersinə>>- déye

Anam meni <<daş>> yuxumdan bir de ayıltmaz,

O günlerim bir de dönmez, bir de qayıtmaz. (AHV / Ata Yurduq Qayıtmışam)

bax-ma-Ø

qal-Ø

Payız gülü, soyuq **baxma**,

Baxma buzlaya-buzlaya.

Yoxsa meni beyenmedin,

Di **qal** gözleye-gözleye. (ÉMDA / Bu Daşlara Maral Gelmez)

burax-Ø

Burax bu suyu, qardaşım,

Bu arx bu suyu götürmez! (ÉMDA / Bu Arx Bu Suyu Götürmez)

dala-sın

boya-sın

Körpe gicitikanlar

Dalasın ayağını,

Çiyelek, böyürtikan

Boyasın dodağını, (AHV / Azadlıq – IV)

incime-**sin**

qinama-**sin**

Yox-yox, **incimesin** Himalay, Qoşqar,

Meni **qınamasın** ne dağ, ne dere. (BGG / Zirve)

qoy-**ø**

itme-**sin**

Oğurlandı yuxuları:

- **Qoy itmesin** élin varı! (HTBG / Biçinçiler Haqqında Ballada)

salma-**sin**

Eskiklik getirib eşqim adına,

Déyib ki, **salmasın** meni yadına. (HTBG / O Qıza Déyin Ki)

apar-**aq**

İki balamız var: néçe ki varıq,

Aparaq onları bir menziledek. (HTBG / Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq)

unud-**aq**

Az qala göylere üsyan éyledin,

Üreyim, **unudaq** gel bu sévgini... (YŞ / Şükür Varlığına Şükür İlahi)

yan-**aq**

an-**aq**

Ne men seni görüm, ne de sen meni

Belke, için-için **yanaq** gizlice?..

Sessiz söhbetleri, sessiz sözleri,

Sızlaya-sızlaya **anaq** gizlice... (YŞ / Gizlice)

çix-**ın**

barış-**aq**

Çıxın yollarıma **barışaq** indi

Ay ağ çiçeklerim, ağ çiçeklerim. (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

dayan-**Ø**

goyma-(y)-**ın**

Dayan!

Bu nedir, **qoymayın** yanır bir çinar!

Éhéy, kimdir orda ocaq qalayan! (BGG / Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan)

bas-**ın**

yığ-**ın**

Arxalı köpekler, **basın** qurdları,

Yığın başınıza bu manqurdları, (GYŞ / Arxalı Köpekler Basın Qurdları)

qaz-**sınlar**

- Qoy **qazsınlar**,

qazdıqca

O yalanlar,

talılar,

Günahsız axan qanlar,

O olmazın olanlar

Bir-bir çıxacaq üze. (ÉMDA / Axşamdan Kéçende)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM İSLAM TÜRKAY'IN ŞİİRLERİ

ÉŞGİM MENİM DAR AĞACIM (1991)

BİRİNCİ BÖLÜM: BU YOL BİZİ HARA ÇEKİR GÖRESEN

1

01 Yol

02 Biz haçandı minmişik bu qatara
03 Yolumuza baxan aymı, mayakmı?
04 Bu intizar gören ne vaxt qurtarar,
05 Bilmeyirik yol, yaxınmı, uzaxmı?
06 Bu yol bizi hara çekir göresen?

07 Bu qatarda göz açmışıq dünyaya
08 Burda bilét bir ömürden bahadı.
09 Gör bir harda göz açmışıq dünyaya,
10 Belke de yol bu qatardan, qısadı?
11 Bu yol bizi hara çekir göresen?

12 Yukumuz⁴⁵ yox, uzağıq her şübheden,
13 Neyimiz var bir ürekden savayı.
14 Daha vaxtın saçlarına düşür den,
15 Nese déyir tekerlerin harayı,
16 Bu yol bizi hara çekir göresen?

17 Yuxumuzu oğurlayıb yatanlar,
18 Ömrümüzden ne vérmişik obaya...
19 Yolumuza güneş yağar, qar yağar,
20 Atılmışıq sert axına, gur çaya.
21 Gédirikmi, gelirikmi dünyaya?
22 Bu yol bizi hara çekir göresen?

⁴⁵ “Yuxu” sözcüğü “yuku” şeklinde yazıldığı için transliterasyonu yapılırken de aynen aktarılmıştır.

2

01 Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya

02 Babam giléylendi-yéye bilmirem,
03 Qursağım daralıb, me'dem daralıb.
04 Qürubda saralan güneş kimiye,
05 Kéçib ömrüm-günüm, ve'dem daralıb.

06 O géce yuxuda Babeki gördüm.
07 Dédi: dözemmirem, qebrim daralıb.
08 Ayıldım, ses geldi - Ay arvad, kiri,
09 Allaha and olsun, sebrim daralıb...

10 Çekdi eteyimden oğlum - Atacan,
11 Burda yatammıram, yataq daralıb.
12 Kéçen il aldığın köyneş üzülüb
13 Başıma qoyduğum papaq daralıb.

14 Dolandı qelbimde min arzu, istek,
15 Hardasan, ay bahar?! Bağlar saralıb...
16 Baxdım etrafıma, sıxıldı ürek
17 Mene éle geldi köksüm daralıb.

18 Körpem yatağına sığışmır daha,
19 Başı papağına sığışmır daha...
20 Hardasa Babekin qebri daralıb,
21 Qonşuda qonşunun sebrim daralıb...

22 Fikirler, xeyallar apardı meni,
23 Ruhumdan, özümden qopardı meni...
24 Çox at oynadanı atından salıb,
25 Ezelden kéçibdi çox ele dünya.
26 Daha eynindeki köyneş daralıb,
27 Kime oxşayacaq, kime çekecek,
28 Sabah ne doğacaq hamile dünya?

3

01 Koroğlunun Qocalığında Dédiklerinden

02 Bir zamanlar bu dünyanı
03 Yuxusundan oyatmışıq.
04 O xoş günler indi hanı,
05 Ölmüşük, yoxsa yatmışıq?

06 Dost olmuşuq yala-yada,
07 Aldanmışıq quru ada.
08 Derdi eşqtek bu dünyada
09 Qelbimizde yaşatmışıq.

10 Saralıbdı güllerimiz,
11 Köçüb gédib éllerimiz.
12 Quruyubmu ellerimiz,
13 Qınımızda pas atmışıq?

14 İller dönüb, qan deyışib,
15 Qohum qohumla eyışib.
16 Qardaşım yadla uyuşub,
17 Olmaz günaha batmışıq.

18 Çal-çağırılı heyat hanı,
19 O toy hanı, büsat hanı
20 Qırat hanı, dürat hanı?
21 Arxasınca daş atmışıq...

22 Hemzeler xan oldu, haray!
23 Üreyim qan oldu, haray!
24 İş bağ-bostan oldu, haray!
25 Deyirmanlarda yatmışıq.

4

01 Bu Arx Bu Suyu Götürmez

Küçük yaşımda atam herden çox böyük
bir inamla déyirdi: “Men ölü siz qalı: bu
arx bu suyu götürmez!” O vaxt bu sözün
me’nasını anlamazdıq...

02 Dağların başı dumandı,
03 Bu arx bu suyu götürmez.
04 Çayların suları qandı,
05 Bu arx bu suyu götürmez!

06 Buludlar asım-asımdı,
07 Yanan sehralar yasımdı.
08 Dé, neye qulaq asım, dé,
09 Bu arx bu suyu götürmez!

10 Uzaq dağlara qar yağır,
11 Zirveler göyleri sağır...
12 İster lap Allahı çağır
13 Bu arx bu suyu götürmez!

14 Alışır torpağım-daşım,
15 Yağan yağışlar, göz yaşım.
16 Burax bu suyu, qardaşım,
17 Bu arx bu suyu götürmez!

18 Gülür gözün ulduzları,
19 Düşür qoçun buynuzları,
20 Eriyir şimal buzları,
21 Bu arx bu suyu götürmez!

22 İnsanlar zalım olubdu,
23 Nadanlar alim olubdu,
24 Yaşamaq ölüm olubdu
25 Bu arx bu suyu götürmez!

26 Anyalar-ağ yataqlarda,
27 Fatmalar-yéne tendirde...
28 Nahaqlar-ağ otaqlarda
29 Haqqın boğazı kendirde.
30 Bu arx bu suyu götürmez!

31 Qar yağır vaxta-dövrana
32 Donuzlar peleng ovlayır.
33 Tülküler qalıb bir yana
34 Dünyanı ayı tovlayır
35 Bu arx bu suyu götürmez!

36 Qoyunlar çapıb talayır,
37 Qurdlar ot otlayır daha.
38 Uzunqulaq qoca şirin
39 Dizini qatlayır daha
40 Bu arx bu suyu götürmez!

41 Alışır torpağım-daşım
42 Yağın yağışlar, gz yaşım.
43 Burax bu suyu, qardaşım,
44 Bu arx bu suyu götürmez.

5

- 01 **Azadlıq**
02 Kendden, şəherden uzaq,
03 Qéybet-zəherden uzaq;
04 Derdden, qəherden uzaq
05 Barı birce anlığa
06 Unut bütün dünyanı;
07 Unut yéri, insanı
08 Dé ki, <<Her şey benimdi
09 Bu dağlar, bu dereler
10 Yurdumdu, məskənimdi.>>
11 Bura qoruqdu - dème,
12 Unut seddi, sərhəddi.
13 Barı birce anlığa
14 Unut hədəni, həddi...
15 Mağallaq aş, eşəlen,
16 Çiçəye, güle belən.
17 Qışqır sinən dolusu.
18 Çağır éli, ulusu...
19 Uzan arxası üstə,
20 Axan buludları say.
21 Bir derindən nəfəs al
22 Sinəni aç, dé <<oxqay>>
23 Körpə gicitanlar
24 Dalasın ayağını,
25 Çiyəlek, böyürtikan
26 Boyasın dodağını,
27 Ağacların budağı
28 Götürsün papağını...
29 Bir de kola ilişib
30 Lap cırılsın köyneyin
31 Bir buzbulaq başında
32 Yıxıl, qalmasın héyin.
33 Birce udum su içib,
34 Ara vér nəfəsinə;
35 Qulaq as bu məşədə
36 Sükutun nəğməsinə...

6

01 **Ellerim**

02 Ellerimi tapammıram,

03 Bir elim üzüm derir;

04 Bir elim-alma,

05 Bir elim-pambıq.

06 İş-çox,

07 Mehsul-bol.

08 Yığ, qardaşım, yığ!...

09 Bir elim şə'r yazır,

10 Bir elim torpaq qazır,

11 Bir elim çörək dalınca gédib,

12 Bir elim göz yaşı.

13 Yaman qarışıb

14 Ellerimin başı.

15 Ellerimi tapammıram:

16 Bir elim ata-anamın

17 Qocalığının yanında;

18 Bir elim körpemin eyninde

19 Qayğı donunda.

20 Ellerim özümün déyil,

21 Göz yaşı gözümün déyil...

22 Bir siqarét yandırın,

23 Qoyun damağıma

24 Ellerimin elinde işi var.

25 Bu heyatdı, qardaş.

26 Néçe cür biş-düşü var...

27 Açılar ellerimin başı,

28 Bir gözel günde,

29 Ömrümü size bağışlayaram

30 Bir acı siqarétin evezinde.

01 Arxada Hesret Var Qarşıda Hesret

02 Bu vaxtın elindən qaça bilmedim,
 03 Göyler göye çekdi, yerlər torpağa.
 04 Çıxdı qanadlarım, uça bilmedim
 05 Arana, yaylağa, Qarsa, Qazağa;
 06 Haçandı sesleyir min arzu qismet
 07 Arxada hesret var, qarşıda hesret.

08 Gédimmi, qalımmı? - suallar ağır,
 09 Dolaşıq yolları men néce séçim?
 10 Yağır, yollarıma qaya-daş yağır,
 11 Hansına üz tutum, hansından kéçim,
 12 O yanda qürbet var, bu yanda qürbet
 13 Arxada hesret var, qarşıda hesret.

14 Alıb ömrümüzü aparır iller,
 15 Bél bağlamaq olmur bahara, yaza.
 16 Qovur bir-birini aylar, fesiller,
 17 Çiçekler boy atır üzü payıza.
 18 Gözümde açılır, solur tebiet
 19 Arxada hesret var, qarşıda hesret.

20 Taléyin qeribe oyunları var,
 21 Qelbimi göyneden intizara bax!
 22 Qışda çiçekleyir be'zen ağaclar
 23 Ömrün avqustunda yağan qara bax!
 24 Orda oğul-uşaq, burda mehebbet
 25 Arxada hesret var, qarşıda hesret.

26 Dünya heminkidir: gözü-könlü tox...
 27 Éle atılırıq her axan çaya.
 28 Hele özümüzden xeberimiz yox,
 29 <<Vefasız>> déyirik qoca dünyaya;
 30 Gelirik, gédirik - bu da bir adet,
 31 Arxada hesret var, qarşıda hesret.

8

01 Mene Tanışdı

02 Ne gözel yayılıb sürü çemende,
03 Başını qaldırıb baxmır héç neye.
04 Boranda, yağışda, dumanda, çende,
05 Otlayar, otlayar ölmesin déye,
06 Baba, bu qoyunlar mene tanışdı.

07 Yastı quyuqları başından ağır,
08 Qırxılar, sağılar, satılar... dinmez.
09 Sebirli, temkinli, abırlı, fağır,
10 Özge sürülere qatılar, dinmez,
11 Baba, bu qoyunlar mene tanışdı.

12 Gün kéçdi, ay kéçdi, iller ötüşdü,
13 Sirkdeki vehşiler ehlileşdiler.
14 Gün doğdu, hamının yoluna düşdü,
15 Gör neler... gör kimler ehlileşdiler,
16 Baba, bu qoyunlar mene tanışdı.

17 Sıxır varlığını, sıxır duygular,
18 Sirdir bu dünyanın torpağı, daşı.
19 Herenin öz yéri, öz deyeri var,
20 Birinin quyuğu, birinin başı...
21 Baba, bu qoyunlar mene tanışdı.

22 Doymuşam, doymuşam bu menzereden;
23 İndi sedlerini aşan bir çayam.
24 Uzaqda olsam da dağdan, dereden
25 Men de adamların arasındayam,
26 Baba, bu qoyunlar mene tanışdı.

9

01 Nağıla Çox İnanma

02 Seher - dolu, günorta - gün, axşam - bulud,
03 Di gel baş aç bu deyişen havalardan.
04 Sen dünənki alqışları bu gün unut.
05 Söhbət açma axan seldən, yağın qardan...

06 Gah kükreyib mecrasını aşır bu çay,
07 Gah durulub axır sısqa bulaq kimi.
08 Bir-birine benzemeyir bu ay, o ay,
09 Uşaq - ahıl, ahıl gelir uşaq kimi...

10 Gündüz - te'rif, axşam - alqış, gece - şille,
11 İsti, soyuq... Gah açılır, gah tutulur.
12 Barış, vuruş... Vuruş, barış ayla, ille,
13 Unudulan qardaş olur,
14 Qardaş olan unudulur...

15 Xoş tebessüm, hede-qorxu, ümid-güman...
16 Bu havada yaş alışır, quru yanmır.
17 Gah gün çıxır, gah qar yağır, gah da duman
18 Bu havadan felek özü baş açammır.

19 Qara zurna haldan hala düşmededi,
20 Oyna görüm!
21 Havalar héy deyişmede...
22 Un, su... su, un...
23 Yoğrulmada, bişmededi...
24 Qemle, sévinc, toy ile yas déyişmede...

25 Yuxularda gördüklerin - seher doğru...
26 Seher doğru gördüklerin - axşam oğru...
27 Axşam oğru gördüklerin - gece nağıl...
28 Sen uşaqsan, qar, yağış, gün...
29 Ne ferqi var?!
30 Éh, nağıla çox inanma,
31 Çıx gét, oğul.

10

01 Deyme Könlüme

02 Sene néylemişem, deyme könlüme
03 Men ki senden ötrü oddan keçmişem.
04 Birce üreyimi qorumaq üçün
05 Ünvanndan keçmişem, addan keçmişem.

06 Seni işıq bilib uçdum yéline
07 Aldandım yalançı parıltılara.
08 İnandım diline, düşdüm eline,
09 Menim tek çoxunu qoydun avara.

10 Hele ümidim var özüme gelem,
11 Yaxşı neyin varsa yalanmış, yalan,
12 Ayaq üste gezen daş bir héykelem,
13 Birce üreyimdi salamat qalan.

14 Menim her addımda canım alansan,
15 Yadların gözünde yaşa dönmüşem.
16 Sen melek donunda qara yalansan,
17 Qarşında héyretnden daşa dönmüşem.

18 Yaşayır üreyim bu daş qefesde.
19 Özüm öz içimde dustağam hele.
20 Düşüb arzuların qolları üste,
21 Xeyallar qoynunda oyağam hele.

22 Sene daş gerekdi: barı tikmeye,
23 Sene daş gerekdi: serhed çekmeye.
24 Elimi daş kimi vérmişem sene,
25 Dilimi daş kimi vérmişem sene,
26 Doxunma, penahım bir üreyim var,
27 Daşlansa inan ki, évini yıxar.

11

01 Behmen Vetenoghluna

02 O dağlarda giléylenme, amandı,
03 Sesin gelib bize çatdı, qardaşım.
04 Bu da béle bir dövrü, zamandı:
05 Buralarda çathaçatdı, qardaşım.

06 Orda senin şə'rin, sözün yaralı,
07 Burda benim rengim-rufum saralı.
08 O dağlarda qéybetlerden aralı
09 Kéf-damağdı, toy-büsatdı, qardaşım.

10 Köçüm gétđi o durnanın köçünde,
11 Méylim yoxdu dövletinde, héçinde...
12 O güllerin, çiçeklerin içinde
13 Könül çoxdu, can rahatdı, qardaşım.

14 Burda yolu bağı qalıb filin de,
15 Orda céyran qayaların bélinde...
16 Burda ömür saatların elinde,
17 Orda öten vaxt azaddı, qardaşım.

18 Yaddan çıxar orda qem de, qeher de,
19 O dağlarda bal dadıyar zeher de.
20 Qebire de basabasdı şeerde,
21 Orda şükür, iş babatdı, qardaşım.

22 Déyirsən ki <<Ömür yarı, bes hanı?..>>
23 Kim qazandı, o şöhreti o şanı?
24 Kim sıyrıla, kim qınında paslanı.
25 Bilmek olmaz, bu heyatdı, qardaşım.

26 Bu deryadı, burulğundı, axındı,
27 Hünerin var: bu axında ax indi.
28 O dağlarda tanrı sene yaxındı,
29 Orda ölmek mükafatdı, qardaşım.

12

01 Yazıqlar

02 Dağdan bir qaya düşdü,
03 Héllenib çaya düşdü,
04 Néçesi haya düşdü,
05 Dere uğundu gétđi,-
06 Yazıq dere...

07 Ovçu bereye yatdı,
08 Céyrana gülle atdı.
09 Dağı-daşı oyatdı,
10 Bere uğundu gétđi;
11 Yazıq bere...

13

01 Senden Gözüm Su İçmeyir

02 Bir an kimi kéçen aydan,
03 Günden gözüm su içmeyir.
04 Dünen torpağa sepdiyim
05 Denden gözüm su içmeyir.

06 Ne yatıbsan qafıl, oyan!
07 Kül soyusa gécdir ha yan.
08 Téllerimi sıgallayan
09 Çenden gözüm su içmeyir.

10 Günde bir söz véren dünya,
11 Qılığına giren dünya.
12 Qulağını gören dünya,
13 Senden gözüm su içmeyir.

14

01 Güldüm Ağlaya Ağlaya

Celil Memmedquluzadenin xatiresine.

02 Viran qalmış bu dünyaya

03 Geldim ağlaya-ağlaya.

04 Gördüklerim uyğu imiş,

05 Bildim ağlaya-ağlaya.

06 Anladığca men işini,

07 Atdım qalmağın daşını.

08 Çoxlarının göz yaşını

09 Sildim ağlaya-ağlaya.

10 Dağa qardaşam dözümle,

11 Goru görmüşem gözümle.

12 Derdimi özüm-özümle

13 Böldüm ağlaya-ağlaya.

14 Boş çıxdı üz tutdum kime,

15 Dünya namerd imiş déme,

16 Göz yaşım axdı içime,

17 Güldüm ağlaya-ağlaya.

15

01 Arazdan Çox Yazan Bir Şaire

02 Éle Araz déye giléylenirsen

03 Onun ne günahı, Araz néylesin?

04 Bir çayla ikiye bölünüb veten

05 Tanrıdı penahı, Araz néylesin...

06 İçmek isteyirsen şe'rinde onu

07 Yalançı mehebbet ahdı-amandı.

08 Bu hicran deryadı, görünmür sonu

09 Sıldırım sahillər ölümdü, qandı...

10 Yazma démirem ki, yaz, gelende teb,

11 Araz ha yozula, yéne tükenmez.

12 Çinar qelem ola, Xezer mürekkeb

13 Bu qem ha yazıla, yéne tükenmez.

14 Buna ne ad vérek, gétme uzağa

15 Üzbeüz bir qonşun öle gétmirsen.

16 O tayı bu taya çağırən qağa,

17 Bu tayda menimle yola gétmirsen.

18 Hereye bir qara yaxırsan, ne qem,

19 Düz birce özünsen, bir de papağın.

20 Kimin ünvanına bir xoş söz désem

21 Açılmır düz bir ay qaşın-qabağın.

22 Éle qışqırırsan <<Araz, yan, Araz>>,

23 Çayın kölgəsində yatma, amandı.

24 Bu tayda bəş dostun yoxdu, bunu yaz

25 Yoxsa aralığı qatma, amandı.

26 Éle Araz déye giléylenirsen,

27 Onun ne günahı, Araz néylesin?

28 Bir çayla ikiye bölünüb veten

29 Tanrıdı penahı, Araz néylesin?

16

01 K      

02 Sen elli yaşında hele uşaqsan,
03  oxdan   mr n-günün yarıdan k      .
04 Her b      n        qanlıb      n
05 Seninki adamlı  sarıdan k      .

06 Bir cındır xanım var: bilir ner seni,
07  oxu yola vııı birteher seni.
08 Qapıdan girmirsən, g         seni,
09  apı  talayırsan barıdan k      .

10 Sen t       deymemiş dışlı hevesen,
11 B       ruhumuza d       g      .
12           g         fıl      , devesen;
13 Ayıl, xırdalığın darıdan k      .

14 Birce hime benddi hirs      n
15 Qorxun yox   landan - s      n a ı ı.
16 Zeher tulu usan, kin dağarcığı;
17 Zeherin eqrebd      n k      .

18 Daha qalan qalı ,        a  lanı ,
19 Tal      n yazısı g        , da  lanı .
20 Daha olan olub, qapı bağlanış;
21 Seninki <<qapıdan-qarıdan>> k      .

17

01 **Quruyan Ağaclar**

02 Bir güler baxışdan daş çiçekleyer,
03 Payız külekleri soldura bilmez.
04 Bir qayğısız ömür quruyar géder,
05 Yüz bahar gelse de güldüre bilmez.

06 Nedir tebietde ömür - bir şüşe,
07 Hele çox işleri duymayıriq biz.
08 Bir palıd yıxılsa, hayqırar méşe,
09 Ağaclar quruyar sessiz, semirsiz.

10 Ağaclar quruyar, döner héykele,
11 Géciken baharla qalar kúsülü.
12 Kölge düşen yérde démirem hele,
13 Benövşe çiçekler boynubükülü.

14 Dünyanın işleri qeribe imiş,
15 Baharın ovcunda saralar çinar.
16 Quşlar budağından hele köçmemiş,
17 Yaşıl yarpaqların uçuşu başlar.

18 Hele çox işleri duymayıriq biz,
19 Külek kéflenende tövşüyer méşe,
20 Ağaclar quruyar sessiz-semirsiz,
21 Görse yarpaqsızı, üşüyer méşe.

22 Bir duyğu, bir sual sıxar qelbimi,
23 Göylerin göresen, xeberi varmı?
24 Pöhreler géciken qayğılar kimi,
25 Göyerer, kim bilir, göye çatarmı?

26 Ağaclar, yıxılar, kölgesi itmez,
27 Duymaz, ağac-ağac soyular méşe,
28 Ağaclar quruyar, yatar, éşitmez,
29 Tek balta sesine ayılar méşe.

18

01 Qırmızı Feryad

02 Dözemmirsən sen hicrana,
03 Ay və'desiz solan lale,
04 Bir qırmızı feryad olub
05 Saçlarını yolan lale.

06 Kim çəkibdir seni dara,
07 Nedir köksündeki yara?
08 Obaşdan baxıb yollara,
09 Ay gözleri dolan lale.

10 Derdimiz bir: ne sen, ne men,
11 Sıxır seni bu çöl-çemen.
12 Ömür boyu al géyinen,
13 Bağrı qara olan lale.

19

01 Géce Növbəsindən Sonra

02 Cibləri,
03 Qoynu-qolutuğu
04 Géceyle dolu,
05 Üzünde
06 Lampaların sarı işığı,
07 Fikrinde isteklisi,
08 Ömrünün-gününün yaraşığı.
09 Qulaqlarında
10 Motorların gürültüsü.
11 Pénceyinin yan cibində
12 Boşalmış papiros qutusu.
13 Üreyində
14 Hele de oyaq qalan
15 Ümidi, isteyi...
16 Éle bil
17 Bu dünya onun idi,
18 Qemin, kederin sonu idi.
19 Qayıdırdı évine
20 O, sévine-sévine...

20

01 Uçurum Ölüme Doğru

02 Uçuruq

03 ölüme doğru,

04 Qaçırıq

05 ölüme doğru.

06 Kéçib sévincin içinden

07 Xoşbextliyin dalınca

08 Köçürük

09 ölüme doğru.

İKİNCİ BÖLÜM: HER ŞÉYİ TEZEDEN BAŞLAYAM GEREK

21

01 **Gel Ay Bahar**

02 Qayaların buz salxımı

03 gilelendi:

04 Derelere, düzenlere

05 gül elendi

06 Qış göylerde

07 şimşeklerle güllelendi.

08 Bahar geldi,

09 Gel, ay bahar!

10 Güneş yédi

11 lal suların qaymağını.

12 Alışdırdı

13 düzler lale çırağını.

14 İl çevirdi

15 yéne yaşıl varağını:

16 Bahar geldi,

17 Gel, ay bahar!

01 Her Şeyi Tezeden Başlayam Gerek

02 Ömür-gün eriyir yağın qar kimi,
 03 Yollarda nefesim tengiyir daha.
 04 Ömür-gün dönermi ilk bahar kimi?
 05 Ömür-gün dönermi durnalar kimi?
 06 Ümidim qalıbdı gelen sabaha.
 07 Her şeyi tezeden başlayam gerek.

08 Ayın sinisini alıbdı bulud,
 09 Sehere ne qeder qalıb, bilmirem.
 10 İten günlerimi üreyim, unut.
 11 Onu kim elimden alıb, bilmirem.
 12 Saçıma qar yağıb ömrün qışından,
 13 Ayrılıb elimin işsiz işindən,
 14 Ayrılıb gözümün axan yaşından
 15 Her şeyi tezeden başlayam gerek.

16 Gözüm su içmeyir bu gelen qışdan,
 17 Bu ayın, bu günün sonu görünmür.
 18 Göylere baxıram durub obaşdan,
 19 Güneş hayandadır, hanı, görünmür.
 20 Yatıb qar altında yallar, yamaclar,
 21 Yatıb mışıl-mışıl bir uşaq kimi.
 22 Yazda gül açacaq otlar, ağaclar:
 23 Yaza çıxmaq üçün bu torpaq kimi
 24 Her şeyi tezeden başlayam gerek.

25 Mene gözdağıdır qoca savalan,
 26 Éle héy göstərir yağın qarını;
 27 Araz aralıqda dönüb günaha.
 28 Sanki lilli-lilli axıb sabaha,
 29 Yuyub temizleyir günahlarını.
 30 Araztek yumaqçün günahlarımı
 31 Hele çox axmalı, durulmalıyam.
 32 Hele göremmirem özüm-özümü,
 33 Diklenen yollarda yorulmalıyam,
 34 Her şeyi tezeden başlayam gerek!

35 Dağlara direnir yolumun ağzı,
 36 Bilirem, dizimi daş aparacaq.
 37 Gerek ağlamayam, sızıldamayam,
 38 Ağlasam, gözümü yaş aparacaq.
 39 Min ildir yatıram fil qulağında,
 40 Bu yollar hele çox baş aparacaq.
 41 Bu xezan altında uyuyur ruhum,
 42 Ne vaxtsa göyerib çıxmalıyam men.
 43 Bir vaxt od oğrusu olubdu adım,

44 Dünyaya güneşte baxmalıyam men
45 Her şeyi tezedən başlayam gerek.

46 Deyişib ünvanım deyşib adım,
47 Deyişib, déyesen, yaxınım-yadım.
48 Qelbim yad ürekde donur, déyesen.
49 Adım bir dodaqda yanır, déyesen...
50 Qırıb ruhumdakı buz laylarını,
51 Könlüme, gözüme bahar gelecek
52 Dolanıb taléyin dolaylarını,
53 Alnıma yazılan o yar gelecek...
54 Yéter yağan qardan, qışdan giléyim,
55 Yollarıma yağan daşdan giléyim,
56 Her şeyi tezedən başlayam gerek.

23

01 **Araz Burda Üreklerden Axar Héy**
02 Ahım qalxıb bulud-bulud köç éyler,
03 Ağrı Dağda ildırımlar çaxar héy...
04 Bu serhedler isteyimi héç éyler
05 Üreyimde yağışlarım yağar héy...

06 Bêş addımda sesim-ünüm yétmeyir,
07 Ha gédirem bêş addım yol bitmeyir,
08 Tanrı niye bir möcüze étmeyir?
09 Bu qem bizi yandırır héy, yaxar héy.

10 Yurdum-yuvam paçalanıb bölünüb,
11 Ana dilim haçalanıb bölünüb,
12 Ürekler de parçalanıb bölünüb
13 Araz burda üreklerden axır héy.

14 Nese çatmır söhbetimde, sözümde,
15 Zara gelib döze bilmir dözüm de.
16 Yaşıl gözlü bir ümid var gözümde,
17 Kömür bextim, kömür gözüm baxar héy...

24

01 Ölemmerem

02 <<Üzün gülmür>> - déme mene,

03 Gülemmerem, gülemmerem.

04 Deryada neyim qalıbdır,

05 Bilemmerem, bilemmerem.

06 Düz yollarım tepe, dere,

07 Yıxılmışam néçe kere.

08 Arzum yélken açan yére

09 Gelemmerem, gelemmerem.

10 Yollar meni çapıb, soyub,

11 Döyülmekden gözüüm doyub.

12 Béle derdi-seri qoyub

13 Ölemmerem, ölemmerem.

25

01 **Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle**

02 Bu géce ne yaman uzandı béle,
03 Göylere baxmaqdan qaraldı gözüm.
04 Bu géce ne yaman uzandı béle
05 Hardasan, ay seher, ay canım-gözüm?!

06 Ümidim oyaqdır, qulağı sesde,
07 Uçan xeyallara çata bilmirem,
08 Daş kimi yatırdım torpağın üste
09 İndi qu tükünde yata bilmirem.

10 Gözüm baxa-baxa axır ulduzlar,
11 Her ulduz bir talé, bir ömür-gündür...
12 Axıb yaxalardan çıxır ulduzlar,
13 Göy üzü, yér üzü düyün-düyündür...

14 Gözlerim géceye öyreşir daha,
15 Beyaz téllerimde açılır seher.
16 Baxa bileremmi gören sabaha?
17 Yaşamaq birteher, ölmek birteher.

18 Ulduz soyuqluğu qalıb gözümde,
19 Her şeyi bir rengde, bir biçimdedir.
20 Meni qınamayın kölgem üzümde,
21 Seherim, işığım öz içimdedir.

22 Géce adalara dönüb otaqlar,
23 Yuxular, duyğular en zerif şüşe.
24 Yarasa yuvası olub papaqlar,
25 Néce baxacaqlar sabah güneşe.

26 Qeriblik uyuyur dağ havasında,
27 Xınası göyerir daşının üste.
28 Qartallar devdenir öz yuvasında,
29 Uçur yapalaqlar başının üste.

30 Ay girib buluda şö'lesi sönüb,
31 Bağrı çatlayacaq İsaq-Musağın.
32 Bülbülün nalesi laylaya dönüb,
33 Şirindir yuxusu uşaq-muşağın.

34 Bu géce uzansa, uzansa bir az,
35 Qelbimdəki seher oyanacaqdır,
36 Ömür süreceyem öz işığımda,
37 Gécem qırmızıya boyanacaqdır.

38 Çekilse yolumdan géce-qaranlıq,
39 Néylerem eriyen sebre, dözüme?!
40 Qelbimin ışığı yansa bir anlıq,
41 Düşmen kesilerem özüm özüme!
42 Bu géce ne yaman uzandı béle?

01 Bu Sulh Ölümdü

İzrail müstemlekeçileri Felestin
azadlıq hareketi başçıları ile sülh
danışığıları keçirmek istemişler.
Lakin redd cavabı almışlar.

Qezétlerden.

02 Meni qınamasın, éller, obalar,
03 Ağbirçek neneler, düşgün babalar.
04 Qoy benim boynuma bütün baballar
05 Dünyada neyim var bölüm-bölümdü,
06 Men sulh istemirem,
07 bu sulh ölümdü!

08 Kime yön çevirim, kime el açım,
09 Hele didergindi qardaşım, bacım.
10 Ölüb dirilmekdi daha elacım.
11 Döyüşüm dünyaya teze gelimdi,
12 Men sulh istemirem,
13 bu sulh ölümdü!

14 Zeherdi, tökülüb aşımın altda,
15 Uyuyan ilandı daşımın altda,
16 Tük yastıq kimidir başımın altda,
17 Qefesde oxuyan söz bülbülümdü.
18 Men sulh istemirem,
19 bu sulh ölümdü!

20 Kırmızı kederdi, o, şadlıq déyil,
21 Bir parça çörekdi, azadlıq déyil.
22 Xaraba könlümdü, abadlıq déyil,
23 Yanıb tükenmişem, qalan külümdü.
24 Men külün altında,
25 bu sulh ölümdü!

26 Manqurt papağıdı bu sülh başımda,
27 Gül açan ağacdı qarlı qışımda,
28 Menim torpağımda, benim daşımda
29 Qırılan mēşemdi, solan gülümdü,
30 Men sulh istemirem,
31 bu sulh ölümdü!

32 Hanı öz tarixim, kimem, neçiyem?
33 Yérsizem, yurdsuzam, qulam, kiçiyem.
34 Özüm öz évimde kirayeçiyem
35 Mütilik, fağırılıq qardaş, zülümdü,
36 Men sulh istemirem,
37 bu sulh ölümdü!

38 Meni qınamasın, éller, obalar,
39 Ağbirçek neneler, düşgün babalar.
40 Qoy benim boynuma bütün baballar
41 Biçare vetenim bölüm-bölümdü:
42 Men sulh istemirem,
43 bu sulh ölümdü!

27

01 **Belke**
02 Od göyler oğludur - déyib babalar,
03 Doğub buludların şimşeklerinden.
04 Suyun da öz yéri, öz yatağı var,
05 Süzülür dağların eteklerinden.

06 Doğma ümmanlara qovuşsun déye
07 Yağışların yolu yére sarıdı.
08 Od yanır,
09 Alovu yükselir göye,
10 Belke
11 Bu, onların é'tibarıdır?

28

01 **Ay Bağban Hardasan**
02 Ay bağban, hardasan, varsansa ayıl:
03 Axı düz-dünyanı basıb bu ağac.
04 Öten buludları şişe kéçirdir
05 Bağın nefesini kesib bu ağac.

06 Qamarlayıb emir héy solu-sağı
07 Göyden buludları, yérden torpağı.
08 Birce an dinc durmur eli-ayağı,
09 Ömür boyu barsız, kasıb bu ağac.

10 Başının üstünden quşlar pérıkdi,
11 Ayağı altında nardı, erikdi,
12 Tenekler elinde yaşıl hörükdü,
13 Torpağı saçından asıb bu ağac.

14 Doğranır pöhreler burda biteli,
15 Bir polad baltadan yapışıb eli.
16 Adını démirem qara kölgeli
17 Yaşıl héykel kimi susub bu ağac.

29

01 **Türk Oğlu Türkem Men**

02 Salam, éy manqurt qardaşlar,
03 Qoyunlaşmış
04 Qurd qardaşlar,
05 Atın cılğı papaqları,
06 Qulaq asın bir an barı:

07 Göyden gelib eslim-soyum:
08 Menem,
09 Türk oğlu Türkem men!
10 Güneş-mayam, bulud-suyum,
11 Menem,
12 Türk oğlu Türkem men!

13 Atam-Tanrı, anam-boz qurd,
14 Min adım var, yérim min yurd...
15 Tatar, Türkmen, Qırğız, Başqırd:
16 Menem,
17 Türk oğlu Türkem men!

18 Süreyinden uzaq olan,
19 Öz içinde yasaq olan,
20 Teklenib yalquzaq olan:
21 Menem,
22 Türk oğlu Türkem men!

23 Görmüşem her bir ağrını,
24 Sévmişem merdi-doğrunu.
25 <<Menem>> déyenin bağrını
26 Yaran Türk oğlu Türkem men!

27 Torpaq bize veten-ana,
28 Düşübdür min bir dastana.
29 Gündoğandan-günbatana
30 Saran Türk oğlu Türkem men!

31 Qürbet bildim bu alemini,
32 Sévdim onu ustad kimi.
33 Zamanı minib at kimi
34 Yoran Türk oğlu Türkem men!

35 Bir vaxt arzuma çatmışdım,
36 Cengin daşını atmışdım.
37 Fil qulağında yatmışdım
38 Duran Türk oğlu Türkem men!

39 Yadlaşıbdı bu kend-o kend
40 Altay, Tebriz, Kerkük, Derbend
41 Param-parça, böyle bend-bend
42 Viran Türk oğlu Türkem men!

43 Salam, éy manqurt qardaşlar!
44 Qoyunlaşan
45 Qurd qardaşlar!
46 Atın cılğı papaqları
47 Tanıyın bu dostu-yarı.

48 Bölünse de bir élimiz,
49 Yaşayır tanrı dilimiz!
50 Açaq, açaq gözümüzü,
51 Tanıyaq öz-özümüzü;
52 Déyek: <<Türk oğlu Türkem men!>

30

01 Derdim Dünya Yaşındaymış

Aşiq Elesgere

02 Ömrüm-günüm oldu talan,
03 Düşmenlerim yalan, yalan!
04 Heyatıma balta çalan
05 Ocağımın başındaymış.

06 Gör nelerdi, neler, varım,
07 Gözde çenim, başda qarım.
08 Qelbimdeki ağrılarım
09 Dème dünya yaşındaymış!

10 İsti-soyuq, şirin-acı
11 Hamsı birdi: qardaş-bacı.
12 Könlümünse éhtiyacı
13 Görmemişem, qarşımdaymış.

14 İslam-dinim, Türkay-adım.
15 Hicran-dostum, qem-ustadım.
16 Çox çalışıb-çabaladım,
17 Heyat da öz işindeymiş.

31

01 Ölüm

02 Bu heyat bir deryadır;
03 Bu deryanın dibinde
04 Üzürük balıq kimi,
05 Gezirik balıq kimi...
06 Bizden uzaqdakılar,
07 Gözden uzaqdakılar
08 Başımızın üstünde
09 Yaşayır xaliq kimi...

10 Yuxarıda xaliqler...
11 Aşağıda balıqlar...

12 Xaliqler qarmaq atır,
13 Balıqlar tora düşür...
14 Belke de ölüm budur?
15 Éh, ömür-gün ötüşür...

32

01 Sévgim Mene Qenim Oldu

02 Mene qalan ağrım-acım,
03 Sévgim mene qenim oldu...
04 Éşqim benim dar ağacım,
05 Sévgim mene qenim oldu.

06 Uçrumda biten velesdim,
07 Derin qatlara telesdim.
08 Qılıncı tek qınımı kesdim
09 Sévgim mene qenim oldu.

10 Sine gerdim tufanlara,
11 Ümid bağladım bahara.
12 Arzum meni çekdi dara,
13 Sévgim mene qenim oldu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: GELİREM QARŞIMA ÇIXANIM YOXDU

33

01 Atama Mektub

02 Başım yad ellerde benim, ay dede,
03 Bağışla, yanına gele bilmirem.
04 Düşmüşəm kemende, çıxılmaz oda;
05 Ağlaya bilmirem, güle bilmirem.

06 Görmürem dövremde qohum-qardaşı
07 Götüre yolumdan qayanı, daşı.
08 Üreyime axır gözümün yaşı,
09 Gözümün yaşını sile bilmirem.

10 Ne déyim bu zalım vaxta-zamana?
11 Her şey bürünübdür çene, dumanı.
12 Sığınıb qalmışam baxta-gümana,
13 Yaşaya bilmirem, öle bilmirem.

34

01 Bu Gün Bayramındır

02 Bu gün bayramındır,
03 oturmuşum tek,
04 Fikrim peren-peren...
05 Düşünürem, meni anan varmı gören?
06 Éh, senden başqa kim var, kim olacaq?
07 Bilirem...
08 Elimde bir qedeh qem,
09 Sağlığına çekirem başıma
10 Mestem:
11 Qabağımda
12 Bir çimdik duz,
13 Bir dilim quru çörek...
14 Sağ ol, ana! Bayramın mübarek!
15 Bu gün bayramındır...
16 Sağlığına bade qaldırıram,
17 Elimde bir qedeh qem,
18 Gözümün-könlümün seni kem...
19 Gözünün, könlünün meni kem...
20 Bilirem...
21 Barmaqlarımı yandırır
22 Papiros kötüyüm.
23 Özüm özümə tuşlanmışam.
24 Zamanın elindedir tetiyim.
25 Fikirlerim derbeder.
26 Helelik, bu qeder...

35

01 **Hesret Yağışı**

02 Qeriblik bürüyüb cıdırı-izi,
03 Köçübdü göllerin sonası, yoxdu.
04 Bağların saralıb-solub benizi.
05 Éle bil menimtek anası yoxdu.

06 Tutulub göylərin qaşı-qabağı,
07 Elləri qoynunda qalıbdı dağlar.
08 Méşenin çaylara yağən yarpağı
09 Hesret mektubudu, oxuyan ağlar.

10 Budaqlar, göylərə hayqıran eller,
11 Méşələr virane şəherdi, Allah!
12 Qayalar dibində titrəşən güllər
13 Qarıyan qızlardı-qeherdi, Allah!

14 Tek ağac anammı, hesret qarımı,
15 Qebirdən boy véren sedadı belke?
16 Tökülen yarpaqlar göz yaşlarımı,
17 Göz yaşı içinde adadı belke?

18 Hava nemişkendi, cıdır sürüşken,
19 Palıdlar odlara qalanıb gédır...
20 Şəherlər döşləri çulğalayan çen
21 Baharın ruhudu, dolanıb gédır...

22 Ağarır dağların saqqalı, bığı,
23 Qayalar dayanıb deyanet kimi.
24 Göy tala-baharın iten yaylığı,
25 Duman ütü çekir emanet kimi...

26 Çaylar yavaşayıb, sular durulub,
27 Ayrılıq neğmesi çalır bulaqlar.
28 Éle bil vaxt susub, zaman yorulub,
29 Éle bil çağırır meni uzaqlar...

36

01 Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün

02 Nola dönüb uşaq olam birce gün
03 O çağlarım bir de döne, gele, of...
04 Dizin-dizin imekleyem, yıxılam.
05 Anam yéne göz yaşımı sile, of...

06 Quzuları sübh-obaşdan haylayam
07 Deryaz alıb çemen boyu laylayam
08 Ulaqları alıqlayam, taylayam,
09 Üst-başımdan yovşan etri gele, of...

10 Harda qaldı o insafsız, çağlaya;
11 Yéne gelib gözlerimi bağlaya.
12 Hörüyüne el vuranda ağlaya,
13 Sonra qaçıb gülümsüne, güle, of...

14 Men gecikdim, o yamanca telesdi,
15 Köçüb gétdi, üreyimde tél esdi...
16 İsteyime béle qara yél esdi,
17 Urcah oldum bir zeherli dile, of...

18 Çox öyündüm qelbimdeki dözümnen,
19 Ağ bayraqtek yaş elendi gözümnden.
20 Böyüdükce aralandım özümnden
21 Axır düşdüm bu delisov séle, of...

22 Bu heyatdı: her addımı yarışdı,
23 Arzularım taléyimle barışdı.
24 Yaşamağa başım éle qarışdı,
25 Ömrü-günü yaman vérdim yéle, of...

01 **Daha**

02 Gözleme yolumu, gözleme, anam,
03 Başdaşını öpen ayazam daha.
04 Coşub-çağlamayır deli séllerim,
05 Sengiyib düşmüşem, ay azam daha.

06 Beyaz güller açıb qara saçımda,
07 Deli qasırğalar esir içimde.
08 Durna hesreti var köçhaköçümde,
09 Uzaqda saralan payızam daha.

10 Yandım bir nadanın fitne-fé'linde,
11 Ocaqlar çatıldı her an béliimde.
12 Dinib-danışmadım naşı elinde,
13 Daşlara çırpılan bir sazam daha.

38

01 Gelirem, Qarşıma Çıxanım Yoxdu

02 Sen vardın,

03 Dünyada ne idi derdim,

04 Sen yoxsan

05 Bir kimse hayana gelmir.

06 Sen vardın

07 Çoxuna <<ana>> déyerdim

08 Sen yoxsan

09 Dilime <<ay ana>> gelmir.

10 Gelmişəm yad kimi, uzaq kimiyem,

11 Otura bilmirem, dura bilmirem.

12 Özüm öz évimde qonaq kimiyem,

13 Elimi bir işə vura bilmirem.

14 Éle bil bu yuva déyilmiş benim

15 Gelirem, qarşıma çıxanım, hanı?

16 Dönürem, arxamca el éyleyenim,

17 Şalıyla gözünü sıxanım hanı?

18 Bu évin-éşiyin güneşi, ana

19 Dönerdik başına héy seher-axşam.

20 Sen yoxsan çekilib here bir yana,

21 Éle bil quyuya atılan daşam.

22 Gelirem yad kimi, uzaq kimiyem,

23 Erkle qapımızı aç bilmirem.

24 Doğulduğum évde qonaq kimiyem,

25 Daha qanadlanıb uça bilmirem.

26 Éle bil qeribem,

27 Bu év de qürbet!

28 Hanı gelişime açılan qollar?

29 Gözümde intizar, qelbimde hesret

30 Meni qebristana aparır yollar...

31 Senin ayrılığın qeddimi eyir,

32 Mezarın önünde tükenib sözüm.

33 Men dönüb gédirem

34 Oğlum gözleyir,

35 Sen döne bilmirsən

36 Gelerem özüm...

37 Sen vardın,
38 Dünyada ne idi derdim,
39 Sen yoxsan
40 Bir kimse hayana gelmir.
41 Sen vardın çoxuna <<ana>> déyerdim
42 Sen yoxsan
43 Dilime <<ay ana>> gelmir...

39

01 Anamı Düşünürken

02 Qeriblik, sensizlik alar üstümü,
03 Üreyim kövreler, qaynayar, çağlar...
04 Buludlar bacandan çıxan tüstümü?
05 Başımın üstünde hönkürer, ağlar...

40

01 Éşit Ne Déyirem

02 Éşit, ne déyirem, ay qoca dedem,
03 Temennalı çörek ne ağı imiş.
04 Mene can-can déyen dostum, hemdemim,
05 Sen déme amansız bir yağı imiş.

06 Ömrümde gah duman, gah çen görmüşəm.
07 Dünyanı gah qemgin, gah şen görmüşəm.
08 Ayılıb saçımı den-den görmüşəm.
09 Ağ saçlar pis günün sorağı imiş.

10 Men uddum-uduzdum bu sert yarışda,
11 Üşüdüm baharda, isindim qışda.
12 Anlayıb gördüm ki, dost da tanış da
13 Birce yaxşı günün ortağı imiş.

14 O yurddan-yuvadan düşmüşəm uzaq,
15 Gün gələr, çekiler bu qar, bu sazaq.
16 Senin buxarında alışan ocaq
17 Menim üreyimin çırağı imiş.

41

01 Atadan Anadan Uzaq

- 02 Atadan, anadan uzaq,
03 Qardaşdan, bacıdan uzaq
04 Anam, men kime lazımam?
05 İçim yanar, çölüm sazaq,
06 Gel burda bir çuxur qazaq
07 Anam, men kime lazımam?

- 08 Ayrı düşdüm budağımdan,
09 Öz yurdumdan, yatağımdan.
10 Neye deyer dédiyin - <<can>>
11 Anam, men kime lazımam?

- 12 Çapılmışam, talanmışam,
13 Yad budağa calanmışam.
14 Calaq é'tibarsız olar,
15 Anam, men kime lazımam?

- 16 Dad étmeye sözümmü var,
17 Yüyürmeye dizimmi var.
18 Boylanmağa gözümmü var,
19 Daha mende dözümmü var,
20 Anam, men kime lazımam?

01 <<Keremi>>nin Dédiklerinden

02 Bu göyün altında, yérin üstünde,
03 Menim bu dünyada kimim var, ana.
04 Gözüm gördükleri her an qesdimde,
05 Menim bu dünyada kimim var, ana...

06 Taléyin sehrası yandırdı meni,
07 Men sinan déyildim, sındırdı meni.
08 Êşqim ayaqlara éndirdi meni
09 Menim bu dünyada kimim var, ana...

10 Susmadı heyatla ömrün savaşı,
11 Üzümde qurudu gözümün yaşı.
12 İtirdim, itirdim yarı, yoldaşı
13 Daha bu dünyada kimim var, ana...

14 Deryalar qoynunda qalan gemim var,
15 Könlümün hemdemi öz elemim var.
16 Bir sazım, bir qelbim, bir qelemim var
17 Daha bu dünyada kimim var, ana...

18 Ömrümde-günümde hederem daha,
19 Başdan-ayağadek kederem daha.
20 Qelbimi götürüb géderem daha,
21 Menim bu dünyada kimim var, ana...

43

01 Géce Düşünceleri

02 Güneş qürub éder, ayaq açar şer,
03 Görünmez torpağın könül hemdemi.
04 Tebiet éle bil qara géyiner,
05 Gözleyer güneşi sehere kimi.

06 Geler yuxularda ümidlere çen,
07 Kiminse ömründe bir il ötüşer.
08 Göyler ulduz-ulduz yanar qüsseden,
09 Göz yaşı çiçeyin üzüne düşer.

10 Sükut kéşik çeker çemene, çöle,
11 Uyuyar dağ-dere, yatar élatlar.
12 Ulduzlar xelveti göz éyler güle,
13 Heyadan qönçenin dodağı çatlar.

14 Gülümser qönçeler, gören fikri ne?
15 Bülbülün neğmesi çağlar, yükseler.
16 Ses düşer gécenin qeribliyiye,
17 Bir şair tezedən dünyaya geler.

18 Baxar buludlardan ay xumar-xumar,
19 Géceler dünyanın gözü-könlü tox.
20 Hardasa anadil yéne oxuyar
21 << - Hardasan?>>
22 << - Burdayam!>>
23 << - Tapmadınmı?>>
24 << - Yox!>>

25 Güneş qürub éder, ayaq açar şer,
26 Görünmez torpağın könül hemdemi.
27 Tebiet éle bil qara géyiner.
28 Gözleyer güneşi sehere kimi.

44

01 Daş Məşe

02 Buranın sükutu qulaq batırır,
03 Ay aman, bəle de sükut olarmı?
04 Fikrimi dağıdır, sebrimi qırır,
05 Ürek bəle yérde sakit olarmı?

06 Bu yérler dağılmış bir şəher kimi,
07 Mehelle-mehelle, ocaq-ocaqdır.
08 Oğulsan sen indi düşün alemini,
09 Burda uzaq-yaxın,
10 Yaxın-uzaqdır...

11 Saatım éle bil yérinde sayır,
12 Hanı bes quşların sesi, sorağı?
13 Bilmirem evveli hardan başlayır,
14 Buradır dünyanın qurtaracağı.

15 Daşlara baxıram boyumdan uca,
16 Neheng şamlardımı?
17 Belke söndü.
18 Daşlar alay-alay, qocadan qoca...
19 Yoxsa bir ordumu, daşa döndü?

20 Her mezar tarixdir, nələr söyləyir,
21 Her daş bir arzudu, bir eldi belke?
22 Günbezler erlərin debilqesidir,
23 Qoyublar üstünə, dikəldi belke.

24 Burda hər addımın qulağı sesdə,
25 Daşlar yazılıbdı, qaralanıbdı.
26 Daşlar éle susub qəbirler üstə,
27 Sanki qaravulda sıralanıbdı.

28 Ölənlər daş olub qalxıb ayağa,
29 Ayrılıq onları yandırır-yaxıb.
30 İnsan basdırıblar qara torpağa,
31 Qaya vüqarları göyərər çıxıb.

32 Buranın sükutu qulaq batırır,
33 Ay aman, bəle de sükut olarmı?
34 Fikrimi dağıdır, sebrimi qırır,
35 Ürek bəle yérde sakit olarmı?

01 **Payız**

02 Başlayıb quşların köçhaköç demi,
 03 Méşeye bir sarı xebermi geldi?..
 04 Éle bil modabaz gözeller kimi
 05 Salxım söyüdlerin saçı gödeldi...

06 Oxuyur hesretle çinar éle bil,
 07 Nese bir giléy var dodaqlarında.
 08 Belke, düşünürəm yuvalar déyil.
 09 Boş bəşik yəllənir budaqlarında.

10 Zile köklenibdi sanki ağaclar,
 11 Méşeler qorxulu neğme olubdur
 12 Soyuqmu deyibdir, yoxsa ki, ne var,
 13 Güneşin benizi béle solubdur?

14 Quşlar bulud-bulud uçdular göye,
 15 Bir xeber getirdi şimal küleyi.
 16 Hardasa qar düşdü dağa, dereye,
 17 Üşüdü aranda payız çiçeyi.

18 Dolama dağ yolu aşırımların
 19 Asılıb çiyindən héybesi teki.
 20 Yol üste vüqarla duran çinarın
 21 Yuvalar başında méyvesi teki...

22 Qedrini bilmedik bir vaxt payızın,
 23 O aylar, o iller bir xeyal olub.
 24 Menimle gizlenpaç oynayan qızın
 25 Bu payız yanında dilim lal olub.

26 Dağlar ağ yapıncı géyir eynine,
 27 Mağara soyuqdur, kaha soyuqdur.
 28 Anam yün şalını salar çiyinə:
 29 -Hardasan, ay bala, daha soyuqdur...

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: SENDEN UZAQLARDA SARI YARPAĞAM

46

- 01 Nola Çata O Dilbere
- 02 Nola çata o dilbere
- 03 Sözüüm, ay bulud, ay bulud!
- 04 Ağlar qalıb senin kimi
- 05 Gözüüm, ay bulud, ay bulud!

- 06 Yandım oda, gündüz, géce,
- 07 Dönük çıxdı o gizlice.
- 08 Bu hesrete söyle néce
- 09 Dözüm, ay bulud, ay bulud?

- 10 Al meni de dé - qonağım,
- 11 Gör hardadı gülyanağım.
- 12 Başı üste dolub yağım
- 13 Özüm, ay bulud, ay bulud!

01 Menden Uzaqdasan

02 Menden uzaqdasan,
 03 Burda qar yağır,
 04 Gören néyneyirsen menden uzaqda...
 05 Qulağın seslense, adımı çağır
 06 Burda üşüyürem isti otaqda.

07 Her yan bir rengdedi,
 08 Başında ağ tac,
 09 Qara ile ağ gel indi ayır.
 10 Heyetde boynunu eyen bir ağac
 11 Uzaqdan ağ donda sene oxşayır.

12 Her teref ağarıb
 13 Yaxşı da pis de.
 14 Gören ne paltardı géyib tebiet?
 15 Bulud çiçekleyib başının üste,
 16 Göylere derdini déyib tebiet...

17 Arzular atlana, hesret dağlana,
 18 Ömür-gün uzana, yaş ötüşmeye...
 19 Qar yağa,
 20 Hicranın yolu bağlana;
 21 Bir de aralığa gelib düşmeye!

22 Bağrımın başını göynetdin yéne,
 23 Uzun ayrılıqdan yar küsen déyil.
 24 Baharı mektuba qoy, yolla mene,
 25 Mektubun gelmese, qar kesen déyil...

26 Menden uzaqdasan,
 27 Burda qar yağır,
 28 Gören néyneyirsen menden uzaqda...
 29 Qulağın seslense, adımı çağır
 30 Burda üşüyürem isti otaqda...

48

01 Orda Bir Söyüd Gördüm

02 Orda bir söyüd gördüm,
03 Téleri onunkitek.
04 Bir qulac kenmed idi;
05 Birce hime bend idi,
06 Yamanca kövrek idi,
07 Héyif, héyif, tek idi...

08 Orda bir söyüd gördüm,
09 Télini yélleyirdi.
10 Éle héy oxuyurdu,
11 Bilmirem ne déyirdi...

12 Orda bir söyüd gördüm,
13 Tutulmuşdu dilleri,
14 Saralmışdı téleri...

15 Orda bir söyüd gördüm,
16 Téleri onunkitek...
17 Yamanca kövrek idi:
18 Héyif, héyif, tek idi!
19 Yollara boylanırdı,
20 Alışırđı, yanırđı.
21 Belke o idi yalqız?
22 Ax, ay payız, ay payız!..

49

01 O Günden

02 Baxdım gözlerine,
03 Coşub çay kimi
04 Yanımdan acıqlı, hirsli ötüşdün;
05 Özünden xebersiz, menden xebersiz
06 Géce pencерemden düşen ay kimi
07 Süzülüb gözümden könlüme düşdün.

08 O günden alışıb yandım éle bil,
09 Ovundum tarımla-neğmeqarımla.
10 Be'zen oğrun-oğrun elimle déyil,
11 Döydüm qapınızı baxışlarımla.

12 Açdım üreyimi, qelbimin simi
13 Titredi. <<Yox>> - déye durdun qesdime.
14 Qelbimde doğulan körpe éşqimi
15 Hicrana beleyib atdın üstüme.

16 Qovuşdum hesrete o günden béle,
17 Donub gözlerimde, üreyimde qem.
18 Tek seni itirmek bes déyil hele,
19 Azıb gözlerinin qaranlığında
20 Özüm özümü de tapa bilmirem.

50

01 **Dünyanı Qınama**

02 Sen indi hardasan, gören hardasan,
03 İndi düşüremmi senin yadına?
04 Bilsem men qışdayam, sen bahardasan,
05 Donnam, el açmaram senin oduna!

06 Var-dövlət, şan-şöhret seninçün yazdı,
07 Gözünde göy maşın göy çiçək kimi...
08 Téléfon zengleri en xoş avazdı,
09 Destek ellerinde kepenek kimi...

10 Gizli nisgilin var bebeklerinde,
11 Gözlerin qaynamır, gözlerin gülmür...
12 Sen gözəl çiçəksən naşı elinde,
13 Hele indiyedek etrini bilmir.

14 Niye giléylisen özün özündən,
15 Senin ki yolunu duman almayıb.
16 Bir gile yaş kimi düşdün gözümədən,
17 Gériyə dönməyə güman qalmayıb...

18 Küseyen olubsan sen uşaq kimi,
19 Özün öz gözündə qara işıqsan!
20 Büllur qablar kimi, çilçıraq kimi,
21 O éve adice bir yaraşıqsan.

22 Hesedle baxardın özün-özünə,
23 Bextin qarasına neler déyirsən...
24 Dünya görünmürdü dünən gözünə,
25 Bu gün bes dünyadan ne isteyirsən?!

51

01 Hörükler

02 Biz ki, and içmişdim ilk eşqimize,
03 Qelbimiz bir vurar, bir de yanardı.
04 Xelveti durardıq be'zen üz-üze,
05 Téllerin şə'rimde misralanardı.

06 Baxardı arxanca anam da herden,
07 Gelecek gelinle öyünərdi o.
08 Qara hörükleri görende be'zen
09 Genclik hesretile déyinerdi o.

10 Qonşuyduq, yadlığı itireceydik,
11 Arzular, dilekler ürekde söndü.
12 Aradan çeperi götürəcəydik;
13 Hörükler kesildi, çepere döndü.

14 Anam da deyışib nese éle bil,
15 Qoy qızlar düşünsün bunları barı.
16 Men éle bilirem hörükler déyil,
17 Kesildi eşqimin ilk cığırları,

18 Ay kéçer, il kéçer, yaşar mehebbet,
19 Qelbimi yandırar, yaxar hörükler.
20 Sen mene hesretsen, men sene hesret,
21 Aradan Araztek axar hörükler.

Dostumun Ağrıları Silsilesinden

52

01 Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq

02 Köksümde sağalmaz bir yarasan sen,

03 Meni qebre kimi izleyeceksen.

04 Köksümde bir leke, bir qarasan sen,

05 Sırrını hamıdan gizleyeceksen.

06 Arxadan vurulan bir bıçaq kimi

07 Ruhuma qaranlıq getireceksen.

08 Men sene oyuncaq, sen uşaq kimi

09 Meni birdefelik itireceksen.

10 Daha sağalmağa güman qalmayıb,

11 Gériye dönmeye yolumuz varmı?

12 Biz ne sayıbmışıq, sayan ki sayıb,

13 Qarşıda görünen çiçekmi, qarmı?

14 Bir zaman anamın vérdiyi üzük

15 İndi barmağında ilana dönüb.

16 Qovuşub, ayrılan çehlimik, izik,

17 Öten aylar-illər yalana dönüb.

18 Daha tanımışıq biz özümüzü,

19 Her yanda üzünə yollar açıqdı.

20 Éle bilirsən ki, bu dünya üzü

21 Mene qaranlıqdı, sene işıqdı?

22 Saplandın köksüme bir bıçaq kimi,

23 Bir düşün, bir düşün, gör néyledin sen.

24 Qelbimde uyuyan mehebbetini

25 Özün öz elinle mehv éyledin sen.

26 İndi qovuşmayan polad yollarıq,

27 Axı yol gelmişik oddan küledək.

28 İki balamız var: néçe ki varıq,

29 Apraq onları bir menziledek.

53

01 **Seni İtirdim**

02 Dédim, ayrılığa döze bilmerem,
03 Axır ki, qelbimde dözümü tapdım.
04 Bu menden olmadı, özünden oldu
05 Arxanca sepilen izimi tapdım.

06 Dédim, ay insafsız, béle qaynama,
07 Sévgime gel deyme, odla oynama;
08 Axır ki, daş atdın könül aynama,
09 Ayaqlara düşen sözümü tapdım.

10 Günleri payıza dönen, saralan,
11 Bu men déyildimmi, dédin: aralan.
12 Senin ellerinle sönen, qaralan
13 Ocağımı tapdım, közümü tapdım.

14 Meni anlamadın, bu derd böyükdü,
15 Taléyin eşqimin gözünü tökdü.
16 Hesretin tüstüsü saçıma çökdü,
17 Men seni itirdim, özümü tapdım.

54

01 **Héç Vaxt Béle Yanmamışdım**

02 Héç vaxt béle yanmamışdım,
03 Sen yandırdın!
04 Héç vaxt béle donmamışdım,
05 Sen dondurdun!
06 Héç vaxt béle alçalmamış,
07 énmemişdim,
08 Sen éndirdin!
09 Bu dünyanı
10 Héç vaxt béle duymamışdım,
11 qanmamışdım,
12 Sen qandırdın!
13 Sağ ol! Sağ ol!

01 Men Seni Tezeden Séve Bilmerem

02 Barışaq déyirsən, nolar, barışaq,
 03 Bizi tanıyan var; dost var, düşmənlər var.
 04 Nolar, milyonlara biz də qarışaq;
 05 Sorma: <<Gözlerinde yənəmi çən var?>>
 06 Men seni tezeden séve bilmerem.

07 Gécikmiş qayğıdır méhrin, qılığın,
 08 Qara saçlarımla ağ olmusan.
 09 Ağrı yığın-yığın, dağ yığın-yığın,
 10 Ömrüme-günüme yağ olmusan.
 11 Men seni tezeden séve bilmerem.

12 Basılmış torpağam, qurtarmış işem,
 13 Seninçün gécikmiş baharam indi.
 14 Özümü özümde defn éylemişəm,
 15 Ayaq üstə gezen mezarım indi;
 16 Men seni tezeden séve bilmerem.

17 Hanı, senden ötrü qaynar gözümlə yox,
 18 Könlünü inlədən şə'rim, sözümlə yox!
 19 Gəriyə yol varmı, hanı, üzüm yox...
 20 Kime yön çevirim, üz tutum kime?
 21 Neyi isteyirsən vérim, amandı:
 22 Mehebbət isteme, sévgi isteme,
 23 Men seni tezeden séve bilmerem.

56

01 Mene İnanma

02 Burax xeyalımı, zalım balası,
03 Çıx gét üreyimden, aman günüdür.
04 Eşqim, mehebbetim yatır div kimi,
05 Hissimin, duyğumun yaman günüdür.

06 Onsuz da üreyim küsüb, usanıb,
07 Onu yuvasından qopara billem.
08 Senin gözlerinde alışıb-yanıb,
09 Évime soyuqluq apara billem.

10 Şirin dil acıyam, xoş üz möhtacı,
11 Qaynar baxışlarla besleme meni.
12 Düşübdür başımdan mehebbet tacı,
13 Bir de <<şah>> olmağa sesleme meni.

14 Sen deli deryasan, inanma mene,
15 Coşqun dalğalardan bəzib gəderem.
16 Meni sinen üste atıb-tutarsan,
17 Sahibsiz qayıqtek üzüb gəderem.

18 Xeyalın könlümü yandırır-yaxıb,
19 İterem mehebbet yağışlarında.
20 Deli sularından salamat çıxıb
21 Bataram oğlumun göz yaşlarında...

22 Burax xeyalımı, zalım balası,
23 Çıx gét üreyimden, aman günüdür.
24 Eşqim, mehebbetim yatır div kimi,
25 Hissimin, duyğumun yaman günüdür.

57

01 **Of, Of**

Vagifsayağı

02 Éle baxdı o ayüzlü, üzümə
03 Qelbim oldu para-para, of, of, of!
04 Bir ah çekdim, ahım meni yandırdı,
05 El çatmadı o gülzara of, of, of!

06 Ay üzünde heyası var, arı var,
07 Sinesinde köynek dolu narı var.
08 Gözlerindən anladım ki, yarı var,
09 Bu derdimi déyim hara, of, of, of!

10 Héc bilmirem éşqim qaragünlümü,
11 Ya qedemim bed haraylı, ünlümü?
12 O insafsız bu yaralı könlümü
13 Baxışıyla çekdi dara, of, of, of!

14 Çox déyibler bu iş haqda günahdı,
15 Yarı varsa, söz ummaq da günahdı!
16 Gözelliye göz yummaq da günahdı,
17 Qismet olub keklik sara, of, of, of!

58

01 **Hayanda Sen Varsan**

02 Daha meni gezme, meni arama,
03 Qar gelir, Lelesiz Keremem burda.
04 Melhem olammazsan könül yarama,
05 Hayanda sen varsan,
06 men yoxam orda...

07 Canımı almısan, quru külgeyem,
08 Ruhum kəşik çekir qaralan yurda.
09 Éle qarayığval, bedbext ölkeyem,
10 Göylerden daş yağır,
11 sen yoxsan orda...

12 Acıma ömrüme yağan qarıma,
13 Söylenme qaramca: <<Hardasan, harda?!>>
14 Gelme oğrun-oğrun yuxularıma,
15 Hayanda sen varsan,
16 men yoxam orda...

01 Heyat Mehebbetdi

02 Üreyim qaralan ocaq kimi ydi,
03 Birce baxışınla alışdı yéne.
04 Çökmüşdü ruhuma payız sükutu,
05 Dünyam dalğalandı, qarışdı yéne.

06 Qayıtdı sévincim, ahım-amanım,
07 Dikeldi qebirden ölmüş gümanım.
08 Çekildi göyümden çenim, dumanım,
09 İten ulduzlarım sayrıışdı yéne.

10 Éşqim qetre-qetre gelib gözümden,
11 Atmışdım biryolluq onu sözümden.
12 Sévmişdim, küsmüşdüm özüm özümden,
13 Üreyim duyğumla barışdı yéne.

14 Könlümde bayramdı, bu ne büsatdı?
15 Bir cüt qara gözün meni oyatdı:
16 Harda gözellik var, eşq var, heyatdı,
17 Heyat mehebbetdi, yarıışdı yéne...

Mavi Dünyam Silsilesinden

60

01 Mavi Mavi

- 02 Göyler kimi başım üste
- 03 Mene gülme mavi-mavi.
- 04 Bağrımda xalı toxuyub
- 05 Vurdun ilme mavi-mavi.

- 06 Men xudadan çağlayanam,
- 07 Öz-özümü dağlayanam.
- 08 Men içime ağlayanam
- 09 Gözüm silme mavi-mavi.

- 10 Bu éşq senin xetan déyil,
- 11 Tufanlarda batan déyil,
- 12 Bildim, elim çatan déyil
- 13 Yaxın gelme mavi-mavi.

- 14 Menim üçün mavi göysen:
- 15 Men torpağam, mavi göy, sen.
- 16 Axır meni bir gün duysan,
- 17 Ölmüş bilme mavi-mavi.

61

01 Yolumuz Goradı Zalım

- 02 Adın mavi ola-ola,
- 03 Gözlerin qaradı, zalım.
- 04 Yandım, qara téllerini
- 05 Külekler daradı, zalım.

- 06 Dustağam, yolu bağılıyam,
- 07 Dağ çekme, çetin ağlıyam.
- 08 Onsuz da sinedağlıyam,
- 09 Üreyim yaradı, zalım.

- 10 Mene melhem olammazsan,
- 11 Menle déyib gülemmezsen,
- 12 Derdin menle bölemmezsen
- 13 Yolumuz goradı, zalım!

62

01 Ağlama Könül Ağlama

02 O gözelin ne günahı?
03 Ağlama, könlüm, ağlama!
04 Unut bu amanı-ahı,
05 Ağlama, könlüm, ağlama!

06 O, mavi göy, sen torpaqsan,
07 Xezan döymüş bir yarpaqsan.
08 Öz eşqinde bil ki haqsan,
09 Ağlama, könlüm, ağlama!

10 Ne vaxtdır ki, gülmür üzün,
11 Qarışıb gécen, gündüzün.
12 Hicrandı söhbetin sözün.
13 Ağlama, könlüm, ağlama!

14 O sene könül bağlamaz,
15 Seni yadında saxlamaz.
16 Qelbi yoxmuş, o ağlamaz:
17 Ağlama, könlüm, ağlama!

63

01 Sen Derdlisen Men Derdliyəm

02 Sen derdlisen, men derdliyəm:
03 Derdimizi bölek, zalım.
04 Bu sévgini öldürmeyek:
05 Gel bir yola gelek, zalım.

06 İller kéçir, gün azalıb,
07 Bülbül küsüb, bağ sozalıb.
08 Ağlamaq bizemi qalıb?
09 Bir yol biz de gülek, zalım.

10 Baxmayaq heftəyə, aya,
11 Aramızdan axan çaya.
12 Ya birge gelek dünyaya,
13 Ya bir yérde ölek, zalım.

64

01 Héyif

- 02 Vaxtı kéçir, derilmeyir
- 03 Héyif o nardan, o nardan!
- 04 Dostuna pay vérilmeyir,
- 05 Héyif o bardan, o bardan!

- 06 Ağ sinemi, qarmı, ayır:
- 07 Ruzgar döyür, vaxt korlayır.
- 08 Yéyilmeyirse, xarlayır
- 09 Héyif o qardan, o qardan!

- 10 Qara bulud ötüşmeyir,
- 11 Arzu, ümid yétişmeyir.
- 12 Dodaqlara şəh düşmeyir,
- 13 Héyif o yardan, o yardan!

65

01 Néce Kéçir Ömrün Günün

- 02 Néce kéçir ömrün-günün,
- 03 Men çekenı bilirsənmi?
- 04 Güldüyümüz anlar üçün
- 05 Ağlayırmı, gülürsənmi?

- 06 Qış gelib qapını alıb,
- 07 Qara téline den salıb.
- 08 İndi üreyin yuxalıb
- 09 Men déyene gelirsənmi?

- 10 İtirdik çehlimi, izi,
- 11 Dumanlar aldatdı bizi.
- 12 Bölemmedik derdimizi,
- 13 Öz-özünle bölürsənmi?

- 14 Dağ darıxar, bil ki, çensiz;
- 15 Qan ağlayar gül çemensiz
- 16 Déyirdin: ölerem sensiz,
- 17 Men ölürem, ölürsənmi?

66

01 O Qız

- 02 Cütbayraq tek <<cüt xencer>> in bağıma taxıb
03 Varlığını feth éyleyib baxaydı o qız.
04 Seherleri güneş kimi köksümden çıxıb
05 Axşamları üreyimde yaxaydı o qız.

67

01 Bu Da Bir Behanedi

- 02 O qız dürdü, incidi,
03 Könlümün sévincidi.
04 Sévdim onu, incidi,
05 Bağım şane-şanedi.

06 Oğrun-oğrun süzer héy,
07 Üreyimi üzer héy,
08 Menden کنار gezer héy,
09 Bu da bir behanedi.

10 Çiçekdi bağça-bağı,
11 Dinc durmur el-ayağı.
12 Sinemin çarpaz dağı
13 O qızdan nişanedi.

68

01 **Xatırla Meni**

02 Ne vaxt ki qezadı, düşsem yadına
03 Bilsem darıxırsan, qaçıb gələrəm.
04 Oda tut qelbimi, hesret oduna
05 Simurq quşu olub uçub gələrəm.

06 Ne vaxt ki, qezadı, düşsem yadına
07 Oxu bu neğmemi vaxtın var iken.
08 Senin ünvanına, senin adına
09 Taléyin yazdığı bir mektubam men.

10 Oxu, bir mektubam senin adına
11 Yox éyle qelbimden qemi, qubarı.
12 Oxu, beyenmesen yandır oduna
13 Saxla xatiretek külümü barı.

14 Yandır, qoy bilim ki, yoxdu gülşenim,
15 Sonradan ağlama sen için-için.
16 Saxla xatiretek gülümü benim,
17 Düşmenin gözüne üfürmek üçün.

18 Başına qaxınclar tökülen zaman,
19 Ömrün kerpic-kerpic sökülen zaman,
20 Saçına ağ téller ekilen zaman
21 Xatırla meni.

22 Saxla ümidimi gereyin ollam,
23 Bilsem üreksizsen, üreyin ollam
24 Ac qalsan bir parça çöreyin ollam
25 Xatırla meni.

26 Bacı tenesinden qorunmaq üçün,
27 Nadan nefesinden qorunmaq üçün,
28 Bir yad hevesinden qorunmaq üçün
29 Xatırla meni.

30 Ne vaxt ki qezadı, düşsem yadına
31 Bilsem darıxırsan qaçıb gələrəm.
32 Oda tut qelbimi, hesret oduna
33 Simurq quşu olub, uçub gələrəm
34 Xatırla meni.

01 Éhéy, Kimdir Orda Ocaq Qalayan

02 Ömrün o tayından aşıb gelmişem,
 03 Çıxın qabağıma görüşək indi.
 04 Qayğılar elindən qaçıb gelmişem
 05 Çıxın yollarıma barişaq indi
 06 Ay ağ çiçəklerim, ağ çiçəklerim.

07 Baxıram ömrümün gündoğanına,
 08 Qovardım men sizi kepenek kimi.
 09 Anam qışqırdı - yıxarsınız ha?
 10 Kimse götürərdi téz qucağına,
 11 Alıb elinizi ağ çiçək kimi
 12 Baxıb üzünüze gülümseyərdim
 13 Ay ağ çiçəklerim, ağ çiçəklerim.

14 Anama baxanda batardım qeme,
 15 Eller düyün-düyün, ellikdən çıxıb,
 16 Orda neler... neler... boran, qar, yağış...
 17 Çiçək ellerini anam
 18 Sen déme
 19 Bizim ağ günlərə bağışlayıbmiş.

20 O vaxt elinizde <<elifba>> idim.
 21 Menimçün ezizdi qolumdan tutan.
 22 İl ötdü bir defe ne ise dédim,
 23 Yéne o elleri tutmaq istedim,
 24 Küsdünüz...
 25 Çıxmışdım elifbalıqdan.

26 Hayana gétdiniz düzü bilmirem,
 27 Nağıllı, dünyamız uçdu o gündən.
 28 Kéçdi aylar, iller...
 29 Sizi bilmirem,
 30 Mense arzuların tutdum elindən.

31 Dédiler çiçəkler çinarlaştblar,
 32 Geldim kölgesinde dincelem,
 33 Dayan!
 34 Bu nedir, qoymayın yanır bir çinar!
 35 Éhéy, kimdir orda ocaq qalayan!
 36 Éhéy, kimdir orda ocaq qalayan!

01 Menmi Günahkâram, Senmi Günahkâr

02 Bu néce sévdadı, néce mö'cüze?
 03 Özüm öz öhdemden gele bilmirem.
 04 Bu gündüz - mö'cüze, géce - mö'cüze,
 05 Yaşaya bilmirem, öle bilmirem.
 06 Ömrüme géciken ilk baharmısan,
 07 Yağan çiçekmisen, yağan qarmısan?
 08 Yollar ayrıcında qalmışam naçar,
 09 Menmi günahkâram, senmi günahkâr?

10 Şamama tağında saralıb gédır,
 11 Payızı qınama, payız néylesin?
 12 Ömür bağçamızı qar alıb gédır,
 13 Bu évli-uşaqılı yalqız néylesin?
 14 Qeriblik duyulur doğma sözümde.
 15 Eksini görürler iki gözümde.
 16 Seni itirmişem,
 17 yoxam özüm de...
 18 Désem ki, özümü özüme qaytar,
 19 Menmi günahkâram, senmi günahkâr?

20 Néyleyim, bu ömür talé payıdı,
 21 Saçıma yağın qar eriyen déyil...
 22 Hesret aramızda Araz çayıdı,
 23 Milyon il axsa da quruyan déyil.
 24 Déyerdin:
 25 Elçatmaz dağsan, deresen.
 26 Éh, neler çekmedin mene göre sen.
 27 Bir zaman çağırdın milyon kere sen...
 28 Arxada hesret var, qarşıda qubar,
 29 Menmi günahkâram, senmi günahkâr?!

71

01 Sévdim Gözlerini, Düşdüm Günaha

02 Sévdim gözlerini, düşdüm günaha,

03 Ömrüme-günüme sen qenim oldun.

04 Men senin en yaxın dostunam daha,

05 Sen benim ne yaman düşmenim oldun!

06 Sévgi serhedleri gizli kéçildi,

07 Çen-duman çekildi, yol-iz séçildi.

08 Gizlinde hemişe zemim biçildi,

09 Aşkarda gördüm ki, hemdemim oldun.

10 Meni héy ateşe, oda qaladın,

11 Çıxmadı yadımdan, çıxmadı adın,

12 Néynim, vüsalınla benim olmadın,

13 Deli hesretinle sen benim oldun.

01 Kéçerem Qırmızı Işıqda Bir Gün

02 Sen qırmızı donda, alov dilimi,
03 Alemi yandırıb-yaxarsan, gülüm.
04 Qaynar baxışların günəş sélimi?
05 Dünyama günəstek baxırsan, gülüm.

06 Sen kırmızı donda, qezebli sultan,
07 Baxıram hesretle qara qul kimi.
08 Bir anda édersen qanıma qeltan,
09 Yağar göz yaşlarım gümüş pul kimi.

10 Sen kırmızı donda, kırmızı bayraq,
11 Qaşların, gözlerin, ayım, ulduzum.
12 Sen kırmızı donda qızıl bir çıraq,
13 Eriyer nurunda qem-keder buzum.

14 Sen kırmızı donda, kırmızı ışık,
15 Yolumda yanarsan keçe bilmerem.
16 Her yan çen-dumandı, her yan qarışık,
17 Bir özge boyandı seçe bilmerem...

18 Bir gün şairliyim vurur başıma,
19 Yığıb yollarından gümüş pulları,
20 Çağırıb bir yere qara qulları,
21 Götürüb géderem qızıl çırağı.
22 O aylı-ulduzlu qızıl bayrağı,
23 Énderib başıma güneş sélini
24 Derib qoxlayaram alov gülünü,
25 Kéçerem qırmızı işıqda bir gün...

73

01 Senden Uzaqlarda Sarı Yarpağam

- 02 Senden uzaqlarda soyuq torpağam,
- 03 Hesretin ömrüme yağır qar kimi.
- 04 Rüzgarın elinde sarı yarpağam,
- 05 Uçaram, ruhuma dünya dar kimi.

- 06 Menden uzaqlarda yaşıl qönçesen,
- 07 Vurnuxur dövrendə şeyda bülbüllər.
- 08 Senden uzaqlarda heyat duman-çen,
- 09 İçimde yanğınlar, saçımda küllər...

- 10 Senden uzaqlarda beledçim ölüm
- 11 Géciken qayğısan, ahsan, nalesen...
- 12 Senden uzaqlarda yaşamaq zülüm,
- 13 Menden uzaqlarda yanan lalesen...

74

01 Gét

- 02 Arxanca gelmeyim incidir seni,
- 03 Arxanca gelmerem, gét, arxayın gét...
- 04 Derdindən ölmeyim incidir seni,
- 05 Derdindən ölmerem, gét, arxayın gét...

BEŞİNCİ BÖLÜM: POÉMALAR

75

01 Ayxanın Sualları (Lirik Poéma)

I

- 02 Göyde ne var,
03 Yérde ne var?
04 Orda ne var,
05 Burda ne var?
06 O niye ağ;
07 Bu, qaradı,
08 Bu rengleri kim yaradı?
09 Sual yağır yağış kimi,
10 Sual bitir qamış kimi,
11 Her qamışda yüz zurna var:
12 Her sual yüz zurna çalır.
13 Bu havalar, bu oyunlar,
14 Nağılları yada salır...
- 15 Sual yağır yağış kimi...
16 Sual bitir qamış kimi...
17 Bu suallar yağışında
18 islanıram,
19 Bu suallar yağışında
20 men yanıram.
21 Oğlum topa tutur meni,
22 Bu döyüşde udur meni:
23 Babam déyir - gözüm çendi,
24 Gözde de çen olurmu?
25 SSRİ... Azərbaycan...
26 İki veten olurmu?
- 27 Paytaxtımız Moskvasa
28 Bakı nedir?
29 Vetən, iki
30 Paytaxt, iki
31 İki nedir?
32 Belke éle bu qiymetdir,
33 Qiyametdir?
34 Bax, biz kimik?
35 On bés ölke
36 On bés paytaxt
37 Sovét xalqı
38 Birik, cemik.
39 Babam herden mene déyir:
40 <<Kişi iki dilli olmaz!>>
41 On bés dilli xalq olarmı?

42 On b  ş dilli kişi varmı?

43 Sual yağır yağı   kimi,

44 Sual bitir qamış kimi.

45 Her qamışda yüz zurna var.

46 Her qamı  n kölgesinde

47 Yuxu gören

48 Yüz xorna var...

II

49 - Azadlıq nedir ata?

50 -   le yol g  dir, oğılum.

51 - Azadlıq kimdir, ata?

52 - Bir ağılı kemdir, oğılum.

53 - Axı o ne axtarır?

54 - Onu itiren kesi.

55 Bizim i  imizdedi

56 Azadlığıın kölgesi...

57 - Y  ri-yurdu haradır?

58 - Z  lmet dolu zindanlar.

59 - Onu kim qurtaracaq?

60 - Bu   l  mler, bu qanlar...

61   l  m, nağıldı, sirrdi:

62   nsan azadlığıını

63 Duyan g  nden itirdi...

- 01 Nağıl
 02 Biri vardı,
 03 Biri yoxdu,,,
 04 Tanrının keremi çoxdu...
 05 İnsan tanrı kölgəsində,
 06 İnsan tanrı yanındaıdı.
 07 Bu dünyaya gelmemişdi,
 08 Azadlığı betnindeydi,
 09 canındaydı.
 10 İnsan tanrı dergahında,
 11 yanındaıdı.
 12 Xoşbəxtliyi betnindeydi
 13 canındaydı...
 14 Bu dünyaya gelmemişdi.
 15 O bir dəfə ağlamamış,
 16 gülmemişdi.
 17 Azadlığı, xoşbəxtliyi,
 18 betnindeydi,
 19 Ölüm onu tanımırdı,
 20 İnsan hele ölmemişdi.
 21 İnsan tanrı dergahında,
 22 yanındaıdı.
 23 Azadlığı betnindeydi
 24 canındaydı.
 25 Göyün yédđi qatındaydı,
 26 Tanrının göy atındaydı.
 27 Her qayğıdan uzaq idi,
 28 Saqqallı bir uşaq idi.
 29 Yémek derdi,
 30 içmek derdi,
 31 Gezmek derdi.
 32 uçmaq derdi,
 33 Sévgi derdi,
 34 övlad derdi,
 35 Şöhret derdi,
 36 bir ad derdi,
 37 Torpaq derdi,
 38 vətən derdi,
 39 <<Men-men>> derdi yox idi...
 40 Qelbi, nəfsi tox idi...

 41 Ay dolandı, iller kéçdi,
 42 Tanrının göy atı üstde
 43 İnsan néçe göy adladı,
 44 Yér adladı,
 45 Yollar kéçdi,
 46 Éller kéçdi...

- 47 Bir gün gördü
48 sancır qarnı,
49 köksü yanır.
50 Gözlerinde
51 Göy fırlanır,
52 Yér fırlanır.
53 Ne ise démek isteyir,
54 Ne ise yémek isteyir.
55 Her sirri bilmek isteyir.
56 Ağlamaq, gülmek isteyir.
57 Doğulmaq, ölmek isteyir.
58 Bu istekler üreyinde
59 Düyünlenir ağrı-ağrı.
60 Tanrıya ağ olmaq üçün
61 Sancır qarnı,
62 yanır bağı.
63 Éle bil eli gicişir
64 Neyise boğmaq isteyir.
65 Éle bil qurmaq, yaratmaq,
66 Éle bil doğmaq isteyir.
- 67 Sebri-qerarı kesilib...
68 İsmeti-arı kesilib...
69 Talayıb-çapmaq isteyir.
70 Üreyinden kéçenleri
71 Arayıb tapmaq isteyir.
72 Ömür-gün yapmaq isteyir.
- 73 Tanrı gördü:
74 İnsan daha
75 Bu dergahda qala bilmez.
76 O oynayan havaları
77 Bundan sonra çala bilmez.
78 Arzuları üreyinde
79 Göyerir bir ağac kimi.
80 İçinde yatan azadlıq
81 Gelir dünyaya
82 Ac kimi...

- 01 Çox ağrı-acıdan sonra
- 02 İnsan doğdu azadlığı.
- 03 Ayaq tutub yérimemiş
- 04 Saldı qanun kemendine
- 05 Boğdu onu azadlığı...
- 06 Yollarına çovğun, qar tek
- 07 Yağdı, yağdı azadlığı...

- 08 Gördü daha içi boşdu,
- 09 Üreyinde bir boşluq var.
- 10 İçinde yoxdu azadlıq,
- 11 Oturub orda qem-qubar.
- 12 Anladıqca öz suçunu,
- 13 Doldurmaq üçün içini
- 14 Tanrıya év yapdı insan.
- 15 Her gün göylere el açıb,
- 16 Bir teskinlik tapdı insan...

- 17 İnsan balasından qabaq
- 18 Doğdu azadlığını...
- 19 Balası belaya döndü
- 20 Boğdu öz balasını
- 21 Boğdu azadlığını...

- 01 Xoşbəxtlik nedir, ata
- 02 Görmüşənmi sen onu?
- 03 Ağdımı, qaradımı,
- 04 Nécedi boy-buxunu?
- 05 Belke yémeli şeydi,
- 06 Dadı nécedir onun?
- 07 Belke puldu-dövlətdi,
- 08 Mükafatdı, şöhrətdi,
- 09 Adı nécedir onun?
- 10 Sudumu, güneşdimi,
- 11 Oddumu, atəşdimi?
- 12 Évdimi, vetəndimi,
- 13 Babamın gözündeki
- 14 Dumandımı, çəndimi?
- 15 Déyirlər ki, xoşbəxt az,
- 16 Bedbəxt çoxdu dünyada.
- 17 Belke éle adı var
- 18 Özü yoxdu dünyada?
- 19 Xoşbəxtlik nedir ata?!

01 Lövhe

02 Saçları perişan, dalğın bir cavan
 03 Dolanır şeheri bir kölgə kimi.
 04 İşi yox, pulu yox, olacağı yox
 05 Virane, yiyəsiz bir ölke kimi...

06 Herden yazıq-yazıq boylanır göye,
 07 Éle bil canı var nefesi yoxdu.
 08 Penah getirmeye, üz çévmeye
 09 Bu derya şeherde bir kesi yoxdu.

10 Hara gétdiyini özü de bilmir,
 11 İnsan denizinde adadı sanki.
 12 Hamıdan küsübdü,
 13 danışmır, gülmür
 14 Yiyəsiz bir ruhdu, sedadı sanki,

15 Ne gördü, ne oldu, dayandı birden,
 16 Güldü qaşqabağı, birteher oldu.
 17 O qem deryasında qerq olmuş iken
 18 Éle bil bir anlıq bextever oldu.

19 Vécine déyildi şeherin küyü,
 20 Uzanıb lezzetle yatırdı bir it.
 21 Qolları üstünde bir cüt küçüyü
 22 Yorgunluq gölünde batırdı bir it.

23 Balalar bilmirdi kötek sirrini,
 24 Qayğısı bir méhr, bir qarın idi.
 25 Sökürdü ananın bal döşlerini,
 26 Éle bil bu dünya onların idi.

27 Ana ağuşunda xumarlanırdı,
 28 Hele qulaqları kesilmemişdi.
 29 Hele oxşanırdı, tumarlanırdı,
 30 Hele quyruqları qısılmamışdı.

31 Deli küleklerle dolanan oğlan
 32 Bu méhrin, qılığın esiri idi.
 33 Herden fikir-xeyal alırdı onu:
 34 Sanırdı küçüyün, o, biri idi.

35 Şirin xeyallardan ayılan kimi,
 36 Elinden çıxırdı bextiyarlığı.
 37 Yadına düşürdü kederi, qemi,
 38 Yéne başlayırdı dünya darlığı.

39 Birden buludları qaynadı, axdı,
40 Qopdu üreyindən min feryad, min ah.
41 Zavallı itlərə hesedlə baxdı:
42 <<Néce de xoşbəxtədi bu küçük, Allah!!!>>

- 01 Ana dili kitabında
- 02 Oxuyuram:
- 03 Köle idi babalar,
- 04 Köle idi qız-gelinler,
- 05 Köle idi obalar...
- 06 Kasıblar işleyirmiş
- 07 Birce parça çörek üçün.
- 08 Tamarzıymış
- 09 Arzu üçün, dilek üçün...
- 10 Adamlar axşamadek
- 11 Elleşirmiş qul kimi.
- 12 Torpağa alın teri
- 13 Elenirmiş pul kimi...
- 14 Varlılar yoxsulları
- 15 İstismar éleyirmiş.
- 16 Onlara gén dünyanı
- 17 Déyir, dar éleyirmiş.
-
- 18 İndi varlı yoxdumu?
- 19 İndi yoxsul yoxdumu?
- 20 İndi köle yoxdumu?
- 21 İndi bes qul yoxdumu?..
-
- 22 Qonşunun bəş otağı,
- 23 Qarajı, <<Volqa>>sı var.
- 24 Bizimki niye yoxdu?
- 25 Sahilde güllü bağı,
- 26 Eyninde <<layka>>sı var
- 27 Bizimki niye yoxdu?
- 28 Kendde yéne adamlar
- 29 Elleşirler qul kimi.
- 30 Torpağa alın teri
- 31 Axır gümüş pul kimi.
-
- 32 İndi meni başa sal:
- 33 Köle nedir?
- 34 Bilmirem...
- 35 Elini yélleyirsən.
- 36 Béle nedir?
- 37 Bilmirem...

39 Bu kasıblar, fağırlar,
40 Bu üreyi yağırlar,
41 Haqqı oğurlananlar,
42 Nahaq yére yananlar,
43 Köle déyil,
44 Bes nedir?

45 Bu kemende düşenler,
46 Söz ürekde bişenler,
47 Yada yalaq olanlar,
48 Ruhu calaq olanlar
49 Köle déyil,
50 Bes nedir?

51 Bu dövletli, pullular,
52 Yadlar üçün çullular,
53 Öz-özünü öyenler,
54 Öz-özünü döyenler,
55 Köle déyil,
56 Bes nedir?

57 Bu üreyi yoxsullar,
58 Çinli-rütbeli qullar,
59 Qoyunlaşan bu qurdlar,
60 Bu diplomlu manqurdlar,
61 Köle déyil,
62 Bes nedir?

63 Bu başdakı başsızlar,
64 Ürekleri daşlaşan
65 Bu gözleri yaşsızlar,
66 Tarixini dananlar,
67 Özünü unudanlar,
68 Özgelere yananlar,
69 Köle déyil,
70 Bes nedir?

71 Pula, mala susayıb
72 Xalqı zelil édenler,
73 Xalqı nerdivan bilib
74 Ucuz şöhet güdenler,
75 Bu korquyu gödenler
76 Köle déyil,
77 Bes nedir?..

81

01 İnsan bilse, köledir,
02 Aleml qata biler.
03 Köleliyi paltartek
04 Soyunub ata biler.

05 İnsan bilse delidi,
06 Dönüb ağıllanar da.
07 Eger bilse gerekdir,
08 Su alışıb yanar da...

09 İnsan bilse köledir,
10 Aleml qata biler.
11 Şahların, xaqanların
12 Sonuna çata biler.

13 Duymur köleliyini,
14 Sanır ki, heyat budur.
15 Acığını, kinini
16 Çéyneyib baltek udur.

17 Anlamayır zavallı,
18 Azadlıq kelmesini.
19 Özüne şeref bilir,
20 Süpürgesi elinde
21 Yıxılıb ölmesini.

22 İnsan bilse köledir,
23 Felekleri dağlayar.
24 Başına hava geler,
25 Güle-güle ağlayar...

01 Ölüm nedir, ay ata,
02 Niye ölür insanlar?
03 Ölüm nedir, ay ata,
04 Onu kim duyub anlar?

05 Onun rengi nécedir,
06 Eli-ayağı varmı?
07 Yéyib içdiyi nedir
08 Burnu, qulağı varmı?

09 Hansı dilde danışır,
10 Kimdir ata-anası?
11 İlk defe bu dünyaya
12 Omu getirib yası?

13 Cavanmı, qocadırmı,
14 Düşübmü saçına den?
15 Ölüm senden güclüdü,
16 Ya sen ondan güclüsen?

17 İnsanı öldürmeyi
18 Men ona bildirerem!
19 Sen darıxma ay ata,
20 Sen darıxma böyüyüb,
21 Ölümü öldürerem!..

83

01 Haçandı yatırdıq qefletde,
02 Yatanı qaldırdı şehidler.
03 Düşmenler héyretde, dehşetde,
04 Dostları güldürdü şehidler.

05 Kişitek gülmeyin sirrini,
06 Kişitek ölmeyin sirrini,
07 Tezeden
08 Dünyaya gelmeyin sirrini
09 Aleme bildirdi şehidler.

10 Büründü qerenfil güllere,
11 Yayıldı dillerden dillere.
12 Birliyi gösterib éllere
13 Qan olub göl durdu şehidler.

14 Torpağın altında o susub,
15 Démeki sehv édib, uduzub.
16 İçinde qorxunu qorxuzub
17 Ölümü öldürdü şehidler...

01 Serhed nedir, ay ata,
02 Aralığa çekibler?
03 Tikanlı direkleri
04 Sıra ile ekibler?

05 Niye obalar éller
06 Böyle bölüm-bölümdü?
07 Quş da kéçe bilmeyir
08 Kéçse qandı-ölümdü...

09 Niye Xudaferinden.
10 Bir yol kéçe bilmirik?
11 Arazın sularından
12 Niye içe bilmirik?

13 Kim bölüb yurdumuzu,
14 Yatıbmı qoç Koroğlu?
15 Niye geze bilmirik
16 İzmir, İstanbulu?

17 Burda sovét ordusu
18 Qoruyur serhedleri:
19 <<Düşmenler>> kéçemmesin
20 Bereleri bendleri.

21 Şherde tanklar gezir,
22 Şherde serhedmi var?
23 Her obada bir bölük
24 Her yérde serhedmi var.

25 Bu tanklar, éle bil ki,
26 Bizi bizden qoruyur.
27 Bu çölleri, düzleri
28 Élimizden qoruyur...

29 Uşaqqlar oğrun-oğrun,
30 Baxırlar boynuburuq...
31 Bu tanklar bizimdise,
32 Niye ondan qorxuruq?

33 Her addımda yoxlanış,
34 Her döngede <<Dayan>>, <<Dur>>.
35 Bu esgerler bilmirem
36 Bizi kimden qoruyur?

37 Oğrunu milis tutur,
38 Bilmirem doğrudurmu?
39 Hamı milisden qorxur,
40 Bes hamı oğrudurmu?

41 Bu ordular kim üçün,
42 Bu serhed ne üçündür?
43 Her yan çitek-çitekdir,
44 Her yan düyün-düyündür...

85

VII

01 Ata, ata, ay ata,
02 Niye titreyib esir
03 Çıraqların kölgəsi?

04 Ata, ata, ay ata,
05 Söyle, üze bilirmi
06 Mayakların kölgəsi?

07 Ata, ata, ay ata,
08 Niye qırmızı olmur
09 Bayraqların kölgəsi?

10 Sual yağır yağış kimi...
11 Sual bitir qamış kimi...
12 Her qamışda yüz zurna var
13 Her havada gel gör ne var:
14 Bir tövlede yaşayammır
15 Qurd, quzu...
16 Qara xallı İskenderin
17 Buynuzu var, buynuzu!..

01 YALAN**02 Qanlı Géce**

03 Gécelerin birinde
 04 Her yan qana boyandı,
 05 Alem yata bilmedi,
 06 Yuxusundan oyandı.
 07 O géce dalğalanıb,
 08 Çalxandı derya kimi.
 09 Çoxlarının yadında
 10 Qalıb bir röya kimi...

11 Qalxdı aclar, çıpaqlar,
 12 Barıt kimi alışdı.
 13 Qalxıb yéridi <<haqlar>>,
 14 Ayaqlandı <<nahaqlar>>,
 15 Dünya deydi, qarışdı...

16 O géce çırpınırdı,
 17 Qaynayırdı o géce.
 18 Alışdı, yanırdı
 19 Vulkanlı torpaq kimi
 20 Oynayırdı o géce.

21 <<Ura!>> sedalarından
 22 Küçeler titreyirdi.
 23 Bu dehşete, vehşete
 24 Felekler baş eyirdi.

25 Deste-deste adamlar
 26 Vurnuxur, qaçırdı.
 27 Bu küçe o küçeyle
 28 Döyüşür, atışdı.

29 Axan qanlar gécenin
 30 Méri, ağası idi.
 31 Qıvrılırdı o géce,
 32 Qovrulurdu o géce
 33 Nése doğası idi...

34 <<- Düşmeni gördün, öldür,
 35 Öldür sorğu-sualsız!
 36 Öldür körpesinedek
 37 Yaşayaq qéylü-qalsız!>>

38 Öldürmək bir haqq idi
39 Qırmaq - yaşamaq idi.
40 Ölen kim...
41 Öldüren kim...
42 Bu sirləri bilən kim...

43 Qan su yérine axdı,
44 Géce ağrı çekirdi...
45 Géce hamile idi,
46 Néce ağrı çekirdi!

47 <<Xalq düşmeni>> dédilər
48 Varlılara o géce.
49 Qoşuldu bu axına
50 Her avara o géce.

51 Qaranlıqda atılan
52 Güllələr bir ömürdü.
53 Bir anlıq ümid kimi
54 Alışır, sönürdü...

55 Azadlıq bextiyarlıq
56 Hele dumanlı idi...
57 Gelecek xoş günlerin
58 Elləri qanlı idi.

59 Natiqlər kürsülərdə
60 Alışır, yanırdı.
61 Başından tüstü qalxır,
62 Sözü alovlanırdı.

63 Déyirdilər: <<Bu géce
64 Bir ağ seher doğacaq
65 O seher öz nurile
66 Zülmetləri boğacaq.

67 Ne quldar olacaqdır,
68 Ne de bil qul dünyada.
69 Ne varlı olacaqdı,
70 Ne de yoxsul dünyada.

71 Bés barmağın béşi de
72 Bir boyda olmalıdı.
73 Kiçik barmaq böyükden
74 Qisasın almalıdı.

75 Varlıları dünyadan
76 Kürüyüb atacağıq.
77 Sabahdan süd gölünde.
78 Dincelib yatacağıq.

79 Dövrən bizim olmalı,
80 İş bizim olmalıdır.
81 Şişlik bizim olmalı,
82 Şiş bizim olmalıdır>>.

83 Bu sözden sonra sanki
84 İldırımlar çaxırdı.
85 Néçe ulduz doğurdu,
86 Néçe ulduz axırdı.

87 İllerle qurulanlar
88 Sökülürdü bu géce.
89 İnam-é'tiqad göye
90 Çekilirdi bu géce.

91 <<Dünya bizim olacaq>>
92 Dédikce daşırdılar.
93 Axır ki, bir binanı
94 Dévirib aşırıdılar...

95 Qan su yérine axdı,
96 Géce ağrı çekirdi.
97 Géce hamile idi:
98 Néce ağrı çekirdi!..

01 **Qırmızı Seher**

02 Hava barıt qoxulu,
 03 Her yan qan deniziydi.
 04 Seher alayuxulu,
 05 Bir solğun beniziydi.

06 Bir masanın başında
 07 Oturub bés-on nefer.
 08 Gécenı tehlil édib,
 09 Yéni plan çekirler.
 10 Qızışır mübahise,
 11 Yaman girirler behse.
 12 Saf-çürük éleyirler
 13 İrelini-gérini.
 14 Be'zen olur, éle bil
 15 Yéyirler bir-birini.

16 Arabir yumuruqlar
 17 Masaya döyeclenir.
 18 Aralıq deniz kimi
 19 Gah qalxıb, gah da énir.

20 Biri déyir: <<Bu géce
 21 Yaman amansız olduq.
 22 Uçurduq her bir şeyi,
 23 Dinsiz-imansız olduq!..>>

24 Biri déyir: << - Yox cenab,
 25 Qırmasaq qırılarıq!
 26 Kéçmişin iliyini
 27 Vurmasaq, vurularıq!>>

28 Biri déyir: << - Yox canım,
 29 Yanır dinim-imanım.
 30 Yaxşı, biz bu padşahın
 31 Évini yağmaladıq.
 32 Özünü gülleledik,
 33 Adını damğaladıq.
 34 Béşikde körpesinin
 35 Axı neydi günahı?
 36 Günahsız axan qanın
 37 Bizi tutacaq ahı!..>>

38 Biri coşur: << - Dayanın!
 39 Menem düşmene qenim!
 40 Ancaq icaze vérin,
 41 Men sizden şübhelenim!

42 Yoxsa düşmənimizin
43 Vekilisen?
44 Danış bir.
45 Kulaka canı yanır
46 Düzü çox qeribedir!..>>

47 - Éle lap dünənecən
48 Böyük hümanizmdən
49 Déyen sen déyildinmi?
50 Bütün impériyaları
51 Söyen sen déyildinmi?

52 - Dünene göre sağ ol
53 Gel bu gündən danışaq!
54 Gözel yaddaşın varmış,
55 Ancaq uşaqsan, uşaq!
56 Siyasət başqa şeydi.
57 Ağa déyilər qara.
58 Biz seni unutmarıq.
59 Sen de o körpe kimi...
60 Ahın qoca dağlara!

61 - Heqiqet qalib geldi.
62 Hamı bizim heqiqet?
63 Yoxsa bunlar yalandı?
64 Dehşet! İlahi, dehşet!

65 Bu heqiqet uğrunda
66 Hamı qoşuldu bize.
67 Qardaş qırğını saldıq
68 Doğmaca évimize.
69 Néce qaça bilerik
70 Déyin, haqq sözümüzden?
71 Dédik, azad olarıq
72 Barı öz-özümüzden...
73 Yoxsa bunlar hamısı
74 Sadəcə bir oyundur?!

75 - Sen sus!
76 Saqqallı uşaq!
77 Bu xalq ki var - qoyundur.
78 Elinde göy ot tutub
79 Hara gétse, gelecek.
80 Vérme, dé ki, senindi,
81 Öl dédinmi, ölecek.

82 Kütle bir deli atdır,
83 Cilovlamaq gerekdir.
84 Şıllaq atsa, ovlamaq,
85 Yox, tovlamaq gerekdir!

86 - Dostlar, çox aşıb daşdıq,
87 Metlebdən uzaqlaşdıq:
88 <<Avropanın jandarmı>>
89 Démişik ordumuza.
90 <<Xalqlar hebsxanası>>
91 Démişik yurdumuza.
92 Daha köhnəliklərin
93 Dağılıbdır binası
94 Bu gündən qurmalıyıq
95 <<Xalqlar yataqxanası>>

96 Hebsxanadan çıxıb
97 Yataqxanada qalmaq.
98 Bir parça çörək tapıb,
99 Rahatça nəfəs almaq
100 Hamıya xoş gelecek.
101 Hamı bayram édecek,
102 Sévinecek, gülecek...

103 Her kesin öz otağı,
104 Qapısı, pəncərəsi,
105 Öz arvadı-uşağı...
106 İsteyəndə gelecek,
107 İsteyəndə gədecek.
108 Hamı da bir-birinə
109 Göz qoyacaq, güdecek.
110 Bir dehlizə çıxacaq
111 Hamı hər seher axşam,
112 Birgə bayram, éhtişam...

113 Torpaqları paylayaq,
114 Qoy ekib-bécərsinlər.
115 Pambıq ekib, bağ salıb,
116 Alma, üzüm dərsinlər.

117 Onların ellerində
118 Yaxşı məhsul olacaq.
119 Tükləndikcə özləri
120 Bir-birini yolacaq.

121 Çünki biz varlıların
122 Dalınca daş atmışığı.
123 Mala-dövlətə qarşı
124 Hamını oyatmışığı.

125 Kimse qartal da olsa,
126 Uça bilmeyecekdir
127 Bizim <<yataqxana>>dan
128 Qaça bilmeyecekdir.

129 Uçmaq isteyenləri
130 Özümüz yolacağıq,
131 Evvelki yuvasına
132 Hebse alacağıq.

133 Hamı azad olacaq,
134 Könüller şad olacaq.
135 Yataqxanada qalmaq
136 Böyük imdad olacaq...

88

01 **Günortaya Yaxın**

02 << - Alın a!

03 Yana-yana

04 qalın a!

05 Çıxdım hebsxanadan!

06 Éle bil ki

07 indice

08 doğulmuşam

09 anadan.

10 Su bizim,

11 torpaq bizim,

12 Göy bizim,

13 qurşaq bizim.

14 Daha benim

15 öz évim,

16 öz qapım,

17 açarım var.

18 Innen béle

19 démerem

20 nisgilim

21 qubarım var>> -

22 Déyerek cavan şair

23 Unutmuşdu özünü.

24 Sonsuz pilleken kimi

25 Düzürdü her sözünü

26 Sévincinden az qala

27 Üreyi dayanırdı.

28 İlhamı qanadlanır,

29 Köksü sanki yanırdı.

30 <<Azadam -

31 şadam!>> déyib

32 Az qala bağırırdı,

33 Fikrinde zencirleri

34 Parçalayıb qırırdı.

35 <<Azadam>> - déyib

36 yolun

37 Gédirdi ortasıyla

38 Baş-başa xoşbeht idi

39 Öz azad dünyasıyla.

40 Kéçerek küçelerden,

41 Ayrılıb doğma yérden

42 Éle bil ki, uçurdu.

43 Gözlerinde gülürdü,

44 Qelbinde oxuyurdu.
45 Qayıdıb öz évine,
46 O sévine-sévine;
47 Öz doğma qapısını
48 Açdı öz açarıyla,
49 Böyük ixtiyar ile...

50 Baxdı boz divarlara
51 Qırmızı döşemeye.
52 Açdı köhne dolabı
53 Bir şey yoxdu yémeye...

54 Baxdı qan iyi gelir
55 Otağın havasından.
56 Yéne ağrılar kéçdi
57 Belalı qafasından.

58 Döşemeni éle bil
59 Qan ile boyayıblar.
60 <<Burda çox oğulları
61 Divara dayayıblar:
62 Taq-taraq!
63 Qalib geldi
64 haqq!>>

65 Qulağına kiminse
66 Doldu deli feryadı.
67 O darıxdı,
68 karıxdı,
69 Pénceyini çıxartdı,
70 Asmağa yér tapmadı...

71 Götürüb boz divara,
72 Bir mıx çaldı,
73 elbeel
74 Qapı döyüldü.
75 - Gel-gel!

76 Qapıdan iki nefer
77 Girdi çox ağır-ağır.
78 Gördü bu qonaqların
79 Üzünden zeher yağır.

80 - Kéçin, kéçin eyleşin,
81 Biriniz çarpayıda,
82 Biriniz bu stulda.
83 Bir az kasıbçılıqdı,
84 Bizim xoş günlerimiz
85 Hele yol gelir yolda...
86 Oturdular:
87 - <<Haqq>>danıq.
88 Şair, nécedir qelem?
89 - <<Haqq>>dan?
90 Lap gözel oldu!
91 Men sizden giléyliyəm.
92 - Niye?
93 - Baxın bu döşemeye.
94 Döşemeni, tavanı
95 Qanla boyayarlarmı?
96 Her yan qıpqırmızıdır,
97 Bunun me'nası varmı?

98 - Şair, ayıbdı size,
99 Bu qan qardaş qanıdı.
100 Bizim qanlı bayrağı
101 Bütün dünya tanıdı...

102 Tökülen qanlar seni
103 Azadlığa çıxartdı.
104 Év vérdi, éşik vérdi,
105 Qanıçen celladları
106 Silib-süpürüb atdı...

107 Güneş seher çıxanda
108 Üfüqlerde - qızıl qan!
109 Güneş de qansız çıxmır,
110 Sen indi her şe'rinde
111 Bu qandan yazmalısən.

112 Adımız qırmızıdı,
113 Sözümüz qırmızıdı.
114 Kül altında gizlenen
115 Közümüz qırmızıdı...
116 İndi bildin nedir qan?
117 Niye qıpqırmızıdı
118 Bu döşeme, bu tavan?

119 İndi kéçək metlebe,
120 Döyüş asandı génden.
121 He...
122 Sen bizdən giléylisen,

- 123 Qonşular ise senden.
124 - Qonşu?
125 Yox ola bilmez!
126 Hansı?
127 - Hamısı: aşağı, sol, sağ.
128 Biri déyir: asta gez.
129 Biri déyir: qışqırma!
130 Biri: déyir divara
131 Bu uzunda mıx vurma...
132 - Yox-yox!
133 Bu ola bilmez!
134 Néce ye'ni asta gez?!
135 Qışqırma...
136 Divarlara mıx vurma!...
- 137 Bu döşeme, bu tavan,
138 Bu pencere, bu éyvan,
139 Bu dörd divar benimdi.
140 Bu dörd divar içinde
141 Her ixtiyar benimdi...
- 142 - Dayan, malçışka, dayan!
143 Bu döşeme, bu tavan,
144 Dövründeki dörd divar,
145 <<Menim>> dédiyin ne var-
146 Birdefelik onu bil
147 Tekce seninki déyil.
148 - Bes kimindi?
149 - Hamının!
150 - Neyi <<haqq>> oldu bunun?
151 - <<Haqq>>dan danışma, dayan.
152 Atıb namus-arını,
153 Mıx çalıb korlayırsan
154 Qonşunun divarını.
- 155 Déyirler: <<yériyende
156 Sanki qulyabanıdı.>>
157 Bil ki senin döşemen
158 Qonşunun tavanıdı!
159 Sübhedek lampan yanır,
160 Bir an sesin kesilmir.
161 Şübheden, seksekeden
162 Qonşular yata bilmir.

163 - Démeli benim évim
164 Döşemesiz, tavansız,
165 Divarsızmış
166 men ise
167 Olmalıymışam cansız...
168 Ağac kimi, daş kimi,
169 Rüzgara yoldaş kimi...
170 Bu ne gün, néce halet...
171 Budurmu <<haqq>>, <<edalet>>?!

172 - Dayan, malçışka, dayan,
173 <<Haqq>>dır bu tökülen qan!
174 Haqq odur - inanasan.

175 <<Haqq>> dédiler Allah'a.
176 O haqqa inandılar.
177 Olmayan <<haqq>> yolunda
178 Çox odlara yandılar.

179 O göyde, bizse yérde,
180 Mezlumların ahıyıq.
181 Yanırıq éyni derde,
182 Biz yérin Allahıyıq...

183 - Évim var, tavanı yox,
184 Sabaha gümanı yox.
185 Divarsız, döşemesiz
186 Bir ahı-amanı yox...
187 Düzü lap tapmacadı,
188 Nedir bu évin adı?..

189 - Bura yataqxanadı.
190 <<Menim>> kelmesinden qorx!
191 Hamının her şeyi var;
192 Her kesin héç neyi yox!

193 - Axı, biz ki, qan töküb
194 Çıxmışıq azadlığa.
195 Yénemi biz hesretik
196 Yére, göye, işığa?
197 Yénemi biz hesretik
198 İxtiyara, isteye?!
199 Yénemi haqq-edalet
200 Çekildi, Allah, göye?!

201 Sabah burdan baş alıb
202 Géderem bir méşeye.
203 Orda bir koma tikib

204 Tüpürerem her şeye...
205 Bu <<haqqlar>> yalan imiş,
206 Bu dünya talan imiş!

207 - Siyasi sehiv éleme,
208 Şair, ayıl yuxudan.
209 Siyaset başqa şeydi,
210 Birdefelik bunu qan.
211 Seni bu söze göre
212 Bilirsən ne döyerdim?!
213 Xalqın düşmeni kimi
214 Burda gülleleyerdim!

215 Qalib çürümekdense,
216 Dünya talan yaxşıdı
217 Acı heqiqetdense,
218 Şirin yalan yaxşıdı!

219 Bu acı yalanları
220 Bal kimi yazan gerek!
221 Bu yuxu dövlət-varı
222 <<Haqq>> kimi yozan gerek!
223 Qur'an da şə'rledi,
224 Millet ona inandı.
225 Şə'r, bir mö'cüzədi
226 Şə'r dindi, imandı.

227 Qollarını çırmala...
228 Bizim heqiqetden yaz!
229 Bir bayraq altındakı
230 Azad, xoşbəxt firavan
231 Yüz bir min milletden yaz!

232 Yoxsa işin fenadır,
233 Başını ekecekler.
234 Yoxsa seni reng kimi
235 Divara çekecekler.
236 Biz gədirik,
237 fikirleş,
238 Ağlını yığ başına.
239 Su calama aşına...
240 Onlar gətdi,
241 otaqda
242 Bir şair, bir de sükut:
243 <<Dünyaya gəldiyini
244 Unut, üreyim, unut!

245 Néce xoş günler vardı,

246 Qışdan sonra bahardı,
247 Kimler gelib apardı?
248 Unut, üreyim, unut...

249 Derdden dikelen dağam,
250 Öz içimde dustağam.
251 Aldanmışam ve' dlere
252 Saqqallı bir uşağam
253 Unut, üreyim, unut!>>

254 Biçare öz özüyle
255 Danışdı deli kimi,
256 Sonra baxıb güzgülüye
257 Güldü gülmeli kimi:

258 <<Dünen alışıb yanan
259 Bir tonqalın külüyük.
260 Ayaq üste dolanan
261 Dirigözlü ölüyük
262 Göyden daş ele, Allah!
263 Bir quruca nefesdir
264 Menim dövletim varım...
265 Néce azadam, çatmır
266 Özüme ixtiyarım,
267 Göyden daş ele, Allah!

268 Üzlere güle-güle
269 Ve' dler ayırdı bizi.
270 Hansı ümidler ile
271 Qırdıq bir-birimizi
272 Göyden daş ele, Allah!

273 Gör néce de ömrümü
274 Vêrdim bada, ilahi!
275 Men niye yaşayıram
276 Bu dünyada, ilahi?!>>

277 Biçare öz-özüyle
278 Danışdı deli kimi.
279 Baxıb özü özüne
280 Güldü, gülmeli kimi:

281 <<Bedbext şair, sen kimsen?
282 Sen aldanmış yétimsen.
283 Yérin yox, otağın yox!
284 Yurdun yox, torpağın yox!
285 Söyle kimsen, neçisen!
286 He, özün öz évinde
287 Teze kirayeçisen!>>
288 Sonra çıxdı otaqdan,
289 Çıxdı başı dumanlı,
290 Baxdı, hamı günahkar,
291 Hamının eli qanlı...

292 Héc kese yovuşmadı,
293 Sanki dünya boş idi.
294 Kéçenler adam déyil
295 Qaya idi, daş idi...
296 Yol boyu salamlaşıb,
297 Qoluna da girdiler.
298 Çox hal-ehval tutdular;
299 Çox suallar vérdiler.

300 Onun fikrinde qanlar.
301 Aldanışlar yanırdı.
302 Bu adamlar içinde
303 Özünü تنها bilib
304 Üreyi bulanırdı.

305 - Şair, ne olub yéne,
306 Yéne qerq olub gemin?!
307 Rengin-rufun saralıb,
308 Yiyesiz qalıb zemin?!

309 Xeyalın qanadlanır
310 Yéne qemler içinde.
311 Bilmirem, ne tapmısan.
312 Bu sitemler içinde?!
313 Çöreyin var, suyun var,
314 Qapı-bacan, öyün var.
315 Başımızın üstünde
316 Haqq-edalet bayrağı.
317 Bu bayraq vérdi bize
318 Yéri-göyü, torpağı.

319 Axı ne olub sene?
320 Çıxaq bu qem-qubardan!
321 Unudaq qışı-qarı,
322 Söhbət açaq bahardan.
323 Şair köksün ötürüb

324 Onlara baxdı-baxdı...
325 Gördü bu yazıqların
326 Hamısı éle uşaqdı.

327 Dédi: canım qardaşlar,
328 Éy igidler, erenler
329 Mene ağıl vérenler,
330 Bir tapmaca déyim tapın.

331 Qazan bizim -
332 xörek yox!
333 Tekne bizim -
334 çörek yox!
335 Év bizim -
336 divarı yox!
337 Bağ bizimdi -
338 barı yox!
339 Arı bizim -
340 balı yox!
341 Kol bizimdi -
342 gülü yox!
343 Qala bizim -
344 yolu yox!
345 Ocaq bizim -
346 közü yox!
347 Biri bizim -
348 yüzü yox!
349 Beraberlik, azadlıq:
350 Sözü bizim -
351 özü yox!

352 İgidlerim,
353 Tapın görüm!

354 Göz -
355 Yalan.
356 Söz -
357 Yalan.
358 Eyri -
359 Yalan!
360 Düz -
361 Yalan.
362 Xörek -
363 Yalan.
364 Çörek -
365 Yalan.
366 Divar -
367 Yalan.

368 Var -
369 Yalan.
370 Yol -
371 Yalan.
372 Axıb géden
373 Ömür - yalan!
374 İl - yalan!
375 İgidlerim!
376 Tapın görüm!

377 Hamı susdu.
378 Kimi qorxdı...
379 Kimi pusdu...
380 - Biz béle démemişdik
381 Biz yalan yémemişdik!

382 Éşitdiyimiz bu ses,
383 Aldığımız her nefes.
384 Bu obalar, bu éller,
385 Bu méşeler, bu çöllər.
386 Bu dağlar, bu dereler,
387 Bu zerrin menzereler.
388 Bu kendler, bu şeerler,
389 Bu çadralı kederler,
390 Belke éle men özüm,
391 Yazdığım şe'rim, sözüm
392 Yalandı!
393 Yalan!
394 Yalan!
395 Alına!
396 Yana-yana
397 Qalına!
398 <<Memleketi-Réy satıram
399 ay alan!
400 Hamı çaşıb el çaldı
401 Sonra da üstlerini
402 Bir qara sükut aldı.
403 Şair ayrılıb gétdi
404 Hara gétsin, hara var?
405 <<Her yanda ağ yalanlar,
406 Her yanda bir yara var...>>

407 Qayıtdı öz évine,
408 Gah ağlaya-ağlaya,
409 Gah sévine-sévine...
410 Açdı qapını
411 Her yan
412 Divar,

413 döşeme,
414 tavan
415 Yéne qıpqırmızı qan...
416 Yéne qan iyi gelir
417 Otağın havasından.
418 Baxdı yad divarlara,
419 Baxdı bir qonaq kimi.
420 Baxdı ki, vurduğu mıx
421 Göyerib budaq kimi.

422 Gördü döşeme tavan
423 Éle bil bir az şişib.
424 O göyeren budaqdan
425 Divarlara çat düşüb...

426 Dönüb yaşıl budağı
427 Öpüb bağına basdı.
428 Sonra péncek qarışıq
429 Özünü ondan asdı...

430 Şair yaşıl budaqda
431 Yéllendi bayraq kimi.
432 Yaşıl bir yuxu gördü
433 Yalançı uşaq kimi.
434 Gördü ağır dağların,
435 Ağrı-ağrı dağların
436 Başına qar elenir,
437 Gördü bu yér üzüne
438 Yamyaşıl nur elenir.
439 Dünya yaşıla dönür...
440 Sarı işıqlar sönür...
441 Ay eyri qılınç kimi
442 Gécenı biçib tökür.
443 Qoşub qem kotanını
444 Yaşıl gözlü bir qoca
445 Qoca dünyanı sökür.
446 Yaşıl gözlü, ay üzlü,
447 Ay saçlı bir gözel de
448 Yaşıl-yaşıl ağlayır...
449 Göz yaşı bulaq kimi
450 Yaşıl-yaşıl çağlayır...

451 Qırmızı yataqxana
452 Birden dönür tendire.
453 Bir yaşıl alov düşür
454 O asılan kendire.

455 Eli baltalı <<haqq>>lar
456 Kesir şiv budaqları,
457 Axtarır otaqları.
458 Palçıqla malalayır
459 Divardakı çatları,
460 Çağırır élatları...

01 **Günorta**

02 Böyük sütunlu salon

03 Doludur ağzınacan.

04 Alqışların sélinde

05 İclas gédir bayaqdan.

06 Aşıb-daşır te'rifler,

07 Yalan cıdıra çıxır.

08 Kimse gücle dilini

09 Dışleyib berk-berk sıxır.

10 Ayaq tutar yérimez

11 Déyirler, yalan,

12 hanı?

13 Yalan cıdıra çıxır

14 Gezir éli-obanı...

15 Haqq-edalet donunda,

16 Din-imanı bilinmir.

17 Atışlemez günkéçmez,

18 Yol-erkanı bilinmir.

19 Hamı yéyir bal kimi,

20 Feqet tamı bilinmir...

21 Niye ona inanır

22 Béle hamı, bilinmir...

23 Salonda quşa dönüb

24 Qanad açır yalanlar.

25 Hamı déyir yüz faiz

26 Ödenilir planlar...

27 Kürsüde yarış gédir:

28 Yalan, terif yarışı.

29 Salon od tutub yanır,

30 Yağır çepik yağışı.

31 << - Dostlar, bu béşillikde

32 Borudan süd axacaq.

33 Körpelerimiz aydan,

34 Ulduzlardan baxacaq>>

35 <<- Beli, xalqın arzusu

36 Axır yétدی yérine:

37 Can déyib, can éşidir

38 Hamı biri-birine>>

39 << - Bağbanlarımız ilde

40 Üç defe mehsul alır.
41 Sévincimiz boy atır,
42 Hesret-hicran qocalır...>>

43 << - Qoyunlar da fealdır:
44 İlde üç bala doğur!
45 Göylerden yağış déyil,
46 Mehsul yağır, pul yağır.>>

47 Natiqlerin dilinde
48 Né'metler aşıb-daşır.
49 Oturanlar sévincden
50 El vérib qucaqlaşır...

51 Başı kéçe papaqlı,
52 Şalvarları yamaqlı,
53 Ayağı patavalı,
54 Sözleri dağ havalı
55 İki kişi eyleşib
56 Adamların içinde.
57 Ömürleri-günleri,
58 Héy ekinde biçinde...
59 Mehemmed mürgüleyir,
60 Ehmed gözünü döyür
61 Eyilib Mehemmede:
62 - Eye, bunlar ne déyir?
63 Çekir çiyinlerini
64 Yérinde qurcalanır.
65 Éle bil ki, canına
66 Od düşür, qor calanır.

67 Söz alıb Ehmed kişi,
68 Qalxır axır, kürsüye.
69 Çıxış éyleyenlere
70 Coşub az qalır söye.

71 - Bu ne herze-hedyandı,
72 Bu ne yalan-palandı!
73 Éh, besdirin, siz Allah,
74 Éşitdim, bağrım yandı!

75 Hamı déyir: planlar
76 Dolur yüz elli faiz.
77 <<İlde üç defe mehsul!>>
78 Niye yéne acıq biz?

79 Hanı ekdiklerimiz,
80 Hanı yığdıqlarımız?

- 81 Yoxsa göye çekilir
82 Dövlətimiz, varımız?
- 83 Seherden axşamacan
84 İşle, işle...
85 Bes hanı?!
86 <<Kéçəceyik hamını
87 Bu gədişle>>.
88 Bes hanı?!
89 Haqq-ədəlet ebedi
90 Zefer çalıb - déyirsiz.
91 Éle
92 bextiyarlığa
93 Lap az qalıb - déyirsiz.
94 <<Bir ayağımız burda,
95 Biri orda - bu haqqdı>>
96 Eye, Ehmed uşaqdı?
97 Paçamız, bes, aralı
98 Ne qeder qalacaqdı?!
- 99 Sesimiz-harayımız
100 Tutub bütün dünyanı:
101 Bağ béle bostan béle
102 Şaftalı şe-le-şe-le.
103 Hanı?!
104 Hanı?!
105 Bes, hanı?!
- 106 Ehmed éndi kürsüden
107 Öz yérine gelmedi.
108 Hara gét-di, nécoldu
109 Héç kim héç ne bilmedi...
- 110 Burdan sonra kürsüyə
111 Qalxdı Mehəmməd kişi.
112 Canı üşürgeləndi,
113 Sanki duymuşdu işi...
- 114 Salona göz gezdirdi:
115 Yox, Ehmedi görmedi.
116 <<Yér uddu, göy apardı,
117 Kişi yox oldu, nedi?..>>

118 Özüne toxdaq vérib,
119 Danışdı planlardan.
120 Te'rifledi, söz vérdi
121 Olmazın olanlardan.

122 - Yoldaşlar, aşıb-daşır,
123 Yağımız, péndirimiz.
124 Yumurtamız, etimiz.
125 Süd içib, qaymaq yéyir
126 Pişiyimiz, itimiz...

127 Malımız, dövletimiz
128 Şanımız, şöhetimiz
129 Tutub bütün dünyanı
130 Men démirem
131 <<Bes hanı!>>
132 Onsuz da hamı görür
133 Çuvaldakı cidanı.
134 Ehmed gözüme deymir,
135 Déyirem, Ehmed hanı!

90

01 **Axşamdan Kéçende**

02 - Salam, ay baba!

03 - Salam.

04 - Ne olub?

05 - Yorulmuşam.

06 Sahilde xéyli gezdim

07 İndi éle bil huşam.

08 - Bugünkü qezétlerde

09 Yéne yaman yazırlar.

10 Sizin qanlı illeri

11 Héy birucdan qazırlar.

12 - Qoy qazsınlar,

13 qazdıqca

14 O yalanlar,

15 talanlar,

16 Günahsız axan qanlar,

17 O olmazın olanlar

18 Bir-bir çıxacaq üze.

19 Çox örtülü metlebler

20 Belli olacaq size...

21 Bax men ölü, siz qalı,

22 Bu qan bu yérde qalmaz.

23 Cida cırır çuvalı,

24 Daha ört-basdır olmaz.

25 - Baba, herden déyirsən

26 Bu cıdadan, çuvaldan.

27 Çox soruşmaq da olmur,

28 Nese çıxırsan haldan.

29 Daha dövrən deyişib,

30 Kim ne isteyir déyir.

31 Xalq özü tikdiyini

32 İndi sökmek isteyir.

33 Qaynayır böyük, uşaq,

34 <<Heqiqet>> qezétinde

35 Vérilen başlığa bax:

36 <<Qehr olsun qan yuvası

37 Xalqlar yataqxanası!>>

38 Daha qısqaanma,
39 söyle:
40 Cida ne, çuval nedi?
41 Silkele qoy tökülsün:
42 Deymiş nedi, kal nedi.

43 <<Bedbext şair>> - déyirdin,-
44 Ona héykel qoyurlar
45 O cellad rehberinse
46 Héykelini uçurub,
47 Mezarını oyurlar.

48 Qocanın bir anlığa
49 Gözü alacalandı.
50 Derinden nefes aldı,
51 Yanaqları allandı.

52 - He, gözümün işığı,
53 Démeye çox sözüm var.
54 Déyerler: <<İlan vuran
55 Ala çatıdan qorxar>>
56 Men de éle qorxmuşam.
57 Öz-özümə atılan
58 Bir parça qara daşam...

59 Başım gora titreyir,
60 İçim qovrulub, bala...
61 Ömrümün yétmiş ili,
62 Yéle sovrulub, bala...

63 Bax bu yataqxanada
64 Hamımız günahkarıq.
65 Tökülen o qanlarda
66 Bil ki, hamımız varıq.

67 Burda biz yalan yéyib,
68 Yalanla dolanmışıq,
69 Bu yalanlar uğrunda
70 Çox oda qalanmışıq.

71 Bu böyük yataqxana
72 Dibsiz qara çuvaldı.
73 Çox yarmalar üyündü,
74 Bu çuvala boşaldı.

75 Bu dibsiz qara çuval
76 Özü boyda yalandı.
77 Bu yalanın içinde

78 Çox biçare şairler,
79 Çox zavallı Ehmedler
80 Cida kimi dayandı.

81 Süzülüb ordan-burdan,
82 Çuval gücle dayanır.
83 Yalan öz yalanına
84 Daha özü inanır.

85 Bu yalan bir séhrdi,
86 Bu açarsız bir sirrdi.
87 Bu en varlı-dövletli,
88 Bu en miskin yésirdi.

89 Çox şeyler ve'd éleyib,
90 Aldadıb, aldanmışıq.
91 Onu yaşatmaq üçün
92 Özümüzü danmışıq.

93 Allahın belasıdı,
94 Göze çöken çendi bu.
95 Suya susuz aparıb
96 Susuz getirendi bu.

97 Yalançının évi yanar,
98 Dé, kim ona inanar?
99 Düz dörd il évi yandı,
100 Hamı axışdı geldi.
101 Bu qeribe tufandı
102 Bu qenirsiz gözeldi.

103 Qanlı bayraq elinde,
104 Sülh şüarı dilinde.
105 Düşmene el uzadıb
106 <<Dost>> déyib yağmalayan.
107 <<Şimal>>da elin yuyub,
108 <<Hind>>e ayaq sallayan,
109 Bir zaman qurd olanı
110 İndi manqurd éleyen;
111 Ayağı deyen yeri
112 Özüne yurd éleyen;
113 <<Menem>> déyen milletin
114 Yurdunu yurd éleyen,
115 Tilsimli nerdi, bala
116 Mekrdi şerdi, bala.

117 Ebedi yol yoldaşı
118 Zəllilik, ehtiyacı.
119 Bütün dünya onundu
120 Yəne acdı ki, acdı...

121 Kim <<Azadlıq>> - dedise,
122 Dünya ona dar oldu.
123 Bir vaxt <<Jandarm>> idi
124 Dönüb <<Xilaskar>> oldu.
125 Bexti ayaq üstədi,
126 Oba-oba keçdikcə
127 Adı dilde gezerdi.
128 Oraqlayıb biçdikcə
129 Çekicleyib ezerdi.

130 Dostluq perdesi altda
131 Çox tufanlar qopardı.
132 Dünyanın hər yerində
133 Qanlı izləri vardı.

134 Bax, bu neheng yalanı
135 Çox tikib, uçurublar.
136 Çox rengleyib, bezeyib,
137 Çox yéniden qurublar.

138 Heqiqət cilidində,
139 Edalet cilidində,
140 Qardaşlıq, bərabərlik
141 Səadet cilidində,
142 Azadlıq cilidində
143 Min kərə doğulubdu.
144 Maskası cırılanda
145 Sudan çıxan balıq tek
146 Təntiyib, boğulubdu.

147 Yəne çıxıb astarı
148 Üzü tökülüb gədir.
149 Ordan yamaq vururlar,
150 Burdan sökülüb gədir.

151 Yəne rengleyirlər,
152 Yəne yamaq vururlar
153 Yəne qan iyi gelir
154 Yəne nəsə qururlar...

155 Başım gora titreyir,
156 İçim qovruldu gétđi.
157 Ömrümün yétmiş ili
158 Yéle sovruldu getdi...

159 Goru gözümle gördüm,
160 Bu yalanın içinde.
161 Çöreyim ümid oldu
162 Bu talanın içinde.

163 Men adam déyilem ha,
164 İndi quru nefesem.
165 Bir boxça xatireyem,
166 Daha yériyen sesem.

167 Ömrümün yétmiş ili
168 Éh, havayı ötüşdü.
169 He, yéne yadıma
170 Bir él meseli düşdü

171 <<Bir deli bir quyuya
172 Bir daş atdı - qanmadı.
173 Yüz ağıllı yığışıb
174 Daşı çıxardamıdı>>

175 Belke éle varlığın
176 Bu da bir naxışdı?
177 Üzümüz tanrıyadı:
178 Tanrı bilen yaxşıdır.

91

01 KÖLGELER

02 Yéne köksüm yandı, sinem alışdı,
03 Qaldırım göylere haqqın sesini!
04 Bu géce benimle kölgem danışdı,
05 Yazım kölgelerin faciesini!

06 Dostların çoxundan vefalıdır o,
07 Hemişe yanımda mene heyandı.
08 Dünya işlerinden bax, halıdır o,
09 Arxamca süründü, oduma yandı.

10 Hesretdir işığa yaranışından,
11 Görende gizlenir utanmış kimi.
12 Böyüyüb boy atır sökülende dan,
13 İşıq arzusuyla héy yanmış kimi.

14 Vardır kölgesine boyun eyenler,
15 Kölge var özünü insan sayıbdır.
16 Üzüme sözünü déyemmeyenler,
17 Arxada kölgemi qılınclayıbdır.

92

- 01 Ne qeder kölgə var dünya üzündə,
02 Heresi bir rengdə, bir biçimdedi.
03 Adam var kölgəsi iki gözündə
04 Adam var kölgəsi öz içindədi.
- 05 Onların öz dili öz baxışı var
06 Amalı, məqsədi rengberengdi.
07 Çoxdu kölgəsindən qorxan adamlar,
08 Özü öz yanında dili gödəkdi.
- 09 Gör nələr dolanır fikrimdə nələr,
10 Bir özge milletdi, bir özge ölkə...
11 Sahibsiz yaşayan qara kölgələr
12 Qara talé ilə qohumdu belke?!
- 13 Bir görüm işıqda yəddice reng var,
14 Sonsuz kainatta hər şey qarışıq.
15 Qapıbir qonşudur sévincle, qubar,
16 <<İşıqda kölgə var, kölgədə işıq.>>
- 17 Işıq var el açır güneşə, aya
18 Kölgə var işığı talanır hele...
19 Adam var kölgəsiz gelib dünyaya
20 Kölgə var yiyəsiz dolanır hele...

93

- 01 Uşaqdım anamın men idim derdi:
02 <<Sene kec baxanlar saralıb solsun>>
03 Men yola çıxanda atam déyerdi:
04 <<Tanrının kölgəsi üstündə olsun>>
- 05 Bu sözden qelbimde yanardı çıraq,
06 Həmişə göyleri tutardıq عزیز.
07 Güneşin kölgəsi bu ana torpaq,
08 Onun kölgəsində yaşayırıq biz!
- 09 Kölgə rengindədi torpağın üzü,
10 Güneş - tanrı kimi, şah çıraq kimi...
11 Dostların kölgəsi qayğısı, sözü,
12 Olaydı güneşlə bu torpaq kimi...

- 01 Kölgesi özünden böyük olanlar,
02 Bütün kainatı tutmaq isteyir.
03 Dilinde zəherli şirin yalanlar,
04 Bu elvan heyatı udmaq isteyir.
- 05 Onun kölgəsində böyümək olmur,
06 Minnetli qayğılar dönür qılınca.
07 Kəlgədə olanlar yaşamır, ölmür,
08 Baxır keçmişinin, baxır dalınca...
- 09 İçində işığı ölür, sozalır,
10 Kəlgədə yaşayıb kölgəyə dönür
11 Ulu keçmişinə qısılib qalır,
12 Bu günü, sabahı, həç neyə dönür.
- 13 Kölgə rengindedir torpağın üzü.
14 Güneş - tanrı kimi, şah çıraq kimi.
15 Dostların kölgəsi qayğısı, sözü
16 Olaydı güneşlə bu torpaq kimi...

01 KÖLGELER DANIŞIR

02 Birinci Kölge

- 03 Bir él, bir oba idim,
 04 Pirani baba idim.
 05 Yérim yatağım vardı,
 06 Başım, papağım vardı.
 07 Yada hörmetim vardı,
 08 Bede nifretim vardı.
 09 Qılınclı elim vardı,
 10 Laylalı dilim vardı.
 11 Gécem, gündüzüm vardı,
 12 Söhbetim-sözüm vardı.
 13 Duyurdum her belanı
 14 Qelbimde dözüm vardı.
 15 Tükü tükden ayıran
 16 Éyneksiz gözüm vardı...

- 17 Bir gün ay ışığında
 18 Qapıma kölge düşdü.
 19 <<Dostum>>, <<qardaşım>> - déyib
 20 Geldi, menle görüşdü.
 21 Kölge qayğı géyinib
 22 Döşendi yollarıma.
 23 Serildi qollarıma;
 24 Axdı damarlarıma,
 25 Namusuma, arıma...

- 26 Kölge qayğıya dönüb
 27 Belendi vüqarıma.
 28 <<Dostum>>, <<qardaşım>> - déyib
 29 Çatdı é'tibarıma...
 30 Kölge qayğını géyib,
 31 <<Dostum>>, <<qardaşım>> - déyib
 32 Üreyime yayıldı,
 33 Çöreyime yayıldı...
 34 Ayılanda gördüm ki,
 35 Her yan éle kölgedi;
 36 Héç bilmedim bu nedi...

- 37 Tükü-tükden ayıran
 38 Gözümü tapammadım.
 39 Nese démek istedim
 40 Sözümü tapammadım

41 Başım yérinde idi,
42 Tapmadım papağıını
43 Elek-velek éledim
44 Yérimi, yatağıını

45 Qılınclı elim hanı?
46 Laylalı dilim hanı?
47 Her yan éle kólgeydi,
48 Héç bilmedim bu neydi...

49 Néynim dönmüşdüm daha
50 Kólgenin kólgesine.
51 Düşdüm vaxtın nesine...
52 Yada hörmetim öldü,
53 Bede nifretim öldü.
54 Döndüm kor canavara,
55 Gördüyüm her şey qara...
56 Dağlar da eşiderdi
57 Bir vaxt her buyruğumu,
58 Gör ne güne qalmışam,
59 Didirem öz-özümü,
60 Yéyirem quyruğumu...

96

01 İkinci Kölge

02 Adım kor yapalaqdı,
03 Özüm de ki bey quşam.
04 Géceleri ulamaq,
05 Gündüz yatmaqdı péşem.

06 Bir zaman qartal kimi
07 Men de qanad çalardım.
08 Çaqqalları téyleyib
09 Qolpunlardan salardım.

10 Başçımız qartal idi,
11 Zirvede dolanırdı.
12 Toğlugötürenle men
13 Derelerde yanırdıq.

14 Qızılquş ellerdeydi,
15 Söhbeti dillerdeydi.
16 Qırğıyla Şonqar lele
17 Kéşikçiydi düzlere.

18 Bülbül neğme déyirdi,
19 Yatan oyanmamışdı.
20 Hele gülün éşqile
21 Qana boyanmamışdı.

22 Tutuquşu alim olub
23 Şöhrete çatmamışdı,
24 O vaxt hele qarğanı
25 Tülkü aldatmamışdı.

26 Bu köçhaköç yox idi
27 Élde-oylaqda idik.
28 Qışda évde-éşikde,
29 Yayda yaylaqda idik...

30 Bir gün bizim obaya
31 Bir sarı kölgə düşdü.
32 Dost kimi, qardaş kimi
33 Salam vérib görüşdü.

34 Yédi-içdi toxdadı,
35 Şirin-şirin danışdı.
36 Éle bil ki, bizimle
37 Yüz illerdi tanışdı:

38 <<Başçımız néynir orda
39 Zirve dumandı-çendi?!
40 Harda yémek tapılsa
41 Ora éle vetendi!..>>

42 O çox söhbet éledi
43 Azadlıqdan, çörekden,
44 Ağzından çıxanları
45 Alqışladıq ürekden,

46 Qartala düşmen olduq,
47 Obadan üz çévirdik
48 Qırıb bir-birimizi
49 Selteneti dévirdik.

50 Azadlığa çıxaraq
51 Quşlar dağılıb itdi
52 Here bir yana gétidi.

53 Éle hemin o gündən
54 Qızılquş elden çıxdı,
55 Söhbəti dildən çıxdı...

56 Bülbülün nalesinden
57 Yatan güller oyandı,
58 Vüsal günü yazığın
59 Köksü qana boyandı

60 Tutuquşu oxuyub
61 Alim heddine çatdı,
62 Şelequyruq tülküler
63 Qarğaları aldatdı.

64 Durnalar qerib oldu.
65 Qerib çoxaldı artdı.
66 Qırğının yuvasında
67 Yadlar bala çıxartdı.

68 İtdi yaddaşımızdan
69 Ana veten, yurd yéri.
70 (Quşlar, kezib axtarır
71 Hele o vaxtdan beri).

72 Qartal qezeblenerek
73 Şonqarı da, meni de,
74 Toğlugötreni de,
75 İlim-ilim itirdi.
76 Meni kölgə götürdü

77 Dédi: <<Bu günden béle
78 Gécelerin şahısan
79 Sene beylik vérirem,
80 Virane allahısan!>>

81 Yaşayıram o günden
82 Kölgenin kölgesinde.
83 Özüm özümə şaham,
84 Hem bende, hem Allaham
85 Géceler ölkesinde.

86 Adıma kor déyirler
87 Gören gözü néynirem!
88 Yémeyim-içmeyim var
89 Gün-gündüzü néynirem!

97

01 Name'lum Kölgenin Sesi
02 O qeder kölgede yaşamışiq ki,
03 Qorxudan güneşe baxa bilmirik.
04 Géceye vurulmuş yarasalar tek
05 İndi qaranlıqdan çıxa bilmirik.

98

01 **Tanış Ünvan**

02 Men onu tanıyırdım,
03 Kasıb bir oğlan idi.
04 Emeli arzuları
05 Éle bir dastan idi.

06 Héç kesi éndirmezdi,
07 Yaman vüqarlıydı o.
08 Ağılı, savadıyla
09 Çoxundan varlıydı o.

10 Dolandı günler, aylar,
11 İller bir-bir ötüşdü.
12 Çoxuna kölgə salan
13 Özü kölgəyə düşdü...

14 Bir qız gözəlliyile
15 Onu keməndə saldı.
16 Bülbül feğan éyledi,
17 Benövşə bəndə saldı...

18 Qızın gözəlliyinin
19 Kölgəsində uyudu
20 Dédi: o qara gözler
21 Qırx arşınlıq quyudu.

22 Gerek xoşbəxtliyimi
23 Düşüb axtaram orda.
24 Divlərin, rəqiblərin
25 Bağrını yaram orda.

26 Dédilər, tayın déyil,
27 Ondən aralan, bala!
28 Şərdi ata-anası
29 Qandan aralan, bala!

30 Sen kasıb bir adamsən.
31 O varlı balasıdı.
32 Bilirsənmi o tayfa
33 Allahın belasıdı...

34 Oğlan söze baxmadı,
35 Özge göze baxmadı.
36 Gözəl qızın dalınca
37 Süründü kölgə kimi.
38 Axır öz üreyini
39 Apardı belge kimi...

40 Birce il yaşadılar
41 Sözsüz, sakit, méhriban.
42 Bir ilden sonra, qardaş,
43 Qopdu, ne qopdu tufan:

44 <<Cındırından cin hürküdü.
45 Seni adam éledik.
46 Bir çürük qoz déyildin,
47 Yağlı badam éledik.

48 Gah işe téz gédirsən,
49 Gah işden géc gelirsən,
50 Eli boş, ayağı boş...
51 Bir lüt olduğun yérde
52 Sen bize güc gelirsən!

53 Hele eynimdekiler
54 Papam aldıqlaradı.
55 Déyirdin arvad erin
56 Namusudu, arıdı!

57 Menim kimi namusa
58 Bir karlı yiye gerek!
59 Armudun yaxşısını
60 Ayılar yéye gerek?!

61 İtin suya düşeni
62 Laykaya bürünübdü.
63 Er déyilsən, kölgəsən,
64 Bu harda görünübdü?

65 Papamın hésabına
66 Év aldın, kişi oldun.
67 Bizim ailemizin
68 Ağrıyan dişi oldun...>>

69 Her gün nağara çaldı
70 Bu sözler qulağında
71 Gücdən düşdü, boşaldı
72 Özü öz qabağında
73 Sözü söz qabağında...

74 Yaxına, dosta, yada
75 Derdini déyemmedi.
76 Désin, bes, néce désin?
77 Sévdiyi bu xöreyi
78 Çalışdı yéyemmedi.
79 Yésin, bes, néce yésin?

80 <<Ortada bir gül bala,
81 Yola gét, bala, yola...>>

82 Qohumların yanında
83 Oldu gözükölgeli
84 Sırrını açamıadı
85 Qaldı sözükölgeli...

99

01 Palıdlı Méşenin Dédiklerinden

02 Dayan, ayaq saxla, eli baltalı,
03 Doğra budağımı, kölgeme deyme!
04 Mensiz yaman olar dağların halı,
05 Meğrur palıdım, cökeme deyme!

06 Bir xoş gün görmedim hele yaşımdan,
07 Sél döşümden vurdu, şimşek başımdan.
08 Daşı torpağımdan, daşı daşımdan
09 Çınarlı-vüqarlı ölkeme deyme!

10 Déyirsən: <<xestesən, geldim, qurtarım>>
11 Qoy özüm yükümü özüm aparım.
12 Coşan bulaqlarım - derdim-azarım
13 Köksümde çağlayan bu qeme deyme!

14 Min yérden éşmisen yér-yatağımı.
15 Yazmısan elinle sine dağımı.
16 Qırıb azaltmısan yalquzağımı
17 Barı maralıma, tekeme deyme!

18 Gülen puçurların gözleri qandı,
19 Ümiddi, belkedi, hele gümandı.
20 Seni and vérirem göye, amandı,
21 Menim pöhreleyen belkeme deyme!
22 Doğra budağımı, kölgeme deyme!

100

01 Yazılmamış Bayatılardan

02 Geldim onun etrine,
03 Deyemmedim xetrine,
04 Kölgede biten gülün
05 Özü küsgün, etri ne!..

06 Bu zalım soydu meni
07 Soyduqca öydü meni.
08 Özü ağ güne çıxdı.
09 Kölgede qoydu meni.

10 Gördünmü o yağını,
11 Çıxartdı lap ağını.
12 İşığım düşen yere
13 Tıxadı papağını...

14 Yadıma feryad geldi,
15 Géc geldi, imdad geldi...
16 Qapıma kölgə düşdü.
17 Qorxdum - yéne yad geldi...

18 Qılıncam, tiyem hanı,
19 Sözümü déyem, hanı?
20 Sahıbsız bir kölgeyem
21 Bes benim yiyem hanı?

101

01 Ayxanın Sualları

I

02 Ata, burda yazırsan ki,
03 Gözler - qaşın kölgesinde,
04 Ağıl - başın kölgesinde,
05 Tamah - dişin kölgesinde,
06 Arzu - işin kölgesinde,
07 Yér - güneşin kölgesinde.
08 Sular - göyün kölgesinde.
09 Yaxşı, onda mene söyle,
10 Güneş neyin kölgesinde?

102

II

01 Kölgem özümden büyükdü,
01 Kölgesi böyük olanlar
03 Uşaqdımı?

04 Dağlar gözümden böyükdü
05 Gözlerime néce sığır,
06 Qoçaqdımı?

07 İşıqları gören kimi
08 Kölgeler qaçıb gizlenir,
09 Qaçaqdımı?

103

III

01 Ata, ata, ay ata,
02 Niye titreyir-esir
03 Çıraqların kölgesi?

04 Ata, ata, ay ata,
05 Denizde üze bilir
06 Mayakların kölgesi?

07 Ata, ata, ay ata,
08 Niye qırmızı olmur
09 Bayrakların kölgesi?

104

01 **Kölgede Çekilen Şekil**

02 Arxın kenarında bir yaşıl çinar,
03 Yaşıl alov kimi qalxıb göylere.
04 O kimdir yanında bés-on quzu var,
05 Kölgede
06 Lezzetle uzanıb yére?

07 Başının altında kitab-defteri,
08 Teze çatmış olar on bés yaşına.
09 Üzülmüş çepişden yoxdu xeberi
10 Çörek çantasını géyib başına.

11 Yatır quru yérde, yatır daş kimi,
12 Éle bil dünyadan kamını alıb.
13 Çinar ata kimi, dost, qardaş kimi,
14 Ala kölgəsini üstüne salıb.

15 Herden sifetine duman, çen çökür,
16 Yeqin yuxusunda alıbdır <<iki>>,
17 Köhne arx éle héy doğrayıb tökür,
18 Nese, gümüldenir anası teki.

19 Çöreyi yéyilib, özüse yatıb,
20 Dörd yanı cennetdi - güldü, çiçekdi.
21 Kölge yuxusuna éle bal qatıb,
22 Ona quru yér de yorğan-döşekdi.

23 Köksüne bir sarı yarpaq qonubdu.
24 Yanır yaxasında mükafat kimi.
25 Varlığı uyuyub, ruhu donubdu,
26 Sabah ayılacaq bir heyat kimi...

105

- 01 Oxucum, yatan uşaq
02 Éle men özüm idim.
03 Kölgeler baresinde
04 Béş-on sözümü dédim...
- 05 Andıqca o günleri
06 Köksüm oda qalanır,
07 Kölgem quzularıyla
08 Yéne orda dolanır...
- 09 Kövrek uşaqılığım
10 Çoxdan vidalaşmışam.
11 Çox yollar dolaşmışam.
12 Çox belenler aşmışam.
- 13 O çinar kölgesinde
14 Kéçib gözel günlerim.
15 Kölgelerde qalıbdı.
16 Toylarım, düyünlerim...
- 17 Sonralar anladım ki,
18 Rengbereng kölgeler var.
19 Kölgelerde inleyen
20 Éller var, ölkeler var.
- 21 Kömek, qayğı donunda
22 Qılınclar, baltalar var.
23 Kömek, qayğı donunda
24 Buxovlar, xaltalar var.
- 25 <<Dostum, qardaşım>> - déyen
26 Oğrular var dünyada.
27 Qıpqırmızı yalançı
28 <<Doğrular>> var dünyada
- 29 Canavar dine bilmir
30 Qoyunun kölgesinde.
31 Yaşayıb-yaradırlar
32 Dayının kölgesinde.
- 33 Deyişib rengini
34 Üzler min dona düşür
35 Gözler min dona düşür.
36 Kölgelerin qorxusu
37 İliye, qana düşür,
38 Arzu, imkana düşür.

39 Kölgede yaşadıqca
40 İnsan dönür k lgeye.
41  z nden  z çevirir
42  z tutur sonsuz g ye...

ARXADA HESRET VAR (1986)
BİRİNCİ BÖLÜM: SABAH NE DOĞACAQ HAMİLE DÜNYA

106

01 **Türkayam**
02 Türkayam, bu adı qebul éyledim,
03 Özümü özümə men qul éyledim.
04 Götürüb qelbimi üzü güneşe,
05 İşığa, sabaha men yol éyledim!

107

01 **Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya**
02 **Babama**
03 Menim Türkay babam, Aya tay babam,
04 Ruhuyla hem bu tay, hem o tay babam.
05 Tek cana bir alay döşleyen babam,
06 On adam yérine işleyen babam.
07 İndi azad yurdum, azad élim var,
08 Firavan heyatım, azad dilim var.
09 Gorun nurnan dolsun rahatca uyu,
10 Sahibi olmuşuq torpağın, suyun...
11 Orda muştuluqla <<ölübdü qem>> dé!
12 Men senin néçenci neticenem, dé!
13 Senin qanın axır damarlarımdan,
14 Ruhun xeber vérir ilk baharımdan.
15 Cismin torpaqdadı, adın adımda
16 Yaşayan nefesin, gören gözünem.
17 Külün külümdedi, odun odumda,
18 Déye bilmediyin neğmen, sözünem...

Bu Gün Sabaha⁴⁶

⁴⁶ “Bu Gün Sabah” adlı şiir *Éşgim Menim Dar Ağacım* kitabında “Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya” adıyla yer almaktadır.

01 Veten

02 Üz qoyduğum torpaq élim, vetenim.
 03 Çörek çıxan yére veten démerem.
 04 Anam öyretməyi dilim - vetenim,
 05 Meni sıxan yére veten démerem.

06 Qürbetdə Allah ol, qepiyə deyməz,
 07 Qürbeti ölümdən bəter dəyiblər;
 08 Arzular güllənər, budağı eyməz,
 09 Ot kökü üstündə biter, dəyiblər.

10 Köksündə veteni daşıyanları,
 11 Həmişə gözləri dolan görmüşəm,
 12 Vetəndə vetənsiz yaşayanları,
 13 Saralan görmüşəm, solan görmüşəm.

14 Bir parça vetəndir Füzuli qəbri,
 15 Dözməyib, yanından ötən ağlayır;
 16 El çatmır, ün yətmir, daralıb səbri,
 17 Qürbetin elində vetən ağlayır.

18 Bu qəm üreklerde çıraq-çıraqdı,
 19 Həmişə nur yayır səvinc paylayır.
 20 Mən nəce dəyim ki,
 21 Sirdi-soraqdı
 22 Vetəndə vetənə gətmək olmayır.

23 Vetəndən danışmaq olubdur yaman,
 24 Vetənsiz olanlar, bundan həliyəm.
 25 Bulanlık səl kimi axır vaxt, zaman,
 26 İlan tek dilimi çıxarmalıyam.

27 Ölkə var yaşayır ağayla kölə
 28 <<Azadlıq>>, <<ədalət>>- dəyib bağırır.
 29 Millet var utanmaz-utanmaz, hələ
 30 Qan tökdüyü yeri <<Veten>> çağırır.

31 Vetəni mal-dövlət sayanlar nə çox,
 32 Dərəşib sökürlər qarışqa kimi.
 33 Vetəndən bəzikib, doyanlar nə çox,
 34 <<Veten>> çağırırlar bütün əlemi...

35 Olmaq istəyirlər herədən bir az,
 36 Onların ruhu da alabəzəkdir.
 37 Bir éli ikiyə ayıran Araz.
 38 Duymurlar dünyada qanlı tütekdi.
 39 Qoca səvalanın esən küleyi,

40 Yanan ocağının hisi Vetendi.
41 Sabir'in, Celil'in eşqi, dileyi,
42 Bülbül'ün, Cabbar'ın sesi Vetendi.

43 Vetendir <<ata can>> déyen bu uşaq,
44 Secde éleyirem ona pir kimi.
45 Vetende vetenden uzaqdır, uzaq,
46 O kimdir danışır mühacir kimi?!

47 Vetendir
48 Qılinc tek derdli Arazım,
49 Vetenin qelbine sancılıb, qalıb.
50 Vetendir oxuyan sedefli sazım
51 Edalet eşqile yanıb-qaralıb.

52 Üz qoyduğum torpaq élim, vetenim,
53 Çörek çıxan yére veten démerem.
54 Anam öyrettdiyi dilim-vetenim,
55 Meni sıxan yére veten démerem!

01 Ata Yurdum, Qayıtmışam

02 Ata yurdum, qayıtmışam qonağın kimi,
 03 Burdan çıxsam bir gédecek yérım var daha.
 04 Buyur, çağır öz kiçiyin-uşağın kimi
 05 Fikir vérme saçlarıma yağır qar daha...

06 Hanı benim qırğı kimi delibaş atam?
 07 Gözlerinde at oynadır ömrün dumanı.
 08 Ah, bu géce tük balışda çetin ki, yatam,
 09 Uşaqlığım, decelliyim burdaydı, hanı?
 10 Qonum-qonşu qaramızca giléylenerdi:
 11 <<Ala qarğa elinizden bala böyütmez>>.
 12 O günlerim bir de dönmez, bir de qayıtmaz.

13 Ümid tutub elimizden çekib gédirdi,
 14 Güneş énib gözümüzden baxası idi...
 15 Aylar, iller ömrümüzü söküb gédirdi,
 16 Sabah... sabah qanadımız çıxası idi...
 17 Boz sehrada yol gözleyen ağac kimiydik,
 18 Öten bulud gözlerini sıxası idi.
 19 Héyif, ve'dler innen béle meni ovutmaz,
 20 O günlerim bir de dönmez, bir de qayıtmaz.

21 Géce kéçir dan yéri de nese sökülmür,
 22 Ulduzlar da avazıyıb dönüb gümüşe.
 23 Evvelki tek gözlerimden yuxu tökülmür,
 24 Yuxular da pul kimidi, olmur hemişe.
 25 İxtiyar bol, ümidler bol, vaxt da bol idi,
 26 Arxada yol, qarşıda yol, her yan yol idi,
 27 Uşaq idik, açılardı üz tutsaq neye...
 28 Fikirlerim, xeyallarım çekilib göye...
 29 <<Derdin alım, gécikirsən dersinə>>- déye
 30 Anam meni <<daş>> yuxumdan bir de ayıltmaz,
 31 O günlerim bir de dönmez, bir de qayıtmaz.

Arxada Hesret Var⁴⁷

⁴⁷ “Arxada Hesret Var” adlı şiir *Éşgim Menim Dar Ağacım* kitabında “Arxada Hesret Var Qarşıda Hesret” adıyla yayımlanmıştır.

01 Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına

02 Ata <<gelib çatıb>> oğlu yaşına
 03 Tezece saçına den düşür indi...
 04 Sağ eli, déyirem, <<qardaş>> başına;
 05 Yérişi lengiyib, gözü korşalıb,
 06 Seksende ömrüne çen düşür indi...

07 Dünyaya gelibdi elinde yaba,
 08 Kéçib <<41-45>> vuruşlarından.
 09 Sévinib sévince, dözüb ezaba,
 10 Yadında ne qalıb ilk baharından?
 11 Kéçib uşaqlığı dağda-aranda,
 12 Etirli çiçekler balıncı olub.
 13 Haylayıb sürünü alatoranda,
 14 Çox vaxt év-éşiyi yapıncı olub...
 15 Eli tutan günden qurub-yaradıb,
 16 Éline-gününe neler étmeyib.

17 Hesreti-möhneti doyunca dadıb,
 18 Alovlu illerde ölüb-itmeyib...
 19 Éndirib göylerden ayı, ulduzu.
 20 Çıxıb ağ günlere oğulu, qızı.
 21 Axır <<gelib çatıb>> oğlu yaşına;
 22 Sağ eli, déyirem, <<qardaş>> başına...

23 Oğlu görmeyibdi qanlı illeri,
 24 Şöhretli illeri, şanlı illeri...
 25 Silah götürmeyib, gülle atmayıb,
 26 Yüz adam içinde adam sayılır.
 27 Onu atası tek top oyatmayıb
 28 Saatın zengine gücle ayılır.
 29 Oxuyub, gözünün qarası gédib,
 30 Otuz bés yaşında alimdir adı.
 31 Suallar, qayğılar ruhunu didib,
 32 Ömrün ağ günleri saçlarındadı...
 33 Év-éşik qayğısı, uşaq qayğısı,
 34 Dost-yaxın qayğısı, uzaq qayğısı...
 35 Düşüb éhtiyacın sert kemendine,
 36 Gécələr vuruşub kağızlar üste.
 37 Düşüb nadanların fé'l-fendine
 38 Ruhu atım-atım, üreyi xeste...
 39 Atası çatıbdı onun yaşına;
 40 Sağ eli déyirem <<qardaş>> başına...

41 Oturub üz-üze atayla oğul,
 42 Birisi heqiqet, birisi nağıl.
 43 Alınlar éynidi, üzler éynidi,

44 Boy-buxun, éynekli gözler éynidi.
45 Ata oddan çıxıb, ocağındadı,
46 Oğul ağ günlerin qucağındadı...
47 Biri ordénlidi, gülür, danışır,
48 Biri fikirlidi, niye, bilmirem.
49 Onlara baxanda fikrim qarışır,
50 Kim kimin oğludu?
51 Déye bilmirem...

111

01 Azadlıq

I

02 Göyde süzen qartalı
03 Kimse éndirecekdi.
04 Bu yanan lal çırağı
05 Kimse söndürecekdi.
06 Bu lal-kar qayaları
07 İstedi, istemedi
08 Şimşek dindirecekdi.
09 Axan bu deli çaylar
10 Denizde lal olacaq;
11 Herdenbir esib-coşub,
12 Yéne bihal olacaq...

13 Qartal yélden çekinir,
14 Çıraq elden çekinir...
15 Şimşekleri görende
16 Qayalar zağ-zağ esir,
17 Çaylar da qorxa-qorxa
18 Denizlere telesir...

19 Çaylar dönüb tersine
20 Gören axa bilermi?
21 İldırımın gözüne
22 Qaya baxa bilermi?
23 Çırağ eli yandırır
24 Gören yaxa bilermi?..
25 Tufandan, burulğandan
26 Qartal çıxa bilermi?

112

II

- 01 Qabağına qoyduğun
- 02 Çöreyin azadlıqdır;
- 03 Doyunca yé, qardaşım!..
- 04 Ellərində çırpınan
- 05 Üreyin azadlıqdır;
- 06 Doyunca yé, qardaşım!..

113

III

- 01 Qerbden şərqe daşınıb
- 02 Şərqdən qərbə daşınıb.
- 03 Gah eminamanlığa
- 04 Gah da herbe daşınıb
- 05 Qanunlara bükülüb
- 06 Gah hədiyyə verilib,
- 07 Gah mükafat verilib;
- 08 Gah ölüb, gah dirilib...
- 09 Yaşayır ürəklerde.
- 10 Yaşayır dileklerde
- 11 Alov kimi, köz kimi,
- 12 Ürəklerden çıxanda
- 13 Dodaqları yandırır.
- 14 Dileklerden çıxanda
- 15 Bayraqları yandırır,
- 16 Çıraqları yandırır...
- 17 Axtarıblar düz kimi.
- 18 Yaşamaq xatirine
- 19 Bir az utancaq olub
- 20 Gelin kimi, qız kimi...

IV

- 21 Kendden, şəherdən uzaq,
- 22 Qéybet - zəherdən uzaq;
- 23 Derddən, qəherdən uzaq
- 24 Barı birce anlığa
- 25 Unut bütün dünyanı;
- 26 Unut yəri, insanı...
- 27 Dé ki, <<Her şey benimdi
- 28 Bu dağlar, bu dərələr.
- 29 Yurdumdu, məskənimdi >>...
- 30 Bura qoruqdu - déme,
- 31 Unut səddi, sərhəddi.
- 32 Barı birce anlığa
- 33 Unut hədəni, həddi...
- 34 Mağallaq aş, eşelen,
- 35 Çiçəyə, güle belən.

36 Qışqır sinen dolusu.
37 Çağır éli, ulusu...
38 Uzan arxası üste,
39 Axan buludları say.
40 Bir derinden nefes al
41 Sineni aç, dé <<oxqay>>.
42 Körpe gicitikanlar
43 Dalasın ayağını,
44 Çiyelek, böyürtikan
45 Boyasın dodağını,
46 Ağacların budağı
47 Götürsün papağını...
48 Bir de kola ilişib
49 Lap cırılsın köynéyin
50 Bir buzulaq başında
51 Yıxıl, qalmasın héyin.
52 Birce udum su içib,
53 Ara vér nefesine;
54 Qulaq as bu méşede
55 Sükutun neğmesine...

114

01 Göyde süzen qartalı
02 Kimse éndirecekdi.
03 Bu yanan gur çırağı
04 Kimse söndürecekdi.
05 Bu lal-kar qayaları
06 İstedi, istemedi
07 Şimşek dindirecekdi
08 Axan bu deli çaylar
09 Denizde lal olacaq;
10 Herden bir esib-coşub,
11 Yéne bihal olacaq...

Nağıl⁴⁸

⁴⁸“Nağıl” şiiri *Éşgim Menim Dar Ağacım*’da “Nağıla Çox İnanma” başlığıyla yer almaktadır.

115

01 **Bu Dağ Dağımdı Menim**

02 Adını deyişdiler,
03 Qırdılar méşesini,
04 Batırdılar sesini.
05 Üstünden yol çekdiler,
06 Yamacını ekdiler;
07 Éşim-éşim éşdiler,
08 Yüz yerinden déşdiler,
09 Buz suyundan içdiler,
10 Başına iller boyu
11 Min bir oyun açdılar,
12 Héç vécine almayıb
13 Lal kimi dayandı o.
14 Qışda qara bürünüb
15 İçin-için yandı o.

16 Şiv palıdlar biçildi,
17 Boyu bir az kiçildi.
18 Pérık düşdü quşları.
19 Pelengleri, qurdları
20 Bu dağa qurban olum
21 Boş qalmadı yurdları.

22 Bir azca alçaltdılar,
23 Bir azca éndirdiler,
24 Torpağını gec kimi
25 Daşıyıb yandırdılar.
26 Şimal küleklerinden
27 Başına qar elendi
28 İllerle erimedi.
29 Cenub küleklerinden
30 Üstüne qor elendi
31 Bulağı qurumadı.
32 Bu dağa qurban olum;
33 Kesilmedi nefesi,
34 Göyerdi benövşesi.

35 Eteyinde lalesi
36 Alışdı oda yandı,
37 Zirvesinde qar altda
38 Novruzgülü oyandı...
39 Yéne veles bitirdi,
40 Yéne cöke yétirdi.
41 Demirağac, şah palıd
42 Qolu qanadı oldu.
43 Qartallı qayaları
44 Şöhreti-adı oldu.

45 Derelerden boy vrdi
46 Yne eni-dumanı.
47 Berelerden hay vrdi
48 Qurdu-quşu, aslanı...
49 Benvşesi yne de
50 Ter-benövşe qoxudu.
51 Bulaqları yne de
52 z dilinde oxudu...
53 Bu dağa qurban olum
54 Mın bir ağırı çekse de
55 Ağır kişiler kimi
56 Ağır-ağır dayandı.
57 Buludları ağıladı
58 Çiçekleri oyandı,
59 İstekleri oyandı...

60 Milyon yaşı bu dağın
61 Adını deyişdiler,
62 reyinin ateşi,
63 Odu deyişilmedi.
64 ieyine, glne
65 Mın bir pyvnd tdiler,
66 Ne etri, ne de ki
67 Dadı deyişilmedi.
68 Bu dağa qurban olum!
69 Bu dağ dağımdı benim,
70 Kam oylağımdı benim,
71 Qem oylağımdı benim...
72 Bu dağ dağımdı benim.

116

01 Xezər Haqqında Düşüncələr

- 02 Göz yaşı tek duru idi
03 duzlu idi,
04 Köksündeki esrlər qoru idi
05 gizli idi,
06 Yolumuzda bir ebedi göy nur idi,
07 nazlı idi...
08 Xezəri gördünüzmü ola?

- 09 Ateşinə <<pervanelər>> uçub gəldi,
10 Ne'resinə divanelər qaçıb gəldi,
11 İştahlılar ağzını açıb gəldi.
12 Xezəri gördünüzmü ola?

- 13 Lepələri şumladılar, düzledilər,
14 Dalğalara buruq ekib gözledilər,
15 Göylərini tüstülərlə bezedilər,
16 Xezəri gördünüzmü ola?

- 17 Kağız kimi lülələnmiş lepələri
18 şikayətədi,
19 Oxusalar bir kederli,
20 sızıltılı həkayətədi,
21 Bəzib qaçır insanlardan,
22 Bu heyatdan nəhayətədi...
23 Xezəri gördünüzmü ola?

- 24 Sahillərin ağzı indi zəhər olub,
25 Çox hönkürüb, çox çalxanıb heder olub,
26 Dənizlərdən ayrı düşüb
27 bu da ona qəhər olub...
28 Xezəri gördünüzmü ola?

- 29 Lüle-lüle lepələrin-
30 <<erizələrin>> yatacaqdır...
31 Kimse ona el-üzünü
32 Silib sənə atacaqdır...
33 Yəne çarə buna qalıb:
34 Coş, ay Xezər, daş ay Xezər!
35 Sahilləri yar, parçala, aş, ay Xezər!
36 Sussan, dözsən sənə üstə
37 Buruq dəyil, turp ekerlər!

Arazdan Çox Yazan Bir Şaire⁴⁹

117

01 Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa

02 Şeherde ayağım deymir torpağa,

03 Torpaqdan bir köynek aralanmışam.

04 Hesretem çiçeye, dereye, dağa

05 Saralıb bostanım, uralanmışam.

06 Şeherde ayaqlar deymir torpağa

07 Örtübler üstünü demirle, daşla.

08 Ağaclar başını eymir torpağa,

09 Bağışla ay baba, meni bağışla!

10 Ağaclar böyümür kenddeki kimi,

11 Etri oğurlanır çiçeyin, gülün...

12 Bu şehir qoynuna yığb alemin,

13 Deyişir dilini obanın-élin...

14 Gezdikce üstünde demirin, daşın

15 Ürek demirleşir, ürek daşlaşır.

16 Hardasa, neyese qarışır başın,

17 Gün keçir,

18 Qayğılar başından aşır.

19 Ürek demirleşir, ürek daşlaşır,

20 Bélece gözünde ölür héyretin.

21 Çörek daşdan çıxır

22 Çörek daşlaşır...

23 Saqqallı uşağa dönür qéyretin...

24 Héyret de dözüm de qurtarır darda,

25 Ürekler daşlaşır, çox da durmayır.

26 Belke buna göre qaranquşlar da

27 Şeher éyvanında yuva qurmayır.

28 Şeherin altında başlı-başına

29 Torpaqlar uyuyur sirri itmeyir.

30 Daş yollar, sekiler düşüb başına

31 Çemeni bitmeyir, gülü bitmeyir!

32 Daş yollar üstünde yaşadıqca biz,

33 Ayaqlar daşlaşır, ürek daşlaşır.

34 Ölçülü-biçili oluruq temiz

35 Xeyal qanadlanır, dilek daşlaşır.

36 Kağız güller kimi her şey ütülü

⁴⁹ "Arazdan Çox Yazan Bir Şaire" adlı şiir *Éşgim Menim Dar Ağacım*'da yine aynı adla yer almıştır.

37 Dostluğu <<vér-vérim>>, bazar örtülü...
38 Baxışlar ütülü, üzler ütülü...
39 Söhbətler ütülü, sözlər ütülü...
40 Her şey dübbedüzdü daş yollar kimi,
41 Sévgilər ütülü, gözler ütülü...

42 Şeherde ayağım deymir torpağa,
43 Örtüblər üstünü demirle, daşla.
44 Ağaclar başını eymir torpağa
45 Bağışla, a kendim,
46 Meni bağışla...

118

01 Yuxu Gétmir Gözüme
02 Bir kölgə gülümseyir
03 Seher-axşam üzümə,
04 Şé'rime, sözüme;
05 Yuxu gétmir gözüme...

06 Gözüm o tay, bu tayda,
07 Sözüm o tay, bu tayda...
08 Başım hayda-harayda...
09 Gözüm çaş olar, anam.
10 Dilim, sözüm-söhbətim
11 Ayaq-baş olar, anam...
12 É'tibarım qalmayıb
13 Qelbimdəki dözüme,
14 Yuxu gétmir gözüme...

119

01 Méşenin Nağılı

(Revayət)

02 Xéyli vaxt olardı ki,

03 Méşe padşahsız idi.

04 Bütün héyvanlar, quşlar,

05 Ağaclar başsız idi.

06 Şahlıq quşu uçurub

07 Şah séçmeli idiler.

08 Çox ölçmeli idiler,

09 Bir biçmeli idiler.

10 Axır şahlıq quşunu

11 Havaya buraxdılar.

12 Hesretle, heyecanla

13 Arxasınca baxdılar.

14 Quşcuğaz çox dolandı,

15 Döndü zaman, qerine.

16 Axır ki, boz ayının

17 Qondu çiyinlerine...

18 Filler, şirler, pelengler

19 Héç halını pozmadı.

20 Meğrur-meğrur dolandı,

21 Eyri-eyri gezmedi...

22 Tülküler yaltaqlandı,

23 Çaqqallar yaltaqlandı.

24 Dédiler ki, <<neslimiz

25 Ayılara qurbandı.

26 Bézmişdik bu şirlerin,

27 Pelenglerin elinden.

28 Gözümüz açılmırdı

29 Nehenglerin elinden.

30 Bu palıdlar, velesler

31 Günden doyub özleri.

32 İşığa, aydınlığa

33 Hesret qoyub bizleri...>>

34 Açıldı giléylerin,

35 Qéybetlerin ağızı.

36 Çox yazıb korladılar

37 Qalaq-qalaq qağız.

38 Baxıb bu kağızlara

39 Ayı qan-qan éledi.

40 Edaletli olmağa

41 Çox and-aman éledi.

42 O gün canavar beyin
43 İti saldı izine.
44 Uzunqulaq eşşeyi
45 Vezir seçdi özünə.
46 Évinde dustaq étdi
47 Pelengleri, şirleri
48 Onlar anlamadılar
49 Bu qarışıq sirleri...

50 Ferman vérdi: <<méşede
51 Canlı, cansız ne ki var,
52 Bir boyda, bir buxunda,
53 Bir fikirde olsunlar.
54 Sonra iclas çağırdı,
55 Qezebləndi, bağırdı:
56 <<Niye develər, filler
57 Şişib dam boyda olur?
58 Palıdın kölgəsində
59 Kollar saralıb solur!
60 Peləngin ne'resindən
61 Marallar zağ-zağ esir!
62 Niye qurdun önündə
63 Qoyun sesini kesir?!

64 Qartalın adınanı
65 Yazılıbdı zirvelər?
66 Daha gözündən gələr!
67 Göylərdən ayrılmayır,
68 Beyənmir bu torpağı.
69 O bizim hamımıza
70 Baxır üstəndən aşağı!
71 Niye eldə-ayaqda
72 Sürünür bu serçələr?
73 Ne déyim? Nələr... nələr...
74 Hamının haqqı éyni,
75 İxtiyarı éynidir.
76 Hamı çılpaq doğulub
77 Pulu-varı éynidir.
78 Bu méşenin üstündə
79 Tufan tek esək gerek!
80 Qürrebaz nehenglərin
81 Köksünü kesək gerek!
82 Bundan sonra çətin ki
83 Bir də yamanlıq olar.
84 Qurd quzuyla otlayar,
85 Emin-amanlıq olar!...>>
86 Méşədə bir qasırga
87 Başladı birdən-birə

88 Neheng-neheng ağaclar
89 Qışqırıb deydi yére.
90 Héyvanları, quşları,
91 Ağacları, daşları
92 Bir vahime bürüdü.
93 Qoyunlar canavarın
94 Üstüne şax yéridi...
95 Qanla doldu dereler.
96 Xoruzların sözüne
97 Söz qaytardı fereler...
98 Qartal éndi zirveden
99 Serçeyle qonşu oldu.
100 Méşede alağ çekmek
101 Péşesi, işi oldu.
102 Tülküler ayılara
103 Toxudular çelengler.
104 Éşşeklerin önünde
105 Mil dayandı pelengler.
106 Qurd quzuyla otladı,
107 Unutuldu qurd adı.
108 Kollar gül çiçek açdı,
109 Bu méşe düm-düz oldu.
110 İtdi qara kölgesi,
111 Gécesi gündüz oldu...

01 <<SESSİZ GÜLLELER>> SİLSİLESİNDEN

120

02 **Béle Maskalanma**

03 Béle maskalanma, adam oğlusan,
04 Ömrünü-gününü sovrma yéle.
05 İllerle min sifet olmağın asan,
06 Bir gün özün olmaq çetindi béle?

07 Gah uşaq olursan, gah da ki yazıq,
08 Éle boylanırsan izime benim.
09 Onsuz da dünyada çoxundan azıq
10 İyleme, eleme sözümü benim.

11 Bilirem hayana bağlanıb başın,
12 Satırsan, qéyretle sat, satanda da.
13 Vurma arxasından dostun, yoldaşın.
14 Kişisen, qarşıdan at, atanda da.

15 Qanın temiz déyil, bellidi adın,
16 Élimde-günümde derdsen, qadasan.
17 Düşüb arasına qohumun, yadın,
18 Eslini gizleden haramzadasan.

19 Papağın gözüyün üstüne érib,
20 Yéyib namusunu, atıb arını;
21 <<Veten>> kelməsinin dalına sinib,
22 Vurursan vetenin balalarını.

23 Qatır başımızı dumanın, çenin,
24 Hele bext getirir yürekdi atın.
25 Adın bizimkidi, işin özgenin,
26 Belke-nevesisen Sehl-sumbatın?!

27 Dayanıb arxanda <<dayı>>,<<emiler>>
28 Yüz dona girirsən bir benim üçün.
29 Sen tekce déyilsən, senin kimilər
30 Sessiz güllələrdi vetenim üçün...

31 Béle maskalanma, adam oğlusan,
32 Ömrünü-gününü sovrduğun yéle.
33 İllerle min sifet olmağın asan;
34 Özünü yaxından tanımaq üçün
35 Birce gün özün ol sen innen béle.

Sene Néylemişem⁵⁰

121

01 Sesssizce

- 02 Sessiz gülle kimi kéçdin sinemden,
- 03 Sessizce, sessizce oda yandım men...
- 04 Sessiz, xerçeng kimi düşdün canıma,
- 05 Sessiz, zeher kimi kéçdin qanıma...
- 06 Sessiz, yuxu kimi gözümü tuttun,
- 07 Sessizce-sessizce meni unuttun...
- 08 Sessizce, qar kimi saçıma yağdın,
- 09 Sessizce-sessizce sesimi boğdun...
- 10 İndi cıncırımı çıxarım néce?!
- 11 Qalmışam Arazdan, Kürden aralı,
- 12 Sinesi yaralı, ruhu yaralı...
- 13 Sessizce mehv étdin meni bélece...

122

01 Kin Dağarcığı

- 02 Bir qarış boyun var
- 03 Dam dolusu toyun var,
- 04 Mezen olsun kişi.
- 05 Yaşın kéçib,
- 06 Barı bundan sonra
- 07 Adam ol eşşi!
- 08 Yanından kéçende
- 09 <<Bissimillah>> déyirler;
- 10 Üzüne susurlar,
- 11 Arxanca söyürler...
- 12 Téz-téz çalırsan,
- 13 Gürzeden bétersen;
- 14 Zeherinden
- 15 Lezzetmi alırsan?
- 16 Bilirsənmi
- 17 Hamı sene <<çayan>> - déyir,
- 18 Yoxdur abrın-hayan - déyir.
- 19 Hardan almısan
- 20 Bu qeder kini,
- 21 acığı?
- 22 Xirddeyecen kinle
- 23 dolusan,
- 24 Kin dağarcığı...

⁵⁰ “Sene Néylemişem” adlı şiir *Éşgim Menim Dar Ağacım*’da “Deyme Könlüme” adıyla yayımlanmıştır.

123

01 Sapand Daşı

<<Yéne de yan kéçdi bu yaz yağışı>>

S. Rüstemxanlı

- 02 Yıx benim évimi, qardaş
- 03 qara daş.
- 04 Men senin üçün ağladım,
- 05 Bu günün,
- 06 sabahın,
- 07 dünenin üçün ağladım.
- 08 Sen qış günü
- 09 Sındırdın könlümün penceresini,
- 10 Qaldırdın dalğa-dalğa
- 11 Qıpqırmızı sesini.
- 12 Menden gözümü aldın,
- 13 Yürek dizimi aldın,
- 14 Kecerli sözümü aldın...
- 15 Baş seninkidi,
- 16 Huş özgenin.
- 17 Ağz seninkidi,
- 18 Dış özgenin.
- 19 Ömür seninkidi,
- 20 Yaş özgenin.
- 21 Eller seninkidi,
- 22 İş özgenin.
- 23 Yarımqıqsan her şeyde.
- 24 Meni de sal öz gününe!
- 25 Deyiş başımı,
- 26 Deyiş huşumu,
- 27 Deyiş dişimi,
- 28 Deyiş yaşımı
- 29 Deyiş işimi!
- 30 Yétişib vaxt-ve'de,
- 31 Onsuz da her şey deyışmede...
- 32 Birce reng gören
- 33 gözüm gözeldi!
- 34 Boğazdan çıxmayan
- 35 sözüm gözeldi!
- 36 Üstünde oturduğum
- 37 dizim gözeldi!
- 38 Bir ömürlük
- 39 dözüm gözeldi!
- 40 Bax, béle...
- 41 Yıx benim évimi, qardaş
- 42 qara daş!
- 43 Ne bariya hörülensen,
- 44 Ne év tikensen.

45 Ellerde sapanddaşısan,
46 Göz tökensen.
47 Onsuz da yan keçir yaz yağışları.
48 Boş durma, yağ görek;
49 Senden sonra ne göyerecek...

124

01 Yarımçıq

02 Bir qarış boyu var, edasına bax.
03 Gédir, yéridiyi yola sığışmır.
04 Birce sesine bax, sedasına bax,
05 O sağa sığışmır, sola sığışmır.

06 Bir az tercümeçi, bir azca nasir,
07 Bir az tenqidçidi, hamısından kesir...
08 <<Yarımçıq>> söyleyir çoxuna, ne sirr?
09 Aza qané olmur bola, sığışmır.

10 Bir azca ayıqdı, bir azca kéydi,
11 Dünyada sévdiyi mezedi-méydi.
12 Özü öz içinde <<özündeséydi>>
13 Başını kollayır, kola sığışmır.

14 Herden öz-özüne dolur boşalır,
15 Salam vérende de minnetle alır.
16 Markésden danışır, Şopénden çalır
17 Di gel ki, obaya-éle sığışmır.

18 Vetenden dem vurur düşende çemi,
19 Çalmır, döyecleyir héy <<sarı simi>>
20 Gezir budaq-budaq qarışqa kimi,
21 Deymişe sığışmır, kala sığışmır.

22 İddeası dağdı, imkanı findıq,
23 Ağzını açanda metlebin qandıq.
24 Başı göyle gédir, daha usandıq
25 Yüyene sığışmır, çula sığışmır!

26 Külü ayaqlayır saymayır odu,
27 Çekisi belke de otuz kilodu.
28 Yarımçılığını anlayır, odu
29 Héy düşür o haldan-hala, sığışmır...

01 **Mektub**

02 Helim xasiyyetin, güler üzünle,
 03 Qelbime yamanca yatmışdın, lele.
 04 İnan, gözlerimde şirin sözünle,
 05 Allahlıq heddine çatmışdın, lele.

06 Layla tek hopmuşdun iliye, qana
 07 Yaxına, uzağa bire on idin.
 08 Qohumluq bir yana, dostluq bir yana
 09 Sanki insanlığa étalon idin.

10 Böyüdü vezifen, artdı imkanın,
 11 <<Arzuya, isteye çatıb>>- dédiler.
 12 Her meni görende qaraldı qanın,
 13 <<Téléfonlar başını qatıb>>- dédiler.

14 Néçe yol zeng vurdum, özünü dandın,
 15 Dédin: <<iclasdadı, déyin ki, yoxdu>>
 16 Néçe yol söz vérdin, sözünü dandın,
 17 Yalanlar üreye atılan oxdu.

18 İtirdin özünü, sapdın yolundan,
 19 Baxdın qohumlara bir <<qemiş>> kimi.
 20 Dördelli yapışdın öz stolundan,
 21 Sehrada su tapan <<görmemiş>> kimi.

22 İlbeil böyüyüb qol-budaq atdın,
 23 Yanına-yörene kölgən düşmedi.
 24 Öteri qayğını minnete satdın,
 25 Yaş ötdü saçına bir den düşmedi.

26 Yaman <<canhacan>>san zamanla, vaxtla,
 27 Dostların yanında çıxar paxırın.
 28 Sévinme ezelden açılan baxtla,
 29 Evvelin gelince, gelsin axırın!

30 Bir deli madyandı vezife, imkan,
 31 Bir gün de üstünden atacaq, lele.
 32 Vefasız qadındı bu vaxt, bu zaman
 33 Sévdiyi bucaqda yatacaq, lele!

34 Bir düşün haraya baş alır bu yol,
 35 Ürekde vetensiz-ölkesiz olma.
 36 Torpaq ol, ağac ol, demir ol, daş ol,
 37 Kimese gerek ol, kölgəsiz olma!

01 <<Aşıq Edaletin Neğmeleri>> Silsilesinden
126

02 **Koroğlunun Son Günü**

03 Ona béle bél bağlama,
04 Dünya namerd dünyasıdı.
05 Çox sızlama, çox ağlama,
06 Dünya namerd dünyasıdı.

07 Her işini ara, ele,
08 Quyuğunu vérme ele.
09 İnsan çiy süd emib, lele,
10 Dünya namerd dünyasıdı.

11 Namerd gör ki, çapar, talar,
12 İsteyini göyden alar.
13 Merdin quru adı qalar,
14 Dünya namerd dünyasıdı.

15 Acı sözle min derd éler,
16 Söker bağrını-yurd éler.
17 Qova-qova namerd éler,
18 Dünya namerd dünyasıdı.

19 Ezelki dövranım hanı,
20 Qılinc qınında paslanı.
21 Beyenmir tülkü aslanı,
22 Dünya namerd dünyasıdı...

01 Koroğlu Dübeyti

02 Bu duman çekiler géder,
 03 Könül, sebr éyle, sebr éyle.
 04 Bu qar-qış söküler géder,
 05 Könül, sebr éyle, sebr éyle...

06 İten bulaqlar tapılar,
 07 Sınıq könüller yapılar.
 08 Açılar bir gün qapılar,
 09 Könül, sebr éyle, sebr éyle...

10 Gül olma amana-aha,
 11 Dan yéri ağarır daha.
 12 Ümidle baxaq sabaha,
 13 Könül, sebr éyle, sebr éyle...

14 Gül-çiçek xalı toxuyur,
 15 Él-oba veten qoxuyur.
 16 Şükür, Edalet oxuyur,
 17 Könül, sebr éyle, sebr éyle...

18 Bu derde düşmen yarıyar,
 19 Yaramı yadlar sarıyar,
 20 Arpaçay, Araz quruyar,
 21 Könül, sebr éyle, sebr éyle...

22 Ağrı Dağ ağrım-acımdı,
 23 Savalan beyaz tacımdı.
 24 Derde dözmek elacımdı
 25 Könül, sebr éyle, sebr éyle...

26 Bu qem bu hesret ha yanar,
 27 Dünya ateşe boyanar.
 28 Yatanlar bir gün oyanar,
 29 Könül, sebr éyle, sebr éyle...

30 Bu dünya, bu gerdiş nedi,
 31 Gördüm ki, sonu héç nedi.
 32 Bu xemir suya teşnedi,
 33 Könül, sebr éyle, sebr éyle...

128

01 **Yordu Bu Şehir Meni**

- 02 Salam, xeyallara dalan şehirim,
03 Derdi-sévinciyle qalan şehirim!
04 Daha kendden gelir sesin-sorağın,
05 Kendi öz gününe salan şehirim.
06 Sévdi toy-büsat kimi,
07 Yapışdı heyat kimi.
08 Her seher saat kimi
09 Qurdu bu şehir meni.

- 10 Boyadı dan yérine,
11 Üyütdü den yérine.
12 Sonra küleklerine
13 Vérdi bu şehir meni.

- 14 Dözdüm yayı-qışına,
15 Mat qalmışam işine;
16 Axır ehlet daşına
17 Vurdu bu şehir meni.

- 18 Çalım yox, çeperim yox,
19 Malım yox, keherim yox,
20 Qelbimde teperim yox,
21 Yordu bu şehir meni.

Sévgim Mene Qenim Oldu⁵¹
Behmen Vetenogluna

⁵¹ “Sévgim Mene Qenim Oldu” ve “Behmen Vetenogluna” adlı şiirler *Éşgim Menim Dar Ağacım*’da aynı başlıklarla yayımlanmıştır.

Menmi Günahkaram Senmi Günahkar⁵²

01 <<Yazılmamış Mektublar>> Silsilesinden

129

02 Seni Düşünürem

03 Bu soyuq havada,

04 Damın altında

05 Seni düşünürem yéne men yazıq

06 İki qat oluram qemin altında

07 Xoş gün dileyirem sene men yazıq

08 Seni düşünürem,

09 Gören nécesen,

10 Hardasan,

11 Başına belke qar yağır?

12 Fikrimde, duyğumda gündüz-gece sen,

13 Seni düşünmek de ağırdır, ağır...

14 Bayırda fırlanır qar boğanağı,

15 Fırlanır-fırlanır içimden kéçir.

16 Bu heyat cıǵırı, bu doğanağı:

17 Gör hardan dolanır,

18 Gör kimden kéçir...

19 Bu soyuq havada,

20 Tenha otaqda,

21 Didib-parçalayır dörd divar meni,

22 Bir neğme dolanır yanar dodaqda:

23 <<Kim salıb itirer, kim tapar meni...>>

24 Sanki üreyimi dara çekibler,

25 Üreyim eşqimden asılı qalıb.

26 Bütün yollarımı gora çekibler,

27 Ümidler gümana qısılı qalıb...

28 Bu soyuq havada,

29 Damın altında,

30 Seni düşünürem yéne men yazıq.

31 İki qat oluram qemin altında,

32 Xoş gün dileyirem sene men yazıq...

⁵² “Menmi Günahkaram Senmi Günahkar” adlı şiir, aynı başlıkla *Éşgim Menim Dar Ağacım*’da yayımlanmıştır.

Menden Uzaqdasan⁵³

130

01 Ne Déyim

02 Ne déyim ürekde eşqe, ilhama,
03 Ne vaxtdı méylini salıb göylere.
04 Men qara torpağam, o mavi sema,
05 Ellerim uzalı qalıb göylere.

06 Menim mehebbetim göylere hesret,
07 Alışar yalvarar alov diliyle.
08 Menim mehebbetim göylere qismet,
09 Séviner, yükseler öz emeliyle...

Ay Ömrümün Seadeti⁵⁴

131

01 Orda Üfüqlerin Rengi Bembeyaz

02 Orda üfüqlerin rengi bembeyaz
03 Orda xeyalımda bir işıq qalıb.
04 Orda benim üçün ilıqdır ayaz,
05 Orda fikirlerim dolaşıq qalıb.

06 Orda ulduzların géce hevesi,
07 Orda bir rengin min bir rengi var.
08 Orda çiçeklerin payız nefesi,
09 Orda tebietin öz ahengi var...

⁵³ “Menden Uzaqdasan” adlı şiir, aynı başlıkla *Éşgim Menim Dar Ağacım*’da yayımlanmıştır.

⁵⁴ “Ay Ömrümün Seadeti” adlı şiire bir kıta daha eklenmiştir. Bu hâliyle yayımlanmamış şiirleri arasına alınmıştır.

01 Payızda Açılan Çiçek

02 Başlayıbdı yarpaqların yağışı
 03 Sen ne vaxtın qönçesisen, gülüsen?
 04 Dumanlanıb üfûqlerin baxışı
 05 Yoxsa könlün eşqe düşüb, delisen?

06 Harda idin kəcikmisen dé, niye?
 07 Quşlar köçür, ağarıbsan sazaqdan.
 08 Bülbül üçün, neğme üçün bax göye,
 09 Bu hesretle sévin, qemlen uzaqdan.

10 Sarı xəber yayılıbdı çöllere,
 11 Son baharın saçlarına den düşüb.
 12 Qara sükut qanad gerib göllere
 13 Bulaqların gözlerine çen düşüb.

14 Dağ uyuyur, lele köçüb yurd qalıb...
 15 Kim duyacaq, qönçe-qönçe alış, yan.
 16 Yurd yérini hesret alıb, derd alıb,
 17 Belke éle bu hesretten çıxmısan!

18 Belke ömrün payızında tebiet
 19 Gül-çiçəkle qarşılayır boranı?
 20 Qem éleme bizde de var bu adet
 21 Hele yoxdu soruşanı-soranı...

22 Ne günah var indi sende, ezizim,
 23 Hesretimi yaman saldın yadıma.
 24 Men de tekem, bu çemende ezizim,
 25 Qovruluram öz közüme, oduma
 26 Hesretimi yaman saldın yadıma.

01 <<DOSTUMUN AĞRILARI>> SİLSİLESİNDEN

Men Seni Tezeden Séve Bilmerem⁵⁵

133

02 Seni Bağışlamaram

03 Bağım baharım sola

04 Seni bağışlamaram.

05 İki dünya bir ola,

06 Seni bağışlamaram.

07 Yétişe qada-bela,

08 Ezrayıl canım ala.

09 Elacım sene qala,

10 Seni bağışlamaram.

11 Yolumda ah édesen,

12 Éşqimi şah édesen.

13 Meni Allah édesen,

14 Seni bağışlamaram.

⁵⁵ “Men Seni Tezeden Séve Bilmerem” adlı şiir *Éşgim Menim Dar Ağacım*’da aynı başlıkla yayımlanmıştır.

POÉMALAR

Kölgeler⁵⁶

134

01 Ömrün Serhedleri

I

- 02 Men dünyaya gelende
03 Déyirler ağlamışam.
04 Dostları sévindirib
05 Düşmeni dağlamışam,
06 İsti ana qucağı
07 O vaxt béşiyim olub,
08 Bu yér, bu göy, bu alem
09 Évim-éşiyim olub.
10 Hamını incitmişem
11 Menden incimeyibler,
12 Başımı sıgallayıb
13 Éle ezizleyibler
14 Mene nağıl déyibler.
- 15 Dolanıb aylar, iller
16 Deyişibdi fesiller...
17 Ağlım kesen gün imiş,
18 Qarğı atı seyirdib
19 Dağda-bağda oynamaq
20 Mene toy-düyün imiş.
21 Bir gün néce olubsa
22 Üstüme tepinibler,
23 Şıltaqlıq éyleyende
24 İnadımı yénibler.
25 Xortdanla, canavarla
26 Qorxudublar susmuşam.
27 Mene her şey yuxuymuş
28 Sanki yuxudaymışam.
29 Atamın sert baxışı,
30 Be'zen hede qorxusu
31 Bildiribdir heddimi.
32 Ömrümde ilk defe
33 Gösterib serheddimi:
34 <<Béle otur, béle dur
35 Béle dayanmaq olmaz!
36 Téz duran xéyir tapar,
37 Béle oyanmaq olmaz!
38 Tanı dostu, düşmeni
39 Qarı düşmen dost olmaz!
40 Pisdir, yéne senindir,

⁵⁶ “Kölgeler” poéması *Éşgim Menim Dar Ağacım*’da da yayımlanmışdır.

41 Kök-kömente qesd olmaz!
42 Yéreyende şax yéri,
43 Qabağına bax yéri.
44 Atan gap éyleyende
45 Qulaq as ses éyleme.
46 Böyük dédi qanundur,
47 Öçeşib behs éyleme!
48 Qonşunun toyuğuna
49 Daş atmaq olmaz, bala.
50 Buynuzlu qoçun héyfi
51 Buynuzsuz qoçda qalmaz,
52 Qalmaz ki, qalmaz, bala!>>
53 Atamın nesiheti
54 Gösterdi öz heddimi,
55 Gösterdi serheddimi...

56 Bildim ses serheddi var,
57 Bildim behs serheddi var,
58 Bildim qonşu serheddi,
59 Bildim kend serheddi var.
60 Bu yér otaraq déyil
61 Bildim hend serheddi var.
62 Bildim söz serheddi var,
63 Duydum bu ömrün-günün
64 Hele yüz serheddi var.
65 Hele balaca iken
66 Bu serhedler önünde
67 Omaşıyb qalmazdım.
68 Beyenmediyim söze
69 Qulaq assam da béle
70 Onda héç el çalmazdım.

71 Yéřiş serhedlerini,
72 Duruş serhedlerini,
73 Sesin serhedlerini,
74 Behsin serhedlerini,
75 Sözüñ serhedlerini,
76 Gözüñ serhedlerini,
77 Téz-téz pozar-aşardım;
78 Bax bélece yaşardım.

79 Dolandı aylar, iller
80 Kéçdi günler, fesiller.
81 Çatdım mekteb yaşına,
82 Atam hele saz idi.
83 Den düşse de başına
84 Qüsse-keder az idi.
85 Heyat bir çay kimiydi,

- 86 Séllenirdi axırdı.
87 Gündoğandan çıxan gün
88 Günbatanda yaxırdı...
- 89 Sévindim öyrendikce
90 Oxumağı, yazmağı
91 Öyrendim yavaş-yavaş
92 Yozulmağı, yozmağı.
93 Bir sözün néce cüre
94 Yazılmağı var imiş,
95 Bir sesin néçe yére
96 Yozulmağı var imiş...
97 <<Bu sözü béle yazma,
98 <<O>>nu <<a>> kimi oxu
99 Oxu, öyren, inleyen
100 Bir sarı simi oxu.
101 Kolxozu <<kalxoz>> oxu
102 <<Komsomolu>> <<kamsamol>>
103 Düşün bir ömrü-günü
104 Hara aparır bu yol!>>
105 Müellim danışardı
106 Neler, neler... éh neler...
107 Be'zen de dolaşardı
108 Qaranlıqla kölgeler...
- 109 Yavaş-yavaş anladım
110 Yaxşı nedir, pis nedir?
111 Yavaş-yavaş anladım
112 Tamah ne, nefis nedir?
113 Qonşu ne, qohum nedir,
114 Ögéy ne, doğma nedir
115 Vexşiş ne, yağma nedir?
- 116 Üstüme qoşun-qoşun,
117 Üstüme qatar-qatar
118 Yürüş étdi suallar,
119 Müellim sualım var;
120 Ay ata sualım var;
121 Ay emi sualım var;
- 122 Güneş niye qırmızı,
123 Torpaq niye qaradı?
124 Doğulduğum bu yurdun
125 Adı nedir, haradır?
126 Ulu babam kim olub?
127 Niye sévincden evvel
128 Bize mehrem qem olub?
129 Niye, başa düşürem

130 Özbeklerin dilini,
131 Qazaxların sözünü?
132 Rioda dinlemişem,
133 Görmemişem üzünü...

134 Déyirler ki, Erebler
135 Bize <<Türkman>> déyir.
136 Türkler <<Oğuz>> çağırır,
137 Farslarsa <<İran>> déyir.
138 Men hansına inanım?
139 Qulağımın dibinde
140 Nenem <Musurman>> déyir.

141 Kime üz çevirdimse
142 <<Ne>>ler, <<kim>>ler, <<nedir>>ler,
143 Bu her şey'r qadirler
144 Önünde diz çökdüler.
145 Çox ekdiler, biçdiler,
146 Çox biçdiler, ekdiler...
147 Çox sualın üstünden
148 Bir sükutla keçdiler...

149 Aman, sükut ne sükut...
150 Qulaq batıran sükut...
151 Şirin laylaya dönüb,
152 Ruhı yatıran sükut...
153 Barmaq qıcayan sükut...
154 Acize qeh-qeh çekib
155 Be'zen acıyan sükut...

156 Sonra öyüd, nesihət
157 Sonra yéne meşveret:
158 Her şeyin bir heddi var,
159 Bir heddi, serheddi var.
160 Burnun girmeyen yére
161 Başını soxma, bala.
162 Kiri kişi ağlamaz,
163 Gözünü sıxma, bala!
164 Hele uşaqsan, uşaq,
165 Amandı étme, bala!
166 Tufandı, burulğandı,
167 Derine gétme, bala!
168 Otur, dersini oxu,
169 Senin suallarına
170 Cavab vérmişem, axı.
171 Déyirsen ki, <<kimik biz>>
172 Bu torpağın oğluyuq.
173 Biz kimik? -Biz insanıq

174 Éle-güne bağlıyıq.

175 Hele o yaşın déyil
176 Oxuma her kitabı.
177 Hésab kara gelende,
178 Yaxşı öyren hésabı...
179 Böyüklerin yanında
180 Axı bir heddini bil.
181 Éle sual vérirsən
182 Sözün serheddini bil.
183 Her şeyi soruşmazlar,
184 Her işe qarışmazlar.
185 Her yana boylanmazlar,
186 Adam onda çaş olar.
187 Her işe el aparsan
188 Ayaq dönüb baş olar.
189 Kim ne déyir qoy désin,
190 Derya kimi bulanma.
191 Ereb kimdi, fars kimdi,
192 Onlar dédiyi sözün
193 Çox başına dolanma.
194 Biz insanıq vessalam,
195 Sévirik insanları,
196 Héyvanları, quşları,
197 Ağacları, daşları.
198 Bu göy, bu yér bizimdi,
199 Év bizim, sirr bizimdi...

200 Müellimim, atam, emim
201 Sıyırmışdı qılını,
202 Başımın altındaydı
203 İndi sükut balını.
204 Üreyimden kéçenler
205 Donurdu dodağımda,
206 Atamın ters şillesi
207 Yanırdı yanağımda...

208 Qarşımda qalaq-qalaq
209 Kitablar açıldıqca;
210 Menim kiçik dünyamın
211 Serheddi çoxaldıqca,
212 Serheddi kiçildikce;
213 İlk defe arzu duydum
214 Üreyimin başında.
215 İlk defe ümid duydum
216 Beli mekteb yaşında.
217 İçimde arzu, ümid
218 Göyermeye başladı.

219 Bes, kim idi, arzumun
220 Kölgesini daşladı?

221 İlk defe arzu duydu
222 Üreyimin başında.
223 İlk defe ümid duydu
224 Beli on bés yaşında.
225 On bés yaşım var idi,
226 Yay, payız, qış benimçün
227 Éle ilk bahar idi...

228 Vurulduğum gözele
229 Bir gün toy éylediler,
230 Menimse üreyimde
231 Sanki vay éylediler.
232 İlk eşqim daşa deydi,
233 Bildim, yaşım çatmadı.
234 Arxasınca daş atdım
235 Ona daşım çatmadı...

236 Ayıra bilmeyirdim
237 Bir vaxt qaranı ağdan,
238 Bostanı bağça-bağdan.
239 O rengler, o boyalar
240 Yéne séçilmez oldu.
241 Ömrümün serhedleri
242 Yaman kéçilmez oldu...

243 Bildim él serheddi var,
244 Bildim oxu serheddi,
245 Doğma dil serheddi var.
246 Bildim torpaq serheddi,
247 Bildim çöl serheddi var.
248 Bildim yol serheddi var.
249 Yolun sağ serheddi var,
250 Yolun sol serheddi var,
251 Bildim sévqi serheddi,
252 Bildim yaş serheddi var.
253 Anladım ki, üreyin
254 Hele daş serheddi var...
255 Bu serhedler önünde
256 Arzum qol-budaq atdı.
257 Menim yaşıl ümidim,
258 Menim yaşıl inamım
259 Axır meni yaratdı...

01 **Birinci Monoloq**

02 İl néce dolandı ay néce kéçdi,
03 Başımda dolanan fikirmi, çenmi?
04 Bahar néce geldi yay néce kéçdi,
05 Yoxsa men dünyadan xebersizemmi?

06 Éle kövrelmişəm, éle dolmuşam,
07 Fikrim peren-peren, xeyalım çaşıb.
08 Éle bil göylerde dolanan quşam,
09 Dünya gözlerimde balacalaşıb.

10 Öten günlerimi varaqlayıram,
11 Haradan başlayıb axan çayam men.
12 Ömrümün yazını soraqlayıram
13 Héyif o illerden uzaqdayam men.

14 Kéçib ömrüm-günüm, seksen yaşım var,
15 Gözlerim korşalıb, dizlerim esir.
16 Hele görülesi milyon işim var,
17 Néynim, bu serhedler éyledi esir...

18 Gör dünen kim idim, gör bu gün kimem,
19 Basılmış, talanmış ölke kimiyem.
20 İndi hem xesteyem, hem de hekimem,
21 Sahibsiz dolaşan kölgə kimiyem.

22 Şükür éyleyirem bu ana, şükür,
23 Hele yériyirem bax, asta-asta!
24 Şükür éyleyirem bu güne, şükür,
25 Sabah yaş gelecek yaşımın üste!

26 Şükür éyleyirem, bu güne şükür!
27 Sabah bir arzudu, sabah gümandı.
28 Şükür éyleyirem, gözlerim görür,
29 Sabah göreceyem her yan dumandı...

30 Hemişe sabaha can atmışam men,
31 Sabahda görmüşəm seadetimi.
32 Bu günde duymayıb, axtarmamışam,
33 Menim gözü yaşlı heqiqetimi.

- 01 Böyüdüm, böyüdükce
- 02 Aralandım özümnden.
- 03 Vuruldum topuğumdan,
- 04 Yaralandım sözümnden.
- 05 Böyüdüm, ağac kimi,
- 06 Aralandım kökümnden.
- 07 Yüküm-ağlım, qéyretim,
- 08 Zehlem gétdi yükümnden.
- 09 Hansı siyahıdasa
- 10 Birinci gétdi adım.
- 11 Özelere uyuşub
- 12 Özelere oxşadım,
- 13 Özümü beyenmedim
- 14 Özelere vuruldum.
- 15 Axır seksen yaşında
- 16 Temizlendim, duruldum.
- 17 Ayıldım seksenimde,
- 18 Men néyleye bilerem
- 19 Axı qoca sinimde?!
- 20 Niye?
- 21 Dayan, telesme,
- 22 Söylerem niyesini.
- 23 Deyişse bu havalar,
- 24 İt tutar yiyesini...

- 01 Telebelik illeri
- 02 Bir özge alem idi.
- 03 Yémek-içmek, pal-paltar,
- 04 Pul, vaxt, beli ne ki var
- 05 Her şey, her şey kem idi...
- 06 Üreyimiz tox idi.
- 07 Açılan sabahlardan
- 08 Xeberimiz yox idi.

- 09 Düşünürdüm qurtardı.
- 10 Müellim tenesi de,
- 11 Atamın hedesi de,
- 12 Qoruqçunun sesi de
- 13 Kendin efsanesi de...

- 14 Daha uşaq déyilem
- 15 Ki mene tepineler,
- 16 İnadımı yéneler...
- 17 Ağılım var, başım var,
- 18 Dostum var, yoldaşım var.
- 19 Daha qurtardı seddler,
- 20 O heddlər o, serhedler...

- 21 Hele qarşıda idi
- 22 Xoş ümidler, gümanlar
- 23 Hele qarşıda idi
- 24 Qıpqırmızı sabahlar
- 25 Gözişlemez dumanlar...

- 26 Adını güclə yazan
- 27 <<<Dörd>>, <<Béş>> ala bilməmiş!
- 28 Telebenin dalınca
- 29 <<Çayka>> gele bilməmiş!..
- 30 Müellim telebeye
- 31 Yaltaqlana bilməmiş.
- 32 İnsan da ayaqüste
- 33 Dirigözlü ölməmiş.
- 34 Pulla ad almaq varmış,
- 35 Sözden od almaq varmış...

- 36 Od-dédim oda düşdüm,
- 37 Dostlar oduma düşdü.
- 38 Telebelik illeri...
- 39 Xatirelər dil açdı
- 40 Nələr yadıma düşdü:
- 41 - <<Od alıb alışmasan

42 Tüstün seni yéyecek.
43 Vücudunu paltar tek
44 Öz eynine géyecek.
45 Yaşayacaqsan béle,
46 İçin tüstüyle dolu,
47 Başın hay-küyle dolu...
48 Tüstün başından çıxıb
49 Saçlarına çökecek.
50 Varlığını sürüyüb
51 Şumlayacaq, ekecek.>>

52 <<- Alışmaq asan déyil
53 Alışmaq olmur, qardaş.
54 Ağıl kesən her şeyi
55 Soruşmaq olmur, qardaş.
56 Vaxt olur, öz işinə
57 Qarışmaq olmur, qardaş.
58 Deyişən havalarla
59 Yarışmaq olmur, qardaş....
60 Her an baxtla, yığvalla
61 Barışmaq olmur, qardaş>>.

62 <<Od alıb alışanlar
63 Kéçir serhedlerini,
64 Yarır öz heddlerini.
65 Yanır, éli-obası
66 İstisine qızınır,
67 İşığına boyanır.
68 Arzuları göyerir,
69 İstekləri oyanır.>>

70 <<- Bir parça çöreyim var
71 Alışsam söndürerlər.
72 Çörekden néce kéçim?
73 Bir nasaz üreyim var.
74 Cehennem olsun her şey!
75 Ürekden néce kéçim?>>

76 <<-Bilmək olmaz dünyanı
77 Ne vaxtsa işim düşər;
78 İşimden néce kéçim?
79 <<Dişlerem çiy loxmanı
80 Yérine dişim düşər>>
81 Dişimden néce kéçim.>>

82 <<- Maşınım var pulum var,
83 Düz, rahatca yolum var,

84 Pulumdan néce kéçim?
85 Alışmağın sonunda
86 Kül olmaq var, ölüm var,
87 Ömürden néce kéçim?>>

88 <<- Men yada uyuşmaram
89 Gülüm var, bülbulüm var,
90 Şirin-şeker dilim var.
91 Dilimden néce kéçim?
92 Élimdi-vetenimdi.
93 Pisdi, yéne benimdi.
94 Élimden néce kéçim?!>>

95 Dostları dinledikce
96 Fikir apardı meni.
97 Alıb qanadlarına
98 Yérden qopardı meni.

99 İki göz, iki qulaq,
100 İki el, iki ayaq,
101 Bir ürek, bir baş, min iş...
102 Ürekde derdler éyni,
103 Milyon serhedler éyni...
104 İlahi! Qohum imiş
105 İnsanlar derdlerile
106 Ömrün serhedlerile...

107 Yéne oddan söz açdım
108 Canım oduma düşdü.
109 Qanadlandı xeyalım
110 Neler yadıma düşdü...

01 **Yaddaş Varaqlanır**

02 **Birinci Lövhe**

03 Axşam sabah söz oldu

04 Onların arasında

05 Melhem birce <<döz>> oldu

06 Bu derdin çarasında

07 <<Döz>> dedi qız atası:

08 <<Dözsen olmaz xatası

09 Évin yox, éşiyin yox,

10 Derdin çox, azarın çox...

11 Seni hara aparım,

12 Burda <<ustalıq>> gerek!

13 <<Köpöğlu>> qoy év alsın

14 Sonra baxarıq, görek

15 Onda néce olacaq.

16 Dalınca sürünecek,

17 Saralacaq, solacaq.

18 Qablarını yuyacaq.

19 Döşemeni silecek,

20 Atası, anası da

21 Ayağına gelecek.

22 Onda bütün öybaşı

23 Qedrini bilecek!

24 Döz, qızım, döz, amandı,

25 Axmağın başı qandı.

26 Hele <<pişim-pişim>>- dé.

27 <<Sévgilim>>- dé, <<kişim>>- dé.

28 Éle ki <<ordér>> aldı

29 Başında qoz qırarsan.

30 Üstüne bağırarsan.

31 O yan bu yan élese

32 Haray heşir qoparıb

33 Kömeye çağırarsan.

34 Sonrası da bellidi.

35 Hamı onu qınayıb

36 Déyecekler <<delidi...>>

37 Men déyenle gétsen, o

38 Yaman güne qalacaq.

39 Ya redd olub gédecek,

40 Ya da qulun olacaq...

41 Besdi, üç uşağın var,

42 Év olsun, er tapılar.

43 Atalar yaxşı déyib:

44 <<Pul olsun, yér tapılar>>.

45 Oğlanla rastlaşanda

46 Dédi <<- Eye, bura bax,
47 Bu köhneliyi burax!
48 Bilmirem bu ne sirdi,
49 İyirminci esirdi;
50 Bu günedek qanmırsan
51 Kişiler qadınlara
52 Daim esir-yésirdi.
53 Dünyanın işlerine
54 Özge-yad déyilsen ki!
55 Rayonun katibinden
56 Böyük-zad déyilsen ki.
57 Camaat arasında
58 Başı buluda deyir.
59 Ancaq ki arvadının
60 Qarşısında baş eyir.
61 O yan, bu yan élese
62 Vezife elden çıxar.
63 Arvad açar sirrini.
64 Onun évini yıxar.
65 Vezife
66 Qarşısında
67 Durur bir çeper kimi
68 Odur ki buyruğunu
69 Éşidir şeker kimi...

70 Bu böyük ölkemizde
71 Kişiden çox qadın var.
72 Aya uçan-qadınlar,
73 Göye uçan-qadınlar,
74 Zemi biçen-qadınlar,
75 Yollar çeken-qadınlar,
76 Évler tiken-qadınlar,
77 Torpaq eken-qadınlar,
78 Pambıq yığan-qadınlar,
79 Uşaq doğan-qadınlar...
80 Bir gözəl mahnı da var:
81 <<Qoy hemişe güneş olsun,
82 Qoy hemişe anam olsun,
83 Qoy hemişe men olum>>.
84 Bir bura bax, men ölüm
85 Ata yada düşmeyir.
86 Bizim cavanlar ise
87 Örgəşmir, yétişmeyir.
88 Patriarxat zamanı
89 Çoxdan ötüb kəcibdi.
90 Qerbde, şimalda hamı
91 Qadınları
92 Évde <<böyük>> séçibdi.

93 Bizlerdese hele de
94 Oğlum olsun déyirik.
95 Qız olanda kūsürük,
96 Ağzımızı eyirik.

97 O qızı hirslendirme
98 Ne dése, bax sözüne.
99 Küsənde gət qılıqla
100 Soyuq su sep gözüne...>>

101 Tanıyırdı qızını
102 Elinin içi kimi.
103 Anlayırdı suçunu
104 Zamanın suçu kimi.
105 Ancaq ki, övlad hissi,
106 Var eşqi, dövlət hissi,
107 Serhedd idi önünde.
108 Çox serhedler görmüşdü
109 O ömründe-gününde.
110 Hamısından keçmişdi,
111 Bundan kéçe bilmedi.
112 Üreyində ağladı
113 Gözlerini silmedi.
114 Qéyretindən kéçdi o,
115 Adetindən kéçdi o,
116 İsmetindən kéçdi o...
117 Hiyləni şərab kimi
118 Birnefese içdi o...

119 Ara bir az sengidi,
120 Dédi-qodu lengidi...
121 Bir gün teze menzile
122 Şad-xürrem köçsələr de,
123 Öten sözün-söhbətin
124 Üstündən kéçsələr de,
125 Yéne de aralıqda
126 Köhne qazan qaynadı.
127 Atası çaldığına
128 Gelin yaman oynadı.
129 Milis işe qarışdı...
130 Qaraldı yanan ocaq,
131 Onlar yéne barışdı...

132 Tézliklə gənc atanın
133 Saçlarına qar yağdı.
134 Giléyləndi köksündən,
135 Üreyinə qor yağdı...
136 Évini-uşağını

- 137 Atıb géde bilmedi.
138 Dostların arasında
139 Danışmadı, gülmedi...
140 Üç bala, üç qala tek
141 Kesdi onun önünü.
142 Göy esgiye düyledi
143 Ömrünü-gününü...
144 Namusundan-arından,
145 Dövletinden varından,
146 Ağrıyan üreyinden,
147 Şirince çöreyinden,
148 Birdefelik keçdi o.
149 Üstünden su içdi o.
150 O gül üzlü balalar
151 Qarşıda bir sedd oldu.
152 Kéçilmez serhedd oldu.

139

01 İkinci Lövhe

- 02 -Alo, salam, ay adaş,
03 Kéfler-ehvallar, qardaş!
04 -Siz yaxşı olun, biz de
05 Dolanaq kölgənizdə.
06 Qardaş, sabah gel bize,
07 Qonaq ol bendenize!
08 -İçmeye ne olacaq
09 Zoğal arağın varmı?
10 -Hele xengel de olar,
11 Ona marağın varmı!
12 -Yaxşı.
13 Oldu, dé sağ ol.
14 -Dost-tanişın yanında
15 Hemişe üzü ağ ol.
16 Desteyi yére qoyub
17 Qaşlarını çatdı o.
18 Dişlerini qıcaıyb
19 Qem qüsseye batdı o.
20 Yumruğunu stola
21 Döyecleyib:
22 -Ay alçax,
23 Ora benim yérimdi,
24 Bir mene bax, ona bax!
25 Mene müdürlük édir
26 Menden néçe yaş kiçik.
27 Hüre-hüre it olub
28 Dünenki qotur küçük.
29 Fikirler aleminde
30 Ruhu alışdı yandı.
31 Ürekden gelenleri
32 Üze déye bilmedi;
33 Bir anlığa dayandı.
34 Üreyinden kéçdi o,
35 Çöreyinden kéçdi o,
36 Şerabından kéçdi o,
37 Ezabından kéçdi o...
38 Gözü alacalandı,
39 Héç ne séçe bilmedi.
40 Balaca stolundan
41 Feqet, kéçe bilmedi.
42 Birden döze bilmeyib
43 Hönkür-hönkür ağladı,
44 Ümidini yéne de
45 Sabahlara bağladı.

- 01 **Üçüncü Lövhe**
 02 Bir çırağın altında,
 03 Bir stolun başında;
 04 Üç qız söhbet édirdi,
 05 Ömrün bahar yaşında.
 06 Biri aspirant idi,
 07 İkisine telebe.
 08 Dumanlar içindeydi
 09 Arzu, ümid, qelebe.
 10 Dinleyirdi kiçikler
 11 Danışardı böyük qız,
 12 Dünyadan halı idi,
 13 Yaşı olardı otuz.
 14 Mütenasib bedeni,
 15 Qara gözleri vardı.
 16 İlantek ağıllıydı,
 17 Şirin sözləri vardı.
 18 Mehebbeti sarıdan
 19 Bexti getirmemişdi,
 20 Özü dédiyi kimi
 21 Çox şey itirmemişdi.
 22 <<- Sizin ne yaşınız var...
 23 Qabaqdadı ömür-gün
 24 Qadının etrafında
 25 Serhedler düyün-düyün.
 26 Gözüne min göz baxır,
 27 İzine min göz baxır.
 28 Gülsen <<cox güleyendi>>.
 29 Sussan <<qaraqabaqdı>>.
 30 Baxsan <<meni beyendi!>>
 31 Dinsen <<dilden qocaqdı>>.
 32 Ere gédene kimi
 33 Umub-küsen çox olur.
 34 Birce süzgün baxışın
 35 Çoxlarına ox olur.
 36 Éle ki, ere gétdin
 37 Bu nezerler yoxalır.
 38 Dövredeki serhedler
 39 Möhkemlenir, çoxalır:
 40 Her üze baxmaq nedi?!
 41 Tek yola çıxmaq nedi?!
 42 Axşama qalmaq nedi?!
 43 Anıb kéçen günleri
 44 Xeyala dalmaq nedi?!
 45 Év derdi, yémek derdi,
 46 Kimseden kömek derdi,
 47 Uşaq doğ, uşaq böyüt,

48 Erine qulluq éle.
49 Qayğılar içinde it,
50 Yaşa bu sayaq-béle.

51 Ürek isteyen kimi
52 El-qol açmaq olmayır.
53 Bu deli serhedleri
54 O vaxt kéçmek olmayır.
55 Bir adamın üzünə
56 Ne qeder baxmaq olar?
57 Su olub éyni semte
58 Ne qeder axmaq olar?

59 Bu serhedler içinde
60 Men dayana bilmedim.
61 Bu vaxtla bu zamanla
62 Axır alvér éledim:
63 Er-aile adlanan
64 Baxtı-qismeti vérdim.
65 Kéçdim gözelliymdən
66 Heya-ismeti vérdim.
67 Evezinde hemin gün
68 Yardım bu serhedleri,
69 Qırdım bu serhedleri!
70 Kéçdim er serheddini,
71 Kéçdim yér serheddini,
72 Kéçdim vaxt serheddini,
73 Qismet, baxt serheddini!
74 İndi azad bir quşam
75 Min budağa qonmuşam
76 Bilirem dünya nedir,
77 Nağıldır, efsanedir>>.

141

01 **İkinci Monoloq**

02 Baş aldım göylerin yéddi qatına
03 Yérde bütövlüyü men qehet gördüm.
04 Baxdım küremizin bu heyatına
05 Sinesi çal-çarpaz min serhed gördüm.

06 Bölünüb torpaqlar, sular, méşeler
07 Obalar bölünüb, éller bölünüb.
08 Her şey parça-parça bölünüb neler:
09 Lehceler bölünüb, diller bölünüb.

10 Sual çeten-çeten, yol çeten-çeten,
11 Bacar bu sirrləri agah ét, ayır:
12 O yanda vetendi, bu yanda veten,
13 Vetende vetene gétmek olmayır.

14 Néçe reng deyışir yanaqda, üzde
15 Serhedler içinde kéçir ömür-gün.
16 Ne qeder serhed var üreyimizde,
17 Duyğu düyün-düyün, ruh düyün-düyün...

18 Bu günle sabahın serheddi géce,
19 Dünyada ne varsa bölüm-bölümdü.
20 Tebiet işini görür gizlice,
21 Bir üzü heyatdı, bir üz ölümdü.

22 Olsaydı insanın ömrü serhedsiz
23 Yeşin qanadları çıxa bilerdi.
24 Qalxıb arzuların yéddi qatına
25 Özü öz qelbine baxa bilerdi.
26 Uçardı göylere öz qanadıyla,
27 Çatardı tanrıya bu inadıyla.

28 Serhedler deniz olur
29 Artıb ümmana dönür.
30 Evvel heqiqet olur
31 Sonra gümana dönür.
32 Bürüyür yolu izi
33 Çene-dumana dönür.

34 İnsanın ömrü-günü
35 Bu ümmanda bir ada
36 Béle-béle işler var
37 Béle, oğul, dünyada...

BİR GÜN GELER

01 BİRİNCİ BÖLÜM: SÖKÜLER DAN YÉRİ

Od Göyler Oğludur⁵⁷

142

02 Dağ Çayı

03 Yazda köpüklendi héy çiçek-çiçek,

04 Emib bulaqları çağladı-daşdı.

05 Güvendi gücüne

06 Şiltaq uşaq tek

07 Qayadan sallandı, dağla tutaşdı.

08 Sesledi gén dere qoynuna onu,

09 Sévinle, ferehle axdı, héy axdı.

10 Feqet düşünmedi, bilmedi bunu,

11 Dere de susacaq, çağlayacaqdı?

12 Lal oldu dere de, hayqıran sular,

13 Üstünü çen-duman aldı, dinmedi.

14 Qayanı qopartdı, daşı qopartdı,

15 Saldı öz başına, saldı, dinmedi.

16 Zirvede bilmedi dar ne, çetin ne,

17 Derdini dağ ile böldü dağ çayı.

18 Göl oldu... Dözmedi dağ hesretine,

19 Dağın ayağında oldu dağ çayı.

⁵⁷ “Od Göyler Oğludur” adlı şiir *Éşgim Menim Dar Ağacım*’da “Belke” başlığıyla yayımlanmıştır.

143

01 **Bir Gün Geler**

02 İnsan emeliyle cahan kimidir,
03 Düzlerde baharlıq, dağda qarlıq biz.
04 Heyat fırtınalı ümman kimidir,
05 Üzen efsanevi adalarıq biz.

06 Fikirler yaşayır sakinler kimi,
07 Fesiller gizlenib yaddaşımızda.
08 Çox da öyünmeyin, bütün alemini
09 Fikirler axıdar göz yaşımızda.

10 Ürek yox, dünyadır köksümüzdeki,
11 Her baxış bir ümid, bir ulduz işıq.
12 Hardasa uyuyan adalar teki
13 Hele çoxlarımız tapılmamışıq.

14 Déyirler serin su olar derinde,
15 Ne vaxtsa, hardansa séllener, axar.
16 Söküler dan yeri bebeklerimde,
17 Ordan şə'rlerim boylanar, baxar.

18 Biz hele arzuyuq, hele ümidik,
19 Soyuq baxışlardan donar, yanarlıq.
20 Belke sözüümüzü déye bilmirik,
21 Gün gələr hardasa arzulanarlıq.

144

01 **Zirve**

02 Dağlar, ayrı düşdüm sizden néçe il
03 Arzum ayrılığa kesildi qenim.
04 Zirvede qıy vuran qartal éle bil
05 Qartal xeyalımı ovladı benim.

06 Size küsenirem, qartallar, ne qem,
07 Ümid çiçek-çiçek
08 Yérem, göyem men.
09 Xalqımın qelbine yol tapa bilsem
10 Sanaram en uca zirvedeyem men.

11 Yox-yox, incimesin Himalay, Qoşqar,
12 Meni qınamasın ne dağ, ne dere.
13 İnsan qelbi kimi uca zirve var,
14 Ordan baxmaq olar qerinelere!

15 Zirve - ebediyyet, zefer, son nida
16 Zirve emelimde, arzularımda...
17 Güneşin oduna yaxın olsa da
18 Orda ebedidir ömrü qarın da...

Daş Méşe⁵⁸

⁵⁸ “Daş Méşe” adlı şiir *Éşgim Menim Dar Ağacım*’da aynı adla yayımlanmıştır.

01 Menim Üreyimi, Özüme Vérin

02 Dolanıb hefteler, dolanıb iller,
 03 Hardansan éle bil aralanmışam.
 04 Deyişib büsbütün meni fesiller,
 05 Min aya, min güne paralanmışam.
 06 Ömrün o tayında qalıb uşaqıq,
 07 Kimse üreyine yazıb adımı,
 08 Daha çınarlardan qaralanmışam.
 09 Bir deli hesretle, aman, a dostlar,
 10 Könlümden, gözümde yaralanmışam,
 11 Menim üreyimi özüme vérin!

12 Mene layla çalıb deli külekler,
 13 Fikrimde éllerin bextiyarlığı,
 14 Gözümde arzular güler, çiçekler,
 15 Sıxmır varlığını méydan darlığı;
 16 Yoluma, izime min göz ağarib,
 17 Déme ki, ilhamın odu sengiyir.
 18 İzime iz düşüb, bağrımı yarib
 19 Nedir köksümdeki béle tengiyir?!
 20 Uçmaq isteyirem üzü küleye,
 21 Menim üreyimi özüme vérin!

22 Dünya başdan-başa toydu-mağardı,
 23 Gözümde <<laleler bayrağa dönüb>>.
 24 Menim vetenimde solmaz bahardı,
 25 Hesretin, möhnetin ocağı sönüb...
 26 Gözümün nuruna duman qarışib,
 27 Gördüyüm yuxunu yoza bilmirem.
 28 Başım yaşamağa yaman qarışib,
 29 İndi yaşamaqdan doymayıb gözüm.
 30 Yurduma bir neğme yaza bilmirem,
 31 Men béle déyildim, béle déyildim,
 32 Menim üreyimi özüme vérin.

146

01 Géccler

- 02 Şirin bir xeyal kimi,
- 03 Yuxuları bal kimi
- 04 Géccler...
- 05 Düşünürəm, qəlbində
- 06 Gizli sévgisimi var?
- 07 Ulduzlarla bezenib
- 08 Seheri qarşılayar.
- 09 Utancaq oğlan kimi
- 10 Üreyində héy yanar.
- 11 Seherin nur şefeqli
- 12 Gözlerindən utanar...
- 13 Üreyində ağlayar.
- 14 Üreyində kiriyər,
- 15 Xeyal kimi eriyər,
- 16 Géccler...

- 17 Fesillər, illər
- 18 Ağır, qara günlərin
- 19 Belkə qara sapıdır?
- 20 Bu gün ilə sabahın
- 21 Arasında qapıdır
- 22 Géccler...

147

01 Üzüm Gülmür Déme Mene

- 02 Üzüm gülmür déme mene
- 03 Gülemmerəm, gülemmerəm.
- 04 Deryada neyim qalıbdır,
- 05 Bilemmerəm, bilemmerəm.

- 06 Düz yollarım tepe, dere,
- 07 Yıxılmışam néçe kere.
- 08 Arzum yélken açan yére
- 09 Gelemmerəm, gelemmerəm.

- 10 Yollar meni çapıb, soyub
- 11 Boylanmaqdan gözüm doyub...
- 12 Béle derdi-seri qoyub
- 13 Ölemmerəm, ölemmerəm.

Anamı Düşünərək⁵⁹

Gel, Ay Bahar

⁵⁹ “Anamı Düşünərək” və “Gel, Ay Bahar” adlı şiirler *Éşgim Menim Dar Ağacım*’da aynı adlarla yayımlanmışlardır.

148

01 Zirveye Çekdiler Kor Yapalağı

- 02 Zirveye çekdiler kor yapalağı
03 Qartalla yanaşı dayansın déye.
04 Gözleri qaraldı, deyişdi halı,
05 Yapalaq daş kimi düşdü dereye,
06 Çoxları günahkar saydı qartalı.

Dağdan Bir Qaya Düşdü⁶⁰

149

01 Belke

- 02 Déyirler aşiqdir yér ile güneş,
03 Güneş mehebbetden alışıb yanır.
04 Belke buna göre yér pervane tek
05 Güneşin başına dönür, dolanır.

- 06 Dağlara baxıram, qarlı dağlara,
07 Düzenler dağların eteyidirmi?
08 Buludlar
09 Güneşin torpağa o vaxt
10 Nişançün aldığı örpeydirmi?

- 11 Torpağa her zaman ana démişik,
12 Ana bizim üçün ezizdir, eziz.
13 Belke atamızdır o böyük güneş
14 Bu iki aşiqin övladıyıq biz?

150

01 Sabah

- 02 Qırmızı bir seher gelecek sabah,
03 Güneş ovcumuzda oyanacaqdır.
04 Qırmızı bir xeber gelecek sabah,
05 Dünya qırmızıya boyanacaqdır.

- 06 Qırmızı géceler olacaq sabah,
07 Qırmızı yuxular göreceyik biz.
08 Éh, neler olacaq...
09 Öz-özümüze,
10 Haçansa imtahan véreceyik biz...

- 11 Son günü olacaq ahın, amanın,
12 Arzunun, ümidin yolları ağdı,
13 Ağ üzü yanında
14 Qoca dünyanın
15 Sabah qara üzü qizaracaqdı.

⁶⁰ “Dağdan Bir Qaya Düşdü” şiiri *Éşgim Menim Dar Ağacım*’da “Yazıqlar” adıyla yayımlanmıştır.

16 Qırmızı yağışlar yağacaq sabah,
17 Qırmızı ulduzlar doğacak sabah,
18 Qırmızı yuxular görecek biz,
19 Qırmızı suallar vérecek biz.
20 Elvida, elvida qara kölgeler!
21 Elvida, elvida qara belkeler.

Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen⁶¹

151

01 Bahar Lövheleri

02 Bürüyüb aleml quşların sesi,
03 Yéne tebietin eli açılıb.
04 Ne vaxtdır lal olan dağ şelalesi
05 Oxuyur, déyesen dili açılıb.

06 Tebiet bezendi, güller tezeter,
07 Ağ yağış elendi ilk nübar kimi.
08 Yollar kenarında ala kölgeler
09 Uzanıb, yorulan yolçular kimi...

10 Quzular ayrılmır yamacdan bir an,
11 Éle héy otlayır, héy meleyirler.
12 Sanki tebietin <<dağ>> kitabından
13 <<Bahar>> neğmesini ezberleyirler.

Alqışlar⁶²

Mene Tanışdı⁶³

⁶¹ “Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen” başlıklı şiir *Éşgim Menim Dar Ağacım*’da ve *Her Şeyi Tezeden Başlayan Gerek*’te “Yol” başlığıyla yayımlanmıştır.

⁶² “Alqışlar” şiiri *Bir Gün Geler*’de iki kıtadır. Türkay daha sonra bu şiire eklemeler yapmış, şiiri yayımlamamıştır. Bu sebeple “Alqışlar” şiiri Yayımlanmamış Şiirler kısmına eklenmiştir.

⁶³ “Mene Tanışdı” şiiri *Éşgim Menim Dar Ağacım*’da aynı adla yayımlanmıştır.

01 **Bir Ananın Ağısı**

Hüséyn Cavidin xatiyesine

02 Éhéy!.. é...héy!..

03 Dé hardasan?!

04 Oğul, oğul. Cavid! Cavid!

05 Ah, üreyim, sus, parçalan, dağıl, dağıl...

06 Cavid... Cavid...

07 Bir zamanlar men qedrini bilemmeddim,

08 Oğul... oğul...

09 Zindanlarda zindanlandın,

10 Göz yaşını silemmedim,

11 Oğul... oğul...

12 Ağlamalı günlerimde gülümsedim,

13 Uğunmalı anlarımda gülemmedim,

14 Oğul... oğul...

15 Ah, kaş dilim quruyaydı,

16 Men arxanca neler dédim,

17 Oğul... oğul...

18 Açılmayır indi éynim,

19 Néynim... néynim...

20 Hesretinden yayım, yazım, qışım yanar,

21 Od ağlaram,

22 Gözlerimde yaşım yanar.

23 Birce arşın mezarınçün

24 Héy torpağım, daşım yanar,

25 Cavid!.. Cavid!.. Cavid!..

153

01 Ata ve Anama

02 Payız qanad gərmiş bağçalarsınız,
03 İller saçınızda dincelir, ana.
04 Köçüb durnalartek, köçüb oğul, qız,
05 Yoxsa ömrünüze qış gelir, ana?!

06 Qızlar teze yurda köçdü, élemi,
07 Qeriblik qelbini bürüyər, belər.
08 Sabah ömrünüzün baharı kimi
09 Qızlar neveləri getirər gələr.

10 Gözünüz yolumda qaraldı, söndü,
11 Dilinizin varı, yoxu mən oldum.
12 Néyleyim, arzular bir yaya döndü,
13 Kamandan üzülən oxu mən oldum.

14 İller ne téz kéçir, ne téz ötüşür,
15 Kime giléylenim illerdən, kime?
16 Orda ömrünüzden yarpaqlar düşür,
17 Burda fikir olur yağır üstümə...

154

01 Karvan

Soltan Hacıbəyovun xatiresinə

02 Yayın istisində, qışın qarında
03 Uçub üreklerden kéçdi <<Karvan>>ın
04 Odlu könüllərin sehrələrində
05 Qaynar baxışlardan içdi <<Karvan>>ın.

06 Uçdu qanad-qanad köksümə sarı,
07 Qelemim lületek tuşlandı göyə.
08 İlhamım qıy vurub kəsdi yolları,
09 Hay-haray qopardı <<xerac vér>>- déyə.

10 <<Karvan>> bir hemlədə aldı qelbimi,
11 Fikrim peren-peren... dəyişdi halım.
12 Qelemim baş eydi utanmış kimi,
13 Neğmələr sélinde axdı xeyalım...

14 Ayıldım...
15 Sesledim, alışdı sinəm,
16 <<Karvan>> uzaqlardan hay vérdi mənə.
17 Qelbimi uyudub kéçdisə, ne qəm
18 <<Xerac>> yox, bir neğmə pay vérdi mənə...

155

01 **Dédiler**

02 Dédim sévmemişem hele ürekden,
03 Güldüler, sözüme yalan dédiler.
04 Cavanken düşübdür saçlarıma den,
05 Mene, a yüz ilden qalan, dédiler.

06 Anlaya bilmedim düzü bu sirri,
07 Gömüldüm torpağa men diri-diri.
08 Ötende sazımda <<Keremi>>, <<Misri>>
09 Mene köhne hava çalan dédiler.

10 Bağa yolum düşdü, çırpındı ürek,
11 Gördüm, aparırlar héy etek-etek;
12 Éle ki, istedim men de bir çiçek
13 Qoymayın, éyledi talan, dédiler.

14 Alışdım, heyatdan qelbim küsdümü?
15 Suallar qılınctek kesdi üstümü.
16 Dost-tanış éle bil görüb tüstümü,
17 Hele harasıdır, yan, yan, dédiler.

Géce Düşünceleri⁶⁴

⁶⁴“Géce Düşünceleri” şiiri *Éşgim Menim Dar Ağacım*’da aynı adla yayımlanmıştır.

156

01 **Qeribe Yuxular**

- 02 <<Seyahet>> defterinden
03 Dünen géce yuxumda ah,
04 Dünyamızı yaman gördüm.
05 Bir küçede, bir sekide
06 Min ah gördüm,
07 Aman gördüm.
08 Bir ixtiyar oturmuşdu yol üstünde.
09 Bir biqerar oturmuşdu yaman günde.
10 Sağ yanında uyuyurdu
11 Yaxın dostu-elağacı.
12 Yalvarırdı her yétene,
13 Her kéçene acı-acı.
14 Bés-on qepik atılmışdı
15 Papağına,
16 Bir az çörek qoyulmuşdu
17 Qabağına.
18 Gözlerinde bütün dünya
19 Duman idi.
20 Ayaq sesi onun üçün
21 Ümid idi, güman idi...
22 Bir ixtiyar oturmuşdu
23 Yol üstünde.
24 Bir biqerar oturmuşdu
25 Yaman günde.
26 Birden göyler buludlaşdı
27 Şırım-şırım yandı, yandı,
28 Tez kölgeler daldalandı...
29 Feqet torpaq öz barından
30 Ne utandı, ne usandı...

31 Göyler yaman qaralmışdı,
32 Yağırdı héy,
33 Ağlayırmı, gülürmüdü, bilemmedim.
34 Durmaq üçün o çırpındı,
35 Çağırdı héy,
36 Baxdım, baxdım, yazıq dédim.

37 İslanırdı, qoca yaman darda idi...
38 Onu bura getiren bes harda idi?
39 Gelen-géden <<yaman vurub, bu da azdır>>
40 déyirdilər.
41 Papağına bés-on qepik
42 Atanların,
43 Af-uf déyib qaşlarını çatanların
44 İnsafımı daşa döndü?!
45 Gözlerimde dünya yandı,

46 Dünya söndü...

Payız⁶⁵

Quruyan Ağaclar

157

01 **Doğma Yurda Mektub**

02 Éşit, ne déyirem ay qoca dedem,

03 Temennalı çörek ne ağı imiş.

04 Mene can-can déyen dostum, hemdemim,

05 Sen déme amansız bir yağı imiş.

06 Ömrümde gah duman, gah çen görmüşem.

07 Dünyanı gah qemgin, gah şen görmüşem.

08 Ayılıb saçımı den-den görmüşem.

09 Ağ téller pis günün sorağı imiş.

10 Men uddum-uduzdum bu sert yarışda,

11 Üşüdüm baharda, isindim qışda.

12 Anlayıb gördüm ki, dost da, tanış da

13 Ancaq yaxşı günün ortağı imiş.

14 O yurddan-yuvadan düşmüşem uzaq,

15 Gün gələr, çekiler bu qar, bu sazaq.

16 Senin buxarında alışan ocaq

17 Menim üreyimin çırağı imiş.

⁶⁵ “Payız” ve “Quruyan Ağaclar” şiirleri *Éşgim Menim Dar Ağacım*’da aynı adlarla yayımlanmışlardır.

01 İKİNCİ BÖLÜM: YADINA DÜŞSEM

158

02 Geçer Zaman

03 Geçer zaman, gelir bir gün, yetişer payız,
04 Gözelliğin solub géder yarpaqlar kimi.
05 Xeyalımda sabahına geciker bir qız,
06 Qara teller beyazlaşar dağda qar kimi,
07 Gözelliği solub géder yarpaqlar kimi.

08 Alar benim <<gıçasımı>> zaman, darıxma!
09 O vaxt sene acıyaram, héyifim gelir.
10 İndi béle cilvelenib özünden çıxma,
11 Sabah neler olacaqdır éh, neler, neler...
12 O vaxt sene acıyaram, héyifim gelir.

Orda Bir Söyüd Gördüm⁶⁶

⁶⁶ “Orda Bir Söyüd Gördüm” şiiri *Éşgim Menim Dar Ağacım*’da aynı adla yayımlanmıştır.

159

01 Azdı Baxışlarım Qara Hörükler

02 Azdı baxışlarım, qara hörükler

03 Qaranlıq cığırımı...

04 Qelbimi sıxdı.

05 Dönüb mene baxdın-açıldı seher,

06 Gözlerim işıqlı dünyaya çıxdı.

07 Sévdim saçlarını, ay benizini,

08 Dédim yaşadaram öz baharımla.

09 Açılan sap kimi ayaq izini

10 Dolardım könlüme baxışlarımla.

11 Bulud tek içimden alışdım, söndüm,

12 <<Yox>>- dédin, qelbine yağa bilmedim.

13 Éşqinden odlanıb güneşe döndüm,

14 Vüsal üfûqünden doğa bilmedim.

15 Dédiler kimese nişanlanmısan,

16 Hardasa bir özge könül sévindi.

17 Ah! Hansı eşqinse buludlarından

18 Qönçe dodaqlara şəh düşüb indi...

19 Ay keçir, il keçir... kederi, qemi

20 Mene bexş éyledin o gündən béle.

21 Éşqimin ezizi anası kimi

22 Yolur saçlarını hesretin hele...

O Günden⁶⁷

Dünyanı Qınama

⁶⁷ “O Günden” ve “Dünyanı Qınama” şiirleri *Éşgim Menim Dar Ağacım*’da aynı adlarla yayımlanmışlardır.

160

01 **Yadına Düşsem**

02 Éh, işdi, qezadı, düşsem yadına
03 Bilsem darıxırsan, qaçıb gelerem.
04 Oda tut qelbimi, hesret oduna,
05 Simurq quşu kimi uçub gelerem.

06 Éh, işdi, qezadı, düşsem yadına
07 Oxu bu neğmeni vaxtın var iken.
08 Senin ünvanına, senin adına
09 Taléyin yazdığı bir mektubam men.

10 Oxu, bir mektubam senin adına,
11 Dağıt üreyimden qemi, qubarı.
12 Oxu, beyenmesen yandır oduna,
13 Saxla xatiretek külümü barı.

14 Yandır, qoy bilim ki, yoxdu gülşenim,
15 Sonradan ağlama sen için-için.
16 Saxla xatiretek külümü benim,
17 Düşmenin gözüne üfürmek üçün.

18 Éh, işdi, qezadı, düşsem yadına
19 Bilsem darıxırsan, qaçıb gelerem.
20 Oda tut qelbimi, hesret oduna,
21 Simurq quşu kimi uçub gelerem.

161

01 **Kesme Téllerini**

02 Kesme téllerini, ay ömrüm-günüm,
03 Qoy sözüm deymesin senin xetrine.
04 Başına dolanım, başına dönüm,
05 Batım téllerinin çiçek etrine.

06 Kesme téllerini, kesme, ezizim,
07 Uşaqılıq illeri çoxdan ötüşüb.
08 Éle bil yuxusuz gécələrimin
09 Senin téllerine qarası düşüb.

10 Démirem télinden qırx hörük ayır,
11 Axsın küreyindən şelale kimi.
12 Bilirem qırx çaya baxmaq olmayır,
13 Sen birce dalğada yaşat eşqimi.

14 Dara téllerini kirpiklərimlə,
15 Boyasız-filansız görüm çöhreni.
16 Menim gözlərimdə güzgülen, gülüm,
17 En gözəl göstərer gözlərim seni.

18 Bir parça gécedir qara téllərin
19 Xeyalım həmişə gécələr orda.
20 Ne zaman yorulsa mənim ellerim,
21 Oxşasa inan ki, dincələr orda.

22 Kesme téllerini, ay ömrüm-günüm,
23 Qoy sözüm deymesin senin xetrine.
24 Alışım, başına dolanım-dönüm,
25 Batım téllerinin çiçek etrine.

01 Öteri Mehebbet İstemirem Men

02 Ürekden savayı yoxdur héç neyim,
 03 Sabah kim olaram, déye bilmerem.
 04 Sen benim ümidim, arzum, dileyim,
 05 Könülsüz balı da yéye bilmerem.

06 Méhriban baxışın benimçün yazdı,
 07 Çiçekler gözümde dünya bir anda.
 08 Senin soyuqluğun qardı, ayazdı,
 09 İterem, azaram çende, dumanda.

10 Hesretin yuxumu alar gözümden,
 11 Nur olub yağarsan duyğularıma.
 12 Sensizlik dünyanı salar gözümden,
 13 Sakitce gellersen yuxularıma.

14 Sına ümidini, mehebbetini,
 15 Gör qelbin benimçün yana bilirmi?
 16 Sına üreyini, deyanetini,
 17 Mensiz darıxırmı, dona bilirmi?

18 Sına dözümünü, sına özünü,
 19 Kim bilir yolumuz çiçekmi, qarmı?
 20 Yoxla üreyini, neğmelerimin
 21 Orda sesi varmı, sorağı varmı?

22 Be'zen fikirlerim düşer derbeder,
 23 Göresen eşqimde bextiyarammı?
 24 Göresen iynenin ulduzu qeder
 25 Könlünde, gözünde senin varammı?

26 Men olam qelbinin dostu, hemdemi,
 27 Öteri olmaya bu arzu, istek.
 28 Dolanam başına pervane kimi,
 29 Menimçün bir ömür yanasan gerek.

30 Déme yalvarıram, ya ağlayıram,
 31 Bu ömür yoludur, béşgünlük déyil.
 32 Özümü kitabtek varaqlayıram,
 33 Könülsüz mehebbet ömürlük déyil.

34 Ürekden savayı yoxdur héç neyim,
 35 Sabah kim olaram, déye bilmerem.
 36 Sen benim sabahım, arzum, dileyim,
 37 Könülsüz balı da yéye bilmerem.

Éhéy, Kimdir Orda Ocaq Qalayan⁶⁸

163

01 İmtihan

- 02 Çekilir varlığım divana her gün,
03 Feqet ne öldürür, ne aman vérir.
04 Belke de ebedi yaşamaq üçün
05 Éşqim hesretine imtahan vérir?

164

01 Gelerem

- 02 Gelerem üreyin meni istese,
03 Gelerem çaldığın sazın sesinde.
04 Gelerem üreyin meni istese,
05 Gelerem qelbinin döyüntüsünde.
- 06 Gelerem üreyin meni istese,
07 Gelerem, gelerem yox olsam béle.
08 Xeyalın bir vaxtı oyanıb sese
09 Baxarsan eksimdi gelibdi dile...
- 10 Gelerem üreyin meni istese,
11 Bextiyar sanaram bu ömrü-günü.
12 Gécenin bir vaxtı oyanıb sese
13 Dinlersen qelbinin döyüntüsünü...

⁶⁸ “Éhéy, Kimdir Orda Ocaq Qalayan” adlı şiir *Éşgim Menim Dar Ağacım*’da aynı başlıkla yayımlanmıştır.

HER ŞEYİ TEZEDEN BAŞLAYAM GEREK (1985)

01 BİRİNCİ BÖLÜM: BU GÜN SABAH

165

02 Sabahıma Üzürem Men

03 Bu dünyaya getiribdir

04 Hamı kimi meni ana,

05 Atılmışam fırtınalı

06 Heyat adlı bir ümmana.

07 Fikirlerim qayıq olub,

08 Arzularım mene yélken.

09 Qelemimi avar édib

10 Sabahıma üzürem men.

11 Ümidlerim işıq saçır

12 Ulduz-ulduz yollarıma.

13 İlhamımın qucağına

14 Duyğularım dama-dama,

15 Sabahıma üzürem men.

16 Men alovam,

17 Men çiçeyem.

18 Ümidlerim çıraq-çıraq

19 Çetin sönem,

20 Çetin solam,

21 İsterem ki bu alovla

22 Arzulara qarışaraq

23 Bir gün özüm arzu olam!

Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen⁶⁹

Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün

⁶⁹ “Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen” *ÉMDA*’da ve *BGG*’de; “Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün” ise *ÉMDA*’da aynı adlarla yayımlanmışlardır.

166

01 Çınarın Söhbeti

02 Çınartek boy atıb ucalsam da men
03 Senden gén düşmerem, a köküm benim.
04 Öten buludlardan bac alsam da men
05 Yéne çiyinindedir bu yüküm benim.

06 Min yol budanmışam, şarxalanmışam,
07 Min péyvend olunub budaqlarıma.
08 Yad odda-ocaqda çox qalanmışam,
09 Yad neğme yatmayıb dodaqlarıma.

10 Ağrısı saralıb-solar yarpağım,
11 Ağrısı ağlayar daşım-torpağım.
12 Qolların en derin qatlardan kéçir,
13 Yolların en derin qatlardan kéçir.

14 Yolunda her ne var qırıb kéçmisen,
15 Qolunda qéyretim, gücüm yaşayır.
16 Belke de bu yéri yarıb kéçmisen
17 O üzde qardaşım, bacım yaşayır.

18 Bir kökden su içib böyüsek de biz,
19 Orda adım palıd, burda çınardı...
20 Orda qardaşım var, benimle ekiz
21 Orda payızdırsa, burda bahardı.

22 Nadanlar sineme min ad yazıbdı,
23 Ay kéçib, il kéçib itirmişem men.
24 Çoxları kökümü éşib, qazıbdı
25 Yöremde çinarlar bitirmişem men.

26 Gemirib gövdemi uzunqulaqlar,
27 Dişi batmayanlar neler söyleyib...
28 Néçe reng péyvendler, néçe calaqlar
29 Şümşad budağında göyeremmeyib...

30 Qara torpakların qaranlığından,
31 Yaşıl alov kimi boy vérmişem men.
32 Bir durna hesretli dönse cenubdan,
33 Bahardan payıza hay vérmişem men.

34 Çınartek boy atıb ucalsam da men
35 Senden ayrılmazam a köküm benim.
36 Öten buludlardan bac alsam da men
37 Yéne çiyinindedir bu yüküm benim,
38 Senden ayrılmaram a köküm benim.

01 Memmed Araza Mektub

02 <<Mükafat>> şe'rini oxuyarken

03 Ömrüm boyu can qoymuşam yolunda,
 04 Birce defe o üzümə gülmeyib.
 05 Dolanmışam héy sağında-solunda
 06 Ağlamışam, göz yaşımı silmeyib.
 07 Bu sévgide yarımadım, ay lele.

08 Tarlasında sünbül oldum, den oldum,
 09 Yaylasında duman oldum, çen oldum,
 10 Dar gününde arxasında men oldum
 11 Bu sévgide yarımadım, ay lele.

12 Yadlar ile eylendi o, güldü o,
 13 Çoxlarının qedrini bildi o.
 14 Ölüm vaxtı ayağıma geldi o,
 15 Bu sévgide yarımadım, ay lele.

16 Ömrü-günü bu sévgide sovurdum,
 17 Üreyimi köksüm altda qovurdum.
 18 Öz eşqimi qanım ile yoğurdum.
 19 Bu sévgide yarımadım, ay lele.

20 Gör kimlere qismet oldu istisi,
 21 Saçlarıma gelib çökdü tüstüsü,
 22 Mehebbetin ne yaxşısı, ne pisi...
 23 Bu sévgide yarımadım, ay lele.

24 Onsuz déme ağlayaram, gülerem,
 25 Nefesiyle göz yaşımı silerem;
 26 Ölsem gédib qucağında ölerem,
 27 Bu sévgide yarımadım, ay lele.

Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek⁷⁰**Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle****Quruyan Ağaclar**

⁷⁰ “Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek”, “Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle” ve “Quruyan Ağaclar” şiirleri *ÉMDA*’da aynı adlarla yayımlanmışlardır.

01 Tenha Buruqların Géce Neğmesi

- 02 Géce yarı,
- 03 Yéne yoxdu ses-soraq,
- 04 Yağış döyüb,
- 05 Yol-izimiz görünmür.
- 06 Qanımızla
- 07 Köksümüzden bir çıraq
- 08 Barı asın,
- 09 Bes üzümüz görünmür?
- 10 Deli külek
- 11 Minir bizi sübhecen,
- 12 Gözleyirik
- 13 Burda sizi sübhecen,
- 14 Düzenlerin
- 15 Génişliyi daralıb,
- 16 Yoxsa
- 17 Yoxuş-énişliyi qar alıb?!
- 18 Yox, qış déyil,
- 19 Payız gelib, qış yaxın.
- 20 Kéfinizi çağ éyleyen,
- 21 Üzünüzü ağ éyleyen,
- 22 Bizim
- 23 qara üzümüze bir baxın.
- 24 Ay yaxşılar,
- 25 darıxırıq,
- 26 Gelin héy!
- 27 Qışqırırıq,
- 28 Daha döze bilmirik,
- 29 Baxammırıq sola, sağa,
- 30 Baş qarışıb yaşamağa!
- 31 Birce barmaq
- 32 Mektub yaza bilmirik.
- 33 Elleşirik
- 34 Yéddi qata énmişik,
- 35 Qaranlığın
- 36 Kölgesine dönmüşük.
- 37 Qorxuruq ki
- 38 Üreyimiz dayanar.
- 39 Çağırırıq
- 40 Gelmirsiniz haya da.
- 41 Qorxuruq ki,
- 42 Kölge kimi yox olsaq,
- 43 Bu yollarda
- 44 Qalarsınız piyada.
- 45 Kölgeyikse
- 46 Arxanızca qaçmırıq,
- 47 Sirrimizi

48 Özgelere açmırıq.
49 Biz olmasaq
50 Gözleriniz qaralar.
51 Ay işıqlar,
52 Ay işıqlar, telesin,
53 Gelin héy!

169

01 **Sual**
02 <<Bir baladı, bir candı
03 Quzu kimi oğlandı.
04 Gét söylesen gédendi,
05 Gel söylesen gelendi.
06 Qal désen, o, qalandı,
07 Öl désen, o, ölendi.
08 Vur başına eppeyin al,
09 O, üzüne gülendi...
10 Yanağı lale kimi,
11 Qaşları hale kimi,
12 Keklik teki sekir o,
13 Qızlara dağ çekir o...
14 Şerab nedir tanımaz,
15 Papiros çeken déyil.
16 Dindirmesen danışmaz,
17 Çox zehle töken déyil.
18 Kini, nifreti yoxdu,
19 Hemişe qelbi toxdu,
20 Tek baladı, bir candı,
21 Quzu kimi oğlandı>>.
22 Bélece te'riflendi
23 Quzu kimi olanlar.
24 Quzular beyenildi
25 Artdı, çoxaldı onlar.
26 Unuduldu pelengler,
27 Unuduldu aslanlar.
28 Düşünmedilər, ancaq
29 Bu quzular böyüyüb
30 Axırda ne olacaq?

01 **Anaya Mektub**

02 Amérikada telebeler acınacaqlı heyat kéçirirler.

03 Qezétlerden

04 Bu gün bayramındır

05 Oturmuşam tek

06 Fikrim peren-peren...

07 Düşünürem, meni anan var mı gören?

08 Éh, sende başqa kim var, kim olacaq?

09 Bilirem...

10 Elimde bir qedeh qem

11 Sağlığına çekirem başıma

12 Mestem

13 Qabağımda

14 Bir çimdik duz, bir dilim quru çörek...

15 Sağ ol, ana! Bayramın mübarek!

16 Bu gün bayramındır...

17 Sağlığına bade qaldırıram

18 Elimde bir qedeh qem,

19 Gözümün-könlümün seni kem...

20 Gözünün, könlünün meni kem...

21 Bilirem...

22 Barmaqlarımı yandırır

23 Papiros kötüyüm.

24 Özüm özüme tuşlanmışam.

25 Zamanın elindedir tetiyim.

26 Fikirlerim derbeder

27 Helelik, bu qeder...

01 <<SAZIN İŞİĞİNDA>> SİLSİLESİNDEN

Koroğlunun Qocalığında Dédiklerinden⁷¹

Kereminin Dédiklerinden

Senden Gözüm Su İçmeyir

171

02 IV. Geraylı

03 Vetən eşqi nale çeker

04 Üreyimin yarasında.

05 Araz axar qanlı-qanlı

06 Gözlerimin qarasında.

07 Bahar gelir, qış ötüşür,

08 Ömür keçir, yaş ötüşür;

09 Gelen yollar düyün düşür

10 Bu derdimin çarasında.

11 Meclis gördüm, xoşluq gördüm,

12 Şerab gördüm, şişlik gördüm,

13 Haray, yaman boşluq gördüm

14 Dostlarımın sırasında.

15 Bu da béle bir savabdı,

16 Qem itirdi, sévinc tapdı...

17 Talé mene küme yaptı

18 Odlə suyun arasında.

⁷¹ “Koroğlunun Qocalığında Dédiklerinden”, “Kereminin Dédiklerinden”, “Senden Gözüm Su İçmeyir” şiirleri *ÉMDA*’da da yayımlanmışdır.

01 Biçinçiler Haqqında Ballada

- 02 Üfüqlerin sinesimi
 03 yaralandı? Al boyandı...
 04 Géce élin gözlerindən
 05 qaralandı, él oyandı...
 06 Güneş doğdu, dünya üzü
 07 Oda düşdü...
 08 Derelere, düzənlərə
 09 Seda düşdü...

 10 -Siz o üzden, biz bu üzden
 11 Dörd bir yana, bəş bir yana!
 12 Téz ol, qardaş, vərme aman
 13 Kéçir zaman
 14 <<Baş bir yana, lész bir yana!>>

 15 Baş vurdular zemilərə,
 16 Demir atlı qoç igidlər
 17 Toz dumana qarışdı héy,
 18 Séle döndü alında ter...
 19 Bol zemilər dümdüz oldu
 20 Géceləri gündüz oldu
 21 Oğurlandı yuxuları:
 22 - Qoy itmesin élin varı!

 23 İnsan...
 24 İnsan ne inaddı,
 25 Vaxtsız durdu vaxtsız yatdı,
 26 Yuxusundan kem oyatdı.
 27 Öz oğlunu qoca qarı,
 28 Qoy itmesin élin varı!..
 29 Anaları pay getirdi,
 30 Qız-gelinlər çay getirdi,
 31 Süfre açıb kövşen üste
 32 Her birisi min hevesde...
 33 Béle kéçdi naharları
 34 Qoy itmesin élin varı...
 35 Gün altında
 36 Alışdılar,
 37 qaraldılar,
 38 sönmedilər.
 39 Vuruşdular,
 40 çalışdılar,
 41 Sözlerinden dönmedilər.
 42 Çiçekləndi
 43 eməlləri,
 44 arzuları.

45 Qoy itmesin élin varı.

46 Éy sabahın ümidini
47 toplayanlar,
48 Alqış size!
49 eşqi bahar,
50 andı bahar
51 Ömrü bahar
52 Şé'rimle ses vérirem
53 sesinize!
54 Alqış size!
55 Alqış size!

Géce Növbesinde Sonra⁷²

173

01 Vetenden Uzaqda

02 <<Seyahet defteri>>nden
03 Atadan, anadan uzaq,
04 Qardaşdan, bacıdan uzaq
05 Gözel, men kime lazımam.

06 İçim yanar, çölüm sazaq,
07 Gel burda bir çuxur qazak,
08 Gözel, men kime lazımam?

09 Ayrı düşdüm budağımdan,
10 Öz yurdundan, yatağımdan.
11 Neye deyer dédiyin <<can>>
12 Gözel, men kime lazımam?

13 Çapılmışam, talanmışam,
14 Yad budağa calanmışam.
15 Calaq é'tibarsız olar,
16 Gözel, men kime lazımam?

17 Dad étmeye sözümmü var,
18 Yüyürmeye dizimmi var.
19 Boylanmağa gözümmü var,
20 Daha mende dözümmü var,
21 Gözel, men kime lazımam?

⁷² “Géce Növbesinde Sonra” şiiri ÉMDA'da da yayımlanmıştır.

01 Hüséyn Cavid

02 Uzun ayrılıqdan sonra H. Cavid'in

03 cənəzi Naxçıvan'a getirilmişdir.

04 Ömrün payız çağında

05 Bir tufan qopdu, şair.

06 O tufan çox dolandı,

07 Seni de tapdı, şair.

08 Döydü deli külekler

09 Qapını-pencereni.

10 Həç yana çıxammadı

11 Kesdi bendi-bereni.

12 Évinde dustaq oldun.

13 Doğmalara yad oldun,

14 Öz-özünü yandırdın

15 Öz-özünə od oldun...

16 Neheng-neheng ağaclar

17 O tufanda yığıldı

18 Qalanların taléyi

19 Bir qeribe nağıldı...

20 Kol-koslar da yaşayıb

21 Tufandan çıxdıq dedi,

22 Bax bu gözəl günlerin

23 Elini sıxdıq dedi.

24 O tufan yaman esdi,

25 Ulduzlar söndü, şair.

26 Vurğunun üreyinde

27 Xerçenge döndü, şair!

28 Hesretinden bu yurdun

29 Torpağı, daşı yandı

30 Analar od ağladı,

31 Gözünde yaşı yandı.

32 Uyudun qürbet éldə,

33 Aylar, iller ötüşdü,

34 Elince qalasından

35 Gündə bir kerpic düşdü.

36 Edalet güneşinden

37 Hesret eridi geldi.

38 Özün gele bilmedi,

39 Dözmeyib ayrılığa

40 Qebrin yéridi geldi.

41 Qayıtmısan, gül açıb

42 Yurdumun her bucağı

43 Bir barmaq ucalıbdı

44 Azərbaycan torpağı.

Lale⁷³

Ellerim

175

01 Elek

02 Bir çuval un gelib kéçdi elekden,

03 Eledi, eledi, görün néyledi.

04 Unu ese-ese vérib tekneye

05 Özüne bir ovuc kepek éyledi...

06 Günler béle kéçdi... ezablı günler,

07 Açdı gözlerini, duydu haqqını,

08 Eleyin gözünde qaraldı alem.

09 Déyine-déyine feqet bir seher

10 Elek kor olubdur söyledi, nenem.

⁷³ Ellerim ve Lale şiiri *ÉMDA*'da yer almaktadır. Ancak Lale şiiri "Qırmızı Feryad" adıyla yer alır.

01 Bir Müdire Mektub

02 Susuz, cadar-cadar torpaq kimi ydin.
 03 Éle yan kéçirdi yaz yağışları,
 04 Hesret yden titreyen yarpaq kimi ydin,
 05 Yağırdı taléyin qış alqışları.

06 Bir insan qayğısı yétdi hayına
 07 Güldü torpağın da, güldü daşın da.
 08 Ümidi, isteyi düşdü payına,
 09 Tapdın seadeti stol başında.

10 Ömrüne sélleme yağışlar yağır,
 11 Pöhreleyib minbir budaq olmusan,
 12 Hardasa yollara <<sehralar>> baxır,
 13 Bes niye onlardan uzaq olmusan...

14 Özünden böyüye héy üz ağartdın,
 15 Menimse üzüme gülmedin, qardaş!
 16 Néçe yad-yalanın dilini tapdın,
 17 Sen benim dilimi bilmedin, qardaş!

18 Yaxşı bax dövrene, gör orda kim var,
 19 Sen isteyen sazı çala bilmedim.
 20 Menim de silinmez bir éyibim var,
 21 <<Zemane adamı>> ola bilmedim.
 22 Çoxunun könlüne yaman deyirsən,
 23 Déme, bu hikmeti çetin ki duyam:
 24 Éle dillende veten déyirsən,
 25 Men ki bu vetenin bir parçasıyam.

- 01 **Karusél**
 02 Ne vaxtdır ki fikirlerim
 03 çidarlayıb ayağımı,
 04 Yéne sükut
 05 günahkartek
 06 kilidleyib dodağımı.
 07 Gözüm açıq olsa béle,
 08 Baxışlarım esir düşüb
 09 Uşaqların <<at>> bélində,
 10 <<fil>> bélində şen, ferehle
 11 <<gezdikleri>> karuséle.
 12 Düşünürem... feqet, belke
 13 Karuséldir küremiz de?
 14 Yér fırlanır, fırlanırıq.
 15 Uşağıqmı yoxsa biz de?!
 16 Yox, yox, burda körpelerin
 17 Alemitek déyil alem!
 18 Kimimize fikir, keder,
 19 Kimimize sévinc hemdem.
 20 İndimizi geleceye
 21 daşıyıırıq şe-le-şe-le.
 22 Oturmuşuq uşaq kimi
 23 Biz en neheng karuséle.
 24 Fil yérine ölüm adlı
 25 silahları minen de var.
 26 Arzuları gül açmamış
 27 Zirvelerden énen de var.
 28 At yérine vezifeni
 29 Seksekeli tutana bax.
 30 Dünyamızdan xebersiz héy
 31 Üzüquylu yatana bax!
 32 Minhamindir, çaphaçapdır...
 33 İlhamımsa arzuların
 34 qanadına sinib çapır,
 35 Zaman özü ömrü boyu
 36 Küremizi minib çapır...

İki Lövhe - I⁷⁴

178

II

- 01 Men onu tanıyırdım
02 Yamanca hap-gopuydu.
03 Üzü yétişmiş armud,
04 Boynu teker topuydu.
05 Yaxını, dostu, yadı
06 Her an bézdirerdi o.
07 Qarnını qucağına
08 Alıb gezdirerdi o.
09 İlan gözleri kimi
10 Sarı gözleri vardı
11 Neye désen <<yaxşıdır>>
12 Ona bir qulp tapardı.
13 Camaatın içinde
14 Müdirini söyərdi.
15 Ara xelvet olanda
16 Ona neler déyerdi.
17 Hamıdan şübhelener,
18 Xoflu-xoflu baxardı.
19 Be'zen de öz-özünden,
20 Kölgesinden qorxardı.
21 Gözünde oğul-uşaq
22 Bir qara qepik idi.
23 Onlara hediyyesi
24 Her axşam tepik idi.
25 Ağ yél, qara yél kimi
26 Her şeyden hirslenərdi.
27 Bulanlıq bir sél kimi
28 Gah coşub, gah sénerdi.
- 29 Onun üçün dünyada
30 Tekce özü var idi.
31 İş, sözü-söhbəti
32 Qéybet, qem-qubar idi.
33 Bélece yaşayırdı
34 Papağının altında,
35 Çekmesinin üstünde.
36 O, dünyanın qesdinde,
37 Dünya onun qesdinde...

⁷⁴ "İki Lövhe" şiiri AHV'da da yer almıştır.

179

01 <<Anamdan Mektublar>> Silsilesinden

02 Dağda çen-üşüyürem,
03 Saçda den-üşüyürem
04 Géce üstün açılıb,
05 Yoxsa men üşüyürem?

06 Bağçalar saraldı, gel.
07 Gözlerim qaraldı, gel.
08 Ömrüm-günüm sovuşdu
09 Qapımı qar aldı, gel!

10 Bozat nalın itirdi.
11 İpek yalın itirdi.
12 Bir qız gözaltıladım
13 O da şalın itirdi.

14 Güntek dolanım, yaxım.
15 Buludtek gözüm sıxım.
16 Teki sen yollarda ol
17 Men de yollara baxım...

180

01 Meni Her Gün İnandırıldı

02 Meni her gün inandırıldı,
03 Arxayın ol déye-déye.
04 Öz-özümnden utandırıldı
05 Arxayın ol déye-déye.

06 Bir süfrede çörek kesdik,
07 Dillenende dédi, dostuq,
08 Başım altda qoydu yastıq
09 Arxayın ol déye-déye

10 Nazirle yézne qayınmış,
11 O da ki ordan yayınmış,
12 Bildim neye arxayınmış
13 Arxayın ol déye-déye.

14 Qalxdı göye bir şar kimi,
15 Düşdü yére paltar kimi,
16 Uçdu köhne divar kimi
17 Arxayın ol déye-déye.

181

01 Géce Kéçir

- 02 Géce kéçir... xeyaldayam.
- 03 Fikirlerin qucağında
- 04 Gile-gile eriyirem
- 05 İlhamımın ocağında.
- 06 Her yan sükut... duygularım
- 07 Çiçek-çiçek, deste-deste
- 08 Bir gécelik ümid kimi.
- 09 Çıraq yanır başım üste.

- 10 Géce kéçir... tebiet de
- 11 Menim kimi xeyaldadır.
- 12 Nese susub...
- 13 Géce gözü görsün déye,
- 14 Asimandan ayı asıb,
- 15 Belke o da şe'r yazır?
- 16 Düşünürem, xeyalımdan
- 17 Gelib kéçir tepe, dere,
- 18 Baxıram ki, tebietin
- 19 Sözlerini oğurlayıb
- 20 Köçürmüşem vereqlere...

182

01 Eyibdir Başını Torpağa Sarı

- 02 Eyibdir başını torpağa sarı
- 03 Gören ne düşünür, ne anır söyüd.
- 04 Ömründe bir defe olmayıb barı,
- 05 Belke bunun üçün utanır söyüd.

183

01 Menim Düşmenlerim

- 02 Elinden ağlamaq gelen
- 03 Kövrekler öldürdü meni.
- 04 Qönçesi payızda gülən
- 05 Çiçekler öldürdü meni...

- 06 Hayandadır bahar çağım,
- 07 Qarışıbdır qaram, ağım.
- 08 İndiyedek yazmadığım
- 09 Vereqler öldürdü meni...

- 10 Cırtanların hedeleri,
- 11 Vezifeli dedeleri,
- 12 <<Böyükler>>in ve'deleri,
- 13 <<Görek>>ler öldürdü meni...

- 14 Tepesinden çen yükselen
- 15 Hele qalıb néçe belən...
- 16 Sonradan yadıma gelen,
- 17 <<Gerek>>ler öldürdü meni...

184

01 Korlar Évinde Bir Gün

- 02 El ağacları
- 03 Ellərində bir cüt göz kimi,
- 04 Déyilibler
- 05 Heyata acı söz kimi,
- 06 Yandırıb-yaxarlar alemleri.
- 07 Adsız birce reng tanıyarlar,
- 08 Allahı
- 09 Gündə néçe yol yanırlar.
- 10 Dünyanın damağında
- 11 Bir siqarétli onlar.
- 12 Tüstüləner...
- 13 Tüstüləner...
- 14 Yédek gemiləri kimi
- 15 İşıqsız-filansız
- 16 Yol géderler heyatın dalğalarında...
- 17 Vay o güne
- 18 Bütün reŋgleri bile-bile,
- 19 Gözleri güle-güle
- 20 Yédek gemisi olasan
- 21 Ömrün baharında!
- 22 Tüstülənesən siqarét kimi
- 23 Bir qızın dodaqlarında!

01 Öpdü

02 Gezdim başdan-başa Dağkesemen'i,
03 Gözeller, göyçekler gözümde öpdü.
04 Orda qayalara neğmeler dedim
05 Keklikler gülüşüb sözümde öpdü.

06 Emdim Hayvalı'nın bulaq dilini,
07 Derdim çiçeyini, derdim gülünü.
08 Arxamca yélledi çinar elini
09 Tökülen şéhile izimden öpdü.

10 Sesime ses vérdi dağlar-ne işdi?
11 Kövreltim o günler yadıma düşdü.
12 Bilmedim ayağım néce sürüşdü,
13 Etirli çiçekler dizimden öpdü.

14 Yadımdan çıxarmı o al yanaqlı.
15 İsmetli, heyalı o bal dodaqlı.
16 Aldı xeyalımı haqlı, nahaqlı
17 Men öpe bilmedim, üzümde öpdü.

01 İKİNCİ BÖLÜM: SÉVDİM GÖZLERİNİ DÜŞDÜM GÜNAHA

Éhéy, Kimdir Orda Ocaq Qalayan⁷⁵

186

02 Géce Küçenizde Donub Xeyalım

03 Göylerden énmeyen terlan xeyalım,

04 Bu géce dönübdür doqqazınızda.

05 Alışıb hesretim, artıb melalım,

06 Mensiz oxuyubdur bu géce saz da...

07 Qeribe döyüşler varmış dünyada,

08 Hesretin könlümü esir alıbdır.

09 Düşmüşem qeribe ateşe-oda,

10 Gözlerin gözümü bende salıbdır.

11 Qurtarıb éşqimin şahsız günleri,

12 Qurtarıb ömrümün başsız günleri

13 Yollarım hesretle yüyürüb size...

14 xeyalım dolanıb şahlıq quşutek

15 Her defe qonubdur pencerenize...

16 Géce küçenizde olub xeyalım,

17 Burda üşümüšem isti otaqda.

18 Géce küçenizde qalıb xeyalım,

19 Héyif ki, héyif ki, özüm uzaqda...

20 Géce küçenizde donub xeyalım,

21 Seher küçenizden süpürüb atma.

22 Oyaqsa salam vér, açılar donu

23 Yatıbsa asta kéç, onu oyatma...

Hörükler⁷⁶

Nola Çata O Dilbere

⁷⁵ “Éhéy, Kimdir Orda Ocaq Qalayan” şiiri ÉMDA’da da yayımlanmıştır.

⁷⁶ “Hörükler” ve “Nola Çata O Dilbere” şiirleri ÉMDA’da da yayımlanmıştır.

187

01 **Elvida**

02 Bir bahar çiçeyi düşüb bextime
03 Al-elvan sévdaı iller, elvida!
04 Çoxları <<daş>> déyib benim éşqime,
05 Mene can-can déyen diller, elvida!

06 Sizden uzaqdayam, uzaqdayam men,
07 Düşübdür gözümde o gül, o çemen,
08 Daha gözlemeyin meni bu gündən
09 Elimde eriyen eller, elvida!

10 Atın, könlünüzde eger varamsa,
11 Néynim ömrünüze yağın qaramsa?
12 Meni bağışlayın günahkaramsa
13 Qönçeler elvida, güller elvida!

188

01 **Bu Gün Çıxmamışam Qarşına Senin**

02 Bu gün çıxmamışam qarşına senin,
03 Gözlerin yoluma héç baxacaqmı?
04 Barı xatırlayıb olub kéçeni
05 Üreyin benimçün darıxacaqmı?

06 Yéne qerib-qerib baxıb kéçersen,
07 Xeyalım évedek izleyer seni...
08 Éh, sen öz kéfində, hardan bilersen
09 Doqqazda sübhədek gözleyer seni...

10 Gédersen sakitce, olmaz xeberi,
11 Hesretin yandırır-yaxar qəlbimi.
12 Eser gümanıma payız yəlləri
13 Başlayar ömrümün <<yarpaq tökümlü>>

14 Bu gün çıxmamışam qarşına senin,
15 Gözlerin yoluma héç baxacaqmı?
16 Barı xatırlayıb olub kéçeni
17 Üreyin benimçün darıxacaqmı?

189

01 **Tenha Söyüd Haqqında Neğme**

02 Söyle niye perişansan
03 Béle ay söyüd, ay söyüd?
04 Dönübdü yéne téllerin
05 Séle ay söyüd, ay söyüd.

06 Bir quş qonmur budağına,
07 Lelek deymir yanağına,
08 Men döşenim ayağına,
09 Éle ay söyüd, ay söyüd.

10 Utancaqsan ayüzlümtek,
11 Qoy saçına hörüm çiçek.
12 Benzeyirsen o ağörpek
13 Güle ay söyüd, ay söyüd.

14 Bir ağ günlü sabah ola,
15 Léysan düşe ize, yola.
16 Küsüb géden nola, nola
17 Gele ay söyüd, ay söyüd.

190

01 Qoru Üreyini

02 Seninçün darıxır üreyim ancaq,
03 Niye özgesini ana bilmirem?
04 Günde néçesine gözüm düşerdi,
05 İndi héç birine yana bilmirem.

06 Rengbereng mehebbet yoluydu dünya,
07 Size géden yoldan sapmaq olmayır.
08 Gözel qızlar ile doluydu dünya,
09 Hanı, bes onları tapmaq olmayır...

10 Dünyanın başına ne iş açmısan,
11 Yönü size düşür cığırının da.
12 Bir zaman, bir zaman menden qaçmısan,
13 İndi sensiz olmur yuxularım da.

14 Qaxınc éleyibler <<dağı>>, <<düyünü>>,
15 Ağlayır, sızlayır yérinden duran.
16 Yazırlar qızların dönüklüyünü,
17 Niye yazmayırlar é'tibarından?!

18 Dünya başdan-başa bağça-bağ idi,
19 Her gile bir neğme déyerdi eşqim.
20 Yéllerin elinde bir yarpaq idi,
21 Senin üreyinde göyerdi eşqim.
22 Qoru üreyini vefalım benim,
23 Ay bahar çiçeyim, vüsalım benim.

Héç Vaxt Béle Yanmamışdım⁷⁷

⁷⁷ “Héç Vaxt Béle Yanmamışdım” şiiri ÉMDA'da da yayımlanmıştır.

191

01 Éle Baxdı O Ay Üzlü Üzüme

02 Éle baxdı o ay üzlü, üzüme

03 Qelbim oldu para-para, néyleyim.

04 Bir ah çekdim, ahım meni yandırdı,

05 El çatmadı o gülzara, néyleyim.

06 Ay üzünde heyası var, arı var,

07 Sinesinde köynek dolu narı var.

08 Gözlerinden anladım ki, yarı var,

09 Hesed çekdim bextiyara, néyleyim.

10 Héc bilmirem éşqim qaragünlümü,

11 Ya qedemim bed heraylı, ünlümü?

12 O insafsız bu yaralı könlümü

13 Baxışıyla çekdi dara, néyleyim.

14 Çox déyibler bu iş haqda günahdı,

15 Yarı varsa, söz ummaq da günahdı!

16 Gözelliye göz yummaq da günahdı,

17 Qelbim, ruhum géydi qara, néyleyim.

01 <<DOSTUMUN AĞRILARI>> SİLSİLESİNDEN

Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq⁷⁸

Seni İtirdim

192

02 III. Dehşet

- 03 Bir qadınla söhbət zamanı onun
04 <<uzaqgörənliyi>> meni sarsıtdı.
05 <<Erim déyir, işleme. Yaxşı men işden
06 çıxsam, onun da başına bir iş gelse,
07 bu aileni kim saxlayar.>>
08 Dehşet, vay halına évin kişisi,
09 Bu söz varlığını sarsıtdı, qardaş!
10 Vardır adamların yaxşısı, pisi
11 Ruhuma od vurdu, qarsıtdı, qardaş!
- 12 Gör ne fikirleşir heyat yoldaşın,
13 Taléyin daşlara toxunub senin.
14 Dehşet! Yaşamağa qarışb başın,
15 Diriyken yasinin oxunub senin.
- 16 Belke qebirin de qazılıb artıq.
17 Belke tabutun da hazırdir indi.
18 Belke başdaşı da yazılıb artıq
19 Géden o cenaze éle senindi?!
- 20 Başın yaşamağa yaman qarışb,
21 Yoxsa dözerdinmi béle bir derde.
22 Gözüyün nuruna duman qarışb,-
23 Gözaltı olunub sabahkı er de
- 24 Onun ne vécine, gét as özünü,
25 Ya sen ya başqası
26 <<dolanma>> olsun.
27 Onun ne vécine, déyir sözünü:
28 Ne eli üstə el, ne <<emma>> olsun.
- 29 Onun ne vécine solsun körpeler,
30 Göz üstə qaşın var-déyen olmasın.
31 Pul olsun, év olsun-her şey düzeler,
32 Min bir déyen olsun, yéyen olmasın.

⁷⁸ “Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq” ve “Seni İtirdim” ÉMDA’da da yayımlanmıştır.

33 Xeyanet éyleyib bir ömre-güne,
34 Atar günahını taléyin üste.
35 Döyer dizlerine o döne-döne,
36 Varlığı can vérer giléyin üste...

Sévdim Gözlerini Düşdüm Günaha⁷⁹

193

01 O Qıza Déyin Ki

02 Déyin xına qoysun o qız eline,
03 Daha ateşine yanan déyilem.
04 Éle yandırdı ki, hesreti meni
05 Soyuq baxışıyla donan déyilem.

06 Eskiklik getirib eşqim adına,
07 Déyib ki, salmasın meni yadına.
08 Dözerem qelbimin ah-feryadına,
09 Ölsem de adını anan déyilem.

10 Belke sévmek özü ayıbmış-armış,
11 Belke men qarlı qış, o ilk baharmış?
12 Ya eşqim kiçikmiş, ya qelbi darmış,
13 Gizleden déyilem, danan déyilem.

Burax Xeyalımı Zalım Balası⁸⁰

Gét⁸¹

Ömrün Serhedleri - I⁸²

⁷⁹“ Sévdim Gözlerini Düşdüm Günaha” ÉMDA’da da yayımlanmıştır.

⁸⁰ “Burax Xeyalımı Zalım Balası” adlı şiir ÉMDA’da “Mene İnanma” başlığıyla yer alır.

⁸¹ “Gét” başlıklı şiir ÉMDA’da aynı başlıkla yer alır.

⁸² “Ömrün Serhedleri – I” AHV’da yeni başlıklar eklenerek genişletilmiş ve öyle yayımlanmıştır.

İSLAM TÜRKİY'İN GAZETELERDE YAYIMLANMIŞ VE DAHA ÖNCE YAYIMLANMAMIŞ ŞİİRLERİ

194

01 Qarqar Ağıları

02 Yanırdı üreyim Qarqara gétđim,

03 Könlümde bir qorxu, bir qara, gétđim.

04 Mene su vérmedi orda periler,

05 Dédiler: dağlarda qar ara, gétđim...

06 Néynim ki hemişe qar qara yağır,

07 Fağıra felaket, derd, qara yağır...

08 Uzaqda bir bulud havalandı, ah...

09 Göy dere sümürdü, Qarqara yağır...

10 Uzaqdan Qarqara vuruldum, Allah,

11 Sévindim, şadlandım, duruldum, Allah...

12 Bu deli sévdadan qurtulammadım,

13 Daha apar meni, yoruldum, Allah...

14 Könlüme qar yağdı baharda béle,

15 Béle iş görünüb dé, harda béle?..

16 Göy yurda elenir qar da, Qarqar da,

17 Bu Qarqar da béle, bu qar da béle...

18 Qarqar özge yurda axır déyesen...

19 Şimşekler oynasır, çaxır déyesen...

20 Könlümde sızılar, ahlar, feğanlar,

21 Éşqimde son nöqte-axır déyesen...

195

- 01 Şükür varlığına, şükür İlahi,
02 Néce yaratmısan bal bu sévgini...
03 Sévimli kederdi, şirin beladı
04 Onun da qelbine sal bu sévgini...
- 05 Mecnuna, Léyliye şöhet gönderdin,
06 Eslinin başına alov enderdin...
07 Keremin ömründe küle dönderdin,
08 Lalenin bağrında xal bu sévgini...
- 09 İlahi, bu eşqlə oldum derbeder,
10 Öldür, onu sévmək günah sa eger.
11 Ya onun qelbine bir sévgi gönder
12 Ya benim qelbimden al bu sévgini...
- 13 Bir ildir ağlayıb feğan éyledin,
14 Duymadı... ömrünü qurban éyledin...
15 Az qala göylərə üsyan éyledin,
16 Üreyim, unudaq gel bu sévgini...

196

- 01 Senin kefenin de, donun da menem,
02 Senin xeyalında, canında menem
03 Her zaman, her yérde, yanında menem,
04 Sen meni unuda bilmeyeceksen...
- 05 Yanınca kölgetek sürüneceyem,
06 Gözüne ruh kimi görüneceyem,
07 Sözüne, fikrine bürüneceyem,
08 Sen meni unuda bilmeyeceksen...
- 09 Seni öle-öle unudacağam,
10 Seni güle-güle unudacağam.
11 Bunu bile-bile unudacağam,-
12 Sen meni unuda bilmeyeceksen...
- 13 Bu sévda yolunda ömrüm héç oldu,
14 Qayıtmaq isteyin yéne géc oldu...
15 Bir vaxt déyeceksen: “Gören nécoldu?”
16 Sen meni unuda bilmeyeceksen...

197

- 01 Bayram oldu, éller güldü, sévindi,
02 Menim ise qaş-qabağım açılmır...
03 Bahar geldi, çöllər yaşıl géyindi,
04 Üreyimde bir yarpağım açılmır...

05 Namerd elle alçalmışam, énmışem,
06 Coşqun çaydım, yavaşayıb sénmişem...
07 Derd elinden, bax yumağa dönmüşem,
08 Düyün düşüb bir yumağım açılmır...

198

01 **Qorxular Hedeler O Qederdi Ki**

- 02 Bu heyat döyüşdür başdan ayağa,
03 Könlümde zedeler o qederdi ki.
04 Gizlice qurulan teleler kimi
05 Görüşlər, ve'deler o qerdi ki...

06 Hayanda aş olsa, orda baş olan,
07 Quruyla qupquru, yaşla yaş olan.
08 Bu xalqın başına qara daş olan
09 Zırrama gedeler o qederdi ki...

10 Şırvana-şırvana quyruq bulayan,
11 Êşşekte anqırıb, qurdtek ulayan,
12 Téz-téz üzr isteyib méydan sulayan
13 Bu "...zade" dedeler o qederdi ki...

14 Millet-millet déyib milleti minen,
15 Bed günde sıxıxb, şad günde dinen,
16 Qalxanla yükselen, énenle énen
17 Üreyi sadeler o qederdi ki...

18 Bize Haqqdan özge yiye bilmirem,
19 Dözürük zillate niye, bilmirem.
20 Çox şeyi ağardıb déye bilmirem
21 Qorxular, hedeler o qederdi ki...

199

01 **Bir Xeber Dé**

02 Ürek alışdı kül oldu,
03 Ondan mene bir xeber dé.
04 Bir gün san ki bir il oldu,
05 Ondan mene bir xeber dé.

06 Hardadı, gören néyleyir,
07 Susmaqla zülüm éyleyir...
08 Qaramca neler söyleyir? -
09 Ondan mene bir xeber dé.

10 Kéçdim éşqin kemendine,
11 Atıldım gül semendine...
12 Düşdüm “benövşe bendine”
13 Ondan mene bir xeber dé.

14 Ne olub, belke xestedi,
15 Her an qulağım sesdedi...
16 Ürek haykırıb sesledi,-
17 Ondan mene bir xeber dé.

18 Kösübse könlün alaram,
19 Onsuz saralıb, solaram...
20 Öl dése, Vallah ölerem,
21 Ondan mene bir xeber dé.

200

01 **Hardasan**

- 02 Bu dünyada biz üz-üze gelmedik,
03 Meni séven, men sévdiyim, hardasan?!..
04 Bir-birmizi tanımadıq, bilmedik,
05 Meni séven, men sévdiyim, hardasan?!..

06 Beyenmedim mene héyran gözeli,
07 Men sévdiyim menden uzaq dolandı...
08 Béle oldu bu yazının ezeli,
09 Héy varlığım ateşlere qalandı,
10 Meni séven, men sévdiyim, hardasan?!..

11 Belke éle el édirsən dünyaya
12 Belke indi seksen yaşlı qarısan.
13 Boyun eyib bir taléye, bir paya,
14 Belke sen de bir özgenin yarısan,-
15 Meni séven, men sévdiyim, hardasan?!..

16 Belke hele gelmemisen Cahana,
17 Bir gözelin betninde yol gelirsən...
18 Sığışmayıb indi vaxta-zamana
19 Öz bextine yuxularda gülürsən...
20 Meni séven, men sévdiyim, hardasan?!..

21 Belke menden min il evvel yaşayıb,
22 İndi qar tek elenirsən başıma...
23 Yaz gelende qol dibinde utancaq
24 Benövşe tek sen çıxırsan qarşıma?..
25 Belke éle suya dönüb axırsan
26 Bir bulağın gözlerinde yaş kimi...
27 Yolum üstde yollarıma baxırsan,
28 Bir yamacda bir sal qaya, daş kimi...

29 Meni séven, men sévdiyim, hardasan?!..
30 Heyat oyun, sévgi oyun, müemma,
31 Dünya sirdi, sen bextimin sirrisen.
32 Sen varsansa, burdasansa, utanma
33 Belke éle bu qızlardan birisen
34 Meni séven, men sévdiyim, hardasan?!..

35 Sen varsansa hay vér benim sesime,
36 Ölmüsense, men arxanca ağlayım...
37 Bax, başımda dumanıma, sisime
38 Vüsalını uzaqlara saxlayım...
39 Meni séven, men sévdiyim, hardasan?!..

40 Tek ağacam, sen-suyum, sen-torpağım,
41 Lüt-üryanam, sen gülüm, sen yarpağım...
42 Göyde kéyfım, göz üstünde papağım,
43 Meni séven, men sévdiyim, hardasan?!..

44 Sensizliyim saçlarımda qar olub,
45 Üreyimde yuva salıb keder-qem...
46 Yalqızlıqdan dünya mene dar olub,
47 Bir ocaqda tüstülenen kösövem...
48 Meni séven, men sévdiyim, hardasan?!..

201

01 Ay ömrümün seadeti, gezme uzaq,
02 Hesretine-melalına qurban olum.
03 Yollarında ümidlerim çıraq-çıraq,
04 Görüşüne, vüsalına qurban olum...

05 Sen uzaqsan, sen ucasan, yétmir elim
06 Hesretinden bağrım başı dilim-dilim.
07 Xeyalınla kéçir günüm, ayım, ilim,
08 Suretine, xeyalına qurban olum...

09 Sen ay kimi, sudan duru, doğru, düzgün,
10 Bax, gör néce axıb gédır bu ay, bu gün...
11 Éh... taléyin caynağında yorğun, üzgün,
12 Qederine, bu halına qurban olum...

202

01 Ağla Göyüm Ağla

02 Doluxsunub, yumub, yumub tökürsen,
03 Ağla, göyüm... ağla, göyüm... ağla héy...
04 Menim kimi sen de ağrı çekirsən,
05 Ağla, göyüm... ağla, göyüm... ağla héy...

06 Orda senin qaş-qabağın tökülü,
07 Yérde menim bağrım başı sökülür...
08 Ah... tek bulud menim kimi hönkürür,
09 Ağla, göyüm... ağla, göyüm... ağla héy...

10 Kimse yérden yoxsa sene daş atdı,-
11 Şimşeklerin hirsin ora boşaltdı...
12 O da menim gözlerime yaş atdı,
13 Ağla, göyüm... ağla, göyüm... ağla héy...

14 Men ağlasam, yér yanar daş alışar,
15 Od ağlaram gözümde yaş alışar...
16 Sen ağlasan yér de, göy de barışar
17 Ağla, göyüm... ağla, göyüm... ağla héy...

18 Anam yoxdu, bacılarım-uzaqda...
19 Ömrüm-günüm bir tufanda, sazaqda
20 Ölsem meni kim ağlayar Qazaxda...
21 Ağla, göyüm... ağla, göyüm... ağla héy...

203

01 Güneş yağıb tepelere éle bil,
02 Gül sélinde üzür qara qayalar...
03 Sarı-sarı şefeqlerdi, gül déyil,
04 Bir daş olam o yamacda qoyalar...

204

- 01 Anlaşılmaz bir sévda var başımda
- 02 Açammıram éle qönçe qalacaq...
- 03 Ağ saçlarım gül açıb bu yaşında,
- 04 Xeyalımın el çatmayan yérinde
- 05 Vaxt kéçecek... éh... günlerin birinde
- 06 Bax, hesretin saçlarını yolacaq...

- 07 Bir anasız sévda meler içimde
- 08 Bu yiyəsiz éşqim ağlar... hardasan...
- 09 Ölmez ümid gələr... ölər içimde
- 10 Bilirsənmi be kim ağlar... hardasan...
- 11 Boylanırsan sen ay kimi uzaqdan,
- 12 Men susuzam, sen çay kimi uzaqda...
- 13 Bir şérım qönçelenib ne vaxtdan
- 14 Könlüm onu sene saxlar... hardasan...

205

01 Arxanca Baxırdım

I

- 02 Eynine géce géymişdin
- 03 Başında moruq yarpaqlar...
- 04 Ayağın altında-daşlar
- 05 Yad ayaq altda-torpaqlar...
- 06 Fikirlerde bir dumanlıq
- 07 Coşmuş séller tek bulanıq
- 08 Yére soxulmuşdu boylar,
- 09 Mıxda qalmışdı papaqlar...
- 10 Fikrinde sene vurulan,-
- 11 Ne iten, ne de yorulan...

- 12 Gédirdin başı dumanlı...
- 13 Gédirdin ahlı-amanlı...

206

II

- 01 İlahi şérler yazanı sévdin
- 02 Hele qız yaşında, beyaz, bakire.
- 03 Şirin günahlarda azanı sévdin
- 04 Qara karvan kéçer... milyon it hüre...
- 06 Gédirdin yaralı... qelbi qaralı...
- 07 Özünden aralı... menden aralı...

207

01 Ruhum qarşında körpüydü,
02 Meni ayaqlayıb keçdin...
03 Duydun-qoymaram düşesen,-
04 Sağ ol! Meni sayıb keçdin...

05 Qelbimdedir lepirlerin,
06 Silinmezdir izler derin...
07 Üreyimden yox xəberin-
08 Yana-yana qoyub keçdin...

09 Sen gelmişdin iman kimi,
10 Çıxıb gətdin bir çan kimi,
11 Göyden geldin léysan kimi-
12 Varlığımı oyub keçdin...

13 Ölmerem canım sendedir,
14 Vaxtım-zamanım sendedi,
15 Gör taléyim ne gündedi-
16 Sen qarğayıb, öyüb keçdin...

208

01 Unuda Bilmedim

- 02 Kéçer aylar, iller, döner dövranlar,
- 03 Deyişse inanclar-dinler, imanlar
- 04 Unudulsa derdler-ahlar-amanlar.
- 05 Men seni unuda bilmeyeceyem...

- 06 Qazıldın könlüme pozulması yox,
- 07 Başqa birisinin yazılması - yox...
- 08 Ruhumun ruhundan üzülmesi - yox,
- 09 Men seni unuda bilmeyeceyem...

- 10 Çağırsan sévincden uçub gelerem
- 11 Ömrümden -günümden kéçib gelerem...
- 12 Könlüne-gözüne köçüb gelerem,
- 13 Men seni unuda bilmeyeceyem...

- 14 Sen de benim kimi taléyi kemsen,
- 15 Başdan ayağadek sévdiyim qemsen,
- 16 Ölsem gül getirme, gel, benövşemsen
- 17 Men seni unuda bilmeyeceyem...

209

- 01 Kimi qarı gözleyir
- 02 Lopa-lopa ağ qarı...
- 03 Kimi yazı gözleyir
- 04 Gül-çiçekli baharı...
- 05 Kimi yağış gözleyir
- 06 O büllur damlaları...
- 07 Kimi sévinc gözleyir
- 08 Bitsin derdi-qubarı...
- 09 Héy hesretle baxıram
- 10 Çiskin yollara sarı...
- 11 Men ise gözleyirem
- 12 Gelmeyecek o yarı....

210

01 Ay girdi buluda yéne,
02 Göy yurda baxmağa gétđi.
03 Adı gözel bir bozqıra
04 Gülünü taxmağa gétđi...

05 Göy yurdda sineler açıq,
06 Heyalar mıxdan asılı...
07 Bozqırda éh neler açıq,
08 Abırlar күnce qısılı...

09 Canım-gözüm, oğrun-oğrun
10 Buludlardan bax, yaxşı bax...
11 Meni ne güne qoymusan
12 Ax...ürek...ax...ax ürek, ax...

211

01 Bu qaranlıq dünyanın
02 Söyle harasındasan?
03 Bilirsən mi ağında,
04 Yoxsa qarasındasan?

05 Bextin -qara, sen - qara
06 Ömrün yarı - ten qara...
07 Bu dağlarda çen - qara,
08 Dağlar arasındasan...

09 Daha ne danış, ne din,
10 Olacaqsan héç kimin...
11 Çox terpetme, qelbimin
12 Çarpaz yarasındasan...

212

01 Unudacağam

02 Seni unutmağım çox çetindi, çox...
03 Dème éle-béle unudacağam.
04 Bu éle beladır-bir çaresi yox,
05 Ömrü vérib yéle, unudacağam...

06 Düşersen yarama acı duz kimi,
07 Yanıb-yaxılaram, men susuz kimi...
08 Eriyib géderem salxım buz kimi,
09 Seni gile-gile unudacağam...

10 Bil ki, yollarımda gözün qalacaq,
11 Ruhumda lepirin-izin qalacaq,
12 Bilirem unutmaq çetin qlacaq,
13 Seni öle-öle unudacağam...

14 Yanıb, men bu eşqin külü olacam,
15 Bir yétim feryadın zili olacam...
16 Ağlımı itirib deli olacam
17 Seni güle-güle unudacağam...

18 Bir eşq mezarlığı olubdu içim,
19 Öldü sévmek eşqim, sévilmek eşqim...
20 Yatmaz üreyime bir daha héç kim,
21 Bunu bile-bile unudacağam..

213

01 Kéçer

02 Büllur sözlerini çox yayımlama
03 Her terif kurşun tek sinemden kéçer...
04 Pozular ehvalım, qaralar qanım,
05 Her günüm, saatım bu qemnen kéçer...

06 Sen yérde gülümsen, göyde ayımsan,
07 Tanrı gönderdiyi talé payımsan.
08 Menden çox cavansan, démem tayımsan
09 Sensiz, ömrüm-günüm sitemnen kéçer...

10 Özün dağ lalesi, sözün benövşe,
11 Üzün bilmesem de, könlün bir şüşə...
12 Senden uzaqlarda bil ki hemişe
13 Qelbim qan ağlayar, bu demnen kéçer...

214

01 **Gizlice**

02 Ne men seni görüm, ne de sen meni

03 Belke, için-için yanaq gizlice?..

04 Sessiz söhbetleri, sessiz sözleri,

05 Sızlaya-sızlaya anaq gizlice...

06 Fikrimi-zikrimi qandallayıbsan,

07 Bu eşqi-sévgini gizlet, ayıb san;

08 İçinde bir çınqı varsa onu dan,

09 Yoxsa hücum çeker qınaq gizlice...

10 Ne seni düşünüm, ne meni düşün,

11 Yalquzaq teklikden üşürge-üşün...

12 Düşek ağuşuna payızın, qışın,

13 Dönek buz héykele donaq gizlice...

14 Gizlet yazdığımı, poz yazdığımı,

15 Min yére, min semte yoz yazdığımı;

16 Néce var élece düz yazdığımı

17 Görerler,gizleyek, sunaq gizlice...

18 Senin defterinde hökmüm yazılıb,

19 Kendirim kesilib, ümid nazilib;

20 Bextimin, eşqimin qebri qazılıb,

21 Bu da Tanrıdan mı - sınaq, gizlice?..

22 Her yaz lale kimi çıx bizim düze,

23 Axım sular kimi sizin kehrize,

24 Barı, bilmesinler, bir-birimize

25 Gelek yuxularda qonaq gizlice...

26 Ömrü bu sévğinin bura qedermiş,

27 Oduna yanmağım démem hedermiş;

28 Bu benim taléyim - qeza-qedermiş,

29 Néynek, için-için yanaq gizlice,

01 Bu Géce Yuxuma Gelmişdin

02 Bu géce yuxuma gelmişdin, gözel,
03 Sen melhem olmuşdun derdi-serime.
04 Başımı qoymuşdum köksüne éle...
05 Etrini çekirdim ciyerlerime...

06 Bu géce yuxuma gelmişdin, gözel,
07 Héç béle déyildim ilk baharımda.
08 Ellerim, qollarım benövşe idi,
09 Qızılgül açmışdı ağ saçlarımda...

10 Bu géce yuxuma gelmişdin, gözel,
11 Çökmüşdün ruhuma ağ duman kimi...
12 Néce bexteverdim... néce gözeldin...
13 Şirin xeyal kimi, xoş güman kimi.

14 Bu géce yuxuma gelmişdin, gözel,
15 Bu xeyal dumanda itmek, ne gözel...
16 Batıb ağışunda bexteverliyin
17 Gétmek, uzaqlara gétmek, ne gözel...

216

01 Hele Gözleyirsen

02 Hele var qelbinde birisi, hele
03 Hele üreyinde benim yérım yox...
04 Hele gezleyirsen hele susursan,
05 Könlünü inleden sözüm, şérım yox...

06 Sen de gözleyirsen men de bélece,
07 Onun gülüşleri çıxmır yadından...
08 Men ölüb-dirilim günde bélece,
09 Sen meni yola vér onun adından...

10 Men béle énmedim hele héç kime
11 Sen gahdan dolursan, gah boşalırsan.
12 Belke de gülürsen benim éşqime,
13 Gédenin héyfini menden alırsan...

14 Bilsem ki onunla üzün gülecek,
15 Men onu qaytarıb getire billem...
16 Menim üreyimi béle dağlama,
17 O yansa men seni itire billem...

18 Hele üreyinde sızlayır yéri,
19 Hele de başında çenler-dumanlar...
20 Hele de ümid var:”dönecek géri...
21 Unuda bilmeyir unudulanlar...

217

01 Unutdum allahı seni sévenden
02 Xeyalın önünde rüküde durdum...
03 Bu namerd dünyamda her yan duman-çen,
04 Sensiz ne vardisa söküb uçurdum...

218

01 Elvida

- 02 Yumdum gözlerimi senin yoluna
03 Bir de o yollara baxmayacağam.
04 Hesretden eriyib suya dönsem de
05 Arxanca sürünüb axmayacağam...
- 06 Dünya dağıldı sen meni sévsen,
07 Déye bilerem mi gel meni sév sen?
08 Sen başdan binadan yıxılı évsen
09 Neyin var ki yıxam, yıxmayacağam...
- 10 Özünü ha gizlet ha bağla béle,
11 Sinemi çal-çarpaz ha dağla béle.
12 Sonradan ha sızla, ha ağla béle
13 Kövrelib özümde çıxmıyacağam...
- 14 Daşı üreyinde sen onu daşı,
15 Seni anmayacam her qedem başı...
16 İçime axacaq gözümün yaşı,
17 Sızlayıb gözümü sıxmıyacağam...

219

01 Çox Uzaqlarda

- 02 Sen şirin xeyaldın... xeyal da qaldın,
03 Éle xeyal kimi çox uzaqlarda...
04 Néçe yol, néçe yol canımı aldın
05 Nağıl-vüsal kimi çox uzaqlarda...
- 06 Ne elim çatandı, ne ünüm yéten ,
07 Qerib benövşesen, daşlarda biten...
08 Xeyal dumanında gözümde iten
09 Yorğun, bihal kimi, çox uzaqlarda...
- 10 Men sene teşneyem bir nefes kimi
11 Meni sévindiren neğme, ses kimi...
12 Ruhuma ebedi bir qefes kimi...
13 Sen, bitmez yol kimi... Çox uzaqlarda...
- 14 Qarqarda çimirsən, aydan baxırsan
15 Kamanda sızlayıb, néyden baxırsan...
16 Sen üstde aşağı göyden baxırsan
17 Üfüqde xal kimi... çox uzaqlarda...

01 **Yuxu**

- 02 Gözlerin yollarımda,
- 03 Cismın se qollarımda...
- 04 Talé payın olaydım...
- 05 Yolun-izin sarıdan
- 06 Çox arxayın olaydım...
- 07 Ömrüm bitene qeder
- 08 Xeyalın gözlerimden
- 09 Sönüb itene qeder,
- 10 Sen yanımda olaydın...
- 11 Ruh kimi, can kimi
- 12 Sen canımda olaydın...

- 13 Üreyimde, gözümde
- 14 Yanaydın çırağ kimi
- 15 Qelemimin önünde
- 16 Bir esmer varaq kimi...
- 17 Xumarlanıb yataydın
- 18 Gülüstan torpağ kimi...
- 19 Gün kimi seherleri
- 20 Men köksünden çıxaydım...
- 21 Axşamları qayıdıb
- 22 Üreyinde bataydım...

221

- 01 Men qaranlıqda bir ayam
02 Sen ayda bir qaranlıqsan...
03 Müemmasan başdan-başa
04 Sen sorğusuz divanlıqsan...

05 Sen belasan, gizlin bela,
06 Meni saldın haldan hala...
07 Oxşayırsan büllur bala
08 Sen sonrakı pəşmanlıqsan...

09 Sözüñ gizlin,üzün gizlin
10 Onun gizlin, yüzün gizlin...
11 Eyrin gizlin, düzün gizlin,
12 Başdan-başa dumanlıqsan...

13 Éle bilme koram, karam
14 Düneninden xəberdaram...
15 Qıl namazın aram-aram,
16 Déye bilmem imanlıqsan...

17 Sen oxuyan gécequşu
18 Apardın ağılı-huşu...
19 Bu sévdanın yox uduşu,
20 Éşqime nagümanlıqsan...

222

- 01 Sen meni Allaha emanet étme,
02 Sen meni özüne emanet éyle.
03 Yandır hesretinle yandır qelbimi,
04 Öldür bir şairi cinayet éyle...

05 Fikrimden, duyqumdan gétmirsən, niye?
06 Heyatda men varam-sen varsan déye...
07 Allahdan aşağı-böyük sévgiye
08 Menimle beraber ibadet éyle...

09 Ebedi bu eşqe sürgünəm, gözəl,
10 Qelbimde yurd saldı daha qəm gözəl,
11 Könlümün-gözümün seni kem, gözəl,
12 İnsaf ét, sen mənə inayət éyle...

13 Danıb dédiyini - pisdeme meni
14 Benzetme, benzetme həc kime meni,
15 Allah bağışlayar eşqime meni,
16 Sen se üreyinə xeyanət éyle...

01 **Belke**

- 02 Sen indi göylerde-yéddinci qatda...
03 Könlümü taptala, héy ez... Sen, gözel...
04 Belke bir sözünce yoxam heyatda,
05 Belke bir misrama deymezen, gözel...

- 06 Daha sıyrılmışam qınımdan... Daha,
07 Daha umudum var gelen sabaha...
08 Batmışam éşq adlı gözel günaha
09 Sen meni duymazsan, duymazsan, gözel

- 10 Uydun çevrendeki olan birlere,
11 Güvəndin daş altda qalan sirlere...
12 Éşqim, ağzın açmış azman bir dere
13 Çox azsan, çox azsan, çox azsan, gözel...

01 Gözleyenin Ola

02 Gözleyeni ola adamın, Allah,
 03 Bilesen yoluna kim ise baxır...
 04 Bilesen géciksen, bir az lengisen
 05 Kimi se xiffetin yandırır-yaxır...

06 Bilesen vurnuxur kimse seninçün,
 07 Bilesen kim ise intizardadır...
 08 Yoxluğun qelbinde ola dağ-düyün,
 09 Vurnuxa, darıxa: “Gören hardadır?”

10 Sen de ki uçasan yol gözleyene,
 11 Çatıb sarılasan yanımış, ac kimi...
 12 Öpüb oxşayasan, könlün alasan...
 13 Sen tamarzı kimi, sen möhtac kimi...

14 O da gülümseye, güller açıla,
 15 Batıb barınsan gül denizinde...
 16 Her yana nur yağa, etir saçıla,
 17 Bir hüzur tapasan céyran izinde...

18 Ovcunda döyüne ilahi narlar,
 19 Pembe yanaqlardan alma deresen...
 20 Üreyinde bahar, başında qarlar,
 21 Bextever olasan, bir gün göresen...

22 Uyuyub yatasan qara gözlerde,
 23 Baxışı üstünde yorğanın ola...
 24 Orda yér qalmaya kedere, derde,
 25 Sen onun ruhu, o canın ola...

26 Ömrünü -gününü sovrma yéle,
 27 Ne çıxar derdlere héy sine ger, sen...
 28 Seadet déyirler, budur, bax béle,
 29 Gözleyenin varsa, sen bexteversen.

30 Gözleyeni ola adamı, Allah,
 31 Bilesen yoluna kim ise baxır...
 32 Bilesen géciksen, bir az lengisen
 33 Kimi se xiffetin yandırır-yaxır...

01 Orda...Xeyalımın Uzaqlığında

- 02 Orda, xeyalımın uzaqlığında...
 03 Bir gözel qelbiyle üz-üze qalıb...
 04 "Gören ne déyerler..." mengenesinde,
 05 Tene tüstüsünde, qınaq hisinde
 06 Bu derd kötüyünde möcüzə qalıb...

- 07 Hebs édib éşqini öz üreyinde.
 08 Feryadı göylərə ucalır, Allah!..
 09 Qınaq qalasında, yalqız, çaresiz
 10 Yanır için-için sessiz, nalesiz
 11 Orda bir mehebbet qocalır, Allah!..

- 12 Orda, xeyalımın uzaqlığında...
 13 Bu derd kötüyünde başı müntəzir...
 14 Torpağı müntəzir, daşı müntəzir...
 15 El açıb göylərə, bir çarə gezir...
 16 Vurğunun yazdığı o Humay kimi,
 17 Yérde çiçək kimi, göyde Ay kimi...
 18 Mavi penceresi üzümə bağlı...
 19 Menim sinem kimi sinesi dağlı...

- 20 Orda, xeyalımın uzaqlığında...
 21 Derdiylə baş-başa bir qız ağlayır...
 22 Atadan, anadan, qardaşdan uzaq,
 23 Dostdan, aşınadan, sirdaşdan uzaq
 24 Başı derd elində, yalqız ağlayır...

- 25 Orda, xeyalımın uzaqlığında...
 26 Bir boş mezar baxır yollara sarı...
 27 Bitmiş çevresində derdi-qubarı...
 28 Bir gözel dayanıb orda gül kimi...
 29 Éle bil çırtlayıb qarda gül kimi...
 30 Gözündən yaş déyil benövşə yağır...
 31 Sükut qurğuşun tek, ağırdan ağır..

- 32 Orda, xeyalımın uzaqlığında...
 33 Bir esmer gözəlin göz yaşlarından
 34 Boş mezar güllənir, benövşələnir...
 35 Hardandı üzümü qarsan bu henir?!
 36 Qebirdən dirilib qalxıram, Allah!..
 37 Ne qeder yaxındı arzu-kam, Allah!..

38 Orda, xeyalımın uzaqlığında...
39 Qefil ayılıram deli xeyaldan...
40 Hava aydınlaşır, gün doğur yéne...
41 Qopur xeyalımın eli xeyaldan,
42 Göyden hesret yağır, derd yağır yéne...

43 Orda, xeyalımın uzaqlığında...
44 Orda göy gurlayar, bir léysan başlar...
45 Orda qızılgül tek boynun eyersen...
46 Gözünden séllener benövşe yaşlar...
47 Orda, xısın-xısın bir léysan başlar...

226

01 Dağıma çen gelmişdin,
02 Bağıma den gelmişdin,
03 Sen göylerden gelmişdin
04 Yéne göye çekildin...

227

01 **Bir şaire**
02 Gözümüz süzüler, gözünü süzme
03 Ehsen yaradana, bu bağça-bağa..
04 Yazma, oxu, gözəl, özünü üzme,
05 Sen éle şeırsen başdan ayağa...

01 Alqışlar

- 02 İstiler boğurdu dağı, aranı,
 03 Göyler itirmişdi çeni-dumanı.
 04 Başladı, başladı bahar léysanı
 05 Yarpaqlar el çaldı...
- 06 Göyler asım-asım bulud getirdi,
 07 Ağaclar éle bil cırıq çetirdi.
 08 Başladı, başladı payız léysanı,-
 09 Son yarpaq, son bahar tir-tir esirdi,
 10 Budaqlar el çaldı...
- 11 Bayırda qar idi, qarda bir qarı,
 12 Qar qarını sévmez, qarı da qarı.
 13 Yıxıldı, güldürdü, bax, uşaqları,-
 14 Bu néce yığnaqdı, néce mahaldı -
 15 Uşaqlar el çaldı...
- 16 Bu da bir talédi-bextdi, nedi se,
 17 O gözel sındırdı könül tarımı...
 18 Üzde ağız büzüb beyenmedi se,
 19 Oğrun oxuduqca yazdıqlarımı
 20 Dodaqlar el çaldı...
- 21 Kerpic-kerpic sökdüm ömrümü éle,
 22 Payladım könlümü her ehli-dile.
 23 Ürek tonqalımda bişdi sözlerim
 24 Alovum saçımda çevrildi küle.
 25 Ağzına su alıb susdu yaxınlar,
 26 Uzaqlar el çaldı...

01 Dumanda Röya Tek İten Benövşem

02 Uzaqdan uzağa qoy sévim seni,
 03 Uzaqdan uzağa elim çatmasın...
 04 Uzaqdan uzağa qoy sévim seni,
 05 Sene söz démeye dilim çatmasın...

06 Uzaqdan uzağa buluda dönüm
 07 Dolub başın üstde sıxım gözümü...
 08 Uzaqdan uzağa qoy sınıım-énim,
 09 Éşqimin önünde xıxım* özümü... (*eyim)

10 Uzaqdan uzağa çekim şeklini,
 11 Qarqar sahilinde biten benövşe.
 12 Xeyaldan yıxılıb, boylanıb baxsam
 13 Dumanda röya tek iten benövşe...

14 Dinme, boynubükük benövşe kimi,
 15 Birce “yox” sözünle durdun qesdime.
 16 Qelbimde doğulan körpe eşqimi
 17 Hicrana beleyib atdın üstüme...

18 Uzaqdan uzağa qoy sévim seni,
 19 Başımın üstünde ay kimi dolan...
 20 Soyuq şefeqlerin éle besimdi,
 21 Teki sen göyümde béle alış, yan...

22 Men sene yaraşmam, gözelsen, gülüm,
 23 Yazdığım şéirler yaraşa, belke...
 24 Varsan sa ölmerem, yoxsan sa öllem,
 25 Cismim torpağına qarışa, belke...

230

01 Dövrən namerd, insan namerd,
02 Könül, namerd ol, namerd ol.
03 İman namerd, güman namerd,
04 Könül, namerd ol, namerd ol...

05 Namerdler derdden yan kəcir,
06 Gözeller merdden yan kəcir,
07 Vaxt-zaman ne yaman kəcir?
08 Könül, namerd ol, namerd ol...

09 Merdler döyüşde can vérdi,
10 Namerd sağ çıxdı, bu sirrdi.
11 Tanrı namerdle dilbirdi?
12 Könül, namerd ol, namerd ol...

13 Merdler kül altda qor oldu,
14 Élçün ağlayıb kor oldu.
15 Sebrim tükendi, yoruldum,
16 Könül, namerd ol, namerd ol...

17 Merdler düz oldu, düzdedi
18 Namerdler ekib düzledi.
19 Merd batdı, namerd üzdedi
20 Könül, namerd ol, namerd ol...

21 Talé meni yaman qovur,
22 Varlığımı döyüb ovur.
23 Her şeyi küleye sovur,
24 Könül, namerd ol, namerd ol...

25 Men ne gördüm bu alemde,
26 Ömrüm-günüm keçdi qemde.
27 Ola bilmir, men désem de
28 Könül, namerd ol, namerd ol...

231

- 01 O qalın qaşlara, qonur gözlere
- 02 Üzünde xallara vuruldum, canım...
- 03 Deli hesretinle düşdüm çöllere,
- 04 Namerd ayrılıqdan yoruldum, canım...
- 05 Éşq tek ekildim sévda çölünde,
- 06 Suyum, havam, günüm senin elinde...
- 07 İnsafı-mürveti olur gülün de
- 08 Biçildim, döyüldüm, sovruldum, canım...

232

- 01 Biri mene "usta" dédi
- 02 O, ustalar ustasıdı.
- 03 Mekanı lamekan idi
- 04 Astaların astasıdı...
- 05 Bax, dolanır min ad ile
- 06 Hem dost ile, hem yad ile,
- 07 Gül vururdu feryad ile
- 08 Bilmem kimin bestesidi...
- 09 Ovlayıbdı çoxu, duydum
- 10 Köksünde yüz oxu duydum...
- 11 Etrinde çox qoxu duydum
- 12 Derilmiş gül destesidi...
- 13 Dayan yüz yol sesde, gétدی...
- 14 Ötüb zilde, pesde, gétدی
- 15 Meni de mi xeste, gétدی...
- 16 Özü gözel xeste idi...

233

01 **Nevem Turana Mektub**

02 Éle bilirem ki yad bir yérdesen
03 Éle bilirem ki qeribsen orda
04 Atan da anan da bir duman, bir çen
05 Seni qanadında getirib yurda

06 Menim ruhumsan, canımsan Turan
07 Men gezen, görünen kölgeyem daha
08 Menim menden sonra sanımsan Turan
09 Men meğlub, basılmış ölkeyem daha

10 Doğub töreyersen, qalxarsan bir gün
11 Basılmış yurdları alarsan canım,
12 Gelib qebrim üste, o gün toy, düyün,
13 Babanı yadına salarsan canım.

234

01 **Ağlama**

02 **(Nevem Turana)**

03 Canım, gözüüm, yağış yağır gözündən,
04 Zülüm-zülüm bu qılıqla ağlama.
05 Atan-anan, nenen, baban yanında,
06 Üreyimi, of, dağlama, ağlama...

07 Sen gülənde güneş doğur üzündə,
08 Güllər açır çehlində, izində,
09 Min neğmə var anlaşılmaz sözündə,
10 Çaylar kimi coşub çağla, ağlama...

11 Böyü, boy at, sév élini, obanı,
12 Qoy men alım her ağrını-qadanı.
13 Bir gün ölsem kim ağlayar babanı?
14 Göz yaşından bir az saxla, ağlama...

15 Bacılarım, gözlerde yaş qalmayıb...
16 Çox vuruldum, ellerdə daş qalmayıb...
17 Atam-anam olaydı kaş, qalmayıb...
18 Sen yaşama bu fəraqda, ağlama...

19 Bir gün senden olacam çox uzaqda,
20 Ruhum sende, cismim isə Qazaxda...
21 Baxma vaxta, günde, qarda, sazaqda
22 Herden gelib meni yoxla, ağlama...

235

01 Méydan Tülkü Méydanıdı

02 Zəmanə bəd gəldi, lələ,
03 Méydan tülkü méydanıdı.
04 Ömrüm yanıb döndü külə,
05 Méydan tülkü méydanıdı...

06 Pelənglər quyruq bulayır,
07 Qurdlar xəlveti ulayır,
08 Tülkələr méydan sulayır,
09 Méydan tülkü méydanıdı...

10 Tutuquşu, Alabaxta
11 Çıxıb taxta, hər şey saxta.
12 At ölüb, şir, peləng axta
13 Méydan tülkü méydanıdı...

14 Tozanaqda yortur yabı,
15 Daş daşıyır, yoxdur tabı,
16 Ayı eti, neft şərabi
17 Méydan tülkü méydanıdı...

18 Haqq söyleyən esir-yəsir
19 Bu méydanda ne qurd ne şir.
20 Melek dönüb tülküleşir,
21 Méydan tülkü méydanıdı...

22 Zina - azad, yalan - azad
23 Fırıldaqla dilən - azad,
24 Eyil, alçal, dolan - azad,
25 Méydan tülkü méydanıdı...

26 Alışır boş sac ocaqda,
27 Kündə qıcqırır tabaqda.
28 Köç dönür, axsaq qabaqda,
29 Méydan tülkü méydanıdı...

30 Düz söz dedim, pis ad oldu,
31 Biclilik elm-savad oldu.
32 Yandı könlüm, bərdad oldu,-
33 Méydan tülkü méydanıdır...

236

- 01 Bir cüt kora déşiyi
- 02 Üstünde süzülmüş bir cüt bulud
- 03 Sonra it yéyib dağılmış qarpız
- 04 Sonra böyrü üste düşmüş süd dolçaları
- 05 Sonra bir cüt ağcaqayın...
- 06 Etirsiz bir çemene bürünmüş qar idi...
- 07 eriyirdi...
- 08 Dışarda bahar idi...

237

- 01 Éle tenhayam, ilahi
- 02 Bir gédecek yérim yoxdu...
- 03 Hamı acdır "alım" déyir,
- 04 Bir kafada "vérim" yoxdu.
- 05 Bu da béle bir alemdi,
- 06 Her addımda derddi-qemdi...
- 07 O fexrimdi, fexriyyemdi,
- 08 Ona layiq şérım yoxdu.
- 09 Su açıb bağa varıram,
- 10 Bél ile yéri yarıram.
- 11 Gözde se derd suvarıram
- 12 Daha gizli sirrim yoxdu.
- 13 Men ne déyim namerd baxta
- 14 Sévdiklerim çox uzaqda...
- 15 Ölmüşlerim kéf-damaqda
- 16 Çevremde bir dirim yoxdu.

238

01 Héc Ne

02 Özünü öldürme, a bedbext oğlu,
03 Bu qoca dünyanın talanı héc ne...
04 Quruca görmekdi,héc neyin yoxdu,
05 Olmazı héc nedi, olanı héc ne...

06 Öz ağlın, şüurun vardı, dövlətdi,
07 Övlad da neve de quru şöhrətdi,
08 Bu qohum, bu qardaş sözdü-söhbətdi,
09 Ağızdan sovrulur, yalanı héc ne...

10 Bu namerd sürgündən çoxu bəzardı,
11 Kiminin yəri gén, kiminin dardı...
12 Baxıram her yanda açıq bazardı
13 Satanı héc nedir, alanı héc ne...

14 Arzun xatiredi, belken xatire,
15 Xatiren kölgədir, kölgən xatire...
16 Bu yurdun, mekanın, ölken xatire,
17 Quruca xatire, qalanı héc ne...

239

01 Ne évin-éşiyin, ne isti yuvan,
02 Ne benim yoluma melul boylanın...
03 Ne sene benim tek bir haykıran "can"!
04 Ne benim oduma acıyan, yanan...
05 Sen orda tenhasan, men burda تنها
06 Batırıq bélece olmaz günaha...
07 Arada kéçilmez dağlar dayanıb...
08 Ruhumuz qəlbimiz ağlar dayanıb...
09 Qəhr olsun bu zaman, qəhr olsun bu bəxt
10 Sen orda bedbəxtsen, men burda bedbəxt...

240

01 Meni sél aparır, gülüm, éle bil
02 Kükreyen sular da batıb gédirem...
03 Cismim sél ağzında, canım sendedir,
04 Bu ac dalğalarda itib gédirem...

05 Sen durub baxırsan melul, fikirli,
06 Ne olar, sözüm den tut saxla meni
07 Elimden, qolumdan tuta bilmirsən,
08 Şerimden-sözüm den tut saxla meni...

09 Uzaqsan, bir kimsem qal mayıb düzü,
10 Sensiz en yaxınım éle qem olar...
11 Seninle cennetdi bu dünya üzü,
12 Sensiz cennet béle cehennem olar...

13 Néce amansızsan, birce gülümse,
14 Gülsen bu axından üzüb çıxaram.
15 Meni bu axında tutammaz kimse
16 Bu deli sulardan bézib çıxaram...

17 Qırx ildir qar yağır ömrüne éle,
18 Sévginle göm meni buzlaqlarına.
19 Meni gel öldürme sen güle-güle,
20 Sen ağla, qayıdım ilk baharıma...

21 Sen ağla benimçün, güller bitecek,
22 Qızılgül açacaq göz yaşlarında...
23 Bulud tek boşalsan derd-qem itecek,
24 Benövşe bitecek qelb daşlarında...

241

01 Bu Géce Yuxuma Gelmişdin

02 Bu géce yuxuma gelmişdin, gözəl,
03 Sen melhem olmuşdun derdi-serime.
04 Başımı qoymuşdum köksüne éle...
05 Etrini çekirdim ciyerlerime...

06 Bu géce yuxuma gelmişdin, gözəl,
07 Hêç béle déyildim ilk baharımda.
08 Ellerim, qollarım benövşe idi,
09 Qızılgül açmışdı ağ saçlarımda...

10 Bu géce yuxuma gelmişdin, gözəl,
11 Çökmüşdün ruhuma ağ duman kimi...
12 Néce bexteverdim, néce gözeldin...
13 Şirin xeyal kimi,xoş güman kimi.

14 Bu géce yuxuma gelmişdin, gözəl,
15 Bu xeyal dumanda itmek ne gözəl...
16 Batıb ağışunda bexteverliyin,
17 Gétmek... uzaqlara gétmek ne gözəl...

242

01 Seni düşünürem...
02 Hardasan?...
03 Derd çox...
04 Aramızda serhed çox...
05 İtirilmiş ömür çox...
06 Ömürden qalan kömür çox...
07 Hardasan...

243

01 Bombalanmış xaraba şehir kimisen...
02 Üreyin
03 bu viranede yétim qız kimi
04 ağlayır...
05 Men hönküre -hönküre
06 ellerim sene uzalı...
07 Gözlerinde qorxu
08 Küleyin elindeki alov kimi...
09 Ellerim sene atılan
10 tilov kimi...
11 Tutmursan ellerimden
12 bu fırtınalarda...

244

- 01 Ömrün payızıdır, qar yağır...
- 02 Sığınmısan bir daşa
- 03 Vaxtsız açan çiçek kimi...
- 04 Bir tülkü yanında imsileyir seni...
- 05 Xeyalında
- 06 “yaz gelecek, qar eriyecek...
- 07 Ağlayan üreyin kırıyecek...
- 08 Alemi etrin bürüyecek...
- 09 Gözlediyin gelecek.”
- 10 Qar yağır...
- 11 Bayırda qar...
- 12 Üreyinde bahar...
- 13 Qar... of... qar...

245

- 01 Ömre-güne vaxtsız gelen
- 02 Çene néyleyim, néyleyim...
- 03 Menden o qeder uzaqsan
- 04 Sene néyleyim, néyleyim...
- 05 Aramızda uçrumlar var,
- 06 Tufan, yağış, dolu, qar var
- 07 Lap uzaqlarda bahar var,
- 08 Yéne néyleyim, néyleyim...
- 09 Ömrüm yorğun, üzgün, talan,
- 10 Sévgi yoxdu, dédin-yalan!
- 11 Gözleri yollarda qalan
- 12 Mene néyleyim, néyleyim...

01 Niye Oyanmırıq Niye Bilmirem

02 Dolanma boynumda durur qılinc tek,
 03 Aşkara sözümü déye bilmirem.
 04 Sovurur ömrümü bu esen külek,
 05 Bu deli rüzgarı söye bilmirem.

06 Haraya baxıram qemdi, qubardı,
 07 Yoxsa ki, gözler kor, qulaqlar kardı;
 08 Dünyada bu qeder ah-nale vardı
 09 Niye gédib çatmır göye, bilmirem.

10 Baxıb fexr édirik öten demlere
 11 Dözüb-dolanırıq bu sitemlere
 12 Bürünüb yatırırq qara qemlere
 13 Niye oyanmırıq, niye, bilmirem?..

14 Bu yurd dedesinden o şaha qalıb,
 15 Çapıb talayıblar ne daha qalıb?..
 16 Bu mulletin işi Allaha qalıb
 17 Bu millete başqa yiye bilmirem.

18 Milletden dem vurur gedanın biri,
 19 Dövletden danışır pozğunun eri
 20 Dost-tanış déyir ki, aye, sus, kiri
 21 Men susub özümü eye bilmirem.

22 Bu beyler yol kesir, heddini aşır,
 23 Mirzeler kim geldi, söyür, sataşır.
 24 Sözüm boğazımda qaynayıb daşır
 25 Sözümü çéyneyib yéye bilmirem.

26 Buludlar oynaşır héy sola-sağa,
 27 Parlayan, gurlayan düşüb qabağa
 28 Bir bir kasıb bey, biri “baş ağa”
 29 Ağaya üz tutaq, beye, bilmirem...

30 Bemde oxuyuram, hanı, zilim yox,
 31 Uşağın yanında dinen dilim yox
 32 Sabah bir manat çörek pulum yox
 33 Neye ümid édek, neye, bilmirem?..

247

01 **Qorun Qardaş**

02 Vaxtımız qandı-qadadı,
03 Bu qanlardan qorun, qardaş.
04 Ömrümüz qerib adadı,
05 Gümanlardan qorun, qardaş.

06 Seni günde terifleyen,
07 Atam, babam, canım-déyen.
08 Gizlinde kölgəni yéyen
09 Madyanlardan qorun, qardaş.

10 Gah İrana, gah Turana,
11 Gah rusa, gah Qurana,
12 İşleyen var dörd bir yana,-
13 Bu canlardan qorun, qardaş.

14 Yarı molla, yarı baqqal,
15 Yarı qurddur, yarı çaqqal,
16 Emmameli, qarasaqqal
17 Şéytanlardan qorun, qardaş.

18 Hele çaylar dayaz gelir,
19 Hele rüzgar ayaz gelir,
20 Hereden bir avaz gelir
21 Bu anlardan qorun, qardaş.

22 Millet üzgün, ruhu-talan
23 Kimdir onu véce alan.
24 Ceza çekib “şéssot” alan
25 İmanlardan qorun, qardaş.

26 Söz déyende gözün döyen,
27 Bir tikeye boyun eyen,
28 Ellerini imsileyen
29 Qurbanlardan qorun, qardaş.

30 Türkay türkün qardaşıdı,
31 Haqqı qelbinde daşıdı.
32 Talé Tanrının işidi
33 İmkanlardan qorun, qardaş.

248

01 Şimşek kimi göyden éníb,
02 Torpaqdan kéçib gelmişem.
03 Böyümüşem bir sirr kimi
04 Dünyanı séçib gelmişem.

05 Torpaqdan kéçib gelende
06 Men torpağa bulaşmışam.
07 İşığım can évimdedir,
08 Denizler, dağlar aşmışam...

09 Mayam éşqdir, suyum işıq,
10 Ruhum torpağa çekilib.
11 Torpaqda her şey qarışıq,
12 Évim torpaqdan tikilib.

13 Axırıq vaxt axarında,
14 Ruhum gözlerimden baxır.
15 Torpaqdan kéçib géderem,
16 Bir gün men de ezel-axır...

17 Bir hissem suya dönecek,
18 Bir hissem göye dönecek...
19 Yaşayacaq yazdıqlarım,
20 Sözlerim néye dönecek...

21 Ayaq izlerim qalacaq,
22 Canım, sözlerim qalacaq...
23 Kim doyubdur bu torpaqdan
24 İşığı dönecek geri,
25 Burda gözlerim qalacaq...

249

01 Dede, sen gördüyün déyil,
02 Deyişen piran dünyadı.
03 Yéne tezedən bölürler,
04 Her yanda viran dünyadı...

05 Heqiqet göye çekilib,
06 Düz, düzde qalıb ekilib...
07 Haqqın gözleri tökülüb,
08 Qanımı soran dünyadı...

09 Felek saymır,o şah sayıb...
10 Düz sözü sayırlar ayıb.
11 Düşmenler qana susayıb,
12 Béli mi kıran dünyadı...

250

13 Hökmüm yoxdu, dinemmirem,
14 Köhlenime minemmirem.
15 Men alçalıb énemirem,
16 Qolumu buran dünyadı...

17 Su donub, hava qaynayır,
18 Her yanda dava qaynayır...
19 Şéytan çalır, cin oynayır
20 Meleyi yoran dünyadı...

21 İsrafil surun çalacaq,
22 Hésab o güne qalacaq...
23 Axırı néce olacaq?
24 Bağrımı yaran dünyadı...

25 Qelebem, günahım benim,
26 Ümidim, penahım benim,
27 Türkay, qiblegahım benim
28 Yéne de TURAN dünyadı.

251

01 Uca Adam

02 Ezizim Hidayet Orucov'a

03 Men onu tanıyıram

04 Sözü dilinden uca.

05 O éle ucadır ki,

06 İçi çölünden uca.

07 O bu élda fısqırıb

08 Buludlara millener.

09 Bulaq kimi oxuyub

10 Dalğa-dalğa séllener;

11 Asta-asta terpenib

12 Lenger-lenger dillener

13 Bemi zilinden uca.

14 Kimsesiz kimselere

15 Çıraq kimi görüner.

16 Duyğusuz manqurtlara

17 İraq kimi görüner

18 Min adamın içinde

19 Bayraq kimi görüner,

20 Él yanında ağ üzü

21 Beyaz télinden uca.

22 Doğulub el tutmağa

23 Yaranıb kömek üçün

24 Yaradıb-qurmaq üçün,

25 İş üçün, emek üçün,

26 Ucalıb él sözünü

27 Göylere démek üçün

28 O éle bir ocaqdı

29 Közü külünden uca.

30 Söz var uca adamlar

31 Allaha yaxın olur,

32 Zaman-zaman Tanrıya

33 Yol olur, axın olur.

34 Ürek haqla olanda

35 Bu dünya haqqın olur

36 Haqqıyla élda haqdı.

37 Olmaz élinde uca

01 Gözel

02 Meni günaha batırma,
 03 Her gülüşün qandı, gözel.
 04 Men, Allahı séven bende,
 05 Yérişin şeytandı, gözel.
 06 Gédirsən, canım alırsan.
 07 Amandı, amandı gözel.
 08 Çoxları senin yolunda
 09 Qanına qéltandı, gözel
 10 Gülürsən, güller açılır,
 11 Gülüşün dermandı, gözel!..

12 Qara téller, qara géce,
 13 Gözler, bir cüt ulduz kimi...
 14 Baxışların od eleyir,
 15 Ağ ellerin, bax, buz kimi.
 16 Éşqin vuran yaralara
 17 Sepilirsən sen duz kimi.
 18 Sen, sehrada coşan bulaq,
 19 Men, yaralı, susuz kimi.
 20 Bir bu qeder zülüm olmaz
 21 Ah, ciyerim yandı, gözel!..

22 Néce melek éylemisen
 23 Yérde bu adamı, Xudam?
 24 Görenler ağlın itirir
 25 Çasıb qalıb hamı, Xudam!
 26 Yanaqlar, Quba alması,
 27 Qollar, Bağdad şamı, Xudam!
 28 Yox, seherim açılmasın,
 29 Uzat bu axşamı, Xudam!..
 30 Daha imana gelirem,
 31 Gözellik imandı, gözel!..

253

01 **Qara Öküz**

02 Éhéy babaları méydan sulayan,
03 Fil kimi hayqırıb qurdték ulayan.
04 İndi mağmınlaşıb quyruq bulayan,
05 Qalmışam işine mat, qara öküz...

06 Bir vaxt tülküleri qovub téylerdin,
07 Şiri buynuzunda kabab éylerdin.
08 Nedir boynundakı çekilmez derdin?
09 Dart bu derd yükünü, dart, qara öküz!

10 Çoxdan elin çıxıb, aza şükür dé,
11 Cismine çalınan paza şükür dé;
12 Yarana sepilən duza şükür dé,
13 Sene bu da azdı, yat, qara öküz...

14 Boz öküz, ağ öküz oyanıb durdu,
15 Boynunda ne vardı qoparıb qırdı.
16 Yéten yalmanlayır seni: “fağırdı”
17 Qalx, bir aralığı qat, qara öküz!..

18 Yéyib fısqrardın o göy çemende,
19 Başın girmemişdi ipe, kemende,
20 İndi saman üçün boranda, çende,
21 Yort bu tozanaqda, yort, qara öküz !..

22 Yanında bu yara, bu yamaq nedir?
23 Bu qeder zülümə tablamaq nedir?
24 Sızlaya-sızlaya “kéf-damaq” nedir?
25 Al, bu da Türkaydan “şarrt”qara öküz!..

254

01 **Basabas**

02 Zelimxan Yaquba

03 Bu dünyanı gördüm, duydum, anladım,
04 Gördün yağı seni basdı, sen de bas.
05 Men aşiqem sen de bas,
06 Nazü-német sende, bas,
07 Şele gördün güc gelir,
08 Lele, durma, sen de bas.
09 Sen basmasan kimse seni basacaq,
10 Çünkü gördün basabasdı, sen de bas.

11 Aman Allah... bir yaxşı bax qabağa,
12 Ustuf terpen, uçurumdu qabaq, a.
13 Men aşiqem qabağa,
14 Büllur aynaqabağa,
15 Huşun başından alar,
16 Endamı balqabaq, a.
17 Bextin kesib baxma dala-qabağa,
18 Görürsen ki, fere yasdı sen de bas.

19 Türkay, o qurd éli yırtıb-dağıdır,
20 Üreklerde çarpaz onun dağıdır.
21 Men aşiqem dağıdır,
22 Bu dağ onun dağıdır,
23 Özgeler toxunmayır,
24 Özümünkü dağıdır.
25 O ejdaha derya içir, dağ udur,
26 Ne durmusan, déme besdi, sen de bas.

255

01 Men dünyaya gelen günden
02 Güne, aya vurulmuşam.
03 Cilvelenen göy méşeye,
04 Axan çaya vurulmuşam.

05 Éşq yazılıb günahıma,
06 Göy hönkürüb her ahıma.
07 Néynım, çıxıb urcahıma
08 Bir sal qaya, vurulmuşam...

09 O bağdan çox el qovulub,
10 Gül yolunub, nar ovulub...
11 Taléye bax, bağ sovulub,
12 Men uraya vurulmuşam

13 Bu bext meni hara çekir,
14 Qabağımdan qara çekir.
15 Dünya meni dara çekir,
16 Men dünyaya vurulmuşam...

256

01 **Oyna Menimle Oyna**

02 Éle kéçib bir söz at
03 Béle kéçib bir söz at,
04 Süzgün baxışlarınla
05 Üreyime min köz at.
06 Oyna benimle, oyna.

07 Bu pak, uşaq eşqimi
08 Sal cin-düyün toruna.
09 Varlığımı sap kimi
10 Dola barmaqlarına.
11 Oyna benimle, oyna.

12 Meni hicrana bele,
13 Derde-qeme tuş olum.
14 Birce tebessümünle
15 Qoy, éle bihuş olum,
16 Oyna benimle, oyna...

17 Axıt gözümnden çayı,
18 Hemdem olsun mene qem.
19 Men sévgiden savayı
20 Başqa oyun bilmirem
21 Oyna benimle, oyna...

22 Herden gülüb üzümə,
23 herden meni ele sal.
24 Söz qoşub her sözüme,
25 Meni dişə-dile sal
26 Oyna benimle, oyna...

27 Dola barmaqlarına
28 Bu havalı eşqimi.
29 Yandır dodaqlarında
30 Meni siqarét kimi.
31 Oyna benimle, oyna...

32 Gözlerindən bir şair
33 Bir gün düşüb itecek.
34 Sözlerim çiçək olub
35 Yollarında bitecek...
36 Onda sen déyeceksen:
37 Oyna benimle, oyna !..

257

01 Ellrim elinden doymaz,
02 Téllerim télinden doymaz,
03 Qollarım bélinden doymaz
04 Men açından öleceyem.

05 Seni yéle qısqanıram,
06 Aya, ile qısqanıram,
07 Sallanıb üzünü öpen
08 Qara télé qısqanıram
09 Ölsem bundan öleceyem...

10 Zerre -zerre, leçek-leçek
11 Gülüm, sene daraşmasam;
12 İsteyim bir deli çaydır
13 Axıb sene qarışmasam,
14 Vallah, inan, öleceyem.

258

01 Ömrüme acıyan gözel,
02 Gelib göz yaşımı silmez.
03 Saçıma el çeken ecel
04 Bir soruşub halım bilmez.

05 Menim yarım öz qemimdi,
06 Qemim benim hemdemimdi.
07 Qerq olan benim gemimdi,
08 Bir parçası ele gelmez...

09 Bir qanadı qırıq quşam,
10 Hara uçsam derde tuşam.
11 Bu sévdada uduzmuşam,
12 İnnen béle üzüm gülmez...

13 Könül, çox da qem éleme,
14 Ruhunu derde beleme,
15 Yéne sarıl bu qeleme
16 Sen ölersen, sözün ölmez..

01 Arxalı Köpekler Basın Qurdları

02 Arxalı köpekler, basın qurdları,
 03 Yığın başınıza bu manqurdları,
 04 Vurun ziyaları, sözü sertleri
 05 Basın comerdleri, tutun merdleri,
 06 Al-elvan géydirin yanar derdleri!
 07 Arxalı köpekler, basın qurdları,
 08 Hele zaman sizin, dövrən sizindi
 09 Yallayıb qısqırın bu manqurdları.
 10 Bu qurban sizindi, bu qan sizindi!

11 Hele at bélinde ixtiyarsınız,
 12 Hele at oynadın béleden béle.
 13 Ağanız “bas...” déyir, bextiyarsınız,
 14 Bir de düşmeyecek bu fûrset ele.
 15 Yırtın, parçalayın nefes çekenî.
 16 Él üçün ağlayıb qan-yaş tökeni
 17 Yığın başınıza bu manqurdları,
 18 Arxalı köpekler, basın qurdları.

19 Gösterin heddini şor satanlara,
 20 Gösterin ceddini şor satanlara,
 21 Göy ile elleşen lût-üryanlara,
 22 Bu gözü qanlara, sözü qanlara,
 23 O “kişi” démişken: “yığıb, süpürüb,
 24 İpleyib bağlayın komisyonlara”
 25 Ali meclis hara, şor satan hara?
 26 Yığın başınıza bu manqurdları,
 27 Arxalı köpekler, basın qurdları.

28 Soyun qaçqınların malını soyun,
 29 Adına pay yazıb ölünü soyun.
 30 Qaçqına, köçküne bir çadır yéter!
 31 Daş, sément, pul-para hardadır? Yéter!
 32 Ona ümid vérin, yağlı söz déyin,
 33 Ümid dözümedi yéne “döz” déyin,
 34 Béle sexavetçün évsiz-éşiksiz,
 35 Bucağı ocaqsız, eli bésiksiz,
 36 Size öz ömründen kesib vérecek.
 37 Déyin: “Darıxmayın, kéçid dövrüdür”
 38 “A kişi sen dayan, kéç it” dövrüdür.
 39 Yığın başınıza bu manqurdları,
 40 Arxalı köpekler, basın qurdları.

41 Püşpüşe ekdirib buğda götürün,
 42 Ölkede ne varsa, basıb ötürün,
 43 Her yana baş vurub héy elleşdirin,

44 Bu éli-obanı özelleşdirin,
45 Diri-diri gömün yanar derdleri;
46 Vurun ziyaları, sözü sertleri,
47 Sonra ağı déyib şiven qoparın,
48 Ağlayıb çoxunun bağırını yarın!
49 Damlayın bu deli heqiqetleri,
50 Arxalı köpekler basın qurdları.

51 “Millet ac aha déyil”-déyib bağırır
52 Yalmanır, şırvanır eki balalar
53 Sizin qarnınızda tarix olmaqçün
54 Üzür size teref çeki balalar.

55 Aqiller güvenir öz ilhamına,
56 Vaxt-zaman qaranlıq bir kaha kimi...
57 Bu celal çoxunu çekir kamına
58 Açıbdır ağzını ejdaha kimi.

59 Évleri bezeyir kağız çiçekler
60 Solur mezarlarda ter güller indi.
61 Dubaydan baş vurub Londondan çıxır,
62 Ağ qızıl toplamır séviller indi.

63 Gelib hamamçının neticeleri,
64 Meşedi İbadın kötüceleri...
65 Minib at béline razı ibadlar,
66 Hem qoçu, hem ağa, qazı ibadlar...
67 Tepel kellesinden buynuz çıxarır,
68 Beslenen qurbanlar mübariz olub,
69 Aranlı tulalar donuza hürmür.
70 Qurda yérıkleyib, yalan düz olub
71 Korlar şəheridir, her yan qaranlıq...
72 Bu zaman qaranlıq, dövran qaranlıq.

73 Sen de soruşursan: halın nécedir,
74 Bu bedbext şairin halı görünmür
75 Develer başını soxub pambığa
76 Korlar şəheridir, dalı görünmür!..

77 Hele suvar olun, méydan sizindi,
78 Bu celal sizindi, bu qan sizindi
79 İşıq düşen yére papaq tıxayın,
80 Doğrunun başından basın, xıxayın.
81 Yığın başınıza bu manqurdları,
82 Arxalı köpekler, basın qurdları.

83 “Ağalar ağası” bu ada bir bax!
84 Ay bu adı véren feryada bir bax!

85 “Ağalar ağası”-bu nedi, baba?
86 “Ağalar ağası” göydedi, baba!
87 Ağalar ağası göze görünmez,
88 Baş-ayaq ağalıq herzedi, baba

89 “Péndir satanlar”ın, “şorsatanlar”ın
90 “Ağalar ağası”, bir halına bax
91 Torpaq satanların, gor satanların
92 Göylere ucalan celalına bax!
93 Çörekçün qılınca çapanlara bax!
94 Dilençi taléyi tapanlara bax!
95 Oğluna, nevesi, neticesine
96 Qızına, göyüne, kötükcesine
97 Emanet, yığılar yapanlara bax!
98 Yığın, sonalayın bu servetleri
99 Arxalı köpekler basın qurdları!

100 İsalar, musalar “ya resul” olmaz,
101 Onlar “baş ağa”ya dönüb qul olmaz.
102 “Resulam”-déyeni düşman éyleyin.
103 Atın zindanlara qurban éyleyin.
104 Yığın “gede-güde péyğemberler”i,
105 Ayağa dolaşan bu qemberleri
106 Ağamalı edin ana yurdları!
107 Arxalı köpekler, basın qurdları.

108 Hele méydan sizin, dövran sizindi,
109 Hele xaqan sizin, imkan sizindi.
110 Ala sağsağanı nazir éyleyin,
111 Peleng généralı gizir éyleyin.
112 Susdurun Velini, Elini tutun!
113 Bu doğru söyleyen delini tutun!
114 Uduzun qumarda ana yurdları
115 Yığın başınıza bu manqurdları,
116 Arxalı köpekler, basın qurdları.

117 Bu qurdlar qayıdıb ulayar bir gün,
118 Özü öz qanını yalayar bir gün!..

260

01 Canım -gözüm, gel qınama sen meni
02 Ejdahayla yarışmalı olmuşam...
03 Nehr kimi çirkâblara, derdlere,
04 İstemedən qarışmalı olmuşam...

05 Ömür keçir... artır derdim-melalım,
06 Yoxdur daha kapı çırpın o halım,
07 Évler yıxır, başlar kəsir o zalım
08 O şeytana irişmeli olmuşam...

09 Ayaqlarım evvelki tek yérimir,
10 İçimdeki hayqırtılar kırımır,
11 Ha gün döyür başımda qar erimir
12 Bu haletle barışmalı olmuşam...

İSLAM TÜRKAY'IN ŞİİRLERİNİN LİSTESİ

ÉŞGİM MENİM DAR AĞACIM

I. Bölüm: Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen

1. Yol
2. Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya
3. Koroğlunun Qocalığında Dédiklerinden
4. Bu Arx Bu Suyu Götürmez
5. Azadlıq
6. Ellerim
7. Arxada Hesret Var Qarşıda Hesret
8. Mene Tanışdı
9. Nağıla Çox İnanma
10. Deyme Könlüme
11. Behmen Vetenogluna
12. Yazıqlar
13. Senden Gözüm Su İçmeyir
14. Güldüm Ağlaya Ağlaya
15. Arazdan Çox Yazan Bir Şaire
16. Kéçib
17. Quruyan Ağaclar
18. Qırmızı Feryad
19. Géce Növbəsindən Sonra
20. Uçurum Ölüme Doğru

II. Bölüm: Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek

21. Gel Ay Bahar
22. Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek
23. Araz Burda Üreklerden Axar Héy
24. Ölemmerem
25. Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle
26. Bu Sulh Ölümdü
27. Belke
28. Ay Bağban Hardasan
29. Türk Oğlu Türkem Men
30. Derdim Dünya Yaşıdaymış
31. Ölüm
32. Sévgim Mene Qenim Oldu

III. Bölüm: Gelirem Qarşıma Çıxanım Yoxdu

33. Atama Mektub
34. Bu Gün Bayramındır
35. Hesret Yağışı
36. Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün
37. Daha

38. Gelirem, Qarşıma Çıxanım Yoxdu
39. Anamı Düşünərken
40. Éşit Ne Déyirem
41. Atadan Anadan Uzaq
42. <<Keremi>>nin Dédiklerinden
43. Géce Düşünceleri
44. Daş Méşe
45. Payız

IV. Bölüm: Senden Uzaqlarda Sarı Yarpağam

46. Nola Çata O Dilbere
47. Menden Uzaqdasan
48. Orda Bir Söyüd Gördüm
49. O Günden
50. Dünyanı Qınama
51. Hörükler

<<Dostumun Ağrıları>> Silsilesinden

52. Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq
53. Seni İtirdim
54. Héç Vaxt Béle Yanmamışdım
55. Men Seni Tezeden Séve Bilmerem
56. Mene İnanma
57. Of, Of
58. Hayanda Sen Varsan
59. Heyat Mehebbetdi

<<Mavi Dünyam>> Silsilesinden

60. Mavi Mavi
61. Yolumuz Goradı Zalım
62. Ağlama Könül Ağlama
63. Sen Derdlisen Men Derdliyem
64. Héyif
65. Bu Daşlara Maral Gelmez
66. Néce Kéçir Ömrün Günün
67. O Qız
68. Bu Da Bir Behanedi
69. Xatırla Meni
70. Éhéy, Kimdir Orda Ocaq Qalayan
71. Menmi Günahkâram, Senmi Günahkâr
72. Sévdim Gözlerini, Düşdüm Günaha
73. Kéçerem Qırmızı İşıqda Bir Gün
74. Senden Uzaqlarda Sarı Yarpağam
75. Gét

V. Bölüm: Poémalar

76. Ayxanın Sualları

- 76-1. I
- 76-2. II
- 76-3. Nağıl
- 76-4. III
- 76-5. Lövhe
- 76-6. IV
- 76-7. V
- 76-8. VI
- 76-9. VII
- 77. Yalan

- 77-1. Qanlı Géce
- 77-2. Qırmızı Seher
- 77-3. Günortaya Yaxın
- 77-4. Günorta
- 77-5. Axşamdan Kéçende

- 78. Kölgeler
- 78-1. Kölgeler Danışır
- 78-1.1. Birinci Kölge
- 78-1.2. İkinci Kölge
- 78-1.3. Name'lum Kölgenin Sesi
- 78-1.4. Tanış Ünvan
- 78-1.5. Palıdlı Méşenin Dédiklerinden
- 78-1.6. Yazılmamış Bayatılardan
- 78-1.7. Ayxanın Sualları (I / II / III)
- 78-1.8. Kölgede Çekilen Şekil

HER ŞÉYİ TEZEDEN BAŞLAYAM GEREK

I. Bölüm: Bu Gün Sabah

- 1. Sabahıma Üzürem Men
- 2. Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen
- 3. Nola Dönüb Uşaq Olam Birce Gün
- 4. Çınarın Söhbeti
- 5. Memmed Araza Mektub
- 6. Her Şéyi Tezeden Başlayam Gerek
- 7. Bu Géce Ne Yaman Uzandı Béle
- 8. Quruyan Ağaclar
- 9. Tenha Buruqların Géce Neğmesi
- 10. Sual
- 11. Anaya Mektub
- 12. <<Sazın Işığında>> Silsilesinden

- 12-1. Koroğlunun Qocalığında Dédiklerinden
- 12-2. <<Keremi>>Nin Dédiklerinden
- 12-3. Senden Gözüm Su İçmeyir
- 12-4. Geraylı
13. Biçinçiler Haqqında Ballada
14. Géce Növbesinden Sonra
15. Vetenden Uzaqda
16. Hüséyn Cavide
17. Lale
18. Ellerim
19. Elek
20. Bir Müdire Mektub
21. Karusél
22. İki Lövhe (I / II)
23. <<Anamdan Mektublar>> Silsilesinden
24. Meni Her Gün İnandırır
25. Géce Kéçir
26. Eyibdir Başını Torpağa Sarı
27. Menim Düşmenlerim
28. Korlar Évinde Bir Gün
29. Öpdü

II. Bölüm: Sévdim Gözlerini Düşdüm Günaha

30. Éhéy, Kimdir Orda Ocaq Qalayan
31. Géce Küçenizde Donub Xeyalım
32. Hörükler
33. Nola Çata O Dilbere
34. Elvida
35. Bu Gün Çıxmamışam Qarşına Senin
36. Tenha Söyüd Haqqında Neğme
37. Qoru Üreyini
38. Héç Vaxt Béle Yanmamışdım
39. Éle Baxdı O Ay Üzlü Üzüme
40. <<Dostumun Ağrıları>> Silsilesinden
- 40-1. Daha Qovuşmayan Polad Yollarıq
- 40-2. Seni İtirdim
- 40-3. Dehşet
- 40-4. Sévdim Gözlerini, Düşdüm Günaha
41. O Qıza Déyin Ki
42. Burax Xeyalımı Zalım Balası
43. Gét

III. Bölüm: Ömrün Serhedleri
44. Lirik Poéma (I)

ARXADA HESRET VAR

I. Bölüm: Sabah Ne Doğacaq Hamile Dünya

1. Türkayam
2. Babama
3. Bu Gün Sabah
4. Veten
5. Ata Yurdum, Qayıtmışam
6. Arxada Hesret Var
7. Ata Gelib Çatıb Oğlu Yaşına
8. Azadlıq (I / II / III / IV)
9. Nağıl
10. Bu Dağ Dağımdı Menim
11. Xezer Haqqında Düşünceler
12. Arazdan Çox Yazan Bir Şaire
13. Şeherde Ayaqlar Deymir Torpağa
14. Yuxu Gétmir Gözüme
15. Méşenin Nağılı

II. Bölüm: <<Sessiz Gülleler>> Silsilesinden

16. Béle Maskalanma
17. Sene Néylemişem
18. Sessizce
19. Kin Dağarcığı
20. Sapand Daşı
21. Yarımçıq
22. Mektub

III. Bölüm: <<Aşiq Edaletin Neğmeleri>> Silsilesinden

23. Koroğlunun Son Günü
24. Koroğlu Dübéyti
25. Yordu Bu Şehir Meni
26. Sévgim Mene Qenim Oldu
27. Behmen Vetenoğluna

IV. Bölüm: <<Yazılmamış Mektublar>> Silsilesinden

28. Menmi Günahkaram, Senmi Günahkar
29. Seni Düşünürem
30. Menden Uzaqdasan
31. Ne Déyim

32. Ay Ömrümün Seadeti
33. Orda Üfüqlerin Rengi Bembeyaz
34. Payızda Açılan Çiçek

V. Bölüm: <<Dostumun Ağrıları>> Silsilesinden

35. Men Seni Tezeden Séve Bilmerem
36. Seni Bağışlamaram

POÉMALAR

37. Kölgeler
- 37-1. Kölgeler Danışır
- 37-1.1. Birinci Kölge
- 37-1.2. İkinci Kölge
- 37-1.3. Name'lum Kölgenin Sesi
- 37-1.4. Tanış Ünvan
- 37-1.5. Palıdlı Méşenin Dédiklerinden
- 37-1.6. Yazılmamış Bayatılardan
- 37-1.7. Ayxanın Sualları (I / II / III)
- 37-1.8. Kölgede Çekilen Şekil
38. Ömrün Serhedleri I
- 38-1. Birinci Monoloq
- 38-2. Yaddaş Varaqlanır
- 38-2.1. Birinci Lövhe
- 38-2.2. İkinci Lövhe
- 38-2.3. Üçüncü Lövhe
- 38-3. İkinci Monoloq

BİR GÜN GELER

I. Bölüm: Söküler Dan Yéri

1. Od Göyler Oğludur Déyib Babalar
2. Dağ Çayı
3. Bir Gün Geler
4. Zirve
5. Daş Méşe
6. Menim Üreyimi, Özüme Vérin
7. Géceler
8. Üzüm Gülmür Déme Mene
9. Anamı Düşünerken
10. Gel Ay Bahar
11. Zirveye Çekdiler Kor Yapalağı
12. Dağdan Bir Qaya Düşdü
13. Belke
14. Sabah
15. Bu Yol Bizi Hara Çekir Göresen

16. Bahar Lövhləri
17. Alqışlar
18. Mene Tanışdı
19. Bir Ananın Ağısı
20. Ata ve Anama
21. Karvan
22. Dédiler
23. Géce Düşünceleri
24. Qeribe Yuxular
25. Payız
26. Quruyan Ağaclar
27. Doğma Yurda Mektub

II. Bölüm: Yadına Düşsem

28. Geçer Zaman
29. Orda Bir Söyüd Gördüm
30. Azdı Baxışlarım Qara Hörükler
31. O Günden
32. Dünyanı Qınama
33. Yadına Düşsem
34. Kesme Téllerini
35. Öteri Mehebbet İstemirem Men
36. Éhéy Kimdir Orda Ocaq Qalayan
37. İmtihan
38. Gelerem

İSLAM TÜRKEY'İN DAHA ÖNCE YAYIMLANMAMIŞ VE GAZETELERDE YAYIMLANMIŞ ŞİİRLER

1. Qarqar Ağıları
2. Şükür Varlığına
3. Senin Kefenin De Donun Da Menem
4. Bayram Oldu Eller Güldü Sévindi
5. Qorxular Hedeler O Qederdi Ki
6. Bir Xeber Dé
7. Hardasan
8. Ay Ömrümün Seadeti (3. Kıtası)
9. Ağla Göyüm Ağla
10. Güneş Yağıb Tepelere
11. Anlaşılmaz Bir Sévda Var Başımda
12. Arxanca Baxırdım (I-II)
13. Ruhum Qarşında Körpüydü
14. Unuda Bilmedim
15. Kimi Qarı Gözleyir
16. Ay Girdi Buluda Yéne
17. Bu Qaranlıq Dünyanın
18. Unudacağam

19. Kéçer
20. Gizlice
21. Bu Géce Yuxuma Gelmişdin
22. Hele Gözleyirsən
23. Unutdum Allahı Seni Sévenden
24. Elvida
25. Çox Uzaqlarda
26. Yuxu
27. Men Qaranlıqda Bir Ayam
28. Sen Meni Allaha Emanet Étme
29. Belke
30. Gözleyenin Ola
31. Orda...Xeyalımın Uzaqlığında
32. Dağıma Çen Gelmişdin
33. Bir Şaire
34. Alqışlar
35. Dumanda Röya Tek İten Benövşem
36. Könül Namerd Ol
37. O Qalın Qaşlara Qonur Gözlere
38. Biri Mene "Usta" Dédi
39. Nevem Turana Mektub
40. Ağlama (Nevem Turana)
41. Bir Cüt Kora Déşiyi
42. Éle Tenhayam İlahi
43. Héç Ne
44. Ne Évin Éşiyin Ne İsti Yuvan
45. Meni Sél Aparır Gülüm Éle Bil
46. Bu Géce Yuxuma Gelmişdin
47. Seni Düşünürem Hardasan
48. Bombalanmış Xaraba Şeher Kimisen
49. Ömrün Payızıdır Qar Yağır
50. Ömre-Güne Vaxtsiz Gelen
51. Canım Gözüm Gél Kınama Sén Méni
52. Méydan Tülkü Méydanıdı
53. Niye Oyanmırıq Niye Bilmirem
54. Qorun Qardaş
55. Şimşek Kimi Göyden Énib
56. Dede Sen Gördüyün Déyil
57. Uca Adam
58. Gözel
59. Qara Öküz
60. Basabas
61. Men Dünyaya Gelen Günden
62. Oyna Menimle Oyna
63. Ellerim Elinden Doymaz
64. Ömrüme Acıyan Gözel
65. Arxalı Köpekler Basın Qurdları

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç:

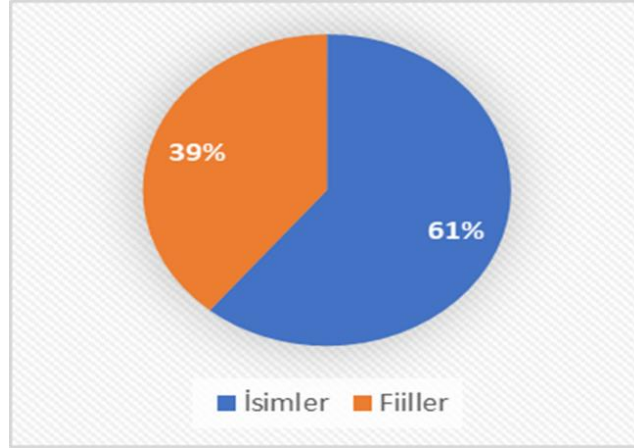
Türkçe farklı lehçeleri ve ağızlarıyla, farklı coğrafyalarda 200 milyonu aşkın konuşana sahip gelişmiş bir dil olması sebebiyle dünya dilleri arasında önemli bir yere sahiptir. Türkçe bir iletişim dili olmasının yanında kültür, sanat, edebiyat ve bilim dili olarak da kullanılmaktadır. Türkçenin bazı lehçelerinin de bugün yine aynı şekilde kültür, sanat, edebiyat ve bilim dili olarak kullanılması bu dilin gelişmişliğini ve zenginliğini ortaya koyar. Türkçenin ölçünlü Türkiye Türkçesinden sonra en gelişmiş lehçesi ise şüphesiz Azerbaycan Türkçesidir. Tıpkı Türkiye Türkçesi gibi Türkçenin Oğuz grubu içinde yer alan Azerbaycan Türkçesinin Sovyetler Birliği Dönemi'ndeki her türlü baskı ve engellemelere rağmen ciddi anlamda gelişme gösterdiği, Azerbaycan Türkçesiyle farklı alanlarda, farklı türlerde binlerce eser yazıldığı bilinen bir gerçektir.

Azerbaycan Edebiyatı'nda konu çeşitliliği Azerbaycan Türkçesinin söz varlığının da zenginleşmesine ve gelişmesine önemli katkı sağlamıştır. Bu katkıda kuşkusuz asıl rolü oynayanlar bu edebiyatın oluşmasını sağlayan aydınlar, şairler ve yazarlardır. Azerbaycan Türkçesiyle edebiyat alanında eserler / şiirler yazanlardan biri de asıl adı Ehmed İslam Heftikoğlu olan İslam Türkay'dır.

İslam Türkay, Türk dili ve edebiyatı, Türk tarihi, Türk kültürü ve Türk dünyasıyla ilgili bilgiye ve birikime sahip olan ender şair ve aydınlardan biridir. Bunun yansımaları şiirlerinde açıkça görülmektedir. O, bütün Türk dünyasını bin yılı aşkın bir süreden beri bir arada tutmayı başaran unsur olarak Türkçeyi görmüş; şiirlerinde Türkçeyi ustaca kullanmıştır. Nitekim şiirlerinde geçen zengin söz varlığı, kalıplaşmış dil öğeleri, söz sanatları (mecazlar, mazmunlar, metaforlar...) da buna tanıklık etmektedir.

İslam Türkay'ın şiirlerinde 3881 madde başı bulunmaktadır. Bunların 2367'si isim, 1514'ü fiildir.

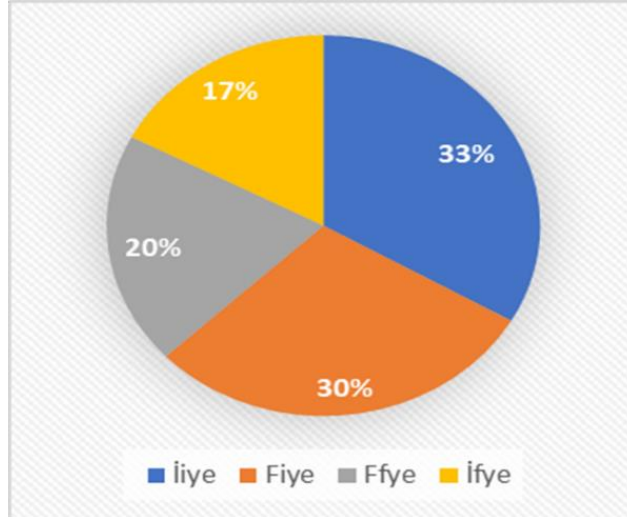
Tablo 13: İslam Türkay'ın Şiirlerinde Yer Alan İsimlerin ve Fiillerin Yüzdesi

İsim türündeki kavram işaretleri Türkçe ve alıntı sözcüklerden oluşmaktadır. Alıntı sözcüklerin büyük bölümünü ise Arapça ve Farsça sözcükler oluşturmaktadır. Bunda da şairin İslam kültür çevresi içinde yetişmiş olmasının ve hedef kitlesinin de aynı inanca mensup olmasının rolü büyüktür.

İncelenen eserlerde 81 türetme eki kullanılmıştır. Bunlardan 27'si isimden isim yapım eki, 24'ü fiilden isim yapım eki, 16'sı fiilden fiil yapım eki ve 14'ü isimden fiil yapım ekidir.

Tablo 14: İslam Türkay'ın Şiirlerinde Yer Alan iye, fiye, ifye ve ffye'nin Yüzdesi

İslam Türkay şiirlerini ölçünlü Azerbaycan Türkçesinin zengin söz varlığını kullanarak yazmıştır. Ancak şair, az da olsa doğup büyüdüğü bölgenin (Kazak bölgesinin) ağızlarına ait kavram işaretlerine de şiirlerinde yer vermiştir.

İslam Türkay'ın şiirlerinde 490 deyim, 55 vecize, 38 atasözü geçmektedir. Türkay'ın şiirlerinde geçen bu kalıplaşmış dil öğeleri (deyimler, vecizeler, atasözleri) hem onun Türkçeyi (Azerbaycan Türkçesini) ustaca kullandığını hem de Azerbaycan Türkçesinin zenginliğini göstermektedir.

İslam Türkay'ın şiirlerinde geçen kavram işaretlerinin çeşitliliği son derece ilgi çekicidir. Nitekim şair dile, tarihe, kültüre, edebiyata, sanata, yaşayışa, inanışa, sosyal ve siyasi konulara ait pek çok kavram işaretine şiirlerinde yer vermiştir. Bu durum şairin bilgisini, birikimini, sosyal ve kültürel seviyesini göstermesi bakımından da önemlidir.

Türkay, şiirlerini yazarken Türk dilinin, tarihinin, kültürünün, yaşayış ve inanışının ortak ürünü olan anlatmaya dayalı edebî türlerden de (mitlerden, destanlardan, hikâyelerden...) yararlanmıştır. Onun pek çok şiiri bu bakımdan “değerler manzumesi” gibidir.

İslam Türkay'ın şiirlerinde Türk boy ve topluluklarının farklı coğrafyalarda farklı şartlar altında ıstırap içinde yaşayışları ciddi şekilde eleştirilerek tarihte olduğu gibi birlik bütünlük içinde yaşadıklarında güçlü devlet kuracakları ve mutlu olacakları vurgulanır. Türkay, Türklerin Gaspıralı İsmail'in “Dilde, fikirde, işte birlik” parolası etrafında birleşerek birbirlerine güvenmeleri hâlinde “Turan” ülküsünü de bir anlamda gerçekleştirebileceklerini belirtir.

İslam Türkay'ın şiirlerinin önemli bir kısmı da Azerbaycan'ın bağımsızlık öncesindeki dönemi ile ilgilidir. Türkay, bu şiirlerinde de Azerbaycan Türklerinin Sovyetler Birliği içerisinde yer almasının getirdiği olumsuzlukları dikkatlere sunarak bu durumun bir gün mutlaka sona ereceğini, baskıların, zulümlerin, sürgünlerin, idamların, katliamların Türkleri hiçbir zaman yıldıramayacağını açık açık ifade eder.

Bütün bunları dile getirirken dilin inceliklerinden sonuna kadar yararlanan Türkay'ın şiirlerinde yer alan anlamlı ve görevli dil öğelerinin neler olduğu, bu anlamlı ve görevli dil öğelerinin dil dediğimiz sistemde nasıl hareket ettiği çalışmamızın asıl konusunu oluşturmaktadır.

Öneriler:

Anadolu sahasında, Türk dünyasında ve farklı coğrafyalarda temsilcileri bulunan Türk Edebiyatı ve Türk dili bir bütündür. Azerbaycan Edebiyatı ve Azerbaycan Türkçesi de bu bütünün bir parçasıdır. Türk dili, Türk Edebiyatı ile ilgili araştırma ve inceleme yapanların Azerbaycan Edebiyatı'nı ve Azerbaycan Türkçesini göz ardı ederek çalışma yapmaları eksik olacaktır. Geçmişten günümüze kadar Azerbaycan Türkçesiyle yazılan eserler ve onların yazarları ve şairleri mutlaka Anadolu sahasında ve Türk dünyasında da araştırılıp incelenmeli, tanıtımları yapılmalı ve ders kitaplarında bunlara da yer verilmelidir.

Azerbaycan Türkleri ve Azerbaycan Türkçesi her ne kadar Türkiye Türklerine ve ölçünlü Türkiye Türkçesine çok yakın olsa da Azerbaycan Türkleri ve Azerbaycan Türkçesiyle ilgili olarak Türkiye'de (bu bağlamda Türk dünyasında) çalışma yapan bilim insanlarının sayısı oldukça azdır. Azerbaycan'la ilgili araştırma ve inceleme yapanların da çalışmalarında genelde belirli benzer konuları ele aldıkları, diğerlerini göz ardı ettikleri inkâr edilmez bir gerçektir. Yapılacak çalışmalarda meselelerin dil, edebiyat, tarih, kültür vd. açılardan ayrıntılı olarak ele alınıp incelenmesi, Azerbaycan Türkçesiyle eser yazan yakın döneme ait şairlerin, yazarların, düşünürlerin de göz ardı edilmemesi çalışmaları daha değerli kılacaktır.

İslam Türkay ve millî konularda eserler yazan şair ve yazarların (Ahmed Cevad, Hüseyin Cavid, Mikâyıl Müşfik, Halil Rıza Ulutürk, Celil Memmedguluzade, Mirze E. Sabir, Mirze Fetheli Ahundov, Hesenbey Zerdabî, Cefer Cabbarlı, Memmed Said Ordubadî, Mehemed Hüseyin Şehriyar, Valeh Hacılar...) eserleri Türkiye Türkçesine ve Türk lehçelerine aktarılmalı; onların şiirlerinden, öykülerinden, makalelerinden oluşan antolojiler Türk lehçeleri başta olmak üzere farklı dillere de aktarılarak / çevrilerek yayımlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Acaroğlu, M. T. (1992). *Dünya atasözleri*. İstanbul: Kaya Yayınları.
- Adilov, M. (2021). *Kazakça atasözü ve deyimlerde eskicil (aktif olmayan) unsurlar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akbudak, H. (1994). *İslam Türkey Éşgim benim dar ağacım*. (Yayımlanmamış Lisans Bitirme Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
- Aksan, D. (1996). *Türkçenin sözvarlığı*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksan, D. (2002). *Ana dilimizin söz denizinde*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2003). *En eski Türkçe'nin izlerinde Orhun ve Yenisey yazıtları üzerinde sözcükbilim, anlambilim ve biçimbilim incelemelerinin aydınlatığı gerçekler*. İstanbul: Multilingual.
- Aksan, D. (2009). *Türkçenin gücü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksoy, Ö. A. (1984). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü (II. Deyimler sözlüğü)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (2018). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü (I. Atasözleri sözlüğü)*. Ankara: İnkılap Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. vd. (1996). *Bölge ağızlarında atasözleri ve deyimler I-II*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksoy, R. (1997). *İslam Türkey'in şiirlerinden seçmeler*. (Yayımlanmamış Lisans Bitirme Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü.
- Altaylı, S. (1994). *Azerbaycan Türkçesi sözlüğü I-II*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Alyılmaz, C. (1994). *Orhun Yazıtlarının söz dizimi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Alyılmaz, C. (1995). *Uygur atasözleri ve deyimlerinden seçmeler*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

- Alyılmaz, C. (1997). Doğu Türkistan. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 7, 157-172.
- Alyılmaz, C. (1998). Nevruz kavramı ve edebiyatımızda nevrüz. *Kardeş Edebiyatlar Dergisi*, 42, 5-11.
- Alyılmaz, C. (1998). Ünlemlerin seslenmeleri kuvvetlendirici işlevleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 10, 35-43.
- Alyılmaz, C. (2003). Türkçede fiil deyimleri ve öğretimi üzerine. *Türk Dili Dergisi*, 620, 534-540.
- Alyılmaz, C. (2010). Teknoloji ve dil. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 8, 33-36.
- Alyılmaz, C. (2020). yorı- (...> yürü-) eylemi nereden geliyor?. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 1, 1-19.
- Alyılmaz, S. (2003). *Borçalılı bilim adamı eğitimci şair Valeh Hacılar (Hayatı sanatı şiirleri)*. Ankara: Devran Yayıncılık.
- Alyılmaz, S. (2010). Türkiye Türkçesinde bulunma hâli kategorisi. *Dil Araştırmaları*, 7, 107-123.
- Alyılmaz, S. (2011). *Risâle-i müze-dûzluk (inceleme-metin-dizin)*. Ankara: Elik Yayınları.
- Alyılmaz, S. (2015). Türkçenin söz diziminde seslenmeler ve seslenme öbekleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 54, 31- 50.
- Alyılmaz, S. (2017). *Türkçede nesne tekrarlı fiiller*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Alyılmaz, S. (2018). Türkçede birden fazla anlam ögesiyle (sentaktik yolla) kavramların işaretlenmesi. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 11-25.
- Alyılmaz, S. (2018). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde hedef kitlenin / “öğrenen”in önemi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, C 7, 4, 2452-2463.

- Alyılmaz, S. ve Karahan, B. Ü. (Ed.), (2020). *Dil Bilgisi Öğretimi*. Dil bilgisi öğretiminde bir ayrıntı: Türkçede çokluk kategorisi ve öğretimi üzerine, 187-211.
- Argunşah, M. (2012). Irak Türkmen Türkçesindeki 2. teklik kişi emir eki -GınAn üzerine. *Dil ve Edebiyat Yazıları*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Atabay, N., Kutluk, İ. ve Özel, S. (1983). *Sözcük türleri*. (Haz. D. Aksan). Ankara: TDK Yayınları.
- Atalay, B. (1946). *Türkçede kelime yapma yolları*. İstanbul: İbrahim Horoz Basımevi.
- Balayeva, V., Hüseyinov, S. ve Qaracayeva, E. (2012). *Azerbaycan dili*. Bakı: Mütercim Neşriyyat.
- Banguoğlu, T. (2019). *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bilgegil, M. K. (1984). *Türkçe dil bilgisi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Bozkurt, F. (1995). *Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Bozkurt, F. (1999). *Türklerin dili*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Börekçi, M. (2009). *Türkiye Türkçesinde yapı ve işlev bakımından sözcükler*. Erzurum: Eser Yayınları.
- Buludxan, X. (2013). *Türkologiyaya giriş*. Bakü: Bakı Çap Evi Neşriyatı.
- Buran, A. (2008). Türkçede isim çekimi ekleri. *Makaleler*. (Ed. E. Alkaya, S. K. Yalçın ve M. Şengül). Ankara: Turkish Studies Yayınları, 139-152.
- Buran, A. ve Alkaya, E. (2017). *Çağdaş Türk lehçeleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1971). Türkçemizdeki -ğıl ve -gil emir eki. *TDAYB*, 1-10.
- Caferzâde, E. (2006). *Azerbaijan âşık ve şair kadınları*. (Haz. C. Alyılmaz), Ankara: Belen Yayıncılık.
- Cemiloğlu, İ. (1986). *Azeri Türkçesinin sentaks bakımından Türkiye Türkçesiyle karşılaştırılması*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Çoban, İ. (2017). İslam Türkay'ın "Türk oğlu Türkem men" başlıklı şiirinin Orhun Yazıtları ile metinlerarasılık bağlamında incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(4), 2232-2255.
- Çoban, İ. (2020). *Türkiye Türkçesindeki alıntı sözcükler*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Daşdemir, M. (2014). *Türkçenin yapısal işlevsel söz dizimi*. Erzurum: Eser Basım Yayınları.
- Demir, T. (2006). *Türkçe dilbilgisi*. Ankara: Kurmay Yayınları.
- Demircan, Ö. (1977). *Türkiye Türkçesinde kök-ek birleşmeleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dizdaroğlu, H. (1962). *Türkçede sözcük yapma yolları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ehmedli, İ. (1981). *Bir gün gelir*. Bakı: Yazıçı Neşriyyat.
- Ehmedli, İ. (1985). *Her şeyi tezedden başlayam gerek*. Bakı: Genclik Neşriyyat.
- Ehmedov, T. (1995). *Azerbaycan yazıcıları ensiklopedik me'lumat kitabı*. Bakı.
- Eker, S. (2009). *Çağdaş Türk dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Eliyev, K. (2011). *Azerbaycan dili*. Bakı: Elm Neşriyyatı.
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesinin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eraslan, K. (2000). -sar/-ser isim-fiil ekinin yapısı ve fonksiyonları, *Hasan Eren Armağanı*. Ankara: TDK Yayınları, 92-127.
- Ercilasun, A. B. (1994). Türkçede emir ve istek kipi üzerine. *Türk Dili*, 1(505), 3-9
- Ercilasun, A. B. vd. (2019). *Karşılaştırmalı Türk lehçeleri grameri I: fiil - basit çekim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergene, O. (2016). Türk kişi adlarında örneklenen söz dizimsel yapılar. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(2), 626-650.
- Ergin, M. (1981). *Azeri Türkçesi*. İstanbul: Ebru Yayınları.
- Ergin, M. (2002). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.

- Eyüboğlu, E. K. (1975). *On üçüncü yüzyıldan günümüze kadar şiirde ve halk dilinde atasözleri ve deyimler II: deyimler (Tâbirler)*. İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları.
- Gemalmaz, E. (1982). *STTFED (Standart Türkiye Türkçesi (STT) 'nin formanlarının enformatif değerleri ve bu değerlerin ihtiyaç halinde bu dilin gelişimine muhtemel etkileri)* Erzurum.
- Gemalmaz, E. (1986). *Azerî Türkçesi lügati*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.
- Gemalmaz, E. (1989). Uyum ve standart Türkiyeli Türkçesi'nde uyumlar. *Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, 17, 6.
- Gemalmaz, E. (2010). *Türkçenin derin yapısı*. (Haz. C. Alyılmaz ve O. Mert). Ankara: Belen Yayıncılık.
- Gözler, H. F. (1991). *Türkçe deyimler Türkçe ve edebiyat terimleri sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Gülensoy, T. (2018). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Gülensoy, T., Amanoğlu, E. K. ve Küçüker, P. (2009). *Nahçıvan ağzı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülsevin, G. (1990). Türkçede -sA şart gerundiumu üzerine. *Türk Dili*, 2(467), 276-279.
- Gülsevin, G. (2017). -sA şart zarf-fiil eki ve Türk dilinde zarf-fiil eklerinin kişi ekleri alabilmesi üzerine, *XII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı*, 431-440, Bükreş, Romanya.
- Güneş, B. (2015). Borçalı ve Çıldır Karapapak / Terekeme ağzı söz varlığının alıntı sözcükler açısından karşılaştırılması. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 4(3), 995-1021.
- Güneş, B. (2015). *Çıldır Karapapak / Terekeme ağzı inceleme-metinler sözlük*. Trabzon: Serander Yayıncılık.

- Gürsoy Naskali, E. (1997). *Türk dünyası gramer terimleri klavuzu*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (1984). *Türk dilinde edatlar*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (1991). *Türk dilinde yapı bakımından fiiller*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hacıyeva, M. ve Ebdülhesenli, T. (2011). *Azerbaycan dili*. Bakı: İktisad Üniversitesi.
- Hasan, H. (1997). *Makedonya ve Kosova Türklerince kullanılan atasözleri ve deyimler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1969). *Dilbilgisi terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1981). *Türkçenin ekleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hesenov, Q., Eliyev, K. ve Celilov, F. (1989). *Azerbaycan dili*. Bakı: Azerbaycan Üniversitesi Neşriyyatı, 96-98.
- İpekçioğlu, F. (1987). *Türk lehçeleri*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- İsmail, Z. ve Gümüş, M. (1995). *Kazak atasözleri*. Ankara: Engin Yayınları.
- Karaağaç, G. (2001). Özel ad bilgisi. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 593, 520-525.
- Karaağaç, G. (2018). *Dil bilimi terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karaağaç, G. (2019). *Türkçenin dil bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, L. (1994). -sa / -se eki hakkında. *Türk Dili*, 2(516), 471-474
- Karahan, L. (1996). *Anadolu ağızlarının sınıflandırılması*. Ankara: TDK Yayınları.
- Karahan, L. (1999). Yükleme (accusative) ve İlgi (genitive) Hâli Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler, *III. Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996*, Ankara: TDK Yayınları, 610.
- Karahan, L. (2011). *Türk dili üzerine incelemeler*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Kaymaz, Z. (2021). Axı edatı üzerine bir tespit ve bir değerlendirme, *Hamza Zülfikar Armağanı*. Ankara: TDK Yayınları, 403-410.
- Kazımov, Q. (2010). *Müasir Azərbaycan dili morfolojiya*, Bakı: Elm ve Tehsil Neşriyyatı.
- Kocasavaş, Y. (2004). *Türkçede şahıs zamirleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Koç, N. (1992). *Açıklamalı dil bilgisi terimleri sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1995). -sa/-se Dilek-Şart Kipi Eklerinde Bir Yapı Birliği Var Mıdır?. *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C 1, Ankara: TDK Yayınları, 160-167.
- Korkmaz, Z. (2007). Türkiye Türkçesinde Yazı Diline Girmiş Günlük Yaşamla İlgili Alıntı Sözler ve Ekler, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar III*. Ankara: TDK Yayınları, 487-496.
- Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi grameri şekil bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2018). *Türkçede eklerin kullanılış şekilleri ve ek kalıplaşması olayları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2019). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kurgun, L. (2010). Özel ad-cins ad hakkında. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 102-110.
- Kurgun, L. (2011). Özel adlar ve sözlük birimleri üzerine. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, 11(2), 293-307.
- Kürenov, S. ve Gümüş, M. (1995). *Türkmen atasözleri ve bilmeceleri*. Ankara: Engin Yayınları.
- Mert, O. (2003). Türkçede hâl kategorisi ve öğretimi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 21, 25-32.
- Mert, O. (2010). Orhun Yazıtlarında kullanılan işaretsiz (/Ø/) görev öğeleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 15(38), 1-20.

- Mert, O. (2019). Kutadgu Bilig’de nesneyi karşılayan kavram işaretleri ile eylemler arasındaki sentaktik ilişkiyi sağlayan dışa dönük görevli dil öğeleri. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 431-445.
- Mirzezade, H. (1990). *Azerbaycan dilinin tarixi grammatikası*. Bakı: Azerbaycan Ünivérsitétı Neşriyyatı.
- Muradov, N. (2021). *Anlam axtarışında (Seçilmiş meqaleler toplusu)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Musaoğlu, M. ve Gümüş, M. (1995). *Azerbaycan atasözleri*, Ankara: Engin Yayınları.
- Öner, M. (1996). “matı Gerundiumu Hakkında”. 3. *Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 833-840.
- Özkan, M. ve Sevinçli, M. (2019). *Türkiye Türkçesi söz dizimi*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Öztopçu, K. (1992). *Uygur atasözleri ve deyimleri*. İstanbul: Doğu Türkistan Vakfı Yayınları.
- Qurbanov, A. (2019). *Müasir Azerbaycan edebî dili (I. Cild)*. Bakı: Azerbaycan Millî Elmler Akademiyası.
- Sağol Yüksekaya, G. (2006). *Türk dili kitabı*. İstanbul: Duyap Yayıncılık.
- Sarıkaya, M. (2009). Teklik ikinci kişi emir çekimlerinin Anadolu ve Azerbaycan ağızlarındaki değişik örnekleri üzerine. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 25, 145-157.
- Serebrennikov, B. A. ve Gadjeva, N. Z. (2018). Türk yazı dillerinin karşılaştırmalı tarihî grameri, (çev. T. Hacıyev ve M. Öner). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Sertkaya, O. F. (1989). “-an / -en ekli yeni şekiller ve örnekleri üzerine”, *TDAYB*, 352.
- Sertkaya, O. F. (1998). Bolsungıl Tep Tediler. *I. Uluslararası Türk Dili Kongresi*, (26 Eylül- 3 Ekim), Ankara: TDK Yayınları, 135-142.
- Sev, İ. G. (2007). *Tarihî Türk lehçelerinde hâl ekleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Seyidov, Y. (2014). *Azerbaycan dili*. Bakı: Bakı Üniversitesi Neşriyyatı.
- Şahin, H. (2018). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Şahin, H. (2021). *Türk dili üzerine yazılar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Şahin, H. (2004). *Türkçede organ isimleriyle kurulmuş deyimler*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınevi.
- Şçerbak, M. (2019). *Türk dillerinin karşılaştırmalı şekil bilgisi üzerine denemeler*. (Çev. Y. Karasoy, N. Hacızade ve M. Gülmez). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 68-77.
- Şimşek, B. (2020). *Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin Türkçedeki görevli dil öğelerini kullanma durumlarının incelenmesi*, (Yayımlanmış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Şireliyev, M. Ş. ve İslamov, M. İ. (Ed.). (1999). *Azerbaycan dialektoloji lüğeti*, Ankara: TDK Yayınları.
- Talat, T. (1957). Köktürk yazıtlarındaki deyimler üzerine I-II. *Türk Dili*, 6, 372-374 ve 423-426.
- Tavkul, U. (2001). *Karaçay-Malkar atasözleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Taymas, A. B. (1988). *Kazan Türkçesinde atasözleri ve deyimler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Topaloğlu, A. (1989). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Türk, V. (1999). Türkçede şimdiki zaman kavramı, çekimleri ve ekleri. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 10, 291-340.
- Türkay, İ. (1986). *Arhada hesret var*. Bakı: Yazıcı Neşriyyat.
- Türkay, İ. (1991). *Éşgim benim dar ağacım*. Bakı: Yazıcı Neşriyyat.
- Ülküsal, M. (1970). *Dobruca'daki Kırım Türklerinde atasözleri ve deyimler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Üstünova, K. (2018). *Türkiye Türkçesi ad işletimi (Biçim bilgisi)*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Vardar, B. (1988). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Abc Basımevi.
- Yalçın, S. K. (2018). *Azerbaycan Türkçesi grameri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Yanar, A. (1997). *Hayvan motifli atasözleri ve deyimlerimiz*. Erdemli Yayıncılık.

- Yılmaz, Ö. D. (2019). *Türkiye Türkçesinde eylemsi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yoldaşev, İ. vd. (1998). *Uzbek ve Türk mekalleri ve ibareleri (Özbek-Türk ata sözleri ve deyimleri sözlüğü)*. Taşkent: Engin Yayınları.
- Zeynal, S. (2011). *Azerbaycan dili morfolojiyasının tedqiqi tarixi (XX. esr)*. Bakı: Elm ve Tehsil.
- Zeynalov, F. (1993). *Türk lehçelerinin karşılaştırmalı dilbilgisi*. İstanbul: Cem Yayınevi.

DİZİN/SÖZLÜK

DİZİN/SÖZLÜKTE İZLENEN YÖNTEM HAKKINDA

- Çalışmanın “Dizin”i hazırlanırken “TürkSözDiz” dizin programı içerisinde yer alan “gramatiksel dizin” kullanılmış; madde başı olan kavram işaretlerinin anlamları verildikten sonra söz konusu kavram işaretlerinin geçtikleri cümleler (tarafımızdan önceden) numaralandırılmış olan şiirlerin satır / mısra numaralarıyla (referanslarıyla) birlikte dikkatlere sunulmuştur.

- Madde başı olarak kalıcı / sürekli anlam ifade eden kavram işaretleri / sözcükler ve sözcük grupları (isimler, fiiller, birleşik isimler, birleşik fiiller, fiil deyimleri ve ikilemeler) alınmış; söz konusu kavram işaretlerinin anlamlandırmaları yapılırken de mümkün olduğunca geçtikleri cümlelerdeki kullanımları göz önünde bulundurulmuştur.

- Sözcük ve sözcük grupları anlamlandırılırken Seyfettin Altaylı tarafından hazırlanmış olan *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü I-II* (İstanbul, 1994); Eliheyder Oruçov, Behruz Abdullayev ve Nergiz Rehimzade tarafından hazırlanan ve Ağamusa Ahundov tarafından yayımlanan *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügeti I-IV* (Bakü, 2006) adlı eserler başta olmak üzere Azerbaycan Türkçesiyle ve Türkiye Türkçesiyle ilgili sözlüklerden yararlanılmıştır.

- Dizin-Sözlük’te kök, köken veya gövde hâlindeki kavram işaretlerinin hangi dillere ait oldukları veya hangi dillerden geçtikleri parantez içinde belirtilmiş; sözcüklerin kökenleriyle ilgili olarak Türkiye’de, Azerbaycan’da ve diğer ülkelerde yayımlanmış olan köken bilgisi sözlüklerinden ve diğer kaynak eserlerden yararlanılmış; bunlara çalışmanın Kaynaklar / Bibliyografya kısmında yer verilmiştir.

• Dizinde, çalışmanın incelemeye esas teşkil eden metnilerindeki ve Azərbaycan Türkçesindeki kullanımı da dikkate alınarak “h” sesi / harfi için “x” kullanılmış; bu harfle başlayan kavram işaretleri kalınlık, incelik durumuna göre ilgili maddenin içinde gösterilmiştir.

DİZİN ve SÖZLÜK

A

a: (T.) kavram işaretlerinin baş taraflarına gelerek seslenme, ünlem bildirir; kavram işaretlerinin veya cümlelerin sonuna gelerek vurgulama ve kuvvetlendirme bildirir. alın a. 088/02, 088/04, 117/45, 134/98, 145/09, 155/05, 166/03, 166/35, 166/38, 238/02, 254/12, 254/16, 259/38

abadlıq: (Far.+T.) mamur edilmiş yer; dert kederden arınma, kaygısızlık. xaraba könlümdü a. déyil 026/22

abır: (Far.) haysiyet, şeref, hürmet. yoxdur a.+ ın hayan déyir 122/18 a.+ lar künce qısılı 210/08

abırlı: (Far.+T.) terbiyeli, namuslu; ciddi. sebirli temkinli a. fağır 008/09

ac: (T.) aç, yoksul. a. kimi 076/82, 224/11, 240/04, 259/51 yéne a.+ dı ki a.+ dı 090/119 hamı a.+ dır alım déyir 237/03 niye yéne a.+ ıq biz 089/78

şirin dil a.+ ıyam xoş üz möhtacı 056/10
qalxdı a.+ lar çılpqlar 086/11

acı: (T.) ağızda kalan yakıcı tat; ısırap, çetin. düşersen yarama a. duz kimi 212/06 bir a. siqarétin evezinde 006/30, 030/10, 088/217, 088/219, 126/15, 184/05 mene qalan ağrım a.+ m 032/02 ağrı dağ ağrım a.+ mdı 127/22

acı-: (T.) merhamet et-, üzül-. a.- ma ömrüme yağan qarıma 058/12 be'zen a.- yan sükut 134/155, 239/04, 258/01 o vaxt sene a.- yaram héyifim gələr 158/09, 158/12

acı acı: (T.) nefretle, acıyarak, alay ederek başkasına dokunacak tarzda. her kéçene a. 156/13

acıq: (T.) hiddet, sinir, gazap. a.+ ı 122/21

birce hime benddi hirsin a.+ ın
016/14
a.+ ını kinini 081/15

acıqlı: (T.) hiddetli, sinirli, gazaplı,
kızgın, sinirli.
yanımdan a. hirsli ötüşdün 049/04

acınacaqlı: (T.) merhamet edilecek
hâlde olan, meysus olan.
amérikada telebeler a. heyat
kéçirirler 170/02

acımdan öl-: (T.) son derece yoksul ol-,
açlık çek-, yoksunluk çek-.
men a.- eceyem 257/04

aciz: (Ar.) zayıf, beceriksiz.
a.+ e qeh qeh çekib 134/154

ac qal-: (T.) karnını doyurama-; açlığı
devam et-.
a.- san bir parça çöreyin ollam
068/24

aç-: (T.) aç-, açık hâle getir-; arala-;
başla-; çiçeklen-.
sineni a. dé oxqay 005/22
erke qapımızı a.- a bilmirem
038/23
yazda gül a.- acaq otlar ağaclar
022/22, 240/22
açaq a.- aq gözümüzü 029/50
a.- ammıram éle qönçe qalacaq
204/02
gül a.- an ağacdı qarlı qışında
026/27, 244/03
ağzını a.- anda metlebin qandıq
124/23
a.- dı qapını 088/410, 088/48,
088/52, 119/108
beyaz güller a.- ıb qara saçında
037/06, 116/11, 174/41, 204/03,
237/09
a.- ıbdır ağzını ejdaha kimi 259/58
güller a.- ır çehlminde izinde
234/08
arzuları gül a.- mamış 177/26

qızılgül a.- mışdı ağ saçlarımda
215/09, 241/09

açar: (T.) anahtar.
a.+ ım var 088/17
açdı öz a.+ ıyla 088/48

açarsız: (T.) anahtarsız; açılmayan,
çözümlemeyen, açılmayan.
bu a. bir sirrdi 090/86

açıq: (T.) kapalı olmayan; anlaşılır.
gözüm a. olsa béle 177/07, 210/05,
210/07, 238/12
her yanda üzüne yollar a.+ dı
052/19
qorxun yoq ilandan sözün a.+ ı
016/15

açıl-: (T.) açık hâle gel-; ortaya çık-;
çiçeklen-.
o da gülümseye güller a.- a 224/14
hanı gelişime a.- an qollar 038/28,
125/28, 132/01, 137/07, 159/09
a.- ar ellerimin başı 006/27,
127/08, 186/22
uşaq idik a.- ardı üz tutsaq neye
109/27
a.- dı giléylerin 119/34, 159/05
kitablar a.- dıqca 134/209
géce üstün a.- ıb 179/04
gözümde a.- ır solur tebiet 007/18,
009/11, 025/15, 252/10
yox seherim a.- masın 252/28
a.- mayır indi eynim 152/18
a.- mır düz bir ay qaşın qabağın
015/21, 197/04, 197/08

ad: (T.) ad, isim; şan, şöhet.
bir a. derdi 076/36, 166/22,
232/05, 235/30
ağalar ağası bu a.+ a bir bax
259/83
unvandan kéçmişem a.+ dan
kéçmişem 010/05
a.+ ı necedir onun 078/09, 078/17,
088/188, 090/126, 106/02, 110/30,

115/44, 119/107, 134/125, 210/03,
259/84

bir vaxt od oğrusu olubdu a.+ ım
022/43, 022/46, 022/49, 029/14,
030/14, 096/02, 136/10, 166/19
a.+ ıma kor déyirler 096/86
cismın torpaqdadı adın a.+ ımda
107/15

qulağın seslense a.+ ımı çağır
047/05, 047/29, 145/07

a.+ ımız qırmızıdı 088/112

a.+ ın mavi ola ola 061/02, 071/11,
107/15, 120/15, 120/25

senin unvanına senin a.+ ına
068/08, 068/10, 119/64, 160/08,
160/10, 193/06

sen meni yola vér onun a.+ ından
216/09

a.+ ımı démirem qara kölgeli
028/16, 087/33, 115/02, 115/61,
137/26, 193/09

heyat a.+ lı bir ümmana 165/06,
177/24, 223/08

ada: (T.) deniz, göl ya da akarsuda
bulunan, dört bir yanı su ile çevrili
kara parçası, ada.

bu ümmanda bir a. 141/35

göz yaşı içinde a.+ dı belke 035/17,
079/11, 247/04

hardasa uyuyan a.+ lar teki 143/12
géce a.+ lara dönüb otaqlar 025/22
üzen efsanevi a.+ larıq biz 143/05

ad al-: (T.) isim, şöhrət kazan-.
pulla a.- maq varmış 137/34

adam: (Ar.) insan; erkek.

kéçenler a. déyil 088/294,
090/162, 092/03, 092/04, 092/19,
107/06, 110/26, 120/03, 120/31,
134/186, 251/01

yérde bu a.+ ı xudam 252/23

bir a.+ ın üzüne 140/55, 224/02,
224/30, 251/18

a.+ lar axşamadek 080/10, 080/28,
086/25, 088/302, 092/07, 251/30

men de a.+ ların arasındayam
008/25, 089/56, 192/10
sen kasıb bir a.+ san 098/30

adam éle-: (Ar.+T.) terbiye et-, yetiştir-.
seni a.- dik 098/45

adamlıq: (Ar.+T.) insanlık, iyi
huyululuk.
seninki a. sarıdan kéçib 016/05

adam ol-: (Ar.+T.) akıllı ve terbiyeli ol-.
a. eşşi 122/07

adaş: (T.) adları aynı olanlar.
alo salam ay a. 139/02

addım: (T.) adım; teşebbüs, hareket.
ha gédirem bés a. yol bitmeyir
023/07
menim her a.+ da canım alansan
010/14, 023/06, 084/33, 237/06
bu heyatdı her a.+ ı yarışdı 036/22
burda her a.+ ın qulağı sesde
044/24

adet: (Ar.) herkes tarafından uyulan
yol, töre; alışılmış şey.
gelirik gédirik bu da bir a. 007/30,
132/20
a.+ inden kéçdi o 138/115

adına pay yaz-: (T.) sahte belgeyle
ölen birisinin adına yardım
belgesi hazırla-, ver-.
a.- ıb ölünü soyun 259/29

adice: (Ar.+T.) basit ve bayağı bir
şekilde.
o éve a. bir yaraşıqsan 050/21

adla-: (T.) atla-, aş-, üzerinden geç-.
insan néçe göy a.- dı 076/43,
076/44

adlan-: (T.) belirli bir ad al-, bir adı taşı-
er aile a.- an 140/63

adsız: (T.) adı olmayan, adı bilinmeyen;
tanınmayan.
a. birce reng tanıyrlar 184/07

ad vér-: (T.) ad koy-
buna ne a.- ek gétme uzağa 015/14

af uf: (T.) rahatsız olunan bir durumdan
yakınmak için kullanılan bir
ünlem.
a. déyib qaşlarını çatanların 156/43

agah ét-: (Far.+T.) bildir-, haber ver-
bacar bu sirrleri a. ayır 141/11

ağ: (T.) ağ, ak, beyaz.
anyalar a. yataqlarda 004/26,
004/28, 036/19, 040/09, 045/26,
047/08, 047/11, 064/06,
068/20, 069/06, 069/11, 069/13,
069/19, 075/06, 086/64, 088/405,
110/32, 110/46, 150/13, 151/07,
157/09, 178/25, 189/14, 204/03,
209/02, 215/09, 215/11, 241/09,
241/11, 251/20, 252/15, 253/14,
259/62
a.+ a déyiler qara 087/57
bir vaxt qaranı a.+ dan 134/237
a.+ dımı qaradımı 078/03, 150/12
qara saçlarımın a.+ ı olmusan
055/08
qarışıbdır qaram a.+ ım 183/07
bilirsənmi a.+ ında 211/03

ağa: (T.) bey, zengin; bir şeyin hâkimi,
sahibi.
hem qoçu hem a. qazı ibadlar
259/66
a.+ lar ağası bu ada bir bax
259/83, 259/85, 259/86, 259/87,
259/90
a.+ nız bas déyir bextiyarsınız
259/13

méri a.+ sı idi 086/30, 259/83,
259/85, 259/86, 259/87, 259/90
a.+ ya üz tutaq beye bilmirem
246/29
ölke var yaşayır a.+ yla köle
108/27

ağac: (T.) ağaç, meyve verebilen,
gövdesi odun veya kereste olmaya
elverişli bulunan ve uzun yıllar
yaşayabilen bitki.
axı düz dünyanı basıb bu a. 028/03,
028/05, 028/09, 028/13, 028/17,
035/14, 047/10, 076/79, 088/168,
109/17, 125/36, 136/05
tek a.+ am sen suyum sen torpağım
200/40
gül açan a.+ dı qarlı qışında
026/27
qışda çiçekleyir be'zen a.+ lar
007/22, 017/01, 017/09, 017/10,
017/20, 017/26, 017/28, 022/22,
045/10, 117/08, 117/10, 117/44,
119/05, 119/88, 174/16, 228/07
a.+ ları daşları 119/91, 134/197
a.+ ların budağı 005/27

ağac-ağac: (T.) ağaç ağaç.
duymaz a. soyular méşe 017/27

ağalıq: (T.) hâkimiyet, önderlik.
baş ayaq a. herzedi baba 259/88

ağamalı ét-: (T.+Ar.+T.) herhangi bir
şeyi güçlü olan birisine peşkeş
çek-
a.- in ana yurdları 259/106

ağar-: (T.) beyaz renge bürün-; görünür
ol-, kendi beyazlığıyla dikkati çek-
; saç ve sakalı kırlaş-
her teref a.- ıb 047/12
quşlar köçür a.- ıbsan sazaqdan
132/07
a.- ır dağların saqqalı bığı 035/22,
127/11

ağart-: (T.) açıkla-; ifşa et-, yüzüne karşı söyle-.
çok şeyi a.- ıb déye bilmirem
198/20

ağbirçek: (T.) saçları beyazlamış ihtiyar, dünya görmüş, tecrübeli kadın, yaşlı kadın.
a. neneler düşgün babalar 026/03,
026/39

ağcaqayın: (T.) düz ve uzun boylu bir orman ağacı.
sonra bir cüt a. 236/05

ağ güne çıx-: (T.) mutlu ol-, güzel hayat sür-.
özü a.- dı 100/08

ağ günlere çıx-: (T.) bk. **ağ güne çıx-.**
a.- ıb oğulu qızı 110/20

ağı: (T.) zehir; ağıt, yas.
temennalı çörek ne a. imiş 040/03,
157/03, 259/47
qarqar a.+ ları 194/01
çıxartdı lap a.+ nı 100/11
bir ananın a.+ sı 152/01

ağıl: (Ar.) akıl, us.
a. başın kölgesinde 101/04
a.+ ı savadıyla 098/08, 221/18
yüküm a.+ ım qéyretim 136/07,
137/17
a.+ ımı itirib deli olacam 212/16
öz a.+ ın şüurun vardı dövletdi
238/06

ağıl kes-: (Ar.+T.) aklına yat-, inan-; anla-.
a.- en her şeyi 137/54

ağıllan-: (Ar.+T.) akıllan-; doğru yola yönel-.
dönüb a.- ar da 081/06

ağıllı: (Ar.+T.) akıllı; düşünceli; şuurlu.
yüz a. yığışb 090/172

ilan tek a.+ ydı 140/16

ağıl vér-: (Ar.+T.) akıl ver-, nasihat et-; yol göster-.
mene a.- enler 088/329

ağır: (T.) şiddetli, güçlü; çok zor, zahmetli.
gédimmi qalımmı suallar a.
007/08, 008/07, 088/434, 115/55,
129/13, 146/18, 225/31
sükut qurğuşun tek a.+ dan ağır
225/31
seni düşünmek de a.+ dır ağır
129/13

ağır-ağır: (T.) yavaş yavaş, usul usul.
girdi çox a. 088/77, 115/56

ağız: (T.) ağız; bir şeyin açık tarafı; bir yerin girilecek veya geçilecek tarafı.
a. seninkidi 123/17
a.+ dan sovrulur yalanı héç ne
238/09
dağlara direnir yolumun a.+ ı
022/35, 116/24, 119/35
a.+ ına su alıb susdu yaxınlar
228/25
cismim sél a.+ ında canım sendedir
240/03
a.+ ından çıxanları 096/44
iştahlılar a.+ ını açb geldi 116/11,
124/23, 259/58

ağız büz-: (T.) beğenme-, memnuniyetsizlik bildir-.
üzde a.- üb beyenmedise 228/18

aqıl: (Ar.) akıllı, aklını iyi kullanabilen.
a.+ ler güvenir öz ilhamına 259/55

ağıla-: (T.) ağla-, göz yaşı akıt-.
a. göyüm a. 202/01, 202/03,
202/05, 202/09, 202/13, 202/17,
202/21, 218/12, 240/20, 240/21
buludları a.- dı 115/57, 138/112,
174/30

men senin üçün a.- dım 123/04,
123/07

a.- ma könül a.- ma 062/01,
062/03, 062/05, 062/09, 062/13,
062/17, 126/05, 234/01, 234/04,
234/06, 234/10, 234/14, 234/18,
234/22

a.- maq bize mi qalıb 063/08,
076/56, 183/02

a.- malı günlerimde gülümsedim
152/12

o bir defe a.- mamış 076/15
gerek a.- mayam sızıldamayam
022/37

qelbi yoxmuş o a.- maz 062/16,
134/162

déyirler a.- mışam 134/03, 167/06
hesret mektubudu oxuyan a.- r
035/09, 039/05, 204/08, 204/10,
239/08

a.- sam gözümü yaş aparacaq
022/38, 202/14

sen a.- san yér de göy de barışar
202/16

a.- ya bilmirem güle bilmirem
033/05, 036/12

dağ çekme çetin a.- yam 061/07

a.- yan üreyin kırıyecek 244/07

güle güle a.- yar 081/25, 146/13,
166/11, 202/20, 234/13

onsuz déme a.- yaram gülerem
167/24

bir ildir a.- yıb feğan éyledin
195/13, 230/14, 259/16, 259/48

ölmüsense men arxanca a.- yım
200/36

a.- yırmı gülürsenmi 065/05,
088/448, 108/15, 108/17, 156/33,
190/15, 225/21, 225/24

déme yalvarıram ya a.- yıram
162/30

ağlan-: (T.) ağlama işi yapıl-; için için
ağla-

daha qalan qalıb ölen a.- ıb 016/18

ağlar qal-: (T.) sürekli ağla-; ağlamaya
devam et-

a.- ıb senin kimi 046/04

ağlaya-ağlaya: (T.) ağlaya ağlaya,
ağlayarak.

güldüm a. 014/01, 014/03, 014/05,
014/09, 014/13, 014/17, 088/408

ağlı kem: (Ar.+T.) akıldan noksan,
akılsız.

bir a.+ dir oğlum 075/52

ağlı kes-: (Ar.+T.) anla-, idrak et-.
a.- en gün imiş 134/17

ağlını başına yığ-: (Ar.+T.) akıllan-,
hareketlerinde ölçülü ol-.
a. 088/238

ağlın(ı) itir-: (Ar.+T.) aklını kaybet-,
deli ol-.
görenler a.- ir 252/24

ağ ol-: (T.) Tanrı'nın iyi kulu ol-.
tanrıya a.- maq üçün 076/60

ağörpek: (T.) kadınların başlarını
örtmek için kullandıkları büyük,
beyaz baş örtüsü.
benzeyirsen o a. 189/12

ağrı: (T.) bedenin bir yerinde duyulan
sızı; keder, gam, dert.
a. yığın yığın dağ yığın yığın
055/09
yéne a.+ lar kéçdi 088/56
dostumun a.+ ları silsilesinden
133/01, 192/01
qelbimdeki a.+ larım 030/08
mene qalan a.+ m acım 032/02,
127/22
görmüşem her bir a.+ nı 029/23

ağrı-: (T) vücudun bir tarafında ağrı
hisset-; kederlen-.
a.- san saralıb solar yarpağım
166/10, 166/11
a.- yan diş oldun 098/68, 138/146

ağrı-acı: (T.) ağrı acı, vücutta hissedilen ağrı ve yorgunluk duygusu; kırılganlık.
çox a.+ dan sonra 077/01

ağrı-ağrı: (T.) ağrı ağrı.
düyünlenir a. 076/59, 088/435

ağrı çek-: (T.) ıstırap çek-; ağrısı ol-.
gece a.- irdi 086/44, 086/46, 086/96, 086/98
menim kimi sen de a.- irsen 202/04
min bir a.- se de 115/54

ağrı dağ: (T.) özel ad, Ağrı Dağı.
a. ağrım acımdı 127/22
a.+ da ildırımlar çaxar héy 023/03

ağrını qadanı alım: (T.+ Ar.+T.)
sevilen birine samimiyetle
söylenen bir dua.
qoy men her a. 234/12

ağuş: (Far.) kucak; sığınılacak yer.
düşək a.+ una payızın qışın 214/12
ana a.+ unda xumarlanırdı 079/27, 215/16, 241/16

ağzını ey-: (T.) dudak бүk-; alay et-;
memnuniyetsizliğini bildir-.
a.- irik 138/96

ağzınacan: (T.) ağzına kadar; dopdolu.
doludur a. 089/03

ağzın(ı) aç-: (T.) ağzını aç-; konuşmaya başla-; birine sitem et-.
éşqim a.- mış azman bir dere 223/12

ax-: (T.) belirli bir yönde git-; damla damla dökül-.
hünerin var bu axında a. indi 011/27, 048/22, 210/12
gören a.- a bilermi 111/20
borudan süd a.- acaq 089/32, 218/16

a.- an buludları say 005/20, 007/27, 009/05, 022/14, 063/11, 086/29, 087/36, 090/16, 111/09, 114/08, 135/11, 255/04
araz burda üreklerden a.- ar héy 023/01, 051/21, 143/15, 171/05
göz yaşım a.- dı içime 014/16, 079/39, 086/43, 086/95, 095/24, 142/09, 154/13
sanki lilli lilli a.- ıb sabaha 022/28, 025/12, 088/372, 201/11, 257/13
a.- ım sular kimi sizin kehrize 214/23
gah durulub a.- ır sısqa bulaq kimi 009/07, 023/13, 025/10, 033/08, 080/31, 107/13, 108/25
néçe ulduz a.- ırdı 086/86, 134/86
a.- ırıq vaxt axarında 248/13
belke éle suya dönüb a.- ırsan 200/25
ne qeder a.- maq olar 140/58
hele çox a.- malı durulmalıyam 022/31
arxanca sürünüb a.- mayacağam 218/05
milyon il a.- sa da quruyan déyil 070/23
a.- sın küreyindən şelale kimi 161/11

ah: (T.) acı, heyecan, hasret hislerini ifade eden bir ünlem.
qopdu üreyindən min feryad min a. 079/40, 109/08, 152/05, 152/15, 156/03, 156/06, 159/17, 194/08, 202/08, 246/08, 252/21
gül olma amana a.+ a 127/10
yalançı mehebbet a.+ dı amandı 015/07
unut bu amanı a.+ ı 062/04, 088/186
a.+ ım qalxıb bulud bulud köç éyler 023/02, 057/04, 059/06, 191/04
göy hönkürüb her a.+ ıma 255/06, 087/60
son günü olacaq a.+ ın amanın 150/11

mezlumların a.+ ıyıq 088/180
könlümde sızılar a.+ lar feğanlar
194/20, 208/04
geciken qayğısan a.+ san nalesen
073/11

aha: (T.) Azərbaycan Türkçesinde
tasdik, rıza bildiren; elbette, evet,
iyi anlamlarına gelen ünlem;
Türkiye Türkçesinde TDK'ya
göre edat.
millet ac a. déyil déyib bağırır
259/51

axar: (T.) sürekli akan; akan bir şeyin
yönü.
axırıq vaxt a.+ ında 248/13

ah çek-: (T.) keder, ıstırap, hasret,
hayret, heyecan ifadesi olarak ah
diye söylen-.
bir a.- dim ahım meni yandırdı
057/04, 191/04

ah ét-: (T.) hasret çek-; gamlan-; feryat,
figan et-.
yolumda a.- esen 133/11

aheng: (Far.) sesler, renkler vb.
arasındaki uygunluk, uyum;
durum, vaziyet, düzen.
orda tebietin öz a.+ i var 131/09

ah-feryad: (T.+Far.) bağırma çağırma;
inilti; şikayet.
dözerem qelbimin a.+ ına 193/08

axı: (T.) bir önceki düşünceye istinad
ederek bir fikri ispat etmek, bir
ifadeyi güçlendirmek için
kullanılan peki, ama anlamında bir
ifade.
a. düz dünyanı basıb bu ağac
028/03, 052/27, 075/53, 087/35,
088/193, 088/319, 134/170,
134/180, 136/19

ahıl: (Far.) yaşlı.

uşaq a. a. gelir uşaq kimi 009/09

axın: (T.) süratli akan su; sel; ardı arkası
kesilmeden hareket eden insan,
hayvan vs. topluluğu.
yol olur a. olur 251/33
atılmışıq sert a.+ a gur çaya
001/20, 086/49
hünerin var bu a.+ da ax indi
011/27, 240/15
gülşen bu a.+ dan üzüb çıxaram
240/14
bu deryadı burulğundı a.+ dı
011/26

axır: (Ar.) son, nihayet; bir şeyin son
noktası.
a. düşdüm bu delisov séle of
036/21, 053/03, 053/08, 060/16,
086/93, 089/36, 089/68, 098/38,
110/21, 119/10, 119/16, 128/16,
134/259, 136/15, 140/62, 194/18,
194/21, 248/16
a.+ da ne olacaq 169/30
a.+ ı néce olacaq 250/11
evvelin gelince gelsin a.+ ın
125/29

axış-: (T.) akıp bir yere toplan-; her
tarafтан akıp gel-.
hamı a.- dı geldi 090/99

axıt-: (T.) akmasına sebep ol-; dök-.
a. gözümünden çayı 256/17
fikirler a.- ar göz yaşımızda 143/09

ahı tut-: (T.) birinin ilenmeleri
gerçekleş-.
bizi a.- acaq 087/37

ahlı-amanlı: (T.+Ar.) ağırlı; feryat
figan içinde.
gédirdin a. 205/13

axmaq: (Ar.) ahmak, serseri, akılsız.
a.+ ın başı qandı 138/25

axsaq: (T.) aksak, topal.

köç dönür a. qabaqda 235/28

axşam: (T.) güneşin batma vakti,
akşam.
seher dolu günorta gün a. bulud
009/02, 009/10, 009/26, 009/27,
138/03, 178/24
a.+ a qalmaq nedi 140/42
a.+ dan kéçende 090/01
uzat bu a.+ ı xudam 252/29
a.+ ları üreyimde yaxaydı o qız
066/05, 220/21

axşamadek: (T.) akşama kadar.
adamlar a. 080/10

axta: (T.) kısırlaşdırılmış, erkekliğı
alınmış canlı.
at ölüb şir peleng a. 235/12

axtar-: (T.) gizli veya saklanmış yahut
kaybolmuş bir şeyi bulmaya,
ortaya çıkarmaya çalış-; ara-; elde
etmeye çalış-.
düşüb a.- am orda 098/23
a.- ıblar düz kimi 113/17
axı o ne a.- ır 075/53, 088/457
bu günde duymayıb a.- mamışam
135/32

aile: (Ar.) aile, evlilik ve kan bağına
dayanan, karı, koca, çocuklar,
kardeşler arasındaki ilişkilerin
oluşturduğu toplum içindeki en
küçük birlik.
er a. adlanan 140/63
bizim a.+ mizin 098/67
bu a.+ ni kim saxlayar 192/07

al-: (T.) al-; el ile tutup götür-; satın al-;
kabul et-; ele geçir-; evlen-; üret-;
(nefes) al-.
a. meni de dé qonağım 046/10,
169/08, 195/12, 253/25
dörd bés a.- a bilermiş 137/27
ay a.- an 088/399, 247/24
satanı héç nedi a.- anı héç ne
238/13

menim her addımda canım a.-
ansan 010/14
isteyini göyden a.- ar 126/12,
162/10
basılmış yurdları a.- arsan canım
233/11
éle ki ordér a.- dı 138/28, 154/10,
185/16
nişan çün a.- dığı örpeydirmi
149/10
a.- dığımız her nefes 088/383
kéçen il a.- dığın köynek üzülüb
002/12
papam a.- dıqlardı 098/54
év a.- dın kişi oldun 098/66,
123/12, 123/13, 123/14
ömrümüzü a.- ıb aparır iller
007/14, 069/11, 132/16, 137/97,
178/08, 228/25
ayın sinesini a.- ıbdı bulud 022/08
yeqin yuxusunda a.- ıbdır iki
104/16
hamı acdır a.- ım déyir 237/03
a.- ına 088/02, 088/395
salam vérende de minnetle a.- ır
124/15
herden fikir xeyal a.- ırdı onu
079/33
hardan a.- mısan 122/19
köpöğlü qoy év a.- sın 138/13

al: (T.) al, kırmızı renk.
ömür boyu a. géyinen 018/12,
172/03, 185/14

ala: (T.) bir takım birleşik sözlerin
önünde sözün ifade ettiği şeyde
alacalık, karışıklık vs. nitelikler
olduğunu bildirir.
a. çatıdan qorxar 090/55, 104/14,
109/11, 151/08

alabaxta: (T.) orman güvercini.
tutuquşu a. 235/10

alabezek: (T.) rengarenk, alaca.
onların ruhu da a.+ dir 108/36

alaq çek-: (T.) yabani otları ayıqla-,
temizle-.
mêşede a.- mek 119/100

ala sağsağan: güvercin büyüklüğünde,
uzun kuyruklu, eti yenmeyen bir
tür kuş.
a.+ ı nazir éyleyin 259/110

alatoran: (T.) biraz karanlık, tamamen
aydınlık veya karanlık olmayan.
haylayıb sürünü a.+ da 110/13

alay-alay: (T.) grup grup, büyük kitleler
hâlinde.
daşlar a. qocadan qoca 044/18

alayuxulu: (T.) uyur uyanık arası olan,
uyuklayan hâlde olan.
seher a. 087/04

alçax: (T.) kalitesiz, rezil.
ay a. 139/22

alçal-: (T.) aşağı in-, yüksekliğini
kaybet-; itibarını kaybet-.
eyil a. dolan azad 235/24
men a.- ıb énemmirem 250/03
héç vaxt béle a.- mamış 054/06
namerd elle a.- mışam énmışem
197/05

alçalt-: (T.) boyunu kısalt-; haysiyetini
zedelet-.
birazca a.- dılar 115/22

aldan-: (T.) oyuna getiril-, hileye kapıl-
; yanı-.
a.- dım yalançı parılıtlara 010/07
sen a.- mış yetimsen 088/282
a.- mışam ve'dlere 088/251
a.- mışiq quru ada 003/07, 090/90

aldanış: (T.) aldanma.
a.+ lar yanırdı 088/301

aldat-: (T.) hile ile kandır-, yoldan
çıkart-; vaadini yerine getirme-.

dumanlar a.- dı bizi 065/11, 096/63
a.- ıb aldanmışiq 090/90
tülkü a.- mamışdı 096/25

al-elvan: (T.+Ar.) rengarenk, çeşitli
renklerde.
a. sévdalı iller elvida 187/03,
259/06

alem: (Ar.) dünya, kainat; dünyada olan
bütün varlıklar; toplum, halk;
muhit, çevre.
a. yata bilmedi 086/05, 134/08,
137/02, 175/08, 177/17
men ne gördüm bu a.+ de 230/25
bu da béle bir a.+ di 237/05
a.+ e bildirdi şehidler 083/09
qürbet bildim bu a.+ i 029/31,
044/08, 072/03, 081/02, 081/10,
108/34, 117/12, 143/08,
151/02, 177/17, 184/06, 244/08
fikirler a.+ inde 139/29

alqış: (T.) alkış, el çırparak yapılan
övgü ve beğenme ifadesi.
gündüz te'rif axşam a. géce şille
009/10, 172/48, 172/53, 172/54
a.+ lar 228/01
sen dünengi a.+ ları bu gün unut
009/04, 176/05
a.+ ların sélinde 089/04

alqışla-: (T.) alkışla-, bir şeyi
beğendiğini ifade etmek için el
çırp-.
a.- dıq ürekden 096/45

alıqla-: (T.) hayvanın sırtına alık koy-,
çulla-.
ulaqları a.- yam taylayam 036/08

alın: (T.) başın ön tarafının üst kısmı;
bir şeyin ön tarafı.
séle döndü a.+ da ter 172/18
a.+ ıma yazılan o yar gelecek
022/53
a.+ lar éynidi üzler éynidi 110/43

alın teri: (T.) emek, zahmet.
torpağa a. 080/12, 080/30

alış-: (T.) ateşlen-, yan-, tutuş-;
hiddetlen-.
kim duyacaq qönçe qönçe a. yan
132/15, 229/21
senin buxarında a.- an ocaq
040/16, 157/16
odalıb a.- anlar 137/62
a.- ar yalvarar alov diliyle 130/07,
202/14, 202/15
birce baxışınla a.- dı yéne 059/03,
086/12, 091/02, 115/36, 139/30,
154/15, 199/02
a.- dılar 172/36
a.- dım heyatdan qelbim küsdümü
155/14, 159/11
o gündən a.- ıb yandım éle bil
049/08, 056/08, 081/08, 088/258,
149/03, 186/05
a.- ım başına dolanım dönüm
161/24
a.- ır torpağım daşım 004/14,
004/41, 009/16, 235/26
a.- ırdı yanırdı 048/20, 086/18,
086/54, 086/60
a.- maq asan déyil 137/52, 137/53
a.- mağın sonunda 137/85
odalıb a.- masan 137/41
a.- sam söndürerler 137/71

alışdır-: (T.) yak-, tutuştur-;
hiddetlendir-.
a.- dı 021/12

ali: (Ar.) yüce, yüksek.
a. meclis hara şorsatan hara
259/25

alim: (Ar.) herhangi bir ilim alanında
ihtisas sahibi olan, bilgin.
a. heddine çatdı 096/61
otuz beş yaşında a.+ dir adı 110/30

alim ol-: (Ar.+T.) bilgili ol-; ihtisas
sahibi ol-.
tutuquşu a.- ub 096/22

nadanlar a.- ubdu 004/23

Allah: (Ar.) Allah, kainatın yaratıcısı
olan mutlak varlık.
méşeler virane şherdi a. 035/11,
035/13, 079/42, 088/200, 088/262,
088/267, 088/272, 089/73, 108/06,
133/13, 194/10, 194/11, 194/13,
222/15, 224/02, 224/30, 225/08,
225/11, 225/36, 225/37, 254/11
a.+ a and olsun sebrim daralıb
002/09, 088/175, 251/31
hem bende hem a.+ am 096/84
a.+ dan aşağı böyük sévgiye
222/07
ister lap a.+ ı çağır 004/12, 184/08,
217/01, 252/04
a.+ ın belasıdı 090/93
virane a.+ ısan 096/80
biz yérin a.+ ıyık 088/182
a.+ lıq heddine çatmışdın lele
125/05

Allaha emanet ét-: (Ar.+Ar.+T.)
sevdiklerini Allah'ın himayesine,
korumasına bırak-.
sen meni a.- me 222/01

Allahın belası: (Ar.+ Ar.+T.) sıkıntı
veren, sorun çıkartan kötü kimse.
a.+ dı 098/33

allan-: (T.) al renge boyan-.
yanaqları a.- dı 090/51

alma: (T.) kabuğu parlak, sert, kırmızı,
sarı ve yeşil renkte, kokusu hoş,
tadı ekşi veya tatlı, dokusu gevrek,
ufak çekirdekli meyve, elma.
bir elim a. 006/04, 087/116, 224/19
yanaqlar quba a.+ sı 252/26

alo: (Fr.) telefon konuşmasına
başlamadan önce kullanılan söz.
a. salam ay adaş 139/02

alov: (T.) alev, ateşten çıkan parlak ve
ışıklı hava.

sen qırmızı donda a. dilimi 072/02,
072/24, 088/453, 104/03, 113/11,
130/07, 166/31, 195/06, 243/08
men a.+ am 165/16
isterem ki bu a.+ la 165/21
a.+ u yükselir göye 027/09
a.+ um saçımda çevrildi küle
228/24

alovlan-: (T.) tutuş-, alev çıkar-;
sinirlen-.
sözü a.- ırdı 086/62

alovlu: (T.) şiddetle yanan; harareтли,
çoşkun; hiddetli.
a. illerde ölüb itmeyib 110/18

alt: (T.) bir nesnenin yere bakan tarafı,
bir şeyin yüzeyinden aşağıda olan
taraf.
zeherdi tökülüb aşımın a.+ da
026/14, 026/15, 026/16, 090/129,
115/37, 167/17, 180/08, 205/05,
223/11, 230/13
yatıb qar a.+ ında yallar yamaclar
022/20, 022/41, 026/24, 028/11,
042/02, 083/14, 088/114, 104/07,
117/28, 129/04, 129/06, 129/29,
129/31, 140/02, 172/35, 178/34,
205/04
bir bayraq a.+ ındakı 088/229
başımın a.+ ındaydı 134/202

altay: (T.) yer adı, Altay.
a. tebriz kerkük derbend 029/40

al vér éle-: (T.) alışveriş yap-.
axır a.- dim 140/62

amal: (Ar.) arzular, ümitler, dilekler.
a.+ ı meqsedi rengberengdi 092/06

aman: (Ar.) emniyet, sakinlik; mühlet,
zaman; imdat, yardım.
ay a. béle de sükut olarmı 044/03,
044/33, 134/149, 145/09, 156/07,
254/11
gül olma a.+ a aha 127/10

yalançı mehebbet ahdı a.+ dı
015/07, 134/165, 138/24, 252/07
unut bu a.+ ı ahı 062/04, 088/186
qayıtdı sevincim ahım a.+ ım
059/06
son günü olacaq ahın a.+ ın 150/11
unudulsa derdler ahlar a.+ lar
208/04

amandı: (Ar.+T.) “sakın”, “ne olur”
anamlarında rica ve yalvarma
bildiren söz.
o dağlarda giléylenme a. 011/02,
015/23, 015/25, 055/21, 099/20

aman günü: (Ar.+T.) aman günü,
bağışlanma günü.
çix gét üreyimden a.+ dür 056/03,
056/23

amansız: (Ar.+T.) merhametsiz,
acımasız.
sen déme a. bir yağı imiş 040/05,
157/05
néce a.+ san birce gülümse 240/13

amansız ol-: (Ar.+T.) merhametsiz,
acımasız ol-.
yaman a.- duq 087/21

aman vér-: (Ar.+T.) acı-, merhamet et-.
feqet ne öldürür ne a.- ir 163/03
téz ol qardaş a.- me 172/12

amérika: özel ad, ülke ve kıta adı,
Amerika.
a.+ da telebeler acınacaqlı heyat
kéçirirler 170/02

an: (Ar.) kısa bir zaman dilimi.
bir a. kimi kéçen aydan 013/02,
028/08, 029/06, 037/11, 042/04,
088/160, 137/60, 178/06,
199/15
şükür éyleyirem bu a.+ a şükür
135/22
güldüyümüz a.+ lar üçün 065/04
bu a.+ lardan qorun qardaş 247/21

uğunmalı a.+ larımda
gülemmedim 152/13

an-: (T.) hatıra getir-, yâd et-.
niye özgesini a.- a bilmirem
190/03
sızlaya sızlaya a.- aq gizlice
214/05
düşünürəm meni a.- an varmı
gören 034/05, 170/07, 193/09
a.- dıqca o günleri 105/05
a.- ıb keçən günleri 140/43
gören ne düşünür ne a.- ır söyüd
182/03
seni a.- mayacam her qedem başı
218/15

ana: (T.) anne, çocuğu olan kadın.
torpaq bize veten a. 029/27,
034/14, 038/07, 038/09, 038/18,
038/41, 038/43, 042/03,
042/05, 042/09, 042/13, 042/17,
042/21, 079/27, 093/07, 134/06,
149/11, 149/12, 153/03, 153/05,
165/04, 170/16
atadan a.+ dan uzaq 041/01,
041/02, 088/09, 173/03, 225/22
a.+ lar od ağladı 174/30
a.+ ları pay getirdi 172/29
atam tanrı a.+ m bozqurd 029/13,
035/14, 036/05, 037/02, 041/04,
041/07, 041/11, 041/15, 041/20,
045/28, 051/06, 051/14, 069/09,
069/17, 108/04, 108/54, 109/30,
118/09, 118/11, 138/82, 202/18,
234/17
a.+ ma baxanda qeme batardım
069/14, 153/01
a.+ mdan mektublar silsilesinden
179/01
a.+ mı düşünürəm 039/01
bir elim ata a.+ mın 006/16,
052/14, 093/01
atan da a.+ n da bir duman bir çen
233/04, 234/05
sökürdü a.+ nın bal döşlerini
079/25, 152/01

éle bil benim tek a.+ sı yoxdu
035/05, 082/10, 098/28, 104/18,
138/20, 159/21

a.+ ya mektub 170/01

ana dili: (T.) çocukluktan itibaren ana-
babadan öğrenilen dil.
hardasa a. yéne oxuyar 043/20
a. kitabında 080/01
a.+ m haçalanıb bölünüb 023/11

anasız: (T.) annesi olmayan, öksüz.
bir a. sévda meler içimde 204/07

ana veten: (T.+Ar.) ana yurt.
a. yurd yéri 096/69

ana yurd: (T.) bk. **ana veten.**
ağamalı édin a.+ ları 259/106,
259/114

ancaq: (T.) lakin, ama.
a. icaze vérin 087/40, 087/55,
138/105, 138/59, 157/13, 169/28,
190/02

and: (T.) yemin.
allaha a. olsun sebrim daralıb
002/09
a.+ ı bahar 172/50

and aman éle-: (T.+Ar.+T.) bir şeyi
inkar veya tasdik etmek için
deliller sunarak inandırmaya çalış-
, yemin et-.
çok a.- di 119/41

and iç-: (T.) yemin et-, söz ver-.
biz ki a.- mişdim ilk eşqimize
051/02

and vér-: (T.) yemin ver-, yalvar-.
seni a.- irem göye amandı 099/20

anqır-: (T.) çirkin sesle genizden bağır-
(at, eşek vs.).
éşşek tek a.- ıb qurd tek ulayan
198/11

anla-: (T.) kavra-, idrak et-; sez-, hisset-; belirli bir şey hakkında bir düşüncesi ol-.
a.- dıqca men işini 014/06, 077/12
gözlerinden a.- dım ki yarı var
057/08, 105/17, 134/109, 134/111,
134/253, 191/08, 254/03
onlar a.- madılar 119/48
meni a.- madın bu derd böyükdü
053/14
a.- mayır zavallı 081/17
onu kim duyub a.- r 082/04
a.- ya bilmedim düzü bu sirri
155/06
a.- yıb gördüm ki dost da tanış da
040/12, 157/12
yarımçıqlığını a.- yır odu 124/28
a.- yırdı suçunu 138/103

anlaşıł-: (T.) idrak edil-, bilin-.
a.- maz bir sévda var başımda
204/01, 234/09

anya: (Rus.) Rusça kadın adlarından
Anna'nın sevgi ve içtenlik için
kullanılan şekli.
a.+ lar ağ yataqlarda 004/26

apar-: (T.) bir şeyi, bir yerden başka bir
yere götür-, getir-; yol göster-;
kendisiyle beraber getir-.
daha a. meni yorulдум allah
194/13
évime soyuqluq a.- a billem 056/09
bilirem dizimi daş a.- acaq 022/36,
022/38, 022/40
a.- aq onları bir menzile dek
052/29
fikirler xeyallar a.- dı meni 002/22,
088/247, 089/116, 098/39, 137/96
a.- dın ağılı huşu 221/18
qoy özüm yükümü özüm a.- ım
099/11, 138/11
ömrümüzü alıb a.- ır iller 007/14,
038/30, 134/104, 240/01
gördüm a.- ırlar héy etek etek
155/11

ar: (Ar.) utanma, haya; utanılacak şey,
kusur.
ay üzünde heyası var a.+ ı var
057/06, 191/06
namusudu a.+ ıdı 098/56
namusuma a.+ ıma 095/25
namusundan a.+ ından 138/144
belke sévmek özü ayıbmış a.+ mış
193/10

ara: (T.) iki şey veya iki nokta
arasındaki mesafe; boşluk, açıklık.
a. bir az sengidi 138/119, 178/15
a.+ da kéçilmez dağlar dayanıb
239/07
a.+ dan araz tek axar hörükler
051/21
hesret a.+ mızda araz çayıdı
070/22, 242/04, 245/05
a.+ mızdan axan çaya 063/11
düşüb a.+ sına qohumun yadın
120/17
onların a.+ sında 138/04, 138/138,
138/57, 146/21, 171/18
dağlar a.+ sındasan 211/08
men de adamların a.+ sındayam
008/25

ara-: (T.) bulmaya çalış-, bak-; gez-.
her işini a. éle 126/07, 194/05
daha meni gezme meni a.- ma
058/02
a.- yıb tapmaq isteyir 076/71

arabir: (T.) bazen, arada bir, ara sıra.
a. yumuruqlar 087/16

aradan çeperi götür-: (T.) aradan sınırı
kaldır-.
a.- eceydik 051/12

araq: (Ar.) meyve vs.'den elde edilen
alkollü içki, rakı.
zoğal a.+ ın varmı 139/09

aralan-: (T.) birbirinden ayrıl-, uzaklaş-
.

bu men déyildim mi dédin a.
053/11, 098/27, 098/29
böyüdükce a.- dım özümnden
036/20, 136/02, 136/06
hardansa éle bil a.- mışam 145/03

aralı: (T.) birbirinden biraz uzak; uzak.
o dağlarda qéybetlerden a. 011/08,
089/97, 206/06

aralıq: (T.) iki şey arasındaki boşluk;
iki yerin arası.
a. deniz kimi 087/18
bir de a.+ a gelib düşmeye 047/21,
084/02
araz a.+ da dönüb günaha 022/27,
138/125
yoxsa a.+ ı qatma amandı 015/25

aralı qal-: (T.) birbirinden uzak kal-.
a.- mışam arazdan kürden 121/11

aram-aram: (T.) yavaş yavaş, usul
usul.
namazın qıl a. 221/15

aran: (T.) Azərbaycan'da dağlık yerlere
nispeten alçak ve sıcak olan
yerlerin adı; düzlük ovalık.
a.+ a yaylağa qarsa qazağa 007/05
üşüdü a.+ da payız çiçeyi 045/17,
110/11
istiler boğurdu dağı a.+ ı 228/02

aranlı: (T.) devamlı olarak ovalık
yerlerde yaşayan kimse.
a. tulalar donuza hürmür 259/69

ara vér-: (T.) dur-, geçici olarak kesil-;
ara ver-.
a. nefesine 005/34

araz: özel ad, Aras Nehri.
éle a. déye giléylenirsen 015/02,
015/03, 015/05, 015/11, 015/22,
015/26, 015/27, 015/29,
022/27, 022/30, 023/01, 023/13,
051/21, 108/37, 127/20, 171/05

a.+ dan çox yazan bir şaire 015/01,
121/11
qılinc tek derdli a.+ ım 108/48
a.+ ın sularından 084/11

araz çayı: bk. **Araz.**
hesret aramızda a.+ dı 070/22

arx: (T.) tarla ve bostanlara su akıtmak
için açılan yol.
bu a. bu suyu götürmez 004/01,
004/03, 004/05, 004/09, 004/13,
004/17, 004/21, 004/25,
004/30, 004/35, 004/40, 004/44,
104/17
a.+ ın kenarında bir yaşıl çinar
104/02

arxa: (T.) sırt, bel; arka.
a.+ da hesret var qarşıda hesret
007/01, 007/07, 007/13, 007/19,
007/25, 007/31, 070/28, 109/26
a.+ dan vurulan bir bıçaq kimi
052/06
dönürem a.+ mca el éyleyenim
038/16, 091/09, 185/08
a.+ mda kölgemi qılincleyibdir
091/17
baxardı a.+ nca anam da herden
051/06, 053/05, 074/02, 074/03,
122/11, 152/16, 200/36, 205/01,
218/05
dayanıb a.+ nda dayı emiler 120/27
a.+ nızca qaçmırıq 168/46
a.+ sınca daşatmışıq 003/21,
119/13, 134/234
vurma a.+ sından dostun yoldaşın
120/13

arxalı: (T.) himayecisi, hısım akrabası
olan.
a. köpekler basın qurdları 259/01,
259/02, 259/07, 259/107, 259/116,
259/18, 259/27, 259/40, 248/50,
259/82, 259/99

arxasında ol-: (T.) birisine arka çık-;
müdafa et-.

dar gününde a.- dum men 167/10

arxası üste: (T.) sırt üste, sırtı yere gelecek şekilde.
uzan a. 005/19

arxayın: (T.) rahat, kaygısız, sakin, emin.
arxanca gelmerem gét a. gét 074/03, 074/05
bildim neye a.+ mış 180/12

arxayın ol-: (T.) emin ol-; üzüntüsüz, müsterih ol-.
a. déye déye 180/03, 180/05, 180/09, 180/13, 180/17
çok a.- aydım 220/06

arı: (T.) arı, bal yapan kanatlı böcek.
a. bizim 088/339

arını at-: (Ar.+T.) arsızlaş-, hayasızlaş-, namusunu yéyib a.- ıb 120/20

armud: (Far.) bir tür meyve, armut.
üzü yétişmiş a. 178/03
a.+ un yaxşısını 098/59

arpaçay: özel ad, Arpaçay.
a. araz quruyar 127/20

arşın: (T.) yaklaşık olarak altmış sekiz santimetreye eşit olan uzunluk ölçüsü.
birce a. mezarın çün 152/23
qırx a.+ lıq quyudu 098/21

art-: (T.) miktar, sayı, ölçü vs. bakımından çoğal-, fazlalaş-.
qerib çoxaldı a.- dı 096/65, 125/10, 169/25
a.- ıb ümmana dönür 141/29, 186/05
ömür kéçir a.- ır dérdim mélalım 260/05

artıq: (T.) artık; bundan sonra.

belke qebirin de qazılıb a. 192/16, 192/18

arvad: (Ar.) kadın.
ayıldım ses geldi ay a. kiri 002/08, 098/55, 138/63
öz a.+ ı uşağı 087/105
ancaq ki a.+ mın 138/59

arzu: (Far.) istek, dilek, emel.
dolandı qelbimde min a. istek 002/14, 007/06, 064/11, 080/09, 101/06, 105/38, 134/217, 140/09, 162/27, 165/23, 225/37
her daş bir a.+ du bir eldi belke 044/21, 135/27
a.+ lar atlana hesret dağlana 047/17, 051/11, 108/08, 145/14, 153/12
a.+ lara qarışaraq 165/22
a.+ ları üreyinde 076/78, 098/04, 172/44, 177/26
a.+ larım taléyimle barışdı 036/23, 165/08
zirve emelimde a.+ larımda 144/16
düşüb a.+ ların qolları üste 010/20, 141/24, 177/33
a.+ m yélken açan yére 024/08, 032/12, 134/256, 144/03, 147/08, 162/04, 162/36
bes kim idi a.+ mun 134/219
a.+ n xatiredi belken xatire 238/14
a.+ nun ümidin yolları ağıdı 150/12
beli xalqın a.+ su 089/35
ışıq a.+ suyla héy yanmış kimi 091/13
a.+ ya isteye çatıb dédiler 125/11
biz hele a.+ yuq hele ümidik 143/18

arzu duy-: (Far.+T.) istek duy-.
ilk defe a.- dum 134/213, 134/221

arzulan-: (Far.+T.) arzu edil-, isten-.
gün geler hardasa a.- arıq 143/21

arzuları göyer-: (Far.+T.) dilekleri, istekleri yerine gel-.

a.- ir 137/68

arzuların elinden tut-: (Far.+T.)
arzularının, isteklerinin peşinden
git-.
mense a.- dum 069/30

arzusuna çat-: (Far.+T.) isteğine ulaş-.
bir vaxt a.- mışdım 029/35

as-: (T.) bir şeyi yüksek bir yere iliştip
sarkıt-; idam et-.
onun ne vécine gét a. özünü 192/24
özünü ondan a.- dı 088/429
torpağı saçından a.- ıb bu ağac
028/13, 181/14
barı a.- ın 168/08
a.- mağa yér tapmadı 088/70

asan: (Far.) kolay, zahmetsiz.
illerle min sifet olmağın a. 120/05,
120/33, 137/52
döyüş a.+ dı génden 088/120

asıl-: (T.) bir yere takılıp veya tutunup
sark-; idam edil-.
o a.- an kendire 088/454
a.- ıb çiyindən heybesi teki
045/19

asılı: (T.) asılmış hâlde olan.
heyalar mıxdan a. 210/06

asılı qal-: (T.) asılı kal-.
üreyim eşqimden a.- ıb 129/25

asım-asım: (T.) sıra sıra, dizi dizi.
göyler a. bulud getirdi 228/06
buludlar a.+ dı 004/06

asiman: (Far.) gökyüzü.
a.+ dan ayı asıb 181/14

aslan: (T.) bir tür yırtıcı hayvan, arslan.
qurdu quşu a.+ ı 115/48, 126/21
unutuldu a.+ lar 169/27

aspirant: (Lat.) asistan.

biri a. idi 140/06

asta: (T.) yavaş, usulca, ağır.
biri déyir a. gez 088/128, 088/134,
186/23
a.+ ların astasıdı 232/04
astaların a.+ sıdı 232/04

asta-asta: (T.) yavaş yavaş, usul usul.
hele yériyirem bax a. 135/23,
251/11

astar: (Far.) elbisenin veya başka bir
şeyin yüzünü teşkil eden kumaşın
altına, içine kaplanan bez.
yéne çıxıb a.+ ı 090/146

aş-: (T.) bir şeyin üzerinden atlayıp geç-
; in-.
mağallaq a. eşelen 005/15, 116/35
indi sedlerini a.- an bir çayam
008/23
téz téz pozar a.- ardım 134/77
ömrün o tayından a.- ıb gelmişem
069/02, 087/86, 089/06, 089/122,
089/48
gah kükreyib mecrasını a.- ır bu
çay 009/06
devirib a.- ırdılar 086/94
çok belenler a.- mışam 105/12,
248/08

aş: (T.) yemek, yenilecek şey.
hayanda a. olsa orda baş olan
198/06
zeherdı tökülüb a.+ ımın altda
026/14

aşağı: (T.) altta veya alçakta bulunan,
bir şeyin yere en yakın olan tarafı.
hamısı a. sol sağ 088/127, 222/07
a.+ da balıqlar 031/11

aşıq: (Ar.) saz çalıp okuyan ve şiir
söyleyen sanatçı, ozan.
a. edaletin neğmeleri silsilesinden
126/01

aşına su cala-: (T.) işini berbat et-,
olmasına engel ol-.
a.- ma 088/239

aşırım: (T.) dağın aşılacak, geçilecek
yeri, beli.
dolama dağ yolu a.+ ların 045/18

aşiq: (Ar.) birine sevgi duyan, meftun.
déyirler a.+ dir yér ile güneş
149/02
men a.+ em sen de bas 254/05,
254/13, 254/21
bu iki a.+ in övladıyq biz 149/14

aşına: (Far.) tanıdık, bildik.
dostdan a.+ dan sırdaşdan uzaq
225/23

aşkar: (Far.) açık, belli, bilinen, göz
önünde olan, malum olan.
a.+ a sözümü déye bilmirem
246/03
a.+ da gördüm ki hemdemim oldun
071/09

at-: (T.) bir şeyi elden bırakıp az çok
fırlat-; bir şeyi yüksekten aşağıya
bırak-.
kişisen qarşıdan a. atanda da
120/14, 256/05
kürüyüb a.- acağıq 086/76
kişisen qarşıdan at a.- anda da
120/14
a.- anların 156/42
a.- ar günahını taléyin üste 192/33
silib süpürüb a.- dı 088/106,
090/171, 202/12
a.- dım qalmağın daşını 014/07
hicrana beleyib a.- dın üstüme
049/15, 053/08, 229/17
meni sinen üste a.- ıb tutarsan
056/16, 088/152, 138/137
a.- ın cılğı papaqları 029/05,
029/46, 187/10, 259/103
seher küçenizden süpürüb a.- ma
186/21
daş a.- maq olmaz bala 134/49

a.- mışdım bir yolluq onu
sözümünden 059/11

at: (T.) binek hayvanı, at.
zamanı minib a. kimi 029/33,
177/09, 177/28, 235/12, 259/11,
259/65
kütle bir deli a.+ dır 087/82
tanrının göy a.+ ı üstde 076/42,
134/18
hele bext getirir yüyrekdi a.+ ın
120/24
tanrının göy a.+ ındaydı 076/26
demir a.+ lı qoç igidler 172/16

ata: (T.) baba, çocuğu olan erkek;
ecdat, soy büyükleri.
bir elim a. anamın 006/16, 075/49,
075/51, 078/01, 078/19, 082/01,
082/03, 082/10,
082/19, 084/01, 085/01, 085/04,
085/07, 098/28, 101/02, 103/01,
103/04, 103/07, 104/13, 109/01,
109/02, 110/01, 110/02, 110/45,
134/120, 138/85, 153/01
a.+ dan anadan uzaq 041/01,
041/02, 173/03, 225/22
a.+ lar yaxşı déyib 138/43
a.+ m tanrı anam bozqurd 029/13,
093/03, 109/06, 134/200, 134/82,
234/17, 247/07
a.+ ma mektub 033/01
a.+ mın ters şillesi 134/206,
134/29, 134/53, 137/11
belke a.+ mızdır o böyük güneş
149/13
a.+ n da anan da bir duman bir çen
233/04, 234/05, 134/44
tézlikle genc a.+ nın 138/132
onu a.+ sı tek top oyatmayıb
110/27, 110/39, 138/07, 138/127,
138/20
oturub üzüzə a.+ yla oğul 110/41

atacan: (T.+Far.) babacan, canım
babam.
çekdi eteyimden oğlum a. 002/10,
108/43

ateş: (Far.) ateş, od; ocak.
oddumu a.+ dimi 078/11
dünya a.+ e boyanar 127/27
üreyinin a.+ i 115/62
a.+ ine pervaneler uçub geldi
116/09

ateşe oda düş-: (Far.+T.) belaya düş-.
a.- müşem qeribe 186/09

ateşe oda qala-: (Far.+T.) ateşe düşür-,
yak-.
meni héy a.- dın 071/10

ateşine yan-: (Far.+T.) mec. sev-.
daha a.- an déyilem 193/03

ateşlere qalan-: (Far.+T.) bk. **ateşine yan-.**
héy varlığım a.- dı 200/09

atıl-: (T) atmak fiili; bir şeyin üzerinden
geç-; hızlıca yönel-, kendini fırlat-
.
éle bil quyuya a.- an daşam 038/21,
086/51, 090/57, 125/17, 243/09
a.- dım gül semendine 199/11
éle a.- ırıq her axan çaya 007/27
a.- mışam fırtınalı 165/05
béş on qepik a.- mışdı 156/14
a.- mışiq sert axına gur çaya
001/20

atış-: (T.) karşılıklı olarak birbirine ağır
sözler sarfet-.
döyüşür a.- ırdı 086/28

atışleme-: (T.) at işleme-, at (bile)
çalış(a)ma- / yürü(ye)me-.
a.- z günkéçmez 089/17

atlan-: (T.) ata bin-; atla-, sıçra-.
arzular a.- a hesret dağlana 047/17

at oynadanı atından sal-: (T.) at
oynatanı atından düşür-; güçlüyü
güçsüzleştir-.

çok a.- ib 002/24

at oynat-: (T.) meydanı boş bul-;
meydan oku-.
gözlerinde a.- ır ömrün dumanı
109/07
hele a.- ın béleden béle 259/12

avara: (Far.) boş gezen, işsiz güçsüz
dolaşan; bir işe yaramayan; yersiz
yurtsuz.
her a. o géce 086/50

avara qoy-: (Far.+T.) işinden gücünden
et-; perişan et-.
menim tek çoxunu a.- dun 010/09

avar ét-: (Far.+T.) işinden gücünden et-
; ayır-.
qelemimi a.- ib 165/09

avaz: (Far.) ses, seda, bağır-.
hereden bir a. gelir 247/20
téléfon zengleri en xoş a.+ dı
050/08

avazı-: (T.) rengi kaç-; sol-.
ulduzlar da a.- yıb dönüb gümüşe
109/22

avqust: (Lat.) ağustos ayı, sekizinci ay.
ömrün a.+ unda yağan qara bax
007/23

avropa: (İtl.) Avrupa.
a.+ nın jandarmı 087/88

ay 1: (T.) ay, dünyanın uydusu;
seslenme.
yolumuza baxan a.+ mı mayakmı
001/03, 002/08, 002/15, 008/12,
009/08, 015/21, 018/03, 018/09,
021/01, 021/09, 021/17, 025/05,
025/30, 028/01, 028/02, 033/02,
037/05, 038/09, 038/43, 040/02,
043/18, 044/03, 044/33, 045/29,
046/03, 046/05, 046/09, 046/13,
048/22, 049/06, 051/18, 053/06,

057/06, 069/06, 069/13, 076/41,
082/01, 082/03, 082/19, 084/01,
085/01, 085/04, 085/07, 088/399,
088/441, 088/447, 090/02, 095/17,
103/01, 103/04, 103/07, 116/34,
116/35, 117/09, 134/120, 134/121,
135/02, 139/02, 139/22, 157/02,
159/07, 159/19, 161/02, 161/22,
166/23, 167/07, 167/11, 167/15,
167/19, 167/23, 167/27, 168/24,
168/50, 168/51, 189/03, 189/05,
189/09, 189/13, 189/17, 190/23,
191/06, 201/01, 201/02, 201/10,
201/11, 204/11, 210/01, 225/17,
229/19, 259/84
baxmayaq hefteye a.+ a 063/10,
092/17, 138/72, 145/05, 255/02,
257/06
men qaranlıqda bir a.+ am 221/01
sen a.+ da bir qaranlıqsan 221/02
bir an kimi keçən a.+ dan 013/02,
089/33, 219/14
éndirib göylerden a.+ ı ulduzu
110/19, 181/14
qaşların gözlerin a.+ ım ulduzum
072/11, 201/08
sen yérde gülümsən göyde a.+
ımsan 213/06
a.+ ın sinəsini alıbdı bulud 022/08,
022/17
barış vuruş vuruş barış a.+ la ille
009/12
qovur birbirini a.+ lar fesiller
007/16, 045/23, 052/17, 069/28,
098/10, 109/15, 134/15, 134/79,
174/33, 208/02
o a.+ lı ulduzlu qızıl bayrağı
072/22

aya: (Far.) şaşırma ve soru ilə birlikte
istek və ümit ifadə eder.
menim türkay babam a. tay babam
107/03

ayaq: (T.) ayak; bir yerin son noktası;
dik olarak duran şeylərin yere
dokunan alt kısmı.

a. baş olar anam 118/11, 134/188,
137/100, 156/20, 159/09, 205/05,
248/21, 259/88
ölenlər daş olub qalxıb a.+ a
044/28
niye elde a.+ da 119/71
a.+ ı altında nardı erikdi 028/11,
082/06, 089/53, 090/110, 098/50
şəherdə a.+ ım deymir torpağa
117/02, 117/42, 185/12
çidarlayıb a.+ ımı 177/03
bir a.+ ımız burda 089/94
a.+ ın altında daşlar 205/04
dağın a.+ ında oldu dağ çayı
142/19
dalasın a.+ ını 005/24
şəherdə a.+ lar deymir torpağa
117/01, 117/06, 117/33
a.+ larım evvelki tek yerimdir
260/09

ayaq aç-: (T.) bir yere aceleyle gel-.
günəş qürub éder a.- ar şər 043/02,
043/25

ayağa dolaş-: (T.) mani ol-, engel ol-.
a.- an bu qemberləri 259/105

ayağına gel-: (T.) teslim ol-,
memnuniyyətini bildirmək için
birinin huzuruna gel-.
ölüm vaxtı a.- di o 167/14
a.- ecek 138/21

ayağına döşen-: (T.) birisinin önünde
diz çökərək yalvar-.
men a.- im 189/08

ayaqla-: (T.) ayakları ilə ez-, çiğne-;
takma-, ezip geç-.
meni a.- yıb keçdin 207/02
külü a.- yır saymayır odu 124/26

ayaqlan-: (T.) ayağa kalk-, yürü-.
a.- dı nahaqlar 086/14

ayaqlara düş-: (T.) ucuzla-,
saygınlığını yitir-.

- a.- en sözümü tapdım 053/09
- ayaqlara én-:** (T.) bk. **ayaqlara düş-.**
éşqim a.- dirdi meni 042/08
- ayaq saxla-:** (T.) dur-.
dayan a. eli baltalı 099/02
- ayaq salla-:** (T.) ayak bas-; mec. hüküm sür-.
hinde a.- yan 090/107
- ayaq tut-:** (T.) henüz yürümeye başla-.
a.- ar yérimez 089/10
a.- ub yérimemiş 077/03
- ayaq üste:** (T.) ayak üzerinde, dimdik.
insan da a. 137/32
bexti a.+ di 090/124
- ayaq üste dolan-:** (T.) ayakları üstünde dolaş-; aylak aylak dolaş-.
a.- an 088/260
- ayaq üste gez-:** (T.) bk. **ayaq üste dolan-.**
a.- en daş bir heykelem 010/12, 055/15
- ayaz:** (T.) kuru soğuk.
orda benim üçün ılıqdır a. 131/04, 247/19
başdaşını öpen a.+ am daha 037/03
senin soyuqluğun qardı a.+ dı 162/08
- aydınlaş-:** (T.) aydınlık ol-, açıl-; belli ol-.
hava a.- ır gün doğur yéne 225/40
- aydınlıq:** (T.) aydın, ışıqlı.
ışığa a.+ a 119/32
- aye:** (Far.) bk. **aya.**
dost tanış déyir ki a. sus kiri 246/20
- ayxan:** kişi adı, Ayhan.
a.+ ın sualları 075/01, 101/01
- ayı:** (T.) ayı.
dünyanı a. tovlayır 004/34, 119/39, 235/16
a.+ lar yéye gerek 098/60
tülküler a.+ lara 119/102, 119/25
axır ki boz a.+ nın 119/16
- ayıb:** (Ar.) utanılacak şey; kusur, noksan.
bu eşqi sévgini gizlet a. san 214/07, 249/10
şair a.+ dı size 088/98
belke sévmek özü a.+ mış armış 193/10
- ayıq:** (T.) uyanık, aklı başında.
birazca a.+ dı birazca kéydi 124/10
- ayıl-:** (T.) uykudan uyan-; sarhoşluğu geç-; gözü açıl-.
a. xırdalığın darıdan kéçib 016/13, 028/02
sabah a.- acaq bir heyat kimi 104/26
şirin xeyallardan a.- an kimi 079/35
a.- anda gördüm ki 095/34
tek balta sesine a.- ar méşe 017/29
a.- dım ses geldi ay arvad kiri 002/08, 136/17, 154/14
a.- ıb saçımı denden görmüşem 040/08, 157/08
saatın zengine gücle a.- ır 110/28
qefil a.- ıram deli xeyaldan 225/39
- ayılt-:** (T.) uykudan uyandır-; sarhoş olmuş birisini kendine getir-; gözünü aç-, anlat-.
anam meni daş yuxumdan bir de a.- maz 109/30
- ayır-:** (T.) bütün olan bir şeyi parçala-, ilişkisini kes-; böl-; farkını idrak et-.
ağ sinemi qarmı a. 064/06, 141/11, 161/10
a.- a bilmeyirdim 134/236

bir éli ikiye a.- an araz 108/37
ve'dler a.- dı bizi 088/269

ayna: (Far.) ayna, güzgül.
axır ki daş atdın könül a.+ ma
053/08

aynaqabaq: (Far.+T.) ayna gibi parlak,
güzel yüz.
büllur a.+ a 254/14

ayrı: (T.) yol ayrımı.
yollar a.+ ında qalmışam naçar
070/08

ayrı düş-: (T.) uzaklaş-, ayrıl-.
a.- düm budağımdan 041/08,
144/02, 173/09
denizlerden a.- üb 116/26

ayrıl-: (T.) ayrı düş-, uzaklaş-; ilişkiyi
kes-; vedalaş-.
qovuşub a.- an çehlimik izik
052/16
a.- ıb elimin işsiz işinden 022/13,
022/14, 088/403, 088/41
senden a.- maram a köküm benim
166/38
göylerden a.- mayır 119/67
senden a.- mazam a köküm benim
166/35
quzular a.- mır yamacdan biran
151/10

ayrılıq: (T.) ayrılık, firak.
a. neğmesi çalır bulaqlar 035/27,
044/29
dédim a.+ a döze bilmerem
053/02, 144/03, 174/39
uzun a.+ dan yar küsen déyil
047/23, 174/02, 231/04
senin a.+ ın qeddimi eyir 038/31

ayüzlü: (T.) ay yüzlü, güzel, gök gibi.
éle baxdı o a. üzüme 057/02,
088/446, 191/01, 191/02
utancaqsan a.+ mtek 189/10

az: (T.) çok olmayan; seyrek, nadir.
déyirler ki xoşbext a. 078/15,
089/70, 089/93, 108/35, 134/84,
138/119, 195/15, 224/04,
224/32, 234/14
çoxdan elin çıxıb a.+ a şükür dé
253/10
sengiyib düşmüşem ay a.+ am
daha 037/05
sene bu da a.+ dı yat qara öküz
253/13
gelen géden yaman vurub bu da
a.+ dır 156/39
onsuz da dünyada çoxundan a.+ ıq
120/09
çox a.+ san çox a.+ san çox a.+ san
gözel 223/13

az-: (T.) yolu kaybet-, yanıl-, doğru
yoldan çık-.
şirin günahlarda a.- anı sévdin
206/03
iterem a.- aram çende dumanda
162/09
a.- dı baxışlarım qara hörükler
159/01, 159/02
a.- ıb gözlerinin qaranlığında
049/19

azad: (Far.) hür, serbest; engelsiz; rahat.
a. xoşbext firavan 088/230,
088/39, 107/07, 107/08, 140/74,
235/22, 235/23, 235/24
néce a.+ am çatmır 088/265,
088/30, 088/35
orda öten vaxt a.+ dı qardaşım
011/17

azadlıq: (Far.+T.) hürriyet.
a. 005/01, 026/21, 075/49, 075/51,
076/80, 077/10, 081/18, 086/55,
088/349, 090/120, 090/141,
108/28, 111/01
a.+ a çıxartdı 088/103, 088/194,
096/50
a.+ dan çörekden 096/43
çöreyin a.+ dır 112/02, 112/05

a.+ 1 betnindeydi 076/08, 076/17,
076/23, 077/02, 077/05, 077/07
a.+ ın kölgesi 075/56
insan a.+ ını 075/62, 077/18,
077/21

azad ol-: (Far.+T.) hürriyeti elde et-;
özgür ol-.
hamı a.- acaq 087/133
dédik a.- arıq 087/71

aza qané ol-: (T.+Ar.+T.) aza razı ol-.
a.- mur bola sığışmır 124/09

azal-: (T.) miktarı in-, eksil-; sınırlı hâle
gel-.
iller kéçir gün a.- ıb 063/06

azalt-: (T.) miktarı indir-, eksilt-.
qırıb a.- mısan yalquzağımı 099/16

azar: (Far.) hastalık.
çoşan bulaqlarım derdim a.+ ım
099/12
derdin çox a.+ ın çox 138/10

azerbaycan: ülke adı; Azerbaycan.
ssri a. 075/25, 174/44

az qala: (T.) az kala, az kalsın;
neredeyse.
sevincinden a. 088/26, 088/32

azman: (T.) çok büyük, azametli.
éşqim ağzın açmış a. bir dere
223/12

B

baba: (T.) dede.
b. bu qoyunlar mene tanışdı
008/06, 008/11, 008/16, 008/21,
008/26, 090/02, 090/25, 095/04,
117/09, 259/85, 259/86, 259/88
ağbirçek neneler düşgün b.+ lar
026/03, 026/39, 027/02, 080/03
éhéy b.+ ları meydan sulayan
253/02

b.+ m giléylendi yéye bilmirem
002/02, 075/23, 075/39, 107/03,
107/04, 107/05, 107/06, 134/126,
247/07
b.+ ma 107/02
b.+ mın gözündeki 078/13
atan anan nenen b.+ n yanında
234/05
b.+ nı yadına salarsan canım
233/13, 234/13

babal: (Ar.) vebal, günah.
qoy benim boynuma bütün b.+ lar
026/04, 026/40

babat: (T.) orta hâlli; ne çok iyi ne de
çok kötü.
orda şükür iş b.+ dı qardaşım
011/21

babek: kişi adı, Babek.
o géce yuxuda b.+ i gördüm
002/06
hardasa b.+ in qebri daralıb 002/20

baca: (Far.) duman yolu.
buludlar b.+ ndan çıxan tüstümü
039/04

bac al-: (Far.+T.) vergi al-; edebî
manada bir güzelden alınan
karşılık.
öten buludlardan b.- sam da men
166/04, 166/36

bacar-: (T.) becer-, iş yapabil-.
b. bu sirrleri agah ét ayır 141/11

bacı: (T.) kız kardeş.
hamsı birdi qardaş b. 030/11,
068/26
qardaşdan b.+ dan uzaq 041/03,
173/04
anam yoxdu b.+ larım uzaqda
202/18, 234/15
hele didergindi qardaşım b.+ m
026/09, 166/17

badam: (Far.) badem.
yağlı b. éledik 098/47

bade qaldır-: (Far.+T.) kadeh kaldır-.
sağlığına b.- ıram 034/16, 170/18

bağ: (Far.) bağ; ağaçlık yer.
bülbul küsüb b. sozalıb 063/07,
088/337, 089/101, 255/11
b.+ a yolum düşdü çırpındı ürek
155/10, 237/09
dağda b.+ da oynamaq 134/19
o b.+ dan çox el qovulub 255/09
sahilde güllü b.+ ı 080/25
b.+ ım baharım sola 133/03
b.+ ıma den gelmişdin 226/02
b.+ ın nefesini kesib bu ağac
028/05
hardasan ay bahar b.+ lar saralıb
002/15
b.+ ların saralıb solub benizi
035/04

bağban: (Far.) bahçıvan.
ay b. hardasan 028/01, 028/02
b.+ larımız ilde 089/39

bağ-bostan: (Far.) bağ bahçe, bir şeyler
ekilip dikilen alan.
iş b. oldu haray 003/24

bağça: (Far.) bağlık, bahçesi, çiçeği olan
saha.
b.+ lar saraldı gel 179/06
payız qanad germiş b.+ larsınız
153/02
ömür b.+ mızı qaralıb gédır 070/12

bağça-bağ: (Far.) bağlık, bahçesi, çiçeği
olan saha.
dünya başdan başa b. idi 190/18
ehsen yaradana bu b.+ a 227/03
bostanı b.+ dan 134/238
çiçekdi b.+ ı 067/10

bağdad: yer adı, Bağdat.
qollar b. şamı xudam 252/27

baqqal: (Ar.) bakkal.
yarı molla yarı b. 247/14

bağır: (T.) göğüs; yürek, kalp.
b.+ ı qara olan lale 018/13
b.+ ım şane şanedi 067/05, 089/74,
201/07
cütbayraq tek cüt xencerin b.+ ıma
taxıb 066/02
b.+ ımda xalı toxuyub 060/04
izime iz düşüb b.+ ımı yarıb
145/18
lalenin b.+ ında xal bu sévgini
195/08
menem déyenin b.+ ımı 029/25

bağır-: (T.) yüksek ve gür ses çıkar-.
üstüne b.- arsan 138/30
qezeblendi b.- dı 119/55
azadlıq edalet déyib b.- ır 108/28,
259/51
az qala b.- ırdı 088/32

bağışla-: (T.) suçunu bağışla-; affet-.
b. yanına gele bilmirem 033/03,
117/09, 117/45, 117/46
seni b.- maram 133/02, 133/04,
133/06, 133/10, 133/14
allah b.- yar eşqime meni 222/15
bizim ağ günlere b.- yıbmış 069/19
meni b.- yın günahkaramsa 187/12

bağla-: (T.) bir şeyi başka bir şeye
tuttur-; tak-, as-; bir araya getir-;
ümit et-.
özünü ha gizlet ha b. béle 218/10
sabahlara b.- dı 139/45
yéne gelib gözlerimi b.- ya 036/11
ipleyip b.- yın komisyona
259/24

bağlan-: (T.) birbirine iliştiril-; kapan-,
kilitlen-.
daha olan olub qapı b.- ıb 016/20

bağlı: (T.) bağlanmış, tutturulmuş.
mavi penceresi üzüm b. 225/18

bağrı çatla-: (T.) tahammül
edemeyerek öl-; çok sıkıl-.
b.- yacaq isaq musağın 025/31

bağrının başı sököl-: (T.) sıkıntı çek-,
yüreği parçalan-.
yérde benim b.- ür 202/07

bağrının başını göynet-: (T.) yüreğini
sızlat-.
b.- din yéne 047/22

bağrını yar-: (T.) öldür-; korkut-.
b.- an dünyadı 250/12
b.- am orda 098/25
ağlayıb çoxunun b.- ın 259/48

bağrına bas-: (T.) sevgiyle kucakla-.
öpüb b.- dı 088/427

bağrını sök-: (T.) sıkıntı çek-, yüreğini
parçala-.
b.- er yurd éler 126/16

bağrı yan-: (T.) susa-; hasret çek-.
b.- ır 076/62

bağ sal-: (T.) bağ ek-.
pambıq ekib b.- ıb 087/115

bax-: (T.) bak-; görmek için gözlerini
yönelt-; ilgilen-; değerlendir-.
qelbimi göyneden intizara b.
007/21, 007/23, 075/34, 090/133,
090/21, 090/35, 090/63, 091/08,
123/40, 124/02, 124/04, 132/08,
134/43, 134/78, 135/23, 138/46,
138/84, 138/98, 139/24, 174/22,
176/18, 177/29, 177/31, 197/07,
200/37, 201/11, 204/06, 210/10,
224/28, 228/13, 232/05, 252/15,
254/11, 255/11, 259/83, 259/84,
259/90, 259/92, 259/93, 259/94,
259/97
b.- a bilereşmi gören sabaha
025/16, 097/03, 111/22, 141/25
ulduzlardan b.- acaq 089/34,
188/03, 188/15

néce b.- acaqlar sabah güneş
025/25
ümidle b.- aq sabaha 127/12
yolumuza b.- an aymı mayakmı
001/03
anama b.- anda qeme batardım
069/14, 110/49
kömür bextim kömür gözüm b.- ar
háy 023/17, 043/18, 143/17
b.- ardı arxanca anam da herden
051/06
hesedle b.- ardın özün özüne
050/22
sonra b.- arıq görek 138/14
b.- arsan eksimdi dile gelibdi
164/09
güneş éníb gözümüzden b.- ası idi
109/14
varlığımı feth éyleyib b.- aydı o qız
066/03
éle b.- dı o ayüzlü üzümə 057/02,
079/41, 088/290, 088/324,
088/418, 088/419, 088/420,
088/50, 088/54, 191/01, 191/02
arxasınca b.- dılar 119/13
b.- dım etrafıma sıxıldı ürek
002/16, 049/02, 141/04, 156/36
b.- dın qohumlara bir qemiş kimi
125/19, 159/05
obaşdan b.- ıb yollara 018/08,
069/12, 088/256, 088/279, 119/38,
188/06, 246/10
men de yollara b.- ım 179/17
b.- ın bu döşemeye 088/93, 168/23
b.- ır kéçmişinin dalınca baxır
094/08, 140/26, 140/27, 176/12,
224/03, 224/31, 225/26, 248/14
göylere b.- ıram durub obaşdan
022/18, 044/15, 069/07, 072/07,
149/06, 181/18, 209/09, 238/12,
246/06
arxanca b.- ırdım 205/01
b.- ırlar boynuburuq 084/30
dünyama güneş tek b.- ırsan gülüm
072/05, 200/27, 219/14, 219/15,
219/16, 240/05
b.- ma vaxta günde qarda sazaqda
234/21, 254/17

oğlan söze b.- madı 098/34, 098/35
her üze b.- maq nedi 140/40,
140/56, 144/14, 161/12
göy yurda b.- mağa gétدی 210/02
göylere b.- maqdan gözüm qaraldı
025/03
dünyaya güneş tek b.- malıyam
men 022/44
bir de o yollara b.- mayacağam
218/03
b.- mayağ hefteye aya 063/10
başını qaldırıb b.- mır héç neye
008/03
xeyaldan yıxılıb boylanıb b.- sam
229/12
b.- san meni beyendi 140/30

baha: (Far.) değer, kıymet, fiyat.
burda bilét bir ömürden b.+ dı
001/08

baxa-baxa: (T.) baka baka, bakarak.
gözüm b. axır ulduzlar 025/10

bahar: (Far.) ilkbahar mevsimi.
hardasan ay b. bağlar saralıb
002/15, 017/05, 021/01, 021/08,
021/09, 021/16, 021/17, 022/51,
135/04, 140/05, 151/01, 151/13,
171/07, 172/49, 172/50, 172/51,
183/06, 187/02, 190/23, 197/03,
224/20, 228/04, 228/09, 236/08,
244/12, 245/07
bél bağlamaq olmur b.+ a yaza
007/15, 032/11
senin çün gecikmiş b.+ am indi
055/13
üşüdüm b.+ da isindim qışda
040/11, 157/11, 194/14
söhbət açaq b.+ dan 088/322,
166/33
bilsem men qışdayam sen b.+
dasan 050/04
qışdan sonra b.+ dı 088/246,
145/24, 166/21
b.+ ı mektuba qoy yolla mene
047/24, 153/08, 209/04

düzlerde b.+ ıq dağda qarıq biz
143/03
bağım b.+ ım sola 133/03
dédim yaşadaram öz b.+ ımla
159/08
b.+ ım ovcunda saralar çinar
017/15, 035/21, 035/24
ömrün b.+ ında 184/21
geciken b.+ la küsülü qalar 017/11

baxış: (T.) bakış, bakmak fiili.
her b. bir ümid bir ulduz ışık
143/11
bir güler b.+ dan daş çiçekleyer
017/02
onların öz dili öz b.+ ı var 092/05,
132/04, 224/23
atamın sert b.+ ı 134/29
birce süzgün b.+ ın 140/34, 162/06
birce b.+ ınla alıxdı yéne 059/03
b.+ ıyla dara çekdi of of of 057/13,
191/13, 193/05
b.+ lar ütülü üzler ütülü 117/38
soyuq b.+ lardan donar yanarıq
143/19, 154/05
azdı b.+ larım qara hörükler
159/01, 159/02, 177/08
qapınızı döydüm b.+ larımla
049/11, 159/10
b.+ ların odeleyir 252/14
süzgün b.+ larınla 256/04

baxt: (Far.) şans, talih, kader.
qismet b. serheddini 140/73
sığınb qalmışam b.+ a gümana
033/12, 237/13
b.+ ı qismeti vérdim 140/64
sévinme ezelden açılan b.+ la
125/28, 137/60

bakı: özel ad, Azərbaycan'ın başkenti,
Bakü.
b. nedir 075/28

bakire: (Ar.) dokunulmamış; saf, temiz.
hele qız yaşında beyaz b. 206/02

bal: (T.) bal arılarının bitki ve çiçeklerden topladıkları bal özünden yapıp kovanlarındaki petek gözlerine doldurdukları, rengi beyazdan esmere kadar değişen tatlı, koyu, sıvı madde.
o dağlarda b. dadıyar zehir de 011/19, 079/25, 081/16, 088/220, 089/19, 104/21, 146/03, 195/02
b.+ ı yox 088/340, 162/05, 162/37

bala: (T.) evlat, çocuk; küçük, körpe.
hardasan ay b. daha soyuqdur 045/29, 089/44, 090/114, 090/115, 090/60, 090/62, 098/27, 098/29, 098/80, 098/81, 109/11, 134/161, 134/163, 134/165, 134/167, 134/49, 134/52, 138/140, 221/07
bir b.+ dı bir candı 169/02, 169/20
b.+ lar bilmirdi kötek sirrini 079/23, 138/150, 259/52, 259/54
vurursan vetenin b.+ larını 120/22
iki b.+ mız var néçe ki varıq 052/28
burax xeyalımı zalım b.+ sı 056/02, 056/22, 077/19
o varlı b.+ sıdı 098/31
insan b.+ sindan qabaq 077/17
boğdu öz b.+ sını 077/20

balaca:(T.) küçük; az; hafif.
hele b. iken 134/65, 139/40

balacalaş-: (T.) küçül-.
dünya gözlerimde b.- ıb 135/09

bala çıxart-: (T.) yavrula-; doğur-.
yadlar b.- dı 096/67

bal dodaqlı: (T.) bal dudaklı; tatlı tatlı konuşan.
ismetli heyalı o b. 185/15

balqabaq: (T.) tatlı kabağı; beceriksiz.
endamı b. a 254/16

balıq: (T.) omurgalılarından, suda yaşayan, solungaçla nefes alan ve

yumurtadan üreyen hayvanların genel adı.

üzürük b. kimi 031/04, 031/05
aşağıda b.+ lar 031/11, 031/13

balınc: (T.) yün veya kuş tüyünden yapılan yastık.
etirli çiçekler b.+ ı olub 110/12, 134/203

balış: (T.) yün veya kuş tüyünden yapılan yastık.
ah bu géce tük b.+ da çetin ki yatam 109/08

ballada: (Fr.) efsane, masal veya tarihi konuda yazılmış manzum hikâye.
biçinçiler haqqında b. 172/01

balta: (T.) odun kesmeye yarayan kesici alet.
tek b. sesine aylar méşe 017/29
bir polad b.+ dan eli yapışib 028/15
qılınclar b.+ lar var 105/22

balta çal-: (T.) kuyusunu kaz-; başına kötü işler getir-.
heyatıma b.- an 030/04

baltalı: (T.) baltası olan; zarar veren.
dayan ayaq saxla eli b. 099/02

bar: (Far.) yemiş, meyve; menfaat.
héyif o b.+ dan o b.+ dan 064/05
b.+ ı yox 088/338, 182/04
feqet torpaq öz b.+ ından 156/29

bare: (Far.) husus, konu.
kölgeler b.+ sinde 105/03

barı: (Far.) bari, hiç olmazsa.
b. birce anlığa 005/05, 005/13, 029/06, 051/15, 068/13, 087/72, 099/17, 122/06, 160/13, 168/08, 188/04, 188/16, 214/24

- çapıb talayırsan b.+ dan kéçib
016/09
ne b.+ ya hörülensen 123/43
- barın-:** (T.) sığın-, himaye olun-; beslen-
.
batıb b.- asan gül denizinde 224/15
- barış:** (T.) uzlaşma, barışma.
b. vuruş vuruş b. ayla ille 009/12
onlar yéne b.+ dı 138/131
- barış-:** (T.) düşmanlıktan vazgeçip
dostluk kur-.
b.- aq déyirsen nolar b.- aq 055/02,
069/05
sen ağlasan yér de göy de b.- ar
202/16
arzularım taléyimle b.- dı 036/23,
059/13
b.- maq olmur qardaş 137/61
bu haletle b.- malı olmuşam
260/12
- barıt:** (Far.) yanıcı bir madde.
b. kimi alışdı 086/12, 087/02
- barı tik-:** (Far.+T.) çit çek-; duvar ör-
sene daş gerekdi b.- meye 010/22
- barmaq:** (T.) insanda ve bazı
hayvanlarda ellerin ve ayakların
son bölümünü oluşturan, boğumlu,
oynak, uzunca organların her biri.
kiçik b. böyükden 086/73,
134/153, 168/31, 174/43
béş b.+ ın béşi de 086/71
indi b.+ ında ilana dönüb 052/15
b.+ larımı yandırır 034/21, 170/23
dola b.+ larına 256/10, 256/27
- barsız:** (Far.+T.) meyvesiz; hayırsız,
faydasız.
ömür boyu b. kasıb bu ağac 028/09
- bas-:** (T.) üstten bastır-, sık-; it-; galip
gel-; kapla-;zulmet-, sıkıştır-.
- gördün yağı seni basdı sen de b.
254/04, 254/05, 254/06, 254/08,
254/10, 254/18, 254/26
sen basmasan kimse seni b.- acaq
254/09
gördün yağı seni b.- dı sen de bas
254/04, 259/13
axı düz dünyanı b.- ıb bu ağac
028/03, 259/42, 259/27, 259/40,
259/50, 259/80, 259/82, 259/99
arxalı köpekler b.- ın qurdları
259/01, 259/02, 259/05, 259/07,
259/107, 259/116, 259/18,
- basabas:** (T.) kalabalık, üst üste olma;
karışıklık, düzensizlik.
b. 254/01
qebire de b.+ dı şehirde 011/20,
254/10
- basdır-:** (T.) toprağa göm-; kapat-.
insan b.- ıblar qara torpağa 044/30
- basıl-:** (T.) yenil-, hücumu uğra- çiğnen-
.
b.- mış torpağam qurtarmış işem
055/12, 135/19, 233/09, 233/11
- baş:** (T.) baş, kafa; yönetici kesim.
bu yollar hele çox b. aparacaq
022/40, 118/11, 123/15, 134/188,
137/101, 172/14, 259/88
gözde çenim b.+ da qarım 030/07
bu b.+ dakı başsızlar 080/62
sen b.+ dan binadan yıxılı évsen
218/08
b.+ ı papağına sığışmır daha
002/19, 004/02, 006/14, 006/27,
008/20, 089/51, 138/25, 201/07,
218/15, 225/13
b.+ ım yad ellerde benim ay dede
033/02, 060/02, 095/06, 095/41,
137/17, 180/08, 181/09
b.+ ıma qoyduğum papaq daralıb
002/13, 034/09, 072/23, 200/22
manqurt papağıdı bu sülh b.+ ımda
026/26, 135/03, 200/37, 204/01,
260/11

düşübdür b.+ ımdan mehebbet tacı
056/12, 099/07
deyiş b.+ ımı 123/25, 134/12,
215/04, 241/04
tük yastıq kimidir b.+ ımın altda
026/16, 039/05, 134/202, 229/19
b.+ ımızın üstünde 031/08,
088/315
ağıl b.+ ın kölgesinde 101/04,
137/47, 229/07, 253/19
b.+ ına qaxınclar tökülen zaman
068/18, 088/436, 104/10, 110/04,
110/22, 110/40, 117/30, 142/15,
169/08, 195/06, 198/08
bir buzbulaq b.+ ında 005/31,
045/21, 047/08, 087/06, 134/214,
134/222, 140/03, 176/09,
205/03, 216/19, 224/20
yastı quyruqları b.+ ından ağır
008/07, 259/80
ocağımın b.+ ındaymış 030/05
b.+ ını qaldırır baxmır héç neye
008/03, 117/08, 117/44, 124/13,
134/161, 182/01, 182/02
uçur yapalaqlar b.+ ımın üste
025/29, 028/10, 047/15, 104/07
yığın b.+ ınıza bu manqurdları
259/03, 259/115, 259/17, 259/26,
259/39, 259/81
évler yıxır b.+ lar kesir o zalım
260/07

baş aç-: (T.) anla-, idrak et-.
di gel b. bu deyişen havalardan
009/03
bu havadan felek özü b.- ammır
009/18

baş düş-: (T.) bk. **baş aç-.**
niye b.- ürem 134/129

baş ağa: (T.) baş ağa.
birisi kasıb bey biri b. 246/28
onlar b.+ ya dönüb qul olmaz
259/101

baş al-: (T.) git-; kaçıp git-.

b.- dım göylerin yéddi qatına
141/02
bir düşün haraya b.- ır bu yol
125/34

baş alıb gét-: (T.) bk. **baş al-.**
sabah burdan b.- erem 088/201

baş sal-: (T.) anlat-, izah et.
indi meni b. 080/32

baş-baş: (T.) beraber, yan yana.
b. xoşbext idi 088/38, 225/21

başçı: (T.) rehber, önder.
b.+ mız qartal idi 096/10
b.+ nız néynir orda 096/38

başdan ayağa: (T.) baştan başa, bir
uçtan bir uca; tepeden tırnağa.
b. dek kederem daha 042/19,
198/02, 208/15, 227/05

başdan başa: (T.) tamamen, her yeri,
her tarafı.
dünya b. toydu mağardı 145/22,
185/02, 190/18, 221/03, 221/12

başdaşı: (T.) mezar taşı.
belke b. da yazılıb artıq 192/18
b.+ nı öpen ayazam daha 037/03

baş ey-: (T.) hürmet et-, itaat et-.
qelemim b.- di utanmış kimi
154/12
qarşısında b.- ir 138/60
felekler b.- irdi 086/24

başqa: (T.) başka, diğer.
éh senden b. kim var kim olacaq
034/06, 087/56, 088/209, 170/08,
208/07, 246/17, 256/20

başqası: (T.) başkası, diğeri.
ya sen ya b. 192/25

başqırd: özel ad, Başkırdistan'da
yaşayan Türkler.

tatar türkmen qırğız b. 029/15

başı buluda dey-: (T.) başı göğe eriş-.
b.- ir 138/58

başı derd elinde (ol-): (T.+Far.+T.)
dert çek-, başı beladan kurtulma-.
b. yalqız ağlayır 225/24

başı dumanlı (ol-): (T.) kederli gamlı ol-
.
çıxdı b. 088/289, 205/12

başı göyle gét-: (T.) aklı başında olma-,
ayakları yere basma-.
b.- ir daha usandıq 124/24

başına çek-: (T.) hepsini birden iç-,
kafasına dik-.
sağlığına b.- irem 170/11

başına vur-: (T.) üzerinde kafa yorup
düşün-; yaptığı iyiliği yüzüne
vurup utandır-.
bir gün şairliyim b.- ar 072/18

başı gora titre-: (T.+Far.+T.) ölmek
üzere ol-.
b.- yir 090/154, 090/59

başı hayda harayda (ol-): (T.+Far.) başı
sıkıntıda, dertte ol-.
b. 118/08

başımızı qat-: (T.) kandırmak
maksadıyla bir işle meşgul et-.
b.- ır dumanın çenin 120/23

başı yaşamağa qarış-: (T.) yaşamakla
meşgul ol-; oyalan-.
b.- ıb yaman 145/28

başına bir iş gel-: (T.) belaya uğra-,
felakete maruz kal-.
onun da b.- se 192/06

başına den düş-: (T.) belaya uğra-,
felakete maruz kal-.

b.- se de 134/83

başına dolan-: (T.) gereğinden fazla ilgi
göster-, onun için kaygılan-;
sevgiyle yalvarma ifadesi.
b.- ım başına dönüm 161/04,
161/24
çok b.- ma 134/193

başına dön-: (T.) bk. **başına dolan-.**
b.- erdik héy seher axşam 038/19
başına dolanım b.- üm 161/04
güneşin b.- ür dolanır 149/05

başına qar elen-: (T.) saçları beyazla-.
b.- di 115/27

başına qar yağ-: (T.) bk. **başına qar elen-.**
b.- ır belke 129/11

başına hava gel-: (T.+Ar.T.) aklını
kaçır-, deli ol-.
b.- er 081/24

başına iş aç-: (T.) belaya uğrat-,
kötülük getir-.
dünyanın b.- mısın ne 190/10

başına oyun aç-: (T.) bk. **başına iş aç-.**
min bir b.- dılar 115/11

başı bağlan-: (T.) yönel-.
bilirem hayana b.- ıb 120/11

başında qoz qır-: (T.) başında ceviz kır-
; mec. çok rahatsız et-, birinin
üzerinde hükümlanlık kur-.
b.- arsan 138/29

başından aş-: (T.) aşır taş-, art-.
qaygılar b.- ır 117/18

başından tüstü qalx-: (T.) çok sinirlen-
, kendini kaybet-.
b.- ır 086/61

başı qarıs-: (T.) bir şeyle meşgul ol-,
oyalan-.
hardasa neyese b.- ır 117/16

başını ek-: (T.) kandır-, aldat-, kandırıp
uzaklaşdır-.
b.- ecekler 088/233

başını qat-: (T.) meşgul et-, kandır-,
aldat-.
telefonlar b.- ıb dédiler 125/13

başını pambığa sox-: (T.+Far.+T.)
pamuk tarlasına gir-, mec. ortalığı
mahvet-.
develer b.- ub 259/75

başı yaşamağa qarış-:(T.) yaşamak
isteme-, hayattan soğu-.
b.- ıb yaman 192/20

başı üste dol-: (T.) yağmur bulutu olup
birinin başının üzerinde dol- /
boşal-.
b.- ub yağım 046/12

başla-: (T.) başla-, bir işe giriş-; bir işin,
durumun, hadisenin ilk
numunelerini göster-.
b.- dı birden bire 119/87, 134/218,
228/04, 228/08
yaşıl yarpaqların uçuşu b.- r
017/17, 225/44, 225/47
her şeyi tezedən b.- yam gerek
022/01, 022/07, 022/15, 022/24,
022/34, 022/45, 022/56
b.- yar ömrümün yarpaq tökümü
188/13
b.- yıb quşların köçhaköç demi
045/02, 135/11
b.- yıbdı yarpaqların yağışı 132/02
bilmirem evveli hardan b.- yır
044/13
yene b.- yırdı dünya darlığı 079/38

başı başına: (T.) kendi hâlinde,
serbest; kendi kendine.
şəherin altında b. 117/28

başlıq: (T.) bir yazının ya da şiirin adı,
başlığı.
verilen b.+ a bax 090/35

baş ol-: (T.) bir işte önder ol-.
hayanda aş olsa orda b.- an 198/06

başsız: (T.) başı olmayan; akılsız;
rehbersiz.
ağacalar b. idi 119/05, 186/12
bu başdakı b.+ lar 080/62

baş vur-: (T.) yokla-; hücum et-; baş eğ-
.
b.- dular zemilərə 172/15
her yana b.- ub héy elleşdirin
259/43, 259/61

bat-: (T.) bir şeyin içine sokul-; suyun
dibinə çök-; zayı ol-; gömül-;
fazlasıyla maruz kal-.
tufanlarda b.- an déyil 060/11
b.- aram oğlumun gözyaşlarında
056/21
üreyində b.- aydım 220/22
merd b.- dı namerd üzdedi 230/19
b.- ıb ağuşunda bexteverliyin
215/16, 224/15, 240/02, 241/16
b.- ım téllerinin çiçek etrine
161/05, 161/25
dişi b.- mayanlar nələr söyleyib
166/27

batır-: (T.) bir şeyin içine indir-; daldır-
; mahvet-.
yorğunluq gölündə b.- dı bir it
079/22
b.- dılar sesini 115/04

bayaqdan: (T.) biraz evvelden,
önceden, deminden.
iclas gédır b. 089/05

bayatı: (T.) Azərbaycan halk edebiyatı
nazım şekillerindən biri.
yazılmamış b.+ lardan 100/01

bayır: (T.) binanın dışı, dışarı, açıklık yer.
b.+ da fırlanır qar boğanağı
129/14, 228/11, 244/11

bayraq: (T.) bir milletin, belli bir topluluğun veya bir kuruluşun simgesi olarak kullanılan, renk ve biçimle özelleştirilmiş, genellikle dikdörtgen biçiminde kumaş, sancak.
ağ b. tek yaş elendi gözümde
036/19, 072/10, 088/229, 088/317,
088/431, 090/102, 251/19
gözümde laleler b.+ a dönüb
145/23
o aylı ulduzlu qızıl b.+ ı 072/22,
088/100, 088/316
b.+ ları yandırır 113/15
b.+ ların kölgesi 085/09, 103/09

bayram: (T.) herhangi bir dini veya tarihi hadiseden dolayı kutlanan gün.
birge b. éhtişam 087/112, 197/01
könlümde b.+ dı bu ne büsatdı
059/14
sağ ol ana b.+ ın mübarek 034/14,
170/16
bugün b.+ ındır 034/01, 034/02,
034/15, 170/04, 170/17

bayram ét-: (T.) kutla-; çok sevin-.
hamı b.- ecek 087/101

bazar: (Far.) pazar, alışveriş yapılan yer.
dostluğu vér vérim b. örtülü
117/37
baxıram her yanda açıq b.+ dı
238/12

be: (T.) hayret, şaşkınlık bildirir.
bilirsenmi b. kim ağlar hardasan
204/10

bebek: (T.) gözün ortasında bulunan, ışığa göre büyüyüp küçülebilen siyahlık.
söküler dan yeri b.+ lerimde
143/16
gizli nisgilin var b.+ lerinde 050/10

becer-: (T.) hizmet ederek, besleyerek yetiştir-.
qoy ekib b.- sinler 087/114

bed: (Far.) kötü, berbat, belalı.
ya qedemim b. heraylı ünlümü
057/11, 191/11, 198/15, 235/02
b.+ e nifretim vardı 095/08, 095/53

bedbext: (Far.+Ar.) talihsiz, bahtsız.
éle qarayığval b. ölkeyem 058/09,
078/16, 088/281, 090/43, 238/02,
239/10, 259/74
sen orda b.+ sen men burda
bedbext 239/10

beden: (Ar.) beden, gövde.
mütenasib b.+ i 140/14

behane: (Far.) sebep, delil; sahte sebep.
bu da bir b.+ di 067/01, 067/09

behmen vetenoğlu: kişi adı, Behmen Vetenoğlu.
b.+ na 011/01

behs: (Ar.) sohbet, konuşma; bir şey hakkında etraflıca durma.
bildim b. serheddi var 134/57
b.+ in serhedlerini 134/74

behse gir-: (Ar.+T.) münakaşaya gir-, tartışmaya başla-.
yaman b.- irler 087/11

behs éyle-: (Ar.+T.) konuş-, sohbet et-; münakaşa.
öceşib b.- me 134/47

bexşiş: (Far.) bahşiş, fazladan verilen para.

v. ne yağma nedir 134/115

bexş éyle-: (Far.+T.) bağışla-, ver-.
mene b.- din o gündən béle 159/20

bext: (Far.) talih, kismet.
hele b. getirir yüyrekdi atın
120/24, 239/09, 255/13
bu da bir talédi b.+ di nedise
228/16
b.+ i ayaq üstedi 090/124, 140/19
kömür b.+ im kömür gözüm baxar
héy 023/17
bir bahar çiçeyi düşüb b.+ ime
187/02
dünya sirrdi sen b.+ imin sirrisen
200/31, 214/20
b.+ in qarasına neler déyirsən
050/23, 211/05, 254/17
öz b.+ ine yuxularda gülürsən
200/19

bextever: (Far.) mutlu, şanslı, talihli.
néce b.+ dim néce gözeldin
215/12, 241/12
gözleyenin varsa sen b.+ sen
224/29

bexteverlik: (Far.+T.) mutluluk, şanslı
olma.
batıb ağuşunda b.+ in 215/16,
241/16

bextever ol-: (Far.+T.) mutlu ol-.
b.- asan bir gün göresən 224/21
éle bil bir anlıq b.- du 079/18

bextiyar: (Far.) mutlu, bahtlı, talihi açık.
b. sanaram bu ömrü günü 164/11
hesed çekdim b.+ a neyleyim
191/09
göresən eşqimde b.+ ammı 162/23
ağanız bas déyir b.+ sınız 259/13

bextiyarlıq: (Far.+T.) mutluluk.
azadlıq b. 086/55
b.+ a 089/92

fikrimde éllerin b.+ ı 145/13,
079/36

bél: (T.) bedenin ortası; ayakla basarak
yere batırmak suretiyle toprağı
kazmakta kullanılan bir alet.
b. ile yéri yarıram 237/10
ocaqlar çatıldı her an b.+ imde
037/11
b.+ imi qıran dünyadı 249/12
orda céyran qayaların b.+ inde
011/15, 177/09, 177/10, 259/11
qollarım b.+ inden doymaz 257/03
minib at b.+ ine razı ibadlar
259/65

bela: (Ar.) felaket, müsbet; gam, keder.
sen belasan gizlin b. 221/05
sévimli kederdi şirin b.+ dı 195/03
bu éle b.+ dır bir çaresi yox 212/04
duyurdum her b.+ nı 095/13
sen b.+ san gizlin bela 221/05
allahın b.+ sıdı 090/93
balası b.+ ya döndü 077/19

belalı: (Ar.+T.) eziyet, ıstırap dolu;
eziyet ve ıstıraba maruz kalmış.
b. qafasından 088/57

bél bağla-: (T.) güven-, inan-.
ona béle b.- ma 126/03
b.- maq olmur bahara yaza 007/15

béle: (T.) böyle, bu türlü, bunun gibi, bu
kadar.
bu da b. bir dövrü zamandı
011/04, 024/12, 025/01, 025/02,
025/04, 036/16, 044/03, 044/05,
044/33, 044/35, 045/13, 049/16,
053/06, 054/01, 054/02, 054/04,
054/06, 054/10, 080/36, 088/380,
089/101, 089/22, 096/77, 120/02,
120/03, 120/06, 120/31, 123/40,
126/03, 134/34, 134/35, 134/37,
134/69, 134/97, 137/45, 140/50,
141/37, 145/19, 145/31, 147/12,
159/20, 164/07, 171/15, 172/33,
175/06, 177/07, 189/03, 192/21,

194/14, 194/15, 194/17, 200/08,
215/07, 216/10, 216/16, 218/10,
218/11, 218/12, 224/28, 229/21,
237/05, 240/12, 241/07, 256/03,
259/34

bu géce ne yaman uzandı b.
025/42, 158/10

bele-: (T.) bebeği sar-, kundakla-; bula-
qeriblik qelbini bürüyer b.- r
153/07
hicrana b.- yib atdın üstüme
049/15, 229/17

béle béle: (T.) böyle, bu türlü, bunun
gibi, bu kadar.
b. işler var 141/36

bélece: (T.) böylece, bunun gibi,
tamamen bu şekilde.
b. gözünde ölür héyretin 117/20,
121/13, 134/78, 169/22, 178/33,
216/06, 216/08, 239/06

beledçi: (Ar.+T.) yol gösteren, bir yeri
iyi tanıyan.
senden uzaqlarda b.+ m ölüm
073/10

béleden bele: (T.) bir taraftan öbür
tarafa; bu yandan öbür yana.
hele at oynadın b. 259/12

belen-: (T.) sarın-, kundaklan-
çiçeye güle b. 005/16
b.- di vüqarıma 095/27

belen: (T.) dağ yamacında bir bölüm
saha.
hele qalıb néçe b. 183/15
çok b.+ ler aşmışam 105/12

belge: (T.) halk arasındaki adete göre
söz kesilen kıza damat adayının
evi tarafından yollanan yüzük, baş
örtüsü vs.; tarlaların sınırını
gösteren işaret.
apardı b. kimi 098/39

beli: (Far.) evet; hay hay.

b. xalqın arzusu 089/35, 134/216,
134/224, 137/04

belke: (Ar+Far.) belki, olabilir, umulur;
hatta.

b. de yol bu qatardan qıسادı
001/10, 027/01, 027/10, 031/14,
035/15, 035/17, 044/17, 044/21,
044/23, 045/08, 048/21, 075/32,
078/05, 078/07, 078/17, 088/390,
090/174, 092/12, 117/26, 120/26,
124/27, 129/11, 132/17, 132/18,
143/20, 146/19, 149/01, 149/04,
149/13, 163/04, 166/16, 177/12,
181/15, 182/05, 192/16, 192/17,
192/18, 193/10, 193/11, 199/14,
200/11, 200/12, 200/14, 200/16,
200/21, 200/25, 200/33, 214/03,
216/12, 223/01, 223/04, 223/05,
229/23, 229/25

ümiddi b.+ di hele gümandı 099/19
elvida elvida qara b.+ ler 150/21
menim pöhreleyen b.+ me deyme
099/21
arzun xatiredi b.+ n xatire 238/14

belli: (T.) açık, meydana olan, malum.
qanın temiz déyil b.+ di adın
120/15, 138/34

belli ol-: (T.) ortaya çık-, meydana çık-,
bilin-.
b.- acaq size 090/20

bem: (Ar. bamm) müzikte kalın ses.
b.+ de oxuyuram hanı zilim yox
246/30
b.+ i zilinden uca 251/13

bembeyaz: (T.+Ar.) bembeyaz, çok
beyaz.
orda üfüqlerin rengi b. 131/01,
131/02

bend: (Far.) bağ, ip, düğüm; mec. ilgi.
birce hime b. idi 048/05

birce hime b.+ di hirsin acığın
016/14
kesdi b.+ i bereni 174/11
düşdüm benövşe b.+ ine 199/12
bereleri b.+ leri 084/20

bend-bend: (Far.) boğum boğum, halka
halka; bölüm bölüm.
paramparça böyle b. 029/41

bende: (Far.) kul, köle.
hem b. hem allaham 096/84,
252/04

bendeniz: (Far.+T.) bendeniz, köleniz,
alçak gönüllülük göstererek ben
yerine ve köleniz anlamında
kullanılan bir söz.
qonaq ol b.+ e 139/07

bende sal-: (Far.+T.) ele geçir-, hapset-.
benövşe b.- dı 098/17
gözlerin gözümü b.- ıbdır 186/10

beniz: (T.) yüz, çehre, surat.
bağların saralıb solub b.+ i 035/04
sévdim saçlarını ay b.+ ini 159/07
bir solğun b.+ iydi 087/05

benizi sol-: (T.) gücünü yitir-, sağlık
sorunu ol-.
güneşin b.- ubdur béle 045/13

benövşe: (Far.) menekşe.
b. çiçekler boynu bükülü 017/13,
098/17, 199/12, 200/24, 213/10,
215/08, 225/30, 225/46,
229/11, 229/13, 229/14, 240/24,
241/08
dumanda röya tek iten b.+ m
229/01
ölsem gül getirme gel b.+ msen
208/16
qerib b.+ sen daşlarda biten 219/07
göyerdi b.+ si 115/34, 115/49

benövşelen-: (Far.+T.) menekşe aç-.
boş mezar güllenir b.- ir 225/34

benze-: (T.) benze-, bir şeye benzer
veya onu andırır ol-.
birbirine b.- meyr bu ay o ay
009/08
b.- yirsen o ağörpek 189/12

benzet-: (T.) bir şeyde başka şeye
benzeyen yönler bul-, benzet-.
b.- me b.- me héç kime meni
222/14

beraber: (Far.) birlikte.
menimle b. ibadet éyle 222/08

beraberlik: (Far.+T.) aynılık, eşitlik;
birliktelik.
b. azadlıq 088/349, 090/139

berbad ol-: (Far.+T.) dağıl-, viran ol-,
bozul-; mahvol-.
yandı könlüm b.- du 235/32

bere: (T.) av beklenen yer; çıkış yeri,
yol.
b. uğundu gétđi 012/10, 012/11
b.+ lerden hay vérdi 115/47
b.+ leri bendleri 084/20
kesdi bendi b.+ ni 174/11
ovçu b.+ ye yatdı 012/07

beri: (T.) bu tarafa, bu yana; bu tarafta
olan.
hele o vaxtdan b. 096/71

berk-berk: (T.) sert sert, katı, sağlam.
dışleyib b. sıxır 089/09

bes: (Far.) yeter, kâfi, elverir.
déyirsen ki ömür yarı b. hanı
011/22, 044/12, 049/18, 050/25,
080/21, 080/43, 080/49, 080/55,
080/61, 080/69, 080/76, 084/40,
088/148, 089/105, 089/131,
089/85, 089/88, 089/97, 098/76,
098/79, 100/21, 134/219, 156/38,
168/09, 176/13, 190/09
b.+ di üç uşağın var 138/41, 254/26

besdirin: (Far.+T.) emir şeklinde
kullanılır ve yeter, kâfidir anlamı
taşıır.
éh b. siz allah 089/73

besim: (Ar.) güleç.
soyuq şefeqlerin éle b.+ di 229/20

besle-: (T.) yetiştir-; kalbinde sakla-,
hisset-.
qaynar baxışlarla b.- me meni
056/11

beslen-: (T.) yedirilip içiril-, bakıl-.
b.- en qurbanlar mübariz olub
259/68

beste: (Far.) bir müzik eserini oluşturan
ezgilerin bütün.
bilmem kimin b.+ sidi 232/08

béş: (T.) beş sayısı.
bu tayda b. dostun yoxdu bunu yaz
015/24, 023/06, 023/07, 080/22,
086/71, 137/27, 162/31, 172/11
her b.+ den üçüyle qanlı bıçaqsan
016/04
béş barmağın b.+ i de 086/71

béşik: (T.) bebekleri sallayarak
uyuttukları yer.
boş b. yéllenir budaqlarında
045/09
b.+ de körpesinin 087/34
o vaxt b.+ im 134/07
bucağı ocaqsız eli b.+ siz 259/35

béşillik: (T.) beş yıllık.
dostlar bu b.+ de 089/31

béş-on: (T.) beş on, az, önemsiz
miktar.
oturub b. nefer 087/07, 104/04,
105/04, 156/14, 156/41

béter: (Far.) daha kötü, çok kötü.

qürbeti ölümünden b. déyibler
108/07
gürzeden b.+ sen 122/13

betn: (Ar.) karın.
bir gözelin b.+ inde yol gelirsən
200/17
azadlığı b.+ indeydi 076/08,
076/12, 076/18, 076/23

bey: (T.) büyük, zengin, ileri gelen
adam.
birisi kasıb b. biri başağa 246/28
ağaya üz tutaq b.+ e bilmirem
246/29
o gün canavar b.+ in 119/42
bu b.+ ler yol kesir heddi aşır
246/22

beyaz: (Ar.) beyaz, ak.
b. téllerimde açılır seher 025/15,
037/06, 127/23, 206/02, 251/21

beyazlaş-: (Ar.+T.) beyazlan-.
qara teller b.- ar dağda qar kimi
158/06

beyen-: (T.) benimseyip öv-, bir şey
hakkında iyi düşünceye sahip ol-.
baxsan meni b.- di 140/30
özümü b.- medim 136/13, 200/06
üzde ağız büzüb b.- medise 228/18
b.- mediyim söze 134/68
oxu b.- mesen yandır oduna
068/12, 160/12
b.- mir bu torpağı 119/68, 126/21

beyenil-: (T.) benimsen-, seçil-.
quzular b.- di 169/24

beyquş: (T.) baykuş.
özüm de ki b.+ am 096/03

beylik vér-: (T.) bey olarak seç-.
sene b.- irem 096/79

béz-: (T.) usan-, bıç-.

- coşqun dalğalardan b.- ib géderem
056/15, 116/21, 240/16
b.- mişdik bu şirlerin 119/26
- bézar:** (Far.) usanmış, bıkmış, bezmiş.
bu namerd sürgünden çoxu b.+ dı
238/10
- bezdır-:** (T.) bıktır-, usandır-.
her an b.- erdi o 178/06
- beze-:** (T.) süsle-, güzelleştir-.
göylerini tüstülerle b.- diler 116/15
çox rengleyib b.- yib 090/135
évleri b.- yir kağız çiçekler 259/59
- bezen-:** (T.) kendini süsle-; güzel giyin-.
tebiet b.- di güller tezeter 151/06
ulduzlarla b.- ib 146/07
- bezik-:** (T.) bık-, usan-.
vetenden b.- ib doyanlar ne çox
108/33
- be'zen:** (Ar.) ara sıra; bazen.
qışda çiçekleyir b. ağaclar 007/22,
049/10, 051/04, 051/08, 087/14,
134/107, 134/155, 134/30, 162/22,
178/19
- bıçaq:** (T.) bıçak, kesme aleti.
arxadan vurulan bir b. kimi
052/06, 052/22
- bığ:** (T.) bıyık.
ağarır dağların saqqalı b.+ ı 035/22
- biclik:** (Far.+T.) hile, düzen, dalavere,
düzenbazlık.
b. élm savad oldu 235/31
- biç-:** (T.) biç-, kes-.
oraqlayıb b.- dikce 090/127
çox ekdiler b.- diler 134/145,
134/146
zemi b.- en qadınlar 138/74
gézeni b.- ib tökür 088/442
bir b.- meli idiler 119/09
- biçare:** (Far.) çaresiz, zavallı, mazlum,
aciz.
b. vetenim bölüm bölümdü 026/41,
088/254, 088/277, 090/78
- biçil-:** (T.) yarıl-, kesil-.
gizlinde hemişe zemim b.- di
071/08, 115/16
b.- dim döyüldüm sovruldum
canım 231/08
- biçim:** (T.) ölçü, büyüklük; yapı.
heresi bir rengde bir b.+ dedi
092/02
her şeyi bir rengde bir b.+ dedir
025/19
- biçin:** (T.) tahılı, otu tırpan, orak vs. ile
biçmek işi.
héy ekinde b.+ de 089/58
- biçinçi:** (T.) ot veya tahıl biçen adam,
bu işte çalışan adam.
b.+ ler hakkında ballada 172/01
- biqerar:** (Far.+Ar.) kararsız.
bir b. oturmuşdu yaman günde
156/09, 156/24
- bihal:** (Far.+Ar.) takatsiz, yorgun;
kendini kaybetmiş.
yorğun b. kimi çox uzaqlarda
219/09
- bihal ol-:** (Far.+Ar.+T.) kendini kaybet-
; bayıl-.
yéne b.- acaq 111/12, 114/11
- bihuş ol-:** (Far.+T.) bayıl-, kendini
kaybet-.
qoy éle b.- um 256/15
- bil-:** (T.) bir şey hakkında bilgi sahibi
ol-, haberdar ol-; anla-; hisset-;
tanı-; ümit et-.

öz eşqinde b. ki haqsan 062/08,
 065/14, 086/68, 088/146, 088/157,
 090/66, 134/182, 212/10, 213/12
 b.- dim ağlaya ağlaya 014/05,
 029/31, 060/12, 134/233, 134/243,
 134/244, 134/246, 134/247,
 134/248, 134/251, 134/252,
 134/56, 134/57, 134/58, 134/59,
 134/61, 134/62, 180/12
 indi b.- din nedir qan 088/116
 ağlayırmı gülürmüdü b.- emmedim
 156/33
 b.- emmerem b.- emmerem
 024/05, 147/05
 bu sirleri b.- en kim 086/42,
 090/177
 alemleri qata b.- er 081/02, 081/04,
 081/10, 081/12, 111/20, 111/22,
 111/24, 111/26
 yeqin qanadları çıxa b.- erdi
 141/23, 141/25
 baxa b.- eremmi gören sabaha
 025/16, 136/18, 218/07
 néce qaça b.- erik 087/69
 dörd bəş ala b.- ermiş 137/27,
 137/29, 137/31
 éh sen öz kéfinde hardan b.- ersen
 188/08
 b.- esen yoluna kim ise baxır
 224/03, 224/04, 224/06, 224/07,
 224/31, 224/32
 seni işıq b.- ib uçdum yéline
 010/06, 080/72, 088/303
 yandır qoy b.- im ki yoxdu
 gülşenim 068/14, 160/14
 bir cındır xanım var b.- ir ner seni
 016/06, 017/25, 085/05, 103/05,
 162/15, 162/17, 162/19
 b.- irem dizimi daş aparacaq
 022/36, 034/07, 034/20, 120/11,
 140/76, 161/12, 170/09, 170/22,
 212/12
 men çekenini b.- irsenmi 065/03,
 088/212, 098/32, 122/16, 204/10,
 211/03
 onu yuvasından qopara b.- lem
 056/07, 056/09, 216/15, 216/17
 ölmüş b.- me mavi mavi 060/17

alem yata b.- medi 086/05,
 089/109, 138/111, 138/137,
 139/32, 139/39, 139/41, 142/10,
 142/16, 174/38
 birbirmizi tanımadıq b.- medik
 200/04
 bu vaxtın elinden qaça b.- medim
 007/02, 007/04, 095/36, 095/48,
 140/60, 155/06, 159/12, 159/14,
 176/19, 176/21, 185/12, 185/17,
 208/01
 sen benim dilimi b.- medin qardaş
 176/17
 déye b.- mediyin neğmen sözünem
 107/18
 b.- mek olmaz bu heyatdı qardaşım
 011/25, 076/55, 137/76
 déye b.- mem imanlıqsan 221/16,
 232/08
 dédim ayrılığa döze b.- merem
 053/02, 055/01, 055/06, 055/11,
 055/16, 055/23, 072/15, 072/17,
 162/03, 162/05, 162/35, 162/37
 üzün b.- mesem de könlün bir şüşə
 213/11
 barı b.- mesinler birbirimize
 214/24
 uça b.- meyecekdir 087/126,
 087/128
 sen meni unuda b.- meyeceksen
 196/04, 196/08, 196/12, 196/16
 men seni unuda b.- meyeceyem
 208/05, 208/09, 208/13, 208/17
 birden döze b.- meyib 139/42
 quş da kéçe b.- meyir 084/07,
 216/21
 ayıra b.- meyirdim 134/236
 b.- meyirik yol yaxınımı uzaqımı
 001/05
 payız külekleri soldura b.- mez
 017/03, 017/05, 076/75, 076/77,
 088/125, 088/133, 258/04
 zara gelib döze b.- mir dözüüm de
 023/15, 050/13, 079/10, 088/162,
 105/29, 230/27
 balalar b.- mirdi kötek sirrini
 079/23

babam giléylendi yéye b.- mirem
002/02, 022/09, 022/11, 025/07,
025/09, 033/03, 033/05, 033/09,
033/13, 038/11, 038/13, 038/23,
038/25, 044/13, 048/11, 049/20,
057/10, 069/26, 069/29, 070/03,
070/05, 080/34, 080/37, 084/35,
084/38, 088/311, 110/48, 110/51,
138/48, 145/27, 145/30, 190/03,
190/05, 191/10, 198/18, 198/19,
198/20, 246/01, 246/03, 246/05,
246/09, 246/13, 246/17, 246/21,
246/25, 246/29, 246/33, 256/20
bir yol kéçe b.- mirik 084/10,
084/12, 084/15, 097/03, 097/05,
143/20, 168/28, 168/32
sen döne b.- mirsen 038/35, 240/07
insan b.- se köledir 081/01, 081/05,
081/07, 081/09, 081/22
b.- sem men qışdayam sen
bahardasan 050/04, 068/03,
068/23, 068/31, 144/09, 160/03,
160/19, 216/14

bildir-: (T.) haber ver-, ilan et-, anlat-;
hissettir-.
aleme b.- di şehidler 083/09
men ona b.- erem 082/18
b.- ibdir heddimi 134/31

bile-bile: (T.) bildiği hâlde, kasten,
bilerek.
bütün renkleri b. 184/18, 196/11,
212/21

bilet: (Fr.) bilet, bir yere giriş için
gerekli olan belge.
burda b. bir ömürden bahadı
001/08

bilin-: (T.) malum ol-, belli ol-; anlaşıl-.
din imanı b.- mir 089/16, 089/18,
089/20, 089/22

bina: (Ar.) yapı, ev; temel, esas.
sen başdan b.+ dan yıxılı évsen
218/08
axır ki bir b.+ nı 086/93

dağılıbdır b.+ sı 087/93

bir: (T.) bir sayısı; birlikte; eşit, aynı.
burda bilét b. ömürden bahadı
001/08, 001/09, 001/13, 003/02,
004/33, 005/21, 005/29, 005/31,
006/03, 006/04, 006/05, 006/09,
006/10, 006/11, 006/12, 006/16,
006/18, 006/22, 006/28, 006/30,
007/30, 008/23, 010/12, 010/26,
011/04, 012/02, 013/02, 013/10,
015/01, 015/04, 015/15, 015/18,
015/19, 015/20, 015/21, 015/28,
016/06, 017/02, 017/04, 017/06,
017/08, 017/22, 018/04, 018/10,
022/21, 022/43, 022/49, 023/08,
023/16, 025/11, 025/19, 026/21,
028/15, 029/06, 029/23, 029/35,
029/48, 031/02, 034/08, 034/12,
034/13, 034/17, 036/03, 036/17,
037/10, 037/13, 038/05, 038/13,
038/20, 038/40, 040/05, 041/06,
042/16, 043/07, 043/17, 044/06,
044/19, 044/21, 045/03, 045/07,
045/15, 045/22, 045/23, 047/07,
047/10, 047/21, 048/01, 048/02,
048/04, 048/08, 048/12, 048/15,
050/16, 050/21, 051/03, 052/02,
052/04, 052/06, 052/14, 052/22,
052/23, 052/29, 056/13, 057/04,
059/15, 060/16, 062/07, 063/13,
067/01, 067/09, 068/09, 068/10,
068/24, 068/28, 069/22, 069/34,
070/27, 072/01, 072/12, 072/17,
072/18, 072/20, 072/25, 075/52,
076/15, 076/28, 076/36, 076/47,
076/79, 077/09, 077/16, 079/02,
079/03, 079/05, 079/09, 079/14,
079/20, 079/21, 079/22, 079/24,
084/23, 085/14, 086/10, 086/38,
086/52, 086/64, 086/72, 086/93,
087/05, 087/06, 087/110, 087/44,
087/74, 087/82, 087/98, 088/160,
088/186, 088/202, 088/203,
088/225, 088/229, 088/242,
088/252, 088/259, 088/263,
088/330, 088/402, 088/406,
088/419, 088/432, 088/444,

088/447, 088/453, 088/53, 088/72,
089/94, 090/108, 090/122,
090/164, 090/169, 090/170,
090/171, 090/175, 090/58, 090/85,
090/86, 092/02, 092/10, 092/13,
095/03, 095/17, 095/57, 096/06,
096/30, 096/31, 098/03, 098/05,
098/14, 098/30, 098/42, 098/46,
098/51, 098/58, 098/80, 099/06,
100/20, 104/02, 104/23, 104/26,
108/14, 108/35, 108/37, 109/03,
109/12, 109/20, 109/30, 109/31,
116/06, 116/19, 118/02, 119/09,
119/52, 119/83, 119/86, 119/92,
120/06, 120/28, 122/02, 123/38,
124/02, 125/08, 125/19, 125/25,
125/30, 125/31, 125/34, 127/08,
127/28, 129/22, 131/03, 131/07,
133/05, 134/100, 134/103,
134/148, 134/158, 134/159,
134/180, 134/21, 134/229,
134/237, 134/85, 134/93, 134/95,
135/27, 137/02, 137/101, 137/70,
137/73, 138/119, 138/121,
138/151, 138/67, 138/80, 138/84,
139/24, 140/02, 140/03, 140/55,
140/74, 141/21, 141/35, 143/01,
143/11, 145/09, 145/30, 146/02,
150/02, 150/04, 152/01, 152/07,
153/12, 154/10, 154/18, 155/12,
156/05, 156/08, 156/09, 156/22,
156/24, 157/05, 158/03, 158/05,
159/16, 160/09, 160/10, 161/18,
162/29, 164/08, 164/12, 165/06,
165/23, 166/32, 168/07, 168/23,
169/02, 169/20, 170/10, 170/14,
170/15, 170/19, 171/15, 172/11,
172/14, 173/07, 174/05, 174/19,
174/35, 174/43, 175/02, 175/05,
175/09, 176/01, 176/06, 176/20,
176/25, 178/12, 178/22, 178/27,
179/12, 180/06, 180/14, 181/08,
182/04, 184/01, 184/03, 184/11,
184/23, 187/02, 189/06, 189/14,
190/12, 190/19, 190/20, 191/04,
192/03, 192/21, 192/32, 194/03,
194/08, 195/11, 195/13, 196/15,
197/04, 197/08, 199/01, 199/03,

199/04, 199/05, 199/09, 199/13,
199/17, 199/21, 200/13, 200/14,
200/17, 200/26, 200/28, 200/47,
202/19, 203/04, 204/01, 204/07,
204/13, 205/06, 207/10, 210/03,
212/04, 212/15, 212/18, 212/20,
213/11, 214/08, 218/03, 219/10,
219/12, 220/16, 221/01, 221/02,
222/04, 223/04, 223/05, 223/12,
224/04, 224/17, 224/21, 224/32,
225/03, 225/11, 225/15, 225/21,
225/26, 225/28, 225/33, 225/44,
225/47, 227/01, 228/11, 228/16,
233/02, 233/04, 233/10, 234/13,
234/14, 234/19, 236/01, 236/02,
236/05, 236/06, 237/02, 237/04,
237/05, 237/16, 239/03, 240/09,
244/02, 244/04, 246/32, 247/12,
247/20, 247/27, 248/03, 248/16,
248/17, 248/18, 251/28, 252/13,
252/20, 253/06, 254/11, 255/08,
256/02, 256/03, 256/32, 256/33,
257/12, 258/04, 258/08, 258/09,
259/117, 259/118, 259/14, 259/30,
259/56, 259/83, 259/84, 259/90
hamsı b.+ di qardaş bacı 030/11
yaxına uzağa b.+ e on idin 125/07
b.+ i bizim 088/347
b.+ ik cemik 075/38
uydun çevrendeki olan b.+ lere
223/10
quzular ayrılmaz yamacdan b. an
151/10
b. anda qanıma qeltan édersen
072/08, 162/07
qelbimin işığı yansa b. anlıq
025/40, 079/18, 086/53
qocanın b.+ anlığa 090/48, 139/33
qalx b.+ ı qat qara öküz 253/17
meni b. defelik itireceksen 052/09,
088/146, 088/210, 138/148
héy b. ucdan qazırlar 090/11
here b. yana gétđi 096/52
b. yol biz de gülek zalım 063/09,
084/10
gel b.- yola gelek zalım 063/05
atmışdım b. yolluq onu sözümde
059/11

bir az: (T.) azıcık, az miktarda; çok az
bir zaman.
bu g ce uzansa uzansa b. 025/34,
088/423, 088/83, 113/19, 115/17,
124/06, 124/07, 156/16

bir azca: (T.) azıcık, az miktarda.
b. alçaltdılar 115/22, 115/23,
124/06, 124/10

bir bir : (T.) teker teker, ayrı ayrı.
b.  ze  ıxacaq 090/18, 098/11

birbiri: (T.) karşılıklı olarak bir diğeri.
barı bilmesinler b.+ mize 214/24
qırdıq b.+ mizi 088/271, 096/48,
200/04
b.+ ne benzemeyir bu ay o ay
009/08, 087/108
hamı b.+ ne 089/38
qovur b.+ ni aylar fesiller 007/16,
087/120

birbirini y -: (T.) birbirine kötülük et-;
birbiriyle tartış-.
b.- yirler 087/15

birce: (T.) yalnızca, yalnızca bir, tek;
hiç olmazsa.
b. udum su içib 005/33, 010/04,
010/13, 015/19, 016/14, 028/08,
036/01, 036/02, 040/13, 048/05,
059/03, 080/07, 098/40, 120/35,
123/32, 124/04, 138/05, 140/34,
152/23, 161/13, 167/04, 168/31,
184/07, 229/15, 240/13, 256/14
barı b.+ anlıq 005/05
barı b.+ a 005/13

birden: (T.) beklenmeden, aniden.
ne gördü ne oldu dayandı b.
079/15, 079/39, 088/452, 139/42,
156/26

birden bire: (T.) bk. **birden**.
başladı b. 119/87

bir fikirde ol-: (T.+Ar.+T.) aynı fikirde
ol-.
b.- sunlar 119/53

birge: (T.) birlikte, beraber.
ya b. gelek dünyaya 063/12,
087/112

biri: (T.) bilinmeyen bir şahıs, birisi; bu
değil öbürü, başkası.
b. vardı 076/02, 076/03, 079/34,
087/20, 087/24, 087/28, 087/38,
088/128, 088/129, 088/130,
089/95, 110/47, 110/48, 140/06,
232/01, 246/18, 246/28
gecelerin b.+ nde 086/03, 204/05
b.+ nin quyuğu b.+ nin başı
008/20
b.+ niz çarpayıda 088/81, 088/82
belke  le bu qızlardan b.+ sen
200/33
b.+ si heqiqet b.+ si nağıl 110/42,
216/02, 246/28
başqa b.+ sinin yazılması yox
208/07

birinci: (T.) birinci, ilk sırada olan; ilk.
b. k lge 095/02, 135/01, 136/10,
138/02

bir kökden su i -: (T.) aynı kaynaktan
beslen-, aynı boydan soydan gel-.
b.- ib böyüsek de biz 166/18

bir köynek aralan-: (T.) biraz uzak kal-
, ayrı d ş-.
torpaqdan b.- mışam 117/03

birlik: (T.) bir ve tek olma,
bölünmezlik.
b.+ i gösterib  llere 083/12

bir nefese i -: (T.+Ar.+T.) aralıksız,
arkası kesilmeden, tek seferde i -.
b.- di 138/118

birteher: (T.+Ar.) bir şekilde.

- çoxu yola vérir b. seni 016/07, 025/17
- birteher ol-:** (T.+Ar.+T.) bir başka şəkəle
gir-, şaşır-, şaşırıp kal-.
güldü qaşqabağı b.- du 079/16
- bissimillah:** (Ar.) Allah'ın adıyla.
b. déyirler 122/09
- biş-:** (T.) piş-, yenecek hâle gel-;
tecrübe kazan-, mükemmel hâle gel-.
ürek tonqalımda b.- di sözlərim 228/23
söz ürekde b.- enler 080/45
yoğrulmada b.- mededi 009/23
- biş-düş:** (T.) yemek, yemek pişirmə işi.
néçe cür b.+ ü var 006/26
- bit-:** (T.) tamamlan-, sona er-; tüken-;
neticelen-; yetiş-, yeşer-.
sen ağla mənim çün güllər b.- ecek 240/21, 240/24, 256/35
doğranır pöhreler burda b.- eli 028/14
uçrumda b.- en velesdim 032/06, 100/04, 219/07, 229/11
ömrüm b.- ene qeder 220/07
ot kökü üstündə b.- er déyiblər 108/09
sual b.- ir qamış kimi 075/10, 075/16, 075/44, 085/11
ha gédirem bəş addım yol b.- meyrir 023/07, 117/31
sen b.- mez yol kimi çox uzaqlarda 219/13
b.- miş çevresində derdi qubarı 225/27
b.- sin derdi qubarı 209/08
- bitir-:** (T.) yetiştir-, yeşert-.
yéne veles b.- di 115/39
yöremde çinarlar b.- mişəm mən 166/25
- biz:** (T.) birinci çoğul şahıs zamiri.
- b. haçandı minmişik bu qatara 001/02, 017/07, 017/18, 051/02, 052/12, 052/18, 055/04, 063/09, 075/34, 087/121, 087/30, 087/58, 088/182, 088/193, 088/195, 088/197, 088/236, 088/380, 088/381, 089/78, 090/67, 093/08, 117/32, 134/171, 134/173, 134/194, 139/04, 143/03, 143/05, 143/18, 149/14, 150/07, 150/10, 150/18, 150/19, 166/18, 168/48, 172/10, 177/15, 177/23, 200/02
qem éleme b.+ de de var bu adət 132/20
b.+ den uzaqdakılar 031/06, 084/26, 088/122
sesin gelib b.+ e çatdı qardaşım 011/03, 029/27, 063/08, 087/66, 088/317, 098/52, 134/128, 134/135, 139/06, 198/18
bu yol b.+ i hara çekir göresən 001/06, 001/11, 001/16, 001/22, 023/09, 055/03, 065/11, 084/26, 084/36, 087/37, 088/269, 168/11
b.+ im ağ günlərə bağışlayıbımış 069/19, 075/55, 086/79, 086/80, 086/81, 086/82, 086/91, 087/127, 087/62, 088/10, 088/100, 088/11, 088/12, 088/13, 088/228, 088/331, 088/333, 088/335, 088/339, 088/343, 088/345, 088/347, 088/350, 088/84, 096/30, 098/67, 119/69, 134/199, 138/86, 149/12, 168/22, 214/22
bağ b.+ imdi 088/337, 088/341, 134/198, 134/199
bu tanklar b.+ imdise 084/31
b.+ imki niye yoxdu 080/24, 080/27
adın b.+ imkidi işin özgenin 120/25
éle bil ki b.+ imle 096/36
b.+ lerdese hele de 138/93
hesret qoyub b.+ leri 119/33
o göyde b.+ se yérde 088/179

boğ-: (T.) nefes almasına engel ol-,
sınırla-
b.- du onu azadlığı 077/05, 077/20,
077/21
neyise b.- maq isteyir 076/64
istiler b.- urdu dağı aranı 228/02

boğanaq: (T.) boğucu hava.
bayırda fırlanır qar b.+ ı 129/14

boğaz: (T.) yemek borusunun başı ve
nefes borusunun ön kısmı, boyun.
b.+ dan çıxmayan 123/34
haqqın b.+ ı kendirde 004/29
sözüm b.+ ımda qaynayıb daşır
246/24

boğul-: (T.) hava yetersizliğinden dolayı
nefes alama-
tentiyyə b.- ubdu 090/145

boxça: (T.) içine çamaşır, elbise vb.
koyup sarılan dört köşe kumaş,
bohça.
bir b. xatireyem 090/164

bol: (T.) çok, oldukça fazla.
mehsul b. 006/07, 109/25, 172/19
aza qané olmur b.+ a sığışmır
124/09

bombalan-: (T.) üzerine bomba
yağdırıl-
b.- mış xaraba şəhər kimisen
243/01

boran: (T.) rüzgarlı kar ve yağmur.
orda nələr nələr b. qar yağış 069/16
b.+ da yağışda dumanda çəndə
008/04, 253/20
gül çiçəklə qarşılayır b.+ ı 132/19

boru: (T.) demir, lastik, plastik, cam
vs.'den yapılan içi boş silindir.
b.+ dan südə axacaq 089/32

bostan: (Far.) kavun, karpuz, salatalık
gibi sebze ve meyvelerin
yetiştirildiği tarla.
bağ bəle b. bəle 089/101
b.+ ı bağca bağdan 134/238
saralıb b.+ ım uralanmışam 117/05

boş: (T.) içinde hiçbir şey olmayan.
b. bəşik yəllənir budaqlarında
045/09, 088/293, 098/50, 123/48,
225/26, 225/34, 235/26
gördü daha içi b.+ du 077/08

boşal-: (T.) boş kal-; yağ-; iradesizlik
göstər-
bu çuvala b.- dı 090/74, 098/71
herdən öz özünə dolur b.- ır 124/14
sen gahdan dolursan gah b.- ırsan
216/11
b.- mış papiros qutusu 019/12
bulud tek b.- san dər qəm itəcək
240/23

boşalt-: (T.) bir şeyin içindikileri
çıkarıp boş hâlə getir-; yükünü
indir-
şimşəklerin hirsini ora b.- dı 202/11

boş çıx-: (T.) boş çık-, karşılık bulma-
b.- dı üz tutdum kime 014/14

boş qal-: (T.) boş kal-, boşal-
b.- madi yurdları 115/21

boşluq: (T.) boş yer; yumuşaklık.
üreyində bir b. var 077/09, 171/13

boy: (T.) uzunluk, yükseklik.
bir b.+ da olmalıdı 086/72, 090/76,
119/52, 119/57
yére soxulmuşdu b.+ lar 205/08
b.+ u biraz kiçildi 115/17, 124/02
daşlara baxıram b.+ umdan uca
044/15
bir qarış b.+ un var 122/02

boya-: (T.) boya sür-, renklendir-;
daldır-, gark et-.

b.- dı dan yérine 128/10
b.- sın dodağını 005/26
qanla b.- yarlarmı 088/95
qan ile b.- yıblar 088/59

boya: (T.) renk vermek için kullanılan
bir tür sıvı karışım.
o rengler o b.+ lar 134/239

boyan-: (T.) renklen-, boyu ile örtül-;
gark ol-.
gécem kırmızıya b.- acaqdır
025/37, 150/05
dünya ateşe b.- ar 127/27
bir özge b.- dı séçe bilmerem
072/17, 172/03
ışığına b.- ır 137/67

boyasız filansız: (T.+Ar.+T.) boya
sürülmemiş; temiz, saf.
b. görüm çöhreni 161/15

boy at-: (T.) büyü-, boyu uza-.
böyü b. sév élini obanı 234/11
çinar tek b.- ib ucalsam da men
166/02, 166/34
çiçekler b.- ır üzü payıza 007/17,
089/41, 091/12

boy-buxun: (T.) boy bos, vücut yapısı.
b. éynekli gözler éynidi 110/44
necedi b.+ u 078/04

boylan-: (T.) boynunu uzatıp, başını
çıkarıp bak-; bakın-; görün-.
ne benim yoluma melul b.- an
239/02
ordan şe'rlerim b.- ar baxar 143/17
xeyaldan yıxılıb b.- ib baxsam
229/12
herden yazıqyazıq b.- ır göye
079/06
yollara b.- ırdı 048/19
b.- ırsan sen ay kimi uzaqdan
204/11
b.- mağa gözümmü var 041/18,
173/19
b.- maqdan gözüm doyub 147/11

her yana b.- mazlar 134/185

boynuburuq: (T.) mazlum, mahzun,
zavallı; zavallı bir şekilde.
baxırlar b. 084/30

boynubükük: (T.) bk. **boynuburuq.**
dinme b. benövşe kimi 229/14

boynubükülü: (T.) bk. **boynuburuq.**
benövşe çiçekler b. 017/13

boynun(u) ey-: (T.) hüznü bir hâl al-.
heyetde b.- en bir ağac 047/10
orda qızılgül tek b.- ersen 225/45

boyu: (T.) boyu, boyunca.
deryaz alıb çemen b. laylayam
036/07, 177/35

boyun: (T.) vücudu başla birleştiren
kısım; “boynuma”, “boynumda”
şeklinde üzerime, üzerimde
anlamında.
b.+ u teker topuydu 178/04
qoy benim b.+ uma bütün baballar
026/04, 026/40
dolanma b.+ umda durur qılinc tek
246/02
b.+ unda ne vardı qoparıb qırdı
253/15
nedir b.+ undakı çekilmez derdin
253/08

boyun ey-: (T.) bk. **boynunu ey-.**
bir tikeye b.- en 247/27
vardır kölgeline b.- enler 091/14
b.- ib bir taléye bir paya 200/13

boy vér-: (T.) büyü-, boy at-; boy veya
uzunluk olarak eşit ol-.
derelerden b.- di 115/45
qebirden b.- en sedadı belke
035/15
yaşıl alov kimi b.- mişem men
166/31

boz: (T.) toprak veya deve tüyü
renginde olan; alacalı renk.
baxdı b. divarlara 088/50, 088/71,
109/17, 119/16, 253/14

bozat: (T.) boz renkli at.
b. nالن itirdi 179/10

bozqır: (T.) ağaçsız ve susuz ova, step.
adı gözel bir b.+ a 210/03
b.+ da éh neler açığ 210/07

bozqurd: (T.) birçok Türk destanında
yer alan kutsal hayvan, bozkurt.
atam tanrı anam b. 029/13

böl-: (T.) bir şeyi parçalara ayır-, bölük
et-.
derdini dağ ile b.- dü dağ çayı
142/17
derdimizi b.- ek zalım 063/03
b.- emmedik derdimizi 065/12
derdin menle b.- emmezsen 061/12
kim b.- üb yurdumuzu 084/13
yéne tezedden b.- ürlér 249/03
öz özünle b.- ürsenmi 065/13

bölük: (T.) parça; bir sürü, bir grup.
her obada bir b. 084/23

bölüm-bölüm: (T.) parça parça, hisse
hisse.
dünyada neyim var b.+ dü 026/05,
026/41, 084/06, 141/19

bölün-: (T.) parçalan-, küçül-;
paylaştırıl-, bölüşürül-.
b.- se de bir élimiz 029/48
bir çayla ikiye b.- üb veten 015/04,
015/28, 023/10, 023/11, 023/12,
141/06, 141/07, 141/08, 141/09

böyle: (T.) bu türlü, bunun gibi.
paramparça b. bend bend 029/41,
084/06

böyür: (T.) vücudun omuzdan kalçaya
kadar olan sağ ve sol tarafı.

sonra b.+ ü üste düşmüş süd
dolçaları 236/04

böyü-: (T.) hacim ve miktar olarak art-,
genişle-; art-, güçlen-, şiddetlen-;
boyu uza-, yetiş-.
b. boyat sév élini obanı 234/11
b.- dü vezifen artdı imkanın 125/10
b.- dükce aralandım özümnden
036/20, 136/01
b.- düm böyüdükce 136/01, 136/05
onun kölgesinde b.- mek olmur
094/05
ağaçlar b.- mür kenddeki kimi
117/10
b.- müşem bir sirr kimi 248/03
bir kökden su içib b.- sek de biz
166/18
sen darıxma b.- yüb 082/20,
091/12, 125/22, 169/29

böyük: (T.) nitelik ve ölçü olarak
büyük olan; yaşça birinden fazla
olan; çok şiddetli.
b. imdad olacaq 087/136, 087/48,
088/49, 089/02, 090/33, 090/71,
094/01, 102/02, 134/46, 138/70,
138/92, 140/11, 149/13, 222/07
kiçik barmaq b.+ den 086/73
meni anlamadın bu derd b.+ dü
053/14, 102/04
özünden b.+ e héy üz ağartdın
176/14
b.+ lerin yanında 134/179, 183/12

böyük-zad: (T.+Ar.) büyük, önemli
kimse.
b. déyilsen ki 138/56

böyürtikan: (T.) böğürtlen.
çiyelek b. 005/25

böyüt-: (T.) büyümesine yardım et-;
yetiştir-.
uşaq doğ uşaq b. 140/47
ala qarğa elinizden bala b.- mez
109/11

bu: (T.) işaret sıfatı veya zamiri.

biz haçandı minmişik b. qatara

001/02, 001/04, 001/06, 001/07,
001/10, 001/11, 001/16, 001/22,
003/02, 003/08, 004/01, 004/03,
004/05, 004/09, 004/13, 004/16,
004/17, 004/21, 004/25, 004/30,
004/35, 004/40, 004/43, 004/44,
005/09, 005/35, 006/25, 007/02,
007/12, 007/30, 008/06, 008/11,
008/16, 008/18, 008/21, 008/22,
008/26, 009/03, 009/04, 009/06,
009/08, 009/16, 009/18, 010/18,
011/04, 011/25, 011/26, 011/27,
014/02, 015/08, 015/13, 015/16,
015/17, 015/24, 018/11, 019/17,
022/16, 022/17, 022/23, 022/40,
022/41, 023/04, 023/09, 025/01,
025/02, 025/04, 025/34, 025/42,
026/01, 026/07, 026/13, 026/19,
026/25, 026/26, 026/31, 026/37,
026/43, 027/11, 028/03, 028/05,
028/09, 028/13, 028/17, 029/31,
029/39, 029/47, 031/02, 031/03,
033/10, 034/26, 036/21, 036/22,
038/14, 038/18, 038/27, 040/10,
040/15, 042/02, 042/03, 042/05,
042/09, 042/13, 042/17, 042/21,
044/06, 045/25, 046/08, 050/25,
052/20, 053/04, 053/11, 053/14,
054/09, 057/09, 057/12, 057/14,
059/14, 060/10, 062/04, 063/04,
067/01, 067/09, 068/07, 069/34,
070/02, 070/04, 070/13, 070/20,
075/07, 075/08, 075/13, 075/17,
075/19, 075/22, 075/32, 075/60,
076/07, 076/14, 076/58, 076/75,
079/09, 079/26, 079/32, 079/42,
080/38, 080/39, 080/44, 080/50,
080/56, 080/58, 080/59, 080/62,
080/64, 080/74, 082/11, 084/25,
084/27, 084/31, 084/35, 084/41,
084/42, 086/23, 086/27, 086/42,
086/49, 086/63, 086/83, 086/88,
086/90, 087/20, 087/30, 087/53,
087/65, 087/77, 087/94, 088/111,
088/118, 088/131, 088/133,
088/137, 088/138, 088/139,

088/140, 088/143, 088/170,
088/173, 088/188, 088/205,
088/206, 088/211, 088/219,
088/221, 088/276, 088/302,
088/312, 088/317, 088/320,
088/325, 088/382, 088/384,
088/385, 088/386, 088/387,
088/388, 088/389, 088/437,
088/78, 088/82, 088/93, 088/99,
089/31, 089/71, 089/72, 089/95,
090/100, 090/101, 090/133,
090/159, 090/161, 090/175,
090/22, 090/26, 090/63, 090/69,
090/71, 090/74, 090/75, 090/77,
090/85, 090/86, 090/87, 090/88,
090/94, 090/95, 091/04, 093/05,
093/07, 093/12, 094/04, 094/12,
094/16, 095/36, 095/48, 096/26,
096/77, 098/64, 098/70, 098/77,
099/13, 100/06, 106/02, 107/04,
108/18, 108/43, 109/08, 111/04,
111/06, 111/09, 114/03, 114/05,
114/08, 115/01, 115/20, 115/32,
115/53, 115/60, 115/68, 115/69,
115/72, 116/22, 116/27, 117/12,
118/06, 118/07, 119/109, 119/26,
119/30, 119/38, 119/49, 119/68,
119/72, 119/78, 122/20, 123/05,
125/32, 125/34, 127/02, 127/04,
127/18, 127/26, 127/30, 127/32,
128/01, 128/09, 128/13, 128/17,
128/21, 129/03, 129/16, 129/19,
129/28, 132/09, 132/17, 132/20,
132/24, 134/08, 134/104, 134/124,
134/143, 134/172, 134/198,
134/255, 134/60, 134/63, 134/66,
134/97, 135/17, 135/18, 135/22,
135/24, 135/26, 135/32, 136/23,
138/06, 138/47, 138/48, 138/50,
138/70, 140/37, 140/50, 140/53,
140/59, 140/61, 140/68, 140/69,
141/04, 141/11, 141/12, 141/18,
141/27, 141/35, 146/20, 149/14,
155/06, 156/39, 157/10, 157/15,
160/07, 162/27, 162/31, 164/11,
165/01, 165/03, 165/21, 166/05,
166/16, 166/37, 167/07, 167/11,
167/15, 167/16, 167/19, 167/23,

167/27, 168/43, 169/29, 170/04,
 170/17, 170/28, 171/10, 171/15,
 172/10, 174/22, 174/28, 176/23,
 176/25, 186/04, 186/06, 187/08,
 188/01, 188/02, 188/14, 191/12,
 191/14, 192/07, 192/09, 194/12,
 194/17, 195/02, 195/04, 195/08,
 195/09, 195/12, 195/16, 196/13,
 198/02, 198/08, 198/13, 200/02,
 200/08, 200/33, 201/11, 201/13,
 204/03, 204/08, 211/01, 211/07,
 212/04, 212/14, 213/05, 213/13,
 214/07, 214/21, 214/26, 214/28,
 215/01, 215/02, 215/06, 215/10,
 215/14, 215/15, 217/03, 221/19,
 222/09, 225/06, 225/13, 225/35,
 227/03, 228/14, 228/16, 230/10,
 230/25, 234/04, 234/18, 235/19,
 237/05, 238/03, 238/08, 238/10,
 238/16, 239/09, 240/04, 240/11,
 240/14, 240/15, 240/16, 241/01,
 241/02, 241/06, 241/10, 241/14,
 241/15, 243/03, 243/12, 246/04,
 246/05, 246/08, 246/11, 246/14,
 246/16, 246/17, 246/22, 247/03,
 247/13, 247/21, 248/23, 251/07,
 251/35, 252/20, 252/23, 252/29,
 253/09, 253/13, 253/21, 253/22,
 253/23, 253/25, 254/03, 254/22,
 255/13, 256/07, 256/28, 258/11,
 258/15, 259/03, 248/09, 259/10,
 259/105, 259/113, 259/115,
 259/117, 259/14, 259/17, 259/22,
 248/26, 259/39, 259/44, 259/49,
 259/57, 259/72, 259/74, 259/78,
 259/81, 259/83, 259/84, 259/85,
 259/98, 260/12
 belke de ölüm b.+ dur 031/14,
 081/14, 088/171, 224/28
 b.+ na ne ad vérek gétme uzağa
 015/14, 116/33, 117/26, 149/04
 vetensiz olanlar b.+ ndan halıyam
 076/77, 108/24, 119/82, 122/06,
 138/111, 257/09
 yoxsa b.+ nlar yalandı 087/63,
 087/73, 089/62
 qoy qızlar düşünsün b.+ nları barı
 051/15

bu tayda bés dostun yoxdu b.+ nu
 yaz 015/24, 088/210, 142/10,
 196/11, 212/21
 neyi haqqoldu b.+ nun 088/150,
 088/97, 182/05

bucaq: (T.) köşe, genellikle bir yer;
 uzak yer.
 sévdiyi b.+ da yatacaq lele 125/33
 yurdumun her b.+ ı 174/42, 259/35

budaq: (T.) ağaç veya bitkilerin
 gövdelerinden ayrılan kollarının
 her biri, dal.
 göyerib b. kimi 088/421, 176/11
 yad b.+ a calanmışam 041/13,
 140/75, 173/14
 şair yaşıl b.+ da 088/430
 o göyeren b.+ dan 088/424
 ağacların b.+ ı 005/27, 088/426,
 108/08
 şümşad b.+ ımda göyerelemeyib
 166/29
 ayrı düşdüm b.+ ımdan 041/08,
 173/09
 doğra b.+ ımı kölgeme deyme
 099/03, 099/22
 bir quş qonmur b.+ ına 189/06
 quşlar b.+ ımdan hele köçmemiş
 017/16
 b.+ lar göylere hayqıran eller
 035/10, 228/10
 kesir şiv b.+ ları 088/456
 min péyvend olunub b.+ larıma
 166/07
 boş bésik yéllenir b.+ larında
 045/09

budaq-budaq: (T.) daldan dala.
 gezir b. qarışqa kimi 124/20

budan-: (T.) budakları kesilmek veya
 kısaltıl-.
 min yol b.- mışam şarxalanmışam
 166/06

buğda: (T.) buğday.
 püşpüşe ekdirib b. götürün 259/41

bu gedişle: (T.) böyle giderse, böyle devam ederse.
b. 089/87

bugün: (T.) içinde bulunulan gün.
b. bayramındır 034/01, 034/02, 034/15

bugünkü: (T.) bugün yapılan, bu güne özgü olan.
b. qezétlerde 090/08

buxar: (Ar.) kömür, odun vs.'nin yanmasıyla oluşan gaz.
senin b.+ ında alışan ocaq 040/16, 157/16

buxov: (T.) otlamak için bırakılan atların ayağına takılan demir, pranga.
b.+ lar xaltalar var 105/24

buxun: (T.) boy.
bir boyda bir b.+ da 119/52

bula-: (T.) lekele-, bulaştırıp pislet-; sağa sola oynat-, sallat-.
şırvana şırvana quyruq b.- yan 198/10, 253/04
pelengler quyruq b.- yır 235/06

bulaq: (T.) yerin altından kaynayıp çıkan su menbai, pınar, kaynak.
gah durulub axır sısqı b. kimi 009/07, 088/449, 185/06, 251/09, 252/18
b.+ ı qurumadı 115/31
bir b.+ ın gözlerinde yaş kimi 200/26
ayrılıq neğmesi çalır b.+ lar 035/27, 127/06
b.+ ları yéne de 115/51, 142/04
çoşan b.+ larım derdim azarım 099/12
b.+ ların gözlerine çen düşüb 132/13

bulan-: (T.) berraklığını kaybet-; hissizleş-, sıkıntılı hâle gel-.
üreyi b.- ırdı 088/304
derya kimi b.- ma 134/190

bulanıq: (T.) şəffaf, duru, temiz olmayan.
çoşmuş sélleler tek b. 205/07

bulanlıq: (T.) şəffaf, duru, temiz olmayan.
b. sél kimi axır vaxt zaman 108/25, 178/27

bulaş-: (T.) bat-, lekelen-; karış-.
men torpağa b.- mışam 248/06

bulud: (T.) atmosferdeki su damlacıkları ve buz taneciklerinin görülebilir yoğunluk kazanmasıyla oluşan, biçimleri, yükseklikleri ve yol açtıkları hava olaylarıyla birbirinden ayrılan yığın, bulut; herhangi bir şeyden oluşan yoğun yığın.
seher dolu günorta gün axşam b. 009/02, 022/08, 029/10, 046/03, 046/05, 046/09, 046/13, 047/15, 064/10, 109/18, 159/11, 179/15, 194/08, 202/08, 228/06, 236/02, 240/23
ay girib b.+ a şö'lesi sönüb 025/30, 210/01, 229/06
b.+ lar asım asımdı 004/06, 039/04, 149/08, 246/26
b.+ lara millener 251/08
baxar b.+ lardan ay xumar xumar 043/18, 166/04, 166/36, 210/10
axan b.+ ları say 005/20, 028/04, 028/07, 079/39, 115/57
doğub b.+ ların şimşeklerinden 027/03
ah hansı eşqinse b.+ larından 159/17

bulud-bulud: (T.) bulut bulut.
ahım qalxıb b. köç éyler 023/02, 045/14

buludlaş-: (T.) bulutlan-, bulutla
kaplan-.
birden göyler b.- dı 156/26

bur-: (T.) düz bir şeyi kıvrır-.
qolumu b.- an dünyadı 250/04

bura: (T.) burası, bu yer.
b. qoruqdu déme 005/11, 088/189,
138/46, 138/84, 156/38, 214/26
b.+ da bilét bir ömürden bahadı
001/08, 002/11, 007/24, 011/07,
011/14, 011/16, 023/01, 023/13,
028/14, 041/06, 044/09, 044/24,
047/03, 047/06, 047/27, 047/30,
058/03, 075/05, 084/17, 088/214,
088/60, 089/94, 090/67, 101/02,
138/12, 153/17, 166/19, 166/21,
168/13, 173/07, 177/16, 186/17,
239/05, 239/10, 248/25
sabah b.+ dan baş alıb géderem
088/201, 089/110, 090/149,
090/81, 109/03
sen varsansa b.+ dasansa utanma
200/32
b.+ dayam 043/22
uşaqlığım decelliyim b.+ daydı
hanı 109/09
b.+ dır dünyanın qurtaracağı
044/14
b.+ larda çathaçatdı qardaşım
011/05
b.+ nın sükutu qulaq batırır
044/02, 044/32

burax-: (T.) bir şeyin düşmesine,
gitmesine imkan hazırla-; salıver-.
b. bu suyu qardaşım 004/16,
004/43, 056/02, 056/22, 138/47
havaya b.- dılar 119/11

buruq: (T.) petrol kuyusu.
dalğalara b. ekib gözlediler
116/14, 116/37
tenha b.+ ların géce neğmesi
168/01

burulğan: (T.) şiddetli rüzgar
neticesinde burularak yükselen
kar, toz bulutu.
tufandan b.+ dan 111/25
tufandı b.+ dı 134/166

burulğun: (T.) girdap.
bu deryadı b.+ dı axındı 011/26

burun: (T.) alınla üst dudak arasında
bulunan, çıkıntılı, iki delikli
koklama ve solunum organı, burun.
b.+ u qulağı varmı 082/08
b.+ un girmeyen yére 134/160

buynuz: (T.) bazı hayvanların başında
bulunan, tırnaqsı bir maddeden,
uzun, kıvrık veya çatallı korunma
organı, boynuz.
tepel kellesinden b. çıxarır 259/67
düşür qoçun b.+ ları 004/19
b.+ u var b.+ u 085/17
şiri b.+ unda kabab éylerdin
253/07

buynuzlu: (T.) boynuzu olan.
b. qoçun héyfi 134/50

buynuzsuz: (T.) boynuzu olmayan.
b. qoçda qalmaz 134/51

buyruq: (T.) emir, hüküm, ferman.
bir vaxt her b.+ umu 095/57
odur ki b.+ unu 138/68

buyur-: (T.) emir ver-, emret-.
b. çağır öz kiçiyin uşağın kimi
109/04

buz: (T.) soğuktan donmuş su.
qayaların b. salxımı 021/02,
022/50, 115/09, 212/08, 214/13,
252/15
eriyir şimal b.+ ları 004/20
eriyer nurunda qem keder b.+ um
072/13

buzbulaq: (T.) soğuk su.

bir b. başında 005/31

buzlaq: (T.) çokça buz saklanan yer.
sévginle göm meni b.+ larına
240/18

bükül-: (T.) katlan-, eğil-
qanunlara b.- üb 113/05

bülbül: (Far.) bülbül kuşu.
b. küsüb bağ sozalıb 063/07,
096/18, 098/16, 132/08
vurnuxur dövrendə şeyda b.+ ler
073/07
gülüm var b.+ üm var 137/89
qefesde oxuyan söz b.+ ümdü
026/17
b.+ ün nalesi laylaya dönüb
025/32, 043/15, 096/56, 108/42

büllur: (Ar.) şəffaf, parlak bir taş;
şəffaf, parlak.
b. ruhumuza düşən güvesen
016/11, 050/20, 221/07, 254/14,
209/06, 213/02

bürü-: (T.) her tarafını bir şeyle sar-,
ört-.
alemi etrin b.- yecek 244/08
qeriblik qelbini b.- yer beler
153/07
qeriblik b.- yüb cığırı izi 035/02,
151/02
b.- yür yolu izi 141/32

bürün-: (T.) örtün-, kaplan-.
b.- dü qerenfil güllere 083/10
sözünə fikrine b.- eceyem 196/07
etirsiz bir çemene b.- müş qar idi
236/06
b.- üb yatırırq qara qemlere 246/12
laykaya b.- übdü 098/62
her şey b.- übdür çene dumana
033/11

büsət: (Ar.) belirli usullere göre
tertiplenmiş eğlence.
o toy hanı b. hanı 003/19

könlümde bayramdı bu ne b.+ dı
059/14

büsbütün: (T.) tamamen.
deyişib b. meni fesiller 145/04

bütövlük: (T.) bütünlük.
yérde b.+ ü men qehet gördüm
141/03

bütün: (T.) herkes; tek parça; tamamen;
baştan başa.
unut b. dünyanı 005/06, 026/04,
026/40, 087/50, 088/101, 089/100,
089/129, 090/118,
094/02, 108/34, 119/04, 129/26,
138/22, 143/08, 156/18, 184/18

böyük: (T.) boyutları, benzerlerinden
daha fazla olan (somut nesne).
kölgem özümde b.+ dü 102/01

C

cabbar: (Ar.) kişi adı, Cabbar.
bülbülün c.+ ın sesi vetendi 108/42

cadar-cadar: (T.) çatlak çatlak, yarık
yarık, her tarafı yarılmış.
susuz c. torpaq kimi ydin 176/02

cahan: (Far.) cihan, dünya, alem,
kainat.
insan emeliyle c. kimidir 143/02
belke hele gelmemisen c.+ a
200/16

calaq: (T.) bir bitkinin başka bir bitkiyle
aşı neticesinde büyümüş kısmı.
c. é'tibarsız olar 041/14, 173/15
néçe reng péyvendler néçe c.+ lar
166/28

calan-: (T.) aş yapı-; bağlan-, eklen-.
qor c.- ır 089/66
yad budağa c.- mışam 041/13,
173/14

camaat: (Ar.) halk, topluluk.
c. arasında 138/57
c.+ ın içinde 178/13

can: (Far.) hayat, varlık; güç, kuvvet;
beden; insan.
könül çoxdu c. rahatdı qardaşım
011/13, 040/04, 041/10, 089/37,
173/11, 220/11, 239/03
bir baladı bir c.+ dı 169/02, 169/20
éle bil c.+ ı var nefesi yoxdu
079/07
menim her addımda c.+ ım alansan
010/14, 025/05, 087/28, 088/327,
137/108, 207/13, 210/09, 231/02,
231/04, 231/08, 233/11, 233/13,
234/03, 240/03, 247/07, 248/22,
260/01
sen c.+ ımda olaydın 220/12
menim ruhumsan c.+ ımsan turan
233/06
sen onun ruhu o c.+ ın ola 224/25
senin xeyalında c.+ ında menem
196/02
c.+ ındaydı 076/09, 076/13, 076/24
bu c.+ lardan qorun qardaş 247/13
çıxıb gétidin bir c. kimi 207/10

can at-: (Far.+ T.) bir şeyi elde etmək
için gereğinden fazla ilgi göster-
hemişe sabaha c.- mışam men
135/30

canavar: (Far.) kurt; vahşi.
c. dine bilmir 105/29, 119/42
döndüm kor c.+ a 095/54
qoyunlar c.+ ın 119/93
xortdanla c.+ la 134/25

cancan: (Far.) yakınlık, samimiyet
göstermek için söylenen sevgi
sözü.
mene c. déyen dostum hemdemim
157/04, 187/05

can évi: (Far.+T.) çocukluk; ana rahmi.
ışığım c.+ mdedir 248/07

canhacan: (Far.) yürekle, muhabbetle,
okşaya okşaya.
yaman c.+ san zamanla vaxtla
125/26

canına düş-: (Far.+T.) canına düş-,
başına bela ol-, huzursuz et-.
sessiz xerçeng kimi c.- dün 121/04

canını al-: (Far.+T.) öldür-.
ezrayıl c.- a 133/08
néçe yol néçe yol c.- dın 219/04
gédirsən c.- ırsan 252/06
c.- mısın quru kölgeyem 058/07

canına od düş-: (Far.+T.) yanıp kavrul-
; endişeye düş-.
éle bil ki c.- ür 089/65

canı üşürgelen-: (Far.+T.): canı tez;
mec. kulağı dilek.
c.- di 089/112

canı yan-: (Far.+T.) acı-, merhamet et-.
kulaka c.- ır 087/45

canlı: (Far.+T.) diri, sağ.
c. cansız ne ki var 119/51

cansız: (Far.+T.) diri olmayan, ölü.
olmalıymışam c. 088/167, 119/51

can vér-: (Far.+T.) ölmek üzere ol-;
mec. hayata döndür-.
merdler döyüşde c.- di 230/09
varlığı c.- er giléyin üste 192/35

cavab vér-: (Ar.+T.) sorulan soruya
karşılık ver-.
c.- mişem axı 134/170

cavan: (Far.) genç.
saçları perişan dalgın bir c. 079/02,
082/13, 088/22
c.+ ken saçlarıma den düşübdür
155/04
bizim c.+ lar ise 138/86

- menden çox c.+ san dëmëm tayımsan 213/08
- cavid:** kişi adı, Hüseyin Cavid.
oğul oğul c. c. 152/04, 152/06, 152/25
- caynaq:** (T.) pençe.
éh taléyin c.+ ında yorğun üzgün 201/12
- cedd:** (Ar.) büyük, ata, dede, ecdat.
gösterin c.+ ini şorsatanlara 259/20
- cehennem:** (Ar.) dini inanışlara göre günah işleyenlerin öldükten sonra ebedi olarak kalacakları yer.
c. olsun her şey 137/74, 240/12
- celal:** (Ar.) büyüklük, ululuk.
bu c. çoxunu kamına çekir 259/57, 259/78
göylere ucalan c.+ ına bax 259/92
- celil:** (Ar.) özel isim, kişi adı, Celil Memmedguluzade.
sabirin c.+ in eşqi dileyi 108/41
- cellad:** (Ar.) ölüm cezasına çarptırılanların ölüm cezasını uygulayan kişi; merhametsiz, acımasız.
o c. rehberinse 090/45
qanıçen c.+ ları 088/105
- cem:** (Ar.) bir şeyin toplamı, toplu.
birik c.+ ik 075/38
- cenab:** (Ar.) hürmet ve saygı ifadesi olarak kullanılır, sayın anlamında.
biri déyir yox c. 087/24
- cenaze:** (Ar.) kefene sarınmış ceset, ölü.
gėden o c. éle senindi 192/19
c.+ si naxçıvana getirilmişdir 174/03
- cengin daşını at-:** (Far.+T.) savaşta tozu dumanı birbirine kat-, savaştan savaşa koş-, galip gel-.
c.- mışdım 029/36
- cennet:** (Ar.) dünyada sevap işleyenlere öbür dünyada Allah tarafından vaat edilen yurt; son derece güzel, manzaralı yer.
sensiz c. béle cehennem olar 240/12
dörd yanı c.+ di güldü çiçekdi 104/20, 240/11
- cenub:** (Ar.) dört ana yönden biri, güney.
c. küleklerinden 115/29
bir durna hesretli dönse c.+ dan 166/32
- céyran:** (Far.) ceylan.
orda c. qayaların bėlinde 011/15, 224/17
c.+ a gülle atdı 012/08
- ceza çek-:** (Ar.+T.) işlediğı suçā göre cezalandırıl-.
c.- ib şéssot alan 247/24
- cıdıra çıx-:** (T.) at yarıştır-; at yarışlarının yapıldığı meydana çık-.
yalan c.- ır 089/07, 089/13
- cığır:** (T.) yaya gidip gelmekle meydana gelen dar yol, cığır.
hava nemişkendi c. sürüşken 035/18, 159/03
qeriblik bürüyüb c.+ ı izi 035/02, 129/16
kesildi eşqimin ilk c.+ ları 051/17
yönü size düşür c.+ ların da 190/11
- cılğı:** (T.) temiz; yaş deri; yaş deriden tapılmış külāh.
atın c. papaqları 029/05, 029/46

cındır: (T.) tamamen eskiyip yıpranmış
elbise.
bir c. xanım var bilir ner seni
016/06
c.+ ından cin hürküdü 098/44

cıncırını çıkar-: (T.) sesini çıkar-,
susma-.
indi c.- ım néce 121/10

cır-: (T.) parçala-, yırt-.
cida c.- ır çuvalı 090/23

cırıl-: (T.) yırtıl-, parçalan-.
lap c.- sın köyneyin 005/30

cırtdan: (T.) çok ufak boylu, ufak tefek
adam; değersiz.
c.+ ların hedeleri 183/10

cib: (Ar.) elbiseye para, mendil gibi
şeyleri koymak için yapılan yer,
cep.
pénceyinin yan c.+ inde 019/11
c.+ leri 019/02

cida: (Moğ.) sivri, madeni uçlu eski bir
silah, mızrak.
c. cırır çuvalı 090/23, 090/40,
090/80
bu c.+ dan çuvaldan 090/26
çuvaldaki c.+ nı 089/133

cilid: (Ar.) cilt; kitap.
heqıqet c.+ inde 090/137, 090/138,
090/140, 090/141

cilovla-: (T.) başına dizgin geçir-,
yularla-; durdur-.
c.- maq gerekdir 087/83

cilvelen-: (Far.+T.) nazlan-, işvelen-.
c.- en göy méşeye 255/03
indi béle c.- ib özünden çıxma
158/10

cin: (Ar.) dinî inanışa göre duyularla
kavranamayan, insanlar gibi irade

ve anlama yeteneğine sahip, ilahi
emirlere uymakla yükümlü tutulan
yaratık, cin.
cındırından c. hürküdü 098/44,
250/07, 256/08

cinayet éyle-: (Ar.+T.) birini öldür-.
öldür bir şairi c. 222/04

cisim: (Ar.) beden.
c.+ im torpağına qarışa belke
229/25, 234/20, 240/03
c.+ in torpaqdadı adın adımda
107/15
c.+ ine çalınan paza şükür dé
253/11
c.+ inse qollarımda 220/03

ciyer: (Far.) iç organ.
etrini çekirdim c.+ lerime 215/05,
241/05

ciyeri yan-: (Far.+T.) çok üzül-.
ah c.- dı gözel 252/21

comerd: (Far.) (< cevan+merd) cömert,
mert.
basın c.+ leri tutun merdleri
259/05

coş-: (T.) şiddetlen-, çoğalıp kabar-,
dalgalan-; kendini kaybet-.
c. ay xezer daş ay xezer 116/34
c.- an bulaqlarım derdim azarım
099/12, 252/18
c.- muş séller tek bulanıq 205/07
c.- ub çağlamayır deli séllerim
037/04, 049/03, 089/70, 111/11,
114/10, 178/28, 234/10
biri c.- ur dayanın 087/38

coşqun: (T.) coşmuş, aşırı heyecana
kapılmış.
c. dalğalardan bézib géderem
056/15, 197/06

cöke: (T.) ıhlamur ağacı.
yéne c. yétirdi 115/40

meğrur palıdım c.+ me deyme
099/05

cür: (T.) tür, çeşit, kısım.
néçe c. biş düşü var 006/26
bir sözün néçe c.+ e 134/93

cüt: (Far.) tek olmayan.
bir c. qara gözün meni oyatdı
059/15, 066/02, 079/21, 184/03,
236/01, 236/02, 236/05, 252/13

cütbayraq: (Far.+T.) çift bayrak.
c. tek cüt xencerin bağrıma taxıb
066/02

Ç

çabala-: (T.) uğraş-, didin-.
çok çalışıb ç.- dım 030/16

çadır: (Far.) su geçirmeyen geçici
barınak.
qaçqına köçküne bir ç. yéter
259/30

çadralı: (T.) çarşafılı, çarşaf örtünmüş.
bu ç. kederler 088/389

çağ: (T.) vakit, zaman.
hayandadır bahar ç.+ ım 183/06
ömrün payız ç.+ ında 174/04
o ç.+ larım bir de döne gele of
036/03

çağ éyle-: (T.) dertsiz, kedersiz, mutlu
et-.
kéfinizi ç.- yen 168/20

çaqqal: (Far.) köpeğe benzeyen, leşle
beslenen yabani hayvan.
yarı quldur yarı ç. 247/15
ç.+ lar yaltaqlandı 119/23
ç.+ ları téyleyib 096/08

çağır-: (T.) sesle-; davet et-.
ister lap allahı ç. 004/12, 005/18,
047/05, 047/29, 109/04
o tayı bu taya ç.- an qağa 015/16
kömeye ç.- arsan 138/33
sonra iclas ç.- dı 119/54, 156/35
bir zaman ç.- dın milyon kere sen
070/27
ç.- ıb bir yere qara qulları 072/20
éle bil ç.- ır meni uzaqlar 035/29,
088/460, 108/30, 134/136
ç.- ırıq 168/39
veten ç.- ırlar bütün alemini 108/34
ç.- san sévincden uçub gelerem
208/10

çağla-: (T.) kaynayarak, köpürerek,
taşlara, kayalara çarparak ak-,
coş-, heyecanlan-.
çaylar kimi coşub ç. ağlama
234/10
emib bulaqları ç.- dı daşdı 142/04
coşub ç.- mayır deli sélleirim
037/04
üreyim qaynayar ç.- r 039/03,
043/15
harda qaldı o insafsız ç.- ya 036/10
derede susacaq ç.- yacaqdı 142/11
köksümde ç.- yan bu qeme deyme
099/13
men xudadan ç.- yanam 060/06
yaşıl yaşıl ç.- yır 088/450

çax-: (T.) birdenbire ışıq saç-, parla-.
ağrı dağda ıldırımlar ç.- ar héy
023/03
şimşekler oynasır ç.- ır déyesen
194/19
ıldırımlar ç.- ırdı 086/84

çal-: (T.) müzik aletiyle bir şey icra et-,
vur-.
bundan sonra ç.- a bilmez 076/77,
176/19
israfil surun ç.- acaq 250/09
mene köhne hava ç.- an dédiler
155/09

- gelerem ç.- dıgın sazın sesinde
164/03
atası ç.- dıgına 138/127
zefer ç.- ıb déyirsiz 089/90
ayrılıq neğmesi ç.- ır bulaqlar
035/27, 124/16, 250/07
téz téz ç.- ırsan 122/12
ç.- mır döyecleyir héy sarı simi
124/19
- çal-çağırılı:** (T.) çalgılı nağmeli, şenlikli.
ç. heyat hanı 003/18
- çal-çarpaz:** (Far.) çapraz şekilde.
sinesi ç. min serhed gördüm
141/05, 218/11
- çalxan-:** (T.) dalgalan-, kabar-; sağa sola
yat-.
o géce dalğalanıb ç.- dı 086/07
çoş hönkürüb çoş ç.- ıb heder olub
116/25
- çalı:** (T.) kaba ot, ağaça ot arası bitki.
ç.+ m yox çeperim yox 128/18
- çalın-:** (T.) vurul-; tıkırdatıl-.
cismine ç.- an paza şükür dé
253/11
- çalış-:** (T.) bir şeyi elde etmək için çaba
sarf et-, gayret et-.
ç.- dı yéyemmedi 098/78
ç.- dılar 172/40
çoş ç.- ıb çabaladım 030/16
- çanta:** (T.) deri veya kumaştan yapılan
ve içine bir şeyler konulan eşya.
çörek ç.+ sını géyib başına 104/10
- çap-:** (T.) parçala-, yar-; kaçıp git-.
çörek çün qılınca ç.- anlara bax
259/93
namerd gör ki ç.- ar talar 126/11
qoyunlar ç.- ıb talayır 004/36,
016/09, 024/10, 147/10, 246/15
qanadına sinib ç.- ır 177/34,
177/36
- talayıb ç.- maq isteyir 076/69
- çaphaçap:** (T.) sür ha sür; sür de sür.
minhamindir ç.+ dır 177/32
- çapıl-:** (T.) parçalan-, doğran-, yaralan-.
ç.- mışam talanmışam 041/12,
173/13
- çara:** (Far.) çare, çözüm yolu.
bu derdin ç.+ sında 138/06, 171/10
- çare:** (Far.) bk. çara.
yéne ç. buna qalıb 116/33, 225/15
bu éle beladır bir ç.+ si yox 212/04
- çaresiz:** (Far.+T.) çaresi olmayan; ister
istememez.
qınaq qalasında yalqız ç. 225/09
- çarpayı:** (Far.) kerevet, yataklık,
karyola.
biriniz ç.+ da 088/81
- çarpaz:** (Far.) çapraz, birbirini kesen,
haç şeklinde.
sinemin ç. dağı 067/12, 211/12,
254/20
- çaş-:** (T.) şaşırıp kal-, şaşır-.
hamı ç.- ıb el çaldı 088/400,
135/07
ç.- ıb qalıb hamı xudam 252/25
- çaş ol-:** (T.) şaşır-, hayrete düş-, ne
yapacağını bilme-
adam onda ç.- ar 134/186
- çat-:** (T.) ulaş-, var-; yetiş-; bir şeyin
zamanı gel-.
uçan xeyallara ç.- a bilmirem
025/07, 046/01, 046/02, 081/12
ç.- ardı tanrıya bu inadiyla 141/27
sesin gelib bize ç.- dı qardaşım
011/03, 095/29, 096/61
ç.- dım mekteb yaşına 134/81
ata gelib ç.- ıb oğlu yaşına 110/01,
110/02, 110/21, 125/11, 224/11

atası ç.- ıbdı onun yaşına 110/39
divardakı ç.- ları 088/459
ona daşım ç.- madı 134/235
şöhrete ç.- mamışdı 096/23
nese ç.- mır söhbetimde sözümde
023/14, 088/265, 246/09
teze ç.- mış olar on bés yaşına
104/08
allahlıq heddine ç.- mışdın lele
125/05

çat: (T.) çatlak, yarık.
divarlara ç. düşüb 088/425

çathaçat: (T.) karışık, karışıklık.
buralarda ç.+ dı qardaşım 011/05

çatı: (T.) urgan, kalın ip.
ala ç.+ dan qorxar 090/55

çatıl-: (T.) yakılmak için hazırlan-
(ocak).
ocaqlar ç.- dı her an béliimde
037/11

çatla-: (T.) yarıl-, bütünlüğü bozul-.
heyadan qönçenin dodağı ç.- r
043/13

çay: (T.) ırmak, nehir.
gah kükreyib mecrasını aşır bu ç.
009/06, 049/03, 134/85, 172/30,
204/12
atılmışıq sert axına gur ç.+ a
001/20, 007/27, 012/03, 063/11,
161/12, 255/04
indi sedlerini aşan bir ç.+ am
008/23, 135/11
coşqun ç.+ dım yavaşayıb
sénmişem 197/06
isteyim bir deli ç.+ dır 257/12
dağ ç.+ ı 142/02, 142/17, 142/19,
256/17
ç.+ ın kölgesinde yatma amandı
015/23
bir ç.+ la ikiye bölünüb veten
015/04, 015/28

ç.+ lar yavaşayıb sular durulub
035/26, 111/09, 111/17, 111/19,
114/08, 234/10, 247/18
méşenin ç.+ lara yağın yarpağı
035/08
ç.+ ların suları qandı 004/04

çayan: (T.) yılan.
hamı sene ç. déyir 122/17

çayka: (Rus.) devlet görevlilerinin
hizmetine tahsis edilmiş Rus
yapımı özel araçların adı.
ç. gele bilermiş 137/29

çehlim: (?) iz; yol.
itirdik ç.+ i izi 065/10
qovuşub ayrılan ç.+ ik izik 052/16
güllər açır ç.+ inde izinde 234/08

çek-: (T.) bir şeyi tutup kendisine doğru
hareket ettir-; bir şeyin dumanını
içine çek-; benze-; azap, sıkıntı
çek-.
ç.- di eteyimden oğlum atacan
002/10, 007/03
zirveye ç.- diler kor yapalağı
148/01, 148/02
kime oxşayacaq kime ç.- ecek
002/27
yollar ç.- en qadınlar 138/75
men ç.- eni bilirsənmi 065/03
ümid tutub elimizden ç.- ib gédirdi
109/13
aralığa ç.- ibler 084/02, 129/26
bu yol bizi hara ç.- ir göresen
001/06, 001/11, 001/16, 001/22,
089/63, 255/13
etrini ç.- irdim ciyerlerime 215/05,
241/05
sağlığına ç.- irem başıma 034/09
éh neler ç.- medin mene göre sen
070/26

çeki: (T.) bir şeyin terazide tartmakla
belirlenen ağırlığı.
üzür size teref ç. balalar 259/54
ç.+ si belke de otuz kilodu 124/27

çekile-: (T.) çekiç ile vur-, ez-.
ç.- yib ezerdi 090/128

çekil-: (T.) bir başka yöne doğru çekme işi yapıl-; yok ol-.
ç.- di göyümden çenim dumanım 059/08, 071/07
kölgede ç.- en şekil 104/01
gün gelir ç.- er bu qar bu sazaq 040/15, 127/02, 157/15
sen yoxsan ç.- ib here bir yana 038/20
nedir boynundakı ç.- mez derdin 253/08
ç.- se yolumdan gece qaranlıq 025/38

çekin-: (T.) herhangi bir sebepten dolayı bir şeyi yapmak isteme-.
qartal yélden ç.- ir 111/13, 111/14

çekme: (T.) çizme, bot.
ç.+ sinin üstünde 178/35

çeleng: (T.) çiçek ve yapraklarla yapılmış, çoğunlukla halka şeklindeki demet.
toxudular ç.+ ler 119/103

çemen: (Far.) yeşil otlarla örtülü saha, çayırılık.
Deryaz alıb ç. boyu laylayam 036/07, 187/07
ne gözəl yayılıb sürü ç.+ de 008/02, 132/24, 253/18
sükut kəşik çeker ç.+ e çöle 043/10, 236/06
ç.+ i bitmeyir gülü bitmeyir 117/31
qan ağlayar gül ç.+ siz 065/15

çem: (T.) tarz, usûl, yol.
vetenden dem vurur düşəndə ç.+ i 124/18

çen: (T.) sis, duman.
seherlər döşləri çulğalayan ç. 035/20, 040/06, 043/06, 055/05, 073/08, 075/24, 104/15, 135/03,

157/06, 167/09, 179/02, 183/14, 211/07, 217/03, 226/01, 233/04
boranda yağışda dumanda ç.+ de 008/04, 162/09, 253/20
ç.+ den gözüm su içmeyir 013/09
babam déyir gözüm ç.+ di 075/23, 078/14, 090/94, 096/39
her şey bürünübdür ç.+ e dumana 033/11, 141/33, 245/02
yéne ç.+ i dumanı 115/46, 228/03
gözde ç.+ im başda qarım 030/07, 059/08
başımızı qatır dumanın ç.+ in 120/23
hele de başında ç.+ ler dumanlar 216/19
dağ darıxar bil ki ç.+ siz 065/14

çen-duman: (T.) sis, duman.
ç. çekildi yol iz seçildi 071/07
her yan ç.+ dı her yan qarışıq 072/16

çeper: (T.) çit.
durur bir ç. kimi 138/67
hörükler kesildi ç.+ e döndü 051/13
çalım yox ç.+ im yox 128/18

çepik: (T.) alkış.
yağır ç. yağışı 089/30

çepiş: (T.) bir yıllık keçi yavrusu.
üzülmüş ç.+ den yoxdu xəberi 104/09

çeten-çeten: (T.) sepet sepet; mec. çok çok.
sual ç. yol ç. 141/10

çetin: (T.) zor, tahammül edilemez.
dağ çekme ç. ağıyam 061/07, 109/08, 119/82, 142/16, 165/19, 165/20, 176/23, 212/12
bir gün özün olmaq ç.+ di béle 120/06, 212/02

çetir: (T.) şemsiye, örtü.
ağaclar éle bil köhne ç.+ di 228/07

çevir-: (T.) bir şeyin durumunu, yerini
değiştir-.
il ç.- di 021/14

çevre: (T.) etraf, civar.
ç.+ mde bir dirim yoxdu 237/16
uydun ç.+ ndeki olan birlere
223/10
bitmiş ç.+ sinde derdi qubarı
225/27

çevril-: (T.) başka bir şəkə, hâle getiril-
alovum saçımnda ç.- di küle 228/24

çéyne-: (T.) yemek için ağza alınan bir
şeyi dişle kırıp ez-.
ç.- yib bal tek udur 081/16, 246/25

çix-: (T.) bir yerden uzaklaş-; doğ-,
görün-; yola koyul-; yeşer-; belirli
bir yükseklikte ol-.
ç. gét oğul 009/31, 056/03, 056/23
indi qaranlıqdan ç.- a bilmirik
097/05, 111/26, 141/23
bir dehlize ç.- acaq 087/110
ç.- aq bu qem qubardan 088/320
héç yana ç.- ammadı 174/10
buludlar bacandan ç.- an tüstümü
039/04, 108/03, 108/53, 134/87
güneş seher ç.- anda 088/107,
093/03, 113/12, 113/14
gelirem qarşıma ç.- anım yoxdu
038/01, 038/15
ağzından ç.- anları 096/44
dostların yanında ç.- ar paxırın
125/27, 224/27
azadlığa ç.- araq 096/50
gülse bu axından üzüb ç.- aram
240/14, 240/16
sabah sabah qanadımız ç.- ası idi
109/16
men köksünden ç.- aydım 220/20
ç.- dı qanadlarım uça bilmedim
007/04, 088/288, 088/289, 096/55,
159/06
tufandan ç.- dıq dédi 174/21
ç.- dım hebsxanadan 088/05

qaya vüqarları göyerib ç.- ıb
044/31, 056/20, 066/04, 087/96,
090/146, 110/45, 207/10, 235/11,
253/10, 255/07
düşmüşem kemende ç.- ılmaz oda
033/04
ç.- ın qabağıma görüşək indi
069/03, 069/05
dubaydan başvurub londondan ç.-
ır 259/61
gah gün ç.- ır gah qar yağır gah da
duman 009/17, 025/12, 117/21
benövşe tek sen qarşıma ç.- ırsan
200/24
indi béle cilvelenib özündən ç.- ma
158/10
yadımdan çıxmadı ç.- madı adın
071/11
tek yola ç.- maq nedi 140/41
ne vaxtsa göyerib ç.- malıyam men
022/42
kövrelib özümnden ç.- mayacağam
218/13
boğazdan ç.- mayan 123/34
güneş de qansız ç.- mır 088/109,
216/07
belke éle bu hesretten ç.- mısan
132/17
ç.- mışdım elifbalıqdan 069/25
ç.- mışiq azadlığa 088/194
burdan ç.- sam bir gédecek yerim
var daha 109/03

çixar-: (T.) meydana gel-; oluş-; uzat-.
tepel kellesinden buynuz ç.- ır
259/67
ilan tek dilimi ç.- malıyam 108/26

çixart-: (T.) bir şeyi bir yerden dışarıya
at-, uzaklaştır-; ulaş-.
daşı ç.- ammadı 090/173
azadlığa ç.- dı 088/103, 088/69,
100/11

çixış éyle-: (T.) toplantı, konferans gibi
yerlerde kürsüye çıkarak konuşma
yap-, bilgi ver-.
ç.- yenlere 089/69

çılpaq: (T.) çıplak, örtüsüz.
hamı ç. doğulub 119/76
qalxdı aclar ç.+ lar 086/11

çınqı: (T.) kıvılcım, parça, zerre.
içinde bir ç. varsa onu dan 214/08

çıraq: (Far.) her türlü aydınlatma aracı.
sen kırmızı donda qızıl bir ç.
072/12, 093/05, 093/10, 094/14,
111/14, 111/23, 168/07, 181/09,
220/14, 251/15
menim üreyimin ç.+ ı imiş 040/17,
072/21, 111/04, 114/03, 157/17
bir ç.+ ın altında 140/02
düzler lale ç.+ ını 021/13
ç.+ ları yandırır 113/16
ç.+ ların kölgesi 085/03, 103/03

çıraq-çıraq: (Far.) ışıq ışıq.
ümidlerim ç. 165/18, 201/04
bu qem üreklerde ç.+ dı 108/18

çirmala-: (T.) elbisenin kolunu veya
pantolonun paçasını sıva-
qollarını ç. 088/227

çırpıl-: (T.) bir şeyle vurularak tozu
çıkarıl-, temizlen-
daşlara ç.- an bir sazam daha
037/13

çırpın-: (T.) titre-, dövün-; kendini
kurtarmak için çabala-
ellerinde ç.- an 112/04
bağa yolum düşdü ç.- dı ürek
155/10, 156/34
o géce ç.- ırdı 086/16

çirtla-: (T.) tomurcuklanmaya, çiçek
açmaya başla-
éle bil ç.- yib qarda gül kimi
225/29

çiçek: (T.) renk renk ve güzel kokulu
bitki.

gözünde göy maşın göy ç. kimi
050/07, 052/13, 069/11, 069/17,
119/108, 132/01, 155/12, 161/05,
161/25, 162/19, 189/11, 225/17,
244/03, 256/34

ç.+ di bağçabağı 067/10, 104/20
ç.+ e güle belen 005/16, 117/04
men ç.+ em 165/17

üşüdü aranda payız ç.+ i 045/17,
187/02

ay bahar ç.+ im vüsalım benim
190/23

göz yaşı ç.+ in üzüne düşer 043/09,
117/11

ç.+ ine gülüne 115/64
derdim ç.+ ini derdim gülünü
185/07

ç.+ ler boyatır üzü payıza 007/17,
017/13, 069/31, 110/12, 145/14,
162/07, 183/05, 185/13, 259/59

ç.+ leri oyandı 115/58
ay ağ ç.+ lerim ağ ç.+ lerim
069/06, 069/13

o güllerin ç.+ lerin içinde 011/12,
131/08

yağan ç.+ misen yağan qarmısan
070/07

sen güzel ç.+ sen naşı elinde
050/12

çiçek-çiçek: (T.) çiçek çiçek.
yazda köpüklendi héy ç. 142/03,
144/07, 181/07

çiçekle-: (T.) çiçek aç-
bir güler baxışdan daş ç.- yer
017/02
bulud ç.- yib başının üste 047/15
qışda ç.- yir be'zen ağaclar 007/22

çiçeklen-: (T.) çiçek aç-, çiçeklen-;
güzelleş-
ç.- di 172/42

çidarla-: (T.) bir yerde otlaması için at
gibi hayvanları kazığa bağla-
ç.- yib ayağımı 177/03

çilçıraq: (Far.) avize.

büllur qablar kimi ç. kimi 050/20

çim-: (T.) yıkan-.

qarqarda ç.- irsen aydan baxırsan
219/14

çimdik: (T.) parmak uçlarıyla tutarak
sıkma işi.

bir ç. duz 034/12, 170/14

çinar: (Far.) çınar ağacı.

ç. qelem ola xezer mürekkeb
015/12, 017/15, 045/06, 069/34,
104/02, 104/13, 105/13, 166/02,
166/34, 185/08
orda adım palıd burda ç.+ dı
166/19
yol üste vüqarla duran ç.+ ın
045/20, 166/01
yöremde ç.+ lar bitirmişem men
166/25
daha ç.+ lardan qaralanmışam
145/08

çinarlaş-: (Far.+T.) çınara dön-.

dédiler çiçekler ç.- ıblar 069/31

çinarlı: (Far.+T.) çınarı olan.

ç. vüqarlı ölkeme deyme 099/09

çinli-rütbeli: (Rus.+T.) / (Ar.+T.)

rütbeli.

ç. qullar 080/57

çirkâb: (Far.) kirli, pis sular.

nehr kimi ç.+ lara derdlere 260/03

çiskin: (T.) kapalı havada yağan ince
yağmur.

ç. yollara sarı 209/10

çitek-çitek: (T.) yamalı yamalı

her yan ç.+ dir 084/43

çiy: (T.) pişmemiş.

insan ç. süd emib lele 126/09,
137/79

çiyelek: (T.) çilek.

ç. böyürtikan 005/25

çiyin: (T.) omuz.

yéne ç.+ indedir bu yüküm benim
166/05, 166/37

asılıb ç.+ inden heybesi teki
045/19

anam yün şalını salar ç.+ ine
045/28

qondu ç.+ lerine 119/17

çekir ç.+ lerini 089/63

çox: (T.) çok, fazla; sürekli.

ç. at oynadanı atından salıb
002/24, 002/25, 006/06, 009/01,
009/30, 015/01, 017/07, 017/18,
022/31, 022/40, 030/16, 036/18,
057/14, 077/01, 087/46, 087/86,
088/178, 088/298, 088/299,
088/60, 088/77, 090/130, 090/134,
090/135, 090/136, 090/19, 090/27,
090/53, 090/70, 090/73, 090/78,
090/79, 090/89, 096/42, 105/11,
105/12, 108/31, 108/33, 110/14,
116/25, 117/25, 119/08, 119/14,
119/36, 119/41, 126/05, 134/145,
134/146, 134/147, 134/193,
138/10, 138/108, 138/71, 140/21,
140/28, 140/33, 143/08, 166/08,
169/17, 174/06, 191/14, 198/20,
211/11, 212/02, 213/02, 213/08,
219/01, 219/03, 219/05, 219/09,
219/13, 219/17, 220/06, 223/13,
232/11, 234/16, 234/19, 237/14,
242/03, 242/04, 242/05, 242/06,
255/09, 258/13

könül ç.+ du can rahatdı qardaşım
011/13, 076/04, 078/16, 092/07
ovlayıbdı ç.+ u duydum 232/09

çoxal-: (T.) çok ol-, art-.

qerib ç.- dı artdı 096/65, 169/25
serheddi ç.- dıqca 134/211
möhkemlenir ç.- ır 140/39

çoxdan: (T.) uzun zamandan beri,
önceden, eskiden.
ç. ömrün günün yarından kəcib
016/03, 105/10, 138/89, 161/07,
253/10

çoxları: (T.) pek çoğu.
ç. günahkar saydı qartalı 148/06,
166/24, 187/04, 252/08
hele ç.+ mız tapılmamışq 143/13
ç.+ na ox olur 140/35
ç.+ nın göz yaşını 014/08, 086/09,
167/13

çoxu: (T.) çoğu.
ç. yola vérir birteher seni 016/07,
238/10
ç.+ na ana déyerdim 038/07,
038/41, 098/12, 124/08
dostların ç.+ ndan vefalıdır o
091/06, 098/09, 120/09
menim tek ç.+ nu avara qoydun
010/09, 259/57
ç.+ nun könlüne yaman deyirsen
176/22, 259/48

çovğun: (T.) rüzgarla birlikte yağan kar
veya yağmur.
yollarına ç. qar tek 077/06

çöhre: (Far.) yüz, çehre.
boyasız filansız görüm ç.+ ni
161/15

çök-: (T.) olduğu yerden aşağıya in-;
kapla-, bürü-.
hesretin tüstüsü saçıma ç.- dü
053/16
saçlarına ç.- ecek 137/49
göze ç.- en çendi bu 090/94
ç.- müşdü ruhumu payız sükutu
059/04
ç.- müşdün ruhumu ağ duman kimi
215/11, 241/11
herden sifetine duman çen ç.- ür
104/15

çöl: (T.) kumlu, susuz düzlük.

bildim ç. serheddi var 134/247
sükut kəcik çeker çemene ç.+ e
043/10
bu mēşeler bu ç.+ ler 088/385,
197/03
sarı xeber yayılıbdı ç.+ lere
132/10, 231/03
bu ç.+ leri düzleri 084/27
içim yanar ç.+ üm sazaq 041/05,
173/06
ēşq tek ekildim sévda ç.+ ünde
231/05
içi ç.+ ünden uca 251/06

çöl-çemen: (T.) çöl ve yeşil yer.
sıxır seni bu ç. 018/11

çörek: (T.) ekmek.
bir elim ç. dalınca gédib 006/11,
034/13, 040/03, 080/07, 087/98,
088/334, 088/364, 104/10, 108/03,
108/53, 117/21, 117/22, 156/16,
157/03, 170/15, 180/06, 246/32,
259/93
azadlıqdan ç.+ den 096/43, 137/72
bir parça ç.+ di azadlıq déyil
026/21
ç.+ i yéyilib özüse yatıb 104/19
ç.+ im ümid oldu 090/160, 137/70
ç.+ ime yayıldı 095/33
ac qalsan bir parça ç.+ in ollam
068/24, 088/313, 112/02
şirince ç.+ inden 138/147, 139/35

çuxur: (T.) oyulmuş yer, delik.
gel burda bir ç. qazaq 041/06,
173/07

çul: (Ar.) kıldan veya yünden dokunan,
üzerinde oturmak veya soğuktan
korunmak için hayvanların sırtına
atılan kalın örtü; elbise.
yüylene sığışmır ç.+ a sığışmır
124/25

çulğala-: (Ar.+T.) kapla-, bürü-.
seherler dōşleri ç.- yan çen 035/20

çullu: (Ar.+T.) çullu olan, giyinmiş.
yadlar üçün ç.+ lar 080/51

çuval: (Far.) tahıl, un ve benzeri şeyler
koymaya yarayan kaba yün,
kenevir veya pamuklu dokumadan
yapılmış büyük torba.
cida ne ç. nedi 090/40, 090/75,
090/82, 175/02
bu ç.+ a boşaldı 090/74
ç.+ dakı cidanı 089/133
bu cidadan ç.+ dan 090/26
dibsiz qara ç.+ dı 090/72
cida cırır ç.+ ı 090/23

çün: (Far.) çünkü.
araz tek yumaq ç. günahlarımı
022/30, 050/06, 055/13, 069/21,
149/10, 152/23, 162/06, 162/15,
162/29, 188/05, 188/17, 190/02,
224/06, 230/14, 240/21, 259/53,
259/93

çünkü: (Far.) olduğu için, olduğundan,
bu sebeple.
ç. biz varlıların 087/121, 254/10

çürü-: (T.) bozul-.
qalib ç.- mekdense 088/215

çürük: (T.) çürüyüp bozulmuş.
bir ç. qoz déyildin 098/46

D

da: (T.) da, de bağlacı.
gelirik gédirik bu d. bir adet
007/30, 008/24, 009/17, 011/04,
027/04, 030/17, 040/12, 047/13,
051/06, 051/14, 056/06, 057/15,
057/16, 061/08, 067/01, 067/09,
070/23, 081/06, 081/08, 084/07,
087/108, 087/125, 087/19,
088/223, 088/297, 088/401,
089/132, 089/43, 090/175, 090/27,
095/56, 096/73, 108/36, 109/22,
109/24, 109/25, 111/17, 113/04,
116/27, 117/25, 117/26, 120/07,

120/09, 120/12, 120/14, 123/31,
123/47, 134/69, 137/32, 138/20,
138/34, 138/40, 138/80, 143/08,
144/17, 144/18, 156/39, 157/12,
162/05, 162/37, 166/02, 166/04,
166/34, 166/36, 168/40, 171/15,
174/20, 176/07, 179/13, 180/11,
181/15, 186/06, 190/11, 190/13,
191/15, 191/16, 192/06, 192/17,
192/18, 194/16, 194/17, 195/04,
196/01, 202/12, 214/21, 224/14,
228/12, 228/16, 233/04,
237/05, 238/07, 253/13, 253/25, 258/13

dad-: (T.) lezzetini anlamak için biraz
yiyip iç-.
hesreti möhneti doyunca d.- ıb
110/17
o dağlarda bal d.- ıyar zehir de
011/19

dad: (T.) tat, lezzet.
d.+ ı necedir onun 078/06, 115/67

dad ét-: (Far.+T.) feryad, figan et-.
d.- meye sözümmü var 041/16,
173/17

dağ: (T.) dağ, yeryüzünün yüksek,
yamaçlı, zirveli ve dik kısmı.
qeriblik uyuyur d. havasında
025/26, 043/11, 045/18, 055/09,
065/14, 089/54, 115/01, 115/69,
115/72, 132/14, 142/02, 142/17,
142/18, 142/19, 144/12, 151/04,
151/12, 213/10, 254/22, 254/25
d.+ a qardaşam dözümlü 014/10,
045/16, 115/20, 115/32, 115/53,
115/68, 117/04
derdden dikelen d.+ am 088/249
kéçib uşaqlığı d.+ da aranda
110/11, 134/19, 143/03, 158/06,
179/02
uzaqda olsam da d.+ dan dereden
008/24, 012/02
iddeası d.+ dı imkanı findıq 124/22
d.+ ı daşı oyatdı 012/09, 067/12,
190/14, 228/02

üreklerde çarpaz onun d.+ ıdır
254/20, 254/21, 254/22
d.+ ıma çen gelmişdin 226/01
bu dağ d.+ ımdı benim 115/01,
115/69, 115/72
yazmısan elinle sine d.+ ımı
099/15
milyon yaşlı bu d.+ ın 115/60,
142/19
qayadan sallandı d.+ la tutaşdı
142/07
bu d.+ lar bu dereler 005/09,
035/07, 045/26, 088/386, 095/56,
102/04, 144/02, 185/10,
211/08, 239/07, 248/08
uzaq d.+ lara qar yağır 004/10,
022/35, 087/60, 149/06
o d.+ larda giléylenme amandı
011/02, 011/08, 011/19, 011/28,
194/05, 211/07
d.+ ların başı dumandı 004/02,
027/05, 035/22, 088/434, 088/435,
099/04, 149/07
el çatmaz d.+ san deresen 070/25

dağarcıq: (T.) deriden yapılan küçük
torba.
kin d.+ ı 122/01, 122/24

dağ çek-: (Far.+T.) kızgın demirle
dağla-
qızlara d.- ir o 169/13
d.- me çetin ağıyam 061/07

dağ düyün ol-: (T.) yara, şiş / düğüm ol-
.
yoxluğun qelbinde d.- a 224/08

dağıt-: (T.) yık-, alt üst et-
d. üreyimden qemi qubarı 160/11
quşlar d.- ıb itdi 096/51
d.- ıbdır binası 087/93
fikrimi d.- ır sebrimi qırır 044/34,
254/19, 254/24

dağıl-: (T.) yıkıl-, berbat hâle gel-;
mahvol-
ah üreyim sus parçalan d. d. 152/05

dünya d.- ardı sen meni sévsen
218/06
bu yérler d.- mış bir şehir kimi
044/06, 236/03

dağkesemen: (T.) yer adı, Dağkesemen.
gezdim başdanbaşa d.+ i 185/02

dağla-: (Far.+T.) kızgın demirle damga
vur-; yürekten yarala-, dert ve
ıstırap ver-
sinemi çalçarpaz d. ha béle 218/11
menim üreyimi béle d.- ma 216/16,
234/06
düşmeni d.- mışam 134/05
öz özümü d.- yanam 060/07
felekleri d.- yar 081/23

dağlan-: (Far.+T.) yürekten yaralan-,
kederlendiril-
arzular atlana hesret d.- a 047/17
taléyin yazısı gétmez d.- ıb 016/19

dağlı: (Far.+T.) damgalı, kızgın demirle
damga vurulmuş.
menim sinem kimi sinesi d. 225/19

daha: (T.) başka, da, diğer, üstelik;
bundan böyle.
d. vaxtın saçlarına den düşür
001/14, 002/18, 002/19, 002/26,
004/37, 004/39, 016/18, 016/20,
022/03, 025/14, 026/10, 037/01,
037/03, 037/05, 037/09, 037/13,
038/25, 041/19, 042/13, 042/17,
042/18, 042/19, 042/20, 045/29,
052/01, 052/10, 052/18, 058/02,
071/04, 076/74, 077/08, 087/92,
088/14, 090/165, 090/24, 090/29,
090/38, 090/84, 095/49, 109/03,
109/05, 119/66, 124/24, 127/11,
128/04, 137/14, 137/19, 145/08,
168/28, 173/20, 187/08, 193/03,
194/13, 211/09, 212/20, 222/10,
223/06, 223/07, 233/07, 233/09,
237/12, 246/15, 252/30, 260/06

daim: (Ar.) sürekli olarak, her zaman.

d. esir yésirdi 138/52

dal: (T.) bir şeyin arka kısmı, karşı tarafı; ardı, gerisi.
bextin kesib baxma d.+ a qabağa 254/17
korlar şəheridir d.+ ı görünmür 259/76
bir elim çörek d.+ınca gédib 006/11

dala-: (T.) vücuda dokunup yak-, incit-.
d.-sın ayağını 005/24

daldalan: (T.) gizli bir yere sığın-, çekil-; saklan-.
téz kölgeler d.-dı 156/28

dalğa: (T.) rüzgar gibi şeylerden dolayı suyun yüzeyinin hareketi neticesinde meydana gelen olay, suyun oynayıp sallanması; hareket eden topluluk, izdiham.
sen birce d.+da yaşat eşqimi 161/13
d.+lara buruq ekib gözlediler 116/14
bu ac d.+larda itib gédirem 240/04
coşqun d.+lardan bézib géderem 056/15
yol géderler heyatın d.+larında 184/16

dalğa-dalğa: (T.) dalgalar hâlinde, akın akın.
qaldırdın d. 123/10, 251/10

dalğalan-: (T.) suyun üzerinde dalga meydana gel-, sallan-; coş-.
dünyam d.-dı qarışdı yéne 059/05
o géce d.-ıb çalxandı 086/07

dalğın: (T.) derin düşüncəyə dalmış, kafası bir şeyle meşgul.
saçları perişan d. bir cavan 079/02

dalına sin-: (T.) arkasına saklan-.
veten kelmesinin d.-ib 120/21

dalnca: (T.) ardınca, arkasınca.
xoşbextliyin d. 020/07, 098/36, 137/28

dalnca daş at-: (T.) arkasından taş at-, kov-.
d.-mışıq 087/122

dalnca sürün-: (T.) arkasından git-, bir şey için çile çek-.
d.-ecek 138/16

dam: (T.) ev, bina, yapı.
şişib d. boyda olur 119/57, 122/03
d.+ın altında 129/04, 129/29

dama-dama: (T.) damlaya damlaya.
duygularım d. 165/14

damaq: (T.) ağız boşluğunun üst kısmı; keyif, heves.
qoyun d.+ıma 006/23
dünyanın d.+ında 184/10

damar: (T.) damar.
axdı d.+larıma 095/24
senin qanın axır d.+larımdan 107/13

damğala-: (T.) damga vur-, mühürle-; rezil et-, ifşa et-.
adını d.-dıq 087/33

damla: (T.) bir sıvıdan küçük bir yuvarlak hâline gelip düşen miktar.
o büllur d.+ları 209/06

damla-: (T.) içeri tık-, hapset-.
d.-yın bu deli heqiqetleri 259/49

dan-: (T.) inkâr et-, reddet-.
içinde bir çinqı varsa onu d. 214/08
gizleden déyilem d.-an déyilem 193/13
tarixini d.-anlar 080/65

néçe yol zeng vurdum özünü d.-
dın 125/14, 125/16
d.- ıb dédiyini pisdeme meni
222/13
daha ne d.- ış ne dın 211/09
özümüzü d.- mışıq 090/92

dan: (T.) tan, şafak.
böyüyüb boyatır sökülende d.
091/12, 128/10

danış-: (T.) konuş-, söyle-, anlat-;
sohbet et-.
d. bir 087/44
gel bu günden d.- aq 087/53
müellim d.- ardı 134/105
d.- dı deli kimi 088/255, 088/278,
089/119, 091/04, 096/35
hansı dilde d.- ır 082/09, 095/01,
108/46, 110/47, 124/16
dövlətdən d.- ır pozğunun eri
246/19
d.- ırdı böyük qız 140/11
haqqdan d.- ma dayan 088/151
d.- madı gülmedi 138/139
vetəndən d.- maq olubdur yaman
108/23
dindirməsən d.- maz 169/16
d.- mır gülmür 079/13

dan yəri: (T.) tan ışığının görüldüğü
yer, ufuk.
gece keçir d. de nese sökülmür
109/21, 127/11, 142/01, 143/16

dar: (T.) ensiz, geniş olmayan.
uçaram ruhuma dünya d. kimi
073/05, 090/121, 142/16, 167/10
həyret de dözümlə qurtarır d.+ da
117/24, 156/37
kiminin yəri gən kiminin d.+ dı
238/11
ya eşqim kiçikmiş ya qəlbi d.+ mış
193/12

dara-: (T.) saç, sakal vs.'yi tarakla
düzene koy-.
d. təllərini kirpiklərimlə 161/14

külekler d.- dı zalım 061/05

dara çek-: (Far.+T.) darağacından
asarak idam et-.
arzum meni d.- dı 032/12, 057/13,
191/13
kim d.- ibdir seni 018/06
sanki üreyimi d.- iblər 129/24
dünya meni d.- ır 255/15

darağacı: (Far.+T.) idam cezası alanları
asmak için kurulan sehpa, yağlı ip.
eşqim benim d.+ m 032/04

daral-: (T.) dar hâlə gel-, darlaş-.
qursagım d.- ıb me'dem d.- ıb
002/03, 002/05, 002/07, 002/11,
002/13, 002/20, 002/26, 168/15

daraş-: (T.) bir şeyin üzerine hücum et-
, toplan-, kon-.
d.- ıb sökürler qarışqa kimi 108/32
gülüm sənə d.- masam 257/11

darı: (T.) buğdaygillerden, kuraklığa
dayanıklı bir bitki.
ayıl xırdalığın d.+ dan keçib
016/13

darıx-: (T.) canı sıkıl-, bıç-, bez-,
rahatsız ol-.
vurnuxa d.- a gören hardadır
224/09
üreyin benim çün d.- acaqmı
188/05, 188/17
dağ d.- ar bil ki çənsiz 065/14
o d.- dı 088/67
mənsiz d.- ırmı dona bilirmi
162/17, 190/02
d.- ırıq 168/25
bilsem d.- ırsan qaçıb gələrem
068/03, 068/31, 160/03, 160/19
sən d.- ma ay ata 082/19, 082/20,
158/08
dəyin d.- mayın keçid dövrüdür
259/37

darlıq: (T.) sıkıntı; maddî sıkıntı,
yoksulluk.
yéne başlayırdı dünya d.+ ı 079/38,
145/15

dart-: (T.) zorla çek-, kendisiyle beraber
götürmeye çalış-.
d. bu derd yükünü d. qara öküz
253/09

dastan: (Far.) tarih öncesi tanrı, tanrıça,
yarı tanrı ve kahramanlarla ilgili
olağanüstü olayları konu alan şiir,
destan.
éle bir d. idi 098/05
düşübdür minbir d.+ a 029/28

daş: (T.) kimyasal veya fiziksel durumu
değişiklikler gösteren, rengini
içindeki maden, tuz ve oksitlerden
alan sert ve katı madde, taş.
yağır yollarıma qaya d. yağır
007/10, 010/12, 010/18, 010/22,
010/23, 010/24, 010/25, 017/02,
022/36, 025/08, 044/01, 044/21,
053/08, 058/10, 088/168, 088/262,
088/267, 088/272, 088/295,
090/171, 104/11, 109/30, 117/30,
117/32, 117/40, 123/03, 123/42,
125/36, 134/254, 134/49, 148/05,
187/04, 198/08, 200/28, 202/14,
203/04, 223/11, 234/16
sığınmışan bir d.+ a 244/02
éle bil quyuya atılan d.+ am
038/21, 090/58
yollarıma yağın d.+ dan giléyim
022/55, 117/21
sirdir bu dünyanın torpağı d.+ ı
008/18, 012/09, 033/07, 090/173,
099/08, 123/01, 142/14, 174/29,
225/14
alışır torpağım d.+ ım 004/14,
004/41, 134/235, 152/24, 166/11
menim torpağım da benim d.+
ımda 026/28
daşı torpağımdan daşı d.+ ımdan
099/08

uyuyan ilandı d.+ ımın altda
026/15
gezdikce üstünde demirin d.+ ın
117/14, 176/07
axır ehlet d.+ ına 128/16
atdım qalmağın d.+ ını 014/07
xınası göyerir d.+ ımın üste 025/27
örtübler üstünü demirle d.+ la
117/07, 117/43
d.+ lar alay alay qocadan qoca
044/18, 044/25, 044/26, 205/04
d.+ lara çırpılan bir sazam daha
037/13, 044/15
qerib benövşesen d.+ larda biten
219/07
ağacı d.+ ları 119/91, 134/197
benövşe bitecek qelb d.+ larında
240/24

daş-: (T.) yatağından çıkarak etrafını su
altında bırak- (nehir vs.); dökül-;
abart-; taşkınlık.
coş ay xezar d. ay xezar 116/34
emib bulaqları çağladı d.- dı
142/04
dostlar çox aşib d.- dıq 087/86
aşib d.- ır te'rifler 089/06, 089/122,
089/48, 246/24
dédikce d.- ırdılar 086/92

daşa dön-: (T.) sertleş-, taş gibi sert ol-;
yüreği katılaşı-.
qarşında héyretten d.- müşem
010/17
yoxsa bir ordumu d.- übdü 044/19

daş at-: (T.) yer-, iğneleyici laflar et-.
kimse yérden yoxsa sene d.- dı
202/10
arxasınca d.- dım 134/234
arxasınca d.- mışiq 003/21

daş daşı-: (T.) taş taşı-
d.- yıx yoxdur tabı 235/15

daşı-: (T.) bir şeyi bir yerden başka bir
yere götür-; üzerinde ol-,

- kendisiyle beraber götür-; sahip ol-
.
d. üreyinde sen onu d. 218/14
haqqı qelbinde d.- dı 247/31
köksünde veteni d.- yanları 108/10
d.- yıb yandırdılar 115/25
d.- yırıq şeleşele 177/21
- daşın-:** (T.) bir yerden başka bir yere götürül-, nakledil-.
qerbden şerqe d.- ıb 113/01, 113/02, 113/04
- daşla-:** (T.) taş at-, taşla vur-.
kölgesini d.- dı 134/220
- daşlan-:** (T.) taşla vurul-, taşla tutul-.
d.- sa inan ki évini yıxar 010/27
- daşlaş-:** (T.) taş hâline gel-, taş gibi sertleş-.
ürekleri d.- an 080/63
ürek demirleşir ürek d.- ır 117/15, 117/19, 117/22, 117/25, 117/33, 117/35
- daş ol-:** (T.) taş ol-, taşlaş-.
ölenler d.- ub qalxıb ayağa 044/28
- daşsémént:** (T.+İtl.) taş, çimento.
d. pul para hardadır yéter 259/31
- dava:** (Ar.) kavga, gürültü.
her yanda d. qaynayır 250/06
- daya-:** (T.) yasla-, birbirine yaklaştır-.
divara d.- yıblar 088/61
- dayan-:** (T.) destek ol-, yaslan-; karşı karşıya gel-.
d. 069/33, 084/34, 088/142, 088/151, 088/172, 099/02, 136/21, 232/13, 259/38
men d.- a bilmedim 140/60
üreyimiz d.- ar 168/38
ne gördü ne oldu d.- dı birden 079/15, 090/80, 115/13, 115/56, 139/33
- d.- ıb arxanda dayı emiler 120/27, 225/28, 239/07, 239/08
biri coşur d.- ın 087/38
çuval gücle d.- ır 090/82
üreyi d.- ırdı 088/27
béle d.- maq olmaz 134/35
qartalla yanaşı d.- sın déye 148/03
- dayaz:** (T.) derinliği olmayan, sığ. hele çaylar d. gelir 247/18
- dayı:** (T.) annenin erkek kardeşi.
dayanıb arxanda d. emiler 120/27
d.+ nın kölgesinde 105/32
- de:** (T.) de, da bağlacı.
belke d. yol bu qatardan qısadı 001/10, 005/29, 008/25, 011/14, 011/18, 011/19, 011/20, 015/19, 017/05, 019/14, 023/12, 023/15, 029/48, 031/14, 036/03, 038/27, 044/03, 044/33, 046/10, 047/13, 047/21, 049/20, 051/03, 055/04, 056/13, 063/09, 070/17, 075/24, 079/10, 079/42, 086/68, 086/70, 086/71, 087/59, 088/109, 088/242, 088/273, 088/447, 090/56, 096/03, 096/07, 096/73, 096/74, 104/22, 107/11, 109/12, 109/20, 109/21, 109/30, 109/31, 115/49, 115/51, 115/54, 115/66, 117/24, 119/83, 123/24, 124/15, 124/27, 125/31, 129/13, 132/20, 132/24, 134/107, 134/83, 135/20, 137/10, 137/11, 137/12, 137/13, 138/122, 138/124, 138/125, 138/93, 139/04, 139/10, 139/44, 155/12, 163/04, 166/16, 166/18, 174/07, 176/20, 177/13, 177/15, 177/25, 177/27, 178/19, 179/17, 181/10, 192/16, 192/23, 193/09, 196/01, 200/14, 202/04, 202/16, 205/11, 208/14, 213/11, 214/02, 216/06, 216/12, 216/19, 216/20, 218/03, 218/04, 224/10, 230/27, 231/07, 232/15, 238/07, 248/16, 250/16, 254/04, 254/05, 254/06, 254/08, 254/10, 254/18, 254/26, 259/14, 259/73

dé:- (T.) söyle-, bildir-; naklet-; buyruk ver-; ad ver-.

d. neye qulaq asım d. 004/08, 005/08, 005/22, 046/10, 087/80, 090/97, 107/12, 132/06, 138/26, 138/27, 139/13, 152/03, 194/15, 199/01, 199/03, 199/05, 199/09, 199/13, 199/17, 199/21, 253/10, 253/11, 253/12

d.- di dözemmirem qebrim daralıb 002/07, 088/327, 096/77, 098/20, 134/46, 138/07, 138/46, 174/21, 174/23, 180/07, 232/01

d.- dik azad olarıq 087/71

d.- dikce daşırdılar 086/92

koroğlunun qocalığında d.- diklerinden 003/01, 042/01, 099/01

d.- diler çiçekler çınarlaşblar 069/31, 086/47, 088/175, 098/26, 119/24, 125/11, 125/13, 155/01, 155/03, 155/05, 155/09, 155/13, 155/17, 159/15, 194/05

d.- dim ayrılığa döze bilmerem 053/02, 053/06, 069/22, 105/04, 137/36, 152/16, 155/02, 156/36, 159/08, 185/04, 235/30

bu men déyildimmi d.- din aralan 053/11, 087/81, 125/15, 159/12, 245/10

kim azadlıq d.- dise 090/120

onlar d.- diyi sözün 134/192, 140/20

neye deyer d.- diyin can 041/10, 088/145, 173/11

danıb d.- diyini pisdeme meni 222/13

bura qoruqdu d.- me 005/11, 014/15, 024/02, 030/09, 040/05, 069/18, 083/15, 145/17, 147/01, 147/02, 157/05, 162/30, 167/24, 176/23, 212/03, 254/26

ne ise d.- mek isteyir 076/53, 095/39, 251/27

d.- meli benim évim 088/163

menden çox cavansan d.- mem tayımsan 213/08, 214/27

biz béle d.- memişdik 088/380

d.- merem 088/19, 108/03, 108/05, 108/53, 108/55

d.- meye çox sözüm var 090/53, 229/05

yazma d.- mirem ki yaz gelende teb 015/10, 017/12, 028/16, 089/130, 161/10

d.- mişik ordumuza 087/89, 087/91, 149/11

o kişi d.- mişken yığıb süpürüb 259/23

ne d.- se bax sözünə 138/98, 199/20

kimin unvanına bir xoş söz d.- sem 015/20, 070/18, 230/27

qal d.- sen o qalandı 169/06, 169/07, 178/11

d.- sin bes néce d.- sin 098/76, 134/189

éle araz d.- ye giléylenirsen 015/02, 015/26, 027/06, 049/13, 107/18, 109/29, 110/51, 139/32, 143/20, 148/03, 154/09, 162/03, 162/35, 181/13, 198/20, 218/07, 221/16, 222/06, 246/03

d.- yecekler delidi 138/36

bir vaxt d.- yeceksen gören nécoldu 196/15, 256/36

d.- yek türk oğlu türkem men 029/52

sözümü d.- yem hanı 100/19

derdini d.- yemmedi 098/75

üzüme sözünü d.- yemmeyenler 091/16

mene can can d.- yen dostum hemdemim 040/04, 087/49, 090/112, 105/25, 108/43, 157/04, 187/05, 192/30, 192/31, 247/07

söz d.- yende gözün döyen 247/26

men d.- yéne gelirsənmi 065/09

resulam d.- yeni düşman éyleyin 259/102

menem d.- yenin bağırını 029/25

men d.- yenle gétсэн 138/37

men yola çıxanda atam d.- yerdі 093/03, 178/16, 190/19

çoxuna ana d.- yerdim 038/07,
 038/41
 d.- yerdin 070/24
 d.- yerek cavan şair 088/22
 d.- yerler ilan vuran 090/54,
 225/04
 deyişib d.- yesen yaxınım yadım
 022/47, 022/48, 022/49, 151/05,
 194/18, 194/19, 194/21
 od göyler oğludur d.- yib babalar
 027/02, 047/16, 088/31, 088/35,
 089/37, 090/105, 095/19, 095/28,
 095/31, 108/28, 138/43, 156/43,
 187/04, 193/07, 198/14, 259/47,
 259/51
 menle d.- ib gülemmezsen 061/11
 çox d.- yibler bu iş haqda günahdı
 057/14, 108/07, 108/09, 134/14,
 191/14
 ağa d.- yiler qara 087/57
 ne d.- yim bu zalım vaxta zamana
 033/10, 057/09, 088/330, 108/20,
 119/73, 130/01, 130/02, 237/13
 d.- yin haqq sözümüzden 087/70,
 125/15, 193/01, 193/02, 259/32,
 259/33, 259/37
 nese d.- yir tekerlerin harayı
 001/15, 075/23, 075/39, 080/17,
 087/20, 087/24, 087/28, 088/128,
 088/129, 088/130, 089/25, 089/62,
 089/75, 090/30, 122/17, 122/18,
 134/135, 134/137, 134/140,
 134/189, 192/05, 192/27, 237/03,
 246/20, 259/13
 bilmirem ne d.- yirdi 048/11,
 096/18
 d.- yirdiler bu géce 086/63, 156/40
 d.- yirdin ölerem sensiz 065/16,
 090/43, 098/55
 eşit ne d.- yirem 040/01, 040/02,
 089/135, 157/02
 vefasız d.- yirik qoca dünyaya
 007/29, 138/94
 d.- yirler ki xoşbext az 078/15,
 088/155, 089/11, 096/86, 122/09,
 134/03, 134/134, 143/14, 149/02,
 224/28

d.- yirsən ki ömür yarı bes hanı
 011/22, 050/23, 055/02, 090/25,
 099/10, 134/171, 176/24
 zefer çalib d.- yirsiz 089/90,
 089/93

debilqe: (T.) savaşıqların başlarına
 taktıkları metal başlıq, miğfer.
 günbezler erlerin d.+ sidir 044/22

decellik: (Ar.+T.< deccâllık)
 yaramazlık.
 uşaqlığım d.+ im burdaydı hanı
 109/09

dede: (T.) baba.
 başım yad ellerde benim ay d.
 033/02, 249/01
 bu zade d.+ ler o qederdi ki 198/13
 vezifeli d.+ leri 183/11
 eşit ne déyirem ay qoca d.+ m
 040/02, 157/02
 bu yurd d.+ sinden o şaha qalib
 246/14

dédiqodu: (T.) başkalarını çekiştirmek
 ve kınamak üzere yapılan
 konuşma, kov, gıybet, kılükal,
 dedikodu.
 d. lengidi 138/120

defe: (Ar.) kere, kez.
 il ötdü bir d. ne ise dédim 069/22,
 076/15, 082/11, 089/40, 089/77,
 134/213, 134/215, 134/221,
 134/223, 134/32, 167/04, 182/04,
 186/15

defn éyle-: (Ar.+T.) toprağa göm-.
 özümü özümde d.- mişem 055/14

defter: (Ar.) genellikle hafif bir kapak
 içerisinde, yazı yazmak için bir
 araya tutturulmuş kâğıt yapraklar,
 defter.
 başının altında kitab d.+ i 104/07
 senin d.+ inde hökmüm yazılıb
 214/18

seyahet d.+ inden 156/02, 173/02

dehliz: (Far.) evin giriş kapısıyla odaların kapıları arasında olan üzeri örtülü koridor.
bir d.+ e çıxacaq 087/110

dehşet: (Ar.) korkunç bir şey veya büyük bir tehlike karşısında şaşırıp kalma, telaşa düşme.
d. ilahi d. 087/64, 192/02, 192/08, 192/14
düşmenler héyretde d.+ de 083/03
bu d.+ e vehşete 086/23

dek: (T.) kadar, değin.
başdan ayağa d. kederem daha 042/19, 052/27, 052/29, 086/36, 138/50, 208/15

deli: (T.) akıl ve şuuru yerinde olmayan; çılgın, hırçın.
coşub çağlamayır d. séllerim 037/04, 037/07, 056/14, 056/20, 071/13, 079/31, 087/82, 088/255, 088/278, 088/66, 090/170, 111/09, 114/08, 125/30, 140/53, 145/09, 145/12, 168/10, 174/08, 194/12, 212/16, 225/39, 231/03, 240/16, 246/05, 257/12, 259/49
insan bilse d.+ di 081/05, 138/36
bu doğru söyleyen d.+ ni tutun 259/113
yoxsa könlün eşqe düşüb d.+ sen 132/05

delibaş: (T.) azgın, deli gibi, delikanlı.
hanı benim qırğı kimi d. atam 109/06

delisov: (T.) davranışları belli olmayan, kestirilemeyen; hiçbir şeyden korkmayan; korkusuz, cesur.
axır düşdüm bu d. séle of 036/21

dem: (Far.) kısa bir zaman dilimi, an, lahza.

başlayıb quşların köçhaköç d.+ i 045/02

baxıb fexr édirik öten d.+ lere 246/10
qelbim qan ağlayar bu d.+ nen kéçer 213/13

demir: (T.) atom numarası 26, atom ağırlığı 55,847, yoğunluğu 7,8 olan, 1510 °C'de eriyen, mavimtırak esmer renkte, özellikle çelik, döküm ve alaşımlar durumunda sanayide kullanılmaya en elverişli element (simgesi Fe), demir; bu elementten yapılmış.
torpaq ol ağac ol d. ol daş ol 125/36, 172/16
gezdikce üstünde d.+ in daşın 117/14
örtübler üstünü d.+ le daşla 117/07, 117/43

demirağac: (T.) oduncukları çok sert ve ağır olan kıymetli bir ağaç çeşidi.
d. şah palıd 115/41

demirleş-: (T.) demir hâline gel-, sağlamlaş-, sertleş-.
ürek d.- ir ürek daşlaşır 117/15, 117/19

dem vur-: (Far.+T.) yetkisi, bilgisi, haberi veya hakkı olmadığı hâlde bir konuda ağız dolusu konuş-.
vetenden d.- ur düşende çemi 124/18, 246/18

den: (Far.) taneli bitkilerin tohumu, ürünü.
üyütdü d. yérine 128/11, 167/08, 179/03, 226/02
d.+ den gözüksuiçmeyir 013/05

den-den: (Far.) tane tane, taneler hâlinde.
ayılıb saçımı d. görmüşem 040/08, 157/08

deniz: (T.) yer kabuğunun çukur
bölümlerini kaplayan, birbiriyle
bağlantılı, tuzlu su kütlesi, deniz.
aralık d. kimi 087/18, 141/28
d.+ de üze bilir 103/05, 111/10,
114/09
insan d.+ inde adadı sanki 079/11,
224/15
her yan qan d.+ iydi 087/03
d.+ ler dağlar aşmışam 248/08
d.+ lerden ayrı düşüb 116/26
d.+ lere telesir 111/18

den sal-: (Far.+T.) beyazlat-; saçları
beyazla-.
qara télne d.- 1b 065/07

der-: (T.) kopar-, toplar-.
d.- dim çiçeyini d.- dim gülünü
185/07
pembe yanaqlardan alma d.- esen
224/19
d.- 1b qoxlayaram alov gülünü
072/24
bir elim üzüm d.- ir 006/03
alma üzüm d.- sinler 087/116

derbeder: (Far.) serseri, yurtsuz,
yuvasız.
fikirlerim d. 034/25, 170/27

derbeder düş-: (Far.+T.) kapı kapı gez-
, evsiz barksız kal-.
be'zen fikirlerim d.- er 162/22

derbeder ol-: (Far.+T.) bk. **derbeder
düş-.**
ilahi bu eşqle d.- dum 195/09

derbend: (Far.) dağlardaki dar geçit.
altay tebriz kerkük d. 029/40

derd: (Far.) gam, keder, eziyet.
meni anlamadın bu d. böyükdü
053/14, 132/16, 194/07, 197/07,
225/06, 225/13, 225/42, 237/11,
240/23, 242/03, 253/09

d.+ den qeherden uzaq 005/04,
088/249, 230/05
her addımda d.+ di qemdi 237/06
bu d.+ e düşmen yarıyar 127/18,
127/24, 192/21, 224/24, 258/10
d.+ i eşq tek bu dünyada 003/08,
024/12, 076/29, 076/30, 076/31,
076/32, 076/33, 076/34,
076/35, 076/36, 076/37, 076/38,
076/39, 093/01, 128/03, 140/45,
140/46, 147/12, 209/08, 225/27
d.+ im dünya yaşındaymış 030/01,
038/03, 038/38, 099/12, 260/05
bu d.+ imi déyim hara of of of
057/09
bu d.+ imin çarasında 171/10
d.+ imiz bir ne sen ne men 018/10
d.+ imizi bölek zalım 063/03,
065/12
d.+ in menle bölemmezsen 061/12,
138/06, 138/10, 253/08
göylere d.+ ini déyib tebiet 047/16,
098/75, 142/17
d.+ iyle başbaşa bir qız ağlayır
225/21
ürekde d.+ ler éyni 137/102,
208/04
nehr kimi çirkâblara d.+ lere
260/03
alelvan géydirin yanar d.+ leri
259/06, 259/45
insanlar d.+ lerile 137/105
élimde günümde d.+ sen qadasan
120/16

derde bele-: (Far.+T.) dert ekle-, derde
düşür-.
ruhunu d.- me 258/14

derde qeme tuş ol-: (Far.+Ar.+T.)
derde gama ortak ol-.
d.- um 256/13

derd éle-: (Far.+T.) acı ve ıstırap veren
bir olayı hatırlayarak çok kederlen-
, üzül-.
acı sözle min d.- r 126/15

derde yan-: (Far.+T.) derde yan-, aynı dertle yanıp tutuş-.
éyni d.- ırıq 088/181

derdin(i) al-: (Far.+T.) her türlü sıkıntısını, derdini al-, muhatabına gelecek her türlü sıkıntıya, derde talip ol-.
d.- ım gécikirsən dersinə déye 109/29

derdini böl-: (Far.+T.) derdini paylaş-.
d.- düm özüm özümle 014/12

derdinden öl-: (Far.+T.) çok sevdiği bir şeyi kaybetmesinden dolayı çok ıstırap çekerek kendini telef et-; delice sev-.
d.- merem gét arxayın gét 074/05
d.- meyim incidir seni 074/04

derd(i)-ser: (Far.) eziyet, rahatsızlık, kaygı.
sen melhem olmuşdun d.+ ime 215/03, 241/03

derdlere sine ger-: (Far.+T.+Far.+T.) dertlere göğüs ger-.
ne çıxar héy d. sen 224/27

derdli: (Far.+T.) derdi, kederi olan.
qılinc tek d. arazım 108/48
sen d.+ sen men derdliyem 063/01, 063/02
sen derdlisen men d.+ yem 063/01, 063/02

dere: (T.) genellikle yazın kuruyan küçük akarsu.
d. uğundu gétđi 012/05, 012/06, 024/06, 043/11, 142/08, 144/12, 147/06, 181/17, 194/09, 223/12
d.+ de susacaq çağlayacaqdı 142/11, 142/12
uzaqda olsam da dağdan d.+ den 008/24
bu dağlar bu d.+ ler 005/09, 088/386, 119/95

d.+ lerde yanırdıq 096/13
d.+ lerden boy vérđi 115/45
d.+ lere düzenlere 021/04, 172/08
el çatmaz dağsan d.+ sen 070/25
hardasa qar düşdü dağa d.+ ye 045/16, 117/04, 148/05

dergah: (Far.) eşik, kapı önü; büyük adamların kapısı.
bu d.+ da qala bilmez 076/75
insan tanrı d.+ ında 076/10, 076/21

deril-: (T.) derme işine konu ol-.
vaxtı kéçir d.- meyr 064/02
d.- miş gül destesidi 232/12

derin: (T.) yüzeyden aşağıya doğru uzaklığı fazla olan, sığın zıddı.
d. qatlara telesdim 032/07, 166/12, 166/13, 207/06
déyirler serin su olar d.+ de 143/14
d.+ den nefes aldı 090/50
d.+ e gétme bala 134/167

derinden: (T.) içten, çok derin.
bir d. nefes al 005/21

derman: (Far.) ilaç, şifa.
gülüşün d.+ dı gözəl 252/11

ders: (Ar.) ders, eğitim, öğretim.
derdin alım gécikirsən d.+ ine déye 109/29
otur d.+ ini oxu 134/168

derya: (Far.) deniz; sonsuzluk, bolluk.
bu d. şehirde bir kesi yoxdu 079/09, 086/08, 134/190, 254/25
d.+ da neyim qalıbdır 024/04, 147/04
bu d.+ dı burulğundı axındı 011/26, 015/08
bu heyat bir d.+ dır 031/02
d.+ lar qoynunda qalan gemim var 042/14
bu d.+ nın dibinde 031/03
sen deli d.+ san inanma mene 056/14

- o qem d.+ sında qerq olmuş iken
079/17
- deryaz:** (T.) tırpan.
d.+ alıb çemen boyu laylayam
036/07
- deste:** (Far.) grup, demet.
derilmiş gül d.+ sidi 232/12
- deste-deste:** (Far.) gruplar hâlinde,
demet demet.
d. adamlar 086/25, 181/07
- destek:** (Far.) bir şeyin elle tutulan yeri,
sap; ağaç veya başka şeylerden
yapılan sütun.
d. ellerinde kepenek kimi 050/09
d.+ i yére qoyub 139/16
- dêş-:** (T.) delik aç-, del-.
yüz yérinden d.- diler 115/08
- deşik:** (T.) delik; derin, dar çukur.
bir cüt kora d.+ i 236/01
- devden-:** (T.) dolaş-, uç-, uçuş-.
qartallar d.- ir öz yuvasında 025/28
- deve:** (T.) çöl hayvanı, deve.
niye d.+ ler filler 119/56, 259/75
özün öz gözünde filsen d.+ sen
016/12
- devir-:** (T.) yık-, ortadan kaldır-; ters
çevir-.
selteneti d.- dik 096/49
d.- ib aşırıdılar 086/94
- dey-:** (T.) dokun-, ulaşarak dokun-;
kötü tesir et-.
dünya d.- di qarışdı 086/15, 119/89
ayağı d.- en yéri 090/110
neye d.- er dédiyin can 041/10,
173/11
soyuqmu d.- ibdir yoxsa ki ne var
045/12
- sağ eli d.- irem qardaş başına
110/04, 110/22, 110/40
çoxunun könlüne yaman d.- irsen
176/22
d.- me könlüme 010/01, 010/02,
053/07, 099/03, 099/05, 099/09,
099/13, 099/17, 099/21, 099/22
sen törpü d.- memiş dişli hevesen
016/10
qürbetde allah ol qepiye d.- mez
108/06
belke bir misrama d.- mezsən
gözel 223/05
şeherde ayaqlar d.- mir torpağa
117/01, 117/02, 117/06, 117/42,
189/07
- deyanet:** (Ar.) sağlamlık, sebat.
sına üreyini d.+ ini 162/16
- deyanet kimi dayan-:** (Ar.+T.) sabırlı
bir şekilde dur- / bekle-.
qayalar d.- ib 035/23
- déye:** (T.) sebep ve gaye bildirir.
otlayar otlayar ölmesin d. 008/05
- déye déye:** (T.) diyerek.
arxayın ol d. 180/03, 180/05,
180/09, 180/13, 180/17
- deyer:** (T.) kıymet, bedel, paha.
herenin öz yéri öz d.+ i var 008/19
- déyil:** (T.) değil.
ellerim özümün d. 006/20, 006/21,
026/20, 026/21, 026/22, 045/08,
047/23, 047/25,
049/10, 049/18, 051/16, 060/10,
060/11, 060/12, 070/21, 070/23,
080/42,
080/48, 080/54, 080/60, 080/68,
080/75, 088/147, 088/294, 089/45,
098/26,
116/37, 120/15, 134/175, 134/60,
137/52, 162/31, 162/33, 168/18,
169/15,

169/17, 177/17, 203/03, 225/30,
249/01, 259/51
vécine d.+ di şherin küyü 079/19
men sınan d.+ dim sındırdı meni
042/07, 053/11, 145/31, 215/07,
241/07
déyen sen d.+ dinmi 087/49,
087/51, 098/46
men adam d.+ em ha 090/162,
137/14, 193/03, 193/05, 193/09,
193/13
éle bil bu yuva d.+ miş benim
038/14
er d.+ sen kölgesen 098/63,
120/29, 138/54, 138/56

déyil-: (T.) söylen-, ifade edil-.
d.- ibler 184/04

déyin-: (T.) söylen-,
memnuniyetsizliğini ifade et-.
genclik hesretile d.- erdi o 051/09

déyine-déyine: (T.) söylene söylene
d. feqet bir seher 175/09

deyirman: (T.) tane öğütülen yer.
d.+ larda yatmışıq 003/25

deyiş-: (T.) değişikliğe uğra-, deyiş-.
d. başımı 123/25, 123/26, 123/27,
123/28, 123/29
gözleri qaraldı d.- di halı 148/04,
154/11
adını d.- diler 115/02, 115/61
digel baş aç bu d.- en havalardan
009/03, 137/58, 249/02
iller dönüb qan d.- ib 003/14,
022/46, 022/47, 051/14, 090/29,
105/33, 145/04
d.- ibdi fesiller 134/16
d.- ir dilini obanın élin 117/13,
141/14
havalar héy d.- mede 009/21,
009/24, 123/31
d.- se inanclar dinler imanlar
208/03, 136/23

deyişil-: (T.) başkalaş-, başka hâle düş-.
odu d.- medi 115/63, 115/67

deymiş: (T.) olgunlaşmış, yetişmiş.
d. nedi kal nedi 090/42
d.+ e sığışmır kala sığışmır 124/21

dışarı: (T.) dış taraf.
d.+ da bahar idi 236/08

dib: (T.) deniz, nehir, göl vs. suyunun
altındaki toprak satıh; çukur
yerlerin en aşağı, derin kısmı.
bu deryanın d.+ inde 031/03,
035/12, 134/139, 200/23

dibsiz: (T.) sonu olmayan; çok derin
olan.
d. qara çuvaldı 090/72, 090/75

did-: (T.) manevî ıstırap ver-, rahatsız et-
, incit-.
suallar qayğılar ruhunu d.- ib
110/31, 129/21
d.- irem öz özümü 095/59

didergin: (T.) yurdundan, yuvasından
uzaklarda dolaşan, yaşayan;
derbeder.
hele d.+ di qardaşım bacım 026/09

digel: (T.) “haydi gel!” anlamında bir
kavram işareti.
d. baş aç bu deyişen havalardan
009/03, 124/17

dikel-: (T.) doğrul-, ayağa kalk-.
qoyublar üstüne d.- di belke
044/23, 059/07
derdden d.- en dağam 088/249

diklen-: (T.) kalkıp doğrul-, yerinden
kalk-.
d.- en yollarda yorulmalıyam
022/33

dil: (T.) lisan, konuşma kabiliyeti.

şirin d. acıyam xoş üz möhtacı
 056/10, 134/245
 hansı d.+ de danışır 082/09,
 090/126
 söhbeti d.+ den çıxdı 096/55,
 140/31
 urcah oldum bir zehirli d.+ e of
 036/17
 onların öz d.+ i öz baxışı var
 092/05, 092/08
 bu payız yanında d.+ im lal olub
 045/25, 095/10, 095/46, 107/08,
 108/04, 108/54, 118/10, 137/90,
 246/31
 d.+ imden néce kéçim 137/91
 d.+ ime ay ana gelmir 038/43
 d.+ imi daş kimi vérmişem sene
 010/25, 108/26, 176/17
 natiqlerin d.+ inde 089/47,
 090/103, 094/03, 115/52
 sözü d.+ inden uca 251/04
 inandım d.+ ine eline düşdüm
 010/08
 kimse gücle d.+ ini 089/08,
 117/13, 134/130, 185/06
 d.+ inizin varı yoxu men oldum
 153/11
 alışar yalvarar alov d.+ iyle 130/07
 lehçeler bölünüb d.+ ler bölünüb
 141/09, 187/05
 söhbeti d.+ lerdeydi 096/15
 tutulmuşdu d.+ leri 048/13
 kişi iki d.+ li olmaz 075/40,
 075/41, 075/42

dil aç-: (T.) konuş-, derdini söyle-.
 xatireler d.- dı 137/39

dilber: (Far.) güzel, sevgili.
 nola çata o d.+ e 046/01, 046/02

dilbir: (T.) sözü, düşüncesi, sırrı bir
 olan.
 tanrı namerdle d.+ di 230/11

dile-: (T.) iste-, arzu et-.
 xoş gün d.- yirem sene men yazıq
 129/07, 129/32

dile gel-: (T.) konuşmaya başla-.
 baxarsan eksimdi d.- ibdi 164/09

dilek: (T.) istek, arzu.
 arzu üçün d. üçün 080/09, 117/35
 sabirin celilin eşqi d.+ i 108/41
 sen benim ümidim arzum d.+ im
 162/04, 162/36
 arzular d.+ ler ürekde söndü
 051/11
 yaşayır d.+ lerde 113/10
 d.+ lerden çıxanda 113/14

dilen-: (T.) dilencilik et-.
 fırıldaqla d. azad 235/23

dilenci: (T.) geçimini dilenerek
 sağlayan kimse.
 d. taléyi tapanlara bax 259/94

dili açıl-: (T.) konuşmaya başla-.
 oxuyur déyesen d.- 1b 151/05

dilim: (T.) parçalara ayrılmış bir şeyin
 her bir yarası.
 bir d. quru çörek 034/13, 170/15
 sen qırmızı donda alov d.+ i
 072/02

dili çatma-: (T.) dili yetme-, konuşama-
 .
 sene söz démeye d.- sın 229/05

dilim-dilim: (T.) dilimler hâlinde.
 hesretinden bağrım başı d. 201/07

diline gel-: (T.) diline gel-, dilinin
 (ucuna) gel-.
 d.- mir ay ana 038/09

dili quru: (T.) beddua anlamında bir
 deyim.
 ah kaş d.- yaydı 152/15

dillen-: (T.) konuş-, dile gel-.
 éle d.- ende veten déyirsən 176/24,
 180/07

- lenger lenger d.- er 251/12
- dillerden dillere yayıl-:** (T.) dilden dile yayıl- / dolaş-.
d.- dı 083/11
- din-:** (T.) konuş-, söz söyle-; azarla-.
canavar d.- e bilmir 105/29
hökmüm yoxdu d.- emmirem 250/01
bed günde sıpxıxb şad günde d.- en 198/15, 246/31
d.- me boynubükük benövşe kimi 229/14
üstünü çen duman aldı d.- medi 142/13, 142/15
qırxılar sağılar satılar d.- mez 008/08, 008/10
d.- sen dilden qocaqdı 140/31
- din:** (Ar.) Allah'a ibadet ve iman konusunda her milletin tuttuğu yol.
daha ne danış ne d. 211/09
şé'r d.+ di imandı 088/226
islam d.+ im türkay adım 030/14, 087/29
deyişse inanclar d.+ ler imanlar 208/03
- dincel-:** (T.) dinlen-.
geldim kölgesinde d.- em 069/32
oxşasa inan ki d.- er orda 161/21
d.- ib yatacağıq 086/78
iller saçınızda d.- ir ana 153/03
- dindir-:** (T) konuştur-, söylet-.
şimşek d.- ecekdi 111/08, 114/07
d.- mesen danışmaz 169/16
- dinib danışma-:** (T.) konuşma-, sus-.
d.- dım naşı elinde 037/12
- din-iman:** (Ar.) din, iman.
d.+ ı bilinmir 089/16
- dinle-:** (T.) işitmek için kulak ver-, bak-
.
dostları d.- dikce 137/95
- radioda d.- mişem 134/132
d.- rsen qelbinin döyüntüsünü 164/13
d.- yirdi kiçikler 140/10
- dinsiz imansız ol-:** (Ar.+T.) gaddar, merhametsiz ol-.
d.- duq 087/23
- diplomlu manqurd:** (İtl.+T.) diplomalı
mankurt, okumuş aptal.
bu d.+ lar 080/59
- direk:** (T.) direk, sütun.
tıkanlı d.+ leri 084/03
- diren-:** (T.) yaslan-, dayan-; bir engele rastla-.
dağlara d.- ir yolumun ağzı 022/35
- diri:** (T.) canlı, yaşayan.
çévremde bir d.+ m yoxdu 237/16
d.+ yken yasinin oxunub senin 192/15
- diri diri göm-:** (T.) (birini, bir şeyi toprağa, mezara) diri diri göm-.
d.- ün yanar derdleri 259/45
- diri gözlü:** (T.) diri / yaşayan gözlü.
d. ölüyük 088/261
- diri gözlü öl-:** (T.) yaşarken öl-.
d.- ermiş 137/33
- diril-:** (T.) canlan-, kendine gel-.
gah ölüb gah d.- ib 113/08, 225/36
men ölüb d.- im günde bélece 216/08
ölüb d.- mekdi daha elacım 026/10
- diş:** (T.) çene kemiklerinin üstüne dizili, ısırp koparmaya ve çiğnemeye yarayan sert, beyaz organlardan her biri, diş.
d. özgenin 123/18
ağrıyan d.+ i oldun 098/68, 166/27
yérine d.+ im düşer 137/80

- d.+ imden néce kéçim 137/81
deyiş d.+ imi 123/27
tamah d.+ in kölgesinde 101/05
d.+ lerini qıcaıyb 139/18
- dişe dile sal-:** (T.) dillere düşür-; dalga geç-, alay et-.
meni d. 256/25
- dişle-:** (T.) dişleri arasında sık-.
d.- rem çiy loxmanı 137/79
d.- yib berk berk sıxır 089/09
- dişli:** (T.) sözü geçen, nüfuzlu.
sen törpü deymemiş d. hevesen 016/10
- div:** (Far.) dev.
éşqim mehebbetim yatır d. kimi 056/04, 056/24
d.+ lerin reqiblerin 098/24
- divana çekil-:** (Ar.+T.) hesap sorul-.
d.- ir varlığım her gün 163/02
- divane:** (Far.) deli, alık.
ne'resine d.+ ler qaçıb geldi 116/10
- divanlıq:** (Ar.+T.) meclislik;
yargılanacak, yargılanması gereken (kimse).
sen sorğusuz d.+ san 221/04
- divar:** (Far.) duvar.
bu dörd d. benimdi 088/139, 088/140, 088/144, 088/366, 088/412, 129/21, 180/16
biri déyir d.+ a 088/130, 088/61, 088/71
d.+ dakı çatları 088/459
d.+ ı yox 088/336
qonşunun d.+ ını 088/154
d.+ lara mıx vurma 088/136, 088/418, 088/425, 088/50
d.+ sız döşemesiz 088/185
d.+ sızmış 088/165
- diz:** (T.) bacak ile baldır kemiklerinin bağlanma yeri, bükülen yeri.
yüyürmeye d.+ immi var 041/17, 123/37, 173/18
etirli çiçekler d.+ imden öpdü 185/13
bilirem d.+ imi daş aparacaq 022/36, 123/13
d.+ ini qatlayır daha 004/39
gözlerim korşalıb d.+ lerim esir 135/15
- diz çök-:** (T.) tabii ol-, boyun eğ-.
önünde d.- düler 134/144
- dizin-dizin:** (T.) dizleri üstünde.
d. imekleyem yıxılam 036/04
- dizlerini döy-:** (T.) dizlerine vur-, ağlayıp sızla-.
d.- er o döne döne 192/34
- dodaq:** (T.) dudak.
adım bir d.+ da yanır déyesen 022/49, 129/22
heyadan qönçenin d.+ ı çatlar 043/13
donurdu d.+ ımda 134/205
kilidleyib d.+ ımı 177/06
boyasın d.+ ını 005/26
d.+ lar el çaldı 228/20
d.+ lara şéh düşmeyir 064/12, 159/18
d.+ ları yandırıb 113/13
yad neğme yatmayıb d.+ larıma 166/09
nese bir giléy var d.+ larında 045/07, 184/23, 256/29
- doğ-:** (T.) doğur-, yavrula-; çık-, görün-.
uşaq d. uşaq böyüt 140/47
vüsal üfükünden d.- a bilmedim 159/14
sabah ne d.- acaq hamile dünya 002/01, 002/28, 086/64, 107/01
qırmızı ulduzlar d.- acak sabah 150/17
uşaq d.- an qadınlar 138/79

nése d.- ası idi 086/33
gün d.- du hamının yoluna düşdü
008/14, 077/02, 077/18, 172/06,
228/04
éle bil d.- maq isteyir 076/66
d.- ub buludların şimşeklerinden
027/03, 233/10
ilde üç bala d.- ur 089/44, 225/40,
234/07
néçe ulduz d.- urdu 086/85

doğanaq: (T.) boyuna geçirilen ip,
organ; kesici, yok edici (alet).
bu heyat cıgırı bu d.+ ı 129/16

doqqaz: (T.) genellikle köylerde evin,
bahçenin vs.'nin etrafını çeviren
çit veya duvarda kullanılan ve
birbirine geçen ağaçlardan yapılan
basit kapı.
d.+ da sübhedek gözleyer seni
188/09
bu géce dönübdür d.+ ınızda
186/04

doğma: (T.) üvey olmayan; doğduğu,
meydana geldiği yer; en yakın.
d. ümmanlara qovuşsun déye
027/06, 070/14, 088/41, 088/47,
134/114, 134/245, 157/01
d.+ lara yad oldun 174/13

doğmaca: (T.) aynı anne ve babanın
evladı olan.
d. évimize 087/68

doğra-: (T.) kes-, parça parça kes-.
d. budağımı kölgeme deyme
099/03, 099/22
köhne arx éle héy d.- yıb tökür
104/17

doğran-: (T.) parça parça kesil-.
d.- ır pöhreler burda biteli 028/14

doğru: (T.) doğru, yalan olmayan;
dürüst insan.

yuxularda gördüklerin seher d.
009/25, 009/26, 020/01, 020/03,
020/05, 020/09, 201/10, 259/113
bilmirem d.+ durmu 084/38
d.+ lar var dünyada 105/28
sévmişem merdi d.+ nu 029/24
d.+ nun başından basın xıxayın
259/80

doğul-: (T.) dünyaya gel-; meydana gel-

qelbimde d.- an körpe eşqimi
049/14, 229/16
d.- duğum évde qonaq kimiyem
038/24, 134/124
d.- maq ölmek isteyir 076/57
d.- muşam 088/08
hamı çılpaq d.- ub 119/76, 251/22
min kere d.- ubdu 090/142

doxun-: (T.) dokun-, el sür-, karıştır-.
d.- ma penahım bir üreyim var
010/26

dol-: (T.) dol-, dolu hâle gel-; yayılıp
her yanı kapla-.
d.- du deli feryadı 088/66, 119/95
éle kövrelmişem éle d.- muşam
135/06
gorun nurnan d.- sun rahatca uyu
107/09
d.- ub başın üstde sıxım gözümü
229/07
d.- ur yüz elli faiz 089/76, 124/14
sen gahdan d.- ursan gah
boşalırsan 216/11

dola-: (T.) sar-, dola-.
d. barmaqlarına 256/10, 256/27
d.- rdım könlüme baxışlarımla
159/10

dolab: (Ar.) genellikle tahtadan
yapılmış, bölme veya çekmelerine
eşya konulan kapaklı mobilya,
dolap.
açdı köhne d.+ ı 088/52

dolama: (T.) doğru olmayan, dönemeç, dönemeçli.
d. dağ yolu aşırımların 045/18

dolan-: (T.) bir şeyin etrafında dön-, dönüp dur-; canlan-.
başımın üstünde ay kimi d. 229/19, 235/24
deli küleklerle d.- an oğlan 079/31, 135/03, 135/08
d.- dı qelbimde min arzu istek 002/14, 076/41, 098/10, 119/14, 119/20, 134/79, 135/02, 174/06
d.- ıb taléyin dolaylarını 022/52, 035/21, 134/15, 145/02, 186/14
gün tek d.- ım yaxım 179/14
d.- ır şeheri bir kölgə kimi 079/03, 092/09, 092/20, 105/08, 129/17, 129/22, 149/05, 232/05
zirvede d.- ırdı 096/11
dözüb d.- ıraq bu sitemlere 246/11
d.- mışam héy sağında solunda 167/05
yalanla d.- mışıq 090/68

dolanma: (T.) geçinme; ihtiyaç.
d. boynumda durur qılinc tek 246/02

dolanma ol-: (T.) (bir şeyin etrafında) dön-, dolaş-; deliye dön-
d.- sun 192/26

dolaş-: (T.) karış-; gez-.
sahibsiz d.- an kölgə kimiyem 135/21
be'zen de d.- ardı 134/107
çox yollar d.- mışam 105/11

dolaşıq: (T.) dolaşmış hâlde olan, karışık.
d. yolları men néce séçim 007/09, 131/05

dolay: (T.) dağın, tepenin yamacıyla giden eğri, büğrü, dolambaçlı yol.
dolanıb taléyin d.+ larını 022/52

dolça: (T.) su veya başka sıvıları dökmek için alt kısmı nispeten geniş ve ağız kısmı gittikçe daralan uzun bir kap.
sonra böyrü üstə düşmüş süd d.+ ları 236/04

doldur-: (T.) boş bir şeyi dolu hale getir-.
d.- maq üçün içini 077/13

dolu: (T.) boş olmayan; havada su buğusunun birden yoğunlaşıp katılaşmasından oluşan, türlü irilikte, yuvarlak veya düzensiz biçimli buz parçaları durumunda yere hızla düşen bir yağış türü.
seher d. günorta gün axşam bulud 009/02, 019/04, 057/07, 075/58, 137/46, 191/07, 245/06
d.+ dur ağızınacan 089/03
d.+ san 122/23
qışqır sinen d.+ su 005/17, 122/03
gözel qızlar ile d.+ ydu dünya 190/08

doluxsun: (T.) bir şeyden etkilənerek gözlerine yaş dol-.
d.- ub yumub yumub tökürsen 202/02

don: (T.) kadınların veya erkeklerin üstten giydikleri uzun etekli, beli büzgülü veya büzgüsüz elbise; suyun katı hâle gelmesi olayı.
uzaqdan ağ d.+ da sene oxşayır 047/11, 072/02, 072/06, 072/10, 072/12, 072/14
oyaqsa salam vér açılar d.+ u 186/22
senin kefenin de d.+ un da menem 196/01
qayğı d.+ unda 006/19, 010/16, 089/15, 105/21, 105/23

don-: (T.) buz tut-; hissizleş-.
mensiz darıxırmı d.- a bilirmi 162/17

dönek buz heykele d.- aq gizlice
214/13
soyuq baxışıyla d.- an déyilem
193/05
soyuq baxışlardan d.- ar yanarık
143/19
héç vaxt béle d.- mamışdım 054/04
d.- nam el açmaram senin oduna
050/05
d.- ub gözlerimde üreyimde qem
049/17, 186/02, 186/20, 250/05
varlığı uyuyub ruhu d.- ubdu
104/25
qelbim yad ürekde d.- ur déyesen
022/48
d.- urdu dodağımda 134/205

dondur-: (T.) çok soğut-; hayretler
içinde bırak-.
sen d.- dun 054/05

donuz: (T.) çift parmaklılardan, eti,
yağı, derisi veya kılı için
beslenen, evcil hayvan (Susacrofa
domestica, domuz.
aranlı tulalar d.+ a hürmür 259/69
d.+ lar peleng ovlayır 004/32

dost: (Far.) dost, yakın arkadaş.
anlayıb gördüm ki d. da tanış da
040/12, 055/03, 090/105, 096/32,
104/13, 157/12, 232/06, 246/20
yaxına d.+ a yada 098/74
d.+ dan aşınadan sırdaşdan uzaq
225/23
d.+ lar çox aşıb daşdıq 087/86,
089/31, 137/37, 145/09
d.+ ları güldürdü şəhidler 083/04,
134/04, 137/95
d.+ larımın sırasında 171/14
d.+ ların çoxundan vefalıdır o
091/06, 093/11, 094/15, 125/27,
138/138
tanıyın bu d.+ u yarı 029/47,
156/11, 162/26, 178/05
dillenende dédi d.+ uq 180/07

hicran d.+ um qem ustadım
030/15, 040/04, 095/19, 095/28,
095/31, 105/25, 137/18, 157/04
d.+ umun ağırları silsilesinden
133/01, 192/01
bu tayda bés d.+ un yoxdu bunu
yaz 015/24, 120/13
d.+ una pay vérilmeyir 064/04
men senin en yaxın d.+ unam daha
071/04

dostluq: (Far.+T.) dost olma hâli.
d. perdesi altda 090/129, 125/08
d.+ u vér vérim bazar örtülü
117/37

dost ol-: (Far.+T.) aralarında yakınlık
ol-.
qarı düşmen d.- maz 134/39

dost-tanış: (Far.+T.) dost arkadaş.
d. éle bil görüb tüstümü 155/16
d.+ ın yanında 139/14

dostu düşmeni tanı-: (Far.+T.) iyiyi
kötüyü ayır-.
d. 134/38

dost-yaxın: (Far.+T.) dost yakın.
d. qayğısı uzaq qayğısı 110/34

doy-: (T.) tok hâle gel-; bıq-, usan-,
soğu-.
vetenden bezikib d.- anlar ne çox
108/33
hesreti möhneti d.- unca dadıb
110/17, 112/03, 112/06
ellerim elinden d.- maz 257/01,
257/02, 257/03
d.- muşam d.- muşam bu
menzereden 008/22
kim d.- ubdur bu torpaqdan 248/23

dön-: (T.) gittiği veya durduğu tarafın
ters istikametine doğru yönel-;
sözünü, kararını boz-; vazgeç-;
şeklini al-.

hörükler kesildi çepere d.- dü
051/13, 077/19, 119/15, 153/12,
172/18, 174/27
d.- düm kor canavara 095/54,
159/13
o çağlarım bir de d.- e gele of
036/03, 038/35
bir hissem suya d.- ecek 248/17,
248/18, 248/20, 248/24
d.- ek buz heykele donaq gizlice
214/13
günleri payıza d.- en saralan
053/10
ağalar quruyar d.- er heykele
017/10, 022/04, 022/05, 208/02
gériye d.- meye güman qalmayıb
050/17, 052/11
o günlerim bir de d.- mez bir de
qayıtmaz 109/12, 109/20, 109/31
néynim d.- müşdüm daha 095/49
yadların gözünde yaşa d.- müşem
010/15
kölgesine d.- müşük 168/36
bir durna hesretli d.- se cenubdan
166/32
hesretten eriyib suya d.- sem de
218/04
iller d.- üb qan deyişib 003/14,
022/27, 025/22, 025/32, 036/01,
036/02, 038/33, 052/15,
052/17, 081/06, 088/426, 089/23,
090/123, 095/26, 109/22, 134/151,
134/188, 145/23, 159/05, 235/20,
259/101
d.- übdü yéne téllerin 189/04
bu géce d.- übdür doqqazınızda
186/04
alışım başına dolanım d.- üm
161/24, 229/06
dünya yaşıla d.- ür 088/439,
088/452, 094/06, 094/10, 094/12,
105/40, 117/23, 141/29,
141/31, 141/33, 235/28
d.- ürem arxamca el éyleyem
038/16

dönder-: (T.) hâline getir-.

keremin ömründe küle d.- din
195/07

döne-döne: (T.) defalarca, tekrar tekrar.
dizlerini döyer o d. 192/34

dönge: (T.) sokağın dönülen yeri.
her d.+ de dayan dur 084/34

dönük çıx-: (T.) vefasızlık göster-.
d.- dı o gizlice 046/07

dönüklük: (T.) sözünde durmama.
yazırlar qızların d.+ ünü 190/16

dörd: (T.) dört sayısı.
bu d. divar menimdi 088/139,
088/140, 088/144, 090/98, 104/20,
129/21, 137/27, 172/11,
247/12

dördelli yapış-: (T.) gönülden isteyerek,
bütün gayretiyle mücadele et-.
d.- dın öz stolundan 125/20

döş: (T.) göğüs.
seherler d.+ leri çulğalayan çen
035/20
sökürdü ananın bal d.+ lerini
079/25
sél d.+ ümden vurdu şimşek
başımdan 099/07

döşek: (T.) yatak.
ona quru yér de yorğan d.+ di
104/22

döşeme: (T.) odanın alt kısmını örten
tahta, zemini kaplayan tahta.
bu d. bu tavan 088/118, 088/137,
088/143, 088/413, 088/422
bil ki senin d.+ n 088/157
d.+ ni éle bil 088/58, 088/94,
138/19
d.+ siz tavansız 088/164, 088/185
qırmızı d.+ ye 088/51, 088/93

döşen-: (T.) seril-, yayıl-.

- d.- di yollarıma 095/22
- dövlet:** (Ar.) servet, mal, mülk.
var eşqi d. hissi 138/106
d.+ den danışır pozğunun eri 246/19
belke puldu d.+ di 078/07, 238/06
mala d.+ e qarşı 087/123
menim d.+ im varım 088/264
malımız d.+ imiz 089/127, 089/82
méylim yoxdu d.+ inde héçinde 011/11
d.+ inden varından 138/145
- dövletli:** (Ar.+T.) çok zengin olan.
bu d. pullular 080/50
- dövlet-var:** (Ar.+T.) varlık, zenginlik.
bu yuxu d.+ ı 088/221
- dövr:** (Ar.) devir, çağ.
bu da béle bir d.+ dü zamandı 011/04
déyin darıxmayın kéçid d.+ üdür 259/37, 259/38
- dövran:** (Ar.) zaman, devir, çağ; talih, kader.
d. bizim olmalı 086/79, 090/29, 230/01, 259/08, 259/108, 259/72
qar yağır vaxta d.+ a 004/31
ezelki d.+ im hanı 126/19
kéçer aylar iller döner d.+ lar 208/02
- dövre:** (Ar.) çevre, etraf.
görmürem d.+ mde qohum qardaşı 033/06
vurnuxur d.+ nde şeyda bülbüller 073/07
d.+ ndeki dörd divar 088/144, 140/38
yaxşı bax d.+ ne gör orda kim var 176/18
- döy-:** (T.) eziyet etmek veya cezalandırmak için birinin el veya vücuduna vur-; vur-, çarp- (dalga, rüzgar).
d.- dü deli külekler 174/08
söz déyende gözün d.- en 247/26
özözünü d.- enler 080/53
bilirsən ne d.- erdim 088/212
xezan d.- müş bir yarpaqsan 062/07
yağış d.- üb 168/04, 230/22
rüzgar d.- ür vaxt korlayır 064/07, 260/11
- döyecle-:** (T.) bir şeyle döv-, vur-
d.- yib 139/21
çalmır d.- yir héy sarı simi 124/19
- döyeclen-:** (T.) bir şeyle dövül-, darbeye maruz kal-
masaya d.- ir 087/17
- döyül-:** (T.) el veya başka bir şeyle vurul-, (kapı vb. için) çalın-
qapı d.- dü 088/74
biçildim d.- düm sovruldum canım 231/08
d.- mekten gözüm doyub 024/11
- döyün-:** (T.) kendi kendini döv-;
yüreğin hızlı hızlı çarpması.
ovcunda d.- e ilahi narlar 224/18
- döyüntü:** (T.) çarpıntı.
gelerem qelbinin d.+ sünde 164/05
dinlersen qelbinin d.+ sünü 164/13
- döyüş-:** (T.) dövüş-, birbiriyle kavga et-
.
merdler d.- de can vérdi 230/09
d.- üm dünyaya teze gelimdi 026/11
d.- ür atışdı 086/28
- döyüş:** (T.) kavga, münakaşa.
d. asandı génden 088/120
bu d.+ de udur meni 075/22
bu heyat d.+ dür başdan ayağa 198/02

qeribe d.+ ler varmış dünyada
186/07

döz-: (T.) tahammül et-, katlan-.
d. dédi qız atası 138/07, 138/24,
259/33
yayı qışına d.- düm 128/14
zaragelib d.- e bilmir dözüm de
023/15, 053/02, 139/42, 168/28
dédi d.- emmirem qebrim daralib
002/07
d.- emmirsen sen hicrana 018/02
yoxsa d.- erdinmi béle bir derde
192/21
d.- erem qelbimin ah feryadına
193/08
göl oldu d.- medi dağ hesretine
142/18
derde d.- mek elacımdı 127/24
d.- meyib yanından öten ağlayır
108/15, 174/39
sussan d.- sen sinen üste 116/36,
138/08
sévinib sévince d.- üb ezaba
110/09, 246/11
d.- üm ay bulud ay bulud 046/09
d.- ürük zillate niye bilmirem
198/19

döz: (T.) tahammül, sabır.
melhem birce d. oldu 138/05

dözüm: (T.) tahammül etme, katlanma.
zara gelib döze bilmir d. de 023/15,
041/19, 095/14, 117/24, 123/39,
173/20
neylerem eriyen sebre d.+ e
025/39, 118/13
ümid d.+ edi yéne döz déyin
259/33
dağa qardaşam d.+ le 014/10
çok öyündüm qelbimdeki d.+ nen
036/18
axır ki qelbimde d.+ ü tapdım
053/03
sına d.+ ünü sına özünü 162/18

dubay: yer adı, Dubai.

d.+ dan başvurub londondan çıxır
259/61

duman: (T.) duman; bir şeyi örten,
kaplayan perde; gam, keder.
gah gün çıxır gah qar yağır gah da
d. 009/17, 035/25, 040/06, 073/08,
104/15, 127/02, 145/26, 156/19,
157/06, 167/09, 192/22, 215/11,
217/03, 233/04, 241/11
her şey bürünübdür çene d.+ a
033/11, 141/33
boranda yağışda d.+ da çende
008/04, 162/09, 215/15, 229/01,
229/13, 241/15
dağların başı d.+ dı 004/02,
078/14, 096/39, 135/29
gözlerinde at oynadır ömrün d.+ ı
109/07, 115/46, 228/03
çekildi göyümden çenim d.+ ım
059/08
bax başımda d.+ ıma sisime 200/37
başımızı qatır d.+ ın çenin 120/23
xeyal d.+ ında gözümünden iten
219/08
d.+ lar aldatdı bizi 065/11, 137/25,
140/08, 216/19

dumanlan-: (T.) dumanla, tütsüyle
örtül-, kaplan-, dol-.
d.- ıb üfüqlerin baxışı 132/04

dumanlı: (T.) dumanla kaplı.
hele d. idi 086/56

dumanlıq: (T.) duman içinde olan;
karışıklık, açık olmayan durum.
fikirlerde bir d. 205/06
başdan başa d.+ san 221/12

dur-: (T.) ayakta, dik durumda,
hareketsiz bir şekilde bulun-;
ayağa kalk-; bulun-; bekle-.
her döngede dayan d. 084/34,
134/34
otura bilmirem d.- a bilmirem
038/11

d.- an türk oğlu türkəm men
029/38, 045/20, 134/36, 190/15
vaxtsız d.- du vaxtsız yatdı 172/25,
253/14
boş d.- ma yağ görek 123/48,
254/08
d.- maq üçün o çırpındı 156/34
ürekler daşlaşır çox da d.- mayır
117/25
ne d.- musan dème besdi sen de bas
254/26
göylərə baxıram d.- ub obaşdan
022/18, 240/05
d.- ur bir çeper kimi 138/67,
246/02

durna: (T.) bir tür göçmen kuş.
d. hesreti var köçhaköçümde
037/08, 166/32
ömür gün dönermi d.+ lar kimi
022/05, 096/64, 153/04
köçüm gétđi o d.+ nın köçünde
011/10

duru: (T.) temiz, saf.
göz yaşı tek d. idi 116/02, 201/10

durul-: (T.) duru hâle gel-, berraklaş-.
temizlendim d.- dum 136/16,
194/11
hele çox axmalı d.- malıyam
022/31
gah d.- ub axır sısqı bulaq kimi
009/07, 035/26

duruş: (T.) durma şekli, tarzı; durak.
d. serhedlerini 134/72

dustaq: (T.) tutsak, hapis.
özüm öz içimde d.+ am hele
010/19, 061/06, 088/250

dustaq ét-: (T.) tutsak et-.
évinde d.- di 119/46

dustaq ol-: (T.) tutsak ol-.
évinde d.- dun 174/12

duy-: (T.) hisset-, kavra-; sez-, anla-.
kim d.- acaq qönçe qönçe alış yan
132/15
dème bu hikmeti çetin ki d.- am
176/23
d.- an günden itirdi 075/63
gözlerini açdı d.- du haqqını
175/07
d.- dum bu ömrün günün 134/63,
232/09, 232/10, 232/11, 254/03
d.- dun qoymaram düşesen 207/03
d.- madı ömrünü qurban éyledin
195/14
héç vaxt béle d.- mamışdım 054/10
bu günde d.- mayıb axtarmamışam
135/32
hele çox işleri d.- mayırıq biz
017/07, 017/18
d.- maz ağac ağac soyular méşe
017/27
sen meni d.- mazsan d.- mazsan
gözel 223/09
d.- mur köleliyini 081/13
d.- murlar dünyada qanlı tütekdi
108/38
sanki d.- muşdu işi 089/113
axır meni bir gün d.- san 060/16
onu kim d.- ub anlar 082/04
d.- urdum her belanı 095/13

duygü: (T.) hisleri ile bir şeyi anlama,
idrak etme yeteneği.
bir d. bir sual qelbimi sıxar 017/22,
141/17
sıxır varlığını sıxır d.+ lar 008/17,
025/23
d.+ larım damadama 165/14,
181/06
nur olub yağarsan d.+ larıma
162/11
fikrimde d.+ mda gündüz géce sen
129/12
fikrimden d.+ mdan gétmirsən
niye 222/05
üreyim d.+ mla barışdı yéne
059/13
hissimin d.+ mun yaman günüdür
056/05, 056/25

duygusuz: (T.) duygusu olmayan,
hiçbir şey hissetmeyen.
d. manqurtlara 251/16

duyul-: (T.) hissedil-, sezil-
qeriblik d.- ur doğma sözümde
070/14

duz: (T.) yemeğe tat vermek için
kullanılan kristal bir madde.
bir çimdik d. 034/12, 170/14,
212/06, 252/17
yarana sepilen d.+ a şükür dé
253/12

duzlu: (T.) tuzlu.
d. idi 116/03

dübbedüz: (T.) dümdüz, hiçbir eğriliği
olmayan.
her şey d.+ dü daş yollar kimi
117/40

dübéyt: (Far.+Ar.) âşık makamlarından
birinin adı.
koroğlu d.+ i 127/01

dümdüz: (T.) tamamen düz.
bu méşe d. oldu 119/109, 172/19

dünen: (T.) dün.
d. torpağa sepdiyim 013/04,
050/24, 088/258, 135/18, 156/03
d.+ e göre sağol 087/52
d.+ in üçün ağladım 123/07
d.+ inden xeberdaram 221/14

dünenecen: (T.) düne kadar.
éle lap d. 087/47

dünenki: (T.) dün olmuş, bir gün önce
olmuş şey.
sen d. alqışları bu gün unut 009/04,
139/28

dünya: (Ar.) bir bütün olarak âlem,
kainat.

sabah ne doğacaq hamile d.
002/01, 002/25, 002/28, 007/26,
013/10, 013/11, 013/12, 014/15,
019/17, 030/01, 030/09, 050/24,
073/05, 079/26, 079/38, 086/15,
086/91, 088/101, 088/206,
088/216, 088/293, 088/439,
090/118, 090/121, 091/08, 107/01,
126/04, 126/06, 126/10, 126/14,
126/18, 126/22, 127/27, 127/30,
133/05, 135/09, 140/76, 145/22,
150/05, 156/18, 156/45, 156/46,
162/07, 178/37, 190/06, 190/08,
190/18, 200/31, 218/06, 251/35,
255/15

derdi éşq tek bu d.+ da 003/08,
026/05, 038/03, 038/38, 042/03,
042/05, 042/09, 042/13,
042/17, 042/21, 078/16, 078/18,
086/68, 086/70, 088/276, 105/26,
105/28,
108/38, 120/09, 124/11, 141/19,
141/37, 178/29, 186/07, 200/02,
246/08

bu gün bes d.+ dan ne isteyirsen
050/25, 086/75, 135/05, 140/12
deyişen pıran d.+ dı 249/02,
249/04, 249/08, 249/12, 250/04,
250/08, 250/12, 250/16

ürek yox d.+ dır köksümüzdeki
143/10

d.+ m dalğalandı qarışdı yéne
059/05

d.+ ma güneş tek baxırsan gülüm
072/05

bu namerd d.+ mda her yan duman
çen 217/03

menim kiçik d.+ mın 134/210

nağıllı d.+ mız uçdu o günden
069/27

d.+ mızdan xebersiz héy 177/30

d.+ mızı yaman gördüm 156/04

bir zamanlar bu d.+ nı 003/02,
004/34, 005/06, 040/07, 050/01,
054/09, 088/445, 089/100,
089/129, 137/76, 157/07, 162/12,
248/04, 254/03

sirdir bu d.+ nın torpağı daşı
008/18, 017/14, 043/19, 044/14,
090/131, 138/53, 150/14, 178/36,
184/10, 190/10, 211/01, 238/03
dünya namerd d.+ sıdı 126/04,
126/06, 126/10, 126/14, 126/18,
126/22
öz azad d.+ sıyla 088/39
bu qatarda göz açmışıq d.+ ya
001/07, 001/09, 001/21, 007/29,
022/44, 026/11, 082/11, 159/06,
165/03, 200/11, 255/16

dünyadan kamını al-:
(Ar.+T.+Far.+T.) dünyadan
muradını / istediğın al-
éle bil d.- ıb 104/12

dünyası dar ol-: (Ar.+T.) büyük bir
felaketle karşılaş-
yalqızlıqdan d.- ub mene 200/46

dünya üzü: (Ar.+T.) dünya, yeryüzü.
éle bilirsən ki bu d. 052/20, 172/06,
240/11
ne qeder kölge var d.+ nde 092/01

dünyaya gel-: (Ar.+T.) doğ-
d.- dim ağlaya ağlaya 014/03
d.- diyini 088/243
ya birge d.- ek 063/12
men d.- en günden 255/01
men d.- ende 134/02
bir şair tezeden d.- er 043/17
adam var kölgəsiz d.- ıb 092/19
d.- ibdi elinde yaba 110/07
d.- ir 076/81
bu d.- memişdi 076/07, 076/14
d.- meyın sırrını 083/08

dür(r): (Far.) inci.
o qız d.+ dü incidi 067/02

dürat: (T.) doru at, doru renkli at.
qırat hanı d. hanı 003/20

düş-: (T.) kendi ağırlığının etkisiyle yere
in-; düş-; damla-.

gün doğdu hamının yoluna d.- dü
008/14, 012/02, 012/03, 045/16,
095/18, 096/31, 098/13, 100/16,
137/108, 137/37, 148/05, 172/09,
174/35, 180/15
axır d.- düm bu delisov séle of
036/21, 095/51, 199/12, 231/03
bir gile yaş kimi d.- dün gözümden
050/16
léysan d.- e ize yola 189/15
d.- ek ağuşuna payızın qışın
214/12
büllur ruhumuza d.- en güvesen
016/11, 017/12, 049/06, 100/12
vetenden dem vurur d.- ende çemi
124/18
itin suya d.- eni 098/61
göz yaşı çiçeyin üzüne d.- er
043/09, 043/16, 137/80
d.- ersen yarama açi duz kimi
212/06
duydun qoymaram d.- esen 207/03
yanına yörene kölgen d.- medi
125/23
bir de aralığa gelib d.- meye
047/21
bir de d.- meyecek bu fûrset ele
259/14
dodaqlara şéh d.- meyir 064/12
sonra böyrü üste d.- müş süd
dolçaları 236/04
d.- müşem kemende çıxılmaz oda
033/04
d.- üb arzuların qolları üste 010/20,
088/425, 098/23, 110/35, 110/37,
117/30, 120/17, 145/18, 161/09,
187/02, 246/27, 256/33
d.- übdür minbir dastana 029/28,
056/12, 187/07
bir d.- ün haraya başalır bu yol
125/34
d.- ür qoçun buynuzları 004/19,
088/453, 105/37, 105/38, 153/16,
190/11

düşgün: (T.) mutluluğunu, refahını,
huzurunu yitirmiş, zavallı.

ağbirçek neneler d. babalar 026/03,
026/39

düşman éyle-: (Far.+T.) düşman et-.
resulam déyeni d.- yin 259/102

düşmen: (Far.) birine kötülük etmek,
zarar vermek isteyen.
bizi tanıyan var dost var d. var
055/03, 127/18, 134/39
d.+ e el uzadıb 090/104
d.+ i gördün öldür 086/34,
088/213, 134/05
sen benim ne yaman d.+ im oldun
071/05
d.+ in gözüne üfürmek üçün
068/17, 160/17
yoxsa d.+ izin 087/42
d.+ ler héyretde dehşetde 083/03,
084/19, 249/11
d.+ lerim yalan yalan 030/03,
183/01

düşmene qenim (ol-): (Far.+T.+Ar.+T.)
düşmandan ganimet (alan ol-);
düşmanın başına bela ol-
menem d. 087/39

düşmen kesil-: (Far.+T.) düşman ol-.
d.- erem özüm özümə 025/41

düşmen ol-: (Far.+T.) bk. **düşmen
kesil-.**
qartala d.- duq 096/46

düşün-: (T.) bir şey hakkında zihni yor-
; idrak et-.
oğulsan sen indi d. alemleri 044/08,
052/23, 134/103, 214/10
anamı d.- erken 039/01
feqet d.- medi bilmedi bunu 142/10
d.- mediler ancaq 169/28
seni d.- mek de ağırdır ağır 129/13
qoy qızlar d.- sün bunları barı
051/15
ne seni d.- üm ne meni düşün
214/10

gören ne d.- ür ne anır söyüd
182/03

d.- ürdüm qurtardı 137/09

d.- ürem meni anan varmı gören
034/05, 045/08, 129/02, 129/05,
129/08, 129/30, 146/05, 170/07,
177/12, 181/16, 242/01

düşünce: (T.) düşünme, hayal; anlayış.
xezer haqqında d.+ ler 116/01
géce d.+ leri 043/01

düyle-: (T.) düğümle-, bağla-.
göy esgiye d.- di 138/142

düyün: (T.) düğüm; şenlik, toy, düğün.
gelib qebirim üste o gün toy d.
233/12, 256/08
toylarım d.+ lerim 105/16
qaxınc éleyibler dağı d.+ ü 190/14

düyün düş-: (T.) düğümlen-, birbirine
dolaş-.
d.- üb bir yumağım açılmır 197/08
gelen yollar d.- ür 171/09

düyün-düyün: (T.) çokça düğümlenmiş
hâlde, düğüm düğüm, karma
karışık.
eller d. ellikden çıxıb 069/15,
140/25, 141/17
göyüzü yérüzü d.+ dür 025/13,
084/44

düyünlen-: (T.) düğüm yapıl-, birbirine
karış-.
d.- ir ağrıağrı 076/59

düz: (T.) inişi, yokuşu olmayan,
doğruca; dürüst, namuslu.
d. birce özünsen bir de papağın
015/19, 015/21, 024/06, 088/360,
090/98, 113/17, 137/83, 147/06,
214/16, 230/17, 235/30, 249/06,
249/10, 259/70
düz d.+ de qalib ekilib 249/06
merdler düz oldu d.+ dedi 230/17
d.+ ler lale çırağını 021/13

d.+ lerde baharlıq dağda qarlıq biz
143/03
késikçiydi d.+ lere 096/17
bu çölleri d.+ leri 084/27
eyrin gizlin d.+ ün gizlin 221/11

düz-: (T.) tane şeklinde olan şeyleri
sırayla ipe geçir-; sırala-, yerleştir-
.
d.- ürdü her sözünü 088/25

düz-dünya: (T.+Ar.) âlem, her taraf;
insanlar, topluluk.
axı d.+ nı basıb bu ağac 028/03

düze çıx-: (T.): boy at-, yeşerip ortaya
çık-.
her yaz lale kimi d. bizim 214/22

düzen: (T.) düz olan saha, ova.
d.+ ler dağların eteyidirmi 149/07
derelere d.+ lere 021/04, 172/08
d.+ lerin 168/14

düzgün: (T.) doğru, düz; dürüst,
namuslu.
sen ay kimi sudan duru doğru d.
201/10

düzle-: (T.) düz hâle getir-.
namerdler ekib d.- di 230/18
lepeleri şumladılar d.- diler 116/13

düzü: (T.) doğrusu.
hayana gétدينiz d. bilmirem
069/26, 087/46, 088/187, 155/06,
240/09

E

é: (T.) kavram işaretlerinin baş
 taraflarına gelerek seslenme,
ünlem bildirir.
éhéy é. héy 152/02

ebedî: (Ar.) daimi, ölümsüz, sonsuz.
haqq edalet e. 089/89, 090/116,
116/06, 163/04, 219/12, 222/09

orda e.+ dir ömrü qarın da 144/18

ebediyyet: (Ar.) sonsuzluk, ölümsüzlük.
zirve e. zefer son nida 144/15

ecel: (Ar.) ölme zamanı.
saçıma elçeken e. 258/03

eda: (Ar.) tarz, yol; davranış şekli.
bir qarış boyu var e.+ sına bax
124/02

edalet: (Ar.) davranış ve hareketlerin
ahlak ve hukuk kurallarına
uygunluğu, hak ve hukuk
prensiplerine uyma.
budurmu haqq e. 088/171,
088/199, 089/15, 089/89, 090/138,
108/28, 108/51, 127/16, 174/36
aşıq e.+ in neğmeleri silsilesinden
126/01

edaletli ol-: (Ar.+T.) hak ve hukuk
prensiplerine uy-, ahlak ve hukuk
kurallarına uygun davran-.
e.- mağa 119/40

efsane: (Far.) eski çağlardan beri
söylenegelen, olağanüstü
varlıkları, olayları konu edinen
hayalî hikâye, söylence, efsane.
nağıldır e.+ dir 140/77
kendin e.+ si de 137/13

efsanevi: (Far.) efsane mahiyetinde
olan, efsane gibi olan.
üzen e. adalarlıq biz 143/05

eger: (Far.) eğer, edat.
e. bilse gerekdir 081/07, 187/10,
195/10

eqreb: (Ar.) akrep, sıcak ve nemli
yerlerde yaşayan, kıvrık ve kalkık
kuyruğunda zehirli iğnesi olan bir
tür böcek, kuyruklu.
zeherin e.+ den marıdan kéçib
016/17

éh: (T.) ünlem.

é. nağıla çox inanma 009/30,
031/15, 034/06, 070/26, 089/73,
090/167, 134/106, 150/08,
158/11, 160/02, 160/06, 160/18,
170/08, 188/08, 201/12, 204/05,
210/07

éhéy: (T.) seslenme.

é. kimdir orda ocaq qalayan
069/01, 069/35, 069/36, 152/02,
253/02

ehlet: (Ur.) ahlat.

axır e. daşına 128/16

ehli: (Ar.) ehlileştirilmiş, evcil; görüp
geçirmiş.
gör neler gör kimler e.+ leşdiler
008/15

ehlidil: (Ar.+Far.) gönül ehli, hâlden
anlayan.

payladım könlümü her e.+ e
228/22

ehlileş-: (Ar.+T.) evcilleş-, ehli hâle
gel-; toplumda güzel davranmaya
alış-.
sirkdeki vehşiler e.- diler 008/13

ehmed: (Ar.) kişi adı, Ahmet.

e. éndi kürsüden 089/106,
089/134, 089/135, 089/60, 089/67,
089/96
yox e.+ i görmedi 089/115
çox zavallı e.+ ler 090/79

ehsen: (Ar.) ihsan, beğenme, hoşlanma
ifadesi, aşk olsun, bravo
anlamında.

e. yaradana bu bağca bağa 227/03

éhtişam: (Ar.) göz kamaştırma, gösteriş.
birge bayram é. 087/112

éhtiyac: (Ar.) gereksinim; yoksulluk.

zelillik é.+ dı 090/117

könlümünse é.+ ı 030/12

düşüb é.+ ın sert kemendine
110/35

ehval: (Ar.) hâller, vaziyetler, durumlar.
pozular e.+ ım qaralar qanım
213/04

kéfler e.+ lar qardaş 139/03

ejdaha: (Far.) yılana benzeyen ancak

dört ayağı ve kanatları olan,
ağından ateşler püskürdüğüne
inanılan hayalî bir hayvan.

o e. derya içir dağ udur 254/25,
259/58

e.+ yla yarışmalı olmuşam 260/02

ek-: (T.) sürülmüş, işlenmiş toprağa
tohum serp-, temelini at-.

hanı e.- diklerimiz 089/79

yamacını e.- diler 115/06, 134/145,
134/146

şumlayacaq e.- ecek 137/51

torpaq e.- en qadınlar 138/77

buruq déyil turp e.- erler 116/37

qoy e.- ib becर्सinler 087/114,
087/115, 116/14, 230/18

sıra ile e.- ibler 084/04

ekdir-: (T.) ekme fiili yapdır-.

püşpüşe e.- ib buğda götürün
259/41

eki: (T.) ekilmiş; anne karnında cenin.

yalmanır şırvanır e. balalar 259/52

ekil-: (T.) tohum ekme işi yapıl-.

éşq tek e.- dim sévda çölünde
231/05

saçına ağ téller e.- en zaman
068/20

düz düzde qalib e.- ib 249/06

ekin: (T.) ekme işi.

héy e.+ de biçinde 089/58

ekiz: (T.) ikiz, anadan çift doğan.

orda qardaşım var menimle e.
166/20

eks: (Ar.) ışığın bir yere çarpıp kırılması
sonucunda bir şeyin düz, parlak bir
yüzey, ayna vs. üzerinde görülen
şekli, sureti.
baxarsan e.+ imdi dile gelibdi
164/09
e.+ ini görürler iki gözümde
070/15

él: (T.) halk, insanlar, toplum.
bir é. meseli 090/169, 095/03,
134/243, 172/05, 230/14, 251/20,
251/26, 259/16
é.+ de oylaqda idik 096/27,
251/07, 251/36
di gel ki obaya é.+ e sığışmır
124/17, 204/02
çağır é.+ i ulusu 005/18, 089/14,
108/37, 137/65, 254/19, 259/44
indi azad yurdum azad é.+ im var
107/07, 108/02, 108/52
é.+ imde günümde derdsen
qadasan 120/16
é.+ imden néce kéçim 137/94
é.+ imdi vetenimdi 137/92
bölünse de bir é.+ imiz 029/48
é.+ imizden qoruyur 084/28
deyişir dilini obanın é.+ in 117/13,
172/04, 172/22, 172/28, 172/34,
172/45
olmaz é.+ inde uca 251/37
é.+ ine gününe neler étmeyib
110/16
böyü boyat sév é.+ ini obanı
234/11
meni qınamasın é.+ ler obalar
026/02, 026/38, 076/46, 084/05,
088/384, 105/20, 141/07, 197/01
birliyi gösterib é.+ lere 083/12
köçüb gédib é.+ lerimiz 003/11
fikrimde é.+ lerin bextiyarlığı
145/13

el: (T.) kolun bilekten tırnaklara kadar
olan ve bir şey tutmak , iş yapmak

için kullandığı iki organından her
biri.

iki e. iki ayaq 137/100, 192/28,
255/09
niye e.+ de ayaqda 119/71
çıraq e.+ den çekinir 111/14
her daş bir arzudu bir e.+ di belke
044/21
bir de düşmeyecek bu fûrset e.+ e
259/14
e.+ i ayağı varmı 082/06, 098/50,
099/02, 110/04, 110/22, 110/40,
111/23, 192/28, 225/41, 259/35
bir e.+ im üzüm derir 006/03,
006/04, 006/05, 006/09, 006/10,
006/11, 006/12, 006/16,
006/18, 095/09, 095/45
e.+ imde bir qedeh qem 034/08,
034/17, 170/10, 170/19, 187/09
e.+ imden qolumdan tuta bilmirsən
240/07
e.+ imi daş kimi vérmişem sene
010/24
ayrılıb e.+ imin işsiz işinden
022/13
ümid tutub e.+ imizden çekib
gédirdi 109/13
be'zen oğrun oğrun e.+ imle déyil
049/10
şimalda e.+ in yuyub 090/106,
253/10
ellerimin e.+ inde işi var 006/24,
011/16, 028/12, 037/12, 050/12,
073/04, 081/20, 087/78,
090/102, 108/17, 110/07, 190/20,
231/06
zamanın e.+ indedir tetiyim
034/24, 170/26
küleyin e.+ indeki alov kimi
243/08
bu vaxtın e.+ inden qaça bilmedim
007/02, 069/04, 119/27, 119/29,
197/07, 257/01
déyin xına qoysun o qız e.+ ine
193/02
e.+ ini yélleyirsən 080/35, 174/23,
185/08

o vaxt e.+ inizde elifba idim
069/20
ala qarğa e.+ inizden bala
böyütmez 109/11
alıb e.+ inizi ağ çiçek kimi 069/11
özün öz e.+ inle mehv éyledin sen
052/25, 099/15
namerd e.+ le al çalmışam
énmişem 197/05
budaqlar göylere hayqıran e.+ ler
035/10, 069/15, 123/21, 187/09
e.+ lerde sapand daşısan 123/45,
234/16
qızılquş e.+ lerdeydi 096/14
yéne o e.+ leri tutmaq istedim
069/23, 086/58
e.+ lerim 006/01, 006/20, 161/20,
215/08, 241/08, 243/06, 243/09,
257/01
tutmursan e.+ lerimden 243/11
e.+ lerimi tapammıram 006/02,
006/15
e.+ lerimin başı 006/14, 006/24,
006/27
quruyubmu e.+ lerimiz 003/12
ağ e.+ lerin bax buz kimi 252/15
destek e.+ lerinde kepenek kimi
050/09, 087/117, 112/04, 184/03
çiçek e.+ lerini anam 069/17,
247/28
senin e.+ lerinle sönen qaralan
053/12

elac: (Ar.) ilaç, çare.
ölüb dirilmekdi daha e.+ ım
026/10, 133/09
derde dözmek e.+ ımdı 127/24

el aç:- (T.) müracaat et-, iste-; yalvarıp
rica et-.
her gün göylere e.- ıb 077/15,
225/15
kime yön çevirim kime e.- ım
026/08
ışığı var e.- ır güneşe aya 092/17
donnam e.- maram senin oduna
050/05

elağacı: (T.) baston.
yaxın dostu e. 156/11
e.+ ları 184/02

el apar:- (T.) el uzat-, el at-.
her işe e.- san 134/187

élat: (T.) bir yerde, yurtda yaşayan
topluluk, halk, evler.
uyuyar dağ dere yatar é.+ lar
043/11
çağırır é.+ ları 088/460

elbeel: (T.+Far.+T.) elden ele, birinden
diğerine.
e. 088/73

el çal:- (T.) alkışla-.
hamı çaşıb e.- dı 088/400, 228/05,
228/10, 228/15, 228/20, 228/26
onda héç e.- mazdım 134/70

el çat:- (T.) ele geçirilmesi, elde
edilmesi mümkün ol-.
e.- madı o gülzara of of of 057/05,
191/05
xeyalımın e.- mayan yerinde
204/04
e. dağsan deresen 070/25
e.- mır ün yétmir sebri daralıb
108/16

el çek:- (T.) bırak-, vazgeç-, yüz çevir-;
fıkrından dön-.
saçıma e.- en ecel 258/03

elden çıx:- (T.) yok ol-, yitiril-.
vezife e.- ar 138/62
qızılquş e.- dı 096/54

éle: (T.) öyle, o şekilde; ancak, sadece.
mene é. geldi köksüm daralıb
002/17, 007/27, 015/02, 015/22,
015/26, 022/26, 036/24, 044/26,
048/10, 057/02, 058/09, 075/32,
075/50, 078/17, 087/47, 088/326,
088/390, 089/91, 090/174, 090/56,
095/35, 095/47, 096/41, 096/53,

098/05, 104/17, 104/21, 105/02,
120/08, 132/17, 134/13, 134/181,
134/227, 135/06, 138/28, 140/36,
151/11, 155/12, 176/03, 176/24,
189/09, 191/01, 191/02, 192/19,
193/04, 200/11, 200/25, 200/33,
212/04, 215/04, 219/03, 227/05,
228/21, 229/20, 237/01, 240/10,
240/17, 241/04, 251/05, 251/28,
256/02, 256/15

éle-: (T.) eyle-.

göyden daş e. allah 088/262,
088/267, 088/272, 126/07
e.- di e.- di görün neyledi 175/03
iyleme e.- me sözümü benim
120/10
yağlı badam é.- dik 098/47
indi manqurd é.- yen 090/109,
090/111, 090/113

éle béle: (T.) boşuna, gereksiz yere;
öylesine.
dème é. unudacağam 212/03

éle bil-: (T.) zannet-, san-; ümit et-.

é. 019/16, 035/05, 035/28, 035/29,
038/14, 038/21, 038/26, 043/04,
043/27, 044/11, 045/04, 045/06,
049/08, 051/14, 076/63, 076/65,
076/66, 079/07, 079/18, 079/26,
084/25, 087/14, 088/06, 088/42,
088/423, 088/58, 089/65, 090/07,
096/36, 104/12, 135/08, 144/04,
145/03, 155/16, 161/08, 203/01,
225/29, 228/07, 240/01
men é.- irem hörükler déyil
051/16, 233/02, 233/03
é.- irsen ki bu dünya üzü 052/20
é.- me koram karam 221/13

élece: (T.) olduğu gibi, değiştirmeden,
öylece.
néce var é. düz yazdığımı 214/16

ele gel-: (T.) elde edil-, ortaya çık-.
bir parçası e.- mez 258/08

éle güne bağlı: (T.) halka bağlı ol-,
(aynı) boyun soyun mensubu ol-.
é.+ yıq 134/174

elek: (T.) eleme işinde kullanılan alet.
e. 175/01, 175/10
bir çuval un gelib kéçdi e.+ den
175/02
e.+ in gözünde qaraldı alem 175/08

ele kéç-: (T.) bulun-, ele geç-; yakalan-.
ezelden çox e.- ibdi dünya 002/25

elek velele éle-: (T.) alt üst et-, dağıt-.
e.- dim 095/43

elem: (Ar.) dert, gam, keder.
qızlar teze yurda köçdü é.+ i
153/06
könlümün hemdemi öz e.+ im var
042/15

elen-: (T.) elekten geçiril-; çok miktarda
dökül-.
gül e.- di 021/05, 151/07
başına qar e.- ir 088/436, 088/438,
194/16
e.- irmiş pul kimi 080/13
indi qar tek e.- irsen başıma 200/22

ele sal-: (T.) ele geçir-, elde et-; kandır-.
herden meni e. 256/23

el ét-: (T.) seslen-, çağır-.
belke éle é.- irsen dünyaya 200/11

el éyle-: (T.) bk. **el et-**.
dönürem arxamca e.- yenim
038/16

el qol aç-: (T.) el kol aç-, kol kucak aç-,
kucakla-.
e.- maq olmayır 140/52

eli: (Ar.) kişi adı, Ali.
susdurun velini e.+ ni tutun
259/112

eli açıl-: (T.) eli açıl-, cömert ol-.
yéne tebietin e.- 1b 151/03

eli ayağı dinc durma-: (T.) eli ayağı
rahat durma-, eli ayağı yerinde
durma-; devamlı olarak bir şeyle
meşgul ol-; hiç gerek olmadığı
hâlde hareket et-, dokun-.
e.- ur 067/11
birce an e.- ur 028/08

eli baltalı: (T.) eli baltalı, saldırgan.
e. haqlar 088/455

elifba: (Ar.) Arap alfabesinin ilk iki
harfi; Arap alfabesi; Kur'an-ı
Kerim'i öğrenme kılavuzu.
o vaxt elinizde e. idim 069/20
çıxmışdım e.+ lıqdan 069/25

eli giciş-: (T.) vurmak iste-.
éle bil e.- ir 076/63

eli çat-: (T.) yetiş-, ulaş-.
bildim e.- an déyil 060/12
ne e.- andı ne ünüm yéten 219/06
uzaqdan uzağa e.- masın 229/03

elinden al-: (T.) birini bir şeyden
mahrum et-.
onu kim e.- 1b bilmirem 022/11

elini işe vura bilme-: (T.) bir işle meşgul
olama-, bir şey yapama-.
e.- irem bir 038/13

eli yét-: (T.) ulaş-, arzusuna kavuş-.
sen uzaqşan sen ucasan e.- mir
201/06

elince: (T.) Nahçıvan'da bir bölgenin ve
kalenin adı.
e. qalasından 174/34

elinden çıx-: (T.) elinde tutama-,
elinden kaçır-.
e.- ırdı bextiyarlığı 079/36

elinden gel-: (T.) becer-, gücü yet-.
e.- en ağlamaq 183/02

eline düş-: (T.) pençesine düş-.
inandım diline e.- düm 010/08

elinin içi kimi tanı-: (T.) çok iyi tanı-,
bil-.
e.- yırdı 138/102

eli tut-: (T.) çok kazan-.
e.- an günden qurub yaradıb
110/15

eli yapış-: (T.) tut-.
bir polad baltadan e.- 1b 028/15

elleri qoynunda qal-: (T.) dileklerine
ulaşama-, çaresiz kal-.
e.- ıbdı dağlar 035/07

elleri uzalı qal-: (T.) elleri uzalı kal-,
boşuna yalvarıp yakar-.
e.- 1b göylere 130/05

elleş-: (T.) çalış-, çabala-.
e.- irik 168/33
e.- irler qul kimi 080/29
e.- ırmış qul kimi 080/11
göy ile é.- en lüt üryanlara 259/21

elleşdir-: (T.) halkın, toplumun yararına
sun-.
her yana başvurub héy e.- in
259/43

elli: (T.) elli sayısı.
sen e. yaşında hele uşaqşan
016/02, 089/76

ellikden çıx-: (T.) el olmaktan çık-,
mahvol-.
eller düyün düyün e.- 1b 069/15

élm-savad: (Ar.+Ar.) bilim (ve) eğitim.
biclik é. oldu 235/31

él-oba: (T.) el oba, halk (ve) oba.

- é. veten qoxuyur 127/15
- el tut-:** (T.) selamlaş-; anlaşı-; yardım et-.
doğulub e.- mağa 251/22
- el uzat-:** (T.) yardım iste-; yardım et-.
düşməne e.- 1b 090/104
- el üzünü silib at-:** (T.) elini yüzünü silip at-, elini yüzünü yıkayıp at-.
kimse ona e.- acaqdır 116/31
- elvan:** (Ar.) çeşitli renkte olan, rengarenk.
bu e. heyatı udmaq isteyir 094/04
- el vér-:** (T.) el sıkışarak selamlaş-.
e.- 1b qucaqlaşır 089/50
- elvida:** (Ar.) sağlıcakla kal, Allah'a ısmarladık anlamında bir ifade.
e. e. qara kölgələr 150/20, 150/21, 187/01, 187/03, 187/05, 187/09, 187/13, 218/01
- el vur-:** (T.) dokun-, temas et-.
hörüyünə e.- anda ağlaya 036/12
- em-:** (T.) dudak ve dilin hareketləri ilə göğüstən sütü içinə çek-, soğur-.
e.- dim hayvalının bulaq dilini 185/06
insan çiy süd e.- 1b lele 126/09, 142/04
qamarlayıb e.- ir héy solusağı 028/06
- emanet:** (Ar.) birinə güvenerek bir şeyi keçici olaraq bırakma, verme.
duman ütü çekir e. kimi 035/25, 259/97
- emanet éyle-:** (Ar.+T.) emanet et-.
sen meni özünə e. 222/02
- emek:** (T.) çalışma, bir işin yapılmasında sarf edilen beden ve zihin gücü; zahmet.
iş üçün e. üçün 251/25
- emel:** (Ar.) iş, faaliyet; arzu.
e.+ i arzuları 098/04
zirve e.+ imde arzularımda 144/16
séviner yüksələr öz e.+ iyle 130/09, 143/02
e.+ leri 172/43
- emi:** (T.) babanın erkek kardeşi, amca.
ay e. sualım var 134/121
dayanıb arxanda dayı e.+ ler 120/27
müellimim atam e.+ m 134/200
- emin-amanlıq:** (Ar.+T.) sükunet, asayiş, güven, huzur.
e. olar 119/85
gah e.+ a 113/03
- emma:** (Ar.) şu kadar var ki, ancak, kaldı ki, gelelim; bir şeye mani olan, engel çıkaran, durum, hâl ve sebep.
ne eli üstə el ne e. olsun 192/28
- emmameli:** (Ar.+T.) sarık takmış, başında sarık olan; din adamı.
e. qarasaqqal 247/16
- en:** (T.) durum bildiren sıfat ve zarfların önüne getirilerek üstünlük, şiddet, aşırılık bildirir.
yuxular duyğular e. zerif şüşə 025/23, 050/08, 071/04, 090/87, 090/88, 144/10, 161/17, 166/12, 166/13, 177/23, 240/10
- én-:** (T.) aşağı gel-, in-; kıymeti aşağı düş-; azal- (seviye).
ehmed é.- di kürsüden 089/106, 119/98
men alçalıb é.- emmirem 250/03
zirvelerden é.- en de var 177/27, 198/16

qalxanla yükselen é.- enle énen
198/16
güneş é.- ib gözümüzden baxası idi
109/14, 248/01
uzaqdan uzağa qoy sırım é.- im
229/08
gah qalxıb gah da é.- ir 087/19
men béle é.- medim hele héç kime
216/10
é.- memişdim 054/07
göylerden é.- meyen terlan
xeyalım 186/03
namerd elle alçalmışam é.- mişem
197/05
yéddi qata é.- mişik 168/34

endam: (Far.) vücut; boy bos.
e.+ ı balqabaq a 254/16

ender-: (T.) sıvı veya serpilən şeyleri
kaptan vs.'den birdenbire dök-,
tamamen boşalt-.
eslinin başına alov e.- din 195/06
e.- ib başıma güneş sélini 072/23

émdir-: (T.) aşağı düşür-; değerini azalt-
; iltifat gösterme-.
birazca é.- diler 115/23
sen é.- din 054/08
kimse é.- ecekdi 111/03, 114/02
é.- ib göylerden ayı ulduzu 110/19
héç kesi é.- mezdi 098/06

eppek: (T.) ekmek.
vur başına e.+ in al 169/08

er: (T.) erkek; koca; kahraman.
e. déyilsen kölgese 098/63,
138/42, 140/63, 140/70, 192/23
dövlətdən danışır pozğunun e.+ i
246/19
e.+ im déyir işleme yaxşı men
işdən çıxsam 192/05
déyirdin arvad e.+ in 098/55
e.+ ine qulluq éle 140/48
günbezler e.+ lerin debilqesidir
044/22

ereb: (Ar.) Arap.
e. kimdi fars kimdi 134/191
déyirler ki e.+ ler 134/134

ere gét-: (T.) kocaya var-, nikahlan-.
éle ki e.- din 140/36
e.- ene kimi 140/32

eren: (T.) yiğit, cesur, bahadır.
éy igidler e.+ ler 088/328

eri-: (T.) sıcaklığın etkisiyle katı hâlden
sıvı hâle gel-.
hesret e.- di geldi 174/37
illerle e.- medi 115/28
ha gün döyür başımda qar e.- mir
260/11
yaz gelecek qar e.- yecək 244/06
neylerem e.- yen sebre dözüme
025/39, 070/21, 187/09
e.- yer nurunda qəm keder buzum
072/13, 146/15
e.- yib géderem salxım buz kimi
212/08, 218/04
e.- yir şimal buzları 004/20, 022/02
e.- yirdi 236/07
gile gile e.- yirem 181/04

erik: (T.) kayısı.
ayağı altında nardı e.+ di 028/11

erize: (Ar.) Bir arzu veya ricayı bildiren
dilekçe.
e.+ lerin yatacaqdır 116/30

erkle: (T.) kendine yakın bilerek
hareket et-, davran-.
e. qapımızı aç bilmirem 038/23

es-: (T.) titre-; hareket et-; sinirlen-.
köçüb gétđi üreyimde tél e.- di
036/15, 036/16, 174/24
tufan tek e.- ek gerek 119/79
qoca savalanın e.- en küleyi
108/39, 246/04
e.- er gümanıma payız yélleri
188/12

herden bir e.- ib coşub 111/11,
114/10
deli qasırğalar e.- ir içimde 037/07,
085/02, 103/02, 135/15

esger: (Ar.) orduda görevli kimse,
asker.
bu e.+ ler bilmirem 084/35

esgi: (T.) bebekleri sarmak için
kullanılan bez; eski elbise
parçaları.
göy e.+ ye düyledi 138/142

esir I: (Ar.) asır, yüzyıl.
iyirminci e.+ di 138/49

esir II: (Ar.) esir, köle.
bu méhrin qılığın e.+ i idi 079/32

esir al-: (Ar.+T.) esir et-, tutsak et-.
hesretin könlümü e.- ıbdır 186/08

esir düş-: (Ar.+T.) esir ol-.
baxışlarım e.- üb 177/08

esir éyle-: (Ar.+T.) bk. **esir al-.**
néynim bu serhedler e.- di 135/17

esir-yésir: (Ar.) esir, tutsak; yoksul,
hakkı elinden alınmış, zavallı.
haqq söyleyen e. 235/18
daim e.+ di 138/52

eskiklik: (Ar.+T.) esas, temel, dayanak;
kök, kaynak.
e. getirib eşqim adına 193/06

esl: (Ar.) esas, temel, dayanak; kök,
kaynak.
göyden gelib e.+ im soyum 029/07
e.+ ini gizleden haramzadasan
120/18

esli: (Ar.) Kerem ile Aslı Hikâyesi'nin
kadın kahramanı.
e.+ nin başına alov enderdin
195/06

esmer: (Ar.) koyu buğday rengi.
bir e. varaq kimi 220/16, 225/33

esr: (Ar.) yüz yıllık zaman, asır bk. **esir**
II.
köksündeki e.+ lerin qoru idi
116/04

éş-: (T.) kaz-, çukurlaştır-.
çoxları kökümü é.- ib qazıbdı
166/24
min yérden é.- misen yér yatağımı
099/14

éşelen-: (T.) ayakları ile toprağı kazarak,
kurcala-.
mağallaq aş é. 005/15

éşq: (Ar.) sevgi, muhabbet, arzu.
derdi é. tek bu dünyada 003/08,
059/16, 060/10, 212/18, 223/08,
231/05, 255/05
mayam é.+ dir suyum işıq 248/09
ne déyim ürekde é.+ e ilhama
130/02, 222/09
sabirin celilin é.+ i dileyi 108/41,
138/106, 171/03, 172/49, 214/07
hele gülün é.+ ile 096/20, 108/51
é.+ im benim dar ağacım 032/04,
042/08, 056/04, 056/24, 057/10,
059/10, 163/05, 190/19, 190/21,
191/10, 193/06, 193/12, 204/08,
212/19, 223/12
göresen é.+ imde bextiyarammı
162/23, 194/21
üreyim é.+ imden asılı qalıb
129/25
çoxları daş déyib benim é.+ ime
187/04, 216/12, 221/20, 222/15
qelbimde doğulan körpe é.+ imi
049/14, 133/12, 161/13, 167/18,
229/16, 256/07, 256/28
kesildi é.+ imin ilk cığrıları
051/17, 053/15, 159/21, 186/11,
214/20, 229/09
biz ki and içmişdim ilk é.+ imize
051/02

- yanıb men bu é.+ in külü olacam
212/14, 252/16
öz é.+ inde bil ki haqsan 062/08
é.+ inden odlanıb güneşe döndüm
159/13
hebs édib é.+ ini öz üreyinde
225/07
ah hansı é.+ inse buludlarından
159/17
ilahi bu é.+ le derbeder oldum
195/09
- éşqe düş-:** (Ar.+T.) âşık ol-, sev-.
yoxsa könlün é.- üb delisen 132/05
- éşqi daşa dey-:** (Ar.+T.) taşa / duvara
tosla-; başarısız ol-, karşılık
bulma-.
ilk é.- di 134/232
- éşqin kemendine kéc-:** (Ar.+Far.+T.):
aşkın kemendine yakalan-, âşık
ol-, sev-.
é.- dim 199/10
- éşik:** (T.) dışarı, ev bark.
év vérdi é. vérdi 088/104
qışda évde é.+ de 096/28
évim é.+ im olub 134/09
évin yox é.+ in yox 138/09, 239/01
bu évin é.+ in güneşi ana 038/18
- éşim éşim éş-:** (T.) (her tarafını) eş-, eşip
deş-.
é.- diler 115/07
- éşit-:** (T.) herhangi bir sesi kulakla
kavra-, duy-.
é. ne déyirem 040/01, 040/02,
157/02
é.- dim bağrım yandı 089/74
é.- diyimiz bu ses 088/382
dağlar da é.- erdi 095/56
can déyib can é.- ir 089/37, 138/69
ağacalar quruyar yatar é.- mez
017/28
- éşşek:** (T.) yük hayvanı, eşek.
- é. tek anqırıb qurd tek ulayan
198/11
uzunqulaq é.+ i 119/44
é.+ lerin önünde 119/104
- eşşi:** (T.) ünlem, ‘a kişi’ anlamında
yerine göre memnuniyetsizlik,
saygısızlık, korkusuzluk veya ısrar
ifade eder.
adam ol e. 122/07
- et:** (T.) kasaplık hayvanlardan sağlanan
kaslardan oluşmuş besin maddesi,
et.
ayı e.+ i néft şerabı 235/16
yumurtamız e.+ imiz 089/124
- ét-:** (T.) et-, eyle-.
meni allah é.- esen 133/13
amandı é.- me bala 134/165
éline gününe neler é.- meyib
110/16
- étalon:** (Fr.) belirlenmiş bir ölçü
biriminin eksiksiz örneği; ayar.
sanki insanlığa é. idin 125/09
- etek:** (T.) elbisenin belden aşağıya doğru
sarkan kısmı; dağın, yamacın ve
genelde yüksek yerlerin aşağı
 tarafları.
düzenler dağların e.+ idirmi
149/07
çekdi e.+ imden oğlum atacan
002/10
e.+ inde lalesi 115/35
süzülür dağların e.+ lerinden
027/05
- etek-etek:** (T.) bol bol, çok miktarda.
gördüm aparırlar héy e. 155/11
- etir:** (Ar.) güzel koku, ıtır.
her yana nur yağa e. saçıla 224/16
üst başımdan yovşan e.+ i gele of
036/09, 100/05, 115/66, 117/11
alemi e.+ in bürüyecek 244/08
e.+ inde çox qoxu duydum 232/11

geldim onun e.+ ine 100/02,
161/05, 161/25
hele indiyedek e.+ ini bilmir
050/13, 215/05, 241/05

etirli: (Ar.+T.) güzel koku yayan.
e. çiçekler balıncı olub 110/12,
185/13

etirsiz: (Ar.+T.) kokusuz.
e. bir çemene bürünmüş qar idi
236/06

etraf: (Ar.) taraflar, yönler; dört taraf,
çevre.
baxdım e.+ ıma sıxıldı ürek 002/16
qadının e.+ ında 140/24

év: (T.) ev, yuva.
bu é. de qürbet 038/27, 077/14,
088/104, 088/335, 098/66,
134/199, 138/13, 138/42,
140/45
doğulduğum é.+ de qonaq
kimiyem 038/24, 096/28, 138/92
é.+ di mi vetendimi 078/12
o é.+ e adice bir yaraşıqsan 050/21
xeyalım é.+ edek izleyer seni
188/07
yalançının é.+ i yanar 090/96,
090/98
öz é.+ im 088/15, 088/163,
088/183, 134/09, 248/12
özüm öz é.+ imde kirayeçiyem
026/34, 038/12
é.+ ime soyuqluq apara billem
056/09
yix benim é.+ imi qardaş 123/02,
123/41
doğmaca é.+ imize 087/68
bu é.+ in eşiyin güneşi ana 038/18,
088/188, 138/09, 192/08, 239/01
he özün öz é.+ inde 088/286,
119/46, 174/12, 184/01
qayırdı é.+ ine 019/19, 088/407,
088/45
daşlansa inan ki é.+ ini yıxar
010/27, 087/31, 138/136

é.+ ler tiken qadınlar 138/76
é.+ leri bezeyir kağız çiçekler
259/59
é.+ lér yıxır başlar kesir o zalım
260/07
sen başdan binadan yıxılı é.+ sen
218/08

év-éşik: (T.) ev, yurt yuva; aile; mal
mülk.
é. qayğısı uşaq qayğısı 110/33
çox vaxt é.+ i yapıncı olub 110/14

evez: (Ar.) karşılık, bir şeyin (şahsın)
yerini tutabilen şey (şahıs).
bir acı siqarétin e.+ inde 006/30,
140/67

évini yix-: (T.) kötü yola düşür-, belalı
bir işe bulaştır-.
onun é.- ar 138/64

évli-uşaqı: (T.) ailesi, evi barkı olan,
çocuğu olan.
bu é. yalqız neylesin 070/13

évsiz-éşiksiz: (T.) evi barkı olmayan,
yuvasız.
béle sexavetçün é. 259/34

év tik-: (T.) ev yap-.
ne é.- ensen 123/44

evvel: (Ar.) ilk defa, birinci kere; önce.
niye sévincden e. 134/127, 141/30,
200/21
e.+ in gelince gelsin axırın 125/29

evveli: (Ar.) ilk önce.
bilmirem e. hardan başlayır 044/13

evvelki: (Ar.) ilki, önceki; bundan
önceki.
e. yuvasına 087/131, 109/23
ayaqlarım e. tek yérimir 260/09

éy: (T.) kavram işaretlerinin baş taraflarına gelerek seslenme, ünlem bildirir.
salam é. manqurt qardaşlar 029/02, 029/43, 088/328, 172/46

ey-: (T.) bir tarafa meylettir-, eğ-
men susub özümü e.- e bilmirem 246/21
e.- ibdir başını torpağa sarı 182/01, 182/02
arzular güllener budağı e.- mez 108/08
ağaçlar başını e.- mir torpağa 117/08, 117/44

eye: (T.) kavram işaretlerinin baş taraflarına gelerek seslenme, ünlem bildirir.
e. bunlar ne déyir 089/62, 089/96, 138/46

éyib: (Ar.) utanılacak hâl ve hareket; kusur.
menim de silinmez bir é.+ im var 176/20

eyil-: (T.) eğril-, eğri hâle gel-; baş eğ-
e. alçal dolan azad 235/24
e.- ib mehemedde 089/61

eyin: (T.) vücudun başın dışında kalan kısmı; elbise, giyecek.
hele e.+ imdekiler 098/53
bir elim körpemin e.+ inde 006/18, 080/26
daha e.+ indeki köynek daralıb 002/26
dağlar ağ yapıncı géyir e.+ ine 045/26, 137/44, 205/02
açılmayır indi e.+ im 152/18

eyiş-: (T.) eğil-, eğilip bükül-; ayrıl-, ayrış-, ayrı düş-
qohum qohumla e.- ib 003/15

éyle-: (T.) eyle-, et-
özüne bir ovuc kepek e.- di 175/05

néce melek é.- misen 252/22

eylen-: (T.) hoşça vakit geçir-
yadlar ile e.- di o güldü o 167/12

eyleş-: (T.) otur-
iki kişi e.- ib 089/55
kéçin kéçin e.- in 088/80

éynek: (Ar.+Far.) gözlük.
é.+ siz gözüm vardı 095/16

éynekli: (Ar.+Far.+T.) gözlüklü.
boybuxun é. gözler éynidi 110/44

éyni: (Ar.) tam, benzer, eş.
é. derde yanırıq 088/181, 119/74, 137/102, 137/103, 140/57
alınlar é.+ di üzler é.+ di 110/43, 110/44
ixtiyarı é.+ dir 119/75, 119/77

eyri: (T.) doğru olmayan, çarpık duran.
e. 088/358, 088/441
e.+ n gizlin düzün gizlin 221/11

eyri-eyri: (T.) eğri eğri.
e. gezmedi 119/21

éyvan: (Far.) teras, sundurma.
bu pencere bu é. 088/138
şehir é.+ ında yuva qurmayır 117/27

ez-: (T.) bastırarak veya sıkarak yassılat-, şeklini boz-; darmadağın et-
könlümü taptala héy e. sen güzel 223/03
çekiçleyib e.- erdi 090/128

ezab: (Ar.) eziyet, üzüntü, keder, işkence.
sévinib sévince dözüb e.+ a 110/09
e.+ ından kéçdi o 139/37

ezablı: (Ar.+T.) çok eziyetli, ıstıraplı.
günler béle kéçdi e. günler 175/06

ezberle-: (T.) ezber et-, zihnine yerleştir-

bahar neğmesini e.- yirler 151/13

ezel: (Ar.) başlangıcı olmayan, başı
öncesi olmayan; evvel, ileri.
bir gün men de e. axır 248/16
e.+ den çox ele kəcibdi dünya
002/25, 125/28
béle oldu bu yazının e.+ i 200/08

ezelki: (Ar.) geçmişte olan, önceki.
e. dövrənim hanı 126/19

eziz: (Ar.) sevilen, kıymetli, değerli.
hemişe göyləri tutardıq e. 093/06,
149/12
menim çün e.+ di qolumdan tutan
069/21
ana bizim üçün e.+ dir eziz 149/12
éşqimin e.+ i anası kimi 159/21
ne günah var indi sende e.+ im
132/22, 132/24, 161/06, 251/02

ezizle-: (Ar.+T.) çok sev-, değer ver-.
éle e.- yibler 134/13

ezrayıl: (Ar.) Azrail, dört büyük
melekten biri.
e. canım ala 133/08

é'tibar: (Ar.) bir kimsenin sadakatine,
samimiyetine, doğruluğuna olan
inanç, itimat.
bu onların é.+ ıdır 027/11
é.+ ım qalmayıb 118/12
çatdı é.+ ima 095/29
niye yazmayırlar é.+ ından 190/17

é'tibarsız ol-: (Ar.+T.) saygınlığını,
güvenilirliğini yitir-.
calaq é.- ar 041/14, 173/15

E

facie: (Ar.) felaket, dehşetli hadise.
yazım kölgelerin f.+ sini 091/05

fağır: (Ar.) fakir, yoksul, aciz, zavallı.
sebirli temkinli abırlı f. 008/09
f.+ a felaket derd qara yağır 194/07
yéten yalmanlayır seni f.+ dı
253/16
bu kasıblar f.+ lar 080/38

fağırılıq: (Ar.+T.) fakirlik, yoksulluk,
acizlik, zavallılık.
mütilik f. qardaş zülümdü 026/35

faiz: (Ar.) gelirden alınan pay.
hamı déyir yüz f. 089/25, 089/76

fars: (Ar.) İran kavmi.
ereb kimdi f. kimdi 134/191
f.+ larsa iran déyir 134/137

fatma: (Ar.) Fatma, kişi adı.
f.+ lar yéne tendirde 004/27

feal: (Ar.) çalışkan, hareketli; çalışan.
qoyunlar da f.+ dır 089/43

feğan: (Far.) feryat, inleme.
könlümde sızılar ahlal f.+ lar
194/20

feğan éyle-: (Far.+T.) inlemek, feryat
et-.
bülbul f.- di 098/16
bir ildir ağlayıb f.- din 195/13

feqet: (Ar.) ama, lakin, fakat.
f. tamı bilinmir 089/20, 139/41,
142/10, 156/29, 163/03, 175/09,
177/12

fexr: (Ar.) iftihar edilecek, övünülecek
(şahıs).
o f.+ imdi fexriyyemdi 237/07

fexr ét-: (Ar.+T.) iftihar et-, övün-.
baxıb f.- irik öten demlere 246/10

fexriyye: (Ar.) övünç.
o fexrimdi f.+ mdi 237/07

felaket: (Ar.) bela, afet, müsibet.
fağıra f. derd qara yağır 194/07

felek: (Ar.) gök, sema, asuman; talih,
baht.
bu havadan f. özü baş açammır
009/18, 249/09
f.+ ler baş eyirdi 086/24
f.+ leri dağlayar 081/23

fena: (Ar.) kötü, berbat.
yoxsa işin f.+ dır 088/232

feraq: (Ar.) ayrılık, hicran.
sen yaşama bu f.+ la ağlama
234/18

fere: (Ar.) piliç.
görürsen ki f. yasdı sen de bas
254/18
söz qaytardı f.+ ler 119/97

fereh: (Ar.) sevinç; yürek, gönül
açıklığı.
sévincle f.+ le axdı héy axdı
142/09

ferehle-: (Ar.+T.) sevinçle.
fil bélinde şen f. 177/10

ferq: (Ar.) bir kimse veya nesnenin bir
başkasıyla karıştırılmamasını
sağlayan ayrılık, benzer şeyleri
birbirinden ayıran özellik,
başkalık, ayırım, nüans, fark.
ne f.+ i var 009/29

ferman vér-: (Far.+T.) buyruk, emir
ver-.
f.- di méşede 119/50

feryad: (Far.) bağırma, çağırma,
ağlama.
qırmızı f. 018/01, 018/04, 079/40,
100/14, 232/07
ay bu adı véren f.+ a bir bax
259/84

doldu deli f.+ ı 088/66, 225/08
bir yétim f.+ ın zili olacam 212/15

fesil: (Ar.) yılın bölündüğü dört
mevsimden her biri.
qovur birbirini aylar f.+ ler 007/16,
134/16, 134/80, 143/07, 145/04
f.+ lerin illerin 146/17

feth éyle-: (Ar.+T.) ele geçir-.
varlığını f.- yib baxaydı o qız
066/03

fé'l-fend: (Ar.+Far.) hile fitne.
düşüb nadanların f.+ ine 110/37

fındıq: (Ar.) fındık; bir şeyi
küçümsemek için kullanılır.
iddeası dağdı imkanı f. 124/22

fırıldaq: (T.) hile, tuzak, şeytanlık.
f.+ la dilen azad 235/23

fırlan-: (T.) kendi eksenini etrafında
hareket et-, dön-; amaçsızca dolaş-
.
göy f.- ır 076/51, 076/52, 129/14,
129/15, 177/14
yér fırlanır f.- ırır 177/14

fırtına: (İtl.) fırtına; coşkun,
mücadelelerle dolu hayat.
bu f.+ larda 243/12

fırtınalı: (İtl.+T.) fırtınalı; keşmekeşli,
buhranlı olaylarla dolu.
heyat f. ümman kimidir 143/04,
165/05

fısqır-: (T.) böğür-, böğürüp ortalığı
birbirine kat-.
yéyib f.- ardın o göy çemende
253/18

fısqır-: (T.) dar bir yerden ani ve
şiddetle çık-, ak-.
o bu élde f.- ıb 251/07

fikir: (Ar.) düşünme, düşünce; niyet; görüş.
herden f. xeyal alırdı onu 079/33, 135/03, 137/96, 153/17, 177/18
gülümser qönçeler gören f.+ i ne 043/14
f.+ im peren peren 034/04, 135/07, 154/11, 170/06
gör neler dolandır f.+ imde neler 092/09, 129/12, 145/13
f.+ imden duyğumdan gétmirsən niye 222/05
f.+ imi dağdır sebrimi qırır 044/34, 214/06
f.+ inde isteklisi 019/07, 088/300, 088/33, 205/10
sözüne f.+ ine bürüneceyem 196/07
f.+ ler xeyallar apardı meni 002/22, 139/29, 143/06, 143/09
f.+ lerde bir dumanlıq 205/06
f.+ lerim derbeder 034/25, 109/28, 131/05, 162/22, 165/07, 170/27, 177/02
f.+ lerin qucağında 181/03

fikirleş-: (Ar.+T.) bir konu hakkında düşün-, muhakeme et-.
f. 088/237
gör ne f.- ir heyat yoldaşın 192/12

fikirli: (Ar.+T.) dalgın, düşünceli.
sen durub baxırsan melul f. 240/05
biri f.+ di niye bilmirem 110/48

fikir vér-: (Ar.+T.) kaygılan-, bir şey için telaşlan-.
f.- me saçlarıma yağır qar daha 109/05

fikri qarış-: (Ar.+T.) aklı fikri karış-, ne yapacağını bileme-.
onlara baxanda f.- ır 110/49

fikrini dağıt-: (Ar.+T.) sıkıntısını, derdini dağıt-, neşelendir-.
f.- ır sebrimi qırır 044/04

fil: (Far.) filgillerin hortumlular takımından, Afrika ve Asya'nın sıcak bölgelerinde yaşayan, çok iri, kalın derili hayvan, fil.
f. bélinde şen ferehle 177/10, 177/24, 253/03
burda yolu bağlı qalıb f.+ in de 011/14
f.+ ler şirler pelengler 119/18, 119/56
özün öz gözünde f.+ sen devesen 016/12

fil qulağında yat-: (Far.+T.) hiçbir şeyle ilgilenme-, hiçbir şeyden haberi olma-; egemen ol-.
min ildir f.- ıram 022/39
f.- mışdım 029/37

firavan: (Far.) çok, bol; varlıklı.
azad xoşbext f. 088/230, 107/08

fitne-fé'l: (Ar.+Ar.) karışıklık kargaşa, fitne fücür.
yandı bir nadanın f.+ inde 037/10

fürset: (Ar.) bir işi yapmak veya bir lafı söylemek için elverişli an, fırsat.
bir de düşmeyecek bu f. ele 259/14

füzuli: (Ar.) kişi adı, şair Fuzûlî.
bir parça vetendir f. qebri 108/14

G

qab: (T.) içerisine bir şeyler koymak veya saklamak için kullanılan eşya.
büllur q.+ lar kimi çilçıraq kimi 050/20
q.+ larını yuyacaq 138/18

qabaq: (T.) ön, evvel, ileri.
insan balasından q. 077/17, 254/12
parlayan gurlayan düşüb q.+ a 246/27, 254/11, 254/13, 254/17
köç dönür axsaq q.+ da 235/28

q.+ dadı ömür gün 140/23
çixın q.+ ıma görüşək indi 069/03
q.+ ımda 034/11, 170/13
q.+ ımdan qara çekir 255/14
açılmır düz bir ay qaşın q.+ ın
015/21
q.+ ına qoyduğun 112/01, 134/43,
156/17
özü öz q.+ ında 098/72, 098/73

qaç-: (T.) kaç-, bulunduğu yerden hızla
uzaklaş-; sakın-, çekin-.
bu vaxtın elinden q.- a bilmedim
007/02, 087/128, 087/69
sonra q.- ıb gülümsünə güle of
036/13, 068/03, 068/31, 069/04,
102/08, 116/10, 160/03, 160/19
bézib q.- ır insanlardan 116/21
q.- ırıq 020/04
arxanızca q.- mırıq 168/46
bir zaman bir zaman menden q.-
mısan 190/12

qaçaq: (T.) herhangi bir sebepten
dolayı başını alıp gitmeye mecbur
olan kimse.
q.+ dımı 102/09

qaçqın: (T.) herhangi bir sebepten
dolayı yurdunu, yuvasını terk
etmiş, bırakıp gitmiş kimse.
q.+ a köçkünə bir çadır yéter
259/30
soyun q.+ ların malını soyun
259/28

qaçış-: (T.) herkes bir tarafa koş-, toplu
hâlde herkes bir tarafa kaçış-.
vurnuxur q.- ırdı 086/26

qada: (Ar.) bela, dert, felaket.
vaxtımız qandı q.+ dı 247/02
élimde günümde derdsen q.+ san
120/16

qada-bela: (Ar.) dert bela.
yétişe q. 133/07

qadın: (T.) kadın, hatun.
kişiden çox q. var 138/71
vefasız q.+ dı bu vaxt bu zaman
125/32
q.+ ın etrafında 140/24
bir q.+ la söhbet zamanı onun
192/03
aya uçan q.+ lar 138/72, 138/73,
138/74, 138/75, 138/76, 138/77,
138/78, 138/79
kişiler q.+ lara 138/51
q.+ ları 138/91

qadir: (Ar.) kudretli, güç ve kuvvet
sahibi.
bu her şe'r q.+ ler 134/143

qafa: (Ar.) kafa, baş.
belalı q.+ sından 088/57

qafil: (Ar.) ne yapacağını ve başına ne
geleceğini düşünmeyip tedbir
almayan; ihtiyatsız.
ne yatıbsan q. oyan 013/06

qağa: (T.) saygı için büyüklere
(ağabeye, amcaya, dayıya)
söylenen söz.
o tayı bu taya çağırın q. 015/16

qağız: (Far.) kâğıt.
qalaq qalaq q.+ ı 119/37

gah: (Far.) bazen, kimi zaman.
g. kükreyib mecrasını aşır bu çay
009/06, 009/07, 009/11, 009/17,
040/06, 040/07, 087/19, 088/408,
088/409, 098/48, 098/49, 113/03,
113/04, 113/06, 113/07, 113/08,
120/07, 157/06, 157/07, 178/28,
216/11, 247/10, 247/11

gahdan: (Far.+T.) bazen, arada bir.
sen g. dolursan gah boşalırsan
216/11

qaxınc: (T.) başa kakılan şey, sitem.

başına q.+ lar tökülen zaman
068/18

qaxınc éle-: (T.) yaptığı iyiliği başına
kak-, yüzüne vur-.
q.- yibler dağı düyünü 190/14

qal-: (T.) olduğu yerde aynı şekilde dur-
, yerini değiştirme-; var ol-, devam
et-; yaşa-.
q. désen o qalandı 169/06
bu dergahda q.- a bilmez 076/75,
133/09, 195/15
yaman güne q.- acaq 138/38,
204/02, 212/11, 248/21, 248/22,
248/25, 250/10
ne qeder q.- acaqdı 089/98
daha q.- an qalıb ölen ağlanıb
016/18, 026/23, 032/02, 042/14,
155/05, 223/11, 242/06
qal désen o q.- andı 169/06
quruca xatire q.- anı héç ne 238/17
q.- anların taléyi 174/18
merdin quru adı q.- ar 126/13
harda q.- dı o insafsız çağlaya
036/10, 098/85
sen şirin xeyaldın xeyalda q.- dın
219/02
tülküler q.- ıb bir yana 004/33,
016/18, 022/09, 025/18, 063/08,
088/215, 089/93, 108/49,
110/10, 116/33, 131/03, 131/05,
132/14, 145/06, 183/15, 186/18,
225/06, 246/14, 246/15, 249/06
ümidim q.- ıbdı gelen sabaha
022/06, 105/15
deryada neyim q.- ıbdır 024/04,
147/04
gédimmi q.- ımmı suallar ağır
007/08
q.- ın a 088/04
q.- ın a 088/397
coşub az q.- ır söye 089/70, 094/11
yataqzanada q.- maq 087/135,
087/97, 140/42
atdım q.- mağın daşını 014/07
yıxıl q.- masın héyin 005/32

orda yér q.- maya kedere derde
224/24

gériye dönmeye güman q.- mayıb
050/17, 052/10, 118/12, 234/15,
234/16, 234/17, 240/09
bu bu qan yérde q.- maz 090/22,
134/51, 134/52
omaşıyıb q.- mazdım 134/67
sığınıb q.- mışam baxta gümana
033/12, 095/58
mıxda q.- mışdı papaqlar 205/09

qala: (Ar.) kale.
q. bizim 088/343, 138/140
qınaq q.+ sında yalqız çaresiz
225/09
elince q.+ sından 174/34

qalaq-qalaq: (T.) küme küme, üst üste
toplanmış hâlde.
q. qağızı 119/37, 134/208

qalan-: (T.) yakıl-, alevlendiril-.
yad odda ocaqda çox q.- mışam
166/08

qaldır-: (T.) kaldır-, doğrult-; yücelt-.
yatani q.- dı şehidler 083/02
q.- dın dalğa dalğa 123/10
başını q.- ıb baxmır héç neye
008/03
q.- ım göylere haqqın sesini 091/03

qalx-: (T.) ayağa kalk-; dik dur-;
harekete geç-.
q. bir aralığı qat qara öküz 253/17
q.- anla yükselen énenle énen
198/16
doğub töreyersen q.- arsan bir gün
233/10
q.- dı aclar çıpaqlar 086/11,
089/111, 180/14
ahım q.- ıb bulud bulud köç éyler
023/02, 044/28, 086/13, 087/19,
104/03, 141/24
q.- ır axır kürsüye 089/68
qebirden dirilib q.- ıram allah
225/36

qalın: (T.) kalın, ince olmayan.
o q. qaşlara qonur gözlere 231/01

qalib gel-: (Ar.+T.) üstün gel-, yen-.
heqiqet q.- di 087/61, 088/63

qamarla-: (T.) bir şeyi aceleyle, bir
anda kaba bir şekilde kapıp al-;
tut-, yakala-.
q.- yıb emir héy solu sağ 028/06

qamış: (T.) sulak yerlerde yetişen, uzun,
içi boş ve boğumlu bitki.
sual bitir q. kimi 075/10, 075/16,
075/44, 085/11
her q.+ da yüz zurna var 075/11,
075/45, 085/12
her q.+ ın kölgesinde 075/46

qan: (T.) atardamar ve toplardamarların
içinde dolaşarak hücrelerde
özümleme, yadımlama görevlerini
sağlayan plazma ve yuvarlardan
oluşmuş kırmızı renkli sıvı, soy,
kan.
iller dönüb q. deyişib 003/14,
086/43, 086/95, 087/03, 088/108,
088/116, 088/173, 088/210,
088/415, 088/416, 088/54, 088/59,
088/99, 090/152, 090/22, 090/36,
259/10, 259/78
iliye q.+ a düşür 105/37, 125/06
bu q.+ dan yazmalısın 088/111,
098/29
çayların suları q.+ dı 004/04,
015/09, 084/08, 099/18, 138/25,
247/02, 252/03
bu qan qardaş q.+ ıdı 088/99
öz eşqimi q.+ ım ile yoğurdum
167/18, 213/04
q.+ ımı soran dünyadı 249/08
q.+ ımızla 168/06
günahsız axan q.+ ın 087/36,
107/13, 120/15
özü öz q.+ ını yalayar bir gün
259/118

q.+ la boyayarlarmı 088/95,
119/95
bu ölümler bu q.+ lar 075/60,
086/29, 088/102, 088/300, 090/16
bu gözü q.+ lara sözü q.+ lara
259/22
tökülen o q.+ larda 090/65
bu q.+ lardan qorun qardaş 247/03
güneş de q.+ sız çıxmır 088/109

qan-: (T.) anla-, idrak et-.
ağzını açanda metlebin q.- dıq
124/23
bir daş atdı q.- madı 090/171
q.- mamışdım 054/11
bu güne dek q.- mırsan 138/50

qana boyan-: (T.) her yer kan ol-;
öldürül-.
her yan q.- dı 086/04, 096/59
q.- mamışdı 096/21

qanad: (T.) kuşlarda ve böceklerde
uçmayı sağlayan organ.
bir q.+ ı qırıq quşam 258/09
sabah sabah q.+ ımız çıxası idi
109/16
q.+ ına sinib çapır 177/34
seni q.+ ında getirib yurda 233/05
uçardı göylere öz q.+ ıyla 141/26
xeyalın q.+ lanır 088/309
yeqin q.+ ları çıxa bilerdi 141/23
çıxdı q.+ larım uça bilmedim
007/04
alıb q.+ larına 137/97

qanad aç-: (T.) uç-, kanatlan-.
q.- ır yalanlar 089/24

qanad çal-: (T.) kanat çırp-, uç-.
men de q.- ardım 096/07

qanad-qanad: (T.) kanat kanat.
uçdu q. köksüme sarı 154/06

qanad ger-: (T.) kanat aç-, himayesi,
koruması altına al-; tepesine çök-.
qara sükut q.- ib göllere 132/12

payız q.- miş bağcalarsınız 153/02

qanadlan-: (T.) uçmaya başla-, yüksel-;
heveslen-, çok sevin-.
q.- dı xeyalım 137/109
daha q.- ıb uça bilmirem 038/25
ilhamı q.- ır 088/28, 117/35

qan ağla-: (T.) çok üzül-, yasa boğul-.
q.- yar gül çemensiz 065/15,
213/13

qana susa-: (T.) kavga iste-, kan dök-.
düşmenler q.- yıb 249/11

qandalla-: (T.) prangala-, el ve
ayaklarına halka zincir geçir-.
fikrimi zikrimi q.- yıbsan 214/06

qandır-: (T.) öğret-; izah et-.
sen q.- dın 054/12

qan qan éle-: (T.) çok zarar ver-, şiddet
göster-.
ayı q.- di 119/39

qanına qeltan ét-: (T.+Ar.+T.) kana
bula-, kanını döküp öldür-.
biranda q.- ersen 072/08

qanına kéç-: (T.) kanına geç-, kanına
gir-.
sessiz zehir kimi q.- din 121/05

qanına qeltan: (T.+Ar.) bk. **qanına
qeltan ét-.**
q.+ dı gözel 252/09

qanı qaral-: (T.) keyfi kaç-, morali
bozul-.
her meni görende q.- dı 125/12

qaniçen: (T.) zalim, gaddar,
merhametsiz.
q. celladları 088/105

qanlı: (T.) kan bulaşmış, kanla dolu.

q. géce 086/02, 086/58, 088/100,
090/10, 090/102, 090/132, 108/38,
110/23

qanlıbıçaq: (T.) düşman.
her beşden üçüyle q.+ san 016/04

qanlı-qanlı: (T.) kanlı kanlı.
araz axar q. 171/05

qan olub göl dur-: (T.) kan akıp göl gibi
dur-, kan(ı) akıp göl ol-.
q.- du şehidler 083/13

qan tök-: (T.) öldür-, kan akıt-.
q.- düyü yeri veten çağırır 108/30
axı biz ki q.- üb 088/193

qanun: (Ar.) sosyal ve hukukî
münasebetlerin herhangi bir
sahasını düzene koymak için
devlet tarafından belirlenen karar,
nizamnâme.
q. kemendine saldı 077/04
büyük dédi q.+ dur 134/46
q.+ lara bükülüb 113/05

qan yaş tök-: (T.) gözünden kanlı yaş
ak-.
él üçün ağlayıb q.- eni 259/16

gap éyle-: (T.) konuş-, söyle-, de-.
atan g.- yende 134/44

qapı: (T.) kapı.
daha olan olub q. bağlanıb 016/20,
088/74
q.+ dan girmirsən görerler seni
016/08, 016/21, 088/76
arasında q.+ dır 146/21
açılar bir gün q.+ lar 127/08
öz q.+ m 088/16
q.+ ma kölgə düşdü 095/18,
100/16
erke q.+ mızı aç bilmirem 038/23
açdı q.+ nı 088/410, 174/09
q.+ sı penceresi 087/104
öz doğma q.+ sını 088/47

qapı-baca: (Far.) ev, bahçe, evin etrafı.
q.+ n öyün var 088/314

qapıbir: (T.) çok yakın, bir adım ötede.
q. qonşudur sevinclə qubar 092/15

qapısını qar al-: (T.) kapısının önünü
kar bas-, her yer karla kaplı ol-
q.- dı gel 179/09

qapısını qış al-: (T.) bk. **qapısını qar al-**
.
gelib q.- ıb 065/06

qapısını döy-: (T.) kapısını çal-
q.- düm baxışlarımla 049/11

qar: (T.) atmosferdeki su buharının
yoğunlaşmasıyla oluşan ve
yeryüzünə beyaz ve hafif billurlar
biçimində donaraq düşən su
buharı, kar.

yolumuza günəş yağar q. yağar
001/19, 004/10, 004/31, 009/17,
009/28, 022/02, 022/12, 022/20,
040/15, 045/16, 047/03, 047/19,
047/25, 047/27, 052/13, 058/03,
064/06, 069/16, 070/21, 073/03,
077/06, 088/436, 109/05, 115/37,
121/08, 127/04, 129/14, 157/15,
158/06, 162/19, 194/05, 194/06,
194/14, 194/16, 194/17, 200/22,
200/44, 228/11, 228/12, 236/06,
240/17, 244/01, 244/06, 244/10,
244/11, 244/13, 245/06, 260/11
ömrün avqustunda yağan q.+ a bax
007/23

néynim ömrünüze yağan q.+ amsa
187/11

éle bil çırtlayıb q.+ da gül kimi
225/29, 228/11, 234/21

söhbət açma axan sélden yağan q.+
dan 009/05, 022/54, 064/09

senin soyuqluğun q.+ dı ayazdı
162/08

unudaq qışı q.+ ı 088/321, 209/01,
209/02, 228/12

düzlerde baharlıq dağda q.+ ıq biz
143/03

gözde çenim başda q.+ ım 030/07
acıma ömrüme yağan q.+ ıma
058/12

orda ebedidir ömrü q.+ ın da
144/18

yayın istisində qışın q.+ ında
154/02

éle héy göstərir yağan q.+ ını
022/26

üreyində bahar başında q.+ lar
224/20

yağan çiçəkmisen yağan q.+ mısın
070/07

qara: (T.) kara, siyah.

q. zurna haldan hala düşmədedi
009/19, 010/16, 018/13, 028/16,
036/16, 037/06, 043/04, 043/27,
044/30, 050/19, 051/08, 055/08,
059/15, 061/04, 064/10, 065/07,
072/07, 072/20, 087/57, 088/402,
090/58, 090/72, 090/75, 092/11,
092/12, 095/55, 098/20, 119/110,
123/03, 123/42, 130/04, 132/12,
140/15, 146/18, 146/19, 150/15,
150/20, 150/21, 158/06, 159/01,
159/02, 161/18, 166/30, 168/23,
178/22, 178/25, 191/17, 194/03,
194/06, 194/07, 198/08, 203/02,
206/04, 211/05, 211/06, 211/07,
224/22, 246/12, 252/12, 253/01,
253/05, 253/09, 253/13, 253/17,
253/21, 253/25, 257/08

gözlerin q.+ dı zalım 061/03,
075/07, 078/03, 134/123

qarışıbdır q.+ m ağım 183/07

bir vaxt q.+ nı ağdan 134/237

köksümde bir leke bir q.+ san sen
052/04

senin téllerine q.+ sı düşüb 161/09
bextin q.+ sına nələr déyirsən
050/23

gözlerimin q.+ sında 171/06

yoxsa q.+ sındasan 211/04

qara bürün-: (T.) her yanı kar kapla-.

qışda q.- üb 115/14

qara çek-: (T.) kötülük et-.
qabağımdan q.- ir 255/14

qaraqabaq: (T.) yüzü asık, suratsız, çirkin.
sussan q.+ dı 140/29

qaragünlü: (T.) kötü günlü, bahtsız, talihsiz; karşılıksız.
héç bilmirem eşqim q.+ mü 057/10, 191/10

qara xallı İskender: kişi adı, Siyah Benli İskender.
q.+ in 085/16

qara ile ağı ayır-: (T.) doğruyu yanlış ayırt et-.
q. gel indi 047/09

qaraj: (Fr.) genellikle otomobillerin konulduğu yer.
q.+ ı volqası var 080/23

qaral-: (T.) karar-; karanlık çök-; sinirden yüzünün rengi karar-.
senin ellerinle sönen q.- an 053/12, 058/08, 059/02
gözleriniz q.- ar 168/49, 213/04
q.- dı yanan ocaq 138/130, 153/10, 175/08
q.- dılar 172/37
edalet eşqile yanıb q.- ıb 108/51, 168/17
göyler yaman q.- mışdı 156/31

qaralan-: (T.) silin-, yok ol-.
q.- dı él oyandı 172/05
daşlar yazılıbdı q.- ıbdı 044/25
daha çınarlardan q.- mışam 145/08

qaralı: (T.) kararmış olan.
gédirdin yaralı qelbi q. 206/05

qaramca: (T.) (benim) karam, kara gözlüm.

söylenme q. hardasan harda 058/13, 199/08

qaramızca: (T.) arkamızca.
Qonum qonşu q. giléylenerdi 109/10

qaranquş: (T.) kırlangıç.
belke buna göre q.+ lar da 117/26

qaranlıq: (T.) ışık olmayan yer, böyle yerin hâli.
çekilse yolumdan géce q. 025/38, 052/07, 159/03, 211/01, 259/56, 259/71, 259/72
q.+ da atılan 086/51, 221/01
indi q.+ dan çıxa bilmirik 097/05
mene q.+ dı sene işıqdı 052/21
q.+ ın 168/35
azıb gözlerinin q.+ ında 049/19
qara torpaqların q.+ ından 166/30
q.+ la kölgeler 134/108
sen ayda bir q.+ san 221/02

qarasaqqal: (T.) orta yaşlı, sakalı siyah olan.
emmameli q. 247/16

qaravul: (T.) karakol.
sanki q.+ da sıralanıbdı 044/27

qara yax-: (T.) iftira at-, lekele-.
hereye bir q.- ırsan ne qem 015/18

qarayığval: (T.) kötü, berbat, talihsiz éle q. bedbext ölkeyem 058/09

qardaş: (T.) aynı anne babadan doğmuş veya anne babalarından biri aynı olan çocukların birbirine göre adı; aralarında değer verilen ortak bir bağ bulunanlardan her biri.
bu heyatdı q. 006/25, 009/13, 009/14, 026/35, 030/11, 087/67, 088/99, 096/32, 098/42, 104/13, 110/04, 110/22, 110/40, 123/02, 123/41, 137/53, 137/55, 137/57, 137/59, 137/61, 139/03, 139/06,

172/12, 176/15, 176/17, 192/09,
192/11, 238/08, 247/01, 247/03,
247/05, 247/09, 247/13, 247/17,
247/21, 247/25, 247/29, 247/33
dağa q.+ am dözümlə 014/10
q.+ dan bacıdan uzaq 041/03,
173/04, 225/22
türkay türkün q.+ ıdı 247/30
q.+ ım yadla uyuşub 003/16,
004/16, 004/43, 006/08, 011/03,
011/05, 011/09, 011/13, 011/17,
011/21, 011/25, 011/29, 026/09,
095/19, 095/28, 095/31, 105/25,
112/03, 112/06, 166/17, 166/20
qurd q.+ lar 029/04, 029/43,
029/45, 088/327
salam éy manqurt g.+ lar 029/02

qardaşlıq: (T.) kardeşlik, kardeşler
arasındaki bağ.
q. beraberlik 090/139

qarğa: leş ve böceklerle beslenen
göğsünün altı gri renkte büyük bir
kuş.
ala q. elinizden bala böyütmez
109/11
q.+ ları aldatdı 096/63
o vaxt hele q.+ nı 096/24

qarğa-: (T.) kargı-, beddua et-.
sen q.- yıb öyüb kəcđin 207/16

qarqar: (T.) Azərbaycan'da bir ırmak
adı.
q. ağıları 194/01, 194/16, 194/17,
194/18, 229/11
yanırdı üreyim q.+ a gétđim
194/02, 194/09, 194/10
q.+ da çimirsən aydan baxırsan
219/14

qarğı: (T.) kamış.
q. atı seyirdib 134/18

qarı: (T.) kadın, eş; ihtiyar kadın.

tek ağac anammı hesret q.+ mı
035/14, 134/39, 172/27, 228/11,
228/12
seninki qapıdan q.+ dan kəcđib
016/21
qar q.+ nı sévmez qarı da qarı
228/12
belke indi seksen yaşlı q.+ san
200/12

qarı-: (T.) ihtiyarla-.
q.- yan qızlardı qeherdi allah
035/13

qarın: (T.) karın.
qayğısı bir méhr bir q. idi 079/24
sancır q.+ ı 076/48
q.+ ını qucağına 178/07
sizin q.+ ınızda tarix olmaq çün
59/53

qarış-: (T.) başka şeyin veya şeylerin
içine girerek kaybolup git-;
karmakarışık ol-.
cismim torpağına q.- a belke
229/25
nolar milyonlara biz de q.- aq
055/04
arzulara q.- araq 165/22
dünyam dalğalandı q.- dı yéne
059/05, 086/15, 138/129
yaman q.- ıb 006/13, 062/11,
145/26, 192/22
q.- ıbdır qaram ağım 183/07
istemedən q.- malı olmuşam
260/04
axıb sene q.- masam 257/13

qarış: (T.) açık ve gergin durumdaki
elin baş ve serçe parmak uçları
arasındaki mesafe, karış.
bir q. boyun var 122/02, 124/02

qarışqa: (T.) karınca.
daraşıb sökülər q. kimi 108/32,
124/20

qarışq: (T.) karmakarışık,
anlaşılmayan durumda olan.
her yan çen dumandı her yan q.
072/16, 088/428, 092/14, 119/49,
248/11

qarlı: (T.) kar olan, karla örtülü olan.
gül açan ağacdı q. qışımında 026/27,
149/06, 193/11

qarmaq at-: (T.) olta at-.
xaliqler q.- ır 031/12

qarnı sancı-: (T.) karnına sancı gir-
sancılan-.
q.- r 076/61

qarpız: (Far.) karpuz.
sonra it yéyib dağılmış q. 236/03

qar al-: (T.) kar al-, karla kaplan-.
ömür bağcamızı q.- ıb gédır 070/12

qars: yer adı, Kars.
arana yaylağa q.+ a qazağa 007/05

qars-: (T.) ateşten geçir-, üt-.
hardandı üzümü q.- an bu henir
225/35

qarsıt-: (T.) yüzeysel olarak yak-
ruhuma od vurdu q.- dı qardaş
192/11

qarşı: (T.) mukabil taraf; karşıt, zıt.
mala dövlete q. 087/123
arxada hesret var q.+ da hesret
007/01, 007/07, 007/13, 007/19,
007/25, 007/31, 052/13, 070/28,
109/26, 137/21, 137/23, 138/151
kişisen q.+ dan at atanda da 120/14
gelirem q.+ ma çıxanım yoxdu
038/01, 038/15, 200/24
q.+ mda qalaq qalaq 134/208
görmemişem q.+ mdaymış 030/13
q.+ nda héyretten daşa dönmüşem
010/17, 207/01
q.+ sında baş eyir 138/60, 138/66

qarşıla-: (T.) hürmet et-.
seheri q.- yar 146/08
gül çiçekle q.- yır boranı 132/19

qarşısına çıx-: (T.) qarşısına çık-
karşılaş-.
bu gün q.- mamışam senin 188/01,
188/02, 188/14

qartal: (T.) kartalgillerden, genellikle
kızıl siyah tüylü, çok güçlü,
yuvasını yüksek kayalıklar
üzerinde kuran, iri, yırtıcı bir tür
kuş (Aquila), kartal.
kimse q. da olsa 087/125, 096/06,
096/10, 096/72, 111/13, 111/26,
119/98, 144/04,
144/05
q.+ a düşmen olduq 096/46
göyde süzen q.+ ı 111/02, 114/01,
148/06
q.+ ın adınımı 119/64
q.+ la yanaşı dayansın déye 148/03
q.+ lar devdenir öz yuvasında
025/28, 144/06

qartallı: (T.) kartal olan.
q. qayaları 115/43

qasırğa: (T.) şiddetli rüzgar, fırtına.
méşede bir q. 119/86
deli q.+ lar esir içimde 037/07

qaş: (T.) göz çukurunun üst kısmında
yay şeklinde, kılla kaplı çıkıntı,
kaş.
açılmır düz bir ay q.+ ın qabağın
015/21, 101/03, 192/30
o qalın q.+ lara qonur gözlere
231/01
q.+ ları hale kimi 169/11
q.+ ların gözlerin ayım ulduzum
072/11

qaşqabaq: (T.) hiddetli, sinirli, veya
canı sıkkın olan kimsenin yüzünde
beliren durum.

tutulub göylerin q.+ ı 035/06,
079/16

qaş qabağı açılma-: (T.) hiddeti, öfkesi
geçme-.
menim ise q.- ır 197/02

qaş qabağı tökülü (ol-): (T.) kaşlarını
çatarak yüzüne hiddetli ve hoşnut
olmadığını bildiren bir hava ver-.
orda senin q. 202/06

qaşlarını çat-: (T.) suratını as-, kaşlarını
çat-.
af uf déyib q.- anların 156/43
q.- dı o 139/17

qat-: (T.) ilave et-, ekle-; birleştir-.
qalx bir aralığı q. qara öküz 253/17
alemi q.- a biler 081/02, 081/10
kölge yuxusuna éle bal q.- ıb
104/21
yoxsa aralığı q.- ma amandı 015/25

qat: (T.) kat, sıra, tabaka.
yéddi q.+ a énmışik 168/34
sen indi göylerde yéddinci q.+ da
223/02
başaldım göylerin yéddi q.+ na
141/02, 141/24
göyün yéddi q.+ ndaydı 076/25
derin q.+ lara telesdim 032/07
qolların en derin q.+ lardan kéçir
166/12, 166/13

qatar: (Ar.) kafilə, kervan; tren.
biz haçandı minmişik bu q.+ a
001/02
bu q.+ da göz açmışıq dünyaya
001/07
belke de yol bu q.+ dan qısadı
001/10

qatar-qatar: (Ar.) sıra sıra, dizi dizi.
üstüme q. 134/117

qatıl-: (T.) eklen-, ilave edil-.
özge sürülere q.- ar dinmez 008/10

qatla-: (T.) bük-, kıvrır-.
dizini q.- yır daha 004/39

qaya: (T.) kaya; uçurum.
yağır yollarıma q. daş yağır
007/10, 012/02, 044/31, 088/295,
111/22, 200/28, 255/08
q.+ dan sallandı dağla tutaşdı
142/07
q.+ lar dibinde titreşen güller
035/12, 035/23, 111/16, 203/02
orda q.+ lara neğmeler dédim
185/04
bu lalkar q.+ ları 111/06, 114/05,
115/43
orda céyran q.+ ların bélinde
011/15, 021/02
götüre yolumdan q.+ nı daşı
033/07, 142/14

qayğı: (T.) kaygı, düşünce, endişe.
q. donunda 006/19, 095/21,
105/21, 105/23
her q.+ dan uzaq idi 076/27
gecikmiş q.+ dır méhrin qılığın
055/07
pöhreler geciken q.+ lar kimi
017/24, 069/04, 094/06, 110/31,
117/18, 140/49
kölge q.+ nı géyib 095/30, 125/24
geciken q.+ san ahsan nalesen
073/11
q.+ sı bir méhr bir qarın idi 079/24,
093/11, 094/15, 110/33, 110/34,
176/06
kölge q.+ ya dönüb 095/26

qayğısız: (T.) endişesi, düşüncesi
olmayan.
bir q. ömür quruyar géder 017/04

qayıq: (T.) küçük sandal.
sahibsiz q. tek üzüb géderem
056/17, 165/07

qayın: (T.) kadın veya erkeğin erkek
kardeşi.

nazirle yézne q.+ mış 180/10

qayıt-: (T.) dön-; geri dön-.

q.- ıb öz évine 088/45, 220/21,
259/117

q.- dı sevincim ahım amanım
059/06, 088/407

sen ağla q.- ım ilkbaharıma 240/20

q.- ırdı évine 019/19

q.- maq isteyin yéne géc oldu
196/14

o günlerim bir de dönmez bir de q.-
maz 109/12, 109/20, 109/31

q.- mısan gül açıb 174/41

ata yurdum q.- mışam 109/01,
109/02

qaymaq: (T.) sütün ya da yoğurdun
üzerinde oluşan ince yağ tabakası.
süd içib q. yéyir 089/125
lal suların q.+ ını 021/11

qayna-: (T.) kayna-, fokurda-; kabar-,
fişkir-; dalgalan-, coş-.
birden buludları q.- dı axdı 079/39
dédim ay insafsız béle q.- ma
053/06
üreyim q.- yar çağlar 039/03
sözüm boğazımda q.- yıb daşır
246/24
q.- yır böyük uşaq 090/33, 250/05,
250/06
q.- yırdı o géce 086/17

qaynar baxış: (T.) coşkuyla, canlı bir
şekilde baxış.
q. baxışlardan içdi karvanın
154/05
q.+ ların güneş sélimi 072/04
q.+ larla besleme meni 056/11

qaynar göz: (T.) aşkla, sevgiyle bakan
göz.
hanı senden ötrü q.+ üm yox
055/17

qaytar-: (T.) geri çevir-, gönder-.
désem ki özümü özümə q. 070/18

men onu q.- ıb getire billem 216/15

qaz-: (T.) herhangi bir aletle toprağı

kaz-, çukurlaştır-; oy-.

gel burda bir çuxur q.- aq 041/06,
173/07

q.- dıqca 090/13

çoxları kökümü éşib q.- ıbdı
166/24

bir elim torpaq q.- ır 006/10

héy birucdan q.- ırlar 090/11

qoy q.- sınılar 090/12

qazax: Kazak, yer adı.

arana yaylağa qarsa q.+ a 007/05
ölsem meni kim ağlayar q.+ da
202/20, 234/20

q.+ ların sözünü 134/131

qazan-: (T.) çalışarak elde et-, fayda
elde et-; ulaş-.
kim q.- dı o şöhreti o şanı 011/23

qazan: (T.) kazan, büyük kap.
q. bizim 088/331

qazan qaynat-: (T.) iş yap-, teşebbüs
et-; hazırlık yap-.
köhne q.- ı 138/126

qazı: (Ar.) Tanzimata kadar her türlü
davaya, Tanzimat ile Medeni
Kanun arasındaki dönemde ise
yalnız evlenme, boşanma, nafaka,
miras davalarına bakan
mahkemelerin başkanları, kadı.
hem qoçu hem ağa q. ibadlar
259/66

qazıl-: (T.) kazmak işine maruz kal-.
belke qebirin de q.- ıb artıq 192/16,
214/20

qebir: (Ar.) kabir, mezar.

q.+ den boy véren sedadı belke
035/15, 059/07, 225/36

q.+ e de basabasdı şehirde 011/20

hardasa babekin q.+ i daralıb
002/20, 108/14, 214/20
dédi dözemmirem q.+ im daralıb
002/07, 233/12
q.+ in yéridi geldi 174/40, 192/16
daşlar éle susub q.+ ler üste 044/26
meni q.+ e kimi izleyeceksen
052/03

qebristan: (Ar.+Far.) mezarlık.
meni q.+ a aparır yollar 038/30

qebul éyle-: (Ar.+T.) al-, onayla-.
türkayam bu adı q.- dim 106/02

géc: (T.) kararlaştırılan, beklenen veya
alışılan zamandan sonra, erken
karşıtı, geç.
gah işden g. gelirsən 098/49,
100/15
kül soyusa g.+ dir ha yan 013/07

gec: (Far.) kil ile alçının karışımından
oluşan beyaz, sarımtırak renkte bir
madde.
torpağını g. kimi 115/24

géce: (T.) güneşin batıp, karanlık
çökmesiyle güneşin doğması
arasında geçen zaman.
o g. yuxuda babeki gördüm
002/06, 009/10, 009/27, 019/01,
025/01, 025/02, 025/04, 025/22,
025/34, 025/38, 025/42, 043/01,
049/06, 070/04, 086/02, 086/07,
086/16, 086/17, 086/20, 086/31,
086/32, 086/44, 086/45, 086/48,
086/50, 086/63, 086/88, 086/90,
086/96, 086/97, 087/20, 091/04,
109/08, 109/21, 131/06, 141/18,
156/03, 168/01, 168/02, 172/04,
179/04, 181/01, 181/02, 181/10,
181/13, 186/02, 186/04, 186/06,
186/16, 186/18, 186/20, 205/02,
215/01, 215/02, 215/06, 215/10,
215/14, 241/01, 241/02, 241/06,
241/10, 241/14, 252/12

bir parça g.+ dir qara téllerin
161/18
g.+ ler dünyanın gözü könlü tox
043/19, 096/85, 110/36, 146/01,
146/04, 146/16, 146/22, 161/19
qırmızı g.+ er olacaq sabah 150/06
g.+ leri ulamaq 096/04, 172/20
éle bil yuxusuz g.+ lerimin 161/08
g.+ lerin birinde 086/03, 096/78
bir g.+ lik ümid kimi 181/08
g.+ m qırmızıya boyanacaqdır
025/37, 095/11
qarışıb g.+ n gündüzün 062/11
g.+ ni tehlil édib 087/08, 088/442
ses düşer g.+ nin qeribliyinə
043/16, 086/29, 164/12
g.+ si gündüz oldu 119/111
gözlerim g.+ ye öyreşir daha
025/14, 097/04
g.+ yle dolu 019/04

gécequşu: (T.) yarasa; geceleri az
uyuyan (kimse).
sen oxuyan g. 221/17

gécik-: (T.) vaktinde gelme-, geç kal-.
men g.- dim o yamanca telesdi
036/14
g.- en baharla qalar üsülü 017/11,
017/24, 070/06, 073/11
g.- miş qayğıdır méhrin qılığın
055/07, 055/13
xeyalımda sabahına g.- er bir qız
158/05
derdinalım g.- irsen dersine déye
109/29
bilesen g.- sen bir az lengisen
224/04, 224/32

géc ol-: (T.) geç ol-.
qayıtmaq isteyin yéne g.- du
196/14

géc-: (T.) geç-, akıp geç-.
g.- er zaman 158/02, 158/03

geda: (Far.) alçak; köle.

milletden dem vurur g.+ nın biri
246/18

qeddini ey:- (Ar.+T.) mutsuz et-, sars-.
senin ayrılığın q.- ir 038/31

gede: (Far.) çocuk; hizmetçi.
zırrama g.+ ler o qederdi ki 198/09

gede-güde: (Far.) eskiden, aşağı
tabakaya mensup adamlara verilen
aşağılayıcı ad; çoluk çocuk.
yığın g. péyğemberleri 259/104

qede: (Ar.) içki içmeye yarayan ayaklı
bardak, kadeh.
elimde bir q. qem 034/08, 034/17,
170/10, 170/19

qedem: (Ar.) adım.
seni anmayacam her q. başı 218/15
ya q.+ im bed heraylı ünlümü
057/11, 191/11

qeder: (Ar.) miktar, kadar; kader, talih.
sehere ne q. qalib bilmirem
022/09, 034/26, 089/98, 092/01,
097/02, 122/20, 140/56, 140/58,
141/16, 162/24, 170/28, 220/07,
220/09, 225/37, 245/03, 246/08,
252/20, 253/23
qorxular hedeler o q.+ di ki 198/01,
198/03, 198/05, 198/09, 198/13,
198/17, 198/21
q.+ ine bu halına qurban olum
201/13
ömrü bu sévğinin bura q.+ miş
214/26

qedrini bil:- (Ar.+T.) gereği kadar
değer ver-, hürmet et-.
çoqlarının q.- di o 167/13
q.- ecek 138/23
bir zamanlar men q.- emmeddim
152/07
q.- medik bir vaxt payızın 045/22

qefes: (Ar.) kuş veya başka hayvanların
konuşması veya belenmesi için
yapılan çeşitli büyüklükteki
muhafaza.
ruhuma ebedi bir q. kimi 219/12
yaşayır üreyim bu daş q.+ de
010/18, 026/17

qefil: (Ar.) aniden, beklemeden.
q. ayılıram deli xeyaldan 225/39

qefletde yat:- (Ar.+T.) gaflet uykusuna
yat-, her şeyden habersiz uyu-.
haçandı q.- ırdıq 083/01

qeh: (Ar.) kahır, derin acı, keder.
yaddan çıxar orda qem de q. de
011/18
derdden q.+ den uzaq 005/04
qarıyan qızlardı q.+ di allah 035/13

qeh ol:- (Ar.+T.) üzüntü, keder ol-.
bu da ona q.- ub 116/27

qehet: (Ar.) kıtlık, yokluk.
yérde bütövlüyü men q. gördüm
141/03

qeh qeh çek:- (Ar.+T.) kakhaha at-.
acize q.- ib 134/154

qehr ol:- (Ar.+T.) mahvol-, yok ol-.
q.- sun qan yuvası 090/36, 239/09

gel:- (T.) gel-; ulaş-; hissedil-; yağ-;
meydana çık-.
g. ay bahar 021/01, 021/09,
021/17, 041/06, 047/09, 053/07,
063/05, 085/13,
087/53, 088/75, 124/17, 139/06,
169/05, 173/07, 179/06, 179/07,
179/09,
195/16, 208/16, 218/07, 240/19,
260/01
ayıldım ses g.- di ay arvad kiri
002/08, 002/17, 021/08, 021/16,
045/03, 090/99, 095/20, 100/14,
100/15, 100/17, 116/09, 116/10,

116/11, 135/04, 174/37, 174/40,
197/03, 235/02, 246/23
g.- dim kölgəsində dincelem
069/32, 099/10, 100/02
göyden g.- din léysan kimi 207/11
bağışla yanına g.- e bilmirem
033/03, 036/03, 036/09, 070/03,
137/29, 174/38, 189/17
könlümə gözüme bahar g.- ecek
022/51, 022/53, 051/07, 087/100,
087/106, 087/79, 135/25, 150/02,
150/04, 244/06, 244/09
g.- ek yuxularda qonaq gizlice
214/25
g.- emmerem g.- emmerem
024/09, 147/09
ümidim qalıbdı g.- en sabaha
022/06, 022/16, 156/39, 171/09,
223/07, 245/01
yazma dêmirem ki yaz g.- ende teb
015/10, 134/177, 200/23, 248/05
gel söylesen g.- endi 169/05
ürekden g.- enleri 139/31
gün g.- er çekiler bu qar bu sazaq
040/15, 043/06, 143/01, 143/21,
153/09, 157/15, 158/03, 204/09
g.- erem özüm 038/36, 068/03,
068/05, 068/31, 068/33, 160/03,
160/05, 160/19, 160/21, 164/01,
164/02, 164/03, 164/04, 164/05,
164/06, 164/07, 164/10, 208/10,
208/11, 208/12
sesin g.- ib bize çatdı qardaşım
011/03, 029/07, 036/11, 047/21,
059/10, 065/06, 088/247, 110/01,
110/02, 110/21, 167/21, 168/19,
175/02, 181/17, 233/12, 234/22,
258/02, 259/63
g.- in héy 168/26, 168/52
evvelin g.- ince gelsin axırın
125/29
uşaq ahıl ahıl g.- ir uşaq kimi
009/09, 058/03, 088/54, 088/85,
128/04, 153/05, 171/07, 247/18,
247/19, 247/20
g.- irem qarşıma çıxanım yoxdu
038/01, 038/15, 038/22

gédirikmi g.- irikmi dünyaya
001/21, 007/30
men déyene g.- irsenmi 065/09,
098/49, 098/52
g.- me oğrun oğrun yuxularıma
058/14, 060/13
öz yérine g.- medi 089/107
belke hele g.- memisen cahana
200/16
arxanca g.- merem gét arxayın gét
074/03
mektubun g.- mese qar kesen déyil
047/25
g.- meyecek o yarı 209/12
arxanca g.- meyim incidir seni
074/02
dilime ay ana g.- mir 038/43
g.- mirsiniz haya da 168/40
sen g.- mişdin iman kimi 207/09,
215/01, 215/02, 215/06, 215/10,
215/14, 226/01, 226/02,
226/03, 241/01, 241/02, 241/06,
241/10, 241/14
g.- mişem yad kimi uzaq kimiyem
038/10, 069/02, 069/04, 248/02,
248/04
yüz bahar g.- se de güldüre bilmez
017/05
evvelin gelince g.- sin axırın
125/29

qelb: (Ar.) kalp, yürek.

benövşe bitecek q. daşlarında
240/24
q.+ i yoxmuş o ağlamaz 062/16,
076/40, 144/13, 169/19, 193/12,
206/05
q.+ im yad ürekde donur déyesen
022/48, 042/16, 057/03, 155/14,
191/03, 191/17, 213/13
dolandı q.+ imde min arzu istek
002/14, 038/29, 049/14, 052/24,
053/03, 093/05, 095/14, 128/20,
222/10, 229/16
q.+ imdedir lepirlerin 207/05
q.+ imdeki seher oyanacaqdır
025/35, 030/08, 036/18, 118/13

yox éyle q.+ imden qemi qubarı
068/11, 195/12
q.+ ime yamanca yatmışdın lele
125/03
q.+ imi göyneden intizara bax
007/21, 042/20, 051/19, 068/04,
068/32, 106/04, 154/10, 154/17,
159/04, 160/04, 160/20, 188/11,
222/03
q.+ imin işığı yansa bir anlıq
025/40, 049/12, 193/08, 211/11
q.+ imiz bir vurur bir de yanardı
051/03, 239/08
q.+ imizde yaşatmışıq 003/09
gör q.+ in benim çün yana bilirmi
162/15
q.+ inde oxuyurdu 088/44, 146/05,
216/02, 224/08, 247/31
vetenin q.+ ine sançılıb qalıb
108/49, 141/25, 144/09, 159/12,
195/04, 195/11
qeriblik q.+ ini bürüyər belər
153/07
men olam q.+ inin dostu hemdemi
162/26, 164/05, 164/13
bir gözəl q.+ iyle üz üze qalıb
225/03

qelbini sıx-: kalbini / yüreğini sık-,
rahatsız et-
bir duyğu bir sual q.- ar 017/22

qelebe: (Ar.) galibiyet, kazanma,
üstünlük, başarı.
arzu ümid q. 140/09
q.+ m günahım benim 250/13

gelecek: (T.) gelecek, gelmesi beklenen
zaman.
g. xoş günlerin 086/57
indimizi g.+ e 177/20

qelem: (Ar.) kalem.
çınar q. ola xezər mürekkeb
015/12, 088/88
yéne sarıl bu q.+ e 258/15
bir sazım bir qelbim bir q.+ im var
042/16, 154/07, 154/12

q.+ imi avarédib 165/09
q.+ imin önünde 220/15

gelim: (T.) gelme, geliş; gelir, kazanç.
döyüşüm dünyaya teze g.+ di
026/11

gelin: (T.) düğünü yapılan, evlenen kız.
g. kimi qız kimi 113/20, 138/128
gelecek g.+ le öyünərdi o 051/07

geliş: (T.) gelme, gelmek fiili.
hanı g.+ ime açılan qollar 038/28

qem: (Ar.) keder, dert, gam.
yaddan çıxar orda q. de qeher de
011/18, 015/13, 015/18, 023/09,
030/15, 034/08, 034/17,
049/17, 072/13, 077/11, 079/17,
088/443, 107/11, 108/18, 115/71,
127/26, 134/128, 144/06, 154/17,
170/10, 170/19, 171/16, 222/10,
240/10, 240/23, 256/18
ömrüm günüm kéçdi q.+ de 230/26
her addımda derddi q.+ di 237/06,
246/06
köksümde çağlayan bu q.+ e
deyme 099/13
yox éyle qelbimden q.+ i qubarı
068/11, 079/37, 159/19, 160/11
q.+ im benim hemdemimdi
258/06
menim yarım öz q.+ imdi 258/05
q.+ in kederin sonu idi 019/18,
129/06, 129/31
q.+ le sévinc toy ile yas deyişmede
009/24
yéne q.+ ler içinde 088/310
bürünüb yatırıq qara q.+ lere
246/12
her günüm saatım bu q.+ nen kéçər
213/05
başdan ayağa dek sévdiyim q.+ sen
208/15

qember: (Ar.) sadık köle.
ayağa dolaşan bu q.+ leri 259/105

qeme bat-: (Ar.+T.) son derece
kederlen-, dertli ol-.
anama baxanda q.- ardım 069/14

qem éle-: (Ar.+T.) gam çek-, dert çek-.
q.- me bizde de var bu adet 132/20,
258/13

qemgin: (Ar.+Far.) kederli, gamlı,
perişan.
dünyanı gah q. gah şen görmüşəm
040/07, 157/07

qem-qubar: (Ar.) keder, dert, gam,
gönül kırıklığı.
qéybet q. idi 178/32
çıxaq bu q.+ dan 088/320

qem qüsseye bat-: (Ar.+T.) çok fazla
kederlen-.
q.- dı o 139/19

gemi: (T.) suda yüzen taşıma aracı.
yédek g.+ leri kimi 184/14
deryalar qoynunda qalan g.+ m var
042/14
qerq olan benim g.+ mdi 258/07
yéne qerq olub g.+ n 088/306
yédek g.+ si olasan 184/20

gemir-: (T.) kemir-, sert bir şeyi
dişleriyle dişle-, çiğne-.
g.- ib gövdemi uzunqulaqlar
166/26

qemiş: (T.) kamış.
baxdın qohumlara bir q. kimi
125/19

qemlen-: (Ar.+T.) gamlan-, kederlen-.
bu hesretle sévin q. uzaqdan
132/09

gén: (T.) geniş; uzak.
sesledi g. dere qoynuna onu
142/08, 238/11
döyüş asandı g.+ den 088/120

genç: (T.) yaşı ilerlememiş olan, ihtiyar
karşıtı.
tézlikle g. atanın 138/132

gençlik: (T.) genç olma durumu.
g. hesretile deyinerdi o 051/09

gén dünyanı dar éle-: (T.+Ar.+T.)
büyük felaketle karşılaş-, son
derece perişan ol-.
onlara g.- yirmiş 080/16

gén düş-: (T.) ayrı düş-.
senden g.- merem a köküm benim
166/03

général: (Lat.) albaydan sonra gelen ve
meraşele kadar olan yüksek askeri
rütbe.
peleng g.+ ı gizir éyleyin 259/111

qenim kesil-: (Ar.+T.) düşmanı ol-,
düşman kesil-.
arzum ayrılığa q.- di 144/03

qenim ol-: (Ar.+T.) düşmanı ol-,
düşman kesil-.
sevgim mene q.- du 032/01,
032/03, 032/05, 032/09, 032/13
ömrüme günüme sen q.- dun
071/03

qenirsiz: (T.) eşsiz, benzersiz.
bu q. gözeldi 090/101

genişlik: (T.) geniş şeyin hâli, geniş
olma durumu; hürriyet.
g.+ i daralıb 168/15

qepik: (Rus.) manatın (ruble) yüzde
biri.
béş on q. atılmışdı 156/14, 156/41,
178/22
qürbetde allah ol q.+ e deymez
108/06

geraylı: (T.) âşık şiirinde her kıtası dört
mısradan ibaret sekiz heceli şiir.

g. 171/02

qerb: (Ar.) batı.

q.+ de şimalda hamı 138/90

q.+ den şerqe daşınıb 113/01

şerqden q.+ e daşınıb 113/02

gerdiş: (Far.) gezinti.

bu dünya bu g. nedi 127/30

gerek: (T.) lazım.

her şeyi tezedən başlayam g.
022/01, 022/07, 022/15, 022/24,
022/34, 022/37, 022/45, 022/56,
088/220, 088/222, 098/22, 098/58,
098/60, 119/79, 119/81, 125/37,
138/12, 162/29

sene daş g.+ di barı tikmeye
010/22, 010/23

eger bilse g.+ dir 081/07, 087/83,
087/85

saxla ümidimi g.+ in ollam 068/22
g.+ ler öldürdü meni 183/17

qerenfil: (Ar.) karanfilgillerden, güzel
renkli çiçekler açan bir süs bitkisi,
karanfil.

büründü q. güllere 083/10

qerq ol-: (Ar.+T.) bat-, boğul-.

q.- an benim gemimdi 258/07

o qem deryasında q.- muş iken
079/17

yéne q.- ub gemin 088/306

géri: (T.) arka tarafa; arka taraf, geri.

ışığı dönecek g. 248/24

irelini g.+ ni 087/13

g.+ ye dönmeye güman qalmayıb
050/17, 052/11, 055/19

qerib: (Ar.) kimsesiz, zavallı.

q. çoxaldı artdı 096/65, 219/07,
247/04

éle bil q.+ em 038/26

éle bilirem ki q.+ sen orda 233/03

qeribe: (Ar.) şaşırtıcı, hazin, hüzn
verici.

taléyin q. oyunları var 007/20,
017/14, 090/100, 156/01, 174/19,
186/07, 186/09

düzü çox q.+ dir 087/46

qerib-qerib: (Ar.) zavallı bir şekilde,
garip garip.

yéne q. baxıb kéçersen 188/06

qeriblik: (Ar.+T.) gurbet, kimsesizlik.

q. uyuyur dağ havasında 025/26,
035/02, 039/02, 070/14, 153/07

ses düşer gécenin q.+ ine 043/16

qerib ol-: (Ar.+T.) garip, kimsesiz ol-
durnalar q.- du 096/64

géri dön-: (T.) geri dön-.

hele de ümid var g.- ecek 216/20

qerine: (Ar.) aslında otuz üç yıllık bir
zaman dilimine verilen addır fakat
asır anlamında kullanılır.
döndü zaman q. 119/15
ordan baxmaq olar q.+ lere 144/14

qesd: (Ar.) meram, niyet, maksat.

kök kömence q. olmaz 134/41

gözüm gördükleri her an q.+ imde
042/04

o dünyanın q.+ inde 178/36,
178/37

qesdine dur-: (Ar.+T.) birinin ölümü
veya kötülüğü için çalış-.

titredi yox déye q.- dun 049/13,
229/15

gét-: (T.) git-; yürü-; var-; ayrıl-;

meydana gel-; sona er-.

çıx g. oğul 009/31, 056/03, 056/23,
074/01, 074/03, 074/05, 098/81,
138/99, 169/04, 192/24

köçüm g.- di o durnanın köçünde
011/10, 012/05, 012/10, 036/15,
088/240, 088/403, 089/108,

090/155, 090/157, 096/52, 136/10,
210/02, 210/04, 232/13, 232/14,
232/15
yanırdı üreyim qarqara g.- dim
194/02, 194/03, 194/05
çixıb g.- din bir çan kimi 207/10
hayana g.- diniz düzü bilmirem
069/26
hara g.- diyini özü de bilmir 079/10
atıb g.- e bilmedi 138/137
isteyende g.- ecek 087/107,
109/03, 138/39, 237/02
axıb g.- ed 088/372
gelen g.- en yaman vurub bu da
azdır 156/39, 189/16, 190/07,
192/19
gét söylesen g.- endi 169/04
g.- enin héyfini alırsan menden
216/13
bir qayğısız ömür quruyar g.- er
017/04, 127/02, 127/04, 158/04,
158/07
qelbimi götürüb g.- erem daha
042/20, 056/15, 056/17, 072/21,
212/08, 248/15
yol g.- erler heyatın dalğalarında
184/16
g.- ersen sakitce xeberi olmaz
188/10
köçüb g.- ib éllerimiz 003/11,
006/11, 110/29, 167/26, 246/09
g.- im mi qalımmı suallar ağır
007/08
palıdlar odlara qalanıb g.- ir
035/19, 035/21, 070/10, 070/12,
075/50, 089/05, 089/27, 090/147,
090/149, 124/03, 201/11
g.- irdi ortasıyla 088/37, 109/13,
109/15
g.- irdin başıdumanlı 205/12,
205/13, 206/05
ha g.- irem bés addım yol bitmeyir
023/07, 038/33, 240/02, 240/04
g.- irikmi gelirikmi dünyaya
001/21, 007/30, 088/236
gah işe téz g.- irsen 098/48, 252/06
buna ne ad vérek g.- me uzağa
015/14, 134/167

vetende vetene g.- mek olmayır
108/22, 141/13, 215/17, 241/17
taléyin yazısı g.- mez dağlanıb
016/19
üzbeüz bir qonşun öle g.- mirsen
015/15, 222/05
hara g.- se gelecek 087/79
men déyenle g.- sen 138/37
hara g.- sin hara var 088/404

getir-: (T.) bir şeyi alarak bir yerden
başka bir yere ulaştır-; herhangi bir
işte başarı kazan-; sebep ol-.
anaları pay g.- di 172/29, 172/30,
228/06
men onu qaytarıb g.- e billem
216/15
ruhuma qaranlıq g.- eceksen
052/07
onu bura g.- en bes harda idi
156/38
qızlar neveleri g.- er geler 153/09
omu g.- ib yası 082/12, 193/06,
233/05
bu dünyaya g.- ibdir 165/03
hele bext g.- ir yüyrekdı atın
120/24
ölsem gül g.- me gel benövşemsen
208/16
bexti g.- memişdi 140/19

getiril-: (T.) getirmek fiiline konu ol-,
yaşlaştırıl-.
cenazesi naxçıvana g.- mişdir
174/03

qetre-qetre: (Ar.) damla damla.
éşqim q. gelib gözümde 059/10

gëy-: (T.) giy-; örtün-.
qelbim ruhum g.- di qara néyleyim
191/17
öz eynine g.- ecek 137/44
gören ne paltardı g.- ib tebiet
047/14, 095/30, 104/10
dağlar ağ yapıncı g.- ir eynine
045/26
eynine géce g.- mişdin 205/02

qéybet: (Ar.) gıybet, dedikodu.

q. zeherden uzaq 005/03, 178/32
o dağlarda q.+ lerden aralı 011/08
q.+ lerin ağızı 119/35

géyin-: (T.) giyin-; örtün-.

bahar geldi çöllər yaşıl g.- di
197/03
ömür boyu al g.- en 018/12
tebiet éle bil qara g.- er 043/04,
043/27
kölge qayğı g.- ib 095/21

qéylüqalsız: (Ar.+T.) dedikodusuz.
yaşayaq q. 086/37

qéyret: (Ar.) vatan, millet, aile namusu;
en kutsal kabul edilen bir şeye
saldırı hâlinde uyanan duygu,
kıskanma duygusu.

yüküm ağlım q.+ im 136/07,
166/15
saqqallı uşağa dönür q.+ in 117/23
q.+ inden keçdi o 138/114
satırsan q.+ le sat satanda da
120/12

géydir-: (T.) giymək fiilin yaptır-,
giydir-.
alelvən g.- in yanar derdleri
259/06

gez-: (T.) dolaş-, yürü-; seyahat et-; her
tarafa bak-, ara-.
biri déyir asta g. 088/128, 088/134
g.- dikce üstündə demirin daşın
117/14
g.- dikləri karuséle 177/11
sahilde xéyli g.- dim 090/06,
185/02
niye g.- e bilmirik 084/15
men g.- en görünen kölgəyem daha
233/07
adı dilde g.- erdi 090/126
şəherdə tanklar g.- ir 084/21,
089/14, 124/20, 225/15
g.- irik balıq kimi 031/05

daha meni g.- me meni arama
058/02

eyri eyri g.- medi 119/21
g.- mek derdi 076/31

qeza: (Ar.) beklenmeyen bir olay.

ne vaxt ki q.+ dı yadına düşsem
068/02, 068/06, 068/30, 160/02,
160/06, 160/18

qeza-qeder: (Ar.) kaza kader.

bu mənim taléyim q.+ miş 214/28

gezdır-: (T.) dolaştır-.

alıb g.- erdi o 178/08

qezeblen-: (Ar.+T.) sinirlen-, öfkelen-.

q.- di bağırdı 119/55
qartal q.- erek 096/72

qezebli: (Ar.+T.) hiddətli, öfkəli.

sən qırmızı donda q. sultan 072/06

qezét: (İtl.) gazete.

heqiqət q.+ inde 090/34
bugünkü q.+ lərdə 090/08
q.+ lərdən 170/03

gezle-: (T.) ağacın, tahtanın vs.'nin

ucunda kertik aç-, çukur aç-.
hele g.- yirsən hele susursan
216/04

qıca-: (T.) gıcırdat-.

barmaq q.- yan sükut 134/153
dişlərini q.- yıb 139/18

qıcqır-: (T.) sıcaqdan vs.'dən ekşi-,

kabar-.
künde q.- ır tabaqda 235/27

qılıq: (T.) alışkanlık, güzel davranış; dış
görünüş.

gecikmiş qayğıdır méhrin q.+ ın
055/07, 079/32
zülüm zülüm bu q.+ la ağlama
234/04

qılığına gir-: (T.) birini kazanmak veya bir gaye için birine güler yüz göstərək, yaltaklanaraq sevgisini, sempatisini kazan-.
q.- en dünya 013/11

qılıqla-: (T.) damarına gir-, tavla-, yoldan çıxar-.
küsəndə gət q. 138/99

qılınc: (T.) uzun, düz veya eğri, ucu sivri, bir veya hər iki yüzü keskin, kın içində bele takılan, çelikdən silah, kılıç.
q. tek qınımı kesdim 032/08, 088/441, 108/48, 126/20, 155/15, 246/02
minnetli qayğılar dönür q.+ a 094/06, 259/93
q.+ am tiyem hanı 100/18
q.+ lar baltalar var 105/22

qılıncı sıyr-:(T.): kılıcını çek-.
q.- mışdı 134/201

qılıncıla-: (T.) kılıçla vur-, kes-.
arxamda kölgəmi q.- yıbdır 091/17

qılıncılı: (T.) kılıç kuşanmış, kılıçlı.
q. elim vardı 095/09, 095/45

qın: (T.) hançer, kılıç vs. silahları muhafaza etməyə yarayan kap, kılıf.
qılınc tek q.+ ımı kesdim 032/08
q.+ ımızda pas atmışdı 003/13
kim sıyrılı kim q.+ ında paslanı 011/24, 126/20

qına-: (T.) kına-, suçla-, ayıpla-.
dünyanı q.- ma 050/01, 070/11
canım gözüm gel q.- ma sen meni 260/01
meni q.- masın éller obalar 026/02, 026/38, 144/12
meni q.- mayın kölgem üzümde 025/20
hamı onu q.- yıb 138/35

qımaq: (T.) kınama, laf söyleme, azarlama.
yoxsa hücum çeker q. gizlice 214/09, 225/05, 225/09

qınından sıyrıl-: (T.) kınından / kabından çık- / kurtul-.
daha q.- mışam daha 223/06

qıpqırmızı: (T.+Ar.) kıpkırmızı, koyu kırmızı.
yəne q. qan 088/415, 105/27, 123/11, 137/24
niye q.+ dı 088/117
her yan q.+ dır 088/96

qır-: (T.) parçala-, kır-; kes-; sars-, azalt-; hür ol-.
bélimi q.- an dünyadı 249/12
boynunda ne vardı qoparıb q.- dı 253/15
q.- dıq birbirimizi 088/271
q.- dılar mēşesini 115/03
q.- dım bu serhedleri 140/69
q.- ıb ruhumdakı buz laylarını 022/50, 096/48, 099/16, 166/14
fikrimi dağıdır sebrimi q.- ır 044/34
parçalayıb q.- ırdı 088/34
q.- maq yaşamaq idi 086/39
q.- masa qırılardı 087/25

qırat: (T.) kır at, kır renkli at.
q. hanı dürat hanı 003/20

qırq bēş: (T.) kırk beş sayısı.
kéçib qırq bir q. vuruşlarından 110/08

qırq bir: (T.) kırk bir sayısı.
kéçib q. qırq bēş vuruşlarından 110/08

qırğı: şahin kuşu.
hanı benim q. kimi delibaş atam 109/06
q.+ yla şonqar lele 096/16

qırğın: (T.) hayvanların, kuşların, evcil hayvanların topluca ölmesine sebep olan bulaşıcı hastalık; toplu insan telefati.

qardaş q.+ ı saldıq 087/67
q.+ ın yuvasında 096/66

qırğız: (T.) boy adı, Kırgız.
tatar türkmen q. başqırd 029/15

qırx: (T.) kırk sayısı.
q. arşınlıq quyudu 098/21, 161/10, 161/12, 240/17

qırxıl-: (T.) ustura, makas vs. ile kesil-.
q.- ar sağılar satılar dinmez 008/08

qırıq: (T.) kırık, kırılmış olan.
bir qanadı q. quşam 258/09

qırıl-: (T.) kesil-; mahvol-.
q.- an mēşemdi solan gülümdü 026/29
qırmasaq q.- arıq 087/25

qırmızı: (Ar.) kırmızı, al.
q. feryad 018/01, 018/04, 072/01, 072/02, 072/06, 072/10, 072/12, 072/14, 072/25, 085/08, 087/01, 088/451, 088/51, 103/08, 134/122, 150/02, 150/04, 150/06, 150/07, 150/16, 150/17, 150/18, 150/19
adımız q.+ dı 088/112, 088/113, 088/115
gécem q.+ ya boyanacaqdır 025/37, 150/05

qısa: (T.) kısa, uzun olmayan.
belke de yol bu qatardan q.+ dı 001/10

qısasını al-: (Ar.+T.) bedelini / karşılığını al-, öcünü al-.
g.- ar benim zaman darıxma 158/08

qısqa- (T.) kıskan-.

seni yéle q.- ıram 257/05, 257/06, 257/08
daha q.- ma 090/38

qısqır-: (T.) saldır-.
yallayıb q.- ın bu manqurdları 259/09

qısıl-: (T.) bir şeyin arasında kalıp sıkış-; kısıl-.
ulu kéçmişine q.- ıb qalır 094/11
hele quyruqları q.- mamışdı 079/30

qısılı: (T.) kısılmış olan.
abırlar күnce q. 210/08

qısılı qal-: (T.) kısılıp kal-.
ümidler gümana q.- ıb 129/27

qış: (T.) kış mevsimi.
q. göylerde 021/06, 123/08, 127/04, 134/226, 153/05, 168/18, 168/19, 171/07, 176/05, 193/11
q.+ da çiçekleyir be'zen ağaclar 007/22, 040/11, 096/28, 115/14, 157/11
gözüm su içmeyir bu gelen q.+ dan 022/16, 022/54, 088/246
bilsem men q.+ dayam sen bahardasan 050/04
unudaq q.+ ı qarı 088/321
hesretinden yayım yazım q.+ ım yanar 152/20
gül açan ağacdı qarlı q.+ ımda 026/27
yayın istisinde q.+ ın qarında 154/02, 214/12
yayı q.+ ına dözdüm 128/14
saçıma qar yağıb ömrün q.+ ından 022/12

qısqır-: (T.) haykır-, bağır-.
q. sinen dolusu 005/17
anam q.- ardı yıxarsınız ha 069/09
q.- ıb deydi yére 119/89
q.- ırıq 168/27
éle q.- ırsan araz yan araz 015/22

biri déyir q.- ma 088/129, 088/135

qıvrıl-: (T.) kıvrıl-, bükül-; kıvrın-.
q.- ırdı o géce 086/31

qıy vur-: (T.) haykır-, bağır-.
zirvede q.- an qartal éle bil 144/04
ilhamım q.- ub kesdi yolları 154/08

qız: (T.) kız, dişi çocuk veya genç.
o q. 066/01, 066/03, 066/05,
067/02, 098/14, 113/20, 138/07,
138/95, 140/04, 140/11, 153/04,
158/05, 179/12, 193/02, 206/02,
225/21, 243/03
o q.+ a déyin ki 193/01
o q.+ dan nişanedi 067/13
ağ günlere çıxıb oğulu q.+ ı
110/20, 138/97
döz q.+ ım döz amandı 138/24
menimle gizlenpaç oynayan q.+ ın
045/24, 098/18, 098/36, 184/23
q.+ ına göyüne kötükcesine
259/96
q.+ ımı 138/101
qoy q.+ lar düşünsün bunları barı
051/15, 153/06, 153/09, 190/08
q.+ lara dağçekir o 169/13
belke éle bu q.+ lardan birisen
200/33
qarıyan q.+ lardı qeherdi allah
035/13
yazırlar q.+ ların dönüklüyünü
190/16

qızar-: (T.) kızar-.
sabah qara üzü q.- acaqdı 150/15

qız-gelin: (T.) kız gelin.
köle idi q.+ ler 080/04, 172/30

qızıl: (T.) kızıl, kırmızı.
sen qırmızı donda q. bir çırağ
072/12, 072/21, 072/22, 088/108,
259/62

qızılquş: (T.) avcı kuşu, şahin.
q. ellerdeydi 096/14, 096/54

qızılgül: (T.) kırmızı gül; halıda, kilimde
kullanılan bir nakış türü.
q. açmışdı ağ saçlarımda 215/09,
225/45, 240/22, 241/09

qızın-: (T.) ateş veya güneşin önünde
durarak ısın-.
istisine q.- ır 137/66

qızış-: (T.) ısın-, hararetlen-; hiddetlen-.
q.- ır mübahise 087/10

qiblegah: (Ar.+Far.) kible, kible tarafı.
türkay q.+ ım benim 250/15

gicitkan: (T.) ısırgan otu.
körpe g.+ lar 005/23

gile: (T.) damla.
bir g. yaş kimi düşdün gözümünden
050/16, 190/19

gile-gile: (T.) damla damla, tane tane.
g. eriyirem 181/04, 212/09

gilélen-: (T.) bk. **giléylen-**.
g.- di 021/03

giléy: (Far. < gile) yakınma, şikâyet,
hoşnutsuzluk.
nese bir g. var dodaqlarında 045/07
yéter yağın qardan qışdan g.+ ım
022/54, 022/55
varlığı can vérer g.+ in üste 192/35
açıldı g.+ lerin 119/34

giléylen-: (Far.+T.) şikayetlen-,
memnuniyetsiz bildir-.
babam g.- di yéye bilmirem
002/02, 138/134
qonum qonşu qaramızca g.- erdi
109/10
kime g.- im illerden kime 153/15
éle araz déye g.- irsen 015/02,
015/26
o dağlarda g.- me amandı 011/02

giléyli: (Far.+T.) şikayetçi, razı olmayan.
niye g.+ sen özün özünden 050/14, 088/122
men sizden g.+ yem 088/91

gir-: (T.) gir-; dahil ol-.
g.- di çox ağır ağır 088/77, 210/01
ay g.- ib buluda şö'lesi sönüb 025/30
başın g.- memişdi ipe kemende 253/19
burnun g.- meyen yére 134/160
qapıdan g.- mirsen görerler seni 016/08

qisasın al-: (Ar.+T.) intikamını al-.
q.- malıdı 086/74

qismet: (Ar.) talih, nasip, kader.
haçandı sesleyir min arzu q. 007/06, 130/08, 140/73
baxtı q.+ i vérdim 140/64

qismet ol-: (Ar.+T.) bahtına çık-, nasip ol-.
gör kimlere q.- du istisi 167/20
q.- ub keklik sara of of of 057/17

qiyamet: (Ar.) kıyamet, mahşer.
q.+ dir 075/33

qiymet: (Ar.) bir şeyin değeri, bedeli; önem, değer.
belke éle bu q.+ dir 075/32

gizir éyle-: (T.) yardımcı yap-, bekçi et-, bekçi yap-.
peleng généralı g.- yin 259/111

gizle-: (T.) sakla-.
sirrini hamıdan g.- yeceksen 052/05
görerler g.- yek sunaq gizlice 214/17

gizlen-: (T.) saklan-.
kül altında g.- en 088/114

fesiller g.- ib yaddaşımızda 143/07
görende g.- ir utanmış kimi 091/11, 102/08

gizlenpaç: (T.) saklambaç oyunu.
menimle g. oynayan qızın 045/24

gizlet-: (T.) sakla-.
bu eşqi sévgini g. ayıb san 214/07, 214/14, 218/10
eslini g.- en haramzadasan 120/18, 193/13

gizli: (T.) başkası veya başkaları için sır olan.
g. nisgilin var bebeklerinde 050/10, 071/06, 116/05, 146/06, 237/12

gizlice: (T.) gizli bir şekilde.
dönük çıxdı o g. 046/07, 141/20, 198/04, 214/01, 214/03, 214/05, 214/09, 214/13, 214/17, 214/21, 214/25, 214/29

gizlin: (T.) başkası veya başkaları için sır olan.
sen belasan g. bela 221/05, 221/09, 221/10, 221/11
g.+ de hemişe zemim biçildi 071/08, 247/08

qoca: (T.) eski, yaşlı, erkek eş, koca.
uzunqulaq q. şirin 004/38, 007/29, 022/25, 040/02, 044/18, 087/60, 088/444, 088/445, 108/39, 136/19, 150/14, 156/37, 157/02, 172/27, 238/03
daşlar alay alay q.+ dan qoca 044/18
cavanmı q.+ dırmı 082/13
q.+ nın biranlığa 090/48

qocaq: (T.): yiğit, koçak.
dinsen dilden q.+ dı 140/31

qocal-: (T.) yaşlan-, gücünü kaybet-.
hesret hicran q.- ır 089/42, 225/11

qocalıq: (T.) ihtiyarlık.
koroğlunun q.+ ında dédiklerinden
003/01
q.+ ının yanında 006/17

qoç: (T.) damızlık erkek koyun.
demir atlı q. igidler 172/16
buynuzsuz q.+ da qalmaz 134/51
düşür q.+ un buynuzları 004/19,
134/50

qoçaq: (T.) yiğit, cesur, çalışkan.
q.+ dımı 102/06

qoç koroğlu: Koç Koroğlu, kişi adı.
yatıbmı q. 084/14

qoçu: (T.) halka eziyet eden, kan
dökmekten çekinmeyen, kimseyi
tanımayan; zorba.
hem q. hem ağa qazı ibadlar
259/66

qox-: (T.) kok-, koku yay-.
él oba veten q.- uyur 127/15

qoxla-: (T.) burunla nefes alarak bir
şeyin kokusunu al-.
derib q.- yaram alov gülünü 072/24

qoxu: (T.) koku.
etrinde çox q. duydum 232/11
ter benövşe q.+ du 115/50
hava barıt q.+ lu 087/02

qohum: (Ar.) birisi ile akrabalık bağı
olan kişi.
q. qohumla eyişib 003/15,
134/113, 137/104, 238/08
qara talé ile q.+ du belke 092/12
qohum q.+ la eyişib 003/15
baxdın q.+ lara bir qemiş kimi
125/19
q.+ ların yanında 098/82
düşüb arasına q.+ un yadın 120/17

qohum-qardaş: (Ar.+T.) kavim-kardeş,
akraba-kardeş.
görmürem dövremde q.+ ı 033/06

qohumluq: (Ar.+T.) en yakın soy birliğı
ile insanlar arasında oluşın durum,
ilişki; akrabalık.
q. bir yana dostluq bir yana 125/08

qol: (T.) insan vücudunda omuz
başından parmak uçlarına kadar
uzanan bölüm, kol.
hanı gelişime açılan q.+ lar 038/28,
252/27
düşüb arzuların q.+ ları üste
010/20, 079/21
ellerim q.+ larım benövşe idi
215/08, 241/08, 257/03
serildi q.+ larıma 095/23
cismınse q.+ larımda 220/03
q.+ ların en derin qatlardan keçir
166/12
q.+ larını çırmala 088/227
elimden q.+ umdan tuta bilmirsən
240/07
q.+ umu buran dünyadı 250/04
q.+ unda qéyretim gücüm yaşayır
166/15

qol budaq at-: (T.) dal budak at-.
arzum q.- dı 134/256
ilbeil böyüyüb q.- dın 125/22

qolpun: (T.) uçurum.
q.+ lardan salardım 096/09

qolu qanadı ol-: (T.) kolu kanadı ol-
koruyucusu ol-.
q.- du 115/42

qolundan tut-: (T.) yardımcı ol-.
menim çün ezizdi q.- an 069/21

qoluna gir-: (T.) kolunu birinin koluna
geçir-.
q.- diler da 088/297

qon-: (T.) kon-, yere in-; düş-.

q.- du çiyinlerine 119/17
bir quş q.- mur budağına 189/06
min budağa q.- muşam 140/75
köksüne bir sarı yarpaq q.- ubdu
104/23
her defe q.- ubdur pencerenize
186/15

qonaq: (T.) konuk, misafir.
özüm öz évimde q. kimiyem
038/12, 038/24, 088/419, 214/25
al meni de dé q.+ ım 046/10
ata yurdum qayıtmışam q.+ ın kimi
109/02
gördü bu q.+ ların 088/78

qonaq ol-: (T.) konuk, misafir ol-.
q. bendenize 139/07

qonşu: (T.) komşu.
q. 088/124, 134/113, 134/58
q.+ da qonşunun sebri daralıb
002/21
qapıbir q.+ dur sevinle qubar
092/15
q.+ lar ise senden 088/123,
088/162
üzbeüz bir q.+ n öle gétmirsən
015/15
qonşuda q.+ nun sebri daralıb
002/21, 080/22, 088/154, 088/158,
134/48
q.+ yduq yadlığı itireceydik
051/10

qonşu ol-: (T.) komşu ol-.
serçeyle q.- du 119/99

qonum-qonşu: (T.) yakındaki ve
uzaktaki komşular.
q. qaramızca giléylenerdi 109/10

qonur: (T.) açık kahverengi.
o qalın qaşlara q. gözlere 231/01

qop-: (T.) çekil-, kırılıp ayrıl-; ilişkisini
kes-.

q.- du üreyinden min feryad min ah
079/40, 098/43, 174/05
q.- ur xeyalımın eli xeyaldan
225/41

qopar-: (T.) kopar-, ayır-.
onu yuvasından q.- a billem 056/07
ruhumdan özümnden q.- dı meni
002/23, 137/98
boynunda ne vardı q.- ıb qırdı
253/15

qopart-: (T.) bk. **qopar-.**
qayanı q.- dı daşı q.- dı 142/14

gor: (Far.) mezar, kabir.
torpaq satanların g. satanların
259/91
bütün yollarımı g.+ a çekibler
129/26
yolumuz g.+ adı zalım 061/01,
061/13
g.+ u görmüşəm gözümle 014/11,
090/158
g.+ un nurnan dolsun rahatca uyu
107/09

qor: (T.) kor, ateş.
q. calanır 089/66
köksündeki esrlerin q.+ u idi
116/04

qorx-: (T.) korku hissine kapıl-.
menim kelmesinden q. 088/190
çoşdu kölgesinden q.- an adamlar
092/07
ala çatıdan q.- ar 090/55
kölgesinden q.- ardı 178/20
kimi q.- du 088/378
q.- dum yéne yad geldi 100/17
men de éle q.- muşam 090/56
hamı milisden q.- ur 084/39
niye ondan q.- uruq 084/32,
168/37, 168/41

qorxa-qorxa: (T.) korka korka.
çaylar da q. 111/17

qorxu: (T.) bir tehlike veya tehlike düşüncəsi karşısında duyulan kaygı, üzüntü, korku.
xoş tebessüm hede q. ümid güman
009/15, 194/03, 243/07
q.+ dan güneşe baxa bilmirik
097/03
q.+ lar hedeler o qederdi ki 198/01,
198/21
q.+ n yoq ilandan sözün açığı
016/15
kölqelerin q.+ su 105/36, 134/30

qorxulu: (T.) korkunç, korkutan.
mêşeler q. neğme olubdur 045/11

qorxunu qorxuz-: (T.) korkuyu korkut-
.
içinde q.- ub 083/16

qorxut-: (T.) korkut-, korkmasına yol aç-.
q.- ublar susmuşam 134/26

qor ol-: (T.) kor ol-.
merdler kül altda q.- du 230/13

qoru-: (T.) muhafaza et-.
q. üreyini 190/01, 190/22
birce üreyimi q.- maq üçün 010/04
q.- yur serhedleri 084/18, 084/26,
084/28, 084/36

qoruq: (T.) korunmuş yer, girilmesi yasak(lanmış) yer.
bura q.+ du dème 005/11

qoruqçu: (T.) ekin, tarla, orman, vs.
nöbetçisi, muhafızı.
q.+ nun sesi de 137/12

qorun-: (T.) darbeden, hücumdan vs.
kendini koru-, müdafa et-.
q. qardaş 247/01, 247/03, 247/05,
247/09, 247/13, 247/17, 247/21,
247/25, 247/29, 247/33
bacı tenesinden q.- maq üçün
068/26, 068/27, 068/28

qoş-: (T.) koş-, saban vb. için hazırla-.
q.- ub qem kotanını 088/443

qoşqar: (T.) Gence yakınlarındaki bir dağın adı.
yox yox incimesin himalay q.
144/11

qoşul-: (T.) koşmak fiiline konu ol-, bağlan-, dahil ol-.
q.- du bu axına 086/49, 087/66

qoşun-qoşun: (T.) deste deste (asker / ordu).
üstüme q. 134/116

qotur:(T.) uyuz hastalığı; uyuz.
dünenki q. küçük 139/28

qov-: (T.) kov-, uzaklaştır-.
q.- ardım men sizi kepenek kimi
069/08
bir vaxt tülküleri q.- ub téylerdin
253/06
q.- ur birbirini aylar fesiller
007/16, 230/21

qova-qova: (T.) kova kova.
q. namerdéler 126/17

qovrul-: (T.) kavrul-, yan-.
q.- uram öz közüme oduma 132/25
q.- urdu o géce 086/32

qovul-: (T.) kovul-, uzaklaştırıl-.
o bağdan çox el q.- ub 255/09

qovur-: (T.) yak-, kavur-.
üreyimi köksüm altda q.- dum
167/17

qovuş-: (T.) kavuş-, birleş-, ulaş-.
q.- dum hesrete o günden béle
049/16
daha q.- mayan polad yollarıq
052/01, 052/26

doğma ümmanlara q.- sun déye
027/06
q.- ub ayrılan çehlimik izik 052/16

qoy-: (T.) bir şeyi bir yere bırak-, emanet
et-; kullan-; imkân ver-; herhangi
bir hâlde veya durumda bırak-.
q. benim boynuma bütün baballar
026/04, 026/40, 047/24, 051/15,
068/14, 087/114, 090/12, 090/41,
099/11, 134/189, 138/13, 138/81,
138/82, 138/83, 160/14, 161/03,
161/23, 172/22, 172/28, 172/34,
172/45, 189/11, 229/02, 229/04,
229/08, 229/18, 234/12, 256/15
bir daş olam o yamacda q.- alar
203/04
kölgede q.- du meni 100/09,
180/08
başıma q.- duğum papaq daralıb
002/13
qabağına q.- duğun 112/01
duydun q.- maram düşesen 207/03
bu nedir q.- mayın yanır bir çinar
069/34, 155/13
meni ne güne q.- musan 210/11
başımı q.- muşdum köksüne éle
215/04, 241/04
déyin xına q.- sun o qız eline
193/02
béle derdi seri q.- ub 024/12,
139/16, 147/12, 207/08
q.- ublar üstüne dikeldi belke
044/23
q.- un damağıma 006/23
ona héykel q.- urlar 090/44

qoyın-qolutuq: (T.) koyun koltuk.
q.+u q.+u 019/03

qoyul-: (T.) bir yere yerleştiril-.
biraz çörek q.- muşdu 156/16

qoyun: (T.) koyun (hayvan); kucak.
q. sesini kesir 119/63
bu xalq ki var q.+ dur 087/77

q.+ lar چاپیب talayır 004/36,
008/06, 008/11, 008/16, 008/21,
008/26, 089/43, 119/93
q.+ un kölgesinde 105/30
bu şehir q.+ una yığıb alemleri
117/12, 142/08
xeyallar q.+ unda oyağam hele
010/21, 042/14

qoyunlaş-: (T.) koyun gibi ol-.
q.- an 029/44, 080/58
q.- mış 029/03

qoz: (T.) ceviz.
bir çürük q. déyildin 098/46

göd-: (T.) gütl-, bekle-.
bu korquyu g.- enler 080/74

gödek: (T.) kısa; uzak olmayan.
özü öz yanında dili g.+ di 092/08

gödel-: (T.) kısıl-.
salxım söyüdlerin saçı g.- di
045/05

göl: (T.) oluşması genellikle tektonik,
volkanik vb. olaylara bağlı olan,
toprakla çevrili, derin ve geniş,
tuzlu veya tuzsuz durgun su örtüsü,
göl.
g. oldu dözmedi dağ hesretine
142/18
qara sükut qanad gerib g.+ lere
132/12
köçübdü g.+ lerin sonası yoxdu
035/03
yorğunluq g.+ ünde batırdı bir it
079/22, 086/77

göm-: (T.) toprakla ört-, göm-.
sévginle g. meni buzlaqlarına
240/18

qönçe: (Far.) henüz açılmamış gül.
q. dodaqlara şeh düşüb indi
159/18, 204/02

gölümser q.+ ler gören fikri ne
043/14, 187/13
heyadan q.+ nin dodağı çatlar
043/13
menden uzaqlarda yaşıl q.+ sen
073/06
q.+ si payızda gülən 183/04
sen ne vaxtın q.+ sisen gülüsən
132/03

qönçe-qönçe: (Far.) gonca gonca.
kim duyacaq q. alı ş yan 132/15

qönçelen-: (Far.+T.) açıl-, aç-.
bir şerim q.- ib ne vaxtdan 204/13

gönder-: (T.) yolla-.
ya onun qelbine bir sévği g. 195/11
mecnuna leyliye şöhrət g.- din
195/05
tanrı g.- diyi talé payımsan 213/07

gör-: (T.) gör-; kavra-; rastla-; bul-;
gözünün önüne getir-.
g. bir harda göz açmışıq dünyaya
001/09, 008/15, 030/06, 046/11,
052/23, 085/13, 088/273, 092/09,
095/58, 126/11, 129/17, 129/18,
135/18, 162/15, 167/20, 176/18,
192/12, 201/11, 207/15
gör dünen kim idim g. bu gün
kimem 135/18
bir gün g.- dü 076/47, 076/73,
077/08, 079/15, 088/325, 088/422,
088/434, 088/437, 088/78
gözüm g.- dükleri her an qesdimde
042/04
g.- düklerim uyğu imiş 014/04
yuxularda g.- düklerin seher doğru
009/25, 009/26, 009/27
o géce yuxuda babeki g.- düm
002/06, 040/12, 048/01, 048/02,
048/08, 048/12, 048/15, 071/09,
090/158, 095/34, 127/31, 141/03,
141/05, 155/11, 156/04, 156/06,
156/07, 157/12, 171/11, 171/12,
171/13, 230/25, 254/03

düşmeni g.- dün öldür 086/34,
100/10, 254/04, 254/07, 254/10
xezeri g.- dünüzmü ola 116/08,
116/12, 116/16, 116/23, 116/28
g.- düyüm her şey qara 095/55,
145/27
dede sen g.- düyün déyil 249/01
sabah g.- eceyem her yan dumandı
135/29
boş durma yağ g.- ek 123/48,
138/14
g.- ekler öldürdü meni 183/13
hele g.- emmirem özüm özümü
022/32
qulağını g.- en dünya 013/12,
096/87, 102/07, 107/16, 123/32
qara hörükleri g.- ende be'zen
051/08, 091/11, 111/15, 125/12
g.- enler ağlın itirir 252/24
qapıdan girmirsən g.- erler seni
016/08, 214/17
bu yol bizi hara çekir g.- esen
001/06, 001/11, 001/16, 001/22,
017/23, 162/23, 162/24, 224/21
yox ehmedi g.- medi 089/115
bir xoş gün g.- medim hele
yaşımdan 099/06
quruca g.- mekdi héç neyin yoxdu
238/04
g.- memişem qarşımdaymış
030/13, 134/133
oğlu g.- meyibdi qanlı illeri 110/23
g.- mürem dövremde qohum
qardaşı 033/06
g.- müsənmi sen onu 078/02
çok serhedler g.- müşdü 138/108
goru g.- müşem gözümle 014/11,
029/23, 040/06, 040/07, 040/08,
108/11, 108/13, 135/31, 157/06,
157/07, 157/08
g.- se yarpaqsız üşüyər méşe
017/21
géce gözü g.- sün déye 181/13
dost tanış éle bil g.- üb tüstümü
155/16
oyna g.- üm 009/20, 088/353,
088/376, 092/13, 161/15, 214/02
eledi eledi g.- ün neyledi 175/03

onsuz da hamı g.- ür 089/132,
135/28
eksini g.- ürlər iki gözümde 070/15
g.- ürsen ki fere yasdı sen de bas
254/18

göre: (T.) sebep bildirir; bağlılık bildirir.

éh neler çekmedin mene g. sen
070/26, 087/52, 088/211, 117/26,
149/04

gören: (T.) “acaba”, “bakasın”
anlamlarında endişe ve soru bildirir.
bu intizar g. ne vaxt qurtarar
001/04, 025/16, 034/05, 043/14,
047/04, 047/14, 047/28, 050/02,
111/20, 111/24, 129/09, 170/07,
182/03, 196/15, 199/06, 224/09,
225/04

görmemiş: (T.) görmemiş, görgüsüz
(kimse).
sehrada su tapan ö. kimi 125/21

görül-: (T.) kavran-, hissedil-.
hele g.- esi milyon işim var 135/16

görün-: (T.) göz karşısına çık-, hesap
edil-.
gözüne ruh kimi g.- eceyem
196/06
qarşıda g.- en çiçekmi qarmı
052/13, 233/07
çırağ kimi g.- er 251/15, 251/17,
251/19
g.- mez torpağın könül hemdemi
043/03, 043/26
bu hicran deryadı g.- mür sonu
015/08, 022/17, 022/19, 168/05,
168/09, 259/74, 259/76
béle iş g.- üb dé harda béle 194/15
bu harda g.- übdü 098/64

görüş-: (T.) birbirini gör-; biriyle
görüşüp konuşmak, fikir alışverişi
yap-.

geldi menle g.- dü 095/20, 096/33
çığın qabağıma g.- ek indi 069/03
g.- ler vedeler o qederdi ki 198/05

görüş: (T.) görme işi, görme tarzı, bakış.
g.+ üne vüsalına qurban olum
201/05

göster-: (T.) görmesi için durum yarat-;
sergile-.
g.- di öz heddimi 134/54, 134/55
en gözəl g.- er gözlerim seni
161/17
birliyi g.- ib éllere 083/12, 134/33
g.- in ceddini şorsatanlara 259/20
éle héy g.- ir yağan qarını 022/26

götür-: (T.) kendisi ile beraber götür-;
tahammül et-, kabul et-; kaldır-.
meni kölgə g.- dü 096/76
g.- e yolumdan qayanı daşı 033/07
kimse g.- erdi téz qucağına 069/10
silah g.- meyib güllə atmayıb
110/25
bu arx bu suyu g.- mez 004/01,
004/03, 004/05, 004/09, 004/13,
004/17, 004/21, 004/25, 004/30,
004/35, 004/40, 004/44
g.- sün papağını 005/28
qelbimi g.- üb géderem daha
042/20, 072/21, 088/71, 106/04
püşpüşə ekdirib buğda g.- ün
259/41

gövde: (T.) vücut, beden.
gemirib g.+ mi uzunqulaqlar
166/26

göy: (T.) gökyüzü; gök.
g. tala baharın iten yaylığı 035/24,
050/07, 060/15, 062/06, 076/26,
076/42, 076/43, 076/51, 087/78,
088/12, 089/116, 116/06, 134/08,
134/198, 138/142, 194/09, 194/16,
202/16, 210/02, 210/05, 225/44,
253/18, 255/03, 255/06, 259/21

g.+ de ne var 075/02, 088/179,
111/02, 114/01, 200/42, 213/06,
225/17

ağalar ağası g.+ dedi baba 259/86
g.+ den buludları yérden torpağı
028/07, 029/07, 088/262, 088/267,
088/272, 126/12, 207/11, 219/16,
225/42, 248/01

göyler g.+ e çekdi yérler torpağa
007/03, 027/09, 045/14, 079/06,
088/196, 099/20, 105/42, 132/08,
138/73, 154/07, 180/14, 246/09,
248/18

yérem g.+ em men 144/08

g.+ ler göye çekdi yérler torpağa
007/03, 027/02, 043/08, 060/02,
156/26, 156/31, 228/03, 228/06

qış g.+ lerde 021/06, 135/08,
223/02

g.+ lerden daş yağır 058/10,
089/45, 110/19, 119/67, 186/03,
226/03

g.+ lere baxıram durub obaşdan
022/18, 025/03, 035/10, 047/16,
077/15, 091/03, 104/03, 130/03,
130/05, 130/06, 130/08, 141/26,
195/15, 225/08, 225/15, 251/27,
259/92

zirveler g.+ leri sağır 004/11,
093/06

g.+ lerin göresen xeberi varmı
017/23, 035/06, 141/02

g.+ lerini tüstülerle bezediler
116/15

menim üçün mavi g.+ sen 060/14

yéri g.+ ü torpağı 088/318

ağla g.+ üm ağla 202/01, 202/03,
202/05, 202/09, 202/13, 202/17,
202/21

teki sen g.+ ümde béle alış yan
229/21

çekildi g.+ ümden çenim dumanım
059/08

bu g.+ ün altında yérin üstünde
042/02, 076/25, 101/08

qızına g.+ üne kötükcesine 259/96

göyçek: (T.) güzel, alımlı.

gözeller g.+ ler gözümde öpdü
185/03

göye çat-: (T.) gökyüzüne ulaş-.
göyerer kim bilir g.- armı 017/25

göye çekil-: (T.) yükseklerde uç- seyre-
; kıtlaş-, ele geçme-.
g.- di allah 088/200
yéne g.- din 226/04
fikirlerim xeyallarım g.- ib 109/28,
249/05
yoxsa g.- ir 089/81
g.- irdi bu géce 086/90

göyer-: (T.) mavi renge bürün-; bit-,
yeşermeye başla-.
g.- di benövşesi 115/34, 190/21
senden sonra ne g.- ecek 123/49
şümşad budağımda g.- emmeyib
166/29
o g.- en budaqdan 088/424
g.- er kim bilir göye çatarmı
017/25
ne vaxtsa g.- ib çıxmalıyam men
022/42, 044/31, 088/421
xınası g.- ir daşının üste 025/27,
076/79
g.- meye başladı 134/218

göynet-: (T.) yak-, acıt-; incit-.
qelbimi g.- en intizara bax 007/21

göyüzü: (T.) gökyüzü.
g. yérüzü düyün düyündür 025/13

göz: (T.) görme organı.
g. 088/354, 137/99, 140/26,
140/27, 184/03, 192/30, 200/42
g.+ de çenim başda qarım 030/07,
075/24
g.+ den uzaqdakılar 031/07
g.+ dese derd suvarıram 237/11
g.+ e çöken çendi bu 090/94,
098/35
dédi o qara g.+ ler 098/20, 101/03,
105/35, 110/44, 117/41, 246/07,
252/13

uyuyub yatasan qara g.+ lerde
 224/22, 234/15
 o qalın qaşlara qonur g.+ lere
 231/01
 bu g.+ leri yaşsızlar 080/64,
 099/18, 140/15, 178/09, 178/10,
 184/19
 g.+ lerim géceye öyreşir daha
 025/14, 135/15, 135/28, 159/06,
 161/17, 248/25
 donub g.+ lerimde üreyimde qem
 049/17, 125/04, 135/09, 152/22,
 156/45, 161/16
 xeyalın g.+ lerimden 220/08,
 248/14
 g.+ lerime néce sığır 102/05,
 202/12
 yéne gelib g.+ lerimi bağlaya
 036/11, 218/02
 g.+ lerimin qarasında 171/06
 g.+ lerin qaradı zalım 061/03,
 072/11, 186/10, 188/03, 188/15,
 220/02
 sorma g.+ lerinde yéne mi çen var
 055/05, 056/08, 076/50, 088/43,
 109/07, 156/18, 200/26, 243/07
 g.+ lerinden anladım ki yarı var
 057/08, 146/12, 172/04, 191/08,
 256/32
 baxdım g.+ lerine 049/02
 sévdim g.+ lerini düşdüm günaha
 071/01, 071/02, 109/18, 138/113,
 186/01
 azıb g.+ lerinin qaranlığında
 049/19
 g.+ leriniz qaralar 168/49
 haqqın g.+ leri tökülüb 249/07
 yaşıl g.+ lü bir ümid var gözümde
 023/16, 088/444, 088/446
 gören g.+ ü néynirem 096/87,
 098/83, 110/05, 181/13, 259/22
 kömür bextim kömür g.+ üm baxar
 héy 023/17, 025/05, 025/10,
 041/18, 042/04, 046/05, 060/09,
 075/23, 095/16, 118/06, 123/33,
 173/19, 177/07, 179/15, 210/09,
 234/03, 260/01

g.+ ümde açılır solur tebiet 007/18,
 023/16, 025/18, 038/29, 070/15,
 145/14, 145/23, 162/07, 202/15,
 220/13
 süzülüb g.+ ümden könlüme
 düşdün 049/07, 050/16, 059/10,
 102/04, 145/10, 162/10, 162/12,
 185/03, 187/07, 219/08, 256/17
 könlüme g.+ üme bahar gelecek
 022/51
 goru görmüşem g.+ ümle 014/11,
 090/158
 ağlasam g.+ ümü yaş aparacaq
 022/38, 095/38, 123/12, 186/10,
 218/17, 229/07
 göz yaşı g.+ ümün déyil 006/21,
 022/14, 033/08, 033/09, 034/18,
 042/11, 090/52, 145/26,
 170/20, 218/16, 222/11
 g.+ ümüz süzüler gözünü süzme
 227/02
 güneş érib g.+ ümüzden baxası idi
 109/14
 gülür g.+ ün ulduzları 004/18,
 059/15, 134/76, 247/26
 yadların g.+ ünde yaşa dönmüşem
 010/15, 016/12, 050/07, 050/19,
 092/03, 117/20, 162/25, 174/31,
 175/08, 178/21
 babamın g.+ ündeki 078/13
 g.+ ünden yaş déyil benövşe yağır
 225/30, 225/46, 234/03
 düşmenin g.+ üne üfürmek üçün
 068/17, 111/21, 140/26, 160/17,
 196/06, 208/12
 yaşayan nefesin gören g.+ ünem
 107/16
 g.+ ünün könlünün meni kem
 034/19, 170/21
 g.+ ünüz yolumda qaraldı söndü
 153/10
 g.+ üyün nuruna duman qarışib
 192/22

göz aç-: (T.) dünyaya gel-, doğ-
 bu qatarda g.- mışiq dünyaya
 001/07, 001/09

göz ağar-: (T.) bak-, göz dik-,
yoluma izime min g.- 1b 145/16

gözaltıla-: (T.) sonradan almak veya
kocaya varmak için ya da bir şeyi
sonradan elde etmek için düşün-,
göz önüne al-, izle-,
bir kız g.- dım 179/12

gözaltı olun-: (T.) (evlenmek için) birini
göz önünde bulundur-,
g.- ub sabahkı er de 192/23

gözdağı: (T.) sonradan verilecek bir ceza
ile korkutma, yıldırma, tehdit,
gözdağı.
mene g.+ dır qoca savalan 022/25

göze görün-: (T.) göze görün-,
gözönünde bulun-,
ağalar ağası g.- mez 259/87

gözel: (T.) göze ve kulağa hoş gelen,
hayranlık uyandıran, çirkin karştı,
güzel.
bir g. günde 006/28, 008/02,
050/12, 087/54, 088/447, 088/90,
098/36, 105/14, 138/80, 161/17,
173/05, 173/08, 173/12, 173/16,
173/21, 174/22, 190/08, 210/03,
215/02, 215/06, 215/10, 215/14,
215/15, 215/17, 222/09, 222/10,
222/11, 223/03, 223/05, 223/08,
223/09, 223/13, 225/03, 225/28,
227/04, 228/17, 232/16, 241/02,
241/06, 241/10, 241/14, 241/15,
241/17, 252/01, 252/03, 252/05,
252/07, 252/09, 252/11, 252/21,
252/31, 258/01
bu qenirsiz g.+ di 090/101, 123/33,
123/35, 123/37, 123/39
néce bexteverdim néce g.+ din
215/12, 241/12
vurulduğum g.+ e 134/228
beyenmedim mene héyran g.+ i
200/06
o g.+ in ne günahı 062/02, 200/17,
225/33

éle bil modabaz g.+ ler kimi
045/04, 185/03, 230/06
men sene yaraşmam g.+ sen gülüm
229/22

gözellik: (T.) güzellik.
harda g. var éşq var heyatdı
059/16, 252/31
g.+ e göz yummaq da günahdı
057/16, 191/16
g.+ i solub géder yarpaqlar kimi
158/07
kéçdim g.+ imden 140/65
g.+ in solub géder yarpaqlar kimi
158/04
qızın g.+ inin 098/18

göz éyle-: (T.) gözüyle işaret et-,
ulduzlar xelveti g.- r güle 043/12

göz gezdır-: (T.) her tarafa bak-,
salona g.- di 089/114

göz qoy-: (T.) hissettirmeden dikkatle
bak-,
g.- acaq güdecek 087/109

gözişlemez: (T.) göz görmez, gözü
görmez hâle getiren.
g. dumanlar 137/25

gözle-: (T.) bir şeyi veya bir şahsı bekle-
; koru-, kaygılan-.
dalğalara buruq ekib g.- diler
116/14
g.- diyin gelecek 244/09
g.- me yolumu g.- me anam 037/02
daha g.- meyin meni bu günden
187/08
boz sehrada yol g.- yen ağac
kimiydik 109/17
g.- yeni ola adamın allah 224/02,
224/30
g.- yenin ola 224/01, 224/29
g.- yer güneşi sehere kimi 043/05,
043/28, 188/09
oğlum g.- yir 038/34, 209/01,
209/03, 209/05, 209/07

- men ise g.- yirem 209/11
g.- yirik 168/12
hele g.- yirsen 216/01, 216/06
- gözleri dol-:** (T.) ağlamak üzere ol-.
ay g.- an lale 018/09, 108/11
- gözleri qaral-:** (T.) durumu kötüleş-;
dehşete kapıl-.
g.- dı deyişdi halı 148/04
g.- dı gel 179/07
- gözlerinden yuxu tökül-:** (T.) şiddetli
bir şekilde uykusu gel-.
evvelki tek g.- mür 109/23
- gözlerine çen düş-:** (T.) gözleri
buğulan-, gözleri nemlen- / dol-.
bulaqların g.- üb 132/13
- gözleri qayna-:** (T.) gözleri parla-,
gözlerinin içi gül-.
g.- mır gözlerin gülmür 050/11
- gözleri gül-:** (T.) ferah, memnunluk
içinde ol-.
gözlerin qaynamır g.- mür 050/11
- gözlerini aç-:** (T.) bk. göz aç-.
g.- dı duydu haqqını 175/07
- gözleri yollarda qal-:** (T.) hasretle yol
gözle-, bekle-.
g.- an 245/11
- göz tök-:** (T.) (birinin) gözünü dök-, kör
et-.
g.- ensen 123/46
- gözü alacalan-:** (T.) gözleri bulanık gör-
, gözleri (bir şeyi) seçemez ol-.
g.- dı 090/49, 139/38
- gözü könlü tox (ol-):** (T.) tok gözlü ol-,
kanaatkâr ol-.
dünya heminkidir g. 007/26,
043/19
- gözü çaş ol-:** (T.) gözü şaşı ol-.
g.- ar anam 118/09
- gözünden yaş elen-:** (T.) çok ağla-.
ağ bayraq tek g.- di 036/19
- gözü doyma-:** (T.) ihtiraslı ol-;
açgözlülük et-.
indi yaşamaqdan g.- yır 145/29
- gözü doy-:** (T.) gözü doy-.
döyülmekden g.- ub 024/11,
147/11
- gözü düş-:** (T.) görüp âşık ol-, vurul-.
günde néçesine g.- erdi 190/04
- gözüne dey-:** (T.) aniden gör-, gözüne
takıl-.
ehmed g.- mir 089/134
- gözüne yuxu gétme-:** (T.) uyuyama-,
gözüne uyku girme-.
g.- ir 118/01, 118/05, 118/14
- gözü qaral-:** (T.) durumu kötüleş-;
dehşete kapıl-.
göylere baxmaqdan g.- dı 025/03
- gözü su içme-:** (T.) inanma-, itimat
etme-.
senden g.- yir 013/01, 013/03,
013/05, 013/09, 013/13
g.- yir bu gelen qışdan 022/16
- gözünü tut-:** (T.) gözünü tut-, gözünü
açamaz hâle getir-.
sessiz yuxu kimi g.- tun 121/06
- gözü açıl-:** (T.) kavramaya, idrak
etmeye başla-, uyan-.
g.- mirdı 119/28
- gözünü aç-:** (T.) fırsat, imkan bul-;
kendine gel-.
g.- aq açaq 029/50

gözünden gel-: (T.) gözünden gel-;
gözünden belli ol-.
daha g.- er 119/66

gözüne görün-: (T.) umrunda olma-
etkilenme-.
dünya g.- mürdü dünən 050/24

gözüne soyuq su sep-: (T.) gözüne /
yüzüne soğuk su serp-, uyandır-,
kendine getir-.
g. 138/100

gözü qal-: (T.) gördüğü bir şeyi elde
etme arzusunda ol-; bakakal-.
bil ki yollarımda g.- acaq 212/10

gözünü döy-: (T.) hayretler içinde bak-
donuk gözlerle bak-.
ehmed g.- ür 089/60

gözünü sıx-: (T.) gözünün yaşını sil-.
şalıyla g.- anım hanı 038/17
g.- ma bala 134/163

gözünü süz-: (T.) gözlerini kaçır-
gözlerini kapa-.
gözümüz süzüler g.- me 227/02

gözünü tök-: (T.) gözünü dök-, kör et-.
taléyin eşqimin g.- dü 053/15

gözü yaşlı: (T.) gözü yaşlı, ağlamaklı.
menim g. heqiqetimi 135/33

göz yaşı: (T.) göz yaşı bezlerinin
salgıladığı, bazı etkilerle akan duru
sıvı damlacıklarından her biri, yaş.
bir elim g. 006/12, 006/21, 035/17,
043/09, 088/449, 116/02
tökülen yarpaqlar g.+ larımı
035/16
yağar g.+ larım gümüş pul kimi
072/09
bataram oğlumun g.+ larında
056/21, 240/22
bir esmer gözəlin g.+ larından
225/33

yağan yağışlar g.+ m 004/15,
004/42, 014/16
anam yéne g.+ mı sile of 036/05,
167/06, 167/25, 258/02
fikirlər axıdar g.+ mızda 143/09
g.+ ndan bir az saxla ağlama
234/14
çoqlarının g.+ nı 014/08, 152/10

göz yum-: (T.) önem verme-, vazgeç-.
gözelliye g.- maq da günahdı
057/16, 191/16

qu: (T.) kuğu.
indi q. tükünde yata bilmirem
025/09

quba: Guba, şehir adı.
yanaqlar q. alması 252/26

qubar: (Ar.) toz, toprak; dert, keder.
arxada hesret var qarşıda q.
070/28, 077/11, 092/15
haraya baxıram qemdi q.+ dı
246/06
yox éyle qelbimden qemi q.+ ı
068/11, 160/11, 209/08, 225/27
q.+ ım var 088/21

qucaq: (T.) açık kollarla göğüs
arasındaki bölüm, aguş, kucak.
isti ana q.+ ı 134/06
kimse götürərdi téz q.+ ına 069/10,
165/13, 178/07
ölsem gédib q.+ ında ölerəm
167/26, 181/03
oğul ağ günlerin q.+ ındadı 110/46

qucaqlaş-: (T.) kucaklaş-, birbirini
kucakla-.
el vérib q.- ır 089/50

qul: (T.) kul, esir, köle.
baxıram hesretle qara q. kimi
072/07, 080/11, 080/21, 080/29,
086/68
yérsizəm yurdsuzam q.+ am
kiçiyəm 026/33

yarı q.+ dur yarı çaqqal 247/15
çinli rütbeli q.+ lar 080/57
çağırıb bir yére qara q.+ ları
072/20

qulac: (T.) gerilerek açılmış iki kolun
parmak uçları arasındaki uzaklık,
kulaç.
bir q. kenmed idi 048/04

qulaq: (T.) kaşın her iki yanında
bulunan işitme organı, kulak.
iki göz iki q. 137/99
burnu q.+ ı varmı 082/08
q.+ ımın dibinde 134/139
q.+ ın seslense adımı çağır 047/05,
047/29
q.+ ına kiminse 088/65
bu sözler q.+ ında 098/70
q.+ ını gören dünya 013/12
yoxsa ki gözler kor q.+ lar kardı
246/07
hele q.+ ları kesilmemişdi 079/28
q.+ larında 019/09

qulaq as-: (T.) dinle-
q. bu mészede 005/35, 134/45
dé neye q.- ım dé 004/08
q.- ın bir an barı 029/06
q.- sam da béle 134/69

qulaq batır-: (T.) sağır et-
q.- an sükut 134/150
buranın sükutu q.- ır 044/02,
044/32

qulağı sesde (ol-): (T.) bir şeyin
hasretini çek-, haber bekle-
ümidim oyaqdır q. 025/06, 044/24
her an q.+ di 199/15

quldar: (T.+Far.) köle sahibi.
ne q. olacaqdır 086/67

qul éyle-: (T.) kul, köle et-
özümü özümə men q.- dim 106/03

qulluq éle-: (T.) kulluk et-, hizmet et-.

erine q. 140/48

qulp tap-: (Rum.+T.) bahane bul-
ona bir q.- ardı 178/12

qul ol-: (T.) kul, köle ol-
ya da q.- acaq 138/40
onlar başağaya dönüb q.- maz
259/101

qulyabanı: (Ar.+Far.+Ar.) gulyabani;
korkunç, hayali bir varlık.
sanki q.+ dı 088/156

qumar: (Ar.) para veya kıymetli şeyler
karşılığı oynanan oyun, kumar.
uduzun q.+ da anayurdları
259/114

qupquru: (T.) kupkuru, çok kuru.
quruyla q. yaşla yaş olan 198/07

qur-: (T.) kur-, yap-; hayalinde yarat-
q.- du bu şehir meni 128/09
éle bil q.- maq yaratmaq 076/65,
251/24
bu günden q.- malıyq 087/94
eli tutan günden q.- ub yaradıb
110/15
çok yéniden q.- ublar 090/136
yéne nese q.- urlar 090/153

gur: (T.) gür, şiddetli.
bu yanan g. çırağı 114/03
atılmışıq sert axına g. çaya 001/20

qurban: (Ar.) kurban.
beslenen q.+ lar mübariz olub
259/68
bu q. sizindi bu qan sizindi 259/10
ayılara q.+ dı 119/25
q.+ lardan qorun qardaş 247/29

qurban éyle-: (Ar.+T.) kurban et-
duymadı ömrünü q.- din 195/14
atın zindanlara q.- yin 259/103

qurban ol-: (Ar.+T.) kurban ol-.

bu dağa q.- um 115/20, 115/32,
115/53, 115/68, 201/03, 201/05,
201/09, 201/13

qurcalan:- (T.) sağa sola döndürül-,
kurcalan-
yérinde q.- ır 089/64

qurd: (T.) köpekgillerden, Avrupa,
Asya ve Kuzey Amerika'da
yaşayan, postu gri sarı renkli,
yırtıcı, etçil memeli hayvan (Canis
lupus), kurt.
q. qardaşlar 029/04, 029/45,
085/15, 090/108, 119/106,
119/107, 119/84, 198/11, 235/19,
253/03, 254/19
q.+ a yérıkleyib yalan düz olub
259/70
q.+ lar ot otlayır daha 004/37,
080/58, 235/07, 259/117
pelengleri q.+ ları 105/19, 259/01,
259/02, 259/07, 259/107, 259/116,
259/18, 259/27,
248/40, 259/50, 259/82, 259/99
q.+ u quşu aslanı 115/48
niye q.+ un önünde 119/62

qurğuşun: (T.) mavimsi gri renkli,
yumuşak, dayanıksız, kimyevî
etkilere karşı dayanıklı ve ağır bir
maden.
sükut q. tek ağırdan ağır 225/31

gurla:- (T.) gürülde-, gürültü sesi çıkar-
.
parlayan g.- yan düşüb qabağa
246/27
orda göy g.- yar bir léysan başlar
225/44

qursaq: (T.) kuşların yemek borusu
üzerinde bulunan, yiyeceklerin
toplandığı torba biçiminde şişkin
organ.
q. bizim 088/13
q.+ ım daralıb me'dem daralıb
002/03

qurtar:- (T.) kurtar-, bitir-, sona erdir-.
onu kim q.- acaq 075/59
buradır dünyanın q.- acağı 044/14
bu intizar gören ne vaxt q.- ar
001/04
düşünürdüm q.- dı 137/09, 137/19
q.- ıb eşqimin şahsız günleri
186/11, 186/12
dâyirsən xestesen geldim q.- ım
099/10
héyret de dözüm de q.- ır darda
117/24
basılmış torpağam q.- mış işem
055/12

qurtul:- (T.) kurtul-, hürriyetine kavuş-.
bu deli sevdadan q.- ammadım
194/12

quru:- (T.) kuru-; ıslaklığı, nemi yok ol-
.
üzümde q.- du gözümün yaşı
042/11
bulağı q.- madı 115/31
q.- yan ağaclar 017/01, 070/23
bir qayğısız ömür q.- yar géder
017/04, 017/09, 017/10, 017/20,
017/28, 127/20
q.- yubmu ellerimiz 003/12

quru: (T.) kuru, ıslak olmayan.
bu havada yaş alışır q. yanmır
009/16, 034/13, 058/07, 090/163,
104/11, 104/22, 170/15, 238/07
q.+ yla qupquru yaşla yaş olan
198/07

quru ad: (T.) kuru / sıradan ad.
aldanmışıq q.+ a 003/07
merdin q.+ ı qalar 126/13

quruca: (T.) kuruca.
bir q. nefesdir 088/263, 238/04,
238/17

qurul:- (T.) meydana getiril-, tertiplen-.
gizlice q.- an teleler kimi 198/04

illerle q.- anlar 086/87

qur'an: (Ar.) Kur'an-ı Kerîm.
gah rusa gah q.+ a 247/11
q. da şe'rledi 088/223

quş: (T.) yumurtlayan omurgalılarından,
akciğerli, sıcakkanlı, vücudu
tüylerle örtülü, gagalı, iki ayaklı,
iki kanatlı uçucu hayvanların ortak
adı, kuş.
q. da kēçe bilmeyir 084/07, 189/06
salonda q.+ a dönüb 089/23
éle bil göylerde dolanan q.+ am
135/08, 140/74, 258/09
q.+ lar budağından hele köçmemiş
017/16, 028/10, 045/14, 096/51,
096/70, 119/04, 132/07
périk düşdü q.+ ları 115/18,
119/90, 134/196
hanı bes q.+ ların sesi sorağı
044/12, 045/02, 151/02
qurdu q.+ u aslanı 115/48, 119/06,
186/14
axır şahlıq q.+ unu 119/10

quşcuğaz: (T.) okşama bildiren bir
ifade.
q. çox dolandı 119/14

qutu: (T.) ince tahta, mukavva, teneke,
plastik vb.nden yapılmış,
genellikle kapaklı kap, kutu.
boşalmış papiros q.+ su 019/12

quyruq: (T.) hayvanların çoğunda,
gövdenin sonunda bulunan,
omurganın uzantısı olan uzun ve
esnek organ, kuyruk.
şırvana şırvana q. bulayan 198/10,
235/06, 253/04
yastı q.+ ları başından ağır 008/07,
079/30
birinin q.+ u birinin başı 008/20
yéyirem q.+ umu 095/60

quyruğunu ele vér-: (T.) ele geçme-
yakalanma-.

q.- me 126/08

quyu: (T.) su katmanına varıncaya kadar
derinliğine kazılan, genellikle
silindir biçiminde, çevresine duvar
örülen, suyundan yararlanılan
çukur, kuyu.
qırx arşınlıq q.+ du 098/21
éle bil q.+ ya atılan daşam 038/21,
090/170

quzu: (T.) kuzu, koyun yavrusu.
qurd q. 085/15, 104/04, 169/03,
169/21, 169/23
q.+ lar ayrılmır yamacdan biran
151/10, 169/24, 169/29
q.+ ları sübh obaşdan haylayam
036/06
kölgem q.+ larıyla 105/07
qurd q.+ yla otladı 119/106,
119/84

güc: (T.) kuvvet; kudret.
sen bize g. gelirsən 098/52
çuval g.+ le dayanır 090/82,
137/26
qolunda qéyretim g.+ üm yaşayır
166/15
güvendi g.+ üne 142/05

gücden düş-: (T.) gücünü kaybet-.
g.- dü boşaldı 098/71

güc gel-: (T.) bir işi kuvvet sarf ederek
yap-.
şe le gördün g.- ir 254/07

güçle: (T.) zorlukla.
kimse g. dilini 089/08, 110/28

güçlü: (T.) gücü olan, kuvvetli.
ölüm senden g.+ dü 082/15
ya sen ondan g.+ sen 082/16

gül: (Far.) gül, çiçek.
g. elendi 021/05, 022/22, 026/27,
065/15, 098/80, 119/108, 127/10,
138/150, 174/41, 177/26, 187/07,

199/11, 203/02, 203/03, 204/03,
208/16, 224/15, 225/28, 225/29,
232/07, 232/12, 255/10
çiçeye g.+ e belen 005/16, 043/12,
189/13
qayalar dibinde titreşen g.+ ler
035/12, 037/06, 096/57, 117/36,
145/14, 151/06, 187/13, 224/14,
234/08, 240/21, 252/10, 259/60
büründü qerenfil g.+ lere 083/10
saralıbdı g.+ lerimiz 003/10
o g.+ lerin çiçeklerin içinde 011/12
g.+ ü yox 088/342, 117/31
alemi yandırır yaxarsan g.+ üm
072/03, 072/05, 137/89, 161/16,
200/41, 229/22, 240/01, 257/11
qırılan méşemdi solan g.+ ümdü
026/29
sen yérde g.+ ümsen göyde
ayımsan 213/06
saxla xatire tek g.+ ümü benim
068/16
hele g.+ ün eşqile 096/20, 100/04,
117/11, 231/07
çiçeyine g.+ üne 115/64
derib qoxlayaram alov g.+ ünü
072/24, 185/07, 210/04
sen ne vaxtın qönçesisen g.+ üsen
132/03

gül-: (T.) gül-, sevin-, neşelen-.
g.- dü qaşqabağı birteher oldu
079/16, 088/257, 088/280, 104/20,
167/12, 176/07, 197/01
g.- düler sözüme yalan dédiler
155/03
g.- düm ağlaya ağlaya 014/01,
014/17
g.- düyümüz anlar üçün 065/04
ağlaya bilmirem g.- e bilmirem
033/05, 036/13
sévinecek g.- ecek 087/102
bir yol biz de g.- ek zalım 063/09
uğunmalı anlarımda g.- emmedim
152/13
g.- emmerem g.- emmerem
024/03, 147/03
menle déyib g.- emmezsen 061/11

g.- en puçurların gözleri qandı
099/18, 183/04
sen g.- ende güneş doğur üzünde
234/07
bir g.- er baxışdan daş çiçekleyer
017/02, 125/02
onsuz déme ağlayaram g.- erem
167/24
mene g.- me mavi mavi 060/03
danışmadı g.- medi 138/139
ağlamaq g.- mek isteyir 076/56
güldü g.- meli kimi 088/257,
088/280
g.- memişdi 076/16
kişi tek g.- meyin sirrini 083/05
üzün g.- mür déme mene 024/02,
062/10, 079/13
g.- sen çox güleyendi 140/28,
240/14
herden g.- üb üzümə 256/22
g.- ür gözün ulduzları 004/18,
110/47
gözlerinde g.- ürdü 088/43
ağlayırmı g.- ürmüdü bilemedim
156/33
ağlayırmı g.- ürsenmi 065/05,
200/19, 216/12, 252/10

gül-çiçek: (Far.+T.) gül çiçek.
g. xalı toxuyur 127/14
g.+ le qarşılayır boranı 132/19
g.+ li baharı 209/04

güldür-: (T.) gülmesine sebep ol-,
sevindir-, neşelendir-.
dostları g.- dü şhidler 083/04,
228/13
yüz bahar gelse de g.- e bilmez
017/05

güle-güle: (T.) gülerek.
g. ağlayar 081/25, 088/268,
184/19, 196/10, 212/17, 240/19

güleyen: (T.) çok gülen, güleş.
gülse çox g.+ di 140/28

gülle: (Far.) mermi.

sessiz g. kimi kéçdin sinemden
121/02
g.+ ler bir ömürdü 086/52, 120/01
sessiz g.+ lerdı vetenim üçün
120/30

gülle at-: (Far.+T.) kurşun at-, mermi
sık-.
céyrana g.- dı 012/08
silah götürmeyib g.- mayıb 110/25

güllele-: (Far.+T.) kurşuna diz-,
kurşunla-.
özünü g.- dik 087/32
burda g.- yerdim 088/214

güllelen-: (Far.+T.) kurşuna dizil-;
öldürül-.
şimşeklerle g.- di 021/07

güllen-: (Far.+T.) çiçek, gül aç-.
arzular g.- er budağı eymez 108/08
boş mezar g.- ir benövşelenir
225/34

güllü: (Far.+T.) çiçek, gül biten; gül
açmış.
sahilde g. bağı 080/25

gülşen: (Far.) gül bahçesi.
yandır qoy bilim ki yoxdu g.+ im
068/14, 160/14

gülümse-: (T.) hafifçe gül-, tebessüm et-
.
néce amansızsan birce g. 240/13
ağlamalı günlerimde g.- dim
152/12
g.- r qönçeler gören fikri ne 043/14
o da g.- ye güller açıla 224/14
baxıb üzünüze g.- yerdim 069/12
bir kölgə g.- yir 118/02

gülümsün-: (T.) gülümse-.
sonra qaçıb g.- e güle of 036/13

gülüstan: (Far.) gül bahçesi, çiçeklik.
g. torpaq kimi 220/18

gülüş-: (T.) karşılıklı gül-.
keklikler g.- üb sözümünden öpdü
185/05

gülüş: (T.) gülme, sevinç, neşe.
onun g.+ leri çıxmır yadından
216/07
her g.+ ün qandı gözel 252/03,
252/11

gülyanaq(lı): (Far.+T.) güzelin
sıfatlarından biri.
gör hardadı g.+ ım 046/11

gülzar: (Far.) gül bahçesi, çiçeklik.
el çatmadı o g.+ a of of of 057/05,
191/05

güman: (Far.) şüphe kuşku.
xoş tebessüm hede qorxu ümid g.
009/15, 050/17, 052/10, 156/21,
215/13, 230/03, 241/13
sığınıb qalmışam baxta g.+ a
033/12, 129/27, 141/31
ümidli belkedi hele g.+ dı 099/19,
135/27
sabaha g.+ ı yox 088/184
dikeldi qebirden ölmüş g.+ ım
059/07
eser g.+ ıma payız yélleri 188/12
xoş ümidler g.+ lar 137/22
g.+ lardan qorun qardaş 247/05

gümülden-: (T.) sessizce bir şeyler
söyle-, sessiz sessiz mani söyle-.
nese g.- ir anası teki 104/18

gümüş: (T) gümüş elementi.
yağar gözyaşlarım g. pul kimi
072/09, 072/19, 080/31
ulduzlar da avazıyıb dönüb g.+ e
109/22

gün: (T.) güneş, ışıq; güneşin çıkışından
batışına kadar geçen zaman, yirmi
dört saatlik süre.

g. kéçdi ay kéçdi iller ötüşdü
 008/12, 008/14, 009/02, 009/04,
 009/17, 009/28, 036/01, 036/02,
 040/15, 050/25, 060/16, 063/06,
 072/01, 072/18, 072/25, 076/47,
 077/15, 088/170, 089/17, 095/17,
 096/30, 098/69, 099/06, 117/17,
 119/42, 120/06, 120/35, 125/31,
 127/08, 127/28, 129/07, 129/32,
 134/17, 134/21, 134/229, 134/87,
 135/18, 138/121, 140/67, 143/01,
 143/21, 146/20, 157/15, 158/03,
 163/02, 165/01, 165/23, 170/04,
 170/17, 172/35, 179/14, 180/01,
 180/02, 184/01, 188/01, 188/02,
 188/14, 199/04, 201/11, 220/19,
 224/21, 225/40, 228/04, 233/10,
 233/12, 234/13, 234/19, 248/16,
 256/33, 259/117, 259/118, 260/11
 bir gözel g.+ de 006/28, 013/10,
 135/32, 156/09, 156/25, 174/35,
 184/09, 190/04, 198/15, 216/08,
 234/21, 247/06
 gör taléyim ne g.+ dedi 207/15
 g.+ den gözüm su içmeyir 013/03,
 049/01, 049/08, 049/16, 069/27,
 075/63, 087/53, 087/94, 096/53,
 096/77, 096/81, 110/15, 159/20,
 187/08, 255/01
 her ulduz bir talé bir ömür g.+ dūr
 025/11
 gör ne g.+ e qalmışam 095/58,
 135/24, 135/26, 138/38, 138/50,
 145/05, 184/17, 192/32,
 210/11, 245/01, 250/10, 255/02
 bu g.+ le sabahın serheddi géce
 141/18
 o xoş g.+ ler indi hanı 003/04,
 088/245, 098/10, 134/80, 175/06,
 185/11
 bizim ağ g.+ lere bağışlayıbmış
 069/19
 g.+ leri payıza dönen saralan
 053/10, 089/57, 105/05, 110/32,
 140/43, 186/11, 186/12
 kéçib gözel g.+ lerim 105/14,
 109/12, 109/20, 109/31

ağlamalı g.+ lerimde gülümsedim
 152/12
 iten g.+ lerimi üreyim unut 022/10,
 135/10
 bizim xoş g.+ lerimiz 088/84
 gelecek xoş g.+ lerin 086/57,
 110/46, 146/18, 174/22, 204/05
 bu ömür yoludur bēş g.+ lük déyil
 162/31
 bu g.+ ü sabahı héç neye dönür
 094/12, 096/58, 123/08, 126/02,
 134/103, 141/34, 150/11, 164/11
 hissimin duyğumun yaman g.+
 üdür 056/05, 056/25
 kéçib ömrüm g.+ üm ve'dem
 daralıb 002/05, 030/02, 135/14,
 161/02, 161/22, 179/08, 201/08,
 202/19, 213/05, 213/09, 230/26,
 231/06
 ömrümde g.+ ümde hederem daha
 042/18, 120/16
 ömrümde g.+ ümden kéçib
 gelerem 208/11
 ömrüme g.+ üme yağı olmusan
 055/10, 071/03
 çoxdan ömrün g.+ ün yarıdan
 kéçib 016/03, 022/17, 040/09,
 065/01, 065/02, 123/05, 134/63,
 157/09, 157/13
 o ömründe g.+ ünde 138/109,
 167/10
 éline g.+ üne neler étmeyib
 110/16, 123/24, 128/05
 ömrünü g.+ ünü 138/143
 ömrünün g.+ ünün yaraşığı 019/08

günah: (Far.) dine ve ahlaka, ilahi emirlere aykırı davranış, uygunsuz fiil.

ne g. var indi sende ezizim 132/22
 araz aralıqda dönüb g.+ a 022/27
 çox déyibler bu iş haqda g.+ dı
 057/14, 057/15, 057/16, 191/14,
 191/15, 191/16
 onun ne g.+ ı araz neylesin 015/03,
 015/27, 062/02, 087/35
 qelebem g.+ ım benim 250/13
 éşq yazılıb g.+ ıma 255/05

şirin g.+ larda azanı sévdin 206/03
araz tek yumaq çün g.+ larımı
022/30
yuyub temizleyir g.+ larını 022/29
atar g.+ nı taléyin üste 192/33
öldür onu sévmek g.+ sa eger
195/10

günaha bat-: (Far.+T.) dine aykırı bir
fiil işle-
bélece olmaz g.- ırıq 239/06
g.- mışam eşq adlı gözel 223/08
olmaz g.- mışiq 003/17

günaha batır-: (Far.+T.) günah
işlemesine sebep ol-
meni g.- ma 252/02

günaha düş-: (Far.+T.) günah işle-
sévdim gözlerini g.- düm 071/01,
071/02, 186/01

günahkar: (Far.) suçlu, günah işleyen.
baxdı hamı g. 088/290, 148/06,
177/05
menmi günahkaram senmi g.
070/01, 070/09, 070/19, 070/29
menmi g.+ am senmi günahkar
070/01, 070/09, 070/19, 070/29
meni bağışlayın g.+ amsa 187/12
hamımız g.+ ıq 090/64

günahsız: (Far.+T.) suçsuz, günahı
olmayan.
g. axan qanın 087/36, 090/16

günbatan: (T.) batı.
gündoğandan g.+ a 029/29
g.+ da yaxırdı 134/88

günbez: (Far.) yarım küre şeklindeki
bina damı, kubbe.
g.+ ler erlerin debilqesidir 044/22

günden doy-: (T.) güneşe doy-
g.- ub özleri 119/31

gündoğan: (T.) doğu.

g.+ dan günbatana 029/29, 134/87
baxıram ömrümün g.+ ına 069/07

gündüz: (T.) günün sabahtan akşama
kadar süren aydınlık bölümü.
g. te'rif axşam alqış gece şille
009/10, 070/04, 096/05, 119/111,
172/20
gécem g.+ üm vardı 095/11
qarışıb gécen g.+ ün 062/11

gündüz-géce: (T.) gündüz gece.
odayandım g. 046/06, 129/12

güneş: (T.) gezegenlere ve yer
yuvarlağına ışık ve ısı veren
büyük gök cismi, güneş.
yolumuza g. yağar qar yağar
001/19, 002/04, 021/10, 022/19,
022/44, 029/10, 043/02, 043/25,
066/04, 072/04, 072/05, 072/23,
088/107, 088/109, 093/10, 094/14,
101/10, 109/14, 134/122, 138/81,
149/02, 149/03, 149/13, 150/03,
172/06, 203/01, 234/07
sudumu g.+ di mi 078/10
néce baxacaqlar sabah g.+ e
025/25, 092/17, 097/03, 106/04,
159/13
bu évin éşiyin g.+ i ana 038/18,
043/05, 043/28
g.+ in benizi solubdur béle 045/13,
093/07, 101/07, 144/17, 149/05,
149/09
edalet g.+ inden 174/36
olaydı g.+ le bu torpaq kimi
093/12, 094/16

gün-gündüz: (T.) gün gündüz,
güpegündüz.
g.+ ü néynirem 096/89

günlü: (T.) güneşli.
bir ağ g. sabah ola 189/14

günorta: (T.) gündüz saat on iki olduğu
zaman, öğlen vakti.

Seher dolu g. Gün axşam bulud
009/02, 089/01
g.+ ya yaxın 088/01

qürbet: (Ar.) doğup yaşanılmış olan
yerden uzak yer, gurbetlik, gurbet.
O yanda q. Var bu yanda q. 007/12,
029/31, 038/27
q.+ de allah ol qepiye deymez
108/06
q.+ i ölümünden 789eter déyibler
108/07
q.+ in elinde veten ağlayır 108/17

qürbet él: (Ar.+T.) gurbet el, gurbet.
Uyudun q.+ de 174/32

qürrebaz: (Ar.+Far.) gururlu, kibirli.
q. nehenglerin 119/80

qürub: (Ar.) batma, batış; görünmez
olma.
q.+ da saralan güneş kimiyem
002/04

qürub ét-: (Ar.+T.) bat-; yok ol-.
Güneş q.- er ayaq açar şer 043/02,
043/25

gürültü: (T.) gürültü, rahatsız edici ses.
Motorların g.+ sü 019/10

gürze: (T.) bir çeşit zehirli yılan,
engerek yılanı.
g.+ den betersen 122/13

qüsse: (Ar.) gam, keder, sıkıntı.
Göyler ulduz ulduz yanar q.+ den
043/08

qüsse-keder: (Ar.) gam, keder, üzüntü.
q. az idi 134/84

güt-: (T.) birini gizlice takip et-, gözünü
üzerinden ayırma-.
Göz qoyacaq g.- ecek 087/109

güve: yapığı, yünlü kumaş ve dokuma
yiye pul kanatlılardan bir böcek.
Büllur ruhumuza düşen g.+ sen
016/11

güven-: (T.) itimat et-, kibirlen-, övün-.
g.- di gücüne 142/05
g.- din daş altda qalan sirlere
223/11
aqiller g.- ir öz ilhamına 259/55

güzellik: (T.) güzel olma.
Bir qız g.+ ile 098/14

güzgü: (T.) ayna.
Sonra baxıb g.+ ye 088/256

güzgülen-: (T.) aynaya bak-, aynaya
bakın-.
Menim gözlerimde g. Gülüm
161/16

H

ha: (T.) kavram işaretlerinin baş
tarafına gelerek seslenme,
ünlem bildirir.
kül soyusa gécdir h. yan 013/07,
015/11, 015/13, 023/07, 069/09,
090/162, 127/26, 218/10, 218/11,
218/12, 260/11

haçalan-: (T.) ikiye ayrıl-, bölün-.
ana dilim h.- ıb bölünüb 023/11

haçan: (T.) ne zaman.
biz h.+ dı minmişik bu qatara
001/02, 007/06, 083/01
h.+ sa imtahan véreceyik biz
150/10

xaqan: (T.) hükümdar.
hele x. sizin imkan sizindi 259/109
şahların x.+ ların 081/11

haqq: (Ar.) gerçek, doğru; adalet,
doğruluk.

öldürmek bir h. idi 086/38, 087/70,
088/171, 088/174, 088/175,
088/177, 088/199, 088/222,
088/64, 089/15, 089/89, 235/18
o h.+ a inandılar 088/176
çok déyibler bu iş h.+ da günahdı
057/14, 191/14
h.+ dan danışma dayan 088/151,
088/89, 198/18
h.+ danıq 088/87
biri orda bu h.+ dı 089/95, 251/36
h.+ dır bu tökülən qan 088/173
h.+ ı oğurlananlar 080/40, 119/74,
247/31
h.+ ın boğazı kendirde 004/29,
091/03, 249/07, 251/35
xezer h.+ ında düşünceler 116/01,
172/01, 189/01
gözlerini açdı duydu h.+ ını 175/07
h.+ ıyla éldə haqdı 251/36
ürek h.+ la olanda 251/34
qalxıb yéridi h.+ lar 086/13,
088/205, 088/455
öz eşqinde bil ki h.+ san 062/08

haqq-edalet: (Ar.) hak, adalet;
doğruluk, insaf.
h. bayrağı 088/316

haqq ol-: (Ar.+T.) iyi ol-, güzel ol-.
neyi h.- du bunun 088/150

haqlı: (Ar.+T.) doğru, yerinde.
aldı xeyalımı h. nahaqlı 185/16

hal: (Ar.) herhangi bir sebep, durum
dolayısıyla ortaya çıkan durum,
vaziyet.
mensiz yaman olar dağların h.+ ı
099/04, 148/04, 259/74
fikrim peren peren deyışdi h.+ ım
154/11, 258/04, 260/06
sen de soruşursan h.+ ın necedir
259/73
dehşet vay h.+ ma évin kişisi
192/08, 201/13, 259/90

xal: (Ar.) ben.

lalenin bağrında x. bu sévgini
195/08, 219/17
üzünde x.+ lara vuruldum canım
231/02

haldan çıx-: (Ar.+T.) sinirlen-, kendini
kaybet-.
nese h.- ırsan 090/28

haldan hala düş-: (Ar.+T.+Ar.+T.)
durumu bozul-, durumu kötüleş-.
qara zurna h.- mededi 009/19
héy o h.- ür sığışmır 124/29

haldan hala sal-: (Ar.+T. +Ar.+T.) çok
yor-, takatini kes-.
meni h.- dın 221/06

hale: (Ar.) ayın veya güneşin etrafında
bazı zamanlarda oluşan ışıklı
halka.
qaşları h. kimi 169/11

hal ehval tut-: (Ar.+T.) hal hatır sor-.
çox h.- dular 088/298

halet: (Ar.) hâl, durum, vaziyet.
bu ne gün néce h. 088/170
bu h.+ le barışmalı olmuşam
260/12

xalq: (Ar.) bir ülkenin, devletin ahalisi;
millet.
on bés dilli x. olarmı 075/41,
087/77, 090/31
x.+ ı zelil édenler 080/71, 080/72
x.+ ımın qelbine yol tapa bilsen
144/09
x.+ ın düşmeni kimi 088/213,
089/35, 198/08
x.+ lar hebsxanası 087/90, 087/95,
090/37

xalq düşmeni: (Ar.+Far.+T.): halk
düşmanı, hain, vatan haini.
x. dediler 086/47

halı: (T.) halı, yaygı.

dünyadan h. idi 140/12
dünya işlerinden bax h.+ dır o
091/08
vetensiz olanlar bundan h.+ yam
108/24

halım poz-: (Ar.+T.) durumuna tesir et-
, sinirlendir-
héç h.- madı 119/19

xalı toxu-: (T.) halı doku-, halı ör-
bağırmda x.- yub 060/04
gül çiçek x.- yur 127/14

xalıq: (Ar.) yaratan.
yaşayır x. kimi 031/09
yuxarıda x.+ ler 031/10, 031/12

xalta: (Ar.) hayvanların boynuna takılan
kayış, köpek tasmaı.
buxovlar x.+ lar var 105/24

hamamçı: (Ar.+T.) hamam sahibi veya
hamamda hizmet eden adam.
gelib h.+ nın neticeleri 259/63

hamı: (T.) hepsi, bütün; bütün
insanlar.
h. milisden qorxur 084/39, 084/40,
087/101, 087/108, 087/111,
087/133, 087/66, 088/290,
088/377, 088/400, 089/132,
089/19, 089/22, 089/25, 089/38,
089/75, 090/99, 119/76, 122/17,
138/35, 138/90, 165/04, 237/03,
252/25
sirrini h.+ dan gizleyeceksen
052/05, 079/12, 178/17
h.+ mız günahkarıq 090/64, 090/66
o bizim h.+ mıza 119/69
h.+ nı oyatmışıq 087/124, 089/86,
134/10
gün doğdu h.+ nın yoluna düşdü
008/14, 088/149, 088/191,
088/291, 119/74
yoxsa bunlar h.+ sı 087/73,
088/127, 088/326

biraz tenqidçidi h.+ sından kesir
124/07, 138/110
h.+ ya xoş gelecek 087/100

hamile: (Ar.) gebe.
sabah ne doğacaq h. dünya 002/01,
002/28, 086/45, 086/97, 107/01

hamsı: (T.) hepsi, tamamı, bütünü.
h. birdi qardaş bacı 030/11

xan: (T.) han, kağan, hükümdar, emir.
hemzeler x. oldu haray 003/22

hanı: (T.) hani; nerede.
o xoş günler indi h. 003/04,
003/18, 003/19, 003/20, 011/22,
022/19, 026/32, 038/15, 038/17,
038/28, 044/12, 055/17, 055/19,
087/62, 089/103, 089/104,
089/105, 089/12, 089/131,
089/135, 089/79, 089/80, 089/85,
089/88, 095/45, 095/46, 100/18,
100/19, 100/21, 109/06, 109/09,
126/19, 190/09, 246/30

xanım: (T.) kadınlara hürmet için
kullanılan söz.
bir cındır x. var bilir ner seni
016/06

hansı: (T.) hangi.
h. dilde danışır 082/09, 088/126,
088/270, 136/09, 159/17
h.+ na üz tutum hansından kéçim
007/11, 134/138
hansına üz tutum h.+ ndan kéçim
007/11

hap-gop: (T.) önemsiz sözler, boş
konuşma.
yamanca h.+ uydu 178/02

hara: (T.) hangi taraf, hangi yön, nere.
bu yol bizi h. çekir göresen 001/06,
001/11, 001/16, 001/22, 057/09,
079/10, 087/79, 088/404, 089/108,

134/104, 138/11, 255/13, 258/10,
259/25
gör bir h.+ da göz açmışıq dünyaya
001/09, 059/16, 096/40, 098/64,
132/06, 194/15
bilmirem evveli h.+ dan başlayır
044/13, 122/19, 129/17, 135/11
yéri yurdu h.+ dır 075/57, 134/125
hele h.+ sıdır yan yan dédiler
155/17
söyle h.+ sındasan 211/02
bir düşün h.+ ya başalır bu yol
125/34, 246/06

xaraba: (Ar.) virane, dağılmış, yıkılmış.
x. könlümdü abadlıq déyil 026/22,
243/01

haramzada: (Ar.+Far.) hilekâr insan.
eslini gizleden h.+ san 120/18

haray: (T.) ünlem, imdat anlamında
kullanılır; karışıklık, bağırıp
çağırma.
hemzeler xan oldu h. 003/22,
003/23, 003/24, 171/13
nese déyir tekerlerin h.+ ı 001/15
sesimiz h.+ ımız 089/99

haray heşir qopar-: (T.) bağırıp çağır-.
h.- ıb 138/32

haraylı: (T.) sesli, sedalı.
ya qedemim bed h.+ lı ünlümü
057/11, 191/11

harda: (T.) nerede.
h. qaldı o insafsız çağlaya 036/10,
058/13, 156/38
gör h.+ dı gülyanağım 046/11,
199/06
vurnuxa darıxa gören h.+ dır
224/09, 259/31
h.+ ndı üzümü qarsan bu henir
225/35
h.+ nsa éle bil aralanmışam 145/03
h.+ san ay bahar bağlar saralıb
002/15, 025/05, 028/01, 028/02,

043/21, 045/29, 050/02, 058/13,
129/10, 152/03, 200/01, 200/03,
200/05, 200/10, 200/15, 200/20,
200/29, 200/34, 200/39, 200/43,
200/48, 204/08, 204/10, 204/14,
242/02, 242/07

hardan: (T.) nereden.

éh sen öz kéfinde h. bilersen
188/08
ne vaxtsa h.+ sa séllener axar
143/15

hardasa: (T.) neredeyse.

h. babekin qebri daralıb 002/20,
043/20, 045/16, 117/16, 143/12,
143/21, 159/16, 176/12

xarla-: (T.) ateş için kuvvetlen-; öfkelen,
kız-.
yéyilmeyirse x.- yır 064/08

xasiyyet: (Ar.) karakter, yaradılış; bir
şeye has olan durum.
helim x.+ in güler üzünle 125/02

xata: (Ar.) yanlış, yanlışlık.
dözsən olmaz x.+ sı 138/08

xatırla-: (Ar.+T.) hatırla-, anımsa-.
x. meni 068/01, 068/21, 068/25,
068/29, 068/34
barı x.- yıb olub kéçeni 188/04
barı x.- yır olub kéçeni 188/16

xatir: (Ar.) insanın geçmişinde olmuş
bir şeyi hafızasında saklaması;
zihin, hafıza.
yaşamaq x.+ ine 113/18

xatire: (Ar.) insanın aklında, hafızasında
sakladığı herhangi bir şey.
saxla x. tek külümü barı 068/13,
068/16, 160/13, 160/16, 238/14,
238/15, 238/16, 238/17
arzun x.+ di belken xatire 238/14
x.+ ler dil açdı 137/39
x.+ n kölgedir kölgən xatire 238/15

bir boxça x.+ yem 090/164

hava: (Ar.) atmosferi meydana getiren gaz tabakası; herhangi bir yerde belirli bir zamanlarda atmosferin durumu (bulutlu, yağmurlu, nemli vs.); makam, ahenk, melodi.
h. nemişkendi cığır sürüşken 035/18, 087/02, 155/09, 225/40, 250/05
bu h.+ da yaş alışır quru yanmır 009/16, 085/13, 129/03, 129/19, 129/28
bu h.+ dan felek özü baş açammır 009/18
h.+ lar héy deyişmede 009/21, 075/13, 136/23
digel baş aç bu deyişen h.+ lardan 009/03
o oynayan h.+ ları 076/76
deyişen h.+ larla 137/58
sözleri dağ h.+ lı 089/54
suyum h.+ m günüm senin elinde 231/06
qeriblik uyuyur dağ h.+ sında 025/26
otağın h.+ sından 088/417, 088/55
h.+ ya buraxdılar 119/11
éh h.+ yı ötüşdü 090/167

havalan-: (Ar.+T.) havaya yüksel-.
uzaqda bir bulud h.- dı ah 194/08

havalı: (Ar.+T.) azgınlasmış, çizgiyi aş-
.
bu h. eşqimi 256/28

hay: (T.) ses, seda; seslenmeye karşı cevap; yardım.
gelmirsiniz h.+ a da 168/40
bir insan qayğısı yétđi h.+ ına 176/06

haya: (Ar.) utanma duygusu, edeb.
yoxdur abırn h.+ n déyir 122/18

haya düş-: (T.) telaşlan-, kaygılan-.
néçesi h.- dü 012/04

hayan: (T.) hangi taraf, nere.
h.+ a gétđiniz düzü bilmirem 069/26, 120/11
h.+ da sen varsan 058/01, 058/05, 058/15, 198/06
güneş h.+ dadır hanı görünmür 022/19, 183/06

hayana gel-: (T.) yardıma gel-.
bir kimse h.- mir 038/05, 038/40

hayqır-: (T.) yüksek sesle bağır-.
budaqlar göylere h.- an eller 035/10, 142/12, 239/03
bir palıd yıxılssa h.- ar méşe 017/08
ürek h.- ıb sesledi 199/16, 253/03

hayqırtı: (T.) bağırtı, haykırma.
içimdeki h.+ lar kırımır 260/10

hay haray qopar-: (T.) gürültü çıkar-.
h.- dı xerac vér déye 154/09

hay küyle dol-: (T.) haykır-, bağır-.
başın h.- u 137/47

hayla-: (T.) sesle-, çağır-.
quzuları sübh obaşdan h.- yam 036/06
h.- yıb sürünü alatoranda 110/13

hayvalı: (T.) Ayvalı, yer adı.
emdim h.+ nın bulaq dilini 185/06

hay vér-: (T.) ses ver-, karşılık ver-.
berelerden h.- di 115/47, 154/16
bahardan payıza h.- mişem men 166/33

hazır: (Ar.) hazır olan, hazırlanmış.
belke tabutun da h.+ dır indi 192/17

he: (T.) sorulan soruya müsbet cevap veya tasdik etmek için kullanılan bir ifade.

h. 088/121, 088/286, 090/168,
090/52

xeber: (Ar.) herhangi bir konuda alınan
bilgi.
mêşeye bir sarı x. mi geldi 045/03,
132/10, 150/04, 199/01, 199/03,
199/05, 199/09, 199/13, 199/17,
199/21
göylerin göresen x.+ i varmı
017/23, 104/09
hele özümüzden x.+ imiz yox
007/28, 137/08
üreyimden yox x.+ in 207/07

xeberdar: (Ar.+Far.) bir işten, bir
olaydan haberi olan, bilgi sahibi
olan.
düneninden x.+ am 221/14

xeber getir-: (Ar.+T.) duyduğu veya
gördüğü bir malumatı bildir-.
bir x.- di şimal küleyi 045/15

xeberi ol-: (Ar.+T.) haberi ol-, haberdar
ol-, bil-.
gédersen sakitce x.- maz 188/10

xebersiz: (Ar.+T.) bilgisiz, malumatsız.
özünden x. menden x. 049/05,
177/30
yoxsa men dünyadan x.+ emmi
135/05

xeber vér-: (Ar.+T.) haber ver-.
ruhun x.- ir ilkbaharımdan 107/14

hebse al-: (Ar.+T.) hapse at-,
hürriyetinden mahrum et-.
h.- acağıq 087/132

hebs ét-: (Ar.+T.) bk. **hebse al-.**
h.- ib eşqini öz üreyinde 225/07

hebsxana: (Ar.+Far.) hapisane, ceza
evi.
h.+ dan çıxıb 087/96, 088/05
xalqlar h.+ sı 087/90

héc: (Far.) hiç; asla; hiçlik.
h. vaxt béle yanmamışdım 054/01,
054/02, 054/04, 054/06, 054/10,
057/10, 095/36, 095/48, 115/12,
119/19, 134/70, 174/10, 188/03,
188/15, 191/10, 215/07, 241/07
méylim yoxdu dövletinde h.+ inde
011/11

héc biri: (Far.+T.) hiç biri.
indi h.+ ne yana bilmirem 190/05

héc éyle-: (Far.+T.) boşa çıkar-, yok et-,
mahvet-.
bu serhedler isteyimi h.- r 023/04

héc kes: (Far.) hiç kimse.
h.+ e yovuşmadı 088/292
h.+ i éndirmezdi 098/06

héc kim: (Far.+T.) hiç kimse.
h. héçne bilmedi 089/109, 212/20
men béle énmedim hele h.+ e
216/10, 222/14
olacaqsan h.+ in 211/10

héc ne: (Far.+T.) hiçbir şey.
héç kim h. bilmedi 089/109,
139/39, 238/01, 238/03, 238/05,
238/09, 238/13, 238/17
gördüm ki sonu h.+ di 127/31,
238/05, 238/13
başını qaldırıp baxmır h.+ ye
008/03, 094/12
herkesin h.+ yi yox 088/192
ürekden savayı yoxdur h.+ yim
162/02, 162/34
quruca görmekdi h.+ yin yoxdu
238/04

héc ol-: (Far.+T.) yok ol-, kaybol-;
boşuna git-.
bu sévda yolunda ömrüm h.- du
196/13**hedd:** (Ar.) sınır, hudud.
unut hedeni h.+ i 005/14, 134/158,
134/159
bildiribdir h.+ imi 134/31, 134/54

- alim h.+ ine çatdı 096/61, 125/05
o h.+ ler o serhedler 137/20
yarır öz h.+ lerini 137/64
- heddini aş-:** (Ar.+T.) sınırını aş-, son
derece çok ol-.
bu beyler yol kesir h.- ır 246/22
- heddini bil-:** (Ar.+T.) haddini bil-,
dersini al-.
axı bir h. 134/180
- heddini göster-:** (Ar.+T.) haddini
bildir-.
h.- in şorsatanlara 259/19
- hede:** (Ar.) tehdit, korkutma.
xoş tebessüm h. qorxu ümid
güman 009/15, 134/30
qorxular h.+ ler o qederdi ki
198/01, 198/21
cırtanların h.+ leri 183/10
unut h.+ ni heddi 005/14
atamın h.+ si de 137/11
- heder:** (Ar.) boşu boşuna, hiçbir sonucu
olmayan; anlamsız.
ömrümde günümde h.+ em daha
042/18
oduna yanmağım démem h.+ miş
214/27
- heder ol-:** (Ar.+T.) mahvol-, kötü
duruma düş-.
çok hönkürüb çox çalxanıb h.- ub
116/25
- hediye:** (Ar.) armağan.
gah h. vérib 113/06
onlara h.+ si 178/23
- hefte:** (Far.) hafta, yedi günlük zaman
dilimi.
dolanıb h.+ ler dolanıb iller 145/02
baxmayaq h.+ ye aya 063/10
- heqiqet:** (Ar.) hakikat, gerçeklik,
doğruluk.
- h. qalib geldi 087/61, 087/62,
087/65, 090/137, 090/34, 110/42,
141/30, 249/05
bizim h.+ den yaz 088/228
acı h.+ dense 088/217
menim gözü yaşlı h.+ imi 135/33
damlayın bu deli h.+ leri 259/49
- hékayet:** (Ar.) olay, macera.
sızılıtlı h.+ di 116/20
- hekim:** (Ar.) doktor.
indi hem xesteyem hem de h.+ em
135/20
- hele:** (T.) olumsuz cümlelerde bir işin
zamanında olmadığını, geciktiğini
bildirir; şimdiye kadar, şu ana
kadar; hala.
h. özümüzden xeberimiz yox
007/28, 010/10, 010/19, 010/21,
016/02, 017/07, 017/12, 017/16,
017/18, 019/14, 022/31, 022/32,
022/40, 026/09, 049/18, 050/13,
076/20, 079/28, 079/29, 079/30,
086/56, 088/85, 092/18, 092/20,
096/20, 096/24, 096/71, 098/53,
099/06, 099/19, 108/29, 120/24,
132/21, 134/164, 134/175,
134/254, 134/64, 134/65, 134/82,
135/16, 135/23, 137/21, 137/23,
138/26, 138/93, 139/10, 143/13,
143/18, 155/02, 155/17, 159/22,
183/15, 200/16, 206/02, 216/01,
216/02, 216/03, 216/04, 216/10,
216/18, 216/19, 216/20, 247/18,
247/19, 259/08, 259/108, 259/109,
259/11, 259/12, 259/77
- helelik:** (T.) şimdilik, henüz.
h. bu qeder 034/26, 170/28
- helim:** (Ar.) karakter, yaratılış olarak
yumuşak kimse.
h. xasiyyetin güler üzünle 125/02
- hellen-:** (T.) yuvarlan-.
çaya h.- ib düşdü 012/03

xelvet: (Ar.) تنها, sakın, gizli, gizlice.
ara x. olanda 178/15

xelveti: (Ar.) gizli, gizlice; sakın /
kimsenin olmadığı yer.
ulduzlar x. gözéyler güle 043/12,
235/07

xelveti dur-: (Ar.+T.) sakın / sessiz dur-
, birbirine kayıtsız davran-, uzak
dur-.
x.- ardıq be'zen üzüze 051/04

hem: (Far.) üstelik, zaten, bir de.
h. bende h. allaham 096/84,
107/04, 135/20, 232/06, 259/66

hemdem: (Far.) dost, arkadaş.
kimimize sévinc h. 177/19,
256/18
könlümün h.+ i öz elemim var
042/15, 043/03, 043/26, 162/26
mene can can déyen dostum h.+
im 040/04, 071/09, 157/04
qemim benim h.+ imdi 258/06

hemin: (Ar.) işte o, aynı, benzer.
éle h. o günden 096/53, 140/67

heminki: (Ar.+T.) bk. **hemin**.
dünya h.+ dir gözü könlü tox
007/26

xemir: (Ar.) hamur.
bu x. suya teşnedi 127/32

hemişe: (Far.) daima, her zaman, her
an.
gizlinde h. zemim biçildi 071/08,
091/07, 093/06, 108/11, 108/19,
109/24, 135/30, 138/81,
138/82, 138/83, 139/15, 161/19,
169/19, 194/06, 213/12

hemle: (Ar.) hücum, saldırma, üzerine
atılma.

karvan bir h.+ de aldı qelbimi
154/10

hemze: (Ar.) kişi adı.
h.+ ler xan oldu haray 003/22

xencer: (Far.) ucu sivri, iki tarafı da
keskin kama.
cütbayraq tek cüt x.+ in bağırma
taxıb 066/02

hend: (?) duvar; sınır.
bildim h. serheddi var 134/61

xengel: (T). mantı
hele x. de olar 139/10

henir: (Moğ.) ses, kulağa hafif hafif
gelen ses, anlaşılamayan ses.
hardandı üzümü qarsan bu h.
225/35

her: (Far.) her.
yukumuz yox uzağıq h. şübheden
001/12, 007/27, 010/14, 016/04,
025/11, 029/23, 036/22, 037/11,
042/04, 044/20, 044/21, 044/24,
047/07, 047/12, 052/19, 072/16,
075/11, 075/12, 075/45, 075/46,
076/27, 076/55, 077/15, 084/23,
084/24, 084/33, 084/34, 084/43,
084/44, 085/12, 085/13, 086/50,
087/03, 087/111, 088/110,
088/141, 088/25, 088/383,
088/405, 088/406, 088/411,
088/96, 090/131, 095/13, 095/57,
098/69, 109/26, 125/12, 126/07,
128/08, 134/143, 134/176,
134/184, 134/185, 134/187,
135/29, 137/60, 140/40, 143/11,
149/11, 156/12, 156/13, 163/02,
166/14, 174/42, 178/06, 178/24,
180/01, 180/02, 181/06, 186/15,
190/19, 196/03, 199/15, 213/03,
213/05, 214/22, 217/03, 218/15,
224/16, 228/22, 234/12, 237/06,
238/12, 249/04, 250/06, 252/03,
255/06, 256/24, 259/43, 259/71

xerac: (Ar.) bir yerden / birinden
zorbalıqla alınan para; vergi.
x. yox bir neğme pay vérdi mene
154/18

xerac vér-: (Ar.+T.) birine / bir yere
para ver-.
hay haray qopardı x. déye 154/09

herb: (Ar.) savaşı, muharebe.
gah da h.+ e daşınıb 113/04

her bir: (Far.+T.) her bir.
h.+ isi min hevesde 172/32

her bir şey: (Far.+T.+Ar.) her bir şey.
uçurduq h.+ i 087/22

xerçeng: yengeç.
sessiz x. kimi canıma düşdün
121/04
x.+ e döndü şair 174/27

herden: (T.) bazen, arada bir.
baxardı arxanca anam da h.
051/06, 075/39, 079/06, 079/33,
090/25, 104/15, 124/14, 234/22,
256/22, 256/23

herden bir: (T.) arada bir.
h. esib coşub 111/11, 114/10

here: (T.) herkes.
sen yoxsan çekilib h. bir yana
038/20, 096/52
olmaq isteyirler h.+ den bir az
108/35, 247/20
h.+ nin öz yéri öz deyeri var
008/19
h.+ si bir rengde bir biçimdedi
092/02
h.+ ye bir qara yaxırsan ne qem
015/18

herkes: (Far.) herkes, insanların
bütünü, cümle âlem.
h.+ in öz otağı 087/103, 088/192

her şey: (Far.+Ar.) her şey.
dé ki h. benimdi 005/08, 033/11,
092/14, 095/55, 117/36, 117/40,
123/31, 134/27, 137/05, 137/74,
141/08, 235/11, 248/11
yarımçıqsan h.+ de 123/23
h.+ den hirslenirdi 178/26
tüpürerem h.+ e 088/204
h.+ i tezedən başlayam gerek
022/01, 022/07, 022/15, 022/24,
022/34, 022/45, 022/56, 025/19,
088/191, 134/183, 137/54, 230/23
h.+ in bir heddi var 134/158

her yan: (Far.+T.) her yan, her taraf.
h. qana boyandı 086/04, 095/35,
095/47

herze: (Ar.) anlamsız söz, boş laf.
baş ayaq ağalıq h.+ di baba
259/88

herze-hedyan: (Ar.) anlamsız söz, boş
söz.
bu ne h.+ dı 089/71

hesed: (Ar.) çekememezlik, kıskanma.
h.+ le baxardın özün özünə
050/22, 079/41

hesed çek-: (Ar.+T.) kıskançlık et-.
h.- dim bextiyara neyleyim 191/09

hesret: (Ar.) hasret, özlem.
arxada h. var qarşıda h. 007/01,
007/07, 007/13, 007/19, 007/25,
007/31, 035/01, 035/09,
035/14, 038/29, 047/17, 051/20,
068/04, 068/32, 070/22, 070/28,
089/42, 127/26, 130/06, 132/16,
160/04, 160/20, 174/37, 225/42
belke éle bu h.+ den çıxmısan
132/17, 176/04, 218/04
h.+ dir işığa yaranışından 091/10
bu h.+ e söyle néce 046/08,
049/16
h.+ em çiçeye dereye dağa 117/04

durna h.+ i var köçhaköçümde
037/08, 110/17, 193/04
yénemi biz h.+ ik 088/195,
088/197
genclik h.+ ile deyinerdi o 051/09
alışıb h.+ im artıb melalım 186/05
h.+ imi yaman yadıma saldın
132/23, 132/26
h.+ in tüstüsü saçıma çökdü
053/16, 073/03, 145/25, 159/22,
162/10, 186/08, 188/11, 204/06
h.+ inden yayım yazım qışım
yanar 152/20, 174/28, 201/07
göl oldu dözmedi dağ h.+ ine
142/18, 163/05, 201/03
deli h.+ inle sen benim oldun
071/13, 222/03, 231/03
oxuyur h.+ le çınar éle bil 045/06,
072/07, 119/12, 132/09, 145/09,
186/13, 209/09
sen mene h.+ sen men sene hesret
051/20

hesret qoy: (Ar.+T.) arzusuna, isteğine
kavuşmasına engel ol-
h.- ub bizleri 119/33

hesretli: (Ar.+T.) içinde hasreti, arzusu
olan.
bir durna h. dönse cenubdan
166/32

xeste: (Far.) sağlığı yerinde olmayan,
hasta.
ruhu atım atım üreyi x. 110/38,
232/15, 232/16
ne olub belke x.+ di 199/14
déyirsen x.+ sen geldim qurtarım
099/10
indi hem x.+ yem hem de hekimem
135/20

xeta: (Ar.) hata, kusur.
bu eşq senin x.+ n déyil 060/10

xetrine dey-: (Far.+T.) gönlünü, kalbini
kır-
x.- emmedim 100/03

qoy sözüm x.- mesin senin 161/03,
161/23

heve: (T.) halı, kilim vs. dokurken
ilmekleri döverek sıkıştırmak için
kullanılan dişli alet, kirkir.
sen törpü deymemiş dişli h.+ sen
016/10

heves: (Ar.) bir şeye karşı duyulan
istek, arzu.
her birisi min h.+ de 172/32
orda ulduzların géce h.+ i 131/06
bir yad h.+ inden qorunmaq üçün
068/28

héy: (T.) kavram işaretlerinin baş
tarafına gelerek seslenme,
ünlem bildirir.
havalar h. deyişmede 009/21,
022/26, 023/01, 023/03, 023/05,
023/09, 023/13, 023/17, 028/06,
038/19, 048/10, 067/06, 067/07,
067/08, 071/10, 089/58, 090/11,
091/13, 104/17, 124/19, 124/29,
142/03, 142/09, 146/10, 151/11,
152/02, 152/24, 155/11, 156/32,
156/35, 167/05, 168/26, 168/52,
172/17, 176/14, 177/30, 200/09,
202/03, 202/05, 202/09, 202/13,
202/17, 202/21, 209/09,
223/03, 224/27, 246/26, 259/43

heya: (Ar.) ar, namus, utanma duygusu.
h.+ dan qönçenin dodağı çatlar
043/13
h.+ lar mıxdan asılı 210/06
ay üzünde h.+ sı var arı var
057/06, 191/06

heya-ismet: (Ar.) namus, ar.
h.+ i vérdim 140/66

xeyal: (Ar.) insanın zihninde
canlandığı, tasavvurunda
yaratıldığı şey.

herden fikir x. alırdı onu 079/33,
117/35, 146/02, 146/15, 215/13,
215/15, 219/03, 219/08,
241/13, 241/15
sen şirin xeyaldın x.+ da qaldın
219/02
menim kimi x.+ dadır 181/11
qefil ayılıram deli x.+ dan 225/39,
225/41, 229/12
gece keçir x.+ dayam 181/02
sen şirin x.+ dın xeyalda qaldın
219/02
fikrim peren peren x.+ ım çaşıb
135/07, 137/109, 154/13, 161/19,
186/02, 186/03, 186/14, 186/16,
186/18, 186/20, 188/07
orda x.+ ımda bir işıq qalıb 131/03,
158/05
düşünürem x.+ ımdan 181/16
burax x.+ ımı zalım balası 056/02,
056/22, 144/05, 185/16
x.+ ımın el çatmayan yerinde
204/04, 225/01, 225/02, 225/12,
225/20, 225/25, 225/32, 225/38,
225/41, 225/43
x.+ ın könlümü yandırıp yaxıb
056/18, 088/309, 164/08, 217/02,
220/08
suretine x.+ ına qurban olum
201/09
senin x.+ ında canında menem
196/02, 244/05
x.+ ınla keçir günüm ayım ilim
201/08
fikirler x.+ lar apardı meni 002/22,
010/21
uçan x.+ lara çata bilmirem 025/07
şirin x.+ lardan ayılan kimi 079/35
fikirlerim x.+ larım göye çekilib
109/28

xeyala dal-: (Ar.+T.) derin düşüncəyə
dal-
x.- maq nedi 140/44

heyali: (Ar.+T.) namuslu, edepli.
ismetli h. o bal dodaqlı 185/15

xeyallara dal-: (Ar.+T.) bk. **xeyala dal-**
.
salam x.- an şəherim 128/02

xeyal ol-: (Ar.+T.) hayal ol-,
gerçəkləşməsi istənilən bir şeyin
gerçəkləşmə ihtimali olmadığını
ifadə edir.
o aylar o illər bir x.- ub 045/23

heyən: (T.) yardımçı, dəstək; arkadaş.
həmişə yanımda mənə h.+ dı
091/07

xeyanət éyle-: (Ar.+T.) ihanət et-.
sənə üreyinə x. 222/16
x.- yib bir ömrə günə 192/32

heyat: (Ar.) həyat, canlılıq, ömür.
çalçağırlı h. hanı 003/18, 030/17,
031/02, 059/01, 059/17, 073/08,
081/14, 104/26, 128/07, 129/16,
134/85, 143/04, 165/06, 170/02,
198/02, 200/30
h.+ a acı söz kimi 184/05
h.+ da mən varam sən varsañ déyə
222/06, 223/04
bu h.+ dan nəhayətdi 116/22,
155/14
bu h.+ dı qardaş 006/25, 011/25,
036/22, 059/16, 141/21
bu elvan h.+ ı udmaq istəyir
094/04
fırayan h.+ ım azad dilim var
107/08
h.+ ıma balta çalan 030/04
yol gəderlər h.+ ın dalğalarında
184/16
baxdım küremizin bu h.+ ına
141/04
susmadı h.+ la ömrün savaşı
042/10

heyat yoldaşı: (Ar.+T.) həyat yoldaşı,
eş.
gör nə fikirleşir h.+ n 192/12

heybe: (Ar.) at, eşek vb. binek
hayvanlarının eyeri üzerine
geçirilen veya omuzda taşınan,
içine öteberi koymaya yarayan,
kilim veya halıdan yapılmış iki
gözlü torba.
asılib çiyinden h.+ si teki 045/19

heyecan: (Ar.) herhangi bir sebeple
hissedilen rahatsızlık, ıstırap.
hesretle h.+ la 119/12

heyet: (Ar.) evin önünde bulunan,
duvarla veya çitle çevrili bahçe.
h.+ de boynunu eyen bir ağac
047/10

héyfini al-: (Ar.+T.) öcünü al-.
geğenin h.- ırsan menden 216/13

héyi: (Far.) madde, varlık.
yıxıl qalmasın h.+ n 005/32

héyif: (Ar.) acınma, üzülmeye ifadesi;
yazık.
h. h. tek idi 048/07, 048/18,
064/01, 064/03, 064/05, 064/09,
064/13, 109/19, 135/13, 186/19
buynuzlu qoçun h.+ i 134/50

héyifi gel-: (Ar.+T.) acı-.
o vaxt sene acıyaram h.- er 158/09,
158/12

xéyir: (Ar.) fayda, menfaat.
téz duran x. tapar 134/36

héykel: (Ar.) bir canlının, daha çok
insanın taş, tahta, mermer, tunç
vs. şeylerden oymak suretiyle
meydana getirilen şekli.
yaşıl h. kimi susub bu ağac
028/17, 090/44
ağacın quruyar döner h.+ e
017/10, 214/13
ayaq üste gezen daş bir h.+ em
010/12
h.+ ini uçurub 090/46

xéyli: (Far.) çok miktarda, fazlaca, epey.
sahilde x. gezdim 090/06, 119/02

héyran: (Ar.) güzel bir şey karşısında
hayranlık duyan; şaşırın.
beyenmedim mene h. gözeli
200/06

héyret: (Ar.) garip, beklenmeyen,
anlaşılmayan.
h. de dözüm de qurtarır darda
117/24
düşmenler h.+ de dehşetde 083/03
qarşında h.+ den daşa dönmüşem
010/17
bélece gözünde ölür h.+ in 117/20

héyvan: (Ar.) hayvan.
bütün h.+ lar quşlar 119/04
h.+ ları quşları 119/90, 134/196

xezan: (Far.) sonbahar.
bu x. altında uyuyur ruhum
022/41, 062/07

xezer: özel ad, Hazar.
çinar qelem ola x. mürekkebi
015/12, 116/01, 116/34, 116/35
x.+ i gördünüzümü ola 116/08,
116/12, 116/16, 116/23, 116/28

xix-: (T) diz çök-, eğil-.
êşqimin önünde x.- ım özümü
229/09

xixa-: (T.) kafasını kes-, başını keserek
öldür-.
doğrunun başından basın x.- yın
259/80

xına: (Ar.) kına.
déyin x. qoysun o qız eline 193/02
x.+ sı göyerir daşının üste 025/27

xırdalıq: (T.) küçüklük, ufaklık;
aşâğılık.
ayıl x.+ ın darıdan kéçib 016/13

xısın-xısın: (T.) yavaş yavaş; sessiz
sessiz.

orda x. bir léysan başlar 225/47

hicran: (Ar.) ayrılık.

bu h. deryadı görünmür sonu
015/08, 030/15, 089/42
dözemirsən sen h.+ a 018/02,
049/15, 229/17
h.+ dı söhbetin sözün 062/12
h.+ ın yolu bağlana 047/20

hicrana bele-: (Ar.+T.) ayrılığın
verdiği şiddətli acıyla dol-
meni h. 256/12

hidayet orucov: kişi adı, Hidayet
Orucov.
ezizim h.+ a 251/02

xiffet: (Ar.) düşünce, dert, keder.
kimise x.+ in yandırır yaxır
224/05, 224/33

hikmet: (Ar.) bilgililik, derin anlam;
gizli sebep, sır.
dème bu h.+ i çetin ki duyam
176/23

xilaskar ol-: (Ar.+Far.+T.) kurtarıcı ol-
dönüb x.- du 090/123

himalay: yer adı, Himalaya.
yox yox incimesin h. qoşqar
144/11

him: (Ar.) huy, tabiat, mizaç.
birce h.- e benddi hirsin acığın
016/14, 048/05

hind: yer adı, Hindistan.
h.+ e ayaq sallayan 090/107

xirddeyecen: (T.) gırtlığa kadar.
x. kinle 122/22

hirs: (Ar.) hiddet, öfke, sinir.

birce hime benddi h.+ in acığın
016/14, 202/11

hirslen-: (Ar.+T.) sinirlen-, öfkelen-
herşeyden h.- erdi 178/26

hirslendir-: (Ar.+T.) sinirlendir-,
öfkelen-dir-
o qızı h.- me 138/97

hirsli: (Ar.+T.) sinirli, öfkeli.
yanımdan acıqlı h. ötüşdün 049/04

his: (T.) yanan bir şeyden çıkan pis
duman, is.
yanan ocağının h.+ i vetendi
108/40
tene tüstüsünde qınaq h.+ inde
225/05

hiss: (Ar.) duygu.
ancaq ki övlad h.+ i 138/105,
138/106
h.+ imin duyğumun yaman
günüdür 056/05, 056/25

hisse: (Ar.) bölünen bir bütünün
parçalarının her biri.
bir h.+ m suya dönecek 248/17,
248/18

hiyle: (Ar.) aldatma gayesiyle yapılan
her türlü oyun.
h.+ ni şerab kimi 138/117

xoflu xoflu bax-: (T.) korka korka bak-
x.- ardı 178/18

hop-: (T.) nüfuz et-, içine geç-
layla tek h.- muşdun iliye qana
125/06

xorna: (İtl.) ses; horultu sesi.
yüz x. var 075/48

xortdan: (T.) hortlak, mec. görünüş
olarak insanı ürküten, korkunç şey.
x.+ la canavarla 134/25

xoruz: (Far.) tavukgillerden, tavuğun erkeği olan kümes hayvanı, horoz.
x.+ ların sözüne 119/96

xoş: (Far.) beğenilen, güzel, iyi.
o x. günler indi hanı 003/04,
009/15, 015/20, 050/08, 056/10,
086/57, 087/100, 088/245,
088/84, 099/06, 129/07, 129/32,
137/22, 215/13, 241/13

xoşbext: (Far.) şanslı, talihli; sevinç içinde.
déyirler ki x. az 078/15, 088/230,
088/38
néce de x.+ di bu küçük allah
079/42

xoşbextlik: (Far.+T.) mutluluk, hayattan memnunluk.
x. nedir ata 078/01, 078/19
x.+ i betnindeydi 076/12, 076/17
gerek x.+ imi 098/22
x.+ in dalınca 020/07

xoşluq: (Far.+T.) güzellik; göze, kulağa güzel gelen.
meclis gördüm x. gördüm 171/11

hökm: (Ar.) hüküm, emir, buyruk.
senin defterinde h.+ üm yazılıb
214/18, 250/01

hönkür-: (T.) hıçkırarak ağla-
başımın üstünde h.- er ağlar
039/05
çok h.- üb çox çalxanıb heder olub
116/25, 255/06
ah tek bulud benim kimi h.- ür
202/08

hönküre hönküre ağla-: (T.) hıçkırarak ağla-
h.- yır 243/04

hönkür hönkür ağla-: (T.) bk.
hönküre hönküre ağla-.

h.- dı 139/43

hör-: (T.) saç örgü yap-
qoy saçına h.- üm çiçek 189/11

xörek: (T.) pişirilip yenilen şey; yemek.
x. yox 088/332, 088/362
sévdidi bu x.+ i 098/77

hörmət: (Ar.) saygı.
yada h.+ im vardı 095/07, 095/52

hörük: (T.) örük, örgü.
démirem télinden qırx h. ayır
161/10
tenekler elinde yaşıl h.+ dü
028/12
h.+ ler 051/01, 051/13, 051/16,
051/19, 051/21, 159/01, 159/02
qara h.+ leri görende be'zen
051/08
h.+ üne el vuranda ağlaya 036/12

hörül-: (T.) örül-
ne bariya h.- ensen 123/43

xuda: (Far.) Allah, Tanrı.
men x.+ dan çağlayanam 060/06
yérde bu adamı x.+ m 252/23,
252/25, 252/27, 252/29

xudaferin: (Far.) Hudaferin Köprüsü;
Aras Nehri üzerinde bulunan ve
Kuzey Azerbaycan ile Güney
Azerbaycan'ı birbirine bağlayan
köprünün adı.
niye x.+ den 084/09

xumar xumar: (Ar.) süzgün, baygın
(bakış).
baxar buludlardan ay x. 043/18

xumarlan-: (Ar.+T.) keyiflen-, neşelen-
; mest ol-
x.- ıb yataydın 220/17
ana ağışında x.- ırdı 079/27

humay: (T.) Umay; melek; Samet
Vurgun'un bir şiirinde geçen
kahramanın adı.
vurğunun yazdığı o h. kimi
225/16

bir h. tapasan céyran izinde
224/17

İ

huş: (Far.) düşünce, dikkat.
h. özgenin 123/16
indi éle bil h.+ am 090/07
apardın ağılı h.+ u 221/18
deyiş h.+ umu 123/26

huşun başından al-: (Far.+T.) aklını
başına al-.
h.- ar 254/15

hücum çek-: (Ar.+T.) düşmanın
üzerine yürü-, hamle et-.
yoxsa h.- er qınaq gizlice 214/09

hümanizm: (Fr.) insancılık.
böyük h.+ den 087/48

hüner: (Far.) yetenek, ustalık.
h.+ in var bu axında ax indi
011/27

hür-: (T.) ür-, havla-.
qara karvan kéçer milyon it h.- e
206/04
aranlı tulalar donuza h.- mür
259/69

hüre hüre it ol-: (T.) (ona buna)
havlaya havlaya / çemkire
çemkire / saldıra saldıra köpekleş-
.
h.- ub 139/27

hürk-: (T.) korkup sıçra-.
cındırından cin h.- ürdü 098/44

hüséyn cavid: kişi adı, Hüseyin Cavid.
h.+ e 174/01
uzun ayrılıqdan sonra h.+ in
174/02

hüzur: (Ar.) huzur, rahatlık.

i-: (T.) i- fiili.

bu dünya onun i.- di 019/17,
019/18, 038/03, 038/38, 048/04,
048/05, 048/06, 048/07, 048/18,
048/21, 076/27, 076/28, 076/39,
076/40, 079/24, 079/26, 079/32,
079/34, 080/03, 080/04, 080/05,
086/30, 086/33, 086/38, 086/39,
086/45, 086/56, 086/58, 086/97,
088/293, 088/295, 088/38,
090/122, 095/41, 096/10, 096/26,
098/03, 098/05, 109/14, 109/16,
109/18, 109/25, 109/26, 116/02,
116/03, 116/04, 116/05, 116/06,
116/07, 119/03, 119/05, 134/219,
134/225, 134/227, 134/82, 134/84,
137/02, 137/05, 137/06, 137/08,
137/21, 137/23, 138/107, 140/06,
140/12, 156/19, 156/21, 156/37,
156/38, 178/22, 178/24, 178/30,
178/32, 190/18, 190/20, 215/08,
228/11, 232/03, 232/16, 236/06,
236/08, 241/08

yamanca kövrek i.- di: 048/17
élde oylaqda i.- dik 096/27,
096/29, 109/27
şah seçmeli i.- diler 119/07,
119/08, 119/09

o vaxt elinizde elifba i.- dim
069/20, 093/01, 095/03, 095/04,
105/02, 135/18

yaxına uzağa bire on i.- din 125/07,
125/09, 132/06

oxu bu neğmemi vaxtın var i.- ken
068/07, 079/17, 134/65, 160/07

gördüklerim uyğu i.- miş 014/04,
014/15, 017/14, 040/03, 040/05,
040/09, 040/13, 040/17,

088/205, 088/206, 134/17, 134/20,
134/94, 134/96, 137/104, 157/03,
157/05, 157/09, 157/13, 157/17

il ötdü bir defe ne i.- se dedim
069/22, 076/53, 076/54, 088/123,

088/166, 138/86, 197/02, 209/11,
224/03, 224/07, 224/31, 234/20

ibad: (Ar.) kul, kullar, ibadet edenler;
kişi adı.
minib at béline razı i.+ lar 259/65,
259/66

ibadet éyle-: (Ar.+T.) secde et-, Allah'a
kulluk et-.
menimle beraber i. 222/08

icaze vér-: (Ar.+T.) izin ver-.
ancaq i.- in 087/40

iclas: (Ar.) toplantı.
i. gédir bayaqdan 089/05, 119/54
dédin i.+ dadı déyin ki yoxdu
125/15

iç-: (T.) iç-, sıvı bir şeyi yut-.
yedi i.- di toxdadı 096/34, 154/05
buz suyundan i.- diler 115/09
yéyib i.- diyi nedir 082/07
niye i.- e bilmirik 084/12
birce udum su i.- ib 005/33,
089/125
o ejdaha derya i.- ir dağ udur
254/25
i.- mek isteyirsən şə'rinde onu
015/06, 076/30, 137/03
i.- meye ne olacaq 139/08

iç: (T.) bir şeyin içerisi, iç kısmı.
gördü daha i.+ i boşdu 077/08,
251/06
i.+ im yanar çölüm sazaq 041/05,
212/18
özüm öz i.+ imde dustağam hele
010/19, 037/07, 073/09, 088/250,
134/217, 204/07, 204/09
seherim ışığım öz i.+ imdedir
025/21
i.+ imdeki hayqırtılar kırımır
260/10
fırlanır fırlanır i.+ imden keçir
129/15, 159/11

göz yaşım axdı i.+ ime 014/16,
218/16

bizim i.+ imizdedi 075/55
i.+ in tüstüyle dolu 137/46
o güllerin çiçeklerin i.+ inde
011/12, 029/19, 035/17, 076/80,
077/10, 083/16, 088/140, 088/302,
088/310, 088/312, 089/56,
090/159, 090/161, 090/77, 094/09,
110/26, 124/12,
140/49, 140/59, 141/15, 178/13,
214/08, 251/18
adam var kölgəsi öz i.+ indedi
092/04
kéçib sevincin i.+ inden 020/06
dumanlar i.+ indeydi 140/08
doldurmaq üçün i.+ ini 077/13

içine ağla-: (T.) durumunu kimseye belli
etmeden için için ağla-.
men i.- yanam 060/08

içi qovrul-: (T.) öfkesini veya başka bir
duygusunu dışa vuramadığı için
çok azap ve ıstırap çek-, üzül-.
i.- du gétđi 090/155
i.- ub bala 090/60

içi yan-: (T.) bk. **içi govru-**.
i.- ar çölüm sazaq 173/06

için için ağla-: (T.) bk. **içine ağla-**.
sonradan i.- ma sen 068/15, 160/15

için için yan-: (T.) gizli gizli, acısını
kimseye belli etmeden büyük
üzüntü yaşa-.
belke i.- aq gizlice 214/03, 214/29
i.- dı o 115/15
i.- ır sessiz nalesiz 225/10

içmek: (T.) içilecek şey.
yemeyim i.+ im var 096/88

iddea: (Ar.) talep.
i.+ sı dağdı imkanı findıq 124/22

igid: (T.) yiğit, cesur.

 y i.+ ler erenler 088/328, 172/16
i.+ lerim 088/375
i.+ lerim 088/352

ixtiyar: (Ar.) kendi arzu ve iradesi ile
hareket etme; yetki alanı.
her i. benimdi 088/141, 088/49,
109/25, 156/08, 156/22
i.+ a isteye 088/198
i.+ ı  ynidir 119/75
 z me i.+ ım 088/266
hele at b l nde i.+ s n z 259/11

iki: (T.) iki sayısı.
i. balamız var nıce ki varıq 052/28,
070/15, 075/26, 075/29, 075/30,
075/31, 075/40, 088/76, 089/55,
092/03, 104/16, 133/05, 137/100,
137/99, 149/14
bir çayla i.+ ye bölünüb veten
015/04, 015/28, 108/37
i.+si se telebe 140/07

iki qat ol-: (T.) eğil-, iki büklüm ol-.
i.- uram qemin altında 129/06,
129/31

ikinci: (T.) ikinci.
i. k lge 096/01, 139/01, 141/01

il: (T.) yıl, sene.
k cen i. aldığın köynek üzülüb
002/12, 021/14, 043/07, 051/18,
069/22, 070/23, 088/374, 090/98,
098/40, 135/02, 144/02, 159/19,
166/23, 199/04, 200/21
ba banlarımız i.+ de 089/39,
089/44, 089/77
bir i.+ den sonra qardaş 098/42,
155/05
min i.+ dir fil qulağında y tiram
022/39, 195/13, 240/17
aya i.+ e qısqa ıram 257/06
 mr m n y tm   i.+ i 090/156,
090/166, 090/61
xeyal nla k  ir günüm ayım i.+ ım
201/08

bar   vuruş vuruş bar   ayla i.+ le
009/12
i.+ ler dönüb qan deyişib 003/14,
007/14, 008/12, 045/23, 052/17,
063/06, 069/28, 076/41,
098/11, 109/15, 134/15, 134/79,
145/02, 153/03, 153/14, 174/33,
187/03
alovlu i.+ lerde  l b itmeyib
110/18
h yif o i.+ lerd n uzaqdayam men
135/13, 153/15
yüz i.+ lerdı tan  dı 096/37
sizin qanlı i.+ leri 090/10, 110/23,
110/24, 137/01, 137/38, 161/07
fesill rin i.+ lerin 146/17
i.+ lerle qurulanlar 086/87, 115/28,
120/05, 120/33
k  er aylar i.+ ller döner d vranlar
208/02

ilahi: (Ar.) ey Tanrı anlamında
kullanılan bir seslenme.
de  et i. de  et 087/64, 088/274,
088/276, 137/104, 195/01, 195/09,
206/01, 224/18,
237/01

ilan: (T.) sürüngenlerden, ayaksız, ince
ve uzun olanların genel adı,
yerdegezen, uzun hayvan, yılan;
sinsi ve hain.
 eyerler i. vuran 090/54, 108/26,
140/16, 178/09
indi barmağında i.+ a dönüb
052/15
qorxun yoq i.+ dan sözün açığı
016/15
uyuyan i.+ d  da ımın altıda 026/15

ilbeil: (T.+Far.+T.) her yıl, yıldan yıla.
i. böyüyüb qol budaq atdın 125/22

ıldırım: (T.) gök gürültüsü ve  im  le
görülen, hava ile yer arasındakı
elektrik boşalması, saika, yıldırım.
i.+ ın gözüne 111/21

ağrı dağda i.+ lar çaxar héy 023/03,
086/84

ile: (T.) ile bağlacı, edatı.
qemle sévinc toy i. yas deyişmede
009/24, 084/04, 086/65, 088/270,
088/49, 088/59, 092/12, 142/17,
146/20, 149/02, 167/12, 167/18,
185/09, 190/08, 232/05, 232/06,
232/07, 237/10, 259/21

ilham: (Ar.) bazı şeylerin içine, gönlüne
doğması.
ne déyim ürekde éşqe i.+ a 130/02
i.+ ı qanadlanır 088/28
i.+ ım qıy vurub kesdi yolları
154/08
i.+ ımın qucağına 165/13, 181/05
i.+ ımsa arzuların 177/33
dème ki i.+ ın odu sengiyr 145/17
aqiller güvenir öz i.+ ına 259/55

ılıq: (T.) ılık, sıcak ya da soğuk
olmayan.
orda benim üçün i.+ dır ayaz
131/04

ilik: (T.) kemiklerin içindeki boşlukları
dolduran yağlı madde; zarif, hoş.
i.+ e qana düşür 105/37, 125/06
kéçmişin i.+ ini 087/26

ilim ilim itir-: (T.) sesi soluğu bir daha
gelemeyecek yerlere, uzaklara
yolla-, uzaklaştır-; öldür-.
i.- di 096/75

iliş-: (T.) takılıp kal-.
bir de kola i.- ib 005/29

ilk: (T.) ilk, birinci, önce gelen.
biz ki and içmişdim i. éşqimize
051/02, 051/17, 082/11, 134/213,
134/215, 134/221, 134/223,
134/232, 134/32, 151/07

ilkbahar: (T.+Far.) ilkbahar mevsimi.

ömür gün dönermi i. kimi 022/04,
134/227
sen ağla qayıdım i.+ ıma 240/20
héç béle déyildim i.+ ımda 215/07,
241/07
ruhun xeber vérir i.+ ımdan 107/14
yadında ne qalıb i.+ ımdan 110/10
ömrüme geciken i.+ mısan 070/06
belke men qarlı qış o i.+ mış
193/11

iller boyu: (T.) yıllarca, yıllar boyu.
i. 115/10

ilme vur-: (T.) ilmik / düğüm at-;
kendisine bağla-.
i.- dun mavi mavi 060/05

iman: (Ar.) inanma, inanç.
sen gelmişdin i. kimi 207/09,
230/03
şé'r dindi i.+ dı 088/226, 252/31
yanır dinim i.+ ım 087/29
deyişse inanclar dinler i.+ lar
208/03
i.+ lardan qorun qardaş 247/25

imana gel-: (Ar.+T.) hayli ısrardan
sonra razı ol-, kabul et-.
daha i.- irem 252/30

imanlıq: (Ar.+T.) iman sahibi, inanmış.
déye bilmem i.+ san 221/16

imdad: (Ar.) yardım.
böyük i. olacaq 087/136, 100/15

imekle-: (T.) emekle-.
dizin dizin i.- yem yıxılam 036/04

imkan: (Ar.) olabilme, mümkün olma.
bir deli madyandı vezife i. 125/30,
259/109
arzu i.+ a düşür 105/38
iddeası dağıdı i.+ ı fındıq 124/22
böyüdü vezifen artdı i.+ ın 125/10
i.+ lardan qorun qardaş 247/33

impériya: (Lat.) başında imparator olan monarşist devlet.
bütün i.+ ları 087/50

imsile-: (T.) kokla-
ellerini i.- yen 247/28
bir tülkü yanında i.- yir seni 244/04

imtahan vér-: (Ar.+T.) sına-, dene-
haçansa i.- eceyik biz 150/10
éşqim hesretine i.- ir 163/05

imtihan: (Ar.) sınav.
i. 163/01

inad: (Ar.) inandığı hiçbir konuda taviz vermeyen, inat.
insan ne i.+ dı 172/24
çatardı tanrıya bu i.+ ıyla 141/27

inadımı yén-: (Ar.+T.) inadını bırak-,
inadından vazgeç-.
i.- eler 137/16
i.- ibler 134/24

inam: (T.) inanma.
menim yaşıl i.+ ım 134/258

inam-é'tiqad: (T.+Ar.) inanma,
güvenme.
i. 086/89

inan: (T.) bir şeyin doğruluğundan emin ol-
daşlansa i. ki évini yıxar 010/27,
125/04, 161/21, 257/14
dé kim ona i.- ar 090/97
haqq odur i.- asan 088/174
millet ona i.- dı 088/224
o haqqa i.- dılar 088/176
i.- dım diline eline düşdüm 010/08
men hansına i.- ım 134/138
niye ona i.- ır 089/21, 090/84
nağıla çox i.- ma 009/01, 009/30,
056/01, 056/14

inanc: (T.) bir düşünceye gönülden bağlı bulunma; inanma duygusu.

deyişse i.+ lar dinler imanlar
208/03

inandır-: (T.) inanmasını sağla-
meni her gün i.- dı 180/01, 180/02

inayet éyle-: (Ar.+T.) merhamet et-.
insaf ét sen mene i. 222/12

inci: (T.) istiridye gibi bazı kabuklu deniz hayvanlarının içerisinde oluşan, değerli, küçük, sert, sedef renginde süs tanesi.
o qız dürdü i.+ di 067/02

inci-: (T.) eziyet çek-; darıl-
sévdim onu i.- di 067/04
yox yox i.- mesin himalay qoşqar
144/11

incin-: (T.) bk. **inci-**.
menden i.- meyibler 134/11

incit-: (T.) rahatsız et-; küstür-, kalbini kır-
arxanca gelmeyim i.- ir seni
074/02, 074/04
hamını i.- mişem 134/10

indi: (T.) şimdi, hemen.
o xoş günler i. hanı 003/04, 008/23,
011/27, 025/09, 044/08, 047/09,
050/02, 050/03,
052/15, 052/26, 055/13, 055/15,
065/08, 069/03, 069/05, 080/18,
080/19, 080/20, 080/21, 080/32,
088/110, 088/116, 088/119,
090/07, 090/109, 090/163, 090/32,
097/05, 107/07, 110/03, 110/06,
116/24, 121/10, 132/22, 134/203,
135/20, 140/74, 145/29, 152/18,
158/10, 159/18, 190/05, 190/13,
192/17, 200/12, 200/18, 200/22,
223/02, 253/04, 253/20, 259/60,
259/62
i.+ mizi geleceye 177/20

indice: (T.) şimdi, bu anda.

i. 088/07

indiyedek: (T.) şimdiye kadar.
hele i. etrini bilmir 050/13, 183/08

inle-: (T.) çekilen acı sonucunda
yavaşça, ağlar gibi ses çıkar-.
kölgelerde i.- yen 105/19, 134/99

inlet-: (T.) inlemesine sebep ol-.
könlünü i.- en şe'rim sözüm yox
055/18, 216/05

innen béle: (T.) bundan böyle, şimdiden
sonra.
i. 088/18, 109/19, 120/35, 258/12

insaf: (Ar.) vicdan ve adalet duygusu.
i.+ ı mürveti olur gülün de 231/07

insaf ét-: (Ar.+T.) merhamet et-.
i. sen mene inayet éyle 222/12

insafı daşa dön-: (Ar.+T.) merhametsiz
ol-.
i.- dü 156/44

insafsız: (Ar.+T.) merhametsiz.
harda qaldı o i. çağlaya 036/10,
053/06, 057/12, 191/12

insan: (Ar.) insan ademoğlu, beşer.
i. basdırıblar qara torpağa 044/30,
075/62, 076/05, 076/06, 076/10,
076/20, 076/21, 076/43, 076/74,
077/02, 077/14, 077/16, 077/17,
079/11, 081/01, 081/05, 081/09,
081/22, 091/15, 105/40, 126/09,
137/32, 143/02, 144/13, 172/23,
172/24, 176/06, 230/01
unut yéri i.+ ı 005/07, 082/17
biz kimik biz i.+ ıq 134/173,
134/194
olsaydı i.+ ın ömrü serhedsiz
141/22, 141/34
i.+ lar zalım olubdu 004/22,
082/02, 137/105
bézib qaçır i.+ lardan 116/21

sévirik i.+ ları 134/195

insanlık: (Ar.+T.) insanlık, beşeriyet.
sanki i.+ a étalon idin 125/09

intizar: (Ar.) hasretle bekleme.
bu i. gören ne vaxt qurtarar 001/04,
038/29
qelbimi göyneden i.+ a bax 007/21
bilesen kim ise i.+ dadır 224/07

ip: (T.) ip, iplik.
başın girmemişdi i.+ e kemende
253/19

iple: (T.) iple bağla-.
i.- yib bağlayın komisyonlara
259/24

ipek: (T.) ipek böceği kozaları çözülerek
çıkarılan ve dokumacılıkta
kullanılan çok ince, esnek ve
parlak tel, ipek.
i. yalın itirdi 179/11

iraq: (T.) ırak, uzak.
i. kimi görünür 251/17

iran: ülke adı, İran.
farslarsa i. déyir 134/137
gah i.+ a gah turana 247/10

ireli: (T.) ileri.
i.+ ni gérini 087/13

iriş-: (T.) eriş-, yetiş-.
o şeytana i.- méli olmuşam 260/08

İsa: özel ad, Hz. İsa.
i.+ lar musalar ya resul olmaz
259/100

İsaq-Musaq: (İbr.) İsa, Musa.
bağrı çatlayacaq i.+ ın 025/31

isin-: (T.) ısın-.
üşüdüm baharda i.- dim qışda
040/11, 157/11

islam: (Ar.) İslam dini.
i. dinim türkay adım 030/14

islan-: (T.) islan-.
i.- ıram 075/18
i.- ırdı qoca yaman darda idi
156/37

ismet: (Ar.) namus, ahlak.
i.+ inden kéçdi o 138/116

ismetli arı kesil-: (Ar.+T.) saflığı,
temizliği kaybet-, arı hayayı yitir-.
i.- ib 076/68

ismetli: (Ar.+T.) namuslu, temiz.
i. heyalı o baldodaqlı 185/15

israfil: (Ar.) dört büyük melekten biri.
i. surun çalacaq 250/09

istanbul: şehir adı, İstanbul.
izmiri i.+ u 084/16

iste-: (T.) iste-, arzu et-.
i.- di istemedi 111/07, 114/06
yéne o elleri tutmaq i.- dim 069/23,
095/39, 155/12
mehebbet i.- me sévgi i.- me
055/22
i.- meden qarışmalı olmuşam
260/04
istedi i.- medi 111/07, 114/06
men sulh i.- mirem 026/06, 026/12,
026/18, 026/30, 026/36, 026/42,
162/01
i.- r lap allahı çağır 004/12
i.- rem ki bu alovla 165/21
gelerem üreyin meni i.- se 164/02,
164/04, 164/06, 164/10
ürek i.- yen kimi 140/51, 176/19
i.- yende gelecek 087/106, 087/107
uçmaq i.- yenleri 087/129
ne ise démek i.- yir 076/53, 076/54,
076/55, 076/56, 076/57, 076/64,
076/66, 076/69, 076/71, 076/72,
090/30, 090/32, 094/02, 094/04

uçmaq i.- yirem üzü küleye 145/20
olmaq i.- yirler hereden bir az
108/35

içmek i.- yirsən şe'rinde onu
015/06, 050/25, 055/21

istek: (T.) istek, arzu.
dolandı qelbimde min arzu i.
002/14, 162/27
ixtiyara i.+ e 088/198, 125/11
ümidi i.+ i 019/15, 176/08
i.+ im bir deli çaydır 257/12
i.+ ime béle qara yél esdi 036/16
bu serhedler i.+ imi héç éyler
023/04
qayıtmaq i.+ in yéne géc oldu
196/14
i.+ ini göyden alar 126/12
bu i.+ ler üreyinde 076/58
i.+ leri oyandı 115/59

istekli: (T.) içinde arzusu olan.
fikrinde i.+ si 019/07

isteleri oyan-: (T.) bir şeyi istemeye,
arzu duymaya başla-.
i.- ır 137/69

isti: (T.) ısıtılmış; sıcaklık; sevimli,
samimi.
i. soyuq gah açılır gah tutulur
009/11, 030/10, 047/06, 047/30,
134/06, 186/17, 239/01
i.+ ler boğurdu dağı aramı 228/02
gör kimlere qismet oldu i.+ si
167/20
yayın i.+ sinde qışın qarında
154/02
i.+ sine qızınır 137/66

istismar éle-: (Ar.+T.) herhangi bir
gaye için sürekli çalıştır-.
i.- yirmiş 080/15

iş: (T.) çalışma, emek, zahmet; uğraşı;
görev.
i. bağ bostan oldu haray 003/24,
006/06, 011/21, 057/14, 086/80,

123/22, 137/101, 191/14, 194/15, 251/25
 gah i.+ den géc gelirsən 098/49
 éh i.+ di qezadı yadına düşsəm 160/02, 160/06, 160/18, 185/10
 gah i.+ e téz gédirsən 098/48, 134/187, 138/129
 basılmış torpağam qurtarmış i.+ em 055/12
 ellerimin elinde i.+ i var 006/24, 079/04, 089/113, 119/101, 178/31
 talé tanrının i.+ idi 247/32
 hele görülesi milyon i.+ im var 135/16
 i.+ imden néce kéçim 137/78
 deyiş i.+ imi 123/29
 yoxsa i.+ in fenadır 088/232, 101/06, 120/25
 ayrılıb elimin işsiz i.+ inden 022/13
 heyat da öz i.+ indeymiş 030/17
 anladığca men i.+ ini 014/06, 126/07
 bele béle i.+ ler var 141/36
 hele çox i.+ leri duymayıraq biz 017/07, 017/14, 017/18
 dünya i.+ lerindən bax halıdır o 091/08
 dünyanın i.+ lerinə 138/53

işden çıx-: (T.) işindən ayrıl-.
 erim déyir işleme yaxşı men i.- sam 192/05

işe qarış-: (T.) müdahale et-, yönlendir-.
 her i.- mazlar 134/184

ışığ: (T.) ışık, aydınlık, nur.
 seni i. bilib uçdum yéline 010/06, 072/14, 091/13, 092/16, 092/17, 131/03, 143/11, 248/09
 yére göye i.+ a 088/196, 091/10, 106/05, 119/32
 kéçerem qırmızı i.+ da bir gün 072/01, 072/25, 092/13, 092/16
 mene qaranlıqdı sene i.+ dı 052/21

lampaların sarı i.+ ı 019/06, 025/40, 090/52, 092/18, 094/09, 248/24
 seherim i.+ ım öz içimdedir 025/21, 100/12, 248/07
 ömür süreceyem öz i.+ ımda 025/36
 i.+ ına boyanır 137/67
 bir gün ay i.+ ında 095/17, 171/01
 sarı i.+ lar sönür 088/440, 168/50, 168/51
 i.+ ları gören kimi 102/07
 özün öz gözünde qara i.+ san 050/19

ışık düşen yere papaq tıxa-: (T.) ışık gelen yeri tıka-; mec. gerçekleri karart-.
 i.- yın 259/79

ışıklı: (T.) ışık saçan, mutlu, neşeli.
 gözlerim i. dünyaya çıxdı 159/06

ışık saç-: (T.) etrafa ışık yay-.
 ümidlerim i.- ır 165/11

ışıqsız-filansız: (T.+Ar.+T.) ışıksız falansız; karanlık içinde; çaresiz.
 i. 184/15

işi Allaha qal-: (T.+Ar.+T.) işi / kurtuluşu (yalnızca) Allah'a kalmış ol-.
 bu milletin i.- ıb 246/16

işi düş: (T.) (birinin) yardımına muhtaç ol-.
 ne vaxtsa i.- er 137/77

işine qarış-: (T.) müdahale et-.
 vaxt olur öz i.- maq 137/56

işine mat qal-: (T.+Far.+T.) işi yüzünden şaşır-, hayrete düş-.
 i.- mışam 128/15, 253/05

işini gör-: (T.) kendi etkisini göster-.
 tebiet i.- ür gizlice 141/20

işle-: (T.) çalış-, bir işle meşgul ol-.
i. i. 089/84
erim déyir i.- me yaxşı men işden
çıxsam 192/05
on adam yérine i.- yen babam
107/06, 247/12
kasıblar i.- yirmiş 080/06

işsiz: (T.) işi olmayan.
ayrılıb elimin i. işindən 022/13

iştahlı: (Ar.+T.) iştahı olan, istekli.
i.+ lar ağzını açıb geldi 116/11

it-: (T.) yit-, kaybol-, yok ol-.
quşlar dağılıb i.- di 096/51, 096/68,
119/110
bulud tek boşalsan derd qem i.-
ecek 240/23, 256/33
i.- en günlerimi üreyim unut
022/10, 035/24, 059/09, 127/06,
205/11, 219/08, 229/01, 229/13
sönüb i.- ene qeder 220/09
i.- erem mehebbet yağışlarında
056/19, 162/09
bu ac dalğalarda i.- ib gédirem
240/04
bu xeyal dumanda i.- mek ne gözəl
215/15, 241/15
qoy i.- mesin élin varı 172/22,
172/28, 172/34, 172/45
alovlu illerde ölüb i.- meyib
110/18
torpaqlar uyuyur sirri i.- meyir
117/29
ağaclar yxıılar kölgesi i.- mez
017/26

it: (T.) köpek; kötü huylu kimse.
uzanıb lezzetle yatırdı bir i.
079/20, 079/22, 136/24, 140/49,
206/04, 236/03, 259/38
i.+ i izine saldı 119/43
pişiyimiz i.+ imiz 089/126
i.+ in suya düşeni 098/61
zavallı i.+ lere hesedle baxdı
079/41

itir-: (T.) yitir-, kaybet-.
duyan günden i.- di 075/63,
171/16, 179/10, 179/11, 179/13
i.- dik çehlimi izi 065/10
i.- dim i.- dim yarı yoldaşı 042/12,
053/01, 053/17
i.- din özünü yolundan sapdın
125/18
o yansa men seni i.- e billem
216/17
meni bir defelik i.- eceksen 052/09
qonşuyduq yadlığı i.- eceydik
051/10
onu i.- en kesi 075/54
kim salıb i.- er kim tapar meni
129/23
ağlımı i.- ib deli olacam 212/16
tek seni i.- mek bes déyil hele
049/18
çok şey i.- memişdi 140/21
göyler i.- mişdi çeni dumanı
228/03
seni i.- mişem 070/16, 166/23

itiril-: (T.) yitiril-, kaybedil-.
i.- miş ömür çox 242/05

iy: (T.) koku.
baxdı qan i.+ i gelir 088/54

iyi gel-: (T.) kokusu gel-.
yéne qan i.- ir 088/416, 090/152

iyirminci: (T.) yirminci.
i. esirdi 138/49

iyle-: (T.) bir şeyi öğrenmeye çalış-.
i.- me eleme sözümü benim
120/10

iyne: (T.) dikiş dikmeye yarayan, ince,
ucu sivri, bir ucunda iplik geçecek
deliği bulunan çelik araç, iğne.
göresen i.+ nin ulduzu qeder
162/24

iz: (T.) iz, etki; yol.

çen duman çekildi yol i. seçildi
071/07, 145/18
léysan düşe i.+ e yola 189/15
qeriblik bürüyüb cığırı i.+ i
035/02, 065/10, 141/32
qovuşub ayrılan çehlimik i.+ ik
052/16
tökülen şéh ile i.+ imden öpdü
185/09
yoluma i.+ ime min göz ağarıb
145/16, 145/18
arxanca sepilen i.+ imi tapdım
053/05
ruhumda lepirin i.+ in qalacaq
212/11, 220/05
bir hüzur tapasan céyran i.+ inde
224/17, 234/08
i.+ ine min göz baxır 140/27
açılan sap kimi ayaq i.+ ini 159/09
silinmezdir i.+ ler derin 207/06
qanlı i.+ leri vardı 090/132
ayaq i.+ lerim qalacaq 248/21

izine boylan-: (T.) izle-, takip et-.
éle i.- ırsan benim 120/08

izine sal: (T.) ardından gönder-, izini
takip ettir-.
iti i.- dı 119/43

izle-: (T.) takip et-.
meni qebre kimi i.- yeceksen
052/03
xeyalım évedek i.- yer seni 188/07

izmir: şehir adı, İzmir.
i.+ i istanbulu 084/16

J

jandarm: (Fr.) jandarma.
bir vaxt j. idi 090/122
avropanın j.+ ı 087/88

K

kabab éyle-: (Ar.+T.) kebab et-, kebab
yap-.

şiri buynuzunda k.- rdin 253/07

kafa: (Ar.) baş.
bir k.+ da vérim yoxdu 237/04

kağız: (Far.) kağıt.
k. kimi lüleenmiş lepeleri 116/17,
117/36, 259/59
gécelər vuruşub k.+ lar üste 110/36
baxıb bu k.+ lara 119/38

kaha: (T.) mağara dağlarda olan suni
oyuk.
mağara soyuqdur k. soyuqdur
045/27, 259/56

kainat: (Ar.) yaratılmış, var olan
şeylerin tamamı.
bütün k.+ ı tutmaq isteyir 094/02
sonsuz k.+ ta her şey qarışıq
092/14

kal: (T.) olgunlaşmamış, ham.
deymiş nedi k. nedi 090/42
deymişe sığışmır k.+ a sığışmır
124/21

kal-: (T.) kal-, olduğu yeri ve durumu
korumak, sürdür-.
derdi sévinciyle k.- an şehirim
128/03

kalxoz: bk. **kolxoz**.
kolxozu k. oxu 134/101

kam: (Far.) arzu, istek.
k. oylağımdı benim 115/70,
225/37

kaman: (Far.) dört teli olan, çenenin
altına dayayarak çalınan yaylı saz,
keman; yay.
k.+ da sızlayıb néyden baxırsan
219/15
k.+ dan üzülen oxu men oldum
153/13

kamına çek-: (Far.+T.) yut-.

- bu celal çoxunu k.- ir 259/57
- kamsamol:** (Rus.) bk. **komsomol.**
komsomolu k. 134/102
- kapı çırp-:** (T.) kapıları çarp-, kapıyı
kapatıp git-
yoxdur daha k.- an o halım 260/06
- kar:** (Far.) işitme kabiliyetini yitirmiş;
bir şeye kayıtsız kalan kimse; iş,
meşgale; tesir.
hésab k.+ a gelende 134/177
éle bilme koram k.+ am 221/13
yoxsa ki gözler kor qulaqlar k.+ dı
246/07
- karıx-:** (T.) şaşır-, şaşırıp kal-
k.- dı 088/68
- karlı:** (Far.+T.) yararlı, kazançlı.
bir k. yiye gerek 098/58
- karusél:** (İtl.) atlı karınca.
k. 177/01
k.+ dir küremiz de 177/13
gezdikleri k.+ e 177/11, 177/23
- karvan:** (Far.) kervan.
k. 154/01, 154/10, 154/16, 206/04
uçub üreklerden kéçdi k.+ ın
154/03, 154/05
- kasıb:** (Ar.) yoksul, hiçbir şeyi olmayan.
ömür boyu barsız k. bu ağac
028/09, 098/03, 098/30, 246/28
k.+ lar işleyirmiş 080/06, 080/38
- kasıbçılıq:** (Ar.+T.) yoksulluk, fakirlik.
biraz k.+ dı 088/83
- kaş:** (Far.) keşke.
ah k. dilim quruyaydı 152/15,
234/17
- katib:** (Ar.) sekreter.
rayonun k.+ inden 138/55
- kec bax-:** (Far.+T.) eğri / kötü gözle bak-
, kötülük düşün-
sene k.- anlar saralıb solsun 093/02
- kécik-:** (T.) geç kalmak, herhangi bir işi
kararlaştırılan zamandan sonra
yap-, gecik-
harda idin k.- misen dé niye 132/06
- kéç-:** (T.) hareket ederek, yürüyerek
ilerle-; yer değiştir-, geçip git-
yatıbsa asta k. onu oyatma 186/23,
259/38
gün k.- di ay k.- di iller ötüşdü
008/12, 069/28, 076/41, 076/45,
076/46, 088/56, 134/80, 135/02,
135/04, 138/114, 138/115,
138/116, 138/148, 139/34, 139/35,
139/36, 139/37, 154/03, 172/33,
175/02, 175/06, 230/26
oba oba k.- dikce 090/125
bir sükutla k.- diler 134/148
k.- dim gözelliymden 140/65,
140/70, 140/71, 140/72
sessiz gülle kimi k.- din sinemden
121/02, 207/02, 207/04, 207/08,
207/12, 207/16
qelbimi uyudub k.- dise ne qem
154/17
yolumda yanarsan k.- e bilmerem
072/15, 084/07, 084/10, 138/111,
139/41
vaxt k.- ecek éh günlerin birinde
204/05
k.- eceyik hamını 089/86
indi k.- ek metlebe 088/119
düşmenler k.- emmesin 084/19
k.- en il aldığın köynek üzülüb
002/12, 013/02, 140/43
axşamdan k.- ende 090/01, 122/08
her k.- ene acıacı 156/13
barı xatırlayıb olub k.- eni 188/04,
188/16
k.- enler adam déyil 088/294,
134/204
üreyinden k.- enleri 076/70

ay k.- er il k.- er yaşar mehebbet
051/18, 206/04, 208/02, 213/01,
213/03, 213/05, 213/09, 213/13
k.- erek küçelerden 088/40
k.- erem qırmızı işıqda bir gün
072/01, 072/25
yéne qerib qerib baxıb k.- ersen
188/06
k.- ib ömrüm günüm ve'dem
daralıb 002/05, 016/01, 016/03,
016/05, 016/09, 016/13, 016/17,
016/21, 020/06, 105/14, 110/08,
110/11, 122/05, 135/14, 166/23,
208/11, 248/02, 248/05, 248/15,
256/02, 256/03
çoxdan ötüb k.- ibdi 138/89
hansına üztutum hansından k.- im
007/11, 137/72, 137/75, 137/78,
137/81, 137/84, 137/87, 137/91,
137/94
k.- in k.- in eyleşin 088/80
iller k.- ir gün azalıb 063/06,
064/02, 065/01, 065/02, 109/21,
117/17, 129/15, 129/18,
137/63, 141/15, 153/14, 159/19,
166/12, 166/13, 171/08, 172/13,
181/01, 181/02, 181/10, 181/17,
201/08, 230/07, 260/05
o vaxt k.- mek olmayır 140/54
atışlemez gün k.- mez 089/17
yolunda her ne var qırıb k.- misen
166/14, 166/16
hamısından k.- mişdi 138/110
men ki senden ötrü oddan k.-
mişem 010/03, 010/05
k.- se qandı ölümdü 084/08

kéçe: (T.) ıslatılarak dövülmek suretiyle
yün veya kıldan elde edilen kalın
ve kaba materyal.
başı k. papaqlı 089/51

kécid: (T.) geçiş, geçme.
déyin darıxmayın k. dövrüdü
259/37

kéçil-: (T.) geçil-
sévgi serhedleri gizli k.- di 071/06

k.- mez serhedd oldu 138/152,
239/07

kéçilmez ol-: (T.) geçilmez ol-
yaman k.- du 134/242

kéçir-: (T.) bir yerde bir hayat geçir-, bir
müddet kal-
amérikada telebeler acınacaqlı
heyat k.- irlér 170/02

kéçirt-: (T.) geçirt-, geçir-; tak-
öten buludları şişe k.- ir 028/04

kéçmiş: (T.) geçmiş, mazi, geçen.
k.+ in iliyini 087/26
ulu k.+ ine qısılib qalır 094/11

kéçmişinin dalınca bax-: (T.) geçmişin
arkasından bak-, hayıflan-,
pişmanlık duy-
baxır k.- ır 094/08

keder: (Ar.) gam, kaygı, tasa.
eriyer nurunda qem k. buzum
072/13, 177/18
kırmızı k.+ di o şadlıq déyil
026/20, 195/03
orda yér qalmaya k.+ e derde
224/24
başdan ayağa dek k.+ em daha
042/19
yadına düşürdü k.+ i qemi 079/37,
159/19
qemin k.+ in sonu idi 019/18
bu çadralı k.+ ler 088/389

keder-qem: (Ar.) kaygı, tasa, üzüntü.
üreyimde yuva salıb k. 200/45

kederli: (Ar+T.) gamlı, üzüntülü.
oxusalar bir k. 116/19

kéf: (Ar.) ruhî ve sıhhat yönünden
durum, hâl, vaziyet.
éh sen öz k.+ inde hardan bilersen
188/08
k.+ inizi çağ éyleyen 168/20

k.+ ler ehvallar qardaş 139/03

kéf-damaq: (Ar.) hoş vakit keçirme durumu.
sızlaya sızlaya k. nedir 253/24
ölmüşlerim k.+ da 237/15
k.+ dı toy büsatdı qardaşım 011/09

kefen: (Ar.) ölünün sarı olarak gömüldüğü beyaz bez.
senin k.+ in de donun da menem 196/01

kéflen-: (Ar.+T.) keyiflen-, keyfi yerinde ol-, neşelen-.
külek k.- ende tövşüyər mēşe 017/19

keher: (T.) açık kestane renginde at.
malım yox k.+ im yox 128/19

kehriz: (Far.) yer altı su yolu, su kemeri.
axım sular kimi sizin k.+ e 214/23

keklik: (T.) keklik kuşu.
qismet olub k. sara of of of 057/17
k.+ ler gülüşüb sözümden öpdü 185/05

keklik teki sek-: (T.) keklik gibi sekerek yürü-.
k.- ir o 169/12

kelle: (Far.) kafa, baş.
tepel k.+ sinden buynuz çıxarır 259/67

kelme: (Ar.) kelime, söz.
menim k.+ sinden qorx 088/190
azadlıq k.+ sini 081/18
veten k.+ sinin dalına sinib 120/21

kem: (Far.) az.
gözümün könlümün seni k. 034/18, 034/19, 137/05, 170/20, 170/21, 172/26, 222/11
sen de benim kimi taléyi k.+ sen 208/14

kemend: (Far.) eskiden savaşlarda düşmanı yakalamak için uzaktan fırlatılan ve ucu ilmekli uzun ip.
düşmüşəm k.+ e çıxılmaz oda 033/04, 253/19
düşüb éhtiyacın sert k.+ ine 110/35

kemende düş-: (Far.+T) tuzağa düş-.
bu k.- enler 080/44

kemende sal-: (Far.+T.) tuzağa düşür-, hile ile yakala-.
onu k.- dı 098/15

kemendine sal-: (Far.+T.) bk.
kemende sal-.
qanun k.- dı 077/04

kenar: (Far.) bir şeyin etrafını, çevresini teşkil eden kısım veya çizgi, kıyı, sınır.
arxın k.+ ında bir yaşıl çinar 104/02, 151/08

kenar gez-: (Far.+T.) alakayı kes-, yakınlık gösterme-.
menden k.- er héy 067/08

kend: (Soğd.) kent, kasabadan küçük yerleşme yeri.
yadlaşbdı bu k. o k. 029/39, 134/59
k.+ de yéne adamlar 080/28
ağaclar böyümür k.+ deki kimi 117/10
k.+ den şherden uzaq 005/02, 128/04
k.+ i öz gününe salan şherim 128/05
bağışla a k.+ im 117/45
k.+ in efsanesi de 137/13
bu k.+ ler bu şherler 088/388

kendir: (T.) kenevir vs. bitkilerin liflerinden yapılan ip.
haqqın boğazı k.+ de 004/29
o asılan k.+ e 088/454

kendiri kesil-: (T.) urganı kesil-, idam edil-, öldürül-.
k.- ib ümid nazilib 214/19

kenmed: bk. **kemend.**
bir qulac k. idi 048/04

kepek: (T.) un elendikten sonra, elek üstünde kalan kabuk kırıntıları.
özüne bir ovuc k. éyledi 175/05

kepenek: (T.) kelebek, pervane.
destek ellerinde k. kimi 050/09, 069/08

kere: (Ar.) sefer, kez.
yıxılmışam néçe k. 024/07, 070/27, 090/142, 147/07

kerem: (Ar.) merhamet, lütuf, cömertlik.
qar gelir lelesiz k.+ em burda 058/03
tanrının k.+ i çoxdu 076/04
k.+ in ömründe küle dönderdin 195/07

keremi: (Ar.) Keremî, Azərbaycan âşık havalarından birinin adı.
ötende sazımda k. misri 155/08
k.+ nin dédiklerinden 042/01

kerkük: yer adı, Kerkük.
altay tebriz k. derbend 029/40

kerpic: (T.) duvar örmekte kullanılmak için kalıplara dökülüp güneşte kurutulmuş saman ve balçık karışımı ilkel tuğla.
günde bir k. düşdü 174/35

kerpic-kerpic: (T.) kerpiç kerpiç.
ömrün k. sökülən zaman 068/19

kes-: (T.) kesici bir şey vasıtasıyla bütünden bir parça ayır-, böl-.

ilhamım qıy vurub k.- di yolları 154/08, 155/15, 174/11
bir süfrede çörek k.- dik 180/06
qılinc tek qınımı k.- dim 032/08
köksünü k.- ek gerek 119/81
mektubun gəlməyə qar k.- en déyil 047/25
bextin k.- ib baxma dala qabağa 254/17, 259/36
k.- ir şiv budaqları 088/456
évler yıxır başlar k.- ir o zalım 260/07
k.- me téllerini 161/01, 161/02, 161/06, 161/22

kes: (Far.) şahıs, adam, kimse.
onu itiren k.+ i 075/54, 079/09

keserli: (T.) keskin, etkili, inandırıcı.
k. sözümlü aldın 123/14

kesil-: (T.) kesmek fiiline konu ol-;
kesil-.
hörükler k.- di çepere döndü 051/13, 051/17
hele qulaqları k.- memişdi 079/28

kesir: (Ar.) noksan, kusur, eksiklik.
biraz tenqidçidi hamısından k. 124/07

kéşik çek-: (Moğ.+T.) nöbet tut-; durup bekle-.
sükut k.- er çemene çölə 043/10
ruhum k.- ir qaralan yurda 058/08

kéşikçi: (Moğ.+T.) nöbetçi.
k.+ ydi düzlərə 096/17

kéy: (T.) uyuşuk hâlde, hissiz, duygusuz, cansız.
birazca ayıqdı birazca k.+ di 124/10

kéyf: (Ar.) bk. **kéf.**
göyde k.+ im göz üstünde papağım 200/42

kezi b axtar:- (T.) gezip ara-
quşlar k.- ır 096/70

kırmızı: (T.) kırmızı, al.
k. kederdi o şadlıq déyil 026/20

ki: (Far.) ki, ki bağlacı, edatı.
dé k. her şey benimdi 005/08,
010/03, 010/27, 011/22, 015/10,
040/12, 045/12, 050/15,
051/02, 052/12, 052/20, 052/28, 053/03,
053/08, 057/08, 062/08, 062/10,
065/14, 068/02, 068/06, 068/14,
068/30, 070/18, 071/09, 078/15,
081/14, 083/15, 084/25, 086/93,
087/77, 087/80, 088/06, 088/157,
088/193, 088/42, 088/420, 089/65,
090/119, 090/66, 095/34, 096/03,
096/36, 097/02, 101/02, 105/17,
108/20, 109/08, 115/66, 119/02,
119/16, 119/24, 119/51, 119/82,
120/07, 124/17, 125/15, 126/11,
127/31, 134/134, 134/171,
134/253, 134/52, 137/04, 137/15,
138/105, 138/28, 138/54, 138/56,
138/59, 138/68, 140/36, 145/17,
155/12, 157/12, 160/14, 161/21,
165/21, 168/37, 168/41, 176/23,
176/25, 177/02, 180/11, 181/18,
186/19, 191/08, 193/01, 193/04,
193/07, 194/06, 198/01, 198/03,
198/05, 198/09, 198/13, 198/17,
198/21, 199/04, 212/10, 213/12,
216/14, 218/09, 224/10, 233/02,
233/03, 246/07, 246/20, 251/05,
254/18

kiçik: (T.) küçük.
k. barmaq böyükden 086/73,
134/210, 139/26
yérsizem yurdsuzam qulam k.+ em
026/33
buyur çağır öz k.+ in uşağın kimi
109/04
dinleyirdi k.+ ler 140/10
ya eşqim k.+ miş ya qelbi darmış
193/12

kiçil:- (T.) küçül-, daral-; azal-
boyu biraz k.- di 115/17
serheddi k.- dikce 134/212

kilidle:- (T.) kilitle-, kapat-
k.- yib dodağımı 177/06

kilo: (Fr.) kilogram, bin gramlık ağırlık.
çekisi belke de otuz k.+ du 124/27

kim: (T.) kim, soru zamiri.
k. qazandı o şöhreti o şanı 011/23,
011/24, 017/25, 018/06, 022/11,
034/06, 075/08, 075/59, 082/04,
084/13, 084/41, 086/40, 086/41,
086/42, 090/120, 090/30, 090/97,
110/50, 129/23, 132/15, 134/126,
134/189, 134/219, 135/18, 162/03,
162/19, 162/35, 170/08, 176/18,
192/07, 202/20, 204/10, 224/03,
224/07, 224/31, 234/13, 246/23,
248/23
bizi k.+ den qoruyur 084/36,
129/18
ereb k.+ di fars k.+ di 134/191
éhéy k.+ dir orda ocaqqalayan
069/01, 069/35, 069/36, 075/51,
082/10, 104/04, 108/46, 247/23
k.+ e oxşayacaq k.+ e çekecek
002/27, 014/14, 026/08, 041/04,
041/07, 041/11, 041/15, 041/20,
055/20, 134/141, 153/15, 173/05,
173/08, 173/12, 173/16, 173/21
hanı öz tarixim k.+ em neçiyem
026/32, 135/18
bax biz k.+ ik 075/34, 134/171,
134/173
menim bu dünyada k.+ im var ana
042/03, 042/05, 042/09, 042/13,
042/17, 042/21
k.+ in unvanına bir xoş söz désem
015/20, 110/50, 232/08
bes k.+ indi 088/148
k.+ inse ömründe bir il ötüşer
043/07, 088/65
gör neler gör k.+ ler ehlileşdiler
008/15, 088/247, 134/142

gör k.+ lere qismet oldu istisi
167/20
bedbext şair sen k.+ sen 088/281,
088/285

kimese: (T.) kimseye, herhangi birine,
birisi için.
k. gerek ol kölgəsiz olma 125/37,
159/15

kimi: (T.) gibi; bazısı.
gah durulub axır sısqa bulaq k.
009/07, 009/09, 010/24, 010/25,
013/02, 017/24, 022/02, 022/04,
022/05, 022/21, 022/23, 025/08,
028/17, 029/32, 029/33, 031/04,
031/05, 031/09, 035/25, 038/10,
038/22, 043/05, 043/28, 044/06,
045/04, 046/04, 049/03, 049/06,
050/07, 050/09, 050/16, 050/18,
050/20, 052/03, 052/06, 052/08,
052/22, 056/04, 056/24, 060/02,
066/04, 069/08, 069/11, 072/07,
072/09, 073/03, 073/05, 075/09,
075/10, 075/15, 075/16, 075/43,
075/44, 076/79, 076/82, 079/03,
079/05, 079/35, 080/11, 080/13,
080/29, 080/31, 085/10, 085/11,
086/08, 086/10, 086/12, 086/19,
086/53, 087/18, 087/59, 088/168,
088/169, 088/213, 088/220,
088/222, 088/24, 088/255,
088/257, 088/278, 088/280,
088/378, 088/379, 088/419,
088/421, 088/431, 088/433,
088/441, 088/449, 089/19, 090/80,
091/11, 091/13, 093/10, 093/12,
094/14, 094/16, 096/06, 096/32,
098/37, 098/39, 098/57, 102/07,
104/03, 104/11, 104/13,
104/24, 104/26, 108/25, 108/32,
108/44, 108/46, 109/02, 109/04,
109/06, 113/11, 113/20, 115/13,
115/24, 115/55, 116/17, 117/10,
117/36, 117/40, 121/02, 121/04,
121/05, 121/06, 121/08, 124/20,
125/19, 125/21, 128/06, 128/07,
128/08, 134/190, 134/98, 136/05,

138/104, 138/117, 138/67, 138/69,
140/20, 140/32, 140/51, 143/06,
144/13, 146/02, 146/03, 146/09,
146/15, 148/05, 151/07, 151/09,
153/08, 154/12, 158/04, 158/06,
158/07, 159/09, 159/21, 160/05,
160/21, 161/11, 165/04, 166/31,
168/42, 169/03, 169/10, 169/11,
169/21, 169/23, 177/22, 178/09,
178/25, 178/27, 180/14, 180/15,
180/16, 181/08, 181/11, 184/03,
184/05, 184/14, 184/22, 196/06,
198/04, 200/26, 200/28, 201/10,
202/04, 202/08, 204/11, 204/12,
207/09, 207/10, 207/11, 208/14,
209/01, 209/03, 209/05, 209/07,
212/06, 212/07, 212/08, 214/22,
214/23, 215/11, 215/13, 219/03,
219/05, 219/09, 219/10, 219/11,
219/12, 219/13, 219/17, 220/11,
220/14, 220/16, 220/18, 220/19,
224/11, 224/13, 225/16, 225/17,
225/19, 225/28, 225/29, 229/14,
229/19, 234/10, 241/11, 241/13,
243/03, 243/08, 243/10, 244/03,
248/01, 248/03, 251/09, 251/15,
251/17, 251/19, 252/13, 252/15,
252/17, 252/19, 253/03, 256/09,
256/30, 259/56, 259/58, 260/03
yuxular da pul k.+ di olmur hemişe
109/24
tük yastıq k.+ dir başımın altıda
026/16, 143/02, 143/04
sen tekce déyilsen senin k.+ ler
120/29
k.+ mize fikir keder 177/18,
177/19
k.+ nin yeri gén k.+ nin dardı
238/11
k.+ se xiffetin yandırıp yaxır
224/05, 224/33
bombalanmış xaraba şehir k.+ sen
243/01
üreyim qaralan ocaq k.+ ydi
059/02, 134/85
boz sehrada yol gözleyen ağac k.+
ydik 109/17

susuz cadar cadar torpaq k.+ ydin
176/02, 176/04
qürubda saralan güneş k.+ yem
002/04, 038/10, 038/12, 038/22,
038/24, 135/19, 135/21

kimse: (T.) bilinmeyen kişi, şahıs.
bir k. hayana gelmir 038/05,
038/40, 069/10, 087/125, 089/08,
111/03, 111/05, 114/02,
114/04, 116/31, 145/07, 202/10,
224/06, 240/15, 254/09
k.+ den kömek derdi 140/46
kimsesiz k.+ lere 251/14
uzaqsan bir k.+ m qalmayıb düzü
240/09

kimsesiz: (T.) kimsesi olmayan, yalnız.
k. kimselere 251/14

kin: (Far.) içten içe duyulan öç almaya
yönelik düşmanlık hissi.
k. dağarcığı 122/01, 122/24
bu qeder k.+ i 122/20, 169/18
acığımı k.+ ini 081/15
xirddeyecen k.+ le 122/22

kin dağarcığı: (Far. +T.) kinle
(beslenmiş) darağacı.
zeher tuluğusan k. 016/16

kirayeçi: (Ar.+T.) kiracı.
teze k.+ sen 088/287
özüm öz évimde k.+ yem 026/34

kiri-: (T.) sesini kes-, sus-; sakinleş-.
ayıldım ses geldi ay arvad k.
002/08, 134/162, 246/20
içimdeki hayqırtılar k.- mir
260/10
ağlayan üreyin k.- yecek 244/07
üreyinde k.- yer 146/14

kirpik: (T.) göz kapağının kenarındaki
kıllar veya bu kıllardan her biri,
kirpik.
dara téllerini k.+ lerimle 161/14

kişi: (T.) erkek; yiğit; şahıs; mert,
namuslu.
k. iki dilli olmaz 075/40, 075/42,
083/05, 083/06, 089/111, 089/117,
089/55, 089/67, 098/66, 122/04,
134/162, 259/23, 259/38
k.+ den çox qadın var 138/71
ağır k.+ ler kimi 115/55, 138/51
sevgilim dé k.+ m dé 138/27
k.+ sen qarşıdan at atanda da
120/14
dehşet vay halına évin k.+ si
192/08

kitab: (Ar.) ciltli veya ciltsiz olarak bir
araya getirilmiş, basılı veya yazılı
kâğıt yaprakların bütünü, kitap.
başının altında k. defteri 104/07,
162/32
oxuma her k.+ ı 134/176
anadili k.+ ında 080/01
sanki tebietin dağ k.+ ından 151/12
k.+ lar açıldıqca 134/209

kol: (T.) ağaç dalı; kol.
k. bizimdi 088/341, 200/23
bir de k.+ a ilişib 005/29, 124/13
k.+ lar gül çiçek açdı 119/108,
119/59

kolxoz: (Rus.) komünist sistemde zirai
üretim kooperatifi.
k.+ u kalxoz oxu 134/101

kolkos: (T.) birbirine karışmış çeşitli
kaba otlar; faydasız.
k.+ lar da yaşayıb 174/20

kolla-: (T.) kaba otla ört-, (başını)
otların arasına sok- / sakla-.
başını k.- yır kola sığışmır 124/13

koma: (T.) ilkel ev.
orda bir k. tikib 088/203

komisyon: (Lat.) özel bir gayeyi veya
vazifeyi yapmak için herhangi bir
idare veya teşkilatın yanında

- çalışan organ ve bu organın heyeti.
iplayib bağlayın k.+ lara 259/24
- komsomol:** (Rus.) genç komünistler.
k.+ u kamsamol 134/102
- kor:** (T.) gözü görmeyen.
döndüm k. canavara 095/54,
096/02, 096/86, 148/01, 148/02,
246/07
éle bilme k.+ am karam 221/13
k.+ lar évinde bir gün 184/01,
259/71, 259/76
- kora:** (T.) çivi, mih.
bir cüt k. déşiyi 236/01
- korqu:** (T.) korku, kaygı.
bu k.+ yu gödenler 080/74
- korla-:** (T.) harap, berbat et-; alt üst et-.
çok yazıb k.- dılar 119/36
rüzgar döyür vaxt k.- yır 064/07
mıxçalıb k.- yırsan 088/153
- koroğlu:** (T.) kişi adı, Koroğlu.
k. dübéyti 127/01
k.+ nun qocalığında dédiklerinden
003/01, 126/02
- kor ol-:** (T.) kör ol-, görme yetisini
kaybet-.
él çün ağlayıb k.- du 230/14
elek k.- ubdur söyledi nenem
175/10
- korşal-:** (T.) körel-, keskinliğini kaybet-
.
yérişi lengiyib gözü k.- ıb 110/05,
135/15
- kotan:** (T.) toprağı işlemek için
kullanılan büyük pulluk.
qoşub qem k.+ ını 088/443
- köç-:** (T.) yerleşmek amacıyla mahalle,
köy, şehir veya ülke değıştir-, göç-
.
qızlar teze yurda k.- dü élemi
153/06
quşlar budağından hele k.- memiş
017/16
şad xürrem k.- seler de 138/122
k.- üb gédib éllerimiz 003/11,
036/15, 132/14, 153/04, 208/12
k.- übdü göllerin sonası yoxdu
035/03
quşlar k.- ür ağarıbsan sazaqdan
132/07
k.- ürük 020/08
- köç:** (T.) göç, kafilé.
k. dönür axsaq qabaqda 235/28
k.+ üm gétidi o durnanın köçünde
011/10
köçüm gétidi o durnanın k.+ ünde
011/10
- köç éyle-:** (T.) bk. göç-.
ahım qalxıb bulud bulud k.- r
023/02
- köçhaköç:** (T.) sürekli göç etme, göç
mevsimi.
başlayıb quşların k. demi 045/02,
096/26
durna hesreti var k.+ ümde 037/08
- köçkün:** (T.) göçen, göçebe.
qaçqına k.+ e bir çadır yéter
259/30
- köçür-:** (T.) birisinin yaşadığı yeri
değıştir-, bir yerden başka bir yere
getir-.
k.- müşem vereqlere 181/20
- köhlen:** (Ar.) besili at, küheylan.
k.+ ime minemmirem 250/02
- köhne:** (Far.) eskimiş, yıpranış,
bozulmuş.

açdı k. dolabı 088/52, 104/17,
138/126, 155/09, 180/16, 228/07

köhnelik: (Far.+T.) eskilik; gerilik.
bu k.+ i burax 138/47
daha k.+ lerin 087/92

kök: (T.) bitkilerin, toprağın altında
kalan kısmı; soy.
ot k.+ ü üstünde biter déyibler
108/09
senden gén düşmerem a k.+ üm
menim 166/03, 166/35, 166/38
aralandım k.+ ümden 136/06
çoqları k.+ ümü eşib qazıbdı
166/24

kök-kömenc: (T.) mec. nesil, soy.
k.+ e qesd olmaz 134/41

köklen-: (T.) (istekli şekilde) yap-,
(istekli şekilde) bir müzik aletini
çal-.
zile k.- ibdi sanki ağaclar 045/10

köks: (T.) göğüs, yürek.
k.+ ü yanır 076/49, 088/29, 096/59
yéne k.+ üm yandı sinem alışdı
091/02, 105/06, 167/17
k.+ ümde sağalmaz bir yarasan sen
052/02, 052/04, 099/13
nedir k.+ ümdenki béle tengiyir
145/19
seherleri güneş kimi k.+ ümden
çıxıb 066/04
saplandım k.+ üme bir bıçaq kimi
052/22, 154/06
ürek yox dünyadır k.+ ümüzdeki
143/10
k.+ ümüzden bir çıraq 168/07
k.+ ünde veteni daşıyanları 108/10,
232/10
nedir k.+ ündeki yara 018/07,
116/04
giléylendi k.+ ünden 138/134,
220/20
k.+ üne bir sarı yarpaq qonubdu
104/23, 215/04, 241/04

k.+ ünü kesek gerek 119/81

köksü daral-: (T.) nefes alamayacak
duruma gel-.
mene éle geldi k.- ıb 002/17

köksün(ü) ötür-: (T.) düşünceden,
gamdan dolayı derinden nefes al-.
şair k.- üb 088/323

köle: (T.) hür olmayan, kul, bende.
k. idi babalar 080/03, 080/04,
080/05, 080/20, 080/33, 080/42,
080/48, 080/54, 080/60, 080/68,
080/75, 108/27
insan bilse k.+ dir 081/01, 081/09,
081/22

kölelik: (T.) esaret.
k.+ i paltar tek 081/03
duymur k.+ ini 081/13

kölge: (T.) saydam olmayan bir cisim
tarafından ışığın engellenmesiyle
ışıklı yerde oluşan karanlık.
k. düşen yerde démirem hele
017/12, 079/03, 091/15, 092/01,
092/16, 092/18, 092/20, 093/09,
094/13, 095/02, 095/18, 095/21,
095/26, 095/30, 096/01, 096/31,
096/76, 098/12, 098/37, 100/16,
104/21, 118/02, 135/21, 168/42,
196/05
ışığıda kölge var k.+ de ışığı 092/16,
094/07, 094/10, 097/02, 100/04,
100/09, 104/01, 104/05, 105/39
her yan éle k.+ di 095/35
xatiren k.+ dir kölgen xatire
238/15
k.+ ler 091/01, 092/11, 095/01,
102/08, 105/03, 105/18, 134/108,
150/20, 151/08, 156/28
k.+ lerde qalıbdı 105/15, 105/19
yazım k.+ lerin faciesini 091/05,
105/36
oldu gözü k.+ li 098/83, 098/85
meni qınamayın k.+ m üzümde
025/20, 091/04, 102/01, 105/07

doğra budağımı k.+ me deyme
 099/03, 099/22
 arxamda k.+ mi qılınclayıbdır
 091/17
 yanına yörene k.+ n düşmedi
 125/23, 238/15
 gizlinde k.+ ni yéyen 247/08
 k.+ nin kölgəsinə 095/50, 096/82,
 097/01
 er déyilsen k.+ sen 098/63
 ağaclar yıxılar k.+ si itmez 017/26,
 075/56, 085/03, 085/06, 085/09,
 092/03, 092/04, 093/04, 093/07,
 093/11, 094/01, 094/15, 102/02,
 103/03, 103/06, 103/09, 119/110
 çayın k.+ sinde yatma amandı
 015/23, 069/32, 075/46, 076/05,
 093/08, 094/05, 096/82, 098/19,
 101/03, 101/04, 101/05, 101/06,
 101/07, 101/08, 101/10, 105/13,
 105/30, 105/32, 119/58
 çoxdu k.+ sinden qorxan adamlar
 092/07, 178/20
 vardır k.+ sine boyun eyenlər
 091/14, 095/50, 168/36
 ala k.+ sini üstünə salıb 104/14,
 134/220
 her yan éle k.+ ydi 095/47
 kölgədə yaşayıb k.+ ye dönür
 094/10, 098/13, 105/40
 canımı almısan quru k.+ yem
 058/07, 100/20, 233/07
 k.+ yikse 168/45

kölgeli: (T.) gölgə düşüren, gölgesi olan;
 kederli, gəmlı.
 adını dêmirem qara k. 028/16

kölgesinde dolan-: (T.) gölgesinde
 dolaş, gölgesinde yaşa-
 k.- aq 139/05

kölgesiz: (T.) gölgesi olmayan, gölgə
 etməyen.
 adam var k. gelib dünyaya 092/19,
 125/37

kömek: (T.) yardım.

k. qayğı donunda 105/21, 105/23,
 140/46, 251/23
 k.+ e çağırarsan 138/33

kömür: (T.) kömür; kara.
 k. bextim k. gözüm baxar héy
 023/17, 242/06

könlüne düş-: (T.) gönlü iste-, arzula-
 süzülüb gözümədən k.- dün 049/07

könlüne qazıl-: (T.) gönlünə qazıl-
 k.- dın pozulması yox 208/06

könlünü al-: (T.) hoş, tatlı sözlərlə
 sakitləşdir-
 küsübse k.- aram 199/18
 öpüb oxşayasan k.- asan 224/12

könül: (T.) gönül, kalp, yürek; arzu,
 istək.
 k. çoxdu can rahatdı qardaşım
 011/13, 043/03, 043/26, 053/08,
 058/04, 062/01, 127/03, 127/05,
 127/09, 127/13, 127/17, 127/21,
 127/25, 127/29, 127/33, 159/16,
 228/17, 230/02, 230/04, 230/08,
 230/12, 230/16, 230/20, 230/24,
 230/28, 258/13
 k.+ ler şad olacaq 087/134, 127/07
 odlu k.+ lerin sehrələrində 154/04
 ağlama k.+ üm ağlama 062/03,
 062/05, 062/09, 062/13, 062/17,
 204/14, 235/32
 k.+ ümdə bayramdı bu ne büsatdı
 059/14, 194/03, 194/20, 198/03
 k.+ ümdən gözümədən
 yaralanmışam 145/10
 xaraba k.+ ümdü abadlıq déyil
 026/22
 deyme k.+ üme 010/01, 010/02,
 022/51, 159/10, 194/14
 xeyalın k.+ ümü yandırıp yaxıb
 056/18, 057/12, 186/08, 191/12,
 223/03, 228/22
 gözümün k.+ ümün seni kem
 034/18, 042/15, 067/03, 123/09,
 170/20, 222/11

- k.+ ümünse éhtiyacı 030/12
yoxsa k.+ ün eşqe düşüb delisen
132/05, 213/11
k.+ ünde gözünde senin varammı
162/25
çoxunun k.+ üne yaman deyirsən
176/22, 208/12
k.+ ünü inleden şé'rim sözüm yox
055/18, 216/05
gözünün k.+ ünün menı kem
034/19, 170/21
atın k.+ ünüzde eger varamsa
187/10
- könül bağla-:** (T.) âşık ol-, sev-.
o sene k.- maz 062/14
- könülsüz:** (T.) istemeden, hevessiz.
k. balı da yéye bilmerem 162/05,
162/33, 162/37
- köpek:** (T.) bir tür hayvan, köpek.
arxalı k.+ ler basın qurdları
259/01, 259/02, 259/07, 259/107,
259/116, 259/18, 259/27, 259/40,
259/50, 259/82, 259/99
- köpöğlu:** (T.) köpek oğlu.
k. qoy év alsın 138/13
- köpüklen-:** (T.) köpük meydana gel-.
yazda k.- di héy çiçek çiçek 142/03
- körpe:** (T.) taze; yeni olmuş; çok genç.
k. gicitkanlar 005/23, 049/14,
087/59, 229/16
onun ne vécine solsun k.+ ler
192/29
k.+ lerimiz aydan 089/33
yox yox burda k.+ lerin 177/16
k.+ m yatağına sığışmır daha
002/18
bir elim k.+ min eyninde 006/18
öldür k.+ sine dek 086/36
beşikde k.+ sinin 087/34
- körpü:** (T.) iki şey arasında bağ veya
ilişkiyi sağlayan şey, köprü.
- ruhum qarşında k.+ ydü 207/01
- kösöv:** (T.) bir kısmı yanıp kararmış
veya yanıp sönmekte olan odun
parçası.
bir ocaqda tüstülenen k.+ em
200/47
- kötek:** (T.) ağaç, sopa vs. ile vurulan
darbe.
balalar bilmirdi k. sirrini 079/23
- kötüce:** (T.) kötü olanlar, kötülük
yapanlar, işe yaramazlar.
meşedi ibadın k.+ leri 259/64
- kötük:** (T.) temel, kök, asıl olan.
bu derd k.+ ünde mö'cüze qalıb
225/06, 225/13
- kötüy:** (T.) artık, izmarit.
papiros k.+ üm 034/22, 170/24
- kötükce:** (T.) torunun çocuğu.
qızına göyüne k.+ sine 259/96
- kövrek:** (T.) gevrek, çabuk ufalanan;
zayıf; çabuk etkilenen.
yamanca k. idi 048/06, 048/17,
105/09
k.+ ler öldürdü meni 183/03
- kövrel-:** (T.) çabuk ufalan-, gevrek hâle
gel-.
k.- dim o günler yadıma düşdü
185/11
k.- ib özümnden çıxmıyacağam
218/13
éle k.- mişem éle dolmuşam
135/06
- kövşen:** (T.) tahılı biçilmiş tarla.
süfre açıb k. üste 172/31
- köynek:** (T.) gömlek; elbise.
kéçen il aldığın k. üzülüb 002/12,
002/26, 057/07, 191/07
lap cırılsın k.+ in 005/30

köz: (T.) ateş yandıktan sonra kalan
alevsiz kor; kızgın, hararetili.
alov kimi k. kimi 113/11, 256/05
k.+ ü yox 088/346, 251/29
qovruluram öz k.+ üme oduma
132/25
ocağımı tapdım k.+ ümü tapdım
053/13
k.+ ümüz qırmızıdı 088/115

kulak: (T.) Sovyetler Birliğı yönetimi
tarafından 1937 yılında halk
düşmanı olarak suçlanıp sürgüne
gönderilenlere veya öldürülenlere
verilen ad.
k.+ a canı yanır 087/45

kurşun: (T.) kurşun.
her terif k. tek sinemden keçer
213/03

küçe: (T.) cadde, geniş ve uzun şehir
yolu.
bu k. o küçeyle 086/27
bir k.+ de bir sekide 156/05
k.+ ler titreyirdi 086/22
kéçerek k.+ lerden 088/40
géce k.+ nizde donub xeyalım
186/02, 186/16, 186/18, 186/20
seher k.+ nizden süpürüb atma
186/21
bu küçe o k.+ yle 086/27

küçük: (T.) köpek yavrusu, enik.
néce de xoşbextdi bu k. allah
079/42, 139/28
qolları üstünde bir cüt k.+ ü 079/21
sanırdı k.+ ün o biri idi 079/34

kükre-: (T.) çok kız-, öfkelen-.
k.- yen sulara batıb gédirem
240/02
gah k.- yib mecrasını aşır bu çay
009/06

kül: (T.) bazı maddelerin yanmasından
sonra geriye kalan gri siyah renkli
toz, tortu.
k. soyusa gécdir ha yan 013/07,
088/114, 230/13
axı yol gelmişik oddan k.+ e dek
052/27, 195/07, 228/24
içimde yangınlar saçımda k.+ ler
073/09
k.+ ü ayaqlayır saymayır odu
124/26, 212/14
külün k.+ ümdedi odun odumda
107/17
yanıb tükenmişem qalan k.+ ümdü
026/23
saxla xatire tek k.+ ümü barı
068/13, 160/13, 160/16
men k.+ ün altında 026/24, 107/17
közü k.+ ünden uca 251/29
bir tonqalın k.+ üyük 088/259

küle dön-: (T.) yanıp bit-; çok eziyet
çek-.
ömrüm yanıb k.- dü 235/04

külek: (T.) rüzgar.
k. kéflenende tövşüyər méşe
017/19, 168/10, 246/04
uçmaq isteyirem üzü k.+ e 145/20,
230/23
bir xeber getirdi şimal k.+ i 045/15,
108/39
k.+ in elindeki alov kimi 243/08
k.+ ler daradı zalım 061/05,
145/12, 174/08
payız k.+ leri soldura bilmez
017/03
şimal k.+ lerinden 115/26, 115/29
sonra k.+ lerine 128/12
deli k.+ lerle dolanan oğlan 079/31

kül ol-: (T.) tamamen yan-; mahvol-.
ürek alışdı k.- du 199/02
k.- maq var ölüm var 137/86

küme: (T.) ev.
talé mene k. yaptı 171/17

künc: (Far.) köşe, bucak.
abırlar k.+ e qısıllı 210/08

künde: (T.) sonradan yayılmak üzere
yuvarlak hâle getirilmiş hamur
parçası.
k. qıqcırır tabaqda 235/27

kür: Kür, ırmak adı.
aralı qalmışam arazdan k.+ den
121/11

küre: (Ar.) yer küresi, dünya.
karuséldir k.+ miz de 177/13
k.+ mizi minib çapır 177/36
baxdım k.+ mizin bu heyatına
141/04

kürek: (T.) sırta olan yassı kemiklerden
her biri.
axsın k.+ inden şelale kimi 161/11

kürsü: (Ar.) koltuk, sandalye; konuşma
yapmak için çıkılan yüksek yer.
k.+ de yarış gédır 089/27
ehmed éndi k.+ den 089/106
natiqler k.+ lerde 086/59
burdan sonra k.+ ye 089/110,
089/68

kürü-: (T.) küre-, kürekle temizle-;
uzaklaştır-.
k.- yüb atacağıq 086/76

küs-: (T.) herhangi bir sebepten dolayı
birbirinden incin-, gücen-; morali
bozul-.
alışdım heyatdan qelbim k.- dümü
155/14
k.- dünüz 069/24
uzun ayrılıqdan yar k.- en déyil
047/23, 140/33
k.- ende gét qılıqla 138/99
sévmışdım k.- müşdüm özüm
özümden 059/12
onsuz da üreyim k.- üb usanıb
056/06, 063/07, 189/16
hamıdan k.- übdü 079/12

k.- übse könlün alaram 199/18
qız olanda k.- ürük 138/95

küsen-: (T.) küser gibi ol-,
memnuniyetsizliğini bildir-.
size k.- irem qartallar ne qem
144/06

küseyen: (T.) çabuk küsen, her şeye
gücenen.
k. olubsan sen uşaq kimi 050/18

küsgün: (T.) küsmüş, gücenmiş.
özü k. etri ne 100/05

küsülü qal-: (T.) küskün kal-.
geciken baharla k.- ar 017/11

kütle: (Ar.) toplum, halk.
k. bir deli atdır 087/82

küy: (T.) gürültü, bağırıtı.
véçine déyildi şeherin k.+ ü
079/19

L

lal: (Far.) dili tutulmuş, konuşamaz
duruma gelmiş.
l. suların qaymağını 021/11,
111/04, 115/13

lale: (Far.) lale çiçeği.
ay ve'desiz solan l. 018/03,
018/05, 018/09, 018/13, 021/13,
169/10, 214/22
gözümde l.+ ler bayrağa dönüb
145/23
l.+ nin bağrında xal bu sévgini
195/08
menden uzaqlarda yanan l.+ sen
073/13
eteyinde l.+ si 115/35, 213/10

lal-kar: (Far.) dilsiz ve sağır.
bu l. qayaları 111/06, 114/05

lal ol-: (Far.+T.) konuşma yeteneğini kaybet-.
denizde l.- acaq 111/10, 114/09
ne vaxtdır l.- an dağ şelalesi 151/04
l.- du dere de hayqıran sular 142/12
bu payız yanında dilim l.- ub 045/25

lamekân: (Ar.) mekânsız.
mekanı l. idi 232/03

lampa: (Rum.) aydınlatma için kullanılan lamba.
l.+ ların sarı ışığı 019/06
sübhedek l.+ n yanır 088/159

lap: (T.) kelimelerin önüne gelerek onların anlamlarını güçlendirir.
ister l. allahı çağır 004/12, 005/30, 087/47, 088/187, 088/90, 089/93, 100/11, 245/07

layıq: (Ar.) layık, münasip.
ona l. şérım yoxdu 237/08

layka: (Rus.) ince ve yumuşak deri; deriden dikilmiş ceket, mont, palto vd.
eyninde l.+ sı var 080/26
l.+ ya bürünübü 098/62

layla: (T.) küçük çocukları uyutmak için söylenen ninni.
l. tek hopmuşdun iliye qana 125/06
qırıb ruhumdakı buz l.+ rını 022/50
bülbülün nalesi l.+ ya dönüb 025/32, 134/151

layla-: (T) ninni söyle-, ninni söyleyerek uyut-.
deryaz alıb çemen boyu l.- yam 036/07

layla çal-: (T.) bk. **layla-**.

mene l.- ıb deli külekler 145/12

laylalı: (T.) ninni söyleyen.
l. dilim vardı 095/10, 095/46

lazım: (Ar.) mutlak gerekli olan, gerekli.
anam men kime l.+ am 041/04, 041/07, 041/11, 041/15, 041/20, 173/05, 173/08, 173/12, 173/16, 173/21

leçek-leçek: (T.) taç yaprakları hâlinde.
zerre zerre l. 257/10

lehçe: (Ar.) bir dilin tarihsel, bölgesel ve siyasal sebeplerden dolayı ses, yapı ve söz dizimi özellikleriyle ayrılan kolu, diyalekt.
l.+ ler bölünüb diller bölünüb 141/09

leke: (Far.) leke, iz.
köksümde bir l. bir qarasan sen 052/04

lele: (Far.) lala, eğitmen; beyefendi.
qelbime yamanca yatmışdın l. 125/03, 125/05, 125/31, 125/33, 126/09, 132/14, 167/07, 167/11, 167/15, 167/19, 167/23, 167/27, 235/02, 254/08
qar gelir l.+ siz keremem burda 058/03

lelek: (T.) kuşların kanatlarının veya kuyruklarının ucunda bulunan uzun tüyler, telek; süs için başlıklara takılan tüy.
l. deymir yanağına 189/07

lenger-lenger: (Far.) halka halka.
l. dillener 251/12

lengi-: (T.) gecik-; geride kal-, ulaşama-.
dédiqodu l.- di 138/120

bilesen géciksen bir az l.- sen
224/04, 224/32
yéřişi l.- yib gözü korşalıb 110/05

lepe: (T.) dalga.
l.+ leri şumladılar düzlediler
116/13, 116/17
lüle lüle l.+ lerin 116/29

lepir: (T.) toprak, kar vs. üstünde insan
ve hayvan ayağının bıraktığı iz.
ruhumda l.+ in izin qalacaq
212/11
qelbimdedir l.+ lerin 207/05

lés: (Far.) hayvan ölüsü; aşağılama
amaçlı insan ölüsü için de
kullanılır.
baş bir yana l. bir yana 172/14

leyli: (Ar.) özel ad, Leyla.
mecnuna l.+ ye şöhrət gönderdin
195/05

léysan: (Ar.) nisan, iri taneli nisan
yağmuru.
l. düşe ize yola 189/15, 207/11,
225/44, 225/47
gün doğdu başladı bahar l.+ ı
228/04, 228/08

lezzet: (Ar.) hoşluk, tatlılık; güzellik.
uzanıb l.+ le yatırdı bir it 079/20,
104/06

lezzet al-: (Ar.+T.) hoşlan-.
l.- ırsanmi 122/15

lilli-lilli: (T.) bulanık bulanık.
sanki l. axıb sabaha 022/28

loxma: (T.) bir seferde ağıza konan
yemek, ekmek parçası, lokma.
dişlerem çiy l.+ nı 137/79

london: özel ad, Londra.
dubaydan başvırub l.+ dan çıxır
259/61

lopa-lopa: (T.) parça parça.
l. ağ qarı 209/02

lövhe: (Ar.) levha, yazı tahtası.
l. 079/01, 138/02, 139/01, 140/01
bahar l.+ leri 151/01

lüle: (Far.) ateşli silahlarda namlu.
qelemim l. tek tuşlandı göye
154/07

lülelen-: (Far.+T.) boru şekline getiril-.
kağız kimi l.- miş lepeleri 116/17

lüle-lüle: (Far.+Far.) boruya benzer,
boru gibi.
l. lepelerin 116/29

lüt: (Far.) çıplak, elbisesi olmayan.
bir l. olduğun yerde 098/51

lüt-üryan: (Far.+Ar.) çırilçıplak.
l.+ am sen gülüm sen yarpağım
200/41
göy ile éleşen l.+ lara 259/21

M

madyan: (Far.) dişi at.
bir deli m.+ dı vezife imkan 125/30
m.+ lardan qorun qardaş 247/09

mağallaq: (T.) başının üstünde dönme,
amuda kalkma.
m. aş eşelen 005/15

mağar: (Ar.) düğün, yas vs. büyük
meclisler için kurulan büyük
çadır.
dünya başdanbaşa toydu m.+ dı
145/22

mağara: (Ar.) bir yamaca veya kaya
içine doğru uzanan, barınak olarak
kullanılabilen yer kovuğu, in.
m. soyuqdur kaha soyuqdur
045/27

mağmınlaş-: (T.) yoksullaş-.
indi m.- 1b quyruq bulayan 253/04

mahal: (Ar.) büyük yer, bölge; vilayet.
bu néce yıǵnaqdı néce m.+ dı
228/14

mahnı: (T.) naǵme, türkü, şarkı.
bir gözəl m. da var 138/80

mal: (Ar.) kıymetli, değerli şey; servet;
mal mülk.
m.+ a dövləte qarşı 087/123
m.+ ım yox keherim yox 128/19
m.+ ımız dövlətimiz 089/127
soyun qaçqınların m.+ ını soyun
259/28

malalə-: (Far.+T.) duvara sıva yap-;
üstünü ört-.
palçıqla m.- yır 088/458

malçışka: (Rus.) oğlum, yavrucuğum,
çocuğum anlamlarında kullanılan,
sevgi ve sempati bildiren söz.
dayan m. dayan 088/142, 088/172

mal-dövlet: (Ar.) mal mülk, zenginlik,
servet.
veteni m. sayanlar ne çox 108/31

manat: (Rus.) Rus para birimi.
sabah bir m. çörək pulum yox
246/32

manqurt: (T.) ulusal kimlikten
uzaklaşan, içinde bulunduğu
topluma yabancılaşan.
indi m. éleyen 090/109
m. papağıdı bu sülh başımda
026/26, 029/02, 029/43
duyğusuz m.+ lara 251/16
yıǵın başınıza bu m.+ ları 259/03,
259/09, 259/115, 259/17, 259/26,
259/39, 259/81

maraq: (Ar.) bir şeyi anlamak veya
öǵrenmek için duyulan istek.
ona m.+ ın varmı 139/11

maral: (Moğ.) ceylan, geyik.
barı m.+ ıma tekeme deyme
099/17
m.+ lar zağ zağ esir 119/61

marı: (Far.) yılan.
zeherin eqrebdən m.+ dan kéçib
016/17

markés: Nobel Edebiyat Ödülü sahibi
Kolombiyalı yazar Gabriel Garcia
Márquez.
m.+ den danışır şopéndən çalır
124/16

masa: (Rum.) masa.
bir m.+ nın başında 087/06
m.+ ya döyeclenir 087/17

maskalan-: (Fr.+T.) maske takıl-;
kendini olduǵu gibi deǵıl başka
şekilde göster-.
béle m.- ma 120/02, 120/03,
120/31

maskası cırıl-: (Fr.+T.) gizli niyeti
açıǵa çık-.
m.- anda 090/143

maşın: (Lat.) makine, araba.
gözünde göy m. göy çiçek kimi
050/07
m.+ ım var pulum var 137/82

mavi: (Ar.) mavi renk.
menim üçün m. göysen 060/14,
060/15, 061/02, 062/06, 130/04,
225/18

mavi-mavi: (Ar.) mavi mavi.
m. 060/01, 060/03, 060/05,
060/09, 060/13, 060/17

maya: (Far.) yaradılış, öz, nitelik.

güneş m.+ m bulud suyum
029/10, 248/09

mayak: (Rus.) gemilere yol göstermek
için sinyal ışığı olan yüksek kule,
deniz feneri; yol gösteren.
yolumuza baxan aymı m.+ mı
001/03
m.+ ların kölgesi 085/06, 103/06

meclis: (Ar.) bir yerde toplanan
insanlar; toplantının yapıldığı yer.
m. gördüm hoşluq gördüm
171/11, 259/25

mecnun: (Ar.) özel ad, Mecnun.
m.+ a leyliye şöhet gönderdin
195/05

mecra: (Ar.) suyun aktığı yatak.
gah kükreyib m.+ sını aşır bu çay
009/06

meğlub: (Ar.) yenilmiş.
men m. basılmış ölkeyem daha
233/09

meğrur: (Ar.) gururlu.
m. palıdım cökeme deyme
099/05

meğrur-meğrur: (Ar.) mağrurca,
gururla.
m. dolandı 119/20

mehebbet: (Ar.) aşk, sevgi.
orda oğul uşaq burda m. 007/24,
015/07, 051/18, 055/22, 056/12,
056/19, 162/01, 162/33,
190/06, 225/11
güneş m.+ den alışıb yanır 149/03
heyat m.+ di 059/01, 059/17
m.+ i sarıdan 140/18
éşqim m.+ im yatır div kimi
056/04, 056/24, 130/06, 130/08
m.+ in ne yaxşısı ne pisi 167/22
qelbimde uyuyan m.+ ini 052/24,
162/14

mehelle-mehelle: (Ar.) mahalle
mahalle.
m. ocaq ocaqdır 044/07

mehemmed: (Ar.) kişi adı,
Muhammed.
qalxdı m. kişi 089/111, 089/59
eyilib m.+ e 089/61

méhr: (Far.) sevgi, aşk.
qayğısı bir m. bir qarın idi 079/24
gecikmiş qayğıdır m.+ in qılığın
055/07, 079/32

mehrem: (Ar.) çok yakın sayılan, yakın
dost kabul edilen; sırdaş.
bize m. qem olub 134/128

méhriban: (Far.) samimi, muhabbetli,
merhametli.
sözsüz sakit m. 098/41, 162/06

mehsul: (Ar.) ürün.
m. bol 006/07, 087/118, 089/46,
089/77

mehsul al-: (Ar.+T.) ürün elde et-.
üç defe m.- ır 089/40

mehvét-: (Ar.+T.) yok et-; telef et-.
sessizce m.- din meni bélece
121/13

mehvéyle-: (Ar.+T.) bk. mehvét-.
özün öz elinle m.- din sen 052/25

mekan: (Ar.) mekân, yer.
m.+ ı lamekan idi 232/03
bu yurdun m.+ ın ölken xatire
238/16

mekr: (Ar.) hile, tuzak, aldatma.
m.+ di şerdi bala 090/115

mekteb: (Ar.) okul.
beli m. yaşında 134/216, 134/81

mektub: (Ar.) mektup, nâme.
atama m. 033/01, 125/01, 157/01,
167/01, 168/32, 170/01, 176/01,
233/01
baharı m.+ a qoy yolla mene
047/24
taléyin yazdığı bir m.+ am men
068/09, 068/10, 160/09, 160/10
yazılmamış m.+ lar silsilesinden
129/01, 179/01
hesret m.+ udu oxuyan ağlar
035/09
m.+ un gelmese qar kesen déyil
047/25

melal: (Ar.) iç sıkıntısı; usanma, bıkma.
alışıb hesretim artıb m.+ ım
186/05
ömür kéçir artır derdim m.+ ım
260/05
hesretine m.+ ına qurban olum
201/03

mele-: (T.) bağır-, ses çıkar- (kuzu,
koyun, keçi vs.); inle-, ağla-.
bir anasız sévda m.- r içimde
204/07
éle héy otlayır héy m.- yirler
151/11

melek: (Ar.) Tanrı ile insan arasında
aracılık yaptığına ve nurdan
olduğuna inanılan manevi varlık,
ferište, melek.
sen m. donunda qara yalansan
010/16, 235/20, 252/22
m.+ i yoran dünyadı 250/08

melhem: (Ar.) merhem, ilaç, şifa.
m. birce döz oldu 138/05

melhem ol-: (Ar.+T.) teselli et-.
m.- ammazsan könül yarama
058/04, 061/10
sen m.- muşdun derdi serime
215/03, 241/03

melul: (Ar.) gamlı, kederli; usanmış.

ne benim yoluma m. boylanan
239/02, 240/05

memleket: (Ar.) bir halkın yaşadığı yer,
ülke.
m.+ i réy satıram 088/398

memmed araz: kişi adı, Memmed
Araz.
m.+ a mektub 167/01

men: (T.) ben birinci tekil kişi zamiri.
dolaşıq yolları m. néce séçim
007/09, 008/25, 010/03, 014/06,
018/10, 022/42, 022/44, 026/06,
026/12, 026/18, 026/24, 026/30,
026/36, 026/42, 029/01, 029/09,
029/12, 029/17, 029/22, 029/26,
029/30, 029/34, 029/38, 029/42,
029/52, 036/14, 038/33, 040/10,
041/04, 041/07, 041/11, 041/15,
041/20, 042/07, 050/04, 051/16,
051/20, 052/08, 053/11, 053/17,
055/01, 055/06, 055/11, 055/16,
055/23, 058/06, 058/16, 060/06,
060/08, 060/15, 063/01, 063/02,
065/03, 065/09, 065/17, 068/09,
069/08, 070/01, 070/09, 070/19,
070/29, 071/04, 075/20, 076/39,
082/18, 087/41, 088/166, 088/275,
088/390, 088/91, 089/130,
090/162, 090/21, 090/56, 093/01,
093/03, 096/07, 096/12, 098/02,
105/02, 106/03, 106/05, 107/12,
108/20, 121/03, 123/04, 129/05,
129/07, 129/30, 129/32, 130/04,
132/24, 134/02, 134/138, 135/05,
135/11, 135/13, 135/30, 136/18,
137/88, 138/37, 138/83, 138/84,
140/60, 141/03, 144/08, 144/10,
145/31, 152/07, 152/16, 153/13,
155/07, 155/12, 157/10, 160/09,
162/01, 162/26, 165/02, 165/10,
165/15, 165/16, 165/17, 166/02,
166/04, 166/23, 166/25, 166/31,
166/33, 166/34, 166/36, 167/10,
173/05, 173/08, 173/12, 173/16,
173/21, 176/25, 178/01, 179/05,

179/17, 185/17, 187/06, 189/08,
192/05, 193/11, 200/03, 200/05,
200/07, 200/10, 200/15, 200/20,
200/29, 200/34, 200/36, 200/39,
200/43, 200/48, 202/14, 204/12,
208/05, 208/09, 208/13, 208/17,
209/11, 212/07, 212/14, 214/02,
216/06, 216/08, 216/10, 216/15,
216/17, 219/10, 220/20, 221/01,
222/06, 229/22, 230/25, 230/27,
233/07, 233/09, 234/12, 237/13,
239/05, 239/10, 243/05, 246/21,
248/06, 248/16, 250/03, 251/03,
252/04, 252/19, 254/05, 254/13,
254/21, 255/01, 255/12, 255/16,
256/19, 257/04
daha m.+ de dözümmü var 041/19,
173/20
m.+ den uzaqdasan 047/01,
047/02, 047/04, 047/26, 047/28,
049/05, 053/04, 067/08,
073/06, 073/13, 123/12, 134/11,
139/26, 190/12, 200/07, 200/21,
206/06, 213/08, 216/13, 233/08,
245/03
m.+ e éle geldi köksüm daralıb
002/17, 008/01, 008/06, 008/11,
008/16, 008/21, 008/26, 022/25,
024/02, 032/01, 032/02, 032/03,
032/05, 032/09, 032/13, 040/04,
047/24, 051/20, 052/21, 056/01,
056/14, 060/03, 061/10, 070/26,
075/39, 088/329, 091/07, 101/09,
134/14, 134/20, 134/27, 137/15,
139/24, 139/25, 145/12, 147/01,
147/02, 154/16, 154/18, 155/05,
155/09, 157/04, 159/05, 159/20,
165/08, 171/17, 187/05, 194/04,
199/03, 199/05, 199/09, 199/13,
199/17, 199/21, 200/06, 200/46,
222/12, 232/01, 245/12, 256/18
m.+ em 029/08, 029/11, 029/16,
029/21, 029/25, 087/39, 090/112,
196/01, 196/02, 196/03
fikirlər xeyallar apardı m.+ i
002/22, 002/23, 024/10, 025/20,
026/02, 026/38, 032/12, 034/05,
034/19, 035/29, 038/30, 042/06,

042/07, 042/08, 046/10, 052/03,
052/09, 053/14, 056/11, 056/13,
056/16, 057/04, 058/02, 059/15,
060/16, 068/01, 068/21, 068/25,
068/29, 068/34, 071/10, 075/21,
075/22, 080/32, 096/73, 096/76,
100/06, 100/07, 100/09, 108/05,
108/55, 109/19, 109/30, 117/09,
117/46, 121/07, 121/13, 123/24,
125/12, 128/01, 128/09, 128/13,
128/17, 128/21, 129/21, 129/23,
133/13, 134/259, 137/96, 137/98,
140/30, 144/12, 145/04, 147/10,
164/02, 164/04, 164/06, 164/10,
165/04, 170/07, 170/21, 180/01,
180/02, 183/03, 183/05, 183/09,
183/13, 183/17, 187/08, 187/12,
191/04, 192/04, 193/04, 193/07,
194/13, 196/04, 196/08, 196/12,
196/16, 200/03, 200/05, 200/10,
200/15, 200/20, 200/29, 200/34,
200/39, 200/43, 200/48, 202/20,
207/02, 207/04, 210/11, 214/02,
214/10, 216/09, 218/06, 218/07,
219/11, 221/06, 222/01, 222/02,
222/13, 222/14, 222/15, 223/09,
230/21, 232/15, 234/22, 240/01,
240/06, 240/08, 240/15, 240/18,
240/19, 252/02, 255/13, 255/15,
256/12, 256/23, 256/25, 256/30,
260/01
m.+ im tek çoxunu avara qoydun
010/09, 010/14, 011/07, 026/04,
026/28, 026/40, 032/04, 033/02,
035/05, 038/14, 040/17, 042/03,
042/05, 042/09, 042/21, 060/14,
068/16, 069/21, 071/05, 071/12,
071/13, 088/14, 088/145, 088/163,
088/190, 088/264, 098/57, 099/21,
100/21, 107/03, 109/06, 115/01,
115/69, 115/70, 115/71, 115/72,
120/08, 120/10, 120/28, 123/02,
123/41, 130/06, 130/08, 131/04,
134/210, 134/257, 134/258,
135/33, 139/23, 144/05, 145/01,
145/11, 145/21, 145/24, 145/32,
157/17, 158/08, 160/16, 161/16,
161/20, 162/04, 162/06, 162/15,

162/29, 162/36, 166/03, 166/05,
166/35, 166/37, 166/38, 176/17,
176/20, 181/11, 183/01, 187/04,
188/05, 188/17, 190/22, 190/23,
195/12, 197/02, 200/35, 202/04,
202/07, 202/08, 202/12, 208/14,
214/28, 216/03, 216/12, 216/16,
225/19, 233/06, 233/08, 239/02,
239/03, 239/04, 240/21, 250/13,
250/14, 250/15, 258/05, 258/06,
258/07

yay payız qış m.+ imçün 134/226
dé ki her şey m.+ imdi 005/08,
088/139, 088/141, 137/93
bu tayda m.+ imle yola gétmirsən
015/17, 045/24, 091/04, 166/20,
222/08, 256/01, 256/06, 256/11,
256/16, 256/21, 256/26, 256/31,
256/37

m.+ imse üreyimde 134/230,
176/15

m.+ le déyib gülemmezsen 061/11,
061/12, 095/20

m.+ se arzuların elinden tutdum
069/30

m.+ siz yaman olar dağların halı
099/04, 162/17, 186/06

mengene: (Rum.) nesneleri sıkıştırıp
tutmaya yarayan alet; pres.
gören ne déyerler m.+ sinde
225/04

menzere: (Ar.) bakışı, dikkati çeken her
şey, manzara; durum.
doymuşam doymuşam bu m.+ den
008/22
bu zerrin m.+ ler 088/387

menzil: (Ar.) bir kimsenin yaşadığı yer,
ev; mesken.
aparaq onları bir m.+ e dek
052/29, 138/121

mér: (Fr.) yönetici, vali.
m.+ i ağası idi 086/30

merd: (Far.) erkek; sözüne sadık.

m. batdı namerd üzdedi 230/19
gözeller m.+ den yan kéçir 230/06
sévmişem m.+ i doğrunu 029/24
m.+ in quru adı qalar 126/13
m.+ ler döyüşde can vérdi 230/09,
230/13, 230/17
basın comerdleri tutun m.+ leri
259/05

mesel: (Ar.) atasözü.
bir él m.+ i 090/169

mesken: (Ar.) insanın yaşadığı yer, ev.
yurdumdu m.+ imdi 005/10

mest: (Far.) sarhoş.
m.+ em 034/10, 170/12

méşe: (Far.) orman.
bir palıd yıxılsa hayqırar m.
017/08, 017/19, 017/21, 017/27,
017/29, 044/01, 119/03, 119/109
qulaq as bu m.+ de 005/35,
119/100, 119/50, 119/86
m.+ ler virane şehir di allah
035/11, 045/11, 088/385, 141/06
qırılan m.+ mdi solan gülümdü
026/29
m.+ nin çaylara yağın yarpağı
035/08, 099/01, 119/01, 119/78
qırdılar m.+ sini 115/03
m.+ ye bir sarı xebermi geldi
045/03, 088/202, 255/03

meşedi ibad: kişi adı, Meşedi İbad.
m.+ ın kötüceleri 259/64

meşveret: (Ar.) bir konu hakkında
müzakere etme.
sonra yéne m. 134/157

metleb: (Ar.) arzu, istek, dilek, maksat.
m.+ den uzaqlaşdıq 087/87
indi kéçek m.+ e 088/119
ağzını açanda m.+ in qandıq
124/23
çox örtülü m.+ ler 090/19

méy: (Far.) şarap, içki.
dünyada sévdiyi mezedi m.+ di
124/11

méydan: (Ar.) şehir, kasaba, köy içinde
geniş ve düz açıklık, alan; fırsat,
elverişli durum.
sıxmır varlığını m. darlığı 145/15,
235/01, 235/03, 235/05, 235/08,
235/09, 235/13, 235/17, 235/21,
235/25, 235/29, 235/33, 259/77,
259/108,
bu m.+ da ne qurd ne şir 235/19
méydan tülkü m.+ ıdı 235/01,
235/03, 235/05, 235/09, 235/13,
235/17, 235/21, 235/25,
235/29
méydan tülkü m.+ ıdır 235/33

méydan sula-: (Ar.+T.) hükümrانlık
et-, hâkim göster-.
téz téz üzr isteyib m.- yan 198/12,
253/02

méyl: (Ar.) bir tarafa yönel-, eğil-.
m.+ im yoxdu dövletinde héçinde
011/11
ne vaxtdı m.+ ini salıb göylere
130/03

meyve: (Far.) meyve; ürün; netice.
yuvalar başında m.+ si teki 045/21

mezar: (Ar.) kabir, mezar.
her m. tarixdir neler söyleyir
044/20, 225/26, 225/34
ayaq üste gezen m.+ am indi
055/15
m.+ ın önünde tükenib sözüm
038/32, 152/23
m.+ ını oyurlar 090/47
solur m.+ larda ter güller indi
259/60

mezarlıq: (Ar.+T.) mezarlık.
bir éşq m.+ ı olubdu içim 212/18

meze: (Far.) içki içilirken yenilen
yiyecek, meze.
dünyada sévdiyi m.+ di méydi
124/11
m.+ n olsun kişi 122/04

mezlum: (Ar.) mazlum, zulme uğramış.
m.+ ların ahıyıq 088/180

me'de: (Ar.) omurgalılarda, sindirim
sisteminin, yemek borusu ile
onikiparmak bağırsağı arasında
besinlerin sindirime hazır duruma
getirildiği; omurgasız hayvanlarda
ise sindirim kanalının bu bölgeye
karşılık olan parçası, mide.
qursağım daralıb m.+ m daralıb
002/03

me'na: (Ar.) mana, anlam; gaye, akla
uygun sebep.
bunun m.+ sı varımı 088/97

mı: (T.) mı, soru eki-edatı.
yolumuza baxan ay m. mayak m.
001/03, 001/05, 007/08, 017/23,
017/25, 034/05, 035/14, 035/16,
043/23, 044/03, 044/05, 044/16,
044/33, 044/35, 052/11, 052/13,
055/19, 064/06, 065/05, 075/41,
075/42, 078/03, 078/14, 082/06,
082/08, 082/13, 084/14, 088/95,
088/97, 102/03, 102/06, 102/09,
119/64, 139/09, 139/11, 156/33,
156/44, 159/03, 162/17, 162/19,
162/21, 162/23, 162/25, 170/07,
177/15, 185/14, 188/03, 188/05,
188/15, 188/17, 214/21

mıx: (Far.) mih, çivi.
baxdı ki vurduğu m. 088/420
m.+ da qalmışdı papaqlar 205/09
heyalar m.+ dan asılı 210/06

mıx çal-: (Far.+T.) çivi çak-.
bir m.- dı 088/72
m.- ıb korlayırsan 088/153

mıx vur-: (Far.+T.) bk. **mıx çal-**.
bu uzunda m.- ma 088/131,
088/136

mışıl-mışıl: (T.) derin derin, tatlı tatlı.
yatıb m. bir uşaq kimi 022/21

mi: (T.) mi, soru eki-edatı.
gédirik m. gelirik m. dünyaya
001/21, 007/08, 022/04, 022/05,
025/16, 041/17, 045/03, 050/03,
052/13, 053/11, 055/05, 063/08,
064/06, 065/03, 065/05, 065/09,
065/13, 065/17, 070/01, 070/09,
070/19, 070/29, 078/02, 078/10,
078/11, 078/12, 078/14, 085/05,
087/49, 087/51, 087/81, 088/195,
088/197, 088/199, 098/32, 111/20,
111/22, 111/24, 111/26, 122/15,
122/16, 135/03, 135/05, 146/06,
149/07, 149/10, 162/15, 162/17,
162/19, 172/02, 173/18, 192/21,
204/10, 211/03, 218/07, 232/15

mil dayan-: (Ar.+T.) hazır ol
vaziyetinde durarak emir bekle-.
m.- dı pelengler 119/105

milis: (Lat.) polis.
oğrunu m. tutur 084/37, 138/129
hamı m.+ den qorxur 084/39

millen-: (Far.+T.) dimdik kalk-.
buludlara m.- er 251/08

millet: (Ar.) millet, çoğunlukla aynı
topraklar üzerinde yaşayan,
aralarında dil, tarih, duygu, ülkü,
gelenek ve görenek birliği olan
insan topluluğu, ulus.
m. ona inandı 088/224, 108/29,
198/14, 247/22, 259/51
yüz bir min m.+ den yaz 088/231,
246/18
bir özge m.+ di bir özge ölke
092/10
bu m.+ e başka yiye bilmirem
246/17

millet millet déyib m.+ i minen
198/14
menem déyen m.+ in 090/112,
246/16

milyon: (Fr.) milyon; son derece çok;
sayısız.
m. il axsa da quruyan déyil
070/23, 070/27, 115/60, 135/16,
137/103, 206/04

milyonlar: (Fr.+T.) milyonlar, çok
sayıda insan.
nolar m.+ a biz de qarışaq 055/04

min-: (T.) bin-, at veya başka bir binek
hayvanının üzerine otur-.
köhlenime m.- emmirem 250/02
silahları m.- en de var 177/25,
198/14
zamanı m.- ib at kimi 029/33,
177/36, 259/65
m.- ir bizi sübhecen 168/11
biz haçandı m.- mişik bu qatara
001/02

min: (T.) bin sayısı.
dolandı qelbimde m. arzu istek
002/14, 007/06, 022/39, 029/14,
079/40, 090/142, 099/14, 120/05,
120/33, 126/15, 137/101, 140/26,
140/27, 140/75, 141/05, 145/05,
145/16, 156/06, 166/06, 166/07,
166/22, 172/32, 200/21, 214/15,
232/05, 234/09, 251/18, 256/05

min bir: (T.) bin bir, çok sayıda.
düşübdür m. dastana 029/28,
115/11, 115/54, 115/65, 131/07,
176/11, 192/31

min dona düş-: (T.) bin renge gir-,
kılıktan kılığa gir-.
üzler m.- ür 105/34, 105/35

minhamin: (T.) bin ha bin, bin de bin.
m.+ dir çaphaçapdır 177/32

minnet: (Ar.) yapılan bir iyilik veya hürmete karşı kendini manevi olarak borçlu hissetme, yük altında kalma.
öteri qayğını m.+ e satdın 125/24
salam vérende de m.+ le alır 124/15

minnetli: (Ar.+T.) minnetle yapılan, minneti olan.
m. qayğılar dönür qılınca 094/06

mirze: (Far.) okumuş, yazmış, tahsilli kimse.
m.+ ler kim geldi söyür sataşır 246/23

miskin: (Ar.) zavallı, çaresiz; beceriksiz.
bu en m. yésirdi 090/88

misra: (Ar.) mısra, beyitin satırlarından her biri.
belke bir m.+ ma deymezen 223/05

misralan-: (Ar.+T.) dizelen-, sıralan-.
téllerin şe'rimde m.- ardı 051/05

misri: (Ar.) bir sazda, sözde bir makam adı.
ötende sazımda keremi m. 155/08

modabaz: (Fr.+Far.) moda düşkünü.
éle bil m. gözeller kimi 045/04

molla: (Ar.) din adamı, imam.
yarı m. yarı baqqal 247/14

monoloq: (Yun.) dram oyununda aktörün kendi kendine veya seyircilere hitaben söylediği nutuk.
birinci m. 135/01, 141/01

moruq: (T.) ahududu.
başında m. yarpaqlar 205/03

moskv: (Rus.) yer adı, Moskova.
paytaxtımız m.+ asa 075/27

motor: (Lat.) herhangi bir enerjiyi hareket enerjisine çeviren cihaz.
m.+ ların gürültüsü 019/10

mö'cüze: (Ar.) şaşkınlık uyandıran fevkalade olay.
bu gündüz m. géce mö'cüze 070/04
bu néce sevdadı néce m. 070/02, 070/04, 225/06
şe'r bir m.+ di 088/225

mö'cüze ét-: (Ar.+T.) olağanüstü bir olay yarat-.
tanrı niye bir m.- meyir 023/08

möhkemlen-: (Ar.+T.) sağlam, muhkem hâle gel-; güçlen-.
m.- ir çoxalır 140/39

möhnet: (Ar.) zahmet, eziyet, kaygı, gam.
hesreti m.+ i doyunca dadıb 110/17
hesretin m.+ in ocağı sönüb 145/25

möhtac: (Ar.) bir şeye ihtiyacı olan, muhtaç.
sen tamarzı kimi sen m. kimi 224/13
şirin dil acıyam xoş üz m.+ ı 056/10

mu: (T.) mu, soru eki-edatı.
quruyub m. ellerimiz 003/12, 044/19, 045/12, 075/24, 075/26, 078/10, 078/11, 080/18, 080/19, 080/20, 080/21, 082/12, 084/38, 084/40, 088/171

musa: özel ad, Musa.
isalar m.+ lar ya resul olmaz 259/100

musurman: (Ar.+Far. <...<
müslim+an) İslam dininden olan
kimse, müslüman, mümin,
müslim.
nenem m. déyir 134/140

muştuluq: (T.) güzel haber, müjde.
orda m.+ la ölübdü qem de 107/11

mü: (T.) mü, soru ek-edatı.
buludlar bacandan çıxan tüstü m.
039/04, 041/16, 041/18, 041/19,
057/11, 082/14, 100/10, 116/08,
116/12, 116/16, 116/23, 116/28,
155/14, 173/17, 173/19, 173/20,
191/11

mübahise: (Ar.) bir işi, konuyu vs.
müzakere ederken kendi fikri
üzerinde sabit duran, kendi fikrini
kabul ettirmeye çalışanlar
arasında meydana gelen söz
düellosu.
qızışır m. 087/10

mübarek: (Ar.) kutsal, hoş, iyi.
sağ ol ana bayramın m. 034/14,
170/16

mübariz: (Ar.) herhangi bir iş vs.
yolunda mücadele eden kimse;
savaşçı.
beslenen qurbanlar m. olub
259/68

müdür: (Ar.) bir idareyi, kuruluşu idare
eden kimse.
bir m.+ e mektub 176/01
m.+ ini söyerdı 178/14

müdürlük ét-: (Ar.+T.) yönet-.
mene m.- ir 139/25

müellim: (Ar.) öğretmen.
m. danışardı 134/105, 134/119,
137/10, 137/30
m.+ im atam emim 134/200

müemma: (Ar.) anlamı gizli, zor
anlaşılan; anlaşılmaz sır.
heyat oyun sévgi oyun m. 200/30
m.+ san başdan başa 221/03

mühacir: (Ar.) göç eden.
o kimdir danışır m. kimi 108/46

mükafat: (Ar.) ödül, bir kimseye
herhangi bir sahadaki başarısı
veya hizmetlerinden dolayı dolayı
verilen para veya kıymetli şey.
yanır yaxasında m. kimi 104/24,
113/07, 167/02
orda ölmek m.+ dı qardaşım
011/29, 078/08

müntezir: (Ar.) hazır bekleyen,
bekleyiş içinde olan.
bu derd kötüyünde başı m.
225/13, 225/14

mürekkeb: (Ar.) yazı yazmada
kullanılan renkli sıvı.
çınar qelem ola xezer m. 015/12

mürgüle-: (T.) uyukla-.
mehemmed m.- yir 089/59

mürvet: (Ar.) merhamet, insaf,
insanlık.
insafı m.+ i olur gülün de 231/07

mütenasib: (Ar.) birbirine uyan,
muntazam.
m. bedeni 140/14

mütilik: (Ar.+T.) itaat eden kimsenin
hâli, her şeye boyun eğme.
m. fağırlıq qardaş zülümdü 026/35

N

naçar qal-: (Far.+T.) çaresiz kal-
ümidi kesil-.
yollar ayırıcında n.- mışam 070/08

nadan: (Far.) cahil, bilgisiz; kaba.

n. nefesinden qorunmaq üçün
068/27
yandı bir n.+ ın fitne fé'linde
037/10
n.+ lar alim olubdu 004/23,
166/22
düşüb n.+ ların fé'l-fendine
110/37

nağara çal-: (Ar.+T.) nekkâre / davul
çal-.
her gün n.- dı 098/69

nağıl: (Ar.) masal.
axşam oğru gördüklerin géce n.
009/27, 076/01, 110/42, 134/14,
219/05
n.+ a çox inanma 009/01, 009/30
ölüm n.+ dı sirrdi 075/61, 174/19
n.+ dır efsanedir 140/77
méşenin n.+ ı 119/01
n.+ ları yadasalır 075/14
n.+ lı dünyamız uçdu o günden
069/27

nagümanlıq: (Far.+T.) ümitsizlik.
éşqime n.+ san 221/20

nahaq: (Far.+Ar.) haksız, adaletsiz;
yersiz.
ayaqlandı n.+ lar 086/14

nahaqlı: (Far.+Ar.+T.) hakkı olmayan,
haksız olan.
aldı xeyalımı haqlı n. 185/16

nahaq yére: (Far.+Ar.+T.) haksız yere;
boşuna.
n. yananlar 080/41

nahar: (Ar.) öğle yemeği; öğle vakti.
béle kéçdi n.+ ları 172/33

naxçıvan: özel ad, Nahçıvan.
cenazesi n.+ a getirilmişdir 174/03

naxış: (Ar.) nakış, süs.
bu da bir n.+ ıdı 090/175

nal: (Ar.) bazı hayvanların (at, katır vs.)
ayaklarını korumak için vurulan
demir.
bozat n.+ ın itirdi 179/10

nale: (Far.) inilti, feryat.
dünyada bu qeder ah n. vardı
246/08
geciken qayğısan ahsan n.+ sen
073/11
bülbülün n.+ si laylaya dönüb
025/32
bülbülün n.+ sinden 096/56

nale çek-: (Far.+T.) feryat et-, inle-;
ağla-.
veten eşqi n.- er 171/03

nalesiz: (Far.+T.) ağlamadan, feryatsız.
için için yanır sessiz n. 225/10

namaz qıl-: (Far.+T.) namaz kıl-.
n. aram aram 221/15

namerd: (Far.) alçak, korkak; mert
olmayan.
dünya n. imiş déme 014/15,
126/04, 126/06, 126/10, 126/11,
126/14, 126/18, 126/22,
197/05, 217/03, 230/01, 230/03,
230/10, 230/19, 231/04, 237/13,
238/10
tanrı n.+ le dilbirdi 230/11
n.+ ler derdden yan kéçir 230/05,
230/18

namerd éle-: (Far.+T.) namert et-
değersizleştir-.
qova qova n.- r 126/17

namerd ol-: (Far.+T.) mert olma-.
könül n. n. 230/02, 230/04, 230/08,
230/12, 230/16, 230/20, 230/24,
230/28

name'lum: (Far.+Ar.) tanınmayan,
bilinmeyen.

- n. kölgənin sesi 097/01
- namus:** (Ar.) edep, haya, doğruluk.
menim kimi n.+ a 098/57
n.+ udu arıdı 098/56
n.+ uma arıma 095/25
n.+ undan arından 138/144
- namus-ar:** (Ar.+Ar.) ahlak, edep, haya, utanma.
atıb n.+ ını 088/152
- namusunu yé:** (Far+T.) namusunu / hayasını yitir-.
n.- yib arını atıb 120/20
- nahaq:** (Far.+Ar.) haksız, adaletsiz.
n.+ lar ağ otaqlarda 004/28
- nar:** (Far.) nar meyvesi.
gül yolunub n. ovulub 255/10
héyif o n.+ dan o n.+ dan 064/03
ayağı altında n.+ dı erikdi 028/11
sinesinde köynek dolu n.+ ı var 057/07, 191/07
ovcunda döyünə ilahi n.+ lar 224/18
- nasaz:** (Far.) hasta, keyifsiz.
bir n. üreyim var 137/73
- nasir:** (Ar.) yazar, edip.
biraz tercümeçi birazca n. 124/06
- naşı:** (Ar.) yabancı, tecrübesiz;
pişmemiş.
dinib danışmadım n. elinde 037/12, 050/12
- natiq:** (Ar.) konuşan, nutuk atan.
n.+ ler kürsülerde 086/59
n.+ lerin dilinde 089/47
- naxış:** (Ar.) renkli boyalarla, çizgilerle, renkli boyama suretiyle yapılan süs, resim.
bu da bir n.+ ıdı 090/175
- nazil-:** (Ar.) incel-, ince hâl al-.
kendirim kesilib ümid n.- ib 214/19
- nazir:** (Ar.) bakan.
n.+ le yézne qayınmış 180/10
- nazir éyle-:** (Ar.+T.) bakan yap-, bakanlık görevine getir-.
alasağsağanı n.- yin 259/110
- nazlı:** (Far.+T.) nazlı, cilveli; naz yapan.
n. idi 116/07
- nazünémet:** (Far.+ Ar.) naz ve nimet, cilve ve lütuf.
n. sen de bas 254/06
- ne:** (T.) ne.
bu intizar gören n. vaxt qurtarar 001/04, 001/18, 002/01, 002/28, 008/02, 009/29, 013/06, 015/03, 015/14, 015/18, 015/27, 018/10, 022/09, 022/42, 025/01, 025/02, 025/04, 025/42, 033/10, 038/03, 038/38, 040/01, 040/02, 040/03, 043/14, 045/12, 047/14, 048/11, 050/25, 052/12, 059/14, 062/02, 062/10, 068/02, 068/06, 068/30, 069/22, 071/05, 075/02, 075/03, 075/04, 075/05, 075/53, 076/53, 076/54, 079/15, 084/42, 085/13, 086/67, 086/68, 086/69, 086/70, 088/145, 088/170, 088/212, 088/305, 088/311, 088/319, 089/62, 089/71, 089/72, 089/98, 090/04, 090/30, 090/40, 092/01, 095/58, 098/43, 100/05, 107/01, 108/31, 108/33, 110/10, 115/66, 119/51, 119/73, 123/43, 123/44, 123/49, 124/08, 130/01, 130/02, 130/03, 132/03, 132/22, 134/112, 134/113, 134/114, 134/115, 134/149, 134/189, 137/04, 137/77, 138/48, 138/98, 139/08, 140/22, 140/56, 140/58, 141/16, 141/19, 142/16, 143/15, 144/06, 144/12,

151/04, 153/14, 154/17, 156/30,
157/02, 157/03, 161/20, 163/03,
166/14, 167/22, 169/30, 172/24,
177/02, 182/03, 185/10, 190/10,
192/12, 192/28, 199/14, 204/13,
205/11, 207/15, 210/11, 211/09,
214/02, 214/10, 215/15, 215/17,
217/04, 219/06, 224/27, 225/04,
225/37, 230/07, 230/25, 235/19,
237/13, 239/01, 239/02, 239/03,
239/04, 240/06, 241/15, 241/17,
246/15, 253/15, 254/26, 259/42
kişi yox oldu n.+ di 089/117,
090/40, 090/42, 095/36, 127/30,
140/40, 140/41, 140/42,
140/44, 259/85
n.+ dir tebietde ömür bir şüşə
017/06, 018/07, 069/34, 075/28,
075/31, 075/49, 078/01, 078/19,
080/33, 080/36, 080/43, 080/49,
080/55, 080/61, 080/69, 080/76,
082/01, 082/03, 082/07, 084/01,
088/116, 088/188, 134/110,
134/112, 134/113, 134/114,
134/115, 134/125, 140/76, 145/19,
169/14, 253/08, 253/22, 253/23,
253/24
neler kimler n.+ dirler 134/142
bu da bir talédi bextdi n.+ dise
228/16
gör n.+ ler gör kimler ehliləşdilər
008/15, 030/06, 044/20, 050/23,
070/26, 092/09, 110/16, 134/106,
134/142, 137/110, 137/40, 141/08,
150/08, 152/16, 158/11, 166/27,
178/16,
199/08, 210/07
gör n.+ lərdi neler varım 030/06
düşdüm vaxtın n.+ sine 095/51
axı n.+ ydi günahı 087/35, 095/48
dé n.+ ye qulaq asım dé 004/08,
041/10, 109/27, 173/11, 178/11,
180/12, 246/33
n.+ yi haqq oldu bunun 088/150
n.+ yi isteyirsən vérim amandı
055/21
deryada n.+ yim qalıbdır 024/04,
026/05, 147/04

n.+ yimiz var bir ürekden savayı
001/13
yaxşı n.+ yin varsa yalanmış yalan
010/11, 101/10, 218/09
sözlerim n.+ ye dönecek 248/20

néce: (T.) nasıl.

dolaşq yolları men n. séçim
007/09, 025/25, 046/08, 065/01,
065/02, 070/02, 079/42, 086/46,
086/98, 087/69, 088/134, 088/170,
088/245, 088/265, 088/273,
098/76, 098/79, 102/05, 108/20,
121/10, 134/21, 134/93, 135/02,
135/04, 137/72, 137/75, 137/78,
137/81, 137/84, 137/87, 137/91,
137/94, 138/15, 185/12, 195/02,
201/11, 214/16, 215/12, 228/14,
240/13, 241/12, 250/11, 252/22
n.+ di boy buxunu 078/04
dadı n.+ dir onun 078/06, 078/09,
082/05, 088/88, 259/73
gören n.+ sen 129/09

nécol-: (T.) nasıl ol-, ne ol-.

hara gétđi n.- du 089/108, 196/15

néçe: (T.) eşyanın miktarını bildirir,
kaç.

n. cür biş düşü var 006/26, 024/07,
052/28, 076/43, 086/85, 086/86,
125/14, 125/16,
134/95, 139/26, 141/14, 144/02,
147/07, 166/28, 176/16, 183/15,
184/09, 219/04
n.+ si haya düşdü 012/04
günde n.+ sine gözüm düşerdi
190/04

néçenci: (T.) kaçınıcı.

men senin n. neticem dé 107/12

neci: (T.) neci, bir kimsenin kimliğini,
sanatını, mesleğini sorarken
kullanılan soru zamiri.

söyle kimsen n.+ sen 088/285
hanı öz tarixim kimem n.+ yem
026/32

nefer: (Ar.) bir tek kişi, şahıs, fert.
oturub bəş on n. 087/07, 088/76

nefes: (Ar.) nefes, soluk, hava.
aldığımız her n. 088/383, 219/10
éle bil canı var n.+ i yoxdu 079/07
bir quruca n.+ dir 088/263
indi quru n.+ em 090/163
orda çiçeklerin payız n.+ i 131/08
yollarda n.+ im tengiyir daha
022/03
yaşayan n.+ in gören gözünem
107/16
nadan n.+ inden qorunmaq üçün
068/27
ara vér n.+ ine 005/34
n.+ iyle göz yaşımı silerem
167/25

nefes al-: (Ar.+T.) nefes al-, rahatla-.
bir derinden n. 005/21
derinden n.- dı 090/50
rahatca n.- maq 087/99

nefes çek-: (Ar.+T.) nefes al-, yaşa-.
yırtın parçalayın n.- eni 259/15

nefesi kesil-: (Ar.+T.) takati kesil-; öl-.
n.- medi 115/33

nefesini kes-: (Ar.+T.) yor-, takatini
kes-; öldür-.
bağın n.- ib bu ağac 028/05

nefs: (Ar.) ihtiras, şiddetli istek, arzu.
tamah ne n. nedir 134/112
qelbi n.+ i tox idi 076/40

néft: (Ar. < naft) petrol, petrol ürünleri.
ayı eti n. şerabı 235/16

neğme: (Ar.) türkü, ezgi.
mêşeler qorxulu n. olubdur 045/11,
096/18, 129/22, 132/08, 145/30,
154/18, 166/09, 189/01, 190/19,
219/11, 234/09

n.+ ler sélinde axdı xeyalım
154/13, 185/04
aşıq edaletin n.+ leri silsilesinden
126/01
yoxla üreyini n.+ lerimin 162/20
oxu bu n.+ mi vaxtın var iken
068/07
déye bilmediyin n.+ n sözünem
107/18
oxu bu n.+ ni vaxtın var iken
160/07
ayrılıq n.+ si çalır bulaqlar 035/27,
043/15, 168/01
sükutun n.+ sine 005/36
bahar n.+ sini ezberleyirlər 151/13

neğmeqar: (Ar.+Far.) şarkı, türkü
okuyan, ses sanatçısı.
ovundum tarımla n.+ ımla 049/09

nehayet: (Ar.) son, nihayet, bitiş.
bu heyatdan n.+ dı 116/22

neheng: (Ar.) son derece büyük, iri,
kocaman.
n. şamlardımı 044/16, 090/133,
177/23
n.+ lerin elinden 119/29, 119/80

neheng-neheng: (Ar.) büyük büyük.
n. ağaclar 119/88, 174/16

nehr: (Ar.) ırmak, akarsu.
n. kimi çirkâblara derdlere 260/03

neler-neler: (T.) neler neler.
orda n. boran qar yağış 069/16,
119/73, 134/106, 158/11

nemişken: (Far.) nemli.
hava n.+ dı cığır sürüşken 035/18

nene: (T.) nine.
ağ birçek n.+ ler düşgün babalar
026/03, 026/39
n.+ m musurman déyir 134/140,
175/10

atan anan n.+ n baban yanında
234/05

ner: (Far.) güçlü, kuvvetli, cesur.
bir cındır xanım var bilir n. seni
016/06
tilsimli n.+ di bala 090/114

nerdivan: (Far.) merdiven.
xalqı n. bilib 080/72

nése: (T.) ne ise.
n. déyir tekerlerin harayı 001/15,
023/14, 045/07, 051/14, 090/153,
090/28, 095/39, 104/18, 109/21,
181/12
n. doğası idi 086/33

nesihet: (Ar.) nasihat, öğüt.
sonra öyüd n. 134/156
atamın n.+ i 134/53

nesil: (Ar.) nesil, soy.
dédiler ki n.+ imiz 119/24
oğluna nevesi n.+ sine 259/95

netice: (Ar.) bir işten, olaydan çıkan
sonuç, akıbet.
gelib hamamçının n.+ leri 259/63
men senin néçenci n.+ nem dé
107/12

neve: (T.) torun.
övlad da n. de quru şöhretdi
238/07
qızlar n.+ leri getirer geler 153/09
n.+ m turana mektub 233/01,
234/02
oğluna n.+ si neticesine 259/95
belke n.+ sisen sehlsumbatın
120/26

néy: (Far.) kamyıştan vs. yapılan nefesli
musiki aleti.
kamanda sızlayıb n.+ den baxırsan
219/15

neyese: (T.) herhangi bir şeye, bir
şeylere.
hardasa n. başın qarısır 117/16

neyise: (T.) ne ise.
n. boğmaq isteyir 076/64

neyle-: (T.) neyle-.
eledi eledi görün n.- di 175/03
bir düşün bir düşün gör n.- din sen
052/23
sene n.- mişem deyme könlüme
010/02
n.- rem eriyen sebre dözüme
025/39
onun ne günahı araz n.- sin
015/03, 015/05, 015/27, 015/29,
070/11, 070/13
men n.- ye bilerem 136/18
n.- yim bu ömür talé payıdı
070/20, 153/12, 191/03, 191/05,
191/09, 191/13, 245/08, 245/12
hardadı gören n.- yir 199/06

néyne-: (T.) ne eyle-, ne yap-.
n.- k için için yanaq gizlice 214/29
n.- m vüsalınla benim olmadın
071/12, 095/49, 135/17, 152/19,
187/11, 194/06, 255/07
başçınız n.- r orda 096/38
gören gözü n.- rem 096/87, 096/89
gören n.- yirsen menden uzaqda
047/04, 047/28

nezer: (Ar.) bakış, bakma tarzı.
bu n.+ ler yoxalır 140/37

né'met: (Ar.) nimet.
n.+ ler aşıb daşır 089/48

ne're: (Ar.) nara, yüksek ses.
pelengin n.+ sinden 119/60
n.+ sine divaneler qaçıb geldi
116/10

nida: (Ar.) bağırma, seslenme.
zirve ebediyyet zefer son n.
144/15

nifret: (Ar.) tiksınme, iğrenme.
kini n.+ i yoxdu 169/18
bede n.+ im vardı 095/08, 095/53

nisgil: (Ar.< miskin?) herhangi bir
şeyden dolayı içte kalan
hoşnutsuzluk duygusu, yüreğe
işleyen bir dert, keder.
n.+ im 088/20
gizli n.+ in var bebeklerinde
050/10

nişan: (Far.) iz, alamet, eser, belirti.
n. çün aldığı örpeydirmi 149/10

nişane: (Far.) bk. **nişan**.
o qızdan n.+ di 067/13

nişanlan-: (Far.+T.) nişan yüzüğü
takın-.
dédiler kimese n.- mısan 159/15

niye: (T.) niye, niçin.
tanrı n. bir mö'cüzə étmeyir
023/08, 050/14, 075/06, 080/24,
080/27, 082/02, 084/05, 084/09,
084/12, 084/15, 084/32, 085/02,
085/08, 088/117, 088/275, 088/92,
089/21, 089/78, 103/02, 103/08,
110/48, 119/56, 119/62, 119/71,
132/06, 134/122, 134/123,
134/127, 134/129, 136/20, 176/13,
189/02, 190/03, 190/17, 198/19,
222/05, 246/01, 246/09, 246/13
söylerem n.+ sini 136/22

nol-: (T.) ne ol-.
barışaq déyirsən n.- ar barışaq
055/02, 055/04
n.- a dönüb uşaq olam birce gün
036/01, 036/02, 046/01, 046/02,
189/16

novruzgülü: (Far.+T.) kardelen çiçeği.
n. oyandı 115/38

nöqte: (Ar.) güç seçilebilen, noktaya
benzeyen küçük şey.
éşqimde son n. axır déyesen
194/21

növbe: (Ar.) nöbet, sıra.
géce n.+ sinden sonra 019/01

nur: (Ar.) aydınlık, ışık.
o seher öz n. ile 086/65, 088/438,
108/19, 116/06, 146/11, 162/11,
224/16
gorun n.+ nan dolsun rahatca uyu
107/09
gözümün n.+ una duman qarışıb
145/26, 192/22
eriyer n.+ unda qem keder buzum
072/13

nübar: (Far.) ilk meyve, yeni meyve,
meyve.
ağ yağış elendi ilk n. kimi 151/07

O

o: (T.) o, üçüncü tekil kişi zamiri, işaret
zamiri, işaret sıfatı.
o. géce yuxuda babeki gördüm
002/06, 003/04, 003/19, 007/12,
009/08, 011/02, 011/08, 011/10,
011/12, 011/19, 011/23, 011/28,
015/16, 019/20, 022/53, 026/20,
029/39, 036/03, 036/10, 036/14,
040/14, 045/23, 046/01, 046/02,
046/07, 048/21, 049/01, 049/08,
049/16, 050/21, 051/07, 051/09,
057/02, 057/05, 057/12, 062/02,
062/06, 062/14, 062/16, 064/03,
064/05, 064/09, 064/13, 066/01,
066/03, 066/05, 067/02, 067/13,
069/02, 069/20, 069/23, 069/27,
072/22, 075/06, 075/53, 076/15,
076/76, 079/17, 079/34, 082/12,
083/14, 086/07, 086/16, 086/17,
086/20, 086/27, 086/31, 086/32,
086/48, 086/50, 086/65, 087/59,
088/176, 088/179, 088/424,
088/454, 088/46, 088/67, 090/14,

090/17, 090/45, 090/65, 091/06,
091/08, 096/24, 096/42, 096/53,
096/71, 096/81, 097/02, 098/07,
098/09, 098/20, 098/31, 098/32,
100/10, 104/04, 105/05, 105/13,
107/04, 108/46, 109/12, 109/20,
109/31, 115/13, 115/15, 118/06,
118/07, 119/42, 119/69, 124/05,
124/29, 130/04, 134/07, 134/175,
134/239, 135/13, 137/20, 138/109,
138/114, 138/115, 138/116,
138/148, 138/149, 138/150,
138/97, 139/17, 139/19, 139/34,
139/35, 139/36, 139/37, 140/54,
141/12, 145/06, 149/09, 149/13,
156/34, 157/14, 158/09, 158/12,
159/20, 166/17, 167/04, 167/12,
167/13, 167/14, 169/06, 169/07,
169/09, 169/12, 169/13, 172/10,
174/06, 174/17, 174/24, 178/06,
178/08, 178/36, 179/13, 180/11,
181/15, 184/17, 185/11, 185/14,
185/15, 187/07, 189/12, 191/01,
191/02, 191/05, 191/12, 192/19,
192/34, 193/01, 193/02, 193/11,
198/01, 198/03, 198/05, 198/09,
198/13, 198/17, 198/21, 202/12,
203/04, 209/06, 209/12, 216/17,
218/03, 224/14, 224/25, 225/16,
228/17, 231/01, 232/02, 233/12,
237/07, 245/03, 246/14, 249/09,
250/10, 251/05, 251/07, 251/28,
253/18, 254/19, 254/25, 255/09,
259/23, 260/06, 260/07, 260/08
yarımçıqlığını anlayır o.+ du
124/28
haqq o.+ dur inanasan 088/174,
138/68
men o.+ na bildirerem 082/18,
088/224, 089/21, 090/121, 090/44,
090/97, 104/22, 108/44,
116/27, 116/31, 126/03, 134/235,
139/11, 139/24, 178/12, 178/16,
237/08, 259/32
yaxşı o.+ nda mene söyle 101/09,
134/186, 134/70, 138/15, 138/22,
256/36

ya sen o.+ ndan güçlügen 082/16,
084/32, 088/429, 098/27, 199/03,
199/05, 199/09, 199/13, 199/17,
199/21

o.+ nsuz da üreyim küsüb usanıb
056/06, 061/08, 089/132, 120/09,
123/31, 123/47, 167/24, 199/19

içmek isteyirsən şé'rinde o.+ nu
015/06, 022/11, 029/32, 056/07,
059/11, 067/04, 075/54, 075/59,
076/19, 077/05, 078/02, 079/33,
082/04, 088/146, 090/91, 098/02,
098/15, 110/27, 134/98, 138/35,
142/08, 156/38, 178/01, 186/23,
195/10, 204/14, 214/08, 216/15,
218/14, 247/23, 251/03

o.+ nun ne günahı araz neylesin
015/03, 015/27, 019/17, 078/06,
078/09, 082/05, 088/300, 093/08,
094/05, 100/02, 110/39, 138/141,
138/64, 156/20, 178/29, 178/37,
192/03, 192/06, 192/24, 192/27,
192/29, 195/04, 195/11, 216/07,
216/09, 224/25, 254/20, 254/22

bütün dünya o.+ nundu 090/118
télleri o.+ nunki tek 048/03,
048/16

bilsem ki o.+ nunla üzün gülecek
216/14

oba: (T.) oba, birkaç evden, haneden
oluşan küçük köy; göçebelerin
konak yeri.

bir él bir o. idim 095/03

her o.+ da bir bölük 084/23

o.+ dan üz çevirdik 096/47

meni qınamasın éller o.+ lar

026/02, 026/38, 080/05, 084/05,

088/384, 141/07

gezir éli o.+ nı 089/14, 234/11,

259/44

deyişir dilini o.+ nın élin 117/13

yanır éli o.+ sı 137/65

ömrümüzden ne vérmişik o.+ ya

001/18, 096/30, 124/17

oba-oba: (T.) oba oba.

o. kéçdikce 090/125

obaşdan: (T.) o taraftan; sabah erkenden.
o. baxıb yollara 018/08, 022/18

ocaq: (T.) atəş yakmaya yarayan, pişirmə, ısıtma, ısınma vb. amaçlarla kullanılan yer. senin buxarında alışan o. 040/16, 059/02, 088/345, 138/130, 157/16 yad odda o.+ da çox qalanmışam 166/08, 200/47, 235/26 o éle bir o.+ dı 251/28 hesretin möhnetin o.+ ı sönüb 145/25 o.+ ımı tapdım közümü tapdım 053/13 o.+ ımın başındaymış 030/05 ilhamımın o.+ ında 181/05 ata oddan çıxıb o.+ ındadı 110/45 yanan o.+ ımın hisi vetendi 108/40 o.+ lar çatıldı her an bəlimde 037/11 bucağı o.+ sız eli beşiksiz 259/35

ocaq qala-: (T.) ocak yak-. éhéy kimdir orda o.- yan 069/01, 069/35, 069/36

ocaq-ocaq: (T.) ocak ocak. mehelle mehelle o.+ dır 044/07

od: (T.) atəş; çox sıcak; hararet. bir vaxt o. oğrusu olubdu adım 022/43, 027/02, 027/08, 137/36, 174/30 düşmüşəm kemende çıxılmaz o.+ a 033/04, 068/04, 068/32 yad o.+ da ocaqda çox qalanmışam 166/08 men ki senden ötrü o.+ dan keçmişəm 010/03, 052/27, 110/45, 137/107 o.+ dumu atəşdimi 078/11 o.+ la suyun arasında 171/18 o.+ u dəyişilmedi 115/63, 124/26, 145/17

qovruluram öz közüme o.+ uma 132/25, 137/108, 137/37, 239/04 külün külümdedi odun o.+ umda 107/17 külün külümdedi o.+ un odumda 107/17 donnam eləçmaram senin o.+ una 050/05, 068/04, 068/12, 068/32, 144/17, 160/04, 160/12, 160/20

oda düş-: (T.) atəşə düş-, yan-. o.- dü 172/07 od dedim o.- düm 137/36

oda qalan-: (T.) atəşə düş-, yan-. köksüm o.- ır 105/06 çox o.- mışıq 090/70

od ağla-: (T.) içi yan-, yana yana ağla-. o.- ram 152/21, 202/15

od al-: (T.) atəş al-, yan-, tutuş-. o.- ıb alışmasan 137/41, 137/62 sözden o.- maq varmış 137/35

oda tut-: (T.) yak-, yakıp kavur-. o. qəlbimi hesret oduna 160/04, 160/20

oda yan-: (T.) yan-, yanıp kavrul-. alışdı o.- dı 115/36 o.- dım gündüz gəce 046/06, 121/03

od ele-: (T.) atəş aç-, atəşli silahla vur-. baxışların o.- yir 252/14

odlan-: (T.) yakıl-. éşqindən o.- ıb günəşə döndüm 159/13

odla oyna-: (T.) atəşlə oyna-. sevgime gel deyme o.- ma 053/07

odlara qalan-: (T.) bk. oda qalan-. palıdlar o.- ıb gədir 035/19

odlara yan-: (T.) bk. oda yan-.

çox o.- dılar 088/178

odlu: (T.) ateşli, yanan.

o. könüllerin sehralarında 154/04

od ol-: (T.) kendi kendini yak-, ateş gibi ol-.

öz özüne o.- dun 174/15

od tutub yan-: (T.) sıtması tut-, harareti yüksel-.

salon o.- ır 089/29

oduna yan-: (T.) ateşine yan- uğruna yanıp yakıl-.

arxamca süründü o.- dı 091/09

o.- mağım démem hedermiş
214/27

of: (T.) sıkıntı, keder, acı, yorgunluk, üzüntü bildirir.

o çağlarım bir de döne gele o.
036/03, 036/05, 036/09, 036/13,
036/17, 036/21, 036/25, 057/01,
057/03, 057/05, 057/09, 057/13,
057/17, 234/06, 244/13

oğlan: (T.) erkek çocuk.

deli küleklerle dolanan o. 079/31,
098/03, 098/34, 146/09
quzu kimi o.+ dı 169/03, 169/21
o.+ la rastlaşanda 138/45

oğru: (T.) hırsız.

seher doğru gördüklerin axşam o.
009/26, 009/27
bes hamı o.+ durmu 084/40
o.+ lar var dünyada 105/26
o.+ nu milis tutur 084/37
bir vaxt od o.+ su olubdu adım
022/43

oğrun: (T.) gizlice, başkasına hissettirmeden.

o. oxuduqca yazdıqlarımı 228/19

oğrun-oğrun: (T.) gizli gizli.

be'zen o. elimle déyil 049/10,
058/14, 067/06, 084/29, 210/09

oğul: (T.) erkek çocuk.

orda o. uşaq burda mehebbet
007/24, 009/31, 110/41, 110/46,
141/37, 152/04, 152/08, 152/11,
152/14, 152/17, 153/04

burda çox o.+ ları 088/60

o.+ san sen indi düşün alemi
044/08

türk o.+ u türkmen men 029/01,
029/09, 029/12, 029/17, 029/22,
029/26, 029/30, 029/34,
029/38, 029/42, 029/52, 110/01,
110/02, 110/20, 110/21, 110/23,
238/02

kim kimin o.+ udu 110/50

od göyler o.+ udur déyib babalar
027/02

çekdi eteyimden o.+ um atacan
002/10, 038/34, 075/21, 075/50,
075/52, 138/94

bataram o.+ umun gözyaşlarında
056/21

o.+ una nevesi neticesine 259/95

öz o.+ unu qoca qarı 172/27

béle maskalanma adam o.+ usan
120/03, 120/31

bu torpağın o.+ uyuq 134/172

oğul-uşaq: (T.) evlat.

gözünde o. 178/21

oğurla: (T.) çal-, hırsızlık yap-.

yuxumuzu o.- yıb yatanlar 001/17,
181/19

oğurlan-: (T.) çalın-.

haqqı o.- anlar 080/40

o.- dı yuxuları 172/21

etri o.- ır çiçeyin gülün 117/11

oğuz: (T.) özel ad, Oğuz.

türkler o. çağırır 134/136

ox: (T.) yayla atılan, ucu temrenli, ince
kısa mil, çubuk.

çoqlarına o. olur 140/35
yalanlar üreye atılan o.+ du
125/17
kamandan üzülen o.+ u men
oldum 153/13, 232/10

oxqay: (T.) “Oh bee!”, “Çok şükür!”
anlamlarında kullanılan bir
kavram işareti.
sineni aç dé o. 005/22

oxşa-: (T.) okşa-, sev-; benze-.
özgelere o.- dım 136/12
o.- sa inan ki dinceler orda 161/21
kime o.- yacaq kime çekecek
002/27
öpüb o.- yasan könlün alasan
224/12
uzaqdan ağ donda sene o.- yır
047/11
o.- yırsan büllur bala 221/07

oxşan-: (T.) sevil-, okşan-.
hele o.- ırdı tumarlanırdı 079/29

oxu-: (T.) oku-; tahsil gör-; şarkı, türkü
söyle-; sez-.
o. bu neğmemi vaxtın var iken
068/07, 068/10, 068/12, 134/100,
134/101, 134/168, 134/244,
134/98, 134/99, 160/07, 160/10,
160/12, 227/04
öz dilinde o.- du 115/52
oğrun o.- duqca yazdıqlarımı
228/19
o.- ma her kitabı 134/176
o.- mağı yazmağı 134/90
o.- salar bir kederli 116/19
qefesde o.- yan söz bülbulümdü
026/17, 035/09, 108/50, 221/17
hardasa anadil yéne o.- yar 043/20
mükafat şé’rini o.- yarken 167/02
tutuquşu o.- yub 096/60, 110/29,
251/09
mensiz o.- yubdur bu géce saz da
186/06
o.- yur hesretle çinar éle bil
045/06, 127/16, 151/05

o.- yuram 080/02, 246/30
éle héy o.- yurdu 048/10, 088/44

oxucu: (T.) okuyucu.
o.+ m yatan uşaq 105/01

oxun-: (T.) okun-.
diriyken yasinin o.- ub senin
192/15

ol: (T.) ol-, var ol; yaşa-; meydana gel-;
sahip ol-.
qürbetde allah o. qepiye deymez
108/06, 125/36, 125/37, 179/16
çinar qelem o.- a xezer mürekkeb
015/12, 061/02, 088/125, 088/133,
133/05, 189/14, 224/01, 224/02,
224/23, 224/25, 224/30, 230/27
sabah neler o.- acaqdır éh neler
neler 158/11
éh senden başqa kim var kim o.-
acaq 034/06, 086/91, 087/118,
087/136, 138/15, 139/08, 150/06,
150/08, 150/11, 169/30, 170/08,
212/12, 250/11
ne varlı o.- acaqdı 086/69
ne quldar o.- acaqdır 086/67
o.- acaqsan héç kimin 211/10
işı yox pulu yox o.- acağı yox
079/04
yanıb men bu éşqin külü o.- acam
212/14, 212/15, 212/16, 234/19
men o.- am qelbinin dostu
hemdemi 162/26, 165/23, 203/04
qardaş o.- an unudulur 009/14,
016/20, 018/13, 029/18, 029/19,
029/20, 198/07, 198/08,
223/10
qız o.- anda küsürük 138/95,
178/15, 251/34
bir zaman qurd o.- anı 090/108,
238/05
o. olmazın o.- anlar 090/17,
094/01, 094/07, 102/02, 108/24,
169/23
olmazın o.- anlardan 089/121
ay aman béle de sükut o.- armı
044/03, 044/33, 075/41, 099/04,

104/08, 118/11, 119/83, 119/85,
 134/188, 139/10, 140/56, 140/58,
 143/14, 144/14, 240/06, 240/10,
 240/12
 sabah kim o.- aram déye
 bilmerem 162/03, 162/35
 xéyli vaxt o.- ardı ki 119/02,
 140/13
 yédek gemisi o.- asan 184/20
 o.- aydı güneşle bu torpaq kimi
 093/12, 094/16, 234/17
 sen yanımda o.- aydın 220/10,
 220/12
 hemzeler xan o.- du haray 003/22,
 003/24, 053/04, 079/15, 088/90,
 090/121, 090/160, 098/83, 115/44,
 119/101, 119/109, 119/111,
 138/05, 138/151, 138/152, 139/13,
 142/18, 142/19, 172/19, 172/20,
 197/01, 199/04, 200/08, 230/17,
 235/30, 235/31
 bir lüt o.- duğun yérde 098/51
 kamandan üzülen oxu men o.-
 dum 153/13, 167/08, 167/09
 sen benim ne yaman düşmenim
 o.- dun 071/05, 071/09, 071/13,
 098/66, 098/68
 saxla ümidimi gereyin o.- lam
 068/22, 068/23, 068/24
 ürekde vetensiz ölkesiz o.- ma
 125/35, 125/37, 127/10
 bu menden o.- madı özünden oldu
 053/04
 néynim vüsälınla benim o.-
 madın 071/12
 o.- maq isteyirler hereden bir az
 108/35, 259/53
 bir de şah o.- mağa sesleme meni
 056/13
 illerle min sifet o.- mağın asan
 120/05, 120/33
 dövran bizim o.- malı 086/79,
 086/81
 bir boyda o.- malıdı 086/72
 iş bizim o.- malıdır 086/80,
 086/82
 o.- malıymışam cansız 088/167
 biz o.- masaq 168/48

göz üste qaşın var déyen o.- masın
 192/30, 192/31
 öteri o.- maya bu arzu istek
 162/27
 o.- mayan haqq yolunda 088/177
 ömründe bir defe o.- mayıb barı
 182/04
 vetende vetene gétmek o.- mayır
 108/22, 140/52, 140/54, 141/13,
 161/12, 190/07, 190/09
 o.- maz günaha batmışıq 003/17,
 011/25, 075/40, 090/24, 134/35,
 134/37, 134/41, 134/49,
 137/76, 138/08, 239/06, 251/37,
 252/20, 259/100
 o.- mazı héçnedi olanı héç ne
 238/05
 o.- mazın olanlardan 089/121,
 090/17
 bél bağlamaq o.- mur bahara yaza
 007/15, 085/08, 090/27, 094/05,
 103/08, 109/24, 137/53, 137/55,
 137/57, 137/59, 137/61, 190/13
 qara saçlarımın ağı o.- musan
 055/08, 176/11
 sahibi o.- muşuq torpağın suyun
 107/10
 ejdahayla yarışmalı o.- muşam
 260/02, 260/04, 260/08, 260/12
 kimse qartal da o.- sa 087/125,
 144/17, 177/07, 198/06
 uzaqda o.- sam da dağdan deredən
 008/24
 o.- saydı insanın ömrü serhedsiz
 141/22
 allaha and o.- sun sebrim daralıb
 002/09, 093/04, 122/04, 137/74,
 138/42, 138/44, 138/81, 138/82,
 138/94, 192/28, 192/31, 256/18
 daha olan o.- ub qapı bağlanıb
 016/20, 018/04, 025/24, 068/05,
 068/33, 088/305, 088/319, 090/04,
 110/12, 110/14, 134/09, 134/126,
 134/128, 140/57, 162/11, 165/07,
 186/16, 188/04, 188/16, 199/14,
 200/44, 256/34, 259/68, 259/70
 yaşamaq ölüm o.- ubdu 004/24,
 022/43, 212/18

mêşeler qorxulu neğme o.- ubdur
045/11, 108/23
bir gün néce o.- ubsa 134/21
küseyen o.- ubsan sen uşaq kimi
050/18
qoy hemişe men o.- um 138/83
unudulan qardaş o.- ur 009/13,
075/24, 075/26, 087/14, 119/57,
137/56, 140/33, 140/35,
141/28, 141/30, 153/17, 231/07,
251/31, 251/33, 251/35
gah uşaq o.- ursan gah da ki yazıq
120/07
ölçülü biçili o.- uruq temiz 117/34

ola: (T.) seslenme.

xezeri gördünüzümü o. 116/08,
116/12, 116/16, 116/23, 116/28

olun-: (T.) olmak fiiline konu ol-

min péyvend o.- ub budaqlarına
166/07

omaşı-: (T.) sakın sessiz kal-

o.- yıb qalmazdım 134/67

on: (T.) on sayısı.

o. adam yérine işleyen babam
107/06, 125/07
o.+ un gizlin yüzün gizlin 221/10

on bés: (T.) on beş sayısı.

o. ölke 075/35, 075/36, 075/41,
075/42, 104/08, 134/224, 134/225

onlar: (T.) onlar, üçüncü çoğul kişi
zamiri.

o. gétدی 088/240, 119/48, 134/192,
138/131, 169/25, 184/11, 259/101
o.+ a gén dünyanı dar éleyirmiş
080/16, 088/324, 110/49, 178/23
bes niye o.+ dan uzaq olmusan
176/13
ayrılıq o.+ ı yandırıp yaxıb
044/29, 052/29, 190/09
bu o.+ ın é'tibarıdır 027/11,
079/26, 087/117, 092/05, 108/36,
138/04

ora: (T.) orası, o yer.

o. éle vetendi 096/41, 139/23,
202/11

o.+ da oğul uşaq burda mehebbet
007/24, 011/06, 011/15, 011/17,
011/18, 011/21, 011/29, 048/01,
048/02, 048/08, 048/12, 048/15,
058/06, 058/11, 058/16, 069/01,
069/16, 069/35, 069/36, 075/04,
077/11, 088/203, 089/95, 096/38,
098/23, 098/25, 105/08, 107/11,
131/01, 131/02, 131/03, 131/04,
131/05, 131/06, 131/07, 131/08,
131/09, 144/18, 153/16, 161/19,
161/21, 162/21, 166/19, 166/20,
166/21, 176/18, 185/04, 194/04,
198/06, 202/06, 224/24, 225/01,
225/02, 225/11, 225/12, 225/20,
225/25, 225/28, 225/32, 225/38,
225/43, 225/44, 225/45, 225/47,
233/03, 239/05, 239/10
o.+ dan yamaq vururlar 090/148,
090/81, 143/17, 144/14, 180/11

oraqla-: (T.) orakla biç-

o.- yıb biçdikce 090/127

ordénli: (Lat.+T.) devlet tarafından
yaptığı hizmetlerden dolayı
verilen madalyası, nişanı olan.
biri o.+ di gülür danışır 110/47

ordér: (Fr.) yazılı emir, buyruk.
éle ki o. aldı 138/28

ordu: (T.) devletin silahlı güçleri.

yoxsa bir o.+ mu daşa dönübdü
044/19
bu o.+ lar kim üçün 084/41
demişik o.+ muza 087/89

orta: (T.) orta, bir şeyin kenarlarından
merkeze doğru yaklaşık olarak
aynı uzaklıkta olan yer.
o.+ da bir gül bala 098/80
gédirdi o.+ sıyla 088/37

ortaq: (T.) beraber iş yapan.
ancaq yaxşı günün o.+ ı imiş
157/13

ot: (T.) ot, bitki.
elinde göy o. tutub 087/78, 108/09
yazda gül açacaq o.+ lar ağaclar
022/22

otaq: (T.) oda.
burda üşüyürem isti o.+ da
047/06, 047/30, 088/241, 129/20,
186/17
sonra çıxdı o.+ dan 088/288
qonşunun bəş o.+ ı 080/22,
087/103
yérin yox o.+ ın yox 088/283,
088/417, 088/55
géce adalara dönüb o.+ lar 025/22
nahaqlar ağ o.+ larda 004/28
axtarır o.+ ları 088/457

otaraq: (T.) hayvan otlatılacaq yer,
otlak, mera.
bu yér o. déyil 134/60

otla-: (T.) otlakta ot ye-.
qurd quzuyla o.- dı 119/106
o.- yar o.- yar ölmesin déye
008/05, 119/84
éle héy o.- yır héy meleyirler
151/11

ot otla-: (T.) bk. **otla-.**
qurdlar o.- yır daha 004/37

otur-: (T.) vücudunun alt kısmını bir
yere koyarak yerləştir-.
o. dersini oxu 134/168, 134/34
o.- a bilmirem dura bilmirem
038/11
o.- anlar sevinçdən 089/49
üstündə o.- duğum 123/36
o.- dular 088/86
o.- muşam tek 034/03, 170/05
bir ixtiyar o.- muşdu yol üstündə
156/08, 156/09, 156/22, 156/24
o.- muşuq uşaq kimi 177/22

o.- ub orda qem qubar 077/11,
087/07, 110/41

otuz: (T.) otuz sayısı.
çekisi belke de o. kilodu 124/27,
140/13

otuz bəş: (T.) otuz beş sayısı.
o. yaşında alimdir adı 110/30

ov-: (T.) vücudunun herhangi bir
tarafını parmaklar vasitəsiylə sık-,
ov-.
varlığını döyüb o.- ur 230/22

ovçu: (T.) avcı.
o. bereye yatdı 012/07

ovla-: (T.) avla-; çal-.
qartal xəyalımı o.- dı mənim
144/05
şillaqatsa o.- maq 087/84
o.- yıbdı çoxu duydum 232/09
donuzlar peleng o.- yır 004/32

ovuc: (T.) elin iç kısmı, avuç.
özünə bir o. kepek éyledi 175/05
güneş o.+ umuzda oyanacaqdır
150/03
baharın o.+ unda saralar çinar
017/15, 224/18

ovul-: (T.) ufulanıp dökül-.
gül yolunub nar o.- ub 255/10

ovun-: (T.) sakinleş-, teselli bul-.
o.- dum tarımla neğmeqarımla
049/09

ovut-: (T.) avut-, teselli et-.
héyif ve'dler innen béle meni o.-
maz 109/19

oy: (T.) del-, yar-.
varlığını o.- ub kéçdin 207/12
mezarını o.- urlar 090/47

oyaq: (T.) uyanık.

xeyallar qoynunda o.+ am hele
010/21
ümidim o.+ dır qulağı sesde
025/06
o.+ sa salam vér açılar donu
186/22

oyaq qal-: (T.) uyanık kal-.
hele de o.- an 019/14

oyan-: (T.) uykudan uyan-; canlan-;
gözü açıl-.
ne yatıbsan qafil o. 013/06
qelbimdeki seher o.- acaqdır
025/35, 150/03
yatanlar bir gün o.- ar 127/28
yuxusundan o.- dı 086/06, 096/57,
115/38, 115/58, 115/59, 172/05
xeyalın bir vaxtı o.- ıb sese
164/08, 164/12, 253/14
béle o.- maq olmaz 134/37
yatan o.- mamışdı 096/19
niye o.- mırıq niye bilmirem
246/01, 246/13

o yan bu yan éle-: (T.) karşı çık-, karşı
koy-.
o.- se 138/31, 138/61

oyat-: (T.) uykudan kaldır-; gaflet
uykusundan uyandır-.
dağı daşı o.- dı 012/09, 059/15,
172/26
yatıbsa asta kéç onu o.- ma 186/23
onu atası tek top o.- mayıb 110/27
yuxusundan o.- mışıq 003/03,
087/124

oylaq: (T.) mesken, yer, meydan; geniş
düzlük.
élde o.+ da idik 096/27
kam o.+ ımdı benim 115/70,
115/71

oyna: (T.) oyun oyna-; dans et-; eğlen-.
o. görüm 009/20, 256/01, 256/06,
256/11, 256/16, 256/21, 256/26,
256/31, 256/37

gelin yaman o.- dı 138/128
dağda bağda o.- maq 134/19
menimle gizlenpaç o.- yan qızın
045/24, 076/76
şéytan çalır cin o.- yır 250/07
o.- yırdı o géce 086/20

oynaş-: (T.) birbiri ile oyna-, eğlen-.
şimşekler o.- ır çaxır déyesen
194/19, 246/26

oyun: (T.) oyun, dans.
heyat o. sévgi o. müemmma 200/30,
256/20
sadece bir o.+ dur 087/74
bu havalar bu o.+ lar 075/13
taléyin qeribe o.+ ları var 007/20

oyuncaq: (T.) oyuncak; eğlenmek için
araç olarak kullanılan şey.
men sene o. sen uşaq kimi 052/08

Ö

öceş-: (T.) münakaşa et-, tartış-.
ö.- ıb behs éyleme 134/47

ödenil-: (T.) ödemek fiiline konu ol-.
ö.- ır planlar 089/26

ögéy: (T.) üvey, öz olmayan.
ö. ne doğma nedir 134/114

öhde: (Ar.) bir şeyi, işi üzerine alma,
yüklenme; sorumluluk.
özüm öz ö.+ mden gele bilmirem
070/03

öküz: (T.) orta, bir şeyin kenarlarından
merkeze doğru yaklaşık olarak
aynı uzaklıkta olan yer.
qara ö. 253/01, 253/05, 253/09,
253/13, 253/14, 253/17, 253/21,
253/25

öl-: (T.) öl-, hayatı sona er-; can at-.
ö. dédinmi ölecek 087/81, 169/07,
199/20

yada hörmətim ö.- dü 095/52,
 095/53, 212/19
 üzbeüz bir qonşun ö.- e gətmirsən
 015/15, 033/13, 070/05
 öl dédinmi ö.- ecek 087/81
 ölsem bundan ö.- eceyem 257/09,
 257/14
 ya bir yérde ö.- ek zalım 063/13
 ö.- emmerem 024/01, 024/13,
 147/13
 daha qalan qalıb ö.- en ağlanıb
 016/18, 086/40
 öl désən o ö.- endi 169/07
 ö.- enlər daşolub qalxıb ayağa
 044/28
 ölmez ümid gələr ö.- er içimde
 204/09
 déyirdin ö.- erem sensiz 065/16,
 167/26, 199/20
 sen ö.- ersən sözün ölmez 258/16
 varsansa ölmerem yoxsansa ö.-
 lem 229/24
 orda ö.- mek mükafatdı qardaşım
 011/29, 025/17, 076/57
 insan hele ö.- memişdi 076/20
 ö.- merem canım sendedir 207/13,
 229/24
 otlayar otlayar ö.- mesin déye
 008/05
 yıxılıb ö.- mesini 081/21
 kişi tek ö.- meyın sırrını 083/06
 ö.- mez ümid gələr ölər içimde
 204/09, 258/16
 kölgədə olanlar yaşamır ö.- mür
 094/07
 ö.- müsənsə men arxanca ağlayım
 200/36
 dikəldi qebirdən ö.- müş gümanım
 059/07, 060/17
 ö.- müşlərim kəf damaqda 237/15
 ö.- müşük yoxsa yatmışıq 003/05
 ö.- sem gédib qucağında ölərem
 167/26, 193/09, 202/20, 208/16,
 234/13, 257/09
 ö.- üb dirilməkdi daha elacım
 026/10, 110/18, 113/08, 216/08,
 235/12

orda muştuluqla ö.- übdü qəm də
 107/11
 bir bura bax mən ö.- üm 138/84
 niyə ö.- ür insanlar 082/02,
 094/09, 117/20
 mən ö.- ürem ölürsən mi 065/17
 mən ölürəm ö.- ürsənmi 065/17

ölç-: (T.) kıyasla-, mukayese et-
 çox ö.- meli idilər 119/08

ölçülü-biçili: (T.) etrafıca düşünülüp
 taşınılmış, tam tamına, uyğun.
 ö. oluruq təmiz 117/34

öldür-: (T.) hayatına son ver-
 düşməni gördün ö. 086/34,
 086/35, 086/36, 195/10, 222/04
 ölümü ö.- dü şəhidlər 083/17,
 183/03, 183/05, 183/09, 183/13,
 183/17
 ö.- en kim 086/41
 ölümü ö.- erem 082/21
 özünü ö.- me a bedbext oğlu
 238/02, 240/19
 ö.- mek bir haqq idi 086/38
 bu sevgini ö.- meyek 063/04
 insanı ö.- meyi 082/17
 feqət ne ö.- ür ne aman vərir
 163/03

öle-öle: (T.) öle öle, ölərek.
 seni ö. unudacağam 196/09,
 212/13

ölke: (T.) memləket, ülke.
 on bəş ö. 075/35, 079/05, 092/10,
 108/27, 135/19
 ö.+ de ne varsa basıb ötürün
 259/42
 éllər var ö.+ lər var 105/20
 çinarlı vüqarlı ö.+ me deyme
 099/09
 bu böyük ö.+ mizdə 138/70
 bu yurdun mekanın ö.+ n xatirə
 238/16
 gecələr ö.+ sində 096/85

éle qarayığval bedbext ö.+ yem
058/09, 233/09

ölkesiz: (T.) ülkesi, vatani olmayan.
ürekde vetensiz ö. olma 125/35

ölü: (T.) canlı olmayan, ölmüş kimse.
bax men ö. siz qalı 090/21
adına pay yazıb ö.+ nü soyun
259/29
diri gözlü ö.+ yük 088/261

ölüm: (T.) bir insan, bir hayvan veya
bitkide hayatın tam ve kesin
olarak sona ermesi, ahiret
yolculuğu, ebedî uyku, emrihak,
irtihal, memat, mevt, vefat.
yaşamaq ö. olubdu 004/24,
031/01, 031/14, 073/10, 075/61,
076/19, 082/01, 082/03,
082/15, 137/86, 167/14, 177/24
qürbeti ö.+ den béter déyibler
108/07
sıldırım sahiller ö.+ dü qandı
015/09, 026/01, 026/07, 026/13,
026/19, 026/25, 026/31, 026/37,
026/43, 084/08, 141/21
uçurum ö.+ e doğru 020/01,
020/03, 020/05, 020/09
bu ö.+ ler bu qanlar 075/60
ö.+ ü öldürerem 082/21, 083/17

ömrü günü sovrur-: (Ar.+T.) ömrünü
boşa geçir-.
ö.- dum bu sévgide 167/16

ömrü günü yéle vér-: (Ar.+T.) bk.
ömrü günü sovrur-.
ö.- dim yaman of 036/25

ömür boyu: (Ar.+T.) sağ kalındığı,
yaşandığı sürece, ömür boyunca,
yaşam boyu, yaşam boyunca,
hayat boyu.
ö. al géyinen 018/12, 028/09
ö. yolunda can qoymuşam 167/03

ömrünü bada vér-: (Ar.+Far+T.) bk.
ömrü günü sovrur-.
gör néce de ö.- dim 088/273

ömrünü bağışla-: (Ar.+T.) ömrünü ver-
, hayatını ada-
size ö.- yaram 006/29

ömrünü kerpic kerpic sök: (Ar.+T.)
ömrünü sök-, çok fazla sıkıntı
çek-.
ö.- düm éle 228/21

ömrüne çen düş-: (Ar.+T.) ömrünü
duman / sis çök-, talihi yaver
gitme-.
seksende ö.- ür indi 110/06

ömrünü gününü yéle sovrur-: (Ar.+T.)
ömrü günü sovrur-.
ö.- dun 120/32
ö.- ma 120/04, 224/26

ömrü yéle vér-: (Ar.+T.) bk. **ömrü
günü sovrur-.**
ö.- ib unudacağam 212/05

ömür: (Ar.) yaşam.
burda ö. saatların elinde 011/16,
011/22, 017/04, 017/06, 025/11,
070/12, 070/20, 088/373, 123/19,
162/29, 162/31, 171/08, 242/05,
260/05
burda bilét bir ö.+ den bahadı
001/08, 137/87, 242/06
gülleler bir ö.+ dü 086/52
xeyanet éyleyib bir ö.+ e güne
192/32, 245/01
ö.+ leri günleri 089/57
bir ö.+ lük 123/38
düşün bir ö.+ ü günü 134/103,
141/22, 141/34, 144/18, 164/11,
172/51, 177/35, 214/26
kéçib ö.+ üm günüm ve'dem
daralıb 002/05, 030/02, 135/14,
161/02, 161/22, 179/08, 196/13,
202/19, 213/09, 220/07, 230/26,
235/04, 245/09

ö.+ ümde gah duman gah çen
görmüşem 040/06, 042/18,
134/32, 157/06
ö.+ ümden günümden kəcib
gelerem 208/11
ö.+ üme günüme yağı olmusan
055/10, 058/12, 070/06, 071/03,
073/03, 258/01
sovurur ö.+ ümü bu esen külek
246/04
baxıram ö.+ ümün gündoğanına
069/07, 090/156, 090/166, 090/61,
134/241, 135/12, 186/12, 188/13,
201/01, 201/02
ö.+ ümüz qerib adadı 247/04
ö.+ ümüzden ne vərmişik obaya
001/18
ö.+ ümüzü alıb aparır iller 007/14,
109/15
ö.+ ün avqustunda yağan qara bax
007/23, 016/03, 022/12, 042/10,
065/01, 065/02, 068/19, 069/02,
109/07, 110/32, 132/18, 134/01,
134/63, 137/106, 140/05, 145/06,
174/04, 184/21, 211/06, 244/01
kiminse ö.+ ünde bir il ötüşer
043/07, 138/109, 182/04, 195/07
size öz ö.+ ünden kesib vérecek
259/36
ö.+ üne sélleme yağışlar yağır
176/10, 240/17
ö.+ ünü gününü 138/143, 195/14
ö.+ ünün gününün yaraşığı 019/08
orda ö.+ ünüzden yarpaqlar düşür
153/16
yoxsa ö.+ ünüze qış gelir ana
153/05, 187/11
sabah ö.+ ünüzün baharı kimi
153/08

ömür-gün: (Ar.+T.) ömür gün.
ö. eriyir yağan qar kimi 022/02,
022/04, 022/05, 031/15, 047/18,
076/72, 140/23, 141/15

ömürlük: (Ar.+T.) ömrünün sonuna
kadar devam eden.

könülsüz mehebbet ö. déyil
162/33

ömür sür-: (Ar.+T.) yaşa-.
ö.- eceyem öz işığımda 025/36

ön: (T.) ön, bir şeyin ön tarafı.
mezarın ö.+ ünde tükenib sözüm
038/32, 119/104, 119/62, 134/144,
134/255, 134/66, 138/107, 217/02,
220/15, 229/09

önünü kes-: (T.) engelle-.
ö.- di onun 138/141

öp-: (T.) öp-; dokun-.
ö.- dü 185/01, 185/03, 185/05,
185/09, 185/13, 185/17
men ö.- e bilmedim üzümünden
öpdü 185/17
başdaşını ö.- en ayazam daha
037/03, 257/07
ö.- üb bağına basdı 088/427,
224/12

örgeş-: (T.) öğren-, bil-.
ö.- mir yetişmeyir 138/87

örpek: (T.) kadınların başlarına
örttükleri büyük baş örtüsü.
nişan çün aldığı ö.+ idirmi 149/10

ört-: (T.) kapat-, kapla-.
ö.- übler üstünü demirle daşla
117/07, 117/43

ört-basdır: (T.) üstünü örtme, kapatma.
daha ö. olmaz 090/24

örtülü: (T.) örtülmüş, kapatılmış.
çok ö. metlebler 090/19, 117/37

öt-: (T.) geç-, geçip git-.
il ö.- dü bir defe ne ise dédim
069/22, 125/25
ö.- ende sazımda keremi misri
155/08

çoxdan ö.- üb keçibdi 138/89,
232/14

öten: (T.) geçen, bundan önceki,
geçmiş.
orda ö. vaxt azaddı qardaşım
011/17, 028/04, 052/17, 108/15,
109/18, 135/10, 138/123, 166/04,
166/36, 246/10

öteri: (T.) gönülsüz, geçici.
ö. qayğını minnete satdın 125/24,
162/01, 162/27

ötrü: (T.) sebebiyle, dolayısıyla.
men ki sendən ö. oddan keçmişəm
010/03, 055/17

ötür: (T.) bir şeyi çabucak, gizlice bir
başkasına ver-; önem verme-; aç
gözlülüklə ye-.
ölkədə ne varsa basıb ö.- ün
259/42

ötüş-: (T.) gelip geç-.
gün keçdi ay keçdi iller ö.- dü
008/12, 090/167, 098/11, 174/33
yanımdan acıqlı hirsli ö.- dün
049/04
kiminse ömründe bir il ö.- er
043/07
ömür gün uzana yaş ö.- meye
047/18
qara bulud ö.- meyir 064/10
uşaqlıq illəri çoxdan ö.- üb 161/07
éh ömür gün ö.- ür 031/15,
153/14, 171/07, 171/08

övlad: (Ar.) evlat, çoluk çocuk.
ö. derdi 076/34, 138/105, 238/07
bu iki aşiqin ö.+ ıyıq biz 149/14

öy-: (T.) öv-, methet-.
soyduqca ö.- dü meni 100/07
öz özünü ö.- enler 080/52
sen qarğayıb ö.- üb keçdin 207/16

öy: (T.) ev, hane.

qapı bacan ö.+ ün var 088/314

öy-baş: (T.) ev yurt, ev bark; el oba.
onda bütün ö.+ ı 138/22

öyren-: (T.) öğren-, bilgi edin-, belle-.
yaxşı ö. həsabı 134/178, 134/99
sévindim ö.- dikce 134/89
ö.- dim yavaş yavaş 134/91

öyreş-: (T.) alış-, ısın-.
gözlerim geceye ö.- ir daha
025/14

öyret-: (T.) öğret-, bilgi sahibi et-,
bellet-.
anam ö.- diyi dilim vetenim
108/04, 108/54

öyüd: (T.) öğüt, nasihat.
sonra ö. nesihət 134/156

öyün-: (T.) övün-, kendini öv-.
çox ö.- düm qelbimdeki
dözümnen 036/18
gelecek gelinle ö.- erdi o 051/07
çox da ö.- meyın bütün alemin
143/08

öz: (T.) kendi, dönüşlülük zamiri.
herenin ö. yeri ö. deyeri var
008/19, 010/19, 016/12, 025/21,
025/28, 025/36, 026/32, 026/34,
027/04, 029/19, 030/17, 038/12,
041/09, 042/15, 050/19, 052/25,
062/08, 070/03, 077/12, 077/20,
086/65, 087/103, 087/105, 088/15,
088/16, 088/250, 088/286, 088/39,
088/407, 088/45, 088/47, 088/48,
089/107, 090/83, 092/04, 092/05,
092/08, 098/38, 098/72, 109/04,
115/52, 123/24, 124/12, 125/20,
128/05, 130/09, 131/09, 132/25,
134/54, 137/44, 137/56, 137/64,
141/25, 141/26, 142/15, 156/29,
159/08, 167/18, 172/27, 173/10,
188/08, 200/19, 225/07, 238/06,
258/05, 259/118, 259/36, 259/55

tüklendikce ö.+ leri 087/119,
119/31
bu havadan felek ö.+ ü baş
açammır 009/18, 078/18, 079/10,
088/279, 088/351, 090/31, 090/76,
090/84, 092/08, 098/13, 098/72,
100/05, 100/08, 124/12, 140/20,
141/25, 177/35, 193/10, 232/16,
259/118
ö.+ üm öz içimde dustağam hele
010/19, 014/12, 022/32, 025/41,
026/34, 034/23, 038/12, 038/36,
046/13, 049/20, 059/12, 070/03,
070/17, 088/390, 096/03, 096/83,
099/11, 105/02, 165/23, 170/25,
186/19
özümü ö.+ ümde defn éylemişem
055/14
ruhumdan ö.+ ümden qopardı
meni 002/23, 036/20, 059/12,
102/01, 136/02, 218/13
düşmen kesilerem özüm ö.+ üme
025/41, 034/23, 070/18, 088/266,
096/83, 106/03, 145/01, 145/11,
145/21, 145/32, 170/25
derdimi böldüm özüm ö.+ ümle
014/12
hele göremmirem özüm ö.+ ümü
022/32, 049/20, 053/17, 055/14,
070/18, 106/03, 136/13, 162/32,
229/09, 246/21
ellerim ö.+ ümün déyil 006/20
ö.+ ümünkü dağdır 254/24
ö.+ ümüz yolacağıq 087/130
hele ö.+ ümüzden xeberimiz yox
007/28
daha tanımışıq biz ö.+ ümüzü
052/18, 090/92
ö.+ ün öz gözünde fılseñ devesen
016/12, 050/14, 050/19, 050/22,
052/25, 088/286, 174/38, 213/10
özü öz içinde ö.+ ünde şeydi
124/12
ö.+ ünden xebersiz menden
xebersiz 049/05, 050/14, 053/04,
094/01, 105/41, 158/10, 176/14,
206/06

hesedle baxardın özün ö.+ üne
050/22, 081/19, 088/279, 089/118,
090/111, 119/45, 175/05, 222/02
düz birce ö.+ üñsen bir de papağın
015/19
ö.+ ünü unudanlar 080/66, 087/32,
088/23, 088/303, 088/429, 091/15,
120/34, 125/14,
125/18, 162/18, 192/24, 218/10,
227/04, 238/02
çöreyi yéyilib ö.+ üse yatıb
104/19

özbek: (T.) özel ad, boy adı, Özbek.
ö.+ lerin dilini 134/130

özelleşdir-: (T.) bir şeyi özel duruma
getirmek veya özel olarak
kullanmak, kamulaştırmak karşıtı,
özelleştir-.
bu éli obanı ö.- in 259/44

özge: (T.) başka, diğér.
ö. sürülere qatılar dinmez 008/10,
072/17, 092/10, 098/35, 137/02,
159/16, 194/18, 198/18
ö.+ ler toxunmayır 254/23
ö.+ lere yananlar 080/67, 136/11,
136/12, 136/14
adın bizimkidi işin ö.+ nin 120/25,
123/16, 123/18, 123/20, 123/22,
200/14
niye ö.+ sini ana bilmirem 190/03

özelere aç-: (T.) başkasına,
yabancılará söyle-.
sirimizi ö.- mırıq 168/47

özge-yad: (T.) yabancı, başka, diğér.
ö. déyilsen ki 138/54

öz özü: (T.) kendi kendisi.
be'zen de ö.+ nden 178/19
herden ö.+ ne dolur boşalır 124/14
ö.+ nü öyenler 080/52, 080/53
biçare ö.+ yle 088/254, 088/277

öz özüm: (T.) kendi kendim.

ö.+ den utandırdı 180/04
ö.+ e atılan 090/57
ö.+ ü dağlayanam 060/07, 095/59

öz özümüz: (T.) kendi kendimiz.
barı ö.+ den 087/72
ö.+ e 150/09
tanıyaq ö.+ ü 029/51

öz özün: (T.) kendi kendin.
ö.+ e od oldun 174/15
ö.+ le bölürsenmi 065/13
ö.+ ü yandırdın 174/14

özü: (T.) kendisi.
tekce ö. var idi 178/30

özüne gel-: (T.) kendine gel-; aklı
başına gel-.
hele ümidim var ö.- em 010/10

özü ol-: (T.) kendisi ol-, yapmacık
davranma-.
birce gün ö. sen innen béle 120/35
bir gün ö.- maq çetindi béle
120/06

P

paça: (Far.) bacak, bacakların dizden
aşağı kısmı.
p.+ mız bes aralı 089/97

paçalan-: (Far.+T.) ikiye ayrıl-,
parçalan-, bölün-.
yurdum yuvam p.- ıb bölünüb
023/10

padşah: (Far.) padişah, hükümdar.
yaxşı biz bu p.+ ın 087/30

padşahsız: (Far.+T.) padişahı olmayan.
méşe p. idi 119/03

paxır: (T.) madenlerin, nemin etkisiyle
oksitlenerek yüzlerinde meydana
gelen madde, pas.

dostların yanında çıxar p.+ ın
125/27

pak: (Far.) temiz, saf; kutsal, aziz.
bu p. uşaq eşqimi 256/07

palçıq: (T.) ıslanarak sıvı kıvam hâline
gelmiş toprak.
p.+ la malalayır 088/458

palıd: (Ar.) palamut ağacı ve bu ağacın
meyvesi, pelit ormanı.
bir p. yıxılsa hayqırar méşe
017/08, 115/41, 166/19
meğrur p.+ ıma cökeme deyme
099/05
p.+ ın kölgesinde 119/58
p.+ lar odlara qalanıb gédır
035/19, 115/16, 119/30
p.+ lı méşenin dédiklerinden
099/01

pal-paltar: (T.) partal, elbiseler,
giyecekler.
yémek içmek p. 137/03

paltar: (T.) partal, her türlü giyim
eşyası; çok yıpranmış elbise.
köleliyi p. tek 081/03, 137/43,
180/15
gören ne p.+ dı géyib tebiet
047/14

pambıq: (Far.) pamuk,
ebümecigillerden, koza
biçimindeki meyvesi üç, dört, beş
dilimli olan, sıcak bölgelerde
yetişen tarım bitkisi.
bir elim p. 006/05, 087/115,
138/78

papa: (T.) baba.
p.+ m aldıqlarını 098/54
p.+ mın hésabına 098/65

papaq: (T.) genellikle Azerbaycan ve
Kafkasya'da giyilen, kuzu

derisinden veya yününden
yapılan, uzun tüylü başlık.
başına koyduğum p. daralıb
002/13
manqurt p.+ ıdı bu sülh başımda
026/26
başım p.+ ım vardı 095/06, 200/42
tapmadım p.+ ımı 095/42
düz birce özünsen bir de p.+ ın
015/19
başı p.+ ına sığışmır daha 002/19,
156/15, 156/41
götürsün p.+ ını 005/28, 100/13
p.+ ımın altında 178/34
yarasa yuvası olub p.+ lar 025/24,
205/09
atın cılığ p.+ ları 029/05, 029/46

papağı gözüyün üstüne én-: (T.)
utancından başını önüne eğ-,
kimsenin yüzüne bakamaz duruma
gel-.
p.- ib 120/19

papaqlı: (T.) başlığı olan.
başı kéçe p. 089/51

papiros: (Alm.) sigara tütünü
doldurulmuş sigara kağıdı.
boşalmış p. qutusu 019/12,
034/22, 170/24

papiros çek-: (Alm.+T.) tütün iç-.
p.- en déyil 169/15

paralan-: (T.) parçalan-.
min aya min güne p.- mışam
145/05

paramparça: (T.+Far.) parça parça
olmuş.
p. böyle bend bend 029/41

para para ol-: (Far.+T.) parça parça ol-
.
qelbim p.- du of of of 057/03,
191/03

parça: (Far.) bir bütünden ayrılan, ayrı
sayılan veya artakalan şey.
bir p. çörekdi azadlıq déyil
026/21, 068/24, 080/07, 087/98,
090/58, 108/14, 137/70, 161/18
bir p.+ sı ele gelmez 258/08
men ki bu vetenin bir p.+ sıyam
176/25

parçala-: (Far.+T.) parça parça et-.
sahilleri yar p. aş ay xezer 116/35
p.- yıb qırırdı 088/34
yırtın p.- yın nefes çeken 259/15
didib p.- yırdör dörd divar meni
129/21

parçalan-: (Far.+T.) parça parça ol-;
kırıl-.
ah üreyim sus p. dağıl dağıl
152/05
ürekler de p.- ıb bölünüb 023/12

parça-parça: (Far.) parça parça.
herşey p. bölünüb neler 141/08

parıltı: (T.) kıvılcımlanarak ışıklar
saçan göz kamaştırıcı ışık.
aldandım yalançı p.+ lara 010/07

parla-: (T.) ışık saç-.
p.- yan gurlayan düşüb qabağa
246/27

pas at-: (T.) paslan-.
qınımızda p.- mışıq 003/13

paslan-: (T.) pas tut-.
kim sıyrıla kim qnında p.- ı
011/24, 126/20

patavalı: (Far.+T.) ayağına sargı sarmış
kimse.
ayağı p. 089/53

patriarxat: (Yun.) Patrik'in idaresi
altındaki kilise.
p. zamanı 138/88

pay: (T.) birden fazla kişi arasında bölüşülmüş bir bütünden, bu kişilerin her birine düşen bölüm, hisse.
anaları p. getirdi 172/29
boyun eyib bir taléye bir p.+ a 200/13
neyleyim bu ömür talé p.+ ıdı 070/20
tanrı gönderdiyi talé p.+ ımsan 213/07

payına düş-: (T.) kısmeti ol-
ümidi isteyi p.- dü 176/08

payız: (Far.) sonbahar mevsimi.
p. külekleri soldura bilmez 017/03, 045/01, 045/17, 045/25, 048/22, 059/04, 070/11, 131/08, 134/226, 153/02, 158/03, 168/19, 174/04, 188/12, 228/08
çiçekler boyatır üzü p.+ a 007/17, 053/10, 166/33
uzaqda saralan p.+ am daha 037/09
p.+ da açılan çiçek 132/01, 183/04
orda p.+ dırsa burda bahardı 166/21
p.+ ı qınama payız neylesin 070/11
ömrün p.+ ıdır qar yağır 244/01
qedrini bilmedik bir vaxt p.+ ın 045/22, 214/12
belke ömrün p.+ ında tebiet 132/18

payla-: (T.) birden çok kimseye bölüşdür-; herkese kendi payını ver-.
p.- dım könlümü her ehlidile 228/22
torpaqları p.- yaq 087/113
hemişe nur yayır sévinc p.- yır 108/19

paytaxt: (Far.) başkent, baş şehir.
p. iki 075/30, 075/36
p.+ ımız moskvasa 075/27

pay vér-: (T.) hisse ver-.
xerac yox bir neğme p.- di mene 154/18

pay veril-: (T.) hisse veril-.
dostuna p.- meyir 064/04

paz: (T.) bir şeyi yarıp parçalamak veya bir yarığı, deliği genişletmek için kullanılan ucu sivrilmiş odun parçası.
cismine çalınan p.+ a şükür dé 253/11

peleng: (Far.) kaplan.
donuzlar p. ovlayır 004/32, 235/12, 259/111
p.+ in ne'resinden 119/60
mil dayandı p.+ ler 119/105, 119/18, 169/26, 235/06
p.+ leri qurdları 115/19, 119/47
p.+ lerin elinden 119/27

pembe: (Far.) pembe rengi.
p. yanaqlardan alma deresen 224/19

penah: (Far.) sığınma.
tanrıdı p.+ ı araz neylesin 015/05, 015/29
doxunma p.+ ım bir üreyim var 010/26, 250/14

penah getir-: (Far.+T.) yardım iste-
p.- meye üz çevirmeye 079/08

péncek: (İng.) ceket.
sonra p. qarışıq 088/428
p.+ ini çıxartdı 088/69
p.+ inin yan cibinde 019/11

pencere: (Far.) yapıları veya tren, vapur vb. ulaşım araçlarını aydınlatmak, havalandırmak amacıyla yapılan, çerçeve, cam, panjur, perde gibi eklentilerle daha kullanışlı bir duruma getirilen açıklık.

bu p. bu éyvan 088/138
géce p.+ mden düşen ay kimi
049/06
qapını p.+ ni 174/09
her defe qonubdur p.+ nize 186/15
qapısı p.+ si 087/104, 225/18
sındırdın könlümün p.+ sini
123/09

péndir: (Far.) peynir.

p. satanların şorsatanların 259/89
yağımız p.+ imiz 089/123

perde: (Far.) iki yeri birbirinden ayıran
bölme, perde.
dostluq p.+ si altda 090/129

peren-peren: (Far.) paramparça, parça
parça, dağınık, dağınık hâlde.
fikrim p. 034/04, 135/07, 154/11,
170/06

peri: (Far.) doğaüstü güçleri olduğuna
inanılan, hayal ürünü varlık.
mene su vérmedi orda p.+ ler
194/04

périk-: (T.) kork-, korkup kaç-.
başının üstünden quşlar p.- di
028/10

périk düş-: (T.) kork-, korkup kaç-.
p.- dü quşları 115/18

perişan: (Far.) dağınık, karmakarışık,
düzensiz.
saçları p. dalğın bir cavan 079/02
söyle niye p.+ san 189/02

pervane: (Far.) kelebek.
belke buna göre yér p. tek 149/04
ateşine p.+ ler uçub geldi 116/09

pervane kimi başına dolan-: (Far.+T.)
aşırı sev-.
p.- am 162/28

pes: (Far.) alçak, yavaş, hafif ses.

ötüb zilde p.+ de gétدی 232/14

péşe: (Far.) alışkanlık, huy; meşguliyet.
gündüz yatmaqđı p.+ m 096/05
p.+ si işi oldu 119/101

péşmanlıq: (Far.+T.) pişman olma.
sen sonraki p.+ san 221/08

péyğember: (Far.) insanlara Tanrı'nın
buyruklarını bildiren, onları Tanrı
yoluna, dine çağırان kimse,
yalvaç, yalavaç, elçi, peygamber.
yığın gede güde p.+ leri 259/104

péyvend: (Far.) aşı.
min p. olunub budaqlarıma 166/07
néçe reng p.+ ler néçe calaqlar
166/28

péyvend ét-: (Far.+T.) aşıla-.
minbir p.- diler 115/65

pilleken: (Far.) merdiven.
sonsuz p. kimi 088/24

pir: (Far.) üstad, önder.
secde éleyirem ona p. kimi 108/44

piran: (Far.) pir, çok yaşlı.
deyişen p. dünyadı 249/02

pirani: (Far.) ihtiyar, yaşlı.
p. baba idim 095/04

pis: (T.) kötü.
ağ saçlar p. günün sorağı imiş
040/09, 047/13, 134/110, 157/09,
235/30
p.+ di yéne benimdi 137/93
p.+ dir yéne senindir 134/40
mehebbetin ne yaxşısı ne p.+ i
167/22, 192/10

pisde-: (T.) bir kimse hakkında kötü
konuş-.
danıb dédiyini p.- me meni 222/13

pişik: (T.) kedi.

p.+ imiz itimiz 089/126

pişi-pişi: (T.) kedileri sevmek için
kullanılan söz öbeği.

hele p.+ m dé 138/26

piyada qal- : (Far.+T.) yaya kal-.

p.- arsınız 168/44

plan: (Fr.) bir işin, bir eserin

gerçekleştirilmesi için uyulması
tasarlanan düzen.

ödenilir p.+ lar 089/26, 089/75

danışdı p.+ lardan 089/119

plan çek-: (Fr.+T.) niyetini, arzusunu

icra etmek için yollar düşün-.

yeni p.- irlar 087/09

polad: (Far.) çelik, çelikten yapılmış

şey; sağlam.

bir p. baltadan eli yapışib 028/15,

052/01, 052/26

poz-: (T.) yazılmış yazıyı silgi ile

silmek veya karala-; izin

verilmeyen bir şey yap-.

gizlet yazdığımı p. yazdığımı

214/14

téz téz p.- ar aşardım 134/77

pozğun: (T.) ahlaksız, kötü.

dövlətdən danışır p.+ un eri

246/19

pozul-: (T.) üzerinden çizgi çizil-; mec.

keyfi kaç-.

p.- ar ehvalım qaralar qanım

213/04

könlüme qazıldın p.- ması yox

208/06

pöhre: (T.) ağaç ve otların dibinden

yeşeren filizler; fidan.

p.+ ler geciken qayğılar kimi

017/24, 028/14

pöhrele-: (T.) yeşer-; dal budak sal-.

menim p.- yen belkeme deyme

099/21

p.- yib min bir budaq olmusan

176/11

puçur: (T.) tomurcuk.

gülen p.+ ların gözleri qandı

099/18

pul: (Far.) para.

yağar gözyaşlarım gümüş p. kimi

072/09, 080/13, 080/31, 089/46,

109/24, 137/04, 138/44

belke p.+ du dövlətdi 078/07

p.+ la ad almaq varmış 137/34

yığıb yollarından gümüş p.+ ları
072/19

işi yox p.+ u yox olacağı yox

079/04, 119/77

maşınım var p.+ um var 137/82,

246/32

p.+ umdan néce kéçim 137/84

pula mala susa-: (Far.+T.+Ar. +T.)

paraya mala susa-, para, servet

için her şeyi yap-.

p.- yib 080/70

pullu: (Far.+T.) paralı, zengin.

bu dövlətli p.+ lar 080/50

pul-para: (Far.) para.

daş sémént p. hardadır yéter

259/31

pus-: (T.) gizlice, hissettirmeden

gözetle-.

kimi p.- du 088/379

püşpüşe: (T.) pisi pisi otu.

p. ekdirib buğda götürün 259/41

R

radio: (Lat.) radyo.

r.+ da dinlemişəm 134/132

rahat: (Ar.) eziyetsiz, zahmetsiz.
könül çoxdu can r.+ dı qardaşım
011/13

rahatca: (Ar.) rahatça, zahmetsizce.
r. nefes almaq 087/99, 107/09,
137/83

rastlaş-: (Far.+T.) karşılaş-, tesadüf et-
oğlanla r.- anda 138/45

rayon: (Fr.) bölge.
r.+ un katibinden 138/55

razı: (Ar.) uygun bulan, kabul eden,
isteyen.
minib at béline r. ibadlar 259/65

redd ol-: (Ar.+T.) kabul edilme-, geri
çevril-
ya r.- ub gédecek 138/39

reqib: (Ar.) rakip, karşı taraf.
divlerin r.+ lerin 098/24

rehber: (Far.) önder, başkan, yol
gösteren.
o cellad r.+ inse 090/45

reng: (Far.) renk.
bir görünüm ışıqda yéddice r. var
092/13, 123/32, 141/14, 166/28,
184/07
her şeyi bir r.+ de bir biçimdedir
025/19, 092/02
her yan bir r.+ dedi 047/07
onun r.+ i necedir 082/05, 131/01,
131/02, 131/07
burda benim r.+ im rufum saralı
011/07
orda bir r.+ in minbir rengi var
131/07
kölge r.+ indedi torpağın üzü
093/09
kölge r.+ indedir torpağın üzü
094/13
deyişib r.+ ini 105/33
o r.+ ler o boyalar 134/239

bu r.+ leri kim yaradıb 075/08,
184/18

rengbereng: (Far.) rengarenk, çeşitli
renklerde olan.
r. kölgeler var 105/18, 190/06
amalı meqsedi r.+ di 092/06

rengi rufu saral-: (Far.+T.) çeşitli
sebeplerle yüzünün rengi sol-
r.- ıb 088/307

reng kimi divara çek-:
(Far.+T.+Far.+T.) boya gibi
duvara sür-
r.- ecekler 088/235

rengle-: (Far.+T.) boya ile renk ver-
çok r.- yib bezeyib 090/135
yéne r.- yirler 090/150

resul: (Ar.) kendisine kitap indirilmiş
peygamber.
isalar musalar ya r. olmaz 259/100
r.+ am déyeni düşman éyleyin
259/102

réy: (Far.) İran'ın Tahran eyaletinde bir
şehrin adı.
memleketi r. satıram 088/398

röya: (Ar.) rüya.
bir r. kimi 086/10, 229/01, 229/13

ruf: (Far.) < ru(y) yüz, çehre.
burda benim rengim r.+ um saralı
011/07

ruh: (Ar.) ruh, manevî âlem.
duyğu düyün düyün r. düyün
düyün 141/17, 196/06, 220/11
yiyesiz bir r.+ du sedadı sanki
079/14
varlığı uyuyub r.+ u donubdu
104/25, 108/36, 121/12, 134/152,
139/30, 224/25
millet üzgün r.+ u talan 247/22

baharın r.+ udu dolanıb gédır
 035/21
 bu xezan altında uyuyur r.+ um
 022/41, 058/08, 191/17, 207/01,
 234/20, 248/10, 248/14
 r.+ uma qaranlıq getireceksen
 052/07, 059/04, 073/05, 215/11,
 219/12, 241/11
 r.+ umda lepirin izin qalacaq
 212/11
 qırıb r.+ umdakı buz laylarını
 022/50
 r.+ umdan özümnden qopardı meni
 002/23
 benim r.+ umsan canımsan turan
 233/06
 r.+ umun ruhundan üzülmesi yox
 208/08
 r.+ umuz qelbimiz ağlar dayanıb
 239/08
 büllur r.+ umuza düşen güvesen
 016/11
 r.+ un xeber vérir ilkbaharımdan
 107/14
 ruhumun r.+ undan üzülmesi yox
 208/08
 suallar qayğılar r.+ unu didib
 110/31, 258/14
 r.+ uyla hem bu tay hem o tay
 babam 107/04

ruhu atım atım: (Ar.+T.) ruhu atım
 atım olma, rahatsız olma, aklı fikri
 karışma.
 r. üreyi xeste 110/38

ruhu calaq ol-: (Ar.+T.) aklı fikri
 başkalarında ol-, yabancılaş-.
 r.- anlar 080/47

ruhuna od vur-: (Ar.+T.) ruhuna atəş
 düşür-, yanıp yakıl-.
 r.- du qarsıtdı qardaş 192/11

rus: özel ad, Rus.
 gah r.+ a gah qurana 247/11

rüküde dur-: (Ar.+T.) eğil-; namazda
 elleri dizlere dayayıp öne doğru
 eğil-.
 xeyalın önünde r.- dum 217/02

rüzgar: (Far.) rüzgar.
 r. döyür vaxt korlayır 064/07,
 247/19
 r.+ a yoldaş kimi 088/169
 bu deli r.+ ı söye bilmirem 246/05
 r.+ ın elinde sarı yarpağam 073/04

S

saat: (Ar.) saat; zaman ölçüsü birimi.
 her seher s. kimi 128/08
 s.+ ım éle bil yérinde sayır
 044/11, 213/05
 s.+ ın zengine güclə ayılır 110/28
 burda ömür s.+ ların elinde
 011/16

sabah: (Ar.) günün başlangıcı; seher.
 s. ne doğacaq hamile dünya
 002/01, 002/28, 025/25, 088/201,
 104/26, 107/01, 109/16, 135/25,
 135/27, 135/29, 138/03, 139/06,
 150/01, 150/02, 150/04, 150/06,
 150/15, 150/16, 150/17, 153/08,
 158/11, 162/03, 162/35, 165/01,
 189/14, 246/32
 ümidim qalıbdı gelen s.+ a
 022/06, 022/28, 025/16, 088/184,
 106/05, 127/12, 135/30, 223/07
 s.+ da görmüşəm seadetimi
 135/31
 bu günü s.+ ı héç neye dönür
 094/12
 sen benim s.+ ım arzum dileyim
 162/36
 s.+ ıma üzürem men 165/02,
 165/10, 165/15
 s.+ ın 123/06, 141/18, 146/20,
 172/46
 xeyalımda s.+ ına géciker bir qız
 158/05
 qıpqırmızı s.+ lar 137/24
 s.+ lara bağladı 139/45

açılan s.+ lardan 137/07

sabahdan: (Ar.+T.) sabah başlar
başlamaz, günün başlangıcından
itibaren, erkenden.
s. süd gölünde 086/77

sabahkı: (Ar.+T.) yarınki, yarın olacak.
gözaltı olunub s. er de 192/23

sabir: kişi adı, Sabir.
s.+ in celilin eşqi dileyi 108/41

sac: (T.) üzerinde ekmek, bazlama vs
pişirilen sacdan yapılmış yuvarlak
ve ortası çukur alet.
alışır boş s. ocaqda 235/26

saç: (T.) insan başında bulunan kıl ve
tüyler.
s.+ da den üşüyürem 179/03
salxım söyüdlerin s.+ ı gödeldi
045/05
s.+ ıma qar yağıb ömrün qışından
022/12, 053/16, 070/21, 121/08,
258/03
beyaz güller açıb qara s.+ ımda
037/06, 073/09, 228/24
ayılıb s.+ ımı denden görmüşem
040/08, 157/08
s.+ ına ağ téller ekilen zaman
068/20, 189/11
torpağı s.+ ından asıb bu ağac
028/13
iller s.+ ınızda dincelir ana 153/03
ağ s.+ lar pis günün sorağı imiş
040/09
s.+ ları perişan dalğın bir cavan
079/02
ağ s.+ larım gül açıb bu yaşımda
204/03
fikir vérme s.+ larıma yağır qar
daha 109/05
sensizliyim s.+ larımda qar olub
200/44, 215/09, 241/09
qara s.+ larımın ağı olmusan
055/08
s.+ larına çökecek 137/49

ömrün ağ günleri s.+ larındadı
110/32
s.+ larını yolan lale 018/05,
159/07, 159/22, 204/06
ay s.+ lı bir gözel de 088/447

saçıl-: (T.) yayıl-.
her yana nur yağa etir s.- a 224/16

saçına den düş-: (T.) saçları ağar-,
beyazlamak.
yaş ötdü s.- medi bir 125/25
s.- übmü 082/14
tezece s.- ür indi 110/03

saçlarına tüstüsü çök-: (T.) saçlarına
dumanı çök-, saçlarına kokusu
çök-.
s.- dü gelib 167/21

saçlarına den düş-: (T.) bk. **saçına den
düş-.**
sonbaharın s.- üb 132/11
cavanken s.- übdür 155/04
daha vaxtın s.- ür 001/14

saçlarına qar yağ-: (T.) saçları ağar-,
beyazlaş-.
s.- dı 138/133

sade: (Far.) saf kalpli, çabuk kanan.
üreyi s.+ ler o qederdi ki 198/17

sadece: (Far.) yalnızca.
s. bir oyundur 087/74

saf çürük éle-: (Ar.+T.) bir şeyin
sağlamını çürüğünden ayır-; iyiyi
kötüden ayır-.
s.- yirler 087/12

sağ-: (T.) sütü hayvanların memesinden
çekip çıkar-; birisinden maddi
menfaat elde et-.
zirveler göyleri s.- ır 004/11

sağ: (T.) sağ taraf, sol karşıtı.

- hamısı aşağı sol s. 088/127,
110/04, 110/22, 110/40, 134/249,
156/10
o s.+ a sığışmır sola sığışmır
124/05, 246/26
dolanmışam héy s.+ ında solunda
167/05
- sağal-:** (T.) iyileş-.
daha s.- mağa güman qalmayıb
052/10
köksümde s.- maz bir yarasan sen
052/02
- sağ çıx-:** (T.) sağ çık-, yaşa-.
namerd s.- dı bu sırdı 230/10
- saqqal:** (T.) yetişkin erkeklerde yanak
ve alt çenede çıkan kılların tümü.
ağarır dağların s.+ ı bığı 035/22
- saqqallı:** (T.) sakalı olan.
s. bir uşaq idi 076/28, 087/76,
088/252, 117/23
- sağıl-:** (T.) sağmak fiiline konu ol-.
qırxılar s.- ar satılar dinmez
008/08
- sağlıq:** (T.) vücudun bütün organlarının
sağlam olması, sıhhatli olma.
s.+ ına çekirem başıma 034/09,
034/16, 170/11, 170/18
- sağ ol:** (T.) teşekkür etme, minnettar
olma anlamında bir kalıp söz.
s. ana bayramın mübarek 034/14,
054/13, 087/52, 139/13, 170/16,
207/04
- sahib:** (Ar.) malik olan, bir şeyin sahibi.
s.+ i olmuşuq torpağın suyun
107/10
- sahibsiz:** (Ar.+T.) sahibi olmayan.
s. qayıq tek üzüb géderem 056/17,
092/11, 100/20, 135/21
- sahil:** (Ar.) denizin, ırmağın, gölün kara
ile birleştiği yer.
s.+ de güllü bağı 080/25, 090/06
qarqar s.+ inde biten benövşe
229/11
sıldırım s.+ ler ölümdü qandı
015/09
s.+ leri yar parçala aş ay xezer
116/35
s.+ lerin ağzı indi zeherolub
116/24
- saxla-:** (T.) sakla-, gizle-; koru-.
s. xatire tek külümü barı 068/13,
068/16, 068/22, 160/13, 160/16,
234/14, 240/06, 240/08
könlüm onu sene s.- r hardasan
204/14
bu aileni kim s.- yar 192/07
vüsalını uzaqlara s.- yım 200/38
- saxta:** (Far.) aslı, orijinali olmayan,
benzetilerek yapılan; yapma.
çıxıb taxta her şey s. 235/11
- sakin:** (Ar.) bir yerde yaşayan, oturan.
fikirler yaşayır s.+ ler kimi 143/06
- sakit:** (Ar.) sessizce, usulca; sakin,
sessiz.
sözsüz s. méhriban 098/41
- sakitce:** (Ar.+T.) sessizce, usulca.
s. yuxularıma gellersen 162/13,
188/10
- sakit ol-:** (Ar.+T.) sakinleş-.
ürek béle yérde s.- armı 044/05,
044/35
- sal-:** (T.) bir şeyi yüksek bir yerden
aşağı at-, düşür-, ört-, tak-.
meni de s. öz gününe 123/24,
195/04, 256/08
çoxuna kölgə s.- an 098/12,
128/05
anam yün şalını s.- ar çiyne
045/28, 162/12

qolpunlardan s.- ardım 096/09
s.- dı öz başına s.- dı dinmedi
142/15
qardaş qırğını s.- dıq 087/67
ala kölgisini üstüne s.- ıb 104/14,
129/23, 130/03

sal: (T.) kesilmiş ağaç gövdelerinin yan
yana bağlanmasıyla yapılan ve su
taşımacılığında kullanılan basit
vasıta.
bir yamacda bir s. qaya daş kimi
200/28, 255/08

salam: (Ar.) kzarşılaşınca merhaba
anlamında söylenen söz.
s. éy manqurt qardaşlar 029/02,
029/43, 090/02, 090/03, 128/02,
139/02

salamat: (Ar.) sağ, canlı, diri.
deli sularından s. çıxıb 056/20

salamat qal-: (Ar.+T.) sağ kal-, yaşa-;
beladan kurtul-.
birce üreyimdi s.- an 010/13

salamlaş-: (Ar.+T.) birbirine selam ver-
.
yolboyu s.- ıb 088/296

salam vér-: (Ar.+T.) biriyle
karşılaşınca “selam” diyerek
tebrik et-.
oyaqsa s. açılar donu 186/22
s.- ende de minnetle alır 124/15
s.- ıb görüşdü 096/33

salxım: (T) salkım, salkım şeklinde olan.
eriyib géderem s. buz kimi 212/08
qayaların buz s.+ ı 021/02

salxım söyüd: (T.) bir ağaç türü.
s.+ lerin saçı gödeldi 045/05

sallan-: (T.) başı aşağı doğru sark-, asıl-
; mec. nazla yürü-.

qayadan s.- dı dağla tutaşdı
142/07
s.- ıb üzünü öpen 257/07

salon: (Fr.) misafirler için ayrılmış
kabul odası, en büyük oda; çeşitli
toplantıların yapıldığı kapalı yer.
büyük sütunlu s. 089/02, 089/29
s.+ a göz gezdirdi 089/114
s.+ da quşa dönüb 089/23

saman: (T.) ekinlerin harmanda
dövülüp taneleri ayrıldıktan sonra
kalan, hayvanlara yedirilen
ufalanmış sapları.
indi s. üçün boranda çende 253/20

san: (Far.) ad, nam.
menim menden sonar s.+ ımsan
turan 233/08

san-: (T.) san-, zannet-, farzet-; say-.
bir gün s. ki bir il oldu 199/04,
214/07
s.- aram en uca zirvedeyem men
144/10, 164/11
s.- ır ki heyat budur 081/14
s.- ırdı küçüyün o biri idi 079/34

sancı-: (T.) ağrı.
s.- r qarnı 076/48

sancıl-: (T.) batırıl-, saplan-.
vetenin qelbine s.- ıb qalıb 108/49

sanki: (T.+Far.) farz edelim ki, güya.
s. lilli lilli axıb sabaha 022/28,
044/27, 045/10, 079/11, 079/14,
086/83, 088/156, 088/29,
088/293, 089/113, 125/09, 129/24,
134/231, 134/28, 151/12

sap: (T.) ip, incecik ip; sap; gövde.
açılan s. kimi ayaq izini 159/09,
256/09
belke qara s.+ ıdır 146/19

sap-: (T.) doğru yoldan çık-.

size gédén yoldan s.- maq olmayır
190/07

sapand: (T.) sapan, içine taş koyulup
fırlatılan, ipli torba.
s. daşı 123/01

sapanddaşı: (T.) sapan atarken
kullanılan taş.
ellerde s.+ san 123/45

saplan-: (T.) bat-, sokul-.
s.- dın köksüme bir bıçaq kimi
052/22

sar-: (T.) kapla-, bürü-; yayılıp tesiri
altına al-.
qismet olub keklik s.- a of of of
057/17
s.- an türk oğlu türkmen
029/30

saral-: (T.) sarar-, sarı renk al-;
hastalıktan, kederden vb. rengi
sarar-.
s.- acaq solacaq 138/17
qürubda s.- an güneş kimiyem
002/04, 037/09, 053/10, 108/13
baharın ovcunda s.- ar çinar
017/15
bağcalar s.- dı gel 179/06
burda benim rengim rufum s.+ ı
011/07
hardasan ay bahar bağlar s.- ıb
002/15, 035/04, 070/10, 093/02,
117/05, 119/59, 166/10, 199/19
s.- ıbdı güllerimiz 003/10
s.- mışdı télleri 048/14

sarı I: (T.) sarı, sarı renk.
lampaların s. ışığı 019/06, 045/03,
073/01, 073/04, 088/440, 096/31,
104/23, 124/19,
132/10, 134/100, 154/06, 178/10,
182/01, 182/02, 203/03, 209/10,
225/26

sarı II: (T.) taraf, yön; -e sarı, -e doğru.

yağışların yolu yere s.+ dı 027/07
seninki adamlıq s.+ dan kéçib
016/05, 140/18, 220/05

sarıl-: (T.) çevrele-; kucakla-.
yéne s. bu qeleme 258/15
çatıb s.- asan yanmış ac kimi
224/11

sarsıt-: (T.) dehşete düşür-.
uzaq görenliyi meni s.- dı 192/04,
192/09

sat-: (T.) para alarak karşılığında bir
şey ver-.
satırsan qéyretle s. satanda da
120/12
satırsan qéyretle sat s.- anda da
120/12
s.- anı héç nedi alanı héç ne
238/13
péndir s.- anların şorsatanların
259/89, 259/91
öteri qayğımı minnete s.- dın
125/24
memleketi réy s.- ıram 088/398
s.- ırsan qéyretle sat satanda da
120/12

sataş-: (T.) birisini sinirlendir-,
hiddetlendir-; laf at-.
mirzeler kim geldi söyür s.- ır
246/23

satıl-: (T.) satmak fiiline konu ol-.
qırxılar sağılar s.- ar dinmez
008/08

savab: (Ar.) yapılan iyiliğin, ibadetin,
Allah'a bağlılığın karşılığı olarak
Allah tarafından verilecek olan
mükafat, sevap.
bu da béle bir s.+ dı 171/15

savad: (Ar.) okuma, yazmayı becerme,
okuma-yazma.
ağılı s.+ ıyla 098/08

savalan: İran'da (Güney
Azerbaycan'da) Erdebil
yakınlarında bir dağın adı.
mene gözdağıdır qoca s. 022/25,
127/23
qoca s.+ ın esen küleyi 108/39

savaş: (T.) kavga, dövüş.
susmadı heyatla ömrün s.+ ı
042/10

savayı: (T.) başka, -den başka, diğer,
öbürü.
neyimiz var bir ürekden s. 001/13,
162/02, 162/34, 256/19

say-: (T.) rakamları sırasıyla söyle-;
saygı göster-; bil-, değerlendire-.
axan buludları s. 005/20
biz ne sayıbmışık s.- an ki sayıb
052/12
veteni mal dövlet s.- anlar ne çox
108/31
çoqları günahkar s.- dı qartalı
148/06
biz ne sayıbmışık sayan ki s.- ıb
052/12, 207/04, 249/09
kölge var özünü insan s.- ıbdır
091/15
biz ne s.- ıbmışık sayan ki sayıb
052/12
düz sözü s.- ırlar ayıb 249/10
külü ayaqlayır s.- mayır odu
124/26
felek s.- mır o şah sayıb 249/09

sayaq: (T.) benzerlik bildirir; tür, gibi,
şekilde.
yaşa bu s. béle 140/50

sayıl-: (T.) kıymetlendiril-,
değerlendiril-.
yüz adam içinde adam s.- ır
110/26

sayrış-: (T.) titrek, zayıf ışık saç-; parla-
iten ulduzlarım s.- dı yéne 059/09

saz: (Far.) mızrapla çalınan telli musiki
aleti.
atam hele s. idi 134/82, 186/06
daşlara çırpılan bir s.+ am daha
037/13
sen isteyen s.+ ı çala bilmedim
176/19
bir s.+ ım bir qelbim bir qelemim
var 042/16, 108/50
ötende s.+ ımda keremi misri
155/08
gelerem çaldığın s.+ ın sesinde
164/03, 171/01

sazaq: (T.) şiddetli kuru ve soğuk hava.
gün gelir çekiler bu qar bu s.
040/15, 041/05, 157/15, 173/06
ömrüm günüm bir tufanda s.+ da
202/19, 234/21
quşlar köçür ağarıbsan s.+ dan
132/07

seadet: (Ar.) mutluluk, bahtiyarlık.
s. cilidinde 090/140, 224/28
tapdın s.+ i stol başında 176/09,
201/01, 201/02
sabahda görmüşem s.+ imi 135/31

sebir: (Ar.) sabır, üzücü durumlar
karşısında ses çıkarmadan onların
geçmesini bekleme dönemi,
tahammül.
neylerem eriyen s.+ e dözüme
025/39
s.+ im tükendi yoruldu 230/15
fikrimi dağıdır s.+ imi qırır 044/34

sebirli: (Ar.+T.) sabrı olan, sabreden.
s. temkinli abırlı fağır 008/09

sebr éyle-: (Ar.+T.) kötü durumlara
karşı şikâyet etmeden tahammül
et-.
könül s. s. 127/03, 127/05,
127/09, 127/13, 127/17, 127/21,
127/25, 127/29, 127/33

sebri daral-: (Ar.+T.) tahammülsüzleş-.
qonşuda qonşunun s.- ib 002/21,
108/16

sebri qerarı kesil-: (Ar.+T.) artık
tahammül edeme-, dayanama-.
s.- ib 076/67
allaha and olsun s.- ib 002/09

sebrini qır-: (Ar.+T.) sabrını yok ek-.
fikrimi dağıdır s.- ır 044/04

secde éle-: (Ar.+T.) önünde baş eğ-,
boyun eğ-.
s.- yirem ona pir kimi 108/44

séç-: (T.) ayırt edebil-; herhangi bir
özelliği dolayısıyla benzerleri
arasından birini beğenip ayır-.
vezir s.- di özüne 119/45
bir özge boyandı s.- e bilmerem
072/17, 139/39
dünyanı s.- ib gelmişem 248/04
évde böyük s.- ibdi 138/92
dolaşıq yolları men néce s.- im
007/09
şah s.- meli idiler 119/07

seçil-: (T.) ayırt edil-; dağıl-.
çen duman çekildi yol iz s.- di
071/07

séçilmez ol-: (T.) seçilmez / tanınmaz
ol-, bilinme-.
yéne s.- du 134/240

seda: (Ar.) ses, avaz.
s. düşdü 172/09
qebirden boy véren s.+ dı belke
035/15, 079/14
ura s.+ larından 086/21
birce sesine bax s.+ sina bax
124/04

sedd: (Ar.) çeşitli amaçlar için örülen
duvar; engel.
qarşıda bir s. oldu 138/151
unut s.+ i serheddi 005/12

daha qurtardı s.+ ler 137/19
indi s.+ lerini aşan bir çayam
008/23

sedefli: (Ar.+T.) sedefle kaplanmış,
süslenmiş.
vetendir oxuyan s. sazım 108/50

sexavet: (Ar.) el açıklığı, cömertlik.
béle s.+ çün évsiz eşiksiz 259/34

seher: (Ar.) günün başlangıç saatleri.
s. dolu günorta gün axşam bulud
009/02, 009/25, 009/26, 025/05,
025/15, 025/35, 086/64, 086/65,
087/01, 087/04, 088/107, 128/08,
150/02, 159/05, 175/09, 186/21
s.+ e ne qeder qalıb bilmirem
022/09, 043/05, 043/28
s.+ i qarşılayar 146/08
s.+ im işığım öz içimdedir 025/21,
252/28
s.+ in nur şefeqli 146/11
s.+ ler döşleri çulğalayan çen
035/20
s.+ leri güneş kimi köksümden
çıxıb 066/04, 220/19

seher-axşam: (Ar.) hem sabah hem
akşam; sabah akşam, her vakit.
başınadönerdik héy s. 038/19,
087/111, 118/03

seherden axşamacan: (Ar.+T.)
sabahtan akşama kadar.
s. 089/83

sehl-sumbat: kişi adı, Sehl ibn Sumbat.
Azerbaycan'ın halk kahramanı,
Hürremilerin lideri Babek'e (798-
838) ihanet edip Afşin'e teslim
eden kişinin adı.
belke nevesisen s.+ ın 120/26

séhr: (Ar.) sihir, efsun.
bu yalan bir s.+ di 090/85

sehra: (Ar.) kır, çöl.

- boz s.+ da yol gözleyen ağac
kimiydik 109/17, 125/21, 252/18
yanan s.+ lar yasımdı 004/07,
176/12
odlu könüllərin s.+ larında 154/04
taléyin s.+ sı yandırdı meni 042/06
- sehv ét-:** (Ar.+T.) hata et-; yanlışlıq yap-
.
dème ki s.- ib uduzub 083/15
- sehv éle-:** (Ar.+T.) bk. **sehv ét-**.
siyasi s.- me 088/207
- seki:** (T.) oturulacak sedir biçimində taş
veya set, kerevet.
bir küçədə bir s.+ de 156/05
daş yollar s.+ ler düşüb başına
117/30
- sekseke:** (T.) heyecan, ıstırap, endişe,
telaş.
şübhedən s.+ den 088/161
- seksekeli:** (T.) heyecanlı, ıstıraplı,
endişeli.
s. tutana bax 177/29
- seksen:** (T.) seksen sayısı.
kéçib ömrüm günüm s. yaşım var
135/14, 136/15, 200/12
s.+ de ömrüne çən düşür indi
110/06
ayıldım s.+ imde 136/17
- sél:** (Ar. < seyl) sürekli yağan yağmur ve
eriyen karlardan oluşan, geçtiği
yerlere zarar veren taşkın su.
s. düşümdən vurdu şimşək
başımdan 099/07, 108/25, 178/27,
240/01, 240/03
söhbət açma axan s.+ den yağan
qardan 009/05
axır düşdüm bu delisov s.+ e of
036/21, 172/18, 189/05
qaynar baxışların günəş s.+ imi
072/04
- alqışların s.+ inde 089/04, 154/13,
203/02
enderib başıma günəş s.+ ini
072/23
coşmuş s.+ ler tek bulanıq 205/07
coşub çağlamayır deli s.+ lerim
037/04
- sélleme:** (Ar.+T.) şiddətli yağmur suyu,
sağanak.
ömrünə s. yağışlar yağır 176/10
- séllen-:** (Ar.+T.) sel gibi ak-, sele dön-
ne vaxtsa hardansa s.- er axar
143/15, 225/46, 251/10
s.- irdi axırdı 134/86
- seldenet:** (Ar.) padişahlıq.
s.+ i devirdik 096/49
- sema:** (Ar.) gök, asuman.
men qara torpağam o mavi s.
130/04
- semend:** (Far.) kula renkli at.
atıldım gül s.+ ine 199/11
- semt:** (Ar.) taraf, yön, yan.
su olub éyni s.+ e 140/57, 214/15
- sen:** (T.) ikinci tekil kişi zamiri.
s. dünənki alqışları bu gün unut
009/04, 009/28, 010/16, 016/02,
016/10, 018/02, 018/10, 038/02,
038/04, 038/06, 038/08, 038/20,
038/35, 038/37, 038/39, 038/41,
038/42, 040/05, 044/08, 050/02,
050/04, 050/12, 050/18, 051/20,
052/02, 052/04, 052/08, 052/23,
052/25, 054/03, 054/05, 054/08,
054/12, 056/14, 058/01, 058/05,
058/11, 058/15, 060/15, 062/06,
063/01, 063/02, 068/15, 069/18,
070/01, 070/09, 070/19, 070/26,
070/27, 070/29, 071/03, 071/05,
071/13, 072/02, 072/06, 072/10,
072/12, 072/14, 078/02, 082/16,
082/19, 082/20, 087/49, 087/51,

087/59, 087/75, 088/110, 088/122,
088/281, 088/282, 098/30, 098/52,
120/29, 120/35, 123/08, 129/12,
132/03, 157/05, 160/15, 161/13,
162/04, 162/36, 176/17, 176/19,
179/16, 188/08, 192/25, 196/04,
196/08, 196/12, 196/16, 200/14,
200/24, 200/31, 200/32, 200/35,
200/40, 200/41, 201/06, 201/10,
202/04, 202/16, 204/11, 204/12,
207/09, 207/16, 208/14, 211/05,
213/06, 214/02, 215/03, 216/06,
216/09, 216/11, 218/06, 218/07,
218/08, 218/14, 219/02, 219/13,
219/16, 220/10, 220/12, 221/02,
221/04, 221/05, 221/08, 221/17,
222/01, 222/02, 222/06, 222/12,
223/02, 223/03, 223/09, 224/10,
224/13, 224/25, 224/27, 224/29,
226/03, 227/05, 229/21, 234/07,
234/18, 239/05, 239/10, 240/05,
240/19, 240/20, 240/21, 241/03,
249/01, 252/17, 252/18, 254/04,
254/05, 254/06, 254/08, 254/09,
254/10, 254/18, 254/26, 256/36,
258/16, 259/38, 259/73, 260/01
ne günah var indi s.+ de ezizim
132/22, 234/20
vaxtım zamanım s.+ dedi 207/14
ölmerem canım s.+ dedir 207/13,
240/03
men ki s.+ den ötrü oddan
kəcmişem 010/03, 013/01, 013/13,
034/06, 055/17, 073/01, 073/02,
073/08, 073/10, 073/12, 082/15,
088/123, 123/49, 166/03, 166/35,
166/38, 170/08, 213/12, 234/19
s.+ e neylemişem deyme könlüme
010/02, 010/22, 010/23, 010/24,
010/25, 011/28, 047/11, 051/20,
052/08, 052/21, 062/14, 088/319,
093/02, 096/79, 116/32, 122/17,
129/07, 129/32, 133/09, 158/09,
158/12, 202/10, 204/14, 205/10,
219/10, 229/05, 229/22, 239/03,
243/06, 243/09, 245/04, 253/13,
257/11, 257/13

s.+ i işıq bilib uçdum yéline
010/06, 016/06, 016/07, 016/08,
018/06, 018/11, 034/18, 049/18,
053/01, 053/17, 055/01, 055/06,
055/11, 055/16, 055/23, 062/15,
070/16, 074/02, 074/04, 087/58,
088/102, 088/211, 088/234,
098/45, 099/20, 129/02, 129/05,
129/08, 129/13, 129/30, 133/02,
133/04, 133/06, 133/10, 133/14,
137/42, 138/11, 161/17, 170/20,
174/07, 188/07, 188/09, 196/09,
196/10, 208/05, 208/09, 208/13,
208/17, 212/02, 212/09, 212/13,
212/17, 214/02, 214/10, 216/17,
217/01, 218/15, 222/11, 229/02,
229/04, 229/18, 233/05, 242/01,
244/04, 247/06, 253/16, 254/04,
254/09, 257/05
orda s.+ in şé'rin sözün yaralı
011/06, 038/31, 040/16, 046/04,
050/03, 050/05, 050/06, 050/15,
053/12, 055/13, 056/08, 060/10,
068/08, 068/10, 071/04, 088/157,
107/12, 107/13, 120/29, 123/04,
134/169, 157/16, 160/08, 160/10,
161/03, 161/09, 161/23, 162/08,
162/25, 188/01, 188/02, 188/14,
190/02, 190/21, 192/13, 192/15,
196/01, 196/02, 202/06, 214/18,
218/02, 224/06, 231/06, 252/08
vérme dé ki s.+ indi 087/80,
192/19
pisdir yéne s.+ indir 134/40
s.+ inki adamlıq sarıdan kəcib
016/05, 016/21, 088/147
baş s.+ inkidi 123/15, 123/17,
123/19, 123/21
s.+ inle cennetdi bu dünya üzü
240/11
s.+ se üreyine xeyanet éyle 222/16
déyirdin ölerem s.+ siz 065/16,
190/13, 217/04, 240/10, 240/12
s.+ sizliyim saçlarımda qar olub
200/44
s.+ siz ömrüm günüm sitemnen
kéçer 213/09

- qeriblik s. + sizlik üstümü alar
039/02, 162/12
- sén-:** (T.) sin-, saklan-; sus-.
gah coşub gah s.- erdi 178/28
coşqun çaydım yavaşayıb s.-
mişem 197/06
- sengi-:** (T.) hiddeti geç-, sakinleş-.
ara bir az s.- di 138/119
s.- yib düşmüşem ay azam daha
037/05
dème ki ilhamın odu s.- yir 145/17
- sep-:** (T.) serp-, saç-.
dünen torpağa s.- diyim 013/04
- sepil-:** (T.) serpil-, saçıl-.
arxanca s.- en izimi tapdım 053/05,
253/12
s.- irsen sen duz kimi 252/17
- ser:** (Far.) baş, kafa.
béle derdi s.+ i qoyub 024/12,
147/12
- serçe:** (T.) bir kuş türü.
sürünür bu s.+ ler 119/72
s.+ yle qonşu oldu 119/99
- serhed çek-:** (Far.+Ar.+T.) sınır çek-,
sınır koy-.
sene daş gerekdi s.- meye 010/23
- serhedd:** (Far.+Ar.) sınır, hudut.
s. nedir ay ata 084/01, 084/42,
138/107, 138/152, 141/05, 141/16,
242/04
unut seddi s.+ i 005/12, 134/159,
134/211, 134/212, 134/243,
134/244, 134/245, 134/246,
134/247, 134/248, 134/249,
134/250, 134/251, 134/252,
134/254, 134/56, 134/57, 134/58,
134/59, 134/61, 134/62, 134/64,
141/18
gösterib s.+ imi 134/33, 134/55
- sözün s.+ ini bil 134/182, 140/70,
140/71, 140/72, 140/73
bu s.+ ler isteyimi héç éyler
023/04, 134/255, 134/66, 135/17,
137/103, 137/20, 138/108, 140/25,
140/38, 140/59, 141/15, 141/28
sévgi s.+ leri gizli kéçildi 071/06,
084/18, 134/01, 134/241, 140/53,
140/68, 140/69
ömrün s.+ lerile 137/106
yériş s.+ lerini 134/71, 134/72,
134/73, 134/74, 134/75, 134/76,
137/63
her yérde s.+ mi var 084/24
şeherde s.+ mi var 084/22
- serhedsiz:** (Far.+Ar.+T.) sınırsız.
olsaydı insanın ömrü s. 141/22
- seril-:** (T.) kollarını ve ayaklarını açıp
otur-; düşüp kal-.
s.- di qollarıma 095/23
- serin:** (T.) azıcık soğuk.
déyirler s. su olar derinde 143/14
- sert:** (T.) hırçın.
atılmışıq s. axına gur çaya 001/20,
040/10, 110/35, 134/29, 157/10
vurun ziyaları sözü s.+ leri
259/04, 259/46
- servet:** (Ar.) zenginlik, mal, mülk.
yığın sonalayın bu s.+ leri 259/98
- ses:** (T.) kulağın duyabildiği
titreşimlerin tamamı.
ayıldım s. geldi ay arvad kiri
002/08, 043/16, 088/382, 134/56,
219/11
dayan yüz yol s.+ de géttdi 232/13
xeyalın bir vaxtı oyanıb s.+ e
164/08, 164/12
daha yériyen s.+ em 090/165
hanı bes quşların s.+ i sorağı
044/12, 097/01, 108/42, 137/12,
151/02, 156/20, 162/21

- béş addımda s.+ im ünüm yétmeyir
023/06
s.+ imiz harayımız 089/99
s.+ in gelib bize çatdı qardaşım
011/03, 128/04, 134/73, 134/95
gelerem çaldığın sazın s.+ inde
164/03
tek balta s.+ ine ayılar méşe
017/29, 124/04
qaldırım göylere haqqın s.+ ini
091/03, 115/04, 123/11
- ses éyle-:** (T.) ses çıkar-, ses yap-.
qulaq as s.- me 134/45
- sesine hay vér-:** (T.) ses ver-.
sen varsansa s. benim 200/35
- sesine ses vér-:** (T.) bk. **sesine hay vér-**
.
s.- di dağlar ne işdi 185/10
şé'rimle s.- irem 172/52
- sesini boğ-:** (T.) sesini kes-.
sessizce sessizce s.- dun 121/09
- sesini kes-:** (T.) sus-, ses çıkarma-.
qoyun s.- ir 119/63
- sesi kesil-:** (T.) sus-.
bir an s.- mir 088/160
- sesle:** (T.) çağır-.
s.- di gén dere qoynuna onu
142/08, 199/16
s.- dim alışdı sinem 154/15
bir de şah olmağa s.- me meni
056/13
haçandı s.- yir min arzu qismet
007/06
- seslen-:** (T.) seslen-, cınla-.
qulağın s.- se adımı çağır 047/05,
047/29
- sessiz:** (T.) sessiz, ses çıkarmayan.
- s. gülleler silsilesinden 120/01,
120/30, 121/02, 121/04, 121/05,
121/06, 214/04, 225/10
- sessizce:** (T.) sessiz olarak, sessiz bir
biçimde.
s. 121/01, 121/03, 121/07, 121/08,
121/09, 121/13
- sessiz-semirsiz:** (T.) tamamen sessiz,
sükut içinde.
ağaclar quruyar s. 017/09, 017/20
- ses-soraq:** (T.) ses-seda, haber.
yéne yoxdu s. 168/03
- sév-:** (T.) âşık ol-, birine sevgiyle
bağlan-, bir şeyden veya kimseden
hoşlan-.
déye biliremmi gel meni s. sen
218/07, 234/11
s.- di toy büsat kimi 128/06
s.- diklerim çox uzaqda 237/14
s.- dim onu ustad kimi 029/32,
067/04, 071/01, 071/02, 159/07,
186/01
ilahi şérler yazanı s.- din 206/01,
206/03
s.- diyi bu xöreyi 098/77, 124/11,
125/33
meni séven men s.- diyim hardasan
200/03, 200/05, 200/07, 200/10,
200/15, 200/20, 200/29, 200/34,
200/39, 200/43, 200/48, 208/15
men seni tezeden s.- e bilmerem
055/01, 055/06, 055/11, 055/16,
055/23
meni s.- en men sévdiyim hardasan
200/03, 200/05, 200/10, 200/15,
200/20, 200/29, 200/34, 200/39,
200/43, 200/48, 252/04
unutdum allahı seni s.- enden
217/01
uzaqdan uzağa qoy s.- im seni
229/02, 229/04, 229/18
sévinib s.- ince dözüb ezaba
110/09
s.- irik insanları 134/195

belke s.- mek özü ayıbmış armış
193/10, 195/10, 212/19
dédim s.- memişem hele ürekden
155/02
qar qarını s.- mez qarı da qarı
228/12
s.- mişdim küsmüşdüm özüm
özümnden 059/12
s.- mişem merdi doğrunu 029/24
dünya dağılardı sen meni s.- sen
218/06

sévdä: (Ar.) sevgi, muhabbet.

bu s. yolunda ömrüm héç oldu
196/13, 204/01, 204/07, 231/05
bu s.+ da uduzmuşam 258/11
bu deli s.+ dan qurtulamadım
194/12
bu néce s.+ dı néce mö'cüze 070/02
bu s.+ nın yox uduşu 221/19

sévdalı: (Ar.+T.) sevdaya düşmüş, âşık
olmuş.
al elvan s. iller elvida 187/03

sévgi: (T.) muhabbet, aşk.

mehebbet isteme s. isteme 055/22,
071/06, 076/33, 134/251, 195/11,
200/30, 245/10
bu s.+ de yarımam ay lele
167/07, 167/11, 167/15, 167/16,
167/19, 167/23, 167/27
men s.+ den savayı 256/19
s.+ ler ütülü gözler ütülü 117/41
s.+ m mene qenim oldu 032/01,
032/03, 032/05, 032/09, 032/13
s.+ me gel deyme odla oynama
053/07
bu s.+ ni öldürmeyek 063/04
néce yaratmısan bal bu s.+ ni
195/02, 195/04, 195/08, 195/12,
195/16, 214/07
ömrü bu s.+ nin bura qedermiş
214/26
s.+ nle göm meni buzlaqlarına
240/18
gizli s.+ si mi var 146/06
allahdan aşağı büyük s.+ ye 222/07

sévgili: (T.) çok seven, âşık olunan
kimse; yar.
s.+ m dé kişim dé 138/27

sévil-: (T.) sevmek fiiline konu ol-
öldü sévmek eşqim s.- mek eşqim
212/19

sévil: (T.) kadın adı.
ağ qızıl toplamır s.+ ler indi
259/62

sévimli: (T.) aziz, sevgili, mihriban;
hoşa giden.
s. kederdi şirin beladı 195/03

sévin- (T.) güzel bir haber, olay veya
işten dolayı neşelen-, ferahlık duy-
.
bu hesretle s. qemlen uzaqdan
132/09
hardasa bir özge könül s.- di
159/16, 197/01
s.- dim öyrendikce 134/89, 194/11
s.- ecek gülecek 087/102
s.- er yükseler öz emeliyle 130/09
s.- ib sévince dözüb ezaba 110/09
s.- me ezelden açılan baxtla 125/28

sévinc: (T.) ferahlık, sevinme.
qemle s. toy ile yas deyişmede
009/24, 108/19, 171/16, 177/19,
209/07
oturanlar s.+ den 089/49
niye s.+ den evvel 134/127, 208/10
könlümün s.+ idi 067/03
qayıtdı s.+ im ahım amanım
059/06
s.+ imiz boyatır 089/41
kéçib s.+ in içinden 020/06
s.+ inden azqala 088/26
qapıbir qonşudur s.+ le qubar
092/15
derdi s.+ iyle kalan şehirim 128/03
s.+ le ferehle axdı héy axdı 142/09

sévindir-: (T.) sevindir-, mutlu et-.

- meni s.- en neğme ses kimi 219/11
dostları s.- ib 134/04
- sévine-sévine:** (T.) sevinerek.
o s. 019/20, 088/409, 088/46
- seyahet:** (Ar.) gezi, yolculuk.
s. defterinden 156/02, 173/02
- seyirt-:** (T.) atı dörtləmə sür-
qarğı atı s.- ib 134/18
- sığ-:** (T.) yerleş-, bir yere girebil-
gözlerime néce s.- ır 102/05
- sığalla-:** (T.) ellerini bir şeyin üzerinde
hafifçe dolaştırarak eğriliğini
düzelt-, okşa-
təllərimi s.- yan 013/08
başımı s.- yıb 134/12
- sığın-:** (T.) korunmak amacıyla bir yere
veya birine başvurmək,
başkalarının yardım ve
korunmasına ihtiyaç duy-
s.- ıb qalmışam baxta gümana
033/12
s.- mısan bir daşa 244/02
- sığış-:** (T.) yerleş-, bir yere girebil-
s.- mayıb indi vaxta zamana
200/18
körpəm yatağına s.- mır daha
002/18, 002/19, 124/03, 124/05,
124/09, 124/13, 124/17, 124/21,
124/25, 124/29
- sıx-:** (T.) üzerinden veya yanlarından
basınç yap-, bas-; kıs-
meni s.- an yère veten démerem
108/05, 108/55
öten bulud gözlerini s.- ası idi
109/18
qəlbimi s.- dı 159/04
elini s.- dıq dédi 174/23
bulud tek gözüm s.- ım 179/15,
229/07
- s.- ır varlığını s.- ır duyğular
008/17, 018/11, 089/09
sızlayıb gözümü s.- mayacağam
218/17
s.- mır varlığını méydan darlığı
145/15
- sıxıl-:** (T.) daral-
baxdım etrafıma s.- dı ürek 002/16
- sıldırım:** (T.) tırmanması güç olan, sarp
ve yalçın.
s. sahillər ölümdü qandı 015/09
- sın-:** (T.) parçalan-, dağıl-; mec. incin-,
kırıl-
men s.- an déyildim sındırdı meni
042/07
uzaqdan uzağa qoy s.- ım énim
229/08
- sına-:** (T.) dene-, yokla-
s. ümidini mehebbetini 162/14,
162/16, 162/18
- sınaq:** (T.) sınav, imtihan.
bu da tanrıdanmı s. gizlice 214/21
- sındır-:** (T.) kırıp dök-, parçala-
men sınan déyildim s.- dı meni
042/07, 228/17
s.- dın könlümün penceresini
123/09
- sınıq:** (T.) kırık.
s. könüllər yapılar 127/07
- sıpx-:** (T.) birdən kaybol-; toz ol-
bed günde s.- ıb şad günde dinen
198/15
- sıra:** (T.) bir çizgi üzerinde yan yana
veya peş peşə olan şeylər; herhangi
bir sebeple bir araya gələn
topluluk.
s. ilə ekiblər 084/04
dostlarımla s.+ sında 171/14

sıralan-: (T.) birbirinin yanında peş peşe
dizil-.
sanki qaravulda s.- ıbdı 044/27

sırdaş: (Ar.+T.) birinin sırrını bilecek
kadar ona yakın olan kimse,
mahrem.
dostdan aşınadan s.+ dan uzaq
225/23

sısqa: (T.) cılız, çok zayıf.
gah durulub axır s. bulaq kimi
009/07

sıyrıl-: (T.) mec. fırlayıp çık-.
kim s.- a kim qınında paslanı
011/24

sızı: (T.) hafif ve ince ağrı.
könlümde s.+ lar ahlar feğanlar
194/20

sızılta-: (T.) hafifçe ağrı-; ağlayıp sızla-
.
gerek ağlamayam s.- mayam
022/37

sızıltılı: (T.) yanıklı, etkili.
s. hékayetdi 116/20

sızla-: (T.) bk. **sızılta-**.
sonradan ha s. ha ağla béle 218/12
çok s.- ma çox ağlama 126/05
s.- yıb gözümü sıxmayacağam
218/17, 219/15
ağlayır s.- yır yérinden duran
190/15, 216/18

sızlaya-sızlaya: (T.) sızlaya sızlaya.
s. anaq gizlice 214/05, 253/24

sifet: (Ar.) bir ismi nitelik, nicelik, yer,
sıra vs. bakımından niteleyen
belirten kelime; sıfat.
illerle min s. olmağın asan 120/05,
120/33
herden s.+ ine duman çen çökür
104/15

siqarét: (İsp.) sigara.
bir s. yandırın 006/22, 184/22,
256/30
bir s.+ di onlar 184/11
bir acı s.+ in evezinde 006/30

sil-: (T.) sil-, temizle-; arındır-.
s.- dim ağlaya ağlaya 014/09
gözümün yaşını s.- e bilmirem
033/09, 036/05
döşemeni s.- ecek 138/19
göz yaşını s.- emmedim 152/10
nefesiyle göz yaşımı s.- erem
167/25
gözüm s.- me mavi mavi 060/09
gözlerini s.- medi 138/113
ağlamışam göz yaşımı s.- meyib
167/06
gelib göz yaşımı s.- mez 258/02

silah: (Ar.) savunma veya saldırı
amacıyla kullanılan araç.
s. götürmeyib gülle atmayıb
110/25
s.+ ları minen de var 177/25

silib süpür-: (T.) silip süpür-, bir şey
bırakma-.
s.- üb atdı 088/106

silin-: (T.) yok ol-; kaybol-.
menim de s.- mez bir éyibim var
176/20
s.- mezdir izler derin 207/06

silkele-: (T.) çırp-.
s. qoy tökülsün 090/41

silsile: (Ar.) birbirine bağlı, birbiriyle
ilgili şeylerin oluşturduğu dizi,
sıra.
sessiz gülleler s.+ sinden 120/01,
126/01, 129/01, 133/01, 171/01,
179/01, 192/01

sim: (Far.) telli sazların teli.

üreyimi açdım qelbimin s.+ i
049/12, 124/19, 134/100

simurq quşu: (Far.+T.) Zümrüdüanka;
eski İran mitolojisinde Kaf
(Elbruz) dağında yaşadığına
inanılan büyük, efsanevî kuş.
s. olub uçub gelerem 068/05,
068/33, 160/05, 160/21

sin: (Ar. < sinn) yaş, ömrün derecesi.
axı qoca s.+ imde 136/19

sin-: (T.) büzül-, saklan-.
qanadına s.- ib çapır 177/34

sine: (Far.) göğüs, yamaç; mec. gönül.
ağ s.+ mi qarmı ayır 064/06,
099/15
göy yurdda s.+ ler açıq 210/05
yéne köksüm yandı s.+ m alışdı
091/02, 154/15, 225/19
sessiz gülle kimi kéçdin s.+ mden
121/02, 213/03
nadanlar s.+ me min ad yazıbdı
166/22
s.+ mi çalçarpaz dağla ha béle
218/11
s.+ min çarpaz dağı 067/12
qışqır s.+ n dolusu 005/17, 056/16,
116/36
s.+ ni aç dé oxqay 005/22
s.+ si yaralı ruhu yaralı 121/12,
141/05, 172/02, 225/19
s.+ sinde köynek dolu narı var
057/07, 191/07
ayın s.+ sinı alıbdı bulud 022/08

sinedağlı: (Far.+T.) eziyet edilmiş, ağrı
ve acı çeken.
onsuz da s.+ yam 061/08

sine ger-: (Far.+T.) göğüs ger-,
mücadele et-.
s.- dim tufanlara 032/10

sirk: (Lat.) eğitilmiş hayvanların ve
cambazların akrobasi hareketleri

yaptıkları, genel olarak kapalı olan
yer.

s.+ deki vehşiler ehlileşdiler
008/13

sirr: (Ar.) gizli olan, başkalarından
saklanan söz, iş vs.
yarımçıq söyleyir çoxuna ne s.
124/08, 134/199, 248/03
ölüm nağıldı s.+ di 075/61, 090/86,
108/21, 138/48, 200/31, 230/10
s.+ dir bu dünyanın torpağı daşı
008/18
her s.+ i bilmek isteyir 076/55,
117/29, 155/06
daha gizli s.+ im yoxdu 237/12
s.+ imizi özgelere açmırıq 168/47
s.+ ini hamıdan gizleyeceksen
052/05, 083/05, 083/06, 083/08
dünya sirrdi sen bextimin s.+ isen
200/31
güvəndin daş altıda qalan s.+ lere
223/11
bu s.+ leri bilen kim 086/42,
119/49, 141/11
balalar bilmirdi kötek s.+ rini
079/23

sirrini aç-: (Ar.+T.) gizli olan bir şeyi
açıkla-, söyle-.
s.- ammadı 098/84
arvad s.- ar 138/63

sis: (T.) sis, duman.
bax başımda dumanıma s.+ ime
200/37

sitem: (Far.) zulüm, eziyet, cefa.
bu s.+ ler içinde 088/312
dözüb dolanıq bu s.+ lere 246/11
sensiz ömrüm günüm s.+ nen kéçer
213/09

siyahı: (Far.) liste.
hansı s.+ dasa 136/09

siyaset: (Ar.) politika; devlet işlerini
düzenleme ve yürütme.

s. başqa şeydi 087/56, 088/209

siyasi: (Ar.) siyasetle ilgili, siyasal, politik.
s. sehv éleme 088/207

siz: (T.) ikinci çokluk kişi zamiri.
éh besdirin s. allah 089/73, 090/21, 139/04, 172/10
men s.+ den şübhelenim 087/41, 088/91, 144/02, 187/06
s.+ e ömrümü bağışlayaram 006/29, 088/98, 090/20, 144/06, 172/48, 172/53, 172/54, 186/13, 190/07, 190/11, 259/36, 259/54
qovardım men s.+ i kepenek kimi 069/08, 069/29, 168/13
s.+ in qanlı illeri 090/10, 140/22, 214/23, 259/08, 259/108, 259/109, 259/53
hele zaman sizin dövran s.+ indi 259/08, 248/10, 259/108, 259/109, 259/77, 259/78

sox- (T.) içine veya arasına girmesini sağla-, sok-.
başını s.- ma bala 134/161

soxul-: (T.) sokmak işine konu ol-; zorla gir-.
yére s.- muşdu boylar 205/08

sol-: (T.) rengini, tazeliğini kaybet-; rengi sol-.
bağım baharım s.- a 133/03
saralacaq s.- acaq 138/17
çetin s.- am 165/20
ay ve'desiz s.- an lale 018/03, 026/29, 108/13
ağrısan saralıb s.- ar yarpağım 166/10
onsuz saralıb s.- aram 199/19
menim vetenimde s.- maz bahardı 145/24
sene kec baxanlar saralıb s.- sun 093/02, 192/29
bağların saralıb s.- ub benizi 035/04, 158/04, 158/07

gözümde açılır s.- ur tebiet
007/18, 119/59, 259/60

sol: (T.) sağ karşıtı, sol.
hamısı aşağı s. sağ 088/127, 134/250
o sağa sığışmır s.+ a sığışmır 124/05, 246/26
dolanmışam héy sağında s.+ unda 167/05
qamarlayıb emir héy s. + u sağ 028/06

sola sağa bax-: (T.) sola sağa bak-, ara-, arayıp dur-.
s.- ammırır 168/29

soldur-: (T.) solmasına sebep ol-.
payız külekleri s.- a bilmez 017/03

solğun: (T.) rengini, parlaklığını ve tazeliğini yitirmiş, solmuş.
bir s. benizi 087/05

son: (T.) nihayet, bitiş.
koroğlunun s. günü 126/02, 144/15, 150/11, 194/21, 228/09
bu hicran deryadı görünmür s.+ u 015/08, 019/18, 022/17, 127/31
s.+ una çata biler 081/12
alışmağın s.+ unda 137/85

sona: (T.) erkek ördék.
köçübdü göllerin s.+ sı yoxdu 035/03

sonala-: (T.) her şeyde bir noksanlık, kusur ara-; kolay beğenme-.
yığın s.- yın bu servetleri 259/98

sonbahar: (T.+Far.) güz, hazan.
s.+ ın saçlarına den düşüb 132/11

sonra: (T.) sonra, daha ileri bir zamanda.
géce növbəsinden s. 019/01, 036/13, 077/01, 086/83, 088/246, 088/256, 088/288, 088/401, 088/428, 089/110, 098/42, 119/54,

119/82, 122/06, 123/49, 128/12,
134/156, 134/157, 138/14, 141/31,
174/02, 236/03, 236/04, 236/05,
259/47
menim menden s. sanımsan turan
233/08
s.+ dan yadıma gelen 183/16,
218/12
s. + dan ağlama sen için için
068/15, 160/15
sen s. +kı pəşmanlıqsan 221/08
s.+ lar anladım ki 105/17
s.+ sı da bellidi 138/34

sonsuz: (T.) sınırsız, ebedi.
s. pilleken kimi 088/24, 092/14,
105/42

sor-: (T.) em-; birine soru yöneltərək
herhangi bir konuda ondan bilgi
iste-.
qanımı s.- an dünyadı 249/08
hele yoxdu soruşanı s.- anı 132/21
s.- ma gözlerinde yenemi çen var
055/05

soraq: (T.) sorarak ögənilen şey; haber,
bilgi.
sirdi s.+ dı 108/21
ağ saçlar pis günün s.+ ı imiş
040/09, 044/12, 157/09, 162/21
daha kendden gelir sesin s.+ ın
128/04

soraqla-: (T.) başkalarından sorarak
öğren-.
ömrümün yazını s.- yıram 135/12

sorğu-sualsız: (T.+Ar.+T.) soru
sormadan; muhakeme etmeden.
öldür s. 086/35

sorğusuz: (T.) bk. **sorğu-sualsız**.
sen s. divanlıqsan 221/04

soruş-: (T.) bir şeyi ögənmək için
başkasına soru yönəlt-.
hele yoxdu s.- anı soranı 132/21

çox s.- maq da olmur 090/27,
137/55
her şeyi s.- mazlar 134/183
bir s.- ub halım bilmez 258/04
sen de s.- ursan halın nécedir
259/73

sovét xalqı: (Rus.+Ar.+T.) Sovyet halkı.
s. 075/37

sovét ordusu: (Rus.+T.) Sovyet ordusu.
burda s. 084/17

sovrul-: (T.) savrul-.
biçildim döyüldüm s.- dum canım
231/08
yéle s.- ub bala 090/62
ağızdan s.- ur yalanı héçne 238/09

sovul-: (T.) suyu çekil-, suyu azalıp yok
ol-.
taléye bax bağ s.- ub 255/11

sovur-: (T.) savur-, havaya at-, dağıt-.
her şeyi küleye s. 230/23
s.- ur ömrümü bu esen külek
246/04

sovuş-: çekip git-, uzaklaş-.
ömrüm günüm s.- du 179/08

soy-: (T.) bütün varını, yoğunu elinden
al-.
bu zalım s.- du meni 100/06
s.- duqca öydü meni 100/07
yollar meni çapıb s.- ub 024/10,
147/10
s.- un qaçqınların malını s.- un
259/28, 259/29

soy: (T.) aynı kanı taşıyan topluluk.
göyden gelib eslim s.+ um 029/07

soyu-: (T.) ısınısını kaybet-, soğu-.
kül s.- sa gécdir ha yan 013/07

soyuq: (T.) soğuk, ısınısı düşük olan.

isti s. gah açılır gah tutulur 009/11,
030/10, 045/12, 073/02, 129/03,
129/19, 129/28, 143/19, 193/05,
229/20

mağara s.+ dur kaha s.+ dur
045/27, 045/29

soyuqluq: (T.) soğuk olma surumu;
mec. önceki sevginin, saygının,
yakınlığın kaybolma durumu.
évime s. apara billem 056/09
ulduz s.+ u qalib gözümde 025/18
senin s.+ un qardı ayazdı 162/08

soyul-: (T.) kabuğu, derisi çıkarıl-
duymaz ağac ağac s.- ar méşe
017/27

soyunub at-: (T.) soyunup at-, çıkarıp
at-.
s.- a biler 081/04

sozal-: (T.) rengi kaç-, hasta gibi görün-
.
bülbul küsüb bağ s.- ıb 063/07
içinde işığı ölür s.- ır 094/09

söhbət: (Ar.) konuşma, yarenlik.
bir qadınla s. zamanı onun 192/03
bu qohum bu qardaş sözdü s.+ di
238/08
s.+ i dillerdeydi 096/15, 096/55,
166/01, 178/31
dilim sözüm s.+ im 118/10
s.+ im sözüm vardı 095/12
nese çatmır s.+ imde sözümde
023/14
hicrandı s.+ in sözün 062/12,
138/123
s.+ ler ütülü sözler ütülü 117/39,
214/04

söhbət aç-: (Ar.+T.) bir şahıs veya bir
şey hakkında konuş-
s.- aq bahardan 088/322
s.- ma axan sélden yağın qardan
009/05

söhbət éle-: (Ar.+T.) bir yerde oturarak
konuşup vakit geçir-
o çox s.- di 096/42

söhbət ét-: (Ar.+T.) bk. **söhbət éle-.**
üç qız s.- irdi 140/04

sök-: (T.) bir şeyi parçalarına ayır-,
dağıt; parçala-
indi s.- mek isteyir 090/32
aylar iller ömrümüzü s.- üb gédirdi
109/15, 217/04
qoca dünyanı s.- ür 088/445
s.- ürdü ananın bal döşlerini
079/25
daraşib s.- ürler qarışqa kimi
108/32

sökül-: (T.) parçalan-; aydınlan-, açıl-
(ufuk).
ömrün kerpic kerpic s.- en zaman
068/19
böyüyüb boy atır s.- ende dan
091/12
bu qar qış s.- er géder 127/04,
142/01, 143/16
géce kéçir dan yéri de nese s.- mür
109/21
burdan s.- üb gédir 090/149
s.- ürdü bu géce 086/88

sön-: (T.) yanmaz hâle gel-, ışığı git-;
sakinleş-
arzular dilekler ürekde s.- dü
051/11, 153/10, 156/46, 174/25
bulud tek içimden alışdım s.- düm
159/11
çetin s.- em 165/19
senin ellerinle s.- en qaralan
053/12
s.- mediler 172/38
ay girib buluda şö'lesi s.- üb
025/30, 145/25, 220/09
belke s.- übdü 044/17
sarı işıqlar s.- ür 088/440
alışırdı s.- ürdü 086/54

söndür:- (T.) yanmasına,
aydınlatmasına son ver-.
kimse s.- ecekdi 111/05, 114/04
alışsam s.- erler 137/71

söy:- (T.) söv-, haysiyet kırıcı kötü
sözler sarf etmek; küfretmek.
çoşub az qalır s.- e 089/70, 246/05
s.- en sen déyildinmi 087/51
müdirini s.- erdi 178/14
mirzeler kim geldi s.- ür sataşır
246/23
arxanca s.- ürlər 122/11

söyle:- (T.) düşündüğünü veya bildiğini
sözle anlat-, bildir-.
bu hesrete s. néce 046/08, 085/05,
088/285, 090/39, 101/09, 189/02,
211/02
elek kor olubdur s.- di nenem
175/10
s.- rem niyesini 136/22
gét s.- sen gédendi 169/04, 169/05
haqq s.- yen esir yésir 235/18,
259/113
dişi batmayanlar neler s.- yib
166/27
her mezar tarixdir neler s.- yir
044/20, 124/08, 199/08

söylen:- (T.) kendi kendine konuşub bir
şeyden şikâyetlen-.
s.- me qaramca hardasan harda
058/13

söyüd: (T.) (bot.) bir tür ağaç.
orda bir s. gördüm 048/01, 048/02,
048/08, 048/12, 048/15, 182/03,
182/05, 189/01,
189/03, 189/05, 189/09, 189/13,
189/17

söz: (T.) kelime, sözcük; söylenilen şey;
dil.
kimin unvanına bir xoş s. désem
015/20, 026/17, 080/45, 088/356,
098/73, 134/62, 184/05, 192/09,
229/05, 235/30, 247/26, 251/30

bu s.+ den sonra sanki 086/83,
093/05, 137/35
bu qohum bu qardaş s.+ dü
söhbətədi 238/08
seni bu s.+ e göre 088/211, 098/34,
134/68
acı s.+ le min derd éler 126/15
bu s.+ ler qulağında 098/70,
117/39
s.+ leri dağ havalı 089/54, 140/17,
214/04
ürek tonqalımda bişdi s.+ lerim
228/23, 248/20, 248/22, 256/34
s.+ lerini oğurlayıb 181/19, 213/02
s.+ ü alovlanırdı 086/62, 088/350,
093/11, 094/15, 098/73, 098/85,
134/97, 178/31, 249/10, 251/04,
259/04, 259/22, 259/46
mezarın önünde tükenib s.+ üm
038/32, 041/16, 046/03, 055/18,
088/391, 090/53, 118/07, 118/10,
123/35, 161/03, 161/23, 173/17,
216/05, 246/24
nese çatmır söhbətimde s.+ ümde
023/14, 070/14
atmışdım bir yolluq onu s.+ ümdən
059/11, 136/04, 185/05, 240/06,
240/08
şé'rime s.+ üme 118/04, 155/03
ayaqlara düşən s.+ ümü tapdım
053/09, 095/40, 100/19, 105/04,
120/10, 123/14, 246/03, 246/25
s.+ ümüz qırmızıdı 088/113
déyin haqq s.+ ümüzdən 087/70
belke s.+ ümüzü déye bilmirik
143/20
orda senin şé'rin s.+ ün yaralı
011/06, 016/15, 062/12, 134/182,
134/192, 134/75, 134/93, 138/123,
213/10, 221/09, 258/16
belke bir s.+ ünçe yoxam heyatda
223/04
min neğme var anlaşılmaz s.+ ünde
234/09
xoruzların s.+ üne 119/96, 138/98,
196/07
déye bilmediyin neğmen s.+ ünəm
107/18

- inan gözlerimde şirin s.+ ünle
125/04, 229/15
düzürdü her s.+ ünü 088/25,
091/16, 125/16, 134/131, 192/27,
251/26
- söz aç-:** (T.) bir konu üzerine konuşmaya
başla-
yêne oddan s.- dım 137/107
- söz al-:** (T.) konuşmak için izin iste-
s.- ıb ehmed kişi 089/67
- söz at-:** (T.) kapalı bir şekilde laf söyle-;
iğnele-
ële kəcib bir s. 256/02, 256/03
- söz qaytar-:** (T.) karşı gel-, itiraz et.
s.- dı ferele 119/97
- sözlerinden dön-:** (T.) verdiği sözü
yerine getirme-
s.- mediler 172/41
- söz ol-:** (T.) dedikoduya konu ol-
axşam sabah s.- du 138/03
- sözsüz:** (T.) itirazsız, kesin.
s. sakit méhriban 098/41
- söz um-:** (T.) (sevgilinin) bir şey
söylemesini / konuşmasını um- /
bekle-
yarı varsa s.- maq da günahdı
057/15, 191/15
- sözünə söz qoş-:** (T.) sözünə söz kat- /
ekle-
her s.- ub 256/24
- söz vér-:** (T.) vaat et-
te'rifledi s.- di 089/120
néçe yol s.- din sözünü dandın
125/16
günde bir s.- en dünya 013/10
- ssri:** (Rus.) Sovyet Sosialist
Cumhuriyetler Birliğı'nin
kısaltması.
s. azerbaycan 075/25
- stol:** (Rus.) masa; mec. sofr.
tapdın seadeti s. başında 176/09
yumruğunu s.+ a 139/20
bir s.+ un başında 140/03
dördelli yapışdın öz s.+ undan
125/20, 139/40
- stul:** (Rus.) sandalye, koltuk.
biriniz bu s.+ da 088/82
- su:** (T.) su.
birce udum s. içib 005/33, 009/22,
081/08, 086/43, 086/95, 088/10,
125/21, 140/57, 143/14, 194/04,
228/25, 237/09, 250/05
sen ay kimi s.+ dan duru doğru
düzgün 201/10
s.+ dumu güneşdimi 078/10
çaylar yavaşayıb s.+ lar durulub
035/26, 101/08, 141/06, 142/12,
214/23
kükreyen s.+ larda batıb gédirem
240/02
bu deli s.+ lardan bézib çıxaram
240/16
çayların s.+ ları qandı 004/04
lal s.+ ların qaymağını 021/11
deli s.+ larından salamat çıxıb
056/20, 084/11
itin s.+ ya düşeni 098/61, 127/32,
218/04, 248/17
bu arx bu s.+ yu götürmez 004/01,
004/03, 004/05, 004/09, 004/13,
004/16, 004/17, 004/21, 004/25,
004/30, 004/35, 004/40, 004/43,
004/44
güneş mayam bulud s.+ yum
029/10, 200/40, 231/06, 248/09
s.+ yun da öz yeri öz yatağı var
027/04, 088/313, 107/10, 171/18
buz s.+ yundan içdiler 115/09

sual: (Ar.) soru.

bir duyğu bir s. qelbimi sıxar
017/22, 075/09, 075/10, 075/12,
075/15, 075/16, 075/43, 075/44,
085/10, 085/11, 141/10, 169/01
müellim s.+ ım var 134/119,
134/120, 134/121
çox s.+ ın üstünden 134/147
gédimmi qalımmı s.+ lar ağır
007/08, 075/17, 075/19, 088/299,
110/31, 134/118, 155/15
ayxanın s.+ ları 075/01, 101/01
senin s.+ larına 134/169

sual vér-: (Ar.+T.) soru sor-.

qırmızı s.- eceyik biz 150/19
éle s.- ırsen 134/181

suç: (T.) din, töre, ahlak kurallarına ve
yasalara aykırı davranış.
zamanın s.+ u kimi 138/104
anladıqca öz s.+ unu 077/12,
138/103

sudan çıxan balıq tek: (T.) sudan
çıkmış balık gibi.
s. 090/144

sula-: (T.) sula-, su dök-.
tülküler méydan s.- yır 235/08

sulh: (Ar.) barış.
bu s. öldüdü 026/01, 026/06,
026/07, 026/12, 026/13, 026/18,
026/19, 026/25,
026/30, 026/31, 026/36, 026/37,
026/42, 026/43

sultan: (Ar.) Müslüman, özellikle Sünnî
hükümdarların kullandıkları
unvan, padişah.
sen qırmızı donda qezebli s.
072/06

sun-: (T.) sun-.
görürler gizleyek s.- ak gizlice
214/17

sur: (Ar.) büyük boynuza benzer bir
müzik aleti.
israfil s.+ un çalacaq 250/09

suret: (Ar.) zahiri görünüş, resim; yüz,
surat, çehre.
s.+ ine xeyalına qurban olum
201/09

sus-: (T.) konuşma-; duygu ve
düşüncesini açığa vurma-.
sen s. 087/75, 152/05, 246/20
derede s.- acaq çağlayacaqdı
142/11
hamı s.- du 088/377, 228/25
s.- madı heyatla ömrün savaşı
042/10
s.- maqla zülüm éyleyir 199/07
qorxudublar s.- muşam 134/26
s.- san dözsən sinen üste 116/36,
140/29
yaşıl héykel kimi s.- ub bu ağac
028/17, 035/28, 044/26, 083/14,
181/12, 246/21
üzüne s.- urlar 122/10
hele gezleyirsən hele s.- ursan
216/04

susdur-: (T.) sustur-.
s.- un velini elini tutun 259/112

susuz: (T.) suyu çekilmiş, kuru.
s. cadar cadar torpaq kimiydin
176/02, 212/07, 252/19
men s.+ am sen çay kimi uzaqda
204/12

suvar-: (T.) toprağa su ver-, sula-.
gözdese derd s.- ıram 237/11

suvar ol-: (Far.+T.) binici ol-, atlara
bin-.
hele s.- un méydan sizindi 259/77

suya dön-: (T.) su gibi ol-.
belke éle s.- üb axırsan 200/25

suya susuz aparıb susuz getir-: (T.)
suya susuz götürüp susuz getir-.
s.- endi bu 090/95

sübhecen: (Ar.+T.) sabaha kadar.
minir bizi s. 168/11, 168/13

sübhedek: (Ar.+T.) bk. **sübhecen.**
s. lampan yanır 088/159, 188/09

sübh-obaş: (Ar.+T.) sabahın erken
vakti, seher vakti.
quzuları s.+ dan haylayam 036/06

süd: (T.) süt.
sabahdan s. gölünde 086/77,
089/125, 089/32, 126/09, 236/04

süfre: (Ar.) masa, sini vb. şeylerin,
yemek yemek üzere hazırlanmış
durumu.
bir s.+ de çörek kesdik 180/06

süfre aç-: (Ar.+T.) sofraya hazırla-.
s.- 1b kövşen üste 172/31

sükut: (Ar.) susma, konuşmama;
sessizlik.
s. kışık çeker çemene çöle 043/10,
044/03, 044/33, 088/242, 088/402,
132/12, 134/149, 134/150,
134/152, 134/153, 134/155,
134/203, 177/04, 181/06, 225/31
bir s.+ la kēçdiler 134/148
buranın s.+ u qulaq batırır 044/02,
044/32, 059/04
s.+ un neğmesine 005/36

sülh: (Ar.) barış, rahatlık, sakinlik.
manqurt papağıdı bu s. başımda
026/26, 090/103

sümür-: (T.) em-, sömür-; tatlı dille
birisini kandırıp varını yoğunu
elinden al-.
göy dere s.- dü qarqara yağır
194/09

sünbül: (Far.) tahılların başağı.
tarlasında s. oldum den oldum
167/08

süpür-: (T.) süpürge yardımıyla temizle-
.
seher küçenizden s.- üb atma
186/21, 259/23

süpürge: (T.) süpürmeye yarayan alet.
s.+ si elinde 081/20

sürek: (T.) büyük sürü.
s.+ inden uzaq olan 029/18

sürgün: (T.) bir kimseyi ceza olarak,
belli bir yerin dışında veya belli bir
yerde oturtma.
bu namerd s.+ den çoxu bēzardı
238/10
ebedi bu eşqe s.+ em gözel 222/09

sürü: (T.) bir yerde otlayan hayvanlar
topluluğu.
ne gözel yayılıb s. çemende 008/02
özge s.+ lere qatılar dinmez 008/10
haylayıb s.+ nü alatoranda 110/13

sürü-: (T.) zorla bir yöne götürmek veya
getir-.
varlığını s.- yüb 137/50

sürün-: (T.) karnı üzerinde sürünerek
ilerle-; mec. yavaş hareket et-.
arxamca s.- dü oduma yandı
091/09, 098/37
yanınca kölge tek s.- eceyem
196/05
arxanca s.- üb axmayacağam
218/05
s.- ür bu serçeler 119/72

sürüş-: (T.) kaygan zeminde hareket et-,
kay-.
bilmedim ayağım néce s.- dü
185/12

sürüşken: (T.) kaygan zemin.

hava nemişkendi cığır s. 035/18

sütun: (Far.) herhangi bir maddeden yapılan, zaman zaman üstünde çıkıntılı bir bölüm olan, genellikle bir altlığa, bazen doğrudan doğruya yere dayalı silindirik biçiminde düşey destek, kolon. büyük s.+ lu salon 089/02

süz-: (T.) kanat çırpmadan süzülerek uç-; baygın gözlerle nazlı nazlı bak-. göyde s.- en qartalı 111/02, 114/01 oğrun oğrun s.- er héy 067/06

süzgün: (T.) nazlı nazlı bakan; baygın bakış. birce s. baxışın 140/34, 256/04

süzül-: (T.) süzmek işine konu ol-; damla damla dökül-. gözümüz s.- er gözünü süzme 227/02 üstünde s.- müş bir cüt bulud 236/02 s.- üb gözümünden könlüme düşdün 049/07, 090/81 s.- ür dağların eteklerinden 027/05

S

şad: (Far.) sevinen, mutlu. bed günde sıpxıb ş. günde dinen 198/15 ş.+ am déyib 088/31

şad-xürrem: (Far.) sevinli mutlu. ş. köçseler de 138/122

şadlan-: (Far.+T.) sevin-, mutlu ol-. sévindim ş.- dım duruldum allah 194/11

şadlıq: (Far.+T.) sevinç, mutluluk. kırmızı kederdi o ş. déyil 026/20

şad ol-: (Far.+T.) sevin-, neşelen-, mutlu ol-.

könüller ş.- acaq 087/134

şaftalı: (Far.) şeftali meyvesi. ş. şe le şe le 089/102

şah: (Far.) hükümdar. bir de ş. olmağa sesleme meni 056/13, 093/10, 094/14, 115/41, 119/07, 249/09 bu yurd dedesinden o ş.+ a qalib 246/14 özüm özüme ş.+ am 096/83 gecelerin ş.+ ısan 096/78 ş.+ ların xaqanların 081/11

şah ét-: (Far.+T.) yücelt-. eşqimi ş.- esen 133/12

şahlıq: (Far.+T.) padişahlık, hükümdarlık. ş. quşu uçurub 119/06, 119/10, 186/14

şahsız: (Far.+T.) hükümdarsız, sultansız; özgür. qurtarıb eşqimin ş. günleri 186/11

şax yéri-: (T.) (haklı olduğu için) dimdik yürü-, dosdoğru hareket et-. üstüne ş.+ di 119/94, 134/42

şair: (Ar.) şiir yazan kimse. bir ş. tezedən dünyaya gelir 043/17, 088/208, 088/22, 088/242, 088/281, 088/305, 088/323, 088/403, 088/430, 088/88, 088/98, 090/43, 174/05, 174/07, 174/25, 174/27, 256/32 arazdan çox yazan bir ş.+ e 015/01, 227/01 öldür bir ş.+ i cinayet éyle 222/04 bu bedbext ş.+ in halı görünmür 259/74 çox biçare ş.+ ler 090/78

şairlik: (Ar.+T.) şair yazma sanatı. bir gün ş.+ im başıma vurur 072/18

şal: (Far.) genellikle Hindistan'da dokunan, özel motifleri olan değerli bir yün kumaş.
o da ş.+ ın itirdi 179/13
anam yün ş.+ ını salar çiyinine 045/28
ş.+ ıyla gözünü sıxanım hanı 038/17

şalvar: (Far.) genellikle ağı çok bol olan, bele bir uçkurla bağlanan, geniş bir pantolon türü.
ş.+ ları yamaqlı 089/52

şam: (Ar.) mum.
qollar bağdad ş.+ ı xudam 252/27
neheng ş.+ lardımı 044/16

şamama: (Ar.) kavun, süs kavunu; mec. meme.
ş. tağında saralıb gédır 070/10

şan: (Ar.) şöhet, ün, şeref.
kim qazandı o şöhetı o ş.+ ı 011/23
ş.+ ımız şöhetimiz 089/128

şane-şane: (Far.) parça parça; delik deşik.
bağrım ş.+ di 067/05

şanlı: (Ar.+T.) ünlü, şöhetli.
şöhetli illeri ş. illeri 110/24

şan-şöhet: (Ar.) ün, ad.
var dövlət ş. senin çün yazdı 050/06

şar: (Rus) balon.
qalxdı göye bir ş. kimi 180/14

şarxalan-: (Ar.+T.) dilim dilim ol-, parçalan-.
min yol budanmışam ş.- mışam 166/06

şarrt: (T.) yansıma ses, tokat sesi.

al bu da türkaydan ş. qara öküz 253/25

şefeq: (Ar.) güneş doğarken veya batarken gökte meydana gelen kıızıllık, şafak.
sarı sarı ş.+ lerdı gül déyil 203/03
soyuq ş.+ lerin éle besimdi 229/20

şefeqli: (Ar.+T.) ışıq saçan, parlayan.
seherin nur ş. 146/11

şéh düş-: (T.) çiy / su damlacığı düş-.
qönçe dodaqlara ş.- üb indi 159/18
dodaqlara ş.- meyir 064/12, 185/09

şeh: (Far.) büyük yerleşme merkezi.
bu yérler dağılmış bir ş. kimi 044/06, 117/12, 117/27, 128/01, 128/09, 128/13, 128/17, 128/21, 243/01
qebire de basabasdı ş.+ de 011/20, 079/09, 084/21, 117/01, 117/02, 117/06, 117/42
kendden ş.+ den uzaq 005/02
mêşeler virane ş.+ di allah 035/11
ş.+ e serhed var 084/22
dolanır ş.+ i bir kölge kimi 079/03
korlar ş.+ idir her yan qaranlıq 259/71, 259/76
salam xeyallara dalan ş.+ im 128/02, 128/03, 128/05
vécine déyildi ş.+ in küyü 079/19, 117/28
bu kendler bu ş.+ ler 088/388

şehid: (Ar.) yüksek bir gaye yolunda ölen kimse.
yatani qaldırdı ş.+ ler 083/02, 083/04, 083/09, 083/13, 083/17

şéir: (Ar.) şiir.
yazdığım ş.+ ler yaraşa belke 229/23
sen éle ş.+ sen başdan ayağa 227/05

şeker: (Far.) tatlı, lezzetli.

éşidir ş. kimi 138/69

şekil: (Ar.) bir şeyin veya insanın dış görünüşü; suret.
kölgede çekilen ş. 104/01

şeklini çek-: (Ar.+T.) fotoğrafını çek-.
uzaqdan uzağa ş.- im 229/10

şelale: (Ar.) büyük çağlayan, çavlan.
axsın küreyindən ş. kimi 161/11
ne vaxtdır lal olan dağ ş.+ si
151/04

şele: (T.) sırtta götürülebilecek kadar yapılmış yük.
ş. gördün güc gelir 254/07

şele quyruq: (T.) tilkinin lakabı.
ş. tülküler 096/62

şele-şele: (T.) denklerle yığın yığın.
şaftalı ş. 089/102, 177/21

şen: (T.) sevinçli, mutlu.
dünyanı gah qemgin gah ş.
görmüşəm 040/07, 157/07, 177/10

şer: (Ar.) kötülük, fenalık.
güneş qürub éder ayaq açar ş.
043/02, 043/25
mekrdi ş.+ di bala 090/115, 098/28

şér: (Ar.) bk. **şéir**.
bir ş.+ im qönçelenib ne vaxtdan
204/13, 216/05, 237/08
ş.+ imden sözümün tut saxla meni
240/08
ilahi ş.+ ler yazanı sévdi 206/01

şerab: (Ar.) üzüm veya başka meyve sularını türlü yöntemlerle mayalandırarak elde edilen alkollü içki, mey.
hiyleni ş. kimi 138/117, 169/14, 171/12
ayı eti néft ş.+ ı 235/16
ş.+ mndan kéçdi o 139/36

şeref bil-: (Ar.+T.) şeref say-.
özüne ş.- ir 081/19

şerq: (Ar.) dört ana yönden birisi; doğu.
ş.+ den qerbe daşınıb 113/02
qerbden ş.+ e daşınıb 113/01

şéssot: (Rus.) 600 / altı yüz, mercedes marka araçların bir modeli; Mercedes 600.
ceza çekib ş. alan 247/24

şéy: (Ar.) hayatta lazım olan, gereken herhangi bir cisim, madde, eşya, nesne.
bir ş. yoxdu yémeye 088/53, 140/21
belke yémeli ş.+ di 078/05, 087/56, 088/209, 124/12
çox ş.+ i ağardıb déye bilmirem 198/20
çox ş.+ ler ve'déleyib 090/89

şéyda: (Far.) delice seven, vurgun.
vurnuxur dövrende ş. bülbüller 073/07

şéytan: (Ar.) Allah'ın rahmetinden uzak bulunan varlık; kandıran; kötü huylu kimse.
o ş.+ a irişmeli olmuşam
ş. çalır cin oynayır 250/07
yrişin ş.+ dı güzel 252/05
ş.+ lardan qorun qardaş 247/17

şé'r: (Ar.) bk. **şéir**.
bir elim ş. yazır 006/09, 088/225, 088/226, 134/143, 181/15
könlünü inleden ş.+ im sözüm yox 055/18, 088/391
téllerin ş.+ imde misralanardı 051/05
ş.+ ime sözüme 118/04
ş.+ imle sesinize ses vérirem 172/52
orda senin ş.+ in sözün yaralı 011/06

- içmek isteyirsen ş.+ inde onu
 015/06, 088/110
 mükafat ş.+ ini oxuyarken 167/02
 qur'an da ş.+ ledi 088/223
 ordan ş.+ lerim boylanar baxar
 143/17
- şillaq at-:** (T.) tekme at-, ayakla vur-.
 ş.- sa ovlamak 087/84
- şiltaq:** (T.) yaramaz.
 ş. uşaq tek 142/06
- şiltaqlıq éyle-:** (T.) yaramazlık yap-
 ş.- yende 134/23
- şırım-şırım:** (T) çizik çizik, hatlar
 hâlinde.
 ş. yandı yandı 156/27
- şırvan-:** (T.) yakınlık göster-, yalakalık
 et-, ayakları arasında dolaş-.
 yalmanır ş.- ır eki balalar 259/52
- şırvana-şırvana:** (T.) yalakalık ede ede,
 sürtüne sürtüne.
 ş. quyruq bulayan 198/10
- şikayet:** (Ar.) hoşnutsuzluk belirten söz
 veya yazı, sızlanma, sızıltı,
 yakınma.
 ş.+ di 116/18
- şille:** (Far.) sille; açık elin iç yüzüyle
 vurulan darbe.
 gündüz te'rif axşam alqış géce ş.
 009/10
 atamın ters ş.+ si 134/206
- şimal:** (Ar.) kuzey yönü, güneyin karşıtı.
 eriyir ş. buzları 004/20, 045/15,
 115/26
 ş.+ da elin yuyub 090/106, 138/90
- şimşek:** (T.) bir bulutun tabanı ile yer
 arasında, iki bulut arasında veya
 bir bulut içinde elektrik boşalırken
- oluşan kırık çizgi biçimindeki
 geçici ışık.
 sél döküşünden vurdu ş. başımdan
 099/07, 111/08, 114/07, 248/01
 ş.+ ler oynasır çaxır déyesen
 194/19
 ş.+ leri görende 111/15
 ş.+ lerin hirsin ora boşaltdı 202/11
 doğub buludların ş.+ lerinden
 027/03
 ş.+ lerle güllelendi 021/07
- şir:** (Far.) aslan.
 at ölüb ş. peleng axta 235/12,
 235/19
 ş.+ i buynuzunda kabab éylerdin
 253/07
 uzunqulaq qoca ş.+ in 004/38
 filler ş.+ ler pelengler 119/18
 pelengleri ş.+ leri 119/47
 bézmişdik bu ş.+ lerin 119/26
- şirin:** (Far.) tatlı.
 isti soyuq ş. acı 030/10, 056/10,
 079/35, 088/218, 094/03, 125/04,
 134/151, 140/17, 146/02, 195/03,
 206/03, 215/13, 219/02, 241/13
 ş.+ dir yuxusu uşaq muşağın
 025/33
- şirince:** (Far.+T.) çok tatlı.
 ş. çöreyinden 138/147
- şirin-şeker:** (Far.) tatlı, hoş.
 ş. dilim var 137/90
- şirin-şirin:** (Far.) tatlı tatlı.
 ş. danışdı 096/35
- şiş:** (T) şiş, şişe geçirilerek pişirilmiş et.
 ş. bizim olmalıdır 086/82
 öten buludları ş.+ e kéçirdir 028/04
- şiş-:** (T.) kabar-.
 éle bil biraz ş.- ib 088/423, 119/57
- şişlik:** (T) şiş, şişe geçirilerek pişirilmiş
 et.

ş. bizim olmalı 086/81, 171/12

şiv: (?) ağacın yeni sürgünü, yeni dal.
kesir ş. budaqları 088/456, 115/16

şiven qopar-: (Far.+T.) feryad et-;
yüksek sesle ağla-
sonra ağı déyib ş.- ın 259/47

şonqar: (T.) şahin.
ş.+ ı da meni de 096/73
qırğıyla ş. lele 096/16

şopén: Frédéric François Chopin
Polonyalı piyanist ve besteci.
markésden danışır ş.+ den çalır
124/16

şorsatan: (T.) çökelek tarzı bir yiyecek
satan kimse.
ali meclis hara ş. hara 259/25
heddini gösterin ş.+ lara 259/19,
259/20
péndir satanların ş.+ ların 259/89

şöhret: (Ar.) ün, şan, herkes tarafından
tanınma durumu.
ş. derdi 076/35, 195/05
mükafatdı ş.+ di 078/08, 238/07
ş.+ e çatmamışdı 096/23
kim qazandı o ş.+ i o şanı 011/23,
115/44
şanımız ş.+ imiz 089/128

şöhretli: (Ar.+T.) meşhur, tanınmış.
ş. illeri şanlı illeri 110/24

şö'le: (Ar.) alev, parıltı, ışıq.
ay girib buluda ş.+ si sönüb 025/30

şumla-: (T.) toprağı pullukla sür-
lepeleri ş.- dılar düzlediler 116/13
ş.- yacaq ekecek 137/51

şüar: (Ar.) slogan.
sülh ş.+ ı dilinde 090/103

şübhe: (Ar.) bir şeyin gerçek olduğuna
inanmama.
yukumuz yox uzağıq her ş.+ den
001/12, 088/161

şübhelen-: (Ar.+T.) bir şeyin
gerçekliğinden, doğruluğundan
emin olma-
hamıdan ş.- er 178/17
men sizden ş.- im 087/41

şükür: (Ar.) yapılan bir iyiliğe karşı
teşekkür ifadesi.
orda ş. iş babatdı qardaşım 011/21,
127/16, 135/22, 135/24, 135/26,
195/01, 253/10, 253/11, 253/12

şükür éyle-: (Ar.+T.) minnettarlığını
bildir-, teşekkür et-.
ş.- yirem bu ana şükür 135/22,
135/24, 135/26, 135/28

şümşad: (Far.) şimşir ağacı.
ş. budağımda göyeremmeyib
166/29

şüşe: (Far.) şişe.
nedir tebietde ömür bir ş. 017/06,
025/23, 213/11

şüur: (Ar.) idrak, kavrama gücü.
öz ağıln ş.+ un vardı dövletdi
238/06

I

tab: (Far.) güç, kuvvet.
daş daşıyır yoxdur t.+ ı 235/15

tabaq: (Ar.) hamur teknesi.
künde qıqcırır t.+ da 235/27

tabla-: (Far.+T.) tahammül et-, dayan-
bu qeder zülüme t.- maq nedir
253/23

tabut: (Ar.) ölünün mezarlığa götürülürken içine konulduğu sandık.
belke t.+ un da hazırdır indi 192/17

tac: (Far.) taç; en yüksek zirve, en kıymetli kimse veya şey.
başında ağ t. 047/08
düşübdür başımdan mehebbet t.+ ı 056/12
savalan beyaz t.+ ımdı 127/23

tağ: (T.) dağ.
şamama t.+ ında saralib gédır 070/10

taq-taraq: (T.) mermi / top sesi, gürültü patırtı.
t. 088/62

tax-: (T.) tak-, iki şeyi birbirine geçir-.
cütbayraq tek cüt xencerin bağrıma t.- ıb 066/02
gülünü t.- mağa gétdi 210/04

taxt: (Far.) yaslanılacak kısmı olmayan geniş divan.
çıxıb t.+ a her şey saxta 235/11

tala-: (T.) soy, yağmala-.
namerd gör ki çapar t.- r 126/11
t.- yıb çapmaq isteyir 076/69
çapıb t.- yıblar ne daha qalıb 246/15
qoyunlar çapıb t.- yır 004/36
çapıb t.- yırsan barıdan kéçib 016/09

tala: (T.) ormanda ağaçsız, çıplak saha.
göy t. baharın iten yaylığı 035/24

talan-: (T.) soyul-, varı yoğu elinden alın-.
kölge var ışığı t.- ır hele 092/18
basılmış t.- mış ölke kimiyem 135/19
çapılmışam t.- mışam 041/12, 173/13

talan: (T.) soygun, vurgun.
bu dünya t. imiş 088/206, 088/216, 245/09, 247/22
bu qoca dünyanın t.+ ı héç ne 238/03
bu t.+ ın içinde 090/161
t.+ lar 090/15

talan éyle-: bk. **tala-**.
qoymayın t.- di dédiler 155/13

talan ol-: bk. **talan-**.
ömrüm günüm t.- du 030/02

talé: (Ar.) baht, kısmet.
her ulduz bir t. bir ömür gündür 025/11, 070/20, 092/12, 171/17, 213/07, 230/21, 247/32
bu da bir t.+ di bextdi nedise 228/16
boyun eyib bir t.+ ye bir paya 200/13, 255/11
qalanların t.+ yi 174/18, 208/14, 259/94
gör t.+ yim ne gündedi 207/15, 214/28
arzularım t.+ yimle barışdı 036/23
t.+ yin qeribe oyunları var 007/20, 016/19, 022/52, 042/06, 053/15, 068/09, 160/09, 176/05, 192/33, 201/12

talé payı ol-: (Ar.+T.) talihin payı / kısmeti.
t.- aydım 220/04

taléyi daşlara toxun-: (Ar.+T.) talihsiz / bahtsız ol-, işi rast gitme-.
t.- ub senin 192/13

tam: (Ar.) tamamen, bütün.
feqet t.+ ı bilinmir 089/20

tamah: (Ar.) aç gözlülük, hırs.
t. dışın kölgesinde 101/05, 134/112

tamarzı: (Ar.+Far. < Ar. teme + Far. arzu) yiyilip içilen bir şeyin özlemine çekme; hasret, özlem.
sen t. kimi sen möhtac kimi 224/13
t.+ ymış 080/08

tanı-: (T.) tanış ol-; bil-; ayırt edebil-.
bütün dünya t.- dı 088/101
birbirmizi t.- madıq bilmedik 200/04
özünü yaxından t.- maq üçün 120/34
şerab nedir t.- maz 169/14
ölüm onu t.- mırdı 076/19
daha t.- mışıq biz özümüzü 052/18
t.- yaq öz özümüzü 029/51
bizi t.- yan var dost var düşmen var 055/03
adsız birce reng t.- yarlar 184/07
t.- yın bu dostu yarı 029/47
men onu t.- yıram 251/03
men onu t.- yırdım 098/02, 178/01

tanış: (T.) tanıdık, bildik.
anlayıb gördüm ki dost da t. da 040/12, 098/01, 157/12, 246/20
mene t.+ dı 008/01, 008/06, 008/11, 008/16, 008/21, 008/26

tanış-: (T.) birbirini tanıır duruma gel-.
yüz illerdi t.- dı 096/37

tank: (İng.) zırhlı ve silahlı, paletli tekerleri olan motorlu savaş aracı.
şeherde t.+ lar gezir 084/21, 084/25, 084/31

tanrı: (T.) Tanrı / Allah, yaratıcı.
o dağlarda t. sene yaxındı 011/28, 023/08, 029/13, 076/05, 076/06, 076/10, 076/21, 076/73, 090/177, 093/10, 094/14, 213/07, 230/11
bu da t.+ danmı sınaq gizlice 214/21
t.+ dı penahı araz neylesin 015/05, 015/29
t.+ nın keremi çoxdu 076/04, 076/26, 076/42, 093/04, 247/32

t.+ ya ağ olmaq üçün 076/60, 077/14, 141/27, 251/32
üzümüz t.+ yadı 090/176

tanrı dili: (T.) Tanrı / Allah tarafından verilen dil, ana dili.
yaşayır t.+ miz 029/49

tap-: (T.) arayıp bul-.
özüm özümü de t.- a bilmirem 049/20, 144/09
gözümü t.- ammadım 095/38, 095/40
ellerimi t.- ammıram 006/02, 006/15
sehrada su t.- an örmemiş kimi 125/21
dilençi taléyi t.- anlara bax 259/94
kim salıb itirir kim t.- ar meni 129/23, 134/36
bir hüzur t.- asan céyran izinde 224/17
qem itirdi sévinc t.- dı 171/16, 174/07
axır ki qelbimde dözümü t.- dım 053/03, 053/05, 053/09, 053/13, 053/17
t.- dın seadeti stol başında 176/09
bir parça çörek t.- ıb 087/98
bir tapmaca déyim t.- ın 088/330, 088/353, 088/376
asmağa yér t.- madı 088/70
t.- madım papağımı 095/42
t.- madınmı 043/23
arayıb t.- maq isteyir 076/71, 190/09
bilmirem ne t.- mısan 088/311

tapıl-: (T.) bulun-.
iten bulaqlar t.- ar 127/06, 138/42, 138/44
hele çoxlarımız t.- mamışıq 143/13
harda yémek t.- sa 096/40

tapmaca: (T.) bilmece.
bir t. déyim tapın 088/330
düzü lap t.+ dı 088/187

taptala-: (T.) ayaklar altına al-, çiğne-, ez-, kır-,
könlümü t. héy ez sen gözel 223/03

tar: (T.) Azərbaycan'da yaygın olarak
kullanılan, mızrapla çalınan telli
bir müzik aleti.
o gözel sındırdı könül t.+ ımı
228/17
ovundum t.+ ımla neğmeqarımla
049/09

tarix: (Ar.) bir olayın meydana geldiği
zaman dilimi.
sizin qarnınızda t. olmaq çün
259/53
her mezar t.+ dir neler söyleyir
044/20
hanı öz t.+ im kimem neçiyem
026/32
t.+ ini dananlar 080/65

tarla: (T.) tarıma elverişli yer, arazi.
t.+ sında sünbül oldum den oldum
167/08

tatar: (T.) Tataristan'da, Kırım'da
Kuzey Kafkasya'da ve Sibirya'da
yaşayan Kıpçak asıllı Türk
topluluğuna mensup kimse.
t. türkmen qırğız başqırd 029/15

tavan: (T.) bir yapının, kapalı bir yerin
üst bölümünü oluşturan düz ve
yatay yüzey.
bu döşeme bu t. 088/118, 088/137,
088/143, 088/414, 088/422
évim var t.+ ı yox 088/183, 088/94
qonşunun t.+ ıdı 088/158
döşemesiz t.+ sız 088/164

tay: (Far.) denk, eşit; münasip.
menim türkay babam aya t. babam
107/03, 107/04, 118/06, 118/07
o tayı bu t.+ a çağıran qağa 015/16
bu t.+ da benimle yola gétmirsən
015/17, 015/24, 118/06, 118/07
o t.+ ı bu taya çağıran qağa 015/16

menden çox cavansan démém t.+
ımsan 213/08
dédiler t.+ ın déyil 098/26
ömrün o t.+ ında qalıb uşaqılıq
145/06
ömrün o t.+ ından aşıb gelmişəm
069/02

taýfa: (Ar.) genel özelliklere sahip
şahıslar topluluğu.
bilirsənmi o t. 098/32

taýla-: (Far.+T.) eşleştir-.
ulaqları alıqlayam t.- yam 036/08

teb: (Ar.) ilham, heves.
yazma démirem ki yaz gelende t.
015/10

tebessüm: (Ar.) gülümseme.
xoş t. hede qorxu ümid güman
009/15
birce t.+ ünle 256/14

tebiet: (Ar.) yerde tabii durumun, insan
faaliyeti dışında oluşan ve değişen
her şeyi (iklim, bitki alemi vs.).
gözümde açılır solur t. 007/18,
043/04, 043/27, 047/14, 047/16,
132/18, 141/20, 151/06, 181/10
nedir t.+ de ömür bir şüşe 017/06
orda t.+ in öz ahengi var 131/09,
151/03, 151/12, 181/18

tebriz: İran'da bir şehir.
altay t. kerkük derbend 029/40

tehlil ét-: (Ar.+T.) tahlil et-, incele-.
géceni t.- ib 087/08

tek: (T.) bir, sadece bir; gibi; yalnız.
derdi eşq t. bu dünyada 003/08,
010/09, 017/29, 022/30, 022/44,
032/08, 034/03, 035/05, 035/14,
036/19, 048/03, 048/07, 048/16,
048/18, 049/18, 051/21, 056/17,
066/02, 068/13, 068/16, 072/05,
077/06, 081/03, 081/16, 083/05,

083/06, 097/04, 108/26, 108/48,
109/23, 110/27, 116/02, 119/79,
125/06, 137/43, 138/140, 140/16,
140/41, 142/06, 149/04, 153/04,
154/07, 155/15, 159/11, 160/13,
160/16, 162/32, 166/02, 166/34,
169/20, 170/05, 177/05, 177/17,
179/14, 179/15, 186/14, 196/05,
198/11, 200/22, 200/24, 200/40,
202/08, 205/07, 213/03, 225/31,
225/45, 229/01, 229/13, 231/05,
239/03, 240/23, 246/02, 253/03,
260/09
men de t.+ em bu çemende ezizim
132/24

tek cana bir alay döşle-: (Ar.+T.) tek
başına bir alayla / orduyla
mücadele et- / göğüs ger-.
t.- yen babam 107/05

tekce: (T.) yalnız, tek başına.
t. seninki déyil 088/147, 120/29,
178/30

teke: (T.) dağ keçisi; erkek keçi.
barı maralıma t.+ me deyme
099/17

teker: (Ar.) tekerlek.
boyu t. topuydu 178/04
nese déyir t.+ lerin harayı 001/15

teki: (T.) gibi, benzerlik bildirir.
asılib çiyindən heybesi t. 045/19,
045/21, 104/18, 143/12, 179/16,
229/21

teklen-: (T.) yalnız kal-.
t.- ib yalquzaq olan 029/20

teklik: (T.) yalnız, tek olma durumu.
yalquzaq t.+ den üşürge üşün
214/11

tekne: (T.) genellikle hamur yoğurmada
kullanılan derin, büyük kap.
t. bizim 088/333

unu ese ese vérib t.+ ye 175/04

tél: (T.) saç.
köçüb gétدی üreyimde t. esdi
036/15
qara t.+ e qısqanıram 257/08
démirem t.+ inden qırx hörük ayır
161/10, 251/21, 257/02
qara t.+ ine den salıb 065/07
t.+ ini yélleyirdi 048/09
saçına ağ t.+ ler ekilen zaman
068/20, 157/09, 252/12
t.+ leri onunki tek 048/03, 048/14,
048/16
t.+ lerim télinden doymaz 257/02
beyaz t.+ lerimde açılır seher
025/15
t.+ lerimi sıgallayan 013/08
t.+ lerin şé'rimde misralanardı
051/05, 161/18, 189/04
senin t.+ lerine qarası düşüb
161/09
yandım qara t.+ lerini 061/04,
161/01, 161/02, 161/06, 161/14,
161/22
batım t.+ lerinin çiçek etrine
161/05, 161/25
qara t.+ ler beyazlaşar dağda qar
kimi 158/06

tele: (T.) hile, tuzak.
gizlice qurulan t.+ ler kimi 198/04

telebe: (Ar.) öğrenci.
ikisise t. 140/07
amérikada t.+ ler acınacaqlı heyat
kéçirirler 170/02
t.+ nin dalınca 137/28
müellim t.+ ye 137/30

telebelik: (Ar.+T.) öğrencilik.
t. illeri 137/01, 137/38

téléfon: (Fr.) telefon.
t. zengleri en xoş avazdı 050/08
t.+ lar başını qatıb dédiler 125/13

teles-: (T.) acele et-.

men gecikdim o yamanca t.- di
036/14
derin qatlara t.- dim 032/07
ay işıqlar t.- in 168/51
denizlere t.- ir 111/18
dayan t.- me 136/21

temennalı: (Ar.) belli bir amaç / menfaat
için yapılan.
t. çörek ne ağı imiş 040/03, 157/03

temiz: (Ar.) kirli olmayan.
ölçülü biçili oluruq t. 117/34,
120/15

temizle-: (Ar.+T.) temiz hâle getir-.
yuyub t.- yir günahlarını 022/29

temizlen-: (Ar.+T.) temiz hâle getiril-.
t.- dim duruldum 136/16

temkinli: (Ar.+T.) kendinden emin bir
şekilde.
sebirli t. abırlı fağır 008/09

ten: (Far.) vücut.
ömrün yarı t. qara 211/06

tendir: (Ar. < tennûr) tandır.
fatmalar yéne t.+ de 004/27
birden dönür t.+ e 088/452

tene: (Ar.) azar, kınama.
t. tüstüsünde qınaq hisinde 225/05
müellim t.+ si de 137/10
bacı t.+ sinden qorunmaq üçün
068/26

tenek: (T.) üzüm ağacı.
t.+ ler elinde yaşıl hörükdü 028/12

tengi-: (Far.+T.) daral-, sıkış-.
yollarda nefesim t.- yir daha
022/03, 145/19

tenqidçi: (Ar.+T.) eleştiren, tenkitçi.
biraz t.+ di hamısından kesir
124/07

tenha: (Far.) yalnız, kimsesiz.
özünü t. bilib 088/303, 129/20,
168/01, 189/01, 239/05
sen orda t.+ san men burda تنها
239/05
éle t.+ yam ilahi 237/01

tenti-: (T.) acele et-, sabırsızla-, kork-.
t.- yib boğulubdu 090/145

tepe: (T.) yüksek yer, küçük dağ.
düz yollarım t. dere 024/06,
147/06, 181/17
güneş yağıb t.+ lere éle bil 203/01
t.+ sinden çen yükselen 183/14

tepel: (T.) hayvanların alnındaki beyaz
leke; böyle lekeli olan hayvan.
t. kellesinden buynuz çıxarır
259/67

teper: (T.) gayret, istek.
qelbimde t.+ im yox 128/20

tepik: (T.) tekme.
her axşam t. idi 178/24

tepin-: (T.) sinirlen-, azarla-, üzerine
yürü-.
ki mene t.- eler 137/15
üstüme t.- ibler 134/22

ter: (T) deri altındaki bezlerin salgıladığı
renksiz, tuzlu ve kokulu sıvı.
séle döndü alında t. 172/18, 259/60

terbenövşe: (Far.) henüz solmamış, taze
menekşe.
t. qoxudu 115/50

tercümeçi: (Ar.+T.) çevirmen,
mütercim.
biraz t. birazca nasir 124/06

teref: (Ar.) taraf, yan.
her t. ağarib 047/12, 259/54

terif: (Ar.) övme, övgü.
yalan t. yarışı 089/28, 213/03

terifle-: (Ar.+T.) öv-.
seni günde t.- yen 247/06

terlan: (T.) (zool.) bir tür yırtıcı kuş;
mec. yiğit, korkusuz.
göylerden énmeyen t. xeyalım
186/03

terpen-: (T.) kımıl-da-, olduğu yerde
hareket et-.
ustuf t. uçurumdu qabaq a 254/12
asta asta t.- ib 251/11

terpet-: (T.) kımıldat-, hareket ettir-.
çoş t.- me qelbimin 211/11

ters: (T.) sinirli, asık suratlı.
atamın t. şillesi 134/206

tersine dön-: (T.) tersine dön-, tersine
ak-.
çaylar t.- üb 111/19

teskinlik tap-: (Ar+T.) sakinleş-,
rahatla-.
bir t.- dı insan 077/16

teşne-: (Far.+T. < teşne+e-) susa-; çok
iste-.
bu xemir suya t.- di 127/32

teşne: (Far.) susamış; çok istekli.
men sene t.+ yem bir nefes kimi
219/10

tetik: (T.) silahlarda ateşleme cihazı.
zamanın elindedir t.+ im 034/24,
170/26

téyle-: (T.) çok keskin bir bıçakla kes-.
bir vaxt tülküleri qovub t.- rdin
253/06
çaqqalları t.- yib 096/08

téz: (Far.) derhal, çabuk, hemen.

kimse götürerdi t. qucağına
069/10, 098/48, 134/36, 153/14,
156/28

teze: (Far.) yeni.
döyüşüm dünyaya t. gelimdi
026/11, 088/287, 104/08, 138/121,
153/06
her şeyi t. +den başlayam gerek
022/01, 022/07, 022/15, 022/24,
022/34, 022/45, 022/56, 043/17,
055/01, 055/06, 055/11, 055/16,
055/23, 083/07, 249/03

tezece: (Far.+T.) yeni, taptaze.
t. saçına den düşür indı 110/03

tezeter: (Far.) taptaze, yemyeşil.
tebiet bezendi güller t. 151/06

tézlikle: (Far.+T.) kısa zamanda, hemen,
çarçabuk.
t. genc atamın 138/132

téz ol-: (Far.+T.) çabucak, süratle
hareket et-.
t. qardaş vérme aman 172/12

téz-téz: (Far.) aralarından çok zaman
geçmeden olan; her zaman,
devamlı.
t. çalırsan 122/12, 134/77, 198/12

te'rif: (Ar.) övgü, övme.
gündüz t. axşam alqış géce şille
009/10
aşıb daşır t.+ ler 089/06

te'rifle-: (Ar+T.) öv-, methet-.
t.- di söz vérdi 089/120

te'riflen-: (Ar.+T.) övül-, methedil-.
bélece t.- di 169/22

tıxa-: (T.) zorla sıkıştır-, yerleştir-.
t.- dı papağını 100/13

tik-: (T.) taş, kerpiç vs. ile bina, duvar vs. inşa et-, ör-; tayin et-, getir-.
xalq özü t.- diyini 090/31
évler t.- en qadınlar 138/76
orda bir koma t.- ib 088/203,
090/134

tikanlı: (T.) dikenli olan.
t. direkleri 084/03

tike: (T.) büyük bir şeyden kopan her bir parça.
bir t.+ ye boyun eyen 247/27

tikil-: (T.) inşa edil-, yapıl-.
évim torpaqdan t.- ib 248/12

tilov: (T.) balık yakalamak için kullanılan olta.
t. kimi 243/10

tılsim: (Ar.) sihirli gücü olduğu kabul edilen şey, tılsım.
t.+ li nerdi bala 090/114

tir-tir es-: (T) soğuktan, korkudan, heyecandan dolayı şiddetli titre-.
son yarpaq son bahar t.- irdi 228/09

titre-: (T.) es-; titre-; ıstırap çek-.
t.- di yox déye durdun qesdime 049/13
hesretten t.- yen yarpaq kimiydin 176/04
niye t.- yib esir 085/02
niye t.- yir esir 103/02
küçeler t.- yirdi 086/22

titreş-: (T.) titreşim durumunda ol-, ihtizaz et-, titreş-.
qayalar dibinde t.- en güller 035/12

tiye: (T.) bıçak, kılıç, hançer vs.'de kesici taraf, ağız.
qılincam t.+ m hanı 100/18

toğlugötüren: (T.) tokluyu / kuzuyu kapıp kaçırın.

t.+ i de 096/74
t.+ le men 096/12

tox: (T.) açlığını gidermiş, doymuş, aç karşıtı, tok.
qelbi nefsi t. idi 076/40, 137/06
hemişe qelbi t.+ du 169/19

toxda-: (T.) bekle-.
yedi içdi t.- dı 096/34

toxdaq vér-: (T.) sakinleştir-, rahatlat-.
özüne t.- ib 089/118

toxu-: (T.) doku-.
t.- dular çelengler 119/103

toxun-: (T.) kötü etki et-, kalbini kır-.
özgeler t.- mayır 254/23

tonqal: (T.) yakmak için bir yere toplanmış çer çöp, odun, dal vs. yığını.
ürek t.+ ımda bişdi sözlerim 228/23
bir t.+ ın külüyük 088/259

top: (T.) top; çapı dört santimetreden fazla olan ateşli silah.
onu atası tek t. oyatmayıb 110/27
boynu teker t.+ uydu 178/04

topa tut-: (T.) üzerine top at-; eleştirmek, aşağılamak amacıyla kötü sözler söyle-, şiddetli şekilde kına-.
oğlum t.- ur meni 075/21

topla-: (T.) topla-, bir araya getir-.
ağ qızıl t.- mır sevdiler indi 259/62
t.- yanlar 172/47

topuq: (T.) ayağın yuvarlakça olan alt bölümü.
vuruldu t.+ umdan 136/03

tor: (T.) tuzak; ağ.
sal cin düyün t.+ una 256/08

tora düş-: (T.) aldan-, tuzağa düş-.
balıqlar t.- ür 031/13

torpaq: (T.) yer kabuğunun, toz durumuna gelmiş türlü kütle kırıntılarıyla, çürümüş organik cisimlerden oluşan ve canlılara yaşama ortamı sağlayan yüzey bölümü, toprak.
bir elim t. qazır 006/10, 022/23, 029/27, 076/37, 086/19, 088/11, 093/07, 093/12, 094/16, 108/02, 108/52, 125/36, 134/123, 134/246, 138/77, 156/29, 176/02, 220/18, 259/91
göyler göye çekdi yerler t.+ a 007/03, 013/04, 044/30, 080/12, 080/30, 117/01, 117/02, 117/06, 117/08, 117/42, 117/44, 149/09, 149/11, 182/01, 182/02, 248/06
basılmış t.+ am qurtarmış işem 055/12, 060/15, 073/02, 130/04
t.+ da her şey qarışiq 248/11
cismim t.+ dadı adın adımda 107/15
t.+ dan bir köynek aralanmışam 117/03, 248/02, 248/05, 248/12, 248/15, 248/23
sirdir bu dünyanın t.+ ı daşı 008/18, 028/07, 028/13, 088/318, 119/68, 174/29, 174/44, 225/14
alışır t.+ ım daşım 004/14, 004/41, 152/24, 166/11, 200/40
menim t.+ ımda benim daşımda 026/28
daşı t.+ ımdan daşı daşımdan 099/08
daş kimi yatırdım t.+ ın üste 025/08, 043/03, 043/26, 083/14, 088/284, 093/09, 094/13, 107/10, 134/172, 176/07
cismim t.+ ına qarışa belke 229/25
t.+ ını gec kimi 115/24
t.+ lar uyuyur sirri itmeyir 117/29, 141/06, 205/05
t.+ ları paylayaq 087/113
qara t.+ ların qaranlığından 166/30
o mavi göy sen t.+ san 062/06

torpağa çekil-: (T.) torpağa karış-, torpağa sin-.
ruhum t.- ib 248/10

torpağa diri diri gömül-: (T.) torpağa diri diri gömül-,öl-.
t.- düm men 155/07

tovla-: (T.) hareket ettir-; tatlı dille kandır-.
yox t.- maq gerekdir 087/85
dünyanı ayı t.- yır 004/34

toy: (T.) düğün merasimi; şenlik.
o t. hanı büsat hanı 003/19, 009/24, 233/12
dünya başdan başa t.+ du mağardı 145/22
t.+ larım düyünlerim 105/16
dam dolusu t.+ un var 122/03

toy-büsat: (T.+Ar.) düğün, bayram.
sévdi t. kimi 128/06
kéf damağdı t.+ dı qardaşım 011/09

toy-düyün: (T.) toy düğün, düğün, düğün meclisi.
mene t. imiş 134/20

toy éyle-: (T.) düğün yap-.
bir gün t.- diler 134/229

toyuq: (T.) tavuk.
qonşunun t.+ una 134/48

tozanaq: (T.) rüzgar sonucunda kalkan toz.
t.+ da yortur yabı 235/14, 253/21

toz dumana qarış-: (T.) toz duman birbirine karış-, alt üst ol-.
t.- dı héy 172/17

tök-: (T.) dök-, boşalt-.
gécenı biçib t.- ür 088/442, 104/17

doluxsunub yumub yumub t.-
ürsen 202/02

tökül: (T.) ak-; düş-.

t.- en yarpaqlar gözyaşlarımı
035/16, 068/18, 088/102, 088/173,
090/65, 185/09
silkele qoy t.- sün 090/41
zehherdi t.- üb aşımın altda 026/14,
090/147

töküm: (T.) döküm, (yaprak) dökülme
zamanı.
başlayar ömrümün yarpaq t.+ ü
188/13

töre-: (T.) doğup türe-.

doğub t.- yersen qalxarsan bir gün
233/10

törpü: (T.) çeşitli şekillerde olan, kısa ve
sivri çıkıntılı dişleri olan eğe.
sen t. deymemiş dişli hevesen
016/10

tövlə: (Ar.) tavla, at ve benzeri
hayvanlara ait ahır.
bir t.+ de yaşayammır 085/14

tövşü-: (T.) koşmak , yorgunluk veya
çok çalışmaktan dolayı zorlukla
nefes alıp ver-.
külek kéflenende t.- yer méşe
017/19

tufan: (Ar.) fırtına; şiddetli rüzgarlı
yağmur veya kar.
qopdu ne qopdu t. 098/43, 119/79,
174/05, 174/06, 174/24, 245/06
o t.+ da yıxıldı 174/17, 202/19
t.+ dan burulğandan 111/25,
174/21
bu qeribe t.+ dı 090/100, 134/166
sine gerdim t.+ lara 032/10
t.+ larda batan déyil 060/11

tufanlar qopar-: (Ar.+T.) kıyameti
kopar-; ortalığı yerle bir et-.

çok t.- dı 090/130

tula: (T.) düzgün uzun tüyleri olan uzun
bacaklı büyük av köpeği.
aranlı t.+ lar donuza hürmür
259/69

tumarlan-: (Far.+T.) tüylerine düzen
veril-.
hele oxşanırdı t.- ırdı 079/29

turan: (Far.) dünyadaki bütün Türkleri
bir bayrak altına toplama ülküsü;
kişi adı.
menim ruhumsan canımsan t.
233/06, 233/08, 250/16
nevem t.+ a mektub 233/01,
234/02, 247/10

turp: (Far.) turpgillerden, yaprakları
tüylü, çiçekleri beyaz, sarı, mor
renkli bir bitki (Raphanus sativus),
turp.
buruq déyil t. ekerler 116/37

tuş: (T.) eş, denk, tesadüf etme, denk
gelme.
hara uçsam derde t.+ am 258/10

tuşlan-: (T.) yöneltil-.
qelemim lüle tek t.- dı göye 154/07
özüm özümə t.- mışam 034/23,
170/25

tut-: (T.) tek veya iki elle bir şeyi yakala-
; destekle-; hedef olarak al-.
oda t. qelbimi hesret oduna 068/04,
068/32, 240/06, 240/08
elimden qolumdan t.- a bilmirsən
240/07
meni bu axında t.- ammaz kimse
240/15
seksekeli t.- ana bax 177/29
it t.- ar yiyesini 136/24
hemişə göyleri t.- ardıq eziz
093/06
meni sinen üste atıb t.- arsan
056/16

yéne o elleri t.- maq istedim
069/23, 094/02
t.- mursan ellerimden 243/11
elinde göy ot t.- ub 087/78,
089/100, 089/129, 109/13
basın comerdleri t.- un merdleri
259/05, 259/112, 259/113
oğrunu milis t.- ur 084/37

tutaş-: (T.) dövüş-; mücadele et-.
qayadan sallandı dağla t.- dı
142/07

tutuquşu: (Far.+T.) papağan, dudu
kuşu; mec. taklitçi.
t. alim olub 096/22, 096/60, 235/10

tutul-: (T.) tutul-; bozul-, neşesi kaç-.
t.- muşdu dilləri 048/13
t.- ub göylerin qaşı qabağı 035/06
isti soyuq gah açılır gah t.- ur
009/11

tük: (T.) deri üzerinde biten ince kıl, tüy.
t. yastıq kimidir başımın altıda
026/16, 109/08
indı qu t.+ ünde yata bilmirem
025/09

tüken-: (T.) bit-, tüken-, sona er-.
sebrim t.- di yoruldu 230/15
mezarın önünde t.- ib sözüm
038/32
araz ha yozula yéne t.- mez 015/11,
015/13
yanıb t.- mişem qalan külümdü
026/23

tüklen-: (T.) tüylen-.
t.- dikce özleri 087/119

tükü tükden ayır-: (T.) en ince işareti,
gayeyi anla-, idrak et-.
t.- an 095/15, 095/37

tülkü: (T.) (zool.) tilki, mec. kurnaz,
hilekar kimse.

t. aldatmamışdı 096/25, 126/21,
235/01, 235/03, 235/05, 235/09,
235/13, 235/17, 235/21, 235/25,
235/29, 235/33, 244/04
t.+ ler qalıb bir yana 004/33,
096/62, 119/102, 119/22, 235/08
bir vaxt t.+ leri qovub téylerdin
253/06

tülküleş-: (T.) tilkileş-, tilki gibi ol-.
melek dönüb t.- ir 235/20

tüpür-: (T.) tükür-.
t.- erem her şeye 088/204

türk: (T.) Türk, Türk milleti.
t. oğlu türkmen 029/01, 029/09,
029/12, 029/17, 029/22, 029/26,
029/30, 029/34, 029/38, 029/42,
029/52
türk oğlu t.+ em men 029/01,
029/09, 029/12, 029/17, 029/22,
029/26, 029/30, 029/34, 029/38,
029/42, 029/52
t.+ ler oğuz çağırır 134/136
türkay t.+ ün qardaşıdı 247/30

türkay: (T.) İslam Türkay.
islam dinim t. adım 030/14,
107/03, 247/30, 250/15, 254/19
t.+ am 106/01, 106/02
al bu da t.+ dan şarrt qara öküz
253/25

türkman: (T.) Türkmen.
bize t. déyir 134/135

türkmen: (T.) bk. **Türkman.**
tatar t. qırğız başqırd 029/15

tüstü: (T.) tütsü, duman.
buludlar bacandan çıxan t.+ mü
039/04
göylerini t.+ lerle bezediler 116/15
dost tanış éle bil görüb t.+ mü
155/16
t.+ n seni yéyecek 137/42

hesretin t.+ sü saçıma çökdü
053/16
tene t.+ sünde qınaq hisinde
225/05
için t.+ yle dolu 137/46

tüstülen-: (T.) tütsülen-, duman çıkar-.
bir ocaqda t.- en kösövem 200/47
t.- er 184/12, 184/13
t.- esen siqarét kimi 184/22

tüstüsü başından çıx-: (T.) çok sinirlen-.
t.- 1b 137/48

tütek: (T.) kamıştan vs. yapılan nefesli
musiki aleti.
duymurlar dünyada qanlı t.+ di
108/38

U

uca: (T.) yüce, ulu; yüksek.
daşlara baxıram boyumdan u.
044/15, 144/10, 144/13, 251/01,
251/04, 251/06, 251/13, 251/21,
251/29, 251/30, 251/37
o éle u.+ dır ki 251/05
sen uzaqsan sen u.+ san yétmir
elim 201/06

ucal-: (T.) yücel-; yüksel-; uza-, boy at-.
göylere u.- an celalına bax 259/92
u.- 1b él sözünü 251/26
bir barmaq u.- ıbdı 174/43
feryadı göylere u.- ır allah 225/08
çinar tek boyatıb u.- sam da men
166/02, 166/34

ucuz şöhrət güd-: (T.) kısa yoldan
meşhur olmaya çalış-, meşhur
olmak için her yola başvur-.
u.- enler 080/73

uç-: (T.) uç-, havalan-; git-; geçip git-;
kaybol-.
çıxdı qanadlarım u.- a bilmedim
007/04, 087/126, 038/25

u.- an xeyallara çata bilmirem
025/07, 138/72, 138/73
u.- aram ruhuma dünya dar kimi
073/05
u.- ardı göylere öz qanadıyla
141/26
sen de ki u.- asan yol gözleyene
224/10
nağıllı dünyamız u.- du o günden
069/27, 154/06, 180/16
quşlar bulud bulud u.- dular göye
045/14
seni işıq bilib u.- dum yéline
010/06
u.- maq derdi 076/32, 087/129,
145/20
hara u.- sam derde tuşam 258/10
simurq quşu olub u.- ub gelerem
068/05, 068/33, 116/09, 154/03,
160/05, 160/21, 208/10
u.- ur yapalaqlar başının üste
025/29
éle bil ki u.- urdu 088/42
u.- uruq 020/02
u.- urum ölümə doğru 020/01

uçur-: (T.) uçmasına yardım et-; bir
binayı vs. yık-, harabeye çevir-;
son ver-, yok et-.
u.- duq her bir şeyi 087/22
sensiz ne vardısı söküb u.- dum
217/04
heykelini u.- ub 090/46, 119/06
çok tikib u.- ublar 090/134

uçurum: (T.) çok sarp ve derin yamaç;
mec. tehlike; mec. mesafe.
u.+ da biten velesdim 032/06
ustuf terpen u.+ du qabaq a 254/12
aramızda u.+ lar var 245/05

uçuş: (T.) uçma işi.
yaşıl yarpaqların u.+ u başlar
017/17

ud-: (T.) yut-; mec. yok et-; kavra-; galip
gel-.
yér u.- du göy apardı 089/116

men u.- dum uduzdum bu sert
yarışda 040/10,157/10
bu elvan heyatı u.- maq isteyir
094/04
bu döyüşde u.- ur meni 075/22,
081/16, 254/25

udum: (T.) yudum.
birce u. su içib 005/33

uduş: (T.) kazanma.
bu sevdanın yox u.+ u 221/19

uduz-: (T.) oyunda, yarışmada vs.
kaybet-, yenil-.
men uddum u.- dum bu sert yarışda
040/10, 157/10
bu sevdada u.- muşam 258/11
dème ki sehv édib u.- ub 083/15
u.- un qumarda ana yurdları
259/114

uğun-: (T.) gülmekten bayılacak gibi ol-
, kendinden geç-.
dere u.- du gétدی 012/05, 012/10
u.- malı anlarımda gülemmedim
152/13

uğur: (T.) baht, mutluluk.
bu heqiqet u.+ unda 087/65,
090/69

ula-: (T.) ulu-.
géceleri u.- maq 096/04
éşşek tek anqırıp qurd tek u.- yan
198/11, 253/03
bu qurdlar qayıdıb u.- yar bir gün
259/117
qurdlar xelveti u.- yır 235/07

ulaq: (T.) yük ve binek hayvanı.
u.+ ları alıqlayam taylayam 036/08

ulduz: (T.) yıldız; iğnenin ip takılacak
kısımları.
her u. bir talé bir ömür gündür
025/11, 025/18, 086/85, 086/86,
143/11, 252/13

gözüm baxa baxa axır u.+ lar
025/10, 025/12, 043/12, 109/22,
150/17, 174/25
u.+ lardan baxacaq 089/34
gülür gözün u.+ ları 004/18
iten u.+ larım sayrışdı yéne 059/09
orda u.+ ların géce hevesi 131/06
u.+ larla bezenib 146/07
o aylı u.+ lu qızıl bayrağı 072/22
éndirib göylerden ayı u.+ u 110/19,
162/24
qaşların gözlerin ayım u.+ um
072/11

ulduz-ulduz: (T.) yıldız yıldız.
göyler u. yanar qüsseden 043/08,
165/12

ulu: (T.) çok büyük, yüce.
u. kéçmişine qısılib qalır 094/11,
134/126

ulus: (T.) belirli bir coğrafya üzerinde
yaşayan halk.
çağır éli u.+ u 005/18

um-: (T.) um-; beklentisi ol-.
u.- ub küsen çox olur 140/33

umud: (T.) ümit.
daha u.+ um var gelen sabaha
223/07

un: (T.) öğütülerek toz durumuna
getirilmiş tahıl ve başka besin
maddeleri, un.
u. su su u. 009/22, 175/02

unud-: (T.) unut-, hafızadan, akıldan
çıkar-.
u. bütün dünyanı 005/06, 005/07,
005/12, 005/14, 009/04, 022/10,
062/04, 088/244, 088/248,
088/253
sen meni u.- a bilmeyeceksen
196/04, 196/08, 196/12, 196/16,
208/01, 208/05, 208/09, 208/13,
208/17, 216/21

seni öle öle u.- acağam 196/09,
196/10, 196/11, 212/01, 212/03,
212/05, 212/09, 212/13,
212/17, 212/21
u.- aq qışı qarı 088/321, 195/16
özünü u.- anlar 080/66
u.- dum allahı seni sévenden
217/01
sessizce sessizce meni u.- dun
121/07
bilirem u.- maq çetin olacaq
212/12
seni u.- mağım çox çetindi çox
212/02
biz seni u.- marıq 087/58
u.- muşdu özünü 088/23

unudul-: (T.) unutul-.
u.- an qardaş olur 009/13
unuda bilmeyir u.- anlar 216/21
u.- du qurd adı 119/107, 169/26,
169/27
u.- sa derdler ahlar amanlar 208/04
qardaş olan u.- ur 009/14

unu ese ese vér-: (T.) unu (tekneye)
titreye titreye dök- / koy-.
u.- ib tekneye 175/04

ura: (Hint-Avrupa dilleri ortak) hurra;
Rus askerlerinin savaş sırasında
attıkları nara.
u. sedalarından 086/21
men u.+ ya vurulmuşam 255/12

uralan-: (T.) (sebze, meyve için) vakti
geçtikten / işe yaramaz hâle
geldikten sonra toplan-.
saralıb bostanım u.- mışam 117/05

urcah: (?) karşılaşma, rastlama; tesadüf.
néynim çıxıb u.+ ıma 255/07

urcah ol-: ((?)+T.) karşılaş-, tesadüf et-
rastla-.
u.- dum bir zeherli dile of 036/17

usan-: (T.) usan-, bık-.

ne utandı ne u.- dı 156/30
başı göyle gédır daha u.- dıq
124/24
onsuz da üreyim küsüb u.- ıb
056/06

usta: (T.) bir zanaatı gereği gibi
öğrenmiş olan ve kendi başına
yapabilen kimse, usta.
biri mene u. dédi 232/01
o u.+ lar ustasıdı 232/02
o ustalar u.+ sıdı 232/02

ustad: (Far.) ilim ve sanatta geniş ve
derin bilgisi ve yeteneği olan
kimse; mec. öğretmen.
sévdım onu u. kimi 029/32
hicran dostum qem u.+ ım 030/15

ustalıq: (Far.+T.) maharet, beceri.
burda u. gerek 138/12

ustuf: (Ar. < üslûb) dikkatli, yavaş.
u. terpen uçurumdu qabaq a 254/12

uşaq: (T.) çocuk; genç.
orda oğul u. burda mehebbet
007/24, 009/09, 022/21, 050/18,
052/08, 076/28, 087/55, 087/76,
088/433, 090/33, 105/01, 108/43,
109/27, 110/33, 120/07, 134/164,
137/14, 138/79, 140/47, 142/06,
177/22, 256/07
saqqallı u.+ a dönür qéyretin
117/23
saqqallı bir u.+ am 088/252
hamısı éle u.+ dı 088/326, 089/96,
102/03
u.+ dım anamın men idim derdi
093/01
öz arvadı u.+ ı 087/105
u.+ ıqmı yoxsa biz de 177/15
buyur çağır öz kiçiyin u.+ ın kimi
109/04, 138/41, 246/31
évini u.+ ımı 138/136
u.+ lar oğrun oğrun 084/29, 228/15
yıxıldı güldürdü bax u.+ ları
228/13

u.+ ların at bélinde 177/09
sen u.+ san qar yağış gün 009/28,
016/02, 087/55, 134/164

uşaqlıq: (T.) çocukluk çağı.
ömrün o tayında qalib u. 145/06,
161/07
kəcib u.+ ı dağda aranda 110/11
u.+ ım decelliyim burdaydı hanı
109/09
kövrek u.+ ımla 105/09

uşaq-muşaq: (T.) çoluk çocuk.
şirindir yuxusu u.+ ın 025/33

uşaq ol-: (T.) çocuk ol-.
nola dönüb u.- am birce gün
036/01, 036/02

utan-: (T.) utan-, çekin-.
gözlerinden u.- ar 146/12
yaz gelende kol dibinde u.- caq
200/23
ne u.- dı ne usandı 156/30
belke bunun üçün u.- ır söyüd
182/05
sen varsansa burdasansa u.- ma
200/32
millet var u.- maz u.- maz hele
108/29
görende gizlenir u.- mış kimi
091/11, 154/12

utancaq: (T.) utangaç.
u. oğlan kimi 146/09
u.+ san ayüzlümtek 189/10

utancaq ol-: (T.) utangaç ol-.
biraz u.- ub 113/19

utandır-: (T.) utandır-.
öz özümnden u.- dı 180/04

uy-: (T.) inanarak tâbi ol-.
u.- dun çevrendeki olan birlere
223/10

uyğu: (T.) uyku.

gördüklerim u. imiş 014/04

uyu-: (T.) uyu-.
gorun nurnan dolsun rahatca u.
107/09
kölgesinde u.- du 098/19
u.- dun qürbet élde 174/32
u.- yan ilandı daşımın altda
026/15, 052/24, 143/12
u.- yar dağ dere yatar élatlar
043/11
varlığı u.- yub ruhu donubdu
104/25, 224/22
bu xezan altında u.- yur ruhum
022/41, 025/26, 117/29, 132/14
sağ yanında u.- yurdu 156/10

uyud-: (T.) uyumasını sağla-.
qelbimi u.- ub kəcdisə ne qem
154/17

uyuş-: (T.) birbirine uy-.
men yada u.- maram 137/88
qardaşım yadla u.- ub 003/16,
136/11

uzaq: (T.) uzak; mec. yabancı.
bilmeyirik yol yaxınmı u.+ mı
001/05, 004/10, 005/02, 005/03,
005/04, 029/18, 038/10, 038/22,
041/01, 041/02, 041/03, 044/09,
076/27, 108/45, 110/34, 173/03,
173/04, 225/22, 225/23
buna ne ad vérek gétme u.+ a
015/14, 125/07
u.+ da olsam da dağdan deredən
008/24, 037/09, 047/04, 047/28,
173/01, 186/19, 194/08, 202/18,
204/12, 234/19, 237/14
bizden u.+ dakılar 031/06, 031/07
u.+ dan ağ donda sene oxşayır
047/11, 132/09, 194/10, 204/11
menden u.+ dasan 047/01, 047/02,
047/26
héyif o illerden u.+ dayam men
135/13, 187/06
yaxın u.+ dır 044/10, 108/45

yukumuz yox u.+ ıq her şübheden
001/12
éle bil çağırır meni u.+ lar 035/29,
228/26
vüsəlını u.+ lara saxlayım 200/38,
215/17, 241/17
senden u.+ larda sarı yarpağam
073/01, 073/02, 073/06, 073/08,
073/10, 073/12, 073/13, 213/12,
219/01, 219/03, 219/05, 219/09,
219/13, 219/17, 245/07
karvan u.+ lardan hay vérdi mene
154/16
sen u.+ san sen ucasan yétmir elim
201/06, 240/09, 245/03

uzaqdan uzağa: (T.) uzak mesafeden.
u. qoy sévim seni 229/02, 229/03,
229/04, 229/06, 229/08, 229/10,
229/18

uzaq dolan-: (T.) yaklaşma-, yakınlık
gösterme-.
men sévdiyim menden u.- dı
200/07

uzaq düş-: (T.) uzakta kal-, uzakta ol-.
o yurddan yuvadan u.- müşem
040/14, 157/14

uzaq gez-: (T.) bk. **uzaq dolan-.**
ay ömrümün seadeti u.- me 201/02

uzaqgörenlik: (T.) bir şeyin sonucunu
önceden görebilme yeteneği.
u.+ i meni sarsıtdı 192/04

uzaqlaş: (T.) uzaklaş-, konunun dışına
çık-.
metlebdən u.- dıq 087/87

uzaqlıq: (T.) uzaklık, mesafe.
orda xeyalımın u.+ ında 225/01,
225/02, 225/12, 225/20, 225/25,
225/32, 225/38, 225/43

uzaq ol-: (T.) uzaklaş-.

bes niye onlardan u.- musan
176/13

uzalı: (T.) uzatılmış hâlde.
ellerim sene u. 243/06

uzan-: (T.) uzunlamasına yat-; gecik-;
uza-.
u. arxası üste 005/19
ömür gün u.- a yaş ötüşmeye
047/18
bu géce ne yaman u.- dı béle
025/01, 025/02, 025/04, 025/42
u.- ıb lezzetle yatırdı bir it 079/20,
104/06, 151/09
bu géce u.- sa u.- sa biraz 025/34

uzat-: (T.) vaktini, müddetini artır-.
u. bu axşamı xudam 252/29

uzun: (T.) uzunluk; süre olarak uzun
olan.
u. ayrılıqdan yar küsen déyil
047/23, 174/02
bu u.+ da mıx vurma 088/131

uzunqulaq: (T.) kulakları uzun olan;
eşek.
u. qoca şirin 004/38, 119/44
gemirib gövdemi u.+ lar 166/26

Ü

üç: (T.) üç sayısı.
ü. defe mehsul alır 089/40, 089/44,
089/77, 138/140, 138/41, 140/04
her bésden ü.+ üyle qanlıbıçaqsan
016/04

üçün: (T.) için, sebebiyle.
birce üreyimi qorumaq ü. 010/04,
022/23, 060/14, 065/04, 068/17,
068/26, 068/27, 068/28, 076/60,
077/13, 080/07, 080/09, 080/51,
084/41, 090/91, 120/28, 120/30,
120/34, 123/04, 123/07, 131/04,
132/08, 149/12, 156/20, 156/34,
160/17, 163/04, 178/29, 182/05,

251/23, 251/24, 251/25, 251/27,
253/20, 259/16
bu serhed ne ü.+ dūr 084/42

üçüncü: (T.) üçüncü.
ü. lövhe 140/01

üfûq: (Ar.) gökle yerin veya denizin
birleşir gibi görüldüğü yer; mec.
imkân.
ü.+ de xal kimi çox uzaqlarda
219/17
ü.+ lerde qızıl qan 088/108
orda ü.+ lerin rengi bembeyaz
131/01, 131/02, 132/04, 172/02
vüsal ü.+ ünden doğa bilmedim
159/14

üfür-: (T.) üfle-.
düşmenin gözüne ü.- mek üçün
068/17, 160/17

ümid: (Far.) ümit, umut; çare.
xoş tebessüm hede qorxu ü. güman
009/15, 023/16, 064/11, 086/53,
090/160, 109/13, 134/217, 140/09,
143/11, 144/07, 156/21, 181/08,
204/09, 214/19, 216/202, 48/33
ü.+ di belkedi hele gümandı
099/19
ü.+ i isteyi 019/15, 176/08
biz hele arzuyuq hele ü.+ ik 143/18
hele ü.+ im var özümə gelem
010/10, 022/06, 025/06, 134/257,
162/04, 250/14
saxla ü.+ imi gereyin ollam 068/22
arzunun ü.+ in yolları ağdı 150/12
ü.+ ini yéne de 139/44, 162/14,
172/46
ü.+ le baxaq sabaha 127/12
hansı ü.+ ler ilə 088/270, 109/25,
129/27, 137/22
geler yuxularda ü.+ lere çen
043/06
ü.+ lerim işıq saçır 165/11, 165/18,
201/04

ümid bağla-: (Far.+T.) iyi bir şeyin
olacağına inan-.
ü.- dım bahara 032/11

ümid duy-: (Far.+T.) bk. **ümid bağla-.**
ilk defe ü.- dum 134/215, 134/223

ümid ét-: (Far.+T.) bk. **ümid bağla-.**
neye ü.- ek neye bilmirem 246/33

ümid vér-: (Far.+T.) ümitlenmesini
sağla-; inandır-.
ona ü.- in yağlı söz déyin 259/32

ümman: (Ar.) büyük deniz, okyanus;
sonsuz, sınırsız.
heyat fırtınalı ü. kimidir 143/04
artıb ü.+ a dönür 141/29, 165/06
bu ü.+ da bir ada 141/35
doğma ü.+ lara qovuşsun déye
027/06

ün: (T.) ses, seda.
ya qedemim bed heraylı ü.+ lümü
057/11
béş addımda sesim ü.+ üm
yétmeyir 023/06

ünlü: (T.) ünlü, meşhur.
ya qedemim bed heraylı ü.+ mü
191/11

ünü yét-: (T.) sesi ulaş-.
ne elim çatandı ne ü.- en 219/06

ünvan: (Ar.) unvan, ad, şöhet.
tanış ü. 098/01
ü.+ dan kéçmişem addan
kéçmişem 010/05
deyişib ü.+ ım deyişib adım 022/46
kimin ü.+ ına bir xoş söz désem
015/20, 068/08, 160/08

ün(ü) yét-: (T.) sesi yetiş-, sesini duyur-
.
el çatmır ü.- mir sebri daralıb
108/16

ürek: (T.) yürek, kalp; gönül.

baxdım etrafıma sıxıldı ü. 002/16,
044/05, 044/35, 117/15, 117/19,
117/33, 137/101, 140/51, 143/10,
155/10, 199/02, 199/16, 210/12,
228/23, 251/34
qelbim yad ü.+ de donur déyesen
022/48, 051/11, 080/45, 125/35,
130/02, 137/102
neyimiz var bir ü.+ den savayı
001/13, 096/45, 137/75, 139/31,
155/02, 162/02, 162/34
yalanlar ü.+ e atılan oxdu 125/17
bu ü.+ i yağışlar 080/39, 080/56,
088/27, 088/304, 110/38, 198/17
yaşayır ü.+ im bu daş qefesde
010/18, 010/26, 022/10, 039/03,
056/06, 059/02, 059/13, 061/09,
088/244, 088/248, 088/253,
129/25, 137/73, 152/05, 190/02,
194/02, 195/16
ü.+ imde yağışlarım yağar héy
023/05, 036/15, 049/17, 066/05,
134/230, 197/04, 200/45, 220/13
çix gét ü.+ imden aman günüdür
056/03, 056/23, 134/204, 160/11,
207/07
birce ü.+ imdi salamat qalan
010/13
ü.+ ime axır gözümün yaşı 033/08,
095/32, 212/20, 256/05
birce ü.+ imi qorumaq üçün
010/04, 067/07, 129/24, 145/01,
145/11, 145/21, 145/32, 167/17,
216/16, 234/06
menim ü.+ imin çırağı imiş
040/17, 134/214, 134/222, 157/17,
171/04
ü.+ imiz tox idi 137/06, 168/38
ne qeder serhed var ü.+ imizde
141/16
indi ü.+ in yuxalıb 065/08, 068/23,
112/05, 134/253, 145/07, 164/02,
164/04, 164/06, 164/10, 188/05,
188/17, 243/02, 244/07
ü.+ inde 019/13, 076/58, 076/78,
077/09, 138/112, 146/10, 146/13,
146/14, 174/26, 190/21, 216/03,

216/18, 218/14, 220/22, 224/20,
225/07, 244/12
ü.+ inden kéçenleri 076/70,
079/40, 138/146, 139/34
sense ü.+ ine xeyanet éyle 222/16
axır öz ü.+ ini 098/38, 162/20,
190/01, 190/22
ü.+ inin ateşi 115/62
ü.+ ler de parçalamb bölünüb
023/12, 117/25
bu qem ü.+ lerde çıraç çıraçdı
108/18, 113/09, 254/20
araz burda ü.+ lerden axar héy
023/01, 023/13, 113/12, 154/03
ü.+ leri daşlaşan 080/63
sına ü.+ yini deyanetini 162/16

üreksiz: (T.) kalpsiz.

bilsem ü.+ sen üreyin ollam 068/23

üreyi qan ol-: (T.) son derece kederlen-
, üzül-.

ü.- du haray 003/23

üreyini aç-: (T.) yüreğindeki kederleri açıp
söyle-, konuş-.

ü.- dım qelbimin simi 049/12

üreyine qor yağ-: (T.) yüreğine ateş
düş-.

ü.- dı 138/135

üst: (T.) bir şeyin yukarı kısmı; elbise.

tanrının göy atı ü.+ de 076/42,
200/27, 229/07

düşüb arzuların qolları ü.+ e
010/20, 047/15, 110/36, 116/36,
172/31, 181/09, 192/28, 192/30,
192/33, 192/35, 233/12, 236/04

hicrana beleyib atdın ü.+ üme
049/15, 134/116, 134/117, 134/22,
153/17, 229/17

suallar qılınıc tek kesdi ü.+ ümü
155/15

géce ü.+ ün açılıb 179/04

başımızın ü.+ ünde 031/08,
039/05, 042/02, 079/21, 088/315,
093/04, 108/09, 117/14, 117/32,

- 119/78, 123/36, 156/08, 156/23, 178/35, 200/42, 224/23, 229/19, 236/02
başının ü.+ ünden quşlar périkdi 028/10, 115/05, 134/147
qoyublar ü.+ üne dikeldi belke 044/23, 104/14, 119/94, 138/30
örtübler ü.+ ünü demirle daşla 117/07, 117/43
- üst-baş:** (T.) elbise.
ü.+ imdan yovşan etri gele of 036/09
- üstden aşağı:** (T.) yukardan aşağıya.
sen ü. göyden baxırsan 219/16
- üstden aşağı bax-:** (T.) yukarıdan aşağı
bak-, küçümse-.
ü.- ır 119/70
- üste:** (T.) üstünde.
daş kimi yatırdım torpağın ü. 025/08, 025/27, 025/29, 044/26, 045/20, 056/16, 060/02, 135/25
- üstünü al-:** (T.) kovalayarak yakala-;
hemen ulaş-.
qeriblik sensizlik ü.- ar 039/02
bir qara sükut ü.- dı 088/402
- üstünden at-:** (T.) üzerinden kaldırıp at-
, bir kenara düşürüp at-.
bir gün de ü.- acaq lele 125/31
- üstünden kəc-:** (T.) takılma-, önem
verme-.
ü.- seler de 138/124
- üstünden su iç-:** (T.) üzerine (soğuk) su
iç-.
ü.- di o 138/149
- üstüne qor elen-:** (T.) üstüne / başına
ateşler yağ-, başı dertten kurtulma-
.
ü.- di 115/30
- üstünü çen duman al-:** (T.) üstünü /
başını sis duman bürü-, sıkıntıda
ol-.
ü.- dı dinmedi 142/13
- üsyar éyle-:** (Ar.) isyan et-.
az qala göylere ü.- din 195/15
- üşü-:** (T.) üşü-.
ü.- dü aranda payız çiçeyi 045/17
ü.- düm baharda isindim qışda 040/11, 157/11
burda ü.- müşem isti otaqda 186/17
görse yarpaqsız ü.- yer méşe 017/21
burda ü.- yürem isti otaqda 047/06, 047/30, 179/02, 179/03, 179/05
- üşün-:** (T.) üşü-.
yalquzaq teklikden üşürge ü. 214/11
- üşürge:** (T.) titreme, üşüme.
yalquzaq teklikden ü. üşün 214/11
- ütü çek-:** (T.) ütüle-.
duman ü.- ır emanet kimi 035/25
- ütülü:** (T.) ütülenmiş.
kağız güller kimi her şey ü. 117/36, 117/38, 117/39, 117/41
- üyün-:** (T.) (buğday, hububat vb. için)
öğün-, ezil-, un hâline gel-.
çox yarmalar ü.- dü 090/73
- üyüt-:** (T.) öğüt-.
ü.- dü den yérine 128/11
- üz:** (T.) başın ön kısmı, çehre.
şirin dil acıyam xoş ü. möhtacı 056/10, 141/21
néçe reng deyişir yanaqda ü.+ de 141/14, 166/17, 228/18
merd batdı namerd ü.+ dedi 230/19
siz o ü.+ den biz bu ü.+ den 172/10
ü.+ e déye bilmedi 139/32, 140/40

ü.+ ler min dona düşür 105/34,
 110/43, 117/38
 ü.+ lere güle güle 088/268
 o gül ü.+ lü balalar 138/150
 çiçekler boyatır ü.+ ü payıza
 007/17, 090/147, 093/09, 094/13,
 106/04, 141/21, 145/20, 150/13,
 150/15, 178/03, 251/20
 gériye yol varmı hanı ü.+ üm yox
 055/19
 meni qınamayın kölgem ü.+ ümde
 025/20, 042/11
 men öpe bilmedim ü.+ ümden
 öpdü 185/17
 éle baxdı o ayüzlü ü.+ üme 057/02,
 091/16, 118/03, 191/01, 191/02,
 225/18, 256/22
 hardandı ü.+ ümü qarsan bu henir
 225/35
 ü.+ ümüz tanıyıadı 090/176,
 168/09
 qara ü.+ ümüze bir baxın 168/23
 ü.+ ün gülmür déme mene 024/02,
 062/10, 213/11, 221/09
 ü.+ ünde 019/05, 057/06, 191/06,
 231/02, 234/07
 göz yaşı çiçeyin ü.+ üne düşer
 043/09, 052/19, 122/10, 140/55
 helim xasiyyetin güler ü.+ ünle
 125/02
 görmemişem ü.+ ünü 134/133,
 257/07
 baxıb ü.+ ünüze gülümseydim
 069/12

üz- I: (T.) yüz-, bir sıvının yüzeyinde
 batmadan dur-.
 sahıbsız qayıq tek ü.- üb géderem
 056/17, 240/14
 sabahıma ü.- ürem men 165/02,
 165/10, 165/15
 ü.- ürük balıq kimi 031/04
 gül sélinde ü.- ür qara qayalar
 203/02
 ü.- en efsanevi adalarıq biz 143/05
 söyle ü.- e bilirmi 085/05, 103/05

üz- II: üz-, canını sık-.

üreyimi ü.- er héy 067/07
 yazma oxu gözəl özünü ü.- me
 227/04

üz ağart-: (T.) iyi iş yap-, güze hareket
 et-.
 özünden böyüye héy ü.- dın 176/14

üzbeüz: (T.+Far.+T.) yüz yüze, diz dize.
 ü. bir qonşun öle gétmirsən 015/15

üz çevir-: (T.) alakasını kes-, yüz çevir-.
 obadan ü.- dik 096/47
 kime ü.- dimse 134/141
 özünden ü.- ir 105/41
 penah getirmeye ü.- meye 079/08

üze çıx-: (T.) ortaya çık-, bilin-.
 bir bir ü.- acaq 090/18

üz qoy-: (T.) yönel-.
 ü.- duğum torpaq élim vetenim
 108/02, 108/52

üzgün: (T.) takatsiz, yorgun, üzgün.
 éh taléyin caynağında yorğun ü.
 201/12, 245/09, 247/22

üzr iste-: (Ar.+T.) özür dile-, affını dile-.
 .
 téz téz ü.- yib méydan sulayan
 198/12

üz tut-: (T.) yüz çevir-; yönel-.
 ağaya ü.- aq beye bilmirem 246/29
 boş çıxdı ü.- dum kime 014/14
 uşaq idik açılardı ü.- saq neye
 109/27
 hansına ü.- um hansından kéçim
 007/11, 055/20
 ü.- ur sonsuz göye 105/42

üzü ağ ol-: (T.) yaptığı güzel işi, hareketi
 ve temizliğinden dolayı iftihar
 etmeye layık ol-, güvenini boşa
 çıkarma-.
 hemişe ü. 139/15

üzüquyly yat-: (T.) yüzü üste yat-.
ü.- ana bax 177/31

üzük: (T.) yüzük.
bir zaman anamın vérdiyi ü.
052/14

üzül-: (T.) kop-, ayrıl-; çok eski-, yıpran-
.
kamandan ü.- en oxu men oldum
153/13
ruhumun ruhundan ü.- mesi yox
208/08
ü.- müş çepişden yoxdu xeberi
104/09
kéçen il aldığım köyneki ü.- üb
002/12

üzüm: (T.) asmanın taze veya kuru
olarak yenilen ve salkım
durumunda bulunan meyvesi,
üzüm.
bir elim ü. derir 006/03, 087/116

üzü gül-: (T.) yüzü gül-, sevin-.
innen béle ü.- mez 258/12
ü.- mür déme mene 147/01, 147/02
bilsem ki onunla ü.- ecek 216/14

üzünden zehir yağ-: (T.) yüzünden
zehir yağ-, kötü kötü bak-.
ü.- ır 088/79

üzüne gül-: (T.) yüzüne gül-, hoşuna git-
.
o ü.- endi 169/09
menimse ü.- medin qardaş 176/15
birce defe o ü.- meyib 167/04

üzünüzü ağ éyle-: (T.) bk. **üz ağart-**.
ü.- yen 168/21

üzür: (Ar.) özür.
ü. size teref çeki balalar 259/54

üz-üze: (T.) bk. **üzbeüz**.
xelveti durardıq be'zen ü. 051/04,
110/41

üz-üze qal-: (T.) yüz yüze kal-, karşı
karşıya kal-.
bir gözəl qelbiyle ü.- ıb 225/03

üz-üze gel-: (T.) karşılaş-.
bu dünyada biz ü.- medik 200/02

V

vahime бүрү-: (Ar.+T.) çok kork-,
dehşete kapıl-.
bir v.- dü 119/92

vaxt: (Ar.) zaman, vakit; devir, çağ;
mevsim.
bu intizar gören ne v. qurtarar
001/04, 011/17, 022/43, 029/35,
035/28, 045/22, 054/01, 054/02,
054/04, 054/06, 054/10, 064/07,
068/02, 068/06, 068/30, 069/20,
090/122, 095/57, 096/24, 108/25,
109/25, 110/14, 119/02, 125/32,
134/07, 134/237, 137/04, 137/56,
140/54, 140/72, 149/09, 158/09,
158/12, 196/15, 204/05, 230/07,
248/13, 253/06
qar yağır v.+ a dövrana 004/31,
033/10, 200/18, 234/21
hele o v.+ dan beri 096/71, 204/13
ne v.+ dı méylini salıb göylere
130/03
ne v.+ dır ki gülmür üzün 062/10,
151/04, 177/02
v.+ ı kéçir derilmeyir 064/02,
164/08, 164/12, 167/14
v.+ ım zamanım sendedi 207/14
v.+ ımız qandı qadadı 247/02
daha v.+ ın saçlarına den düşür
001/14, 007/02, 068/07, 095/51,
132/03, 160/07
yaman canhacansan zamanla v.+ la
125/26, 140/61
ne v.+ sa göyerib çıxmalyam men
022/42, 137/77, 143/15

vaxtsiz: (Ar.+T.) vakitsiz, zamansız.

- v. durdu v. yatdı 172/25, 244/03, 245/01
- vaxt-ve'de:** (Ar.) zaman, müddet.
yėtişib v. 123/30
- vaxt-zaman:** (Ar.) bk. **vaxt-ve'de.**
v. qaranlıq bir kaha kimi 259/56
- vallah:** (Ar.) Allah hakkı için, yemin ifadesi.
öl dése v. ölerem 199/20, 257/14
- var:** (T.) var, mevcut olan; servet, mal-mülk.
neyimiz v. bir ürekden savayı
001/13, 006/24, 006/26, 007/01, 007/07, 007/12, 007/13, 007/19, 007/20, 007/25, 007/31, 008/19, 009/29, 010/10, 010/26, 011/27, 016/06, 017/23, 023/16, 026/05, 027/04, 029/14, 034/05, 034/06, 037/08, 041/16, 041/17, 041/18, 041/19, 042/03, 042/05, 042/09, 042/13, 042/14, 042/15, 042/16, 042/17, 042/21, 045/07, 045/12, 050/10, 052/11, 052/28, 055/03, 055/05, 055/19, 057/06, 057/07, 057/08, 059/16, 068/07, 070/28, 075/02, 075/03, 075/04, 075/05, 075/11, 075/42, 075/45, 075/48, 077/09, 078/17, 079/07, 080/23, 080/26, 082/06, 082/08, 084/22, 084/24, 085/12, 085/13, 085/17, 087/77, 088/145, 088/17, 088/183, 088/191, 088/21, 088/313, 088/314, 088/368, 088/404, 088/406, 088/97, 090/53, 091/15, 092/01, 092/03, 092/04, 092/05, 092/13, 092/16, 092/17, 092/18, 092/19, 092/20, 096/88, 104/04, 105/18, 105/20, 105/22, 105/24, 105/26, 105/28, 107/07, 107/08, 108/27, 108/29, 109/03, 119/51, 122/02, 122/03, 124/02, 131/07, 131/09, 132/20, 132/22, 134/119, 134/120, 134/121, 134/158, 134/159, 134/225, 134/243, 134/245, 134/247, 134/248, 134/249, 134/250, 134/252, 134/254, 134/56, 134/57, 134/59, 134/61, 134/62, 134/64, 134/94, 134/96, 135/14, 135/16, 137/04, 137/17, 137/18, 137/70, 137/73, 137/82, 137/83, 137/86, 137/89, 137/90, 138/106, 138/41, 138/71, 138/80, 139/09, 139/11, 140/22, 141/16, 141/36, 144/13, 146/06, 160/07, 162/21, 166/14, 166/20, 170/07, 170/08, 173/17, 173/18, 173/19, 173/20, 176/18, 176/20, 177/25, 177/27, 178/30, 191/06, 191/07, 191/08, 192/30, 204/01, 214/16, 216/02, 216/20, 218/09, 223/07, 234/09, 245/05, 245/06, 245/07, 247/12, 251/30
könlünde gözünde senin v.+ amını 162/25, 222/06
atın könlünüzde eger v.+ amsa 187/10
biri v.+ dı 076/02, 088/245, 090/132, 095/05, 095/06, 095/07, 095/08, 095/09, 095/10, 095/11, 095/12, 095/14, 095/16, 140/15, 140/17, 178/10, 238/06, 246/08, 253/15
sen v.+ dın 038/02, 038/06, 038/37, 038/41
v.+ dır kölgesine boyun eyenler 091/14, 192/10
sensiz ne v.+ dışa söküb uçurdum 217/04
pulu v.+ ı éynidir 119/77, 172/22, 172/28, 172/34, 172/45
iki balamız var néçe ki v.+ ıq 052/28, 090/66
gör nelerdi neler v.+ ım 030/06, 088/264
dövletimiz v.+ ımız 089/82
dövletinden v.+ ından 138/145
gözel yaddaşın v.+ mış 087/54, 137/34, 137/35, 186/07
yaxşı neyin v.+ sa yalanmış yalan 010/11, 057/15, 141/19, 191/15, 214/08, 224/29, 259/42

- hayanda sen v.+ san 058/01,
058/05, 058/15, 222/06
ay bağban hardasan v.+ sansa ayıl
028/02, 200/32, 200/35, 229/24
- var-:** (T.) ulaş-, git-.
su açıb bağa v.- ıram 237/09
- varağ:** (Ar.) yaprak.
bir esmer v. kimi 220/16
yéne yaşıl v.+ ını 021/15
- varaqla-:** (Ar.+T.) sayfalarını çevir-,
geri dönüp bak-.
öten günlerimi v.- yıram 135/10,
162/32
- varaqlan-:** (Ar.+T.) sayfaları çevril-,
hatırlan-.
yaddaş v.- ır 138/01
- var-dövlet:** (T.+Ar.) servet, mal-mülk.
v. şan şöhrət senin çün yazdı
050/06
- varı yoxu ol-:** (T.) her şeyi ol-.
dilinizin v.- dummen 153/11
- varlı:** (T.) zengin.
indi v. yoxdumu 080/18, 086/69,
098/31
v.+ lar yoxsulları 080/14
v.+ lara o géce 086/48
v.+ ları dünyadan 086/75
çünkü biz v.+ ların 087/121
çoxundan v.+ ydı o 098/09
- varlı-dövletli:** (T.+Ar.) bk. **varlı**.
bu en v. 090/87
- varlıq:** (T.) mevcut olma, var olma;
madde alemi.
v.+ ı uyuyub ruhu donubdu
104/25, 192/35
divana çekilir v.+ ım her gün
163/02, 200/09
- sıxır v.+ ını sıxır duyğular 008/17,
066/03, 145/15, 192/09, 207/12,
230/22, 256/09
belke éle v.+ ın 090/174
şükür v.+ ına şükür ilahi 195/01
v.+ ını sürüyüb 137/50
- vay:** (T.) korku, heyecan, keder, ağrı,
hayret sevinç vs. duyguları ifade
etmek için kullanılan bir ünlem.
v. o güne 184/17, 192/08
- vay éyle-:** (T.) yas, ölüm töreni düzenle-
.
sanki v.- diler 134/231
- ve:** (Ar.) ve bağlacı.
ata v. anama 153/01
- véc:** (Ar.< vech) umur; değer.
onun ne v. + ine gét as özünü
192/24, 192/27, 192/29
v. + ine déyildi şeherin küyü
079/19
- véce al-:** (Ar.+T.) önem ver-, say-.
kimdir onu v.- an 247/23
- vécine al-:** (Ar.+T.) bk. **véce al-**.
héç v.- mayıb 115/12
- vefalı:** (Ar.+T.) vefası olan, sözünü
yerine getiren.
dostların çoxundan v.+ dır o
091/06
qoru üreyini v.+ m benim 190/22
- vefasız:** (Ar.+T.) vefası olmayan, sevgi
ve dostluğu geçici olan.
v. déyirik qoca dünyaya 007/29,
125/32
- vehşet:** (Ar.) korku, dehşet.
bu dehşete v.+ e 086/23
- vehşi:** (Ar.) ehlileşmemiş, ilkel, yabani.
sirkdeki v.+ ler ehlileşdiler 008/13

vekil: (Ar.) başkasının yerine ve adına hareket eden ve konuşan.
v.+ isen 087/43

veles: gürgen ağacı.
yéne v. bitirdi 115/39
uçrumda biten v.+ dim 032/06
bu palıdlar v.+ ler 119/30

veli: özel ad, Veli.
susdurun v.+ ni elini tutun
259/112

vér-: (T.) bir şeyi başkasına ver-, ulaştır-, teslim et-; hediye et-; harca-.
év v.- di éşik v.- di 088/104, 088/317, 128/13
çox suallar v.- diler 088/299
baxtı qışmeti v.- dim 140/64, 140/66
bir zaman anamın v.- diyi üzük 052/14
ay bu adı v.- en feryada bir bax 259/84
size öz ömründen kesib v.- ecek 259/36
neyi isteyirsən v.- im amandı 055/21, 237/04
menim üreyimi özümə v.- in 145/01, 145/11, 145/21, 145/32
v.- me dé ki senindi 087/80
mene su v.- medi orda perilər 194/04
elimi daş kimi v.- mişəm sene 010/24, 010/25
ömrümüzden ne v.- mişik obaya 001/18

vereq: (Ar.) varak, sayfa, yazılı kâğıt.
v.+ ler öldürdü meni 183/09
köçürmüşəm v.+ lere 181/20

véril-: (T.) veril-, verme işine konu ol-; başlık atıl- (gazete, dergi vb.).
v.- en başlığa bax 090/35
gah hediyye v.- ib 113/06, 113/07

vér-vérim: (T.) alışveriş.

dostluğu v. bazar örtülü 117/37

vessalam: (Ar.) sözün kıtası, kısaca.
biz insanıq v. 134/194

veten: (Ar.) vatan, ülke.
bir çayla ikiye bölünüb v. 015/04, 015/28, 029/27, 075/26, 075/29, 076/38, 108/01, 108/03, 108/05, 108/17, 108/30, 108/34, 108/53, 108/55, 120/21, 127/15, 141/12, 171/03, 176/24
v.+ de vetensiz yaşayanları 108/12, 108/22, 108/45, 141/13
v.+ den danışmaq olubdur yaman 108/23, 108/33, 108/45, 124/18, 173/01
évdimi v.+ dimi 078/12, 096/41, 108/40, 108/42, 141/12
bir parça v.+ dir füzuli qebri 108/14, 108/43, 108/47, 108/50
vetende v.+ e gétmek olmayır 108/22, 141/13
köksünde v.+ i daşıyanları 108/10, 108/31
biçare v.+ im bölüm bölümdü 026/41, 108/02, 108/04, 108/52, 108/54, 120/30
menim v.+ imde solmaz bahardı 145/24
élimdi v.+ imdi 137/92
v.+ in qelbine sançılıb qalib 108/49, 120/22, 176/25

vetensiz: (Ar.+T.) vatansız, yurtsuz.
vetende v. yaşayanları 108/12, 108/24, 125/35

vezife: (Ar.) bir kimsenin yapmakla yükümlü olduğu iş, görev.
bir deli madyandı v. imkan 125/30, 138/62, 138/65
böyüdü v.+ n artdı imkanın 125/10
at yérine v.+ ni 177/28

vezifeli: (Ar.+T.) görevli.
v. dedeleri 183/11

vezir: (Ar.) padişahın yardımcısı.
v. seçdi özünə 119/45

ve'd: (Ar.) bir işi yapmak için önceden
söz verme, vaat.
v.+ ler ayırdı bizi 088/269, 109/19
aldanmışam v.+ lere 088/251

ve'de: (Ar.) bir iş için önceden tayin
edilen zaman, vakit.
görüşler v.+ ler o qederdi ki 198/05
böyüklerin v.+ leri 183/12
kéçib ömrüm günüm v.+ m daralıb
002/05

ve'd éle-: (Ar.+T.) bir işi yapmak için
önceden söz ver-.
çoş şeyler v.- yib 090/89

ve'desiz: (Ar.+T.) belli bir zamanı,
müddeti olmayan; zamanı tayin
edilmemiş.
ay v. solan lale 018/03

vidalaş-: (Ar.+T.) vedalaş-, ayrıl-.
çoşdan v.- mışam 105/10

viran: (Far.) yıkılmış, harap.
v. türk oğlu türkmen 029/42,
249/04

virane: (Far.) harabe, yıkık.
mêşeler v. şherdi allah 035/11,
079/05, 096/80
bu v.+ de yétim qız kimi 243/03

viran qal-: (Far.+T.) mahvol-, yok ol-.
v.- mış bu 014/02

volqa: (Rus.) bir araba markasının adı.
qarajı v.+ sı var 080/23

vulkanlı: (Lat.+T.) volkanlı.
v. torpaq kimi 086/19

vur-: (T.) eliyle veya başka bir şeyle vur-
; kurşunla vurup öldür-; çarp-
(kalp).

v. başına eppeyin al 169/08
déyerler ilan v.- an 090/54, 252/16
qelbimiz bir v.- ar bir de yanardı
051/03
sél döşümden v.- du şimşek
başımdan 099/07, 128/17
baxdı ki v.- duğu mıx 088/420
v.- ma arxasından dostun yoldaşın
120/13
v.- masaq vurularıq 087/27
gelen géden yaman v.- ub bu da
azdır 156/39
v.- un ziyaları sözü sertleri
259/04, 259/46
gül v.- urdu feryad ile 232/07
v.- ursan vetenin balalarını 120/22

vurğun: özel ad, şair Samed Vurğun.
v.+ un üreyinde 174/26, 225/16

vurnux-: (T.) boşu boşuna bir o tarafa
bir bu tarafa git-; çalışıp çabala-;
endişeye kapıl-.
v.- a darıxa gören hardadır 224/09
v.- ur dövrende şeyda bülbüller
073/07, 086/26, 224/06

vurul-: (T.) vurul-, darbe indiril-; kurşun
vs. ile vurul-; aşırı sevgi besle-.
arxadan v.- an bir bıçaq kimi
052/06, 205/10
vurmasaq v.- arıq 087/27
v.- duğum gözele 134/228
v.- dum topuğumdan 136/03,
136/14, 194/10, 231/02, 234/16
géceye v.- muş yarasalar tek
097/04
güne aya v.- muşam 255/02,
255/04, 255/08, 255/12, 255/16

vuruş: (T.) kavga, dövüş.
barış v. v. barış ayla ille 009/12
kéçib qırq bir qırq bés v.+ larından
110/08

vuruş-: (T.) birbiriyle kavga et-, vuruş-.
v.- dular 172/39
gécələr v.- ub kağızlar üste 110/36

vücud: (Ar.) beden.

v.+ unu paltar tek 137/43

vüqar: (Ar.) ağırbaşlılık, ciddiyyət; mec. büyüklük.

belendi v.+ ıma 095/27

yol üste v.+ la duran çinarın 045/20

qaya v.+ ları göyerib çıxıb 044/31

vüqarlı: (Ar.+T.) ağırbaşlı, ciddiyyətini koruyan.

çinarlı v. ölkeme deyme 099/09

yaman v.+ ydı o 098/07

vüsəl: (Ar.) kavuşma.

v. günü yazığın 096/58, 159/14, 219/05

ay bahar çiçeyim v.+ ım benim 190/23

görüşünə v.+ ına qurban olum 201/05

v.+ ımı uzaqlara saxlayım 200/38
néynim v.+ ınla benim olmadın 071/12

Y

ya: (T.) ya bağlacı.

y. qedemim bed heraylı ünlümü 057/11, 063/12, 063/13, 082/16, 138/39, 138/40, 162/30, 191/11, 192/25, 193/12, 195/11, 195/12, 259/100

yaba: (T.) harman savurmakta kullanılan alet, dirgen.
dünyaya gelibdi elinde y. 110/07

yabı: (T.) zayıf, güçsüz at.

tozanaqda yortur y. 235/14

yad: (T.) yabancı.

qelbim y. ürekde donur déyesen 022/48, 038/10, 038/22, 041/13, 068/28, 088/418, 100/17, 166/08,

166/09, 173/14, 205/05, 232/06, 233/02

y.+ a hörmətim vardı 095/07, 095/52, 098/74, 137/88

yaxını dostu y.+ ı 178/05

deyişib déyesen yaxınım y.+ ım 022/47

y.+ ıma feryad geldi 100/14

düşüb arasına qohumun y.+ ın 120/17

y.+ ında ne qalib ilkbaharından 110/10

onun gülüşləri çıxmır y.+ ından 216/07

qardaşım y.+ la uyuşub 003/16

y.+ lar üçün çullular 080/51, 096/67, 127/19, 167/12

y.+ ların gözündə yaşa dönmüşəm 010/15

yada düş-: (Far.+T.) aklına gel-.

ata y.- meyr 138/85

yada sal-: bk. **yada düş-.**

nağılları y.- ır 075/14

yada yalaq ol-: (T.) yabancılara / başkalarına yalakalık et-.

y.- anlar 080/46

yaddan çıx-: (Far.+T.) unutul-.

y.- ar orda qem de qeher de 011/18

yaddaş: (Far.+T.) hafıza, bellek.

y. varaqlanır 138/01

fesiller gizlenib y.+ ımızda 143/07

itdi y.+ ımızdan 096/68

gözel y.+ ın varmış 087/54

yad el: (T.) yabancı yerler.

başım y.+ lerde benim ay dede 033/02

yadına düş-: bk. **yada düş-.**

he yéne y.- dü 090/168, 137/110, 137/40, 185/11

ne vaxt ki qezadı y.- sem 068/02,
068/06, 068/30, 158/01, 160/01,
160/02, 160/06, 160/18
y.- ürdü kederi qemi 079/37
indi y.- üremmi senin 050/03

yadına gel-: bk. **yada düş-.**
sonradan y.- en 183/16

yadına sal-: bk. **yada düş-.**
hesretimi yaman y.- dın 132/23,
132/26
babanı y.- arsan canım 233/13
déyib ki y.- masın meni 193/07

yadından çıx-: (Far.+T.) unut-,
hatırlama-.
y.- armı o al yanaqlı 185/14
y.- madı çıxmadı adın 071/11

yadında qal-: (Far.+T.) aklından çıkma-
, unutma-.
çoqlarının y.- ıb 086/09

yadında saxla-: (Far.+T.) bk. **yadında qal-.**
seni y.- maz 062/15

yadlaş-: (T.) yabancılaş-.
y.- ıbdı bu kend o kend 029/39

yadlıq: (T.) yabancılık.
qonşuyduq y.+ ı itireceydik 051/10

yad ol-: (T.) bk. **yadlaş-.**
doğmalara y.- dun 174/13

yad yalanın dilini tap-: (T.)
başkalarının yalanlarına kan- /
inan-.
néçe y.- dın 176/16

yağ-: (T.) yağ-, havadan dökül-.
boş durma y. görek 123/48
qar y.- a 047/19, 159/12, 224/16
qırmızı yağışlar y.- acaq sabah
150/16

y.- an yağışlar göz yaşım 004/15,
004/42, 007/23, 009/05, 022/02,
022/26, 022/54, 022/55, 035/08,
058/12, 070/07, 070/21, 187/11
yolumuza güneş y.- ar qar y.- ar
001/19, 023/05, 072/09
nur olub y.- arsan duyğularıma
162/11
y.- dı y.- dı azadlığı 077/07, 194/14
sessizce qar kimi saçma y.- dın
121/08
saçma qar y.- ıb ömrün qışından
022/12, 203/01
uzaq dağlara qar y.- ır 004/10,
004/31, 007/10, 009/17, 047/03,
047/27, 058/10, 073/03,
075/09, 075/15, 075/43, 085/10,
089/30, 089/46, 109/05, 153/17,
176/10, 194/06, 194/07, 194/09,
225/30, 225/42, 240/17, 244/01,
244/10
y.- ırdı héy 156/32, 176/05

yağ: (T.) yağ, bitkilerden veya
hayvanlardan elde edilen bir tür
yiyecek maddesi.
y.+ ımız péndirimiz 089/123
yağır yollarıma qaya daş y.+ ır
007/10

yağı: (T.) düşman.
sen déme amansız bir y. imiş
040/05, 157/05, 254/04
başı üste dolub y.+ m 046/12
gördünmü o y.+ nı 100/10

yağı ol-: (T.) düşman ol-.
ömrüme günümə y.- musan 055/10

yağır: (T.) sırt kemiği üzerinde meydana
gelen, geç iyileşen derin yara.
bu üreyi y.+ lar 080/39

yağış: (T.) yağmur.
sen uşaqsan qar y. gün 009/28,
069/16, 075/09, 075/15, 075/43,
085/10, 089/45, 151/07,
168/04, 209/05, 245/06

boranda y.+ da dumanda çende
008/04
hesret y.+ ı 035/01, 089/30, 132/02
bu suallar y.+ ında 075/17, 075/19
yağan y.+ lar göz yaşım 004/15,
004/42, 150/16, 176/10
onsuz da yankéçir yaz y.+ ları
123/47, 176/03
üreyimde y.+ larım yağar héy
023/05
y.+ ların yolu yere sarıdı 027/07
iterem mehebbet y.+ larında
056/19

yağış yağ-: (T.) yağmur gibi göz yaşı
akıt-
canım gözüm y.- ır gözünden
234/03

yağlı: (T.) yağlı, yağı olan.
y. badam éledik 098/47

yağlısöz: (T.) güzel söz, gönül alıcı söz.
ona ümid vérin y. déyin 259/32

yağma: (T.) soygun.
vexşiş ne y. nedir 134/115

yağmala-: (T.) soy-, talan et-
évini y.- dıq 087/31
dost déyib y.- yan 090/105

yax-: (T.) yak-; mec. acı ver-
gören y.- a bilermi 111/24
bu qem bizi yandırar héy y.- ar héy
023/09, 051/19, 188/11
yandırıp y.- arlar alemleri 184/06
alemi yandırıp y.- arsan gülüm
072/03
axşamları üreyimde y.- aydı o qız
066/05
ayrılıq onları yandırıp y.- ıb
044/29, 056/18
gün tek dolanım y.- ım 179/14
kimise xiffetin yandırıp y.- ır
224/05, 224/33
günbatanda y.- ırdı 134/88

yaxa: (T.) giyeceklerin boyun kısmı;
kıyı.
axıb y.+ lardan çıxır ulduzlar
025/12
yanır y.+ sında mükafat kimi
104/24

yaxıl-: (T.) yakıl-, yakma işi yapıl-
yanıb y.- aram men susuz kimi
212/07

yaxın: (T.) yakın, mesafe olarak uzak
olmayan; dost, arkadaş.
bilmeyirik yol y.+ mı uzaqmı
001/05, 044/09, 044/10, 060/13,
071/04, 088/01, 144/17, 156/11,
168/19, 251/31
y.+ a dosta yada 098/74, 125/07
özünü y.+ dan tanımaq üçün
120/34
o dağlarda tanrı sene y.+ dı 011/28,
225/37
y.+ ı dostu yadı 178/05
deyişib déyesen y.+ ım yadım
022/47, 240/10
ağzına su alıb susdu y.+ lar 228/25

yaxşı: (T.) güzel, iyi.
y. neyin varsa yalanmış yalan
010/11, 047/13, 087/118, 087/30,
101/09, 134/110, 134/178, 138/43,
139/12, 157/13, 176/18, 192/05,
210/10, 254/11
dünya talan y.+ dı 088/216,
088/218
tanrı bilen y.+ dır 090/177, 178/11
ay y.+ lar 168/24
mehebbetin ne y.+ sı ne pisi
167/22, 192/10
armudun y.+ sını 098/59

yaxşı günün ortağı: (T.) iyi gün dostu.
birce y. imiş 040/13

yaxşı ol-: (T.) iyi ol-, afiyette ol-
siz y.- un biz de 139/04

yal: (T.) yüksek bir yerin tepesi; mec.
saç.
ipek y.+ ın itirdi 179/11
yatıb qar altında y.+ lar yamaclar
022/20

yalā-: (T.) yala-, bir şeyin üzerinden
dilini sürüp geçir-.
özü öz qanını y.- yar bir gün
259/118

yalan: (T.) doğru olmayan.
yaxşı neyin varsa yalanmış y.
010/11, 030/03, 086/01, 088/205,
088/218, 088/355, 088/357,
088/359, 088/361, 088/363,
088/365, 088/367, 088/369,
088/371, 088/373, 088/374,
088/381, 088/393, 088/394,
089/07, 089/11, 089/13, 089/28,
090/83, 090/85, 155/03, 235/22,
245/10, 259/70
öten aylar iller y.+ a dönüb 052/17
yoxsa bunlar y.+ dı 087/63,
088/392, 090/76
bax bu neheng y.+ ı 090/133,
238/09
bu y.+ ın içinde 090/159, 090/77
yalan öz y.+ ına 090/83
y.+ la dolanmışıq 090/68
her yanda ağ y.+ lar 088/405,
089/24, 090/14, 090/69, 094/03,
125/17
bu acı y.+ ları 088/219
yaxşı neyin varsa y.+ mış yalan
010/11
sen melek donunda qara y.+ san
010/16

yalancı: (T.) yalan söyleyen.
aldandım y. parılılara 010/07,
015/07, 088/433, 105/27
y.+ nın évi yanar 090/96

yalan-palan: (T.) yalan, boş, asılsız
sözler, yalan dolan.
bu ne y.+ dı 089/72

yalan yé-: (T.) yalanla beslen-, yalan
söyle-.
burda biz y.- yib 090/67

yala yada dost ol-: (T.) ötekilerle
yabancılarla dost ol-.
y.- muşuq 003/06

yalqız: (T.) yalnız, kimsesiz.
belke o y. idi 048/21, 070/13,
225/09, 225/24

yalqızlıq: (T.) yalnızlık, kimsesizlik.
y.+ dan dünya dar olub mene
200/46

yalquzaq: (T.) kurt, canavar.
teklenib y. olan 029/20, 214/11
qırıb azaltmışan y.+ ımı 099/16

yalla-: (T.) yelesinden, yularından tut-,
tutup sürükle-.
y.- yıb qısqırın bu manqurdları
259/09

yalman-: (T.) baş eğ-, yaltaklık et-.
y.- ır şırvanır eki balalar 259/52

yalmanla-: (T.) yelesinden tut-.
yéten y.- yır seni fağırdı 253/16

yaltaqlan-: (T.) yaltaklık et-.
y.- a bilermiş 137/31
tülküler y.- dı 119/22, 119/23

yalvar-: (T.) acındırıcı bir şekilde bir
kimsenin gönlünü almaya çalış-.
alışar y.- ar alov diliyle 130/07
dème y.- ıram ya ağlayıram 162/30
y.- ırdı her yétene 156/12

yamaç: (T.) dağın, tepenin en yüksek
noktasından aşağıya meyilli
yüzeyi.
bir y.+ da bir sal qaya daş kimi
200/28, 203/04
quzular ayrılır y.+ dan biran
151/10

- y.+ ını ekdiler 115/06
yatıb qar altında yallar y.+ lar
022/20
- yamaq:** (T.) yama; mec. yama gibi
görünen, ahengi, düzeni bozan.
yanında bu yara bu y. nedir 253/22
- yamaqlı:** (T.) yamalı.
şalvarları y. 089/52
- yamaq vur-:** (T.) yırtılan yere yama
koy-.
ordan y.- urlar 090/148, 090/151
- yaman:** (T.) kötü, fena.
y. qarışıb 006/13, 025/01, 025/02,
025/04, 025/42, 036/25, 056/05,
056/25,
071/05, 087/11, 087/21, 090/09,
098/07, 099/04, 108/23, 125/26,
132/23,
132/26, 134/242, 138/128, 138/38,
145/28, 156/04, 156/09, 156/25,
156/31,
156/37, 156/39, 171/13, 174/24,
176/22, 192/20, 230/07, 230/21
- yamanca:** (T.) çok, hayli.
men gecikdim o y. telesdi 036/14,
048/06, 048/17, 125/03, 178/02
- yamanlıq:** (T.) kötülük.
bir de y. olar 119/83
- yamyaşıl:** (T.) yemyeşil.
y. nur elenir 088/438
- yan-:** (T.) yan-, alevlen-; tutuş-; şiddetli
susuzluk hisset-; görün-, kızarak
belir-.
kül soyusa gécdir ha y. 013/07,
015/22, 132/15, 155/17, 229/21
gör qelbin benim çün y.- a bilirmi
162/15, 190/05
y.- an sehralar yasımdı 004/07,
073/13, 088/258, 108/40, 111/04,
114/03, 138/130, 239/04
- nahaq yére y.- anlar 080/41,
080/67
içim y.- ar çölüm sazaq 041/05,
043/08, 081/08, 090/96, 127/26,
129/22, 146/10, 152/20,
152/22, 152/24, 202/14, 259/06,
259/45
qelbimiz bir vurur bir de y.- ardı
051/03, 093/05
soyuq baxışlardan donar y.- arıq
143/19
yolumda y.- arsan kéçe bilmerem
072/15
menim çün bir ömür y.- asan gerek
162/29
y.- aydın çıraq kimi 220/14
y.- dı bir nadanın fitnefé'linde
037/10, 089/74, 090/98, 091/02,
139/30, 156/27, 156/45, 174/29,
174/31, 235/32
o günden alışıb y.- dım éle bil
049/08, 061/04
y.- ıb tükenmişem qalan külümdü
026/23, 056/08, 108/51, 212/07,
212/14, 235/04
adım bir dodaqda y.- ır déyesen
022/49, 027/08, 069/34, 076/49,
087/29, 088/159, 089/29, 104/24,
137/65, 149/03, 181/09
men y.- ıram 075/20
alışırdı y.- ırdı 048/20, 086/18,
086/60, 088/29, 134/207, 194/02
derelerde y.- ırdıq 096/13
günde néçe yol y.- ıyarlar 184/09
héç vaxt béle y.- mamışdım
054/01, 054/02
bu havada yaş alışır quru y.- mır
009/16
ışığı arzusıyla héy y.- mış kimi
091/13, 224/11
qelbimin ışığı y.- sa bir anlıq
025/40, 216/17
- yan:** (T.) yan, taraf, etraf.
pénceyinin y. cibinde 019/11,
047/07, 072/16, 084/43, 084/44,
087/03, 088/411, 088/96,

109/26, 135/29, 181/06, 217/03, 259/71
 tülküler qalib bir y.+ a 004/33, 038/20, 125/08, 134/185, 172/11, 172/14, 174/10, 224/16, 247/12, 259/43
 o y.+ da qürbet var bu y.+ da qürbet 007/12, 052/19, 088/405, 088/406, 141/12, 238/12, 249/04, 250/06
 dörd y.+ ı cennetdi güldü çiçekdi 104/20
 hemişe y.+ ımda mene heyandı 091/07, 220/10
 y.+ ımdan acıqlı hirsli ötüşdün 049/04
 bağışla y.+ ına gele bilmirem 033/03, 125/23
 qocalığının y.+ ında 006/17, 045/25, 092/08, 098/82, 104/04, 125/27, 134/179, 139/14, 150/13, 156/10, 196/03, 234/05, 244/04, 246/31, 251/20, 253/22
 dözmeyib y.+ ından öten ağlayır 108/15, 122/08
 insan tanrı y.+ ındaydı 076/06, 076/11, 076/22
 aldanişlar y.+ ırdı 088/301

yanaq: (T.) yanak.

néçe reng deyişir y.+ da üzde 141/14
 y.+ ı lale kimi 169/10
 yanırdı y.+ ımda 134/207
 lelek deymir y.+ ına 189/07
 y.+ lar quba alması 252/26
 pembe y.+ lardan alma deresen 224/19
 y.+ ları allandı 090/51
 yadımdan çıxarmı o al y.+ lı 185/14

yanaşı: (T.) yan yana, birlikte.

qartalla y. dayansın déye 148/03

yana-yana: (T.) yanarak.

y. 088/03, 088/396, 207/08

yandır-: (T.) yanmasına sebep ol-, tutuştur-; mec. manevî ısırap ver-.
 oxu beyenmesen y. oduna 068/12, 068/14, 160/12, 160/14, 222/03, 256/29

bu qem bizi y.- ar héy yaxar héy 023/09, 051/19

taléyin sehrası y.- dı meni 042/06, 057/04, 191/04, 193/04

daşıyıb y.- dılar 115/25

sen y.- dın 054/03, 174/14

ayrılıq onları y.- ıb yaxıb 044/29, 056/18, 072/03, 111/23, 113/13, 113/15, 113/16, 184/06,

188/11, 224/05, 224/33

bir siqarét y.- ın 006/22

barmaqlarımı y.- ır 034/21, 170/23

yanğın: (T.) yangın; mec. içte duyulan sıkıntı.

içimde y.+ lar saçımda küller 073/09

yanınca: (T.) yanında.

y. kölgə tek sürüneceyem 196/05

yan kéc-: (T.) yanından geç-, uğrama-;

yağma-

onsuz da y.- ır yaz yağışları 123/47, 230/05, 230/06

éle y.- irdi yaz yağışları 176/03

yap-: (T.) yap-, ortaya koy-, gerçekleştir-, oluştur-, meydana getir-.

emanet yığılar y.- anlara bax

259/97

tanrıya év y.- dı insan 077/14, 171/17

ömür gün y.- maq isteyir 076/72

yapalaq: (T.) baykuşlar grubundan yırtıcı bir kuş; mec. acizlik, korkaklık sembolü.

y. daş kimi düşdü dereye 148/05

adım kor y.+ dı 096/02

zirveye çekdiler kor y.+ ı 148/01, 148/02

- uçur y.+ lar başının üste 025/29
- yapıl-:** (T.) yapmak fiiline konu ol-.
sınıq könüller y.- ar 127/07
- yapıncı:** (T.) keçeden yapılan kolsuz,
uzun elbise, kepenek.
dağlar ağ y. géyir eynine 045/26,
110/14
- yapış-:** (T.) dokunduğu şeye bitiş-.
y.- dı heyat kimi 128/07
- yapraq:** (T.) yaprak, bitkilerde solunum,
karbon özümlemesi, terleme vb.
olayların oluştuğu, çoğu klorofilli,
yeşil ve türlü biçimdeki bölümler.
senden uzaqlarda sarı y.+ am
073/01
üreyimde bir y.+ ım açılmır 197/04
- yar:** (Far.) sevgili.
alnıma yazılan o y. gelecek
022/53, 047/23
héyif o y.+ dan o y.+ dan 064/13
tanıyın bu dostu y.+ ı 029/47,
042/12, 057/08, 057/15, 191/08,
191/15, 209/12
menim y.+ ım öz qemimdi 258/05
- yar-:** (T.) böl-; yol aç-.
sahilleri y. parçala aş ay xezer
116/35
y.- an türk oğlu türkmen 029/26
y.- dım bu serhedleri 140/68
izime iz düşüb bağrımı y.- ıb
145/18, 166/16
y.- ır öz heddlerini 137/64
bél ile yéri y.- ıram 237/10
- yara:** (T.) keskin bir şeyle veya bir
vuruşla oluşan derin kesik; mec.
acı, üzüntü.
nedir köksündeki y. 018/07,
088/406, 253/22
üreyim y.+ dı zalım 061/09
éşqin vuran y.+ lara 252/16
- melhem olammazsan könül y.+ ma
058/04, 212/06
y.+ na sepilen duza şükür dé
253/12
géceye vurulmuş y.+ salar tek
097/04
köksümde sağalmaz bir y.+ san sen
052/02
üreyimin y.+ sında 171/04
çarpoz y.+ sındasan 211/12
- yaradan:** (T.) yaratıcı, Allah.
ehsen y.+ a bu bağca bağa 227/03
- yarat-:** (T.) vücuda getir-, meydana
getir-.
bu rengleri kim y.- ıb 075/08,
110/15, 251/24
yaşayıb y.- ırlar 105/31
axır meni y.- dı 134/259
éle bil qurmaq y.- maq 076/65
néce y.- mısın bal bu sévgini
195/02
- yaralan-:** (T.) yara açıl-; mec. şiddetli
manevî sarsıntı geçir-.
y.- dı al boyandı 172/03
y.- dım sözümünden 136/04
könlümden gözümünden y.- mışam
145/10
- yaralı:** (T.) yaralanmış; mec. dertli,
kederli.
orda senin şé'rin sözün y. 011/06,
057/12, 121/12, 191/12, 206/05,
252/19
- yarasını sar-:** (T.) yardım et-, avut-.
y.- ıyar yadlar 127/19
- yararı:** (T.) bir kimsenin hoşuna gitmek
için tavırlarını, hareketlerini ona
göre uydur-.
y.- ıb kömek üçün 251/23
- yararı:** (T.) meydana gelme, yoktan
var olma.
hesretdir işığa y.+ ından 091/10

yarasa: (T.) yarasa.

y. yuvası olub papaqlar 025/24

yaraş-: (T.) yaxış-, uyğun ol-.

yazdığım şeirlər y.- a belkə 229/23
mən sənə y.- mən gözəlsən gülüm
229/22

yaraşıq: (T.) bezək, süs, güzəllik.

ömrünün gününün y.+ ı 019/08
o evə adicə bir y.+ sən 050/21

yarı: (T.) bir şeyin iki eşt parçasından
her biri.

dəyirsən ki ömür y. bəs hanı
011/22, 168/02, 211/06, 247/14,
247/15
çoxdan ömrün günün y.+ dan kəcib
016/03
belkə sən də bir özgenin y.+ sən
200/14

yarı: (T.) gərəklı ol-; mutlu ol-.

bu səvgidə y.- madı ay lele 167/19
bu səvgidə y.- madım ay lele
167/07, 167/11, 167/15, 167/23,
167/27
bu dərdə düşmən y.- yar 127/18

yarımçıq: (T.) yarım.

y. 124/01, 124/08
y.+ sən hər şeydə 123/23

yarımçılıq: (T.) yarım olma durumu.

y.+ mı anlayır odu 124/28

yarış: (T.) yarışma, rəkəbet.

kürsüdə y. gédır 089/27
mən üddüm üdüzdüm bu sət y.+
da 040/10, 157/10
bu heyatdı hər addımı y.+ dı
036/22, 059/17
yalan tərif y.+ ı 089/28

yariş-: (T.) bir işte birbirini geçməyə
çalış-.

y.- maq olmur qardaş 137/59

ejdahayla y.- malı olmuşam
260/02

yarma: (T.) bulgur.

çox y.+ lar üyündü 090/73

yarpaq: (T.) yaprak.

köksünə bir sarı y. qonubdu
104/23, 176/04, 188/13, 190/20,
228/09
rüzgarın elində sarı y.+ am 073/04
məşenin çaylara yağan y.+ ı
035/08
ağrısan saralıb solar y.+ ım 166/10,
200/41
tökülen y.+ lar gözyaşlarımı
035/16, 153/16, 158/04, 158/07,
205/03, 228/05
yaşıl y.+ ların uçuşu başlar 017/17,
132/02
xezan döymüş bir y.+ sən 062/07

yarpaqsız: (T.) yaprağı olmayan; çıplak.
görse y.+ ı üşüyər məşə 017/21

yas: (T.) üzüntü, matem.

qemlə səvinc toy ilə y. dəyişmədə
009/24
görürsən ki fərə y.+ dı sən də bəs
254/18
omu getirib y.+ ı 082/12
yanan sehrələr y.+ ımdı 004/07

ayasaq: (T.) engel.

öz içində y. olan 029/19

yasın: (Ar.) Yasin suresi.

diriykən y.+ in oxunub sən
192/15

yastı: (T.) yassı.

y. quyruqları başından ağır 008/07

yastıq: (T.) minder.

tük y. kimidir başımın altıda
026/16, 180/08

yaş: (T.) kuru olmayan; gözyaşı; insanın yaşı.
 bu havada y. alışır quru yanmır
 009/16, 022/38, 047/18, 050/16,
 123/20, 125/25, 134/252, 135/25,
 139/26, 171/08, 198/07, 200/26,
 202/12, 202/15, 225/30, 234/15
 yadların gözünde y.+ a dönmüşəm
 010/15
 üreyime axır gözümün y.+ ı
 033/08, 042/11, 140/13, 174/31,
 218/16
 on bəş y.+ ım var idi 134/225,
 135/14, 152/22
 beli on bəş y.+ ımda 134/224,
 136/15, 204/03
 bir xoş gün görmedim hele y.+
 ımdan 099/06
 deyiş y.+ ımı 123/28
 sabah yaş gelecek y.+ ımın üste
 135/25
 y.+ ın kəcib 122/05, 134/175
 teze çatmış olar on bəş y.+ ına
 104/08, 110/01, 110/02, 110/21,
 110/39, 134/81
 sen elli y.+ ında hele uşaqsan
 016/02, 110/30, 134/216, 140/05,
 206/02
 ayrılıb gözümün axan y.+ ından
 022/14
 derdim dünya y.+ ındaymış
 030/01, 030/09
 gözümün y.+ ını sile bilmirem
 033/09
 sizin ne y.+ ınız var 140/22
 quruyula qupquru y.+ la yaş olan
 198/07
 gözündən sèllener benövşe y.+ lar
 225/46
 milyon y.+ lı bu dağın 115/60,
 200/12

yaşa-: (T.) hayatta ol-.
 y. bu sayaq béle 140/50
 kölgədə y.- dıqca 105/39, 117/32
 birce il y.- dılar 098/40
 sen y.- ma bu fəraqa ağlama
 234/18

y.- maq ölüm olubdu 004/24,
 025/17, 073/12, 086/39, 113/18,
 163/04
 indi y.- maqdan gözüm doymayır
 145/29
 kölgədə olanlar y.- mır ölmür
 094/07
 o qeder kölgədə y.- mışıq ki 097/02
 ay kéçer il kéçer y.- r mehebbet
 051/18
 bax bélece y.- rdım 134/78
 y.- ya bilmirem öle bilmirem
 033/13, 070/05
 y.- yacaq yazdıqlarım 248/19
 y.- yacaqsan béle 137/45
 y.- yaq qéylüqalsız 086/37
 bir tövlədə y.- yammır 085/14
 sahibsiz y.- yan qara kölgələr
 092/11, 107/16
 vetende vetensiz y.- yanları 108/12
 kölgədə y.- yıb kölgəyə dönür
 094/10, 105/31, 174/20, 200/21
 y.- yır üreyim bu daş qefesdə
 010/18, 029/49, 031/09, 108/27,
 113/09, 113/10, 143/06, 166/15,
 166/17
 men niye y.- yıram 088/275,
 096/81
 bélece y.- yırdı 178/33
 onun kölgəsində y.- yırıq biz
 093/08

yaşamağa başı qarış-: (T.) yaşayıp
 yaşamakta kararsız kal-, yaşamak
 isteme-.
 y.- ıb 168/30
 y.- dı éle 036/24
 dehşet y.- ıb 192/14

yaşat-: (T.) yaşamasına sebep ol-.
 dedim y.- aram öz baharımla
 159/08
 sen birce dalğada y. eşqimi 161/13
 onu y.- maq üçün 090/91
 qelbimizdə y.- mışıq 003/09

yaşıl: (T.) yeşil.

y. yarpaqların uçuşu başlar 017/17,
021/15, 023/16, 028/12, 028/17,
073/06, 088/426, 088/430,
088/432, 088/444, 088/446,
088/453, 104/02, 104/03, 134/257,
134/258, 166/31, 197/03
dünya y.+ a dönür 088/439

yaşıl-yaşıl: (T.) yeşil yeşil.
y. ağlayır 088/448, 088/450

yaşı çatma-: (T.) yaşı yetme-.
bildim y.- dı 134/233

yaşsız: (T.) gözünde göz yaşı olmayan.
bu gözleri y.+ lar 080/64

yat-: (T.) uyu-; uzan-.
sene bu da azdı y. qara öküz
253/13
indi qu tükünde y.- a bilmirem
025/09, 086/05, 088/162
sévdii bucaqda y.- acaq lele
125/33
erizelerin y.- acaqdır 116/30
dincelib y.- acağıq 086/78
ah bu géce tük balışda çetin ki y.-
am 109/08
burda y.- ammıram yataq daralıb
002/11
içinde y.- an azadlıq 076/80,
096/19, 096/57, 105/01
y.- anı qaldırdı şhidler 083/02
yuxumuzu oğurlayıb y.- anlar
001/17, 127/28
ağaclar quruyar y.- ar eşitmez
017/28, 043/11
uyuyub y.- asan qara gözlerde
224/22
xumarlanıb y.- aydın 220/17
ovçu bereye y.- dı 012/07, 172/25
y.- ib qar altında yallar yamaclar
022/20, 022/21, 084/14, 104/19
y.- ibsa asta kəc onu oyatma
186/23
ne y.- ibsan qafil oyan 013/06
éşqim mehebbetim y.- ır div kimi
056/04, 056/24, 104/11

uzanıb lezzetle y.- ırdı bir it 079/20
daş kimi y.- ırdım torpağın üste
025/08
bürünüb y.- ırıq qara qemlere
246/12
çayın kölgesinde y.- ma amandı
015/23
gündüz y.- maqdı péşem 096/05
yad neğme y.- mayıb dodaqlarıma
166/09
y.- maz üreyime bir daha héç kim
212/20
qelbime yamanca y.- mışdın lele
125/03
ölmüşük yoxsa y.- mışiq 003/05,
003/25

yataq: (T.) yatak; dere yatağı.
burda yatammıram y. daralıb
002/11
suyun da öz yéri öz y.+ ı var
027/04
yérim y.+ ım vardı 095/05
öz yurdumdan y.+ ımdan 041/09,
173/10
yérimi y.+ ımı 095/44
körpem y.+ ına sığışmır daha
002/18
anyalar ağ y.+ larda 004/26

yataqxana: (T.+Far.) yatakhane.
qırmızı y. 088/451, 090/71
y.+ da qalmaq 087/135, 087/97,
090/63
bizim y.+ dan 087/127
bura y.+ dı 088/189
xalqlar y.+ sı 087/95, 090/37

yatır-: (T.) mec. sakinleştir-, etkisini,
gücünü azalt-.
ruhu y.- an sükut 134/152

yavaşı-: (T.) yavaşla-, sürati azal-.
çaylar y.- yıb sular durulub 035/26,
197/06

yavaş-yavaş: (T.) yavaş yavaş, usul
usul.

- y. anladım 134/109, 134/111, 134/91
- yay:** (T.) yaz mevsimi.
y. payız qış menimçün 134/226, 135/04
neyleyim arzular bir y.+ a döndü 153/12
y.+ da yaylaqda idik 096/29
y.+ ı qışına dözdüm 128/14
hesretinden y.+ ım yazım qışım yanar 152/20
y.+ ın istisinde qışın qarında 154/02
- yay-:** (T.) dağıt-, saç-.
hemişe nur y.- ır sévinc paylayır 108/19
- yayıl-:** (T.) kapla-; ota-; bilinir hâle gel- (haber).
üreyime y.- dı 095/32, 095/33
ne gözəl y.- ıb sürü çemende 008/02
sarı xeber y.- ıbdı çöllere 132/10
- yayımla-:** (T.) yay-, söyle-.
büllur sözlerini çox y.- ma 213/02
- yayın-:** (T.) bir başka yere (yöne, şeye vs.) celbedil-, yönlendiril-, başka bir şeyle meşgul ol-.
o da ki ordan y.- mış 180/11
- yayla:** (T.) yüksek yerlerde bulunan düzlük.
y.+ sında duman oldum çen oldum 167/09
- yaylaq:** (T.) bk. **yayla**.
arana y.+ a qarsa qazağa 007/05
yayda y.+ da idik 096/29
- yaylıq:** (T.) mendil.
göy tala baharın iten y.+ ı 035/24
- yaz-:** (T.) yazı yaz-.
- yazma dé mirem ki y. gelende teb 015/10, 015/24, 088/228, 088/231
yurduma bir neğme y.- a bilmirem 145/30, 168/32
arazdan çox y.- an bir şaire 015/01, 088/220, 137/26
ilahi şérler y.- anı sévdin 206/01
var dövlət şan şöhrət senin çün y.- dı 050/06
taléyin y.- dığı bir mektubam men 068/09, 160/09, 225/16
y.- dığım şé'rim sözüm 088/391, 229/23
gizlet y.- dığımı poz y.- dığımı 214/14, 214/15, 214/16
yaşayacaq y.- dıqlarım 248/19
oğrun oxuduqca y.- dıqlarımı 228/19
çox y.- ıb korladılar 119/36, 145/07
nadanlar sineme min ad y.- ıbdı 166/22
y.- ım kölgelerin faciesini 091/05
bir elim şé'r y.- ır 006/09, 181/15
yéne yaman y.- ırlar 090/09, 190/16
ata burda y.- ırsan ki 101/02
y.- ma dé mirem ki yaz gelende teb 015/10, 134/97, 227/04
indiyedek y.- madığım 183/08
oxumağı y.- mağı 134/90
bu qandan y.- malısan 088/111
niye y.- mayırlar é'tibarından 190/17
y.- mısan elinle sine dağımı 099/15
- yaz:** (T.) ilkbahar mevsimi.
onsuz da yan kéçir y. yağışları 123/47, 176/03, 200/23, 214/22, 244/06
bél bağlamaq olmur bahara y.+ a 007/15
y.+ da gül açacaq otlar ağaclar 022/22, 142/03
méhriban baxışın benim çün y.+ dı 162/06
kimi y.+ ı gözleyir 209/03

hesretinden yayım y.+ ım qışım
yanar 152/20
ömrümün y.+ ını soraqlayıram
135/12

yaza çıx-: (T.) yaza çık-, yaz ayını gör-
y.- maq üçün bu torpaq kimi
022/23

yazı: (T.) kader.
béle oldu bu y.+ nın ezeli 200/08
taléyin y.+ sı gétmez dağlanıb
016/19

yazıq: (T.) sakın, sessiz, aciz, acınacaklı
hâlde olan.
y. dere 012/06, 012/11, 120/07,
129/05, 129/07, 129/30, 129/32,
156/36
vüsâl günü y.+ ın 096/58
y.+ lar 012/01
gördü bu y.+ ların 088/325

yazıq-yazıq: (T.) zavallı bir şekilde.
herden y. boylanır göye 079/06

yazıl-: (T.) bir şeyin yazılı metni
hazırlan-; kaderi ol-.
bu qem ha y.- a yéne tükenmez
015/13
alnıma y.- an o yar gelecek 022/53
belke başdaşı da y.- ıb artıq
192/18, 214/18, 255/05
daşlar y.- ıbdı qaralanıbdı 044/25,
119/65
y.- mağı var imiş 134/94
y.- mamış bayatılardan 100/01,
129/01
başqa birisinin y.- ması yox 208/07

yé-: (T.) bir şeyi ağzında çiğneyip yut-.
doyunca y. qardaşım 112/03,
112/06
güneş y.- di 021/10, 096/34
y.- mek derdi 076/29, 076/54,
137/03
belke y.- meli şeydi 078/05
biz yalan y.- memişdik 088/381

bir şey yoxdu y.- meye 088/53
y.- sin bes néce y.- sin 098/79
babam giléylendi y.- ye bilmirem
002/02, 098/60, 162/05, 162/37,
246/25
tüstün seni y.- yecek 137/42
çalışdı y.- yemmedi 098/78
min bir déyen olsun y.- yen
olmasın 192/31, 247/08
y.- yib içdiyi nedir 082/07, 236/03,
253/18
süd içib qaymaq y.- yir 089/125,
089/19
y.- yirem quyruğumu 095/60

yédidi: (T.) yedi sayısı.
göyün y. qatındaydı 076/25,
141/02, 141/24, 168/34

yéddice: (T.) yedi tane.
bir görüm işıqda y. reng var 092/13

yéddinci: (T.) yedinci.
sen indi göylerde y. qatda 223/02

yédek: (T.) yedek gemisi, başka
gemileri, motorları yedeğine alıp
götüren gemi.
y. gemileri kimi 184/14, 184/20

yeqin: (T.) belki, belki de; kuşkusuz.
y. yuxusunda alıbdır iki 104/16
y. qanadları çıxa bilerdi 141/23

yél: (T.) rüzgar.
isteyime béle qara y. esdi 036/16,
178/25
qartal y.+ den çekinir 111/13
y.+ e sovrulub bala 090/62, 257/05
seni işıq bilib uçdum y.+ ine
010/06
eser gümanıma payız y.+ leri
188/12
y.+ lerin elinde bir yarpaq idi
190/20

yéle sovrul-: (T.) hızlıca geçip git-
tüken-.

y.- du gétđi 090/157

yélken: (T.) gemi direğine takılan ve rüzgar gücünden istifade ederek hareketi sağlamak için kullanılan bez, yelken.
arzularım mene y. 165/08

yélken aç-: (T.) yelkenleri açıp hareket et-, yola koyul-.
arzum y.- an yére 024/08, 147/08

yélle-: (T.) salla-; kımıldat-; estir-.
arxamca y.- di çinar elini 185/08
télini y.- yirdi 048/09
elini y.- yirsen 080/35

yéllen-: (T.) sallan-.
y.- di bayraq kimi 088/431
boş bésik y.- ir budaqlarında 045/09

yémek: (T.) yemek, yenilecek şey.
harda y. tapılsa 096/40, 140/45
y.+ im içmeyim var 096/88

yéne: (T.) tekrar, yeniden.
fatmalar y. tendirde 004/27,
015/11, 015/13, 021/15, 036/05,
036/11, 043/20, 047/22,
059/03, 059/05, 059/09, 059/13, 069/23,
079/38, 080/28, 088/305, 088/306,
088/310, 088/415, 088/416,
088/56, 089/78, 090/09, 090/119,
090/146, 090/150, 090/151,
090/152, 090/153, 090/168,
091/02, 100/17, 105/08, 111/12,
114/11, 115/39, 115/40, 115/46,
115/49, 115/51, 116/33, 134/157,
134/240, 134/40, 137/107, 137/93,
138/125, 138/131, 139/44, 151/03,
166/05, 166/37, 168/03, 177/04,
188/06, 189/04, 196/14, 210/01,
225/40, 225/42, 226/04, 245/08,
249/03, 250/16, 258/15, 259/33
sorma gözlerinde y. mi çen var
055/05, 059/17, 088/195, 088/197,
088/199, 129/05, 129/30

yéni: (T.) yeni.
y. plan çekirler 087/09

yéniden: (T.) tekrar, tekraren.
çok y. qurublar 090/136

yér: (T.) yer; ülke, yurt; belirli bir alan.
y. adladı 076/44, 076/52, 088/70,
089/116, 101/07, 104/22, 134/08,
134/198, 134/60, 138/44, 140/71,
149/02, 149/04, 177/14, 202/14,
202/16, 224/24
kölge düşen y.+ de démirem hele
017/12, 044/05, 044/35, 063/13,
075/03, 084/24, 088/179, 090/22,
098/51, 104/11, 141/03, 196/03,
202/07, 213/06, 225/17, 252/23
göyden buludları y.+ den torpağı
028/07, 099/14, 137/98, 202/10,
088/41
éle bilirem ki yad bir y.+ desen
233/02
arzum yélken açan y.+ e 024/08,
072/20, 088/196, 100/12, 104/06,
108/03, 108/05, 108/53, 108/55,
119/89, 134/160, 134/95, 139/16,
147/08, 180/15, 205/08, 214/15,
027/07
y.+ em göyem men 144/08
unut y.+ i insanı 005/07, 008/19,
027/04, 075/57, 088/318, 090/110,
096/69, 108/30,
166/16, 216/18, 237/10, 238/11
min adım var y.+ im min yurd
029/14, 095/05, 109/03, 216/03,
237/02
ora benim y.+ imdi 139/23
y.+ imi yatağımı 095/44
bu göyün altında y.+ in üstünde
042/02, 088/182, 088/283
y.+ inde qurcalanır 089/64,
090/131, 095/41, 204/04
yüz y.+ inden dēşdiler 115/08,
190/15
qan su y.+ ine axdı 086/43,
089/107, 107/06, 128/10, 128/11,
137/80, 177/24

- yurd y.+ ini hesret alıb derd alıb
132/16
göyler göye çekdi y.+ ler torpağa
007/03, 044/06
- yéri-:** (T.) yürü-; yayıl-.
yériyende şax y. 134/42, 134/43
qalxıb y.- di haqlar 086/13, 119/94,
174/40
gédır y.- diyi yola sığışmır 124/03
ayaq tutub y.- memiş 077/03
ayaq tutar y.- mez 089/10
ayaqlarım evvelki tek y.- mir
260/09
daha y.- yen sesem 090/165
déyirler y.- yende 088/155, 134/42
hele y.- yirem bax asta asta 135/23
- yérikle-:** (T.) aşer-; bir şeyin hasretini
çek-; benzemeye çalış-.
qurda y.- yib yalan düz olub
259/70
- yérinde say-:** (T.) ilerleme-, dur-.
saatım éle bil y.- ır 044/11
- yérine:** (T.) yerine, bir şeyin veya bir
kimsenin yerini almak üzere.
qan su y. axdı 086/95, 177/28
- yérine yét-:** (T.) yerine ulaş-.
axır y.- di 089/36
- yériş:** (T.) yürüyüş.
y. serhedlerini 134/71
y.+ i lengiyib gözü korşalıb 110/05
y.+ in şeytandı gözel 252/05
- yérsiz:** (T.) yeri yurdu olmayan.
y.+ em yurdsuzam qulam kiçiyem
026/33
- yér üzü:** (T.) yeryüzü.
göyüzü y. düyün düyündür 025/13
gördü bu y.+ ne 088/437
- yéryataq:** (T.) yatak, yatak yorgan;
yatılacak yer.
- min yérden éşmisen y.+ ımı 099/14
- yésir:** (Ar.) esir.
bu en miskin y.+ di 090/88
- yét-:** (T.) yetiş-, ulaş-; yeterli ol-.
bir insan qayğısı y.+ di hayına
176/06
y.- en yalmanlayır seni fağırdı
253/16
yalvarırdı her y.- ene 156/12
qaçqına köçküne bir çadır y.- er
259/30, 259/31
béş addımda sesim ünüm y.- meyir
023/06
- yéter:** (T.) yeter, kâfi, yetişir, yeterli
anlamlarında bir söz.
y. yağın qardan qışdan giléyim
022/54
- yétim:** (Ar.) annesi babası ölen çocuk.
bir y. feryadın zili olacam 212/15,
243/03
sen aldanmış y.+ sen 088/282
- yétir-:** (T.) büyüt-.
yéne cöke y.- di 115/40
- yetiş-:** (T.) ulaş-; olgunlaş-.
y.- e qada bela 133/07
géçer zaman gelir bir gün y.- er
payız 158/03
y.- ib vaxt ve'de 123/30
arzu ümid y.- meyir 064/11,
138/87
üzü y.- miş armud 178/03
- yétmiş:** (T.) yetmiş sayısı.
ömrümün y. ili 090/156, 090/166,
090/61
- yéyil-:** (T.) ağızda çiğnenip yutul-.
çöreyi y.- ib özüse yatıb 104/19
y.- meyirse xarlayır 064/08
- yézne:** (T.) enişte, kız kardeşin kocası.
nazirle y. qayınmış 180/10

ye'ni: (Ar.) yani, demek ki.
néce y. asta gez 088/134

yığ-: (T.) bir yere topla-, küme küme
koy-.
y. qardaşım y. 006/08
pambıq y.- an qadınlar 138/78
hanı y.- dıqlarımız 089/80
y.- ıb yollarından gümüş pulları
072/19, 117/12, 259/23
y.- ın başınıza bu manqurdları
259/03, 259/104, 259/115, 259/17,
259/39, 259/81, 259/98, 259/26

yıgıl-: (T.) yığıl-, toplan-.
emanet y.+ ar yapanlara bax
259/97

yığın-yığın: (T.) yığın yığın, küme
küme.
ağrı y. dağ y. 055/09

yığış-: (T.) bir yere toplan-.
yüz ağıllı y.- ıb 090/172

yığnaq: (T.) topluluk, küme.
bu néce y.+ dı néce mahaldı
228/14

yığval: (Ar. < ikbâl) baht açıklığı, istek,
arzu.
her an baxtla y.+ la 137/60

yıx-: (T.) itip, vurup, şiddetli dokunup
yere devir-, yık-.
y. benim évimi qardaş 123/02,
123/41
neyin var ki y.- am yıxmayacağam
218/09
daşlansa inan ki évini y.- ar 010/27
anam qışqırdı y.- arsız ha
069/09
évler y.- ır başlar kesir o zalım
260/07
neyin var ki yıxam y.- mayacağam
218/09

yıxıl-: (T.) yıkıl-, devril-.
y. qalmasın héyin 005/32
dizin dizin imekleyem y.- am
036/04
ağaclar y.- ar kölgesi itmez 017/26
o tufanda y.- dı 174/17, 228/13
sen başdan binadan y.- ı évsen
218/08
y.- ıb ölmesini 081/21, 229/12
y.- mışam néçe kere 024/07,
147/07
bir palıd y.- sa hayqırar méşe
017/08

yırt-: (T.) yırt-; ortadan kaldır-.
türkay o qurd éli y.- ıb dağıdır
254/19
y.- ın parçalayın nefes çeken
259/15

yiye: (T.) sahip, herhangi bir şey
üzerinde mülkiyet hakkı olan
kimse.
bir karlı y. gerek 098/58, 198/18,
246/17
bes benim y.+ m hanı 100/21
it tutar y.+ sini 136/24

yiyesiz: (T.) sahipsiz.
virane y. bir ölke kimi 079/05,
079/14, 092/20, 204/08

yiyesiz qal-: (T.) sahipsiz kal-.
y.- ıb zemin 088/308

yoğrul-: (T.) yoğurmak fiiline konu ol-.
y.- mada bışmededi 009/23

yoğur-: (T.) katı bir maddeyi ezerek
yaygın hâle getir-.
öz eşqimi qanım ile y.- dum 167/18

yox: (T.) bir şeyin olmadığını bildirir;
değil.
qorxun y. ilandan sözün açığı
016/15
yukumuz y. uzağıq her şübhedən
001/12, 007/28, 043/24, 049/13,

055/17, 055/18, 055/19, 076/39,
 079/04, 087/24, 087/28, 087/85,
 088/125, 088/183, 088/184,
 088/186, 088/192, 088/283,
 088/284, 088/332, 088/334,
 088/336, 088/338, 088/340,
 088/342, 088/344, 088/346,
 088/348, 088/351, 089/115,
 096/26, 128/18, 128/19, 128/20,
 137/08, 138/09, 143/10, 154/18,
 159/12, 168/18, 177/16, 207/07,
 208/06, 208/07, 208/08, 212/04,
 216/03, 216/05, 221/19, 229/15,
 246/30, 246/31, 246/32, 252/28
 men y.+ am orda 058/06, 058/16,
 070/17, 223/04
 méylim y.+ du dövletinde héçinde
 011/11, 015/24, 035/03, 035/05,
 038/01, 068/14, 076/03, 077/10,
 078/18, 079/07, 079/09, 080/18,
 080/19, 080/20, 080/21, 080/24,
 080/27, 088/53, 104/09, 125/15,
 132/21, 160/14, 168/03, 169/18,
 202/18, 237/02, 237/04, 237/08,
 237/12, 237/16, 238/04, 245/10,
 250/01
 y.+ dur abırın hayan déyir 122/18,
 162/02, 162/34, 235/15, 260/06
 qelbi y.+ muş o ağlamaz 062/16
 sen y.+ san 038/04, 038/08,
 038/20, 038/39, 038/42, 058/11
 varsansa ölmerem y.+ sansa öllem
 229/24

yoxal-: (T.) yok ol-, kaybol-.
 bu nezerler y.- ır 140/37

yox éyle-: (T.) hiç et-, mahvet-.
 y. qelbimden qemi qubarı 068/11

yoxla-: (T.) bir şeyi incele-, gözden
 geçir-.
 y. üreyini neğmelerimin 162/20,
 234/22

yoxlanış: (T.) incelenme.
 her addımda y. 084/33

yoxluq: (T.) yokluk, bir şeyin olmaması.
 y.+ un qelbinde dağ düyün ola
 224/08

yox ol-: (T.) gözden kaybol-.
 kişi y.- du nedi 089/117
 kölgə kimi y.- saq 168/42
 gelerem gelerem y.- sam béle
 164/07

yoxsa: (T.) aksi takdirde, yahut, acaba.
 ölmüşük y. yatmışıq 003/05,
 015/25, 044/19, 045/12, 087/42,
 087/63, 087/73, 088/232,
 088/234, 089/81, 132/05, 135/05,
 153/05, 168/16, 177/15, 179/05,
 192/21, 202/10, 211/04, 214/09,
 246/07

yoxsul: (T.) fakir.
 indi y. yoxdumu 080/19, 086/70
 bu üreyi y.+ lar 080/56
 varlılar y.+ ları 080/14

yoxuş-énişlik: (T.) yokuş iniş.
 y.+ i qaralıb 168/17

yox yox: (T.) yok yok, öyle değil.
 y. 088/132, 144/11

yol: (T.) yol; uğur.
 y. 001/01, 001/05, 001/06, 001/10,
 001/11, 001/16, 001/22, 023/07,
 045/20, 055/19, 071/07, 075/50,
 088/370, 088/85, 090/116, 109/17,
 109/26, 125/14, 125/16, 125/34,
 134/104, 134/248, 141/10, 144/09,
 156/08, 156/23, 166/06, 184/09,
 184/16, 219/04, 219/13, 232/13,
 251/33
 men y.+ a çıxanda atam déyerdi
 093/03, 098/81, 124/03, 140/41,
 189/15
 hele yol gelir y.+ da 088/85
 size géden y.+ dan sapmaq olmayır
 190/07
 bu y.+ lar hele çox baş aparacaq
 022/40, 024/10, 038/30, 052/19,

070/08, 076/45, 105/11, 117/30,
117/32, 117/40, 138/75, 147/10,
151/08, 171/09
obaşdan baxıb y.+ lara 018/08,
048/19, 176/12, 179/17, 209/10,
218/03, 225/26
y.+ larda nefesim tengiyir daha
022/03, 022/33, 168/43, 179/16
dolaşiq y.+ ları men néce séçim
007/09, 150/12, 154/08
daha qovuşmayan polad y.+ larıq
052/01, 052/26
düz y.+ larım tepe dere 024/06,
147/06, 186/13
yağır y.+ larıma qaya daş yağır
007/10, 022/55, 069/05, 095/22,
165/12, 200/27
bil ki y.+ larımda gözün qalacaq
212/10, 220/02
bütün y.+ larımı gora çekibler
129/26
y.+ ların en derin qatlardan kéçir
166/13
y.+ larına çovğun qar tek 077/06
y.+ larında ümidlerim çıraq çıraq
201/04, 256/35
yığıb y.+ larından gümüş pulları
072/19
yağışların y.+ u yere sarıdı 027/07,
045/18, 088/344, 141/32
bu ömür y.+ udur bés günlük déyil
162/31
düz rahatca y.+ um var 137/83,
200/27
y.+ uma izime min göz ağarıb
145/16, 188/03, 188/15, 239/02
y.+ umda yanarsan kéçe bilmerem
072/15, 133/11, 153/10
çekilse y.+ umdan géce qaranlıq
025/38, 033/07
gözləme y.+ umu gözləme anam
037/02
dağlara direnir y.+ umun ağzı
022/35
gériye dönməye y.+ umuz varmı
052/11, 061/01, 061/13, 162/19
y.+ umuza baxan aymı mayakmı
001/03, 001/19

y.+ umuzda bir ebedi göy nur idi
116/06
y.+ un 088/36, 134/249, 134/250,
220/05
gün doğdu hamının y.+ una düşdü
008/14, 218/02, 224/03, 224/31
olmayan haqq y.+ unda 088/177,
166/14, 196/13, 252/08
rengbereng mehebbet y.+ uydu
dünya 190/06

yol-: (T.) çekip kopar-.

birbirini y.- acaq 087/120, 204/06
özümüz y.- acağıq 087/130
saçlarını y.- an lale 018/05
y.- ur saçlarını hesretin hele 159/22

yola gét-: (T.) iyi davran-, güzel geçin-.
bu tayda benimle y.- mirsen
015/17

yola vér-: (T.) iyi davran-, idare et-;
vazgeç-.
sen meni y. onun adından 216/09
çoxu y.- ir birteher seni 016/07

yol boyu: (T.) yolculuk süresince.
y. salamlasıb 088/296

yolcu: (T.) yolcu, yolculuğa çıkmış
kimse.
uzanıb yorulan y.+ lar kimi 151/09

yol çek-: (T.) şose veya demir yolu yap-
.
üstünden y.- diler 115/05

yoldaş: (T.) arkadaş, dost.
rüzgara y. kimi 088/169
itirdim itirdim yarı y.+ ı 042/12,
090/116
dostum var y.+ ım var 137/18
vurma arxasından dostun y.+ ın
120/13
y.+ lar aşıb daşır 089/122

yol-erkan: (T.+Ar.) yol yöntem.
y.+ ı bilinmir 089/18

yol éyle-: (T.) haddinden fazla gidip gel-
.
ışığa sabaha men y.- dim 106/05

yol gel-: (T.) bir yerden gel-
bir gözelin betninde y.- irsen
200/17
axı y.- mişik oddan küle dek
052/27

yol gözle-: (T.) bir kimsenin gelmesini
bekle-
sen de ki uçasan y.- yne 224/10

yol-iz: (T.) yol.
y.+ imiz görünmür 168/05

yol kes-: (T.) engel ol-, yol vermeme-
bu beyler y.- ir heddini aşır 246/22

yolla-: (T.) gönder-
baharı mektuba qoy y. mene
047/24

yolu bağlan-: (T.) yolu kesil-, yolu
kapan-
hicranın y.- a 047/20

yolu bağlı: (T.) engel olunmuş.
dustağam y.+ yam 061/06

yolu bağlı qal-: (T.) yolu kapalı kal-
burda y.- ıb filin de 011/14

yolu düş-: (T.) tesadüfen gitmek gel-
bağa y.- dü çırpındı ürek 155/10

yolun-: (T.) tüyleri çekilip koparıl-
gül y.- ub nar ovulub 255/10

yolunda can qoy-: (T.+Far.) birinin
uğruna öl-
ömrüm boyu y.- muşam 167/03

yolundan sap-: (T.) mec. yolundan çık-
.
itirdin özünü y.- dın 125/18

yolunu duman al-: (T.) yolunu duman
al-, yolunun önünü göreme-,
durumu kötüleş-
senin ki y.- mayıb 050/15

yor-: (T.) yor-, yorulmasına sebep ol-
y.- an türk oğlu türkmen men
029/34, 250/08
y.- du bu şehir meni 128/01,
128/21

yorğan: (T.) yorgan.
ona quru yer de y. döşekdi 104/22
baxış üstünde y.+ ın ola 224/23

yorğun: (T.) yorgun, güçsüz.
éh taléyin caynağında y. üzgün
201/12, 219/09, 245/09

yorğunluq: (T.) fazla enerji
harcamaktan kaynaklı vücudun
gücünü kaybetmesi.
y. gölünde batırdı bir it 079/22

yort-: (T.) boşu boşuna gez-; tırıs
tarzında yürü-
y. bu tozanaqda y. qara öküz
253/21
tozanaqda y.- ur yabı 235/14

yorul-: (T.) yorul-, yorgun duruma gel-
uzanıb y.- an yolcular kimi 151/09,
205/11
daha apar meni y.- dum allah
194/13, 230/15, 231/04
diklenen yollarda y.- malıyam
022/33
y.- muşam 090/05
ne zaman y.- sa benim ellerim
161/20
éle bil vaxt susub zaman y.- ub
035/28

yovşan: (T.) keskin kokulu bir tür bitki
tavşan otu.
üst başımdan y. etri gele of 036/09

yovuş-: (T.) yakınlaş-, iyi ilişki kur-,
héc kese y.- madı 088/292

yoz-: (T.) kendi istediği gibi anlam ver-,
min yére min semte y. yazdığını
214/15
gördüyüm yuxunu y.- a bilmirem
145/27
haqq kimi y.- an gerek 088/222
yozulmağı y.- mağı 134/92

yozul-: (T.) istenen anlam veril-, yorul-,
açıklan-,
araz ha y.- a yéne tükenmez 015/11
y.- mağı yozmağı 134/92, 134/96

yön: (T.) ön taraf, ön.
y.+ ü size düşür cığırların da
190/11

yön çevir-: (T.) yüz çevir-, başka tarafa
yönel-,
kime y.- im kime el açım 026/08,
055/20

yöre: (T.) yan, etraf.
y.+ mde çınarlar bitirmişem men
166/25
yanına y.+ ne kölgén düşmedi
125/23

yu-: (T.) temizle-,
araz tek y.- maq çün günahlarımı
022/30
qablarını y.- yacaq 138/18
y.- yub temizleyir günahlarını
022/29, 090/106

yuxal-: (T.) yumuşa-,
indi üreyin y.- ıb 065/08

yuxarı: (T.) yukarı, bir şeyin üst
bölümü, fevk, aşağı karşıtı.
y.+ da xaliqler 031/10

yuxu: (T.) uyku.
bu y. dövlət varı 088/221, 121/06,
220/01

o géce y.+ da babeki gördüm
002/06

sanki y.+ daymışam 134/28
y.+ lar duyğular en zerif şüşe
025/23, 109/24, 156/01

y.+ larda gördüklerin seher doğru
009/25, 043/06, 200/19, 214/25
y.+ ları bal kimi 146/03, 172/21
indi sensiz olmur y.+ larım da
190/13

gelme oğrun oğrun y.+ larıma
058/14

bu géce y.+ ma gelmişdin 215/01,
215/02, 215/06, 215/10, 215/14,
241/01, 241/02, 241/06, 241/10,
241/14

dünen géce y.+ mda ah 156/03
anam meni daş y.+ mdan bir de
ayıltmaz 109/30

hesretin y.+ mu gözümde alar
162/10

y.+ muz yox uzağıq her şübhedén
001/12

y.+ muzu oğurlayıb yatanlar
001/17

gördüyüm y.+ nu yoza bilmirem
145/27

şirindir y.+ su uşaq muşağın
025/33

kölge y.+ suna éle bal qatıb 104/21
yeqin y.+ sunda alıbdır iki 104/16

y.+ sundan oyatmışıq 003/03,
086/06, 172/26

mene her şey y.+ ymuş 134/27

yuxudan ayıl-: (T.) uyan-, mec.
gerçekleri gör-,
şair y. 088/208

yuxu gör-: (T.) rüya gör-,
yaşıl bir y.- dü 088/432
y.- en 075/47

yuxular gör-: (T.) bk. **yuxu gör-.**
qırmızı y.- eceyik biz 150/07,
150/18

yuxularına gel-: (T.) bir şeyi rüyada gör-.
sakitce y.- ersen 162/13

yuxusuz: (T.) uykusuz, uyumadan.
éle bil y. gécelerimin 161/08

yum-: (T.) gözlerini kapat-, ört-.
y.- dum gözlerimi senin yoluna 218/02
doluxsunub y.- ub y.- ub tökürsen 202/02

yumaq: (T.) top şeklinde sarılmış iplik.
düyündüşüb bir y.+ ım açılmır 197/08

yumağa dön-: (T.) büzüş-, küçül-,
yumak gibi ol-.
derd elinden bax y.- müşem 197/07

yumruq: (T.) sıkılarak kapatılmış elin
aldığı şekil, yumruk.
y.+ unu stola 139/20

yumurta: (T.) yumurta, kanatlı
hayvanların çoğalmasını sağlayan
kabuklu bir besin maddesi.
y.+ mız etimiz 089/124

yumuruq: (T.) bk. **yumruq**.
ara bir y.+ lar 087/16

yurd: (T.) insanın doğup büyüdüğü yer
memleket; vatan.
min adım var yérim min y. 029/14,
090/111, 090/113, 096/69, 132/14,
132/16, 246/14
ruhum kəşik çekir qaralan y.+ a
058/08, 153/06, 157/01, 194/16,
194/18, 210/02, 233/05
göy y.+ da sineler açıq 210/05
o y.+ dan yuvadan düşmüşəm uzaq
040/14, 157/14
boş qalmadı y.+ ları 115/21,
233/11
yéri y.+ u haradır 075/57

y.+ um yuvam paçalanıb bölünüb
023/10, 107/07, 109/01, 109/02
y.+ uma bir neğme yazı bilmirem
145/30
öz y.+ umdan yatağımdan 041/09,
173/10
y.+ umdu meskenimdi 005/10
y.+ umun her bucağı 174/42
dəmişik y.+ umuza 087/91
kim bölüb y.+ umuzu 084/13
y.+ un yox torpağın yox 088/284,
134/124, 174/28, 238/16
y.+ unu yurd éleyen 090/113

yurd éle-: (T.) yurt olarak kabul et-;
vatan tut-.
bağrını söker y.- r 126/16

yurd sal-: (T.) otur-, yaşa-.
qelbimde y.- dı daha qem gözəl
222/10

yurdsuz: (T.) evi barkı olmayan.
yérsizem y.+ am qulam kiçiyem
026/33

yuva: (T.) ev, mesken; kuşlara veya bazı
hayvanlara ait barınak.
éle bil bu y. déyilmiş benim
038/14
o yurddan y.+ dan düşmüşəm uzaq
040/14, 157/14
belke düşünürəm y.+ lar déyil
045/08, 045/21
yurdum y.+ m paçalanıb bölünüb
023/10
ne évin éşiyin ne isti y.+ n 239/01
yarasa y.+ sı olub papaqlar 025/24,
090/36
evvelki y.+ sina 087/131
qartallar devdenir öz y.+ sında
025/28, 096/66
onu y.+ sından qopara billem
056/07

yuva qur-: (T.) aile kur-.
şəher éyvanında y.- mayır 117/27

yuva sal-: (T.) yaşamak için mesken tut-
üreyimde y.- 1b keder qem 200/45

yük: (T.) taşınacak her şey.
y.+ üm aqlım qéyretim 136/07,
166/05, 166/37
zehlem gétđi y.+ ümden 136/08
qoy özüm y.+ ümü özüm aparım
099/11
dart bu derd y.+ ünü dart qara öküz
253/09

yüksel-: (T.) yükseğe çık-; art-, çoğal-;
duyul-.
tepesinden çen y.- en 183/14,
198/16
bülbulün neğmesi çağlar y.- er
043/15, 130/09
alovu y.- ir göye 027/09

yün: (T.) yün, küçükbaş hayvanın tüyü.
anam y. şalını salar çiyne 045/28

yürüş ét-: (T.) hücum et-, akın et-.
y.- di suallar 134/118

yüyen: (T.) atın başına takılan dizgin ve
gemden oluşun takım.
y.+ e sığışmır çula sığışmır 124/25

yüyre: (T.) çok hızlı koşan.
y. dizimi aldın 123/13
hele bext getirir y.+ di atın 120/24

yüyür-: (T.) koş-; hızlı git-.
y.- meye dizimmi var 041/17,
173/18
yollarım hesretle y.- üb size 186/13

yüz: (T.) yüz sayısı.
y. bahar gelse de güldüre bilmez
017/05, 075/11, 075/12, 075/45,
075/48, 085/12, 089/25, 089/76,
090/172, 096/37, 110/26, 115/08,
134/64, 155/05, 232/10, 232/13
y.+ ü yox 088/348
onun gizlin y.+ ün gizlin 221/10

yüz bir min: (T.) yüz bir bin.
y. milletden yaz 088/231

yüz dona gir-: (T.) hâlden hâle bürün-;
sürekli değış-.
y.- irsen bir benim için 120/28

Z

zade: (Far.) evlat.
bu z. dedeler o qederdi ki 198/13

zağ-zağ es-: (?+T.) çok korkarak
korkudan titre-, tir tir titre-.
qayalar z.- ir 111/16, 119/61

zalım: (Ar.) zalim, insafsız,
merhametsiz.
ne déyim bu z. vaxta zamana
033/10, 056/02, 056/22, 061/01,
061/03, 061/05, 061/09, 061/13,
063/03, 063/05, 063/09, 063/13,
100/06, 260/07

zalım ol-: (Ar.+T.) zalim / insafsız ol-
merhametsiz ol-.
insanlar z.- ubdu 004/22

zaman: (Ar.) vakit, devir, dönem.
éle bil vaxt susub z. yorulub
035/28, 052/14, 068/18, 068/19,
068/20, 070/27, 090/108, 096/06,
108/25, 119/15, 125/32, 149/11,
158/02, 158/03, 158/08, 161/20,
172/13, 177/35, 190/12, 196/03,
230/07, 239/09, 259/08, 259/72
ne déyim bu zalım vaxta z.+ a
033/10, 200/18
bu da béle bir dövrđü z.+ dı 011/04
z.+ ı minib at kimi 029/33, 138/88,
192/03
vaxtım z.+ ım sendedi 207/14
z.+ ın elindedir tetiyim 034/24,
138/104, 170/26
yaman canhacansan z.+ la vaxtla
125/26, 140/61

- bir z.+ lar bu dünyanı 003/02,
152/07
- zaman-zaman:** (Ar.) bazen, ara sıra.
z. tanrıya 251/32
- zara gel-:** (Far.+T.) bıkm-, usan-.
z.- ib döze bilmir dözüm de 023/15
- zavallı:** (Ar.+T.) acınacak hâlde olan.
z. itlere hesedle baxdı 079/41,
081/17, 090/79
- zede:** (Far.) incinme.
könlümde z.+ ler o qederdi ki
198/03
- zefer:** (Ar.) zafer, üstünlük.
z. çalıb déyirsiz 089/90, 144/15
- zeher:** (Far.) zehir.
o dağlarda bal dadıyar z. de
011/19, 121/05
qéybet z.+ den uzaq 005/03
z.+ di tökülüb aşımın altda 026/14
z.+ in eqrebdən marıdan kéçib
016/17
z.+ inden 122/14
- zeherli:** (Far.+T.) zehirli.
urcaholdum bir z. dile of 036/17,
094/03
- zeher ol-:** (Far.+T.): zehir ol-,
burnundan gel-, ağzının tadı kaç-.
sahillerin ağzı indi z.- ub 116/24
- zeher tuluğu:** (Far.+ T.) acı sözlü, kırıcı
konuşan.
z.+ san kin dağarcığı 016/16
- zehlesi gét-:** (?+T.) görmek istemeyecek
kadar sevmə-, nefret et-.
z.- di yükümdən 136/08
- zehle tök-:** (?+T.) bıktır-, usandır-.
çox z.- en déyil 169/17
- zelil ét-:** (Ar.+T.) kötü duruma düşür-.
xalqı z.- enler 080/71
- zelillik:** (Ar.+T.) zavallılık, zillete
düşme durumu.
z. éhtiyacı 090/117
- zelimxan yaqub:** Gürcistan doğumlu
Karapapak Türkü şair, halk ozanı,
Zelimhan Yakub (1950-2016).
z.+ a 254/02
- zemanə:** (Ar.) yaşanılan vakit, devir;
baht, talih.
z. bed geldi lele 235/02
- zemanə adamı ol-:** (Ar.+T.) zamana,
dönəmə uyğun bir insan ol-.
z.- a bilmedim 176/21
- zemi:** (Far.) tarla, arazi.
z. biçən qadınlar 138/74
bol z.+ ler dümdüz oldu 172/19
başvurdular z.+ lere 172/15
gizlində həmişə z.+ m biçildi
071/08
yiyəsiz qalıb z.+ n 088/308
- zencir:** (Far.) birbirinə keçmiş
halkalardan meydana gələn metal
bağ.
fikrində z.+ leri 088/33
- zeng:** (Far.) zil.
saatın z.+ ine güclə ayılır 110/28
téléfon z.+ leri en xoş avazdı
050/08
- zeng vur-:** (Far.+ T.) zilin sesi çık-;
telefon aç-.
néçə yol z.- dum özünü dandın
125/14
- zerif:** (Ar.) ince, zarif; hoş, gönül açan.
yuxular duyğular en z. şüşə 025/23
- zerre-zerre:** (Ar.) çox kiçik parçalar,
zerreler hâlinde.

- z. leçek leçek 257/10
- zerrin:** (Far.) altından yapılmış; altın gibi.
bu z. menzereler 088/387
- zırrama:** (T.) serseri; lafını, hareketini kontrol edemeyen.
z. gedeler o qederdi ki 198/09
- zikir:** (Ar.) adını anma, yâd etme.
fikrimi z.+ imi qandallayıbsan 214/06
- zil:** (Far.) tiz ses.
ötüb z.+ de pesde gétđi 232/14
z.+ e köklenibdi sanki ağaclar 045/10
bir yétim feryadın z.+ i olacam 212/15
bemde oxuyuram hanı z.+ im yox 246/30
bemi z.+ inden uca 251/13
- zillet:** (Ar.) zorluk, ağır şart; kötü durum.
dözürük z.+ e niye bilmirem 198/19
- zina:** (Ar.) aralarında nikâh bağı olmayan kadın ve erkek arasındaki cinsi münasebet.
z. azad yalan azad 235/22
- zindan:** (Far.) hapisane, mec. çok karanlık, dar, can sıkıcı yer.
zülmet dolu z.+ lar 075/58
atın z.+ lara qurban éyleyin 259/103
z.+ larda zindanlandın 152/09
- zindanlan-:** (Far.+T.) hapisaneye atıl-.
zindanlarda z.- dın 152/09
- zirve:** (Ar.) dağın en yüksek noktası.
z. dumandı çendi 096/39, 144/01, 144/13, 144/15, 144/16
z.+ de dolanırdı 096/11, 142/16, 144/04
- qartal éndi z.+ den 119/98
sanaram en uca z.+ deyem men 144/10
z.+ ler göyleri sağır 004/11, 119/65
z.+ lerdən énen de var 177/27
z.+ sinde qar altda 115/37
z.+ ye çekdiler kor yapalağı 148/01, 148/02
- ziya:** (Ar.) kişi adı, 1997 yılında katledilen ünlü tarihçi, yazar, akademisyen Ziya Bünyadov (1923-1997).
vurun z.+ ları sözü sertleri 259/04, 259/46
- zoğal:** kızılcık meyvesi.
z. arağın varmı 139/09
- zurna:** (Far.) keskin sesli, nefesli bir müzik âleti.
qara z. haldan hala düşmededi 009/19, 075/11, 075/45, 085/12
- zurna çal-:** (Far.+T.) mec. boş, anlamsız konuş-, kafa şişir-; şayia çıkar-.
her sual yüz z.- ır 075/12
- zülmet-:** (Ar.) karanlık.
z. dolu zindanlar 075/58
- zülmetleri boğ-:** (Ar.+ T.) karanlıkları ortadan kaldır-; mec. cehaleti yok et-.
z.- acaq 086/66
- zülüm:** (Ar.) zülm, haksızlık, insafsızlık, cefa.
senden uzaqlarda yaşamaq z. 073/12, 252/20
mütilik fağırılıq qardaş z.+ dü 026/35
bu qeder z.+ e tablamaq nedir 253/23
- zülüm éyle-:** (Ar.+T.) eziyet et-, insafsızlık et-.
susmaqla z.- yir 199/07

ÖZGEÇMİŞ			
Adı-Soyadı	Dicle		TEBEROĞLU
Doğum Yeri ve Yılı			
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	2004	2007	Dr. Şerafettin Tombuloğlu Lisesi
Lisans	2009	2013	Sakarya Üniversitesi
Yüksek Lisans	2015	2018	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Doktora	2019	2022	Bursa Uludağ Üniversitesi
Çalıştığı Kurum	Başlama - Ayrılma		Çalışılan Kurumun Adı
1.	22.01.2020	22.03.2020	Bursa Uludağ Üniversitesi ULUTÖMER
2.			
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Meslekî Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar	The Adaptation Guide to Educational System And Social Life for International Students (SOS)		
Yayınlar:	1.Özdemir, D. (2020). Mikâyıl Müşfik'in "oku tar" adlı şiirinin kültürel öğeler bakımından incelenmesi. BUGU Dil ve Eğitim Dergisi, 1(1), 85-110. 2.Özdemir, D. (2020). Ötüken Uygur Kağanlığı Dönemi Yazıtlarından Tes, Tariat ve Şine Us Yazıtlarında Kavramların İşaretlenmesi. I. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Sempozyumu, 103-124. 3. Teberoğlu, D. (2022). İslam Türkay ve Türk dünyası ile ilgili görüşleri. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 11(1), 220-246. 4.Teberoğlu, D. (2022). İslam Türkay'ın şiirlerinde kalıplaşmış dil öğeleri. TDAY Belleten, 73, 109-149.		
Diğer:			
İletişim (e-posta):			
		Tarih:	
		İmza:	
		Adı-Soyadı:	Dicle TEBEROĞLU